

Div. S.
492.43

B456T

v. 11

473497

0250

FOR REFERENCE

Do Not Take From This Room

קדמון, בלתי מחדש, *unewig, anfangslos; primordial*,
: sans commencement; primordial, without beginning
ואם הוא חי בתוים תהיה תוים שלו על שני
דרכים, אם קדומה שאינה נקנית ואין לה ראשית
ולא תכלית, או שתהיה קנויה אחר שלא היה
(נאמר נחבזר כ' דוד חלוקקק, סול' פללק, סליכות קדס
עג). והם שכלים מופשטים מחמרים, קדומים עם
הסבה הראשונה ואינם יראים הכליון לעולם (כ"י
ח"ס, כוזרי א ח). וכי מי הביא המפשים לאמר בשתי
סבות קדומות, אלא הראיות (שם ד ג). מחובר אל
מה שיתחייב מהיות דברים רבים קדומים אם יהיו
התארים רבים (כ"ס ח"ס, מו"כ א ח). וברצונו ובמאמרו
וחפצו הקדום מני עד (אמור' ללחצ"ד צו ח, 86).
—קדומה, בנוי לתורה, ואמר הפימן: קירות קניין
קדומה (1) על קירושת תחנך (לחמון, נספחים לשיעור
יכל, זוללי, חח). לא רר בערפד לקבל אלמים
קדומות (2) (מי גנר, קנן על יד יל, יח). — דעת
קדום, בשם ספר: מאמר בדעת הקדום לאבן רשר
(כס"י; ע"י קללקין, חולר הנחמים הפלוקסויים, קדום, 266).
—מפשים קדום, ע"י סוף ערך מפשים, 3411.

א. *קדום, ש"י. — כמו קדים, שעת רוח קדים: בשלשה
פרקים בודקין את חיון, בקידום (3) של
מוצאי החג, ובהוצאת סמדר, ובשעת כניסת מים
בבוסר (כ"י יסודס, נשנס גיע' לח).

ב. *קדום, ש"י. — סה"ס מן קדם, — נוחג בספרות
ובדבור, ביחוד בצרופים כגון קדום (פני)
הרעה וברו.

(1) [על פי לשון הכתוב על החכמה (נשלי ס כ):
וי' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאו].
(2) [את התורה שקדמה אלמים שנה לכריאת
העולם].
(3) [כך במשנה שבתלמוד עפ"י צורת המלה בארם,
ובמשניות: בקדום].

*קדום (1), ס"י. — שיד לימים קדמים, קדמוני, עתיק,
alt, vormalig; ancien, primaire; ancien,
former (2): עד שהם ימצאו בספרים ההם הקדומים
ראיות גדולות וכו' (כ"ס ח"ס, מו"כ א ח). כבר ביארו
הפילוסופים הקדומים והאחרונים, שהשלמות
הנמצאות לאדם ד' מינים (שם ג ד). ואמנם זולתי
חבורי אלה הנזכרים, כגון ספרי בנדרלום וספרי
פיתאנוראם וספרי הרמס וספרי פורפיריוס, כל אלה
הם פילוסופים קדומה (לגנר סרנו"ס לר"ס ח"ס,
קונן פסונות סרנו"ס ג, כח:). הוא דעת נ' מינא
לקוח מן הפילוסופים הקדומה (כ' ילקח חלצנר,
החלוקה קח). לרוע הכנתם למאמר הקדומים
מן הפילוסופים, וראוי עלינו תחלה שנבאר עניין
מאמר הפילוסופים הקדומים שהכורא ית' אינו
יורע כי אם עצמו (העגולות הסעיוניות לאצטליוס,
קישען, 44). — ואמר המשורר: באתי באחרית ימי
עולם אכל דרכי דרך קדומים (כ"ס הנגיד,
נגלים, ששון קצ). — קדומי הפילוסופים: אבל יש
לאבן רש"ד דעת אחרת בזה והוא דעת קדומי
הפילוסופים (כ"י חלצנר עיקרים צ ח). ועל כן הסכימו
קדומי הפילוסופים כמו שיאמר אבן רש"ד
שהתחלה אחת אחדות גמורה (שם צ ג). — ובמשמ'.

(1) [במקרא לא נמצא אלא בנוי נחל קישון בנחל
קדומים: נחל קישון גרסם נחל קדומים נחל קישון
(שם' ס כח). ואשר לצורת המלה אפשר שהיא באה
בש"ע מפשט כמו נעורים, זקונים, ללא מ"י, ואשר
לפרושה היו שדרשו: נחל סוכן מקדם, או נחל עתיק,
נחל שקדם פני האויב. ואין כל אלה אלא בדרך דרש.
ואחרים הציעו לגרס נחל קדם, בא לקראתם. והנראה
ביותר הוא שיש כאן שיע' כגון סדבר קדמות, שם
לנחל קישון או לנחל אחר].

(2) [קלצקין באוצר המנחים הפילוסופיים, ערך
קדום מביא מכוזרי א ה: ושנכאנו הוא חותם הנכאים
ומכשל כל תורה הקדומה לו, ע"כ. אך בהוצאות
כתוב: שקדמה (לו), ואין קדום במשמ' זו].

תם כרך אחד עשר (י"ב)

(שם סס א ג). עץ קידה הנקרא בלשון ארם קיסא דבסמא, ובלשון יון קסילו אליון, ובלשון ערב עוד (54, 55). עץ קידה נקרא בלשון ארם קיסא דבסמא, ובלשון יון קסילו אליון, ובלשון רומיים אלואא, ובלשון הספרדים איילוכו (סס, 67). ועי' קדן. — ואמר המשורר: הירחתי וסינה יום לאחו בו אשלח בך, באלו מקנה בשם ומקדה בידה בך (כנעני, חכמים 7, 44). — ומי' "קדחת, ואמר המשורר: מאמרי מן נחמדים, ועריבים ממור וקדחת (יסלל הכושל, מעלות המדום, מרז, נשער הסער).

ב. *קדדה, קידה, ש"י — שם־מין א. קדר: קידה על אפים, שנאמר והקד בך שבע אפים ארץ, כריעה על ברכים וכו' השתחווה וזו פשוט ידים ורגלים וכו' (ס"כ, זכ"ל לד:). — ובסמ"א: עוד כתבת אלי באגרת שלך ואמרת שאתה בחרת להוהיר ולהעידה במקום קידה ועבודה ובית תפלה, כתבת קידה כיו"ד ולא כן הוא, כי הוא מלשון וקד ארצה וכו' ואם תאמר כי קידה כתבתי וחפצי מקום הקשרת, דע כן אין צריך לומר כיו"ד (אליהו ירושלמי, לקו"ק, נקס"ז, 27). הרבוב השמיני בתנאי התפלה, העמידה וההשתחווה וברוכה וכריעה וקידה והנפילה וכו' והקידה לשום קדקדו בארץ (ר"א סקלר, גן עדן, ספלים, פס"ח, ע:).

קדירה, ש"י — קדור הר, מעשה הקדור בהרים: קידוד הר, לוקח הבל ד' אמות תחתון כנגד לבו והעליון כנגד מרגלותיו (סוקס קל"א).

קדוה, ש"י — מי שמלאכתו לקדח במקדח ולצקב מרגליות (1).

קדוה, קידוה, ש"י — מעלת הקודח ומגב: כל הכלים הקדוחות, פי' שיש נקב קידוח ביד שלה וכו' (באור הגר"א לחושב' שרם יצ"ט, ד"ס כל).

קדוחים, קדוחים, ש"י — אש הגיהנם, ואמר הפיוס: ימן קדוחים יסר נדחים (פלגס סנצלי, אל נשא, יול' נכאש').

(1) [על מי הארם: אנא הוינא חרוא ואנא הוינא קדוחא (נד"ל ס"ס, נולך נחמדים) והמלה נמצאת במלון הקטן לכן יהודה].

מקדרין (1) בהרים, התחתון כנגד לבו והעליון כנגד פרסותיו, מקדר (2) ועולה מקדר (2) ויורד ורואה את ההר כאילו בוקע לפניו דברי ר' מאיר, וחכמים אומ' אין מקדרין בהרים (פוסק' סו"א). ואם היה גיא מעוקם ואינו יכול להבליעו מקדר (3) ועולה מקדר (3) ויורד וצופה כנגד מידתו ומורד (סס סס יצ). אין מקדרין (4) אלא בחבל של חמשים אמה (נכס מר עוקנן, יוש' סס א ג). אין מקדרין (4) אלא בהרים ולא במקום עגלה ערופה (נכס כז סדלי, סס סס). אין מקדרין לא בערי הלויים ולא במקום ערופה בנחל (נשמו, סס סו"א ס א).

*קדד, ס"י — כמו א. קדר (5): בראשי אני כופף וקורה (6) בחפתי (נדכס סה"ל, לס, סול' נוככ).

א. קדדה (6) ש"י — שם צמח מלשם, קציעה, (Matter) zimmt, שם צמח מלשם, קציעה, (Laurus cassia; cannelle; cinnamon): ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור חמש מאות וקנטן בשם מחציתו חמשים ומאתים וקנה בשם חמשים ומאתים וקדד חמש מאות בשקל הקדש ושמן זית הין ועשית אתו שמן משחת קדש רקח ופרקחת מעשה רוקח (שמות ל כג-כד). ודן ויון מאוול בעובונך נתנו ברול עשות קדד וקנה במערבך היה (יסוק' כז יע). — ובתו"מ (8): אין מרכיבין פיגם על גבי קדד לבנה מפני שהוא ירק כאילו (כל"א א ט). — ובסמ"א: וככה עשהו משה רבינו במדבר, לקח מן הסור והקנטון והקדד מכל אחד משלשתן חמש מאות שקל בשקל הקדש וכו' (כנעני, כלי הנקדש א נ). והקדד היא הקושט

(1) [בדפוס' ובצוק'ט: מקדרין וכן בבבלי (כס:)].

(2) [בצוק'ט: מקדר, בדפוס': מקדירה].

(3) [צוק'ט: מקדר; בדפוס': ובבבלי (כס:): מקדירה].

(4) [גיא מקדרין].

(5) [עי' שם].

(6) [בילק' שמע' (ספלי משכנ): רופפו וקורא].

(7) [שרר, 126 Phön, Sprache, גיור טוטא].

קנטון, הנוכח אצל דיוסקורידס ממלה זו, ועי' Fremdw. Lewy, 36. מקור השם לא התברר. ועי' גם קציעה, הערה. והיו שחשבו שהיא הקושט, [Ostus].

(8) [עי' גם *קדן].

קודר (1) והולך עד ששניע אצל דלת (קיווי' כז:).
מנשה קדר (2) את האוכרות והרם את המנבח (סנ' ק:).
היני דמי מתמסס, אמר רב הונא בריה דרב יהושע כל שהרופא קודר (3) (חול' עז:). — ועי' ב. קרת.

— נפע' *נקדר, — קדרו אותו: נקדרה (4) כסלע מרפה שאם חתחת העמוד על חטפה (כז חס' עס כ:).
רחל אחת היתה בשכונתנו שנקדר (5) קנה ועשו לה קרומין של קנה והיתה (כ' יוסי בן כחול, עס כז:).
נקדר (6) כמין טבעת מהו (כז חס' עס עז:).

— עי' *קדר — קדר את הדרך וברו', קשע והבקייע בקו ישר בלא לנשות פעם לימין ופעם לשמאל עם כל עקמומיות שבה: השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה, ומן מרום לצוער ארבעת מיל יותי הוין, אמר ר' ועירא המלאך היה מקדר (7) לשניהן הדרך (יוסי' נכ' ח א ח). — וקדר (ברך) ויצא: הרי שהיה מועה בכרמי ובשרות מקדר ויוצא עד שהוא מגיע לדרך (עס כסוב' יג ו). — וקדרה הטמאה ויוצאה: מחילה היה שם ומשם היתה מוטאה מקדרת ויוצאה לנחל קדרון (כ' עקינל, עס נזכ' ע ג). — וקדר בהרים, קשע והלך במדידותם כאלו בקו ישר בלי לעלות ולרדת, שקל עליות במידות (8): היה מודד והגיש לגיא או לגדר מבליעו וחוזר למדתו, הגיע להר מבליעו וחוזר למדתו ובלבד שלא יצא חוץ לתחום אם אינו יכול להבליעו, כזו אמר ר' דוסתאי בר ינאי משום ר' שמעתי ששקדרין (9) בהרים (עיוני' ה ד). כיצד

קודרים מאורי אור ולהבה (כנזו חות, חס' עס שנת חס' ענשות). אופני הוד וכו' בורכים וקודרים ומעריצים אלהבה (חופני סוד, חס' קוטע' הסיוע' כט, 17).
היום מספר יסחו גבל ומואב הנבחים, לכול עץ סוגרים וקודרים ומאליהים (חיים אלכסיס, קלימ' עכ"ס). (1)

כ. *קדר (2), ס"י, — קצי, גור, חתך, מתוך דבר, abschneiden, ausscheiden; couper; to cut
off: אבר שיצא מקצתו חוץ עד ששניע לעצם וקולף עד ששניע לפרק וחותר, ובסקודשין קודר (3) בקופין שאין בו משום שבירת עצם (ספ' ז ג). גי קליפין ככצל הפנימית בין שליטה בין קודרה (4) מצטרפת, האמצעית שליטה מצטרפת וקודרה (4) אינה מצטרפת, והחיצונה בין כך ובין כך מהורה (עוק' ז ד). ואלו הן עירות לכובין, כל שקודר (5) כנגד לבו ועשו כמין ארובה, אבל אם היה משוך מותר (חפס' ע"ז ד:). כחול קודר (6) את האוכרות שבהן (בספרי מינים) וגזנון והשאר שורפן (כ' יוסי, עס כט קט). מיד קדר (7) (יהויקים) כל אוכרות שבה ושרפן באש (מ"ק כו:). כאונו וכדלת, הא כיצד,

(1) [ויצרו הפיטנים אף צורה של סעי' מן יקד כמש' קדר: עליו נהרג ונשקד, יחודו ניהר לו לבר ראש ליקד (חללים חל דמי, קלימ' מוס' יו"כ)].

(2) [גם במקום פעל זה כתוב במקורות בכמה מקומות קדר, עי' בתערוך הכאות, ועי' גם קדר].

(3) [כך בערוך (עכ"ז) בדפוס: קוצץ].

(4) כך בחוצי דרנבורג; בדפוס: קדורה, ובמרב"ט: קרורה].

(5) [בדפוס: הקרוי; עוק'ט: שנקוב; ובשנויי נוסח: שקדור. ובכבלי (ע"ז לז). כבדיתה: איוחו עור לכוב, כל שקרוי כנגד הלב וקדור כמין ארובה, כך כפי ר"ח ובערוך, ובדפוס: וקדור, ופרש רש"י: הנקב עגול. ובפי' ר"ח לערוב נת: ס"י מקדריין חותכין כדגרסין איוחו עור ללב כל שקרוי כנגד הלב וקדור כמין ארובה, ועיקרו מגדריין מלשון גודו אולנא, ע"כ, מכאן שגם מקדריין, קדור, והגרס' במקום זה כפי' ר"ח בדפוס ראש' מוטעה].

(6) [כך בערוך; בדפוס: קודר].

(7) [בדפוס: קדר, וכ"י קרע, עי' ד"ס. ובקשע מכאן לאכיתר הכתן מומן הגאוי (סעידלס סעט, 88): קידר].

(1) [כך בערוך; בדפוס: קידר].

(2) [בדפוס: קדר. ובמרב"ט (זכ' ד כט,

חפס' 46): קידר].

(3) [כך נוסח כ"י, עי' ד"ס. בדפוס: קודר,

ונ"א גוררין].

(4) [כך בערוך; בדפוס: נקדרה].

(5) [בדפוס: שנקדר, ובתשוי הגאוי' מהגני'

(נילנזכר, 28): דניקדר קנה שלה וכו'.

(6) [כך בערוך; בדפוס: נקדר].

(7) [בקצת דפוס: מקדר (וכן גם כירוש' יומא

ג ב); ועי' הערת לוג' בחוצאתיו].

(8) [והשוה בשמוש' דוסת' לזה קזו בארמ'

שבירוש' (מוס' ה): ומקזו חדא עם חדא].

(9) [כך בערוך ובירוש' דפוס ויניציה; בדפוס:

ששקדריין].

וביחוד פקעת שרירי הורוע, (Arm)muskel; muscle : על ידך, זו קיבורת⁽¹⁾ (ענוני' 58). — ובסהמ"א : ושל יד קושר אותה על שמאלו על הקיבורת והוא הבשר התופח שבמרפק שבין פרק הכתף ובין פרק הורוע (דמנ"ס, מילין ד 3).

קִבְּרָה, ש"י, ע"י קִבְּרָה, — כמו קִבְּרָה : ויהיה אם כן ואל האשה אל קִבְּרָה משקל אחר ויהיה מנחי העי"ן והנפרד קִבְּרָה, ובחתיבה בא בקטן חטף חטורת החולם, או הוא מנחי הלמ"ד והנפרד קִבְּרָה בשקל שִׁקְתָּ (ד"ק, טרס"ס, קצ), וכן יאמר קו ב"ת מן ואת האשה אל קִבְּרָה וכן כנוי שקת על זה הדרך והקבין שקתות קִבְּרָה והמסוך שקתות קִבְּרָה (הול), מכלול, ליק, קצו :).

קִבְּרָה⁽²⁾, ש"י, — כמו מוקד, יקד אש : כי כלו בעשן ימי ועצמותי כמו־קִבְּרָה⁽³⁾ נחרו (הול' קצ ד). — ואמר המשורר : ושמים כחיל נח בליל וכל איש שם לעמט אהליו קד (ר"ש הנגיד, יידי קוס, סהכני, 51). בלבי קד ולא שנו להביו יצרי כי אני בשה יקדיו (הול), עלי אלהי, נרודי, 106). טהר עין פקת עין לקידי

חומים וכדו', ומשם' זו נולדה כנראה מתוך שמוש המלה קִבְּרָה במשמ' גל הקבר וגל בכלל, ובחוראה זו בא בסורי' גם קִבְּרָה וגם קיבורא. ועל כן נראה כי נוצרה המלה קִבְּרָה בעבר' עפ"י הארמי. וגם בדרשתם על הכתוב ובכ"ן ראיתי רשעים קברים ובאו (הול' ס') אל תקרי קברים אלא קבוצים (גי' נ' :), אין הכונה בעקר אלא : אל תבין קברים אלא במשמ' קבוצים יחד בקִבְּרָה.

ופרש ר"ח : קיבורת, הורוע שבנגד בית השתי (עירונ' 58) : ורגמ"ה : שקורין שורין (ו"א souris) אלטא דעד חתם קרוי יד מדאורייתא (עכ"י י' :); ורש"י : אבר אמצעי שבזרוע ובלעז רכדיין (צ"ל ברוין, bras d'aune, ע"י נוסח לשון) (עירונ' 58) : ותוס' : היא קבוצת בשר שבזרוע שבין המרפק וכו' ובין הכתף (ס' 58) סס, ד"ה ידן ; ור"ח בס' הישר (הל' ט"ז נ"ח) : הקיבורת הוא העצם למעלה מן האציל הנקרא קודא בלע"ז. ורמב"ם ע"י למעלה.

(1) [במק"א (עכ"י י') : קיבוריח].

(2) [ע"י כהנא].

(3) [בך בקצת ספרים, וכן אמר ראב"ע : ומלת כמו־קד שמים, ע"כ ; אך ברב הספרים במוקד, מלה אחת.]

הקבר אפילו צדיקים נדונין בו (נפס' ר' אליעזר, נפס' חנוס קצר ב, נפס' יליק' 151), הדר בא"י ומת בע"ש קודם ששקעת ההמה ונקבר בשעת חקיעת שומר בע"ש אינו רואה דין הקבר, ומה יעשה שינצל מדין הקבר, יהי' אותה ערקות, וכו' אפי' מת בחי'ל וכו' אינו רואה דין הקבר ואף לא דינה של גיהנם (ס' 58). — קִבְּרָה יִשְׂרָאֵל : (קברים מתי נכרים) עם מתי ישראל, לא בקבר ישראל אלא מתעסקין בהם אם מצאום הרונים עם ישראל (רש"י ניע' 58). ובא אל קבר ישראל (נפס' 58). — *ובשאלה, קִבְּרָה במשמ' רחם האשה : האשה שהיא מקשה לילד והוציאהו מכית לבית, הראשון שסא בספק והשני בודאי, אמר רבי יהודה, אימתי, בזמן שזא נישאת בנפיש, אבל אם היתה מהלכת הראשון מהור שמשנפתח הקבר אין מנאי להלך, אין לנפלים פתיחת הקבר עד שיעגילו ראש כפיקה (הול' ז ד), חיה כל זמן שהקבר פתוח וכו' מחללין עליה את השבת (שולחן, ס' 58 קס). מאומתי פתיחת הקבר, אמר אבי' משעה שחשב על המשבר (ס' 58 קס). קבר שלח (של כזבי בת צור) אמה (ר' יוסף, ס' 58 נ' :). שגשגה (רוח) אמה שלו (של בועז) ונתנה על פי הקבר והשבעי יצרו (מנחם מנדל' 58). — ובסהמ"א : (המפלת) כמין קליפה ושער' נעפר ויבחושי' פשיטא להו דמדינא ליכא מאן דאמר שיש להן פתיחת קברות, ומעמא דמילתא כדאמרן דבכרים קטנים כאלו אין לה פתיחת קברות וכו' (רש"י, ס' 58).

קִבְּרוֹן, ש"י, — כמו קִבְּרָה, ואמר הטימן : ובותם וכות כל ישני חברון, וכות צדיקי עולם האטומים בכי קברון, ישכית טמנו ומכל אדם כל אף וחרון (אל אלהי הכוחות, נפס' 58).

קִבְּרָה, ש"י, — כמו קִבְּרָה, קִבְּרָה חסתיים ברגלים שנוהגין לומר מי שבירך לקברנים יאמרו קודם אשרי שלא להפסיק בין קדיש לאשרי (נפס' 58), ח"מ רשד.

קִבְּרָת⁽¹⁾, קיבורת, ש"י, — קבוצת חומים או שרידים,

(1) [בארמ' שבת"ס וכן בסור' קִבְּרָה היא פקעת

בה קבר וכו' (שס טס ג). מורת קסרין ומעריב קסרין קברות, ומורת עכו היה ספק (שס יט ט). הצרות היו בירושלים בנזיות על גבי סלע ותחתיהם חלול מפני קבר התחום (1) (פסג ג ז). הר הבית והעזרות תחתיהם חלול מפני קבר התחום (שס טס ג). חסור בין הקברות כליו מהורין (פסג ג ז). נאמנים (הבותים) על ציון קברות ואין נאמנים לא על הסככות ולא על הפרעות ולא על בית הפרס (כס ז ט). אין מפנים את המת ואת העצמו' מקבר מכובד למכובד ולא מכזיז לכזיז וכו' (יכס' מו"ק ז ד). אי זה הוא קבר התחום, המת שנקבר בקש ובחנן ובקפדנות וכו' אלא אם נקבר במים ובאפילה ובנקיקי הפלעים אינו עושה קבר התחום, כללו של דבר, כל שאת יכול לפנותו עושה קבר התחום, וכל שאי אתה יכול לפנותו אינו עושה קבר התחום (פס מז ט ז). החוצב קבר לאביו והלך וקברו במקום אחר הרי זה לא יקבר בו עולמית, הביע בקבר בנין (פסג' מו:). קבר הרש. מותר בהנאה. הפיל בו נפל אסור בהנאה (שס טס). נמצא אתה אומר ג' קברות הן, קבר הנמצא, קבר הידוע, קבר המיוק את הרבים וכו' (שס טס). — *בית הקברות, מגרש שקבורים בו את המתים, Friedhof; cimetière; cemetery: אפילו בבית הקברות (מערבין לבהן), מפני שיכול לילך לחוץ ולאכול (כ' יסודת, עירובי ג ח). מי שנזר והוא בבית הקברות, אפילו היה שם שלשים יום אין עולין לו מן המנין (כז ט ג). ואם היתה (הבהמה) בבית הקברות לא ימטא לה (כ"ט ז י). שני בתי קברות (2) היו מתוקנין לבית דין אחת לנהרגין ולנחנקין ואחת לנסקלין ולנשרפין (פסג' ו ט). תינוק שנמצא בצד בית הקברות והשושנים בידו וכו' מהור (פסג' ג ז). שאתם (הצדוקים) משהרין את אמת המים הבאה מבית הקברות (ידס ד ז). יצא הכהן

(1) [כסו טמא את תהום (כז ט ז), ופרש שם הרמב"ם: טומאת התחום היא הטומאה הנעלמת אשר לא ידעה אדם בשום פנים, ר"ל שאין רמז וראיה שיש בזה המקום מת ושהוא מקום טומאה עד שנמסא זה והוא לא ידע, ע"כ. ורעב"ט כאן פרש וז"ל: וכל לשון טומאת התחום שבגמ' לשון ספק ומכוסה היא כתחום הזה שאינו גלוי, ע"כ.]

(2) [במשנ' שבירוש' ובמדרב"ם: שני קברות, וכן בתוספת' (פסג' ט ט). ועי' לקמן.]

חוץ למדינה, הלך העבר לבקש את רבו בבית הקברות וכו' אסרו לו, שוטה, מי ראה כהן בבית הקברות (כ' לוי, מד"כ שמוס ט). סימן זה יהיה בידך, אם ראית בית הקברות לפניך הרי המדינה קרובה לך (מד"כ פסג' כ). — *וקברות באותה משנ' (1): שני קברות היו מתוקנות לבית דין אחד לנסקלין ולנשרפין ואחד לנהרגין ולנחנקין (פסג' ט ט ט). — *שבנות קברות: מצא שלשה (פחים) אם יש בין זה לזה מארבע אמות ועד שמונה הרי זו שבנות קברות בודק הימנו ולהלן עשרים אמה (כז ט ג). מעשה בר' ישכב שדק ומצא שנים בתחלה ואחד היה ידוע עשה להן חפוסה עשה להן שבנות קברות (פסג' פסג' טו ג). מצא ג', האחד ידוע ושנים תחילה או שנים תחילה ושנים ידועים אין להם חפוסה ואין להם שבנות קברות (כז ט ז). — ובסמ"א: ושאלו לחכם האריך הסתרת הסוד, אמר ששתי לבי קברו (כ"י ח"ה, מנכר הפנינים לכס"ג, עכר פסג' סקור, 88). אם יש חילוק בין מתי גויים למתי ישראל ובין קברי גויים לקברי ישראל או לא (פס' פסג' סקל, ע"כ, 144). אבוקרש אחר, הזהירו מאכילת בשרים, ולא תשימו במיכם לכהמות קברים (כ"י זכרס, ס' טעטע'ס ח, דודון, 95). — ואמר המשורר: ועם צות הטכלי אין קברים, השיכם אל למצרים אין קברים (לסל גלון, לזר יעקב, דודון, HUCA III, עמ' 247). — *ומליצה, הלך על שפת הקבר, במשנ' היה קרוב למיתה: ומה אני זקן הולך על שפת קברי בכל יום ויום, ועכשיו אני אעשה כך וכך (מדכס עשכס סדכוס, דבור שמיני, ב'סע"ד יליכס ח, 87). — *חפוט הקבר, המכות שמכים מלאכי חבלה את גוף האדם אחרי מותו בקבר, לפי אמונת ההסון: שאלו את ר' אליעזר כיצד דין חפוט הקבר, א"ל כומן שנפטר אדם מן העולם בא מלאך המות ויושב לו על קברו ומכה אותו בידו ואומר לו קום הגידה שמך וכו' (עשכס פסג' סקכ ג, שס טס, 150). קראתי מצרה לי מכמן שאול שועתי, מצרה זה חפוט הקבר, מכמן שאול זה דינה של גיהנם (שס ג, שס טס, 151). הרחמן יצילנו מדינה של גיהנום, הרחמן יצילנו מחפוט הקבר (סדכ רב עמרס פסג' ח, קסד, נככס המזון). — ועי' חפוט. — *ובאותה משנ' דין הקבר: דין

(1) [עי' בהערה הקודמת.]

אלי גיל ושישו כי ימצאו קבר (ליזג ג כז). תבוא
בכלת אלי קבר בעלות גדיש בעתו (סס ה כו). כאשר
לא הייתי אחיה שבטן לקבר אוכל (סס י יט). —
ואחות קבר, אחות ונחלה המשמשת קבר: תבו לי
אחות קבר עמכם ואקברה מתי מלפני (נלש' כג ד).
ויתן לי אח סערת הסכפלה וכו' בכסף מלא יתננה
לי בתוככם לאחות קבר (סס ט ט). ויקם השרה
והסערה אשר בו לאברהם לאחות קבר (סס ט ט).
-- ובהשאלה: אשפתו בקבר פתוח כלם גבורים (ינ"י
ה י). אשר לא מותתני מרחם ותהי לי אמי קברי
ורחם הרת עולם (סס כ יז). קרבם הוות קבר פתוח
גרנם לשונם יתליקין (סס"ז ה י). — וס"ר: במבחר
קברינו קבר אח מתך (נלש' כג ו). המבלי אין קברים
במצרים לקחתנו למות במדבר (שמו"י יא). ויפן
יאשיהו וירא את הקברים אשר שם בחר וישלה ויקח
את העצמות מן הקברים וישרף על המזבח וישאמו
(ע"ז כג יז). הישבים בקברים ובגזורים ידונו (ע"ש' סה
ד). ויוציאו את עצמות מלכי יהודה וכו' ואת עצמות
יושבי ירושלם מקבריהם (ינ"י ס ח). שם אשור וכל
קהל מביבותיו קברתיו. כלם חללים הנפלים בחרב
אשר נתנו קברתיה בירכתי בור וכו' (יחזק' לג כג--כז).
בתוך חללים נתנו משכב לה בכל המונה מביבותיו
קברתיה (סס ט ט כה). הנה אני פתח את קברותיכם
והעיתי אתכם מקברותיכם עמי וכו' וידעתם כי אני
וי' בפתחי את קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכם
(סס לז יב יג). מדוע לא ירעו פני אשר העיר בית
קברות אבתי חרבה ושעריה אכלו באש (נחמ' ג ג).
אשר תשלחני אל יהודה אל עיר קברות אבותי (סס
ט ט). — ועל קברים ידועים בירושלם, של המלכים
וכדו': וישלך את עפרה על קבר בני העם (ע"ז כג
ו). ויבהו בחרב וישלך את נבלתו אל קברי בני העם
(ינ"י כו כג). אחריו החזיק נחמיה בן עזוב שר חצי
פלך בית צור עד נגד קברי דוד (נחמ' ג יז).
ויקברתו בעיר דוד ולא בקברות המלכים (דנ"ז כח
כ). ולא קברתו בקברות המלכים (סס כד כה). כי לא
הביאוהו לקברי מלכי ישראל (סס כח כז). ויקברתו
במעלה קברי בני דוד (סס לג לג). — ושם מקום,
קברות התאווה: ויקרא את שם המקום ההוא קברות
התאווה כי שם קברו את העם המתאווים (נזד' יא לד).
— וס"ר במשפ' פ"ה, כסו קבר: לכן הנני אספך על

אבתיך ונאספת אל קברתיה בשלום (ע"ז ככ כ). רוחי
הבלה ימי גועבו קברים⁽¹⁾ לי (ליזג יז ח). והוא
לקברות יובל ועל גדיש ישקוד (סס כח לג). ויקברתו
בקברתיו אשר כרה לו בעיר דוד וישיבנהו במשכב
אשר מלא בשמים וזנים (דנ"ז י יד). — ובתו"ס:
כל שהוא בתוך בית רובע עולה כמדת בית רובע,
אכילת הגפן והקבר והסלע עולין כמדת בית רובע
(נלש' ג י). כרם רבעי מצוינין אותו בקוויות ארסח
ושל ערלה בחרסית ושל קברות כסיד ומסחה
וישופך (ע"ש' ס ח). עשו לו ארון וחפרו לו קבר
ויקבר בו ישראל (שנ"ג כג ד). הפורש מן הערלה
בפורש מן הקבר (צ"ח סלג, עמ' ס ח). מיתר המט
בוגין לו נפש על קברו (כ' נמן, סג' ז ס). בולן
טהורין חוץ מן הסל והמגרופה והמריצה המיוחדין
לקברות (סס ט ט). ועושין כל צרכי הרבים
(למועד) ומצוינין את הקברות (ע"ז' ח ג). אין
חופרין בוכין וקברות במועד (סס ט ט). הלכה
מקבר. בעלה לבית אביה או שחורה לבית תמיה
ולא נעשית אפטרופא, אין היורשין משביעין אותה
(כחז' ט ו). מרחיקין את הנבלות ואת הקברות
ואת הכורסקי מן העיר חששים אמה (ע"ז' ג ט). דרך
הקבר אין לה שיעור (סס ז ז). המוכר מקום לחבירו
לעשות לו קבר וכן המקבל מחבירו לעשות לו
קבר עושה תוכה של מערה ארבע אמות על שש
וכו' (סס ט ט ח). ולא היו קוברין אותו בקברות
אבותיו (סס' ו ט). בהתהלך תנחה אותך, בעולם
הזה, בשכך תשמור עליך, בקבר, והקיצות היא
תשיחק, לעולם הבא (ד' יואי בן קימא, אגו' ו ט).
מלוא תרודו רקב ועוד עפר קברות טמא (סס' ג
ז). אם יש תחתיהן (תחת הגולל והדופק) עפר
קברות טמאין במשא (כ' יפוסט, סס ט ט ד). אם
היה מקום הטומאה טמא על טמא על רום טמא
הנוגע בה מכל מקום טמא מפני שהוא כקבר טמא
(סס ז ח). חצר הקבר, העומד בתוכה טהור (סס טו
ס). המפנה קברו מתוך שדהו מלקט עצם עצם והכל
טהור (סס טו ס). תחורש את הקבר הרי זה עושה
בית הפרס (סס יז ח). תחורש מלמסמא מצבירת
העצמות, משרה שאבר הקבר בתוכה או שנמצא

(1) [ואולי הכוונת לקברי בניו שמתו].

וישאו אותו על הסוסים ויקבר בירושלם עם אבתיו (מ"ז יד כ). — ובקברות אבתיו: ויוליכו ירושלם ויסת ויקבר בקברות אבתיו (מ"ז כ לה כד). — ועם מלכי ישראל: ויקבר יואש בשמרון עם מלכי ישראל (מ"ז יג ג). — ולא יקבר, וינה הסת על פני השדה: ויוציאו את עצמות מלכי יהודה וכו' ושטחום לשמש ולירח וכו' לא יאספו ולא יקברו לרסן. על פני האדמה יהיו (יכ"ו ס א-ב). מסותי תחללים יסתו לא יספרו ולא יקברו לרסן על פני האדמה יהיו ובחרב וברעב יכלו והיתה נבלתם למאכל לעוף חשמים ולבהמת הארץ (ס"ז יד). ומתו גדלים וקטנים בארץ הוואת לא יקברו ולא יספרו להם ולא יתגדר ולא יקרה להם (ס"ז ס"ו). — נקבר בשיבה טובה, כמו מת בשיבה טובה: ואתה תבוא אל אבתך בשלום תקבר בשיבה טובה (נחלש' י"ה י"א). — ובלעג, נקבר האדם קבורת חסור, לא נקבר כלל אלא השלך הלאה: לא יספרו לו הוי אחי והוי אחות הוי אדון והוי הדה קבורת חסור יקבר מחיב והשלך מהלאה לשערי ירושלם (יכ"ו כז י"א-י"ט). — ובתוים: הלוקח בהמה, שוגג יחורו דמיה למקומן, מויד תעלה ותאכל במקום, ואם אין מקדש תקבר על ידי עורה (מ"ט"א א ו). הלוקח בכסף מעשר שני שנשטא יפדה, רבי יהודה אומר יקבר (ס"ז ג י). עשו לו ארון וחפרו לו קבר יקבר בו ישראל, ואם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית (שנ"ה כג ד). בראשי חדשים בתנוכה ובפורים מענות ומטפחות בוח ובוה אבל לא מקוננה, נקבר השת לא מענות ולא מטפחות (מ"ק ג ט). נמצא החורג עד שלא נערפה העגלה תצא ותערקה בעדר, משנתערפה העגלה תקבר במקומה (סו"ט ז). הסבכרת המקשה לילך מתוך אבר אבר ומשליך לבלבים, יצא רוב, הרי זה יקבר ונשטרה מן הבכורה (חול' ד ג). כל שקדם הקדשן את מוסן וכו' ואם מתו יקברו (ס"ז ג). מת פטר חסור, ר' אליעזר אומר יקבר וסותר בהנאתו של מלה, וחכמים אומרים אינו צריך להקבר והטלת לכהן (נכוות' א ו). בהמה גסה ששפעה חררת דם הרי זה יקבר ונשטרה מן הבכורה (ר' אליעזר זן יעקב, ס"ג א). ואלו הן הנקברים, קדשים שהפילו יקברו, הפילה שליו תקבר (מנחות ז ד). ותרומה טמאה והערלה וכלאי הכרם

אלא משתדלים בקבורתם כמו שמשתדלים בקבורת ישראל (טו"ז ס"ז). — *וגם לא על גוף בע"ח⁽¹⁾. קבר את הצפרנים, טמן אותן באדמה: שלשה דברים נאמרו בצפרנים, הקו ברן צדיק שורפן חסיד וורקן רשע (מ"ק יח). — *ומעות: ובמצא פשע שלא קברו (כ"ט, כ"ח מ"ג, ד"ט מחילתו). שאילו ידעת בהן שהם פוקדון חייבת חייבת לשלם מפני שלא קברה אותם (מס' נז"כ כ"ה, א"ס שני"ט, 283). — *ולא באדמה, במשע' טמן והסתיר בכלל: וזה העגל כיון שנס מתחת הסכין ובא וקבר את ראשו בתוך חיקו שלרכי כדי להנצל בו ופסרו לירי שוחטיו אלתר טראין הרברים הללו כעין אכוריות (מס' הב"א סכ"ז ע"ה, 191).

— *נע, אקבר, תקבר, יקבר, תקבר, יקברו, — נקבר המת, קברו אותו: ותמת דבורה סינקת רבקה ותקבר מתחת לבית אל תחת האלון (נחלש' לה ס). ותמת ותקבר בדרך אפרתה הוא בית לחם (ס"ז ס"ט). ותמת שם מרים ותקבר שם (נחל' כ ח). שם מת אהרן ויקבר שם (דנ"י י). ויסת גרעון בן יואש בשיבה טובה ויקבר בקבר יואש אביו (שע"י ס נג). ויסת יפתח הגלעדי ויקבר בעיר גלעד (ס"ז יז). ויצו (אחיהאל) אל ביתו ויחנק ויסת ויקבר בקבר אביו (ס"ז יז כג). וישכב דוד עם אבתיו ויקבר בעיר דוד (מ"א ז י). ויעל בניהו וכו' ויפגע בו וימיתוהו ויקבר בביתו במדבר (ס"ז ס"ד). וישכב מנשה עם אבתיו ויקבר בגן ביתו בגן עזא (מ"ז כ"א י"א). ואתה ששחור וכל ישיבי ביתך תלכו בשכי ובכל תבוא ושם תמות ושם תקבר אתה וכל אחיך אשר נבאת להם בשקר (יכ"ו כ ו). שרידיו במות יקברו⁽²⁾ ואלמנתיו לא תכנינה (ליו"ז כו י"א). באשר תמותי אמות ושם אקבר (כוח א י"א). — ונקבר עם אבתיו: וישכב רחבעם עם אבתיו ויקבר עם אבתיו בעיר דוד (מ"א יד ל"א).

(1) [ובן בארמ': וקבר בה ישראל קרא (דלעת) (ע"ז ל"א). שיעור למקברינהו (כספים) (כ"ח מ"ג).]

(2) [משפט זה כמו שהוא קשה הוא בתיאור לגנאי. הרי "שרידיו בקרב ימותו" היה צ"ל ולא "במות" יקברו, השוה תהלים ע"ה ס"ד (על מות בני עלי): כהניו בחרב נפלו ואלמנתיו לא תכנינה, וכו' (דנ"י עוקטטינה, ספר ליו"ז, 320).]

ובתוים: קברו את המת וחזרו אם יכולים להתחיל (קריאת שמע) ולגבור עד שלא יגיעו לשורת יתחילו (צכ"ג ז). הקובר את מתו שלשה ימים קודם להגל בשלה חיסנו גזרת שבעה (מ"ק ג ה). הרי אנו הולכין לספור ולקבור את איש פלוני (יבמ' עז ט). אסרו לפונדקית איה חכרנו, אפרה להם סת וקברתיו (ס"ט טז ז). יודע אני שהנזיר אסור בין, אבל סבור הייתי שהנמים מחירים לי מפני שאין אני יכול לחיות אלא בין או מפני שאני קובר את המתים (גיט' ד). ועושה חצר על פי המערה שש על שש כסלא המטה וקובריה ופותח לחובה שתי מערות (צ"ג ו ט). ולא היו קוברין אותו (אח' הנהלה) בקברות אבותיו (סנ' ו ה). נתעכל הבשר מלקטין את העצמות וקוברין אותן במקומן (ס"ט ט ו). המכרת שהפילה שליא ושלכנה לכלבים, ובסודרשין תקבר. ואין קוברין אותה בפרשת דרכים (מ"ד ז). לא רצה לפרותו (את פטר החמור) עורמו בקופין מאחריו וקברו (נכוח' א ז). תנור שהוא עומד בתוך הבית ועינו קסורה לחוץ והאחילו עליו קוברי המת וכו' (ח"א ה). קוברי המת שהיו עוברים באכסדרה והגיף אחר מהן את הדלת וכו' (ס"ט ז). ומביא שתי צפרים דרוז, שחם את אחת מהן וכו' חפר וקברה בפניו (גנ' יד ח). בית המומאות של כותים מטמאים במהל מפני שהן קוברין שם את הנפלים (נ"ט ז ד). לא היו קוברין אלא משליכין ותיח גוררתן (כ"י יסוד', ס"ט ט). וכל הקבור בא"י כאילו קבור תחת המזבח (מקס' ע"ד ג). בראשונה היו קוברין אותן במהמורות, נתאכל הבשר היו מלקטין את העצמות וקוברין אותן ברום (י"ט' מ"ק א ה). אבל אם מצאו בדרך קברו או לימין הדרך או לשמאל הדרך, שדה בור ושדה ניר קברו בשדה בור (ס"ט נ"ז ז ח). אינו יכולה (לשוט בעולם) שאני קבורה במחצלת של קנים (צכ"י יט:). בני אל תקברוני לא בכלים לבנים ולא בכלים שחורים (כ"י יבלי, סנ' קיד). פונדקית נכרית היתה ומסיתה לפי תומה היתה, זה מקלו וזה תרמילו וזה קבר שקברתיו בו (ר"ב כהנא, יבמ' קכג:).

(1) [במשנ' מנ' ליוורנו: תקברם, פנ'.]

(2) [רש"י (גיט' טא.) בשנוי לשון.]

(1) [ג"א ברוין, בארום, ובחוספת' (סנ' ט ח) בארון, ועי' ארגו.]

בצער וכו' רפואתו שאמר' לו סור מעותיך וכו'
ומסילא יסור מלכבו צרות העין וקבצות היר (כ')
עקיקי קי מוסר צ (ס).

קָבֵץ ^{ס"ו}—ענין המקפץ נדבות, מחור על הפתחים:
על אדות קבצנים (שנארעך) העולים
משוש בארץ וכו' ומתפשטין בארץ ליטא (מקום
הקטלום נשגם ש"ג, סלקיף סכ"ד, 167). שלא יתן כלום
לשום ק"ב צן וולת הפיר לשלחו משם והלאה (ס"ס ש"ס).
שם נתחוקק התקנה מועד שש"ג אדות הקבצנים
שהקהלות והישובים היושבים על הספר הסמוך
למדינת פולין ישיגוהו ע"ז שכל קבצן שיבא לקהלות
ולא יהיה כידו כתב מליצה שיש לו צרת הכת
להשיאה לאיש ונצרך לכיוע קרובים שלא ישלחוהו
לליטא רק ישיבוהו לפולין (ס"ס ש"ס, 168).

קָבֵצְנִית ^{ס"ו}—א) תכונת הקבצן, עני גדול—
(ב) פעלת הקבצן, חזירה על הפתחים.
—נוהג בדבור ובספרות.

קָבֵצְנִי ^{ס"ו}—ק"ק קבצנית—שיש בו תכונת הקבצן:
אמנם 'החבורה הקבצנית' הוואת כבר
החליפה ברבה את הבגדים הארבים (מלך הקבצנים
לנצני, סכ"ג ש"ל גורדון, שער א ש"ק ח).

קָבֵץ ^{ס"ו}—בעל של עץ; Holzschuh; sabot;
wooden shoe: ראובן הוחק לבעל חורה
וכהן ויצא עליו קול זה כמה שנים איך תפש לנער
אחד שבירי והכאו הכאות נמרצות בקב קב אחד
צלעותיו (סכ"ג לנ"ס ק"ו).

קַבְקִיּוֹת ²—מלה בספקה: עד שלא נכנסתי
לשררה הייתי בורח ממנה, כשנכנסתי
לשררה בל מי שהוא טבקש להוציאני מחוכה אני
יורד עליו בקב קביות ³ (יבוסם בן עזאי, חז"ק
נו"ב צ ש"ק כ).

recueil; collection: וקבצתי כל הכתבים בעמיר
גורנה וכו' ועשיתי מהם קובץ (כ' חלל מ"ד, מנחם
קמח, טכ"ט סו). וכסדרמה אנכי שהראשונה אינה
כקובץ התשובות אשר ראיתי, והשנייה ישנה שם
אך אין הקובץ עכשיו כידו (כ"י קולון, סכ"ג קמח).
שונות ונכדלות כל התשובות הנמצאות בקובץ זה
מאשר בזה וכו' וולת תשובה זו אין עוד אחת
הכפולה בשני הקובצין ¹ (ש"י, סכ"ג קמ"ה סכ"ג)
של דוד קמח. — ובמשמ' גדל הברך, Format; ²
format: קובץ רביעי, קובץ גדול, קובץ
שמיני ³ (קמח'ס מוסר חזק, נרכס חנכס לכבוד נכדו, 289).
מחזור אשכנזי קובץ רביעי (ס"ס 292).

קָבֵצָה ^{ס"ו}—קבוצה, ש"י, קבצת, —ס"ס מן קבץ, מעשה
הקבץ: לכן הנני קבץ אחכם אל תוך
ירושלם קבצת ³ בסף ונחשת וברול ועושרת וברול
אל תוך כור לפתח עליו אש להנחית (יסוף' כ)
י"ע—כ). — "ובמשמ' אסף של דברים מקבצים יחד:
קיבורת היא קבוצת בשר שבין מיסת היר למרסק
סמור' למרסק (מס' עירובי' לה"ג ד"ס י"ד). — ובדרוק
במשמ' מספר רבים, רבוי: לת בא במשקל רע מן
הכתוב ולא גם לתה, וקבצת לת לחים כאשר
קובץ אשא דעו למרחוק מן דעים (סכ"ג דוגם על מנחם,
14). — "ובתכנת החשבון סכום של מספרים מקבצים,
Summe; somme (totale); total: כאשר יקבצו מספרים
וכו' 78, 53, 85, יהי' מספר המקובץ מהם 216 והוא
נקרא בהיות המדובר ממנו קבוצה או קבוצ
(סוממא) (כליל המסגון א ד). — "ובמשמ' קבוצ של
דברים או של אנשים מקבצים יחד: כל רשימת שמות
הנא' בספר זה אצל כל קבוצה וקבוצה (ש"י,
סכ"ג לסכ"ג סכ"ג של דוד קמח). ונוהגת המלה במשמ'
ישוב חקלאי חברתי בארץ ישראל.

קָבֵצִית ^{ס"ו}—קבצות יד, —תכונת הקבץ וקפץ ידו,
קבצנות: ואם היה קובץ על יד מסנה
עצמו ברעב ואינו מוציא לסוונות אלא דבר מועט

¹ [יש שמבקאים כמ"ר קבצים כאלו מן קבץ
(על יד), כמו ספסף במשמ' דומה].
² וע"י ציוץ, Ritua, ע"ב 28, הערה.
³ [במקום קבצת, בהכלעת הכף].

¹ [בנראה מן הערב' קבאב a] במשמ' זו.
² [ע"י בהערת הבאה].
³ [הערת שכטר: נראה שצ"ל בעקיון, ע"ב,
ואינו נראה, ואין נראים גם דבריו ליברמן (סידוראמי
כסדרו, 468). ואין כאן כתיב בקביות אלא נסחח
אחרת חשונה במקום צורת המאמר בירוש' (סכ"ג ו ח):
עכשיו שנכנסתי כל מי שיבא ומוציאני בקוסקוס

⁴ قَبَاب

יג. ח). לפי שכרוב העתים מתי שיתקבצו הקהל הוא כבה"כ (משו' סמנ"ס, ח"ט פריימן, 14). כשנודמן (הדבר) שנתקבצו בארץ הזאת סקציו ארץ וגלילות רחוקים וכו' והתחיל כל אחד מאתנו כשהוא לעצמו ובעת התקבצו לבדוק עניני הצבור וכו' (ס, 91). אנתנו החומי מטה, אשר נתקבצו בבית הכנסת הגדול וכו' (סקנות קנדיאל, סמנ"ס — קאסנו, 76). — "והתקבצו הדברים: או תשים הדבר אשר הביאו לה ע"י שלוש עד שיתקבץ הכל (משו' סמנ"ס, ח"ט פריימן, 199). — "ובמשמ' הורמנו יחד, נתקבצו האנשים: השקש לקנות מחבירו מטה, מוכר אומר במאתים אני מוכר לך והלוקה אומר אינו קונה אלא במנה והלך זה לביתו וזה לביתו ואח"כ נתקבצו ומשך זה החפץ סתם וכו' (כמנ"ס, מנכ"ס ח). — "והתקבץ הירח עם השמש וכו': בזמן שעושין על הראייה היו מחשבין ויודעין שעה שיתקבץ בו הירח עם החמה בדקדוק הרבה (כמנ"ס, קד"ס ח). משייתקבץ הירח והחמה לפי חשבון זה עד שיתקבצו פעם שניה במהלכם האמצעי (ס, 91). שהקבין הקטן והוא קבין שבתאי וצדק משעה שיתקבצו באיזה מקום שיתקבצו שנית כמו עשרים שנה ממהלך השמש בקרוב (אגמ' סימן להמנ"ס). — "ובהשאלה, התקבצו מרות שונות בלב האדם, התקבצו ההפכים: אבל אם יתכן להתקבץ בלב המאמין הכניעה והנאותה אם לא וכו' (כ"י ח"ט, מו"ס, הכניעה ע). ואלה השני דברים (נע ונח) לא יתקבצו באות אחת (סוף, סקנות ג, ד). ושלא יתקבצו שני הפכים בנושא אחד (דוס סג). — "והתקבצו דעת האדם עליו, נחרכוהו בו דעתו (1): אדם הא' יום שנתקבצו דעתו אליו אשר הב"ה למלאכי השרת באו והשתחו לו (לקוטי קטונים לאלדד סג, ח. אשעין, 66). — "והתקבצו מספרים וכו', נצטברו לסכום: ואח"כ מוצא העשרה מחצית שני הצדדים האלה בהתקבצם (כאמ"ס, יסודי סמנ"ס ומגדל סמנ"ס, מוצא נחלל סמנ"ס סמנ"ס לבלקין, קנ). וכמה יתרה שנה החמה על שנה חלכנה קרוב מאחד עשר יום, לפיכך כשיתקבץ מן התוספת תואת כמו שלשים יום וכו' מוסיפין חדש אחד ועושין אותה השנה שלשה עשר חדש (כמנ"ס,

קד"ס ח). — "והתקבץ, במשמ' התרכב, נתהוה מחלקים נפרדים: שהם חשבו שהעולם בכללו, ר"ל כל גשם שבו, הוא מחובר מחלקים קטנים מאד וכו' ובשיתקבצו קצתם אל קצתם יהיה המקובץ בעל כמות ותוא או גשם (כ"י ח"ט, מו"ס ח, עג, סקנות ח). ואי אפשר להתקבץ החלקים ההם ופרודם אלא בתנועתם, הנה בהכרח יצטרכו לקיים חרקות עד שיוכלו החלקים ההם להתקבץ ולהתפרד (ס, 95, סקנות ח). — "ובדקדוק, התקבץ השם, בא במספר רבים: ובמנוהו שיתקבץ במס' מן השמות הנקבות דבורה דבורים ותשה חטים ושעורה שעורים וכו' ודע כי השמות האלה, הנקבות שנתקבצו במס', אם קבצתם בתו אחת על האמת (דוס, משו' על דקט"ג, 49). — "ובמשמ' התקבץ והצטמק: מה שמעינן דמיכוס מעין שפשיף הוא וסתקבץ (1) הכגר פ' יחמש ונראין קטמין קטמין ובשלוש ממשש (כ"י, סמנ"ס קנ). ואם לא יתקבץ החוה לא יצא ממנו האור החם (עולם קטן, מלמד נגד סמנ"ס, סמנ"ס, סמנ"ס, 28). סבת תנועת החוה והתפשטותה התקבצו, שהיא מן העצבים הבאים מן החם (ס, 29). — "ובמשמ' התחבר לחיות חיים מדיניים: כבר התבאר תכלית הביאור כי האדם מדיני בטבע ושטבעו שיהיה מתקבץ ואינו כשאר ב"ה אשר אין לו הכרח להתקבץ (כ"י ח"ט, מו"ס ח, עג).

* **קָבֵץ**, קָבֵץ, כמו קָבֵץ, פרק ברנל, Fussgelenk; articulation du pied; joint of the foot; זנב העגל שאינה מנעת לערוב הרי זה ישחט, באיזה ערוב אפרו, ר' חנניה בן אנשיננוס אומר בערוב שבאמצע ירך עד קבץ (2) העליון ולא עד קבץ התחתון (מוסף, נכונות ד יד).

* **קָבֵץ**, מ"ר קָבֵץ, — מר הסביל דברים מקבצים, שונים בתכנם ובצורתם, מאסף, Sammelband;

(1) [בערוך (ענך כסב): וסתקוין, ובאורי: ומתכוין, עי' קהות].
(2) [כבבלי (נכונות חא): קָבֵץ.]

(1) [השוח פ"ע, קבצה הרעת].

הזה והמקובץ הוא קבץ שחיים וריל השלש נקודות תלויות זו על זו, והמקובץ היא המלה שהיא נקדה בהם (כ"י ח"ט, ספ"ט לריצ"ב, נל). — "ובשם ספר: שיטה מקובצת לר' בצלאל אשכנזי. — הספ' התקצצו, יתקצצו, התקצצו — התקצצו האנשים, נאספו וכאן: ויהי כשמע כל הסלבים אשר בעבר הירדן וכו' ויתקצצו יחדו להלחם עם יהושע ועם ישראל פה אחד (יחז"ל ע"ז). וישמעו כל בעלי מנדל שכם ויבאו אל צריח בית אל ברית ויגד לאבימלך כי התקצצו כל בעלי מנדל שכם (ספ"ט ע"ז-מו). וישמעו פלשתים כי התקצצו בני ישראל המצטתח (ס"א ז' ז'). ויתקצצו כל זקני ישראל ויבאו אל שמואל הרמיה (ס"ס ט' ד'). ויתקצצו אליו (אל דוד) כל איש מצוק וכל איש אשר לא נשא וכל איש מר נפש ויהי עליהם לשר ויהיו עמו כארבע מאות איש (ס"ס כ"ז). ויתקצצו בני בנימן אחרי מבצר ויהיו לאגדה אחת (ס"ז ז' כ'). הן כל חבריו יבשו וחרשים המה מאדם יתקצצו כלם יעמדו ויפחדו יבשו יחד (ספ"ט מד יא). שמועה שמעתי מאת יי' וציר בננים שלוח התקצצו ובאו עליה וקיסו למלחמה (כ"ט מ"ט יד). — ובתו"פ: כשמת אהרן נתקבצו כולם אצל משה ואמרו לו היכן אהרן אחיך (ספ"ט דנ"ל ס"ט). מה ראו לסמוך מדרך השנים למקבץ גדתי ישראל, על שם ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו וסיריכם תשא לעמי ישראל, למה, כי קרבו לבוא, נתקבצו הגלילות והדין נעשה (כ"י ח"ט ז' ספ"ט, יחז"ל ככ"ז ז' ד'). לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים במקום למקום (כ"ט, ככ"ז ס"א:). פתח רבי יהושע ודרש (במעשה מרכבה) וכו' והיו מלאכי השרת מתקבצין ובאין לשמוע כבני אדם שמתקבצין ובאין לראות במצוטי חתן וכלה (כ"י יד:). שכשנתינה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכל (מלבי) עובדי כוכבים אחותן רעדה וכו' נתקבצו כולם אצל בלעם הרשע ואמרו לו מה קול ההטון אשר שמענו וכו' (כ"י ח"ט דנ"ד, זכ"ט קט"ו). ויקח את האבן וכו' מלמד שנתקבצו כל אותן אנבים למקום אחד וכו' (כ"י יחז"ל, ס"א:). בדרכי הגוים יש נימוסין הרבה וכו' וסורין הרבה, כולן מתקבצין בבת אחת וכו' (מ"ד נד"ל יח). — ובסה"מ: אחר שקוברין את המת מתקבצין האבלים ועוסדין כצד בית הקברות וכו' (כ"ט יח, ס"א)

מקובצת (י) עליו, ויהיה לבו שח (ס"ס ט"ז, ס"ט, 117). — "וקצצו הקשתות, קצצו המספרים, חפרו: שתי קשתות בשיקובצו יהי מהם עזולה (למז"ר לריצ"ד, 156). כאשר יקבצו מספרים האלה 78, 58, 85, יהי מספר המקובץ מהם 216 (דוד סליונסון, כליל הסנון, ח"ד). ועי' מקבץ, עמ' 3262. — "ומקבץ, במשמ' מרכב, מחבר: והנה היא (חארין) כן (מרכבת), כי היא עפר ואבן וחול והרומה להם מקובצים (כ"י ח"ט, ס"א ח"א). ובשיתקצצו (העצמים הפרדיים) קצתם אל קצתם יהיה המקובץ בעל כמות, והוא אז גשם (כ"ט ח"ט, מ"ט ח"ט). ודבר מקובץ מן הארץ ובתולים סביביו וגם עליו הוא הבית (למז"ר לריצ"ד ז' ג). — "ובדקדוק, קבץ השם, בא במספר רבים: ואומר לה בא במשקל רע מן הכתוב ולא נמ לה, וקבצת לה לחים, כאשר קובץ אשא דעי למרחוק מן דעים, ככתוב מפלאות תמים דעים, ומה מן מ(ו)תים, ומותי ערלים תמות, ורוב רובים, ככתוב אכתוב לך רובי תורתך כמו ור נחשבו, ורון רוגים, ככתוב רני פלט המוכבני מלה (ספ"ט דנ"ט על מנחם, 14). זה גורלך מנת סריך, כמו מרוחך, או יהיה מדה מחובר בלשון זכרים ובלשון נקבות כמו ארבע פנותיו, ויקובץ בלשון זכרים כמו שער הפנים, כן יאמר מן מדה מדות ויאמר מדים ומסנו מדיך (כ"ד ק, יחז"ל י"ח). על כמה פנים יקבצו השמות ככללן, על חמשה פנים, האחד שהיה השם זכרי ויוקבץ בלשון זכר חסיד, כמו מן שיר שירים, ומן כן בנים וזולתם, השני, שהשם הנקבי יהיה רבוי בלשון נקבה חסיד כמו מן חוסה חוסות (כ"ט ז' חז"ל, מנחם לטן, לג:). — "וקבצת האות, באה בנקוד קבוצ: ואין אמרי בגלות מים שהוא מן המשנים עם קבוצ תגמיל סותר לאמרי באה שתי גלות הכתרות שעינו ויו, כי התנאי שמה שהיה האחד מקובץ גם כן, כמו שאחד גלות הכתרת מקובץ והוא אחד מימין הגלה, אבל אחד גלות מים פתוח והוא גל יעזול, ופעמים ימצא מן האחדים מה שאינו מקובץ, וכאשר יאמרו מהם שנים או רבים יקרה אותי הקבוצ וכו' (והקבוצ הנזכר בשער

(1) [כלומר מישבת ומרכות, כנגד ל, פזור הנפח, והוא על פי הערבי גימט חואשה, קבץ חושיו, גימט קלבה, קבץ לבן, השוה הערה לר של אפשיין בעמ' 127.]

— (ב) במשם' הכול וכלל: ובניתי אותו על עשרה שערים מקבצים כל חובות הלכות (כ"י ח"ט, מו"ס, הקל'). אלא יהא חיבור זה מקבץ לתורה שעל פה כולה (כמנ"ס, הקל' נשנס מוסר), כמו שהתחייב שיהיה עצמו יתברך בלתי דומה לעצמיים, כן ראוי שתהיו תארו והעצמיים אשר יחשבו בלתי דומים לתארים ולא יקבצם גדר אחד (כ"ס ח"ט, מו"ס ח' נו'). יתחייב בהכרח שישאלו השאלות ההם כולם, ואין לצאת מהם כי אם במענים מגוונים, יקבצו ההכונה והכמול לכל משושי התורה (הול, מו"ס ז' כס'). אמנם אין ענין השגחתו כענין השגחתו וכו', ולא יקבצם גדר אחד וכו' כמו שלא תדמה פעולתו לפעולתו ולא יקבצם גדר אחד (הול, שס ג' כג').

— מע', מקבצת, — ארץ מקבצת, שהעם היושב בה מקבץ מעמים רבים: מימים רבים תפקד באחרית השנים תבוא אל ארץ משובבת מחרב מקבצת מעמים רבים על הרי ישראל אשר היו לחרבת תמיד והיא מעמים הוצאה וישבו לבטח כלם (יסוק' לס ס') — ובתוים: אין עושין תורה חומשין בשנה מסורין, תורה חומשין מקובצין (סוגר' ג' א') — ובסה"א: יש עקובין את המת בבגדד ואחר זמן מוציאים אותו במה פרסאות אל עבר פנס המערבי למדבר הסמוך לישומין, ואין מנהג להיות שם מקובצין ולא לומר צדוק הדין (הולד טבאונים משקין, 49). אבל אם הוסינוהו ליום הירוע לישובת הדינין וכו' כותבין עליו גריו שהכל יודעים שהדינים מקובצין (טומ"ו יא'). — "קבצו חמים: ואין הברל אם תטבול בנהר נילוס וכו' או בכור מן הבורות כשיהיה המקובץ מן המים שיעור אמה על אמה ברום שלש אמות (משו' סענצ"ס ק, ח"ט סכ"ט, 97). — "קבצו הצלעות: ואם יכנס ידו לברק, היה הדופן דבוק לאון הריאה, ולא היה לו מקום שוכנים ידו, או היתה הריאה הגדול או היו הצלעות מקובצות 'טדופן אל דופן, ונתח אותה דופן מדופן, ויראה אם לא היה שם סמך (צ"ל סרך). ולא היתה דבוקה הריאה אל הצלעות, כשר (פלכות טפסות לאלדד סכ"ג 16, ח' אשטין, 113). — "ובהשאלה, קבצת הדעת: ואם הוא יושב בכית האבל, אין לו לשחוש עד שימצאו (צ"ל שימלאו) ימי אבלו, כי השחיטה תהיה תבקש שיהיה דעתו של אדם

"ובהשאלה לענינים רוחניים, (א) במשם' חדר ואחר: ומה שהביא לקבץ נמצא עם נקדר לדבר אחר בענין, הוא שקר משהת (כ"י ח"ט, ח"ט, ח' א'). לקבץ האומה על דעת אחת (כ"א הקדמי, גן עדן, קדמ"ס ד, ב). ובדמות הפורסמית יתחברו הלכות החלוקות וכו' עד שהיה במדינה אחת קהלות מאנשים דתותיהם רבים וכו' והמפורסמית יקבצו (למו"ר לכא"ד, עט). — "קבץ מספרים, חברים: והרמיון לחשבון הזה משלש אשר צלעו האחת י' והשנית ח' והשלישית ו' אם אתה מקבץ לשלש צלעות האלה יהיו י"ב (לכא"ד, ח"ט, ח' סגור המספרים והסמכותם, 49). ושערו המדקדקים וקבצו אלה המותרות מכל קשת וקשת מאלו חששה ועלו למדת שביעית הקומר (סס, 61). ותקבץ את שני המרבעים ותקח גדר המספר הנקבץ מהם (סס, 61). החשבונות כלם כשתקבץ שאריות לשאריות או כשתוסיף מנין על מנין תקבץ כל מין עם מינו, השניות עם השניות והחלקים עם החלקים והמעלות עם המעלות (כמנ"ס, קדמ"ס יא ח'). לקבץ שני מספרים או שלשה או יותר לידע מכוס מנינים (כ"י ח' צינא, סגור המספר, כ"י צינא' מו"ס). — "קבץ בין (1) שני ענינים, חבר ואחד אותם: וזה וזולתו ממה שדומה לו הוא ממה שמקבצים בו העברים בין שלש אותיות נעות וכו' כאשר באר בה'בר ר' יהודה בספר אותיות הסתר ואמר שאינם מקבצים ביניהם בכל מלה נמלאת מאותיות הגרוניות ומהפגש הכפל, וכבר המציאנו אנחנו בספר הקרוב והישור מלות רבות קבצו בהם בין שלש תנועות והמלות ההן נמלאת מאההיע ומאותיות הכפל וכו' (כ"י ח"ט, סגור המספר, 98). מפני שקבצו בה (בלשון העברית) בין שני נחים ולא קבצו בין שלש תנועות אלא על ידי הדחק (הול, כח"י ז' עט). ואני תמיה איותה דבר קבץ בין שני תמרים המתחלפים האלה וכו' ומי הוא המכין לזה ההתאחדות (כ"ס ח"ט, מו"ס ז' יט). וזהו תכלית היכולת לקבץ בין התועלת לכל אדם ובין מניעת הביאור בלמוד דבר מזה הענין (הול, שס ג' סד').

(1) [על מי הערב': גמע בין א], השוה הערת דוד קסל לכוזרי כ' עת.]

וצאת כלבים (כחז' עז). מה עשה מרדכי, קבץ את
התינוקות וענה אותם מלחם ומים וכו' (מד' אסתר,
והלמך אסתר לסעי'). — ובסה"א: קבצאל ועדר ויגור,
כל הם קבץ עדרים לתורה יגור במחיצת אל (פנד)
"נדך קנץ (1)". בא א' מלמד תינוקות קבץ לו חברה
סביבו באותה בית הכנסת ללמדם מקרא ומשנה
(שלהם לרננ"ס, מס' הכנע"ס, 99). אח"כ הסכימו
ל קבץ בניה ובנותיה ובני בניה עם רב באותה חצר
בהלקה וכו' אמרו רחל ולאח לואת האשה כבר שמת
ואת החצר כבודך באלו הקרובים אשר קבצתי
אליו וכו' ובמו שאנחנו לא נקבץ קרובינו עמנו
כן את לא תניח לדור עמך וולחי כשיעור מנין
הנפשות אשר היו דרים בחיי ראובן בעלך (שלהם
לרננ"ס, מס' 239). והקונדושוולו וכו' יהיה מחוייב
ל קבץ הקהל ולקרא ברכים את אשר אנחנו מתקנים
ומסדרים (תקנים קדושים כה, הכעוס-קלסונו, 14).
— "וקבץ בתיכם: וקבצתי כל הבתנים בעמיר
גורנה וכו' ועשיתי מהם קובץ וכו' (לכא מלרי,
מס' קדא' סז). — "וקבץ, קבץ נדבות: כבר אני
מתמעט מנכסי ואין לי כי אם מעט, אי זה טוב
שאלך נע ונד מעיר לעיר שאקבץ כדי שאפרנס
את עצמי ואת בני וכו' (ס' מסידים סתמס, 308). —
"וקבץ ריסי עיניו, הקריבם זה לזה: מי שמקבץ
ריסי עיניו ועוצמן מעט בשעה שרואה אור או בשעה
שהוא רוצה לדרקק בראיה (נמנ"ס, זלם סקדס ס 1).
— וקבץ חלוק בלולאות, פרץ וקשר אותו בלולאות:
החוטין היוצאין מן האריג וכו' ושל חלוק שהוא
קרוע מתחילתו ועד סופו ואחר שלובשין אותו
מקבצין אותו בלולאות שיעור חוטיו עשר אצבעות
(סול, כלים כא ב). — "וקבץ העצל את הורע
וברו', פוץ וצמצם אותה: העצלים הסנענים הורוע
מהם מה שיקבצו אותו ומהם מה שיסתחו אותו
(קליון א א א יח). — "וקבץ הקר: (האור) הא'
הוא העליון מהם הסמוך ליסוד האש מקבל
חוסו מאד עד ששיימוהו חס ויבש ולא יתילדו
בו מפני זה עננים ומטר כי אין קור מקבץ
(כ"י אכנעאל, זכא' א, וזקניו, דעס 7). —

ובחיקו ישא (ס' מ יח). — והאנשים: ושב וי' אלהיך
את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר
הפיצך וי' אלהיך שמה אם יהיה נדחק בקצה השמים
משם וקבצך וי' אלהיך ומשם יקחד (דנ' ג-ד).
ונשא גם לגוים ואסף נדחי ישראל ונפצות יתורה
וקבץ מארבע כנפות הארץ (שע' יא יז). אל תירא כי
אתך אני מטורה אביא ורעך ומטעב אקבצך (ס'
מג ס). כרגע קמן עובדך וברחמים גדולים אקבצך
(ס' נד ז). נאם אדני וי' מקבץ נדחי ישראל עוד
אקבץ עליו לנקבציו (ס' נוס). אתם הפצתם את צאני
וכו' ואני אקבץ את שארית צאני מכל הארצות אשר
הרחתי אתם (יח' כג-ג). ונמצאתי לכם נאם וי'
ושבתי את שביחתם וקבצתי אתכם מכל הגוים ומכל
המקומות אשר הרחתי אתכם שם (ס' כע יד). כי
הרחקתם בגוים וכי הפיצתים בארצות וכו' וקבצתי
אתכם מן העמים ואספתי אתכם מן הארצות אשר
נפצתם בהם (יח' יו-יז). והוצאתי אתכם מן
העמים וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפצתם בהם
(ס' כ לד). גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם (ס' מ
י). אסף אאסף יעקב כלך קבץ אקבץ שארית ישראל
(ויכס ז יז). נמו רעך מלך אשור ישכנו אדיריך
נפשו עמך על ההרים ואין מקבץ (כסוס ג יח). הנני
עשה את כל מעיך בעת ההיא והושעתי את הצלעה
והנדה אקבץ ושמהים לתחלה ולשם בכל הארץ
בשעת בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצתי אתכם
(שפי ג יע-כ). אשרקה להם ואקבצם כי מדיתים וכו'
והשבותים מארץ מצרים ומאשור אקבצם (זכרי י ח-י).
הושיענו וי' אלהינו וקבצנו מן הגוים (סס' קו מז).
יאמרו גאולי וי' אשר גאלם מיד צר ומארצות קבצם
מטורה ומטעב טפצון ומים (ס' קז ג-ג). —
ובהשאלה, פניו קבצו פארור, בפניו גראו בהלה
ופחד ובעתה (1): מפניו (מפני הארבת) יחילו עמים
כל פנים קבצו פארור (יח' ז ו). בוקה ומבוקה
ומכלקה ולב נמס וספ ברכים וחלחלה בכל
מתנים ופני כלם קבצו פארור (כמו' ז יח). —
ובתו"ס: מאי מקבץ, אמר רב יהודה זה המקבץ (2)

(1) [עיי' פארור, הערות, עמ' 4809].

(2) [אפשר שצ"ל גם כאן: זה המקבץ צאת כלבים, וכן ברש"י, ולהלן בגמרא: הנאי היא דתניא מקבץ זה בורסי, ויש אומרים זה המקבץ צאת כלבים].

(1) [כפי הנראה כך חיתה גרסתו בגיט' ו, ובספרינו אין, ועי' קהותם].

בעל לשון הרע וכו' והנה זה לבו יקבץ לו מדות שתי הכחות הרעות וכו' (כ"י אלנאקוס, מנוסח"מ ד, 359). — ובתפלה: בחר יתנו לך יי' אלהינו מלאכים המוני מעלה עם עמך ישראל קבוצי סמך (כסר, קדושה מוסף ספרד). — ואמר המשורר: הן הזמן ערב לעשות חפציו, לכן בישע רב שמה קבוציך, ושנתך תערב מי זה יקוצר (כס"ג, סמן מדס, כסנא ח, 128). — ואמר המשורר: היה קובץ לכל חכמה ואוסף, קנה בינה ולא והבוכסף (כס"ג, קסס צינס, עטרי מוסר הסכל קסג, ורטסימכ, יח). — "וקבץ מספרים, חברים לכסום: שתהיה יודע מחצית כל אחת מצלעי המשלש וחכבון את המחציות האלה וכו' (כס"ג, סנטיח, סנור סמסיס וסמסנורס, 49). — "ומאכל קובץ, מאכל המכוון את הבטן ועוצר: וראוי שיחמקט מהם העוגות הקובצות ואע"פ שיהיו חוקים כמו עוגות ברכוש וכיחוד בעת העצר הטבע (קלנון ג יד ד יצ). ולא האכל (המעוברת) מאכלים הרעים המרכים תערובות ולא העוצרים וחקובצים כדי שלא תצטרך לשלשל על ידי משקה (כ"ו אלדני, סנילי חמוסס ח). — "וסם קובץ: ואחר ישים על החבורה סמים קובצים כמו רמונים, חבושים, עפצים וכו' (לרס סייס, צנוקסס, כ"י צינס"ד סנער). — "וטעם קובץ, מכין: ושרשי הטעם תשעה, החמוק והדשן, והם חמים לחים, והמר והמליח והחרף, והם חמים יבשים, והקובץ והחמין והעפין, והם יבשים קרים (כ"י ח"ס, לו"ד צ ד). ומספר הטעמים הם מ', המר והמתוק וכו' והקובץ והעפין (סנער סנטיס לסני סרלנג ט, לג). והעפין והקובץ והחמוק והתפל וכולם קרים (למו"ר ללס"ד ח י, 27). — "וקבץ על יד כשם לאסף של כתבי יד וכדו', ועי' קבץ.

— נפטי, נקבצו, נקבצו, נקבצים, נקבציו, הקבץ, הקבצו, תקבץ, תקבצו, יקבצו, נקבצו, נאספו ובאו, התכנסו: הקבצו ושטעו בני יעקב (צלאס' מע צ). ויסת שמואל ויקבצו כל ישראל ויסעדו לו (ש"ח כס ח). ויקבצו פלשתים ויבאו ויחנו בשונם (סס כס ד). הקבצו ובאו התנגשו ויחדו פליטי הגוים (ישע' מו כ). הקבצו כלכם ושטעו (סס מח יד). שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך (סס מע יח ד). אמר לצפור כל בנך ולכל חית השדה הקבצו ובאו האספו מסביב על וכו' אשר אני ובה לכם (יסוק' לע יז). עושו ובאו

ויקבץ בן הדר מלך ארם את כל מחנהו ויעל ויצר על שמרון (מ"ז ו כד). ויקבץ את כל יהודה ובנימן והגרים עמם מאפרים ומנשה ומשמעון כי נפלו עליו מישראל לרב בראתם כי יי' אלהיו עמו (דסי"ז יס ט). — ועם אל: וישלח אחאב בכל בני ישראל ויקבץ את הנביאים אל הר הכרמל (מ"ח יח כ). — ועם ה' הכוון: ויאמר שמואל קבצו את כל ישראל המצפתה (ש"ח ז ס). ויקבצו פלשתים את כל מחניהם אפקה (סס כט ח). — ואל פלוני: ויאמר אבנר אל דוד אקומה ואלכה ואקבצה אל אדני המלך את כל ישראל (ס"ז ג כח). ועתה שלח קבץ אלי את כל ישראל אל הר הכרמל (מ"ח יס יט). — ועם על: ויקבץ עליו אנשים ויהי שרי גדוד (סס יח כד). — וזני פטו, מ"ר קבוצים: וגם במלאכת החומה הזאת החוקתי ושרה לא קנינו וכל נערי קבוצים שם על המלאכה (כמ"ו ס יז). — וקבץ עמים כדי לענגשם: ויאסף אליו כל הגוים ויקבץ אליו כל העמים (סנר' צ ס). לכן חבו לי נאם יי' ליום קומי לעד כי משפטו לאסף גוים לקבצו. ממלכות לשפך עליהם ועמי כל הרון אפי (סס"ג ח). — וס"ע, קבץ על יד, כמו קפץ על היר, סגר את ידו לבל יפור הונו¹): הון טהבל יטעט וקבץ על יד וירבה (משלי יג יח). — ואמר בן מירא: מונע מנפשו יקבץ לאחר ובטובתו יתבעבע זר (צ"ס גני' יד ד). בנערותיך לא קבצת²) איך תשיג בזקנותיך (סס כס ג). — ובתו"מ: מה עשה (מיטום), נטל את הפרוכת ועשאו כמין גרגותני והביא כל כלים שבמקדש והניחן בהן וכו' שנאמר ובכן ראיתי רשעים קבורים וכו' אל חקרי קבורים אלא קבוצים (גיט' נו:). — ובסהמ"א³): ואם היה קובץ על יד מסנף עצמו ברעב ואינו מוציא לסוגנות אלא דבר מועט בצער. שלא יספיק לו וזו רעה חולה (כ"י עקנין, ס' מוסר צ ס, 82).

¹) [ואת כנראה משמ' הכתוב: הסוגר ידו לבל יפור את הונו ירבה אותו. אך רב המפרשים הבינו אותו כאלו כוונתו המקבץ מעות על ידו, המקבץ פרוטות ומצרפן לחשבון].

²) [ג"א: הפצתם].
³) [שמוש הפעל בכנין קל, המצוי במקרא, נדחק בתו"מ ובסהמ"א בפני בגין פיע' ולא צשאר אלא בצורות מעטות במליצה לקוחה מן הכתוב, ואמנם בקצת מקומות הגקיד בספק].

צד ימיה, ירוש' נכני' ז ג), לא יאחו' אדם תפילין בידו וס'ת בזרועו ויהלל וכו' ולא יישן בהן לא שינת קבע ולא שינת עראי (ת"ר, נזלי' סס כג:). הנכנס לסעודת קבע יהלך י' פעמים של ארבע אמות וכו' ונפנה ונכנס ויושב במקומו (ת"ר, פנח פג). סוכה דירת קבע בעינן וכו' סוכה דירת עראי בעינן (יומא י:). — ובסמ"א: והלימוד שלהם עראי דעראי והביטול קבע (אורח' לדיקיס, פנח פנח). ושוב מעבדתו אשר הציב גבול לדתי יקרה' וקבע להגיונה קבע שלא ימוש' להשיב נפש נוחליה לשבוע (ד"ס של יסודי מלכים וכו' ז, יעקב מן, 24). — ואמר הפוסק: אלה קבע קבוצות קריאת קדוש קושבי קדם קרא (ינאי, חלס חסות, קדוש' פסח, זולאי, כסא). — ואמר המשורר: כל מעשיך שים לך מקרה ויראת אל קבע¹, ולחם ביצר לוחםך חסיד וקבעיך קבע (כ"י סניו 2, היצחק חות ק, ס' היצחק להכני). — ובסמ"א: החנדה, במשמי' הבנים הקבוע למטה, Grundfläche; Basis; base: והמשלש' בדי' מנים, בשני הצלע בקבע בעמוד בגג וכו' והקבע זה ששני צלעים קבועים עליו (עשנ' המדוס א, 64). ובמשלש' בין בשוים בין בחלופים מצרף העמוד בחצי הקבע והעולה משניהם היא המשיחה (סס ז, 68). והעמוד המשיך מהם אל צד הארוך גופל (והוא מקבע 2) (סס ז, 49). ויש מן החרה (הווית החרה) שצלעותיה ישרות והרועה למור מחשב אותה כנגד הקבע, נמצא הווית חדות כפרת הראשון בן מרת האחרון (סס סס).

קבע, עי' קבוע.

קבעת. ס"נ — קבע, כוס גדולה³, Becher; coupe; cup: התעוררי התעוררי קומי ירושלם אשר

(1) [מנק' לשם המשקל קבע].

(2) [שמינשנירד מתקן: הקבע].

(3) [בך השבעים (αὐτὸς) ות"י (פילי, φιλί), בך נכון לפי השואת המלים גביע בעבר', קובעא (כוס) בסורי, קבעא], גביע הפרת בערבי, ושם אף קעב (ב) במשמי' כוס, אשוי' קבוח (בהעלפת העין), וקריב לכך אף קובע, בובע, וכן כל החדשים. אך רב המפרשים העברים פירשו כרש"י, זיל: ת"י פילי, והוא שם כוס, ולי נראה קבעת, אלו השמרים הקבועים לזחלתית הכלי, ומצית

(a) قبة (b) قعب

— עי' "קבע 1" — כמו קל בחוק המעלה, קבע בלבן, שמר' וזכר: פעמים רבות ממעט (השפחה) אדונתה, ומקבעת אדונתה את הכל בלבה, והיא משלמת לה בהכחא אחת הכל (כ"ס, פנח 128).

— עי' "הקביע", כמו קל, ואמר הפוסק: שם בשחקיו גבורות כוכבים וסורות, הקביעם כנגד המארות ברקיע השמים להאיר על הארץ (יוסף חזן מהג"ה, חזון כל מעשיו, פנח 128).

— עי' "התקבע", נתקבע, — כמו נפע': שאלו שראו שחל יום של ערבה בשבת בזמן שלא נתקבעו השנים כחוקנן כגון יסוד השמר (כ"ס, סוכ' מד).

קבע. קבע², ס"י — תכונת הדבר הקבוע, קביעות, דבר קבוע, זמן קבוע: תפלת הערב אין לה קבע (נכ"ד ד ח). העושה תפלה קבע³ אין תפלתו תחנונים (כי אליעזר, סס ד). הכל כשרין להוליכו (את השעיר) אלא שעשו הכהנים קבע ולא היו מניחין את ישראל להוליכו (יומא ו ג). כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי (סוכ' ז ט). עשה תורתך קבע (פנאי, חזו' א טו). וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום ביה (כ' סנעון, סס ז יג). וין אין לו קבע, שמן יש לו קבע⁴ (ירוש' סס' א ח). דורות הראשונים עשו תורתן קבע וסדאכתן עראי (כ"י זכ' חלעאי, נכ"ד לה). שבתחלה היו מובלין במי סערות מכונסין וסרוחין והיו נותנין עליהן מים שאובין, התחילו ועשאוים קבע, גזרו עליהם מוטאח (כז חסי, פנח יד). משם אתה מוצא קבע שמתפללים ג' פעמים ביום (מ"ד נמד' ז). — ובצירופים עם שמות עצם, אכילת קבע, דירת קבע, במשם' אכילה קבועה וכו', כנגד אל עראי: אוכל בהן (בתפלין) אכילת עראי ואינו אוכל בהן אכילת קבע, ישן בהן שינת עראי ואינו ישן בהן שינת קבע (כ' זעירא נסס אבא

(1) [המבקעת ביצים בכותל (פנח סז:), היו שגרסו המקבעת, עי' רש"י שם, והנכון כנראה: המקבעת].

(2) [כך במשנה מנק' כ"י פרמה].

(3) [ובגמרה: מאי קבע, א"ר יעקב בר אביר א"ר אושעיה כל שתפלתו דומה עליו כמשוי' (נכ"ד כע:)].

(4) [בכבלי (פסח' ס).]: שמן יש קבע לאכילה, וין אין קבע לשתייה].

שוות וכו' (ינחל, ח'ינחסו, קרנ' צמדנר, זולח, כג).
 חכמו ל קבוע ראשון וליסדו באגה"ז לעשות הסמח
 במועדו (מנחם נח' מכיר, חור זכור, יולי הספקה ח). —
 ואמר המשוור: השוק שדי אשר פניו יחלו עשירי
 עם ומקהלות קדושים, קבעו אות באותו אל ומופת
 בירת אשר הוא אות הדרים (כ"ל גילת, יקר רוח,
 טה"ט 16). ונשאת מדינתך ובאת וקבעת באפריקי
 ושיבות (כ"ט הנגיד, דניך כמו גסס, צדודי, 15). —
 "וקבע עצמו בדבר או לדבר, נהג לעשות הדבר
 בקביעות: הקובעים עצמם תמיד לשיחה בטולה
 ודברים בטלים כדרך יושבי קרנות בקראים כסילים
 (כ"י חנוכה, מנח"מ ז ח ז ח). כל הקובע עצמו
 כשיחה בטלה וכו' מדמה עצמו לבהמה (ס ז ח ח).
 — "וקבע עצמו לעשות דבר: שלשה שלא קבעו
 את עצמן לאכל יחד (קמ"ג מ"ע כז).

— נפע, *נקבע—שקבעו אותו: יוסף הכהן הביא בכורי
 יין ושמן ולא קבלו ממנו, אף הוא העלה את בניו
 ובני ביתו לעשות פסח קטן בירושלים והחזירוהו
 שלא יקבע הדבר חובה (מלד ז יח). אם כן לא
 נפסוק שמתקבע הלכה בישראל (1) (תוספת' נכ"י
 ס ז). בו ביום נקבעה הלכה כדברי בית הלל (2)
 ולא היה אדם עיזר על דבר (סס קג"ז יח).
 משניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב
 (כז הנה, ינו' נכ"י ח ס). נעקרה (ע"ז) ונקבעה
 במקום אחר, מקים שניתנה בו ואמר ברוך ארץ אפים
 (סס טע ז). שאין קרבנות צבור נקבעין אלא
 בשחיטה (כ' יוסף, סס יומא ס ח). מה וכו' בית הלל
 שתיקבע הלכה כדבריהן (סס סוכה ז ס). שהדבר
 מסוי' שלא יקבע הדבר חובה (כ' יוסף, סס קידוש'
 ח ס). ולא אבה דוד לשמות, לא אבה דוד
 שתיקבע הלכה על שמו (סס סוכה ז ס). אע"פ
 שהרכה שמות היו לו למשה לא נקבע לו שם
 בכל התורה אלא כמו שקראתו בתיה בת פרעה
 (מד"כ שמות ח). — ובספח"א: שנאה ממנו ארבעים
 מעשים כדי שתקבע בלבו ותתישב דעתו (וזה"ל,
 ויקר' עג, אסרי). — ואמר הויטן: עשה תעשה לחי

(1) [בבבלי (פסח' ק): שמת יראו החלמידים
 ויקבעו הלכה לדורות, ע"י קל].
 (2) [בבבלי (גיט' כ): זקבעו הלכה כמותן
 וכו', ע"י קל].

מכאן ולחי מכאן כמין ראש חור נקבעים ולא
 וזים (כ"י"ז צר רלונן, ח'אסרנס, כג).
 — סע', *קבע, ניק' מקבע, מקובע, — שקבעו בו דבר:
 ושבעים קתדראות של זהב היו שם מקובעות
 אבנים טובות ומרגליות כנגד שבעים זקנים (ינח'י
 סוכ' ס ח). עטרה זה אהל טוער בעטרה הזאת
 שמקובעת באבנים טובות ומרגליות ומעטרת
 בתכלת ובארגמן ובחולעת השני ובשש (כ' ילמך,
 מד"כ צמד' יז). — ובספח"א: ובית המקדש בנוי על
 ד' הרים זהב מזוקק וכו' וזהב פרוזים כזהב שהוא
 עושה פירות מיוחד בספיר מקובע בגדולה (פסח' חליו
 ומס'י, ציה"ד ילינך ג, 75). ושד היה נותנו ופורה בו
 ומוליכו בין שמים לארץ ואחר כך מביאו למקומו
 ומושיבו על קתדרא של זהב כולה מקובעת
 באבנים טובות ומרגליות (פסח' של שלום, סס ס, 34).
 משל לשנים שירכו למלחמה, אחד עלה והתרים שלו
 מקובע עשרות, ואחד עלה כל גופו מקובע
 חצים (כ"י חל, חנע"י, טו, גסס מדכס חספה).
 — סע', *קבע, הוקבע, — כמו נפע: לידע שהוקבע
 ראש חודש בוטנו (כ' יוסף, סוכ' נד:). — ובספח"א:
 יערוך אותו, עליכה הראויה למדת כל הלילה וכו'
 ופרה זו הוקבעה להם (כ"י, ויק' נד ג). בו ביום
 נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ואמר לו דמשה
 סלחתי כדבריך לכך הוקבע למחילה ולמליחה
 (הוא, דנ"י ט יח). היא הכסה הגדולה, הוא מובח
 הנחשת שעשה משה כמדבר והוקבעה כשילה
 (הוא, מ"א ג ד). וע"י שעשה רבי שלש חסרים
 הוקבע השנה ביום א' (תוס' ערכי, טו, ד"ס מעשה).
 ואם עשה מהן גורן בשדה הוקבעו למעשרות
 ומפריש מהן תרומות ומעשרות (נמ"ס, חנוכה ז ט).
 וקבע את קובעיהם וכו', ז"ל אמרו קבוע וסוקבע
 ר"ל מושב וקיום (כ' זמיה מנללונה, צ"י משלי כז
 כג, הספח ז, 300). שעובי אותן הסורות יוקבע
 חור אותה אמה נוספת (פסח' דא עה"ס, נס, חנע"י,
 ס). — ואמר הויטן: ימאו והלאה הקבע לדורות
 לספר לעד כח וגבורות (פנע"ן נכ' ילמך, חנע"י, קרנ')
 ז פסח). ומאו בחלקו עלו מחלשים שבעים וסגלם
 לו לחבל נחלה מקבעים (משה צר קלוימוס, חזני
 חל, קרנ' ז פסח). ובשמה יחרות ישאר לכל רוח
 שנים יוקבעו וארבע ועשרים ארף נשמעו (כ"ק
 רנניס, עז).

על דבר, קבע על עצמו: אפי' לשון קרבן אינו, למה שאינו קובע עליו לא נזירות בלשון קרבן ולא קרבן בלשון נזירות (כ' זעירא, ירוש' נזיר ז ג). אדם קובע עליו קרבן נזיר ועתיד לזוור (סוף, כס"ט ג ס). כל שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך (כג נסמן, זכ"ל מז). — וקבע קבע, עי' קבע. — ובספמ"א: ומפני שהוא עיקר הצווי למיכך קבע הכתוב וזכירתה ביום ובלילה (מזס"ג, שמו"ג עז, סנעמן, 127). כל מקום שכתוב עונש הפסד וחסרון כס, הרי הוא קובע ברכה, שנאמר למען יברך ה' אלהיך (סס דבר' יד כט, סנעמן, 159). ואנו כבר קבענו כמה פעמים תעניות כאלה (מז"ה סנא"ו סכנ"ז כט, 133). ותראה אם אשלים דברי למען שתקבע לי וכו' אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעים לזמן שתקבע עלי (רש"י, שמו"ס ס). והגבלת, קבע להם תחומין לסיון שלא יקרבו מן הגבול והלאה (סוף, סס יע"ג). הרבר הזה קבעוהו עליהם לחוק (סוף, ספ"ג יל מל). ואם היתה שנת בצרת בארץ ישראל ומסביב, והנה אין ורע אף כי אביב, הנקבע השנה משונה או מעוברת (לכ"ע, סקדמ"א לפירושו על הסוכה, כהנ"ג ז, 87). כי הבקשה והתפלה במה שמתחר בו היחיד אינם אלא מן הרשות, וכבר קבעו לזה מקום בשומע תפלה למי שהוא רוצה (כ"י ח"ט, כוז"ג יז). אמר הלוח הריני משלם, קבעו לי וכן כרי שאלוה מאחר (כמכ"ס, מנחם וזו"כ כח). מסכת זו ראוייה לקובה אחר עיקצין (כ"ס, ספ"א ח א). ה' בחכמה יסד ארץ, קבעה על טבעה והעמידה על יסודה בדת וברצון (כ' זכריה מזללזל, ג"י מזל"ג יע, ספס"ג, 108). ואמר אברהם בן עזרא כי משה רבינו לא פירש בתורה איך נקבע שנים וחדשים (כ"ח סקל"ג, גן עדן, קדמ"ס ז). וחכמי משנה וחכמי תלמוד על הראייה היו קובעים, והנה ר' עקיבא עבר שנים וקבע חדשים הוצא לארץ ולא בחשבון (סס סס ז, ס). גם ר' משה ג"ע הביא בספר ומנים שלו כי יש יום שקובעים בו פעמים יהיה הוא יום הראייה או קודם לו ביום או אחריו ביום ואומר כי יום הקביעה שיהיה קודם לראייה הוא בלא יהיה (סס סס, ס). יש מי שאומר שאם עלה בו ריות אחר שהגיע זמן חלוק' שקבעו נוטלים לפי הסעות (שו"ע מ"ט קע"ו). — ואמר הפיון: קבעתה גזירת

הכתוב קבעו חובה (מכ"י, מאכ"י דפסח"י). מצה יכול מצוה, ת"ל תהיה, הכתוב קבעה חובה (ספס"א ויט, ויקרא, נדנ"ס סק"ג). ובחדש הראשון וכו' קבעו הכתוב חובה (ספ"י צמד' קעו). לאחר ימים גברה ידן של ב"ש ובקשו לקבוע הלכה כדבריהן (ירוש' צ"ל ז ד). ולא אבה דוד לשנות, לא אבה דוד שתיקבע הלכה על שמו, ויסך אותם לה' קבעה מסכת לדורות (סס קנ"ג ז ס). אני עשיתי בדברי ב"ה ואתה עשית בדברי ב"ש ולא עוד אלא שאל יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות (כ' אלעזר זן עזריס לרי' ישמעאל, זכ"ל יא). ההוא לקובעו חובה אצילו בזמן הזה (ספ"א כח). אם כן לא נפסיק (את הסעודה מבעוד יום) שאל יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות (רש"י, סס ק). לא וזו משם עד שקבעו הלכה כר' יוסי (סס סס). ואותו היום גברה ידם של ב"ש על ב"ה ובקשו לקבוע הלכה כמותן וכו' ואותו היום גברה ידן של ב"ה וקבעו (1) הלכה כמותן ולא היה שם אדם שיערער בדבר כלום (צ"ל כ-כ:). — וקבע הכתוב מקום נפש, קבע כפרה, ברכה וכדו': קבע הכתוב מיקום נפש למי שבא לידו ספק נפש ולא ידע אמור מעתה המגבה הצדקות והמסגרם את העניים ותגמול חסדים על אחת במה ובמה נתחן לו נפשו הרי הוא אומר כו תקצור קצירך בשוך ושכחת עומר בשדה וכו' קבע הכתוב ברכה למי שבאת לידו כציה בלא ידיעה, אמר מעתה היתה סלע צרורה לו ככנפיו ונפלה מסנו, מצאה העני ומתגרנס בה הרי הכתוב קובע לו ברכה כשוכח עומר בתוך שדהו (ספס"א ויט, ויקרא, חונ"ס סק"ג). למען יברך ה' אלהיך בכל מעשה ידך, קבע לו הכתוב ברכה בשליחות ידיו (ספ"י זכ"ל כסג). שני דברים לא היתה בהן כפרה וקבעה להן התורה כפרה, ואילו הן האומר לשון הרע וההורג נפש בשגגה, האומר לשון הרע לא היתה לו כפרה וקבעה לו התורה כפרה זוגי המעיל וכו', ההורג נפש (בשגגה) לא היתה לו כפרה וקבעה לו התורה כפרה מיתת כהן גדול (כ' סיומן צס"ג יונתן מנחם גונדין, ירוש' יומא ז ס). — ובכיה: אתם בכיתם בכיה של חנם לפני, אני מקבע לכם בכיה לדורות (מז"י צמד' טו). — קבע:

(1) [בתוספת' (סג"י ז א) ובירוש' (צ"ל ז ד):

נקבעה, נפעי].

מהכותל הצפוני לדרומי ולעשות עליהם מעויבה וכו' (שם רגל, 242). — ואמר המיטן: ואצבעות מרם קבעם באצבעותיו קבעני, ועת אשר פרשם כאהל כיריעה פרשני (כ"א קליר, נסכני, קרוב' א סנוע'). נשמת קראי הודיות בכור כליות מקדשות קבע נשיות ולקע עליות (כ"י אגן אגיוס, פעה"ש 10). — ואמר המשורר: ושנים בפיו נתן חוקים, ולשלשה חלקים נחלקים, להדק מוחות קבע ולכתוש, וגיבים חברים לשבור ולנתוש (כ"י זכאס, נחי הסנס, נכ' שטעניס, דודון, 158). — ועי' קבוע. — (א ובהשאלה, קבע דבר, שיהיה קבוע במקום או בזמן וכדו', שטעניס, festsetzen; établir; to establish שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקדוש ברוך קבע לו' שבר (כ' מיניא בן מדיין, אגוס ג ז), קבעה נדרה צריכה להביא עוד חמש פירוות (קיס ג ו). כל אשה שיש לה וסת דיה שעתה וכו', וכל שקבעה לה שלש פעמים הרי זו וסת (נדס ט). היתה למורה לראות יום חמשה עשר ושניתה להיות רואה ליום עשרים זה וזה אסורין וכו', שניתה שלש פעמים ליום עשרים הותר יום חמשה עשר וקבעה לה יום עשרים, שאין אשה קובעת לה וסת עד שתקבענה שלש פעמים, ואינה מטהרת הוסת עד שתעקר שלש פעמים (סס סס י). משה הראה את החדש לישראל ואמר להם כוח היו ראויין וקובעין את החודש לדורות (כ' ישעיהל, מנ"י, נכ"א דפסח א). עוד היא (תפלת הערב) קבעו אותה כנגד איכול איברים ופדרים שהיו מתאכלין על גבי הסוכה כל הלילה (כ' תנחומא, יוס' נכ"א ד ח). מהו ליקבע (מעשר) שני במקום ראשון (סס דנח"א ד). צא וקבע שני וכו' צא וקבע ראשון (כ' יומי בן שולג, סס סס). שקבע לו הכתוב זמן (כ' אגא מרי, סס עכ"ל ג א). אם אמר בין שלש יעלה בימינו בין שלש יעלה בשמאלי לא יקדש אלא זה שעל ימיני, לא יקדש אלא זה שעל שמאלי, לא קדש, מפני מה, קובעין בפה (סס יונא ד ח). ידיעת ספק קובעתו לחטאת (ריס לקיס, סס סנוע ג ח). כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו (כז הונא, נכ"א ו). כל הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלים תחתיו (כס"ג, סס ז). אין מעבדין את השנה ביום לי של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן (שמואל, סס י). בקשו לקבוע פרשת בלק

בק"ש (כ' יסודס נר זינדל, סס יג:). מתוך ששקולה (גבורות גשמים) בתחית הממים לפיכך קבעוה בתחית הממים (כז יוסף, סס לג). הואיל ואדם קובע סעודתו על היין (כ' יוסף, סס מז:). נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לחורה וכו' (כזל, סס נח לא). משל למלך שוימן את עבדיו לסעודה ולא קבע להם זמן (כ"ג, סס קג). דקלים שבבבל אינן צריכין קבע, מאי מעמא, כבידן קובעתן (כ' מילא, נכ"א עט). כשם שהשבת קובעת למעשר כך שבת קובעת לקידוש (כז, סס קה). לקידוש קובעת ולא להבדלה קובעת (כז עמס נסנו, סס סס). אדם שנושה בחבירו מנה וקבע לו זמן בפני המלך וכו' (כ' יומי הסנס, כ"ס יז:). בתחלה היו ישראל דומין בתרנגולים שמנקרין באשפה עד שבא משה וקבע להם זמן סעודה (כז אגא נר יעקב, יונא עט). שבת מה שתקבע מוקצה למעשר בדבר שלא נגמרה מלאכתו, מי אסורין ביון דכתיב וקראת לשבת עונג, קבעה ואפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו, או דלמא בדבר שנגמרה מלאכתו קבעה, בדבר שלא נגמרה מלאכתו לא קבעה (כזל, ציל' לד:). שבת קובעת בין בדבר שנגמרה מלאכתו בין בדבר שלא נגמרה מלאכתו (תסנוט כז נסנוט לכזל, סס סס). אמר לו (נקדיוס בן גוריון) הלויני שתים עשרה מעיינות מים לעולי רגלים ואני אתן לך שתים עשרה עינות מים וכו' וקבע לו זמן (סעני יט:). בתחילה קבעוה בשושן ולבסוף בכל העולם כולו וכו' שלחה להם אסתר להבמים קבעו בי לדורות (כז שמואל נר יסודס, מנ"י ז). הקובע, זמן לחבירו ואמר לו פרעתיך בתוך זמני אינו נאמן (ריס לקיס, כ"ז ט). כל שתקבענה מחמת אונס אפילו כמה פעמים לא קבעה וסת (כזס יא). שמונה עשרה פעמים מוכיר האבות בתורה, וכנגד כן קבעו חכמים י"ח ברכות שבתפלה (כ' מיניס נכס כ' מיניס, מד"כ נכאש' קט). למלך שעשה סעודה וזמן אצלו אורחים וכו' ולא קבע להם זמן אימתי יבאו לסעודה (סס קסל, ככל עס יסיו נגיד' לנניס). — וקבע הלכה, חובה וכדו' (א וכי הלכה קבעתי בישראל (כ' עקינא, תוספת' דנח"א ס כד). בראשון בארבעה עשר יום לחדש כערב תאכלו מצות,

(1) [עי' גם בפע'.]

אבנים טובות ומרגליות (כ' יומין, קס" קס'). למלך שביקש לבנות פלשין והיה אותו המקום אפל, מה עשת הדליק גרות ופנסין לידע היאך הוא קובע תימליוסים (כ' ילסק, מד"ר נחלש' ג). נכנס פנחס ומצא אותם (את זמרי וזבובי) שקבעם הקב"ה זה עם זה והיו כרוכין זה בזה (שם שמו"ג). אי זה כותל בנית כאן, אי זה עמוד העמדת כאן, אפילו אי זה מספר קבעת כאן (כ' צרכי, שם ויקר' ה). היה (משח) קובעו (את המשכן) ופסקו, ולא סייעו אחר מישראל (כ' סייא צר יוסף, שם נחל' יג). היה הולך וראה את השביל מלא דם, והארץ מרוכצת בדם הרוגיה סכאן ומכאן, קבע פניו לארץ וראה פרסות רגלים יונקים ועוללים שהיו מהלכים בשבי (פסיק' צג, ויהי צמח שפסקה, קלא:). — ובהשאלה, קבע מסמרות בהלכה, אמר דבריו בהחלטה גמורה: לפי ממון גובין, ואלעזר בני קבע בת מסמרות (כ' יומין, צ"ג:). — וקבע דבריו תורה במסמרות, שפרם בלבו: שאם קבעת אותם במסמר בלבבך הם משמרין אותך (פסמי' דעצלותך עו). — ובסמ"א: מה הקב"ה קבע בכבים ומולות ברקיע שלו, אף אני קבעתי בכבים ומולות ברקיע שלי (מד"ה, שמו"ג: ב, סווען, 58). ארון של סתבת עשו לו מצריים וקבעוהו בנילוס נהר כדי שיתברכו מימיו (שם יג י"ג, 132). היקבע אדם אלהים, א"ר ברכיה אמר הב"ה לישראל אתם קובעים לי מלפשוט ידי בעולמי ולהרויח לי (נחלש' צח, חללק, 231). לפי שפיהם של אריות מוזהם, כשהושלך דניאל מה עשו, קבעו פיהם לארץ כדי שלא ירית ריחם ותתעצר נפשו (שם, 237). לאחר שיצאו האפרוחים מחורת הקליפות במלך וקובעתן בכותל לפניהם וזהו לנחש שלא ימותו (כס"י, ספס סז, ד"ס העצקתם). והלא יכול לקבוע הנסרים במסמרים שלא ידרו גשמים בסוכה (פסי' סוכ' צג, ד"ס כי עניד), וקודם שי קבעה (את המוזהה) במוזהה הפתח סכרך תחלה בדרך אתה זבוי וצונו לקבוע⁽¹⁾ מוזהה (נמנ"ס, תפילין ה ז). שאמר לרב נחמן לקבוע לו מוזהה על פתח שלא היו בה דלתות (פסמי' נמנ"ס קלא, מק"מ, 126). בקש ראובן לקבוע תקרות

שלשה מסמרין בארץ דהיות שופת עליהן את הקדירה אף על פי שעשה כראשו מקום שחאה הקדירה יושבת מהורה (כל"ס ו ח). הדיוסמר חבור למומאה בשעת מלאכה, קבעו בכלונס ממא ואינו חבור לו זבוי, כסא שקבעו בכלונס ממא ואינו חבור לו זבוי, קבעו כקורת בית הכר ממא ואינו חבור לה (שם כ ג). עשאה (את העריבה) אבוס לכהמה אע"פ שקבעה בכותל ממאה (שם שם ד). כופת שקבעו בגורבך, קבעו — ולא כנה עליו, כנה עליו ולא קבעו ממא, קבעו ובנה עליו מהורה, סמץ שנתנו על גבי הקורות, קבעו ולא נתן עליו את המעויבה, נתן עליו את המעויבה ולא קבעו ממא, קבעו ונתן עליו את המעויבה מהורה, קערה שקבעה בשירה חיכה ומגדל בדרך קבלתה ממאה, שלא בדרך קבלתה מהורה (שם שם ס). מאימתי מהרתו (של הסדיון), ב"ש אומרים משיחפור (להיות וילון), ב"ח אומרים משיקשר ר' עקיבא אומר משיקבע (שם שם י). חיכה שהיא מלאה כלים וקבע לה כסוי ממאה, היתה ריקנית וקבע לה כסוי מהורה (פוסק' שם צ"ח י ח). שלחנית שבכרכין שאוכלין עליהן אף על שקבען⁽¹⁾ במסמר ממאין, הביא כסא וקבע בו מליונו לליונו להיות יושב עליו ממא (שם שם י). הספסליון שבפונדקאות אף על פי שנקובין ומכניסין בהן את הרגלים מהורים, קבען במסמר ממאין, הספסליון של מלמדי תינוקות אף על פי שנקובין ומכניסין בהן מהורין, קבען במסמר ממאין (שם שם צ"ח י). העושה מוזהה זבוי כשהוא קובעה אומר ברוך אקב"ו על מצות מוזהה (יוס' צרכ' ע ד). מה המסמר הוה את קובעו, אע"פ שאת חוור וגושלו מסקמו מסקמו בזכר (שם קס"י ח). והביאו לפניו שלחן של זהב זבוי ושש עשרה שלשלאות של כסף קבועות בו (כ' סייא צר חנה, שנת קיט). צינור שחקקו ולבסוף קבעו מוסל את המקיה (ס"ד, צ"ג שם:). אמר לו הקב"ה לבח קבע בה (בתבה)

הדבר תקעור. וכן בא הפעל ב. קבע, בארמ' קבע, אף כתר'ג' של תקע, ועקרו נקב, חקע דבר דתוך קערורית וברוי. ובאותו מעבר ברומ' fixus מן fixo, תקע, חחב, שהתפתח למשם של fix(e), קבוע, ועי' קבעת, קובע, הערות.

(1) [בצ"ל, בצוק"ס: שקבאן.]

(1) [בירוש' (צרכ' ע ד): על מצות מוזהה.]

שומע מה שירמיה מתנבא בשוק העליון ויורד ומתנבא בשוק התחתון (ריב"ל, ירוש' סנה' יא ז).

***קַבְסָתָן** — מלה מספקת⁽¹⁾: רבי עקיבא אומר קרקע כל שהוא חייבת בפאה ובבכורים

כא למדנו, אלא כי היה חנניה מדבר דברי הכל וכדו', וכך יוצא גם מנוסח הספרי (דנר' קנז) האומר בקצור: שהיה שומע דברים וכו'; וכן בבבלי (סנה' מט.) על דברי המשנה, ומה שלא נאמר לו' אמרו: כגון חנניה בן עוזר דקאי ירמיה בשוק העליון וקאמר כה אמר ה' צבאות הנני שובר את קשת עולם, נשא חנניה ק"ו בעצמו, מה עולם שלא בא אלא לעזור את ככל אמר הקב"ה הנני שובר את קשת עולם, כשדים עצמן על אחת כסה וכסה, אתא איהו בשוק התחתון אמר כה אמר ה' שברתי את עול מלך בבל, ע"כ.

היוצא אפוא שאין חנניה מתאר כאן אלא כפספסן, אוהב לדרבן, המדבר דברים ללא יסוד, ומכאן כי 'לו קיבסת', לוקיבס' בעקר מלה אחת היא במשמ' פספסן, הוא לוקובס, loquax, מרבה דברים, פספסן ברומ', שהבינוה בטעות בשתי מלים עבריות. מכאן שלא היתה מלה קבסת בלשון.

(1) [לפי פרוש אחד בערוך: האדם המרבה במאכל ואוכל אכילה גסה ומצטער ומגיע לו שלשול מלמטה וקיא מלמעלה, נקרא בלשון ארמי קיבסא, ע"כ. אך פרוש זה אינו מתאים גם מצד הענין אלא אולי במאמר בסנה' בלבה, אבל לא בקידוש', שאין שם כל ענין לבחילה וכדנ', וגם בסנה', אם נדחה הענין כמג'על, למא' המשיכו לדון בו? ואף אין קיבסא באמת במשמ' כזו בארמי, אמנם נמצא קבסת במשמ' צמח colocynthis בסורי', שאכילת פרוי גורמת להקאה ולשלשול, ואולם זו מלה שאולה מפרס' נכסת, ולא משרש בלשון שמית.

ורש"י משרש קבסתן: צוערתני ששאלתני דבר שאי אפשר, ע"כ, כצורת פעל בארמי, ולפי פרוש אחר בערוך ת"ו במשמ' סכעיס. אבל גם להכנה זו אין כל ספק בלשון העברי או הארמי.

ונראה שלפנינו מלה יוני' הנמצאת בצורות $\kappa\alpha\upsilon\sigma\tau\acute{\iota}\nu\delta\alpha$, $\kappa\alpha\upsilon\sigma\tau\acute{\iota}\nu\delta\alpha$, במשמ' בראש למטה ורגלים למעלה, כנגוד אל $\sigma\tau\epsilon\sigma\tau\acute{o}\nu\delta\alpha$, פרקדן (ע"י טכ' זא), ומה אף פעל $\kappa\alpha\upsilon\sigma\tau\acute{\iota}\alpha\omega$, הודקר. בראש למטה וכדו'. והכוונה: א) בקידוש', במשפט אחר: קבסתן אינפל תנא לאשמעינן סתם, כל' כלום עד כדי כך החבפל התנא בראש לפנים ורגלים למעלה כדי להשמיע אותנו דבר המטח? ב) ובסנה': בעא מיניה וכו' המערה בעצמו מהו? מ"ל קבסתן, כל' $\kappa\alpha\upsilon\sigma\tau\acute{\iota}\nu\delta\alpha$, בראש האבר מקפל למטה? כלום אפשר כזאת? אמר רב אשי: מאי תיביעי לך בקושי (האבר) לא משכחת לה? כי משכחת לה במשמ' (באבר) מת (שאפשר לקפלו). כי כן

קבן. — שרש מרמז לדעת קצת מדקדקים⁽¹⁾, שממנו פעל קבן, ע"י א. קבב.

קבם — שרש מפקפק, שממנו גזרו קבם, קבסתה, קבסתה* קבסתה* קבסתה⁽²⁾.

קבם קבם, ס"ז, — געל, בחילה⁽³⁾, Ekel; dégoût; disgust, והשתמשו במלה בספרות העברית החדשה.

***קַבְסָה** קבסא, ט"ז — שלשול הקשור בהקאה⁽⁴⁾, Brechdurchfall; cholérine שרוב המאכל גורם הקבסה ומכביר האברים (כ"י ח"ט, חו"ד י). מכסאני הכילי לא יפחד מן הקבסא ולא יצטרך אל מרקחת (סוף) מנכר ספיניס לרש"י, שער זולס הסלס, 74). הקבסא הרצופה זו אחר זו היא גדולת הכח לחוליד הכסוסים הרעים (פרכי' משכ' ב, ס.), ואלו הליחות הממיתות הנה יקרו הרבה מהפלגת האכילה והשתיה והקבסא (קאזין ג' יא ג ו). כי הוא אם יעשה בו קבסא או יפליג משתיית יין או החשמיש יכפה או יכווץ (סג' יג א יג). באותיות הקבסא ובטול העכוד ברפואת הקבסא וכו' ולעמים תהיה הקבסא לרוב השינה והמנוחה (מנחם המקום ספר נפתקס), ותאריך בשינה לבלתי בשלים בסיעדים⁽⁵⁾ וקבסות אשר במחלים (סחוי' חזן קינא, כ"י נחלי). וישתח חיון מעט מוגז וישמור מן הקבסה ויוקח הובל שלו (נרבוני, חס' חיים, נחלי' הסזס, כ"י זיה"ל' שטער).

***קבסת**, קיבוסת, — מלה מספקת⁽⁶⁾: חנניה בן עוזר נביא אמר היה אלא שהיה לוקיבוסת והיה

(1) כך ר"י חיוג [על הכתוב וקבנו לי משם (צמד' כג יז), וז"ל: אך וקבנו לי משם לא יצא מעקר זה (קבב) כי אם מעקר קבן (שגסס ספרי דקדוק, פעלי הספל, סוף' נוט, 115)], ודחה זה ריב"ג (כסאז חלמסחלסס, 208 וכו'), וע"י ראב"ע (לסוס, לז: ופוסשו לסקוק) ורד"ק (מכלול, ליק, קלג).

(2) ע"י בהערות למלים אלו.

(3) מלה מחדשת במקום קבסה, קבסא.

(4) כנראה נוצרה מלה זו עפ"י פרוש מטעה

ככוון זה למלה קבסתן שבתו"מ, וע"י שם הערה.

(5) או בסיעדים.

(6) רגילים לבאר מלה זו כש"ג במשמ' מרמז וכדו', ואולם אין זאת מדרך הלשון לאמר: היה לו מרמז' וכדו', במקום היה רמאי. ומצד הענין אין הספור

קולם יהסיון וכו' (רס"י, סס"י, לג ג), שפסוק ראשון הוא תוכח וקבלנות (לוח הסיים, נחש"כ כ'), ועי' ג, ללל, הערות.

*קבלנות, ש"י, — (ח) מעשה הקבלן, המקבל שדה

או עבודה בקבלת, בשכר קבוע לכל העבודה מראש: אין כותבין שטרי אריסות וקבלנות אלא מדעת שניהם והמקבל נותן שכר (צ"ג ד). כיוון צד שמין לו, אם היה שכיר נותנין לו לפי שכירותו, וקבלן נותן לו לפי קבלותו (מקס"ג ז"ט ע"ח). אין משכירין להם בתים שדות וכרמים ואין נותנין להם עירוסיות וקבלנות⁽¹⁾ בהמה, אחד הגוי ואחד הכותי (ס"ג ע"ז ז ט). אין כותבין שטרי אריסות וקבלנות⁽²⁾ במועד (ירוש' מ"ק ג ד). קבלנות עובר עליו משום בל' הל'ין או אינו עובר (צ"ק נט). כאן בשכירות כאן בקבלנות (צ"ט ק"ס): חנא מבירה וחואה הדין לקבלנות (נכונות ז): — ובסמ"א: וכן מותר לישראל לתת שדהו לגוי לחרוש ולזרוע אותו בקבלנות כלום בדבר קצוב (ספ"י כס"ג, כל"ז, ק"ג): וחרי הוא כאילו לא עשה כלום מעיקרא מקבלנותו שהרי קיבל שדה ליטע ועדיין כשיש יתר מן בורות הרי יש לו שדה ליטע (כס"ג, צ"ג לה, ד"ס ח"ק רב הו"א). שהקבלנות בשכירות היא וחייב ליתן לו בזמנו (כמ"ס, שכירות יא ג). ולמעלה מדבר בשכירות וכאן מדבר בקבלנות (סמ"ג מ"ט טט). וקבלנות הוא שמקבל שדה לעבודה והוא יתן לבעל השדה חלק ידוע מהיוצא השדה (עומ"י סכ). נתן מליחו לאומן לתקנה בקבלנות וגמרה, כל זמן שהשליח ביד האומן אינו עובר (שו"ע ח"מ ס"ט ו). ומותר בקבלנות שאין מלאכת הגוי נקראת על שם הישראלי (פאנור ס"ח, ג"ס סכ"ס). — (ב) מעשה הקבלן המקבל עליו לשלם במקום הלוח: תן לו ואני קבלתי, תן לו ואני פורע, תן לו ואני חייב, תן לו ואני נותן, כולן לשון קבלנות (ר"ב הו"א, צ"ג קט"ז). לשון ערבות ערבות, לשון קבלנות קבלנות קבלנות (כ' יל"ק, ס"ס ט). — ובסמ"א: יש בה

(1) ג"א וקבלת, וקבלות, וקבלות, עי' ערבים אלו.
(2) [מדמס: וקבלנות].

שני שמרות — שתחלתן קו"ף והן שטרי קבלנות שטר קבלת עדות (ס' הפסוק לר"י גלגלני, 2). שהלשון נופל בו שם קבלנות הוי בארבע לשונות וכו' (ס"ב 82). שצריך לכתוב בשטר הקבלנות ואני אמרתי לו תן לו ואני אתן לך (עומ"י ק"ט). דערבות וקבלנות היינו כשחבץ הלוח מהמלוח שילוני ונכנס הערב עמו בדבר בלשון ערבות או בלשון קבלנות (ס"ס ט). מה ענין קבלנות זו אצל קבלנות דכתובה (לוח נחמד ג, ק"ט). — (ג) "תכונת מי שהוא רגיל לקבל: צריכין עדי ישראל שיעידו על אלו העכו"ם שחן עדי שטר ועל זה השופט שלהן שקים עדותן שאינן ידועין בקבלנות שוחר (כמ"ס, מ"ז ו"ז כז ח).

*קבלת, קיבולת, ש"י, — כמו קבלנות, מעשה המקבל

עליו עבודה בשכר קבוע מראש: כמה דברים אמורים (שמתרת מלאכת אומנים גזים בתוך בתיהן לצרך ישראל בשבת) בקיבולת, אבל בשביר יום אסור (כ' שמעון זן ל"ז, יו"ט' ג"ס ח ט). בעיר אחרת בין כך ובין כך מותר, מהו בין כך ובין כך, בין בתלוש בין במחובר, בין בשביר בין בקיבולת (ס"ס ט). בין בתלוש בין במחובר ובלבד בקיבולת (כ' ח"ל, ס"ס ט). ומקבלין קיבולת במועד לעשות' לאחר המועד (ס"ס מ"ק ג ד). היתה מלאכת אחרים בידו אפ"י שבקיבולת לא יעשה (צ"ג ס"י יא): מר וזמרא ברית דרב נחמן בנו ליה אפרגא מקבלי קיבולת חוץ לתחום (ס"ס יג). מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור, חוץ לתחום מותר (שמו"ל, ס"ס ט). מקבלין קיבולת במועד לעשותה לאחר המועד ובמועד אסור (ס"ס ט). — ובסמ"א: גיל דמותר ישראל לחניח לגוי המקבל קיבולתו לעשותה בשבתות ובימים טובים וכו' ועוד נראה לי להתיר קבלת וכו' (תשובות ר"ס ג' סי' כ', וק"י, 18). ובולה שמעתתא דמ"ק פ' מי שהפך דאוסרת קבלנות היינו בימי אבלו, שנראה כמסור מלאכתו לעשותה ובאכל החמירה, אבל קיבולת גוי אמר גוי אדעתיה קעביד (ס"ס 14). ולעשות קבולת מדותק התרום שהגויים היו רוצים ליטול שברן כאילו עושין והוי אכר, שאמ"י בשבת קבולת בגויים לדברי הכל מותר (ס"ס 101).

* **קְבָלוֹת** ט"ז — כמו קְבֻלָּה, קְבָלוֹת: שְׁמוֹ מִקֵּץ
וּמִסְכָּר, שְׁמוֹ אֲרוֹסוֹת וְקַבְלוֹת (I) בַּחֲמֵה
הָרִי זוֹ לֹא יִחְזוֹר לֹא לֹהֵה וְלֹא לֹהֵה (חֻסְפֵּי צ"ח א ט).
וְעִי' קְבָלוֹת, הָעֵרֶה.

קַבְּלִי, ט"ו, — של חכמת הקבלה, Kabbalistisch; cabalistique; -ic : מזה נראה שהיה איש מיוחד שהקדיש עתותיו לכתוב ספרים, אולי רק ספרים עם הכוונות הקבליות ואנכי לא ידעתי ולא שמעתי זה מימי (ספרון ע 3, 57). — "ובשמי" דבר שבא בקבלה, במסרת, ידיעה קבלית : מכל מנגנון דברי רמק"ו אלה אתה שומע לא מבה בעולם אלא דבר ידוע לו ידיעה מעשית או קבלית (הערה לערך לזה, עמ' 5610).

קבלן, קובלן, סגן — א) מי שקבל עליו לעשות עבודה בשכר קבוע מראש : אמני חתך בבות מכל מקום, וחקבלן !¹⁾ מביא מכל מקום (סעיף ג ט), אם היה שבויר נותניו לו לפי שכירותו, וקבלן נותן לו לפי קבלנותו (חוקים צ"ט ט ה). האריסון והחכירין זה קבלן בין הדרי אלו יעשו אחרים בשבילן (חוק יא :).—ונהוג במשפט' מי שבונה בתים בקבלנות. — ב) מי שקבל עליו לשלם מלוח שלוח רעהו : יש נכסים ללוח לא יפרע מן הערב, וקבלן מעיף שישי נכסים ללוח יפרע מן הקבלן (צ"ט קנז :). תן לו ואני קבלן תן לו ואני פורע וכו' (דב סוזא, טז קעד.). הלוחו ואני קבלן וכו' (טס סס.) — ובסהמ"א : יש חילוק בין ערב לקבלן כי הערב אין יכול המלוח לפרוע מן הערב אם יש נכסים ללוח וכו' וקבלן מעיף שישי נכסים ללוח יפרע מן הקבלן (פ' סערכות לרי"י צללוני, 81.) והלשון שבין הערב לקבלן, ערב הוא כנון שאמר וכו' זה קבלן הוא כנון שאמר לו הלוחו ואני קבלן וכו' (טס סס.), כלב שלם ובנפש חמצה וכו' נעשיחי לו קבלן גסור עבור פלוני בן פלוני שלוח מסנו כך וכך דיגרין (טס, 83.), צא ותבע דנגיד אצל הסותך ואצל הקבלנים שנחתרבו עליה (חסו' רש"י יב, קנול' קונטרס; ו.). מלוח שבא להכוע את הלוח

(1) [ואולי מן קבלת ; וכדמוס : קבלנות.]

(2) [במשנה שבירוש': והקובלן.]

וְלֹא מִצָּא לוֹ נִכְסִים אִינֹן יֻכַּל לְדַחְתּוֹ וְלִסְדֹּר לוֹ
אֶצֶל הַקָּב לָן (כְּמִנְס, מְלֹס וְלֹס כּוּ נ). יֵשׁ הַפֶּרֶשׁ
בֵּין עֶרֶב וּבֵין קָב לָן, שֶׁהַקָּב לָן אֹמֵר לוֹ חֵן לִי
וְאִנִּי אֶתֵּן הַהֹוֹבִים, זֶהוּ קָב לָן, וְהַמְלִיחַ נִפְרַע מִמֶּנּוּ
תַּחֲלָה (כִּ"ח סְקִלָּה, בֵּן עֶדָן, דִּין הַפֶּרֶשׁ, קל). הַקָּב לָן
יֵינֹו מִשְׁתַּעֲבֵד אֲלֵא בְּאַחֵר מִהֶרְבִּים הִלְלוּ שְׁאִין
הִילָזֵק בִּינֵיהֶם אֲלֵא לַעֲנִין שְׁעִבֹד כְּתוּבָה (טוֹמִי"ט
קֶטֶט). אֲבָל אִם כָּתַב כִּסְתָּם עֶרֶב קָב לָן יֵד בַּעַל
הַשָּׂרָר עַל הָעֲלִינֹוֹת (סָס סָס). קָב לָן לַעֲוֹלָם יִפְרַע
מִמֶּנּוּ תַּחֲלָה אִם יִרְצֶה (פּוֹרַע טוֹמִי"ט קֶטֶט עוֹ). מְלֹחַ
שָׂא לִנְכוּת מִהַקָּב לָן וְאִין שָׂרָר בִּידֹו וְטַעַן שָׂאֵבֵד
וְלֹחַ מִזְדֵּה שְׂלֵא שָׂרָר, וְקָב לָן טוֹעֵן שָׂא מִרְעַד
הִלֹּחַ וְקֶרַע שָׂרָר הֹוֹב, וְיֵשׁ מִי שְׂאֹוֶר שֶׁהִדִּין עִם
הַקָּב לָן (סָס סָס עוֹ). הָעֶרֶב וְהַקָּב לָן אִין טוֹרְפִין
מִשְׁשַׁעֲבֵדֵי דִלּוֹת וְכו' (סָס סָס כִּז). וְלִיתֵר שָׂאֵת וְלִיתֵר
עוֹז בָּאוּ הָע"ק עֲצָמָם עַל הַחֲחוּם, וְהָעֶרְבִים
קָב לִנִּים עָשׂוּ קִנּוּי חִלּוּפִין סָפֵר בְּמָקוֹם ק"ס לֵאשֹׁר
וְלִקְיִים כָּל הַנִּיל (סָפֵר חֲלִיסִים, כִּכ' נְחֹלֶס שְׁנַעַס קִינּוּן מ',
קִינְסִנְסֵר, יח). וְהִנֵּה שְׁמַעוֹן אֲחִיו תוֹבַע הָעֶרְבֹון מִיד
הַקָּב לִנִּים שֶׁהַחֲזִירוּהוּ לְרֹאבוֹן (חֹלֵז נְחֵמֵד, ז' קס).
נִכְנָסוּ ר' יִתְזֹרָה וְר' מִרְדְּכֵי עֶרְבִים קָב לִנִּים
וְזִרְעָנִים לְרִי שְׂאֵלְתִּימָל הַנּוֹי (טוֹיִת מוֹרֵס חֲמַס שְׁטוֹן כ'),
עַד). — וְזִקִּי מִי"ר קָבְלָנֹת; וְהַיּוֹצֵרָה אֲלִמְנָתוֹ לִמְשַׁכֵּן
אוֹתָם הַכְתִּים וּמִשְׁכָּנָה אוֹתָם וּנְכָנְסוּ בְּשָׂרָר הַאֲלִמְנָה
וּבְחַת שְׂמַחַת וְהָן קָב לִנֹּת זֹו לֹוֹ (פּוֹרַע סְקִלָּה סָס
ח). — וְחִי קָבְלָנִית; נִכְנָסַת פְּלוּגִית וְכו' בְּעַד בַּעֲלָה
הַנּוֹבֵר קָב לִנִּית מִרְעָנִית וְכו' (פּוֹרַע מוֹרֵס חֲמַס שְׁטוֹן
קכא, קלח). — ג) בְּמִשְׁמֵי מְקָבֵל דְּבָרִים מִן הַגִּבֹּר,
Hahler; receleur; receiver: מַעֲשֶׂה בְּשִׁלְטוֹן א' שְׂחִיָּה
הוֹרֵא אֶת הַקָּב לִנִּין וּמַחֲזִיר אֶת הַגִּבְנִי, וְהָיוּ הַכֵּל
מְלוּוִין עֲלִיוּבוֹ, שְׁאִין הַכֵּל אֲלֵא סָן הַקָּב לִנִּין (מִדִּ"ר
יִקְרִי ו').

* **קִבְלָן**, קבלה (1), מוצי, — מעשה הקובל על רעהו :
לֹא אֵלֵיכֶם כֹּל עֹבְרֵי דֶרֶךְ וְכוּ' מִכֶּאֱמָר
לְקוֹבֵל אֶנֶךָ (2) מִן הַתּוֹרָה (כִּי יוֹמֵנו, כִּסֵּה' קד.) : —
וּבְכַסֵּה' : נִשְׁאוּ נִהְרֹת ה' לִשְׁוֹן עֲצֵקָה וְקוֹבֵלָן
הוּא וְהָ, אֵתָה ה' הִנֵּה הַאֲמוֹת הַשְׂוֹנִיִּים כְּנִהְרֹת נִשְׁאוּ

(1) [עם"י הארמ' קוב לנא.]

(²) [בערוך : לקב לנא .]

ובתיב התם (עמ"ס ח כה) הוכחים ומנחה הנשחם לי.
במדבר, מה להלן ובתיב אף כאן ובתיב, מה להררם
התלויין בשערה, דברי תורה, מדברי קבלה. לא
ילפינן (סג"י י:). כן יגה, אין נגיחה אלא בקרן,
שנאמר (מ"א כב יא) ויניש לו צדקיה בן כנענה קרני
ברזל ויאמר כה אמר ה' באלה תנגח את ארם וגו' ואומר
בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים
יגה, מאי ואומר, וכי תימא דברי תורה, מדברי
קבלה לא ילפינן ת"ש בכור שורו הדר לו (נ"ק
נ:). אלמלא דבריהן דברי תורה ודברי כרובי
קבלה, אנו דברי כרובי שומעין, וכל שכן שדכרם
דברי קבלה ודברי כרובי דברי תורה (נ"ק מו"י
קל"ז). א"ל רבי אמי (לר' חייא בר אבא) וכו' אלא
מעתה המפלת רוח תהא אמו טמאה לידה, הואיל
ונאמרה בו בריאה כאדם, דכתיב (עמ"ד יג) ובורא
רוח וכו', א"ל דנין דברי תורה, מדברי תורה ואין
דנין דברי תורה מדברי קבלה (נ"ק מו"י). ב"ש באב
בארבע מסוקים משל ירמיה (יד יט—כב) המאוס
מאסת את יהודה עד כי אתה עשית את כל אלה
ושני מוסרים הללו אלהים באו גוים כנחלתך (תה"ל
ע"ט) ועל נהרות ככל (שם קלו), אע"פ שבכל מקום
מקדימין דברי קדושה לדברי קבלה, כזה דברי
קבלה מקדימין לדברי קדושה (י) (פוסק י"ג ג:). —
ובספ"ט: מדוע משדי לא נצטנו עתים, קבלה
הוא זה, למה לא נצטנו עתים ימי האדם מן הקב"ה
שלא ידע יום מות האדם ששא לא יסתר פורענות
ויקדמנו יום המיתה (כ"ט, ח"ג כד ח). ולא ערך אלי
מלון, קבלה היא אוי שלא ערך מלון (סו"ט, ע"ט ל"ג
יד). מאי ולא עבדוהו, לשון קבלה הוא שהוא
קובל עליהם, הקדיחוני והקניטוני שבע פעמים
כבשול התורמוס ואחרי כל זאת לא נחשבתי בעיניהם
(סו"ט, ב"ט כ"ט:). ואסור באכילה ובשתייה (כתשעה
באב) כמו ביום הכפורים, אלא שיום הכפורים עונשו
כרת, וזה מדברי קבלה (2) מכין אותו מכת מרדות
(כ"י חלקאס, מנח"מ נ, 352). כוונת דברי אברהם
אשר השיב, הנה שפחתך וגו' שנרא' שקבל קבלה
שרי אלא שהוא מתקן מכאן והלא' (ח"ס, נ"ח י"ט).

(1) [נחלת יעקב: כתובים: נקרא דברי קדושה
ונביאים נקרא דברי קבלה.]
(2) [אולי הכוונה: מדברי מסרת.]

או בכור עז לא תסדה קודש הם את דמם תורק על
המוכה, ובתיב אחר אומר ודם ובתיב ישפך על מוכח
ה' אלהיך, אם שפיכה למה זריקה, ואם זריקה למה
שפיכה, תני ישפך דא ישיף, ישפך לא יזה, ישפך
לא יורק, ופירש ב ק ב ל ה (דה"ב ל יו). כתבים
זורקין את הדם מיד הלויים (שם פס"ט ס"ו). יעקב
איש כפר גבוריאל אול לצור, אחון שאלון ליה
מחו מיגור ברה דארמייתא בשבתא, וסבר למישרי
להון מן הדא ויחילדו על משפחותם לבית אבותם,
שם ר' חניי אסר ויתיי וילקי, א"ל מהיכן את מלקיני,
א"ל מן הדין (עור' י ג) ועתה נכרות ברית לחוציא
כל הגושים הנכרות והגולד מהן וגו', א"ל ומן
ה ק ב ל ה את מלקיני, א"ל (שם שם) ובתורה יעשה,
א"ל מן הדין אוריתא, א"ל מן ההיא דא"ר יוחנן
בשם ר' שמעון בן יוחי לא תחתך כס וכו' (שם
יו"ט קיד י"ד 1). כתיב (דה"א ז מ) והתייחשם כצבא
השלמה, וכות יחסיהם עומדת להם בשלחמה, עד
כדון מן ה ק ב ל ה, מדברי תורה לא יבא מסור
בקחל יי, לא יבא פצוע דכא וגו' מה כתיב כחריה
כי תצא מחנה על אויבך וגו' (כ"י שמואל נ"ד כח"ט)
נ"ס כ' יונקן, שם ע"ד ה). רואין שתי זרועותיו כמין
שני חוטין על זהוריו, ושאר כל איבריו כמין גול'
מצומחים, ופיתות ידים ורגלים אין לו אדיין, ועליו
הוא מפורש ב ק ב ל ה (תה"ל קל"ט יו) גולמי ראו
עיניך ועל ספרך כולם יכתבו ימים ויצרו ולא אחד
בהם (כ' יונקן, שם כ"ד ג נ). דבר זה מתורת משה
רבינו לא למדנו, מדברי קבלה (זכר' א ז) למדנו,
ביום עשרים וארבעה לעשתי עשר חדש הוא חדש
שבט (כ"י נ"ח, כ"ט ז). גדליה בן אחיקם דברי קבלה
(מ"ב כה כה; ירמ' מא ב) הוא, ודברי קבלה *
דברי תורה דמי (כ"ט ח"ט, ע"ט יע). חגיגות (הרי הם
כהררים התלויין בשערה, שהן מקרא מועט והלכות
מרביות), מיכתב כתיבן, לא צריכא לכדאמר ליה
רב פפא לאביי, מסאי דהאי וחננתא אותו חג לה'
וזיחה, דילמא חנוני חגא קאמר דחמנא וכו' אלא
אתיא מדבר מדבר, כתיב חגא ויחוגו לי במדבר

(1) [וכעין זה שם יכ"ט ב ו; מדיר בראש' ו;
שם במד' יט; שם קה"ל, כל זה; פסיק' ר"ב, פרה
(צונק, לו); פסיק' רבי, פרה (ח); מדה"ג דבר' ז
(ספגלס, 78). ועי' ערוך ערך חכש וערך רצף.]

ועליהם מפורש בקבלה (ירמי ב ב) הלך וקראת
באזני ירושלים (עני' נקבחה דקסחא יד). לאדם שנפלה
לו בית כור בירושה וסברה בדבר מועט, הלך הלוקח
ופתח בה מעינות ונטע בה גנות ופרדסין והתחיל
המזכר ליחנק על שנתן ירושתו בדבר מועט, כך
נעשה למצרים ששלחו ולא ידעו מה שלחו, עליהם
מפורש בקבלה (שה"ש ד יג) שלחך פרס רמונים
(סס נקבחה ז ח). ומצני מה בכו את אהרן שלשים
כל בית ישראל ומשה לא בכו אלא בני ישראל ולא
כל בני ישראל, שאהרן לא אמר לאיש ולא לאשה
סרחת, אבל משה מצני שהוכיחם נאמר בו ויבכו
בני ישראל את משה, וכן הכתוב מפורש על ידי
אהרן בקבלה (מלא' ב ה) בריתי היתה אתו
התיים והשלום, שהיה רודף שלום בישראל (ספרא
ויק, טעני, מילתא דמילואים), מנין שאף אהרן שומע
מפי משה כשומע מפי הקודש, תלמוד לומר ויעש
כאשר צוה ה' את משה, וכן הכתוב משבחו
בקבלה (מלא' ב ה—ו) בריתי היתה אתו (וגו'),
תורת אמת היתה כפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו,
בשלום ובמשור, הלך אתי ורכיב השיב מעון (סס,
חזקי, סק ח). והנפש אשר תעשה ביד רמה, זה
המגלה פנים בתורה כמנשה בן חזקיה שהיה יושב
ודורש בהגדה של דופי לפני המקום וכו' עליו
מפורש בקבלה (תהי' ג ב) חשב באחיק תדבר
בבן אפך תתן דופי וכו' בא ישעיה ופירש בקבלה
(ישע' ד יח) הוי מושכי העין כחבלי השוא וכעבותות
העגלה חטאת וכו' (ספרי צמד' קיב). מה עונשו של
זה, בא שלמה ופירש עליו בקבלה (קהל' י ח)
ופורץ גדר ישכנו נחש, הא למדת שכל הפורץ גדרים
של חכמים לסוף פורעניות באים עליו (סס דברי' זק).
כתוב כתונת בד קדש ולבש, בד שהוא עולה יחיד, ו
יחיד צמר, עולה יחיד, פירש בקבלה (יחזק' מד
יו) ולא יעלה עליהם צמר בשרתם בשערי הפנימית
וכיתה, הא מכתחין מותר לעלות עליהם (כ' זעירא,
ירוש' בלא' ע ה). ושם חטאת שורה ושעורה נסמן
וכוסמת גבולתו וכו', נסמן, זה השיפון, וכוסמת, זה
הכוסמין, גבולתו לחם, עד כאן גבולו של לחם,
ולמידן מן הקבלה, א"ר סימן מן מה דכתיב ויסרו
למשפט אלהיו וירגו, כמו שהוא דבר תורה (סס מלא'
ח א). כתוב אחד אומר אך בכור שור או בכור כשב

לפניהן דברי כבושין, אחינו, לא נאמר באנשי נינוה
וירא אלהים את שקם ואת תעניתם אלא וירא
אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ובקבלה
(יואל ב יג) הוא אומר וקרעו לבככם ואל בגדיכם
(ספרי' ז ח). וגם צדה לא עשו להם, להודיע שבהן
של ישראל שלא אמרו לששה היאך נצא למדבר ואין
לנו צדה דרך אלא האמינו והלכנו אחר משה,

בתוך הפרוש המים לרשיו בבבלי תענית (עו). על
דברי המנשה: ובקבלה הוא אומר וקרעו לבככם וכו',
וזהו: והקשה תוספות מאן דהו' מאי שנא בהאי קרא
דכתיב ביונה וירא אלהים את מעשיהם וגו' ולא קרי
דיה דברי קבלה ובהאי קרא דוקרעו לבככם קרי ליה
קבלה, ופריק איהו. כל מקום שהנביא מצוה ומודיע
ומזהיר את ישראל קרי ליה קבלה, ובכל
דוכתא דלא איתחשד. נביא וכו' שהוא כמספר וחולך
וכו' לא קרינן ליה קבלה, ע"כ. ואמנם אין לקיים
הלוקה זו כך המיד (ע"י סנסון כ' ל"ס מיום למקום), ויש
שכא השם (דברי) קבלה גם בלפי דברי ספור, ואולם
אין זאת — דבר שלא עמדו עליו הקדמונים בכלל —
אלא התפתחות בשמוש הלשוני של השם, שגולד
במשמ' העקרות של דברי הסוסר והקבלנה בלבד
שנמצאו בעקר בספרי הנביאים והכתובים, ואך אחר
כך לא דיקו בו וכו' בו את כל דברי הספרים האלה.
ועי' תרגומאות בערך זה. ואף אין ההבדל בין דברי
סוסר לדברי ספור, אלא ספרי הנ"ך נחשבים כדברי סוסר
בגודל דבריהם וזהו ה"לכה. והרי כך נאמר מפרש
בלי"ב מרות דר' אליעזר (כו, וזי' משנת כ' אליעזר, סו"א
ע"לח, 35): וכן אתה מוצא בנביאים וכתובים שדברו
משלים, כד"א בדברי קבלה, אבל בדברי תורה
ומצוה אי אתה יכול לדורשן מלשון משל וכו', ע"כ.
מכאן שיש בזה הערכת התוכן, אם לחשוב אותו כדבר
תורה ומצוה או לראותו כדבר סוסר שאינו תורה והלכה
משם. ורק אחר כך ראוי קבלה כשם לספרים, כמו השם
גבי ימים, שגם הוא מתאים בעיקר דק לחלק מהם.
ובמשנה הנזכרת (תענית ז א) בלבה, בנגוד
ליתר המקומות, רצה כבר יסמרו במלוגו לבאר ובקבלה,
ו"א בצעקה וגערה (outery, rebuke) הוא אומר, כאלו
משמש זה דוקא נקרא קבלה, וכך אין הדבר נכון. אלא
בתוך דברי הקבלה, בתוך דברי הנבואה, שהם עקר
חכנם של ספרי נ"ך, נאמרו הדברים, והוא הדין לשמוש
המלה בכל המקומות. ויש שהשתמשו במלה קבלה
לנביאים בלבד, וקראו לכתובים דברי קדושה
(Hagiographoi), ואילו יש לראות בכך דרגה קדומה
וסדוקת יותר, עי' בהערה שאחר זו.

Ermanung; admonition: סדר העניין כיצד, מוציאים את התיבה לרחובה של עיר ונותנין אשר מקלה על נבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין, זכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו, חזקן שכהן אוטר

האבות. ואולם (א) דוקא במשמי' יסודית זו של קבלת מסורת, כלשון "קבלה היא בידנו", "אם קבלה נקבל" (במשנה יב' ח ג, כרית' ג ט: אם הלכה נקבל), שמשנה גזורים את שמוש המלה לספרי נ"ך, אין השם קבלה כלל בחו"מ, כמו שכבר העיר אף ל. נינצבורג בהערותיו לספרו של אפרת על המונחים הפילוסופיים במ' מורה הנבוכים, ועי' גם בהערה לערך ב. קבלה. ואשר (ב) לשמוש הפעל קבל במשמי' קבל בירושה, במסרת וכדו', הרי אינו בא במקורות חז"ל כלפי ספר הנביאים והכתובים, אלא, אדרבה, לגבי התורה (שכתב ושכע"ס) בלבד: משה קבל תורה מסיני וכו', וכיצד יתכן שלא התורה, אלא רק יתר הספרים, כנגד לתורה, יקראו דברי קבלה?

ואולם לב דברי הספרים האלה, ואף לב המקומות המובאים בדברי קבלה מתוכם בחו"מ, הם דברי תוכחה ומוסר, דברי קבלה, שהנביאים ואוסרי השירים והמשלים קיבלים בהם על ישראל, גוערים בהם ומוסרים אותם בהם, וברור שראשונה ששש שם זה, דברי קבלה, לא כשם לספר זה או זה אלא לדברי הקובלנא והקבילתא, שיש לראותם כתוכחה ומוסר בלבד, ולא כאו להורות תורה והלכה ממשי. וכונה זאת נראית במפרש למשל בתשובת ר' סימן בירוש' (פסח ה' ח) על השאלה "ולמרין מן הקבלה?" בקשר לדברי ישעי' (כמ' כו) ויפלו למשפט אלהיו יורנו: "א"ר סימן מן מה דכתיב וישרו למשפט אלהיו יורנו, כמו שהוא דברי תורה, ע"כ. כל' מע"ס שאין אלו אלא דברי יסור, קבלה ומוסר, באים הם אף להורות תורה. ויש אפילו שבאה המלה כאותו שמוש לא לגבי דברי הנביאים והכתובים אלא אף לפסוק שבתורה עצמה אם אינו דבר הלכה אלא ענינו קובלנא ותוכחה: עשרה (גורות נגורו) על הנחש, האחת שנחתם פיו וכו' התשיעית שהכל מתברכין ותוא עומד בקלוקלה העשירית עליו היה רבי מאיר אוסר בקבלה (ז"א נאמר בקבלה בדברי הכתוב ויקר' כו ו) והשבתי חיה רעה מן הארץ (לדני' נ"ז ע"ג). ואע"פ שרשי' (לחולין קלז). מכאן: תורת משה קרויה תורה, לפי שנתנה תורה לדורות, ושל נביאים לא קרוי אלא קבלה, שקבלו מרות הקדש כל נבואה ונבואה לפי צורך השעה והדור והמעשה, ע"כ, בדבריו הוא, רגיל הוא להביא קבלה כשה"פ של קבל, שהנביא קיבל עליו וכדו' (עי' בדגמאות). והשנה הדברים המובאים

הכותב ראיתי בספרי המרכבה (1) דאית בהו קיבלה וכך מצאתי וכו' (השכל שפרסו נ"ג, מונח נסקדמח אלנך נ"פ השכל, יז).

* **קבלה** פ"ג, פ"ג—פ"ג בן ב. קבל—א) דברי הקובל, הגוער והמוכיח, דברי קבלה, דברי מוסר ותוכחה שבמקרא, וביחוד בספרי הנביאים והכתובים (2).

כתב הערוך (ע"ק קבל): פ"ג אם אדם צנוע ושותק בבית הכסא, היא קמיעתו שיעלנו מהסוויקין וכו', ובפירוש רסע"ג לספ' ברכות (וועטמיינר, כא): קיבל א לי, סוד מעשה, ועי' הערת ורטהימר דזה. וזה לשון קטע מכתבי הנאונים מן הגניזה (נניז שטר ג, גיטלנר, 95): דבימי דרבנן דתלמוד הוה שכיחין סוויקין וקארו להון שידים ושעירים והוה ידעין דרוביהון הוה שכיחין כבתי כסאות וסוויקין בני אדם כדאמרין ההוא בית הכסא דהוה בשיכרית דהוה עילוי ליה בן תרי ביטמא ומיתוקי, ר' אמי ורבי אמי הוה עילוי חד חד לחוריה, אמרו להו רבנן לא מוסתפתיה אמרו להו קיבל א גמירינן, אמר ליה אימיה לראמי בר חסא כי עילת לבית הכסא לא בעית איניש בהדר, אמ' לה קיבל א גמירנא דאמ' מר קיבלי דבית הכסא צניעותא ושתיקותא, קיבלי דיוסורי שהיקותא ומיבעי דחמי, ע"כ: ומעין זה נמצא בכתובות על הכוסות והספלים של המלחשים אשר נחגלו בכבל: ולרוחי בישתא ולחומרי וידניתא ודגים וקיבלי וליליתא דיכרי וניקתא וכו' (Montgomery, Aram. Incant. Texts, עמ' 141). אף אנתי ליליתא בישתא קיבלי ביש' (154). ועי' גם אוצ' הנא', ברכ', נסח, 70, בהערה, וכך באה המלה קבלה או קבלה א גם בערב' במשמי' קטע וסגולה. ואמנם מקור המלה לא התברר. יש שרואים בה בעקר סגלה נגד דבר מלשון קבל, כנגד בארמ', ואמנם אפשר שגם מלה זו במקורה היא קבלה מן ב. קבל במשמי' נערה שנוערים בה בסוויקין, כלשון הכתוב: יגער יי' כך השמן (זכ' ג ז), בעקר אפוא ערב' קואלה (ב) במשמי' דבור נשגב וכדו', ולפי זה תהי קבלה א) בערב' במשמי' קטע מלה שאולה מארמ', וכך נראה.]

(1) [ספר מעשה המרכבה מיבא בשבה"ל השלם סי' י"ג, כי עי"ש וכן בתניא ענין תשלח (הפסח אלנך).]

(2) [כל המפרשים והמלונים, וכן חוקרי המנהגים כגון בלוי בספרו Zur Einleitung, עמ' 80, Buchwesen, עמ' 63, פבר', Exeg. Term. I, עמ' 165 וכו', II, עמ' 165, הבינו אף מנה זה, בשמושו כלפי ספרי הנבואה והכתובים שבמקרא כלשון קבלה, קבלת מסורת מפי

(a) קבלה (b) קבלה

ח"ו (ס"ט, 5). דע שחכמת הקבלה בא לאורות
 אותנו מחכמה ונפש תמים דעים סדר חוקת הנחנה
 איך ית"ש מסב ומנהיג את עולמו בגדול שלמות
 חכמתו (ס"ט, 6). ודאי אי אפשר שיטענו בזה חכמים
 גדולים שמהם הקבלה נובעת לנו (ס"ט, 7). שיש
 יתרון לחכמת הקבלה על כל שאר החכמות
 כיתרון האור מן החשך (ס"ט, 20). הודיעני החילוק
 שיש ביניהם, בין קבלת הרמב"ן ובין קבלת
 האר"י ז"ל (ס"ט, 47). ואלה הם שתי הקבלות,
 הרמב"ן ז"ל לא פירש אלא בדרך כלל עשר ספירות
 ותולדותיהם הנולדת מהן אך לא הדרך איך שמהם
 מולידות הדברים וכו' אך האר"י ז"ל פירש לנו
 ידיעה יותר ברורה וכו' (ס"ט, 47-48). — ואמר
 המשורר: ותתכוין ותתקדש כדעות עולות, בקבלה
 וסוד תפתח, תהא הן נגמלי (כ"ט ע"ג, נ"ט ע"ג).
 ט"י ט"ן, 160). — קבלת מעשית: והיה אדם גדול
 בתורה ובחכמת הקבלה והיה משתמש בקבלה
 מעשית בעת שהעולם צריך לו (לקוטים מדברי יוסף
 קמנצ'י, נ"ל, 67). שמעתי מפי רב אחד שספורת
 בידו שהרב היה יודע קבלה מעשית ופעם אחת
 היו ישראל בצרה גדולה וגזרת שטר והפליא לעשות
 פעולה גדולה ומלט את העיר בחכמתו (כמ"ד, ח, כ"כ
 לאדן, כ"ג). — קבלת עיונית: אין להקשות ממשנת
 אין דורשין דכבר קדמוני רבנן ונמוקם עמם דלאו
 בקבלה עיונית אחמר והם ודבריהם אמר (הקדמה
 הפנימיים ס' מוסר ד' מעצות). — קבלת פנימית: והיו
 סוד איש ואשה כמוד דרכי הקבלה הפנימית (כ"י
 אלנקאופ, מנח"מ ז' 91).

קבלת ט"ן — דבר לחש סודי חמשמש סגלה א':
 זה כתב הרב ר' שמואל גפ' רח', אבל אני

(1) [לאו דוקא קמע בכתב, אלא גם לחש
 שבעל פה, או סגלה סודית אחרת.] במש"מ זו ולא
 במש"מ ספורת ומנהג שקבלנו מרבתינו (בפרוש רש"י).
 שאינה בחו"מ, באה מלה זו באר"מ שבתו"מ: רבי אמי
 ורבי אסי הוו עיילי ביה (בבית הכסא שפזיקים מצויים
 בו), חד ותד לחודיה ולא מחוקי, אמרי להו רבנן לא
 מסתפיתו, אמרי להו אנא קבלא (גרסת חערוד,
 ובספרים, ע"פ רש"י: קבלה) גמירינן (ז"א סגלה כנגד
 למדנו), קבלא דבית הכסא צניעותא ושתיקתא,
 קבלא דיסורי שתיקתא ומכעי רחמי (כ"כ, כ"ג), וכן

החכמה בסודות דרך הקבלה (כ"י די לילון, הספד
 הסכמה, הקד'). (תהו) יש מחכמי הקבלה מפרשים
 ק"ו ירוק וכו' (היקנטי ע"פ חזן יקרה, בראשיה, ובר"ך)
 וכשהאדם קורח אותן הוא מקצר המעיינות העליונות,
 ונקראים לבעלי הקבלה עולמות החלויין באדם
 העליון (ס"ט, 3, מע). ואמרו בעלי הקבלה
 למה אומרים ישמחו השמים ותגל הארץ במוכאי
 שבת, לפי שהשבת זכר לשני עולמים וכו' (כ"י
 אלנקאופ, מנח"מ ז' 182). ובן ידוע לבעלי הקבלה
 כי מחשבת האדם היא ממקור הנפש השכלית
 שנמשכה מן העליונים וכו' (ס"ט, 7, 105). — ובעבור
 זה רצה השם יתברך שתנתן התורה על יד משה
 בפרסום גדול ורבו עצום מששים רבוא שלמי דעת
 חכמי הקבלה. הספד הזה כולל לכל הפרצופים
 (כ"י אלנק, עקרי ח' כ). לפי שחכמי הקבלה ייחסו
 כל יום מימי בראשית אל עלול אחד מן ה' שכלים
 האחרונים ויקראו העלולים ספירות וכו' (ס"ט, 3, י"א).
 ולפי דברי קצת חכמי הקבלה שאמרו שספירת
 יסוד נקרא שבת וכו' (ס"ט, 3), שבעלי הקבלה
 האמינו היות ד' יסודות רמוזים כנגת"מ (כמ"ע מפלנו,
 עקרי רמזים ז' א, ס). וחכמת הקבלה יושג
 לטביונים חבאים בשערי ה', כי להיותה במסות
 החעלם בסויה לא באו רבים עד תכונתה (כ"א איירי,
 ע"כ סע"מ ט). ופשוט ומפורסם המשל בין קדמונינו
 הקבלה מעיל הפתאים (כ"א מודיע, א"י נוסח א' 3).
 והנה הקורא יבין שרצוני לדבר על חכמת הנסתר
 הנקראת קבלה כפי המתחמים אותם אליה לשם הזה
 מאו שהתחילה הקבלה להראות בראש חוצות (ס"ט,
 ס"ק סלסרון). ולכן האיש שנגלו אליו הסודות האלהיות
 על בוריים זהו הנקרא מקובל, לפי שקבל ענין זה
 ממי שקדמו או מאור השפע האלהי ומה שקבל
 הוא הנקרא חכמת הקבלה (אלנקאופ, נ"ל, 105). כוס
 טלוס ס"ט, ס). אמר החוקר וכו' הנה קרית ושמעתי
 איוה ענינים מהקבלה שלכם והנה כמו זר
 נחשבים בעיני וכו' (כמ"ל, חוקר ונקובל, 1). שכל
 מה שיוכל האיש להשיג בחקירה לאפס ותהו נחשבת
 למה שיוכל האיש להשיג ע"י קבלה האמיתית (ס"ט
 ס"ט). אמר המקובל, דע שכל ענין חכמת הקבלה
 אינו אלא לברר משפטו ית"ש ושהוא אחד בתכלית
 היותו האמיתית ואין בו שנוי ולא א' ממקרה הגוף

בן עזר, קדמ"ג ד:). — "ובשם ספר: שלשלת הקבלה, לרי גדליה. אכן יחיא, הכתב והקבלה, לרי יעקב צבי מקלנבורג וכו'.

ב. "קבלה" (ש"ג, א) קבלת ידיעת הסוד של השם המפורש (1): וכל רכותינו ואבותינו אוסרים להזכיר שם המפורש בכלל, וכשזכירין אין אוסרים אלא אעתק, כי מועתק הוא בקריאתו בהגיגו ומסור מאחד לאחר, וכו', והשם האחר הגדול שהוא בן שבעים ושנים אותיות הוא לקוח משלשה מקראות שבתורה, ואין אותיותיו ידועות, וזה בן ש"ב אותיות אע"פ שאותיותיו ידועות אינו מסור בהגיגו וקריאתו בקבלה וכו' (לולר סגולות, מניס, 22-23). ואשר רכינו האוי אלא השם ולק' אלא בשם, ולאו כלשון הזה היה אומרו כהן גדול אלא אומרו אלא השם שם המפורש בן ארבעים ושנים אותיות ועדין מצוי הוא בישיבה בקבלה וידוע להכניס (סס יומל, 18-19). עשרה פעמים הית מזכיר כהן גדול את השם כיום המפורש וכו' והיה מזכיר בפ' שם בן כ"ב אותיות והיה מסדר (2) בקבלה לראש הישיבה וכנגדם ה' אומר וידוים עשרה וכו' (סס, 21). — (ב) חכמת הקבלה, תורת הקבלה, חכמת הסוד האלהי (3), a; cabala; Kabbala: אין דעתי וולתי לריון אורח להכנס בארחות התורה ומחללה כפי

מיחה לעובר. על דברי קבלת החכמים (סס א יט). כי הדבר המצטווה לנביא כינו ובין השם יש חשש או ספק לזולתו בקבלה החיא (סס א כ). והם (הגויים) ישיבו ויאמרו לפנינו כי כמו שישראל יש להם לקבל שבר על קיום תורתם שקיימו מצד קבלתם, כן ראוי להם לקבל שבר על קיום תורתם שקיימו מצד קבלתם, והשב ישיב להם וכו' כי העצמים האומרות ששמו על קבלתם ראשונות ושמיענו כלומר ראוי להם שיודיענו התחלות דתם שקבלו וסמכו עליהם וכו' (סס, סס). ומצד השלוח או מי שהביא הכתב ג"כ שהיא חקבלה הנמשכת בידיו היום אי אפשר שיפול הכוב בדברי הנביא, וזה כי הקבלה הנמשכת מן האב לכן אי אפשר שתכוב בשום פנים (סס ד מד). וזאת היא הנקראת קבלה אשר מפי עליון נשללה וכאה עד תכלית התנאים והאמוראים וכו' והיא הנקראת תורה שבעל פה (מנחם קנלס לר"י מפסל, 12). ונראה שזה רכינו החסיד הוא רבי חנוניא איש ירושלים שאמרו עליו הנאונים שקבלו שרוב הקבלות ערובות לו מימי התנאים ו"ל (ס"ג) מפסל מפסל (סס). ובדורות המפורסמות יתחברו הלככות החלוקות וכו' עד שהיה במדינה אחת קהלות מאנשים דתותיהם רבים ואמונותיהם בקבלותיהם סותרות וקצתם מולול בקבלת קצת וכו' והמפורסמות יקבעו וכו' (לאורי פכא"ד, ט). וכן על הקבלה הנמשכת מהאבות לבנים שזה עקר כולל על הקבלה להמשך האדם אחר קבלת האבות (כאח מנחם, מפסל לנס, יס). — "אנשי הקבלה: ומסוך על אנשי הקבלה במה שחובל לעמוד על בירורו כאשר חסמוק עליהם במה שהוא נמנע ממך (כ"י ח"ס, מ"ה, יסוד הנועם ס). ולא יתכן להחזיק בסכלים אנשי הקבלה או אנשי הסברה בזה (סוד, כוזרי ג מט). — "חכמי הקבלה: ואין מה שזכרתי שלא מגיעתי מהכמי הקבלה מי שאכפת בקבלתו מקצורו ועצלותו לדרוש ולהקור (סוד, סקמק כז). הפרק הח' בזכרון הדרך והוא ג"כ כפי הקדמות חכמי הקבלה וכו' (כ"י אגנצחל, מפעלות חלסי ג ס). — "בעלי הקבלה: ראיתי לכתוב הנה מאמר בעלי הקבלה שאמרו כפרק אלו טרפות וז"ל אמר ירח לפני הקב"ה אפשר דשני המלכים להשתמש בכתר אחד וכו' (כ"ה סקל).

(1) [כנראה הכינוי כבר הנאונים לפי סגנון דבריהם את המלה אף בשמוש מחד זה כלשון קבלה ומסרת, מסרת מיוחדת זו של ידיעת השם המפורש בכ"ב, מ"ב או ע"ב אותיות. ואולם אפשר שאין כאן אלא הכנה עממית (Volksetymologie) של המלה קבלה במשמ' לחש וסנלה, אשר בהם השתמשו למעשה בצרופים סודיים של שמות ואותיות, והיו את עצם המלה קבלה במשמ' לחש, אף אותה הכינו כלשון קבלה ומסרת, וכן רש"י, עי' קבלה, הערה].

(2) [אולי צ"ל מסור].

(3) [חשם קבלה במשמ' זו לא נולד מתוך שמוש המלה בהוראת מסרת שקבלנו במובנה הכללי, ואף לא כאלו של קבלה ומסרת חיצונית (עי' ג. סלס, Enc. Jud. XI, עמ' 683), אלא כנראה מתוך משמ' זו של הקבלה הסיוחית הזאת על צרופי השם המפורש הנוצרת מעל הנאונים, בין שיש לגור אותה באמת מן א. קבלה, ובין שעקרה בהוראת לחש וסוד].

ומראיותי בשביל חבורו של זה המחבר (השגת סלסול'ד להקד' משנה. סופס. לרמז'ס). זו היא סברתי הראשונה שדגתי עליה, ואחר זמן מרובה נזכרתי קבלת לסודי וידעתי שלא דגתי יפה (כ' פיססס הדין צשאלס לרמז'ס, ספ' סרמז'ס, ח. ס. סרמז'ס, 181). ולא כל דבר שלא חייבו בו חכמים אסור, כי הם העתיקו בקבלתם ודרשו ולסודו ששלש תפלות חייבים ישראל להתפלל בכל יום והם אמרו ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו (כ' אכרסס צן סרמז'ס, ספסוס, עקלי' נדמז'ס, 65). וזה (התר. גדרים) לא יעשנו וולתי חכם מומחה או שלשה הדיוטות כמו שזכרנו לפי מה שבאה לנו בקבלה לא יחל דברו הוא אינו מיחל אבל אחרים מוחלין לו, וזה הענין אין לו ראיה בתורה וכן אמרו החכמים עליהם השלום שזה הענין אין לו עיקר וולתי הקבלה (פ"י כמז' לרמז'ס, נד' י. ס.). ואלו לא נתן לנו דעת עד צד הקבלה בשום פנים וכו' היה מביא זה למות רוב האנשים והם לא ידעו היש אלוה בעולם או אין אלוה (כ"ס ח"ס, מו"כ ח. נד.). כן צריך שימסר להם על דרך קבלה שהשם אינו גוף ואין דמיון בינו ובין בראיו כלל בדבר מן הדברים (סס ח. נד.). וביאור זה לפי מה שכתוב בספרי הנביאים ובקבלה הוא שכל מי שקדם למרע"ה מן הנביאים כאבות ושם ועבר ונת מתושלת וחוץ לא אמר אחד מהם כלל לבת מבני האדם שהשם שלחני אליכם וצוני שאומר לכם כך וכך (סס צ. נד.). החכמה ההיא הגמורה היא אשר החכארה בה כמופת מה שלמדנוהו מן התורה ע"ד הקבלה⁽¹⁾ מן השכליות ההם (סס ג. נד.). וכן ראוי שיהיה הסדר שיודעו הדעות ההם תחלה ע"ד קבלה⁽²⁾ ואח"כ יתבארו כמופת (סס סס). המרגיל נעשו לזכור השירים והמליצות כלומר לדעת אותם על פה ומרבה בקבלותיהם לא יצטרך לדעת תיקון הלשון (כס"ע סלקינל, כלס"ס סכסס ס. ג. 33). מכל מקום לאלה הגאונים ו'ל שהבאחי שומעין שיש לדבריהם ראיות חזקות, ועוד שקבלת הגאונים ו'ל הוראה היא (סו"ס ססס"א ח ס"י אלף קס"ח). לא שהגיעו ימיו של רבי דוסא לימיו של חגי הנביא (אלא) שקבלה מומחית

(1) [במקור הערבי : אלאחיאור.]

(2) [במקור הערבי : סקוללה.]

היתה בידו על כך (כ"מ סמלירי, צ"ס ססס"ס יצ"ו, אכזק, 74). ולהשיג הפעלה העליונה הוואת כאח על דרך הערה, מצות תפלין בראש בין העינים וביד שנארה הקבלה לתת אותם בשל שסאל' וכו' (כ"י אכזול, מלמד סהלמז'ס, צשסולד קל.). כמו שאמרו בקבלה האמתית שיש לנו לסמוך עליה שאין בשכלנו כח להגיע אל אמתת עדן הנפש וענשה וכו' (סס סס, קלס.). כשם שהצורך לסחורות להביא אותן ממקום למקום להמציא המזון לכל, כן דברו תורה ציונים למקום אחר וחוא הקבלה והוצאת דבר סחוך דבר (סס ולסססן, קנט.). וכבר התאמת אצלנו מצד הקבלה שמצות ק"ש שלש פרשיות וכו' (סס סס.). וביארה הקבלה שזמן השכיבה הוא כל הלילה שרוב בני אדם שוכנין בו על ספותיהן וכו' וכן ביארה הקבלה שזמן קיפה הוא עד סוף שלש שעות וכו' והקבלה בארה שטלת טוטפות רומות על ארבעה בתים וכו' (סס סס, קנט.). אבל אמונתנו התמימה היא כי התורה וכל עניניה וספוריה מתחלתה עד סופה הם ענינים לא יורה עליהם שכל ולא טבע כלל, כי כן הגיע עדינו בקבלות איש מפי איש ועד משה מסיני (כ"מ סלדצי, סצלי סמונס ח.). וצריך כל בעל שכל ללמש רעיוניו לדעת עניניו יחוד חבוי ויתעלה מצד קבלת תורתנו התמימה מאחר שנחברר לנו מצד השכל באר היטב וענינים אלו האדם יכול להגיע להם מצד הקבלה אם יעיין בעיון נסרין בתורתנו הקדושה הנמסרת לנו וכו' (סס סס). ואם נאמר שמנה עקרים בלבד ולא אמונות אמתיות למה לא ימנה הקבלה שראוי שימשיך האדם אחר קבלת האבות שהוא עקר כולל לכל הדתות האלהיות (כ"י אכז, עקריס ח. ג.). ולזה לא נמנית הקבלה עקר או שורש לתורה מן השמים כלומר שראוי שימשיך האדם אחר קבלת האבות והכמי הדת (סס ח. נד.). ראוי שנשאל ונאמר אחר שאנחנו נמצא דתות הרבה נקראות אלהיות והקבלה נמשכת בכל אחת מהן לבעלי הדת ההוא, כמה יודע איפה הכדל בין דת האלהית האמתית ובין המווייטת (סס ח. יס.). שיראה מכל זה שהקבלה שהיא נמשכת מאד לכן ראויה להתקבל ולפי שאי אפשר לדת האלהית להתקיים זולתה צות עליה הכתוב ואמר שאל אביך ויגדך וצנך ויאמרו לך וחייבה

לכרו מי שיכול להשיג דעת יכרורה בדרך הראויה
(סס טס). ושמי רוב ראיותי מן הדברים המושכלים
וקרובים בדמיונים הקרובים אשר אין בהם ספק
וסמכתי להם מה שמצאתי כתוב בספרי הנביאים
ואח"כ סמכתי להם דברי הקבלות שקבלנו
מרבתינו ו"ל וכן החסידים והחכמים שבכל אומה
(סס טס). ומהם מי שמהדרו בלבו ולשונו ויבין ענין
מה שהוא אומר מדרך הקבלה שקבל מאבותיו
ואיננו יודע ביורור מה שקבל מהענין ההוא (סס, סיפור
ה). כי הבחינה בכרואים וכו' אנו חייבין בה מן
המושכל ומן הכתוב ומן הקבלה, מן המושכל וכו'
ומן הכתוב וכו' ומן המקובל וכו' (סס, סמכים ז),
והענין, אנשים סמכו על הקבלה הקדמונית שהיא
המשנה והניעו לקצת הויכוח התורות והמצות והדינין
מבלי עיון בתלמוד (סס, עמוד הלל'ס ד). ומהם
שנמול הענין ועונשו היה מקובל אצל עם הארץ
מהנביא ומושכל. אצל החכמים והניחו לספרו בספר
כמו שהניחו לזכור הרבה מפירושי המצות והתובות
מפני שסמכו על הקבלה (סס, סמכים ד). וכן פתחתי
לך מלך הכוור כאשר שאלתני על אמונתי השיבותיך
מה שאני חייב בו וחייבין בו כל קהל ישראל אשר
התברר אצלם המעמד ההוא כראות עיניהם, ואחר כן
הקבלה הנמשכת שהיא כמראה העין (סס, כוזרי
ה). שאין מתקרבים אל האלהים כי אם במצות
האלהים עצמם, בעבור שהוא יודע שעורם ומשקלם
וומנם ומקומותם ומה שהוא תלוי באלה הקבלות
(סס ז טג). ושמו שבעת המלכים והמעשים אותם
לתבונות ההם אשר העתיקום בקבלה ממש (סס
ג ל). אמר החבר, אם כן הקבלה אנוחנו והקראים
חייבין בה וכו', אמר הכוזרי, כן אומרים "הקראים
אכל אחר שמצאו התורה שלומה אינם צריכים אל
הקבלה, אמר החבר, והנה זה ספר משה הפשוט
הצרכנו במלותיו ובדבורו אל כמה כתות מן
הקבלה מן הנקוד ומעט ומפסק וממסורת וכו'
(סס ג טג-ל). השמעת מלך כוור על חבור לקראים
בדבר משה שוברתי, לך, בספר או בקבלה (סס ג
ל). ואם אמרו (הקראים) כן היתה דעת ענין וכו'
חייבין עצמם מעתה הקבלה ממי שהוא יותר קדשן
ויותר ראוי להאמין, ר"ל רבתינו, כי הם רבים ואלה
יחידים, ודעת החכמים סמוכה על הקבלה

מהנביאים ואלה סברא גרידא בלבד (סס ג ל). ומה
צרכי לדבר עמך על אלה החלקים אחרי אשר
הקדמתי לך צורך הקבלה עם אמתת המקובל
מהם (סס ג טו). אמר הכוזרי, רוצה אני שתביא לי
טעם מאיכות הקבלה המורה על אמתתה, אמר
החבר, כי הנבואה החסידה עם אנשי בית שני
ארבעים שנה וכו' ואחר הארבעים שנה היה המון
החכמים הנקראים אנשי כנסת הגדולה, ולא יספרי
מרוב, והם שעלו עם זרובבל סמכו קבלתם אל
הנביאים כאשר אמרו ונביאים מסרו לאנשי כנסת
הגדולה (סס ג ס). יכול שהיה להם סודות נעלמות
ממנו בדרך פירוש התורה, היו אצלם בקבלה
כהנהגת שלש עשרה סודות, או שיהיה הבאתם
לפסוקים על דרך אסמכתא, שהם שמים אותה כסימן
לקבלתם (סס ג טז). כי אין הקבלה טובה
אלא עם הלב הטוב, אבל עם רוע הלב התקירה
יותר טובה, כל שכן כשיוציא המחקר אל אמונת
הקבלה החיא ואז יתקבצו לאדם שתי המדרגות,
רצוני לומר הידיעה והקבלה יחד (סס ס ה).
ואנחנו יחוייב לנו קבול העדות והקבלה
הנמשכת אשר היא כראיה (סס ס ז). הלא תראה
בהחלש הכחות הגופניות לעת הזקנה שיגבר זה
הכח העיוני ויתחזק באדם, והוא קצת ראיה שלא
יכלה בכלות הניח, עם היות שם ראיות אחרות
חזקות וקבלות אסתיות (כוס מן ג). אבל כל
הדברים שבנפלא הכבלי חייבין כל ישראל ללכת
בהם וכו' הואיל וכל אותם הדברים שבנפלא הסכימו
עליהם כל ישראל ואותם החכמים שהתקינו או שגזרו
או שהנחינו או שרנו דין ולמדו שהמשפט כך הוא
הם כל חכמי ישראל או רובם והם ששמעו הקבלה
בעקרי התורה כולה דור אחר דור עד משה רבינו
עליו השלום (כנס"ס, הקד' נספח מוכס). ועוד שיש
לנו בעיקרים אלו קבלות מפי החכמים וראיות
שלא נכתבו בספרים הידועים לכל (סס, קדוש"מ
יא ג). ויש מן החכמים שאומרים שקודם
ביאת המשיח יבא אליהו, וכל אלו הדברים וכיוצא
בהן לא ידע אדם איך שיהיו עד שיהיו, שרברים
סתומין הן אצל הנביאים, גם החכמים אין להם
קבלה בדברים אלו אלא לפי הכרע המסקים (סס, מלכים
עלכ"ס יז ג). ועתה לא אדע למה אחרון מקבלתי

לקביאה כקבל אותו שהוא יותר קר ממנו, וכשיהי' קצת הסמים יותר קר אך הוא יותר ריקן אויפער שיהי' קבלתו להתלקחות ותהבוער כקבל אותו יהי' יותר חם (קליין ז' ג.), — ב) "קבלתה במשמי' מסרת, הלכה מקבלת, פרוש מקבל, וכדו', Überlieferung; tradition: כי לא סרה הקבלה והמסורת משומרת בין האומה, וכאשר היה האדם קורא ועשו להם ציצית היה אומר כי זו הציצית נשים אותה בכנף המלית, מספר חומיה ח' וכו' (סו' הגאון' שערי משונה לד'), ואם רואין בית דין לעבר שלא כסדר הוזה להקדים או לאחר, מה שעשה עשו, ובלבד שיעשו כהלכות שהיו עמהם בקבלה וכו' (סו' הגאון' ליק, ד'). ונתן משה רבינו לסנהדרין בקבלה הלכות כשפים ולסדר אותם (סו' יג'). ואמרו הוזה בקבלה שבידם, שבזמן שנאמר לו וקראתי בשם ה' לפניך נראה לו למשה רבנו מתוך הכבוד של הקב"ה כדמות שליח צבור וכו' (סו' לה) גפילת אפים לעולם על צד שמאל וכו' ושמענו טעם מפני ששם מלאך רע עומד וכל דבר של צער בשמאל ואינו מקטרג, אילו קבלה היתה בידם והמנהג שלנו כך הוא וכו' (חולד הגאונים זככי, סו' 83). כך היו הראשונים מפרשין אנדיאס וכו' דבר אבד שאין בו הנאה וכו' כי לשון אנפרות איבוד הוא, וזאת קבלה בידם מן הראשונים (סו' שנה, סו' 79). טרה לאורך ורוחב כשיעור קטן או גדול, אבל השיעור וחמדה היתה קבלה ידועה וחמוסה על השגת בני אדם, כי אין לומר בסופא ובמכוסה יותר (סו' מגי', 11). הא למדת שצריך לגעגעו (את הלולב) בשעת נשילתו וכו' וכן קבלה מהגאונים ו"ל (סו' סוכה, 54). זה היה קבלה ביריגו ומצאנו מפורש בתלמוד ארץ ישראל רבנן דקיסרי שמעין טעמייהו דרבנן ושעמא דר"ש מהרא קרא וסוכה תהיה לצל יומם מחורב למחסה ולמסתור וכו' (סו' סו' 85). כתב רבינו האיי גאון ו"ל קבלה ביריגו אם יש שני עדים שהוא כתב ידם וכו' אין נאמנין לסמול (סו' גיט', 8). וכבר ראינו ועיינו בדברים אלו וידענו מקבלת חכמה ידועה ענין הגדר והשבעה ואין לסמוך בדבר אשר לא צוה ה' (סו' נדרי, 24). וכן ראינו לבעלי המתיבות שכתבו לזה בהלכותם, ושם קבלה היא בידם של ראשונים (מתיבות, סו' לוי, 4).

ברכות) קבלת מלכות כשקורא ק"ש על מטתו (העיוט, הלכות לילית). שאין הקריאה לכרה קבלת עול רק הכונה בה (כ"י חנוטלי, מלמד המלמידים, ולסמך, קנע). אחרי נמצא במ שמיעים הראש בעת הקריאה תנועת הנער המשחק ולא יוצאו דבר מפהם וכו'. ואין זה קבלת עול מלכות שמים אבל סירוק עול (סו' 55). האמן בלבד אמתת מציאותו. ואחר כך תוכל לקבל עול מלכותי, לפי שאין קבלת עול מלכות ראויה כי אם אחר אמונת מציאות (כ"י חנוטלי, סנילי חנוטה, ח, גהסחלה). — "קבלת ענין בנדר או בשבעה על עצמו: וקבלנו על עצמינו ועל דורותינו בקבלה ובשבעות: ובנדרים קבול גמור שלא יהא רשות לנו ולבנינו עד עולם לזון מתוכחותיו והוראותיו (פ' הסעדות לכ"י זרללני, 8). אבל הנדר שהוא במקבל על עצמו להיות לו דבר המותר באלו נאסר בכל עת שהוא שונה בקבלתו מוסף על עצמו איסור אם יבטל קבלותיו ולפיכך הוא חייב על כל אחת ואחת (פ' סו' יסרה, מלו' ל). כל נדר או שבעה וכו' וכל שום קבלה אפילו של מצוה שקבלתי עלי וכו' אני מתחרט על קבלת הענינים כלשון נדר או שבעה וכו' או קבלה בלב וכו' (סדר הסנה כדריס). — "קבלת תענית: ואם קבל במתנה להתענות וכו' הוי קבלה לכולם (טורא"ח. הקצנ). וכן יהיה שקבל עליו תענית חסם בערב שבת מתענה ומשלים, אלא אם כן פירש בשעת קבלה שאינו רוצה להתענות אלא עד שישלמו הקהל תפלתם (סו' הקצנ). דין קבלת התענית וכו' יג' סעי' (סו' חו"ט הקצנ). — "קבלת פנים כמו הקבלת פנים: וכן יש לשנא קבלת פנים דמחורגם כלשון קבלה, כמו ואם בא לראות חרגום ואם אתא לקבל אפי' (כ"י זכור, מוסרען, קבל). — "קבלת שבת, כמו הקבלת שבת, קדום מני שבת, ושם לסדר מוסריוס ופיוטים שאומרים בערב שבת לפני תפלת ערבית: סדר קבלת שבת שנוהגים בו חרשים מקרוב באו¹) הוא מנהג יפה וטוב (מונח כדור זכ ע"י 178 נסס צעל יוקיף חוץ קימן הקצנ). — "קבלה במשמי' היות עלול לקבל: וכשיהיו הסמים קצתם יותר חם אך הוא יותר עב אויפער שיהיה קבלתו

(1) [ע"י מלכונן, Gottesdienst, עמ' 108].

העם אמן. (כ' יוסף זכר קינח, מ"ד זכר ז'). — וקבלת
 יסורים: והתורה נקנית וכו' באמונת חכמים ו בקבלת
 היסורים (חז"ר ס'). — ובספ"א: וקבל היסורים,
 וקבלו הכתנים וכו' כלם ענין קבלה שהוא בענין
 לקיחה (כ"ד יק, ספ"ט, קנל). — "דלתי קבלה, ואמר
 הפיוט: דלתי קבלה פתח אל שאליהם. ורפאות
 תעלה העלה למחליהם (כ"י סלוי, משפטים לסדק,
 דיוטן ז, 264). — "וקבלת עדות: צריכים הדיונים
 לבתלה לחיות יושבים בשעת קבלת העדות (שו"ע
 סו"מ כח ו). קבלת עדות צריך ג' מוסמים יודעים
 הלכות עדות כשר ופסול והירין בקבלתן לבוין
 עדות כל אחד (ספ"ט ספ"ט כח כח). נכון למקבלי עדות
 לפרסם בשטר קבלת העדות מי הם העדים (ספ"ט
 כח כז). — "קבלת קדושים: ואם אין ידוע אם בטל
 השליחות קודם קבלת הקידושין ואם לאו הוי
 ספק קידושין (טוב חס"ע לו). ש"י"ב, אם השילה
 שום תנאי בקבלת קידושין הללו, תשובת, שאמרה
 שרצונה היה לקבלם בהסכמת דודת וכו', ש"י"ב,
 מה עשו העדים אחרי דבריו אלה, תשובת, שרי דוד
 אי' מן העדים אמ' לה שתהיה מאד כי בקבלתה
 הקידושי' חללו שוב אין לה רשות לחזור בה וכו'
 (כ' יוסף חלויה, כס' סדר קידושין וניסוחין לח"ס פנימין,
 קינד), ודוקא שהאשה שמעה והבינה יפה קודם
 קבלת הקידושין שאמר הרי את מקודשת (שו"ע
 חס"ע לה ט). — "קבלת קניין, עי' קניין. — "קבלת,
 במשמ' שטר קבלה, שובר על פרעון סכום כסף
 ודרי', נהוג בדבור. — "וקבלת, קבלת השוהם, המקבל
 רשות מן החכם לשחוט: ולכן נוהגין שאין אדם שוחט
 אא"כ נטל קבלת לפני חכם ואין החכם נותן לו
 קבלה עד שירע בו שהוא יודע הלכות שחיטה וכו'
 ובקצת מקומות נוהגין לחתמין עוד דהמקבל נוטל
 כתב מן החכם לראיית שנתן לו קבלה וכו' (ספ"ט
 כמ"א לשו"ע י"ד ח א). יש ויש הרבה מעמי הארצות
 שנותנין להם קבלה אע"פ שהם עמי הארצות
 גמורים וקלי הדעת שאין בהם יראת שמים כלל
 (כ' חליט, סנע מוסר לו). — "וקבלת תנאי: והפירש יש
 בין סימא לרישא, כלום מי סברת דסימא קבלת
 התנאי היה בעדים וקנין כמו רישא. (כ' סינחס סדין
 צשלס לכונג"ס, משו' הכונג"ס כאל, מק"מ, עמ' 256).
 — "וקבלת על מלכות שמים עליו: ויש שבללו (במאה

שדח קבלה לגוי ולכותי וכו' צריך לעשר על ידן,
 הנותן שדה. קבלה לעמי הארץ עד שלא באו
 לעונות המעשרות צריך לעשר ידן (חוספ"א דמ"ז ז
 יא-יג). המקבל בהמה מן העובר כוכבים. וילדה
 מעלין אותו בשווי ונותן חצי דמיו לכהן, והנותן
 בקבלה אע"פ שאינו רשאי קונסין אותו וכו' (כ"י
 יוסף, צכוכס ז). — וקבלת הגם מידו בעל האשה
 או שליחו, שליח לקבלת, שליחות לקבלת: איש הוי
 שליח להולכת, שכן בעל מוליד גט לאשתו, ואשה
 הויא שליח לקבלה, שכן אשה מקבלת גיטה מיד
 בעלה (גיט' סג). אדם יודע שאין שליחות לקבלה
 וגמר ונתן לשם הולכה (ספ"ט). — וקבלת שבים:
 כל מה שברא הקדוש ברוך הוא אינו נשבע אלא
 בקבלת שבים שכן אמר יחזקאל חי אני נאם ה'
 אם אחסין בסות הרשע (ספ"ק כז, סנפ' יסחל,
 קסד). — וקבלת הכלי, המקבל דבר לתוכו: רחת
 של גרסות מסאה, של אוצרות טהורה וכו', זה
 הכלל, העשוי לקבלה טמא, לכנוס טהור (כלים טו
 ס). ששופרת הקנה שחתכת לקבלה טהורה (ספ"ט
 יז). קערה שקבעה בשירה תיבה ומגדל, כדרך
 קבלתה טמאה, שלא כדרך קבלתה טהורה (ספ"ט
 כה). סלון שהוא צר מכאן ומכאן ורחב מן האמצע
 אינו פוסל מפני שלא נעשה לקבלה (מקו' ד ג).
 — בית קבלה, כמו בית קבול, שקע וחלל בכלי לקבל
 בו איזה דבר: אף כסא של כלה שנמשלו חפזיו
 ונשתתיו בו בית קבלה טהור (כלים כז ז). קנקולין
 שיש בהן בית קבלת כסות טמאה (ספ"ט כז י).
 מצודת העבכרים שיש בה בית קבלה טמאה (חוספ"א
 ספ"ט ס' י). — וקבלת דברים: אמן לקבלה
 אמן לשבועה וכו', אמן לקבלה מסומה וכו' (גס' כ"י
 יוסי דן זימקס, ירוש' סופ"ט ז ס). אמן, בו שבועה, בו
 קבלת דברים¹, בו האמנת דברים וכו', בו קבלת
 דברים דכתיב ארור אשר לא יקים את דברי התורה
 הווא לעשות אותם ואמר כל העם אמן (כ' יוסי זכ' פניח,
 סנפ"ט לו). אמן הוה יש בו ג' אספליאות², שבועה
 וקבלת ואמנה וכו', קבלה מנין שנא' ואמר כל

[1] (רש"י: האומר לחבירו על מנת שתקיים לי
 תנאי כך וכך ואמר אמן קיבל דבריו וחייב לקיים
 תנאיו.)

[2] מיונ' ἀσφάλεια, הבטחה.]

ויכא, קי"א:—ואמר השימן: קבל מרומי ויום ביומו
בן יברכו שם כבודו (יעקב, ידועי סס, חופן ז ססס).

ג. **קָבַל**, קָבַל — כמו קבלה, קבילה, תלונה: כל
היו שבקרא לשון קובל⁽¹⁾ וקניה (כשי,
ישע' א ד), ענה בדרך כחי, חזר לקבל⁽²⁾ הראשון
כי נשאתני ותשליכני ימי בצל נשוי, ענה בדרך
אויבי כחי (סוף, סוף, קנ כד), כל חבל לשון עזר
וקבל הוא בלומר העזר בא לעולם ויש לקבול על
שמש וכו' (סוף, סוף, קנ: ד"ס חבל).

א. **קָבַלָהּ**, קָבַלָהּ — ס"ס סן קבל, א) פעלת המסבל
דבר מרעהו, *Annahme, Empfang*;

réception, acception; receipt, acceptance
דם הוכח: כל היום כשר וכו' לסמיכה לשחיטה
לתנופה להגשה לקמיצה ולהקשרה למליקה ולקבלה
ולחיות וכו' (מ"ג ז ה). הסמיכות והתנופות וההגשות
והקמיצות וההקשרות והמליקות וההואות והקבלות
נוהגין באנשים ולא בנשים (קידוש' א ח). שהוכח
נפסל בארבעה דברים, בשחיטה ובקבול ובהלוק
ובזריקה, ר' שמעון מכשיר בהלוק שהיה ר' שמעון
אומר אי אפשר שלא בשחיטה ושלא בקבלה
ושלא בזריקה אבל אפשר שלא בהלוק (נזכ' א ד).
בן לוי שקבל עליו כל עבודת לוי חוץ מברך אחר
אין מקבלין אותו שנא' המקריב את דם השלמים
אין לי אלא זריקת דם והקטר חלבים, מנין יציקות,
ובלילות תנופות והגשות הקמיצות וההקשרות
וקבלות הואות וכו' (תוספ' דמ"ז ז). ור' ואונן
שיכור ובעל מום בקבלה ובהולכה ובזריקה מסול
(י"א מ"ט), והקריבו, וזקבלת הדם, ואפיק רחמנא
בלשון חולכה למימרא דחולכה לא חסקה מכיל
קבלה (נזכ' ד), כלם אחווי חרב, רבי זעירא ורבי
יהודה בשם שמואל, אלו תלמידי חכמים שטלמדין
לכהנים שחיטה והלכות זריקה וקבלה וקמיצה
(מ"ד ס"ס, סוף מ"ט), ועי' קבול — וקבלת בהמה
למרעה ולטפול, שדה לעבוד, וכו', נתן בקבלה או
נתן קבלה, נתן בקבלת: הלוקח עובר חמור של
נכרי וכו' והמקבל ממנו והנותן לו בקבלה פטור
מן הבכורה (נכוחס' א ח; וכעין זס סס א ח). הנתן

וקבל עיניו (ר' אליעזר לר' יוסי בן דוכאקיס, מ"ג ג).
קָבַל, קָבַל — כמו קבלן: ארסיו וחבירו וקבלו⁽¹⁾
הרי אילו עושין, איכרו וספנו וגמלו אינן
עושין (ירוש' מ"ק ג ס).

א. **קָבַל**, קָבַל — כמו קבל, קָבַל — בא רק בצורת מחי
קבלו, שהובן במשמ' בלי מכלי המלחמה
שמנגחים בו החומה, *Mauerbrecher; bélier; battering-*
ram: ונתן עליך דיק ושפר עליך סלה והקים
עליך צנה ומחי קבלו יתן בחסתיך ומגדלתיך יתן
בחרבותיו (יחזק' כו ט-ט). — ובסמ"א: ושומרי ראש
הקיסר מתחזקים להשחית את החומה בשחי קבליהם
ולא יכלו (מ"א גי'לגורג, הלכותים נכונים, 38).

ב. **קָבַל**, קָבַל — מלת השעם, כמו גדר, לסני,
לזנח⁽³⁾, *vor, gegenüber; devant*,
vis-à-vis de; before, opposite ויקשר עליו
שלם בן יבש ויכהו קבל-עם⁽⁴⁾ וימיתוהו וימלך
תחתיו (מ"ב י"א). — ובסמ"א: לכת לסמים שהיו
אורבים בדרכים לגזול ולהרוג לבני אדם ומפרישים
מהם אחר שיוודע להסית לבני אדם ולשונו רך, מה
עכיר, מקדים והולך להבלים ונעשה כעבר לפניהם
עד שטאמינים המפשים בו וכו' (זוהר, מדרש הנעלם

1) [בבבלי (מ"ק י"א): הארסיון והחכירין
והקבלגין.]

2) [כך פירשו הקרמונים וכך דעת המחבר,
המביא בהערה לערך מחי אף את דעת קצת החרשים
(עי' זכאוסקי, הקדס ח, 187) שהשוו מחי קבל באשור'
בשמוש דומה. ואולם מחי קבלו (כד') בלשון זו פירושו
המדיק שג'עון (מחי) המלחמה, שכן קבל באשור'
הוא קרב בעבר', ואין ספק שיחזקאל הכבלי משתמש כאן
במלים בבליות אלו באותה משמ': שג'עון המלחמה.
ואשר לנקוד המלה השווה את דברי רד"ק (מכילול
דקדוק השמות, ליק, קנ: ז) וכן נשאר הקמץ בסמיכה
במלת ויכהו קבל-עם (מ"א ט"ו), וכן בכנוי, ומחי קבלו
(יחזקאל כ"ו), ונדרש להבלעת הנח כמו קמצי עבה
(מ"א י"ב), ע"כ.]

3) [כך, כמו קבל בארמ', הוכנה המלה בפרשנות
העברית, וזאת כנראה גם בונת הנקוד. ואולם השבעים
תרגמו כאלו קראו קבל-עם (השוה יחזק' יו יא; ששט'
א כו; מ"ב ט כו), אולי בצדק, הואיל ואין קבל או קבל
זה במקום אחר בעבר' שבמקרא ובכתובות.]

4) [ס"א מלה חדא: קבל-עם, עי' גינצבורג, ומ"א
קבל, הקוף בקמץ ובפתח.]

(1) [בהוצ' מאהרשען: קובל ל.]

(2) [בהוצ' מאהרשען: לקובל ל.]

קעדיאס: של סעכר. 80). שבא לסלוני בר' פלוני
אשטרוסות בידו שריר וסקוים בידו בעדים ברורים
החתומים בו והתחיל לשעון ודקבול ולהתרעם על
פלוני בר פלוני והוציא עליו שטר חוב של פלוני
ממאם זהובים וזמננו לפלוני ואמרנו לו ראה מה
קובל עלינו פלוני בר פלוני אשטרוסם של פלוני
(ס' השערות לריי גללוני, 88). בא לו לסך אצל אדם
הראשון וקבל על נשיו (כס'י נחש' ד כח). שעי'
אביו מת, שקבל תרת על אכרם בנו לפני נטרוד
וכו' (סוף, סס יא כח). למה הרעתה לעם הזה, ואם
תאמר מה אכפת לך, קובל אני על ששלחתני
(סוף, שמוס כב). אך קובלני על חתנך ר'
אליעזר שעלה ובלבל כל העולם (ספר הישר לל',
ס"ד פסוק ג, עמ' 11). ואם צדיק עשה ספר ובא
צדיק ועוסק לסתור כדי להראות חריפותו ולא העמיד
דבריו על האמת, כשמת הנה המת קובל על זה
שבא לסתור דבריו בחנם (ספס מקדים סתנעט). אם
יבא אצלך אדם שקובל על אדם חבירו ומוציא
לעז על חבירו וכו' (סס סתקלס). והלך אצל שר
העיר וקבל על הקרוני (כ"ל מוסיס, סוף זרע סכר,
סוף, הלכות אגילות). אם היו בית דין של שלשה
יושבים מעצמם במקום הקבוע להם ובא התובע
וקבל לפניהם ושלחו השליח אצל התובע וכו'
(ש"ע סו"מ לע ז). קובלנו עליך בין מצד הנשם
בין מצד הגוף (כ"מ אלטי, סוף יב). סותר לקבול
במשפט (באל המועד) בשביל חובותיו הסותרים
דגבות (סלנס, סוף סקלע ג).—ואמר הפישן: פזורים
לארבע רוחות, צועקים ומתאנחים אנחות, קובלים
על צרות המחוחות (דגמ"ה, אשפון סימ' קליס' מנס
יוס"כ). חלף שואלה קובלת ומתנוססת, ובר
דאגותיה לפניך משיחה ומכנסת (כ' מליד בר ילסק,
סענים לזכר, קליס' לסמיס).

ג. *קבל, קל לא נמצא.

—סע', *קבל—קבל את עיניו, האפיל והחשיך אותו (א').
—verfinstern; obscureir; to darken : שוש יריך

(2) [עפ"י משמ' קבל בארמ', כתרג' של חשך'
אפלה, נשף, עלטה וכו', כגון: וקבל שמשא במספיה,
תרג' של חשך השמש בצאתו (שע"י י' וכו')].

קובליו אנו עליכם פרושים. שאתם אומרים כתבו
הקדש מטמאין את הידים, ספרו המירם אינן מטמאין
את הידים (ידס ד ו). אסר צדוקי גלילי, קובל אני
עליכם פרושים שאתם כותבין את המושל עם משה
בגט, אמרו פרושים, קובליו אנו עליך צדוקי
גלילי שאתם כותבין את המושל עם השם כדף וכו'
(סס סס ס). מעידני עלי שמים וארץ שיותר מד'
וה' פעמים לקה עקיבא על ידי לפני רבן גמליאל,
שהייתי קובל לך (א'). עליו, וכל כך חייתי יודע
שהוא מוסף לי אחבה (כ' יוסמן בן נוכי, ספרא ויס,
קדוסיס סק ד). משל למלך שיוצא בנו לחרבות רעה,
התחיל לקבול עליו באחיו, התחיל לקבול עליו
באוהביו וכו' לא זו האב ההוא מלהיות קובל
והולך (ספרי דברי סוף). אטו של רבי ישמעאל באח
וקבלה עליו לרבותינו, אמר' להן געורו בישמעאל
בנו שאינו נוהג בי בכבוד (יכוס' סוף א ח). מעשה
ברי יהושע בנו של ר' עקיבא שנשא אשה והתנה
וכו' שתהא זונתו ומפרנסתו ומלמדתו תורה, ובין
שבאו שני רעבון וחלקו הנכסים ביניהן התחיל,
קובלת עליו לחבמי ישראל (סס סס ס ג). א"ל
הקב"ה למשיח קובל אני על כורש, אני אמרת
הוא יבנה ביתי ויקבץ גלויותי והוא אמר מי בכס
מכל עמו ויעל (כנ נחמן בר רב ססדל, מנ"י יב). אמרי
הקב"ה, היום קובל עליך לומר כי הוא יקום (מד"כ
נחש' לו). לב יודע מרת נפשו, זו השונמית, אימתי
כשמת בנה ובאתה לקבול לאלישע (סס סס ס יט).
משל לאשה אלמנה שקובלת על בנה לדיון (כ'
יודן בר' שמעון, סס ויקר' כז). מעשה באדם אחד
שנגנבה מליתו והלך לקבול לדיון עליה ומצאה
פרושה על מטתו (כ' נרכיס, סס דברי ג). היום קבל
לפני הקב"ה, אמר, רבוננו של עולם איני זו ואיני
שיקע ומשה קיים (כ' סימא, סס דברי ט). באדם
שאומר לחבירו פלוני קבל עליך לפני המלך (סס
סס). ימיהם של צדיקים קובלים עליהם (כ' שמעון
בן לקיס, סס נחש' לו, כ"י וטיקן, סיחודו"לסנך, 1287).
—ובספס"א: ויגרה בו את אליביר הגר לקבול
עליו למלכות (קעט מנסס ללניסר הספן מוזמן הגלוי,

(1) [אולי קובל לי, ובספרי (דברי ח): שהייתי
קובלני עליו והיה מקנתרו, ובבבלי (עכ"ל ע"ז): שהייתי
קובל עליו לפני רבן גמליאל וכו'].

עקב' עז:). — ובסהמ"א: ואמסור מתנה גדולה בסוד המהצבה היאך היא פועלת הצורה בדבר שהיא נתקבלה ממנו (כ"י חלקאס, עמ"ס"ו ד, 104), תהיה האמנתו יותר מתקבלת ומתישבת בלב ותפול האמנה בו בתכלית החזק (כ"י חלזו, עקריס ח כ). — ונהוג ברבור ובספרות, התקבל הדבר על הרעת. — (ב) התקבל אדם דבר מפלוגי, התקבלה האשה את הגש, הפועל את שכרו. וברוי, קבל לו, לעצמו, את הדבר: עשור שאני עתיד לסוד נתון לאלעזר בן עזריה ומקומו מושבר לו ונתקבל לו זה מזה שכן (כ"י יוסטע, עמ"ס ט ט), אם רצה כותב לבתולה שטר של מאתים והיא כיתבת לו התקבלתי מסך מנה, ולאמנה מנה והיא כותבת התקבלתי מסך חמשים וזו (כ"י יסודס, כחז' ס ח), היתה כתובתה אלף וזו ואמר לה התקבלת כתובתיך והיא אומרת לא התקבלתי אלא מנה לא תפרע אלא בשבועה (כחז' ט ח). הרי אני כאלו התקבלתי (גדל' ס ז), האומר התקבל גש זה לאשתי או הולך גש זה לאשתי אם רצה להתחזיר יחזיר, האשה שאמרה התקבל לי גמי אם רצה להחזיר לא יחזיר (גיט' ו ח). אמר לו תן לי שכרי חמשים דינר שיש לי בידך והוא אומר התקבלת דינר והב' (כ"י יסודס, סנז' ז ח), המסחר יינו של גוי ונתנו כרשותו והלה כותב לו התקבלתי מסך מעות מותר (ע"ז ד יצ). אלמנה שתובעת כתובתה יורשין אומרים לה התקבלת כתובתיך, עד שלא נישאת הן צריכין להביא ראיה שנתקבלה כתובתה (חוספס' כחז' יא ח), הבא לי גיטי ואשתו אמרה הבא לי גיטי הולך. ותן לה התקבל לה וזכי לה אם רצה להחזיר יחזיר, התקבל לי גיטי ואשתו אמרה התקבל לי גיטי הולך ותנו לה התקבל לה וזכי לה אם רצה להחזיר לא יחזיר (כני, סס גיט' ו ח). השטר במקומו והלא כותב לו התקבלתי הימנו שמונה מאות וזו (סס צ"מ ח כ), הנותן כליו לאוסן לעשות לו ונמרה מלאכתו עד שלא מתקבל שכרו הרי הוא כנושא שכר (סס סס ז יא), הוציא מירי ערב אינו נובה, ואם כתב בעל חוב התקבלתי מסך גובה (סס סס טו), הוציא עליו שטר חוב של מאתים וזו והוא אומר התקבלתי מהם מנה לא יפרע אלא בשבועה (סס סנז' ו ס), ויכתוב

ב. *קבל¹, מ"ע, — קבל על פלוגי, צעק עליו, האשים אותו, *schreiben, sich beklagen; crier, se plaindre; to shout, complain*; אומרים צדיקים,

(¹) [פעל זה נמצא במשמ' זו אף בארמ' שבתיים ובסור', ולבאורה אפשר היה לחבר אותו עם א. קבל במשמ' עמד כנגד (קבל) פלוגי וברוי, אבל מתוך כל שמושו נב" שערק משמ' הפעל חיא צעק, והתפתחות הוראתו כזו של הבגין, הסגין, וכן מכאן במדרש ויצעק ע"י קבל: ויצעק אל ה', מיכאן אתה למד שאין הצדיקים קשין לקבל (עמ"ס"ג סנות, סופמן, 169), ובצדק מעיר שם רד"צ הוספן: גיל דחאי קבלה לשון צעקה כמו קובלין אנו עליכם פרושים, ע"כ, ודפי זה נראה שבא ב. קבל זה במקום קבל מן קול, כל' צעק בקול, כמו בערב' קול א) במשמ' האשים בכונת מרמה, קאול ב), התוכח וברוי משרש זה. וכן חדרה הערב' קאול, מטיף, בכתוב קבלא לסורי (ע"י צדוקלמן, מלון סורי מסד' ב, 643).

במשמ' סופרים (כא ד) בתוב: צריכין להספיק מים ומוון לאחיהם העניים משום קובלין ומתנות לאכיונים וכו', ונראה שצ"ל מה שמקובלין או כדו, וכן בהמשך ויש שמספיקין לחם ויין ויש שמספיקין לחם ודגים וכו'.

(*) קול (b) קול

א ט. — "מקבלות: אמונות ודעות שהן מקבלות
אצל רבים שהן אמתות, עי' ערך מקבלות.
— "מקבל, חכם בחכמת הקבלה, עי' ערך זה.

— ספי', "הקבל, חוקבל, עי' עמ' 5688, הערה. — ובספמ"א
במשמ' בן: וענין וצפוי הוא אלי הרב מקביל החרב
כלומר כבר הקביל החרב להרג לו כלומר חוקבל
בו החרב (כ"י א"ס, שפ"ס לריצ"ג, ל"ס).

— ספמ', "התקבל, נתקבל, — א) התקבל, חדר, קבלו
אותו: נשפך (הדם) על הרצפה ואספו אינו מעין
כבוס אלא הרם שנתקבל בכלי וראוי להיות
(זכ"י י"ג). חבית של יין זו אני מוכר לך נותן לו
יין הסתקבל בחנות (ספמ' צ"ד ז). חלוקת בלים
לשלח לבית חסיו ואמר אם נתקבלו ממנו הריני
נותן לך את דמיהן ואם לאו הריני נותן לך כך וכך
וכו' (ספמ' ו"ז). ומחלל שלשה פעמים בכל יום
ותפלתו מתקבלת ברצון (כנן יוספן בן זכאי, אד"כ ד).
באותה שעה הרהר (אבא תחנה חסידא) בלבו ואמר
תאמר שלא נתקבל שכרי, יצתה בת קול ואמרה
לו לך אכול בשמחה לחםך ושתה בלב טוב וינך כי
כבר רצה האללים את מעשיך, נתקבל שכרך
(מד"י קהל, כך חכ"ל). בשר ודם בועס על חבירו
והוא מוליך לו דורון ספק מתקבל ספק אינו
מתקבל (פסיק' רנ', טובה ישראל, קס"ה). — והתקבל
האדם, במשמ' תפלתו התקבלה: היה (משה) עומד
ומתחנן שיראה את הארץ ולא היה מתקבל, א"ל,
משה, היאך היה לך, אדם שכבש על העליונים ועל
התחתונים וגו' על הקב"ה והוא עושה, ועכשיו
אתה מתחנן ומתחבט ואין אתה מתקבל (דברים
כ"ג, לירמון, 48). — דבר מתקבל, כמו מקבל, רצוי:
לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת"ח
וישיא בתו לת"ח, משל לענבי הגפן בענבי הגפן
דבר נאה ומתקבל, ולא ישא בת עם הארץ משל
לענבי הגפן בענבי הסנה דבר בעור ואינו מתקבל
(ספמ' מ"ג). ילך אדם וישוב בינו לבין עצמו ויראה
דרכיו ויזכיר עצמו אם מתקבלין עליו מעשיו
עכשיו הן עלי מתקבלין (מד"י דברי יא כז,
ספמ' 124). — והתקבל על הלב: שאמר להם דברים,
שמתקבלים על הלב (כ' חלעזר, מ"י ע"ז). — ולא
התקבל הבגד על האדם הלוכשו, לא היה כמדתו: — כל
שארנו לו בגד ללבוש ואין מתקבל עליו (כ' חלעזר,

— ובמשמ' מקבל על עצמו את העברה וענשה:
מעשה מאדם אחד מין וכו' ויצא יום הכפורים לתוך
גינה אחת וראה ריבה אחת מקושטת נאה ומשובחת
וכו' ובקש להוקף לה וכו' אמרה לו אשת איש אני,
אמר לה מקובל¹). אמרה לו בהנת אני, אמר
לה מקובל¹). אמרה לו גדה אני, אמר לה מקובל¹).
ולא זו משם עד שנוקף לה (פסח' צו"ה, עק"ט).
— "ומקבל טובה²), מי שקבל טובה: לפי דעת ר"ת
ו"ל לא נקרא מפני זה מקובל טובה כיון שלא
היתה בעבור השבועה, דאם לא כן מאי מיתני ראייה
משבועת יוסף ליעקב, הרי אין מקובל טובה כמו
הכן מן חאב (ספר דר שפ"ה, ספ"י ט"ז). — "ומקבל
מדבר, נכון לקבל דבר, משבוע: ואולי כיון הרב
לשכל הגלגל ואינו מקובל מזה (כ' הלל מירכנס,
תגומלי הנפש, ספר כס הקד', ל"ט:). — "ומקבל, במשמ'
דבר שהגיע אלינו במסרת: כך שמענו מפי הראשונים
ומקביל ביריהם שאין אופין בימי הפסח המצה
בשמן וסמס כל עקר (רנ שרידל גאון, אולר סגאונים,
ספמ' 34). אלא כך היא הגירסא שמקובלת
מפי רבותי אנשי מספר (רנ אלי גאון, ספמ' 207).
הלכה מקובלת היא אם יש עדים וכו' (כ"י
צ"ל לז"י צמון, ספמ' גיטין, 8). ומטה שידענו מן הכתוב
ומן המקובל (כ"י א"ס, אר"ד ס"א). ומצאתי הרבה
מסנו במדותיהם ובמנהגיהם המקובלים (של
רו"ל) (סול, מ"ה, סקד). חקרת עליהם מן הכתוב
אצלנו והמקובל בירינו ומצאתי בהם במקומות
רבים (ספמ'). כי הבחינה בכרואים אנו חייבין בה
מן המושכל ומן הכתוב ומן הקבלה, מן המושכל
כי השכל מעיד וכו' ומן המקובל מה שאמרו ו"ל
כל היודע לחשב בתקופות ומולות ואינו מחשב,
עליו הכתוב אומר וכו' (ספמ' הנחיה ז). והמסופר
הצודק המקובל כבר אמת אצלנו היעודים (סול,
כוזי ס"ד). אבל המקובל כשלא יובא בא'
מאלה הדרכים וכו' תכנס בו החלוקה וכו' (מנחם
סקלני, לקוטי קדמוניות, כספ', 51). — "ושחגיע בהכרת
ומחשבה: יתחייב שימצאו בשכל אלו השלשה, שכל
מקבל והוא השכל ההולאני, ומקובל והוא השכל
הנקנה, ופועל והוא השכל הפועל (כלפ"ג, מלחמי סו

[1] [בילקי, מכירי (ספ"ל ל"ט): מקובל אני.]

[2] [בתלמוד: מקבל גי טובה, עי' פ"י.]

לאחרים ויכתבו מפני שעשאו בית דין (כ' מניח חיש חוכו, גי' ו ז). אף אנו מקובל לין שאפילו אמר לבית דין הגדול שכירושלים תנו נש לאשתי שילמדו ויכתבו ויתנו לה (כ' יוק, סס סס). אם כן למה מוכיחין דברי היחיד בין המרובין לבטלה, שאם יאמר האדם כך אני מקובל מרבותי ואמרו לו בדברי איש פלוני שמעת (כ' יהודה, עדי' א ו). מקובל אני מרבין ויחנן כן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני וכו' (כ' יהושע, סס ח ז). מקובל אני (1) מפי שבעים ושנים וקנים ביום שהושיבו ר' אלעזר בן עזריה בישיבה, שכל הזבחים הנאכלים שנובחו שלא לשמן, כשרין (ממנון דן עזא, זנח' א ג). כך אני מקובל (2) מבית אבי אבא, מכור עצמך לעבודה זרה ואל תצטרך לבריות (י' יוס' דנכ' ע ג). מקובל אני שכל גזירה שב' גזירות על הציבור ולא יקבלו רוב הציבור עליהן אינה גזירה (נשס ר' לעזר ציר' דוק, סס נח א ס). — מקבלני (3) במקום מקבל אני: מקובל לני מרבין גמליאל הוקן שמיאיון את האשה על פי עד אחד (כ' עקיבא, עני' טו ז). מקובל לני מרבותי שהפסח דוחה את השבת (הלל, חוספ' פסח' ד ג). מקובל לני שאם רצו להושיב שניהם כאחד משיבין (כ' יהודה, סס קנח' ו ג). מ'ל (חוקיה לישעיה) כן אמון בלה נבואתך וצא, כך מקובל לני מבית אבי אבא אפי' חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל וימנע עצמו מן הרחמים (כ' ממנונא, דנכ' י). לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך מקובל לני אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שהוא מקובל (כ' מניחא דן דוקא, סס לד:). כך מקובל לני מאבותי וכו' בל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה (כ'ל, שס קט:). ראה (הלל) מעשה ונובר הלכה ואמר כך מקובל לני מפי שמעיה ואבטליון (פסח' קו). כך מקובל לני כד המורה הלכה לפני רבו חייב מיתה (מ'ר' ויקר' כ).

(1) [במקום אחר (ידס' ד ג): מקובל לני.]

(2) [בכמה ביי: מקובל לני, ע' הערות לזנץ; ובבבלי (ג' קי): כך מקובל לני וכו' לעולם ישכיר אדם עצמו לעיז וכו'.]

(3) ולא מקבלני, כך בפסר עליו גשמות לר' נחן עמרם (ליווננו מרכ'ס): מקבלני מרבין גמליאל הוקן. [וכך מנק' במשנ' מנק' ליוורנו.]

—ובסהמ'א: אין אשתי מקובלת עלי שאינה יפה (כס"י, סעני כג; ד"ס לא נוקבלי). שת מקובל לפני כהן (סוף, ננסי קד; ד"ס סהסס). לו מוצאים איש רוח איש שקר מתנבא להם שישתכרו ביין ובשכר הוא יהיה נביא מקובל לעם הזה (סוף, מ"כ' ג יח). הוקן יעקב חוטא שעוסק שיקח בן ראובן את בת שמעון שאינו ראוי לה או אינו מקובל לה (ספ' סקידס פסחא). ואם יארע על הכוונה הפסר לא יתיו המעשים מקובלים (כ"י ח"ס, מו"ס, סקד'). וממנו אשאל להורות אותי בו את הדרך הישרה אשר הוא רוצה בה ושהיא מקובלת בעיניו בדבור ובמעשה בסתר ובגלוי (סס סס). כל מה שהושג כחוש לאיש מה רצוי ומקובל יותר מוולתו עד שלא נמצא עליו חולק וכו' תתיה האמתו יותר מתקבלת (כ"י ח"ס, עקריס א כ). —ודבר שהוא מקבל, תפלה מקבלת, שנתקבלה לרצון: אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שהוא מקובל (1), ואם לאו יודע אני שהוא מפורף (כ' מניחא דן דוקא, דנכ' ס ס). —ובסהמ'א: יודע אני שיש להם חלק בתמיד צבור, אף חלקם לא יקובל (2) לפניך לרצון, תניחנו האש ולא תאכלנו (כס"י, ננסי' יו יס). כן דרך מסיתים ומדיחיים מתעטפים במלוחם כאילו הם אנשים צדיקים למען יקובלו כחשיהם (סוף, זכר' יג ד). וגרסוין במדרש, אם הכינוח לכך בחפזה תקובל ממך בפרישת כפים שהיא מקובלת (מנוסח' לר' חלקאס' ג, 116). שלשה דברים נאמרו בפת שחרית וכו' ותלמודו מתקיים בידו ושיחתו מקובלת (3) לכל אדם וכו' (סס ד, 492). אשר היה גדול השם בעתו ומלתו מקובלת (ד"ס של יסודי מ'לס' וס"י ג, יעקב מן, 11). — ב) מקבל, במשם' מי שקבל ידיעה או מסרת של הלכה וכדו', מקבל אני כמו כבר קבלתי: מקובל' אני מר' מיאשא שקבד מאבא שקבל מן הווגות וכו' (נחס' הלנל, פסח' ג ו). מקובל אני באומר לשלשה תנו נש לאשתי שיאמרו

(1) [כלומר התפלה מקבלת, כך לפי פרוש אחד המוכח ברש"י, לפי פרוש אחר מרבר בחולה שהוא מקבל.]

(2) [בתנחו' (קס' ז): אל תסתכל בחלקם.]

(3) [בתלמוד (גי' קו): ודבריו נשמעין.]

הקביל קצתו בקצתו וכו', ומן הענין הזה אצלי
בקר אערך לך נאצפה, אצפה הוא כמו אערך, וענין
אערך לך מקביל לך בתפלה וכו', וכמו אלו עדכה
לפני התיצבה, כלומר: הקבילני, ואין ענין להיות
פירוש ואצפה ואעלה אבל ו מקביל ואעמד לנכח
ונגד (כ"י א"ח, סכסכים לרי"ב, נ"ס). — "והקביל קו
אחד למשנהו, הקבילה זוית לזוית, היו מכונים באותו
כיוון זה לעמדת זה, *parallel sein; être parallèles; to be parallel*
זויות המקבילות זו לזו וכו' הן לעולם שוות זו
לזו (כ' ילקט היסכאלי, יקוד עולם ז, ו). — ועי'
מקביל. — "והקביל, כיני מקביל, במשם עומד נגדו,
בנגד, מנגד, הופך, *entgegenesetzt; contraire*;
contrary: שהרצון כשירצה שיופשמ האבר הכפוף
יבטל הכח הנפשי מן העצל אשר כסף הרצון ומשתלח
הכח הזה לעצל המקביל וכו' (פרקי משנה, ז).
תהיה לפי זה חרש ידיעה אצל השם יתברך מה
שהוא אצלנו דבר מקביל לידיעה כי השעות הוא
מקביל לידיעה והמחשבה מקבלת באופן מה
לידיעה (לכ"ז, מלחמ' ס' ג ז). וארמזו ואמר בפירוש
כי מה שאינו נמצא יאמר על שלשה ענינים על
ההערך המשולח, ועל ההערך המקביל לצורה
מהו ועל ההוילי (אמ"ר לרא"ז, א ג, 11). אמנם
ההשגות הפנימיות הנה מקביל כל פועל מהם הוא
לא-פעל, רצוני מקביל נרמה לא-נרמה ומקביל
נחשוב לא-נחשוב ומקביל נזכור לא-נזכור (שם שם
ו, 31). וכמו המנע התקבצות המקבילות בנושא
אחד ובזמן אחד וכאלה רבות (שם שם ז, 37). ואלה
הקשיים אמתיים תנאיים מתדבקים שנינו בכל אחד
מקביל הנמשך והוליד מקביל הקודם ובוטלה
ההנחה (שם ז סק', 44). וכן העושר לאדם הוא מציאות
הממון לו, אמנם העינוי הוא העדר מקביל
מציאות הממון לו (שם גו ז, 94). ור"ל במקבילים
בכאן, ההפכים, וההערך והקנין, והחיוב והשלילה,
ש מקביל האחד אמנם מקביל לו אחר בהכרח,
דמיון זה הכבדות הנאמר על הקול והגשם, הנה
מקביל אחד מהם הקלות והאחר החדות (כל מלאכה
הניין, העשאה, נ"א). המתעסק בתהבולות המלחמה
לא ישריד זמנו בנינון ובשיר, כי הם מלאכות
מקבילות (כ"י אצבעאל, ש"ח י"ו ודום הוסקה).

וימצא הנמנע הזה בחבור כל אחת מהמקבילות
הארבעה (סוף, "מעלי חלם' ד ז). — "והקביל את
הדבר, לקח לו את הדבר לסימן לנגד עיניו שיורהו
את הדרך (1): הקביל הדבור התמישי בהקבלת
המתפלל במקדש כנגד המערב (סלשכול, ענין סלש).
והיו בני ישראל מצפים לסח שיעד אותם משה
שיוריד להם ענין מאת האלהים שיראו אותו
ויקבילוהו כאשר היו מקבילים עמוד הענין
ועמוד האש בצאתם מצרים (כ"י א"ח, כוזרי א נ"א).
ונשא אותם אל קוטב הצפון או אל קוטב הדרום
ואמר להם השמש הנה הקביל לזה תראו אותה ולא
ראו אותה (שם ד י"א). — ואמר המשורר: ואסתופף
בהר קדשו ו מקביל לפתחי שערי שחק פתחי (כ"י
סלוי, סליקתי פסוקי, סכ"ז א, 21). — "והקביל דבר
פלוגי בפלוגי, קדשו לדבר, פלוגי, העמידו נגד דבר
פלוגי: והקביל את כעמי ברצון ואת מיאוי
בפתי ויפתח ויובל (סוף, מכתב לרי"ב הפניני, שם שם,
161). אבל לא אמצאה מענה ואבוש להקביל
את דבר קדשך בתלי (סוף, חלם כי ענני בשמי, שם שם,
113). — "ובמשם גרם שיקבל פלוגי, הקביל את פלוגי
על מלכות, הקביל את המעים את המאכל: כדאי
הוא להקבילם עול מלכותו עליהם תחלה ואחר
כך יגזור כל גזרותיו (כ"י, סוף, קלם ד). בן קורא
קרב העליון הוא האיסטוטמא אל המעים
להקבילם שאר המאכל והמשתה (לוחם' לדיקיס,
סער יחלם שמי, קט). וצנורי חכליות קוראים אל
גידי השלפוחית להקבילם המים וכו' (שם שם).
— "קבל, כיני מקבל, מקובל, — מקבל על פלוגי,
שפלוגי מקבל עליו, מכיר בו: כשאמר לו חרי
את מקובל עלינו כשלשה על מנת שתדיננו דין
חורה, ומעו ודנן משיקול הדעת מח שעשה עשוי (כ"י נ"א
שם כ' חנפו, ירוש' סנסי א ח). — ומקבל
על הבריות וכדו', מי שמקבלים אותו כסבר
פנים יפות, רצוי על הבריות, *willkommen*;
bien vu; well-received: לעולם יחא אדם
ערום ביראה וכו' כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד
למטה ויהא מקובל על הבריות (כ"י, זכ"י י: 1).
(1) [ע"י הערבי קבלה, ב] כוון (ביחוד לחפלה),
אסתקבל ב, בן פניו (לדרום).

(א) קבל (ב) אֶקְבֵּל

צריך לגמול (כ"י ח"ת, חו"ד ג). בסבור שיצא להקביל פניו אמר לו וכו' לא יצאתי אלא לטויל (מנוסח"מ לר"י אלנקאוף ד, 411). ובכא הנגיד אל ארץ מצרים וילבש אותו השר בגדי מלכות וכיום שבת קדש הלכו עם בני ישראל להקביל פניו וכו' וכאשר הקבילו פניו לא שת לבו עליהם ולא נהג בהם כבוד (לקוטי יוסף קאנר, עכ"ל, 8). כל המצות הללו אות וסימן הם שאנחנו עבדיו של הקב"ה שאנו באין לפניו במועד ומביאים לו דורות להקביל פנים בדרך שעושים למלכים (מקוטי על המוסד שמוסד לר"י). וכבר הקבילו והוה הקהל בשמחה וירדבו אל חסן בן עלאן אוהבנו ונתקבצו אלינו כל הקהל בשבת (ד"ס של יהודי מלרס ור"י ג, 'עקב מק, 170). — 'יובטשם' קבל: הלמד על סנה לעשות וזכה להקביל רוח הקדש (כ"י ח"ת, מד"ר ויקר' לם, 1). — 'הקביל את פלוני, בן פניו בנגדו': כי הצופה הוא העליה כלומר ההקבלה אל הצד אשר יעלה אליו וכן ענין בצפיתנו צפינו אמנם הוא עזיתנו אליהם והקבילו אותם, וענין וצפוי הוא אלי חרב מקביל החרב, כלומר כבר הקביל החרב להרג בו כלומר הוקבל בו החרב, וענין צפה הצפית

על בנו להיות מפרנסתו פעם אחת ולא היה מקביל פני אביו אלא בשעת פרנסתו (כ"י שמעון, סגני צמ"ל פט). מעשה שירדתי להעיד על ער אחד באושא ולא חיו צריכין לי, אלא עילה ביקשתי להקביל פני חבוריו (כ"י נסוקי, ירו' כ"ס ג ח). מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ור"א חסמא שהיו מהלכין מיבנה ללוד והקבילו ר' יהושע בבקיעין (1) (סס מני' ח ח). אילו לא דיוו אלא שהיה מקביל פני רבו, שכל המקביל פני רבו כאילו מקבל פני השכינה (כ"י שמואל צסס ר' זעירא, סס סס' יא ו). מפני מה לא הקבילו פניו ברנל כדרך שהקבילו אבותי לאבותיך (2) (כ"י לר"ס בן חסמא, סנה קסג). ההולך להקביל פני אביו או פני רבו או פני מי שנדול ממנו עובר עד צוארו במים ואינו חושש (ת"כ, יומא שא:). מעשה ברבי יוסי בן דורמסקית שהלך להקביל פני רבי אליעזר בלוד (מני' ג:). אחם הקבלתם פנים הנראים ואינן רואין, חובו להקביל פנים הנראים ואינן נראין (מסס קמא לרבי רבני מייא, סס ס:). אילמלא לא זכו ישראל אלא להקביל (3) פני אביהן שבשמים כל חדש וחדש דיום (תנא דבי רבי ינא, סס' מנא). מי שמבקש להקביל פני מלך בשר ודם לא דין הוא שילמוד איך יבנם ואיך יצא (הלל, חר"כ טו). אנו אנשי ירושלם ובאנו להקביל פני המלך (מני' מענית, כסלון). שכל מי שרואה דבר ערוה ואינו זן עיניו ממנו וזכה להקביל פני שכינה (מד"ר ויקר' כג). — ובסמ"א: הוא ברחמיו יפתח לבכם לתורתו ופעל ידכם ירצת ותהיו מלימודיו הווכים להקביל פני שכינתו (סס' הגא' סכני ס, 82). ותעמדו במחיצת קדושו המקבילים פני שכינתו ותשמחו בה' (סס סס). כי השכל מחייב להקביל כל משוב אם בהטבה אם הוא צריך אליה אם בהודות אם הוא

(1) [בירוש' מוטה ג ג]: והקבילו את ר' יהושע וכו' ובחוססת' שם (ז ט): והקבילו פני ר' יהושע וכו', ובבבלי (מני' ג) שהלכו להקביל פני ר' יהושע במקיעין. (2) [ברפוסים ישנים: הוקבילו פניו וכו' הוקבילו אבותי וכו' מינכן: הוקבילו פניו וכו', עי' ד"ס]. (3) [שם: כל המבקר על החדש בוסנו. כאלו מקבל פני שכינה (כ"י יוסף, סס' מנא).]

(2) [כשמוש הפעל בערב']

לקחם בקבלנות: שנים שקבלו את השדה באריסות זה נותן לזה חלקו מעשר עני וזה נותן לזה חלקו מעשר עני, המקבל שדה לקצור אסור בלקט שכחה ופאה ומעשר עני, אמר ר' יהודה, אימתי, בזמן שקבל ממנו למחצה לשליש ולרביע, אבל אם אמר לו שלישי מה שאתה קוצר שלך, מותר בלקט ובשכחה ובפאה ואסור במעשר עני (שם ס.ה). המקבל שדה מישראל מן הכותי מן העכו"ם והלק לפניהם, החובר שדה מישראל תורם ונותן לו (דמאי ו.ה). ישראל שקבל מכהן ומלווי המעשרות לבעלים (עס ס.ד). הקרתני שקבל שדה מירושלמי, מעשר שני של ירושלמי (ר' ישעשאל, עס ס.ה). המקבל זיתים לשמן, כשם שחולקין בחולין כך חולקין בתרומה (עס ס.ה). ישראל שקבל מכהן ומלווי זיתים לשמן למחצית שכר, המעשרות לבעלים (ר' יהודה, עס ס.ה). שנים שקבלו שדה באריסות או שירשו או שנשתתפו, יכול הוא לומר טור אחת חטים שבמקום פלוני ואני חטים שבמקום פלוני וכו' (עס ס.ה). המקבל שדה מחבירו, מקום שנהגו לקצור וקצור, לעקור וקצור וכו'. (נ"ט ע.ה). המקבל שדה מחבירו וחובירה, שמיין אותה כסה ראויה לעשות ונותן לו (עס ס.ג). המקבל שדה מחבירו ולא עשתה וכו' (עס ס.ה). המקבל שדה מחבירו בעשרה כור חטים לשנה וכו' (עס ס.ז). המקבל שדה מחבירו לזרעה שעורים לא יזרעה חטים (עס ס.ח). המקבל שדה מחבירו לשנים מועטות וכו' המקבל שדה מחבירו לשבוע אחת בשבע מאות וזו וכו' קבלת חטמו שבע שנים בשבע מאות וזו וכו' (עס ס.ט). המוכר מקום לחבירו לבנות לו בית, וכן המקבל מחבירו לבנות לו בית חתנות לבנו ובית אלמנות לבתו וכו' (ר' עקיבא, ז"ז ו.ד). המוכר מקום לחבירו לעשות לו קבר וכן המקבל מחבירו לעשות לו קבר עושה תוכה של מערה ד' אמות על שש וכו' (עס ס.ח). הלוקח עובר מרתו של גברי והמוכר לו וכו' והמשתתף לו והמקבל ממנו והנותן לו בקבלה פטור מן הבכורה (בכורות ז.ה). המקבל צאן ברזל מן הנכרי וזרות פטורין וולדי ולדות חייבין (עס ס.ד). זה שחזא מקבל גרדך מחבירו צריך לעשות לו ארבעה מפתים כדי מקום (ר' חייא בר גא, ויכ"ט ט"ז ג.ה). ועי' ב. מקבל. — מקבל סתקין, המקבל אגרות להובילין

לחעורתן: אף מקבלי סתקין (חיבים) (ר' יהודה, עס ס.ד). — ובספ"א: וכל מיני נזירות שקבלתי עלי ואפילו נזירות שמשון וכו' וכל שום קבלה אפילו של מצות שקבלתי עלי בין בלשון גרר בין בלשון גרבה וכו' (עזר המזרז נדרים). שאם נתן לו לשמור דינר זהב ואמר לו הוזהר בו, של כסף הוא, ופשע בו ונאכזר, אינו חייב אלא בשל כסף, שיאמר לו לא קבלתי עלי אלא שמירת דינר של כסף (טומיו"ט כ"ח). — ואמר המשורר: את חוקי האלקים עליך קבל (עזר הנזיל, סוכ"מ מוסר, כ"ח). — ובהשאלה, קבל הלכה, כדי לעברה ולהרחיבה: מלך, זה בעל משנה, לשדה נעבד, זה בעל תלמוד שהוא מקבל (הלכה לפניו (ר' נחמיה, נדר ויקר' כ"ח). — קבל הקנין, עי' קנין. — קבע, מקבילת, — הקביל איש אל אחיו, עמד זה קבל זה, זה לעמת זה, être l'un vis-à-vis de l'autre; הגעגו: gegenüberstehen; to stand opposite, face each other חמשים ללאת תעשה ביריעה האחת וחמשים ללאת תעשה בקצה היריעה אשר במחברת השנית מקבילת הללאת אשה אל אחתה (טומ"ט כו.ה). מקבילת הללאת אחת אל אחת (עס לו יב). — ואמר בן סורא: כלי לחם אל תתן לו למה במ יקביל אליך (ב"ס גי' יב.ה). — ובתו"ס: אל מול פני המנורה ויאר, שיהיו הנרות מקבילים את המנורה ומנורה את הנרות (ספרי נדר' נט). — ובספ"א: עודך מדבר תהפכת גדולות, תחפש עולות אשה אל אחותה לא מקבילות (כ"ט"ג על מוי הכ"כ ז, ד"ד, 38). — *הקביל את פלוני, את פני פלוני, כא לקראתו, קדם את פניו (2): למלך שגור

(1) [כך בכל דפוסי המד"ר; ואמנם במדר' וטא (בוצר, ע"י 104) מוביל, מה שמורה שהעקר מקביל בהפעל. ואלבב (בכ"ס ס' רכ"ט, ע"י 273) מצינו לקים הקריאה מוביל במשמי' טובין, מבין, מסדר הלכה (ע"י עס דכ"י ר' יהודה). ואולם המלים סלך לשדה נעבד נדרשות כאן בתמונה ובמשל: כשם שאדם מקבל שדה לעבוד, כך מקבל בעל התלמוד את ההלכה מבעל המשנה ומעבד אותה. ועי' לקמן ע"י, הלכה מקבילת]. (2) [וזאת משמ' הצירוף ולא כלשון קבלת ולקוחה, ועל כך מורה אף השמשו במקורות, שרבו בהפעל, הקביל פנים, הקבלת פנים, ואך במעטו הקמן קבל בפעל, שאולי אינו אלא משה מעקרו. וגם בארמ' שבתו"ס באפעל, ואקביל אפיה, ונקביל אפיה (מגי' ה.ה)].

שקבלו עליהם בני נח (סס סס). זה גר-אוכל נבילות
שקבל עליו לקיים כל מצות האמורות בתורה חוץ
מאיסור נבילות (סס סס). — *וקבל עליו אחריות:
בד"א בשלא קיבל עליו אחריות, אבל קיבל עליו
אחריות עושיין (כתוב' נו:). — *ותענית: יחיד
שקיבל עליו תענית אפילו אכל ושתה כל הלילה
למחר הוא מתפלל תפלת תענית (כס סוסא, סעני יא:).
— *וקבל ברית: מה בני ישראל מקבלו ברית אף
הגרים מקבלו ברית, יצאו המשומדים שאינן
מקבלו ברית, אי מה ישראל בני מקבלו ברית
אף המשומדים בני מקבלו ברית וכו' (פגל ויס,
ויקרא פסס ז). — *וגזרה: שכל גזירה שב"ד גוזרין
על הציבור ולא קיבלו רוב הציבור עליהן אינן
גזירה (נכס כי לעזר צ"י לזוק, ידוע' שסא ח ד). —
*וקבל עליו את הדין, התחייב לקיים את הדין:
ובשנפטרים (בעלי דינים) מלפניו יהיו בעיניו כוכאין
בשקבלו עליהם את הדין (יבוס' זן עזא, חנו' ח
ס). — *ובקצור, קבל פלוני, התחייב לעשות: אני
פלוני בן פלוני מקבל אני מה שכתוב בשטר הזה
(תוספ' צ"מ ח יד). — *וקבל עליו על תורה, על
מלכות וכדו': למה קדמה שמע לוהיה אם שמע, אלא
כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר
כך יקבל עליו עול מצות (כ' יבוס' זן קסס, נכס'
ז ז). כל המקבל עליו עול תורה מעבירין
ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ (כ' נמוני' זן סקס,
חנו' ג ס). לאחר שנחגגה זה קבל עליו מלכות
שמים (כ' חליעזר זן יעקב, נכס' י:). — *ואת דבר ה':
הדבור עצמו היה מחור על כל אחד ואחד מישראל
ואומר לו מקבלני את עליך וכו' והוא אומר הן
הן (מד"כ סס"ס, יסקי'). — *וקבל את פלוני עליו,
הכיר בו, באלהותו, בסמכותו וכדו': ואין עושיין
שררה על הציבור פחות משנים, חוץ מן אחיה שעל
חולי מעלים ואלעזר שעל הפרוכות שאותן קיבלו
רוב הציבור עליהן (סקל' ז ס). אחר העובר ואחר
הזובת ואחר המקטר ואחר המסך אחד המשתחוה
ואחד המקבלו עליו לאלוה וואומר לו אלי אתה
(קס' ז ו). — *קבל קבלת, *pachten; prendre à*
ferme; to take on lease: מר ויטרא כריה דרב נחמן
בנו ליה אפדנא מקבל י קיבולת חוץ לתחום וכו'
(נ"ק יב). — *קבל מפלוני שדה, בית, נכסים וכו',

ועל ורעם ועל כל הגלויים עליהם ולא יעבור להיות
עשים את שני הימים האלה ככתבם וכוונתם בכל
שנה ושנה (סס סס כז). — ובתו"ס: הכותב נכסיו
לכניו וכתב לאשתו קרקע כל שהוא אכדה כתובתה,
ר' יוסי אומר אם קבלה עליה, אף על פי שלא
כתב לה אכדה כתובתה (פס' ג ז). המקבל עליו
להיות נאמן מעשר את שהוא אוכל (דמאי ז ז). כיצד
משחמשים בתחומין, מניח את החבית ואומר הרי זו
לכל בני עירי וכו' כל שקבל עליו מעבוד יום
יותר (עירוב' ס ח). התחן מקבל עליו עשרה דינרין
לקופח לכל מנה ומנה (כתוב' ז ד). בכולן אינו חייב
עד שקבל עליו לשמור (נני, צ"ק ג ג). והבנאי
שקבל עליו לסתור את הכותל ושבר את האבנים
או שהויק חייב לשלם (סס ע ג). המוכר שמן מזוקק
לחבירו כל ימות השנה הרי זה מקבל עליו לוג
ומחצה שמרים למאה (כ' יסודס, צ"מ ג ח). מי שהיה
כותלו סמוך לגינת חבירו ונפל ואמר לו פנה אבניך
אמר לו הגיעוך אין שומעין לו, אם ששקבל עליו
אמר לו הילך את יצואותיך ואני אמול את שלי אין
שומעין לו (סס י ס). המוכר פירות לחבירו הרי זה
מקבל עליו רובע מנופת למאה, תאנים מקבל
עליו עשר מתולעות למאה, מרחף של יין מקבל
עליו עשר קיסמות למאה, קנקנים בשרון מקבל
עליו עשר פימסיות למאה (צ"מ ז ז). האומר לחבירו
חצי שדה אני מוכר לך משמנין ביניהן ונוטל חצי
שדה וכו' והוא מקבל עליו מקום הגדר וחרין וכן
הריין (סס ז ד). המיטמא למתים פסול עד שיקבל
עליו שלא יהא מיטמא למתים (נכונות ז ז). מאיליהן
קיבלו עליהן המעשרות (יבוס' מעשר' ז ח). בני
מישא קבלו עליהן שלא לפרש בים הגדול (כ' צא,
סס פסח' ד ח). כבר קיבלו אבותיכם עליהן (כ'
יוסנ', נבלי סס כ:). מי ששקבל עליו מעבשיו לילך
בשליחותי (פסוקי' נב', חנו' חנו', ק:). בנילת נפשו
ובשמחת לבי אני מקבל עלי על מנת שלא יאכד
אחד מישראל (סס, קווי חנו', קסא:). מיר קיבל
עליו משה לילך (ילמדנו סקדנון, נני' נכס' ח, 49).
נמצא אתה דיין אם קיבל עליו הרי ופה ואם לאו
והיה מוסרו לשומר (סס סס, 128). איהו גר תושב
כל שקיבל עליו בפני ג' חברים שלא לעבוד
ע"א (כ"מ, ע"ז סד:). כל שקיבל עליו ז' מצות

ורכר שאינו מקבל טומאה כשר (פס' ז' ד'). — קבלה הנשמה רשמים והשפעה: בעולם החיזון כשרצון יש לו הרב' נקב' לקבל ולהשפיע וכו' (פסח' נב יעקב אלמנה, ענק הנלך, עכ' עולם הסוס' כג). — ו'מצי' בלשון הפילוסופים קבל פעלה מן הפעלות, נעשה בו הפעלה: והוא מקבל ההויה וההפסד והחלוק והחבור ופרידה והשנוי והחלוק והשתוף (כ"י, ח"ט, מו"ס, היסוד ט). ואל יהיה רחוק בעיניך הראות רשמי עניינים אלהיים נכבדים בעולם הזה התחתון כשיהיו החומרים ההם נכונים לקבל אותם (סוף, כוזרי, א עז), וכאשר האבן פחותה מלקבל החכמה והבטלות כן העצם האלחי יתברך טרומם מלקבל החיים והמות כאשר אינו מקבל האור והחושך (שם צ ג). ורבו המדות והעצם אחד בעבור התחלפות הדבר המקבל. כהתחלפות הניצוצות והשמש אחד (שם ד ג). והוא ג"כ מתחלק, מקבל החלוקה (כ"ט ח"ט, מו"ס ח לז). שהעולם בכללו וכו' הוא מחובר מתלקים קטנים מאד, לא יקבלו החלוקה לדקותם (שם ח עב, סקדמ' ח). ומי שירצה שיהיה בעל בשר ועצמות ולא יקבל מעשה ולא ישיגהו דבר משינוי החומר, אמנם ירצה לקבץ בין שני ההפכים וכו' וזה שהוא ירצה להיות מקבל מעשה לא מקבל מעשה (שם ג יב). מקבל, רוצה בו מקבל המקרה או המקרים שמדבר בהם (סוף, סדס' פסוקים חזקים). והיה הדבר מבואר מענין החוש שיש בו שלשה דברים, מקבל 'הוא האבר המרגיש, ומקובל 'הוא הצורה המגעת אל כח המרגיש מפני ההרגש, ומונע 'הוא המורגש הנמצא בפועל חוץ לנפש, הנה יתחייב שימצאו בשכל אלה השלשה, שכל מקבל 'הוא השכל ההיולאני ומקובל 'הוא השכל הנקנה, ומונע 'הוא השכל המועל (כלל"ג, מלחמות ס' א ט). שהוא פועל תמיד בכל עת שימצא מקבל מוכן (כ"ט קדקס, חור' ג ח). — ג) קבל האדם, קבל עליו, נטל על עצמו חובה, אחריות, תשלום, וכו', auf sich nehmen; se charger de; to undertake היהודים את אשר החלו לעשות ואת אשר כתב מרדכי אליהם (אסתר ע כג). קימו וקבלו! היהודים עליהם

עס' י' ז). — *וקבלה הנקבה את הזכר: אמרו לו והלא מרביעין עליה ויולדת זכר, אמר להן לבשתלר, אלמא לא מקבלת זכר (ע"ז טז). אמרה לו (המטרונה למלך שגרשה) כך יפה לי וכו' שלא קבלה אותך אשה אחרת אלא אני וכו' אם כן למה נכנסת למבוי פלוגי וכו' לא בשביל אשה פלוגית ולא קבלה אותך (כ' יוסע דסכני, נד"כ ח"כ ג, חזי הגבר). — *וקבל האדם יסורים, קבלם מאהבה! : כל שהקדוש ברוך הוא חפץ בו מרכאו ביסורין וכו', יכול מפילו לא קבלם מאהבה, תלמוד לומר וכו' (נפס כז סוף, נכ"י ט). אם באו עליך ייסורין קבלם כחול (כ' סכניסא קריא, דברים נב, ליצנא, 18). — ובתפלה, קבל את התפלה ברחמים וברצון: שמע קולנו ה' אלהינו חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו (פסלס י"ט). — ואמר הפיוטן: רחץ מנף והסר שמצה קבל אנק וגדור פרצה (כ' שמעון צד יסוק, מו"ס פעלך, קרוב צ ר"ט). — ובסמ"א: שאינו מקבל רצון מתוך רתנותו אלא לאחר שנתקרה דעתו (כ"י, חז"י ד יח). אל תבוש לקבל האמת מאיזה שיבא מפ' מאדם פחות (כ"י ח"ט, מנחם הפנינים, עכ' סכמ"א, 8). ואמר החכם בספרו קבל האמת ממי שאמר וקח הפנינים מן היס (עמנו' מנח"י יט, 147). — *וקבל הפלי מומא, נשטא, היה מכשר להשטא: כוורת דבורים וכו' הרי היא בקרקע וכותבין עליה סרוכול ואינה מקבלת טומאה במקומה וכו' (כ' חליצו, סניע' י' ז). קנה של ויתום אם יש קשר בראשו מקבל טומאה ואם לאו אינו מקבל טומאה (שנ"י ז ג). מרחו בשט' מקבל טומאה משיסיקנו כדי לאפות בו סופגנין (כלים ה ט). הסיף מאימתי מקבל טומאה משיסופנו (עס' י' ט). בלי עין מאימתי טקבלים טומאה וכו' (שם עז ח). הטומאה בבית, נתן בין דבר שהוא מקבל טומאה בין דבר שאינו מקבל טומאה, בין מלמעלן בין מלמטן, אין טמא אלא התחתון (חל' י ט). דבר שהוא מקבל טומאה פסול

(1) [וכן בארמ' שכתו"ם: לקבולי מאהבה
(עירוב' נח:).]

(2) [ליברמן רושם גם את חנוסח: קבל אותם
כח"י לת, ע"י בהערותיו ואולי צ"ל ב"ה יב ה].

(1) [כך הקרי; בתיב וקבל].

ליבנם לארץ. ולא קבלו, איל רב לך (דברים צג)
 ליצחק, 57). — *וקבל תנחומים: וכשמת מבי עבדו
 קבל עליו (רבן גמליאל) תנחומין, אסרו לו תלמידיו
 לא למדתו רבינו שאין מקבלין תנחומין על
 העבדים (בבב' ז'). אסר הקב"ה לאברהם לך ונחם
 את ירושלים שמא מקבלת תנחומים ממך (עיק'
 רב', נחמה קנח). ועתיד הקב"ה לומר לירושלים
 קבלו מצני תנחומים (סס, סס, קנח). — *יובל המלה
 תנחומים: נכנסו תלמידיו לנחמו ולא קבל (תוספת'
 חול' ז כד). — *וקבל את הפקדון, קבל דבר לפקדון:
 אין מקבלין פקדונות לא מן הנשים ולא מן
 העבדים וכו' קבל מן האשה ויחיר לאשה (ת"כ, ז"כ
 נח:). — *וקבל שחד: בא וראה כמה סמויות עיניהן
 של מקבלי שוחד (כ' אהרן, כחז"ק, קס). — *וקבל
 עדים, עדות: מעשה בטוביה הרופא שראה את החדש
 בירושלים הוא וכו' ועבדו משוחרר וקבלו הכתנים
 איתו ואת בנו ופסלו את עבדו, וכשכאו לפני ב"ד
 קבלו אותו ואת עבדו ופסלו את בנו (כ' יוסי, ר"ס
 א ז). בראשונה היו מקבלין עדות החדש מכל
 אדם, משקלקלו המינין התקינו שלא יהו מקבלין
 אלא מן המכורים (סס ז ח). אסר ר' יוחנן בן גורי
 עדי שקר הם, וכשכאו ליבנה קיבל ר"ג (סס סס
 ח). בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל-היום
 וכו' התקינו שלא יהו מקבלין אלא עד תמנחה
 (סס ד ד). יכול: משעה שקבלו עדותו ויהרגו
 תלמוד לומר נפש תחת נפש (מנחם ח ו). מעשה
 והעיד לפנינו בחזונו חופר שיחין שהאשה שוחת
 ושונה, וקיבלנו עדותו בשני אנשים אבל לא
 באיש אחד (כ' יהודה, סו' י:). — *וקבל לשון הרע,
 האמין בו: קיבל דוד לשון הרע (כב, סס סו).
 כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכל
 המעיד עדות שקר בחבירו ראוי להשליכו לכלבים
 (כז סס כ"י צן עוזים, סס' קיס). לא תשא
 שמע שוא, הרי זה אוהרה למקבל לשון הרע
 (ילקו' שמעו' שמו' סג). — *ואת הטובה: משרבו
 מקבלי' מוכתיך ומחויקני מוכתך רבו איש
 הישר לבעיניו ועשה וסרח כל המלכות כולה (תוספת'

תה אני אם יש בדור שמקבל תוכחה (כ"ט, ערכ'
 עז:). — *דברים מוחשים: נתאי איש תקוע הביא
 חלות סכירת ולא קיבלו ממנו, אנשי אלכסנדריא
 וכו' הביאו חלותיהם מאלכסנדריא ולא קבלו מהם,
 אריסטון הביא בכוריו מאפסמא וקבלו ממנו (הל' ד י-
 יח). מעפ"י שאמרו אין ממשכנין נשים ועבדים וקטנים,
 אם שקלו מקבלין מידן, העכו"ם והכותי ששקלו
 אין מקבלין מידן, ואין מקבלין מידן קיני זבים
 וזנות וקיני יולדות וחטאות ואשמות, אבל גדרים
 וגדבות מקבלין מידן (שק"ל ח ס). מעשה בעכו"ם
 אחד שהביא דגים לרבן גמליאל ואמר מותרין הן
 אלא שאין רצוני לקבל הימנו (צ"ל ג ז). מע"ס
 שהתנה עמה יכולה היא שתאמר סבורה הייתי שאני
 יכולה לקבל ועכשיו איני יכולה לקבל (כ' נחיר,
 כסו' ז י). מקבלת היא על כרחא חזק סמוכה
 שחין (סס סס). כל שפסולו בקודש הקודש מקבלו,
 לא היה פסולו בקודש אין הקודש מקבלו (כ'
 שנועין, זכ' ט ז). כל המקבל בוס מהכלה אין לו
 מחילה לעולם (כ' חלעז' צן עוזים, כה רבתי ח). —
 *קבל את דבריו, השכים להם, קבל את ההלכה, את
 התורה וכו': בא בשלום רבי ותלמידו, רבי בחבטה,
 ותלמידו שקבלת דבריו (כנן גמליאל כ' יוסע, ר"ס
 ז ט). אם הלכה נקבל ואם לדון יש תשובה (ינח'
 ס ג), ואל תאמר קבלו דעתי שהן רשאים ולא אתה
 (כ' ישמעאל זכ' יוסי, חנו' ד ח). שלא קבלה אומה
 אחרת תורתך אלא אני וכו' למה החזרת תורתך
 על האומות ולא קבלוה וכו' (כ' יוסע דסנין,
 מד"כ חכס ג, חני הנצח). — *וכן קבל אותה, קבל ממנו:
 מע"ס שהיה יושב ודורש להן כל היום לא קיבלו
 ממנו ער שאמר להן יבא עלי וכו' (ירוש' סס' ו ח).
 אדם שסרח לחבירו ובקש ממנו ולא קיבלו יעשה
 שירת בני אדם ויפייסנו (כב, סס ז"ק ס י). כבו
 והתפללו לפני ואני מקבלי (מד"כ שמו' לח). בשר
 ודם יש לו פטרון והולך אצלו מעם אחת והוא
 מקבלו (2), שניות והוא מקבלו, שלישית אינו
 נראה לו, רביעית אינו נפנה לו, אבל הקב"ה אינו
 כן, כל זמן שאתה מסרית עליו הוא מקבל לך (מד"כ
 סס' כח). היה משה עומד ומבקש רחמים מן הקב"ה

(1) [וכן בבלי (מז:), ונ"א מקבל אני, כלי
 האומרים מקבל אני, ובמנוה"מ לר"י אלנאקוה (7, 206):
 בעלי מסובלני מוכתך, ועי' גם מע'.]

(1) [במנוה"מ לר"י אלנאקוה (3, 26) ואני מקבל
 עונותיכם.]
 (2) [ואולי מלשון קבל פניו.]

רביעית עד שלא יגיע לאכזב בשר (ס' ו י'). — *וקבל את האור, וכל לעמוד בפני האש (י'): רבי יוסי אוסר בכלי חרש חדשים מלאין מים דמי שאין יכולין לקבל את האור והן מתבקעין ומכבין את הדליקה (סנה' ע"ז ס'). — *וקבל את הברזל, סבל אותו, וכל לעמר בו: ים או קיינוס יש בו מקומות שאינו מקבל ברזל (2) ומחברין לחי הספינה ע"י חבלים וכו' (כס"י, נרכ' ס', ד"ס כסיוטרי). — *מקבל במשמ' ש"ז, כלי קבול, כלי שיש לו חור, כגון כוס וקערה וכיוצא בהן שמקבלים הדברים הנחונים לתוכם, כנגד לשונו: בלי מחכות פשוטות ו מקבל ליהן טמאין (כל"ס י"א ח). כל עץ וכו' פשוטות מחורין ומקבל ליהן טמאין (ס' ע"ז ח). — ועי' א. מקבל. — *קבל מלקות: אין אוסרין אותו אלא במכות הראויות להשתלש, אסרוהו לקבל (3) ארבעים ולקה מקצת ואסרו שאינו יכול לקבל ארבעים פסור (מנ"ג י"א). — ובסמ"א: שיקבל הגדון מלקות שלימה (כס"י, מכות ס', ד"ס כחש' זמס). שהיה יכול זה לקבל עד אותו יום כך וכך מכות וכו' שאין יכול לקבל כולם וכו'. שיהא בו כח לקבל קצת מן המכות (סול, ס' כנ: ד"ס ונכייסל). — *וקבל אבן וברז, קלט אותה, פגעה בו האבן ולקה בה: אם מכניצא את האבן מידו הוציא הלו ראשו וקבלה הרי זה פסור (כ' אליעזר נן יעקב, ס' כ' ז). — *וקבל את האבן על המגן: ותפסו המגדל וקבלו על מגניהם חלקי אבנים שהיו משליכים עליהם. (בבא' ס' כנ', חזק, 162). — *ואת הרצועה, לקח בה: משל לאחד שנשל את המקל והכה שני בני אדם ושניהם קבלו את הרצועה ויורעים צערה (מד"כ שנוס' ז). — *וקבל פלוגי את פלוני, כמו הפע', קדם אותו, בא לקראתו, ואמר בן מירא: כי ירא יי' יעשה זאת ותופס תורה ויריבנה וקדמתי כאם וכאשת נעורים תקבלנו (צ"ח ב"י' טו ח-ז). — *וקבל את האדם בשמחה, בסבר פנים יפות: אסור מעט ועשה חרבה והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות (שנא', חנוס' ח' טו). הוי קל לראש

ונוח לתשחורת והוי מקבל (1) את כל האדם בשמחה (כ' ישמעאל, ס' ג י'). מה עשו כשירדו למצרים קבלם בסבר פנים יפות והושיבם במיטב הארץ וזו אותן בשני רעבון והאכילם כל טוב שבארצו (מד"כ חזק, חס על המלך טו). — *ואני שכינה (2): כל הוריו במצות זו זוכה ומקבל פני שכינה (כס"י, ננח' נג:). אם תעשה כך, דע שאתה מקבל פני שכינה (כ' יהודה נר קינא, מד"כ דנ"ז ז). — ובסמ"א: והלך (אלישע) לשונם וקבלתו אשה גדולה בכבוד גדול (כ' יהושע נן קדס, סד"ח לג). אמר הקב"ה לארץ קבל לי אוכלוסין את החללים וכו' הפעם תקבלי את אלה (ס' זמס). הנותן צדקה לעניים זוכה ומקבל פני שכינה (כ' חלקאס, מנח"מ ח, 34). — *וקבל פרענות וכו', כנגד אל קבלת שכר: שאם עשאו אדם מקבל שכר ואם לאו אינו מקבל עליוה פורענות (כס"י, שנוס' ח). ותקבלו פורענותכם (סול, ישי' נז ג). כל החור בו בין לוקח בין מוכר לא עשה מעשה ישראל וחייב לקבל מי שפרע (ש"ע ח"י' ד' ח). כיצד מקבל מי שפרע, אוררין אותו בכית דין ואומרים מי שפרע מאנשי דור המבול וכו' הוא יפרע ממי שאינו עומד בדבריו (ס' כד ד'). — *וקבל מרה, היה טכשר לשאת את המרה: ואינה מקבלת מורה תשמיש (כס"י, עיכור' נז, ד"ס חולס). — *וקבל את השבת: ולעת ערב יצא (האר"י) עם החכירים לקבל שבת וחור לבית הכנסת וכו' (נשח"י צ"ר יעקב חלקנן, עמק המלך לב, קננ). — ואמר הפימן: לכה דודי לקראת כלה פני שבת נקבל (ח' 3) (פלגס חלקנן, לכס דודי, קנלס' סנה). — (ב) קבל, במשמ' המכים לקחת מה שהציעו לו; annahmen; acceptor; לו, את הטוב או את הרע: גם את הטוב נקבל מאת האלהים ואת הרע לא נקבל (איוס' ח י). — וקבל מוסר ותוכחה, לקח אל לבו: שמע עצת וקבל מוסר למען תחכם באחריתך (משלי י"ב). — ובתו"ם:

(1) [ע' פרוש הרמב"ם למקום. והעיר שם ר"ש א"ת, וז"ל: נראה לי מדברי הרב שהוא מפרש מלת מקבל מהקבלת פנים וכאילו הוא מקביל הנגזר מן מקבילות הלולאות אשר הוא מן הארמ' תרגום נגד או נכת. ועי' גם הפע', ונס ערך א. פנים, ע"מ' 5004].

(2) [ועי' הפע'.

(3) [בסדורי התימנים: נקבילה, הפע'.

(1) [במשמ' הפעל הכיל בעמס' זי: לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו].

(2) [הואיל וחר המגנט מושך אותו].

(3) [י"א שיוכל לקבל, לשאת].

דבר, הכל אותו, היה להדבר מקום בכלי: חקורה
שאמר, כדי לקבל ארץ וכו' דיה לקורה שתהא
רחבה מפת כדי לקבל ארץ לארכו (עירוב' א' ג').
א"ו היא גוססרה, כל שנישלו אוניה, היה בה חדרים
יוצאין, כל המקבל עשה ביותים מטמא במגע
וכנגדו מטמא באויר, וכל שאינו מקבל עשה ביותים
מטמא במגע ואין כנגדו מטמא באויר (כל' ד' ג').
ושאר כל הכלים בין מקבלין בין שאינן
מקבלין מטמאין (כ' מ"ה, ט"ז ע"א). דרדור עולה
וקוסטית המלכים וכו' אע"פ שמקבלין מטמאין וכו'
ושאר כל הכלים המקבלין מהורין ושאין
מקבלין מטמאין (כ' י"ד, ט"ז ע"א). החמת שיעורה
בפקעיות של שתי, אם אינה מקבלת של שתי
אע"פ שמקבלת של ערב מטמא, בית קערות
שאינו מקבל קערות אף על פי שמקבל את
התחתונים מטמא, בית הרעי שאינו מקבל משקין
אע"פ שמקבל את הרעי מטמא (ט"ז ע"א). ושאר כל
הכלים שאינן יכולין לקבל רמזי' כגון הרובע וחצי
הרובע וכו' (ט"ז ע"א). השורה והתיבה והמגדל
שנישלה א' מרגליהן אע"פ שמקבלין מהורין
(ט"ז ע"א). משפלה שנפתחה מלקבל רימונים ר'
מאיר מטמא וחכמים מטהרים (ט"ז ע"א). עריבה
גדולה שנפתחה מלקבל רמזים והתקינה לשיבת
ר"ע מטמא וחכמים מטהרים עד שיקצע (ט"ז ע"א).
ג' חמחות וג' חורטלין הן, המקבלין כשעור
ממאים מדרם, ושאין מקבליים כשעור ממאים
ממא טה, ושל עור הדג מהור מכלום (ט"ז ע"א).
בני כלים ואוגניהן ואוניהם וידות הכלים המקבליים
שנפלו עליהן משקין מנגבן והם מהורין, ושאר כל
הכלים שאינם יכולים לקבל רימונים שאין להם
אחוריים ותוך, שנפלו משקין על מקצתו כולו מטמא
(ט"ז ע"א). מעל שנפתח אם אינו מקבל את רוב
הרגל מהור (ט"ז ע"א). תרוד שהוא נתון על השולחן
אם מקבל כל שהוא מטמא (ט"ז ע"א). הויזין והגוריות
והשובבות וכו' שהן יכולים לקבל מעויבה רבה
(הכל' ח' ג'). החוטט כעצור לקבל צורות (א'
עין כל שהוא ובשל חרס רביעית (מקור' ד' ג'). ניקבה
מלמטה או מן הצד ואינה יכולה לקבל מים כל
שהם כשרה (ט"ז ע"א). אם מקבלת האמבטי

(א' [כדי שהעצור יוכל לקבל את הצורות שלא
יתגלגלו עם זרם המים].

קצה ממנו חפורש ממנו מקבל שבר וכו' (מכו' ג'
טו). אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת
לקבל פרס, אלא היו כעבדים המשמשין את הרב
שלא על מנת לקבל פרס (אנטיגנוס א"ש סוטה א"ו)
א' ג). שכל הדורות היו מבעיטין ובאין עד שבא
אברהם אבינו וקבל שבר כלם (ט"ז ע"א). ראשונות
(ברכות ראשונות) דומה לעבד שמסדר שבת לפני
רבו, אמצעיות דומה לעבד שמבקש פרס מרבו,
אחרונות דומה לעבד שקבל פרס מרבו (כ' הניחא,
נכ"ל ד'). שאע"פ שמקיימין (הגויים) אותן (את ז'
מצוות בני נח) אין מקבלין עליהם שבר (מ'
נדים דנניחא, ע"ז ג'). וקבל את עולמו: כל שעברו
עליו ארבעים יום בלא יסורין קיבל עולמו (ד"י כ"י
יסענאל, ערכי ע"ז). — וז"ל *קבל במשם' ש"ו,
אדם שקבל דבר במתנה: חיפזותו ופחיתותו בזמן
שהנותן מודה, ויחזיר למקבל (מוקצ' ז"א ח' א'). —
ובסמ"א: הנותן מתנה לחבירו אין המקבל זוכה
בה אלא באחד מן הדרכים שהקונה זוכה בהן במקחו
וכו' אחד בדברים לא זכה המקבל (רמב"ם, זכ"ס
ומסמ"ג ח'). — *קבל תענוג, התענוג, הנהנה, ואמר בן
סירא: איש שליו ומצליח בכל ועוד בו חיל לקבל
תענוג (נ"ב ג"ח מ"א ח'). — *קבל את התורה במסרת,
וכדו': משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע
לוקנים (א"ח ח'). כל הנביאים קיבלו נבואות
נביא מן נביא וכו' אבל את מפי הקב"ה (מד"כ ויקר'
י). — *יבלי משא, קבל במשם' *קבל את התורה:
מקובל אני מר' מיאשה שקבל מאבא שקבל
מן הווגות שקבלו מן הנביאים הלכה למשה
מסיני וכו' (נחום הלגלג, סנה' ג' ו'). אנטיגנוס איש
סוכו קבל משמעון הצדיק וכו' יוסי בן יועזר איש
צוריה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו ממנו
וכו' יהושע בן פרחיה ונתאי הארבאלי קבלו מהם
(א"ח א' ג'). — ובסמ"א: קבלתי מן הזקנים
הקדמונים שזה הכסא מוכן לאלוהו והוא מלאך הברית
(ד"י נקיס גאון ג"ס א"ח, חז"ק הגאונים סנה' 139).
וקיבלו מרבותינו שאילו הדברים וכו' אינן דברי
תלמוד אלא דברי בעלי הלכות הן (ט"ז ע"א, 185).
— *קבל דבר פבלי, הכנים את הדבר לתובו: אין
נותנין כלי תחת הנר לקבל בו את השמן (סנה' ג'
ו'). חרס (חיבים על הוצאתו בשבת, אם יש בו) כדי
לקבל בו רביעית (כ' י"ט, ט"ז ע"א). — *קבל הפלי

ומחזוריתו למים בשבת (קכס ב טו). חון הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנו לסגן, והסגן נותנו לכהן גדול, וכהן גדול עומר ומקבל וקורא עומר (סו' ז ז). וכהן גדול נותנה למלך, והמלך עומר ומקבל וקורא יושב, אנריסם המלך עמר ומקבל וקרא עומר ושכחוהו הכמים (סס סס ח). קבל הקטן (את הגט) והגדיל וכו' פסול (גיט' ז ו). שנים שאומרים בפנינו אמרה ושנים שאומרים בפנינו קבל וקרע וכו' (סס ו ז). נערה המאורסה היא ואביה מקבלין את גיטה (סס סס). האשה שאמרה התקבל לי גיטי במקום פלוני וקבלו לה במקום אחר פסול (סס סס ג). ומעשה בחמש נשים ובהן שתי אחיות, ולקט אחד בלבלה של תאנים ושלם היתה ושל שביעית היתה ואמר הרי כלכם מקודשות לי בכלבלה זו וקבלתה אחת מהן על ידי בלן (קידוש' ז ז). כל הוכתים שקבל דמן זר אוזן מכול יום וכו' פסול (זנח' ז ח). קרב המתיר במצות, שחט בשתיקה, קבל והלך וזרק חוץ לזמנו, או ששחט חוץ לזמנו, קבל הלך וזרק בשתיקה, או ששחט וקבל והלך וזרק חוץ לזמנו, זה הוא שקרב המתיר במצותו (סס סס ד). כל הפסולים ששהטו שחיטתן כשירה וכו' וכולן שקבלו את הדם חוץ לזמנו וחיון למקום, אם יש דם הנפש יחזור הכשר ויקבל (סס ג ח). קבל הכשר ונתן לפסול יחזור לכשר, קבל בימינו ונתן לשמאלו יחזור לימינו, קבל בכלי קרש ונתן בכלי חול יחזור לכלי קרש (סס סס ג). חטאת שקבל דמה בשני כוסות וכו' (סס סס יג). שחט השוחט וקבל המקבל, בא לקרן מרחית צפונית ונתן (ממז' ד ח). מוים על האדם ועל הכלים ושונים ובוזרים ומוציאים חוץ לבית הפרס ואחרים מקבלים מהם ומוליכים לגת (חס' ימ ח). בא לו אצל האשם וכו' ושחטו וקבלו שני כהנים את דמו אחד בכלי ואחר ביד, זה שקבל בכדי בא וזרקו על קיר המזבח, וזה שקבל ביד בא לו אצל המזרע וכו' (נגע' יד ח). בימינו היה מקבל ונותן לשמאלו ומזה בימינו (כ' יסודות' סס ג ט). אמר לו חצר וכל מה שכתובה אני מוכר לך כיון שכתב שטר וקבל מעות והחיוץ באחת מהן החיוץ בכלול (מוקמ' ז"ג ז יג). —קבל שָׁכַר, פָּרַס; ומה אם הדם שנשפך של אדם

*קבול, א. קבל, ב. קבל, א. קבלה, ב. *קבלה, קבלות, *קבלי, *קבלון, *קבלנות, *קבלת.

ב. *קבל¹, מסנו *קבילה, ב. קבל, ג. *קבל *קבלה, *קבלן.

א. קבל, קל לא נמצא.

—סע', קבל, קבלו, קבל, יקבלם, נקבל, יקבלו, — א) קבל אדם דבר מעלוני, נטל מידו מה שנתן לו, והלויים משקל הכסף והזהב והכלים להביא ליירושלם לבית אלהינו (פז' ס ל). ויבאו הכהנים לפניטה בית יי' לטהר ויוציאו את כל המטאה אשר מצאו בהיכל יי' לחצל בית יי' ויקבלו הלויים להוציא נחל קדרון הוצה (דס"ז כט יג), וישחטו הבקר ויקבלו הכהנים את הדם ויורקו הקובחה (סס סס כג). — ואמר בן סירא: בעלותו על מזבח הוד ויהדר עזרת מקדש. בקבלו נתחים מיד אחיו והוא נצב על מערכות (צ"ס גי' כ יא—יג). — וכתב: הפסח ששחטו שלא לשמו וקבל והלך וזרק שלא לשמו וכו' פסול (סס' ס ג). ואם התלויעה סולת והתלויעה לו ואם החמין יין החמין לו ואינו מקבל את מעותיו עד שיהא המזבח מרצה (סל' ד ט). כי שהוא מבקש נסכים הולך לו אצל יוחנן שהוא מסונה על החותמות, נותן לו מעות ומקבל ממנו חותם, בא לו אצל אחיה שהוא מסונה על הנסכים, ונותן לו חותם ומקבל ממנו נסכים ולערב באין זה וזה אצל זה, ואחיה מוציא את החותמות ומקבל כנגדן מעות (סס' ס ד). הביאו לו את התמיד, קרצו ומירקו אתר שחיטה על ידו, קבל את הדם וזרקו וכו' (יוע' ג ד). שחטו וקבל כמזרק את דמו (סס ד ג). מקבלת אשה (את הלולב) מיד בנה ומיד בעלה

בא כנגדו, אלא שכנראה עקר משמ' השמוש הזה היא לשון צעקה (ע"י ב. קבל, הערה). ובאשור' בא אף קבל במשמ' מלחמה וקרב, אך נראה שהצורה העברית קרב היא הקדומה יותר, וכן בא באשור' קבל אף במשמ' קרב ולב (והוא קלב א) כערב, וע"י א. קרב, ב. קרב, הערות. ובשמושים קרובים אל המצוי בערב, נמצא השרש א. קבל גם בארמ', ערב' וכו'.

¹ (ע"י ב. קבל, הערה).

יד⁽¹⁾, מעשה הקופץ ידו שלא לתת לעני דבר, קמצנות; וכן כל מה שהזהירה מנתינת המעשרות ותרומות וכו' ופתיחת יד לעניים וכו' צוה לנשות אל קצה הפזורים כדי להתרחק מקביצות יד אצרות העין (כ"י עקיף, ס' מוסר ד ס, 85).

*קביצות, ס"ג, קביצות יד, תכונת הנוהג בקביצות היר, קמצנות; הדרך הכינונית השוכה והישרה המטוענת בין קצה קביצות יד ובין קצה סיזור המסון (סג ג יט, 98). — קביצות במשמ' בויצות, תכונת הדבר החריף, הסכין בטעמו⁽²⁾; Herbheit; y-acerbité: המתקיות, המרירות, החריפות, הפליחות, התמיצות והעפיצות והקביצות והדשנות (חנן כינח, קלאון ז א ג). אמר גאלינוס יש רופאים רבים שיתשבו שכל מה שיהיה חזק יותר מהקביצות שיהיה יותר נמרץ במה שירצה בו הקביצות (כרזוני, חכם חיים, צמזכוס, כ"י זיטמ"ד שטעל). והקביצות הוא טעם יקבץ הלשון עם עוצר ומקשינות (יוסף וידלר, גרס העצלות, רפואה, כ"י פדיו).

*קבירה, ס"ג, — כמו קבורה, מעשה הקובר את המת: על עץ, שומע אני בין תלוש בין מחובר, ת"ל כי קבור תק', מי שאינו מחוסר אלא קבירה⁽³⁾, יצא זה שמחוסר תלישה וקבירה⁽³⁾ (מדרש תנאים דברי כל כז, הושעון, 132).

א. קבל⁽⁴⁾, ממנו "הקבלה", "מקביל", "מקבילי", א. "מקבל", ב. "מקבל", "מקבל", "מקבלות",

שנחבטל הקביעות מכל וכל מאותו מקום (סמ"א, סוכה סקד לו). חבורה שהיו יושבין לאכול ויצאו לקראת חתן וכו' אם הניחו שם מקצתן במקום קבועותן חזרין למקומן וגומרין מעורחן ואין צריך לברך שניי' שלא נחבטל קביעותן. וכו' (הכנסת ח"ט קט"ז). חבורה שאכלו יחד בעת אחת ובקביעות אחת, אם אכלו דבר שיכולין לצרף אכילתן ויכלו לצרף ג"כ לברכה (סג סס ק"ו א). — ובמשמ' מעשה הקובע, כמו א. קביעה: מעשר חקנות שתקן עזרא שיתו ב"ד יושבין בשני ובחמישי, והאידנא קביעות כל הימים שיוון וכן כתב הר"ר יהודה ברצלוני אע"פ שערך קביעות של בתי דינים בשני ובחמישי, אם יש שום עיר שצורך לישב בה ב"ד בכל יום מושבין בה בתי דינים בכל יום (טור סו"ט ה). ובלבד שיש עדים כהולאה ובקביעות הזמן (סג סס עח). — ובמשמ' קביעת חרשים ושנים: הקביעות, המתכל אם היה מולד ראש השנה שהוא תשרי יום ראשון ויום רביעי ויום ששי דחה הקביעות ליום שני לו (כחצ"ט, ס' הענין). אמר הכוזרי, הלא תחלת קביעות הימים מן הציון, מפני שהוא תחלת המורה ליישוב (כ"י ח"ט, כוזרי ז יט). וזה הוא סוד הקביעות אשר הוא נבנה על שמונה עשרה שעות (סג ז כ). ואם נולד לאחר זה המנין קביעות ר"ה שבת ומרחשון ובמלוי שלימים ופסח יום ה' (סוקס' וסקו' לשכר כע"ג, נחלק הגמני, 10). ואמ"י שהמולד לא יפול ביום ל"א, אחר הקביעות שתקנו לנו אנו הולכין ולא אחר המולד (שגלי הלכט, ר"ס, ס"י קסס). מפני שמצא (גריגוריוס הי"ג) כוונת משך אלף ותרבע שנה מומן קביעות יוליוס עד זמנו עשרה ימים יתירים על חשבון האמת (זנוס דוד, שגג לאלף ו).

*קביעה, ס"ג, — מעשה המקבץ והמאסף: תקבץ ושרפת בתיב, מי שאינו מחוסר אלא קביעה ושריפה, יצא זה (שער נשים צדקניות שבעיר הגדחת) שמחוסר תלישה וקביעה ושריפה (כנח, קנח' קינ). — ובמשמ' א: לסמתי ברכני פרעה וכו' לקביצת סוסים הרבה שאספתי מחנותי לצאת לקראתך ברכני פרעה להושיעך (כע"י סס סכ"י אגס, ס"ט א ע). ועיי' קבצה. — *קביצת יד, כמו קביצת

(1) [ועיי' קבץ, קל הערות].

(2) [ומן הראוי להשתמש בצורת פנין במשמ']

(herb, zusammenziehend, ומהו בויצות).

(3) [בבבלי (קנח' נו): קבורה, וקבורה].

(4) [עקר משמ' השרש א. קבל היא זו של מלת היחס קבל- ערב' קבל א] בהוראת לפני, כנגד, ומכאן לא רק שמושים כנון הקביל פני פלוני כמו קדם פניו, בא לקראתו, לפניו, אלא גם קבל מפלוני, במשמ' העקרות, הוציא מיד פלוני, קדימה, כנגמת מחר במשמ' קבל באשור' מן מחר, לפני, fördern, (חביא קדימה) וגם fordern (דרש, חכע), כגרמ' מן vorder, לפני, וכרוי. ואפשר היה לבאר כך אף ב. מקבל במשמ' כנגד (כגון:)

היו מוכנים (כנ"ס, קד"ס ס ג). וקובעין חדש מעובר וחדש חסר בקביעה לא בקדוש (סס יז). ואולם היות קביעות חדשים ע"פ הירח עורגו מעט מכתב אלהינו בסמך יהי מאורות ברקיע השמים וכו' (כ"ח סקד"י, נן עדן, קד"ס ס, ג). ידוע כי קביעות החדש לפי דעתם על פי המולד, והמולד יכול בכל חלקי חיות, ונתנו עליו גדרות, אם יפול המולד משש שעות ולמטה תהיה בו ביום הקביעה, ואם משש שעות ולמעלה תהיה הקביעה למחרת (סס סס ס:). — "קביעות המסמך במקומו וכו'": נמצאת קביעות המסמך הוא הגמר המלאכה (כ"ח, שנה קד:). ולא זה הוא מקום צואת עשייתן של שרשרות ולא צואת קביעות וכו' כי כפרשת החשן חוזר ומצות על עשייתן ועל קביעותן (כ"ח, שמוס כס יד). — ואמר חסיפן: קביעותם כשסמרתם חסיד לילה ויוסם, לבל יליוון לבל יליוון עדו עד מסקום (יעקב, ידיון, חופן שנה ד סס"ח).

ב. **"קביעות"** — מעשה הקבע, המקנה וגזול את חברו: קובעיהם, גזוליהם, ובלשון ארמי קביעה גזילה (כ"ח, שני, שני ככ כג).

"קביעות" (2), ש"ח — חכונת הדבר הקבוע, מנהג קבוע, מקום וזמן קבועים וכו', ועפ"כ, בקביעות: מקום שאין בו קביעות איסורא וחביא עורב או עוף בפיו מסקום אחר והשליך בחצר שלך וכו' הולבין אחר הרוב (וזהו יקל, ד). אם ראה מרה טובה שנקבעה בנפש לא יתעצל מעשותה אם באה לידו להוסיף לה קבע על קביעותה (כ"ח עק"י, ס' מוסר ד ס, 35), שלא אמרו שאין מברכין (על דבר האסור) אלא שאין מוכנין עליהם, לומר שאין להם חשיבות קביעות (סגס סס"ח"ד על סגס"ס כנכוס ח יט). בימי חכמי התלמוד הלכו ללמוד י' שנים ויותר והיה לימודם גדול בקביעות שאם היה א' משם מתעטש לא היו אומרים אפוא מסני ביטול בית המדרש, מזה הענין יש לדעת רוב קביעותם (אוכס' לדיק', פער סס"ס). ואם היו לומדים בקביעות יום ולילה או היו לומדים והיו בקיאים בתלמוד (סס סס), נתסדרה החבילה ולא נתקבצו עוד ת"ח ללמוד עם שום רב אחר באופן.

(1) [ועי' א. קבע, הערה].

(2) [ע"פ קביעותא בארמ' שבתו"ס].

קבואות (1), מסגרות של קרשים: כמי נתקין קיבואות דלתות (2) בחולו של מועד, כמי כר' יוסי (סלכי זסוק' לחלמידי רב יהודה גלון, 130).

*קביא — מלה מספקת: כיסוי קביא (8) ומיחם, כסוי שני ובית הדיו שסאין (סוקס' כלים כ"ח ד יח).

*קבילה — מעשה הקובל על חברו, כמו קבלה, Beschwerde, Anklage; reclamation, plainte; complaint: מעפ"י שאין אנו כדאי' נתנו דעתנו אל עקר המעשה דברי הקבילות (סססס סכני כוסס לחכמי סריס, זיס סססס ס"ל ח).

א. ***קביעה** — חכונת הדבר הקבוע: ומה פיגול שהוא בקביעה (4) וביריעה אחת ולא הותר מכללו אין חייבין עליו וכו' טומאה שהיא בעולה ויורד ובשתי ידיעות והותרה מכללה אינו דין שאינו חייב וכו' (זכס' מה:). — וכסס"ס: ביחוד קביעת חדשים ושנים וכו' (5), Festsetzung, Bestimmung; fixation: שהרי בדקנו בשנים שעברו שהשוינו אנהנו ואחם על קביעותן ולא ראינו שקבעתם את החדש על השבון אימ'ר'ח' ב'מ'ר'ח' (קטעי בן עליה, JQR NS V, 1915, עמ' 549). שסא יגזרו גזרה וישכחו השבון הקביעות ויבואו לידו קלקול (כ"ח, זילס ד:). נמצאו ד' יחרים בין קביעת שנה זו לקביעת שנה הבאה (כ"ח, סוכס כד: ד"ס חלל), ומשום מנהג אבותינו שלא ידעו בקביעות החדש כסוגו ועשאום מססס ססליהן אנהנו עושין אותה (סול, זילס ד: ד"ס וסל). אבל בימי חכמי משנה וכן בימי חכמי הגמרא עד ימי אב"י ורבא על קביעות ארץ ישראל

(1) [עפ"י הארמ' שבתו"ס קבואות או קביותא דרשי (מו"ק יח), כאלו היה כאן סיום נוסף במלה קבות, כדגמת מלכות, רשות, וכו'].

(2) ז"א קביתים של דלתות, של קרשים.

(3) [בך כדפוס ובהוצ' צוק"ס, אך ככ"ז נראה שאין כאן אלא ט"ס במקום כסוי קדירה (או בקצור קדי') ומיחם, כמו כמיסרות כגון: המערה מסיחם למיחם ומסילסם לאילסם וסקדירה לקדירה (סוקס' מעפ"י ח ט).]

(4) [רשי': שהוא בקבוע, הסאתו קבוע לעני כלעשיר כשבה או שעירה, ע"כ. ובמעילה (י): נאמר: ומה פיגול שהוא ביריעה אחת וקרבנו קבוע וכו'].

(5) [בארמ' שבתו"ס: קביעא דירתי וכו'].

ג. *קבוץ, ט"ז, מ"ר קבוצים, — כמו קוץ, קוצים שעלו מסביב לעץ: מוותרין ומשמיטין וכו' נוטל את הקבוצים עשה (כ' חמ"א חז"י דכ' קושעיס, ירוש' שביע' ז צ).

קבוצה, עי' קבצה.

קבוץ, ט"ז, — שדה לקבוץ, מתכונת הקבוץ, וכד': ואולם המדינה הקבוצית הנח היא אשר כל אחד מאנשיה משולת על גופו ויעשה מה שירצה ואנשיה שווים ויהיו חוקיהם שלא יהיה יתרון לאדם על אדם (הסתכלות לאלטרני, האסיף של סליפונסקי, 56), וההנהגות בכלל הם ד', ההנהגה הקיבוצית וההנהגה האחיותית וכו' אם המדינה הקבוצית הנח היא אשר תהיה הראשונה בה בהודמן לא בחק ראוי אחר שאין בואת המדינה יתרון לאחר על האחר (כ"י מקי"ר לילון, כספ לזכ"ר ז יז, 105).

קבוצה, ט"ז, קבוץ, קבוצה, קבוצה, כ"י קבוצה, קבוצה, קבוצה, — כמו קב, בקום שנקבר בו המת (1): וחמת רחל ותקבר וכו' ויצב יעקב מצבה על קברתה הוא מצבה קבוצה רחל עד היום (נחלש' לס יע-כ), ושכבתי עם אבתי וכו' וקברתי בקברתם (שם מו ז), ויקבר אתו בני בארץ מואב מול בית פעור ולא ידע איש את קברתו עד היום הזה (דנכ' לז ו), ומצאה שני אנשים עם קבורת רחל בגבול בנימן בצלצח (ש"א יז), ויקבר אתו בקברתו בנן עוא (מ"ז כ"א כו), וירכבהו עבדיו מת ממנו ויבאהו ירושלים ויקברהו בקברתו (שם כג ז), לא תחד אחם בקברת בי ארצך שחת עמך הרגת (ישע' יד כ), ויהי קהלת סביבות קברתה (יחזק' לז כג), שם עולם וכל הסוגה סביבות קברתה (שם כד), — שדה הקבורה: וישכב עויהו עם אבתיו בשדה הקבורה אשר לסלבים (דנ"ב כו כג), — ובמשמ' פעלת הקובר את המת: אם יוליד איש מאה ושנים רבות יחיה רוב שיהיו ימי שניו וגופו לא יושבע מן המוכה וגם קבורה לא יותח לו (קה"ו ח), — ובלעג, קבורת חמור, שאינו נקבר באמת: לא יסדרו לו הוי אחי והוי אמות הוי אדון והוי הרה קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים (ירמ' כז יח-יט).

(1) [ועי' קבר].

— ובת"פ (1): אלמנה נוזנת מנכמי יתומים ומעשה יריה שלהן ואין חייבין בקבורתה, יורשיה יורשי כתובתה חייבין בקבורתה (כמ"ז יא ח), שם תהא דירתו, שם תהא מיתתו, שם תהא קבורתו (מכ"ז ז), עשרה דברים נכראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן וכו' וי"א אף המוסיקין וקבורתו של משה ואילו של אברהם אבינו (אבו"ט ו), משניחנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב, הטוב שלא נסרחו, והמטיב שניחנו לקבורה (כז הו"פ, ירוש' דנכ" ח ח), אם אחם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם (כ"י חז"י, שם סח.), סמוך למיתת קבורה (כ"י חז"י, מו"ק כס.), קבורת תמורים היא (2) (כ"י יוסף, כ"ז קא:), עין, שומע אני בין בתלוש בין בסחוב, ת"ל כי קבור, מי שאינו מחוסר אלא קבורה, יצא זה שמחוסר קציעה וקבורה (ס"ה, קס"ה מו:), עשה לו (הקב"ה לאדח"ר) קבורה (מז"ר דנח"ט יז), והלא מקבורתה של שרה לקבורתו של אברהם ל"ח מנה (כ"י חז"י, שם סס קכ), אמר עשו, הרי זה בית קבורה מצוי בכל מקום, ובשביל קבר אחד שיש לי במערה אני מאבד כל הממון הזה (שם שמו"ח ח), — ובסמ"א: המוכר מקום לחבירו לעשות לו קבורה, או המקבל מחבירו לעשות לו קבורה, עושה מערה ופוחת לחובה שמונה קברים (כמ"ז ס, מ"כ"ה כל ו).

קבורית, קיבורית, עי' קברת.

*קבורת, ט"ז, מ"ה, קבותים, — כמו בצות, כלי ששמים בו דברים כבושים (3): חבית שנתקלפה והופת שלה עומדת וכן קבותים (4) של מוריים שנשפס עם השפה ר' יהודה אומר אינם מצולין וחבי"א מצולין (כל"ס י ס), — ובסמ"א, מ"ה

(1) [וכן בארמ' קבורא, קבורתא.]

(2) [רשב"ם: שמשליבין בבור.]

(3) [עי' בצות, ע"ס 2488 והערות המחבר שם, וכן את הערת לו בספרו של קרויס, Lebew. II, ע"ס 490, ערך קבוטין, המסכים לדעת מוספיה שזאת מלה יו"ג αὐτότων, ארון עץ, ומוח גם בסור' קבוטא, קאבותא במשמ' זו, וכן אף בארמ' שבתו"מ.]

(4) גרסת הערוך: קבותיים, ובמשנ' סג' ב"י פרמח: קבותין, ודשו' ליוורגו: קבותים.]

"וקבוץ בשם לספר מקיף ומאסף; Kompendium; compendium: קיבוצי גליונות (כ"י סריס), ס' הקבוצים האלכסנדריים מספרי גליונות (כשימח סטיבנסזדק). ספרי הקבוצים לאבן רשד (סס). — "ובחכמת הרקדוק, קבוץ בשם" מספר רבים, רבוי, pluriel; plural; Mehrzahl: אבל ישיגהו לשון ההצטרפות או קבוץ או שם נסמך ווולתם (פרוש יזכרם לחנוסל דונס צן סמיס, מע). ואל הקבוץ תאמר עכרנס בגרנס רגלנס (סס, כ), ותחילת מעותו כי כל קיבוץ צריך לחוספת יוד והיה ראוי לומר אראלים (ססו דונס על דקט"ג 67). וזה באמרם בקבוץ חרול בסו פניו חרולים ובקבוץ שפן שפנים ברגשות בשניהם (כ"י ח"ס, סקד' סס"ש לרינ"ג). ואמרו בקבוץ תענית העניות (סוה, סקקנס ו, 47). והוציא את האבן הראשה, בשש נקודות, והקבוץ אבנים גדולות אבני עשר אמות וכו' (דד"ק, סרסיס' חנן). — "וישם קבוץ, בשם" שם חסור על מ"ר אף עפ"י שצורתו צורת יחיד, collectivum, נוהג בספרי הרקדוק. — "ובחכמת החשבון, חבור שני מספרים ויותר, Addition; addition: שהיקבוץ הוא השבת מספרים רבים איהם מספרים מונחים שיהיו שוים או מתחלפים למספר אחד (כ' אליסו מוזסי, סכנס סנססר ח ח ח, ג). ושם ארבע מלאכות החשבון, קבוץ הכאה חסור וחלוק (סס סס). האב הראשון במלאכת החשבון הוא הקבוץ (כליל סנססון ח ד, י). — ובמשם' חוצאת הקבוץ, סך הכל Summe; somme; totale; total: כאשר יקבצו מספרים וכו' 53, 78, 85 יהי' מספר המקובץ מהם 216 והוא נקרא בהיות המדובר מסנו קבוצה או קבוץ (סוממא) (סס סס). — "ובחכמת ההגיון, מציאות שתי תכונות וכו' יחד, Zusammentreffen; coincidence: וכן תכשיר התכונה הראשונה קבוץ שתי תכונות זאת אחר זאת (כ"י ח"ס, כוזי ז ס). כי הקבוץ בין המציאות על צד החיוב ובין ההירוש על צד הכוונה והרצון, עד שיהיו שני הענינים אחד, קרוב אצלי לקבוץ בין שני ההפכים (כ"י ח"ס, מוזי ז כ). הענף הכ"ו וכו' מסיפה או קבוץ, גדרו אשר נאסף ונקבץ דברים שונים בנושא אחד (כמס"ל, לשון למודיס ו, לו). — "ובחכמת התכונה, התקבצות שני כוכבים בקו אחד מן הארץ, עד שאין לראות בארץ אלא אחד מהם וכו', Konjunktion;

conjunctio: ותחלת אותו החשבון הוא החשבון שמשחבין אותו בקירוב ויודעין שעת קיבוץ (של הירח עם החמה) בלא דקדוק אלא במהלכם האמצעי הוא הנקרא מולד (כמנ"ס, קדוש סדסו ח), שהקבוץ הקטן והוא קבוץ שבתאי וצדק משעה שיתקבצו באיזה מקום שיתקבצו שנית כמו עשרים שנה ממהלך השמש בקרוב (חגנס סימן לסרנס"ס), דע כי הקיבוצים דברים עליונים על כל מולד חוגים (משל סקדומי, ס, נח). הקיבוץ הראשון הוא הקיבוץ המעון כבוד ה' ועון, בהתחבר שבתאי וצדק וכו' (סס סס). בבאיור ענין קיבוץ שני המאורות וענין הקבלתם זה לזה וכו' (כ' ילסק היסלחלי, יקוד עולס ג יח, נח). וענין הדביקה הוואת שיש לו (לירח) עמה (עם החמה) הוא שיקר' קיבוץ שני המאורות (סס סס). יש שיהיה קיבוצם ההוא לפי מקומם האמצעי במולד' יקרא קיבוץ אמצעי, ויש שיהיה קיבוצם לפי מקומם האמתי וכו' וקיבוצם זה הוא שיקרא קיבוץ האמתי (סס סס). ודע כי עוד יש לשני המאורות קיבוץ אחד וכו' והוא הקיבוץ שיהי' להם לפי מקומם שהם נראים או ברקיע וכו' והקבוץ הזה נקרא קבוץ נראה (סס סס, נח). מלקות חלבנה בחנו תנועת הלכנה מקבוץ לקבוץ וזה יהיה כפי מהלך האמצעי (כ"ח סקדלי, נן עזן, קדוס"ס ג, ד). ואשר נשענו במאמר ומבני יששכר וודעי בינת לעתים ר"ל יודעי חשבון קבוץ המאורות, זה הפירוש בלי מעם (סס סס, ד). בשעור שיעלה בו במהלך האמצעי בהתחברות המאורות עד קבוצם האמתי וכו' (סס סס, ס). ומה שלא יקרה קדרות השמש בכל קיבוץ כי המאורות השעם הוא לפי שבכר בארנו (דוד גנז, נחמד ונעיס, דכט). — "ובלשון הקראים במשמי' הסכמה, הסכס הדעות: ועל פי שלשה דרכים יבוא האסור בעריות אם מן הבתוב אם מן ההקש אם מן הקבוץ, והוא אשר התחברו עליו כל ישראל, אעפ"כ יש אסור מן הבתוב לבד ויש אסור מן ההקש לבד, אבל אין לך אסור מן הקיבוץ לבד, אבל יהיה עמו אם מן הבתוב אם מן ההקש (כ"ח סקדלי, נן עזן, עריות ז). — "וקבוץ בשם" ישוב חקלאי שחופי בארץ ישראל, נוהג בדבור ובספרות העברית החדשה.

לתוכה בשמחה (כז יסודם, נדבם סמיים, כחז' ט.). —
 ובסמ"א: מאשר תחית המים תלויה בקבויין,
 ראיתי לבאר זמן קבויין גליות ממאמר בין הבתרים
 בואיר חדש ומדינאל (כ' יסודם, זכרם, מכס סמיים,
 מונס צמנוס דודון לכ' טעמיים, נכסם ז, עמ' CXIII).
 יש מהם שא"א להם לחיות ולהתקיים יחד
 כחיות טורפות שהקבויין וההתחברות רע וסוים
 להם (כ"י חלנא, עקרים ח ט.). — ואמר המיטן: גלוי
 גבורה, כמו תראה יום קבויין סוורה, גור עת תגורם
 לעם נכאה לך ורוע עם גבורה (כ"י חנן חניסיה,
 חלסיה חל, עמ' 12). — "קבויין תשדים, אסופת שדים
 כסגלה לקצר דרך רחוקה: וסימי ימים לגורים וגורו,
 וקבויין השדים רחוקה מאד וקצרה (1) (סלמון צן יסודם
 סקחלי, מלמנוס ס, דודון, 112). — "ובמשמ' הליכה
 לקבין נדבות, וסופם קבויין, תעודה הנותנת רשות
 לקבין נדבות: תיפס קבויין עשו חכמי מדינא
 לכן כמזהר"ר מנחם עוריה מסאנו. (REJ 1899, Janv.,
 עמ' 149). — "וקבויין בני אדם, קהל שהתקבץ יחד (2):
 בעיר אינן קם גער אחד וקבין קבויין גדול מן העם
 וכו' (שנ' יסודם, הנזכר, 4). — "ובמשמ' קבויין חברתי,
 צפור, חברה: וקצת מצוות חתורה הם מזה המין והם
 תקין הגוף ותקין הקבויין האנושי והם מצות מעשיות
 (כוס סן ו). וכן הם משלי הנביאים ע"ה נגליהם הכמה
 מועילה בדברים רבים, מכללם תיקון עניני הקבוצים
 האנושיים (כ"ס ח"ט, מ"י, פ"ס). וספני שטבעו (של
 האדם) נותן שיהיה בין אישיו זה החילוף וסבעו צריך
 אל הקבויין צורך חברתי, א"א בשום פנים שישלם
 קבויין אלא כמנהיג בהכרח וכו' עד שיעלם התחלפות
 הטבעי ברוב ההסכמה ההנחית ויסוד הקבויין (שס
 ז מ). ואחן עצתי שיעשו קבויין בעיר אלכסנדריאה
 אשר על שפת הים ושם יעשו הוועד (כ' סלל מויונס,
 מכס ע"ד ספני סמנ"ס, סנדס גנוס, כ.). ולצורך
 בני אדם אל המעלות היצירות אשר בהן הקבויין
 המדיני תראה תורתנו הקדושה הוהירה עליהם ותגיע
 עד תכליתן (כ"ע פלירל, כלסים סמנה 14). שראוי

¹ [עיי' הערת דידון.]

² [כך קראו יהודי אשכנז גם לקבויין אנשים
 שהתקבצו ססכים למשחקים באיזה משהך כדי להסתכל
 בו, ובמסמאם Kibütz או Kibitz, עד שהבינו כאלו זה
 שם העוף Kiebitz בגרמני.]

שימצא לכל הקבויין אשר במדינה או לכלל הקבויין
 אשר בסחו אחד או באקלים אחד או לכלל האנשים
 אשר בכל העולם מידורם כי יתנהגו לשמור חיושר
 (כ"י חלנא, עקרים ח ט.). ושהאל יודע מעשה בני
 האדם ומסדר עניניהם כחורה מן השמים כאופן
 שיתקיים קבויין ויתוקן חיותם (שס שס טו). ויושלם
 הקבויין המדיני בסיני האנשים המתחלפים (שס ז
 יג). קבויין גדול הוא קבויין אומות רבות יתקבצו
 ויעורו קצתם לקצת, והקבויין הבינוני הוא האופר,
 והקבויין הקטן אשר תקופ אותו, המדינה (כ'
 סגדריס). הטבעית והנימוסי' הם לקיום הגוף ולתקון
 הקבויין המדיני (סולמס ילחן לכ"י חלנא, סקד).
 המעשים הסנתגיים אשר בהם מסודר הנהגת הקבויין
 המדיני (כ"י מוסקלעו, קול יסודם לסכחני ג ז). ועיי' ערך
 מדיני. — "ובחכמת הדקדוק, קבויין שפתים, קבויין פום,
 ובקצור קבויין, כשם לתנועית ג, ס, וביחוד כשם
 לסימן התנועה: בנקודו א: אלא שהרפו חלמדין
 (במלים כמו תהו, בהו) והן הואוין, והניעו העינין מהם
 בשרק לחורות על חוויין הרפוס, כי הקבויין מהואו
 (כ"י ח"ט, סקמס לכ"י ג יא, 60). ויבא על סעלן ופעלן
 בקבויין הפא בקסין או בשרק (שס שס, סול' וילנסקי,
 קמס). ואין אסרי כגלות מים שהוא מן השפנים
 עם קבויין הגימל מותר לאמרי וכו' (סול' סרסני, ג).
 כי מאתנן וונה קבצה, השבר בטקס קבויין שפתים
 (שס קנן). הפתחא לאלף ותה"א והקבויין לוא"ו והשבר
 ליו"ד (סול' כוזני ד ג). ויש שיקראוהו (את השורק)
 קיבויין פום (כחז"ל, לחות, ג.). האשכנזים קוראים
 לקבויין שפתים שלגו שורק (כחז"ל לזירה ח ט, וכסס,
 ל:). ואולם קבויין שפתים הוא לעולם מלך בין שיהיה
 בראש או באמצע בין שיכוח אחריו דגש או לא (כ"מ צן
 סניז, דכ"י כוסס, ס:). — "ובמשמ' התבוצות: וכעצבים
 ישלמו הפעולות הכאות מן הבחירה אשר הסכסו הששום
 והקבויין (עולס קטן, סול' סוכיץ, 28). — "וקבויין בגוד
 לסוד, במשמ' חבור, הרכבה, תרכבת, Zusammenset-
 zung, Verbindung; composition: ואסרו שאי אפשר
 שימצא גשם בשום פנים אלא מורכב מאלה החלקים
 השוים (העצמים המדיניים) הרכבה שכנית, עד שההויה
 מצלם היא הקבויין וההפסד הוא הפרוד, ולא
 יקראוהו הפסד אבל יאמרו ההויה היא קבויין ופרוד
 ותנועה וגו' (כ"ס ח"ט, מ"י ח ט, סקמס ח). —

בכך (סוף, שם מ"ח:)—ואמר הפיטן: קיבוע נירות
שבעה, על מחבב עמודיה שבעה (ינא, למנוי חום,
קבוע' שמו, וזללי קיל). קיבועיה על תהו ועל
רוח (סוף, לסופתם, קבוע' ויקר, שם קמז), פרה בקושט
קדושת קיבוע קוממיות קרניה (סוף, סוף בלומן,
קדושסוף שם שלב), באמצע שחקים. קבועים סוזו,
קדירתם לחוזו (שמעון: זכ ילסק, חזון למנני' יול' א
מנועות).—ובמשי' קביעת ראשי החדשים והמנועים:
ומקבוע' תשרי אתה מסדר ראשי חדשי השנה
ומועדיה (ראש"ס הספיק, ס' הענין, 62). אם יקרה לך
דבר שיהיה מעבב את הקבוע וכו' ידחה ליום
השלישי לו, זה, הוא דרך הקיבוע וענינו, ואתה
דוחה את הקיבוע מ"מ ומעלה מיום הראוי (שם,
63). ומן המופלא שבה העבור וכו' שלא נשתנה
ממנה אלפים ומאות שנים, וכבר נשתנו קבועי
הקובעים מיון וזולתם והוצרך בהם לתקון ולתוספת
(כ"י ח"ת, כוזי' ז סד), והוא הכרור שבקבועים
והאמתי שבהם (ס' ד כט).—ואמר הפיטן: והתכוננו
קבוע שנים ולתקנם במרץ, אלהים השבולכם
לחבר ולעבר בתרין (משע בן סנז, חם פני מלך, יול'
להפסקה שניה). קבועו כהל כששי מפי חכמים
נרמזות (סוף, שם שס).

א. **קבועי**, ש"ז, מ"כ קבועיה, — מלה מספקת (1):
בועקד וצולך קבועיה ואת כלם ישא רוח
יקח הכל (ישי' כז יג).

ב. ***קבועי**, קיבועי, ש"ז, — ש"ס מן קבין, פעלת המקפין
והמאסף (2): גדול קבועי גליות כיום
שנבראו בו שמים וארץ (כ' יומין, שס"ז סס). ומה
ראו לומר קיבוע גליות לאחר ברבית השנים (מג'
י:), שוש תיש וחגל העקרה בקיבועי בניה

(1) המפרשים העיכרים פשוו את המלה במשי'
ב. קבועי, רשי: קבועי אלילים ופסילים ומכחישי תורה
אשר קבצת, ע"ב; רד"ק: העמים שהיית מקבצת לעזור
לך וכו', וברו'. אך השבועים תרגמו $\epsilon\psi\chi\alpha\iota$ ו $\epsilon\psi\chi\alpha\iota$
טסס, כאלו היה כתוב מצוקיה, ו"א במצוקותיה, ומן
החדשים יש שמציעים לגרם: שקוציר, ואולי יש להבין
המלה כלשון זנונים, כדבר הכתיב: כי מאתן זונה
קבצת (מ"כ ח י:).

(2) [וכן בארמ' שבתוים].

לדורות (1) הה"ד או יבריל משה (מל"ר ויקר' כב, וכעין
זה שם קטל, וימנו ח"ק). — ובסמ"א: עשרים ושתים
אותיות חקוקות בקיל, חצובות ברות, קבועות
בפח בחמשה מקומות, אחה"ע בוס"ף גיב"ק ושצ"ר
דמלג'ת (י"כס ז). הואיל וקבועה היא (החצר)
להניח בה קלתות (שנ' הגוף הכבי עו), והיו
קבועין בו (בציין) חומי תכלת לשני ראשיו
ובאמצעיתו שבהן קושרו ותולתו במצנפת כשהוא
בראשו (כ"י, שמוס לע לא), והפרשיות קבועות
זו על זו כסדר (סוף, סוף קיל ס), ויש דרש בסברא
ידועה, ויש שהוא כהלכה שאינה קבועה (כאצ"ט,
הקד' א לפירושו על ספוקה, כסנ"ג ז, 71). לא תצא
אשה בקשלא שבצמורה ולא בנומי האף ולא בצלוחית
של פליטון הקבועה על ורועה (כמ"ס שם יע"ז).
כי הפעלים הקבועים באדם שהוא מורגל בהם
יקראו קניינים (כש"ע פליקס, ראשית סמס א, צמנלות
סיליניס, 10).—ואמר הפיטן קנינך יתרת גבעות בתכל
תקועות באונך, ושבע רקיעות באויר קבועות
בגאונך (ילסק צן גילס, קנינך, שס"ש 20). ימים יצרו
והבתרו זכרו סמניהם, אדר הסמוך לגיוסן קבוע
בהם (משע בן סנז, חם פני מלך, יול' להפסקה שניה).
—מחיר קבועי, נהוג בדבור.

קבועי, ש"ז, — פעלת הקבוע, כמו קביעה: ונתתה
את שתי עבתת הוחב, הן הן שרשרות גבלות
הכתובות למעלה ולא פירש מקום. קבועין בחשן,
עכשיו מפרש לך שיהא תוחב אותן במכונות (כ"י,
שמוס כס כד). דכל קבוע שנמלו ממקום קבועו
אין חולבין בו אחר הרוב (סוף, שס"ז ע, ד"ס סיני
קיסא). ואם בכעילה זו הלך הבועל אצלה דהשתא
גד ליה ממקום קיבועו (2) ואין לדנו בתורת
קבוע שהוא גרון כמחצה על מחצה (סוף, קידוש' עג,
ד"ס ואי דאזלי). שנותנים נסרים סביב פתחי חלונות
ופתחין ובמקום חורי קיבוע הקורות (סוף, ז"ק ס"ז,
ד"ס סמלטיס). אבל קיבוע הלכה אינה אלא להורות
הלכה למעשה ועכשיו אינו גוהג (סוף, זמ"מ מס,
ד"ס ח"ל). לקבוע, לשנות עליו, לעכב קיבועו

(1) [השוה גם מדה"ג דבר' ד (ספוקה, 49): תדע
לך שהרי כל המצות שסיגל משה קבע לו מצוות
קבועות לדורות וכו'].

(2) [כדאם וילגא: קביעתו].

הקדש וכו' יהא מבושר שכן העולם הבא הוא (כ"ו),
 יכוס' שקל' ג ד). כל קבוע במחצה על מחצה דמי
 (כ' זכח, כחז' טו), חמשה כתי עכ"ם קבועין
 הן, אלו הן, בית כל בככל וכו' מאי קבועין הן
 וכו' קבועין הן לעולם, תדירא כולה שחא פלתי
 להו (ע"ז יח:). — תפיש קבוע: חזי חדא שמש
 בודק כוסות וקערות לאור הנר ותניא אידך לא יבדוק,
 לא קשוא, כאן בשמש קבוע, כאן בשמש שאינו
 קבוע (פנא יז:). — מוס קבוע: בעלי מוסין, בין
 בעלי מוסין קבועין בין בעלי מוסין עוברין
 חולקין ואוכלין אבל לא מקריבין (פנא יז ח), כל
 הקדשים שקדם מוס קבוע להקדישן ונפשו חייבין
 בכבורה ובסתנות (מנ"י ז). חורוד והמים הקבועים,
 איזהו חורוד הקבוע, כל ששהה שמונים יום וכו',
 ואלו הם מים הקבועים, אבל לה יובש של
 גשמים, לה יובש של שלחין (נכורות ג), מוסין אלו
 בין קבועין בין עוברין מוסלין באדם (שם ז ח),
 — קרפן קבוע: ומה פיגול שהוא ביריעה אחת
 וקרבנו קבוע וכו' אין חייבין וכו' מוסא שהיא
 בשתי ידיעות וקרבנו עולה ויורד וכו' אינו דין שלא
 יהיה חייב וכו' (נע"י י:). — הלכות קבועות: האהין
 שחלקן אין להן לא דרך זה על זה ולא
 סולמות זה על זה וכו' והזהרו בהן שהלכות
 קבועות הן (כז כחנן גסס שחלל, ג"כ פה). —
 זמן קבוע: משמר שזמנו קבוע היה נוטל עשר
 חלות, והמתעכב נוטל שתים (פסס ס ח), (קונם וין
 שאינו מועם) עד הקציר, עד הבציר, עד המסוק,
 אינו אסור אלא עד שיגיע, זה הכלל, כל שזמנו
 קבוע ואמר עד שיגיע, אסור עד שיגיע (כד' סג),
 תפילה אין זמנה קבוע (יכוס' פנא ח ח), קבע זמן
 לשטחה בנו ואמר קונם וין שאינו מועם עד שיגיע
 משתה, עד כמי שזמנו קבוע, או מאחר שיכול
 לדחותו לאחר זמן, כמי שאין זמנו קבוע (פס
 נד' ס ד), אידין קבועין: במה דברים אמורים
 באידין הקבועין, אבל באידין שאין קבועין
 אין אסור אלא אותו יום בלבד (כוסס פנא, פוסק'
 ע"ז ח ח), — מצוה קבועה: שכל מי שהחמה ומהמה
 אחר המצות ומצוה קבועה אין לו מה הנאה יש
 לו, חדע לך שהוא כן שהרי משה כמה מצות
 וצדקות עשה וכו'. ויש לו מצוה קבועה

ימרא התפעלות קבוליו וזה כי החומר בשיקבל
 הצורות המתעצמו עמו הנה בהכרח שיפסיד הצורה
 (כ"ח זינאנו, דרך חמוס ז ח, לה).

קבוע*

— ס"ז, — נקבע ותקוע במקומו בנגוד למטלטל,
 תלוש וברוי, faststehend; fixé; fixed:
 אונקליות של ברול היו קבועין בכתלים ובעמודין
 שבהן חולין ומפשיטין (פסס' ס ט), בולגה לעולם
 חולקת בדרום ומבנתה קבועה (פסס ס ח), נכנס
 להיכל ופנה לימינו, ומקום היה שם אמה על אמה
 ומכלא של שיש ומבנתה חיתה קבועה בה (כוסס
 ז ג), המוכר את הבית וכו' מכר את המבנתת
 הקבועה, אבל לא את המטלטלת (ג"ז ד ג),
 וכלונסות של ארז היו קבועין מכותלו של היכל
 לכותלו של אולם כרי שלא יבעט, ושרשרות של
 זהב היו קבועות בתקרת האולם (נדרות ס),
 הקשרון שלה (של השפה) כזמן שהוא קבוע חבור
 לה ומסדר עשה, ואם אינו קבוע אינו חבור לה
 ואינו מסדר עמה (כלים יח ז), (עלו) בסולם מצרי
 בזמן שאינו קבוע במספר וכו' טמאים (זכ"ס ג ח),
 אלו הן המרכיבין, אלו הקבועין בקורות (פוסק'
 כלים ג"ז ז י), ובנה, מיכן שמצינין על גבי אבן
 קבועה, אם אומר את על תלושה אף היא חולכת
 ומטמא במקום אחר (יכוס' נע"ש ס ח), והוא שתהא
 היורה עקורה, אבל אם היתה היורה קבועה
 אסורה (כז יהודס גסס שחלל, פס פנא ח ו), אין רואין
 במראה כשבת, אם היתה קבועה בכותל רבי סתיר
 (פסס ו ח), חכמי ישראל אומרים גלגל קבוע
 ומולות חורין וחכמי אומות העולם אומרים, גלגל
 חור ומולות קבועין (פיה, פסס' נד:), אדם נאה
 ומשובח ומוציא דבר מנוגה מפיו, משלו משל למה
 הדבר דומה, לשרקלין גדולה וכיב של בורסקי קבוע
 בחובה (כ"ח פנ יעקב, ד"ח ג), מילין מילין קבועין
 בדרך והיה כתוב עם כל א' וא' בעי לשון (דנ"ר
 לינאן, 61), — ובהשאלה כמשמ' לא משתנה,
 faststehend, bleibend; fix(e), permanent
 מפסיקים לשאה, הנחל והשוליות וכו' ושבויל היחיד
 הקבוע בימות ההמה וכימות הגשמים (פסס ח ח),
 מרחיקין גורן קבוע מן העיר המשים אמה (פ"ז ג ח),
 לשבת הגולה, שם היה בור הגולה קבוע (נדרות ס
 ד), כל מי שקבוע בארץ ישראל ומדבר לשון

וקבלנו על עצמינו ועל דורותינו בקבלה ובשכונות
ובגדרים קבול גמור שלא יהא רשות לנו ולבנינו
עד עולם לזון מתוכחותיו והוראותיו (ס' השטות לר"י
נרנלוג, 8). אורה שתהא מישור לקיבול שכרו
של צדיק (רש"י, יט' כו ז). כאשר צפינו לקבול
הטובה מאתך וכו' (ס' ס' ח). וישר השירים קרש
קרשים שכולו יראת שמים וקבול עול מלכותו
(סוף, ס' ח). בלי שיש לו בית קבול קפן מצל
דופנו מבהון מחובר לו ונותן שם גחלים (סוף, שנת
נח, ד"ס מולח). האירה פניך על עבדיך וכו' החפץ
בו הרצון והקבול הטוב (ר"י ח"ט, ס' ס' לר"י,
לוח). התחייבו לזכור אח"כ מה שהאדם חייב לנהוג
בו כשיחברו אצלו והוא קבול עבודת האלהים (סוף,
ח"ט, ענודם הללס, ס' ס'). והמצליח השב אל
האלהים בפנים הראשונים ותחתיו בהצלחה ובקבול
מי שלא שב עד שבאחתו תוכחת הבורא (ס', הסטוס
ו). שער קבול ההתנצלות (סוף, נסח הסנינים
לכס"ג, 35). והמאכל והמשחה על הכלית המהרה
והקדושה נאמר בהם עבודת ה' ולחם אלהיך ווולתי
זה, והכל בנוי לרצונו בסדר הטוב באומה והכהנים
וקבולו מנחתם על דרך הרמיון (סוף, כוזי צו).
— ואמר הפיוס: גיורחה לקרסוליים מעשרה, לכל
ימעדו בקיבול דברות עשרה (ינח, לו מלחיס, קרוב)
ויז' וולח, קל). — קבול במשם ית' קבול, בלי קבול:
המשנה בכלי עור מן הפשוט לפשוט מסא, מן הפשוט
לקיבול, מן הקיבול לפשוט, מן הקיבול
לקיבול מטהור (תוספת' כלים ז"ו ח). — ובחמ"א:
כלי שיש בו בית קבול קפן וכו' ונותן שם גחלים,
והמים בקיבולו הגדול (רש"י, שנת נח, ד"ס
מולח). דאם נשמא הכירה לא נטמא הדבון, בתלים
שלו שאינם מן הכירה, אבל הרחב שלו, הוא בתל
הכירה עצמה לצד בית קיבולו של דבון ומפסיק
בין שני הקבולים, פליגי בה וכו' (ר"ס, כלים ז').
האי בית שאור של חרס ויש בו שני קיבולים
כלי אחד בעין שני קיבולים והמחיצה המפסקת
היא נקראת קרין (סוף, ס' ס'). דמולאר אף על
פי שהגחלים מסוכין לקיבולו הגדול אפילו הכי
לא מיקרי בלי ראשון ביון שאין אותו קבול
גדול עומד על הגחלים, אבל אנטיכי כיון שהקבול
העליון עומד על הגחלים שעומדין בקבול התחתון
הות ליה בלי ראשון (ר"י על רי"ף, שנת סק

ג, יט'). — "קבול במשם תפיסה בשכל ובנשמה
וכדו': האומר זה הכרתו חלושה להבין כלל הענינים
הנאמרים על מינים נחלקים וקיבולם מתחלק
ברב ובמשם ובחוק ובחלש (ר"י ח"ט, ס' ס' ס' ס').
כי זה יהיה מן האדם כפי זכות עצם נפשו
וקבולת לאורי האמת המניעים אליה מאת האלהים
ית' (ס', מסנן: ס' ס' ו). אולי יהיה ורע מצליח,
יצלח לקבול הענין האלהי (סוף, כוזי ח קטו).
שיהיה הטוב כולו מתוקן ומזומן לקבול הנהגת
הנפש המדברת (ס' צו). ולא תתרחק נפשך
מקבול הרקיע והמים אשר מעל לשמים והשרים
אשר יזכירם רבותינו וכו' (ס' ס' ד'). והם על כל
פנים מעולים אחר שלא יתחייב להם קבול מה
שאצלנו, ואנחנו יתחייב לנו קבול העדות והקבלה
הנמשכת אשר היא כראיה (ס' ס' ד'). וכל מה שיהיה
הדבר יותר רקיק ועצמו יותר זך יהיה קבולו
יותר חזק והשגתו לדברים, והשכל קבולו חזק
והשגתו לכל הדברים ממה שתחתיו (מקור מייס לכס"ג
צו). — ואמר המשורר: ואית דוד נעמיס החסידות
ומעלת הנשמה המהורה וקבולת (למדות החשובות
וקיוסם בחיק אכרם ושרה (עמנו, מנח' ס, 60). — ועל
מושגים משמשים: אך כבר תשלול מהזמן דרך משל
החיות ולא יתחייב שיהיה מת אחר שאין מרכו
קבול החיים והמות (ר"י ח"ט, כוזי צו). —
"קבול במשם קבלת פנים: המכרת פנים החזיק
האחבה, וזעם פנים מערת לבוש הקבול (סוף,
מנח' הסנינים לכס"ג, 31). — "בית קבול, במשם'
בית הכנסת אורחים: מה עשה אכרסם אכינו, עשה
לו בית קבול לתרן וכל מי שהוא נכנס ויוצא לתרן
היה מקבלו ונותן לו מאכלו ומשקהו (פד"א כח). —
קבול במשם סגלה, עלולות: וכאשר יתערב היבש
ברטוב יקנה היבש מהרטוב קבול לפתיתו ותתקן
(קלון ח' צ, סקד'). — "ובמשם קבלת: כי יחס
שני הזמנים אל שני הכובדים יחס הקיבול וכו'
יחס התפוך (פי' תלמודיאלס לר' סניס וסעולס של
ח' ס' ס', סוף לרנולח, 21).

קבולי, ח"י, — ש"ף לקבול: האי יקרא התעלות
בהחלש, והב' יקרא התעלות השמי והג'

(1) [קבלתה, שהיא מחויבת לסגל לעצמה את
המדות החשובות (סעכס צדדי צוללסח, ע"י כס)].

שהובח: נסל בארבעה דברים בשחיטה ובקבול (1) ובחלוק ובזריקה (זכח' ד'). מר ושעיר של יוהכ"פ שחיטתו בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון (שס"ח). — וקצול שער: לסדרנו יראה חמא מכתולה וקבול שער מאלמנה (כ' יוחנן, טעם כג.). — בית קבול, כל שקע וחלל בכלי לקבל בו איזה דבר: ואם יש לו (לקב של הקטע) בית קבול כחיתים טמא (פסח וס.); פנס שיש בו בית קבול שטן טמא (כלים נ"ד). דכון שיש בו בית קבול קדירות מהור משום כירה (שס"ז ז). סימפוניא אם יש בה בית קבול כלנפים בין כך ובין כך טמאה (שס"ח ו.). קסרא טמאה ולחיים מהורין, אם יש בה בית קיבול מים טמאים (שס"ח ט.). נוס שהוא עשוי בקדירה מלמטן ועדשה מלמטלן ונפרק בקדירה טמא משום כלי בית קבול (שס"ח ט.). קנה מאונים והחוק שיש בו בית קבול מלכות והאסל שיש בו בית קבול מעות וקנה של עני שיש בו בית קבול מים ומקל שיש בו בית קבול מוזה ומרגליות הרי אלו טמאין (שס"ז טו.). משהות שיש בה בית קבול שטן טמאה ושטן בה מהורה, פנקס שיש בה בית קבול שעות טמאה ושטן בה מהורה (שס"ח טז.). ואם יש בה (בעגלה) בית קיבול רמונים טמאה טמא מת (כ' יוחנן, טעם מד.). — כלי קבול, כלי שיש בו מקום לקבל דבר: הויכוס של פלפלין טמאה משום ג' בליים, משום כלי קבול ומשום כלי מלכות ומשום כלי יכברה (גיל' ז ט.). דכון וכו' מהור משום כירה וטמא משום כלי קבול (כלים ז ט.). העושה כלי קבול מכל מקום טמא (שס"ז טו.). כלי חרס טמא משום כלי קיבול (שס"ח ט.). — וקצול טמאה: ועל הנפשות אשר היו שם, בשעת קבול מוטמאה (ספרי צמד' קכט.). — וקבול על מלכות: צא וראה איזו היא פרשה שיש בה קיבול מלכות שמים ומיעט בה ע"ו וכו' (שס"ח קטו.). (2) — ובספריא: גרנותי, פי' מקום קיבול (ערוך ערך גרנותי).

התנוס ומגלל המונס. כ"י, מונל נחלול המונסס הפילוסופיים לקלקין ג. 257). והקשרון הוא המכסה הקבוב אשר יחיה על קצת התיבות כמו כסוי הארגונים וכו' ואמר כי כאשר היה זה הכסוי הקבוב תקוע עמו וכו' הנה הוא גם כן יחשב עמו (פרס המנסה למנצ"ס, כלים י"ח ז).

*קבוב, ט"ז, — ט"ס מן קבב, פעלת המקבב, העושה מעין קבה וכפ"ה (1): והנחת הטבולים במים חמים (על השדר הכואב) וקבוב השר על אידם (קלחון ג י"ח), אבל יעשה הקבוב (2) על אידים מימיים כפי מה שיוחייבה הענין (שס"ד ח"י ז). — והקפה, הפכה עצמה, קו קבוב, קסור: שאי אפשר כלל שיהיה בין מרכז הארץ ובין קבוב גלגל הכוכבים הקיימים פחות מזה השעור (כ"ט ח"ט, מ"י ג יד). שהרוחק בין מרכז הארץ ובין קבוב שבתי וכו' מהלך שבעת אלפים וכ"ד שנה בקרוב (שס"ט). קבוב החרס מלא מליחה (כ"ט ח"ט, מ"י המנצ"ס לפקדי חזקיהו, ספגלה, 34), ואמר שאנחנו נסרוד המשוש שזה השוקים מתחדש כזה הקבוב לבד וכו' וכו' ולזה נסמכו על מידת חלל המחרד אשר ראשו אמצע הקבוב ותושבתו תושבת הכסוי (פרס המנסה למנצ"ס, כלים י"ח ז). שזה הכבש היה בנוי בקיבוב על גבי קיבוב ואחר ביאר לאיזה דבר הוצרך זה הכבש כיוסין על גבי כיוסין (שס"ח ג ו.). התנועה בכלם נראה מאריכה לקצת החלקים ומרחיבה לקצתם ועושה תולולים וקבובים וגבנוניות וצבעים חוקי השנוי (אמור"ל ללח"ד ח"ג, 14). כי האויר הנסגר בקבוב כאשר לא יהיה לו איפשרות לצאת ותהפך בצדדי הקבוב ויחדש קולות משונים (לשנ"ל דורחן, מנן חזות, סלק יעקב ד, נכ:). שהאש שבקבוב גלגל הירח פשוט (שס"ח טג.).

*קבול, קיבול, ט"ז, — ט"ס מן קבל, פעלת המקבל, כמו קבלה במש"ל העקריה, קבול דם הובח:

(1) — ולהלן נאמר: אי אפשר שלא בשחיטה ושלא בקבלת ושלח בזריקה. [בתוספת' (יוס"כ ח"י, סוף' ד יו) כתוב: בוצר מפסין, נכנסין וכו' ועומדין בקבולין (בבבלין) וכו', ע"כ. אך במקום זה בבבלי (יומא כה): במין בובליאר, ועי' קרויס, Lehaw. II, עמ' 282], והערת לו שם.]

(1) (עי' ב. קבב, ב. קבה, קבוב.)

(2) [ובס"עין כל פרוש רש"י שערות לקאנון, כ"י ביהמ"ד שכטר (דף 137): פי' בן יעיש שהיא (הקבוב) כלי ופתחו בו הפה כאשר יסתם מאד בסכת העילוף כדי שיוכלו להשליך לחולה דרך פיו המחוקים].

ג. *קִבְּהָ, שִׁי, — מקוה מים (1): מאי פלג מלהים
מלא מים חנא כמין קובה (2) יש ברקיע
ששטנה גשמים ווצאין (מעני' ח): שנישאו המים עליהם
מלמעלה כמו קובות (3) סככין עליהן והיו נראין
מהלכין בהם כמו הלונות דבת' נקבת במטיו ראש
פרויו וכו' שהיו נוולים כאותן חקובות מים
מתוקים ושותים אוהם (ד"י עקיני, סי' מוסר ס 149).
ד. *קִבְּהָ, שִׁי, — בלי קבול ליון וכדו', חבית (4): ישראל
אחוז קנקן וגוי אחוז קובא (5) ומסול יין
אסור שהוא בא מכת גוי וכו' גוי אחוז קנקן וישראל
אחוז קובא מותר (הלכ' מסק' למלמדי דר' יהודאי
בחו', 148). והיה שם יין בחבית ובקובות וכו'
שהיו היו שם קובות מוטטות וכו' ואם יקח מן
היין שבקובות היה נתחם בנגב (מלכני, ע"ז סמנו).

קב"ה, כ"ס: קדוש ברוך הוא; הקב"ה, הקדוש ברוך הוא.
קבואות, ע' קבות.

*קִבְּבִיב, ח"ט — כמו מקבב, מקבה, עשוי בצורת קפה:
קמור (6), קמור (6): komrex; comprex (6) והפרוש וכו'
ישר או קבוב או עקסומי (כל"ס הסטיא, יסודי

(1) [המפרשים והמלונים ראו במלך קובה אף
כאן. לשון אהל וכפה, וכך הוכנה המלה אף בגלגולים
אחרים של אותו מאמר (ע' ב. קפה), הואיל ובגראח
נשכחה הוראתה הראשונה של המלה. אבל הסור' מורה
על שרש קבא, קבי, במקום ק'וה (לשון יקוו המים)
שכמקרא, וממנו קביא, קביא' במש' מקוה מים, מרבה,
ורק משמ' זו מתאימה לענין].

(2) [ע' בהערה הכאה].

(3) [כצ"ל ללא ספק, כמובן מן ההמשך, ובש"ס
גרסם קורות במקום קובות, ודבריו ר"י עקנין
מיסדים על הנאמר כתומ'. ואמנם במאמר המובא לעיל
מן הבבלי (מעני' ח): בא ברפוס אחד של הילקיט (תל'
סמט) קורה במקום קובה, וזו מ"ס, הואיל ולא הוכנה
המלה, ע' ד"ס, שם. ובאן נדרשת קובה כנראה אף
כלשון נקיבת הרקיע, כלשון הכתיב נקבת במטיו וכו'].
(4) [ואמנם אפשר שאין גם זו מלה עברית אלא
שאינה מן הרומ' cupa, חבית, וכתלמוד במקומה
כובא].

(5) [בתלמוד (ע"ז ס): ישראל אדנא ועכו"ם
אכובא חמרא שרי].

(6) [ע"ז הערב' מדבב א].

אחת, הלכו (אמנות של בן סירא ורב סמא ורבי זורא)
לבית המרחץ ונכנסו להן בקובותן זרע מישראל
ונתעברו (א"צ דגן קיכל, חולד' מדעס, חיונטיין, 48).
עד שנאת בתו של אותו צדיק (ירמיה) לבית המרחץ,
נכנסה (המשה) בקובותה ולשבעה חדשים ילדה
בן (סס סס).

ב. *קִבְּהָ, שִׁי, — צפה, גג מקמר שכראש בנין (1),
Kuppel; coupole; cupola: מוזהה שעשאה
שתיים ושלוש ואחת כשרה ובלבר שלא יעשנה
בקובה (2) (כ' יוסין, מנח' ל"א): — ובסמ"ט:
הרקיע עשוי בקובה (3) רחבה כאהל ארכה במשכן
(צריחא דשמואל הקטן, סק ח). התלולה, איוו היא זו
שעומדת בחצי התלוייה כהל או בקובה ובלבר
שתהא שוה (מסכת סמוס, 47), וממעל לכלי העליוני
וישמו על ראשו מכסה בקובה ראשו מצוק ותחתיו
רחב (יהודס הדק, אלכל הכפר סעו). ואם היה כסדרת
הקובה עם חלל התיבה אמה על אמה כרום שדש
הנה היא לא תמא ואמר איך נדע מדת זאת
הקובה (סכס המסס לרמז"ס, כל"ס י"ז). ונקלמטי
המטה, הן שתי נצבים על שתי קצוות המטה ישלכו
עליהן הסרין בעת השינה ויהיה על המטה כמו קובה
כדי שלא יננסו הוכבים בעת שישן בתוכו (סס סס).
הקובה שנהנו לעשות בארץ ישראל על הקברים (לוחס
מסע על חיו, קיע), — "ובמשמ' סוכך על הראש מסני
השמש וכדו': ואמנם בדוחק לראות ראש המסכה והנה
איש וקן יושב על ראשו קובה להגן עליו מהשמש
(כ"י חלל'סרי, קסר סמוס, מנח' ל"א). וכגשות השמש
הסיר קובה מעל ראשו (סס סס). ואמר המיטין:
ושם קבה במסכה ותלה בתוכה ארמה (כ"י סלוי,
יחו לשון, לוחס סכס צין יוס"ב וקבות). דוק מתח כמין
קובה היות סוכב בלי עקבה (סיר יסודס, סינל לקדים,
קונטרס המיטין סח, 51).

(1) [לב המפרשים והמלונים מהכרים מלה זו עם
א. קפה. אך כנראה שאולה המלה כשמוש זה, כמו
הערב' קפא' א, מן הרומ' cup(p)a, שטמנה אף, Kuppel
cupole, cupola כלשוונות אירופה היום].
(2) [רש"י: כאהל רחב מלמטה וקצר מלמעלה
דהיינו אחת שתיים שלש].
(3) [ע' בהערה הכאה].

א. **קִבְּהָ** ש"ג, — בית זנות⁽¹⁾ וכדו'; ויבא אחר איש ישראל אל הקִבְּהָ וידקר את שניהם (סס טס). — ובתו"מ, קִבְּהָ שר זונות וכדו'; סיד גזרו עליו לשריפה ועל אשתו להריגה ועל בתו לישב בקובה של זונות⁽²⁾ (ע"ז יז:). אחינו יוסף יפה תואר ויפה מראה ששא בקובה⁽³⁾ הוא (מד"כ צרח"ש נל), לך ותקן להם קובות והנח להם מאכל ומשתה והושב בהן גשום יפות (חז"ל ח). — ובסחמ"א: אל קִבְּהָ, בקובה שהיתה שם עם אחי וסרי (לכ"ז, נמד' כס ח). — "ובמשמ' אבר הנקבות, כמו ב. קִבְּהָ: פעם

להניח ששמש מלה זו בתקופת המקרא כשם לאבר מאברי האדם, וכן אין קִבְּהָ א) בערב' אלא כים המס' (Labmagen) של הבחטה המעלה גרה בלבד, ואסמ' אפשר שהנקוד מתכוון לפרוש זה, אף שאינו מסתבר מצד הענין (עי' לקמן). בדרשות חז"ל נדרשה המלה בלשון ב. קִבְּהָ, נְקִיבָה במשמ' אבר הנקבה (עי' ב. קִבְּהָ), וכן כבר תרגום השבעים: οὐδὲ τῆς μήτρας ἀντὶς, כלו' דרך רחמה. וכן החדשים יש שרואים כאן כפילות, או באור נוסף של אל הקִבְּהָ הקורם באותו פסוק, כאלו לומר לך: אל הקִבְּהָ של מי, שלו או שלה? תאמר אל קִבְּהָ שלה, כי בהכנה משומה אין להניח כי דקר מינחם את האיש ואת האשה בזה על זו דוקה, בדקירה אחת, בדרשת חז"ל, ועל כן המלים אל קִבְּהָ מיותרות הן במקומן, ועי' א. קִבְּהָ, הערה].

(1) [ואת משמ' המלה קובתא, קוביתא גם בסור', ושם בא גם קבבא, קובבא במשמ' זונה; מִקְבֵּב, מִקְבֵּב כוונות, ועל כן נראה שיש להסיר מלה זו מן קִבְּהָ במשמ' בִּשְׁתֵּי הכנין, שהיא כנראה שאולה מן הרומ' a(p) במשמ' חבית וכפא, ונראה שיש לחבר א. קִבְּהָ שבמקרא עם קִבְּבָ (במש' קלל) אשר משמעות' בלשון תגרי (ענף של הכוש') היא כוון וקלון (השוה דברי דיוטמן, ZA XIV, 28), ועל כן קִבְּהָ שם נרדף הוא עם קלון, הכא גם הוא במשמ' בית זנות.

והשבעים תרגמו את המלה ἀμύβος, כירה, והפרשנים העבירים הבינוה במשמ' ב. קִבְּהָ או אהל, וזאת בהשפעת הערב'. אך גם בלשון זו יש לראות את המלה במשמ' זו כשאולה מרומית, ובתו"מ דרשו את המלה במשמ' ב. יִקְבָּה (עי' שם), בית הנקבות.]

(2) [כנוסח העירור חסר: של זונות.]

(3) [בקצת דמוס: בקובה א.]

(א) אֵלָה

לקנאה וכו' (מד"כ ויקר' ד). — ובסחמ"א⁽¹⁾: ואלו הי"ב מנהיגי הנפש בי ידים ב' רגלים וכו' וקייבה וקורקבן (י"ז טס). ועל החלב שעל יתר הקייבה אמר ליה רבה בר בר חנה לבריה אתה לא תאכל לא בפני ולא שלא בפני (ערוך ערך המלה). קייבה של בהמה עגולה כמין קשת ומחובר בה חלב משני צדדיה וכו' וחלב שעל צד זה של הקייבה שהוא על היתר אנחנו אוסרין ובהנים נהנו בו היתר, ולמה נקרא שמו איתרא שהוא על יתר הקייבה (סס ערך יסל). בעור הצור מאכילך מעם אחרת כמי תאותך ואשביעך עד מלאת קייבתך (ר"י זנארה, טעונים ט, דודון, 84). כל מי שעצר בתאותו ואסר את קייבתו רבו שבתיו (סס טס). כמה הם גידיו הקייבה וכו' והשלישי מונח ברוחב הקייבה להדיח המאכל ולהוציאו כשהוא מבושל (סס ט, 104). ומי יתן והיתה כקייבת החמור קייבת אדוניו ואולי היינו אוכלים מן הנשאר לפניו (סס יא, 125). כמדומה לי שהנערה מכנות משפחתך כי אראה קייבתה חרמא לקייבתך (סס יב, 138).

ב. **קִבְּהָ**, קיבה, ש"ג, — כמו נִקְבָּה, נִקְבֹת האשה, אבר הנקבה: שכיון הרומח לתוך זכרות שלו ולתוך נקבות שלה והיו הכל רואים את זכרות שלו בקייבה שלה (ספרי, נמד' קלח). כיוון את הרומח כנגד הקייבה שלה וכו' כרי שתהא זכרותו נראית מתוך קייבה שלה (ירוש' ספרי יב, 2).

* **קִבְּהָ**⁽³⁾, ש"ג, — ספ"ס מן א. קִבְּבָ: מונע בר קיבוהו לאום, ואין לאום אלא עוברין וכו' ואין קִבְּהָ⁽⁴⁾ אלא קללה (כדי שיענין חסידה, ספרי נל).

קִבְּהָ, ש"ג, כנ' קִבְּהָ, — מלה מספקת⁽⁵⁾: וידקר את שניהם את איש ישראל ואת האשה אל קִבְּהָ (נמד' כס ח).

(1) [גם של בהמה מטאה.]

(2) [ובבלי (מנ' קלד): נאמר: דורשי חמירות היו אומרים חורע כנגד יד וכו' ולחיים כנגד תלה וכו' קִבְּהָ [במשמעה וכן הוא אומר ואת האשה אל קִבְּהָ]. (עי' בהערה הבאה.)]

(3) [נ"א קִבְּבָ, קוֹב (וכן בסוטה מא:), עי' ד"ס. ובילק' שמע' (משלי סקמז): ואין יקבוהו אלא קללה.]

(4) [יש שגורו קִבְּהָ מן קִבְּהָ, כנון ריבוי ואולי אף אינקלוס הסתרגם למעקא, ואינו נראה, הואיל וקשה

א. **קָבָה**⁽¹⁾, *קִיבָה, ע"י, — אחר הכיסים בנוף של
הבהמת המעלה גרה, המשמשים בח המורה

כיום העצול שבנוף האדם, Labmagou; caillotte; reanet-bag : וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם
מאת זכתי הוכח אם שור אם שה ונתן לכתן הורע
והלתיים והקבה (דנכ' יס ג), — ובתו"ם : (גבינות
עכ"ם אסורות) מפני שם מירון אותן בקיבה של
גבילה (כ' יוסט, ע"ז נ ס), והלא קיבה עולה
חמורה מקיבת גבילה (כ' יוסט, ע"ז נ ס), מפני
שם מירון אותה בקיבת ענלי ע"ז (כ' יוסט, ע"ז
נ ס), אלו טרופות בבחמה וכו' ניקבה הקיבה
ניקבה המרה וכו' (חול' ג ח), קבת נכרי ושל גבילה
הרי זו אסורה, המעמיד בעור של קבה בשרה, אם
יש בנותן טעם הרי זו אסורה, כשרה שינקת מן
הטרפה קבתה אסורה, טרפה שינקת מן הכשרה
קבתה מותרת מפני שכנוס במיעית (ע"ז נ ס),
חומר בורע ובלתיים ובקיבה מראשית הגז,
שהורע והלתיים והקיבה נהגין בבקר ובצאן
וכו' (ע"ז יא ח), מעשה בבנו של ר' יהודה בן שמוע
שבקעו להן ואיכים יותר מג' מאות צאן, ובא מעשה
לפני הכמים והתירו קיבותיהם (כ' יוסט, ע"ז
נ ז), ביצה גידולי גופה, קיבה מסקים אחר באת
לו (ע"ז נ ס), ששה דברים מרפאין את החולה מחליו
ורפואתו רפואה, אלו הן כרוב ותרדין וכו' וקיבה
וכו' (נכ"ז נ ז), אתה למדת מנוריא על בני בלשונך
טול את הלחי, את כיוונת לניקבת האשה והאיש
טול את הקיבה (ילמוד, ראש פ' סנחם, מונח נערך
ע"ד זרוע), — *ובמשמ' כיום העכול של האדם,
Magen; estomac; stomach : כליות יועצות לב מכין
וכו' קיבה ישנה אף ניעור וכו' (נכ"ז סא), המסס
לשחון והמחול לשחוק והקיבה לשינה והמרה

יציאת האויר המוכח וקשקשו וצלצלו עד שיהיה
האחת להכרות רבות, ויתחדש לו כדמות ההכרה
המתחדשות כשיצק הצועק במקום מקובב או בין
הרים גבוהים מונעים מלכת האויר המוכח לפנים
ויסוג אחור (חנ"ד נא"ד 28), — בלי מקבב,
חמר מקבב, וכדו' : ואם היו עם זה חלקלקים דקים כמו
הכלים המקובבים העשויים מן הנחושת הציני
וכו' היה זה יותר עוזר להיותם בעלי קול (ע"ז נ ס),
ובשהמקיש הוא מוקש בחומר מקובב ויהיה בחומר
ההוא מין נקבים פתוחים הנה ויתחדשו קולות משונים
(ע"ז נא"ד דוק, מן אלוט חלק יעקב ד, נכ"ז), אורך הרגל
הוא בעבור טוב העמידה וחיו מקובבים בלתי
שטחיים (ע"ז נ ס, נא), — וקבב על ראש החולה
ובדו', קבבו עליו : שילקח בכד העוים בסוכרי
המקובב על הגחלים ובשיוול חקח מה שיוול ותורה
עליו מלח הנרי ופלפל ארוך וכו' (קאטון ג ד ג),
ויוצק בהם ויקובב על אידיהם וישאף מהם (ע"ז
ג סא ג), ואחר יקובב עליו קורה אחרת כהרכבת
קורת הסלם וכו' (ע"ז ד סא נ),

א. ***קָבָה**, קל לא נמצא.

— ע"י, *קָבָה⁽¹⁾, — קָבָה את רגלו, שם אותה בקב
כדי להראות בקציע : המסמא את עינו המצבה את
כריסו המסמב (2) את רגליו ואת שוקו (מסנ' סא),

ב. ***קָבָה**, קל לא נמצא.

— ע"י, צ"ל *מָקָבָה, — עשוי בצורת קבה או כפה (3) :
הצריך לסוד התל או דבר מקובה ובלבד שיהיו
הפנותיו שוות מכל צד כחצי כדור או כדומה לו
(משנת המדוס נ, 62), ובעמוד אם היה משוך לראשו
וראשו חד או משוך לחציו המקובה (4) או
לכל שהוא (ע"ז נ ס).

(1) [בארמ' קבָתָא, ערב' קבה (a), או קָבָה (b) ובדבור
בא"י קבָאוּהוּ, qabāwe, במשמ' כיום העכול הגדול של
הכבשים שמשנו לוקחים גם את המסס להקפאת הגבינה
והנקרא גם הוא קבה בתלמוד, ועי' גם דלמן
Pal. Jahrb. 1912, עמ' 137, בנראה יש לחבר את המלה
עם השרש יקב (שמשנו יקב, ערב' וקב ע), במשמ' נקב,
חר, מקום חלול, ועי' ערך מסנ'.

(a) קָבָה (b) קָבָה (c) וקב

(1) [פעל נגזר מן ב. קב].

(2) [ברפוס' : המקספה, ובתוספת' (פאס ד יח) :
המקספה (צוק"ם : המקספה), אך בגירסת הערוך (ע"ד
קצ) : המקספה, ומאד שם : משים קב בשוקו
להתראות שהוא חגר, ע"כ, ועי' בהערות של קיהוט,
המביא גם נוסח פרוש הגאונים (ע"י שיטה מקבצת) :
והמקספה פ' מלשון להקפאת, ע"כ].

(3) [ע"י ב. קָבָה, הערה].

(4) [כך חקן שגיגנידר, בכ"י : המקובה].

ובתוֹמִים: יִקְבּוּהוּ עֲטִים וְיַעֲמֹהוּ לְאַחֲמִיב, וְאִין קוֹב¹ אלא קללה שְׁנֵא' לא קבָה אל (ר' אלעזר, סוטה ע"א). — ואמר הַצִּיטִן: דלו עֵינִי לְמִרְוֶה, קראתיך אוֹיְבִי ל קוֹב, הִכַּת שֵׁם וְשֵׁם וְשֵׁם לְרִקְבִי (נחמס צ"י נזכר, חסד נָקִים עֲלֵינוּ, סליח' טעני' אֶחָד). כי אל צוה אור ו קוֹב אותו כי ענה בחיורו: (סוטה נזכר, סוטה חסד לזכר, חסד:). — ואמר המַשְׁוֹרֵר: וְגִרְשׁ מִחֲבוֹ לֹאֵם הָאֵל קוֹב וּשְׁלַף אֶת חֲרָבוֹ וְכָלָה הַצִּיטִן (חלמידי נחמס, לנצור צהעוד, טעני' 6). שיתם אנושים מן נו וגורשו י קבֵם אל קוֹב (חלמידי, חסד קדושים, חסד 112). ואל תהי' כמו אישים אוֹיְבִים אֲשֶׁר קוֹבֵם יִשׁ לְשׁוֹנְאוֹהֶם וְאוֹרְרוֹם (נחמס לזכר, דרך חיים).

ב. **קֶבֶב**², קל לא נמצא, ועי' קבוב.

— טע', **קֶבֶב**, — קבב על ראש החילה וכדוי, נח עליו כַּעֲיִן קֶבֶה אוֹ קֶבֶה, האהיל עליו כַּעֲשׂת שְׁמִיכוֹת כְּדִי שִׁיחִיה רִאשׁוֹ מִחֲסֵם עֵי אָדָם וְכִדִּי³: וּמִן הַגִּרְגֵּרִים הַנִּסְמָכִים לְהַשְׁקוֹת גִּרְגֵּרִי אֲבִרְוִי וְקֶבֶב עַל רִאשׁוֹ וְאֲבִרְוִי כַּהֲנַחַת הַדְּבָרִים הַמְּחַמְּסִים (חלמידי ג' א' ט). שילקח כְּדִי הַעֲוִים וְכִי וְיַחֲלֵל בְּוֹלַעֲטִים יוֹרֵרָה עֲלֵיוֹ הַסִּמְנִים בַּעַת הַקֶּבֶב. וְלִקְבֵב עַל הָאֵד שְׁלֹו (ס' ג' ד' ג'). — וקבב את העין, כמו על העין, עשה עליה קבוב: וראוי שתקבב העין קודם עשיית הרפואות על איד מים חמים על שיתחמם העין (ס' ג' ד' ג' א').

— טע', קֶבֶב, צִיטִי מִקְבֵב, — כְּנִי בְּצוֹרֶת קֶבֶה, מִכַּסֵּה כַּעֲה⁴: וְקִמְרָה, מִקְבֵב בַּת, וְהוּא שִׁיחִיה הַתְּנוּרָה כֹּלָוֹ תוֹךְ הַבֵּית וְהַנֶּקֶב הַקְּמוּר בֹּלֵט חוּץ לְבֵית עוֹד הָאֵהִילֹו נוֹשָׂאֵי הַמֵּת בַּמֵּת עַל זֶה הַקֶּבֶב (נחמס חסד לזכר, חסד' א' ח). אֲמַנֵם הַקְּעִירוֹת יִהְיִיב הַמִּנֵּעַ

הוּא, מִתוֹךְ כַּעֲסֵי הָאוֹיְבִים, מִקְלָל פְּתָאֵם אֶת נוֹהַ, וְעַל כֵּן בָּאוּ עֲלֵיוֹ הָרַעוֹת הַסִּסְפּוֹרֹת בְּהַמְשָׁךְ. וְאֲשֶׁר שְׁצִיל וְיִקְבֵב (עי' טורטניק, ס' חסד לזכר), וְאֶף אֲשֶׁר שְׁלֹא הִכִּין הַמַּעֲתִיק צוּרָה אֲרָמִית וְאֶקֶב בְּכִנּוּן אֲפַעֲלִי.

(1) [שְׁנוּי נִוְסָה עֵי קֶבֶה הָעֵרָה].

(2) [עֵי גִם בִּי קֶבֶה, כִּי קֶבֶה, קֶבֶב].

(3) [עֵפִי הָעֵרֶב קֶבֶב א, מִן קֶבֶה ב) בְּמִשְׁמֵי בַּת

בְּנוּי, אֲשֶׁר כְּמוֹתוֹ בָּאוּ גִם קֶבֶה שְׁכַעֲכָר].

(4) [עֵפִי הָעֵרֶב מִקְבֵב א].

(א) קֶבֶב (ב) קֶבֶה (ג) מִקְבֵב

מִי הָאֵמִין כִּי מִי תְּהִימָךְ יַעֲכֹר עוֹר וּפֶסֶח וְקֶבֶב טַעַן (עֲנוּחָה, נחמס' א, ח).

א. **קֶבֶב**¹, סִמְנֵי אִי, קֶבֶב, *קֶבֶה.

ב. ***קֶבֶב**², סִמְנֵי בִי, *קֶבֶב.

א. **קֶבֶב**, מִי, קֶבֶה, קֶבֶה, קֶבֶה, קֶבֶה, אֶקֶב, אֶקֶב, תִּקְבְּנוּ, יִקְבְּהוּ, — אֶרֶר, קֶלֶל, fluchen; maudire; to curse: הִנֵּה הָעַם הֵימָּה מִצְרִים וְיִכַּם אֶת עֵין הָאֶרֶץ עַתָּה לִכְהֵ קֶבֶה³ לִי אֲתוּ וְכוּ' וְיֹאמְרוּ אֱלֹהִים אֵל בִּלְעָם לֹא תִלָּךְ עִמָּהֶם לֹא חָאֵר אֶת הָעַם כִּי בִרְוֹךְ הוּא (צנוד' כג' יא-יג). מִן אֶרֶס יִנְחֵנוּ בִּלָּק מִלָּךְ מִוֹאֵב מִהֲרִירִי קֶדֶם לִכְהֵ אֶרֶה לִי יַעֲקֹב וְלִכְהֵ וְעִמָּה יִשְׂרָאֵל מִהֵ אֶקֶב לֹא קֶבֶה⁴ אֵל וְסָה אֲוַעֵם לֹא וְעַם יוּי (ס' כג' ז-ח). וְיֹאמְרוּ בִּלָּק אֵל בִּלְעָם מִהֵ עֲשִׂית לִי לֶקֶב אִיבִי לְקַחְתִּיךְ וְהִנֵּה בִּרְכַת בְּרַךְ (ס' ס' יא). לִכְהֵ נָא אֲתִי אֵל מִקּוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנוּ מִשָּׁם אֲנִי קֶצֶהוּ תִרְאָה וְכֹלֹו לֹא תִרְאָה, וְקֶבֶב⁵ לִי מִשָּׁם (ס' ס' יג). גִּם קֶבֶב לֹא תִקְבְּנוּ גִם בְּרַךְ לֹא תִכְרַכְנוּ (ס' ס' כה). לִכְהֵ נָא אֶקֶבֶךְ אֵל מִקּוֹם אַחֵר אִוִּילִי יוֹשֵׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים וְקֶבֶהוּ לִי מִשָּׁם (ס' ס' כז). מִנֵּעַ בִּרְוֹךְ יִקְבְּהוּ לֹאֵם וְכִרְכָּה לְרִאשׁ מִשְׁכִּיר (חלמידי יא' כז). וְקֶבֶהוּ אֶרְרִי יוֹם הָעֲתִידִים עֲרֵר לִוִּיתִן (חלמידי ג' ח). אֲנִי רִאִיתִי אוֹיֵל מִשְׁרִישׁ וְאֶקֶבֶב נוֹהֵר פְּתָאֵם⁶ (ס' ס' ג) —

(1) [קֶבֶב: אֵל נֶקֶב בְּמִשְׁמֵי זֶה, וְכַמֵּה מִקּוֹמוֹת אִין לְהַכְרִיעַ אֶם הַצּוּרָה מִן קֶבֶב אוֹ מִן נֶקֶב. כִּךְ בָּא לְמַשָּׁל: וְיִקְבֵב שֵׁם יוּי מוֹת יוֹמָת וְכוּ' בְּנִקְבֹו שֵׁם יוֹמָת (וִיקֵר' כד' יז) בְּקֶשֶׁר עַם: וְיִקְבֵב בֶּן הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרָאֵלִית אֶת הַשֵּׁם וְיִקְלָל (ס' ס' יא), וְלַעֲמַת זֶה: מִהֵ אֶקֶב לֹא קֶבֶה אֵל (צנוד' כג' ח), ועי' נֶקֶב, 3781].

(2) [עֵי בִי, קֶבֶב, הָעֵרָה, ועי' אִי, קֶבֶה].

(3) [וְאִמְרוּ רִדִּיק: קֶבֶה לִי, כִּשְׁהִשְׁלִי הָרִגֵּשׁ אֶעֱ"ם שֶׁהַבֵּית אִינָה גְרוּנִית הָרַחֲבִיבִי הַקִּמְץ וְהִי' נִחַ חֲמִירָה הָרִגֵּשׁ כִּי מִשְׁמָטוֹ קֶבֶה בְּרִגֵּשׁ וּבַחֲסָף (חלמידי, לִיק, קלכ' א)].

(4) [לִמִּי מִרְטִישְׁנוֹר, ZDMG LXIV, ע"מ' 389, אִין וְאֶת צוּרָה בְּכִי, אֵלֵא, כְּהַקְבֵּלָה, אֵל לֹא וְעַם יוּי, צוּרָה מִצּוּמָה קֶבֶה שְׁנוֹלָרָה כְּרִמְיוֹן אֵל קֶבֶה, קֶבֶה].

(5) [יִשׁ חֲשָׁכִים שְׁצִיד קֶבֶב, וְהִיוּ שְׁנוֹרוֹת אֶת הַפֶּלֶה מִשְׁרֵשׁ קֶבֶב, עֵי שֵׁם].

(6) [לִמִּי הָעֵינִין מִדְּכֵר כָּאֵן עַל כַּעֲס הָאוֹיֵל, אֲשֶׁר

אומר מקבים (עז' א ז), השני דומה לתרקב גדול של זהב מחויק קבין וחצי (תמיד ג ו), אחד אילן עומד בית קביום ושנים עומדין בית ארבעת קבים אין חורשין להן אלא כדי צרכן (תוספת' טני' א ח). היה מבקש ממנו תרקב מודר לו במאה ונטול ממנו תרקב, היה מבקש ממנו ארבעת קבין מודר לו במאה ונטול ממנו ארבעת קבין, היה מבקש ממנו קביום בותן לו קביום (שם ז' ע ט). שותה אדם קב או קביום ואינו חושש (דני' מר זכר חלח, שם קמ). נתפורו לו קב גתלים מכבדן לאמה. תני חדא. קב ותניא איך קביום, בשלמא הך דתני קב רבנן, אלא הך דתני קביום מני לא דבנן ולא ר' יוסי, אמר רב חסדא, רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא היא, דתניא רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר בשל קביום היה מכנים (יומא נד:). (מצא פירות מסורין) קביום בשמונה אמות מהו, קב בארבע אמות מעטא מאי משום דנפיש טרחייהו וכי' קביום בשמונה אמות וכו' או דילמא משום דלא חשיבי, קביום בשמונה אמות כיון דחשיבו לא מסקר להו (כי' ילמין, ז'מ כח). ועי' תרקב.

ב. *קב, ע"ז—חתיכת עץ שחקוקה בה נקיבה שישים בה הקטע את גדום רגלו, רגל מלאכותית!¹, Holzbein: jambe de bois; wooden leg הקטע יוצא בקב שלו דברי רבי מאיר ורבי יוסי אומר, ואם יש לו בית קיבול כתייתם ממא (שם ו ט). הדיוט שחקק קב בבקעת² בשבת, לר"מ הכי נפי דלא מחייב (שם ז' יא:). עובר כוכבים שחקק קב בבקעת, ישראל מסיקה ביו"ט (כז חלח זכר חלח, שם כע). — *פַּעַל קָבִים: רגלים, פרט לבעלי קבין (שעמורים מן הראיה) (ס"ח, חגי' ד). — וקב של קרן, בית קבול לקרן: קרן עגולה ממאה וששומה מהורה, אם הייתה מצופית שלה של מתכת ממאה, ה' קב³ שלה ר"מ ממאה וחמשים מההרין (כל"ס יא ז). — ואמר המפורד:

קבין חטין או מארבעה קבין שעורים וכו' ונותן לה חצי קב קטנית וחצי לוג שמן וקב גרונדות או מנה דבילה (כספ' ס ט). רוצה אשה בקב ותפלות מתשעה קבין ופרישות (כ' יהושע, סוטה ג ד). הספקיד פירות אצל חכרו, הרי זה יוציא לו חסרונות, לחטין ולארו תשעה חצאי קבין לכור, לשערין ולדחן תשעה קבין לכור, לכסמין ולזרע פשתן שלש סאין לכור (ז' ע ז). וכמה יוסיף על משאו ויהא חייב, סוכסוכס אומר משום רבי מאיר מאה דגמל, שלשה קבין לחמור (שם ו ט). התורה היתה באה חמש סאין ירושלמיות, שהן שש מדבריות וכו' במדה ירושלמית היו שלשים קב (ו' ע ז ח). נמצאו עשרת קבים ירושלמיות, שהן ששה עשרונות (שם ז ט). הכף דומה לתרקב גדול של זהב מחויק שלשה קביום (תמיד ט ד). הכרים והכסחות והשקין והמרצופין שנפחתו, הרי אלו ממאין מדרם, והקלוסמר ארבעה קבין, התורטל חמשה קבין, הכריתית מאה, החמט של שבעת קבין (כל"ס ב ח). עריבה משני לוגים ועד תשעה קבין שנמדקה, במאה מדרם (שם כ ז). מערבין חומטין בתבואה קב בכור ואינו חושש (תוספת' ז'מ ג כח). קב מיברני חייב בחלה (כ' חיימי נסס ר' ינאי, ירוש' חלה ג ו). כל העולם כולו נוון בשביל חנינא בני, וחנינא בני דיו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת (כז יהודה נסס כז, סעמי כד:). אדם רוצה בקב שלו מהשעה קבים של הכירו (כז כסכא, ז'מ לח). עושה אדם את קבו אוצר (כז, ז' ל:). — *ובמדת הלח: בעל קרי החולה שנפלו עליו מ' קבין מים, ומהור שנפלו על ראשו ועל רובו ג' לוגין מים שאובין מכלי אחד משנים ומשלשה מצטרפין (מק"י ד). שותה אדם קב או קביום ואינו חושש (דני' מר זכר חלח, שם קמ). — *ובהשאלה לדברים משפטים: עשרת קבים חכמה ירדו לעולם תשעה נטלה ארץ ישראל ואחד כל העולם כולו, עשרה קבים יופי ירדו לעולם, תשעה נטלה ירושלים ואחד כל העולם כולו וכו', עשרת קבים שיחה ירדו לעולם, תשעה נטלו נשים וכו' (קידוש' ט:). — *ובמשפט מעט: משנת רכי אליעזר בן יעקב קב וגבי (בכורות כג:). — *ע"ז *קבים, מדה אחת של שני קבים: המסלת קב או קבים למאה לא יאבד את השאר (תנ"י יא ט). שפאי אומר מקב לחלה, והלל

(1) [דפי עדות הכטיו הנמצא בתלמוד "חקק קב בבקעת" עקר משמ' המלה היא הנקבה החקוק בבקעת בשביל שאריות רגלו של הקטע, ומכאן שננורה המלה מן ב. קבב במשמ' נקב נקיבה. אך קשה לחבר עם מלח זו גם א. קב, שהוא מדה קדומה, שאולי מקורה אינו בעברי'.]
(2) [בבקעת של עץ, עי' בקעת].
(3) [גרסת הערוך: הקו, וצ"ע].

סעל, לוי כי מיני שיר, דעמ"ט, דוקא, 103). — ומ"ר
 *קאָת: סעי' אחרון, אסורין, ספני שהקאות¹
 איכלין אותן (מוספ' ספני י' ז). — ובספ"א: ותהינה
 מעונות הששונות אותי מקיאות כמכות מלואות
 לארץ תשואות ומרבץ דאות, וקאות (כ"י סניז,
 ססכ' יו, 159). — ואמר הש"טן: אין כס להוציאם מבית
 מגוריהם, כי חרמם וי' נפלה עליהם, ושורחם
 להשאות לכיס מדבר וקאות (דעמ"ט, ספסס' סנעו,
 סנז' ליוס"כ, מסז' ספכד', ליוונז, קמו:). דוק יד מיני
 כצה, ושלח יד להכות את צר, וראה יד היה עיר
 מבצר, הוא אוצר לכוס וקאות (כ"י נגלחז, יעוטי
 קלו, עולס ממיד כב).

א. קב², ש"ז, — מרת הנשח ביבש³: עד היות ראש
 חמור בשנים כסף ורבע הקב חרייונים כחמשה
 כסף (מ"ז ו כס). — ובתו"ם: כל עומרי השדה של
 קב קב ואחר של ארבע קבין ושכחה, בש"א אינו
 שכחה ובה"א שכחה (סס"ו ו ח). אי זו היא מדה
 גסה, ביבש שלשה קבין, ובלח דינר (דעמ"ט ז ס).
 המשרה את אשתו על ידי שליש לא יפחת לה משני.

(1) [גי'א: שהקאות].

(2) [בן בתים 'בעבר' ובארמ', וכן בארמ' של
 העודות יב (Sachau, 84, 8): שערין קב] לפרס כל ירחן
 ושנן, כל' שעורים קב אחד למשכרת איש אחד בכל
 ירחים ושנים. ובסור' קבא, וכן בתרגומים השבועים את
 המלה (מ"ז ו כס) αἶθος, המורחה עם χοῖνιξ, כמדת
 היבש, ובנראה שאילת המלה ביו' מלשין שמי' (ט'
 H. Lewy, Fremdwörter, עמ' 115). יש גוורים את המלה
 משרש כ. קבב, אך אפשר שהמדה ושמה שאילת הן
 מלשון אחרת, ועי' בהערה שאחר זו.]

(3) [במשנה הקב הוא ששית הסאה, ואולם
 המדות הקדומות לא היו קבועות לא בעצמן ולא ביחסן
 זו אל זו, וכן מעיד אפיפניוס בספרו על המדות, 4,
 51 ועוד, כי אף בזמנו היה הקב או רביעיות או חמישית
 או ששית בסאה. ובמדות הבבליות יש מדה מקבילה
 לקב, כחלק של הסאה, הכתובה באות-הכרה ק (אך
 בתקופה השומרית היא נקראת סל), אבל בתקופה
 הקדומה מתחלקת הסאה במקרים שונים 6, 5, 4, 10
 או 12 קבים כאלה, ובכמה העודות רשום לפי איזה שעור
 נחשבו המדות, ואך בתקופת בכל המהודשת אחרי
 נבוכדנצר נחשב הקב בדרך כלל כששית הסאה, ולפי
 זה אין לקבל את שעור הקב שבמקרא כדיוק, אלא אם
 כן יתגלו עובדות חדשות.]

יעקב ד, כח). והעוף הנקרא קאקי הוא גלדי
 האצבעות שוכן אצל המים ומקומות האילנות וחיוו
 טובים ומדותיו נאות (סוף, סס סס, סד:).

קָאָת, קָאָת¹, ש"ז², קמ"י קָאָת, — שם לעוף ממיני
 הליליות והינשושים³, Athenae noctua lilith:
 ואת התנשמת ואת הקָאָת ואת החרם (ויק' יא יס).
 והקָאָת ואת החרמם ואת השלך (דנ"י יז יז). וירשוה
 קָאָת³ וקָאָד וינשוף וערב ישכנו בה (ישע' לז יח).
 ורביצו בתוכה עדרים כל חיתו גוי גם קָאָת³ גם
 קָד בנפתרות יליו (לפ"י ז יד). — קָאָת מְדַבֵּר:
 דמית לְקָאָת מדבר הייתי ככוס חרבות (סל' קב ז).
 — ובתו"ם: קָאָת וקָאָד הובילו לראות בשוד ושבר
 הבא משנער (מ"ק כס:). — ואמר הפוסק: והיית
 כעונית עזאזל, ודמית קָאָת מדבר וכו' (פס"ג,
 סס' מסל', נדנ"י, 6). עיני בהם לבי נגרה ולא
 תדמה, לקָאָת מדבר אני דומה (דעמ"ט, סוף,
 סס"ט 81). — וקָאָת, כמו קָאָת, ואמר המשורר:
 יתאו אנוש מבין שכן מדבר כמו קָאָת (יוסף בן

(1) [במקום קָאָת, בתיו הנכבה, אך היו שראו
 את התיו כשרשית, ועי' בהערה שאחר זו.]
 (2) [התרגומים והפרשנים הקדומים ראו בקָאָת
 בדרך כלל את עוף המים, pelecanus, וקאחרונים בארחהו
 מלשון קיא, "ספני שהוא מקיא את הקוביות שבלע"
 (דברי בוכרטוס), אבל י. אהרני (לשוננו ח, 101-120)
 הוכיח שאין פרוש זה מתאים, ושהקָאָת היא עוף ממיני
 הליליות, לילית כהירה וחורח, Athene noctua lilith,
 שנקרא כך בתקופת לקולו, ור' את החצר הרב המובא
 שם. ואמנם היו גם במפרשים העכרים, שראו את הקשי
 שכוהיו הקָאָת בעוף המים. ובתב ריב"ג (ספ"ט, קח):
 הקָאָת פרושו בו הקיק, והוא מעופות המים צוארו ארוך,
 ואינו סוכר שיהיה זה, ספני שאמר הכתוב דמית לְקָאָת
 מדבר, ואם כן הוא עוף אחר מבלעדי הקיק, וכבר הסירו
 ההא בתו בעמידה ואמרו הקָאָת, ע"כ, ובסקור הערכי
 הוצאת נויבאואר כתוב הקָאָת פרושו בו הקיק וכו',
 וגוססה זו חיתה גם לפני רד"ק שכתב (ספ"ט, קח):
 והביא (ריב"ג) הקָאָת בה"א ואמר וכבר הסירו. הה"א
 בתיו ואמרו הקָאָת. והנה הקָאָת בה"א לא נמצא ולמה
 חיתה דעתו כי עקר הקָאָת בה"א והתיו? תעוררה? ומי
 הביאו בצרה הוא? וכן הפייט שאמר לכוס מדבר
 וקָאָת דעתו כדעת רבי יונה. והנכון כי קָאָת התיו
 שרשית והוא בשקל דבר, ע"כ.]

(3) [גי'א: קָאָת, עי' גינצבורג.]

ברעית דקוף תלויה, דאי דרר. ביה ליעייל ולועול
בהך זבוי, שין שקר תיו אסת, מאי טעמא שקר מקרבן
מיליה, אסת מרחקא מיליה, שיקרא שניה, קושטא
לא שניה, ומ"ט שיקרא אחרא ברעית קאי (1) ואסת
מלבן לבוניה, קושטא קאי שיקרא לא קאי זבוי, א"ת
ב"ש, אם אתה בוש, ג"ר ד"ק, אם אתה עושה כן
גור בדוק (סנה קד).

—*ק', קצור במקום קרָבן: המוציא כלי וכתוב עליו
ק' קרבן, מ' מעשר, ד' דמאי, מ' טבל, ת' תרומה,
שבשעת הסנה היו כותבין ת' תחת תרומה, ר' יוסי
אומר כלם שמות בני אדם הם (מע"ט ד יא).

קא (2), ס"ז, רק נכנ' קאז, — כמו קיא, אבל הנשלט, אחר
שנבלע, מן הושט, אבל מוקא: כבלב שב על קאז
כסיל שונה באולתו (עש"י כו יא).

קאה (3), ס"ז, — כמו הקיא (4): שאפילו גוף הכריא אם
יאלכל מטנו (מהרש"ב) יותר מהשיעור יקאה
אותו (רש"י פלק"ל, חגס סיוכוס, 16). — ואמר הפוסק:
בכני אונים אף בשאוניו ובאין אונים יפעה תועה
נלאה, יפעה עד כי יקאה דם בשנים (ע"ש זכות,
בזל נזל, פסל' סיב, ספרד). שחו וצאו תמרוים
לענה וראשו קאו מאשר בלעו (יעקב פרחשטיק, על
נח' חלדני, נחך שפטים, 97).

קאק (5), קק, קאקאי (5), ס"ז, — שם לעוף לבן ארך הצינור
השוחה במים, ברבור לבן, Schwan; cygne
swan: והעוף הנקרא קאק קולו קיל נעים ובלבד
כשימות או מסינו, ויגיע קולו לעומק הים, וכבר
הלכו אנשים לים ומצאו שם קקיים הרבה צועקים
בקול מכאוב וראו שם מת (כנ"ץ דורן, מנן חזק חלק

כטכטא אות זו בערב', השוה ברב המקומות למכטא
אות זו בתקופת המקרא, בדרך כלל k
נחצית (1), ובתוס' (כטכטא הערבית שם) g נחצית.
ואמנם יש שיהודים ושמרונים, המשפיעים מכטא
הערב' שבא"י ובסוריה, מכטאים ק כמו א: באר, מא"ס
ובדו' כמקום בָקָר, מקום וכו' (עי' דוד ילין, השקפה
שנה ד, גליון טו).

במכנה המלים בעבר' באה האות ק כשרשית
בלבד ואינה מצטרפת עם ג, ו, כ' אחריה או עם ג
לפניה (מלס, משכנח, פזיחה, 10).

בסימון המספרים ע"י אותיות (גממריא), שקבלוהו
היהודים מן היוני (2), ק עברית = 100 (אך ביוני,
שארין בה חמורת הצדי העברי, αρααα = 90) (3):
יצחק, י' מול עשרה נסיונות, צ' לחשעים שנה לשרה
נולד, ה' לשמונה ימים נמול, ק' מאה שנים היו
לאברהם (אדיר נד"י יס). — ובסמ"א: הלך וצרף
את האותיות וכו' לקח ק' מאה ת' ארבע מאות
ויוג חמש מאות שלמים (קטעי נדרש וסגדס, גנזי שכתב
ח, 185). ש' דשמים שלש מאות, מ' כתומה דשמים
ת"ר, ר"ק דרקיע שלש מאות, שק"ם דשחקים אלף
ובו' (נחלשים נכתי, חלקה, 6).

על צורת האות קוף בימי התלמוד ועל מקומה
בין אותיות האלף בית נאמר בתלמוד: קוף
קדוש, ריש רשע, מאי טעמא מהדר אפיה דקוף
מריש, אמר הקב"ה, אין אני יכול להסתכל ברשע,
ומאי טעמא מהדר תגיה דקוף לגבי ריש, אמר
הקב"ה, אם חזור בו אני קושר לו קשר כמותי, ומ"ט

(1) [כדי להבחין בין הקוף והכף בטכטא היו
אף מנקדים את הקוף בדגש, ואלה דברי ריב"ג (הקמס
כז, 143): ויש שידגשו גם כן העברים האות לבלי מה
שוכרנו אך להצחצח האות ההיא הדגושה, כאשר יראו
שתתערב באות אחרת היא קרובה אליה במוצאה,
בדגשות קוף ונתקנתו מן העיר (שטעיס כ לז)
מיראתם שתדמה לכף, וקוף ביקרותיך (הגלים נח י'), וקוף
ולו יקחה עמים (נחלשים נח י'), וקוף עקשות פה (משלי
ד כד), וקוף ועקבותיך לא נודעו (הגלים נח כ), וקוף אם
יקרך עין (ש"ל כס י'), וקוף בקדש ה' (שמות טו יז)
מיראתם בזה גם כן ע"כ.]

(2) [עי' טורשנינר, תעודות לכיש, עמ' 200 וכו'.]
(3) [0 רובית כסימן למספר 100 אינה כידוע
האות 0, אלא גלגול של סימן שצורתו המקורית היא
כע"ל ונקרה בחובו.]

(1) [גם השיון, כמו קר, נכתבה בתקופה זו מחדרת
למטה, כאלו עומדת על רגל אחת. לענין, עי' טורשנינר,
כתב התורה, עמ' 24.]

(2) [עי' ב. קה קוא, קוא, הערות.]

(3) [פעל משני, שנגזר מן קא וכו'.]

(4) [בכבלי (נכ"י נח). נאמר: קאוי עסקך
כרומנא. אך המלה ארמית, ובכ"נ הנוסח: קהא עסקך,
ובכ"י מינכן: פסיד עסקך וקאויל כרומנא, עי' ד"ס.]
(5) [ע"פ הארמ' שבתו"ם: דמיון באפאי כי קאקי
חיורי (ככ"י ו). ואמנם שם הכונה כנראה לעוף, היבשה,
ובערב' קאקא (א) הוא עורב.]

(א) قاق

שער הקוף

ק

תכונה זו של הגה הקוף, היא שגרסה לחלוסי האות ק, ביחוד על יד הגאים נחציים או גרוניים אחרים (אף ר), עם ב או ג, בין שהפכו אלה לקוף בהשפעת הגרוניים, ובין שלא שסעו את תהורת הקוף על יד הגה מוחר אחר. השוה קטע—גדע, קובע—כובע—מגבעת, בקר—כבר—כגר, קשט—כשט וכדו'. וכמו כן משתנים ההגאים הנחציים שעל יד קוף ללא נחציים ולחפך, כגון קטל—קתל (ערבי), קטן—קתן (אשורי), קשר—קצר (אשורי), קבר (ארמי) ועוד.

בהעתקות היוניות והרומיות המשקפות את מכמאם של עולי בבל, שכבר אברה לחם הגית ההגאים הנחציים, מעתקת קוף ע"י k, e (ולא ע"י q), וכן באה בתו"ם ק במקום k או e במלים יוניות ורומיות, ואמנם x יונית ורומית מעתקת גם קס וגם כס, ואכן, בשם שהפכה ק ארמית קדומה, בשתיא באה במקום ע עברית, צ' ערבית, לע (ארקא—ארעא), וכמו שהפכה קוף לאלף במכמא העירוני של הערבית שבא"י, כך נראים עקבותיו של חלוף כזה אף בהעתקתן של מלים יוניות ורומיות ספורות בתו"ם, כגון אימליו, κατὰλυσις, אופסא (על יד קופסא), ἀπαλα, ועי' לקטן.

במכמאנו היום נבדלת הקוף בן חקף הרגושח רק כפי היהודים שבארצות הזרות, המכמאים אותה

פ

אות התשע עשרה באלף בית העברי, בין צ ובין ר, שמה קוף, ע"י ערך זה.

אות ק היא בלשון חקדומה סימן לאחד ההגאים החביים, שהמדקקים העבריים מצרפים אותם בצירוף גיכיק, וביחוד לחגה חבי אחורי, שמכמאו כאלו זה של האות כף (הדגושה) או גם של הגימל (הדגושה) בתוספת תהודה (resonance) הגרונית-לועית, האפינית לכל ההגאים הנחציים (emphatic) בעבר', ח ט ע צ ק. תהודה זו נוצרת ע"י הורדת מכסה הגרון (במו בתנועת הבליעה, אלא לא עד כדי סתימת הגרון), וע"י כך מרחב ומעמק חלל הלוע, שדרבו עובר זרם האוויר במעברו במקום התחוך וכפה, ובה אף מעתק במרה ידועה עצם מקום התחוך מקצת לאחר, וכן נדחה כזה חלק מורם אויר הנשיפה בכיוון החטם, מה שמוסיף להגאים הנחציים האלה אף תהודה אפית ידועה.

בצורה מפורת ביותר בולטת תהודה זו בהגה העין (בעקר = אלף מוהדת בזאת), ועל כן נשמעים הגאים נחציים אלו כאלו היו מרכבים מחגה התחוך בתוספת הגה העין. וכך נולד אף סימן החגה ק בכתב הקדום כתרנכת של ג או כ (בעקר ג עם קו מכחין) עם ע, בהקבלה אל סימן האות ט, שהוא מרכב מן ת—ע.

בראות אלמנות חיות צרורה (כחצ"ט) אי גנוכק, (ליג 127). נפשות ברוחות מכית תלאות וחטאתם עלי שכםם צרות, והיו תוך שאל על מפעלותם, כאלמנות בחיותם צרות (כ"י חניני? הענק חות 5, ק' הונל להכני). ומי יתן ועשית כיפיה מעיל ספר כתוך בית הכחירה ואם אין זה לתחת דוד למוחר לאשה אלמנית חיות צרורה (ענוני, נסכ' ס, 59).

צִרְיָוִת, ט"ז, — כמו צִרְדוֹת; ואשר ימשכו אחיו בעלת הצד ובעלת הריאה וצרירות הקול וכאיבי הברון (קלנין ח צ צ ג ו).

צרת, מסנו לעיר צרת השחר, לא נתברר מקורו ומשמעותו⁽¹⁾.

צִרְתָּה⁽²⁾, ט"ז, — כמו א. צרה: אל יי צִרְתָּה לי קראתי ויענני (סכ"ל קב ח).

צִתֶּר⁽³⁾, ט"ז, — מין עשב בשם, Thymian; thym(e); חאוב שבצורים הנקרא צת, והוא בלשון יון חיסון (אסף סדואל, כ"י מייכנ, 33).

צתת, ע' יצת, א. צות, ב. צות⁽⁴⁾.

⁽¹⁾ [יש שרואים תיו של צרת כסימן הנקבה וגוזרים את השם משרשים שונים].

⁽²⁾ [אמר ריב"ג: וכבר הוסיפו ההא על הא הנקבה והפכו הא הנקבה לתיו בעבור הקבץ שני נחים רפים וזה בכמו אחרם וישועתה לה' (וינס צ יו) וכו', ב צרתה לי (סכ"ל קב ח)].

⁽³⁾ [ע"פ הארמ' והסור' צתרא, ערב' צִתֶּר, והוא ברום' satureia. ועי' לו, Flora].

⁽⁴⁾ [היו שגזרו צורות כגון הצית, מצת, מצתת מן צתת, וכן בארמ' שכתובים (שנס קיט): ר' זירא מצתת צתותי, ולפי זה הניחו אף מלים כגון צתת, צתית במשמ' מדלק, נפרור. ויש שכתבו אף במקום צתת מן ב. צות: צתת. וכתב הערוך (ענך למס):

ובעבודה ליוה"כ צותתיו פי' מאויני לשם המפורש. ולעיל ע"י 5444 לערך ב. צות, פוע', צותת, במשמ' הקשיב, השלם; ואמר ב"ס: המשקיף בעד חלונה ועל

פתחיה יצותת (צ"ס גני' יד כג).

צורר ענה ברחשו ונתפאר ברוב רכושו (כחצ"ט, אשכנז, ליג 281). — ואמר המפורר: כי גיל תהיה בלבב רעים וכאב נענר בלבב צורר (כחצ"ט, חכש"ט, 90). — ונק' צִרְרָתָה, מ"כ צִרְרָתָה, ואמר המפורר: הומשלו בנו ארבע צורות צמדות כפולות ומצירות (כחצ"ט, אשכנז, לכות, קלימ' להעניס, קדור כחצ"ט, שנס).

צִרְרָה, ט"ז, — כמו צרה: אם אמר בארו לי אמתת ההנאות (ו)ה צררות, אמרנו ההנאות הם התענוגות והמערבות והששונות. ואשר יוליך אליהם או אל אחד מהם וכו' והצררות הם המכאובות והדאגות ואשר יוליך אליהם או אל א' מהם (כחצ"ט, כחצ"ט, 90). — יסודם סקל' במסכ' סרינר על יסועה, LFDWDJ, Bericht XVIII, ענ' 62 נהעס).

צִרְרָה⁽¹⁾, ט"ז, מ"כ צִרְרָתָה, — אשה צִרְרָה, שאינה רשאית להודג לאיש מפני סבה מהסבות, נשים פילגשים אשר הניח לשמר הבית ויתנם בית משמרת ויכלכלם ואליהם לא בא ותהינה צִרְרָה עד יום מתן אלמנות חיות (ט"ז כ ג). — ובסח"א: עשה (יפתח) לה לבתו בית מחוץ לעיר והתבודדה שם ולא ידעה איש וכלבלה שם, והיתה צרורה כל ימי חייה (כד"ק, חכש"ט, סנס). — ואמר המפורר: עלמות לא ידען איש ואיכה לאישים בערים יהיו בעולות, צררות יהיו נצח ובאמר נדיבים ישבו לעד בתולות (כחצ"ט, מענוס מענוס, כחצ"ט, ק"ח). המאזן בתולות או גרושות כגם או אלמנות חיות צרורות, אשר כל השפחות השנואות גבירות הן וגם צרות לשרות (כ"י נן שנה, מלחמ' סחכסס והעוסק, ח). בוערה בי אש קנאות על גברת בי אסורה, בוז ולעג כל

⁽¹⁾ (בערב' צרור א): לא צרור פי' אלאשלאט, [בעבר' לא יהיה לא־נשוי באשלאט, ועי' מאמרו של א. ש. יהודה, JQR July 1903, ע"י 705].

⁽²⁾ צרור

ישא וי' עליך גוי מרחק וכו' והצר לך בכל שעריך (דבר' ב' מט-כג). כי יצר לו איבו בארץ שערי (מ"א ס' ז'). הגני קולע את יושבי הארץ בפעם הוואת והצדתי להם למען ימצאו (יכ"ו י' יח). ותתנם ביד צריהם ויצרו להם ובעת צרתם יצעקו אליך (כח"ו ט' כז). ויבא עליו תלגת פלגאסר מלך אשור ויצר לו וכו' ובעת הצר לו ויוסף למעול ביו' (דסי"ב כח כ-כג). — וכתובים: נסרעין מהן (מן הגוים לפני איריהם) מפני שהוא מיצר לו (כ' יהודס, ע"ז ח' ח). כי ה' גלחם להם במצרים, ולא במצרים בלבד אלא בכל המצרים להם לישראל לדורות (מכ"י נשלח, נכ"י נ' ה). ומעשה באשה אחת שהיה כנה מיצר לה (נ"ק ג'). כל המיצר (י' לישראל נעשה ראש ב' יוסף, נכ"י קד'). שפרת ורבת והצרה לעולמו של ישראל, ד"א שפרת ורבת והצרה לבנו, ד"א שפרת ורבת והצרה לכתו (מד"ר ויק' יג). הרשעים אין להם מעשים טובים ואין עושין פירות אלא מצרים לעצמן ולאחרים (ס' ס' כז). אינו כדון שאני מצר למי שעשה בי טובה (ס' נמד' כג). השכינות אומרות כך אמר לנו פלוני הנביא אלא לא רצה להיצר לך (תנ"י נזכר, ויק' י'). — ובמהמ"א: וכן המצרים כל אחד מאותן המצרים והסרעים לישראל אילו לא רצה להרע להם הרשות בידו (נמד"ס, מסנ"ס ו'). ואינו חייב להצר לעצמו ולשאל מאחרים כדי להרבות במאכל בשבת (סוף ס' ל' ז'). — ואמר הפוסק: יה מופת אחת שילחח על מצרים, מופתים הרבה תשלח על מצרים (יב"א, יחזק' קצ"ב ל' סוף, זולאי ס'). הושעלו בנו ארבע צורות, צמודות במולות ומצירות (קצ"ג, חש"י, כלימ' לחנניס, קדור קש"ג, סנ"ג). זור והצרי וחבוש ועמר, וזת מלחשרוף ולהציר בזכר שמר (סוף, פלגי חנני, ס' ס'). — ואמר המשורר: ואם נמצא במדות המעולות כענות איש והכניעו ליצרו, הלא הוא באמת תמותה ויצר רע ושמן המציר (כ"ט סקידא, סנ"ג, סקד', ז'). התדע שם אשר תוכו כבדו נספחו במספר השבטים, ומפלתו תהי בו על יד אביעד ועשה בו במצרים (2)

(1) [ויש בו גם משמש' ב' צר, עי' בהערות

לשרשים.]

(2) [עי' מורשינר, לשוננו יא, 271.]

שמים (אלעזר בן יעקב הנזכר, דיואן, נדודי, ק"ד). — (ב' ובמשמ' פ"ע, כמו קל: ובחצר לו חלה את פני וי' אלחיו (דסי"ב כג' ז'). — אשה מצרה, שהיא בצרה, במכאוביה: והיה לב גבורי מואב ביום החוא בלב אשה מצרה (יכ"ו מט' מט'). — וכתובים: הצר, במשמ' הצר לעצמו, היה צר לו: שלח לו רבן גמליאל (לר' יהושע) גזורני עליך שתבא אצלי במסקל ובמעוטיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונוך, הלך ומצאו ר' עקיבא מיצר, אמר לו יש ללמד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי (כ"ח ט'). מי מיצר, ר"ע מיצר או ר' יהושע מיצר (ננלי ס' כה). אע"פ שמיצר הוא עכשיו שמת הוא לאחר זמן (ע"ז ח' ח). ר', אומר לפניך דבר שמת אין אותה מיצר (כ' עקיבא לר' אליעזר, סוספ' מול' נ' כד). התחיל אותו בן מיצר (י' קשרי דבר' יח). המיצר אסור להתפלל (נכ"ס ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי, ירוס' נכ"י ח'). ואינו מיצר (הכותב נט' לאשח'ו), אמר ר' זעורה מבין שנתן דעתו לגרש אינו מיצר (ס' מ"ק ג' ח'). ומורה רבי יהודה בסדר שיכולת לקפלו בסודר שטופלתו בסודר שאע"פ שמצירה היא עכשיו שמתה היא לאחר זמן (מ"ק ט'). אמר משה עכשיו אכנס בתחומי של אחי ויהי מיצר, בשביל כך לא היה מכשך לילך (מד"ר סנ"ס ג'). כשם שהביל מרגיש בצרה שהוא מיצר כך בשאדם שמת הלב שמת תחלה (ס' ס' יט'). מלך בשר ודם בשעה שחידולתיו נשבים הוא מיצר, תאמר אף כאן כך, ת"ל לקחת, ובשעה שאדם מוכר הוא מיצר ת"ל מתנות באדם (ס' ס' נג'). בנותה שבעולם אדם לוקח חפץ מצר לשמרה, אבל התורה משמרת בעלי (ס' ס'). י"ב שבטים שהקריבו קרבנות לתנוכת המזבח ושבת לוי לא הקריב כלום והיו מצירים ואומרי' למה רחקנו וכו' משל למלך שעשה מעודה וכו' היה אוהב אחד שאוהבו יותר מדאי, לא קרא אותו עמה, היה מצר לומר שמת בלבו של מלך עלי כלום (ס' נמד' טו'). שבעולם הוה נשמים טרדות לעולם, יוצאי דרכים מצירין בהם, מפרשי ימים מצירין בהם וכו' (ס' ויק' לה). ושבתו לעשות יום הכפורים והיו מצירים (ס' ס' י'). התחילו

(2) [בך השלים מ. איש שלום ע"י חילקוט.]

אשר חלה להיות בחשבוננו על לא חמם כפנינו
(ישראל משם חזן, סליחם הסלס, יו). — (ב) סַעַ, צַרַּרָה
האשה, היתה צַרָּה לחברתה, Rivalin sein; être
rivale; to rival : ואשה אל אחתה לא תקח לַצַּר
לגלות ערותה עליה בחייה (ויקרא יט יח).

—סַעַ, הַצַּר, עַי' ג. צַרַּר.

—סַעַ, צַי' צַרַּרָה, —כמו צַרַּר, ואמר המשורר: רעון
ארו כלו צרי דחוי חרי בשוררו מ צ ו ר ר י וזה פרי
דבר מרי בבקרי משובות (לחצ"ע, חני חני, חני 116).

ג. צַרַּר (1), סַעַ, צַר, יַצַּר, וַיַּצַּר, תַּצַּר, יַצַּר, — (א) צַר
לפלוגי, היה לו צַר, במשמ' רוחנית, היה בַּצַּרָה:
ויירא יעקב מאד וַיַּצַּר לו' ויחץ את העם אשר אתו
וכו' לשני מחנות (נחל"ע לז ט). ככל אשר יצאו יד
י' היתה כם לרעה כאשר דבר י' וכאשר נשבע י'
להם וַיַּצַּר להם מאד (סע"ז כ י). ויעברו בני עמון
את הירדן להלחם גם ביהודה ובבנימין ובבית אפרים
וַתַּצַּר לישראל מאד ויועקו בני ישראל אל י' (סס
י ט-י). וַתַּצַּר לדוד מאד בי אמרו העם לסקלו (ש"ח
ל ו). וַיַּצַּר לאמסון להתחלות בעבור חטא אחתו (ש"ג
יג ז). במלואות שפקו יַצַּר לו' (חני כ כב). — ובהו"מ:
אל ת צ ר (2) צרת מחר כי לא תדע מה ילך יום (גן
סיח, יצ"ח קג:). ויהי היום ההוא תושך לכל העולם
ו י צ ר לגוי הקטן מאד ויועקו אל חי (מד"ח חסר,
ויגד לו נדכיו). — ואמר המשורר: אל ת צ ר ה יום
חק מרפך יהי נעצר (נחל"ע, סע"ס ט, 77). — (ב)
במשמ' העקרת, צר המקום מַיִשְׁבִּים וכיוצא בזה,
היה צַר, לא היה בו די מקום ליושביו, eng sein;
être étroit; to be narrow : כי עתה תַּצַּר מיושב
(סע"י טע יט). — (ג) וַיַּצַּר הדבר, יַצַּר, לא היה לו די
מקום, צַר הַצַּעַד (3): בלכתך לא יַצַּר צעדך ואם
תרוץ לא תכשל (עס"ז ד יג). יַצַּר צעדי אונו (חני
יט ז). — ועי' בי צַר.

—סַעַ, הַצַּר, הַצַּרְתִּי, יַצַּר, וַיַּצַּר, יַצַּר, הַצַּר, מַצַּרָה,
— (א) הַצַּר לפלוגי, עשה שיהיה לו צַר, בכל המשמעות:

—סַעַ, *צַרַּרָה, — שצַרְרו אותו, נקשר: וצרת הכסף
בדרך, דבר שדרכו ל י צ ר ר (כי ישמעאל, ספרי דברי
קז) — וַיַּצַּר הדם (2), נצטבר הדם בגוף כשפך דם
מנימי: העושה חבורה ו צ ר ר כה דם חייב (יחזק'
טז ז). נ צ ר ר הדם אף ע"פ שלא יצא (חייב
בשבת משום חובל) (חול' מו:).

—סַעַ, צַי' צַרַּרָה, —כמו צַרַּר, ואמר הפיוטן: ציופה
נאסף למנותתו, מ צ ר ר ת בחיים נשמתו, צדיק
הוליוכו להלקתו, ויקבור אותו (יהודה זל' ענחס, חנחס
דכ, יולי ש"ס, מנח' חני' ז, קטע:).

ב. צַרַּר (3), צַרְרו, צַרַּר, צַרְרִים, צַרְרִי, יַצַּר, צַרְרוּ, צַרָּה,
צַרְרוּנִי, — (א) סַעַ, צַרַּר את פלוגי ולפלוגי,
היה לו לַצַּר, לאויב, הציק לו, עשה לו רעה,
anfeinden; opprresser, être ennemi; to oppress, treat
in a hostile manner : וכי תכאו מלחמה בארצכם על
הצר הַצַּר אתכם והרעתם בחצצרת (נחל"ע י ט). צַרְרוּ
את המדינים והביתם אותם בי צַרְרִים הם לכם
בנבליהם (סס כה יז-יח). ואם לא תורישו את יושבי
הארץ מפניכם והיה אשר תותירו מהם לשכים
בעיניכם ולצינכם בצדיכם וַצַּרְרוּ אתכם על הארץ אשר
אתם יושבים בה (סס לג נח). וסרה קנאת אפרים
וצררי יהודה יכרתו אפרים לא יקנא את יהודה
ויהודה לא יַצַּר את אפרים (סע"י יח יג). כי ידעתי
רבים פשעונכם ועצמים חטאתיכם צַרְרִי צדיק לקחי
כפר ואביונים בשערי הטו (עמו"ס יג). רבת צַרְרוּנִי
מנעורי יאמר נא ישראל רבת צַרְרוּנִי מנעורי גם לא
וכלו לי (סע"י קט כ-ג). — ובתפלה: עוינו פשענו
צ ר ר נו קשינו ערף (חסננו, ודו). — ואמר המשורר:
ועויתי והעויתי ופשעתי ופגמתי וצַרְרִי וצַרְרִי וצַרְרִי
וקללתי וקללתי (לחצ"ע, נח חני, כסנ"ח, 205). —
ועי' צַרָּה. — צַרָּה הַצַּרָּה את פלוגי, צַרְרוּ צַרָּה (4),
עי' א. צַרָּה. — וַיַּצַּר צַרְרוּהָ, צַרָּה גדולה: והגה
עד עכשיו מעלחן של ישראל בזמן קרוב ועל כן כל
הצרות צַרְרוּת והרחקים דחוקות (צנים מנוסה,
דכך מ, חסע"י, לז:). מה הצרה הצַרְרוּת הוואת

(1) [עי' בי צַרַּר, הערה.]

(2) [ואולי סַעַ, עי' שם.]

(3) צַרְרוּ צַרְרוּנוּ וכו' (חני ד יט) יג צַרְרוּ.

[ועי' בי צַרָּה, הערה 1 בעמ' 5383.]

(1) [במדרש"ג (דנח, סע"ס 157): ל ח י צ ר ר.]

(2) [ועי' קל, הערה.]

(3) [עי' הערה לשרש.]

(4) [עי' בהערה לערך א. צַרָּה, עמ' 5621.]

ספק אין משתמר ואילו הקב"ה צר העובר במעי אשה פתוחה ופיה למטה ומשתמר (כז מינכא דכ פסא, נדה לא). שנעשו של אדם צרורה בקרבו (כ' מינכא דכ חידא, נד"כ בראש יד). שרר צרור ומונח לך (כ' חלנו, סס דנ"ג ג). ¹ — *צָרָר דבר בכנפי פלוגי, שפר לו את זכרון-מעשהו הרע: משה אתה אוסר שלה נא ביד תשלח, חייך שאני צוררה לך בכנפך ² (סס ויק' יא). — ובמהמ"א: עשרה בנים קבר ר' יוחנן והעשירי שבהם נפל לתוך יורה רותחת ונתחבתו אבריו ונשל ר' יוחנן מצבע קטנה שלו וצררה בסודרו שהיה מתנחם בה (פסו' הגל' הרכזי טט, 214). מה נוד צרור ועומד כך מצרים צורין ועומדין והיו מתעלפין מריח המים וכו' כך היתה נפשם של מצרים צרורה ועומדת ואינן לא מכניסין ולא מוציאין (מדס"ג, שמוט טו ס, הוספא,

¹ [במד"ר (בראש' מו) מובאים בשם ר"ש בן לקיש דברי האל על אברהם הנמול בהיותו בן צ"ט שנים: קינמון אני מעמיד בעולם, מה קינמון הזה כל זמן שאתה מובלו ומעדרו הוא עושה פירות, כך שצרר דמו משבטל יצרו משבטלה תאותו, ע"כ, כך בכ"י, ע"י תיאודור. ופרשו כאלו הכונה משנצרר דמו, ז"א משנקשר דמו, ויש מצינו לגרס: משנקרש. ויש שהכנסה המלה שנצרר בתוספת הפרוש נקשר אף לגוף המדרש בכמה דפוסים: כך משנצרר דמו משבטל יצרו משבטלה תאותו משנקשר דמו, ע"כ. ואולם אין נצרר הדם (ע"י לקמן נדע"י) בא במשמ' מתאימה כאן במקורות, ואף הענין דורש, אדרבה, שיבוא כאן פעל האומר כיצד חדש ורענן הקב"ה את דמו של אברהם. ועל כן נראה שהכוונה: מה קינמון הזה כל זמן שאתה מובלו ומעדרו הוא עושה פירות (אפילו בוקנה) כך (אברהם) שְׁעָדָר (או שנעדר) דמו משבטל יצרו משבטלה תאותו. המילה היא המתפרשת כאן בעדור דם האדם ברמיון לעדור השדה, וכתנאי להורעת זרע, וע"י גם בשמושי הפעל עָדָר בכנינים שונים בלשון החכמים לעיל עמ' 4348 וכו'.

² [כך הגרסה גם בכ"י וטיקן של המדרש שתצלמו נמצא בבית הספרים הלאומי בירושלם. ורש"י (פסו' ד יט) מביא בדברים האלה בלשון זו: מדרש הנחומא מצאתי לשון אנדות כאד' המאיים על איש המקניטו חייך שאני צורר לך בכנפך, כך המקרא הזה מאיים על ישראל קנאתי קשורה וחמתי להגנם וכו'. ביתר דיוק יש לפרש במיו זה: הנני קושר וכורך דך עוין וכן בכנפי בגדך, צרור וחחום, לכל יאכר וכו' מעשיך.]

160). לצרור דרי הכהמה לצמקן כרי שתתעבר הכהמה מותר (כ"ח, סנה נד). חמת של עור הרג או הנייר שהלביש בהן את החבית וצררה מלמטה ה"ז מצלת (כמנ"ס, עוממס מט כז י). וכל התמטות שנפתחו וצררן מהורות חוץ משל ערביים מסני שכך הוא דרכן תמיד לצררן (סולא, כלים כז יא). ובעת ההיא מתיקרי ותמיסה ומתהדרת בהדרת גאון עון תוקף הדרתה ואו העליון וסגלנה להזהיר וזיה להכניסה בחדרי וזהר ולצררה בצרור החיים (לזכר' לדיקס, סע"ה ספמסס, לד:). תהא נפשו צרורה בצרור החיים (ד"ה של יהודי מלכים וכו' ז, יקצט מן, 338). — ואמר הפיסן: צרת תעודה תחפה תורה סתמה ברכה (כסע"ג, חללני, סליח, קדור כסע"ג, סכנ). בידו יצור הכסף ויקח כל אשר תאוו נפשו בעלותו מקום אשר דבר המלך ורתו (כ"ל דכ בלזנ, חסרס, י). מומתים ולא סתים בעודם נפשותם עדין צרורות בחדלם (משה ד' קלוימוס, מומתים, סדק חסוקן פסא). באיתן שבתן על עגולות ברורות צרורות באור חיים ודולקות בנרות (כלז"ע, חמכוס ימ"ס, ח"ג 104). — ואמר המשוור: ומחללו כירח בחלו, ומעללו כמו פלג בצמא, ומתעלה עלי כתפו צרורה, והמשרה עלי שכמו חתומה (יוסף דן סדלוי, סללני סן, סע"ה 28). אמרו לכל חכם נגדו תעודה צור (כמנ"ס, סרס"ס ח, 25). אל תשת לב לקנות חיל יהיה חכמה תוכו צרר (סס י, 90). נפשות ברחות מבית תלאות וחטאתם עדי שכמם צררת (כ"י סריו(?), סענך, חוט ג, ססר סיונל לסכזי). — ואמר המליון: ואני ממחר או לצרור אמתחתי (יל"ג, סגרות ח קיט). — "צרורה, כמשמ' התורה והתעודה הצרורה, ואמר הפיסן: צפונה למהרת עם אל עור צוה צור לציר צר צרורה לאלעזר (כ"ח קליח, מומס, קדוני סנה סרס). — ובמשמ' נשמה ¹, ואמר הפיסן: לבעלי אספות חידותיה חשופות, וכל צרורות כסופות דקדוקיה ספות (סולא, חלזס ומסססס, סס). — ועי' צררה.

— סע', מצררים, — צָרָר הָצַד וכו', נקשר יחד במקום שנבקע: ויקחו שקים בלים לחמוריהם ונאדות יין בלים ומבקעים ומצָררים (יסו' ט ד, ²)

¹ [עפ"י הפסוק כשיב כה כט.]

² [ואולי נמצא גם מצָרָר כמשמ' מי ששכרו,

כספו, צרור בידו, ע"י לעיל עמ' 5618, הערה 2].

ובסחמ'א: קול רנתו נתרב עם צפוף הצפרים, עם זמזום הזבובים, עם שריקת הצרצור (ס"י לנכונות, נקטות צנימין, ספדק ג, 23).

א. **צָרָר** (1), ממנו א. צָרָר, א. צָרָר, צָרָר.

ב. **צָרָר** (2), ממנו א. צָר, ה. צָר, א. ב. צָרָר, ד. צָרָר, א. צָר, צָרָר, צָרָר, ב. צָרָר, צָרָר, צָרָר.

ג. **צָרָר** (3), ממנו מִצָּר, ב. צָר, ג. צָרָר, צָרָר.

ד. **צָרָר** (4), ממנו ג. צָר, צָר, ב. צָרָר.

ה. **צָרָר** (5), ממנו ד. צָר, ג. צָרָר, ב. צָרָר.

א. **צָרָר**, ס"י, צָרָר, צָרָר, צָרָר, צָרָר, צָרָר — צָרָר דבר בדבר, שמהו בחוכו וקשרו שלא יפול ממנו, העם את בעקו טרם יחמץ משארתם צָרָר בשמלתם על שכמם (שמות יז לד). — צָרָר מים בשמלה, בְּעֵינָם, אספס ושמרם בתוכם (6): מי אסף רוח בחפזו מי

(1) בערב' צָרָר א, בארמ' צָרָר, [ועי' גם ב. צָרָר ובהערת הבאה].

(2) בערב' צָרָר ב, בערב' נדרף עם ד. צָרָר. [המחבר הפריד בין השרשים א. צָרָר במשמ' קשר שהוא צָרָר א, בערב', ובין ג. צָרָר במשמ' היה דחוק במקום, לא רחב (שאינו במשמע' זו בערב'). ואמנם אחרים רואים בזה התפתחות של הוראה מקורית אחת, כי הדבר הצָרָר והקשור נעשה מטילא אף צָרָר דחוק, ואשר לש"ו צָרָר וש"ג צָרָר במשמע' אסון ורעה אפשר שנצטרפו מלים משרשים שונים גם מן ב. צָרָר (שהוא צָרָר ב) בערב') במשמע' צָרָר ואויב וגם מן ג. צָרָר במשמע' צָרָר ודחוק, והצופים צָרָר וצוקה, מצָרָר ומצוק וכו' מורים על קשר זה. ונראה שגם בלשון המקרא עצמו כבר לא הבחינו במקור השונה של מלים אלו].

(3) [עי' בהערה הקודמת].

(4) [בערב' מ'ר' 6].

(5) [בחקוי לקול הצרצור].

(6) [עד פי השקפה זו שמי הים העליון שבשמים] (שמשנו יורדים, לדעת הקדמונים, הנשמים) צָרָר הם בעננים, יש להבין גם את המלה מצָרָר בפסוקים מ"ב יט כג וכו' (ומעין זה בישע' לו כה וכו'): אני עליתי מרום הרים ירבתי לבנון אני קרתי ושתיתי מים זרים (צ"ל מים מְרִיִּים, עי' לקמן) ואחרים בכף פעמי כל יאורי

וגם אני לא ראיתי מי שקדמני בזה אלא שאי אפשר שלא הקדמנו בפי' הצרפתיים הבקיאים בחדרי הלכה (כנ"י, מידושי נכ"ל לדף כ). אחר זה באו הצרפתיים ואמרו כי לא נודע לרומיים שרש ובי הצרפתיים הם מורע המלך אליפס והביאו הקיסרות לצרפת על ידי המלך הגדול קארלו מאגנו (סנט יסופס, סנוגר, 14).

א. **צָרָרָר** (1), צָרָרָר, ס"י, — כד חרס למים, בצואר דק, כתום בראשו בסתימה מנקבת חרים (הנקראת מסרק): Wasserkrug; cruche, jarre; water-cooler; (water-) jar המסרק של צרצור ר' אליעזר מטהר, ותכמים מטמאים (כלים נ. ט). הפך והטפי שעורן בשמן, והצרצור שעורו במים (סג ג. ז). והמעה מן הצרצור ומטיל ממקומות הרבה, רבי עקיבא מכיר ותכמים פוסלין (מק' ג. ג). הפכין הגלילין ששולכין בהן שמן למרחץ והצרצורין והשיקורין עד שלא הוסקו מהורן וכשהוסקו ממאין (תוספ' כלים ב"ק נ. ט). אפילו היה צרצור של מים לא היה יכול לפשוט את ידו וליטלו אלא ויקרא שמשון אל יי' וכו' (בסס ר' יוסן, מד"כ בראש' לח). — וצָרָרָר יין: וכיום הג' אסרה לו היכנס לפנים וברור לך לעצמך, אי אחת בן בית, והיה נכנס אצלה והצרצור מלא יין אצלה סיון העמוני, שעדיין לא נאסר יינם של גוים לישראל (ספרי צמד' קלח). המעה יין נסך מצרצור קטן לבור, אפילו כל היום כולו, ראשון ראשון בטל, ודוקא צרצור קטן דלא נפיש עמודיה, אבל חבית דנפיש עמודיה לא (בסס ר' יוסן, ע"ז עג). — "ובהשאלה, פי' הטבעת: וכן האדומה יקיא הכבד להוריד לקיבה ולטעים דקים ולצרצור שהוא פי הטבעת והיא הצואה (פי' דקע"ג לזכרס ה. ז).

ב. **צָרָרָרָר** (2), ס"י, — כמו א. צָרָרָר: והלא הצרצור הזה יש לו ארבע רגלים וארבע כנפים וקרצולים וכנפיו חופין את רובו, יכול יתא מותר, ת"ל חגב, ששמו חגב (סול' סה:). —

(1) [כן הנקוד בכתב יד פרמה (כלים ג. ז), אך בסורי צָרָרָרָר, ובאשור' צָרָרָר].

(2) [ע"פ הארמי' שבתו"ם: צרצרא. והאחרונים מנקדים צָרָרָר על משקל צָרָרָר].

א. צָרָרָרָר ב. צָרָרָרָר ג. צָרָרָרָר

צִרְפָּה¹, ש"י, א—) עיר כנענית בין צור לצידון, הנזכרת במקרא (מ"א יז ע וכו', עובדי א"כ). — (ב) "השתמשו בשם זה כשם לארץ פרנציה"² וגורו ממנו את התאר צִרְפָּתִי³, איש מארץ צִרְפָּה, Frankreich; France: כדרך אדומיות שב צִרְפָּת שבשרן נראה מצדיהן (כש"י, גיט' ל: ד"ס ופנוטה), ונהגו בצרפת שלא לאכל וכו' (נחזור ויעי, 111). כשנחפס דיוכוס של צִרְפָּת שלמון עירנו, קבל השלמון ממנו רוב טמון (משו' גלוני מו"מ, כנחלס ר' משולם, קרוב לשנת ד'תש"ס), שאין לחסה יכולת לסבוב בשום פנים ולעבור נוכח ראש אנשי מקומות הצפוני' הרחוקות מקו השוה והנה יותר מכ"ד ב' כגון א"י ובכל ומצרים וספרד ו צִרְפָּת וארץ אשכנז ושאר ארצות וכו' (ד"י היסכחלי, יקוד עולם צ"ח), ומצאתי שכתב ר"ת והחרים בחרם גמור על יושבי צִרְפָּת וכו' (נודע, כחז' קנס), שאין בכל מדינה ומדינה שיהיה ראוי יותר מנהג זה מאשר הוא ראוי בכל גלילת צִרְפָּת אשר אנחנו מהם (משו' ר"י קולון פל), מיהו מסתבא בחכמי צִרְפָּת דחוקה וקנין להודייה קניין בכל מקום (העיוט מלמד ג), וצִרְפָּתה, כמשמ' זו, ואמר המשורר: כוכב דרך מצִרְפָּתה, מחנה ערך על ימכתה (כאנ"ע על כש"י, כוכב דרך, כנחלס א, 59).

צִרְפָּתִי⁴, חו"ט, — של צִרְפָּת, כן צִרְפָּת, Franzose; français; French, Frenchman; *français*;

לחלמידי: רב יהודי גלון, 76). והיא התרופה הנקראת תרופת הצורף והוא הצורף אשר היה בארמון תלמי המלך באלכסנדריאה ושמו הימתיאוס (אס"ק, 167). כשכלי מתכות הם ונותן לחוכו ציגון מחזקים את הכלי וזו היא גמר מלאכת הצורפין (כש"י, סנה מ"א: ד"ס ופלא מל"ק), ושמע באור הענין הזה אשר זכרו כי משיכות הם הגופות המפותחים בפתוחים משוככים ר"ל אשר בהם מקומות מפותחים דקי העינים מאד כמעשה הצורפים (כ"ס א"ח, סקד' הכנז"ס לעו"י), צורף אחד היה במדינת בבל והיה חכם גדול במלאכת הוהב והכסף (כ"י זכר, ששע"ס צ, דודזון, 24), לא אמרתי שלא יהיה יותר מועיל לאדם להיות רב וכו' מהיותו רופא או צורף (כ"י יעקב פרוינבלאלי, שו"ס דבדכ למוד הסכמות, דבדכ סכמים, עג), ראובן נתן חגורה של כסף לצורף גוי לתקנה (תרכומה דשנן שט, פירכא סקד' א"ג), כאלו תאמר הצורף שעשה כלים גאים מצוירים ציור נאה בכרול שוה בלי ספק יורה על חכמת הצורף ושלמותו (כ"י חלנז, עקרים צ א), — ואמר הפיטן: כי הנה בכסף ביר הצורף ברצותו מסגסג וברצותו מצרף וכו' (כי סנה כחמור, מעריב יוס"כ).

צִרְפָּת, ש"י, — מלאכת הצִרְפָּה והב' וכסף: עוד מתעסקים רבים מהם במלאכת הצִרְפָּת ובמלאכת הרצענים וקצתם משתדלים במלאכת המשי (אגרת סנה כ' חליה, דבדכ סכמים, סג), כל מלאכות הנעשות באדמה כגון מלאכת הוריעה והקצירה והנטיעה ומלאכת הצורפות והאלכימא"ה ורוב המלאכות כאשר יעיין כטוב ימצאון כלן בכנסות תחת חכמת הטבע (כ"י יעקב פרוינבלאלי, שו"ס דבדכ למוד הסכמות, שט, עג).

צִרְפָּה, ש"י, — כמו צִרְפָּה: אחריו החזיק מלכיה בן הצִרְפָּה עד בית הנתינים והרכלים וכו' ובין עלית הפנה לשער הצאן החזיקו הצרפים והרכלים (כסנ' ג לא-לז), — ובתו"מ כס"ז, כמשמ' שִׁיף הצִרְפָּה של הצרפים: מפני מה תחתית צרפית¹ של זהבים טמאה וכו' ושל נפחין הרי זה טהורה (תוספתא כלים צ"ט ז י).

¹ [כמשנה (כלים יז יז): תחתית הצורפים]

¹ [כערות הפתג מתחת לאות צ, הפא הרפואה, וההעתקות הקדומות (יוג' Σαργατα, אשור' צִרְפָּת) יש לבטא צ בקמץ גדול, וכן כבטא השם הפרסי צִרְפָּתִי, Zar(ə)fati המצוי אצל היהודים הספרדים].
² [ואלה דברי רש"י (עובדי א"כ): ואומרים הפותרים צרפת היא המלכות שקורין פרנצ'א בלע"ז, ע"כ, ומעין זה ראב"ע (ספ) "זרד"ק בשרשיו (עכ"ז), ובס' יוחסין (מלמד ג) חזקן הסלשי: צִרְפָּת היא פרנסיאה שנקראת גלייא].
³ [התיו של צִרְפָּת היא תיו הנקבה כדגמת אסנת, פשטת ועל כן יש לגקד צִרְפָּתִי ולא צִרְפָּתִי, וצורת שה"ת בתו"מ צִרְפָּה, נק' צִרְפָּת: בנה של צִרְפָּת ית (יוס' זכ"כ ס ב), שני בני אדם אמרו דבר אחר, לזט וצִרְפָּתִי, צִרְפָּתִי אסרה וכו' (מד"כ כחלס' ב)].
⁴ [ע"י בהערה הקודמת.]

עשרה על עשרת ק' וחצי הצלע השני שהוא הי
מצורף בפני עצמו כ"ה וכו' (סס סס). —מצֶרֶף אל
דבר, נאמר ביחס אליו, כמו מצֶרֶף צְרוּפִי, יחסי
— *relativ; — tif; — tive*: וכן באמר הנמלה גדולה,
בערך אל הנמלים האחרות, אם כן כל אחד מהם
מודיע שהוא מצורף אל חבריו (כוס סן י').
ההצטרפות והמצורף, חקקו ההצטרפות שהוא יחס
בין שני דברים וכו' ושני הדברים אשר יאמר כל
אחד מהם אל האחר בכלל היחס ההוא והם הנושאים
אותו ויקראו, המצורפים ומצטרפים וכו' וצריך
שהיה לכל אחד משניהם שם יורה עליו מצד היותו
מצורף על חבריו במין ממיני הצירוף (כ"ס ח"ט, פי'
המלים הזכוס במו"ק, הסטערסוס).

צֶרֶף, צֶרֶף, ט"ז, מ"ר צֶרְפִּים, צֶרְפִּים, — צֶרֶף כסף, זהב,
מי שאמנתו בכך לצֶרֶף כסף וזהב, Goldschmied;
orfèvre; goldsmith: ותקח אמו מאתים כסף ותתנהו
לצֶרֶף ויעשהו פסל ומסכה (שפ"ז ז). הפסל נכר
חרש וצֶרֶף כזהב וירקענו (שפ"ז ט יט). ויחוק חרש את
צֶרֶף מחלוק פטיש את הולם פעם (שפ"ז ז). הולים
זהב מכים וכסף בקנה ישקלו ישכרו צֶרֶף ויעשהו
אל יסגדו אף ישתחוו (שפ"ז טו ז). כסף מרקע מתרשיש
יובא וזהב מאופז מעשה חרש וידי צֶרֶף (יכ"ז י ט).
נבער כל אדם מדעת הביש כל צֶרֶף מפסל כי שקר
נסכו ולא רוח בם (שפ"ז טז יד). הגו סיגים מכסף
ויצא לצֶרֶף בלי (משלי כה ד). עויאל חרהיה
צֶרְפִּים (כחמ"ג ג ס). ובין עליות הפנה לשער
הצנן החזיקו הצֶרְפִּים והרכלים (שפ"ז טז לב). —
ובח"מ: חרסית כדי לעשות פי כור של צורפי
זהב (שפ"ח ז). תחתית הצורפין מטמה (כל"ס יז
יז). כל שעסקיו עם הנשים סורו רע כגון הצורפין (י'
וכו' (קידוש' פג). מחלוקת בצורף נכרי אבל
בצורף ישראל דברי הכל ביטל (ע"ז נג). בצורף
הזה שמכנים הזהב לכור שנים או שלשה פעמים עד
שמוקקו, כך מרשח זו נאמרת ונשנית ונשתלשת
(מ"ד ויק' ל"א). — ובסמ"א: ואין כושין לאיש
לגרש את אשתו אלא לפסולות כגון אלמנה לכהן
גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ומוכי שחין ובעל
פוליס ומקמץ וצורף נחשת וכו' (הלכי פקוקי

כשתצורף אליו הצורה הרוחנית, אבל בעצמו
אינו הנון למציאות (מקור מייס לרש"ג ח ס). שזה
פנה דתנו וכו' ר"ל היותו אחד לבדו, לא יצורף
אליו דבר אחר, ר"ל שאין דבר קדמון וולחו (מו"ק
ח סס). ונראה לי שזה ספק, כי לפי גלוייו של כתוב
הקליפה מצורפת ואין הבדל בין כך וקשה (כ"א
הקדמי, גן עדן, טעם וטעם יס, קס). — וביני מצֶרֶף,
גם בת"מ, נוסף: שרבו מוסר לו שפחה כנענית
וכו' כדי שלא תכשל בעלת הבית בעבד וכו'
מצורף אל זה שלום הבית, שלב בעל הבית ינוח
ולא יקנא לאשתו (כ"י אנטוני, מלמד הסלמידיס, משפטים,
ט"ז:). שהיתה שם שפחה יתירה לפני השם, מצורף
אל זה ההודאה על כל הטובה שעשה להם השם
(סס, למס' פסוקים, קסס). כאלו תאמר שהמליץ יספיק
למי שמכחיש דבר מה וכו' וזה בתפליגו עם האיש
ההוא בנעומות הספור וטוב ההלצה, מצורף לאיוו
ראיה משוכחת או מפורסמת וכו' (כ"י נוסף לילון,
כס' לוסיס ח א, ט). רובם מחללים שבת במזיד וכו'
מצורף אל היותם גם מחללי שבת בשוגג (תקנות
קנדיס סס, סע"ס — קאסונו, 67). — צֶרֶף שם אל מלה
אחרת, בא במסובות או בנטיה: ונאמר שחייב או,
במוצאינו מילת מיוחדת מבלי מצורפת על
המעשים במקום אחד מן המקרא ולא נצרפנו בעצמה
אחר כן וכו' (דונס, חס"י על רש"י 102) וכן ומשקל
הכסף והזהב ראוי לפתח, שהוא מצורף (סוכים
הקולס, דכנכונ, 58). — צֶרֶף דבר מדבר, נגזר ממנו:
ואני מברר לשומעים איך יתוסף לו אלמים מן המילות
המצורפות מן שמע (דונס, חס"י על רש"י 122).
— ובתשבו, מספר מצֶרֶף בפני עצמו, מכפל בעצמו:
שלוש מדות במשלוש ואלו הן הנצבה, החרה,
הפתחה, איוו היא נצבה, שני צדית הקצורים
מצורפים כל אחד בפני עצמו והוא שזה לראשון,
כגון ששה מצד זה וששנה מצד זה והעולה מאל,
בפני עצמן מאה, ומה בפני עצמו מאה (י' משנת המדות
ד). החרה כיצד, שני צלעותיה קצורים או השוים
כל אחד ואחד מצורף בפני עצמה קבועים זה עם
זה והצלע השני שהוא הקבוע מצורף בפני עצמו,
הצורה הראשון יותר מן האחרון (סס סס). כיצד מוגנים,

(1) [ג' הערוך: הצורכין, ע' צרוב.]

(1) [משפט פיתגורס.]

העיקר הנימול והעין אשר לא יסורו מהמלה בכל מיני הצטרפה (ס 83). וגם אלה השווים במשקל אחד היטב ורעיו גם הם ישתנו ויתחלפו איש מרעהו בהצטרפם (ס 85). לא מצאנו צלמות מצטרף לאמר מסנו צלמו צלמתי כאשר מצאנו מקדרות וקדרו השמים, קדרתי (ס 90). בי פעולת שב והמצטרף מסנה מתמרש בלשון הקדש על שבעה פנים (כלצ"ח הסטית, הגיון הסגסג, יט.). לא תמצא מלה שהיא מצטרפת כלל עם סימן עתיד או עבר עם סמוכים (כלצ"ח, סטות, האסותיות, יז.). וכל בשליש, מדה בת שלשה מקצועות, והמצטרף ושלשת אח גבול ארצך (ס 88, השמות, כז.). וזאת המלה (שמונה) לא מצאנוהו בפעלים מצטרפת (ס 86). — "והצטרף המקרה אל העצם, האדם עם האדם, וכדו', התיחס אליו, הצטרפו זה אל זה ביחס הדדי, ודברים מצטרפים, שיש יחס הדדי ביניהם, (cor)relativ(e) : וכבר אמר הפילוסוף כי סוגי הסוגים הם עשרה והם עצם וכמה ואיך ומצטרף ואנה ומתי וכו' (כ"י א"ת, סו"ס, הימוד ז), כי משער המצטרף, אשר התחייב מציאת כל אחד במציאת האחר, שהאדם איננו ראוי לשם עבד עד שיהיה לו אדון, והאדון לא יהיה ראוי לשם הוה עד שיהיה לו עבד (סוף, סס סכניס ח). זיש שיקראו היחס שיש בין בני ישראל ובניו והמצטרף, ה' (סוף, סוכי ד ג). מאמר המצטרף הוא בתאריך הגוף בגוף אחר וולתו והגוף האחר ג"כ יהיה מיוחס אליו, באותו היותם שבין שניהם, ויהיה לכל א' משניהם שם יורה על הצטרפותו מכלי וזרון המצטרף, כאמר האדון והעבד (כוס סן י). והמתחלף והשוה והאווה והשונה והאב והבן והעבד והאדון כי אלו והדומה להם נקרא כל אחד מהם המצטרף (מלות הסגיון ח). כן נאמר בכל העדר וקנין ובכל שני הפכים ובכל המצטרפים שהם מתנגדים (ס יח). ומסגולת המצטרפים שכל אחד מהם ישוב אל האחר בשוה וכו' (למו"ר כלצ"ד ח א, ד). אמנם האל ית' וית' אחד שאין כמוהו דבר הנה אחדותו לא תסתלק לעד אחר שלא יצטרף אליו דבר כמוהו ואיננו במציאות ולא ישוער בשכל (ס 50, ג). כי שם אלהים נופל על מנהיג כלומר שכל בניו יהיו לו לעם כי זה מסאמר ההצטרף האם עם הכנים והאדון עם העבד (כ"י

לכטולי, מלמד הסלנוידים וילא, ל). ודע כי כל כבוד הכא מן האדם הנזכר על הכורא ית' הוא נאמר על דרך ההשאלה ואינו מיוחס הכבוד שיהיה בין שני האנשים שהוא משער המצטרף (ציאור משלי לזכרים ונכרלותה, השמר סה ג, 105). ולפי שהעלול והעלה הם מצטרפים והמצטרפים הם לידיעה אחת יתויב שתהיה לעלול השנה מזה בעלתו (כלצ"ח, מלח' ה' א ז). כי הלבוש הנאה והעדו היקר עליו הם מן המצטרפים (כ"י ערכמה, יד אלכסוס על משלי כה, ד"ס כוס זכס). הקנין וההעדר יחדו או המצטרפים, במה הם מצטרפים, שבכל אחד מאלה בהתחבר האחד עם מקבילו הוא דבר נמנע בעצמו וסותר את נפשו וכו'. וכן במצטרפים היות האב מצד שהוא אב בן או הבן מצד שהוא בן אב וכו' שם נמנעים בעצמם וכו' (כ"י אלכסוס, מלח' חלכ' ד ז). — "ומצטרף כמו צרופי, יחסי : והתנועה השלישית היא תנועה מצטרפת בהצטרפותה לגלגל המזלות והיא התנועה הנחלפת (כ"י אלדני, סכילי למוס 3). — "במצטרף, לאדם או לדבר, ביחס אליו : והנה אם בן יהיה יחס הדשש בערך אל העשב יחס השעירים בהצטרף אל הרבובים (כ"י מסי לילון, נוסח לופס ח ד, 14). אם שיעשה זה בהצטרף אל העתיד להאמר, אם בהצטרף אל הדבר שכבר אמר (סס ח ה, 16). והתחלוקה השנית היא בהצטרף אל הדברים המקריים (סס ח ה, 18). ואמר ויטורינו הממרש שאלה הגדרים לא נלקחו מעצמות הדברים כי אם בהצטרף אל לכב השומעים והנה אלה החמשה דברים הגון נפלא שפל ספק חשוך לא נלקחו במוחלט אלא כפי מה שישכרו בו השומעים (סס סס 19). שאלה הענינים הם בו לעולם, הגבורה הנצוח כנגד האויבים, והענוה והצדק בהצטרף אל האוהבים (סס ז, 62). המקום השני שנתכוון בערך מי העון הנעשה, אם הוא דבר שב אל האלקים או בערך כל בני אדם או בהצטרף אל היותו גדולים (סס ז יא, 85). כי אתה מאמת את דבר ה' בהחלט ולא בהצטרף אל דבריו (כ"י אלכסוס, ס"א יס). אמנם הכבוד הצרופי הוא הכבוד אשר יש לאדם בהצטרף לאדם אחר (לכנסס זן סס עוב ציכאגו, דרך למוס 3). ועי' הצטרפותו. — סעי', צִרְף, חֶפֶר : אמנם אמרנו שהיסוד נמצא

(ח). אמר ר' אילא כתיב כל העושה בו מלאכה יומת לא העושה בו ובחכירו, את אמר אין השבחות מצטרפות, חולקות, אמר רבי יוסי כי רבי בון כשם שאינן מצטרפות כך אין חולקות (סס שם ז ח). יום אחד לנזירותו ויום אחד לנזירות בנו מהו שיצטרפו (שמואל בר אבא, מס נזיר ג ס). ימי עיבורה וימי מיניקותה מצטרפין לשלש עונות (סס כדס א ג). גזוז מוואו וארגו אין מצטרף לבנו ר"ש אומר אין מצטרף וחכ"א מצטרף (צ"ק נג:). לעולם אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהן כאחד (קט"ה ז). לא אם אמרת בתוך י"א יום שכן יום שלאחריו מצטרף עמו לזיבה, תאמרו ביום י"א שאין יום שלאחריו שניצטרף עמו לזיבה (נ"ט ל"ה, כדס עז:).—ובספח"א: תאי דאובליך חלבא, היתה רוצה לומר ביאי ואובליך חלב ואינה מפרשת לחתוך תיבות זו מו ו להשמיע כל תיבה ותיבה ומצטרפות שתי תיבות כאחת (כס"י, עכ"ז נג:). ויראה עוד מזה שהרצון האלהי הוא שיצטרף הפעל הטוב אל ההשכלה לעשות מה שהשם הפי' (כסלל מנולל, מרסל לנש, יט:).—ונצטרף כמו נצטרף: תמן יתידין אינן, אית מימר נצרפה דעתו עם רבי מאיר ורבו על רבי יוסי, נצרפה דעתו עם רבי יוסי ורבו על רבי מאיר, אית לך מימר הכא נצרפה דעתו עם רבי לעזר ורבו על חכמים (יבוס' כדס ח ד).—^{והצטרף} הפעל או השם, נגזר, בא בנטיה דקדוקות, בסמי' או בכנויים, בעבר או בעתיד וברוי': המלים האלה (אכן וכדומה) לא יצטרפו ולא יגזרו (מנחם, מנח' אלק, אכן, 28). זה, וכו', מלה זו איננה מצטרפת כיתר המלים (הוא, מנח' ז"י, 77). וזו החשובה הכרית שימוש שמיילה אחת מצטרף ממנה י"ט אלק קס"ט מילה (דונס, מסו' על קט"ג 102). ולהבין איך יצטרפון הפעלים לנכבות ולזכרים. (הוא, מסו' על מנחם, סקד', 6). דע כי יש לחי' להתפעל ד' מראית, המראה האחד לבא בפעלים המצטרפים להתפעל (מסו' הלוידי מנחם, 37). לא מצאת בכל המקרא בקר מצטרף לפעל עבר או לפעל עתיד כי בה מציגו וישימו בבקר ולא ויבקר בבקר וכמהו השכם והערב והוא מן השמות שלא יצטרפו (סס 61). ויהי כאשר ראה מנחם בה ויכתבנה בטחברת הגימ"ל בי אמר יסוד

רואין אלו-את אלו הרי אלו מצטרפין לזמן ואם לאו אלו מומנין לעצמן ואלו מומנין לעצמן (נכ"ז ז ס). כאה חבואה עקורה וסאה שאינה עקורה וכו' אינן מצטרפין לסאתים אלא של עניים הם, רבי יוסי אומר אם באת רשות העני באמצע אינן מצטרפין. ואם לאו הרי אלו מצטרפין (פלה ו ט). הנוטע שורה אחת בתוך שלו ושורה אחת בתוך של חכירו ודרך היחיד ודרך הרבים באמצע וגדר שהוא נמוך מעשרה טפחים הרי אלו מצטרפות, גבוה מעשרה טפחים אינן מצטרפות, רבי יהודה אומר אם ערסן מלמעלה הרי אלו מצטרפות (כלל' ד ז). אף הנוטע אחת בארץ ואחת במדרגה, אם גבוה מן הארץ עשרה טפחים אינה מצטרפת עמה ואם לאו הרי זו מצטרפת עמה (סס ו ז). השק והקופה מצטרפין לכלאים (סס ט י). שלשה אילנות של שלשה אנשים הרי אלו מצטרפין וחורשין כל בית סאה בשבילן (שני' א ס). החטים והשעורים והכסמים ושכולת שועל ושיפון הרי אלו חייבין בחלה ומצטרפין זה עם זה (פלה א ח). המוציא תבן כמלא פי פרה, עצה כמלא פי גמל וכו' ואין מצטרפין זה עם זה מפני שלא שוו בשיעוריהן, המוציא אוכלין כנזוגרת חייב ומצטרפין זה עם זה מפני ששוו בשיעוריהן (שם ז ד). ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח, בחזרת ובעולשין וכו' ומצטרפין לבזית (שם' ז ו). אב וכו' שראו את החדש ילכו, לא שמצטרפין זה עם זה אלא שאם יפסל אחד מהן יצטרף השני עם אחר (כ"ס ח ז). לאכול כחצי זית ולהקטיר כחצי זית, כשר, שאין אכילה והקטרה מצטרפין (זנח' ז ס). כותל שבין שתי מקואות שנמדק, לשתי מצטרף ולערב אין מצטרף (מקול' ו ט). כל האוכלין מצטרפין לפסול את הגויה בכחצי פרס, כל המשקין מצטרפין לפסול את הגויה ברביעית (סס י ז). זקל וחומר, ומה אם במקום שאין פיו מצטרף עם פי אחד למיתה הרי הוא נשבע על פי עצמו, מקום שפיו מצטרף עם פי אחד לממון אינו דין שישבע על פי עצמו (כ' יוסי, חוקט' טזו' ס ד). הוא ובנו ופועלו מהו שיצטרפו לשלשה משואין כאחת (כ"י מנח, יבוס' דמלי' ז ח). איך שני שמות מצטרפין (כ' סמנון, סס ערלה ז

אותם יחד שיהיו כאחד: האומר לחברו תילך איסר זה ותן לי בו חמש תאנים לא יאכל עד שיעשר דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר אוכל אחת אחת ופסא, ואם צרף חייב (נעשר' ז. ה). אפילו שרת פתו ביין ויש בו כדי לצרף בוית חייב (כ"ט, כז' ו. ח). (עד) אחד ראוי לצורפו לחייבו משום שבועת עדות (יבש' סנו' ד. ח). — ולענין הדיון, צרף שני דברים יחד, עשאם נחשבים כאלו היו דבר אחד מצרף יחד: העושה עשאו קבים ונגעו זה בזה פסורים מן החלה עד שישבוהו ר' אליעזר אומר אף הרודה ונותן לסל הסל מצרפן לחלה (סלס' ז. ד). הכלי מצרף מה שבתוכו לקדש אבל לא לתרום (סג' ג. ז). שתי כהרות והוש יוצא מזו לזו, אם יש בו רוחב שתי שערות מצרפן ואם לאו אין מצרפן (נגע' ד. ס). השק והקופה מצרפין את הכלאים (סג' דנ' כ"ז). שני חצאי זיתים בתוך הבית אין הבית מצרף, בתוך הכלי הכלי מצרף (כ' ינע' גסס' נני זעיר, יבש' פסח' ג. ז). אויר הבית מצרף לחלה, אין קרקע הבית מצרף לחמץ (גס' ג. ז). (המוצא את מוטל בקבר) אפילו משובר ומפורק טמא מפני שקבר מצרפו (כז' כג. ז). — וצרף דבר עם דבר: זה אומר זה כתב ידי וזה אומר זה כתב ידי צריכים לצרף עמהם אחר, דברי רבי, וחכמים אומרים אינם צריכים לצרף עמהם אחר אלא גאמן אדם לומר זה כתב ידי (כסוז' ז. ד). בשעה שנמנו ואמרו שלשה מלכים וארבעה הדיומות אין להן חלק לעולם הבא וכו' ביקשו לצרף את שלמה עמחן וכו' (כ' סג' וכו' ז' יבש' פסח' ג. ז). אמר רבי יהושע בן לוי, אמר אברהם, צרף מעש' ויעלו למנין חפשים, אמר רבי יהודה בר סימון, לא את הוא צדיקו של עולם, צרף עצמך עמהם ויעלו למנין חפשים (מד' כדל' נט). למה לא גאמר במנין הקהתים בני קהת וכתוב בהן הקהתי וכו' לפי שמניינם היה לשם מעונת הארון, צירף הקב"ה שמו עמהם כדי שלא יכלו, ה"א בראשו ויור' בסופו, הרי י"ה, לומר י"ה יצילם ממותה (גס' צמד' ו). כשבא (משה) למנות בני גרשון וכו' חלק לו כבוד (לאהרן) וכו' והוליו עמו וצירפו עמו למנין (גס' סס). — וצרף דבר על דבר: מצרפין פירות חוצה לארץ על פירות שנייה כדי שירבו על פירות שלושה לפוטרו מן המעשר (סוספ' דעל' ד. עו). — וצרף

אותיות, חבר איתן יהר ובנה מן מלים של קדושה וכדו', kombinieren; combiner; to combine: יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמם וארץ (כ' יהודה גסס' כז, ככ' כס'). אמר לו הקב"ה (למשה) אם אין אתה מאמין לקולי לך וצרף את האותיות מאלף ועד תו, הלך וצרף את האותיות, לקח אלף אחד מית תשעת זיווג עשרה שלימים וכו' (קטעי מדכס' וסגדס', נגי' סכט' ח, 165). — ובספ"א: עשרים ושתיים אותיות חקקו, חצבן, צרפן והמירן (ליכס' ז. ז). צרפן, שקלן והמירן א' עם כולן וכולן עם א', ב' עם כולן וכולן עם ב', וכו' (גס' ז. ה). המליך אות א' ברות וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר כהן אויר בעולם וכו' (גס' ג. ח). כיצר צרפן, אמ"ש אש"ם סא"ש משי"א שא"ש ש"א (גס' ג. ח). — וצרף אותיות, מסר אותיות בבית הדפוס: חזק ונתחזק אברהם בן מהר"ר יעקב לגדאן מצרף האותיות (סמיטס' פוסק' צס' קלג' ג). — וצרף מספר במספר או על מספר, הכפיל זה בזה, multiplizieren; multiplier; multiply: הרוצה למד השדות המרבעות בשוים ובחלופים מצרף הארך על הרחב והעולה משניהם הוא המשיחה ובמשלשית בין בשוים בין בחלופים מצרף העובד בחצי הקבע והעולה משניהם היא המשיחה וכו' (נשנת' פגדוס' ז). — וצרף מלה אל דבר וכדו' השתמש במלה בנטיה ובסמיכות¹, flektieren; décliner, conjuguer; to inflect: ובצרפך המלה אשר כתובה ו"ו ישבות נענועו, כאלה, ויכתב אותם בתוך, וכאמרו בתוך בני ישראל נשבת נענועו (נשס', נסס' וו, 74). — ובמש' גור מלה ממלה: ואמר כפתרון ובל אסיר נסביהם מדם כמות דיים כדכ' הלא ינגבו דיים, ובאשר צרף מדיום מרם ראוי לצרף מחיים מהם ולצרף מאיים מאם וכו' (דונס', מסו' על קטעי' 18). — ובמש' יחס דבר לפלוני: ואמר בכתב צחות לשון העברי שחיבר כי מילת אני ואנחנו אין אנו וכולין בלשונינו לצרף הדבר אל נששותינו (גס' 102). — הספ', הצטרף, נצטרף, צרפו אותו עם אחר: שתי חברות שהיו אוכלות בבית אחד, בוסן שמקצתן

(1) [ע"פ הערכ' צרפ' א.]

ב. *צֶרֶף, ט"י. — צֶרֶף האל אדם לחיים או למיתה, קשר וחבר אותן, כמו פֵּעַ: אמרת ה' צרופה, וכו' וזה צורפתו (לחיים, לא וזה צורפתו למיתה) (כ"ל, יומא' ע"ז:). — ואמר הפיטן: צרופ שמוט פני מפות, כמעלה אפר על גב תפוח (מלי' נכני ילקח, מפלס מקח, סלי' ע"ס). — "וצרף מעות בדגורים, כמו פֵּעַ: אם רצה לצרופ המעות בדגורי זהב כדי להקל ממשוי הדרך רשאי (מדה"ג דכ"י יד, ספגלה, 157).

— ט"י, *צֶרֶף, — צֶרֶף את הספינה, את המסמר במים (2), הלחים והרק חלקי עץ וברזל יחד, *zusammenschliessen*; *zerren, joindre; to fit tightly*: מסמר שהתקינו להיות פותח בו את החבית, רבי עקיבא מטמא ותכמים מטהרין עד שיצרפנו (כלים י"ז ה). המוליך את הספינה לים הגדול לצרפה, המוציא מסמר לגשמים לצרפו וכו' הרי זה כבי ויתן (מכשירי' ה ז). הוציא מסמר לגשמים לככותו אינו כבי ויתן, אם בשביל לצרפו הרי הוא כבי ויתן (מוקד' ס"ז ע"ז). — ובמשמ' הקשה כלי מחכה ע"י טבילה במים קרים: המיחם שפינה ממנו מים חמין וכו' נותן לתוכו מים טרובים כדי להפשירן, והלא מצרפה (3) וכו' (שנח' נח:). עששיות של ברזל היו מחמין מערב יום הכפורים ומטילין לתוך צונן כדי שתפוג צינתן, והלא מצרפה, אמר רב ביבי, שלא הגיע לציורן (יומא' לד:). — וצֶרֶף פרוטות למטבע גדולה

(1) [אין שמוש זה של צֶרֶף בקל בא אלא כביני טועל, המשמש כידוע גם על יד בנין פֵּעַ, כגון דובר על יד דבר, מבלי שתהיה בזה עדות על שמוש בכנין קל ממש. ואף אפשר שצ"ל צירפחו בפֵּעַ].

(2) [חלקי הספינה מתהדקים יחד במים, הואיל והקשרים שבה תופחים וסוגרים זה על זה. אבל גם כענין המסמר אין הכונה למסמר חדש, למסמר הנתק מדבר אחר, אלא למסמר הנתק בדרך לוח עץ וכדו', ולמען יתהדק המסמר בתוך הקרש וכדו' שמים אותו במקום ירידת הגשם. והרי אף במספינה יש מסמרות מתהדקים כאלה, והענין אחד הוא].

(3) [שימוש זה של צֶרֶף במשמ' הקשה את (כלי) הברזל ע"י כך, ששם אותו במים קרים, אינו מתאים לשימוש הסעל כלשון התנאים (ע'י בדגמאות המוכאות לעיל ובהערות לשם). ואפשר שבימי החיטת התלמוד הבבלי כבר לא עמדו בדיוק על כונת המשנה.]

הלחים אותן יחד ועשאן מטבע גדולה אחת, ובהשאלה החליף פרוטות במטבע גדולה (1): פודין מעשר שני בשער הוול וכו' כמות שהשולחני פורט ולא כמות שהוא מצרף (מע"ש ד"ז). מצרפין שקלים לדרבנות מפני משאוי הדרך (שקלי' ג א). המצריף דינר זהב למעשר שיני כמות ששולחני פורט ולא כמות שמצריף (מוקד' מע"ש ג ג). משל לאדם שהלך לקיסרי וצריך מאה זוז או מאתים זוז הוצאה, נוטלם פרט מיוגעים אותו וכו' אבל אם מצרפם ועושה אותם סלעים פורט ומוציא בכל מקום שירצה, וכן מי שהלך לבית אילנים לשוק וצריך מאה מנה או שתי ריבוא, אם מצרפם (2) סלעים מיוגעים אותו ואין יודע מה לעשות אבל אם מצרפם ועושה אותם דינרי זהב, פורט ומוציא בכל מקום שירצה (ספרי דנ"ז טו). (בא) לצורפה (3) (את הסעל) ביירושלם מצרפה ביופה, בא לחללה בגבולין מחללה ברעה (מקד' יוס' צ"ג ד ט). — ובמשמ' אסף פרוטות לדינר וכדו': לשני אחים שהיו מסגלים ממון אחר אביהם, אחד מצרף דינר ואוכל ואחד מצרף דינר ומניחו, זה שמצרף דינר ואוכל נמצא שאין בידו כלום, זה שמצרף דינר ומניחו נמצא עשיר לאחר זמן (כני שמעון בן יוסי, ספרי דנ"ז מ"ח). — ובפסח"א: מעות מע"ש אם רצה לצרפם בדינרי זהב כדי להקל משאן מצרפן, ואם צרפן לעצמו אינו מוסיף חומש, שאין זה דרך פדוייה (כמנ"ס, מע"ש י"ג). הרי שהיה דינר של זהב בעשרים וארבעה דינר של כסף וצרפה בעשרים דינר או בעשרים ושמונה הרי זה מחויר את ההוניה (סו"א, מכילת' י"ט). — וצֶרֶף אדם או האל דבר שנתן לדבר שהמקבל מוסיפו משלו, 'מעלה לפלוני כאילו שנתן שניהם: מחשבה טובה המקום מצרפה למעשה, מחשבה רעה אין המקום מצרפה למעשה וכו' מחשבה טובה שעושה טובה המקום מצרפה עם המעשה ושאינו עושה טובה אין הקב"ה מצרפה למעשה (מוקד' פסח א ד). — וצֶרֶף שני דברים, חבר

(1) [ואך משמוש משאל כזה נולדה גם בערב' המשמ' של צרפה, החליף כסף בכלל].

(2) [ואולי כאן צ"ל: פורטם].

(3) [אין זה בנין קל אלא מבטא מערכי במקום לצרפה, במקס גדול של בנין פעל].

קניי, קרנז' ח טענות). — *נצֶרֶף, במשם' נֶרֶף והעֶבֶר באש: כלי חרס מאימתי מקבלין טומאה, משיצטרפו בכבשן (כלים ד ד).

— פֶּעַ, מֶצֶרֶף, — כמו צֶרֶף: כי הוא באש מֶצֶרֶף ובכרית מכבשים וישב מֶצֶרֶף וטֶהֱרַךְ כסף וטהר את בני לוי וזקק אתם כזהב וככסף (מלכי ג ג—ג). — ובתו"ס: ואלו שכופין אותן להוציא, מוכה שחין ובעל פוליוסם והמקמין והמצרף נחשת והבורסי פטורין מן המקמין והמצרף נחשת והבורסי פטורין מן הראייה (חגי"ד). הריני מייסרן בייסורים ומצרפן ברעבון (מד"כ כוס ח). שדה צירפה הקדוש ברוך הוא עשרים וחמש שנים וכו' שצירפה הקדוש ברוך הוא לפי כחה וכו' (פסיק' רנ', כי פקד, קפא). — ובסתמ"א: דרך המדבר ים סוף, ר' אליעזר אומר דרך, כדי ליגען וכו', המדבר, כדי לצרפן וכו', ים סוף, כדי לגמולן (מדס"ג שמוס, סושען, 132). כלי העשוי מטיט כזה שאינו מצרפו בכבשן מעשה ידי יוצר דניהו קרוי כלי חרס אלא כלי אדמה (כס"י, שנה נה, ד"ה חלח). לזקק אותם ולצרפם וכו' עד סוד מעליהם הספקות (כ"י ח"ס, חו"ד, הקד').

— הספ', *הצֶרֶף, — כמו נֶעַץ, נֶצֶרֶף, במשם' נֶרֶף והעֶבֶר באש: כלי חרס בתוכן מאימתי מקבלין טומאה, משתגמר מלאכתו, דברי רבי מאיר, ר' יהודה אומר משיצטרפו בכבשן (תוספת' כלים ז"ק ג יג). — ובסתמ"א: ענין הגלגול הוא מכלל חסדי ה' הגדולים, כי האיש אשר בידו חסאים ועונות ונאשו לא תוכל להגיע עד מקור העליון עד שיתצרף מעונותיה, הקב"ה שולח אותה בגוף אחר ושם תתצרף יותר, כמו הברזל שכל זמן שמשמים אותו באש תתלבן יותר (כ"י מסיסא, מנחם קהלות, קושני, 91). ספר ר' שלמה אבן גבירול ז"ל וכו' אשר קראו מקור חיים, באולי אש יצטרף ענינו במצרף יוכללו דבריו בסמות מעשירות הספר ההוא (אמו"ר לכאז"ד ח, 2).

— פֶּעַ, צֶרֶף, — נַעֲשֶׂה במעשה הצֶרֶף: ואלו הד' הם נקראים יסודות, והחומר אשר הוא רחוק מחסודות האלו הוא הדבר המשתף באלו הד' אשר יחסו אליהם והם השעות לכל מה שיעשה מן השעות או יחס הוהב לכל מה שיצורף מן הוהב (מנחם סגיון ט).

ובו' ואע"פ שאין שם למד מחקרי לבחון ולצרף האמת, הנבואה צרפת הו' (כ"י חנוולי, מלמד הסלמדיס, זרחש, ח:) — ואמר הפישן: בקראי ענני יום לברר ולצרף חובי, לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חרש בקרבי (כס"ג, חלסים חלי חסה, טעה"ס 41). — ואמר המשורר: אחל במלים צרופים בענינים, זקוקים למד מתקנים (יהודי בן ששה, חלל צמלים, טס 8). גמו אנשים עדי שחר יעירם אבל נאשו בהקין ולב שחר מעררת, לשקר עלי אהבת דודו ולצרף מאד לו אהבתו כחיצונה כהדרת (כ"י חלוי, עין נדיסה, טס 90). קחה מלים בכור דעת צרופים, ולרעבים מחוקים הם כצופים (כאז"ע, קחה מלים, ספר לחות, פיר נסוף הספר). והב מלים באש בין העברתי, לבלתי יהיה בו סיג צרפתי (כ"י זנאס, טעשעיס, הקד', דודון, 1). — *וצרף מדבר במשם' נקי ממנוי מַשְׁשָׁ: ו(הכמת החשבון) העיונית חוקרת הסמפרים על דרך כלל מצד שהם מופשטים במחשבה מהגופות ומכל נספר בהם, והיא מעיינת בהם צרופים מכל דבר שאפשר שיספר בהם מהמורגשות (כס"ע פליקח, ראשית סמנה ו, 41). — *וצרף, במשם' שֶׁרֶף והעֶבֶר כלי חרס באש: כלי חרס בתוכן מאימתי מקבלין טומאה וכו' משיצטרפו בכבשן, צרפן אפילו בגפת טמאה אינו חושש שמא מיצה משקין בתוכן (תוספת' כלים ז"ק ג יג).

— נֶעַץ, יֶצֶרֶף, — נֶצֶרֶף האדם, נֶכְחָן, יצאו ממנו הסיגים, העונות, ונהיה נקי וטהור כזהב צרוף: יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים (דני"י יג י). — ובסדר': מה הכסף הזה נצרף ונעשה כלי ושוב נצרף ונעשה כלי וכן פעמים הרבה ובאחרונה האדם פורכו בידו ואינו געשה עוד למלאכה, כן ישראל היו אומרים שאין להם תקומה, שמאמן הבי"ה, שג' כסף נמאס קראו להם (מד"כ שמוס לח). הרי כבר נתלבנו, כבר נצרפנו, הרי עברו עלי הצרות כלם (מדס"ג סהלים קיט-לח). — ובסתמ"א: כסף נמאס, שאינו נצרף בשום יגיעה (כס"י, יכמ"ו ל). מצרף, כלי עשוי לצרוף כסף והכור עשוי לבחון זהב ואיש נצרף ומתחשב לפי מהללו, ע"י שהבריות מהללות אותו במעשיו המובים נבחן לרבים אם טוב אם רע (סוף, משלי כז כח). — ואמר הפישן: אב המון נקרא ונתעלה, וכעשר נצרף ולא נמצא בו עולה (כ"י חלוי, סי' ו').

בהמה או שהבעיתו ונפלה הסכין מידו וכו' או שבאת צִרְעָה וישבה על פניו וכו' (סלכי פסוק) לתלמי יסודלי גלוק, 185). פעם אחת היה דוד מלך ישראל ע"ה יושב בגנו וראה צִרְעָה אוכלת עכביש וכו' (ח"ב דנן קינל, כד). אולם הצרעות ירוקות, אדומות, שחורות, הם גם כן יבנו בתיהם בקירות ובענפי האילנות (קלויניוס, בעלי מים ז, מל:). — ואמר הפוסק: שאל למה נכראו שומה ושויות וצִרְעוֹת, השיבוהו, תצטרך למו ליום בריחה לתשועות (בנימין נר זכא, חליתו, יול' שנה צלח', מס' חיל' ח, סד). — ואמר המפורר: יבואו עליך כאנשי חיל מתולעים, ויתנו את נבלתך מאכל לתולעים, יחד יתלחשו ויסוככוך כנחיל צִרְעוֹת, וילחמו עמך כארבעה אנשים מצורעים (עזרא הנבלי, מוכת מוקר מ, מו:). פניך ישתנה כמצורעים, ולבשרך יגשכו הצִרְעוֹת (סס מו:).

"צִרְעוֹת, ט"ה — מצב הצרוע: והוא (עוניהו) לצרעותו היה כן חורין והפשי (כ"י אכנצאל, שופט', משל יוסס).

צִרְעָה ⁽¹⁾, ט"ה, צִרְעָה, כ"י צִרְעָה, — שם לנגע העור שתרפת בו בהרת לבנה אדמדמת והשער יתפרך לכן, Aussatz; lepre; leprosy אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת והיה בעור בשרו לנגע צִרְעָה והובא אל אהרן הכהן או אל אחד מבניו הכהנים וראה הכהן את הנגע בעור הבשר ושער בנגע הפך לכן ומראה הנגע עמק מעור בשרו נגע צִרְעָה הוא (ויק' יג ז-ג). נגע צִרְעָה כי תהיה באדם והובא אל הכהן וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והוא הפכה שער לכן ומתית בשר חי כשאת צִרְעָה נושנת הוא בעור בשרו וטמאו הכהן לא יסגרנו כי

טמא הוא ואם פרוח תפרח הצִרְעָה בעור ובסתה הצִרְעָה את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן וראה הכהן והנה כסתה הצִרְעָה את כל בשרו וטהר את הנגע כלו הפך לכן מהור הוא (סס ט-יג). ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן וראה הכהן את הנגע והנה מראהו עמק מן הער וכו' שער צהב דק וטמא אתו הכהן נתק הוא צִרְעָה הראש או הזקן הוא (סס טס כט-ל). — ובהרחבה לקצת לקויים כבגדים: והכנר כי יהיה בו נגע צִרְעָה בבגד צמר או בבגד משימים וכו' והיה הנגע ירקרק או אדמדמ וכו' נגע צִרְעָה הוא וכו' כי פשה הנגע בבגד וכו' צִרְעָה ממארת הנגע (סס טס מז-נח). — וגם לקויים בכתלי בית אבנים: ונתתי נגע צִרְעָה בבית ארץ אחותכם וכו' והנה הנגע בקירת הבית שקערורת ירקרקת או אדמדמת ומראיהן שפל מן הקיר (סס יד-לז). ואת התורה לכל נגע הצִרְעָה ולנתק ולצִרְעָה הבגד ולבית (סס טס נד-נח). — אסף אדם מצִרְעָהו, רפא אותו ממנה: אחלי אדני לפני הנביא אשר בשמרון או יאסף אתו הצִרְעָהו וכו' הנה שלחתי אליך את נעמן עברי ואספתו מצִרְעָהו וכו' האלהים אני להטות ולהחיות כי זה שלח אלי לאסף איש מצִרְעָהו (מ"ב ג-ז). — ובתו"מ: כתוב בספר בן סירא וכו' אשה רעה צִרְעַת לבעלה, מאי תקנתיה, יגרשנה ויחרפא מצִרְעָתו (יבנ' סג:). — ובסהמ"א: באלג' אדם הוא חולי הצִרְעָה עלה רעה מתפשטת מן התפשט המרה השחורה בגוף כולו (כרובי, חס מים, נחליים הממחזקים מוסף לגוף, כ"י זיהמ"ד שטעל). — ואמר הפוסק: מאדם חולי צִרְעָהו, נאמנו בוקק צִרְעָתו (יכלי, אגד טו, קרובי ויקר', זולאי, קלו). בהתנחמו על רע, צִרְעָת הרע ממנו יגרע מוחין ורופא קדוש (סס, קלס). וימון מוכה כצִרְעָת זוו, ועת יודה ודרכו יעווב, חפשו דרכיו ושפל כאזוב, יתקומם בהוית אזוב (סס קלט). מראי נגעי צִרְעָת, נוכתת ובשאייה ביצעת (סול, חזק מודה, סס טס קמג). ענה פתחתי האשה צִרְעָת ממארת היא (כאכ"ט). חסד רנה למוכתך, ליגד 225). — ומ"כ "צִרְעוֹת, ואמר הפוסק: מצרות דליו, ומבור העליגו, וממצוקות הצילגו, ומצצרות פדיו (יכלי, חס יכה, קרובי ויקר', זולאי, קלו). וישמם מצרות ומינגעי צִרְעוֹת (סס,

בהמה או שהבעיתו ונפלה הסכין מידו וכו' או שבאת צִרְעָה וישבה על פניו וכו' (סלכי פסוק) לתלמי יסודלי גלוק, 185). פעם אחת היה דוד מלך ישראל ע"ה יושב בגנו וראה צִרְעָה אוכלת עכביש וכו' (ח"ב דנן קינל, כד). אולם הצרעות ירוקות, אדומות, שחורות, הם גם כן יבנו בתיהם בקירות ובענפי האילנות (קלויניוס, בעלי מים ז, מל:). — ואמר הפוסק: שאל למה נכראו שומה ושויות וצִרְעוֹת, השיבוהו, תצטרך למו ליום בריחה לתשועות (בנימין נר זכא, חליתו, יול' שנה צלח', מס' חיל' ח, סד). — ואמר המפורר: יבואו עליך כאנשי חיל מתולעים, ויתנו את נבלתך מאכל לתולעים, יחד יתלחשו ויסוככוך כנחיל צִרְעוֹת, וילחמו עמך כארבעה אנשים מצורעים (עזרא הנבלי, מוכת מוקר מ, מו:). פניך ישתנה כמצורעים, ולבשרך יגשכו הצִרְעוֹת (סס מו:).

"צִרְעוֹת, ט"ה — מצב הצרוע: והוא (עוניהו) לצרעותו היה כן חורין והפשי (כ"י אכנצאל, שופט', משל יוסס).

צִרְעָה ⁽¹⁾, ט"ה, צִרְעָה, כ"י צִרְעָה, — שם לנגע העור שתרפת בו בהרת לבנה אדמדמת והשער יתפרך לכן, Aussatz; lepre; leprosy אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת והיה בעור בשרו לנגע צִרְעָה והובא אל אהרן הכהן או אל אחד מבניו הכהנים וראה הכהן את הנגע בעור הבשר ושער בנגע הפך לכן ומראה הנגע עמק מעור בשרו נגע צִרְעָה הוא (ויק' יג ז-ג). נגע צִרְעָה כי תהיה באדם והובא אל הכהן וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והוא הפכה שער לכן ומתית בשר חי כשאת צִרְעָה נושנת הוא בעור בשרו וטמאו הכהן לא יסגרנו כי

⁽¹⁾ בארם צורעתא, אך אולי זו מלה שאולה מעבר'. בערב' משמש השם צרע (a) במשמ' חלי הנפילה, וכן בסורי, והסכיסו רב חוקרי הלשון החדשים כי גם השם צרעת במשמ' בעבר' נסתהף משרש זה, אעפ"י שבמחלה זו אין שום נפילה. גורתו של דר' קצנלסון מן זרע אינה מוסדת כל עקר, כי בהיות שהשרש זרע משמש בעבר' לא היתה שום סבה לחלוק זרע בצרע, 'בפרט כי השרש צרע משמש גם הוא בעבר'.

(a) مصرע

או שהיה מטפח על פי חבית מרוחתה, ככל אלו היה מעשה ואמרו יפכר (ע"ז ד י). דבש צרעים טהור ומותר באכילה (מכשירי ו ד). מפני מה ברא הקב"ה שקצים ורמשים בעולמו וכו', יש בהן צורך, וזכב לצירעה, מפשש לעלותה וכו' (ירוש' זכ' ט ג).

פת חמה חממה בצירה, צירעה צוניק, עקרב חמין (סס שסח א י). מותר להרוג את הצרעה בשבת (ר' ינאי, סס טז ע"א). חמשה נהרגין בשבת, וזכב מצרי וצירעה שבנינוה וכו' (סס טס). הצד חגבין, גוין, צרעין ויתושין בשבת חייב (רבי מאיר, בבלי ע"א יד). ושאר כל מיני פורעניות המתרגשות כגון חיבור, חגב, וזכב וצירעה ויתושין ושילוח נחשים ועקרבים לא היו מתריעין אלא צועקין (תנ"י). צרעה לא עברה עמהם, ולא, והא כתיב ושלחתי את הצרעה לפניך, א"ר שמעון בן לקיש על שפת ירדן עשרה וורקה בהן מרה וכו', רב פפא אמר שתי צרעות הוא, תרא דמשה ותרא דיהושע, דמשה לא עבר, דיהושע עבר (קוטס לו). לפי שהיו (המצרים) אומרים לישראל צאו והביאו לנו דובים ואריות וכו' לפיכך הביא עליהם חיות מעורבבות, דברי ר' יהודה, ר' נחמיה אמר מיני צרעין ויתושין (מדר' שמוס יא). ויאמר אלהים אל בלעם לא תלך עמהם, אמר לו אם כן אקללם ממקומי, אמר לו לא תאור את העם, אמר לו אם כן אברכם, אמר לו אין צריך לברכתך כי ברוך הוא, אומרים לה לצרעה לא מן דובשיך ולא מן עוקציר (סס נמד' כ). שתי צרעיות היה הקב"ה מזווג לכל אחד ואחד מהן וכל אחת ואחת הולכת ושומעת ארסה לתוך עינו והעין מתבקע ונופל סלא קומתו ומת (תנ"י' משנ' יא). ר"ל אמר בצרעיות מתו, שנא' וגם את הצרעה ישלח ה' כס, שתי צרעיות היה הקב"ה מזווג לכל א' ואחד מהם וכו' ומקישות לשתי עיניו ושומכות ארס לתוכו וכו' (דב"ז ליצניון, 81). וכן הצרעה, כיון שהיו יוצאין אמוריים ונכנסין עליהן ומקישות לו אחת לתוך עינו אחת ואחת לתוך עינו אחת שנאמר וגם את הצרעה ישלח ה' (מדרש ספלים טס). — ובספ"א: וכן הצרעה היו האמוריים נטמנים במערה ונותנים אבן על פי המערה והיו שתי צרעות קורעות את האבן (ילקוט שמעוני ש"א קפ). (פי) שהתחיל בשחיטה ובא אונס והעלה ידו מצואר

— ואמר: הסימן: פוצה לשון הוצאת דע, צופד בנביאה אשר גיווייה צורע (ינאי, חנוס על עשרה דברים, קנו' ויקר', זולאי, קנ). הוא פגה, דבן יפלוט, הוא צהנה, לכן יצורע (סול, סול חנוס, סס קנ).

— סספ, *הצמרע, נצמרע, נעשה מצרע: באותה שעה נצמרע אבדן ושכעו שני בניו ומאנו שתי כלותיו (ינאי ק:). ששה חרשים נצמרע דוד ונסתלקה היסנו שכינה ופירשו ממנו סנהדרין, נצמרע, תחטאני באזוב ואטהר תכבסני ומשלג אלבין וכו' (כס יסודס כס כס, קנ). כל המחזיק במחלוקת וכו' ראוי ליצמרע (כס חסי, סס קי). שלא להוציא לעו על בשרו של משה לכך לא נצמרע היר עד שיצאה מחיקו (מדר' שמוס ג). — ואמר הסימן: ומתעמי מהונס, ומצמרעי מעונס (סול, סס קלט). בחר לך הטוב ומאוס ברע, ובעון לשונך התוטא אל תצתרע (טולס הסגלי, סוכסס מוסר ג, יג). לכן חסול על גופך לכל יצתרע, ונצור את פיך מלשון הרע (סול, סס יג:).

צִרְעָה ¹), ש"י, מ"כ *צִרְעִים, *צִרְעִין, *צִרְעוֹת, *צִרְעִיּוֹת, — שרין העוף דומה לדבורה, Wesppe, Hornisse; guêpe, frelon; wasp, hornet : ושלחתי את הצִרְעָה ²) לפניך וגרשה את החווי את הבנעני ואת החתי מלפניך (שמוס כג כס). וגם את הצִרְעָה ישלח ה' אלהיך כס עד אבר הנשארים והנסתרים מפניך (דב"ז ז כ). ואשלח לפניכם את הצִרְעָה ותגרש אותם מפניכם (יסוס' כד יג). — ובתנ"י: גוי שנמצא עומד בצד הכור של יין וכו' התיז את הצרעה ³) בקנה

¹) בארם' ערעיתא. ועי' הערה הבאה.

²) השבע' asphaias, והוא שרין העוף הנזכר. ת"א ערעיתא. והנה שמוש הלשון בתו"מ אינו נותן מקום לפקק באסתת משמ' זו של צרעה, וצריך לאמר כי בוסן תהוא היתה הצרעה יותר מסוכנה ממה שהיא עתה, או שהיה מין יותר מסכן, ואמרו במדרש שהיא היתה מקישה אותם בעיניהם ומטילה בהן ארס והם מתים. וקצת הקדמתי פשוט במשמ' דבר (כ"ג, חא"ט, וחס"י), אך שמוש הלשון בתו"מ מכריע.

³) [היו שחשבו (ע"י מין צמלני) שבאה כאן צרעה במשמ' בעכויע הרתיחה שמעלה היין, וכן כתב המחבר בפתקאותיו: כנראה דבר יל תמיסה, כי פשוט צרעה מדוע הפעל התיז?]

רֶבֶן יוֹחָנָן בֶּן זְכַאי וְכֹאֵל וּמִסַּךְ שְׁתֵּי יָדָיו עָלָיו וְאָמַר לוֹ, 'אִישׁוֹ כֵּהָן גָּדוֹל, מִה נָּאֵה אַתָּה לְהִיּוֹת כֵּהָן גָּדוֹל, רַד מְבֹול אַחֵר, יֵרֵד וּמִבֹּל וְעֵלָה, אַחֲרֵי שְׁעֵלָה, צֶרֶם לוֹ בְּאוֹנוֹ (תּוֹסֵפֶת' סֵפֶס ג' ס.) צֶרֶם אֲזָן בְּכוֹר, קָנְסוּ בְנוֹ אַחֲרָיו (מִוִּיק יג.). וְאָמַר רַבֵּה הַצֹּרֶם אֲזָן פָּרְתוֹ שֶׁל חֲבִירוֹ. פֶּטוּר, מִיֵּשֶׁת, פֶּרֶה כְּדִקּוּמָא קִיּוּמָא, דְּלֹא עֵבֶד וְלֹא מִידֵי וְכוּ' מְחִיב רַבָּא, הָעוֹשֶׂה מְלֹאכָה בְּמֵי חֲטָאֵת וּבִפְרֵת חֲטָאֵת פֶּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַיִּיב בְּדִינֵי שָׁמַיִם, מְלֹאכָה הוּא דְּלֹא מִינְכֵר הַיּוֹקָה, אֲבָל צֶרֶם דְּמִינְכֵר הַיּוֹקָה הֵן דְּמִיחִיב בְּדִינֵי אָדָם וְכוּ' (צ"ק נח.). הַצֹּרֶם אֲזָן הָפֵר וְאֵתִיב קִיבֵל דְּמוֹ פֶּסוּל (כִּי זִיכָר נֶסֶס כִּי יוֹחָנָן, זִכָּר' סה:). —וּבִסְפֵּה"מ: לְמַלְךְ שֶׁמֶסֶר בִּיד בְּנוֹ צְלוּתִית וְאִיפֹר וְשִׁילַחוּ אֶצֶל הַחֲנוּנִי, שִׁיבֵר הַצְלוּתִית וְאִיבֵר אֶת הָאִיפֹר; צֶרֶם בְּאוֹנוֹ (1) וְנָתַן לוֹ פֶּעַם שְׁנִיָּה וְכוּ' (כִּי יוֹדֵן וְכוּ' לִיִּינוֹ נֶסֶס כ' שְׁעוֹן בֶּן לִקִּישׁ, מִזֶּסֶג' דְּכִי' ס, הַסְּגֵלָה, 59). מִשְׁמֹעַ סִּסּוֹק הֵיךְ עַל עֶרְפֶּךָ יִרְעֶשׂוּ הָרֹאִים וְכוּ' מִצֶּרֶם (בְּאוֹנֶךָ וְכוּ') שׁוֹנֵךְ יִחַדְדוּ הַחֲרָדִים וְכוּ' (נִכְחַז הַחֶסֶד שֶׁל הַסִּיחַ דוֹד בֶּן זְכַאי עַל רַעֲעִי, בְּהַשְׁכִּיד וְהַפְּלִיט וְנִסְכֵּר הַגּוֹלִי, הַכֶּכֶז, כֵּל). גַּם הַכְּבִיד עָלָיו עַל מְקוֹם שֶׁהַמְּשַׁלְחִיחָיו עָלָיו לִרְדּוֹת אֶת הָעַם בְּמִקְלָם וְלַהֲכַבִּיד עָלָיו, לְצֶרֶם בְּאוֹן יִשְׂרָאֵל וְלַהֲפִילָם עַל פְּנֵיהֶם וְלַחֲלֹקֹתָם בְּלִי מִשְׁפָּט וְכוּ' (סס נכז).

—סֵע', צֶרֶם, כְּמוֹ קֵל: מִיָּהוּ רִשְׁי פִּירֵשׁ לְקַמֵּן חֲתָבוּ, שְׁלֹא הִבְדִּילוּ אֲלֵא צֶרֶם וּבְשָׁנִים וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת (תּוֹסֵפֶת סֵפֶס' עֵד, ד"ס נחסך).

צֶרֶן, צֶרֶנִית, עֵי צֶרֶן.

צֶרַע (2), מִסְּנוֹ מִצְרַע, צֶרֶעִי, צֶרֶעִי, צֶרַעוֹת, צֶרַעַת, וְאֲזָלִי צֶרַעַה.

צֶרַעִי, קֵל לֹא נִמְצָא אֲלֵא בְּצִי' פֶּטוּר, צֶרַעִי, עֵי וְהַעֲרֵךְ.

—סֵע', מִצְרַע, מִצְרַעִי, נֶק' מִצְרַעַת, צֶרַעַת, מִיֵּר מִצְרַעִים, שִׁישׁ בּוֹ נִגַּע הַצֶּרַעַת: וְיִבְאֵר יָדוֹ בַּחֲקִיו וְיוֹצֵאֵה וְהִנֵּה יָדוֹ מִצְרַעַת כְּשֶׁלֶג (שְׁמוֹת 17). וְעֵי עוֹר בַּעֲרֵךְ מִצְרַעִי.

(1) [בְּסִסְקִי רֶב' (י' הַכְּכֹסֶת סִלְחָס, קֶטוּ): חֵלֶשׁ בְּאוֹנוֹ וְחֵלֶשׁ בְּשַׁעֲרוֹ].
(2) בַּעֲרִי צֶרַע (a) בְּמִשְׁמֵ הַפִּילוֹ אֲרֻצָּה, וְזוֹה צֶרַע חֵלִי הַנְּפִילָה?

(a) صرع

חֲסִסְנָה, זֹלֶם שֶׁנֶּחַ כְּחִשְׁיָה). — מִצְרַעִי הַתּוֹרָה, מִצְרַעִי הָעוֹלָם: וּמִכָּאֵן אַתָּה לְמַד שֶׁהַחֲכָמֹת הָאֵלֶּה מִצֹּרֶךְ הַתּוֹרָה הֵן וְרֵאוּיּוֹת לְלִמּוּד וּלְלַמֵּד וְכוּ' וְהַמְתַּעֲסֵק בָּהֶן אִינוֹ מִתְעַסֵּק בְּדַבְרֵי רִיק אֲלֵא בְּדַבְרֵי שֶׁהוּא מִצֹּרֶךְ הָעוֹלָם וְהַמְּצוּת, וְאִנִּי רֹאֶה חֲכָמַת הַמִּנִּין וְאִם שֶׁהִיא מִצֹּרֶךְ הָעוֹלָם וּמוֹעִילָה בַּעֲמָקֶיהָ וּבַעֲמָקֵי מַצּוֹת רַבּוֹת אִינֶה קֶשֶׁה לְהַכִּין (כֹּלֵל' הַסִּיחַ, מְצוֹר הַנְּשִׁימָה וְהַשְׁנִינָה, סִקֵּל, 2). —וְאָמַר הַסִּלִּין: מֵאַחֲרֵים זִמֵּן שֶׁמֶעַ וְחִשְׁלָה וּמִקְרִימִים עֲשִׂיית צֶרֶם (כ"א לִיִּסֵּל, סִיךְ צֶהֱקֵד' שְׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל מִלֵּךְ נ). — וְזוֹהָר גַּם בְּדַבְּרוֹ: מִן הַצֶּרֶךְ, אִין מִן הַצֶּרֶךְ.
*צֶרֶם (1), מִסְּנוֹ צֶרֶם.

*צֶרֶם, מִי"ע, — צֶרֶם אֶת אֲזָן הָאָדָם אוֹ הַבְּהֵמָה אוֹ צֶרֶם בְּאוֹנוֹ, פֶּסֶס בְּאוֹנוֹ, עֲשֵׂה אוֹתָם בַּעֲלֵי מוֹם בְּאוֹן (2): הַתּוֹקֵעַ לְחִבְרֵי נֹתָן לוֹ סִלֵּךְ וְכוּ' צֶרֶם בְּאוֹנוֹ, תִּלֵּשׁ בְּשַׁעֲרוֹ וְכוּ' נֹתָן אַרְבַּע מֵאוֹת זָוָה (צ"ק סו.). הַצֹּרֶם בְּאוֹנוֹ הַכְּבוֹר הָרִי זֶה לֹא יִשְׁחַט עוֹלָמִית וְכוּ' מַעֲשֵׂה כּוֹכֵר שֶׁל רַחֲלִים זָקֵן וְשַׁעֲרוֹ מְדוּלָּדֵל, רֹאֵהוּ קִסְדוֹר אַחֵר, אִסֵּר מִה מִיבֹו שֶׁל זֶה, אִסֵּר לוֹ בְּכוֹר הוּא וְאִינוֹ נִשְׁחַט אֲלֵא אִם כֵּן הִיָּה כֹו מוֹם, נִטֵּל מִיָּגִיוֹן וְצֶרֶם בְּאוֹנוֹ, וְכֹא מַעֲשֵׂה לִפְנֵי חֲכָמִים וְהַתִּירוּהוּ, רֹאֵה שֶׁהַתִּירוֹ הֵלֶךְ וְצֶרֶם בְּאוֹנוֹ בְּכוֹרוֹת אַחֲרִים, וְאִסֵּר (צִכּוֹרֹת ס ג). וּמַעֲשֵׂה בְּצִדּוּקִי אַחֵר שֶׁהָעֵרִיב שִׁמְשׁוֹ וְכֹא לְשֹׁרֵף אֶת הַפֶּרֶה וְיִדַּע כֹו

(1) [עֵי' בְּהַעֲרָה הַבֹּאֵה].

(2) [יֵשׁ מִפְּרָשִׁים מִלֵּה זֹו כְּלִשׁוֹן חֲתוּךְ, וְיֵשׁ מִבְּאֵרִים אוֹתָהּ כְּלִשׁוֹן מְחִיבָה בְּאוֹן, וְרִשְׁי' (זִכָּר' סה:): כּוֹחֵב: הַצֹּרֶם, אִקְרַנִּי' (echarner, חֲשֶׁף הַבָּשָׂר) דְּהוּי מוֹם, דִּתְנֵן נִפְגַּמָּה אֲזָנוֹ גְּבִי מוֹם, ע"כ. וּמִלִּשׁוֹן הַמִּשְׁנָה בְּכּוֹכֵר' הֵן יוֹצֵא צֶרַעִימָת הָאֲזָן נַעֲשֵׂתָה בְּפִגְיוֹן, אֲךְ אִין סִסְקִי שִׁישׁ כִּאֵן פֶּעַל שֶׁמְשׁוֹשׁוֹ מִיָּחֵר לְפִגְיוֹמָת הָאֲזָן וְהַמִּלֵּת מוֹם כֵּה. וְעַל כֵּן עֵקֶר מִשְׁמֵ הַמִּלָּה אִינֶה חֲתֵךְ, חֲשֶׁף אוֹ סַחֵב, אֲלֵא הִיא בַּעֲקֵר לְשׁוֹן גְּרוּסָת חֲרָשׁוֹת. וְהַשּׁוֹה גַּם, לְגַבִּי הַתּוֹקֵעַ, אֶת הַבְּרִיתָה. (צ"ק נח.).: כִּדְתִינִיָּא, הַמְּבַעִיִת אֶת חֲבִירוֹ פֶּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְכוּ' כִּיִּצֵּד תִּקַּע בְּאוֹנוֹ וְחִירְשׁוֹ פֶּטוּר וְכוּ'. לֹא מִן הַנִּמְנָע הוּא, שְׂאוּלִי יֵשׁ כִּאֵן מִיֵּם קְדוּמָה, וְהַעֲקֵר צֶרֶם, כִּי כֵן בֹא בַּעֲרִי' אֲצִירָשׁ (a) (מִן צִירָשׁ) (b) בְּמִשְׁמֵ חֲרִישׁ בְּפֶרֶט בְּצִרוֹף אַחֲרִישׁ אֲצִירָשׁ (c), חֲרִישׁ גִּמּוּר, וְצִעִי, וְזוֹהָרִים לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּצִרוֹף צֶרֶם אֶת הָאֲזָן בְּהַשְׂאֵלָה לְקוֹל, שֶׁהוּא פֶּסֶס וּפּוֹגַע בְּאֲזָן הַשּׁוֹמֵעַ אוֹתוֹ].

(a) أضرس (b) ضرس (c) أضرس أضرس

תוכל להפנות לעניני אחריתך מזני מרתך בצורך
מזונך ומחיתך בעולמך (סס, הסמיכות ה). מי ששקש
יותר מצרכו מורד נמשו מתועלתו (הוא, מנחם
הפנינים לספ"ג, 19). וכיון שהיה מדבר מינו יכול
לדבר כל צורכו בלשון אחת אלא בשיבוש (דמנ"ס,
הפלה א ד). בימי ר"ג רבו האפיקורוסין בישראל והיו
מצירים לישראל וכו' וכיון שראה שזו גדולה מכל
צרכי בני אדם, עמד הוא ובית דינו והתקין ברכה
אחת וכו' (סס ז א). אע"פ שהפניה (של הקמרת)
בעזרה צורך פנים בעבודת פנים היא (הוא, עמוד
יח"כ ה ז), ולפי שאין כל אדם פנוי ללמוד כל זמנו,
והרבים מהם מרודים לבקש צרכיהם וצרכי
זולתם, קבע השם להם זמן וקדש את יום השבת (כ"י
הנעול, מלמד החלמיים, קדושים, קד:). וחפלה ידוע
שהיא התהלה עם בקשת הצרכים כי זה מורה
על הסבש מאתו שהוא מורה כי לו לבדו הממשלה
(סס, עקב, קסס:). שלכך יהיה פנוי מהרהורי
צורך ותלמוד בלב שלם (פסר חסידים מהמלשעז).
אך בבניו הצרכים הרבים יהיו רפויים (כ"י קמחי,
ס' הגלוי, קמס). מי יתן ויהיה לי שתי פיות האחד
לעסוק בו בתורה ובחפלה ובספור שבחך, והשני לדבר
כו"ב צרכי ובתיקון מחיתי (1) (כ"י אלנקלוס, מנח"מ
ד, 804). תרתי בלבי איזה דבר שבו יקל הנכבד
וישבור הגאווה וישפיל הרמים, ואפסתי זה הצורך
(סס סס, 413). ולא תצא (האשה) מדלת ביתה אלא
לצורך גדול (סס סס, 436). כל אחד ואחד כפי מה
שצריך לנהוג בעצמו בכל עניניו ובכל צרכיו
כפי הראוי לו (סס סס, 440). משתדלת בצרכי
ביתך ובגדול בניה (סס סס, 448). לעולם יסדר אדם
שבחו של מקום ואח"כ יתפלל לבקש צרכיו (2)
שנא' ואתחנן וכו' הרי שבחו של הב"ה ואח"כ מעברה
נא וכו' הרי בקשת צרכי (סס סס, 405). ובכל
דבר אשר יביא העת והצורך (תקנות קדישא,
סדוטס-קאטו, 71). כפי מה שיראה להם לעשות להן
כפי צורך חומן והשעה (סס, 76). שיהו מעיד תמיד
רפויים, ר"ל שתעשה צרכיך כל יום (עוזים כן,
מעשה עוזים, גיט מדש א א, לט:). — ואמר הפישן:

(1) [עפ"י ירוש' ברכ' א ב, ושם בארמ'.]

(2) [בתלמודי (נכ"י לז). אין המלים לבקש

משש דריה וגאו באר מל, מרחות גשמים מה צרך
דינו במל (כ"א קלי, אלגס, הפלם על). אלה בשכום
ערבן ואלה בשכמים צרכן (שלמה הנצני, מנחם, קלימ'
יוס ז). מרבים צרכיו ואין להאמר מקצר דעה
ומרד מסר (הוא, אין מי יקרא, קלימ' יוס א). פוקדיך
קדשו צומות לקבוע, דעתם קצרה צרכם לתבוע
(הוא, אלגס נישאל, קלימ' לשני). צור קוננו מכחירים,
צרכנו בפלל מעתירים (הוא, אור ישע, יול' א פסח).
צרכי חוק מרף בחלקך אפסניון לא תקפץ את ירך
מאחך האביון (הוא, אלג עורכס, קלימ' עכ"ה). מי
יודע, סוד מפעלותיך בעשותך לגוף צרכי מפעלותיו
ונתת לו עינים לראות אותותיך ואונים לשמוע
נוראותיך (דמנ"ג, כסר מלכות). ולך אקוה כל ימי חיי,
מעיו ומקוה וצור מאויי, ואתה תצוה לצרכי דיו
(כ"י הלוי, לערך שנים, דיוחן ג, 146). אמור (בשבת)
מצא חפץ מעשות דרכים, גם מלדבר בו דברי
צרכים דברי חסידה אף דברי מלכים (כאנ"ע, כי
אשמעה, זמירות שנת). ראשית היות יסודך צורך ותבספי
אלי פועל ולעשות כל צורך לך נתכנו בלי (הוא,
חמנו כני, לינר 108). תענית צבור קבעו תבוע
צרכים (מלח, פנינים לצור, קלימ' לחמישי). ליום
מרגוע דוחה מילה ומציצה וצרכיה ובכראשית
כלולה (כ' אליעזר הלוי, אל פסח, פלמונים למילה). אווי
צרכימו מרבים ודעתם קצרה, להפק ומסר ירך
לא קצרה (אליס זן שמעיה, אלג צופתי, קלימ' ז עשי"ת).
ענה נא עתרת קוראי עצרה, פוגעים בעת צרכימו
בדעת קצרה (יוסף, ישמעני אליהם, מנח' חיל' ג, כג:).
— ואמר הששור: ואל חרבה לדבר כי לצורך
וישר מהלך ודרכך (כג הל' גלון, לקוטי קדמונים, 68).
נאם און לעין החרש נא, ומה תוכל ולך צרך
לאורים זלא תראה לבד מה יש לנכח (כאנ"ע, מדשים
מעשי אל, כסא א, 61). וזאת יצאה מאל נדבה בלי
צרך, אבל כי להודיע לאדם גבורותיו (הוא, כסס
אל, סס סס, 197). ולא נצטירה חכמה ויראה לצורך
הנפיעה הגמורה (ענוני, מנח"מ, 61) — פסק את
הצורך, את הצרכים, נתן כל מה שנחיון: אלו שקע
צירנו בתיבו (בתוך ים סוף) ולא ספק צרכנו
במדר ארבעים שנה דינו (כמה מעלות עונות, הגדה של
פסח). — ואמר הפישן: וינחם לבמת זים כסח מורכס,
רגלם המדברה וארבעים ספק צרכם (שלמה הנצני

מדינתם הכריזו וצורכי קבורתי (כס שט, 186).
 ברוך אתה ה' אלהי אברהם שלא חסר מצרכי כלום (1)
 (סדר קצ עונס השלם ה, לח). ומי שהוא הגון וירא
 חטא אל ימנע את עצמו מלהיות בצרכיהן של
 ישראל (והזכיר שמו, מ; משפטים). מה מנעל זה
 שהיא פחותה מכל צרכי הגוף וכו' (מדס"ג שמוס ג
 ה, הוספן, 26). ומנין לעושה מדורה ומתחמם בנגדה
 וכו' (שמתר ביו"ט) ח"ל לכס לכל שצרכים (כס
 י"ז עז, 104). יש כי צורכי האלמנה בצורכי
 הבתולה (תש"י הלמודי נחמס, 58). כדכל (יוסף) אביו
 כראוי לו ואת אחיו כראוי להם וביט אביו כראוי
 להם לפי הצורך (נחש' נחש, חלפן, 216). ובשכא
 אדם יודע שהם (הגשמים) צורך לעולם התפלל
 עליהם (כש"י, נחש' ב ה). דבר יום ביומו, צורך
 אכילת יום וילקטו ביומו ולא ילקטו היום לצורך
 מחר (סוף, שמוס עז ד). אלא להודיע מקצת צורך
 המשבצות שצוה לעשות עם האפוד (סוף סס כח יז).
 הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאלהים (סוף,
 נמד' יח כח). להודיע שבחן של צדיקים בשנפטרין
 מן העולם מניחין צרכין ועוסקין בצרכי צבור
 (סוף, סס כז עו). שום בריח ברוחה (אין להם) שיבאו
 לעזרתם לעת הצורך (סוף, שש"י יח ז). וה' ימים
 רבים שצורך הצבור בו שמיניה מוציא ומביא את
 ישראל (סוף, ס"א כז עו). שכל חיי העולם הבא
 לצורך כך (סוף, חנו' ד יז). צורך לנו עוד בו
 (סוף, נחש' כז; ד"ה חלמודי). ויש תלמידים שלא
 יבינו בדברי הרב בכל הצורך (סוף, סס כז, ד"ה
 יענ). ועליהם שומר איש מסכן וחכם יוכיח צרכים
 ויצליח דרכם (נחש'ע, מי צן מקיץ, עמ' 141). הלא
 תראה צורך הירח והכוכבים אל אור השמש
 וצורך הארץ אל השמים ואז המים וצורך
 בעלי חיים קצתם אל קצתם וכו' וצורך האדם אל
 הכל וכו' וצורך הארצות והשלבים והחכמות
 והמלאכות קצתם אל קצתם (כ"י ח"ס, סוף, סיפור ז).
 והכין לך לצרכך שנים יועצים והפקיד עליהם שני
 סופרים ונתן לך מן העבדים והשטנים בצרכך
 בעולם הזה (סס, עונס השלם ט). ופרוש מכל אשר
 יפרישך ממצות האלהים בלבך ובמצפונך אם לא

ז ח). לא יבנם אדם לבית הקברות ויעשה צרכיו
 שם (כ' זעירא נסס ר' חנא נר ימיה, יום' נחש' ב ג).
 נסר שהוא חוץ לספינה ואין בו רוחב ארבע מותר
 לישב בו ולעשות צרכיו בשבת (כ' המנוח, סס
 ססס יח ה). כשעה שעושין צורכיהם עושין
 אישפתות אישפתות (סוסס מ:). ואמר זה לזה, אין
 אתם יודעין שיש לנו כמה ימים שלא עשינו
 צרכינו ואדם שאינו עושה צרכיו (ד' ימים או
 ה' ימים הוא מת (מד"כ נמד' טז). שלא יעשה אדם
 צרכיו בעמידה (מדס' חלס' הוספן, נחש' כג יג). —
 ועי' עשה, סנה, קל ונפע, — ועשה צרכיו עם אשה,
 שכב עמה: מעשה באחד שיצא לדרך ואשתו עמו
 ופנה לאחורי הגדר ועשה צרכיו עמה והביאיהו
 לבית הדין והלקוהו (יום' חגי' ב ג). לא יאכל אדם
 תרי ולא ישתה תרי ולא יקנה תרי ולא יעשה
 צרכיו (2) תרי (ססס' קט:). והא רב כהנא הוה גני
 תותי פורייה דרב ושמיניה דסח וצחק ועשה צרכיו
 (חגי' ס:). אפר דוד לפני הקב"ה, רבון העולם, כלום
 נחכוון אבא ישי להעמידני, וחלא לא נחכוון אלא
 להנאתו, חדע שהוא כן שסאחר שעשו צרכיהן
 זה הופך פניו לבאן וזו חופכת פניה לבאן (מד"כ
 ויקר' יד). — והאשה, שכבה עם איש: ותקצר נפשו
 למות, הוא קצרה נפשו למית, אבל היא לא קצרה
 נפשה למות, למת, שהיתה עושה צרכיה ממקום
 אחר (סס נחש' נכ). — ובססס"א: מה הניית יש לה
 כנר, אף על פי שכן מישבת דעתה ובסבורה רואית
 אחי חברתי ועושה לי צרכי (סלכות ססוק' חלמודי
 כז יסודלי גלון ב). אפילו הועתק גופו שלגט ותורפיו
 אל לשון אחר ותקרנהו ומצאנו בו את הצרכים
 שתיקנום חכמים כשר הוא (תש"י חגי' סססני נסס,
 129). אילו רצה ששעון להוציא את מה שנתן לו
 ראובן וכתב לו שטר בהן בצורך אחר ולהטיל
 אחרים כשותפות היה יכול לעשות כן (סס של, 168).
 פעמים שאדם נושא את בת אחותו או בת אחיו
 ומניחה והולך למקום אחר בצרכיו ומתאחר כמה
 חדשים, ועומדת ומזנה עלי (סס ססס, 185). ויקחו לי

(1) [צ"ל: צרכיו].

(2) [רש"י: תשמיש].

(3) [בירוש' (כתוב' ה י): עושה צרכי ה

באחרים].

(1) ובש"ת הגא' מן הגניזה (גילגולג, כד, 114):
 ב' שלא חסר מצרכי כלום שהיא ברכת מנעלים.]

מיחם גדול אינו טמא אלא צורך, וכמה הוא צורך, מקום שפיתח טמא (שם כלים ט"ז ס"ג). — צֶרֶךְ, אין צֶרֶךְ לְדָבָר, הדבר נחזק או אינו נחזק: אילו לדבר שאין להן צורך⁽¹⁾ היו עוברים, היה מבטלן (שם ט"ז ד'). צורך ליון וצורך לחומץ, צורך ליון יותר מן החומץ, צורך לחטין וצורך לשעורים, צורך לחטין יותר מן השעורים (מד"כ נכ"א ס'). — *צֶרֶךְ לֹמֶר, לְדָבָר: הוי צורך לומר שונג וצורך לומר מזיר (יב"ט נ"ק ס"א). ביון שדיבור (אברהם) עם הקב"ה כל צרכו אמר לפניו, רבון כל העולמים צורך לדבר, אמר לו איפטר לשלום וכו' (מד"כ נכ"א טז). — *שָׁמַשׁ אֶת הַצֶּרֶךְ: סימסוניא מצופה טהורה, עשה בה בית קיבול כנפים טמא, ואינו טמא אלא השמשש את הצורך, חליל המצופה טהור, עשה בו בית קבול כוסות טמא, ואין טמא אלא השמשש את הצורך (תוספת' כלים ט"ז א'). — *תַּבְּעֵי צֶרֶךְ עֲצָמוֹ או של אחרים: לבו (של משה) ברור עליו שאינו תובע צורך עצמו אלא צורכן של ישראל (מד"כ דנ"י יא). — *וְעִשְׂתָּהּ הָאִשָּׁה צֶרֶכָהּ בַּלְּוִי, שכבה עמו: ותקצר נפשו למות וכו' שהיתה עושה צורכה באחרים⁽²⁾ (יב"ט כח"ז ס"י). — *וּבְצֻרֹתָיו עִם שֵׁם עֲצָמוֹ צֶרֶךְ גְּבֻהָ, דבר שהוא לצורך המוכח: מעומר ושתי הלחם שכן צורך גבוה (שם קל"א). — *צֶרֶךְ בְּנֵי הַבֵּית: אמה כלוא עורב צורך בנין הבית הוא (מ"ק ע"ג). — *צֶרֶפֶן שֶׁל בְּרִיּוֹת: אף מי שהתקין את התפילה הזאת, על הסדר התקינה, שלש ברכות ראשונות ושלש ברכות האחרונות שבחו של מקום והאמצעיות צרכן של בריות (כ' אה"א נס"כ כ' יוסע בן לוי, יב"ט נכ"ז ד'). — *כֹּל צֶרֶךְ שֶׁבְּעוֹלָם, כל דבר נחזק: עשירי עולם היו אנשי סדום מן הארץ הטובה והשמנה שהיו יושבין עליה, שכל צורך שבעולם ה' יוצא ממנו וכו' (כ' זע"א, ע"כ"א כה). — *וּמִי צֶרֶכָיו, סו"י צֶרֶכָיו, כִּי צֶרֶכָיו צֶרֶכָיו וכו': (המשרת את אשתו) נותן לה מעה כסף

לצורך גופו אבל לצורך מקומו מטלטלו (שם קמ"ג). אבורה לא ישתמנה לא על גבי טמא ולא על גבי מגיד לצורכו (שם' כו'). טוחנין במועד לצורך המועד, ושלם לצורך המועד אסור (ס"ח מ"ק י"ג). — ובשביל צרכו: זמה הן שהיה מין אחד נהפך לכמה מינין בשביל צורך כל אחד ואחד (כ' יו"ט נ"ב סניגל, מד"כ שמו"ס). בשביל צורך ובפרתך תבעתי קרבן ולא שהייתי מבקש לאכול (ספ"ק נ"ב, סו"ט לו כס"ג, קל"ד). — *וְשָׁל צֶרֶכָהּ: המטלא בחבית המים העילין באחריה ובהכל המכונן על צוורה ובהכל של צרכה אינן בני יותן (תוספת' מנכ"ס' ז' ס'). — *לְצֶרֶךְ עֲצָמוֹ: הוו והירין ברשות שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן (אבות ז' ג'). שומים שבעולם, כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם (ט"ז ז'). — ובלי שם עצם נסמך או כנוי לְצֶרֶךְ ושלם לְצֶרֶךְ: ושאר שקצים ורמשים החובל בהן פטור, הצדן לצורך חיוב, שלא לצורך פטור (שם י"ד א'). כל הכלים נטילין לצורך ושלם לצורך (שם י"ז ד'). שמוליבין כלים מלואים לצורך וריקנין למלאותן (תוספת' יו"ט א' יג'). מפני מה ברא הקב"ה שקצים ורמשים בעולם, אמר לו (ר' גהוריי) לצורך נבראו (יב"ט נכ"ז ע"ג). הבערה לצורך יצאת, ללמד על בתי דינין שלא יתו יושבין בשבת (כ' יב"ט, שם נז"ר ו'). לא אמרינן סתור שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך (שם' ס'). כשהם נכנס אחד עומד ואחד יושב וכו' יצא לצורך יכנס וישב במקומו (ס"ח, סו"ט יג'). — *צֶרֶכָו שֶׁל דָּבָר, החלק הנחזק בו: חבית שניקבה ועשאה בזה יתר מצרכה, הנוגע בצרכה⁽¹⁾ טמא יתר מצרכה טהור (כלים ג' ס'). הדיוטטר חבור לטומאה בשעת מלאכה, קבעו בכלונם טמא ואינו חבור לו, עשה לו דיוטטר אין טמא אלא צרכו (שם כ"ג). שלשה אילנות בתיך בית סאת הרי אלו מצטרפין וחורשין כל בית סאת בשבילן, ר' יהודה זר' יוסי אומ' אין חרשין להן אלא צורכן (תוספת' ט"ז א' א'). שתי אכנים גדולות שתי חליות של עמוד שהתקינן להיות שופת עליהן יורה גדולה או

(1) [כך בדפוס' המשנה, אך במשנ' שבידורש': שאין צורך העולם בו, ובכריתתה שכבכלי (ע"ז נד): שאין העולם צורך לו.]
(2) [וכמק"א (מד"כ נכ"א טז): עושה צרכיה ממקום אחר, ועי' לקמן.]

(1) [הערות קרא צרכה בכ"מ ופרש: הסתם פי החבית בזה יתר מצרכה נקרא אותו היתר צרכה כטו צרכת השחין (ע"כ נכ"ג).]

כלם טובים לכל צורך בעתו יספיקו [שם לט' יו].
 אש וברד רעב ודבר גם אלה למשפט נבראו, חית
 שן עקרב ופתן והרב נקמות להחרים רשע, כל אלה
 לצורכם נבראו והמה באוצר ולעת יפקדו בצותו
 אחם ושישו ובחקם לא ימרו פיו (שם סס כט-לח).
 הוא חי ועומד לעד ולכל צורך הכל נשמע (שם
 מג כג). — ובתו'ם, בל צרפו של אדם, כל מה
 שנחזק לו: אוהו גרנן. למעשרות וכו' עד שילקוט
 כל צורכו (מעשר' ח ט). ברוך שעשה לי כל צרכי
 (צרכ' ט). מכנים אדם מלא קופתו עמר ועושה בה
 כל צרכו (רנ' יהודה, שנה כ). עושה אדם כל
 צרכו בשת (כי שמואל, סס קמג). כיון שדבר עם
 הקב"ה כל צרכו אמר לפניו וכו' (מד"כ זכא"ש' מז).
 — *צל צרפו כהנ"ם, במש"ם דו, כמדה מספיקת:
 החכומה שיבשה כל צרכה וענבים שיבשו כל צרכן
 אינן מתקדשות (כלל' ז ז), חייחה (המכה) ונחתרה'
 חייחה ונחתרה חייב לרפאותו, חייחה כל צרכה
 אינו חייב לרפאותו (צ"ק ס ח). לא היה לה קצבה
 אלא סלת מנוסה כל צרכה היה מביא, שנאמר
 ולקחת סלת ואפית אותה, עד שתהא מנוסה כל
 צרכה (ענ"כ ו ז), והכרם מדיחין אותה בבית
 המדיחין כל צרכה (תנ"י ד ז), תבשיל שבשיל כל
 צורכו ותמין שהוחמו כל צורכן מותרין (תוספת'
 שנה ז ד). משרבו תלמידיו שמאי והילל שלא שימשו
 כל צורכן חירבו מחלוקות בישראל (שם מג' ז ט).
 ולא מיסב ולא אוכל כל צורכו ולא שותה כל
 צורכו (ירוש' זכ"ג ח). הכובש עד שיכבוש כל
 צורכו, השולק עד שישלוק כל צרכו (שם מעשר'
 ד ח). האשה הוואת אינה מחמצת כל צורכה,
 משירת היא כל שהוא וכו' (ר' יוסה, סס עכ"ל ז ט).
 אין נותנין חומים לריחים של מים, אלא כדי שיטחנו
 כל צורכן מבעוד יום (שם שנה ח ט). שאין צולין
 בשר בצל וביצה אלא כדי שיעילו כל צורכן
 מבעוד יום (צו"ט טא"י, שם סס). אמרו דבר שדרכו
 להתהפך עד כדי שיעלה כל צורכו מבעוד יום
 (שם סס). תבשיל שנחבשל כל צורכו מותר לשהותו
 על גבי כירה שאינה קטומה (ר' זון זר כמ"ח, שם סס
 ח ט). מתוך שאת אומר לו שהוא אסור אף הוא
 צולה אותו כל צורכו מבעוד יום (שם סס ח י).
 מפני החשד שאם אומר את לו שהוא מותר אף הוא

אינו עושה אותן כל צורכו מבעוד יום (ר' נח,
 סס סס שנה ד ח). הקודה עד שקדה כל צרכו
 (ר"ט, שם סס יב). הקוצץ עד שיקוצץ כל צרכו (שם
 פסח' ו ח). בשעה שהעכר משמש את רבו כל
 צרכו הוא תובע פסמו ממנו (שם מע"י ח ח). שלא
 יהא אחד עומד ואחד יושב, אחד מדבר כל צורכו
 ולאחד אומר לו קצר דברך (שם שנה' ד ח). כירה
 שהסיקה בנפת ובעצים משהין עליה חמין שלא
 הוחמו כל צורכן ותבשיל שלא כישל כל צורכו
 (ר' יוסה, שם לו:). כך דברי תירה מתקיים' עם מי
 שעמל בהן כל צרכן (ר"ט נח' כמען, מד"כ טא"י,
 יסקי'). המתין בעצמו עד שאכלו האורחין ושתו כל
 צרכן (תנ"י נזכר, שמי"ג). — *בצרפו וכו', באוחה
 משמ': משרבו תלמידיו שמאי והילל שלא שימשו
 רביהן כל צורכן (ר' רבו מחלוקות בישראל (ירוש'
 סנה' ח ד). — *לצרף דבר, לצרפו וכו', ובנגוד אל
 שלא לצרף דבר: עשר נטיעות מסורות בתוך בית
 מאה חורשין כל בית מאה בשבילן עד ראש השנה,
 היו עשויות שורה ומוקפות עטרה אין חורשין להם
 אלא לצרכן (שני' ח ו). אין לוקחין בתים עכרים
 ובהמה אלא לצורך המועד או לצורך המוכר
 שאין לו מה יאכל (מ"ק ז ד). בלי כסף וכלי נחשת
 משמש בהן לצרכן אבל לא לשוחקן (צ"מ ז ט).
 המפקיד חבית אצל חבירו וכו' אם משהניחה נשברה
 בין לצרכו בין לצרכה פטור (שם ג ט). המוכר את
 השדה מכר את האבנים שהם לצרכה ואת הקנים
 שבכרם שהם לצרכו (ג"י ד ח). שפיה (את הע"י)
 לצורכה אסורה, שלא לצורכה מותרת (ע"י ג
 י). אם לא שלח ידו בסלאכת רעהו, לצרכו, אחת
 אימור לצרכו או אינו אלא לצרכה ושלא
 לצרכה (מכ"י, מס'י זמ"קין טו). קצר לצורך
 עשבים חייב משום קיצר (ירוש' כ"ל ח ג). ומתקנין
 את המקולקלות במועד, דבר שהוא לצורך המועד
 אבל דבר שאינו לצורך המועד אסור בשל יחיד
 (שם מ"ק ח ז). מהו לצורכה, בשיתרו לה הבעלים
 באותו מקום וכו' אבל במקום אחר בין לצרכו
 בין לצורכה פטור (שם צ"מ ג י). לא שנו אלא

(1) [במק"א (תוספת' מג"י ז ט; י"ט סס ז ג;
 צנ"י סנה' סס:): כל צורכן, ע"י לעיל. ואולי אין
 כאן אלא מכא משמש במקום כל צרכן.]

(הלל, סס ססח' ו א), משה עד שלא צרך להם בכיבוש הארץ הקדים ראשים ולקנים (סס סוכ' ב ז), עשר גורות נפוחות ומנחות בשרקליו, צרך (1) המלך למקום, מה הוא עושה, מחירן ומוציא רוחן וצולקן (2) בוויית (מד' צכס' ס, סוכ' סלודוק), שלא צרכו לצאת בכני אדם (ססח' נזכר, סלח, סוקסס ב, עד ססס יחלוקי) — ובססח"א: כאן היו שבע רעות והריבו עשהן הרועים עד שצרכו למשה להושיען (מדס"ג סססס צ י, ססססס, 18), מפני שיש בן מה שאין בבת ובבת מה שאין בבן, צרך לומר בן וצרך לומר בבת (סס סס י, 225), ואילו היתה חלוקתן היצרכו שני גיטין או לא יצרכו גם כל עיקר היינו אומרים זו חלוקת אביו ורכא (צסס סססס, ססו' סססו' ססס' דסס ב יצ), ומה צרכנו אל זאת התחבולה בהשארות הנפש אחר כלות הגוף (כ"י א"ס, סססס ס יד), כל האותות שעשה משה בסדבר למי הצורך עשאו וכו' היה צריך להשקיע את המצריים, קרע את הים והצלילן בתוכו, צרכנו לסוון הוריד לנו את המן וכו' (רסס"ס, יסודי ססססס ס א), אם נחלקו הסנהדרין והוצרכו לסמוך אחד וכו' וכן אם צרכו לסמוך שני או שלישי (ססס, סססססס ס א), — וצרך בדבר: ובשאלות הראשונות הביאו ראיה מאותה דעבודה ורת וכו' אבל לא צרכנו בכך (ערוך ערך צסס).

—נעס', וצרך—כסו קל, היה צריך: מעשה באדם אחד שהיה מסקל מרשותו לר' ומצאו חסיד אחד, אמר לו, ריקה, מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך, ליגלג עליו, לימים צרך לסבור שדהו והיה מהלך באותו רה"ר ונכשל באותן אכנים (צ"כ ב:), סעס אחת (צרכו 4) להן אנשי לודקיה בשמן (מס' סס:), לכך צרך הכתוב לומר דבריו ירמיהו (ססס' כ"ב, דכ"י יססססס ססס, ק"א), — וצרכה התורה, ההלכה וכדו', היתה צריכה לומר דבר זה, דין זה: לשני קטנים נצרכה, שאם היה קטן עושין אותו ססס, ססס עושין אותו ודאי (צסס רי"ב),

יכס' צרכ' ז צ), למורת הדין נצרכה (1) (כ' סססס צכ חסס, סס סססס סס סססס ב), למי נצרכה, לר' מאיר (סס סססס' ו א), הלכה נצרכה לו ונכנסתי לשאול עליה (ססססל סססס, סס ססס' א צ), לא נצרכה אלא לקרן זוית הסמיכה לרה"ר (כ' יוססס, ססס' ז), לא נצרכה אלא למסכן לאוליירין לבו כיום (כ' סססס, צ"ל זצ), לא נצרכה אלא לוקן ואינו לפי בכורו (צ"ל ב:), — וצרכה השעה לפלוני או לדבר, היה באותה שעה צרך בפלוני או בדבר; לא הוזכרו דבריו ויחיד בין המרובין אלא שמה תיצרך להן שעה ויסמכו עליהן (ססססס' עדי' א ד), — וצרך האדם לנקביו, היה צריך לעשות צרכיו: הן צרך לנקביו אל יחפלו, ואם התפלל תפלתו תועבה (ס"ס, צכ' סס), הן צרך לנקביו ואוכל דומה לתנור שהסיקוהו על נב אפרו וזו היא תחילת רוח וזהמא (ססס סס), שהיו (דניאל וחבריו) אונסין את עצמן מן השחוק ומן השיחה ומן השינה ומעמידין על עצמן בשעה שצרכין לנקביתן מפני אימת מלכות (כ' סססס צכ' ססססס, ססס' זב:), באו למדבר והאכלתי להם מן מ' שנה ודא נצרך אחד מהם לנקביו אותן מ' שנה אלא שאכלו את המן והוא נעשה להם בשר (מד' צסד' טז), — וצרך להפנות, ובקצור וצרך, בססס' זו: לפי שאותו רשע משתכח ואומר שהוא אלוה ואינו יוצא לנקביו, לסיכך היה יוצא בבקר, בשעה שהוא נצרך תפוש אותו (סס סססס ט), לא היו נצרכין להפנות כדרך בני אדם, ולמה כן, אלא אמר האלהים יהיו בני נצרכין להפנות והואך הכתבתי עליהם שהם אלהים שנא' אני אפסתי אלהים אתם, אלא כשם שאין הפלאכים צריכין לדבר זה, אף הן לא יצרכו לדבר זה עוד, ד"א האומות אוכלין ונצרכין והואך אני נותן הפרש בין בני לבין האומות, לסיכך לא היו נצרכין (סס צסד' ז), — ובססס"א: לא ימיש, וכי מי נצרך לעמוד עגן, וכי מי נצרך לעמוד אש, אלא ליתן הפרש לזבים ולזכות לגדות ולילודות שהיו ביניהן (מדס"ג סססס י"ב כב, ססססס, 134), היה לו אלוה שך זהב, נצרך לו עשאו שלבסס, נצרך לו עשאו שלנחשת, נצרך לו עשאו שלברזל (כ' סלססס, סס ססס' ס ז,

(1) [כ"י הגר"א: לסידת הדין את סס, ועי' בציוני לונץ בהוצאתו.]

(1) [בדפוס: נצרך.]
(2) [בדפוס: ומסלקן.]
(3) [בספרא (אמור סססס א): צריך לומר לבנו וצריך לומר לבתו.]
(4) [בעין יעקב הנוסח: נצמרכו וכו' לשמן.]

778

יורה עליו רוב המותרים וצריך וות הקול וגרגור הנקרא רומילאר (קלמון ג' ח ב).

צֶרֶד⁽¹⁾, ממנו "הַצִּדְרוֹת", "צִדְרָה", *צִדְרָה, "צִדְרוֹת",
"צִדְרוֹת", *צִדְרָה, צִדְרָה⁽²⁾.

צָרָה * צָרָה, צָרָה לַמְלוּנִי דָבָר אִם לְדָבָר (ז) הִיא מְעוֹן
דָּבָר, צָרָה לְדָבָר, צָרָה לְדָבָר, to, manquer; bedürfen;
want, need, וצָרָה לְעִשׂוֹת דָּבָר, הִיא חַיִּב לְעִשׂוֹת אֵת
הַדָּבָר, וְכִדּוֹ, être obligé; müssen; to be obliged,
וְשֵׁל שׁוֹרֹת שֶׁלֹּא לְמִדּוֹי חֲכָמִים יוֹשְׁבִין לְמִנְיָהּ וְכִי
צָרָה (ז) לְמִסְכּוֹ סוֹמְכִין בֵּן הָרֵאשׁוֹנָה מִשֵּׁנָה צִיּוֹנִי
סָה' (ד ד), לִמָּה הוּא מוֹרֵשׁ וְכוּכָה מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ
לְהִשְׁבִּיעוֹ וְלִמָּה הֵן מוֹרְשִׁין וְכוּכִין מִפְּנֵי שֶׁצָּרָה
לְהִשְׁבִּיעוֹ (ז) (מִסְכָּה יוֹה"כ ח ט), מִלֵּאכּוֹת שֶׁהֵאֱשִׁיחַ
עוֹשֶׂה לְבַעֲלָהּ, שֶׁבִּקָּה גּוֹפִי מִלֵּאכּוֹת מִנּוּ, וְהִשְׁאָר לֹא
צָרָה לְהִימָנוֹת (ז) (כס כח'ג) (ד), הַמִּינִין הַלְלוּ עֵי
שֵׁשׁ כִּיּוֹצֵא בֵּהֶן בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל צָרָה חֲכָמִים לִיתֵן
לְהֵן סִימָן (יִכּוֹס דְּמֵאִי ז) (ז), צָרָה לָךְ צָחַק לָךְ
הַפְּלִיג עֵלִיךְ (ז) (יִי הוֹשִׁיעִי, שֶׁס עִיּוֹנִי) (ח) מִי בְּרַם
לָכֵן לְצָרָה לְכַבְּלִי הוּא לֹא עַל שֶׁלֹּא שִׁמְשַׁחֵם לִשְׁנֵי
גְּדוּלֵי עוֹלָם לְשִׁמְעִיָּה וְאַבְסָלִיוֹן שֶׁהֵיוּ יוֹשְׁבִין אֶצְלֵכֶם

בין נבנה צריף אחד וזהו איטליאה של יון (שם
נו). יושבי צריפין והולכי מדברות תיהיו אינן
חיים ונשיתן ובניתן אינן שלהן (כע סינא צד כד
כחא צפס כד אס, כוז' נה). יושבי צריפין
ביושבי קברים וכו' (אלעזר אים צייל, שם שס). לרועה
אחד שהיה רועה חזירים, מצא רחל אחת, משכה
ביניהן, שלח בעלה אצלו אמר חן לי רחלי, אמר לו
אין לך אצלי רחל וכו', אמר הבעל תודיעו לי מהיכן
הוא מביא את בהמותיו, הלכו והודיעוהו, והרם את
הצריפין וכו' (מד"כ שמוס כ). — ובסמ"א: מי
שהוריד מי גגו על חצר חבירו ולא מיחה בו והחזיק
בדבר זה, אם המים מנטיפים ורצה לקבצם למקום
אחד ולעשותם צנור עושה וכו' ואמ' לבנות על גגו
כמין צריף עד שירדו המים במהרה לחצר חבירו
ונתה וכו' (פוע"מ מ"א קנ"י).

*צְרִיפָה, ט"ז — סֵעֶלֶת הַצֹּרֶף וּמִזְקֵק בֶּסֶף וְזָהָב, צֹרֶף, זָקֹק: יַחְבְּרֻּ וַיַּחֲלֹבֻּ וַיַּצְרֻּ

רבים, הרי כבר נתלבנו, כבר נצפנו, הרי עברו על הצרות כל, שנאמר כי הייתי כנאד בקיסור, יש צריפה גדולה מזו (מדע חסלים קיע לה). ואמרו מספר לצרפו, שיקשהו, בעבור כי ברול כשהלינויותו באש וכבוהו במים הוא מתחוק ומתחכם, והנפחים קורין לזה מקשה, וחכמים קורין אותו צריפה וקורין לו ג"כ חסום (פי' סמטי לנזכר, מכשיר ה' ז). עד אשר נצרפנו כמו צריפת הכסף ובחינת הזהב (ד"ה של יסודי מלכים וכו' ז, יעקב זמן, 176). — חכמת הצריפה, מלאכת הצריפה, Alchimie; alchimie; alchemy: חכמת הצריפה לדעת איך יצא מלא כסף כסף (כ' משע ריחמי, מוקדם מעט כ). והיריעה על זה לא יורה על בקיאותו במלאכת הצריפה (כ' יוסף בן סע טוב, כבוד אלמים, כה:). משרת ג"כ מלי שרש, כי הוא זה מעשה החימאה ששורין את הדבר בדבר לח כדי להגיע אל שרשו וכו' והוא מלאכת דוגמת מלאכת הצריפה וההוקה הנעשה ע"י האש (כ"ה ספריהם, יריעות שלמה ל' ז' ח' מ:).

צִרְדִּיּוֹת. ש"כ—צִרְדִּיּוֹת הַקּוֹל, תְּבוּנַת הַקּוֹל הַצֶּרֶדֶר (1),
הַצֶּרֶדֶר, צִרְדִּיּוֹת: וְאַמֶּנֶם הַמּוֹג הַלֵּא הַנָּת

(1) [עפ"י קריאה זו במקור שכתו"ם, עי' צרור, הערה, ועי' צרור.]

(1) [עַי] כְּהֶעֱרָה הַבָּהֳהָ. (2) [וּבִמְנוֹנוּ מִצֻּרוֹ מִשְׁרָשׁ וְהַ כְּמָה מְלִים, כְּגוֹן : מִצְרָךְ, דְּבַר שְׂבִנִי אָדָם צְרִיכִים לוֹ, כְּגוֹן מִזֶּן וְכו' ; צְרָכָן, מִי שְׁצִירָךְ לֵאמֹר דְּבַר, לְקֹחַ ; צְרָכְנִיתָ, חֲנוּת שְׂבִה קִינִים הַצְרִיכִים אֶת מִצְרִיכֵם ; מִצְלָתָהּ, הַצֵּרָךְ לְמִצְרָךְ מְלוֹנִי.] (3) [בְּנִמְאֵר כְּהֶעֱרָה לְעֶרֶךְ צְרִיף, הִיתָה כְּנִרָחָה מִשְׁמֵ' הַפֻּעַל צֶרֶף (מִן צֶרֶף, סֶרֶף) כְּעֶבֶר' וּבִארַמִּי' בְּעֶקֶר : הִיָּה רִיק, הִיָּה חֶסֶר דְּבַר, וּבִאֲגוּרִית' כֹּא צֶרֶךְ כְּמוֹ בְּעֶבֶר', בְּקַטַּע כִּי מִן הַמָּה הִיָּא שֶׁל מִשְׁנֵי מְנִי' וּלְצִבְרָגָר כְּבִית הַסְפָּרִים שֶׁל כִּיהַמִּיד לְרִבְנִים בְּנִיזִיּוּרָק ; וְכִרִים וּמְכָרוּ לְצְרִיבֵי עוֹלוֹת (סְקִל' ד' ז'), וְאוּלִי הִיָּא עוֹרֶת בִּינֵי צֶרֶף, וְעִי' צְרִיף, צֶרֶף.] (4) [בְּמִשְׁנָה שְׂכַמְשִׁנוֹת' חִיו צְרִיכִין, וְשִׁכְכְּבִלִי : הוֹצֵא כְּבוֹ.]

(5) [בִּירוֹשׁ' (יוֹנָה א ה): שֶׁ צָרְכּוֹ לִבְרָךְ.]
 (6) [בִּירוֹשׁ' (כְּחוֹב' הו): לֹא צָרְכּוֹ חֲכָמִים לְמַנְחִין.]
 (7) [גִּמְא' עֵי' צִרְיָה, וְהַעֲרָה לֹא. פֶּלֶג, הַמַּעַר:]

דרינר של זהב איצטריך לאשמע'י דבעין רעה הוא מקדיש, רישא איבא למיסר דאתי לאשמע'י דלא כרב חסדא וכו' (פס' נזיר לג, ד"ס אלף).

*צריך¹ ש"ז, — מין מלח שקוף-לבן המקנה את השנים ומכוין, alun; alun; Alun; המלח והחול ה"ז פירות, פיר של גפרית, מחצורת של צריך, ר"מ אומר קרן וחכ"א פירות (כתוב' ע"ג). א"ר יוסנא א"ר אמי כלי נתר אין לו טהרה עולמית, מאי כלי נתר, א"ר יוסי בר אבין כלי מחצורת של צריך (ש"ז לג,). — ובחמ"א: חני מאני דציביא וצריפי בצריך שלועין אלום (מחזק ויערי, 257). או ידוק שב והוא צריך וקנקנתום והוא זאב ומר ויסוך חלק כחלק וירית משקה החרס (כ"מ חלדני, סנילי חמונה ד ח, סמכיים), ויקח בלגאד ואספידאגת העופרת וצריך ובחל שמור בר בכד וישחוק הכל עד שיחיה כאבק (ס"ד ג סמכיים).

*צריך² ש"ז, — מין אהל או בית קטן של נצרים וכו', רחב טלמטה וחולך וצר לראשו²: הצריפין והבורגנין והאלקטיות פטורין (מן המעשרות) (מט"ל ג ז), העושה סוכתו כמין צריך או שסמכה לכותל, ר"א פוסל מפני שאין לה גג, וחכמים מכשירין (פ"ב יא). עשרה מקומות אין בהן משום סדור ע"א, אהלי הערביים, והסוכות, והצריפין, והבורגנים, והאלקטיות וכו' (הל' יח י). עיר שהיא בנויה אהלים, כל אחר ואחד מודר מאהל, היו שם שלשה צריפין ושלשה בורגנין מודר מן החיצון (כ"ב יח' ע"ב ס"ה). יום שהעמיד ירבכם שני עגלי זהב באו רומם ורומלם ובנו שני צריפים כרומי (כ' לוי, ס"ס ע"ג א ג). אותו היום שהכנים ורבכם שני עגלי זהב אחד בבית אל ואחד

שחיו צריפין לו לכדו מרכבתו (פ"ב ס"ג ד), כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו, כל הצדקים הנקראים בשמי וכל העשוי לכבודי וצרתיו אף עשיתי, תכנתיו בכל הצריך לו והכנתי הכל (פ"ב יט' מג ז), כי יחיד ועני אני, ועין רבים תלוי בי ולנגדן אני יחיד, לפיכך פנה אלי וחנני, כי תפלת צריך לתשועת כל ישראל (פ"ב ס"ב כ"ט), טוב איש חונן ומלוח וגו', שחונן דלים ומלוח להם ואינו מדקדק לומר אין ויבולת בירי, ואת דכריו הצריבין לו בשאכל ובטשתה ובכסות מכלכל במשפט ובמדה וחם על נכסיו (פ"ב ס"ב ק"ב ס), כחמה גסה, צריך כשישוב למשאו ולחרישה (פ"ב כ"ק ע"ג), עקל, דדורחא, וצריכה לבית הבר לקשר את תפוח הויתים כשעוצרין אותן בקורה (פ"ב ס"ב כו), אם איתא דלא מיבעיא ליה, אם ארוכה היא לו ואינה צריכה לו ארוכה כל כך, לפסוק אותו כפל ולישדויה ואחר כך יתלה הציצית (פ"ב מ"ב לו:). — וצריך לפלוני לעשות הדבר, צריך פלוני לעשות: מספר שני ולא חקר, לפיכך צריך לאנוש להביט מרחוק, לשאול מה שאירע בראשונים וילמד מהם (פ"ב ל"ב לו כו), ולא לעותי, והיינו עיות שצריך לו להגחין עד שתומם (פ"ב כ"ב כ"ב).

*צריך³ ש"ז, — תכונת מי שצריך לדבר, צ"ק: ובעבור צריכת הקרבן צוה השם הנכבד שיקח מן הבתם הטהורה ומן העוף הטהור שבעה זכרים וששה נקבות (כ"ב י"ג, כ"ב י"ד).

*צריכות¹, ש"ז, — תכונת הנצרך לדבר או למעשה: ושאר חשדות, ושאר צריכות שתצטרך (ש"י ע"ב ז כ), וצריכות כני הבתים לערב יחד דפי שהבית מיוחד לכל אחד וכו' (פ"ב ע"ב מ"ח), צריכות הדברים הנולדים בפש (ס' הגזלים והפסעים ל"י הפסחלי, פנחס נקיס בן שלמה), בצריכות, לא בהכרח (ס"ב), — וצריכות, צריכותה, נחיצות של מלח, עשה צריכות, הויכית את הצריכות של מלח או מלים ככתוב או בדברי התנאים: והשתא נראה שיש לעשות צריכותות בהנך תלתא, כבא

[1] [וכן בארמ': הקשה ה"ר אלחנן, מבריתא דלעיל ליעבר צריכותא וכו' (פ"ב ס"ב י"ז, ד"ס וליצטריך)].

[1] [ע' בהערה לערך צריך].

[2] [המלה באה אף בארמ' שבתו"ם, בשרט בלשון צריפא דאורבני, צריך של נצרים, ובצרוף צריפין דמיסכנין (י"ב' ס"ס ח ט), וכמו בעבר' ככנוי של הגג המשפיע בנגוד אל איגרא, הגג השמות, ונראה שעקר הוראת המלה מלשון צרוף הנצרים או הנפרים יחד, (בטימ?), וכן בסור' עקר משמ' השרש צרף הוא קפץ וכין יחד, ועל כן נקרא גם המלח המכין (alun) צריך, וע' א. צרף, ב. צרף, הערות].

כן אלא נר לרגלי דבריו (סס, ויהי צעט הסיח, נ).
 יגל יעקב ושם ישראל, לא היה צריך לומר אלא
 יגל אברהם ויצחק ויעקב וישמחו ישראל (סס, מקטו,
 קעד:). — ובקצור, צריך, צריכה¹, במקום דבר
 הצריך להאמר וכדו', אין צריך: מה תיל עד בקר,
 מגיד שאינו נשרף עד אור ששה עשר, רבי ישמעאל
 אומר אינו צריך, הרי הוא אומר כל מלאכה לא
 יעשה בהם, שריפה מעין מלאכה היא (מכיל, מסכ'
 דפסחא ו). אינו צריך, ומה במקום שכל אוכל נפש
 דוחה יום טוב אין שריפת נותר דוחה יום טוב,
 מקום שאין מקצת אוכל נפש דוחה את השבת אינו
 דין שלא תהא שריפת נותר דוחה אותו (כ' יונסן,
 סס סס). כי לא תעבור את הירדן הזה וכו' אינו
 צריך והלא כבר נאמר כי אנכי מת וכו' (כ"ט זן
 יוסף, סס מסכ' דענוק ז), אף זה בשקל הקודש וכו',
 אין צריך שחרי כבר נאמר כל כסף הכלים אלמים
 וארבע מאות בשקל הקודש (כ' סניס, ספרי צמד' נט).
 הרי הוא (ר"ע) אומר ותרא שרה את בן הגר
 המצרי שעבד ע"ז ואני אומר לא לענין חזו צריך
 אלא לענין שררות (כ"ט זן יוסף, סס דנכ' לא), שלש
 פעמים בשנה יראה כל ובורך את פני הארון ה'
 אלהי ישראל, ומה אני צריך והלא כבר נאמר את
 פני הארון ה' (סס סס). ואברתם את שם מן המקום
 ההוא וכו' מה אני צריך הלא כבר נאמר אבד
 תאבדון (כ' עקיבא, סס סס סא), לא תהיה אשת המת
 החוצה לאיש זה, למה אני צריך, לפי שאמרנו
 להלן אשת אחד מתייבמת ולא אשת שנים, יכול אף
 כאן כן (סס סס דסא), לכן צריכה בשניקרו בולן,
 שלא תאמר הואיל ואין דרך הגחש לעשות כן אני
 אומר ענן של ציפורים שכן עליהן וניקרו (כ' יוסף,
 ירוש' מעש' א ז), הרי צריך, אדם אם היה עובר
 בין הקברות וכו' (פסיק' רב', זכור, מו). — ובספרא:
 מניין שנסדר דברות שהיו בסדר כך היו בארץ
 מצרים, אין צריך דין הוא, נאמר כאן דבר ונאמר
 דבר בסדר (מדס"ג, שמוס יב א, הוספן, 89). וראיתי
 את הרם, מה אני צריך, וחלא הכל גלוי לפניו
 (סס סס יב יג, 100). יאמר חושב, מה אני צריך

לומר¹ שצריך (סס סס יב ז, 118). ואם נודע לו שעלה
 חכם כמותו בארץ ישראל, ואין צריך לומר גדול
 ממנו, הרי זה אסור לעבר ולקבוע בחוצה לארץ (סס
 סס יג יג, 124). צריך אדם לבדוק את התפליין אחת
 לשנים עשר חדש (סס סס), וזה כלל שצריך
 לפרטו (סס סס יג יב, 125). ואינו צריך² יין נסך
 לאסור בקנייה אלא אפילו שכרו נמי אסור (סכ' סכ'
 סקו' לפלמדי רב יסודלי גלון, ענ' 147). הרוצה
 לעשות גוללין לספר תורה צריך שיקח את העורות
 וישיר את השיער שלהן (בגמ' מלכים, סכ' ס"ה, יג).
 ואפילו אני צריך לחצר זו צורך גדול (ס' השענוס
 לר"י בללונג, 112). צריך שלא להתנהג כבהמה
 (דש"י, קס"ג ג כח). ולא היה צריך קצתו אל קצתו
 (כ"י ח"ת סו"ס, סימון ז), מפני שהאחד יכול ואינו
 צריך לוולתו (סס סס). כי אם היה חדש היה
 צריך אל מחרש (סו"ס, כוזרי ס יט). כי חדוש הנעדר
 צריך אל סבה כמו שהעדר החדש צריך אל סבה
 (סס סס). עקר כל מצוה שהיא תלויה בפה או במעשה
 צריכה לאסונת הלב ואם לאו הכל שוא ותוהו
 (כחצ"ט, יסוד מוסל), ואמר רבנו בדקדוקו ברוב דברים,
 אם היה צריך יאמר כך וכך בדברים לא יאמרו
 (ס' הגלוי לר"י קנתי, נז), וחבר התועלת צריך
 שתהינה בו שלש מדות וכו' (כש"ע פליקסל, דלש"ס
 סכמה, 17). ולא יקללנו ולא יחרפנו ואין צריך
 לומר שלא יכנו (כ"י חלנקהס, מוס"מ ז, 146). ואפי'
 אומרים עליו שהוא יודע שתי מסכתות ואינו יודע
 אלא אחת, צריך לומר אחת אני יודע בלבד (סס
 סס, 888). וזה כמו שהמראה שצריך מירוק וזיכור
 לשיחשמו בו הגוונים (כ"י חלון, מולדס ילסק, חסדי
 מוס, סס:). — ואמר הפישן: תשוב חבול לצריכי ו,
 ותכיר בכל מקח (דש"ע, סכ"ג מלודס, קנן מע"י גלו'
 ז, 30). על כן אינך צריך לכל, לירך ולחסדך
 צריכים הכל, הכל צריכים לצדקותיך ואינך
 צריך לבריותיך (סיק סימון, יוס ג). — צריך הדבר
 לפלוני, דרוש לו הרבה, נחין לו: הכינו לכם צרה,
 כל דבר הצריך לדרך וכלי זיינש למלחמה אמר
 להם לתקן (דש"י, יוס"ס א יא). ויותר ממנו מאה רכב,

¹ [ומצוי מאד בארמ' שבתו"מ צריכא
 במש"מ זו].

¹ [בספרא (אמור סק ז): מה תלמוד לומר].
² והוא הרגום של לא מיבעי.

הנושא, הכתוב, אני², הוא וכדו', צריך לומר וברית
צ"ל, אין צריך לומר וברית אצ"ל: אין משכירין
להן (לגוים) בתים בארץ ישראל ואין צריך לומר
שדות (ע"ז ח ט). אבל שונין ודורשין (בשבת) בהן
(כתבתי הקדש), ואין צריך לומר דבר לבדוק נוטל
ובודק (תוספת' שבת יג ח). מצילין מיום טוב לשבת
אבל לא משבת זו לשבת אחרת ולא משבת ליום
טוב וכו' ואין צריך לומר מיום טוב לחול (שם ט
יג ו). אין מתגררין בגמורת ביום טוב ואין צריך
לומר בשבת (שם טז טז ע). יפה שתיקה לחכמים
קל וחומר לטופשין וכן הוא אומ' גם אויל מחריש
הכם יחשב ואין צריך לומר ואומ' שפתיו נכון
(תוספת' סנה' ט ז). לפי שיש בשאור מה שאין בדבש
ובדבש מה שאין בשאור צ"ל כל שאור וצ"ל כל
דבש (סנה' וס, ויקר' פס' יג). ולהכדיל בין השמא
ובין המהור, צריך לומר בין פרה לחמור והלא
בבר הם מפורשים (שם טמ"י סק"ג). צריך לאומרו,
אך שומעני ומטמא שכעת ימים וכו' (שם מ"ט סק
ח). אין צריך לומר בהרות שאין בהם מראות
נגעים ושלם באו לכלל אלא בהרות שבהם מראות
נגעים וכו' (שם טס פס"ט נגעים סק ח). לפי שיש
בוב מה שאין כן במשכב ובמשכב מה שאין כן בוב
צריך לומר במשכב וצריך לומר בוב (שם טס
סק ג). ולא תקח שוחד, אין צריך לומר לזכות את
החייב ולהיב את הזכאי אלא אפילו לזכות את
הזכאי ולהיב את החייב (סנה' דנ"ד קמ"ד). בפרקים
שואל מפני הכבוד וא"צ לומר שהוא משיב,
וכאמצע שואל מפני היראה וא"צ לומר שהוא משיב
(ר' מנחם, בבב' יד). חמץ שנמצא שם אחר הפסח
אסור בהנאה ואין צריך לומר באכילה (ת"כ, סנה'
לא:). מה נמשך אם לענין החשבון לא היה צריך
למימר אלא אחד שנים שלשה או ראשון שני
שלושי (מד"כ בבב' ג). וילך משה, לא היה צ"ל
אלא וישב משה (שם שמו"ד). כבר יש לי לפני ד'
מאות ותשעים ושישה אלפים של מה'ש שהם עומדים
ומקדשים שמי הגדול וכו' ואין צריך לומר ע'
לשון שבארם (שם ויקר' ז). היה צריך לומר ראה
ריח בגדי בני (תנח' צו"ב, סוללות טו). ודוד הוליד
את שלמה, כן היה צריך לומר ואינו אומר אלא
וכן שלמה רחבעם (פסיק' כ"ג, ומשלם כל העלאתם, כד').
נר לעיני דבריה, כן היה צריך לומר ואינו אומר

צריך אתה לישראל מה משפטים נעשו בו (פסיק'
כ"ג וס' עקד' ח טס, קטו:). ובקצור, בלי השלמה:
חולה אומר צריך (לאכל ביוה"כ) ורופא אומר אינו
צריך, שומעין לחולה (כ' ינח' יומא סג). אין
מעכרין את השנה אלא א"כ היתה צריכה (י' מפני
הדרכים ומפני הנשרים וכו' (פס' יא). — ובשלילה,
צריך שלא לעשות, אסור לעשות: צריך אדם שלא
לשנות בן מבניו, שעל ידי כחנות פסים שעשה אבינו
יעקב ליוסף וישנאו אותו וכו' (כ"ל בבב' כ' חלעז' בן
עזרים, מד"כ בבב' סד). — ובדרשה הכתובים
לשם החלכה, אני צריך לומר, צריך הכתוב לומר,
וכדו': וכו' צריך היה משה להשיב, אלא לסדה
חורה דרך ארץ וכו' (מכ' נחמ"ג ז). ער שלא יאמר
יש לי בדין וכו' ת"ל וכו' לפי שלא זכיתי בדין
צריך הכתוב להביאו בפני עצמו (שם מ"ס' דמזיקין
יא). יש ברובע מה שאין בנעבד ובנעבד מה שאין
ברובע וכו' לפיכך צריך הכתוב לומר את כלם (כ'
שנעין, סנה' וס, ויקר' פס' ז). אבל העולה לפי
שנאמר בה והפשיט את העולה צריך הכתוב לומר
עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהיה (שם לו סק
ט). אלא אחר (יעקב) אבא בשעה שבקש לצאת לח"ל
מהיכן חורשה לא מבאר שבע, אף אני הריני הולך
לבאר שבע, אם ינתן לי רשות הרי אני יוצא ואם
לאו איני יוצא, לפיכך צריך הכתוב לומר ויצא
יעקב מבאר שבע (מד"כ בבב' סה). וירדו אחי יוסף,
בני ישראל צריך המקרא לומר, אלא וכו' (שם טס
לא). ועדיין צריכין אנו לומר שמה רצו לשמוע,
בא מיכה המורשת וכו' (תנח' צו"ב, צו"ב, צו"ב).
אתה גותן להם ימים טובים וכו' ונכנסין
לכתי כנסיות ולבתי מדרשות ומרבים בתפלות
ומרבים במוספים ומרבים בקרבנות, לפיכך צריך
הכתוב לומר ביום השמיני עצרת תהיה לכם (פסיק'
כ"ב, צום השמיני עלתם, צו"ב, קל:). — ובכ"ז צריכנו
צריך אני: בואו וראו שהיא נקבה, צריכנו
לעשותה שלמים (הלל, תוספת' סג' ז יא). — ובהשפטה

(1) [כלו] צריכה להיות מעברת.

(2) וכך מתבאר הצורך התמיה של אין עם
ת"ו צריך, ולא אין צריך, ועי' בבב', Exeg. Terminol. I,
עמ' 164. וצריך זה ואין צריך לומר קבל אף את
המשמעות של קל וחומר: ומה גם, אף כי.

מיטות קשה עד עכשיו (כ"ה ז ט). הטביא גט
מסדינת הים צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם
(ג"ע' א ח). הכותב טופסי גיטין צריך שיניח מקום
האיש ומקום האשה ומקום הזמן (ס"ג ז). וצריך
ליקח לו דרך (כ' עקנאל, ז"ז ד ט). הלומד מחבירו
פרק אחד או הלכה אחת וכו' צריך לנהוג בו
בכוד (אנו' ו ג). אף על פי שאמרו דיה שעתה
צריכה להיות כזרקת חוץ מן הנדה והיושבת על
דם טוהר (ז"ה א ז). אם נתן (פאה) בין בתחלה בין
באמצע בין בסוף הרי זו פאה, וצריך (י' שיתן
בסוף בשיעור (כ' שמעון, חספא' ט"ה א ס). התורם
את חגורו צריך שיכוין את לבו על מה שבקישין
ועל מה שבצדדיו על מה שבכתבן (ס"ס חנו' ג ו).
שבות דין צריכין לסנות על כולו שיעלו באחד
ומאה (כ' יוסף זן זנל, ס"ס ס י). למה הוא פירש
ובוכה, מפני שצריך להשביעו (ס"ס י"ב א ס). מי
שהיו נהיו ובדיו מבאין ובבכש לבהרן וכו' העקלין של
נצרון ושל בצבון צריך לנגב, ושל חשיפה ושל
גמי צריך לישן, ובמה ישונן שנים עשר חדש (ס"ס
ע"ז ח ג). מלא דלי לשותת, חשב עליו עד שלא
הגיע למים וערה צריך לנגב, אם משהגיע למים
חשב עליו מערה ואין צריך לנגב (ס"ס ס"ה ד).
צריך אני להחזיק לכם טובה שתקיימו את התורה
אחרי, אף אתם צריכים להחזיק טובה לבניכם
שיקיימו את התורה אחרים (ספרי, דנ"ל ט"ה). זה שהוא
עומד ומתפלל צריך לישוב שתי ישיבות, אחת עד שלא
יתפלל ואחת משיתפלל (כ' יהושע זן לוי, ירוש' דרכ'
ס א). צריך אדם (א) להתפלל במקום שהוא מיוחד
לתפילה (ר' אבא זנ"ל זנ"ל זנ"ל ר' יוחנן, ס"ס ס).
צריך לומר החל עלינו את הימים ששט ימי המעשה
הבאים לקראתנו לשלום (כ' ירמיה' כ' זענאל זנ"ל זנ"ל
ח"ה זנ"ל זנ"ל, ס"ס ס ז). העונין אמר צריכין
ליתן עיניהם בכוס ועיניהם בנר (כ' חזקיה' זנ"ל זנ"ל
ירמיה, ס"ס ס). צריכין אנו להחזיק טובה לרמאין
שבהם (שמאל, ס"ס ט"ה א ט). עד איכן דיקדקה
התורה בגזל שצריכה לדון בין אדם לחבירו (כ'
שמעון זן יוסי, ס"ס מעט' ז ו). סה צריך לפרש זה
גימיר וזה קידושך (ס"ס מעט' ז ז). אשה שעשת כחונת

(1) [בעקר: צריכה הסבה להיות כזו, שיהיו
הכוכבים נראים מתוכה.]

(1) [במשנה (ט"ה א ז): ובלבד שיתן וכו'.]
(2) [ג"מ: לאדם.]

שאר נכסים לברק הבית (כ' ליעזר, ירוש' סקל' ד ז).
 צריך לך שחק לך, לא צריך לך הפליג עלך⁽¹⁾
 (ירוש' קנ"א ח ז), אשה אצל בעלה לא בעיא הסיבה,
 ואם אשה חשובה היא צריכה הסיבה (ספ"א קס).
 ממלאה אשה כל קדרה בשר מע"פ שאינה צריכה
 אלא לחתיכה אחת (ב"ב ז). דברים שאכל אסור
 בהן זכו' ולשנות במשנה במדרש וכו' ואם היו רבים
 צריכין לו אינו נסנע (פ"ב מ"ק כח). לא ישפוך
 אדם מי בורו ואחרים צריכין להם (בב"ב יב).
 החולץ למעוברת והפולה, רי יוחנן אמר אינה
 צריכה חליצה מן האחין (ס"ס נס). לבני אני
 צריך (כ"ג נעט פטירתו, כח"ז קד). לחבמי ישראל
 אני צריך (הול' ש"ס סס). לבני קטן אני צריך
 וכו' לבני גדול אני צריך (הול' ש"ס קג). הרי
 שהיה תופש פרתו ועומר ובא חבירו ואמר לו פרתך
 למת, לחמור אני צריך, יש לי חמור שאני נותן
 לך, פרתך בכמה, בכך וכך (כ"ג ח"א זכ' ח"א, כ"ג
 מז). עמר ישראל צריכין לפרנסה⁽²⁾ (קנ"א טז).
 חבר אין צריך התראה (כ"ג זכ' יחזק' מכות ט).
 ואפרוחין שצריכין לאימן ככצים דמי (כ"ג ח"א,
 ע"ז מז). בשם שהתחנונים צריכין צדקה אלו
 מאלו כך העליונים צריכין צדקה אלו מאלו (כ"ג
 שמואל זכ' נחמן, מ"ד ויקר' לח). ומתוך החשך הוצאתי
 אורה ואני צריך לאורה שלכם (ס"ג נד"ע"ט). אמר
 לו (בלעם להקב"ה) אם כן אברכם, אמר לו אין
 צריכין לברכתך בי ברוך הוא (ס"ס ס"ב).
 גבוכרנצר כנס כל ממונו שר עולם ולממון שלנו
 הוא צריך (ס"ג ח"א, פס"א, כ"ג ח"א). אמרה (אשת
 ר"א בן ערך לבעלה) מי צריך למי, אמר לה הן
 (התלמידים) צריכין לי (ס"ס קס"ג, כי העוסק).
 משל למלך שאיו לו שני קתוליקין ולא היו עושין
 בלא דעת המלך, היה לאחר מכן חלוק יפה אצל
 המלך והיה המלך צריך לו, אמר המלך מע"פ
 שאני צריך לו שהוא כרשותי אינו מסלקו עד
 שאני מודיעו (פס"א זכ"ב, ס"ס לח). — וצריך אדם
 לנקביו, צריך לעשות צרכיו: לא יעמד אדם ויתפלל
 וצריך לנקביו (ספ"א זכ"ב ז כח). ואל תשעה

עצמך בשעה שאתה צריך לנקבך (כ' ח"א, גי' ע).
 (ע' ועי' צ"ד, נסע'. — ובהשאלה לדברים דוממים
 או מפשטים: משלחין כלים וכו' אבל לא סנדל
 המפוסר וכו', ר' יהודה אומר אף לא מנעול לכן מפני
 שצריך אומן (ב"ב ח' י). כל גדר שצריך חקירת
 חכם לא יחזיר, ושאינו צריך חקירת חכם יחזיר
 (גי' ד ז). שלשה עשר דברים בנכדת העוף הטהור,
 צריכה מחשבה ואינה צריכה הכשר (פ"ה ח' ח).
 החיצונה צריכה עירוב והפנימית אינה צריכה
 עירוב (ספ"א עירוב' ח ז). קריית שמע אינה
 צריכה כוונה (כ' יוסף, ירוש' שבת ח' ח). שמנים
 נשים חלה (שמעון בן שמח), ואיך דנין שנים ביום
 אחד אלא שהיתה השעה צריכה לכך⁽¹⁾ (ירוש' סג'
 ח"ג ז ב). יכול תהא כל הפרשה צריכה כוונה
 ת"ל האלה, עד כאן צריכה כוונה, מבאן ואילך
 אין צריכה כוונה (כ"א זכ"ב יג). מבאן אתה לסד
 שכל הפרשה כלה צריכה כוונה (כ' עקיבא, ס"ג יג).
 מוטע החולקת בתוך הבית ועצים ואבנים סדורים
 תחתיה ומפסקת אינה צריכה בדיקה (כ"ג ח"א, ספ"א
 ס). תפילין ומונחות נכתבות שלא מן הכתב ואין
 צריכות שרשום (כ' ירמיה נסע רבינו, נחמ' כ"ג).
 יכול יגיה אדם תפילין בשכתות ובימים טובים ת"ל
 והיה לאות וכו' מי שצריכין אות, יצאו שבתות
 וימים טובים שהן גופן אות (כ' עקיבא, ס"ג לו). כל
 דברי תורה צריכין זה לזה, שמה שזו נועל זה
 פותח (פס"א זכ"ב, ס"ס כג). — ועם מקור של פ"על,
 פלוני צריך לעשות דבר, או עם פעל עתי' ומלת
 הקשור צ"ע, צריך שיעשה דבר, חובה עליו לעשות,
 מברח לעשות, müssen; être obligé; to be obliged:
 וכל מי שאינו צריך ליטול (לקט שכחה ופאה) וגו' וכל
 אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לכריות, וכל מי
 שצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הוקנה עד
 שיפרנס אחרים משלו (פ"א ח"א ט). שלשה דברים
 צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה,
 עשרתם ערבכם הרליקו את הגר (ש"ס ז ז). אם
 באנו אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל
 צריכין אנו לרדן אחר כל בית דין ובית דין שעמד

⁽¹⁾ [בספרי (זכ"ב כח): שהשעה צריכה ללמד
 בה את אחרים.]

⁽¹⁾ [עי' פ"ג, הפע', הערה, עמ' 4981.]

⁽²⁾ [במק"א (זכ"ב ג): צריכים פרנסה.]

(הכלב השומה) אלא מעט עם צרידות הקול (כרזוני, חכם חיים, בקמי מות, כ"י ציהמ"ד סכטר). סם מועיל ס צ ר י ד ו ת הקול (כתן סלקילא, לבי סגוף, כ"י כרעי מו").

א. **צָרִיחָה** (1), מ"ר צְרִיחִים, — מגדל, מצודה עומדת על מקום גבוה, Tarm; tour; tower; וישמעו כל בעלי מגדל שבם ויבאו אל צְרִיחַ בית אל כרית וכו' ויכרתו גם כל העם איש שוכה וילכו אחרי אבימלך וישימו על הַצְרִיחַ ויציתו עליהם את הַצְרִיחַ באש (שפ"ט מו-עט). — צְרִיחַ, שם אבן במשחק השחמט, העומדת על הלוח במשבצת קיצונית, Roche, Tarm; tour; castle, נהוג בדבור ובספרות.

ב. **צְרִיחָה** (2), ש"י, מ"ר צְרִיחִים, — חפירה או חג עמקה באדמה שבכתלית כעין כוכים; ואיש ישראל ראו כי צר לו כי נגש העם ויתחכאו העם כמערות ובהותים ובסלעים ובצְרִיחִים (3) ובכרות (ש"א יג ו). — ובספס"א: ויצעקו אוי לנו אנה נלך ואנה נכרה, וחוררי' כל אחד קברו בחייו ושואליו את נפשם למות ומתחכאים כצחיתיו ובצריחים וכו' (אצקא כוכל א ל, ס). — ואמר המשורר: באו במהשכים ואונם פתחו תחת צריחים בעדם סגרו (כסנ"ג, צימי יקסילא, כרזני, 13). (4)

ג. **צְרִיחָה**, ש"י, — כמו צריחה, קול הצורח, צעקה, ואמר הפיטן: הרציו כגלגלו וצירי צריחו, ונשמע קולו בבקעת יריחו (עליר כרזי ילחק, ספסל סקס, קליס' עכ"ה).

ד. **צְרִיחָה**, ש"י, — קול הצורח, צעקה, ואמר הפיטן: אחאנו לך יוצר רוחות, כרב עונינו ככדו אנחות, גורות עצמו וצריחות, כי בשבעה עשר

(1) בערב' צרח א). [ויש מבארים גם כאן מן ב. צריח' במשמ' חדר מתחת לקרקע].

(2) בערב' צ'ריח ב), במשמ' זו, ועי' הערה הבאה. (3) הקדמו' ורב החדשי' פרשו גם צריח זה במשמ' א. צריח הקדס, אך כבר העירו קצת החדשים כי לפי הענין יותר נאותה כאן משמ' צ'ריח בערב'.

(4) [במד'ו ש"ה"ז (ומכך, צורח, עז) כתוב: ומניין אתה אומר שגלה לו המקום מקום דהרגו והוא נוכך שנשפך דמו ולא עלו צריחין עד עכשו, ע"ב. והוא כנראה שביש במקום ולא עלו צמחין].

כתמונ נשתכרו הלוחות (אסאלו לך, קליס' י"ז סמח). *צָרִיחָה (1), ס"ז, — א) צָרִיחַ לְדַבֵּר או לאדם, צריך דבר, וקוק לדבר, חסר דבר, מי שנחזין לו דבר, benötigend; ayant besoin de; wanting, ואמר

בן סירא: יגע עני לחסר ביתו ואם ינח יחיה צריך (כ"ס גני' לז ד). דבר נער אם צריך אתה בחוק פעמים ושלוש אם ישאלך (סס לה ז). גבורת חכמתו תכן אחר הוא מעולם לא נוסף ולא נאצל ולא צריך לכל מבין (סס מז כה). — ובתו"ס: וב שראה קרי ונדה שפלטא שכבת זרע והמשמשת שראחה נדה צריכין מבילה (ככ"ג ו). ומה שמשירי יניחנו בצנעה כדי שלא יראה צריך בדיקה אחריו (ספס' א ג). עשה מאמר ביבמתו ונתן לה גם צריכה הימנו חליצה, עשה מאמר וחלק צריכה הימנו גם (ינמי ס ג). עשה מאמר כזו ומאמר כזו צריכות שני גיטין וחליצה (סס ה ד). האשה שאמרה תתקבל לי גיטי צריכה שתי כיתי עדים, שנים שאומרים בפנינו אמרה ושנים שאומרים בפנינו קבל וקרע (גיט' ו ג). היה כסורת וכתב כסערב, כסערב וכתב כסורה, חצא מזה ומזה וצריכת גם מזה ומזה (סס מ ס). והבא משום ירושה אינו צריך מענה (כ"ג ג ג). מישכנו בשני בלים, אחד שצריך לו ואחד שאינו צריך לו, זה שצריך לו נוטלו ומחוריו (סוספס' כ"י י ט). ומה אם המצער נפשו מן חיין צריך כפרה, ק"ו למצער נפשו על כל דבר (ספסי צמד' ל). וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל אינו מח מן הזקנה עד שצריך (2) לבריות (משנ' כיוס' ססס ס ט). זכרים ומכרו לצריכי עולוי ונקבו ומכרו לצריכי וכחי שלמים (3), ורמיהן יפלו עם

(1) [כאמור בהערה לא. צדיק (עמ' 5688), אפשר שהיתה מלה זו ככתיב צריק בלשון המקרא במשמ' עני ונצרך, אלא שקראוה צדיק. ואפשר שבצורה מקורית זו קרוב הדרש צרך—צרק אל סרס במשמ' ריק וחסר כארמ', צרק א) בערב' במשמ' נטל, גנב, גזל, ויהיה צריך (ל) דבר בעקרו: סרוס דבר, נטול דבר וחסר אותו, וצ"ע].

(2) [כ"י ומדב'ים והמסנה שבמשניות: שיצטרך]. (3) [כך גם במשנ' שביורוש' ובמדב'ם, אך במשנה שבדפוסים המשניות ובכמה סרפוסים הבבלי והירוש': לצרכי, לצורכי, ועי' גם בהערה 8 לערך צרך עמ' 5687].

(a) سرق

(b) صرح ضريح

כיון הטוב וסיהו צרי עצב ועץ חיים שפתו (כ"ט)
הנגיד, הסכפא הזמן, טע"ט 30, תרשתי בפי הכר, וכל
צריי בבטן נאד (למכ"ט, חכ"ט 3, 84), דרשתיך
ואם מלכך אין כך, ואם במקום צרי גלעדך, נחש
שרף וגם עקרב וכו' (כ"י הלוי, יפה נוף, טע"ט 95).
צבית חן אשר פצעה לבכך ימי פרוד פצעים נאמנים,
בעינים עשאם אל לצריך בהעשות צרי מן
הסתנים (הוא, זמן מעדך, דיוחן 3, 41). אם הנדר
חלקי מכל עמל נפשי, אשמה בחבלי כי צריי
בתירושי (למכ"ט, חס הסוד, כסא ח, 47). יודעיו מכל
עברים לו ואתיו, למצא לצירים צרי בעת יחליו
(הוא, חיד יעליו, טס 51). התחרסם ברציהו ותשכב
בשלמתן ולא תשיב עבטן, ותבחר נפשך בהן ותשוב
להתרפא בטוב צריי ולמן (ימא בן עזרא, מניי סיני,
טע"ט 161). —וכשם לספר: צרי הגוף לנתן בן וואל
פלקורא, צרי היגון לרש"ט פלקורא.

צָרִיבָה ט"ז, — פֿעֶלֶת הצורב: ובוה נכינה למרות
חפצנו מקומות חדשים מאד יופים לגידול
המתנים הנשואים במבואי כל העיכול והנשימה
אחרי כל המשיחות וכו', הצריבות (Boisen)
והערעורים (י. טוביס, הדיספריס, 29. צריבה,
Cauterisatio (טס 76).

צָרִיד חו"ט, — גרוד מכל בלילה ותערבת, דבר יבש
שלא נבלל בשמן וכדומה¹: כרשיני תרומה,
כש"א שורין ושפין בטהרה ומאכילין בטומאה, ובה"א
שורין בטהרה ושפין ומאכילין בטומאה, שמאי אומר
יאכלו צריד (ע"י ח; וכעין זה מע"ט 3 ד). צריד
של מנחות מונין בו ראשון ושני או אין מונין בו
ראשון ושני (ר"ט בן לקיש, חול' לו). — ובסהמ"א,
גם במשם פֿסֶלֶת הסלת, כגון סובין וביוצא בהם:
וסימנא נפה, שכיון שמתחלת לפלוט הרק פולטת
סולת וצריד וביוצא (כ"ט, טע"ט 1). — ואמר הפישן:
פנות ועורות מלאו ונחיים, פדרים ואיכרים הראש
והרגל והנתחים, צרידי מנחות כמה עיצוני מוחים
(דוד צירני שלמה, חללים אל דמי, סליח' מוסף יו"כ).

צָרִידוּת ט"ה, — חכונת הקול הצרוד, Heiserkeit;
enrouement; hoarseness: ולא ינבח

ט"ז (178) — ואמר המשורר: לך שלום הלא תשמע בקראי
לך בכל כחי, השיבני החכיר טענה קיני בחר צרי חי
(כ"ט הנגיד, חסה טע"ט, נכודי, 76). וסיר ירתית וקול
יצריח ואין משבית להמון קשים (כ"י הלוי, יועץ
ומקיס, טע"ט 97). יצרו יסח מראה וכו' ועיניו
להשגיה ופיתו להצריח ואפיו להריח בנחרת
נשיחותיו (למכ"ט, טס חל, כסא ח, 198).

צָרִיחַ ט"ז, — קול הצורח, צעקה, ואמר הפישן: עשור
דוחה, ענג מרחה, עבירות מסחה, בקול צרח
שופר (כ"ט קליק, חסה דעי, טופרות, מוס' ח כ"ט).
בתחתית הר להם בהגבילך באר הוריתם בצרח
קולך (הוא, חלוש"ט, ספאחט טינה ללונק). בצרח יקרא
בגרון בסמכו על שעיר גזירה (רמב"ם, נחלני ילקו,
עצום יו"כ, קצן מע"ט גלו' 3, 16).

צָרִיחַ (1), צרי, צרי, ט"ז, — שרף הנוסף מעצי הקטף. ה"ח
לפנים מצוי כפרס בגלעד, והיו משתמשים בו
לרפואה, Balsam; baume; balsam, balm: וישאו
עיניהם ויראו והנה ארחת ושמעאלים באה מגלעד
וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט (נכאש' לו כס).
קחו מומרת הארץ ככליכם והורידו לאיש מנחה מעט
צרי ומעט דבש נכאת ולט כמנים ושקדים (טס ונג
18). הצרי אין בגלעד אם רמא אין שם כי מדוע
לא עלתה ארבת בת עמי (ימ"י ח 33). עלי גלעד וקחי
צרי בתולת כת מצרים לשוא הרביתי רפאות תעלה
אין לך (טס מו יח). פתאם נפלה בכל ותשבר חילולו
עליה קחו צרי למכאובת אולי תרמא (טס נח ט).
יהודה וארץ ישראל חמה רכליך בחטי מנית ופנג
ודבש ושמן וצרי נתנו מערבך (יחזק' כז יז). — ובתו"ם:
אין מדליקין בצרי (כי טעמין בן חלעזר, חוספס' טס
3 ג). פישום הקטורת הצרי והצפורן החלבנה
והלבונה (יוס' יומא ד ט). הצרי אינו אלא שרף
של עצי קטף (רמב"ם, טס טס). — ובסהמ"א: ואסרו,
לא תאכל סס חמות בבטחך על הצרי (כ"י נחאס,
ס' טעשועים ז, דודון, 74). — ואמר הפישן: חוק חליו
ונפלג פניו, ומקרב גויו יולו מי עיניו, אולי צריי
מעם אדוניו, יבא לחיותנו כיום (למכ"ט, רעה טעטק,
סרד רמ"ג 3, 43). — ואמר המשורר: אשר חבו

(1) בערב' צ'רו, במור' צרוה.

(1) [עי' צורה, הערה].

(2) צרו

מלאה צרורות והארוכה אין בה צרור (כז ילחק
 צר שמואל צר מרחקו, סמיו' צנח, ויקר' י). — יובהשאלה,
 על שברים ככלל, לא שברי אבנים דוקה; היה אוכל
 דבילה בידים מסואבה, הכנים ידו לתוך פיו ליטול
 את הצרור ר"ט טמא ור' יהודה מטהר (כלים ס י).
 — צרורות, במשמ' הנוק שגרמה הבחמה לא בגופה
 אלא בצרורות שנתנו מתחת רגליה: חצי נוק
 צרורות מגופו משלם או מן העליה משלם (כנא,
 ז"ק ג:). יש העדאה לצרורות או אין העדאה
 לצרורות (הול' סס יח:). יש שינוי לצרורות
 לרביע נוק או אין שינוי לצרורות לרביע נוק
 (כז אשי, סס יט). — ובסתמ"א: עד שכרא הקב"ה
 צרור וחקק עליה שם המפורש בארבעים ושמונה
 פנים וכו' נטל את הצרור והניחו על פי תהום,
 וכיון שהמים רוצין להתגבר ולעלות, כשהיו מגיעין
 לאותו הצרור מיד מתפורין וחוזרין לאחוריהן וכו'
 (ספר המעשיות, גסטר, 118). כל תולדה כאב שלה חיון
 מצרורות הסנתחין מתחת רגלי הבחמה בשעת
 הלוכה (סו"ע חו"מ טל ג). — ואמר המשורר: והבתים
 ירגנו ומקיר צרור יען ומעצים הכפסים (סו"ע
 סיוט' טז, ספ"ט 89). צרור מקיר חסורי מעלתו
 וכסים הוד תהלתו. יגובון (הול', חכ"ט א, 12). כי
 יקרה נפשי וחצבה כל במרגמת צרור (סס ט, 82).

א. *צָרֹרֶךְ, ס"ז, — ספ"ט סן ב. צר, פעלת הצר צורר,
 הנלחם ומציק: צרור את המרגלים וכו' את
 מוצא כמי שבא עמם במדת רחמים, לסוף בא לירי
 בויון ומלחמות וצרור (י' מ"ד צנח' כא).

ב. *צָרֹרֶךְ (2), ס"ז, — מצבה של כל אחת מן הנשים
 הנשואות לאיש אחד בלפי חברתה: שהכתוב
 רצה לאסור לשאת איש שתיים נשים בעת שהיה שם
 צרור וכו' שכבר הכשיר הכתוב נשיאת שתי נשים
 באמרו אם אחרת יקח לו כי תהיון לאיש שתי נשים
 אלא על מנת שלא יגרע שאר כסות ועונה והוא
 הרצון באמרו חנה לא תקח לצרור לגלות ערותה
 שהצרור הוא שיגרע ממנה חקק וכו' ואין
 הצרור דבר חלוק מן גלוי הערוה אלא הרצון יהיה
 לה צרור בגלוי ערוה אחרת כשימנע ממנה חקק
 ועינתה (כ"א סקל'י, גן עדן, סדר נשים ט, קמז:).

(1) [ס"א: צרות].

(2) [אמנם בפסוק: לצרר במקור קל].

ושל צרורות שהתקינו לסיד (מכ"י, מנכ' דניקין
 יד). שלא יסמכם בקיסמים ובצרורות (ספד' ויס,
 אמור ספס' יג). צא וראה לשון שתעסה תורה מולך
 כל שימליכחו עליהם, אפילו קיסם אפילו צרור
 (ספד' דברי זג). שאלית לר' אלעז' מהו לבעול
 בעילת שנייה וכו' דשמואל אמר פירצה דחוקה
 נכנסו בה בשב' אפי' משרת (1) צרורו' (יחסי
 נכ' צו). הכל מודין שאם היה לו שם סיד או
 צרורות או אכנים או גיפסוס מותר (לחפר) (סס
 טגיט' ג). אסור ללקט צרורות מתוך שדה חבירו
 (כ' יעקב צר נון צס ר"ט נן לקיט, סס טס ג). כל
 שנותנין לו אגוז ומשליכו, צרור והוא נוטלו,
 חמוציא בידו בחיציא באשפה (צסס רב נמון צר יעקב,
 סס מ"ט ד). יש שהוא בורר צרורות כל היום
 ואינו מתחייב וכו' יושב על גבי כרי וברר צרורות
 כל היום אינו מתחייב (כ' ידן, סס טס ז). צרור
 שעלו בו עשבים נוטלו ומקניה בו את רגליו והתולש
 ממנו בשבת חייב חטאת (צסס ר"ט נן לקיט, סס טס
 ו). ומקרינ את הפרצה במועד, אכן על גבי אבן,
 צרור על גבי צרור (סס מ"ק א ד). מי שאין לו
 מים לרחוץ ידיו, מקנה ידיו בעפר ובצרור
 ובקסמית (צכ' טו). נפל צרור אי קיסם בורר בידו
 (צכ' טז). צר בצרור ואינו טח בטיט (מ"ק ז).
 לסתת שהיה מסתת בהרים, פעם אחת נטל קרדמו
 וחלך וישב על ההר והיה מכה ממנו צרורות
 דקות וכו' (כ' סמון: נן אלעזר, אד"כ ו). אפילו
 צרור אל יזרוק בהם אדם (מ"ד כנאש' סד). אותו
 עמוד של אבן שהיה יושב עליו בעט בו ועשאו גל
 של צרורות (סס טס ז). היו לפניו ב' שבילין,
 אחד שפוי ואחד מלא קוצין וצרורות ושכח והלך
 כזה שהיה מלא קוצים וצרורות (כ' יומין, סס
 ויקר' ד). שנפל שני הרים והקישן זה לזה כאדם
 שנוטל שני צרורות ומקישן זה לזה (כז שמואל
 צר נמון, סס טס ט). היה אחד בא ללוש את עיסתו
 ולא היה יודע במה, והיה חופר בארץ ועושה גומא
 ולש בתיבה והיו הצרורות מרבקות בעיסתן (סס
 א"כ, צסס טפסס). מעשה כבנו של ר' חנניה בן
 תרדיון שנחמבר ללסטים וגלה את רון והרגוהו ומלאו
 פיו עפר וצרורות (סס טס, ויגרס נמון). היו
 לפניו שני דרכים אחת ארוכה ואחת קצרה, הקצרה

(1) [ג"א: משור].

ב. צִרְרָר¹, ט"ז מ"ר *צִרְרֹת, — אבנים קטנות, שברים מאבנים, Steinen; petite pierre; small stone: וסחבנו אתו עד הנחל עד אשר לא נמצא שם גם צִרְרָר (ט"ז יג). והנעותי בכל הנוים את בית ישראל כאשר ינוע בכברה ולא יפול צִרְרָר ארץ (עמ' ט.ט). צִרְרָר אבן במרגמה² כן נותן לכסיל כבוד (מסלי כו ח). — ובתו"ס: וכן גרגר של צִרְרֹת או גל של אבנים נוטל את העליונות ומניח את חנוגעות כארץ (שני' ג ו). המוציא וכו' צִרְרָר או אבן כדי לזרוק בעוף (שס"ס ו). הריץ שכיני שתי הצירות עמוק עשרה ורחב ארבעה וכו' מלא עפר או צִרְרֹת מערבין אחד ואין מערבין שנים (עירוב' ז ג). היתח מבקעת או שהיו צִרְרֹת מנתוין מתחת רגליה ושברה את הכלים (צ"ק ז ח). קמץ ועלה בידו צִרְרָר או גרגיר מלח או קורט של לבונה פסול (מנח' ז א). הרחיק מטנו (מן החגור) את הטפילה ונתן חול או צִרְרָר בינתיים וכו' (כלים ה ח). החוטם בצנור לקבל צִרְרֹת, בשל עין כל שהוא ובשל חרס רביעית וכו' היו צִרְרֹת מתחלחלים בתוכו פוסלים את המקיה (מקול' ד ג). מלקט אדם צִרְרֹת וחרסין מתוך שלו באדם שמלקט מתוך של חברו (מוקט' שני' ג ט). והמונח ומשליך צִרְרֹת לים או לנהר הרי זה מדרבי חאמרי (שס"ס ו א). צִרְרָר המקורול כוית באגוז כביצה ניטלו ומניח בו את רגלו (כ' יוסי, שס"ס יג יז). של בית רבן גמליאל היו ממלאין דלי עדשים ומציף מים ושולה זה צִרְרֹת יורדות למטן והאובלין למעלה (כ' חלעזר נ"ל זדוק, שס"י"ע א כז). הסילונות והקמרודין שעשה בהן בית קבול מים או צִרְרֹת ממאין (שס כלים צ"ק ז ג). בורר את הצִרְרֹת ואת הקיסמין הודאין, נוטל את הודאין ומניח את הספק (כ' חלעזר נ"ל זדוק, שס"ס"י"ע ז ד). וכן סואר של קנים ושל קורות וכן מדבך של אבנים

¹ [תוא בערב' מ'ריר א], מ"ר מ'ראר ב), אבן צ'ר קטנה.]

² [נדרש בתיספחה (ע"ז ז יח): ר' שמעון בן אלעז'ר אומ' השונה לתלמיד רשע מהו אומ' כצנור אבן במרגמה כשם שהוא הוורק אבן במרקולים עובר עובי וזה כך כל השונה לתלמיד רשע עובי עובי וזה.]

יחד, bouquet de fleurs, נהוג בספרות. — *במשמ' קשר וחבור, צִרְרָר עולם, קשר של קימא, וצִרְרָר שעה, קשר ארעי שאפשר להתירו: כל חתנות צִרְרֹת מהורות חוץ משל ערביון, ר' מאיר אומר צִרְרָר שעה מהורות, צִרְרָר עולם שמאות (כלים כו ד). מה בין צִרְרָר עולם מה בין צִרְרָר שעה, דבי רבי ינאי אמר, צִרְרָר עולם צריך חיתוך, צִרְרָר שעה אינו צריך חיתוך (יבום' כלל' ו ד). — ובמליצה, *פשו צִרְרָר צִרְרָר החיים, שמורה שלא יגע בה אדם: והיתה נפש אדני צרורה צִרְרָר החיים את ה' אלהיך ואת נפש איביך וקלענה בתוך כף הקלע¹ (ש"ס כה כט). — ואמר בן סירא: צִרְרָר חיים² אוהב אמונה ירא אל וישיגם (צ"ס גמ' ו יז). — *ובכונה לחיי הנפש אחר המות: בעל הרחמים יסתירהו בסתר כנפיו לעולמים ויצרו צִרְרָר החיים את נשמתו (משל' של מלך רמנים). תהא נשמתו צרורה בצִרְרָר החיים³ עם נשמת אברהם יצחק ויעקב וכו' (משל' יזכור). המדרגה השלישית היא מדרגת הע"ה שהיא צִרְרָר החיים והיא מיוחסת לנשמה וכו' אבל באסרם פלו' מוזמן לחיי ע"ה כמו ר' עקיבא וקטיעא בר שלו' ודומיהם ורצו בזה כי נשמתם מיד חנוע ל צִרְרָר החיים שחיא המדרגה העליונה שבכלם לגדול שלמותה (ונחם קנאות, קושטין, צ"ט). עד כאן זמן הע"ה האמתי צִרְרָר החי שהוא אחר יום הדין הגדול (שס 115). — ואמר המשורר: הלא נפטר בשם טוב מעדתי ונפשו תוך צִרְרָר חיים חבויה (ד"ס של יחזיקיאל מלכיס וכו' ב, יעקב מן, 12). — *ובמליצה, צִרְרָר נקוב כנגדו לצִרְרָר החיים: אחד מהנבונים היה שמו לגנים בישראל נקרא יעקב, תהי נשמתו צרורה בצִרְרָר נקוב (כ"ח צחוק, הקדמס מרזס לעוסקס העוסקס, בינלצורה, 94).

¹ [מליצה זו, שהרבו להשתמש בה בסהמ"א, אינה ברורה כל צרכה במקור שבמקרא. ואולי התמונה העיקרית היא זו של המקלע, הסחוק חלקי אבנים אבנים צרורים לו בשמלה, ואחר אחר הוא כורר מהם לקלע כבף הקלע. וכן בורר חאל מתוך צִרְרָר החיים את הנחשפים למיתה.]

² [התרגומים קראו: צרי חיים, ועי' הערת הוד כהנא.]

³ [ונחמה נהונה היא על מצבות קברים, ובר"ח: תנצב"ה.]

(חגי א ו). — צָרור חתום, שהדבר הצָרור בו שמוֹר היטב: חתם בְּצָרור פשעי (1) וחטפּל על עוני (ליוז יז יו). — צָרור של מֶר וכיוצא בזה, כּים קָטן ישימו בו מֶר וכיוצא בזה, חשאהו האשה בין שרית: צָרור המר דורו לי בין שרי ילין (ש"ס א יג). — ובתו"ס: צָרור המרגלית מטא. צָרור המעות ר' אלעזר מטא וחכמים משהרים (כל"ס כו ז). צָרור תבלין יצאנו לחוך קדירה זו וחור ונתנה לחוך קדירה אחרת אם יבטל מעט מותר ואם לאו אסור (יב"ט חנוני יא ח). היה משקל בגל ובתבואן להעלות, ולהעלות צָרור של זהובים עמו מותר (כ"י יז"ט ז' זון, שם שנה יג ו). זה אמר מן הכים מונה וזה אמר מן הצָרור מונה (שם כ' יומין, שם יצ"ט עו ס). הזוחת חלון בכותל חבירו וכו' היה מושיט לו צָרורות וכול מימר ליה מנתך הוינא באו גברא (שם ז"ג יג). הכדור והאטום והקסיע וצָרור המרגלית וכו' הן מטאין ומהרתן במה שהן (ספ"ט סה). אין לה חביב לאשה הזאת יותר מֶצָרור הבשם (כ"י הוי"א שם כ' חא, מד"כ סה"ט, אשכול הכופר). — ובספ"ט: א-רב הונא בריה דרב יהושע אמר אימור צָרורות של מעות התפוסו (2) (ספ"ט סקו' לתלמידי כס יסודא גלון, 41). ורב הונא בריה דרב יהושע אמר צָרורות התפוסו (שם, 92). ומסרת לו צָרור ולא ידע מה בחיבו אבל הצָרור היה קטן והחביאו (תפ"ט כי"ט קח). — ואמר המשורר: ליד נדבה ברצי הכספים להעשיר כל וצָרורות חרוצים (רמב"ע, חכ"ט א, 14). לא אומדן זהב בתוך הכים וכסף תוך צָרור (שם ע, 82). תקטיר לבנה ואם תתיר צָרור. מר ואם שירת שלמה באברתה מקשרת (כ"י הלוי, עין נדיב, שפ"ט 90). מי זה אשר יפתח צָרור, צָרור בחיבו מר דרור (הוא, ונכס ליתושע זן דוסא, שם 99). צָרור מור ומבחר עפרים זכרו בגרד ובפרים (רמב"ע, חכ"ט א, 190). הוא נחמד בִּצָרור כסף וממר דרור (יסודא אן ג'אס, ענין עפ"א, שפ"ט 125). — ובתרחבת "צָרור של פרחים, פרחים צָרורים וקשורים

ה צָרופִי הוא הכבוד אשר יש לו לאדם בהצטרף לאדם אחר (כ"א ניצאנו דרך חנוני ז ג, מא:). דע כי היחס הוא הכמות הצָרופִי וכו' שהיחס הוא המספר הצָרופִי (כ' אליהו מורסי, סכמס המספר. זג ז). והנה זה רצוני בעצם שיהפך איכות היום לחשך, כי יהיה נערך שפע מלמעלה וכו' ואם לא כן לפחות יהיה לו לקות צָרופִי. מלמטה (כ"א אלשיך, לליוז ג ס). — ב) רָצוף, סמוך ותכופ, כזה על יד זה, הצָרופִי ולא החלוקה הפרודית (נאמר צממכס לכ' משה זן יוסף ג'אס). והיה מקבל לחלוקה בהכרח, ר"ל חלוקה צָרופִית, לא חלוקה פרודית (ce). (1)

צָרור (2), ס"ז, — כמו צָרור: והנה צריך שנעזוב הצעקה התמידית, נלך בהדרגה אל המאמר ובנוון ההשתנות, עד שלפעמים נגביה הקול, לפעמים נשפיל, ובוה האופן יתקיים ויתמיד הקול ולא יעשה צָרור (כ"י מסי לילון, כופס לוס"ס ח יב, 39).

א. צָרור (3), ש"ז, "נ" צָרורות, — צָרור כסף, סכום כסף, במטבעות וכיוצא בזה, כרוך וקשור וצָרור בשק, במטבעות, Geldbeutel; bourse; bundle, סאק, סאק of money: ויהי הם מריקים שקיהם והנה איש צָרור כספו בשקו ויראו את צָרורות כספיהם המה ואביהם ויראו (נבאש' מז לט). כי אין האיש בביתו הלך בדרך מרחוק צָרור הכסף לקח בידו (משלי ז יט-כ). — צָרור נָקוב, שהכסף נופל ממנו, השתכר אל צָרור נָקוב, שאין ברכה בשכרו: וזעמם הרבה וחבא מעט אכול ואין לשבעה שחו ואין לשכרה לבוש ואין לחם לו והמשתכר משתכר אל צָרור נָקוב

(1) [בקאנון (א ז ד) כתוב: ואם יפול (השכר) בשריונים או בורידים יקרא ביקוע וכו' ואם יעבר בארכם יקרא צָרוק, או יהי על דרך פתיחת פיותיהם ויקרא ביתוק, ע"כ, ואין המלה צָרוק אלא מ"ס במקום סָרוק שהפך במעות לצָרוק, צָרוק, וכן בא בר"ש לכלים כ ב: ונצרכה, במקום לשון המשנה וגסדקה.]

(2) [ע"פ גרסה זו במקור תתלמודי, ע"י צָרור, הערה.]

(3) [בערב' צָרה א) כמש"ל זו.]

(א) צָר

(1) [המדבר כאן בצָרור שהיו צוררים בו את השמר וכל תעודה, אחרי שכרכו או קפלו אותם, ועל צָרור הקשורים של התעודה היו מופלים חמר וחוממים עליו לכל ופתחוהו שלא ברשות.]

(2) [בתלמוד' (נ"ז ע"ד). בארמ': צָררי אתפסיהו.]

ה צִרּוֹף זאז תאמר אהורנו אהורך אהודה וכו' ונאמר מן יחושיע אהושיע אהושיעך וכל ה צִרּוֹף והסמיכה (ס 110). ותמתי מאמר, כי אמר לא מצאתי ב צִרּוֹף מלה אחת שיוע מספרם ב צִרּוֹף קס"ט ותתי ק"ע, ואני מכר לשומעם איך יתוסף לו אלפים מן המילות המצורפות מן שפע לפי שאמר בתחילת צִרּוֹף פשוטותיה שמעתי השמעתי במעש שעבר ובעתיד להבא אשמע אשמעי, וראוי ל צִרּוֹף הוה שיוסף במעש שעבר שפע (ס 282). ואמר ר' סעדיה זצ"ל כי לא תרכב על זה ה צִרּוֹף בלתי הה"א והוא"ו והש"ן וכו' ואני כבר פיענחתי בעודותי מן הנמצא בכתוב כי הו' תיבות כולן רוכבות על העושים ב צִרּוֹפן, ולא יקשה מה שאמרנו ב צִרּוֹפו בלתי על פתי קטן (ס 124). החלק הראשון בענין האותיות ותולדותיהם ומוצאיהם והנחלק מהם ומה שרשים ומה מהם שרשים ודרך ה צִרּוֹף (סוכים סקול, דרכנו, 16).

צִרּוּפִי (ס"ז, א) יחס, *relativ; relatif; relative*: הנה כבר גדרנו הנפש כפי מה שיגדרה הפילוסוף, אחר שבארנו שמה, רצוני לומר, גדרנו מקרה צִרּוּפִי בינה ובין הנפש (אמ"כ לראש"ד ח ו', 21). כי התארים הרבים אשר נתארהו ית' בהם לא יתכן בהם התארים העצמיים או המקריים, בלתי ה צִרּוּפִי (ס 54, 55). שהיסודות הארבעה, לאחד מהם והוא הארץ כובד מוחלט, ולאש קלות מוחלט, ולאוויר ולמים כובד וקלות צִרּוּפִי (כ"ס קדקש, לוח ס' א ו'), ואמרנו מפלויות הם צִרּוּפִי (פי ר' נתנאל כספי לכוזני ז', 3). עוד אמר לא שלש צִרּוּפִי אך עצמי, ראוי שתדע שהפילוסופים האלהיים והתיריים שללו מהבורא יתברך כל דבר וכל תאר שמיא רבוי בעצמותו יתברך (קוצן ויכוסים, ס). וזה כהיותך לימין אדם כי הוא תאר לך צִרּוּפִי (כוונת הפילוסופים לאלגזאלי, כס"י). מציאות החמר הראשון כמו שאמרנו הפילוסופים הנה לא יפול ברשת הדמיון כי אם בהצטרפו אל הצורות, כי אין לו מציאות אחר בפני עצמו כי אם צִרּוּפִי וכחניי על מציאות הצורות (כ"י לנכנאל, ממצלות אלכס ז', 7). ואם אמרנו בו צד מעלה הנה הוא מצד היותו לנכח ראשינו, והמטה תחת רגלינו, והם יחסים צִרּוּפִי (סול, שנים מדשים ז'). אמנם הכבוד

אם שיהיה קצת צִרּוֹף בין אותן הענינים, או שלא יהיה ביניהם צִרּוֹף כלל (כ"י לנעולי, מלמד ספנו"דים, נס, ט). — ויע"כ, בשמוש בטה"ס, בצרוף אל, ביהם אל; ובאמר שפחה ב צִרּוֹף אל עצמך שפחתי (דונס בן שנים, סוכס ילדס י, ג). ואם עליות במדרגות העצמים המושכלים תמצא הגופים המוחשים ב צִרּוֹף אליהם בתכלית המעוש והקטנות (מקור סייס לכסנ"ג ג לו). ומה שקבל היסוד מאור הרצון מועט ב צִרּוֹף אל מה שכרצון (סס ה יח). כי העליון והתחתון הם אצלנו ו ב צִרּוֹף אלינו (סס ה ט). והכוונה בכל זה לדעת עולם האלהות אשר הוא הכל גדול, וכל מה שתחתיו ב צִרּוֹף אליו קטן מאד (סס ה עג). כי האב אמנם הוא אב ב צִרּוֹף אל הבן, והבן ב צִרּוֹף אל האב וכו' ולזה אפשר שיאמר הר קטן וגרגיר שומשמן גדול, וזה ב צִרּוֹף ההר אל ההרים הגדולים וכו' וגרגיר השומשמן אל גרגיר שומשמן ויותר קטן ממנו (אמ"כ ח א, ספלטוס, ו). והאמצעות הוא נאמר בעצמו. ונאמר ב צִרּוֹף, ואמצעות הדבר בעצמו הוא הרתוק משתי הקצוות בשות וכו' והאמצעות הנאמר ב צִרּוֹף כמו שיש מבני אדם מי שהוא צריך אל הרוב מהמאכל ומהם אל המעט (כס"ט פליקס, כלשים סכסס ח, 13-14). — "וצרוף במשם" יחוס מלה אל מלה בנשיה ובתחביר, נשית השמות והפעלים בדרקו, *Flexion; flexion* (1): כל דבר מחוץ סתורנו זמז כמו מומה בקיום ההא ו צִרּוֹפו לאולת (דונס, סס"י על כס"ג, 22). לפי שהמים שבמגן נופלת ב צִרּוֹף ובמעשה בדכתיב וגנותי על העיר הזאת (ס 54). ולא נפרוץ על צִרּוֹף השמות מסקצת שמות הכתובות לברנה (ס 95). ו צִרּוֹף ותלה כמות מחלהלה (ס 98). וזו התשובה תכרית שימוש שמולה אחת מצטרף ממנה י"ט אלף קס"ט מילה והוא אינו נכנס תחת זה החיווק מן התשובה כי היא מבטלת צִרּוֹף המילין ודימוי מקצת על המקצת (ס 102). והוא (רס"ג) קידם בכתב צחות הלשון בשער ה צִרּוֹף (ס 104). ומפארין העברים מדבריהן דברים בתחילתן מסוכנות ואומ' באורנו אהורנו ועשו ההא הוה באופני

(1) [בהשפעת הערב' צרף א].

לית ליה צירוף (ניז'ד.) — ובמהמ"א, גם במשמי' הצטרפות: אם באתי לפרש מעשה האפור והחשן על סדר המקראות הרי פירושן פרקים פרקים וישנה הקורא בצרופן (כש"י, טמט כח ו), עשירי אין לו צירוף לויבה, שאין מצטרף עמו אלא י"א (סוף, נד' עז:). וזו הסגולה מצויה ביסוד מהאחד השני וכו' במצורף אל האחד הראשון, ומצורפו אליו היו השנים (מקור מים לנצ"ג, יח). וצירוף שתי ההקדמות יקרא חבור (כונס הסילוקסים ללגזאלי, כח"י). צירוף, הצטרפות בענין חבור ולווי, לשון התלמוד הסל' מ'צרפן לחלה, מצטרפין לכאסר (כ"ט ח"ט, ס"י פעלים חזקת). אבל מצטרפין לדעת אחרת, ר"ל שאם אמרו שלשה א"צ ואחד ואשה עמו ואמרים צריך הרי אומדנה האשה חשוכה לעשות צירופה בשנים אומרים צריך (כ"ט המליכי ליווא סד, עט:). — "ועם ב, במשמי' חח"ט, בצרוף פלוני: האלוים פרנסים יצ"ו בצירוף כל אלוים הקהל יצ"ו (סכס של קהל סוף משנת תכ"ג, לוי, ס' יונל לדוד קושע, 162). הסכמת וכו' ראב"ד פה ק"ק ברלין, יע"א בצירוף בית דינו הצדק (סכסמס לט' למוט, נדלין, סקכ"ט). — ואמר הפיטן: בתשעה קרב בצירוף זכים, חכמים סלת ויין הנסכים (מליכי נצ"י ילסק, ספסל סקס, סל"ח עכ"ס). — "ובמשמי' תלוף סעות קטנות למטבע גדולה, בנגוד לפרוט¹): הרי שהיה דינר של זהב בעשרים וארבעה דינר של כסף וצדפה בעשרים דינר או בעשרים ושמונה הרי זה מחזיר את ההונייה, הרי ותר על זה במל הצירוף (כמ"ס, מליכס יב ט). וששאלתם, ראובן הלוח לשמעון אלף וחמש מאות זוזים והיה הצירוף באותו זמן חמשה עשר זוזים, אמר ראובן לשמעון חתך שער שבשוק, חתכו האלף וחמש מאות במאה וחזבים, לאחר זמן עלה הצירוף עד עשרים, ראובן אמר מאה וחזבים יש לי אצלך או אלפים זוזים וכו' (ספ' גלו', מליכ, ציט סלמוך ד, 30). — "צירוף, במשמי' Kombination; combinaison; combination, ובקבלת, חבור אותיות המקרא למלים, המצטרפות לשם ה' וכדו': ולאשר תרצה לדעת כמה יצאו מהדוגות הצירופים תערוך היוצא על מה שהוא סמוך לחשבונך (דונס זן ממיס, פירוש יליכה, י 30). (יודע היה בצלאל לצרף) אותיות שנכראו בהן שמם וארץ, ע"י צירופן, ובספר יצירה תני

¹ [ע"י כ, צרף, פ"י, הערה.]

לחו (כש"י, נצ"י, נס). ברא נברא, ע"י ספר יצירה שלמדו צירוף אותיות של שם (סוף, סכס' סד:). ויו"ש רצה לכוון בשם המפורש ולא יכול לכוון כי שכתב כל הצירופים (הולדות יטוע, סח). ביחוד יחודים וכוונות וצירופים בשעת התפלה (כ"ט לויסל סלס על יסכאל ג, 16). — (ב) החיחס דברים זה אל זה, יחס, זקף, Beziehung, Verhältnis; (cor)relation: כי המוחש גם כן יושג שיהיה במקום ובזמן ובצורה מצוירת ובשיעור משוער ובמצב נצב ובצירוף מצטרף וכו' (כ"י ח"ט, ח"ד, ג). ויש שיקראו היחס שיש בין בני ישראל ובין וההצטרף, ח', ובוה נאמר, הלא משנאוי ה' אשנא, ואויבי ה', רוצים עם ה' או ברית ה' או תורת ה', כי אין צירוף בינו ובין אומה מהאומות (סוף, כוזי ד ג). ותמצא האיכות נוכח פרקי אלו העצמים וצורותיהם, ותמצא הצירוף נוכח היותם עלות ועלולות וכו' (מקור מים לנצ"ג ג כח). והגוף אחד והמאורעות תשעה והן כמה וכו' ביצד וכו' צירוף, כל שהוא מצטרף לאחר והוא שפל לו וכו' משל לאומר אותו החכם פלוני בן פלוני וכו' הרי גבל בזה המשל הגוף ותשע המאורעות, אותו החכם פלוני הוא הגוף, בן פלוני הוא הצירוף וכו' (סוכי סקוקס, דכנצוג, 12-13). וכן אמר ראובן יותר הכם משמעון הוא צירוף באיכות, וכאשר תאמר ליטין שמעון, לשמאל לוי הוא צירוף בסכס (למו"כ ח ח, הסטרפות, ו). וצריך שיהיה לכל אחד משניהם (מהמצטרפים) שם יורה עליו מצד היותו מצורף על חבור במין ממיני הצירוף (כ"ט ח"ט, ס"י פעלים סזכס). צירוף הוא ענין ימצא בחקש אל דבר אחר, אין לו מציאות זולתו כלל, כאבות בחקש אל הבניות (ס' סגדריס). ראוי בעבור כך שאותו הדבר שהגופים מתנפשים בעבורו יקרא נפש, ואין זה השם ניתן לה מצד הווייתה ולא מצד עצמה אלא מצד הנהגת הגופים ומצד צירוף שיש לה עמהם (כ' סלל מויכנאל, סמוולי סכסס ח ג). ויחקור כל מה שיושיג בגרמים השחקיים ולכל אחד מהם מהתנועות אשר להם במולות ומה שיושיגם בשיצטרפו קצתם לקצתם וכו' ועל דרך כלל כל מה שיושיגם מתנועותיהם מלבד צירופם אל הארץ (כש"ט סלקיכס, כלסית סכסס ו ד, 46). מן הדברים הצדיכים צורך גדול לכל דורש אמת בהכנת הכתוב שיוחר כשמוש השמות כלשון ההוא כדי שדא ימעה בין ענין לענין הנכללים בשם אחד

צָרוּעַ, ט"ז—שיש בו נגע הצרעת: וכו'. יהיה בקרחת או בנגחת נגע לבן אדמדם וכו' איש צרוע הוא יכו' והצרוע אשר בו הנגע כגדיו יהיו פרטים וכו' (ויקרא יג מז-מח). וראה הכהן והנה גרמא נגע הצרעת מן הצרוע (סס יד ג). וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זכ (צמד' ס ז).

צָרוּעַ, ט"ז—כמו צרעת, ואמר הפיטן: גבר אשר בצירוע רופש בשרו מת הוא בתיו ונפשו אנוסה בבשרו. (ינאלי, קדוש' נדאש', זולאלי, מח). פיעצ אשר היכה אם ירפא, צרוע מצירוע ירפא (סוף, אבר עוב, קדוש' ויקרא' סס קלז). אם צנן צירועו יצהירנו, אם פג פיעצו יפגנחנו (סוף, אס סס, סס סס קמז).

צָרוּף, ט"ז—כמו צרף: לשוא צרף צרופ' (י) ורעים לא נחקו (ינמ' ו כט).

צָרוּף, ע"י א. צרף.

א. **צָרוּף**, צירוף, ט"ז—פעלת הצירוף והמוקק, וקוק, ברירה, Läuterung, Auslese; purification,

selection: א"ר ירמיה, דור שכן דוד בא קסיגוריא בתלמידי חכמים, בי אמריתה קמיה דשמואל אמר צירוף אחר צירוף שנאמר ועוד בה עשיריה ושבה והיתה לכער (כמו' קי:). — ובסה"א: והתועלת המגיע לנפש מקשירתה במחשבים וכות הנפש וצרופה (מקור מ"ס לרש"י ג, 10). והמיתה היא גמר הצירוף, לכן כל צדיק מישראל ישים אל לבו לנקות הוהמא מקרב הנפש (נשחלי ז"ר יעקב אלחנן, עמק העלך, סקוני הספונס, יח:). כי בחינת אברהם היה כוהב שמוכנין אותו באבן בוחן וכו' אך בחינת יצחק היה במצרף כסף מהסיג שבו וכו' ועל כן האחד נקרא בחינה והשנית צירוף (כ"ו אלשיך, חיוב כג י). — ואמר הפיטן: אצולת אמן בצירוף וקוקה בנגכיה זאת בלשפוקת (כ"א קליה, אצולת, קדוש' סס). רצית אדון לבחנו בו, ראית סרעפו וצירוף לבו (משלס צן קלוימוס, אשוחס נסלאוטיך, עבודה, 127, Elbog, Stud.). ועמדו בנסיון ונאמנו, ונבחנו בצירוף ונמצאו חסידים (אנל הצט, קליס' ונבחנו בצירוף ונמצאו חסידים).

ע"ה). — ובמשמ' הדוק וחזק כלי באש או במים (י): עשיות של ברזל היו מחמין מערב יום הכפורים ומטילין לתוך צונן כדי שחפיג צינתן, והלא מצרף, אמר רב ביבי שלא הגיע לצירוף, אביי אמר אפילו חיסא שהגיע לצירוף, דבר שאין מתכוון מותר, ומי אמר אביי הכי והתניא וכו'. ואמר אביי, לר' יהודה דאמר דבר שאין מתכוון אסור, הני מילי בכל התורה כולה, אבל הכא צירוף דרבנן הוא (ינמל לר:). — ובסה"א: לצרפה, פ' כשהחדד מבקש לעשות סוף או סבין או כל כלי, כיון שיחמו באור ויעשו כחמין, נוטלו כעבת ונותנו במים והו צירוף (רס"ג, מכשירין ס ז, פירוש הגלגלים, אששטין, 128, מונל גס נערוך עכ' לקף). והני מילי בכלי נחשת דצירוף גס במים, אבל כלי חרש ודאי צירוף גס בכשן (ערוך ערך לקף). משיצורפו, משיחוקם ע"י צירוף האור בככשן, מצרף כלשון חכמים מחוק ומקשה כלי חרש וכלי מתכות בדבר המחוקק, בין במים בין באור (רס"ג, צילס לנ). ואע"פ שיש כאן מלאכה גמורה והוא הצירוף, ר"ל, שחוק הברזל כשמיניו במים אחר חסומו במנהג הנפחים (כ"ט העלמי ליומל לז:). ב. **צָרוּף**, צירוף, ט"ז—א) פעלת המצרף דברים זה עם זה וחד וחדות הדברים המצרפים יחד, חבור וקשור, Vereinigung, Verbindung; union, fusion, ואם וקשיא אם מלת מוכלת למה לי צירוף (י), אם צירוף למה לי מלת (יכוס' מעש' ד ג). תמן לצורך נכללו, כרם הכא שלא לצורך נכללו, ולמה, לצירוף (י) (סס נזיר ו ח). אף בצירופי נזיר כן, אבל מן הצירוף אין כוית וענכה חייב שחיס (סס סס). איסורי הנייה מהו שיבטלו בצירוף (רני יומי גסס כ' מינייה, סס ע"ס ז יג). הכלי מצרף את מה שכתובו לקדש וכו' אלמא קסבר צירוף דרבנן, ופליגא דרב חנין דאמר צירוף דאורייתא, שנאמר כף אחת עשרה וחב מלאה קשרה, הכתוב עשה כל מה שככף אחת (פסמי יט). אמרי לך רבנן, התם לימד על איסורי נזיר שמצטרפין זה עם זה, ור"ש,

[1] [ואולם ראה בהערה למקום זה בערך ב. צרף, טע'].

[2] [אכילת כמה ויחיס ביחד].

[3] [כלו, ולמה נכללו, ללמד שמצטרפים זה עם זה, וכהוצ' קרושוישין בטעות: ולם' לצירובין].

[1] [ואלה דברי ריב"ג (כ"ה"ט, לקף): לשוא צרף צרופ, ויתכן בצרופ שיהיה מקור, ויהיה הפועל מחוסר, ויתכן להיות שם הפועל].

ג). ומה אני שאני בשר ודם עזר ואפר לא קנאתי
ל צ ר ה שלי ולא הוצאתיה לבוש' ולחרי' ואח' מלך
חי וקיים רחמן מפני מה קנאת לעבודה וזה שאין
בה ממש (כחל על לשה, שם איכ' פתיס'). — ואמר
המשורר: שמאלו לבשה קנאה למתן ימינו עד
חשבתיו כ צ ר ו ת (כנצ"ע, חכמים ח, 24).

ד. **צָרָה**, צ"ה, — כמו צרות, ואמר המליץ: לא יערב
לכולי כל אכל וס צ ר ת (1) עינו ירוה (צ"ה,
צ"ס יד י).

ה. **צָרָה**, צ"ה, צ"ה, צ"ה, — מכאן ומנקד בצירה:
חבל בשני צריו, אכל חבל שהוא
בלשון תועבה הוא בשש בקורות (כ"ח נמוק, נמוקס
לשכ"י כד"ק, חבל).

ו. **צָרָה**, קל לא נמצא.

— הצ"ה, — שם צרי על הפעל לרפוא, ואמר
הפיוט: זור ו הצרי וחבוש ועטר (כס"ג, אגמי
מוגרים, קדור כס"ג, ח).

צרה, ע"י צדי.

* **צָרוּב**, צ"ה, — מ"ר צרובין, — צורף זהב וכסף:
ה צ ר ו ב ין (והסרוקין (2) והנקורות וכו' אין
מעמידים מהם לא מלך ולא כהן גדול (קדוש' צג).

* **צָרוּד**, צ"ה, — קול צרוד, קוד חשוף געיסה, כהה, קול
לחיש (3): היה קולו דק או עבה או צ ר ו ד (4)
בשר, שכל הקולות כשירין בשופר (כ"ס כז:).

* **צָרוּךְ**, צ"ה, — כמו צָרָה, עני ואביון, arm, bedürftig;
pauvre; poor, ואמר המשורר: חסדי השן
הגדול לכל משוכים, ואל מעינו יאתיו כל מסכנינים
ו צ ר ו כ ים (ד"ה של יסודי מלכים וכו' צ, יעקב מן, 54).

(1) [כנראה על משקל לב יודע מרת נפשו (נשלי
יד י)].
(2) [כך גרסת הערוך כערך סרק ובערך צרב,
אולם בנסחוח ספרינו כתוב הצורפים והסרוקים].
(3) [ע"י צרד, הערה].
(4) [כך גרסת הערוך, ובדפוסים צרור, וע"י ערך

זה. ובהגונים לאמר היום קול צרוד, אדם צרוד, בשש'
heiser; enroué; huareo, וגורו מזה אף צרדת, צרוד,
צרידות, בשש' חכונת הצרוד, הצטרד, הצטרדות וכדו'.]

כ. **צָרָה** (1), צ"ה, — קול מר צרר בחוקה, Gekreische;
coris stridentis; scream. כי קול כחולה שמעתי
צרה (2) במכבירה קול בת ציון תחישת חפרש כפיה
אוי נא לי כי עישה נפשי להרגים (יכו' ד לח).

ג. **צָרָה** (3), צ"ה, מ"ר צרות—שתי נשים נשואות לבעל
אחד כל אחת מהן היא צרת חברתה, Mitweib;
co-épouse; rival wife. ולו שתי נשים שם אחת חנה
ושם השנית פננה ויחי לפננה ילדים ולחנה אין ילדים
ובו' וכעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעסה (ש"ח ח
ג-ו). — ואמר בן סוירא: אל תועין עם חמך ומסמנא
העלים סוד עם אשה על צרתה ומוזר על מלחמתו
(צ"ס ג"י לו י-ח). — ובתנ"כ: חמש עשרה נשים
סופרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן
החליצה ומן היבום עד סוף העולם (יצ"ח ח). האשה
שחלך בעלה וצרתה לסדיגת הים ובאו ואמרו לה
מת בעליך לא הנשא ולא תתיבם עד שתדע שטא
מעוברת היא צרתה (שם עז ח). אילו ביקש לבעול
את הצרה עד שלא כנס שטא אינו מותר בה
בתחילה (כ' יודן, יכו' שם ג ח). השורה היא לעשות
כמה חללים כדי לעשות בני צרתה מסורים (כ' גח
זכ זימנא, שם שם עז ח). עלבון אסו תבע (ראובן),
אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי, שפחת אחות
אמי תהא צרה לאמי (כ"י שטעון. צן אלעזר, שם
כס:). ואמר רחמנא לא תקח ואין לי אלא היא,
צרתה מנין, ת"ל לצרור (יצ"ח ג). אין שבתה של
מטרונא בשעה שמתקלסת מקרובותיה אלא בשעה
שמתקלסת מצרותיה (כ' ס"ח צד חכא, מ"ד"ר דכ')

(1) מן צרה, בערב' צרר א, (שמשנו צרצר) וע"י
לקמן.

(2) ראו במלה זו כל הקדמו' והחדשים המלה
א. צרה, בשש' מכאוב ורעה גדולה. אך ההקבלה אל
חציו הראשון של מסוק זה קול כחולה שמעתי
מעיד כי הכונה בצרה כמו כן קול ועקה, וכאמת בלשון
ערב' שמש' שרש צרר א) גם בשש' קול ועקה: קאל
אלוג'אני אלצרה אשר אלציואת תכונ פי' אלטאיר
ואלאנשאנ ועיירהמא, ע"כ, — ובעבר: אמר אלוג'אני
צרה היא החוקה שבועקות אצל העופות ובני אדם
והולתם.

(3) בערב' צרה ב) בשש' זו, [ותיו שפרשו חילה
יצרה כאן בלשון אשה שתחיל בצירי לדה].

(a) ضرر (b) ضرة

צָרָה (סס דצ"ז ז). אין אדם שליט בנפשו לכלות אותה, למה שכללה הקב"ה בכל הגוף, שאילו כללה הקב"ה באבר אחד כשהי' מגיע לאדם צרה היה חותך אותו אבר ומת (כ' אליעזר זן יעקב סס ט). אמר יעקב אבינו קשה עלי מיתחתה של רחל מכל הצרות הבאות עלי (כ' יוסף, סס כוס ז, ויפת אליעזר). כותל קשה אדם מתנאה וסותרו, אדם קשה וצרה מתלחלו, צרה קשה והיין מתנאה ומשכחה (כ' יוסף, סס קהל' דקדק ז, ומואל ח"י). כי אפסוני חבלי מות, מהו אפסוני, הגיעו הצרות עד פה, דבר אחר הגיעו הצרות עד האף (מדרש ספלים יס י). היתה לי דמעתה לחם, מיכן אתה למד שהצרה משכעה את האדם ואינו מבקש לאכול (סס מג ג). — ובספ"א: הנה יי' בוקק הארץ וכולקה, הרי נבואה זו פורענות לישראל לפי שניבא להם נחמה זו והם עתידים לראות לפניה צרה רבה (כס"י, יפ"ט כד ח). — *ראה אדם שצרתו צרה (י): כיון שראה (מנשה) שצרתו צרה לא הנית עבודה וזה בעולם שלא הזכירה (כ' לוי, יוסף' קס"י ז). וכיון שראה (ר' דוד בר סוסי) שצרתו צרה השכים בבקר והלך לו אצל רבינו (מ"ד כד'ס' סא). הולבין (אומות העולם) אצל ע"ז שלהן ואינה עונה, אותן והן רואין צרתן צרה ובאין להן אצלך (סס דצ"ז ז). מעשה בספינה אחת גדולה מפרשת לים הגדול, נטלה הרוח והחליכה למקום שאין בו מים מהלכין, כשראו צרתן צרה אמר באו ונשתתפינון באיצמרכיאו שלנו וכו' (סס קהל' דקדק מליחא, סס למעך). — *צרת מחר: אל תצר צרת מחר כי לא תדע מה ילד יום (זן סידא, יצ"ט ג). — ואמר הדיין: מה תאלה ותצר צרת מחר (למך לזן גיחא, סס מוסר, ספ"ט 26). — ובסתם: צרת רבים נחמת שומים (פלל יועז, ויז, ט) 2. צרת רבים חצי נחמה, שגור בפי העם, 3. — *צרות צרות: במשם צרות רבות וקשות, עיי' ב. צר.

צָרוֹת רבות וגזירות קשות מתחדשות (סס לג). אם ראתי דור שצרות רבות באות עליו צא ובדוק בדיני ישראל שכל פורענות שכחה לעולם לא באה אלא בשביל דיני ישראל (כ' יוסי זן אליעזר, סס קלט). והלל זה מי אמרו, נביאים שביניהן תקנו להן לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן (כס יוסף, סס סמואל, סס קי). רצו מתענין, רצו אין מתענין, אי הכי ט"ב נמי, אמר רב ספא שאני מ' באב הואיל והוכפלו בו צרות דאמר מר ב"ב באב חרב הכית בראשונה ובשנייה נלכדה ביתר ונחרשה העיר (כ"ס יס). כשמת רש"ג עלה גובאי ורבו צרות, כשמת רבי הוכפלו צרות (ס"כ, סוטע נט:). היערוך שועך לא בצר, א"ר אלעזר לעולם יקדים אדם תפילה לצרה וכו' (קס"ה מד:). דור, שכן דור בא ת"ת מתמעשים והשאר עיניהם כלות כיוון ואנחה, וצרות רבות וגזירות קשות מתחדשות (כ' יוסף, סס לג). אם ראתי דור שצרות רבות באות עליו כנהר חכה לו שנאמר כי יבא כנהר צר וכו' ובא לציון גואל (סוף, סס למ). ויוצר רוח אדם בקרבו, מלמד שנפשו של אדם צרורה בקרבו, אלמלא כן כיון שחיתה הצרה באה עליו היה שומטה ומשליכה (כ' סנינא זן סידא, מ"ד כד'ס' יד). אין לך צרת באה לאדם שאין לאחרים בה ריוח (כ' לוי, סס סס למ). גוי אחד שאל את ריב"ק, בתיב בתורתכם אחרי רבים להטות, אנו מרובים סכס, מפני מה אין אתם משוין עמנו בע"ז, א"ל יש לך בנים, א"ל הוכרתני צרתי, א"ל למה, אמר, הרבה בנים יש לי, בשעה שהן יושבין על שולחני זה מברך לאלהי פלוני וזה מברך לאלהי פלוני ואינם עומדים משם עד שמשפיעין את מותן אלו את אלו וכו'. (כ' אלעזר, סס ויקר' ג). והם (האדומים) מתלוצצים בכל יום על ישראל על הצרות הבאות עליהם (סס ננ"י יא). מהו בצר לך, א"ר יוחנן בשם ר' עקיבא, כל צרה שהיא של יחיד צרה, וכל צרה שאינה של יחיד אינה צרה, ד"א בצר לך, ר' יוחנן דידיה אמר כל צרת שישראל ואומות העולם שותפין בה צרה וכל צרה של ישראל עצמן אינה צרה, דרש רבי יוחנן, כגון צרתן בשושן הכירה שלא היתה אלא לישראל וכו' ד"א א"ר אלעזר כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא וכו' מתוך צרה וכו' דכתיב בצר לך, הרי מתוך

- 1) [כנראה אין לבטא בעקר שצרתו (בש"ע) צרה, במשם שצרתו צרה מסש, אלא בפעל שצרתו צרה כלו שצרתו והצרה לו צרה, ועיי' ב. צר].
- 2) [ועיי' צער, הערות].
- 3) [ובס' מלאכת מחשבת לר' משה חפ"ן, (תרי"ט, 186): כאלו היא צרה הבאה לרבים וכו' ותהיה בעיניו חצי נחמה].

ביום צרה: (סס יו יע), ועת צרה הוא ליעקב וממנה יושע (סס ל ז), צרה (1) וחבלים אחותה ביולדה (סס מע כד), ואל תשמת לבני יהודה ביום אבדם ואל תגדל סוף ביום צרה (ענז' א יז), קראתי מצרה לי אל יי' ויענני (יו"ז ג ג), טוב יי' למעו (2) ביום צרה וכו' לא תקום פעמים צרה (כמו' א ז-ט); אשר אנוח ליום צרה (מנכ' ג יו), יום עברה היום ההוא יום צרה ומצוקה יום שאה ומשואה יום חשך ואפלה יום ענן וערפל (לפ"ז א יס), ועבר בים צרה (3) והכה בים גלים (זכר' י יא), ויהי יי' משגב לך משגב לעתות מצרה (4) (סס' ט י), למה יי' תעמד ברחוק העלים לעתות מצרה (4) (סס י א), יענך יי' ביום צרה (סס כ ג), אל תרחק ממני כי צרה קרובה (סס כז יז), פדה אלהים את ישראל מכל צרותיו (סס סס כז), זה עני קרא ויי' שמע ומכל צרותיו הושיעו (סס לד ז), צעקו ויי' שמע ומכל צרותם הצילם (סס סס יס), אלהים לנו מחסה ועו עזרה בצרות נמצא מאד (סס מו ז), אשר הראיתנו צרות רבות ורעות חשוב תחיינו (סס עא כ), ישלח כח חרון אפו עברה וועס וצרה משלחת מלאכי רעים, (סס עא וט), מצרה קראת ואחלצך (סס עא ס), יקראנו ואענהו עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו (סס לא יס), אם אלך בקרב צרה תחיני (סס קלח ז), אפשר לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד (סס קננ ג), בצדקתך תוציא מצרה נפשי (סס קננ יא), גם אני באידכם אשחק וכו' בבא עליכם צרה וצוקה (משלי א כו-כו), צדק מצרה נחלק ויבא רשע תחתיו (סס יא ס), בכל עת אהב הרע ואח לצרה יולד (סס יז יז), שמר פיו ולשונו שמר מצרות נפשו (סס כא כג), התרפית ביום צרה צר כחכה (סס כד י), שן רעה ורגל מועדת מבטח בוגד ביום צרה (סס כה יט), בשש צרות יצילך ובשבע דא יגע בך רע ברעב סרך ממות ובטלחמה מירי חרב בשוט

(1) [ועי' ב, צרה, הערה].

(2) סבר' ומעו.

(3) [יש מתקנים: צרה, ואחרים מצרים].

(4) [היו שבארו מנה זו משרש בצר, וכן הביאה המחבר גם בערך מצרה, ואלה דברי דוגש (סס' על קס"ג 8): ועוד פירש תעלים לעתות בצרה טלשון צרה, עשה הכי מפילה ותוא מיסוד המילה כמו על דברי הצרות ובשנת בצרת שהם כלם לשון בצרות].

צרה

המשמור: והוא הראש כמו שם ראש לשבט אשר יער כמו אצבע צרדה, והוא הראש כמו עלמות למו בן אשר יהנו בשירי העבודה (ל"ה טל יהודי מלכים ו"א ב, יעקב מן, 85). ונפשי נפלה עימתה בקרב מרידה, ואנשי מדין הכונו באצבע צרדה (עזרא הסבלי, סקד', סוכס' מוסק, ג.).

[illegible]

וּבו' (תוספת' ס' טו.) רב חונה אמר באצבע צרדה בפה, ור' יוחנן אמר באצבע צרדה ביד, מתניתא פליגא על ר' יוחנן בפה לא כנבל ולא כביגור, פתר לה נעיסה הנאמרת באצבע צרדה אומרה בפה לא כנבל ולא כבנור (יבום' ס' לו.) — ומסדת ארך: גדרומי רצועות כשירות ובו' וכמה שיעוריהו, אמר ממי בר חמא אמר ר'ל עד אצבע צרדה (מנח' לס':). ושעור רצועה של יד אמר ר'ל עד אצבע צרדה ומאי צרדה אמצעית (מנח' ילמדנו מוצא צעקו עכ' לדרס, וכן מסתמא ס' יד.) — ובספח"א: שכן מנהג הערביים בשמלתין הסלת יש להן באצבעות צרדות טבעות ומכין הנפה בהן מכאן ומכאן ויורד הקמה (ערוך עכ' ערס). — ואמר הפיטן !: גמה לגום שנתו יפירו דו בנעימת אצבע צרדה בפה ולא כבנור (יבום' צן יוס', אזכור גבורס, ענודס יוס'כ, סדור קטע"ג, רע.) שיר ישורו לו פרחי דובן, בפה וחק ערב ונעימות צרדה (סוף, חסס כונס, מנח' חע"ל ג, כיר.) וכל חררי קדם באצבעו שקלו, וגבעות עולם חמך בהוד מגדלו, גיא וכל עפרה בצרדה הכילו (ר"ל קליח, אז לחס, קלוק סקל.) בלקח טוב לא נמר עיניו מרס ימקח, לנודס צרדה וקול זמר רוגנים ילמדו לקח (קטע"ג, בלדני ילדק, ענודס, סדור קטע"ג, רעד.) מחוכמים נצח ישיבועיהו מלשונות דת בפסח, נעימות צרדה יסוכבהו נעימות בימיגך נצח (כ"י צן אזכור, חל חלסיס, ענודס, קצן מע"י בלו', 22.) ויעוררותו משרים מבי צרדה, ויופג במדרש ובחבי תעודה (משלס צן קלוינווס, חלסוס ספלחוס'ד, ענודס, Elbog, Stud., 128.) ע"ל (עד לא) באו מבי צרדת אצבע אז תורמי דשן השכימו לפייס (רעס"ג, קטע מענודס, ס' 197.) גוגנים צרדה באצבע היכו, ניכח ריעפס משכיהו ובחדר הילכו (קטע מענודס, ס' 175.) גידרו שיגת ססיכו, צרדה בקשבו (קטע מענודס, ס' 178.) סכבוהו פרחי לויה, באצבע צרדה יכו גגדו (רעס"ג, אזכורס, ענודס, חזכ' 233.) מחצרים באים עמוד לו אצל, צרדה מקיש לשמע צלצל (מליז ככ"י ימס, חסל חקס, סליס' ער"ס.) והרצועות יהיו צבעות שחרות למשה הלכה, רצועת יד קשורה עד אצבע צרדה ארכה (יהודס, ידיד עליון, חססס עקס.) — ואמר

(1) גם בִּשְׁמוֹשׁ כִּשְׁׁע צִרְחָה אוֹ צִרְחָה צִרְחָה
בְּמָקוֹם אֲצַנֵּעַ צִרְחָה.]

(1) [ועי' גם צרתה.]

(2) [עי' צוקה הערת.] - (3) סבר' זרוענו.

(4) לו קרי. [וגרסת השבעים: ואהי להם מושיע

בכל צרתם; לא צר ומלאך, פניו הושיעם וכו'.

(5) במשמי' מכאובים. [ועי' ב. צרה, הערה.]

להתנמנם, פרחי כחונה מכין לפניו באצבע צרדה ואומרים לו, אישי כהן גדול, עמוד והפג אחת על הרצפה, ומעסיקין אותו עד שיגיע זמן השחיטה (יומא א ז). איוו היא אצבע צרדה, זו אצבע גדולה של ימין, ומעסיקין אותו כפה ולא כנבל ולא כבינור

מאי היא, גדול. אבל נראה שיש לפרש את המלים צרד, צרד, צרד, צרד בשמושיהן השונים לפי הוראה עקירת אחת. והנה נאמר על המנחה (פסח כ): צרד של מנחות (כלומר היבש שבמנחות שאינו בלול בשמן) מובין בו ראשון ושני או לא, ע"כ, וכן על כרשיני תרומה (נע"ט ז ד, וכן עדות א ח): שמאי אומר ואכלו צרד, ע"כ, כלומר בלי שיוספו להם תבל של דבר מרטיב; ומעין זה נקרא קול השופר, שאיננו לא דק ולא עבה, ז"א שאין בו תבל נעימה, צרוד: היה קולו דק או עבה או צרוד כשר שבל הקולות כשירין בשופר (רי"ט כו), ופרש רש"י גם כאן לשון יבש, אך בעקר צרוד, צרד הוא לשון חשוף וגרוד בלי תוספת תבל — בין כמאכלים ובין כנעימת קול השופר, כי כך דברו על השירה כתוספת התבשיל: כדי לתן תבל בנעימה וכדו'.

וכן אצבע צרדה היא אצבע חשופה וריקה בעקר, ואפשר להבין זאת א' במשמי' אצבע שהיא בדרך כלל חשופה מטבעות — ואיוו היא זאת, האצבע הגדולה שביר ימין (כתשובת התוספתא), ובמשמי' זו שמשה חלה אף בשעור ארך. — ב' במשמי' אצבע צרדה, חשופה, בנגון בכלי מיתר, כי כך דרך הפורשים בכלי מיתר לצוד אצבע אחת, האגודל, בטבעת בעלת דרכו, ובו ולא באצבע הצרדה, גורף הסגנון במיתרים. וגם כאן יש מקום לשאול: איוו היא אצבע צרדה. הואיל ורק אצבע אחת ביר ימין איננה צרדה, חשופה. — ג', ופרוש זה נראה ביותר, מכין היו לא באצבע מווינת באיוו כלו, שהוא, שיוסף תבל בנעימה, אלא באצבע חשופה וריקה; ולאו דוקא באצבע אחת בלבד, אלא כמובן כולל: באצבעות צרדות וחשופות היו פרחי מהונה מכים, ואז אפשר לפרש שהיו מכים ומקישים אצבע על אצבע, ובוה השמעת הקול. ואמנם פרוש טבעי זה אינו לפי באורי האמוראים ואף לא לפי התוספתא הוראה כאן אצבע אחת בלבד, אך נראה משאלות הדורות המאחרים, שכבר לא הבינו את הכוונה הקדום כראוי.

אם צדק פרוש זה, המלים צרד, צרד, צרד, צרד, שלשתן בעקר מתפרשות במשמי' חשף, גרד, ואולי יש קרבה בין השרש צרד במשמי' זו אל גרד (השוה צחק — גחך בארם), וגם את שם המקום צרדה יש לבאר כמקום ארץ חשופה, גרודה ויבשה, וצ"ע.

מקומה ניכר (ספר ויק, מוריע, פרשת נגעים פסח ד). — ובסמ"ח כמו פוח: ולכן ראוי שיהיה הכוונה בברור חוק הלבון עד שיעל צרבת עסקה עבה (קלון ד ד צ י), ובלחבי צרבת האנחות הסרתיות ושלחבת היגונות הקודרות. (כ"י סניז, סמ"י יד, 151). שמשלח טרנים לחרחר ריב ולחטמו להדליק צרבת מכות אש (כ"י נן כמילאש, ס"י משלי ו ד), — ואמר הפיוט: לאש קצו ונצרכו בה צרבת, מתי כהנים והם שמונים (שלי קיטו, סמ"י ס"ב, ספרד').

צִרְבָּתִי, צרבתתי, ס"ה — שיך לצרבת, שיש בו מחבונת הצרבת: ואותות מה שיהיה מן השחינים אותות שנוכרו בשער שהיני הריאה מרקקה צרבתיות (קלון ג י ג ח).

צָרָה¹, סמנו צרה, *צורה, *צירד².

צָרָה, ס"ה, נק' צרה, — אצבע צרה, אצבע חשופה, שאין עליה טבעות³: בקש (כהן גדול)

(1) [עיי' כהנא לערד צר].

(2) [אין עדות לפעל צרד במקורות עבריים. צורת הפעל נצטרד המובאת מתוך ס' הלוצה של ר' שלמה בן ר' שמואל (נכח, לקוים, 64) במשמי' נקפא היא כנראה ארמית ולא עברית.

בסדרש דברים רבה הוצי' ליברמן (ט"ו 77) כתוב: למלך ששכר מועלים, אמ' אם אני נותן שכרן עבשיו הם אוכלין אותו והולכין לבתיהם ויקם, אלא יוגללו עמי לשעה, ובאחרונה חן הולכין לבתיהם מצורדין, כך הרשעים נוטלין שכרן בעה"ו וכו' והצדיקים באים מצורדין, בעל מלאכתן עמם ושכרו בידו, ע"כ. אך כנראה יש כאן ט"ס, לדעת ליברמן אולי צ"ל מצודין, אך אולי הנכון: מצורדין, כלו' בשכרם הצרור בידם, כלשון הכתוב: וצרת הכסף בידך (דנ"י יד כה).

מעין זה כאה כנראה ט"ס בפסיקת' דרב כהנא (פ'קף חמישא דקכות, נוצה, קפס): סגור חותם. צר, אמר ר' אבא בר כהנא ורבותינו שבדרום, אחד מהם אומר סגור כל החתמות הגי צרדים, וחבירו אומר סגור כל החתמות המצרדים, ע"כ, וצ"ל: הניצצרים, המצרדים, לפי לשון הכתוב הנדרשת: סגור חותם צר.

(3) המפרשים ראו במלה צרה משם שם לאחת האצבעות שביר, וזאת לפי לשון התוספתא (יומא א ט): איוו היא אצבע צרדה, זו אצבע גדולה של ימין, וככלי (פס יט): מאי צרדא, א"ר יהורה צרתה דרא,

"צרב" (1), ש"ז, — נער, תלמיד; ואבנה לי נוח שאנן לתהנודר בתדרי להלביש את עצמי בשמלי חדש' לכסוי מערומי וכו' ומערומה כל רב וצורב אשר בגילי החושק שלא ילך ערום בלי לבוש (לבוש, חו"מ, סקד', ג.), ושום רב או צורב לא יתעסק בקידושין שלו הן לבניו הן לבנותיו (סקס קראקא סנס סנאל, חולס"ס ד, 584). — ואמר הפישן: קיין למוכח הם בני בי רב, קרבן העם לכפר תלמיד עם צורב (דוד צירי, שלמה, חללים חל דמי, קליס' מוס' מוס"כ).

צרבח, עי' צרבח.

"צרבח" (2), ש"ז, — כמו צלקת, מה שעולה על העור אחרי שנרפאה הסכה, Narbe; cicatrice; scar ואם תחתיה תעמד הבהרת לא פשתה צרבח השחין הוא (ויקרי' יג כג), ואם תחתיה תעמד הבהרת לא פשתה בעור והוא כהה וכו' כי צרבח המכוה הוא (סס סס כח). — ובתו"ם: חור הראש והזקן ונקרחו, השתיין והסמיה והקדח ונעשו צרבח (3) הרי אלו מטמאין בנגעים ואינן מצטרפין בנגעים וכו' (נגע' ו ס). השחין והסמיה והקדח ער שלא נעשו צרבח (3) ונעשו צרבח (3) וחיו ר"א בן יעקב מטמא שחלתן וסופן טמא (סס ז ח). עשו קרום בקליפת השום וזו היא צרבח השחין האמורה בתורה, חורו וחיו אע"פ שמקוטן צלקת נדונין בעור הבשר (סס ט ז). מי שעלתה לתוך ידו כהרת כסלע ומקומה צרבח שחין (סס סג ג). צרבח היה מקומה צרוב ושיחא

בי נפרק, קמוטה בכף צר שן עלי חרק (כ' שמואל השלישי, סיר הסייס, גנזי סכער ג, 60). מה אמולה לבתר, מה מריה מכתך, מה אנושה מחלתך, מה צרובת, סכותך, אין חובש לשכרך (כשנ"ג, סנזי נשני, קדור סימני). לכן עצור כאש ולהבת בעצמותי צרובת, אוי לבשעי העצובה (כשנ"ט חליך נשני, סו"ס סוס יאיר חכני קי' רל"ס, דף לה). — ואמר המשורר: ולחיי כרשפיהם צרובות בהם גורי תלכות (כ"י סכני, חכני טז, 159). ולו סגנו בנות שירי בנות עש עובם שם באור אשם צרובות (סס סס, 164). תלמני בכל מיני תלאות ורוחי מעשותו בי רעיעה, צרובת היא ונוסתי נדודה וכו' (חלעזר הסנלי, כשני נקנר, גנזי סכער ג, 281). — יובטש' שרף ואכל את חרלק התולה שבמכה: לתכלית זו השתמשו הרופאים עד כה בתרופות רבות ושונות העלולות לערער את הפה ואת הלוע ולטשוש (pinseln) ולצורב (beizen) את קליפות הדיפתוריה (י. טוניס, הדיפתוריה, 29). — סע', "צרב", שרף, חרף; והחפץ בלבי להבת ושלחבת סנים מצרבח. כי מלאתי מלים (כשנ"ג), מכח לדנני לנחש, חנכות העורה, חנכות עו). — ואמר "הפישן: על כן אמרתי שעו מני אמר בכבי דמעתי על לחיי לצרב (קלוימוס נן יהודה, מי יקן ראשי מים, קיני ח"צ).

— סע', "צרב", כמו נפע', ואמר הפישן: זכור עריין בעמונים נחבא, פרין כרטי עין נדי כהובא, צרבו איש באחיו בתרב להובת (כ"א קליך, זכור ליס, קרוב' שנת זכור).

— הסע', הצטרב, — כמו נפע': היתר נכון שיתחיל ליצק על השסוע שמן ורדים מושר ויתחבר בין שני קצוות החבורה ויתפרק אם יצטרבו (קלון ד סג ח).

"צרב" (1), ס"ז, לנק' צרבח, צרבח, — אש צרבח, פערת, שרפת, brennend; brûlant; burning: איש בלועל כרה רעה ועל שפתיו כאש צרבח (מגלי יו כז).

"צרב" ש"ז, — פעלת הצורב ושורף, ואמר הפישן: לוישיש ונעה, צרבב כס אל יסער מרם געולת שער (חלל סטוני סכער, סיוע לנעילה, מחקרים לזכר לינדס מילר, 114).

(1) [עפ"י גנב, חרש וכדו'.]

(1) [כסהמ"א נוצרת מלה זו עפ"י השמוש בארמ' שבתו"ם: צורבא מרבגן. ואולם המלה היתה אף בעבר' הקדומה כעדות לוח הקרבנות הכנעני אשר בו בא צרב במשמי' עפר וכדו': באמר אם בגדא אם בצרב איל (סלסן, חולל סכהצות הפניקיות, ענ' 144, סורס 9), כלו' ככבש או בגדי או בעצר איל (?), ואולי מקור המלה בצבע האיל החום, מלשון אש צרבח]. (2) [כנראה זאת היא צורת המלה אף כנפדה, על משקל פהרת, צלקת, קרחת וכדו', ואמנם בתו"ם במקום זה כניא הכוונות הצורה צרבח, אך כנראה אינה אלא טעות, ואולי אף השפעה מן צורבא מרבגן. ועי' צרב, הערה]. (3) [במדב"ם ובהוצ' דרנבורג (ואף בפרוש הרמב"ם שם כנוף הערבי): צרבח, ובתוספת' (נגע' ז יד; ג י): צורבה].

אל טוב עין: אם סדרת תפילה לא יהא לך צרי עין⁽¹⁾ מלמעלה אלא הכל יהו מאמצין כהך (כ' יוסקן, ירוש' סעני' ג'), דלא תימא צר עין אנא (כ' ינא, סנא קח:). — והעין צרה: לא שהיתה עיניו צרה אלא שהיה חושש לדברי חכמים (ירוש' ספס' ד ט), גיהוי אדם גבור בתורה היה אלא שהיו בו ג' דברים, עין צרה ופרוץ בערוה וכו' (סס ספס' י ז), שהאשה צרה עיניה באורחים יותר מן האיש (דב ילסק, צ"ט ז). שכל מי שעניו צרות בתלמידיו חכמים בעולם הזה מתמלאות עיניו עשן לעולם הבא (כ' מניאל, צ"ט ז עה), והיתה עיניו (של נביכדנצר): צרה במינו (מד' חסד, נהרמון). — ואמר המפורסד: כאחי ביום צום בית אנוש צר עין, ואשאלה ללחם ולחם אין (לחנ"ע, נחתי ביום לוס, נהנח ח, 18). — ועי' א, עין, עמ' 4448. — (ב' ס"ו, כמו מוצק, מעמד צר, כמו צרה, Bedrängnis; détresse; trouble: נכס לארץ והנה חשך צר⁽²⁾ ואור חשך בערופית (ישע' ה ל), צר ומצוק מצאנו (סס' קיש קנא), גם אני לא אחשך מי אדברה פֶּצֶר רוחי אשיחה כמר נפשי (ליז ז יח), יבעתהו צר ומצוקה (סס יח כד), ואף הסיתך מפי צר⁽³⁾ רחב לא מוצק תחתיה ונחת שלחנך מלא דשן (סס לו יו), — ובתו"ס: כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל משום שנאמר⁽⁴⁾ בצר אל וורה (כז, עירוב' סה:), — וכנו חכמי התלמוד בשם זה את גיהנם⁽⁵⁾, — ואמר המפורסד: אין האהבה כפה רק עת הצר יודע האותב (כ"ט דרעי, לקו"ק, כד), מצאוהו בני גלות

⁽¹⁾ [בבבלי (ספס' מד:): צרי ס, עי' א, צר.]

⁽²⁾ [במקום זה במקום אחר: ואל ארץ יביט והנה צרה וחשכה (ישע' ס כז), ודונש (ספס' על דרש"ג 152) פרש במשמ' צַהַר ואור, והשיג עליו ראב"ע (שפת יסר, ס' קנח) ואמר: ואינו כ"א כמשפטו והמעם ואויב וראת והאור שחשך בהריסת המדינה ראה מעוף צוקה.]

⁽³⁾ [כלו' הצילך מפי הצרה, מפי רחב מים העלולה להתפרץ עליך משמים, הואיל ואין רקיע מוצק תחתיה לעצר בה, עי' פורשניר, ס' אויב לפסוק.]

⁽⁴⁾ [רש"י: בדקתי אחר המקרא הזה ואינו בכל הכתובים ושם בספר בן סירא הוא, ע"כ.]

⁽⁵⁾ [שנאמר ואף הסיתך מפי צר, מניהם שפיה צר שעשנה בתוכה (מזקיס, מנס' לט:).]

לפי הצר, ובגד צר, שאינו די מרחק לפי מדת הלובש, וכיוצא בזה, schmal, eng; étroit; narrow: ויעמד במקום צר אשר אין דרך לנפות ימין ושמאל (צמ' כז כו), הנה המקום אשר מנהנו וישיב שם לפניך צר ממנו (מ"ז ח), — חוהם צר, דבק זה בזה שאין רוח כיניהם: גאוח אפיקי מננים סגור חותם צר אחד באחד יגשו ורוח לא יבא כיניהם (ליז ז ח ז-ס), — ובהשאלה, לחם צר, שאינו מספיק: ונתן לבס אדני לחם צר ומים לחץ (ישע' ל כ), — וחפח: התרפית ביום צרה צר כחכה⁽¹⁾ (משלי כד י), — צר מעין, הביט צר מעין⁽²⁾, בקנאה, בלנו: הנה ימים באים וגדעתי את ורעך וכו' והבטת צר מעין⁽³⁾ בכל אשר ייטיב את ישראל (ש"ח ז לב), — ובתו"ס: ההורג נפש שלא בעדים מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ (ספס' ט ס), ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים (נחח ס ס), והחיבל צר מאחוריו ורחב מלפניו ודומה לארי וכו' מה הארי צר מאחוריו ורחב מלפניו אף החיבל צר מאחוריו ורחב מלפניו (מד' ז ז), ארון שהיא רחבה מלמטן וצרה מלמעלן והסת בתוכה (סס' ט טו), המקדש כשוקת והמפי בחוכה, אף על פי שפיו צר כל שהוא, המים שבתוכה מקודשין (ספס' ו ג), צלוחית שפיה צר מובל ומעלה כדרכו (סס יז ז), סלון שהוא צר מכאן ומכאן ורחב מן האמצע אינו מוסל (מקו' ד ג), כלי שהוא צר מכאן ומכאן ורחב מן האמצע אינו מהור עד שיטנו על צדו (סס י ח), ולא יעשה את המתק עבה מצד אחד וצר מצד אחד (תוספ' ז"ט ס ס), השופרות הללו עקמות היו, צרות מלמעלן ורחבות מלמטן מפני הרמאין (ירוש' סק' ו ח), טבעות עשה להן רחבות מלמטן וצרות מלמעלן (נכס כ' יוסקן, סס קוש' ט יח), — *צר עין, רע עין, שעיניו רעה בחברו, מקנא, בגוד

⁽¹⁾ [אמנם הצרופ צר כחכה ואף הכפוי התרפית ביום צרה קשים הם, ואולי לא צדקה קריאת המסורה.]

⁽²⁾ עי' הערה לקמן [והערה לערך צוה, עמ' 5417.]

⁽³⁾ כך הנסחה המסורה, והנה לפי הענין נראה כי הכונה בקנאה, ולכן כבר העירו קצת החרשים כי נשתכשה כאן המלה וצ"ל מעין: ואולי יותר ששמו עין, כמו בתו"ס צר עין, אך לפי הנסחה המסורה צריך להניח צר מעין בזה המשמ.

מִצִּיק לוֹ, Feind; ennemi; enemy: וּבְרוּךְ-יֵאל עֲלֵינוּ
אֲשֶׁר מִן צָרָה בִּידֵיךְ (כֹּחֶשׁ י' כ'), וְכִי תִבְאוּ
מִלִּחְמָה בְּאַרְצְכֶם עַל הַצָּר הַצָּר אַחֲכֶם וְהִרְעַתֶם
בְּחִצְצֹת (כֹּחֶשׁ י' ט'), יֵאָכֵל גּוֹיִם¹ צָרָיו וְעִצְמֹתֵיהֶם
יִגְרֹם וְחִצּוֹ יִמְחֹץ (סֵס כד ח'), לֹאִי כַעַם אוֹיֵב אֲגֹר
פֶּן יִנְכְּרוּ צָרֵינוּ¹ (דֹּגֵר' לֵב כז'), אֲשִׁיב גִּסְם לִצְרִי
וּלְמִשְׁנָאֵי אִשְׁלֵם (סֵס טז טח'), הִרְגִּינוּ גּוֹיִם עִמּוֹ כִּי
דָּם עֲבָדְיוֹ יִקּוּם וְנִקְם יִשִּׁיב לִצְרִי (סֵס טז טז'), וְעוֹר
מִצְרָיו תְּהִיָּה (סֵס לז ז'), וְיִלָּךְ יִהְיֶה אֱלֹהֵי וְיִאֲמַר לוֹ
הֲלֵנוּ אַתָּה אִם לִצְרֵינוּ (יֹחֶסֶף ה' יג'), וְאִם שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים
בִּסֶּךְ לִפְנֵי צָרָה וְהוּא רִדְפָךְ (סֵס כד יג'), הוּא אֲנַחֲם
מִצְרֵי וְאִנְקֹסָה מֵאוֹיְבֵי (יִשַׁע' ח' כד'), וְיִשְׁגֹּב יוֹ' אֶת
צָרֵי-רִצִּין עֲלֵיו וְאֶת אוֹיְבָיו יִסְכֹּסֵךְ (סֵס ט' י').
אִם אִשׁ צָרָה, תִּאֲכֹלֶם (סֵס כו יח'), יִשְׁלֹם חֲמַת
לִצְרָיו גְּמוּלָה לְאוֹיְבָיו (סֵס נט יח'), כִּי יִבְאוּ כְּנָהֵר צָר
רוּחַ יוֹ' נִסְסָה כּוֹ (סֵס טז יט'), צָרֵינוּ בּוֹסֶסוּ מִקִּדְשֶׁךְ
(סֵס קג יח'), לֵכֵן כָּל אֲכֹלִיךְ יֵאָכֵל וְכָל צָרִיךְ כָּלֵם
בְּשִׁבִי וּלְכוּ (יִחְזִק' ל' יג'), וְהַיּוֹם הַהוּא לְאֲדֹנֵי יוֹ'
צִנְאוֹת יוֹם נִקְסָה לְהִנָּקֵם מִצְרָיו וְאֲכָלָה חֶרֶב וּשְׁבַעַה
וְרוּתָה מִדָּמָם (סֵס מו י'), כָּל מִצְאוֹתֵם אֲכָלוּם וְצָרֵיהֶם
אִסְרוּ לֹא נִאֲשָׁם (סֵס כ' ז'), וְאַתֶּנֶם בִּיד צָרֵיהֶם וַיִּפְּלוּ
בְּחֶרֶב כָּלֵם (יִחְזִק' לט כג'), לֵכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנֵי יוֹ' צָר
וּסְכִיב² הָאָרֶץ וְהוֹדֵר מִסֶּךְ עוֹרֵךְ וְגִבּוֹ וְאִרְמִנִּיתִיךְ
(עֲמֹנ' ג' יח'), תִּרְבֵּךְ יָדְךָ עַל צָרָה וְכָל אוֹיְבֶיךָ יִכְרֹתוּ (יִיכ' ה' ח'), גִּסְם יוֹ' לִצְרָיו וְנִימֵר הוּא לְאוֹיְבָיו (כֹּחֶשׁ' ח' ז'),
וְלִיוֹצֵא וּלְבָא אֵין שְׁלוֹם מִן הַצָּר (זִכְר' ח' י'), יוֹ' מַה
רְבוּ צָרֵי רַבִּים קָמִים עָלַי (סֵס' ג' ז'), פֶּן יִאֲמַר אוֹיְבִי
יִכְלֹתִיו צָרִי וַיְגִלוּ כִּי אֲמוּטָה (סֵס יג' ח'), אַתָּה סֹתֵר לִי
מִצָּר תִּצְרֵנִי רְגִי פֶלֶא תִסּוּבְכֵנִי (סֵס לז ז'), בֶּךָ צָרֵינוּ
נִגְנַח בְּשֶׁסֶךְ נִבּוֹס קָמִינוּ וְכוּ' כִּי הוֹשַׁעְתֵּנוּ מִצָּרֵינוּ
וּמִשְׁנָאֵינוּ הַכִּישׁוֹת (סֵס מד ו-ח'), תִּשְׁיִבְנוּ אַחֲוֵר סָנִי
צָר (סֵס טז יח'), הִבֵּה לָנוּ עֹזֶרֶת מִצָּר וְכוּ' בְּאַלְהִים
נַעֲשֶׂה חֵיל וְהוּא יִכּוֹם צָרֵינוּ (סֵס ק יג-יד'), עַד מָתִי
אֲלֵהִם יִחַרֵּף צָר וַיִּנָּאֵן אוֹיֵב שֶׁמֶךְ לִנְצַח (סֵס עד י').
וַיִּקֶּן בִּישָׁן יוֹ' וְכוּ' וַיֵּךְ צָרָיו אַחֲוֵר (סֵס עה-קו'),
לוֹ עָמִי שִׁמְעֵ לִי וְכוּ' כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אֲבִנִּיעַ וְעַל
צָרֵיהֶם אֲשִׁיב יָדִי (סֵס ש"א יד-יח'), וּבְחֹתִי מִפְּנֵי צָרָיו

וּמִשְׁנָאֵינוּ אֲגוּף (סֵס טז כד'), הִרְמוֹת יִסִּין צָרָיו
הִשְׁמַחַת כָּל אוֹיְבָיו (סֵס טז טז'), אִשׁ לִפְנֵי הַלָּךְ
וְתִלְהַט סָבִיב צָרָיו (סֵס לז ג'), וַיִּשַׁר אֶת עִמּוֹ מֵאֵד
וַיַּעֲצֹמָהוּ מִצָּרָיו (סֵס קה כד'), וַיִּכְסּוּ מִים צָרֵיהֶם אַחֲדִי
מֵהֶם לֹא נֹחַר (סֵס קו יח'), וַאֲמַרו גְּמוּלִי יוֹ' אֲשֶׁר
גָּמַלְתָּ מִיד צָר (סֵס קז ז'), עַד אֲשֶׁר יִרְאֶה בְּצָרָיו (סֵס
קז ח'), וּמִלְּשׁוֹנֵי מִיד צָר וּמִיד עֲרִיצִים תִּסְדּוּנִי (לִיּוֹג
ו' כג'), צָרִי יִלְמוּשׁ עֵינָיו לִי (סֵס יו ט'), וְיִחַר עָלַי אֲפֹ
וְיִחַשְׁבֵנִי לוֹ בְּצָרָיו (סֵס יט יח'), אֲשֶׁר חֲשַׁבְתִּי לַעֲת צָר
לְיוֹם קָרֵב וּמִלִּחְמָה (סֵס לח כג'), הִיוּ צָרָה לְרֹאשׁ
אוֹיְבֵיהֶם שְׁלֹ (לִיכִי' ח' א'), בְּנִפְלָעָה מִיד צָר וַאֲיִן עוֹזֵר
לֵה רֹאוּת צָרִים שֶׁחָקוּ עַל מִשְׁבַּחֲתָה (סֵס טז ז'), יָדוּ
פֶרֶשׁ צָר עַל כָּל מִסְדּוּתָה (סֵס טז י'), דֶּרֶךְ קִשְׁתּוֹ
כְּאוֹיֵב נִצַּח יִמִּינוּ בְּצָר (סֵס ז' ז'), וַיִּשְׁמַח עָלֶיךָ אוֹיֵב
הָרִים קֶרֶן צָרִיךְ (סֵס טז יז'), לֹא הִאֲמִינוּ מַלְכֵי אֲרִין
וְכָל יִשְׁבֵי חֶבֶל כִּי יִבֹּא צָר וְאוֹיֵב בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם
(סֵס ד' יג'), וַיִּשְׁמְעוּ צָרִי יְהוּדָה וּבְגִינָם כִּי בָנִי הַגּוֹלָה
בּוֹנִים הִיבֵל לְיוֹ' אֶל הַיִּשְׂרָאֵל (עֲמֹנ' ד' ח'), וַיִּאֲמָרוּ
צָרֵינוּ לֹא יִדְעוּ וְלֹא יִרְאוּ עַד אֲשֶׁר נִבְּאוּ אֶל הַתּוֹכֵם
וְהִרְגִּנוּם (כֹּחֶשׁ' ד' ה'), וְהִאֲמַר אֲסַחֵר אִישׁ צָר וְאוֹיֵב
הַסֵּן הָרַע הוּא (לִסְת' ז' ו'), — וּבְחֹתִים: כָּל הַמִּאֲמָץ
עֲצָמוּ בְּחִפְזָה מִלְּמַטָּה אֵין לוֹ צָרִים מִלְּמַעְלָה (כִּי'ל,
קִסֵּס' מד ז'), לַעֲוֹלָם יִבְקֹשׁ אֲדָם רַחֲמִים שִׁוְהוּ הַכָּל
מִאֲמָצִין אֶת כָּחוֹ וְאֵל יְהוּ לוֹ צָרִים מִלְּמַעְלָה (כִּי'
יִחְזִק' טז טז'), שֶׁעֲמַלְק וְהַמִּדְיָנִים צָרִים הֵם שֶׁל יִשְׂרָאֵל
(מִדְר' שְׁמוֹת כז'), — וּבְחִפְזָה: אֲכִינוּ מִלְּכֵנוּ כֹלָה כָּל
צָר וּמִשְׁמִין מִעֲלֵינוּ (סֵס' ח' יח'), — וְאִמַר הַפִּיטָן:
פֶּרֶשׁה זֹאת לְהַגִּית בְּקֶץ זֶה פִּלְסִיָּה לְהַקְדִּים לִפְלֵם
צָר וּבִוּוֹה (כִּי'ל קלִי, מַעֲחִיק, קִדּוּב' שִׁנַּח שְׁקִלִים), צָרִי
טִבַּח הִכִּינוּ וַיִּאֲמָרוּ זֹאת קִיּוּנוֹ (כִּי'ל סְלוֹי, לִי, דִּוְלָן ד',
167). — וְאִמַר הַמִּשְׁוֹרֵר: וְגִרֵּשׁ מִחְבוֹ לֹאֵם הָאֵל קִבּוֹ
וְשִׁלָּף אֶת חֶרְבוֹ וְכָלָה הַצָּרִים (לִגְבוֹר' בְּחַעֲוֹדָה, סֵס'י
סֵס'ידי מִנְחָס, 5), מִצְאוֹהוּ בְּנֵי גְלוּת לְצוֹר מַעֲוֹ
בְּעִתּוֹת צָר, וְחֶרֶב טִפְנֵי אוֹיֵב וְצִנָּה מִמְּצוּקוֹת צָר
(כִּמְצִי' ע, חֲשִׁישׁ' א, 24), אֲרַבְעָה עֲסָרוּ עַל הַיָּם, צוֹר
וְצוֹר צָאן וְצָר, צָר הִצִּיק לְצָאן וְכוּ' וְצוֹר צוּה לְצוֹר
צָא וְחָלַץ צָאנִי מִיד צָר (לִכְשִׁי' ע, חֲרַנְשָׁה עֲמֵדָה, כֹּחֶשׁ
ח', 167).

ב. צָר, צָרָה, צָרָה, מִצָּרִים, צָרוֹת, חֲפָץ
רַחֵב, מִקּוֹם צָר, שְׂמִינֵי מִרְוֶה, שְׂמִינֵי כּוֹ דִּי מִקּוֹם

(1) אוֹלֵי גִיטָה.

(2) צִ"ל סָבִיב, [וְעִי' סָבִיב, הִעֲרָה, עִי' 3916].

(ימקי' לנ' ג-ו), — ובספח"א: ריית הארץ מרמעתם והשקית הארץ את צפתם (ענוני, נסח"ג, 23).

צָקָן ⁽¹⁾ — מלה מספיקה: יי' בצר פקדון צקון ⁽²⁾ לחש מוסרך למו (יטע' כו יו), — ועפ"י פרושם של רב הקדמוני למלה זו במשם' יציקה, ובצורה עם המלה לחש שלאחריה במשם' יציקת דברים בלחש בענין המלה, השתמשו קדמוני הפיטונים בשתי המלים צקון לחש ⁽³⁾, ובמובן צקון לבד במשם' המלה בכלל: איתת: עת דודים כנעה, באחת ועשר מוט ננעה, גישת צקון מכבל כננעה, דלק פעם וואת רנעה (רי"ל קליר, חזית עת, קדוש' שנת הספח), בהפיקי מען ארצה כרסום מל, כנשתי צקוני יעל כנככת מל (הול, חזנה, חזנה טל), אסירים אשר כבשר ששעשעה, בענם שוע צקונם שעת (הול, אסירים, קדוש' ג' ספח), צקון לחשם ברכות חשע כמו חשעה שבורעותיהם (הול, וחסה חזון, קדשם נוס' יוס"כ), רבבות סע סכותה בלוד צקונם הסכת, כנשק לראשם סבות ומאנף להקם חשכת (הול, קטע, קדוש' ג' ספח).

רבם מחקו המלה מדמך ופרשו צפתך עפ"י השבועים במשם' צאתך, אך בל זה אינו מרמא מליצת הפסוק. [בלשון ארץ בכל שהנביא יתקאל יושב בה, הקרובה ללשון העבר' ושמרכה השפעתה על לשון הנביא, מצוי מאד השרש רמך במשם' שטף, שפך, רחץ וכדו', וממנו אף שמות עצם כגון גרמך, גרמכת, (הוא בעבר' מרמך, מרמכת, וכן שם גרמכת במק' מרככת בעבר' וכדו') במשם' שפך (מים), משפך, וכדו', ואפשר שכונת הנביא: והשקיתי ארץ (ער שתחיה) צפת פסרמך (במק' צפתך מדמך), וצ"ע].

⁽¹⁾ עי' הערה הבאה.
⁽²⁾ התלבטו בפרוש מלה זו כל המפרשים הקדמו' והחדשים, ולא מצאו שום דבר מניח הדעת עפ"י פשוטו של מקרא ודרך הלשון הטבעית של בני אדם. ע"כ הפסוק משבש, ואולי זו מלה באולה מן השם קצוי ארץ שבפסוק הקודם ונסרכה לפסוק זה ונשתבשה. [לפי הנסחה המסורת נכרת הקבלה בין השרשים צר—צ(ו)ק כדגמת צר ומצוק, צר ומצוקה, צרה וצוקה (עי' ת"י), ואולי הנכון בקרוב: יי' בצר פקדון, צלך ובלחץ מוסר צלמך, וכן בפסוק יד: לכן פקדת ותשמירם וכו', וצ"ע].

⁽³⁾ [מק' צקון לחש, צקון לחש, ואף צקון לחש, ומצוי אף כנ"י צקוני וכו', ומ"כ צקונים].

צפת גדולה ליצחק הגביר חמדת תהלה (אלעזר בן יעקב הנזיל, Bab. Geonim, סומנקי, 70), צפת יהודה ספחה גם נפלה ארץ עמרת גאות אפרים (רמז"ע, עיטוס ספוס, צדוקי, 35), מאיל עילום יובל שלום ריחו כשם מעטס נפת, רבו ושא הרב שהוא על ראש תורה בלכר צפת (הול, מאל עילום, סס, קל"א), בין כדי שיחים הצנופים כצפת כפני ילד חמים כי ישחעשע (י"ג, חסנח דוד ומיכל ג, ט"ז יל"ג ג, 31), — ובמשם' טככה: ואם יהיה ראשו (של הפרור) מצופה כצפת היטב שלא יצא ממנו עשן, איך יצאו משם המים (יהודה הדסי, חסכל הספר, ס"ו טענ).

צֶפֶת ⁽¹⁾ — כ"י צפתה, — מלה מספיקה: בן אדם שא קונה על פרעה מלך מצרים וכו' ואחת כתנים בימים וכו' ופרשתי עליך את רשתי וכו' ונטשתיך בארץ על פני השדה אמולך וכו' ונתתי את בשרך על ההרים ומלאתי הגאיות רמותך והשקיתי ארץ צפתה ⁽²⁾ מדמך אל ההרים ואפקים ומלאוין ממך

צפת, והיו אלה הכתרות מכנות בשם זה בפי העם או אולי בפי בעדה"י בעצמו, ובעדה"י שראה את כל עיניו העבר כדמותו ובצלמו של החיה של ומנו, סבר כי כודאי בזה הצורה מסב היו גם כתרות יוכן ובעו בכנין שלמה ובפסוק הראשונה שהוכיחם קראם בשם צפת גם הם כדי לבאר ביותר דיוק את צורתן.

ווכינו מכל זה, כי א' רמז"ג שמר לנו מלה עברית לאחר מכלי החרס בעל צורה מיוחדת, בזה אין ספק, וב' כי צורת כתרות העמודים בבנין ורכבל היתה כנראה כצורת זה הכלי, והיה זה בזמן ההוא כנוי נהוג לכתרות כצורה זו, וכנה בעדה"י גם את כתרות בנין שלמה כך.

[במקום צפתא במשם' קשום בסור' נמצא אף הכתיב צפתא; ועל פי צורת המלה אפשר לגזור אותה אף מן יצף, וצ"ע].

⁽¹⁾ עי' הערה הבאה.

⁽²⁾ כך בנסח' המסורה, וכבר נתלבטו בפרוש פסוק זה הקדמוני והחדשים, והיוחר גראה כי זו מלה באולה מהמלה מדמך שלאחריה, ונשתבשה. והמלה אל ההרים באולה מן על ההרים שבפסוק הקודם, ושעור הפסוק הוא: והשקיתי ארץ מדמך ואפקים ומלאוין מדמך (במקום ממך).

הקדמוני שלא העזו לנגע בנסחת המסורה, פרשו המלה צפתה פרושים מתחלפים, במשם' שיטה, ובמשם' נזילת, ובמשם' אכן, וכיוצא בזה, והחדשים

צפת⁽¹⁾

ממנו אולי צפת, ואולי גם שעים צפת.

צפת⁽²⁾, צ"ל — א

מין כלי חרס רחב הפה, — ב) בהשאלה כמו בְּתֵרֶת, חלק העליון של ראש העמוד, מקשט בסתוחים; oberer Teil des Kapitāls; partie supérieure du chapiteau; superior part of a capital: ויעש לפני הכית עמודים שנים אמות שלשים וחמש ארך והצפת⁽³⁾ אשר על ראשו אמות

(1) ע"י הערת לערך צפת.

(2) ע"י הערת שאחרי זו.

(3) כך בנסחת המסורה, ואין מלה זו נמצאת במקרא וזלת במקום הזה, ואין לנו עדות גאמנה למציאותה כאן בצורה זו עד זמן רסע"ג שהוא הוכירה בפרוש, אך אין ספק בדבר כי כך היתה כתובה כאן הרבה מאות שנים קדם. והנה אין ספק בדבר כי הכונה בזה המלה היא לאותו הדבר שהוא נקרא במ"א ו' זו בְּתֵרֶת: ושתי בְּתֵרֶת עשה לתת על ראשי העמודים סצק נחשת חמש אמות קומת הבְּתֵרֶת, האחת, ע"כ, ובכונה זו פרשוה כל המפרשים ותוקרי הלשון הקדמו' והחדשים, אלא שנתלקו בעצם משמ' המלה וגורתה. מראשוני הקדמו' לא נשאר לנו כלום מזה, רק ת"י פרש כנראה במשמ' מנורה, אבל בודאי זה בדרך דרוש. מה שאמרים רב החדשים כי מלה זו ננורה ס"ב, צפה במשמ' צפוי, הוא דבריו רד"ק, אך הוא דחוק. גם דעתו של פירסט כי צפת הוא כמו כפת ושטמנו נגור, לפי דעתו, גם צַפֵּר במשמ' כותר העמוד ספוכה מעקרה כיון שכל פרוש כשהור במשמ' כותרת של עמוד הוא בדיו כלל, ולכן נרלים לדבר כי זו המלה צפת היא שבוש מעקרו שנשתכשכ כבר בזמן קדום. במקום המלה כותרת שהיתה כתובה כאן כמו במרכים וכמו שכתובה המלה כותרת גם כאן (ד' י'). ומכל מקום קשה גם להחליט החלטה זו בודאות, והרין נותן שנשים לבנו להפרוש היותר קדום שאותו מסר לנו ריב"ג בשם רסע"ג, וז"ל: והצפת אשר על ראשו יריר והכתרת כמא הו בינ פי אלגשתה אלאחירי אלא אז חקיקה מעני צפת ברניה פכאנת אלקתרת עלי צנאעה אלברניה וכאנת פוק אלגלה אד' כאנת עלי ראש' אלאשמואנה גלה והי סחפה וכותרת הי אלתי שפית צפת כמא קאל והגלות והכותרות אשר על ראש העמודים שנים והר"א אלחשיר פי אלצפת ואלתלח'צ אלמעני הו ענ ראש' אלמתיבתה אלפיומי רחסה אללה, ע"כ, ובעבר': והצפת רצונו 'והכותרת כמו שהוא מלאר בנסחת האחרת, אלא שאמתת משמ' צפת היא ברניה (בערב'), והוא כלי חרס רחב הפה, לפי דעת קצת המלונים הערבים, והיתה הכותרת עשויה כמו ברניה זו והיתה מעל להגלה כי על

חמש (דפ"ג ג יס), — ואמר המשורר: למי ארין למי

ראש כל עמוד היתה גלה, והיא קערה וכותרת והיא צפת כמו שנאמר והגלות והכותרות על ראשי העמודים, וזה הפרוש למלה צפת וכאור ענינו הוא מראש הישיבה הפיתומי ו"ל. — הדבר אסוף כדור. צפת הוא כלי חרס בעין מה שקוראים בערב' ברניה. הגאון לא אמר על מה ספק בפרושו זה למלה צפת, אך סכל לשונו אתה שמע שאין זו סברה, אלא דבר ידוע לו, ומה שלא אמר סתם כלי חרס או בעין קדרה וכיוצא בזה, אלא יחד את הכלי ברניה, זה מוכיח אמתת ההנחה כי המלה צפת היתה ידועה לו, על פי הקבלה עוד מוסן חיי חלשון שהיה לא רחוק ביותר מימיו, שהוא הוא הכלי ברניה. אפשר אולי לשער כי במקומו של רסע"ג היו קראים לבתרת העמודים ברניה. ע"ש זה הכלי, והוא הקיש לזאת את השם צפת ויניח כי גם כאן נקראת כותרת העמודים כך ע"ש בלי ששמו היה כך בעבר', אך בשום מקום לא מצאנו בהמלונים הערבים שום רמז לכנוי ראשי העמודים בהשם ברניה. אך כבר אסרתי כי סכל סגנון דבריו רסע"ג אלה אתה שומע לא סברה בעולם אלא דבר ידוע לו ידיעה מעשית או קבלית. ולכן בעצם משמ' של המלה צפת שהוא שם לכלי סכלי החרס אין לפקפק, כי אין אנו רשאים להטיל שום ספק בעדותו הספרשת של הגאון, אך בדבר השם צפת לבתרת העמודים שנקראה כך ע"ש הכלי אעפ"י שאינו מהנמנעות, יש סכל מקום לפקפק, יען אפשר לשער לו מקור בשרש צפת בלשון סורי שהוא נדרף בלשון זו עם 'ירש צבת שהוא משמש במשמ' קשט במלאכת פתוח, והשם צובתא סתרגם בערב' זינה, וח'ירפה, ובפרט: מא יוניג סן אלעמאדה, מה שמיפה ומקשט העמודים, וכך גם ornamentum: Payne Smith. אך יש עוד קשי שצריך לחרץ, והוא: אם נניח שזה השם צפת אינו שבוש במקום כותרת אלא שם אמתי שששתמש בו הסופר בעצמו, יקשה מה ראה בעל דה"י להוניה את השם כותרת הכתיב בספר מלכים שמשם העתיק את כל דבריו והשתמש דוקה בשם זה? ואין לטעון כי כך מצא בהמקור שטמנו שאב בעדה"י את סמורה, כי אפי' אם נסכים כי היו לו קצת מקורים וזולתי ספר מלכים, אינו נראה כי סמור בנין הכית שאב ממקור אחר, כי בכללו הוא סמש כמו הסמור בספר מלכים, וכבר נזכר כי גם בעדה"י העתיק בדבריו (דפ"ג ד' י') השם כותרת בצורתו. רק תשובה אחת יש, והיא כי בכנינו של זרכבל היו הכותרות של העמודים כאמ' דומים לכלי החוה שהיה נקרא בימי רסע"ג בערב' ברניה ובעבר' בימי בעדה"י

(הוא, כ' סמנטיס, כ.). נקרא שחל מפני שהוא דורס בצפרניו, נגזר מן שחלה שהוא סם דומה לצפורן. (לופס מוסט ומוסט לוק לאיו, כח.). דרך ארץ אדם במאכלו ובכסותו ובנקיות גופו ובעשיית צפרניו (כ"י אלנקלוס, מנוס"ע ד, 440). ג' דברים מביאים את האדם לידי דאגה, גידול שער וגידול ציפורנים ובגדים פצועים (סס טס, 572). ואין רוצים לראות רעה בצפורנו קטנה (פלא יועץ, כה). — ואמר המשורר: ורב כים והוא קטן בעיניו ורם כהר וצפורן עמסו⁽¹⁾ (רענ"ג, צמר ומסלי, גדודי, ד). מפחת רע מפתיות המאה אל תפתו, פיה תשק וחנוק יתניקו צפרניה⁽²⁾ (שלום הכהן, כיך דוד י, 344). — הקצה הקשה החד של שמיר וכדו' שכקצה העט⁽³⁾: המאת יהודה כתובה בעט ברול צפרן שמיר חרושה על לוח לבם ולקרנות מזבחותיכם (יכו"י י, ח). — *צפרן של נחשת וברול, מין דקר: כל הכלים ניטלין

(1) משל לדבר קל.

(2) [ואמנם אלה דברי מורטשינר (כ' חיוג, 287) על הפסוקים מי יתן אזו ויכתבון מלי מי יתן בספר ויחקו בעט ברול ועפרת לעד בצור יחצבון (חיוג יע כג-כד): אין מן הכלשנים שיטיל ספק בהוראת המלה "עט" בקנה כתיבה, אבל פירוש זה סותר את הדרך לביאור הפסוק. כי גניח שכחבו בעט ברול, ז"א בקנה של ברול (למעשה כתבו בקולמוס של קנה ממש), אבל בודאי לא כתבו כתיבה של קיימה בקנה של עופרת. וכאמור למעלה על "בספר", באה כאן בי"ת היחס להורות לא על הכלי שביד הכותב, אלא על החומר שבו או עליו היו כותבים: "בספר, בצור", וכן גם "בעט-ברול ועפרת", שבו "בספר" ובין "בצור". ומכאן שאין גם "עט ברול ועפרת" אלא לוח ברול, לוח עופרת, שכתבו היו חוקקים את הכתב לזכרון לדורות, כשם שחיו חוצבים כתובות כאלה בצור. אין "עט" בכל מקום קנה כתיבה אלא לוח. כך כאן, וכך גם תהלי' מה ב (עט סופר מהיר); ורמיה ח ח (אכן לשקר עשה עט — ז"א את העט, את הכתובת שבלוח — שקר ספרים), ואף ירמיה יו א: "המאת יהודה כתובה בעט ברול בצפרן שמיר", ז"א על לוח ברול ועל ציפורן של אבן שמיר (צ"ר), על מצבת אבן בצורת ציפורן, כדוגמת האובליסק שבמצרים, שאחר שהובא לסריו נקרא aiguille de Cléopâtre, מהם קליאופטרה, גם שם כוונת הנביא לכתובת עצמה, הנשמרת לדורות משום היותה כתובה בחומר יציב ומתקיים, ואין גם לאיוב כאן כל עניין ביציבות הכלי שבו ישתמשו לכתובה, ע"כ.]

בשבת חוץ מן המסר הגדול ויתר של מהריש"א וכו', ר' יוסי אוסר אף צפורן גדולה (תוספ"י טנה יד ח). אבא שאול היה קורא אותן (את הכלים שכדרך לבית המכילה) צפורן, מ"ד ציפורן שהוא דומה לציפורן (יבשי שקלי ס ב). משל לבן מלכים שוחה דעתו עליו ונטל את הצפורן לחתור בית אביו (מ"ד סנה"ל). נטל את הציפורן של נחשת והי' חופר הכותל שתחתיו וכו' (סס טס נח). לבן מתכים שנוו לבו עליו ונטל את הצפורן⁽¹⁾ לחפור אביו (כ' חנא, סס ויקרי י, מונא נערך ערך לשון). נטל את הצפורן של ברול והיה מכניסו תחתיו (ילמדנה, מונא סס טס). — ג' שם של צמח צמח, Teufelsklaue; griffe du diable; (unguis odoratus) onycha: פיסום הקמורת הצרי והצפורן החלככה והלבנה וכו', כורית כרשינה למה היתה באה, שבת שפין את הצפורן מפני שהיא נאה⁽²⁾, ויין קסריסין למה היא באה, שבת שורין את הציפורן מפני שהיא עזה⁽³⁾ (ירוש' יומא ד ט). — ובסנה"א: אמסאר אלטיב, כלומר צפרן הכשם (קלון ב, לוח הפנים). — (ד) "ומחלה בעין, unguis: הצפרן הוא תוספת בלובן העין או בקרומות המקיפים בעין (סס ג ג י). והרמז אמנם היא מורסא מהה תקרה בואה המחיצה הענביית ותמנע מהראות גם כן כשיחדש בה הצפורן וזה בש הצפורן כשתכסה מקום הנקב תמנע הראות וכמו כן העפעפים כשימסרו (קבול גליוס, צננות הסליס, כ"י פכ"ז). והסיף היוצא מבושל ברבש עד שידמה משיחת יועיל להסיר צפורן מן העינים ומטהר חדוד העינים (ססר המעדים). כי הכותל המפסיק או המסך המרוש או הענן העבה או המים הגזולים בעין או הצפורן הנקרא בערבי טאפרה המתילד עליו או מרחק המהלך או הדומים לאלה הם המונעים מראות מה שיוכספ לראותו (למו"ר לכאנ"ד ג, 55).

- (1) [ברפ"י: ולקח את הסיף לחתך את אביו.]
 (2) [בכבלי: (כר"י ו): ששפין בה את הציפורן כדי שתהא נאה; ובסדרוי התפלה בכריתתה של פטום הקמרת: כדי לירות בה את הצפורן כדי שתהא נאה; כדי לירות בה וכו'.]
 (3) [בכבלי (סס טס): ששורין בה את הציפורן כדי שתהא עזה; ובסדרוי: כדי לירות בה וכו'.]

צ'י'סורני רגליו⁽¹⁾ ויאמר שר צבא ה' (נכס' ר' חנינא
 זר ילחק, ס' ס' לז'), כצ'י'סורן⁽²⁾ היוצא מן הושע
 (ר' חנינא, ס' ויקר' ד'), היא (הסוזה) הראית לו
 באצבעותיה לפיכך צפרניה נושרות (ס' נמד' ט').
 כיון ששטע משה רבינו כך אמר לפניו, רבנו של
 עולם, ימות משה וסאה כיוצא בו ולא תנוק
 צפרנו של אחד מהם (כ' יוסט' זן לוי, ס' דצ'י'
 ז). ובצפרנים הללו שנגזזין ונתחלפין כך כל מה
 שישראל נגזזין מעפלן ונותנין לעפלי תורה בעולם
 הוה לזכותן הן נגזזין ונתחלפין להם (חול, ס'
 סה"ט, אל בינת חנני). אביו מוריע בו לזון ששטנו
 הלוכנים והסוח והצפרנים ולזון שבטין וכו'
 (ס' קסל', ערנות הטונס).—וסליצה: טובה צפרן
 של ראשונים מבריסן של אחרונים. (כ' יוסקן, יומא
 ט:). צ'י'סורן של אבות ולא כרוסן של בנים (כ'
 מיא' לו כ' חסא, מד'י' נכאש' מה).—ובכח"טא: לבושו
 של אדם הראשון עור של צפרן⁽³⁾ וענן כבוד
 מכוסה עליו, כיון שאכל ספירות האילן נשטע עור
 צפרן מעליו וראה עצמו ערום וכו' (מד"א יד).
 וראינו מה ששינו בפרק ר"א בן הורקנוס שטעוה
 להסתכל בצפרנים (בשעת הברלה). מיהו אין
 רגילים חכמים בכך (קדוק רצ עומס השלם ז, נט', סד'
 מולאי סט). שאין הדורס משליך ארסו בבעלי חיים
 אלא בצפרן היר (כ"י ח"ט, כוזי' ד לח). לכך יהא
 המספרים אצלו לאדם כדי לחתוך שחרורית
 צפרנים כי חלב וטנופת בשאר שם (ספר חסידים
 סתעט). אחר הדברים האלה בקש המבקש להתכונן
 במדות התמדות ולדעת תכלית מעלה השועים
 הנכבדות הלוכשים בתנות או"ר והבגדים היקרים
 הדומים לפנים רחבים מלמטה ומלמעלה צרים,
 החלקים בצפרן ובסרגלית נאים⁽⁴⁾ (כשיט פקידא,
 המצקס, מ). וגם בתלמוד המסור לכל אין בדורות
 הללו כדי למשח צפרן קטנה כנגד דורות הקדמוני

(1) [בספ"א: מתחת צפרני רגליו (תנמי' נוכח,

משעט' י', ועי' צעק].

(2) [אמנם בבבלי (מ"ק כט): כצ'י'סורי כפי ושא,
 ובנראה המלה ארמית, והרי בלשון זו אין צפרן,
 אלא טופרא.]

(3) [עפ"י מה שנאמר במד"ר (נכאש' כ) המוכא

לעיל.]

(4) [כמו במד"ר (נכאש' כ) המוכא לעיל.]

שיש בו עצם ואין בו צפרן (דהו' ז), שתי
 שערות האמורות בפרה ובנגעים והאמורות בכל
 מקום, כדי לכוף ראשן לעיקרן דבריו ר' ישמעאל,
 ר' אליעזר או' כדי לקרוין בצפרן (ס' ס' יצ').
 צפרן שפרשה רובה וציצין שפרשו רובן נשלין
 בשבת (כ' שטע' זן חלע', מוסק' סנה ט יצ'). וכשם
 שאסור לספר ולכבס כך אסור ליטול צ'י'סורניים
 (כ' יוסק, ס' מ"ק ז. ז). שן תלושה וצפרן
 תלושה שוחטין כה (ס' מול' ח ו'). צפרן שפירש
 רובה הרי זה אינה תוצעת (ס' מול' ו י'). אלה הם
 ומן הרי אילו מיעושים פרט לחרטום ולצפרניים
 ולכנפיים ולנוצה שלהם (קסל' ויט, שמי' סכס' ג).
 גודלת (אשה) וכוהלת ופוסקת ונושלת את שערות ואת
 צפרניה ומעברת כלי חדש על פניה (יטע' מ"ק
 ח ז). ששם וגשילת צפרנים אית תניי תני
 ברגל סותר ובאכר אסור (ס' ס' נ ח). נתפור ורעו
 (של יוסק) ויצא לו כצ'י'סורני ידיו⁽¹⁾. (כ' חנני, ס'
 סוכי' ז ט). צפרן שפירש רובה וציצין שפרשו
 רובן, ביד סותר בכלי חייב חטאת (סנה לד:). ומותר
 ליטול צפרנים בחולו של מועד (כ"מ, מ"ק י').
 אסור ליטול צפרנים בסועד (כ' יוסק, ס' י:).
 וזג בא מתמתן לפני רבי ובקשו ממנו צפרנים,
 התיר להם (מכ' זוטא, ס' יט). נעץ (יוסף) ידיו
 בקרקע ויצאה תאוותו מבין צ'י'סורני ידיו (נשס
 ר' מליך, קוטס לו:). ארי שנכנס לבין השוורים ונמצא
 צפרן בגבו של אחד מהן אין חוששין שמה ארי
 דרסו, מאי טעמא, רוב אריות דורסין ומיעוטן אין
 דורסין, וכל הדורס אין צפרנו נשמשות, וזאת הואיל
 וצפרן יושבת לו בגבו איסר ככותל נתחכך,
 אדרבה רוב שוורים מתחככין ומיעוטן אין מתחככין,
 וכל המתחכך אין צפרן יושבת לו בגבו, וזה
 הואיל וצפרן יושבת לו בגבו איסר ארי דרסו
 (מול' נה.). צפרנים (הסיטמאין וטמטאין) אסר ר"א
 מקום המובלעים בכשר (ס' קסא). חלקים היו (בגדי
 אדם הראשון) בצפרן ובאין כסרגליות (ילק
 נכא, מד"ר נכאש' כ). אמר לה המלך (למטרונה) אין
 כך פסולת אלא צפרן של אצבע קטנה שלך
 גדולה קיטעה (כ' לוי, ס' ס' מו). צעק מתוך

(1) [במד"ר (נכאש' נח): דרך צפרוניו, ועי' לקמן.]

היותר נמצא מכל מיני אמפיביעין במדינתנו ונראהו בכל ימי הארץ מקצת כיערים רשוכים כאחו וננים (סס סס, קטט). צפרדע המים הירוק (גרינער וואסער פראש) הגדול מכל צפרדעי מדינתנו והוא גבוני על פני נכו בשפת על עוד בטנו מסביב מראהו מסעל ירוק בקיום ירוקים ופצלות שחורות עוברים עליו; צפרדע העלה יוסמן כזה אשר מצבעותיו תחת צפרנים אהוונם ביכולות קטנות אשר על ידם יוכל להתפשט ולילך גם על מקום חלק כזוכות (סס סס קז). — צפרדע של משה, תפסת, Krokodil; crocodile, ואמר המליץ: צפרדע של משה הנקרא קראקאדיל ובערב אליה תחסם הוא היה דורסת ורצחנית מאד (לגרות מכסה, מודע לגיטה, חני ג, ט:). — וצפת, גדול תחת הלשון, rana: צפרדע הוא דומה לגדר קשה יהיה תחת הלשון (קלסון ג ו י). הצפרדע הוא צפת קשה יהיה תחת הלשון והעורקים המתלדדים בו דומים לצפרדע (כסן מלקיחל, לרי סקוף, כ"י צרע' מוז').

צפרן¹, שזינ, מ"כ כ" צפרניה, — א צפוי קרני דק שבקצות האצבעות, Nagel; ongle; nail: ונלחה את ראשה ועשתה את צפרניה (דנ"ל כל יצ). — ובתו"ם: הנושל צפרניו זו בזו או בשיניו וכן שעריו וכו' רבי אליעזר מחייב תמאת והכמים אוסרין משום שכות (שנ"י ו). כואו בשפור או במסמר ואפילו על צפורניו מקום שאינו עושה חבורה אוסרין כמה אדם רוצה לשול ולהיות מצטער כך (ג"ק סח). ובכל שוחטין חוץ ממגל קציר והמגירה והשינים והצפורן מפני שהן חונקין (חול' א ג). כל שכמת ממא חוץ מן השינים והשער והצפורן ובשעת חבורן הכל ממא (חול' ג ב). ושרף היבש וגלדו צואה שעל בשרו ובצק שתחת הצפורן וכו' (חוצצין) (מקול' ע ג). ושרף חלל ולכלובי צואה שעל בשרו וצואה שתחת הצפורן וצפורן המדולדל וכו' לא ממא ולא מממא (סס סס ד). כל אבר שיש בו צפורן יש בו עצם ויש

העיסה וכו' (כ' יסודם צד שלום, סס סס). מעשה בעקרב אחד שהלך לעשות שליחותו של הקבי"ה בעבר הירדן ווימן לו הקב"ה שם צפרדע אחת ועבר עליה והלך אותו עקרב ועקץ את האדם ומת (כ' סנן דלעזרי, מסמן סקס ח). בתחלה סגר אמת המים שלהם שהיו חזרו לדם ואח"כ הביא עליהם קולגין כגון הצפרדעים, ואחר כך ירה בהם חצים כגון הכינים וכו' (כ' לוי זן נכסיה, פסיק' ר"כ, ויכ' נחלי פליטה, צוצה, סו:). צפרדעים מפני מה באו עליהן, אמרו להן (המצרים) לישראל, צאו והביאו לנו שקצים ורמשים ונשחוק עמכם כמה שאנו רוצים, למיכך הביא הקב"ה עליהן צפרדעים עד שנשבע קולן מחיך כריסן שהיו אומרים קו לקו (סדר חליטו כנס ס, סול' ח"ט שלום, 41). — ובספ"א: וראוי שיונה בה עלי קורנאולא גדולה החפה ושומן צפרדע האילני, והוא הצפרדע הירוק המדברי אשר מעונו כצמחים והאילנות ומדלג סאילן לאילן (קלסון ג ז יצ). בנשיכת הצפרדע הימיו האדום ספרו רבים מהחכמים כי היא רעה מאד (סס ד ו ס כס). נחש היה בפיו צפרדע, בא אחד והכה בפיו הנחש ונפל הצפרדע ועובו, ושם האיש המטה על ירכיו וגכנס הארס ונתנפח הירך, הלך אותו צפרדע בלילה על ירכיו ומצץ הארס מן הירך ונתרפא האיש (ספר חסידים סתתפסת). — ואמר הכשורר: חנני רע ל צפרדע, עמו אועק ואשוע, כי כמוהו מי יודע שיר המים (כס"ג), ככלום ייני, סיר סיין, חוכה ושעמס, מו:). אל הפך לדם יאורו וב צפרדעים ובנים וערב יסרו (כס"ג, חומס חל, חיצר 224). — ואמר המליץ: צפרדע העלה (לויב פראש) משכנן לרוב על עלי האילן והמה קטנות מכל הצפרדעים, גופן חלק מאד עיניהם שחורות ומבריקות וגבן ירוק וכו'. (בכרך לינדל, ראשים למודים ח ז, יט:). הצפרדע גדולה (קרעטע) והמה מאוסים בתוארם, בטנם עב רגליהם קצרים ועבים וזוחלים על כמנם ויסחבו רגליהם מאחוריהם, גופם מלא מבעבועות מראיהם כמראה עפר (סס סס). הצפרדע והעב נחשבים שניהם למשפחה אחת כוללת בשמונה ושלושים מינים, גופם חלק ורחב כרגלים ארבע אשר שתיים האחוריות יארכיו יותר מהראשונות וכו' (י. שנינה, מולדוס סלסן, ססיס, קסס). צפרדע השחרחר

¹ משרש ב. צפר, בערבי משרא, [כאשור]

צפרן במצ"י וו.

² ظفر

ולילה כיום האיר להם. (הם רצו קראקל נגד חסידים, חקמ"ו, חולס"ס ד, 639).

ב. **צפר**, ש"י, — כמו א. צפרה, ואמר הפיוט: זועמתי בתשעה בו ככלמה וחפר, חצץ מעלי מעול הוד וצפר, טרופ טורף בו הנותן אמרי שפר הוא עזרא הסופר (כ"י טוב עלם, חזכרה נחיה, קלי"י י טבא). הן עזר פאר תעצור ומאור יפר עת אל בעזר יקשור לראשי צפר (כנף כננים, לג.).

צפרדע ⁽¹⁾, ש"י, מ"י צפרדעים, — בע"ח, דר במים וגם באדמה, מקטין בהליכתו ומשמיע קול קעקע, Frosch; grenouille; frog: הנה אנכי נגף את כל גבולך מצפרדעים ושרץ היאור צפרדעים ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך ובו ובחניניך ובמשארותיך (שמו"ז כז—כח). נטה את ירך בסטך על הנחת על היארים ועל האגמים והעל את הצפרדעים על ארץ מצרים (ס"ח ח). ושלח בהם ערב ויאכלם וצפרדע ותשתיתם (ס"ח ע"ח). שרץ ארצם צפרדעים כחדרי מלכיהם (ס"ו ז). — ובתו"ס: השרץ והצפרדע ברכות הרכים וכו' ר"ע מטמא וחכמים מטהרים (ט"ז ח). צפרדע אחת היתה ומלאה כל ארץ מצרים (כ"ע ס"ח טו). צפרדע אחת היתה, שרקת להם והם באו (כ"י חלעזו נן עזרים, ס"ח ט"ז). יצא שרץ מטמא וצפרדע מהור ששתוי וין מורין כהן הוראה (כ"י יג:). אני עושה שליחותי ואני ע"י נחש אפי' ע"י עקרב ואני ע"י צפרדע, חרע לך שכן, שאלולי הצרעה היאך הקב"ה פורע מן האמוריים, ואלולי הצפרדע היאך היה פורע מן המצריים (מ"ד שמו"י). בשחיתת המצרית לשח את העיסה ובסקת את התנור באין הצפרדעים ויורדין לחור

(1) לא נחברר מקורו. בערכי צפרדע (2) וגם בזה הלשון לא נחברר מקורו. בארמ' אורדעא. ההשערות בדבר הרכבת המלה מן צפרדע או צפרדע, וכיוצא בזה אינן מוסדות.

[הצורה הערבית צפרדע (מן צ'פ'ע) מורה על כך שהמלה נולדה בהפלה מן צ'פע, בעבר צ'פע, ונוספה ריש אך בעבר ובארמ', ולפי זה אין צפרדע בעקר אלא צורה מכללת של המלים צ'פע, צ'פעני, המורות גם הן על חיות וזוחלות קטנות, אלא שנתהוה לנחשים.]

(2) צ'פע

מחר ומשאת מחדך קרר ואל רוב חסדך נהר (חשך לו ים ומכנס, קלי"י טבא טבא, טורף חכם לזכר, חקנ"ז:). — הסע', "הצפר", — עלה השחר, האיר הבקר, ואמר הפיוט: בה צפרו (1) זה את זה הכורו, הוי אחי והוי אחות הגבירו (ח"ד נוי מעלמי, פשוטת, קי"י ט"ז, פסד"י).

ה. **צפר**, פ"י, — צפר את הקין, — קבע קץ וצפרה, ואמר הפיוט: לאותות ולמועדים חבלו שפרת, לתקופות ומולות קצו צפרת (כ"י קלי"י, כנס עש"ס, קרוב' סמ"ט).

א. **צפר**, צפר ⁽²⁾, ש"י, — בקר, ואמר הפיוט: חוקת אראלים ובוכי צפר תהלות יתנו שבת להשפר (כ"י שמו"ן זכ ימק, חרד וסוד, קרוב' ז כ"ה). וראו אור צר ואור מאורי אור תשורו מרגני שפר ובוכי צפר שור חדש ישירו (מנחם זכ' מ"ה, ט"ו מנחם, חוטן טבא נחשו). הוגי מלחמות ספר נשא וצפר אויח לי, חיר אמרי שפר מלא חצין ואמר, ואיה שוקל וסופר, אללי לי (ס"ח, חבל חזכרה, קי"י ט"ז). ערב אומרים מי יתן צפרים, ובקר מצפים מי יגלה אורים (חליקים, סמ"ט, ס"ח). פורכי עמר אשר לבל שוחתים צפר ⁽³⁾ וערב למה מצליחים (נניינין נן זרם, ח"ד נחמה, קלי"י י"ח). חוק ובר קדשתי נעריי ונספר במעלה ובמטה ויחלסל ליל וצפר (ס"ח, ח"י מלננון, י"ל טבא סגדול). סוצים לעמר איה אלהיהם, צפר וערב מרבים נאצותיהם (ס"ח, ח"י לי נחשו, קלי"י טבא' לוי"ן, נחשו' ח"י"ל, ח, ק"י). קרינת עור הושפר קושט אומר כשיפר קיים וחוק צפר, ויהי קול חשופר (י"ח טבא זכ מנחם, ח"ד יחלל קדושי, י"ל ח טבא' ט"ח, קמ"ט). — ואמר המשורר: רב קנטון תאכל, חס מרחץ לא תוכל, תקיו דם בצפרים, וגם תרוה ממוריים (כחצ"ע, שמו"ן נח, כס"ח ח, 182). — ובמליצה: עיר מלאה חכמים וסופרים אשר בעלי מדות טובות, המושלמים בחכמה וביראת ד' אוצרים ובתורת ד' חפצם להגות באמרי שפר נשא וצפר

(1) [בקי"י האשכנזים (ואת נוי מעלמי הסמ"ט) חנוס: אור בקר זה את זה הכורו.]

(2) [מן הארמ' צפר, צפרה, הבא גם בברכה צפרא טבא, צפרף לטב, וע"י בהערת הבאה.]

(3) ובמהדורת שלום הכהן מנקר צפר, לפי הארמית.

א. **צִמְרָה**, ס"ע, יצפר, — מלה מסמקת: ועתה קרא נא באוני העם דאמר מי ירא וחרד ושנ ויצפר¹) מחר הגלעד (שע"ז ג.) — ובסמ"מ במש"מ נדר כצפור, סר, נטה הצדה: ושמתי ירושלים מקום חפצי ומסעוני כצפור נדרתי ומסמר ספרד צפרתי ואל גלגלי גלי הים ירדתי (כ"י מכיו, חכ"ה לסון חזק, דברי חסן, לזלמן ס.) — ואמר המשורר: ולכל צפר כי סף גביר פיה ואמרותיו לכל לשל מקימות, ולהלך נטה כי סר נדיב לב (כמנ"ע, הספני נחור, נדודי, קנ). היה יקותיאל במלך בגדוד אל אהלו המחנות צפרו, שם נקבצו דיות ושם קננו כל צפרי קיין ושם נדרו (כסנ"ג, ציני יקותיאל, נדודי, 17). ומי יצפור בהר גיל עד ויחפור באר חכמת וישתה מי בארה (עמנו, מסנ' ס, 61).

ב. **צִמְרָה**, ס"ע, — קרא בקול צפור וכו', ואמר הפישן: יתר כל עתי יצפור ויעי לרומם, ואני אליך ה' שועתי ובבקר תפליתי תקדמך (מנחם נב' נכ"ה, מלאכי לנאות, חסן הספן א.) — ואמר המשורר: ונפשו יום ליום תצפור כצפור, כאלו היא בכף קלע קלועה (כ"י מכיו, מסנ' כו, 284).

ג. **צִמְרָה**, קל לא נמצא. — הסע', הצפיר, — צד כמו צפרים²: שאורב להן בדרך שהצייד אורב לצודו כדכתיב יארוכ במסחר גו' ידכה ישות ומצפיר להן מיכן ומיכן (כ"ס, שסנ קז).

ד. **צִמְרָה**, ס"ע, — השכים בבקר, ואמר הפישן: והור עוטה בסועד ויום נחת, וצופרת לחלוף עמ חמה וזרחת, וכרך מיהלת ובשמך כושתת (אלהים לזון, סוטענל לשנת, קרונן חכ"ל). אל חסדך משכים ומצפור שבחך לצפצף כצפור (אל חסדך, קונטרס הסיועיס קנ, 40). אלהי עמך צפר ואל מקדש מעט

נחל, הגדילות על הנחל, פרט לצמצמה הגדילה בין ההרים, א"ר וירא מאי קראה, קת על מים רבים צמצמה שמו, א"ל אביו ודילמא פרושי קא מפרש קת על מים רבים ומאי ניהו צמצמה, א"כ מאי שמו, א"ר אבהו אמר הקב"ה אני אמרתי שיהו ישראל לפני קת על מים רבים, ומאי ניהו ערבה, והן שמו עצמן כצמצמה שבהרים (צנלי סק לד.). אויהו ערבה ואויהו צמצמה, ערבה קנה שלה אדום ועלח שלה משוך ופיה חלק, צמצמה קנה שלה לבן ועלה שלה עגול ופיה דומה למגל (ת"ר, סס סס) — ואמר הפישן: רצוני השלמה רגע, וברא כל בניב שפה, דשאים ועצי פרי ועין ארו וצמצמה (כ"י נג' חכ"ה, יסלל ניצ שפתינו, עולת חמיר, קלח).

ב. **צִמְצִמָה**, ס"ע, — ארץ צמצמה, ארץ מוצפה, שטופה במים: האוויר (בחצי אי מאלאקא) לח ורע לנשימה כי ארץ צמצמה¹ היא אשר נהרות רבות ישמפוה (כ"ס צפר, סנלי עולס ג, 77).

צִפֶּק², ס"ע, — קרום על פני דפני הבטן מבפנים, הקרום: Bauchfell; péritoine; peritoneum. הנקרא צפס החספה לעצלי הבטן (קליון ח א ס), והקרומים הנקראים צפאקים אשר באצילים (סס ח א ג).

א. **צִפֶּר**³, ממנו צפור, *צפור, *צפורת, ב. ג. *צפר.

ב. **צִפֶּר**⁴, ממנו צפרן.

ג. **צִפֶּר**⁵, ממנו א. צפר.

ד. **צִפֶּר**⁶, ממנו א. צפירה.

¹ [אולי בהשפעת "ארץ צפת" (יחזק' לז ו.).]

² [עפ"י הערב 'צפאק a].

³ בערב' צפר b, הוציא קול שריקה דקה מבין השפתיים כשהן מקבצות ומצטוות יחד.

⁴ בערב' מ'פר-ס, בארמ' מפר, [באשור' צפר].

⁵ עני' הערה לפעל א. צפר.

⁶ בערב' צפר a במש"מ קליעה.

a صفاق b صفر c ظفر d ضفر

¹ השבע' במש"מ ילכו להם. קצת הקדמו' פרושו מלשון צפרא במש"מ בקר, והכוונה שישבו בבקר. אחרים במש"מ ילכו. [וכמה מן החדשים מצרפים מלה זו עם ההמשך וגורסים ויצרם וכו' וישב מן העם עשרים ושנים אלף וכו'; וזה כנראה נכון עפ"י הפסוק שאחריו: ויאמר יי אל גרעון עוד העם רב הורד אותם אל המים ומצפנו לך משם. ועל כן צרף אותם פעמים, אחת למעלה בחר, ואחת למטה על המים.]

² [פעל משני הנגזר מן צפור, ואולי צ"ל: מצפין.]

חיטתה ומתרחקת שנה' והבאתי את השלישית באש וצרתים כצוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב הוא יקרא בשמי ואני אהיה לו לאל, ועליהן אמרה חנה ה' ממית ומחיה מוריד שאול' ויעל (כס' שטח), (ספס' קס"ג יג ג), ג' בתות הן ליום הרין, אחת של צדוקים גמורין, ואחת של רשעים גמורין, ואחת של בינוניים, צדוקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיי עולם, רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לניהנם וכו' בינוניים יורדין לניהנם וספס' צס"ו ועולין, שנאמר והבאתי את השלישית באש וצרתים כצוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב הוא יקרא בשמי ואני אענה אותו וכו' (סס' כ"ס עו:—י"ז).

(1) [בסדר' (וקר' לד) כתוב: היתה כבר ב' פרוטות ועני עומד בשוק ואין בידו אלא תשעה ובה אחד ונתן לו פרוטה ונטל כבר ואכלה ושבת נפשו עליו, אמר לו הקב"ה אף אחת בשעה שנפשו ספס' צפצפה לצאת מתוך גופה אני משיבה לך, ע"כ, ואולם בערוך (עך לד) הגרסה: והשביע בצחצחות נפשו, כשהוא נשך מצוה צחת לצאת אני מיישבת. ובנוסחתנו לא הובא הספוק אלא בסוף הפרשה בדרשה אחרת, ואולי יש לפרש מצוחצחת מן א. צחצה במשמי הנפש נשענת.]

(2) בערב' צפצפה, צפצפה א. [צפצפה ולא ערכה (populus), הוא שמו הקדום של העץ salix (ע"י לו, פלורס III, 328 וכו'). ואמנם ספק גדול הוא אם אף הכתוב ביחוקי התכונן לשם צפה זה או זה בכלל, שהרי על שתיל של ארז ולא של salix ידבר, והענין דורש הבנה אחרת: וכן תרגמו השבעים ἐπιβλεπόντων, נצה, שהכל צופים בו, וולג' in superfioie כל' צפה למעלה, צפה ועולה, ת"י נפן נצבא, ו"א נפן שתולה. ואמר רד"ק: צפצפה שמו, פ' רז"ל שהוא מין סמיני הערבה הפחותה, וכן פירוש הספוק, אני עשיתי אותם בערבה הגדלה על מים רבים והם שמו עצמם כעצמה הגדלה בין ההרים ולדבריהם פירשו שמו שם ישראל עצמו, ויונתן תירגם נפן נצבא שויה, רוצה לומר אף על פי שלקח זרע וזרעו שם אותו כנפן נמועה כלומר כי במהרה גדלה כי תהרצן הנורע לא יצמח ויגדל במהרה כמו הנפן הנמועה, ע"כ. ונראה שתי' נצבא קרוב לאמת, ושאינ' צפצפה בעקר אלא צבצבה (מן נצב במשם' שתל), כדגמ' שבשבת, שתיל, שרש, ששמו יוצא אילן, ואך משמש' זו קבל השם בעבר' ובלשונות האחרות את המשם' תמיתת של שתיל האילן salix. והשוה גם צפת, מ"ר צפת באשור' במשם' שתיל או אילן שבגן של עצי פרי.]

(3) [במדרש: והצפצפה.]

(4) [בירוש' (ספס' ג): (ל) צפצפה.]

(5) مفضة, مفضة

ג. *צפצפה, פ"ע, — כמו ספס', צפצפה הדליקה, התפשטה: מעשה שעברה דליקה הירדן והזיקת סמי שהיא מרובה, אימתי כומן שקפצה אבל אם היותה ספס' ומהלכת אפילו עד מיל הרי זה תיב (מכ' נזיקין יד).—וצפצפה הנאולה, התפשטה: ר' היא ור"ש בר חלפתא הוין מהלכין כהרא בקעת ארבל בקריצתא וראו אילת השחר שבקעת אורה, א"ל ר' היא רבה לר"ש בר חלפתא כך תהיה גאולתן של ישראל ספס' דכתיב כי אשב בחשך ה' אור לי, בתחלה היא באה קימעה קימעה, ואחר כך היא מנצנצת וכאה, ואח"כ פרה ורבה,

ועלה וכו'. ואולם הענין ואף הספוק הנדרש, וצרתים כצוף את הכסף, מחיב שיש כאן לשון צריפת הרשעים כשרם יורשו לעלות, ומכאן שצדקה גרסת התוספת' (זק"ט): ומצפצפין, ולפי זה יש לבטא אף מצפצפים כהתם', וכן נמצא בכוש' שרש צפצף במשם' זקק, והוא קרוב אל צפי בערב' ובסוד' (ע"י ברקלמן במלונ) במשם' זקק ושחר (וע"י ב. צפה, הערות), ועל כן ודאי שזו הוראת המלה אף בלשון ההכמים.

ונראה שמכאן גם פירוש למאמר: מעשה ש נצפצפו אנשי לודקיא בשמן, המביא בנוסח זה בספרי (דנ' ספס') ובערוך (עך ק), ובבבלי (מכ' פה:): נצרב, וכספר המעשיות (בספס', 56): שנצטרכו, ובסדר' תנאים (דנ' לג כד, סוסמן, 220): שנצטקצקו, ונראה שהעקר שנוקקו, בלשון זיקה וצרך, אלא משום שהיה מעל נצפצפו במשם' נוקקו, כתבואה במעות גם כאן, ולא שהיה מעל צפצף במשם' צרך בלשון.]

חלוצות, לו: יחשב אמרינו כהקשר דמים וחלבים, צמצופנו יקבל כצמנו מרים וכשבים (דס"י, לו טרס, קליט' לר"ג). הננו לפניך באשמה רבה, צמצוף מען בושנו לפוצה (אלה נר טענים, לדון צמצוף, קליט' טרס). מרץ ציצוף מעני, יערב לפניך מניני (קטע מעבודה, Elbog., Stud. עמ' 156)—ואמר המשוור: גבר אשר חבא להתחלל לבית קדש וצצוף גבר צמו צפור דרור, איך משפיעך תטהר לכך או תמצא בזה לנשמתך דרור (ר"מ זן מציג, דרכי נעם, יז:).

א. צמצף¹. ס"ט, אצצף, הצצף, הצצף, הצצפים, הצצפים, צצצף העוף, הוציא צצצף; zwitschern; gazouiller; to twitter ובאסף ביצים עובות כל הארץ אני אספתי ולא היה נדר כנה ופצה פה ומצצף (יט' י"ד). — ובחשאלה לאדם המדבר בקול רפה: בסום עגור כן אצצף אהנה כיונה (חוקים, סס לח יד). — ולקול האבות והידענים להעלות הסתים: רשו אל האבות ואל הידענים המצצפים והמהנים (סס ס יט). והית כאוב מארץ קוץ ומעפר מארתך הצצף (סס כט ז). — ובת"מ: לכו וחורו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שלהן, ואם מצאתם שם תינוקות מצצפים בקולן אין אתם יכולים להודוג להם (לבני ישראל) (כ"י אגד זכ כהנא, מד"כ צדכ"ט סה). רובב הייתי על הסום ומטייל אחורי בית המקדש ביום הכיפורים שחל לחיות בשבת ושמעתי בת קול מצצפת ואומרת שובו כנים שובכים וכו' חוץ מאלושע בן אבויה (סס קהל, עוב אחרית). — ובסה"א: כשם שגל חים מצצף כך לשון הפה מצצף² (א"צ דר"ע א, ציהמ"ד ילינק ג, 18). ויעל עמו נשמת רשע של ישראל שהיה מצצף תשובה עם דמדומי מיתח (נשח"י ז"ר יעקב חלמקין, עמק סתק, סער קריח חכמי קיו). מני גשר בנגד אליהו וכו' לשוב ששם את העולם כלו בארבעה

מיסות, ואם יחמאו ישראל, הוא סס לפני הבית, ו מצצף כנשר, ומיד מרחם עליהם (ר"י חלנקה, מכו"מ ד, עכנלח, 471). כעוף הכא ומצצף על החלון, על אדם פנים חדשות שיבא אל הבית, וכו' העוף ההוא גזור על האיש ההוא שיבוא, אלא שהוא צופה ומצצף מה שהצור עתיד לעשות וכו' (סס, 563). — ואמר הפיסן: אריה ישאג ושור יגעה, נשר יצף ואדם יצוות (יח"י, כי חמונדק, קרוב צדכ"ט, זולז, לט). קול צצפה יונת אלם איך כי יבחר, בקול ענות אשר שמעתי חג ליו' מחר (כ"א קלי, לו כל מיסו יער, קרוב צ סס). ובמנחת מל צצף במנים ועגב (סול, חכ"ה יסנה קי"ט). בצרז יקרא בגרון כסמכו על שיעור גורה, צצף ודוי להשיך חרון לעונה ביום צרה (דס"ט, צדכ"ג, צדכ"ג ידקו, עבודה, קדור דס"ט, רז). אלהים אמין אם תחנות ערכת, כמאת ברבות בכל יום שמך מברכת, גדלך מצצפת ויחודך תמכת (יוסף זן אריסו, חלפס חמ, טע"ס 15). בין שדי ילון אשכול הכפר, מצצפת ביאמת כלה באמרי שפר (ננימן זכ זכס, חל"י מלכנו, יול' שח הגול). דברי נכוחות לרעיק להליץ עבורך, אף תצצפי להרים קול הדריך (מליץ זן חלעז סדכ"ג, ליון לשיכת, קי"ט ח"צ). נשביטה צצף לך חלל וחוריות, קלעך בנצני וחסידי אנשי זכיות (כ"י שמואל הסלשי, חסלל צצף, גנזי סכער ג, 87). — ואמר המשוור: צצצף ושקרו וכובו, מי יוכל לספר ולכתבו, און ועל בקרבו, הכרת פניו ענתה בו (סלמון זן ירוחיס, מלכמ"ט' דודון, 85). ועת הגע לבית יוסף תצצף על מרום קרת (ר"ש הנגיד, שלס יונס, צדודי, 85). ולשוך אשר הוטל והועד וכעית יצצף לבאר מתקרי לב וחירותיו (דכ"ט, צצס אל, כסלל ח, 198).

ב. צמצף. — סס' הצצצף, הצצף, נודקק ונשהר¹: שלש כיתות הן, אחת לחי עולם, ואחת להרפות ליראון עולם אילו רשעים גמורים, שקולין שבהן יורדין לגיהנם ומצצפים² ועולין

[1] [ע"י בהערת הבאה.]

[2] [רגילים לראות בפעל זה ע"פ הבבלי צורת צצף: מצצפים ועולים; ולפי זה שונים הבאורים: רש"י מן א. צצף במש" דבור, וז"ל: צועקים וכוכים מתוך יסורין שעה אחת ועולין, ע"כ; ואחרים השפעו כמטויים כגון כצצפים ועולים או שהבינו כלשון צף

1. גם בערב' צצפס א] גם בארמ': רבי פינחס בן יאיר אול לחד אתר, אתון לגביה אמרו ליה עככריא אכלין עיבורן, גור עליהון וצמתון, שרון מצצפין וכו' (ירוש' דמ"א א ג).
2. [כך בכ"י המובא ע"י ורטהימר בהוצאתו וברפוס: כשם שהים מצצף כך הפה מצצף.]

חבר ספר קטן קראו בתי הנפש כלל בו כל שרשי
שבע חכמות בשירים שקולים באופן שיקל על המעיין
לדעת אותם על מה אם יבינם לא שירדבר בהם
בצפצוף העיוות (כ"מ בן חנינ, דרכי נעם, ז).
— ואמר המשורר: וצחל לסוסים וצפצוף
למסוסים וגם מן המסוסים כמו בן לעגורים (דוגל, דעה
לצי, חשו' על מנחם, 8). מנה אל שיר מחומש מאהבים,
יצפצף לך כמו צפצוף עגורך (בניי שכתב ג, 310).
— ובמשמ' דבור: והרבן אינו נאמר כנאן על מלול
הפה וצפצוף הלשון כי אם על הכח הסרע להבין
דבר מתוך דבר ולהפריש בין טוב לרע (חלפ"ס חסידא,
הגיון הנפש, ח). משה בכ"ר שם טוב למשפחת י'
חביב זה רשמי וצפצופי (כ"מ בן חנינ,
דרכי נעם, ג). — ואמר חזיון: צפית
ציפצופם, צעיתה צוותתם (יחזי, חמדים חמודים,
קרוב' כחש', זולחי, טו). בשנאה חנם, בעמל ואון,
בפועל חסם, בצפצוף הפה (קסע"ג, נלכנזו דס,
רמזין, קדור קסע"ג, שפה). צפצוף כד' בסל מזה
הרבר, כי חמשה עשר יום ששי מעובר (קלמון בן
יחוסים, מלחמות ס' ו, דודוק, 62). יביע ישמעאל
בציפצוף קילו (סס טו, 216). אזי יפי יקרת יהולך
איהלה, אזי צפצוף צהר צדקתך אצהילה (יוסף בן
חזיתול, מחקן, שפה"ש 14). וששך מרומם על כל ברכה
ותהלה וכו' על כל צפצוף וצחלה וכו' (משלס נר
קלוגימוס, מי יתה, קלוק יו"כ). כל בעלי בינה בעליו
מעלים ה' מלך, כל ברואי בריה בפעם מפצחים ה'
מלך, אלו וארו בצפצוף מצפצפים ה' ימלך (שמעון
צ' ילסק, כל שנחני סק, קרוב' ז כ"ס). על הימין אריה
יחלה פני אהיה וכו' נא מהשטאל השור, פגיעתנו
יתשור וכו' צפצוף (תפלת בני ישראל) הנשר
בכנפיו יחשר (הוא, שנת הקבלה, קלים' צ שני"ח).
צופיה למרחקים, צפצופי משחקים (הוא, חזון
חמני, יו"ל ח' שזועות). רבו רעמים וגברו זקים, קולי
קולות משנים וחוקים, צפצוף הדבור כנצוצי
ברקים, פטיש מפוצץ סלעי נקיקים (הוא, מחמיות, סד
ג שזועות). ולעת ערוך צפצופי וצופי, יהיו לרצון
אמרי פי. (כסג"ג, חרוממך, עבודס, סכלל ב, לא:).
צרוף דת שבכתך עשרים, וארבעה ספרים שבתורה
ושבנביאים ושבכתובים נכתבים, צפצוף חכמות
שבכתובים דברים נחמדים ונאהבים (כ"ל נר לאון,

כמעט צפוף, מליחה מבקשים בקדקוד כפוף (חזון
ססן, קלימי' שני נחל). הצפופים יחד לעכרך,
צבאות צאן ירך, הראנו ה' הסרך (חלל חלסים מים,
יו"ל יו"כ). — "ובמשמ' שורות, ואמר הפיוטן: וכל
ישראל המוני חילו נפלו לפניו ובכו לו, ועשו
צפופים צפופים והספידו לו (מי נכר ימים,
קלוק, קצן על יד יח, כח). ואחריו בכו אראלים,
וספדוהו וחילילו בני אלים, והם צפופים כחלי
חלים (סס כג). — ואמר המשורר: והטורים מרבעים
רצופים, ושם המחנות עמרים צפופים (כחג"ע,
חסורק שיר, כהכל ח, 166).

— נפע', נצפף¹, נלחק: ויתיצבו, נצפסו² (מכ"י
נחדט ג).

ב. "צפף, ס"י, — כמו צפה, ראה והביט, ואמר הפיוטן:
מים ועד ים ברנע מפעוף, נורא בלי יכולים
לשור ולצופס (כ"ל קליר, חלחלי הוד, מנח' יו"כ).

"צפצופה, ס"ז, — קול הצפרים המצפצפות וכו': ואין
דבורנו השתחוה להר קדרו והשתחוה לחרום
רגליו והמחזיר שכינתו לציון וזולת זה אלא
בצפצוף הורויר (כ"י ח"ס, כוזרי כ, כד). מי שהחזיק
לעשות מלאכת דם או נבילות וכו' ויבואו העורבים
וכיוצא בהן בגלל הדם ויאכלו והרי הן מצרין להבירו
בקולם וצפצופם וכו' אם היה חבירו קפדן או
חולה שצפצוף הזה מוסיק וכו' חייב לבשל אותה
המלאכה (כמנ"ס, שכניס יח ט). ומצפצפים היא מלה
משותפת בהוראתה על ציפצוף ועל ציפה, על
ציפצוף יהי עניינו כמו ציפצוף העיפת שהיא
צפקה חלושה ונמוכה (כ' סלל מורוכל, חמולי הנפש ג,
ליון ג, ל). כי צפצופי העיוות והכ"ח והדבר' הנשמעי'
הם מהנעת הדמיון (מנחם קלחות, קושמן, 50). וגדולה
מזו מה שעשה הרב הכולל רבי לוי בעל ליות חן

(1) [עיי' בהערה לקל].

(2) [עיי' בילק"ש ובמדרה"ג (המובא לקמן),
ובמפרשים נכפסו, והענין אחד. ובילק"ש נוסף: מלמד
שהיו מתיראין מפני הוויקין ומפני הוועות, מפני הרעמים
ומפני הברקים, ע"כ. ומציאות המכילה השלימו לפי זה
ללא צרך. ובמדרה"ג (קושמן, 211): ויתיצבו, נצפסו,
ועליהם מסורש בקבלה (ספ"ס ז יו) ויוני בחגיו הסלע
בסתר המדרגה, ע"כ, ומכאן שהכוונה לצפיפה או
כפיפה מתחת ההר משש.]

מהם אל תירא, אין רוש בפתניה (יוסף חנן לדיק, שורח קבלה, לקוים מנחיה, JQR, July 1918, עמ' 88).

צָפִי, סו' — שוּך לְמִין הַצֵּפ והַצֵּפִּי: וְרָאוּ שְׂחָדָה כִּי הַחַיִּים הַצֵּפ עֵי יוֹת אִינֶם כְּמוֹ מִין אַעֲקָה כִּי אִרֶם מִין הַאֲעֲקָה אִינֶם יְכִדִי לַחֲקֵן מֵאִכְלָם מִשָּׂאֵר בְּעֵלֵי חַיִּים אֲבָל שֶׁהֵם שׁוֹנָאִים בְּטֶבֶע כֹּל מִינֵי בְּעֵלֵי הַחַיִּים וַיּוֹכִזוּ לְבַטְלָם (הַסְתַּחֲלוֹת לְחֻלְמָנִי, חֲסִיד שֶׁל פִּילִיזֹפֶסְקִי, 31).

א. **צָפָה**⁽¹⁾, מִסְנוּ צָפִיפָה, צָפִיפּוֹת, א. צָפָה.

ב. **צָפָה**, מִסְנוּ ב. צָפָה.

א. **צָפָה**⁽¹⁾, קָל לֹא נִמְצָא מֵאלָא נִבְי' פְּעו' צָפּוֹת, מ"ר צָפּוֹתִים, — בְּכּוֹשׁ וְלַחֲוִין: עֲשֶׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ

(1) [עו' בהערה הבאה].

(2) [הִשְׁרַשׁ צָפָה לֹא נִמְצָא בְּמִקְרֹת שְׁבָחוֹתֵינוּ מֵאלָא בְּשֵׁנֵי הַמֵּאמָרִים הַמְּבֹאֲרִים, בְּכִינֵי פְעו' צָפּוֹתִים וּבְכִינֵי נִצְפּוֹתִים. בְּמִקְדָם הָרִאשׁוֹן הַבִּינְוֹהוּ גְדוֹלֵי הַמִּשְׁרָשִׁים (עו' רש"י והרמב"ם נִמְכָּרִים הַמִּשְׁנִיִּים, נִפְרָשׁ נִמְכָּרִים הַמִּשְׁנִיִּים נִפְרָשׁ לֹא, נִנְעָשׁ) בְּמִשְׁמֵי דְחֻקִּים וְלַחֲוִים זֶה אֵל זֶה, וּבִפְרוֹשׁ כֹּה־בְאִים הַדְּבָרִים, כְּכִי בִשְׁנֵי הַנִּסְחָאוֹת שֶׁל אֲדָרָג (סו' שֶׁכֶּר 105-106). וּפְרוֹשׁ זֶה נִסְמָךְ לְכַאוּרָה לֹא רָק עַל הַנִּגְדוֹר אֵל רוּחֹתִים אֵלָא גַם עַל חֲעָרֵב צָפָה שְׁמִשְׁמָעוֹתֵינוּ לַחֲוִין (וְאִין מִקְדָם לְדָבָרֵינוּ רַעֲבִיט הַגּוֹזֵר הוֹרָאָה זֶה מִן צָפָה ע"פ הַמִּים), וְכֵן מִשְׁמֵשׁ צָפּוֹת, צָפּוֹתִים בְּחֻלְק שֶׁל הַסְתַּחֲמָא וְאַף הַיּוֹם בְּמִשְׁמֵינוּ זֶה: דְּחֻק וְלַחֲוִין יַחַד, סְפִיפָה וְדָבָרֵינוּ, אִךְ עו' לִקְטָן, וְאִמְנֶם רַבִּינוּ יוֹנָה לְאִבּוֹת מִבְּיָא פְרוֹשׁ אַחֵר: הֵיוּ עוֹמְדִים בְּעוֹרָה שׁוֹרֹת שׁוֹרֹת זֶה בְּצֵד זֶה צָפּוֹתִים וּמִשְׁתַּחֲוִים בְּרִיּוֹת שֶׁלֹּא הָיָה אֶחָד מֵהֵן דּוֹחֵק אֶת חֲבִירוֹ וְהוּא פֹלָא, ע"כ. וְגַם פְרוֹשׁ זֶה הוּא ע"פ הַעֲרֵב, כִּי שֵׁם כָּא צָפָה מ"ר צָפּוֹתִים, בְּמִשְׁמֵ שׁוֹרָה, וְגַם בְּמִשְׁמֵנוּ זֶה שְׁמִשְׁה הַמִּלָּה בְּמִהְמָא, עו' בְּדִגְמָאוֹת, אִךְ מִשְׁמֵנוּ זֶה אִינֶה מִתְאִימָה לְעִינֵינוּ.

וְאוֹלָם אִין לְסִמָךְ בְּהַבְנַת הַמֵּאמָר עַל דְּבָרֵינוּ אֲדָרָגֵינוּ הַבְּאִים בְּשֵׁנוֹי נִסְחָאוֹת רַבִּים (עו' בְּהַעֲרוֹת שְׁבָחוֹתֵינוּ הַמִּסְכָּם: וְאִין סִפָּק שְׁנִסְחָאוֹת שׁוֹנוֹת כָּאֵל לְכַאֵן גַּם בְּסִפְרִים וְגַם בְּכ"י), וְשִׁאִינֶם אֵלָא פְרוֹשׁ מֵאַחַר בְּהַרְבָּה לְמִקְרֹת הַקְדוּם שְׁכַאבּוֹת, וְעַל כֹּל פִּנִּים אִין לְהַפְרִיד צָפּוֹתִים מִן נִצְפּוֹתִים הַבָּא בְּמִכִּילָתָהּ, וְהוּא שֵׁם (עו' גַּם נִהְיָה הַנִּסָּח) לֹא עִינֵינוּ שֶׁל צָפּוֹתִים מִקְמוֹתֵינוּ זֶה עַל יָד זֶה, אֵלָא שֶׁל לַחֲוִין הַבָּא מִלְּמַעְלָה וְהַמְעוֹרֵר יִרְאָה וּפְחָד

(א) צָפָה (ב) צָפָה, צָפּוֹתִים

לְאִבּוֹתֵינוּ כְּכִי הַמִּקְדָּשׁ וְכו': עוֹמְדִים צָפּוֹתִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רוּחֹתִים (לְכַוֵּן ה' ס'). רָאוּ הַיָּמָךְ עוֹמְדִין הַמִּלָּאִים, צָפּוֹתִין וּמִרְתַּחֲוִין לְפָנֵינוּ (יְלִמְדֵנוּ, דְּבָרוֹת חֲסִידוֹת, מוֹנֵחַ בְּעִירָךְ עֵדֶךְ 95). — וּבְמִשְׁמֵנוּ לְחֻצִּים יַחַד זֶה אֵל זֶה, zusammengedrängt; serré, pressé; crowded together: אֵילָה זֶה אִבְרִיָּה צָפּוֹתִים וְהוּא מִתְקַשֵּׁה לְיֹלֵד וְכִי הַקְבִּיָּה עוֹשֶׂה מִצִּיאָה לָהּ גַּחֲשׁ וְהוּא נוֹשֶׁכָה וְאִבְרִיָּה מִתְרַפֵּין וְכו' (כ' לוי נִסִּים רִשֵּׁשׁ נָן לְקִים, מִדְּכָס שְׁמוֹחַל ט' 1). — וּבְמִהְמָא: אֵילָה אֲחֵבִים וְיַעֲלֵת חָן וְכו' מֵה אֵילָה זֶה אִבְרִיָּה צָפּוֹתִין וְכֹל זֶמַן שֶׁאִדָּם רֹאֵה אֹתָהּ נִרְאִית לּוֹ כְּחֻדְשָׁה, כִּי הָיוּ דְבָרֵינוּ תוֹרָה כְּחֻדְשִׁים (יְלָקָשׁ מִשְׁלֵי ס, חֲתָנִי 2). שְׁחָן מִצְטַמֵּתִין וְעוֹמְדִין צָפּוֹתִין בְּכִינֵי בְּנִסְיוֹת וְשׁוֹתִין דְּבָרֵינוּ תוֹרָה כְּצִמָּה (לְגַדָּם נִלְחָשִׁים עַד, בִּיחְמִיד יְלִינֵךְ 7, 109). סִכָךְ הוּא אֵילָן שְׁעִנְפָיו צָפּוֹתִין. מֵאֵד (סִכָל טוֹב, נִלְחָשׁ כִּי יֵי), — וְאַחֵר הַפִּיטֵן: צָפּוֹתִים פָּנֵינוּ נִאֹוֵר מִשְׁפָּטֵם תַּת לְאוֹר, צָחֵן רַע שֶׁאוֹר כְּרִיב בֹּל יוֹכֵר (כ"א קִלְיָה, זִכְרֵי חֲסִידִים, זִכְרוֹנוֹת מוֹס' א' כ"ה). הַכֶּשֶׁל בְּנִאֲפָה בּוֹרֵת נִאֲפָה חֲצֵה כְּרִיב צָפּוֹתִים בְּקוֹל חֲרָדָה שׁוֹפֵר (סוֹח, חֲסִיד דְּעִי, שְׁמוֹחַל סס). שִׁיחַ צָקִים

בְּלִבֵּי הַנִּצְפָּוִתִים, שְׁהָאֵל כֶּפֶה (ג"א כְּבִשׁ) עֲלִיהֶם הָרַב כְּגִינָת. וְלִפְנֵינוּ אִפְשָׁר לְחַבֵּין גַּם אֶת הָעִינִין שֶׁל "עוֹמְדִים צָפּוֹתִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רוּחֹתִים" לֹא עַל רוּחַ מִקְמוֹתֵינוּ אֵלָא עַל רוּחַת נַפְשֵׁינוּ: בְּשִׁעְמָדוֹ לְהַסְתַּלֵּל כְּאֵילָה לְחֻצוֹ עֲלִיהֶם אִימָה וּפְחָד, וּכְשֶׁהִשְׁתַּחֲוּוּ כְּכִי רוּחַ לָהֶם, וְצ"ע.

וְהוּא שְׁקִשְׁרוֹ לְשִׁרְשׁ צָפָה גַּם אֶת דְּבָרֵינוּ הַמִּשְׁנָה (מִנְחָה ס) מִחֲבַת צָפָה, שֶׁהַבִּינְוֹת בְּמִשְׁמֵנוּ שְׁמוֹחַת, וְאַחֲרֵים גּוֹרֵם מֵלָה זֶה מִשְׁרַשׁ צָפָה (כִּינֵי), אִךְ אִין שֵׁם אֵלָא בִינֵי פְעו' מִן צָפָה בְּמִשְׁמֵנוּ (מִנְחָה) צָפָה לְמַעְלָה עַל הַמִּחְבָּה, (עו' נִהְיָה לְמִקְדָם, עמ' 5426). — וּבְפִיטֵים שְׁחֻצִּיא אֲלִבּוֹגֵן (Stud., עמ' 177) כְּתוּב: הַשְׁרִיץ מְעוֹפָה, וְהַשְׁחִיץ לְנוֹפָה, הָעִיט לְעוֹפָה, הַשְׁרִץ לְרַפָּה, חֲרָקֵק צִיפָה, מִמִּי יִפָּה, נִפֵּשׁ הָיָה וְעוֹפָה יַעֲוִפָּה, ע"כ. אִךְ נִרְאָה שֶׁאִין "צִיפָה" לְשׁוֹן צִיפּוֹתִים אֵלָא מִשְׁרַשׁ צָפָה, וְהַבִּינָה: הַקְבִּיָּה הָצִיף אֶת חֲרָקֵק בְּדָגִים, עֲשֶׂה שִׁינְוִינוּ דָּגִים בְּרַקָּה.]

(1) [הַשְׁוֵה בְּכִי (נִיב טו'): : אֵילָה זֶה רַחֲמָה צָר, בְּשִׁעָה שְׁבוֹרֶעֶת לְלֶדֶת, אִנִּי מוֹמֵן לָהּ דְּרָקֵן שְׁמִכִּישָׁה בְּכִיַת חֲרָם וּמִתְרַפֶּה מִסּוֹלָדָה וְכו'.]

(2) [הַשְׁוֵה בְּכִי (עֲנוֹי נד'): : מֵה אֵילָה רַחֲמָה צָר וְחִבִּיבָה עַל בּוֹעֵלָה כֹּל שְׂעָה וְשְׂעָה כְּשֶׁהָ רִאשׁוֹנָה, אִף דְּבָרֵינוּ תוֹרָה חֲבִיבִין עַל לוֹסְדִּיהֵן כֹּל שְׂעָה וְשְׂעָה כְּשֶׁהָ רִאשׁוֹנָה, וְכַעֲנוֹן זֶה בִּיחְמִיד כְּט.].

מריסתם השנאה בטבע (אלא לתקן מאכלם) (התחלות לחלפני, חקיף של פילוסופיק, 31).

צפעה ⁽¹⁾, ט"ז, מ"ר צפעות—מי שצפע תמיד, והוא בנוי של ולול לילדים קטנים ⁽²⁾: ותלו עליו (על היתד התקוע) כל בכוד בית אביו הצאצאים והצפעות כל בלי הקטן מכלי האגנות ועד בלי הנבלים (שע' כז כד).

צפעוני ⁽³⁾, ט"ז, — כמו צפעוני: מה צפעוני זה מפרש בין מיתה לחיים כך הפרש חיון בין נח לבניו (מדבר ויקרי יז). — ואמר המשכיל: הצפעוני (בלוגד שליוכע, ברוך שלאנגע) נמצא לרב באיראק ואין לו ארס כלל, עיניו קטנים מאד וכו' וכמעט שיגיע בו בהכאת מה יפוצץ לחתיכות שונות (כרך לילדל, כלפינו לנוודים א' ח' כ:).

צפעוני, צפעוני, ט"ז, מ"ר צפעונים, — כמו צפע ⁽⁴⁾: ושעשע יונק על חרפתו ועל מאורת צפעוני גמול ידו הרה (שע' יא ח). ביצי צפעוני בקעו וקורו עכביש וארגו (שס נז ה). כי הגני משלח בכס נחשים צפעונים אשר אין להם לחש ונשכו אתכם (ירמ' ס יז). אחריתו כנחש ישך ובצפעני יפרש (משלי כז כג). — ואמר הפיטן: כצפעוני גוי גושכים ומוחצים, לרע רצים ולאיד רצים (כ"ח קליר, חטום, קרב א' שנועי). מורה רוש מתאנה לשופני עמר, צפעוני יום להשמיד ולהרוג ולאבד כל מחמד (דקט"ג, חני הגבר, קליר' ט"ז, קדור דקט"ג, שכו). — ואמר המשורר: הם הנחשים השרפים תשלחי בהם ואין לחש לצפעוניך (דמכ"ט, סגל תני לנד, דיואן סג, גודליאנה). ואל חברה לצפעוני קוצות עלי פנים בסי בשת בכוסים (הוא, הכיס מה, שעה"ס 70). ירא טהמאו מחפיר ומביש, יפחד מעין כצפעוני יפריש (הוא, לזכר כעקן, שס 83). חנה פלאו אל קדוש ישראל ועל יחוד שמו תשא מבן מעמסה ובאריות ודכים וצפעונים ועקרבים מגושה (כ"ח הלוי, חסא חדני, שס 116). רמוני מעין רוח שמרה מעינים כי הוציאה מאחר צעף צפעונייה אך נא

צפנת, ט"ז, — מור צפון ⁽¹⁾: שם כתם אופיר ושהם יקר וספיר וכו' וחרשיש וכדלח גפרית ומלח וכל צפנת ⁽²⁾ פענה (כאנ"ט, חי בן חקי, כהנא ב, 40). משיח אלמים וספענה צפנת מוהי גר ותושב וחי (הקד' תנ"ג' מרס האש"י לנאנ"ס לקדש'ס). — ואמר הפיטן: ליל שמורים פענה צפנת מעבריו מורו אל עבריו (ליל שמוכים, מעריב ב' פסא). — ואמר המשורר: ואהבתי לבן פרת יהוסף עלי כל אהבה גדלה ועצמה לגור אריה וילד שעשועים וצפנת פענה כל תחומה (יוסף בן חסדי, הללני, שעה"ס 29).

צפע ⁽³⁾, ממו א. צפע, *צפעון, צפעוני ⁽⁴⁾ *צפעני.

צפע ⁽⁵⁾, ממנו צפוע, צפיע, ב. צפע, צפענה.

צפע, ט"ז, — שם למין ממיני הנחשים הארסיים, עפ"ר לפי תרג' עקילס, Basilisk; basilisc, ובמליצה בנוי לאויב קשה וערני: אל תשמחי פלשת כלך כי נשכר שבט מכך כי משרש נחש. יצא צפע ופריו שרף מעופף (שע' יד כט). — ואמר הפיטן: שורדנו מדור לדור ומקץ לקץ שורש צפע אותנו עוקץ (דקט"ג, חללה נפשי, קליר' לוס גדלים, קדור דקט"ג, של). — ובשמוש המפורים: צפע העגיל (רינגל-נאטשר) הוא היותר נמצא אצלנו ביערים, ארכו כמאה וחצי ועביו כעבי מצבע וכו' (י' סיניקה, תולדות חלפן, סהייס, כג).

צפע, ט"ז, — כמו צפענה, בן, נין ונכד, ואמר הפיטן: זמן והנקב לראש ראשית גוים לרע לדרוש, היות לכל בוגדים ראש, וצפעו תלות במבחר ברוש (כ"ח קליר, חן קולץ, קרוב' שנת זכור). בן בכורת (שואל) חל דבר אהיה בקוץ אשר נכמר ויחיה בכן צפעו צין לצדים שיהיה. (הוא, העלך, קרוב' מוכים). — ומ"ר *צפעים: והצפעים אין

(1) [עפ"י דרשת שמו המצרי של יוסף צפנת פענה, ועי' פענה, הערה].

(2) [בהוצ' איגר. (שנ" 141): וכל מיני פענה].

(3) רק בעבר.

(4) [ועי' בהערה למלה זו ולערך צפרדע].

(5) בערב' צ'פע a) כמשמ' הוצאת צאה מהגוף.

(6) צפע

(1) משרש ב. צפע.

(2) [ועי' בהערה לערך צאצא].

(3) [בעקר מ"י חדש שנגזר מן מ"ר צפעונים].

(4) [אפשר שהקדמונים גזרו מלה זו מן ב. צפע.

ועי' ב. פ"ש, הערה].

לא נצפנו¹ עתים (סס כד ח). — ובתו"ם: ואותיותיו (של משה) משולשין משה, ואחים שלשה משה אהרן וסרים, ובצפן לשלשה ותצננהו שלשה ירחים וכו' (פסוקי דזמיר, יסרו ח).

—הפע' הצפני², הצפניני, — כמו קל במשם' א: ולא יכלה עוד הצפני³ ותקח לו תכת גמא וכו' ותשם בה את הילד (שמות ז ג). מי נתן בשאול תצפני⁴ תחתינו עד שוב אפר (ליוצ יד יג). — ואמר בן מירא: אל תנוע דבר בעתו ואל תצפין את חכמתך כי באומר נודעת חכמה וחכונה במענה לשון (צ"ס ג"י ד כג). טוב איש מצפין אולתו מאיש מצפין חכמתו (סס מא יס). — ובתו"ם: אם ראיתם אותו שמבקש להתגרות בכם אל תעמדו בנגדו אלא הצפינו עצמכם ממנו עד שיעבור עולמו. הוי פנו לכם צפונה (כ' סייא, מד"ר דב"י ח). אם זכיתם להצפין תורתנו אנו משביע אהכם משוב הצפון לעתיד לבא (מד"י ע"ג ז). — "ובהשאלה: הצפין דבר בלשון הצפנינה את הענין, אמר בלשון חידות: הצפנינו היכן ר' אלעי צפון, אמר להן עלין בנערה אחרונה אחרונה עירנית והנעירותו (עירכ"י נג:). הצפנינו היכן ר' אבהו צפון, אמר להן נחייקין במכתיר וחגבים למסיבשת (סס סס). — ובספ"א: בהיות יהושע ביריחו ויריחו סגרת ומסגרת, גדרו ארצו והכבירו בריחו ולא יכלו הצפנינו מנגה פנינו (כ"י הלוי, נכסח ליהושע, כן דפא, עמ"ס 100). אבל לא יראה להם האהבה אלא

¹ המליצה קשה, ויש מניחים בהפסוק הגהות מתחלפות. [לפי מורטשינר, ס' איוב, הכונה: מדוע, משרילא נצפנו עתים: כי כן בא שריל, שרילא במשם חנף ורשע בסורי].

² [ע' בהערה הבאה].

³ צדי דגושה, ואמר ריב"ג (נכ' אלנשתלסך עמ' 21), [ווי' בתרג' לעבר': ולא יכלה עוד הצפנינו, ורגשו את הצדי בו הואיל וחששו שידמה בהגיתו לשין שהוא קרוב לו במוצא, בפרט עם פא רפויה, ועשה זאת לשם דיוק הסכתא, ואין הצפנינו בהא הידיעה כמו שחושבים בו אנשים ששמים את הווי שבו מיתרת וקוראים ולא יכלה עוד הצפין, אלא הוא מקור של הפעל הכבד והווי בו הוא כנוי הפעול וכו'].
⁴ כך הקרי, אך לפי הכתיב אפשר כי היתה הכונה באן לקל: תצפני.

מצפנינה בלבו (כ"י אלנקלוט, מנח"מ ז 144). הנדיב יתגרב בהונו לאוהביו ואפי' הוא מעט, והכילי יצפין אותו לאויביו ואפי' הוא הרבה (סס סס, 250) — ואמר הפישן: ובתמשה קולות הצפונים קול רנה ויושעה מצפנינים באהלי צדיקים צפונים (כ"י ח קלי, אלהים אל דמי, סלוק שנת זכור).

—הפע', הצפן, הוצפן, — שהצפינו אותי, הפישן: ומניחתו קראה לו אבי מוכו לאמר בסוכו הוצפן שלשה ירחים מפני בני חם (ס' פיש, שמות, כנז, קז:). — ואמר הפישן: שאגו שלשים למנחלים שלישים, בני אבות שלשה על מוצפן שלשה (ינאי, המכונס על כל נכסה, קרוב' וזאת הנלכה, זולאי, כנו). גיה קראת להאיר עיפה, גאה דרכך במעורת וסופה, גללת ו הוצפן לנחלי צרופה, גניו למו לתעל ולתרופה (משולם בר' קלוימוס, אשוחס נפלאותיך, עמודס יוס"כ, Elbog., Stud., עמ' 126). מי שנחבא מיוסורי מות ומי ש הוצפן ולא הפעים מות (מ"י נכר יסיה, קצן על יד יא, כג).

כ. צפן, קל לא נמצא.

—הפע', הצפין, — פנה לצד צפון¹: הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין (כנ ילסך, צ"כ כה:). — ובספ"א: מדרימים ממורח למערב, ומצפנינים ממערב למורח (סנפי דונול, מכמוני ליליסה, 81). חולכים באפלה בעורים אינם עומדים על מתכונת הדברים מי יצפין ומי ידרים, ומידיעת האמת נגעים ונסגרים (מנחם קנלוט, קוסמן, 11). — ואמר הפישן: גבה תקרה קרה כמקוראי אל, גבולות הדרים הצפין והציב בהר אל (מל"י צ"י ילסך, חס ססס, ינאי שנת צין יוס"כ לסכות). — "ובהשאלה, פנה לכל צד, ואמר הפישן: לכל צד פונים, ולכל פנים מפנים, ולכל רוח מצפנינים² ולכל קצוות מצפנים, וחיות ואוונים במחנם צפונים, בקול רעש גדול עונים (מ"י נכר יסיה, קצן על יד יא, כג).

—הפע', צי' "מצפן, — מפנה, ואמר הפישן: ולכל קצוות מצפנינים (סס סס).

¹ [ומה נגזר גם ש"ו מצפן, ע"י שם].

² [ברודי בהערותיו גזר מן א. צפן].

משביע אתכם משוב הצפון לעתיד לבא (מד' מסלי
 ז). משעה שאדם נוצר במעי אמו: אותה תורה
 שעתיד ללמד צפונה לו (כ' יסוע, סס סס).
 — *צפונה, ט"ז, במשם צפונה, סעלת הצפן: ומנין
 שהלשון הוה (צפונה לפני ה') הוא לשון צפונה.
 שנאמר חרשים גם ישנים דודי צפנתי לך (מד' ויקר'
 ז). — ובסמ"א: וכן נאמר בבואור ההכטה
 הצפונה אשר כווננו לבארה בספר הוה כי התורה
 קצרה בבואור ענינה מפני שסמכה בו על השכל (כ"י
 ח"ט, סו"ט, סיכוד י'). ואופני יושר הבטחון בזה שיהיה
 האדם צופן בלבבו כל המעשים האלה והרומה
 להם (סס, הנסמון ד'). והם (אנשי דור ירמיה) היו
 צופנין הענין השני אשר הוא הסכל, בבחש
 באלהים וללעג על הנביא (הוה, טרטי כינ"ג, נסח).
 ואם ירצה אדם לילך בעצת רשעים ולרוץ עם גנבים
 ולצפון עם הגואפים יעשה, ואין שם טבע ולא
 מולד שמושך אותם לאחד מהדרכים (אג' רמז"ט
 לחכמי מרסיליה). ואומרים לו (לגר צדק) הוי יודע
 שהעולם הבא אינו צפון אלא לצדיקים והם ישראל,
 וזה שתראה ישראל בעער בעולם הוה טובה היא
 צפונה להם (רמז"ט, אסורי גיח' יד ד'). והיה האיש
 ההוא סתבייש כנפשו ואומר אילו היה יודע מהרן
 צפון! לבי וכו' לא היה סתיר לעצמו להסתכל
 בו, (כ"ט ח"ט, ט"ז רמז"ט לנצח א יצ), ודע שמי
 שתעמוד לפניו יודע צפון לבך (סס צ יד). והוא
 הכיר מסראה עיניו צפוני רעיוניו ושמע קצת
 הגיוניו (כ"י חזיון, ססכ' ג, 38). גלי לי סוד לבך
 וצפונך אשר טמנת בחובך (כ"י זכארה, טעטועיס
 ג, דודזון, 17). קרא טוב העולם הוה צפון כי לא
 תשיגהו יד האדם לרצונו כי אם ברצון הבורא (כד"ק,
 סס"ט, לטן). והיו דבריו עמוקים אין סבין אותם עד
 שקם ג'ילינו וגלה מסתריהם וצפונותם (כס"ט
 פלקיול, סננקס, לה). היה לי שכן דע וכו' והייתי
 מנלה לו סודות וחשבתי שימשיגם בלבו וכו' ולאחר
 זמן גלה אותם והראה לכל צפונותם (הוה, אגרת
 סומסר, קנן על יד יא, עג). שכן דרך שופכים דמים

אורכים וצופנים ומוסנין עצמן במחבואות שיצאו
 על עובדי דרכים סתע פתאום (כ"י זן נחמילס, ט"ז
 מסלי א יא). — ואמר הפישן: חרדוף הצלמון יועצני
 על צפוניך תתן להבהב נוחצי פנינוך (כ"ט קליז,
 טכס סוכו מני, קינ' ח"צ). כי בני ודים חללו צפוני
 (הוה, ח"טס תפארת, סס). בארון גנוה אביר התעודה,
 ועוו צפונה בחדרי קרבות (כאצ"ט, חלונס, ח"ג, 18).
 מי כסוך היודע צפון חובם אנה יסתרו ולכם הוא
 מספר למלך (הוה, מ"י כמוך חס"ס יט מנלעדד, סס 230).
 ממקום שהרה תרמו וחכמתו השפיע, משכו לערן
 עסקו בצפונות מופיע (מליז דר' ילקס, יול' טכס
 חס"ס טנועות). שדר מלונך וכל מחמר יקרר באין
 אורים ותומים אשר גלו צפוניך (ז"ין נמסס, קינ'
 ח"צ). — ואמר המשוור: תנה אלי לאביו מצפונך
 אשר תצפן לרעיו החסידים (כ"ט הנגיה, סכמיס,
 נדודי, 18). דמעה בעיני מאנה לדרת, אולי צפוני
 לא תהי מנרת (רמז"ט, דמעה נעני, נדודי א, ג). הכי
 נראו סלאים הצפונים אשר היו בלב ימים
 במסים (הוה, ח"טס מ"י, טע"ט 60). חלוי ירעה את
 צפון לבי לכם ורמעי יהיה אותי (הוה, חס"ט ג, 60).
 אכלוג לבבי על פרידתו, אכן צפוני הכני פרש
 (סס סס, 94). תוכה לטובות צפונות ורוות במימי
 ערנים (סס מ, 74). אולי אבקשה לנפשי את אשר
 אהבה, שם אחנה לו צפון דודי ולבתי (יחוס גיחס,
 נצין עפא"ס, טע"ט 125). גבר אשר דת וחוק חרת
 עלי לבו, ישמח בדעתו בנכור עת שלוף חרבו, לחקור
 יסוד סוד צפנותיו יעלה אל סעון טרע ונשקיף
 בעין שכל באשכבו (כאצ"ט, חס"ט ז). ועל סיו
 גשפעות צפונות כל דעות כדת אל (הוה, נדוד
 סכ"י, כהנא ח, 24). באותות הם חסרות שם צפנתי
 וזה טעם לך יגיד צפונות (הוה, נכארת, ח"ג, 24).
 וכן שמע יהי מנהו לאוזני בכוא הקול. אלי חדר
 צפוניו (כ"י זכארה, נתי סנסס, נספר טעטועיס,
 דודזון, 157).

— נסע, נצפן, נצפני, נצפן דבר מעיני סלונ, וכדו',
 נסתר: כי עיני על כל דרכיהם לא נסתרו מלפני ולא
 נצפן עונם מנגד עיני (כ"י יו י'). — ונצפן דבר
 לסלונ, שסר ונעדר לו: כל ימי רשע הוא מתחולל
 ומספר שנים נצפנו לערוץ (חיונ ע"כ). מדוע משרי

(1) [שמוש זה וחרומים לו השפיעו מן הערב'
 צ'מירא], צפון-מחשבה.

יאבה ה', צפירה חוללה עתה חוללה, יען מעלה מעל כה' (חז"ט, חל חל חקק, חז"ט 185). ושור יסעתי וזכר בארה וצור בוראה ומטריפה ובורה במרם יחשיך שמישה ואורה ולדת חק. וביאת הצפירה (טננול, נחצ' ח, 62). כי בצפירות יומך בא לך חלילה, נשבר הנבל וחבליו נמשו (י"ג, נאז של דנעז, טרי י"ג ס).

ג. *צִפִּירָה, צפורה, ט"ז, כמו ספירא, טה שמסחר מצואר הסוס ומנכו (1) : סורד של צפורה אם יש לו גפים טמא, אין לו גפים טהור (תוס' כלים צ"ט ס ה). שלשה סדליו, של אדם טמא מדרס, של מתכות ושל בהמה טמאה טמא מת, ושל שעם ושל צפירה שחור מכלום (סס טס צ"ז יא). כל החוצלים בין של שעם ובין של שק ובין של צפור (2) : ר' דוסא אומר טמא טמא מת וחכמים אומרים מדרס (סס טס ד יד). משמרת של וין שפלה, אם משמשת מעין מלאכתה טמאה ואם לאו טהורה, ר' אלעזר בר' שמעון אומר, של שק ושל בנר שיעורה בשמרים, של שעם ושל צפורה ושל חבל (3) שעורן ברמזים (סס טס יצ).

ד. *צִפִּירָה (4), ט"ז, — פִּקֶּר (5), Morgen; matin; morning, נוהג בספרות.

צִפִּית (6), ט"ז, — שם הקבין לכל המסכים אל השלחן בשעת המשתה (7), Mahlgeste; convives; boon.

(1) [כך פרש רש"י (סוכה כ:) לפי דכתיב ספירא (עי' לעיל בערך ספירא, עמ' 4159) ; ואפשר באמת שיש קשר לפרש ספר כלשון תפירת השער אל צפיר העוים (שהוא באש' שפיר, ועקרו אפוא שפיר, ושהוא נקרא על פי שעריו וצמרו, כדגמת שפיר עוים באותה משמ' ועי' גם צפיר במשמ' שפיר).]

(2) [בהגהות הגר"א : צפירה, ובבבלי (סוכה כ:) : ספירא, ועי' בערך ספירא, עמ' 4159 ובהערה שם.]

(3) [נוסח הדפוס : ושל צפירה ושל חבלים.]

(4) [כמו צפרא בארמ', ויש שפרשים שפישו את המלה ב. צפירה במשמ' זו, ולפי פרוש זה פשט השמוש של צפירה במשמ' בקר.]

(5) [כך בב"י המתבאר, ולא מצאנו דגמה לשמוש זה במקורות.]

(6) מן ג. צפה, עי"ש כל המ"מ.

(7) [עי' אפשרות אחרת בהערה לערך ג. צפה.]

במשמ' בריכה, סיבוב במלאכת קליעת הקופה, הסל : הקנונים הגדולים והסוגין הגדולים (מאימתי גמר מלאכתן לענין טומאה) משיעשה שני דורים לרחב שלהם, ים נפה וכברה וכף של מאונים משיעשה דור אחד לרחב שלהן. הקופה משיעשה שתי צפירות לרחב שלה והערק משיעשה בו צפירה אחת (כלים טז ג). תני הוצין כדי לעשות אוון לקפופה מצרית, הרא דאת אמ' באילין רכיבוא, כרם באילין קשייא כדי לעשות צפירה (י"ט ס טס ס ז). — *צִפִּירָה בלוח, קו עגל, עגול, מעגל : ובתוך הלוח שלש צפירות, הצפירה הראשנה צורת יב מולות (מגלות אלכסנדר, 2, קצן על יד, עק"ה, הולחם ישראל לוי).

ב. *צִפִּירָה (2), צפורה, ט"ז, — העת הקבועה לאדם, תורו הקבוע אחרי וולתו בדבר מן הדברים, Rang; tour de rôle; rank : כה. אמר אדני יי' רעה אחת (3) רעה הנה באה קין בא בא הקין הקיין אליך הנה באה הצפירה (4) אליך יוצב הארץ בא (5) העת קרוב היום (יחזק' ז ס-ז), הנה היום הנה באה יצאה (6) הצפירה צין המטה פרת הודון (סס טס י). — ואמר המשייר : ואילם מת אלי ימים מעטים כיום עכרה, כיום צרה עכורה, ואמרת אחת, איך אחיה עור, וסר צלי וכמה הצפירה (ר"ש סנייד, חלום עון, צדוק, 127), עדי אף אל חרה ונגעה הצפירה, ויד האל סרה ונתן תנמוליהם (רונצ'ט, דיואן, נב, צדליאן), פערו פיהם בארי נוהם, מלוח להם לא

ג. וכן נדרש בירוש' (ענוז' סוף פק ח) : ד' יוסה בי ר' בון שמע לה מן הרא מירא וחרר ישוב ויצפור מחר הגלעזר, ולמה הן חוזרין בצפירה מפני השינאין.

[1] [בתוספת' (כלים צ"ט ס יג) : צפירות' צפירה.]

[2] מן ג. צפה, עי"ש, בערב' פרצה a) במשמ' זו. — גורת ברת מן צפה b) במשמ' ציפ' אלהר, במשמ' נשיח, אינה נכונה.

[3] הפסוקו כל החדשים כי זה שבוש במקום אחר.

[4] הירוג' העתיק את המלה כצורתה בכתב רומי sephphira, רק פ כפולה, ואולי זה שבוש. וחרגס עקולם σφαιρα, ר"ל הגמה, כמב, ואולי גרס הצפירה?

[5] צ"ל באה העת.

[6] אולי מיתורה.

(a) فرصة (b) صرف

א. **צִפְרָה** (1), ש"י, כמי' צפירה, — קליעה של שערות או של ענפים ופרחים לעמדה על הראש,

Kranz; couronne; wreath : ביום ההוא יהיה יי

צבאות לעמדת צבי ולצפירה תפארה לשאר עמו

(ישעי כח ט), — ובספרים : והבאתי תוכחתי בשורה

לעשותה לך צפירה (דנש, חס' לנחש, סקד, ט).

לכבוד גדלת קדשת צפירת התפארה ומירת

השררה וכו' (כ"י סלוי, לכבוד גדלת, מכתב ליסוסע צן

דואל, טע"ט 99), ונשיהם (של ההאטטענמאפען)

תשאנה מכלקות כדורות מקיבת בהמה או חיה משוחח

כשומן ופית כבשן, ועליה צפירה (קראנץ) משוכצה

קליפות חוטמים וכו' (כ"ס בלדך, סנילי עולם, כ, מו:).

— ואמר הפיטן : והגבירה והצפירה בראש יוד

תשימנה ומצננת מעלפת בראש אהרן תקימנה

(כסנ"ה, שני ימים, מלכוס לשנה ח חסכה), צפירה

מעטפות באיבה נהדפות (בנך צן שמואל מנינך, אלכטות

שלה קי' ח"ב), פסח צפירות צר לעלוקה (שם

לכלו פחוס, מעיז ליל ח סקח), — ואמר המשורר :

ותוכחתו לכל ראשים עמרת, וזכצפירות עלי

קדקד סבולות (כס"ג, סירי שלמה, דוקס, ט).

אקשור בשירי עמרה, ואל מי אארוג בניב צפירה

(JQR NS I, ע"י 244), שר הנדיבות משעליו

נבראה רוח אלהים על יקרו נחה, על כן עבדוהו

בנית ימים ושח גבחות צפירות, וגם גלחת (ד"ק

של יסודי מלכוס וכו', ב, יעקב מן, 267), — (צפורה 2).

(1) משרש כ, צפר, כעיר' צפירה א, במשם

מקלעת שערות, ובשם תיאודוטיון הביא תירוגי' ὁμοπλη

ר"ל מקלעת שערות.

(2) [אפשר שאין זו אלא שמוש של א. צפורה

במשם' עמרה, אך יתכן שהשפעה המלה מן 'היוג'

σπειρα, דומ' spira במשם' סיבוב שבכריכה, ואמנם

אפשר כי המלה היוג' נשאלה מלשון שמים, השוה

וכד', והוא בודאי מן 'היוג' σπειρα, במשם' זו : משל

לפלך כשר ורם שבא למדינה ועליו צפירה מקופתו

וגבורים מימינו ומשאלו וכו' (מכ"י צלח, פגשח המלח

— (ליונא 3, 1) — "במשם' צאצא, לשון הצאצאים

ההצפעה, ואמר הפיטן : צפיעו בכל מענה, והבחת

הטוב לא ישנא, עד ירכב אחו' במרכבת המשנה

וישם רביד הוהב (כ"י סלוי, חלכוס בקדש, דיואן ג, 94).

המן צפיע איש שדה (2), נפשות בלי אל חי צודה

(כ"י סלוי, קומס חלכוס, חוכס ושונס : לפוריס, נד:).

— צפיעות, עי' צפיעה.

צִפְרָה עי' צפעה.

צִפְרָה ש"י, — מצב הדברים הצפופים יחד : אמר

אביו אתה מוצא בהרם שלמצרו שעומד

שבעה עלון בצפופה אחת שכשנוצרון ארבעה

גותרין שלשה (3) : (לכ' סק' לחלמי' כנ יהודאי

גלחוק 28).

צִפְרָה (4), ש"י, קמץ צפיר, מ"י צפירי, — תלש, Book

boue; be-goat : ואני חיתתי מבין והנה צפיר

העיום בא מן המערב על פני כל הארץ ואין נוגע

בארץ והצפיר קרן חותת בין עיניו (ד"י ס ט), וצפיר

העיום הגדיל עד מאד (סס פס ט), האיל אשר ראית

בעל הקרנים מלכו מדי ופרס והצפיר השעיר מלך

יוך (סס פס כ"ח), הקריבו עלות לאלהי ישראל

וכו' אילום השעים וששה כששים שבעים ושבעה

צפירי חמאת שנים עשר (עזרי ס לז), ויביאו פרים

שבעה וכו' וצפירי עיום שבעה לחמאת (דס"ב כט

לח), — ואמר הפיטן : ככה חכמה מחמשת ספרים,

כנהרג כהן וגביא ביום הכפורים, ועל דמו נשחטו

פרחים כצפירים וגדו כצפרים כהני צפורים (כ"ח

קליר, חוכס יסנה חללח, קי' ח"ב), בשאון קולך תועק

כצפיר ובמעשיך הרעים כבקר תצפיר, בשוקים

ורחובות תדלג כשעיר ולשוך הרע כים ילעיר

(עזרי סכצל, חוכס מוקד ט, מו:).

(1) [יעי' צפיעה, הערה 1.]

(2) [המן האנגי, צאצא מורע עשו.]

(3) [על סי' הבבלי (סוס 13) : אמר אביו

משכחת לה באסא מצהאח. דקמטא לה : שבעה שבעה

בקר קיג א דכנ נתרי ארבעת פשו להו. תלתא.

והבטוי הוא על דגסת : ככפיעה אחת.]

(4) [בארמ' צפירא, בסור' צפירא [ובאשו' שפיר,

כשין.]

שפחתו המעיד אותם בצפיות כדבש (לקטים עדנכי יסף סמנכי, גלילי, 88). וחכין קירא הוא קמח דבש וצפיות ורקיקין (תליל, גר' ה' מיניס, לט.). — ואמר הפישן: נושאים ונותנים במלחמתה שעה, נסתקים בדבשה וצפיות יערך (כ' שמעון בר ילסקי, מנחות שוכן עד, רשות לפסוק, מח' ויערי, 597). — ואמר המשורר: וברגנה ובגנינה סליצתי מהוגנה, מתוקה היא בצפיות אשר כדבש סגוגנה (כ"ה בן סני, דרכי נעם, ג:). — וכאן החדש משתמשים המדברים עברית באי בשם זה לצין בו ענה.

צִפְיָה ¹ש"ה, — ש"ה מן צָפָה, מארב, שפירה: נצפנה לנקי חנם, הכתיב אומר שצפיתם לנקי חנם היא (כש"י, משלי ח' יח), צופניה צפן רוח, מי שסבור לשוברה מתנוחיה צפית רוח הוא, בשם שאי אפשר לצפון הרוח כן היא לא תצפנה (סוף, שם כו יו). והתפרש בין גרף לבסוי, גרף כסו צפיה וצפיה, ובסוי לבגר ולענין (אשר המליץ לר' שלמה בר' שמואל, זכר, 14). — ועי' א. צפן, כינ' פיע'.

צִפְיָה ¹ש"ה, מ"ה, כמ"י צִפְיָה, — צִפְיָה בהמה: וענת שערים תאכלנה והיא בגלילי צאת האדם תענה לעיניהם וכו' ואמר אהה ארני וי' הנה גשמי לא סמטא וכו' ויאמר אלי ראה נהתי לך את צִפְיָה ²הבקר תחת גלילי האדם ועשית את לחמך עליהם (יחזק' ד יז-יח). — ובסמ"א: מולא דכזיתא רחמסיה, ר"ל צפיעי חסורו (אש' סגול' סוכני עד, 145). צפיעי הבקר בחיטם חבוש על סקום הכאב (אשק, 59). מי גלילין צפיעי בקר (כ"ס, ג"מ כו). סאני דקוסמא וכו' מי כלים עשוין מאדמה ומצפיעי בקר (ערוך ערך סקן). כבוי דרעיותא דניסן, צפיעי בקר (כש"י, ערוך כע:). ויתבש בצפיעי בקר וצואת העוים (לכנני, חסד חיים, נסליי הפקיס, כ"י צימ"ד שנטר). כלי גלילום ר"ל צפיעי בקר שנתייבשו וחקקו ועשאן כלים (המליכי

¹ עי' שרש ג. צפע, בערב' ציפע א, צאת הפיל.

² הכתיב צפועי, ואחרי פ. אך הקרי צפיעי, פ

הרובה.

³ מנע

צִפְיָה ¹ש"ה, — מין ענה, שחיתה עשויה בדבש, אך לא נחברר לא מה היתה צורתה ולא מה היו מעשיה: והוא (הסן) כורע גר לבן ופעם צפוחת בדבש (שמוס יו לח). — ובתוים: תנן כל הנצוק מחור חוץ מדבש הויפס והצפיות ²(נזיר כ.). — ובסמ"א: כל הכוורת עושין אותה הרבדים חלות חלות של צפיות דבש ושעיה וכו' (כש"י, שנה נג:). שתי חלות של צפיות מניחין בכוורת כשורדין אותה ומהן פרנסה לדבורים כל ימות הגשמים (סוף, זילס לו). אבל אם שם שמן כמילס כסו שאנו סמגין במרחשת סמגין וצפיות ³וחררות זהו חלוש גסור (סגליי הלעך זכר' קטע). ופעם א' היה מתפלל וכו' ונפל תלה של ראש מיד אחד וכו' ובדקו אותו וכו' וסצאו בו מלת דבש חסרה וישמה הרב שמתה גדולה ומרוב

הדחמא לא יצא עד שחמא כתובה אשורית על הספר בדיו, ע"כ, והוא לפי שגלה ב' ו' ושם על הנזיר, במקום על הצפיה. לכן נראה כי אין צפיה כאן אלא פ"ס במקום צפיה א, והוא בערב' דף של נייר, ומשרש זה מצחק, אף בערב'.

¹ השכנים תרגמו המלה צפיהת $\delta\epsilon\chi\alpha\iota\varsigma$, והוא ענה שכללה בשמן ודבש. ששים כבדיתא, והוא צוף, קרצת הדבש. רבי יהושע פרש: כמילס וכעין אסקריטין, ורבי אליעזר: כסולת זו שהוא צפה על גבי נפח ונלושית בדבש וחמאה. עקילס תרגם $\acute{\alpha}\mu\acute{\iota}\lambda\iota\omicron\nu$, והוא ענה מקמח סלת דקה, — כסעש שמש בדברי רבי אליעזר. ת"י תרגם כמו ר' יהושע: כאוסקריטון, שהוא ביוג' ענה אפויה על האת, אך היהודים השתמשו בה כגראח בכלל בשמ' ענה מטיגנה. ראב"ע הביא בשם הגאון כי הוא רקיק מצות, וריב"ג תרגם בערב' קטאיה, והוא עשויה בקמח ומרק. בערב' אין חבר לסלה זו. בכמר' יא ח נאמר כי מעכו כלשר השמן, וא"ג לשד — צפיהת?

[ואפשר שיש להבין: בצפיות שדבש, כלוי בשטח העליון שדבש, שהוא הוך והטוב ביותר, כשמש' השרש צפה — שטח].

² [במשנה (מסכין ה ט): ו(ה)צפחה. ובבבלי (סוטה טז:): והצפיותים. אבל ברש"י שם: הצפחת. וכן בפי' הרא"ש (נזיר כ): וצפחת כמו בצפיותה בדבש. ובפי' המשנ' לרמב"ם (מסכין ה ט): וזיפים וצפחת, שני מקומות בארץ ישראל שחיה דבשם בתכלית העובי וכו']. ³ [גדס: וצפוחות].

⁴ מנע

א. *צפיה, ט"ז — כמו צפית: ונוחת צופים, מיר לעזר דבש הבא כ צפיה (י' כו' שוטה ע יד).

ב. *צפיה, ט"ז — מראה: עשר ספירות בלימה צפית (3) במראה הכוס ותכליתן אין להן קץ (י' כו'). מי שמבקש להסתכל בצפיה הטרנכב לירר בשלום ולעלות בשלום וכו' (כ' ישמעאל, סיכום דבתי ח, ציקמ'ד יליק ג, 83). כך היו שונים בצפיה הטרנכב וכו' (סוף, טס ג, 84) — ובמשימ' פעלת הצופה, ראיה: מיר ישמעאל אמרו לי כל חבורה, בן גאים אחת, מושל באור של תורה כרי נחניא בן הקנה, ראה אם חזרתו וישב מצלינו מצפיה שהיה מציץ וכו' (טס יס, 86). ויש שתי משניות שהתנאים שונים אותן בדבר זה ונקראות היכולות דבתי והיכולות וטרתו וכו' ועל אותן צפיות שנה תנא זה מרבקה נכנסו לפרס וכו' (טס' בלוי, ליק, טס' לט). והיתה שפוערת של ר"ג מתוקנת למדת צפיות אלפים (כ"ט, עירוב' מג:). שבמקום שכל עומקו של גיא שם כלה צפיות השפוערת שאם יתרחק עוד מעט לא יראה את קרקעית הגיא וידע שעומקו של גיא והרחקתו שנתרחק משפתו הוי כמדת צפיות השפוערת (סוף, טס טס). ושאל קצת החכמים על הבורא מהו ואמר אלוה אחד וכו' אמר לו ואנה הוא אמר לו בצפיה (כ"י ח"ט, מו"ס, סימ' י), והיא הצפיה וההבטה שהוא צופה ובכיש מסוף העולם ועד סופו (פ' הסוכה סל ר' עמנואל מכוואל, Merx, Archiv I, עמ' 379). ואילו צפיות הלב וכוונתו בעבודתו הוא הכלי אשר בו העולם עומד וממנו בא אליו הברכה והשפע (כ"ט גן נגלי, עמוד הקדש, סימ' ח), כי לשון זה מורה על השפיעה והצפיה בהשפעה נפלאה כמו ממנדל גוצרים שהם הצופים העומדים במנדל (כ"י מוסקאטו, נסלות יודות יס). ומבואר מזה שהכל צפוי בסדר ומנים והרשות נתונה בהמשך הוסיף והצפיה היא בדבר הנבחר שהוא הגורע (כ"ט ע' משלנו, חנוכה טוהוב, סקוד דין ד ט). והיא הצפיה הנכספת

(1) [חשית צפחה, בחי'ם, והשוה גם בבלי (טוה עס:): ורבי יהושע בן לוי אמר זה דבש הבא מן הצפיה א, ועי' גם מדרש שה"ש ד יא, גרינבוים, לו].
(2) [עי' צפיון, הערת].

למרי'ה שעליה שאל הראמי נא את כבודך (מסע' יצק, ס"ז טז). — ואמר המיטן: שלא עשית נבר אבות, מן מבעשור לאסרו בעבות, עליהם יורד זו להתוות צפית שה לבית אבות (כ"ט קליר, מרי'ה עול, קרוב' שנת הסדס).

צפיון, ט"ז — כמו ב, *צפיה, כספ' מראה: צפיון (1) במראה כוס (י' כו' ז ח).

צפית, ט"ז — כמו צפיתות, ואמר המיטן: באמי צפיתו סתמות לידע סתלקותם ולתרחיק כל מוס רע מלפניך (כספ'ה, חכ' חס חוכלס, חסכות, סקוד כספ'ה, רס).

*צפיתקה, (2) — מכלה של סתבת: עושה מכלה ענולה כגון צפיתקה של מצורלים העשו לאמצענינין, וכשם שמצורלים זה שלאלו האמצענינין חלוק הוא שלוש מאות וששים חיל בחיילות של גלגל חולק את אותה מכלה אלפים חיל כנגד אלפים מאות שהוא רוצה לצפותו וכו' ומציב יבו את השפוערת במסמר בדרך שמציבין את המטוטלת הנקראת עצימדה וכו' (כספ'ה, טס' טג' ח' סוכני סיד, 148). ויי משוללת (3), צפיתקה (כ"ט, שנת כד:). (4)

(1) כך בנוסחה עם פרוש רספ'ג בערב' הוצ' למברט, במקום צפיתם שבנוסחאות הדפוס ולא פרוש רספ'ג בכורו מהו צפיון.
[רספ'ג בתריו'ג מצוות (סדוק כספ'ה, קסא) כותב: רצון מיום השמיני עלת בקר וצאן ועוף לרציון, גם שלמי בקר וצאן וארבעים לחמי תורת צפיון. והעיר דודון: צפיון, כך הוא הנסח בכל המקורות, והמפרשים התקשו לבאר המלה הזאת, אבל הרי פערלא מגיה לנכון "צפיון" ותחרוז מוכיח כי כן צ"ל, והוא מלי' הנוצח את דוד עכדו (ספ' קד' י) מצני והצילני (סס, טס ז יא) שענינו הצלה מצרה לרוחה, דתורה אינה באה אלא בדבר הודאת על הצלה מצרה].

(2) [ע"פ הערב' צפיתקה (2), 'עין במאמרו של שלמה נגדו על האצטרולב, HUCA IV, עמ' 471 ואילך, הסובר בשם שמינשנידר ספר בכ"י על האצטרולב בשם: אגרת המעשה בלוח הנקרא צפיתקה].
(3) [בדברי המשינה: לא יצא נשל (כשכתב במטוטלת].

(4) [במסע' גנים לישר' מקנדיה כתיב: היתה כתובה כסס כסיקרה בקיטוס בקנקתום כתובה כסס כסיקרה בקיטוס בקנקתום על הצפיתקה על

יבא ממין רמש הדומה לצפור קיץ (שמעטערלינג)
אך קטן הוא ממנו (ילוטל, למודי הטבע, ונח).

***צִפּוֹר**, צִפּוֹר, ט"ז, שופר, חציצה, — א) צפור נפש,
השופר שבגרון, הגרגרת¹: כמה הרגו, בסוף

¹ [גם בהבנה הלשונית שבמלה וגם בוהוי
האכר שבגוף התקשו פרשנים וחוקרים. רבם דרשו את
המלה כלשון צפור ואינו נראה. הענין דורש, שצפור
נפש הוא המקום שקל לחנק בו את האדם, ומכאן שיש
להבין נפש במשמ' צואר, גרון, כמו בצרופ, שם נפשו
בכפו, שפרשו אחו את גרונו בכף, גם כלשון חניקה
והתאבדות וגם כלשון עצירה בדבור (עי' טורטסינר,
חכנין ח"ס, 225; סול, ספר חיונו, 178). וכן בא נפש
במשמ' צואר בצרופ. דומה אל צפור נפש בכטוי
חלוקת נפש בדברי המשנה: איהו דוק חפל, כל
שלא טעם כלום, מי גריסין, לעיסת גריסין של פול,
חלוקת נפש וכו' (ידע ט ז), המתפרשים בפרוש
הגאונים (אשעזי, 115): ושל עוקת נפש (איכא)
(דאמרי) וחלוקת נפש בלומר כשילעוס אדם הגריסין
יפה יפה ולא נשאר כלום אלא הם בעוקת נפש זפ'
כשבא בתכנסת בית הבליעה שדומה לעוקת של בית
הבד ולעיקת הבית והמערע, ע"כ. ובתשובה של רב
שרירא גאון (אשעזי, מסנות הגאונים ח"ב, 178) חלוקת
נפש אלמבלע מן חית הו אמלם כק' ועל חלקת צואריו
וידרש עוקת נפש והוא איצא אלמבלע מן חית ישבה
בלאעה אלגויכה אלמסמא עוקת פכאנה קאל בלאעה
אלגסם, ע"כ; ובעברו: חלוקת נפש בית הבליעה
מפני שהוא חלק באמרו ועל חלקת צואריו, ויש גורסים
עוקת נפש והוא גם כן בית הבליעה מפני שהוא
דומה לשפך שבאמצע הבית הנקרא עיקה, ובאילו חיה
אומר שפך הגוף, ע"כ.

ואמנם אין לקבל את דברי הגאונים, שלא
כרוו את הנסחה הנכונה, בכל הפרשים, וברור כי אין
עוקת נפש אלא נוסח או מבטא אחר של חלוקת
נפש, וכנראה בעקר עלוקת נפש. אבל אל נכון פרשו
נפש במשמ' בית הבליעה, ושים לב כי בערב' גם
חלק² פרושו גרון, צואר, ואין כאן כל ענין לתמונה
המציית בספרות הקדומות והמאחרות המדברות על נפש
האדם, נשמת האדם, כעל צפור, אלא צפור נפש
הוא צפור שבגרון, שבבית הבליעה ממש.

ואם מדבר על השתת אדם בגרעית בגרון הרי
מוכן כי מדבר על חניקה בקנה הגרון, Lufttröhre;
wind-pipe, וכדו', ואין פרוש טבעי יותר מזה שצפור
הנפש, צפור הגרון, הוא קנה הנשימה והצפוף שבגרון,

² חלק

הרגו, בטקל הרגו, על שוקו הכהו או על ציפור¹
נפשו הכהו וכו' (חוספס' קספ' ט ח), ולא היו מתעלפין
עליו רצועה ולא היתה ארוכה ולא קצרה כדי שלא
חניע לציפור² נפשו וימות (סס מכו' ס טו). — ב)
מעין קנה שאפשר לעשותו בלחיצת ידים, במים,
וכהנחו המים נשמע קול צפור³: העושה צפור⁴
במים חנתוין, ואת שבה אינו כבי יותן (מכטי' ס ז).

***צִפּוֹר**, ט"ז, — כמו צפור נפש, ואמר המשורר: וזין
היא תוויה מול תאומים וטרה האדומה
בכתרים למול החי'ת הלא סרמן ואחו כאב כבד וצמא
ב צ פ ו ר י מ (לסל גאון, HUOA III, עמ' 244).

צִפּוֹרָה, עי' צפורת.

צִפּוֹרֶן, עי' צפור.

***צִפּוֹרֶת**, ט"ז, מק נלשף צפורת פרמים, — מין שרין
העוף, חגב, צרצר: צפורת כרמים בין
חיה בין ממה כל שהיא (חיבים על הוצאתה בשבת)
שמצניעין אותה לרפואה (סנת ט ז), ארבה זה גופאי,
סלעם זה הקרשן, חרגול זה נפול, חגב זה גדיין, מה
ח"ל למינהו למינהו ארבעה פעמים, להביא צפורת
כרמים ויוחנא ירושלמית והצדיא ואת הערצוביא ואת
הארובונית (ר' אלעזר נבי יוס', ספדל יוס', סניני סכ
ס), — ובספד' א: צפורת כרמים מה היא אומרת

מן צפור, הבא אף בארמ' שכתו'ם במשמ' צצפה בקול.
ומלה צפור זו שמשה אף בהשאלה (השוח) pipe באנגל',
שגם היא בעקר לשון צצפה: שצופרת מן שופר,
שיצור בארמ', וכדו') במשמ' קנה, שצופרת בכלל, ועיי'
לקמן, וגם בצפורי בפי' וישט (צכ' ס). בארמ'
שכתו'ם יש אולי לפרש ככלימות בצורת קנים ושצופרות,
ועיי' גם פטור, הערות.]

¹ (ציפור, כך גם בבבלי (צ"ק ז): בדפוס', אך
בכ"י צפור, צפר, עי' ד"ס.]

² [כך צוקימ', בדפוס': לצפור.]

³ [גם כאן אין לשון צפור, ואף לא בועה
בצורת צפור, אלא צורת כלי ציורת (עי' בהערה הקודמת,
ואפשר לצפר כידוע בלחיצת ידים זו אל זו גם מחוץ
למים ובמים המים נתוים בצפירה כוונ למעלה
ולצדדים.]

⁴ [נ"א: צינורא.]

⁵ [ובנמרה: מאי ציורת כרמים, אמר רב,
פליא ביארי, אמר אבוי (בנוסח הערוך, ערך פלייה:
ומיקרא ציפתא דיקלא) ומשתכח בדוקלא דחד
בבארא (סנח' ז:).]

עשרה בתין הן, הכהה בראשון וההולך לו קילום והוא מהרה, הכהה בשני וההולך לו קילום והוא מעין צפורים וכו' אם עד שלא מיהרו בצפורים נראה בו נגע הרי זה ינתן ואם מהירו בצפורים נראה בו נגע יראה בתחלה (ס' יג' ח'). ומביא שתי צפורים דרור, שחט את אחת מהן על כלי הרש וכו' (ס' יד' ח'). בא לו לשלח את הצפור החיה אינו הופך פניו לא לים ולא לעיר ולא למדבר (ס' טז' ט'). בצפור שהיא נתונה ביד אדם שאם יכביש ידו מעט הוא חונקה (מכ' ג' טז' ו'). משל למלך שצד צפור ונתנו ביד עבדו, מל הוא זהיר בצפור זה לבני (פס' דנ' י"ח). י' דברים מחזירין את החולה לחלו וכליו קשה אלו הן האוכל בשר שור בשר שטן בשר עלי בשר צפורים וביצה עלויה וכו' (נכ"י נ' ו'). תגלת ראשונה מביא צפורים ותחמא העוף ועולת בהמה וכו' (נו" ט'). משל לאדם שמסר צפור דרור (ל' עבדו וכו') (דני כ' י"ט ע"ל, מנ"י נ' ט'). מורה שמאי בכתמים (של דם בכנף האשה), מ"ט, בצפור לא נתעסקה, בשוק של טבחים לא עברה, האי דם מהיכן אתי (חגי' נד' ג'). מה הצפור הוה בשעת שאתה נוזל גולית היא יושבת בדר כך, אמר הקב"ה שרפתי את ביתי וכו' וישבתי לי לבדי (נדר' ח'כ' פס'י, כ' חלכ' נד' כ'). אפילו צפור טבלעדי שמוא לא יכרה, כל שכן נפש בר נש (ר"ם ז' יח' ט', ס' קל', מ"ז גומ' ז'). — ובספ"א: והמשות נכנס לאותו היכל הנקרא קן צפור (נדר' ג' ע"ד נוסח' ז', ביהמ"ד יליק' ג', 188). לא מת נח עד שראה קן צפורים (2) בישובה,

(1) [ועי' דרור].

(2) [בתנחומא בוכר (ע"י טו): אמרו רבותינו לא מת נח עד שראה כל העולם כישובו, עד שראה קטנות של צפורי וכו', ע"כ. ובוכר. מציע שם לחקן קצרא של צפורי, ואינו נראה (ע"י ג' ס' ע"ד היסוד ח', 140), ונסתח בראשית רבתי תוכיה, ובתנחומי שברפ"ס' במקומו רק: נח ראה עולם כישובו, וראהו בחרבנו וחור וראהו בישובו.

וכרור שאין כאן ענין של העיר צפורי, אך הנסחה "קטנות של צפורי" על יד קן צפורים מורה שעקר הדברים: לא נחה דעתו של נח עד שראה קטנות שבצפורים בישובן (או: כישובו), וענין זה מוכח בודאי על הספסר בתורה כי שלח נח את העורב,

וחור ושלח את היונה ולא מצאה מנוח לכף רגלה ע"פ ופס'ים, ורק כששלח עוד פעם את היונה קטנה הצפורים, ומצאה לה מנוח, נחה דעתו, ורק אחר שהבינו נחה דעתו (או נפשו) במשט' נפשו מן העולם, ערכבו מאמר יפה זה, שכונתו לחובות כי יודע צדיק נפש כהמתו, בזה שכתנחומי הנדרס].

צִפּוֹר ⁽¹⁾ צִפּוֹר, צִי, מִיכָּ צִפּוֹרִים ⁽²⁾, — שם כללי לכל בעלי כנף הפזרים, המצפופים, במרט החיים עופו. בחלל אויר העולם שבונים להם קן, Vogel; oiseau; bird: וכל העוף לטוניהו (בכנסו עם נח כתיבה) כל צפור כל כנף (נכאס' ז יד), קחה לי עגלה וכו' ותר וגו' וכו' ויבחר אתם וכו' ואת הצפור לא בחר (סס יס ט-י), ולקח למטהר שתי צפורים חיות טהורות וכו' וישחט את הצפור האחת וכו' את הצפור התייה יקח אתה וכו' (ויקרי' יד ד-ו), תבנית כל צפור כנף אשר העוף בשמים (דכ"ד יד יז), כל צפור טהרה תאכלו וזה אשר לא תאכלו מהם הנשר והפסם והעוגיה וכו' (סס יד יא יז), כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרחים או ביצים והאם רבצת על האפרחים או על הביצים, לא תקח האם עד הבנים (סס כג ו), התפול צפור על פח ⁽³⁾ הארץ ומוקש אין לה (עמי' ג ה), יחרדו בצפור מסצרים וכיונה מארץ אשר (ססע' יא יא), צפופים עופות כן יגן וי' צבאות על ירושלם (ישע' לא ה), וחיה לארו אדיר ושכנו תחתיו כל צפור כל כנף (יחזק' יו כג), על תרו ישראל תפול אתה וכל אנפך ועמים אשר אתך לעיני צפור כל כנף וחית השרה נתתיך לאכלה (סס לט ד), ציד צדוני צפופר איבי חנם (איכ' ג כג), צנח ואלפים כלם וגם בהמות שדי צפור שמים ודגי הים (ססל' ח ט-ט), ביי חסיתי איך תאמרו לגפשי נודו הרכם ⁽⁴⁾ צפור כי הנה הרשעים ידרכון קשת כוננו חצם על יתר לירות כמו מפל לישרי לב (סס יא א-ב), גם צפור מצאה בית ודרור קן לה (סס מד ד), נפשונו בצפור נמלטה מפח יוקשים (סס קכז ז), החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף (סס קנח י), הנצל כצבי מיד וכצפור מיד יקוש (משלי ו ה), כמחר צפור אל פח (סס

⁽¹⁾ עי' שרש צפר, [ובארמ' צפרא, גם צנפרא (נמלי חמיקר מחטותם יז), בערב' צפורה], באשורי אצור, ובאוגרית' צפר, ועי' א. צפ, הערה].

⁽²⁾ נזכר בפרוש במסורה שהוא בחטף קטין, ולא נתברר מעט הדבר.

⁽³⁾ מלח וו מותרת, [ואולי צ"ל שני].

⁽⁴⁾ קרי נודי (כך הקרי) מחר כמו צפור, [ואולי: נודי הדר כמו צפור, שכן בערבי' יהר ב] פרושו מרחק, מרחב.]

(a) צפור (b) צפר

ז כג), בצפור לנוד בדרור לעוף (סס כו ז), בצפור נודרת מן קנה כן איש נודר מסקמו (סס כז ח), התשחק בו בצפור ⁽¹⁾ ותקשרנו לערותיך (ליוז' ז כט), כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים במצודה רעה ובצפורים האחוזות בפח (ססל' ט יז), ואשר היה נעשה ליום אחד שור אחד צאן שש בררות וצפורים נעשו לי (נחמ' ה יח), — ובלשון זכר: שקדתי ואחיה בצפור בודר על גב (ססל' קז ח), אשר שם צפורים יקננו (סס קד יז), — ובהשאלה: ויקום ⁽²⁾ לקול הצפור וישחו כל בנות השיר (ססל' יז ד), — ובתו"ס: האומר וכו' על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך וכו' משחקין אותו (דכ"ד ה ג), הצד צפור למגדל וצבי לבית חייב (ר' יהודה, סנה י"ה), אין בין טהור מיוחד חסנר לטהור מתוך החלט אלא תגלחת וצפורים (עמי' א ז), האומר וכו' חרו עלי צפורים, רבי מאיר אימר נזיר, וחכמים אומרים אינו נזיר (כו"ז א ח), המקדש בערלה ובכלאי הכרם בשור הנסקל ובעגלה ערופה בצפורי מצורע ובשער נזיר וכו' אינה מקודשת (קייז' ז ט), אינו אסור אלא כל שיש בידו מקל או צפור או כדוי (ע"ז ג א), אלו אסורין ואסורין בכל שהן וין נסך וע"א ועורות לבובין ושור הנסקל ועגלה ערופה צפורי מצורע ושער נזיר וכו' (סס ה ט), הביא צפורים ונתנגע לא עלו לו עד שיביא את השאתו (כתי' ז ג), הטהור מתוך הסגר פטור מן הפריעה ומן הפריטה ומן התגלחת ומן הצפורים (נעמ' ח ח).

⁽¹⁾ [הכוונה: האם בצורך אותו תשתעשע כבציר צפור, ואחר כך תקשרנו ותמסרנו לערותיך המשרות, שתמפלנה בו במטבח?]

⁽²⁾ כך בנסתח המסורה, ואמרו רב המפרשים כי הכונה היא שהאדם לעת זקנתו מקיץ מצני כל קול, אפי' קול הצפור, אך כבר העירו החדשים על קשי המליצה ובפרט שאין זה מקביל לחצי השני של הפסוק, ונראה כי באמת יש כאן שבוש קל: ויקום לקול במקום וידם קול, מקביל לוישחו בנות השיר.

[ואמנם משמש גם קום (כמו ות עמד מלדת) במש"מ חרל, וכן: ואל יהי מקום לועקתי (ליוז' יח) פרושו: ואל תחדל, תדם ועקתי; וככמו מלא: יקם סערה למטה ויחשו גליהם (ססל' קז כט), ועל כן אפשר להבין בכוון לפרוש המחבר אף בקיום הנסתח המסורה, לעמח ואת מראה לשון המומר שכנראה ציל ויחשו במקום וישחו.]

דְּרוֹמִית מִזְרָחִית (יוֹעֵל ה' ה'). וְהָיוּ לִשְׁכַּת הַמַּלְאִים
הִיטָה בַּמִּקְצֵעַ צַפֹּנִית מְעַרְבִית (הַעֲי' ג' ג'). כֹּא לֹ
לִשְׁפִישׁ הַצִּפּוֹנִי, וְשֵׁנִי שֶׁשֶּׁשֶּׁן הָיוּ לוֹ לִשְׁעָר
הַגָּדוֹל אַחֵר בַּצִּפּוֹן וְאַחֵר בְּדָרוֹם (שֶׁסֶס ז'). וְאַרְבַּע
לִשְׁכוֹת הָיוּ וְכו'. מִזְרָחִית צַפֹּנִית בָּה גָּזוּ כִּנִּי
חֲשִׁמוֹנִי אֶת אֲבֵנֵי הַמִּזְבֵּחַ שֶׁשֶּׁשֶּׁן מִלְכֵי יוֹן,
צַפֹּנִית מְעַרְבִית בָּה יוֹרְדִים לְבֵית הַמְּכִילָה (מִדֹּ)
ח' ו'). — וּבִסְהֶמָא: כִּי יָמִי הוֹרַע הַסָּחִי הַשָּׁנָה
בְּהִיּוֹת הַשֶּׁמֶשׁ בְּמִלּוֹת הַדְּרוֹמִיִּים וְיָמֵי הַקֶּצֶר בְּהִיּוֹתָה
בַּצִּפּוֹנִיִּים (כֹּלְחָע, אֲלֹחַ הַשֶּׁנָּה, פִּתִּי, קְצוֹלָה קוֹנְטֶרֶס,
ח'). הַשְּׂכֻכִּים הַצִּפּוֹנִיִּים מִהָרִי הַשְּׂקִיעָה לְפִי
שֶׁהֵם קְרוֹבִים אֶל הָאֹזֶק (כֹּל מִלְכָּם סִפְּיוֹן, מִלִּ:).
יִתְחַיֵּב שִׁיחָה יִצְיָאָה הַצִּפּוֹנִית מִמָּה שִׁיעוֹר
כֹּו גִלְגַּל הַמִּלּוֹת בְּנִשְׁיֹת הַגִּזְרֹת וְסָכֹכ כֹּכְבֵי לֵלָת
עֲלֵיהֶם וְיִהְיֶה לֹוֶה פֶּעַם צַפֹּנִיִּים וְפֶעַם דְּרוֹמִיִּים
וְכו' (אֲמוֹ"כ ג' ד', 66). דִּלְחִי לְאוֹרָה יִתְחַל בְּמִקּוֹם
אֲשֶׁר שֶׁם רוֹחַ צַפֹּנִי שְׂוֹאֵף (הַגִּזְרֹת לִחְשָׁה נֶאֱכָר נִסְחָה
ח', קֶצֶץ עַל יֵד יֵג, קֶלָּח). וְיִחַן חֲצִיָּה תַּחַת רוֹחַ
צַפֹּנִית עַד שִׁיחָם וְכו' (שֶׁסֶס נִסְחָה ג', שֶׁס, קֶלָּח).
— וְאַמֵּר הַפִּיטָן: וְצַפֹּנִי בְּאֵף כִּלְחֹו תְּדִיחַ וְדָמִי
חֲטָאֵי כְּבִיר שִׁמְחֹו תְּדִיחַ (כִּי הָלֹוֹ לֶאֱלֹהִים הַגִּזְרֹת,
שֶׁסֶס"ט 119). הַגִּבֵּר מִיּוֹב עַל צַפֹּנִי לְהִרְעֵץ לְשִׁמּוֹר
אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים (חִיִּים חֲרִכִּים, קִלִּיחַ עֲרִיָּה).
בְּקִדְרוֹת צַפֹּנִי לֹא תִפְחִידֶנּוּ, כַּעֲרָף סִרְרָה לֹא
תִנְגַּפֶּנּוּ (צִנְהִנָה טוֹר, מִוֶּס' לוֹ"כ, מִחִי לִשְׁעַל ג', קֶדֶד:).
פָּנִי לִב רַע אֶל תִּשָּׂא בִּעֵת יִשְׁחַק וְיִרְגֵּן, צַפֹּנִי
הִרְחַק מִמֶּךָ, לִפְתִּיחֶךָ כִּי יִשְׁנֶן, קוֹצֵה בֹו וְעוֹבְחֹו וּבְקִרְבֶּךָ
אֶל וְקֶנֶן (יִסְכָּל עַם קִדּוֹם, קִדּוֹם מִיּוֹב כִּי צִדִּיטִי מִחִי,
שֶׁח' לוֹ"כ, מִחִי לִשְׁעַל ג', לִט.). — וְאַמֵּר הַמִּשּׁוֹרֵר:
וְכִרְאוֹתֵי יִלְדֵי הָוֶן סִכְכוֹנִי מִאֲנָחוֹתֵי, נִבְעוּ מִצִּפּוֹנִי,
קִטְתִּי לְהוֹכִיחַ בְּתוֹכָתִי לְהוֹלִכִים אַחֵר עֵצַת הַצִּפּוֹנִי
(עֹזֶל הַנֶּגֶל, טוֹכֵס' מִוֶּס' ז', לֵס:).

צִפְּוִנִּיּוֹת, ט"ו: — תְּכֻנַּת הַצִּפּוֹנִי: כִּי צַפֹּנִיּוֹת
הַכֹּכָבִים מִשּׁוֹה דְּרוֹמִיּוֹת הַסִּתּוֹ (קֶלָּחֹן ח' ז' ד').

צִפְּוִנִּי עִי, צִפְּוִנִּי.

צִפְּוִנִּי עִי, צִפְּוִנִּי.

יִאֲמָרוּ מִיכָּאֵל הִיָּה מוֹתָה בְּדָרוֹמִי שֶׁל רִקִּיעַ וְגִבְרִיאֵל
בַּצִּפּוֹנִי וְהַקֶּבֶ"ה מְסַדֵּר בְּאִמְצָעִיתָה (כ' יִלְחָק, מִדִּ"ר
נִלְחָש' ח'). — וּבִסְהֶמָא: רוֹחַ פֶּנֶת הַצִּפּוֹן. מִשְׁמַם
אוֹצְרוֹת הַשֶּׁלֶג וְאוֹצְרוֹת הַכֶּהֱרֵךְ וְקוֹר וְחוֹם וְגִשְׁמִים
יוֹצֵאִים לְעוֹלָם (פִּדְרָ"ל ג'). וְאֵם תִּסְתַּכֵּל הִיטָב אוֹ תִרַּע
כִּי הָרֹאשׁ הוּא הַדְּרוֹם וְהוֹנֵב הוּא הַצִּפּוֹן וְכו', עַל
כֵּן רְאוּבֵן בְּדָרוֹם בִּי הוּא הָרֹאשׁ וְדָן בַּצִּפּוֹן (כֹּלְחָע,
נִמְד' ח' יט.). וְלִפִּי שֶׁהַמִּקּוֹם הַהוּא הַנִּקְרָא צַפֹּן הוּא
מִקּוֹם הַמַּעֲמָנוֹת וְהַמַּעֲצוֹנִים וְיָמִי הָעִיֶּשֶׁר וְכו', דַּע כִּי
בְּצֵד הַצִּפּוֹן יֵשׁ מִקְוִיּוֹת וְחִדְרִים גְּדוֹלִי וְכו' (כִּי
בִּיקְטִילִיָּה, שַׁעֲרֵי חוֹרָה, מִנְטֹנָה, קֶס:). כִּמֹּחַ מִיּוֹב נִחְשִׁי
וְעִקְרָבִי וְשֹׂאֵר כֹּל מִיּוֹב חִיּוֹת רַעוֹת וְכו' עוֹמְדִים
וְצוֹפִים מִתִּי יִצָּא מִן הָרִין אֲשֶׁר בַּצִּפּוֹן לְחִרּוֹב
אַרְצוֹת (שֶׁסֶס). יָדוּעַ כִּי הַקּוֹר הַחֹק הוּא לִפְתָּה
צַפֹּן וְהַחֹם הַחֹק לִפְתָּה הַדְּרוֹם וְכו' וְלִפִּי שֶׁצַּפֹּן
וְדָרוֹם הֵם שְׁנֵי הַסִּבִּים לְחוֹם וְלִקְוִיר וְכו' תְּכִין סוֹד
הַנּוֹתֵן מִסְתָּה בִּין צַפֹּן לְדָרוֹם וְכו' וְכו' שׁוֹהוּ סוֹד
בִּין צַפֹּן לְדָרוֹם (כִּי לִלְנִקְסָוִס, מִנְטֹנָה ד', 96-97).
— וּבִכְתָּשָׁלָה: וְאֵם עוֹשֶׁר הוּא מִתְּאוּהָ כִּי קִרְמָהּ
יָמִי עוֹנֵי וְכו' לֹא לְמִרְתָּ הַצִּפּוֹן יִצָּה לֹא בְּכַתֵּב
וְלֹא כַּעַל פֶּה כִּי לֹא מִצִּפּוֹן וְהֵב יִתְחַל (כִּדְרָ"ז, כִּדְרָ"ז).
מִלְכָּה, וְיִכְלִיָּה, טִבָּה).

צִפְּוִנִּי עִי, צִפְּוִנִּי.

צִפְּוִנִּי, ט"ו: — ט"ו: מִן צַפֹּן, סֶעֱלַת הַצִּפּוֹן דְּבָר: הַחוֹשֵׁב
לְכַסּוֹת מַעֲשֵׂיָה הָרַעִים (שֶׁל הָאִשָּׁה) וְלִצְנֵם
לֹא יַעֲלֶה בִּידֹו הַדְּבָר, וְהָרִי הוּא בַּצִּפּוֹן רוֹחַ
שְׂאִינֹו יוֹכֵל לְצַפְּוִן (כִּי כֵן כִּמְיָאֵשׁ, מִשְׁלִי כֹו יו').

צִפְּוִנִּי, ט"ו: לִכִּי *צִפְּוִנִּי, מ"כ *צִפְּוִנִּי, צִפְּוִנִּי,
— מִצֵּד צַפֹּן, וּבְמִלִּיצָה כִּנּוֹי לְהִאֲרָה *שְׂבָא
מִצִּפּוֹן: וְאֵת הַצִּפּוֹנִי¹) אֲרִחִיק מַעֲלִיכֶם וְהִדְחִיתִי אֶל
אֲרִץ צִיָּה וְשִׁמְשָׁה אֶת פָּנָיו אֶל הַיָּם הַקִּדְמָנִי וְסָפֹ
אֶל הַיָּם הָאֲחֵרוֹן וְעָלָה כְּאִשּׁוֹ וְתַעַל צִנְהִתָּ (יִזְלָז ג'). —
*וּבִמְשִׁמ' הָעִקְרִית: מִהֵיכָן הוּא מִתְחַלֵּל מִקֶּרֶן מִזְרָחִית
צַפֹּנִית, צַפֹּנִית מְעַרְבִית, מְעַרְבִית דְּרוֹמִית,

¹) כִּכֵּר הַבִּיָּא ו' אֲחֵרוֹנִי בְּמִתְכַּחְתּוֹ עַל הָאֲרָבָה אֶת
דְּבָרֵי בּוֹכְרָטוֹס שֶׁבָּאָר כִּי בִירוּשָׁלַם הָאֲרָבָה כֹּא מִצִּפּוֹן.
²) [עֲפִי דְבָרֵי חוֹזִל: וְאֵת הַצִּפּוֹנִי, זֶה יִצֵּר
הָרַע (סוֹכ' כִּדְרָ"ז).]

(נחמ' זו יז). — וצפונה במקום: צפון (י), פאת צפונה, ארץ צפונה, דרך צפונה וכדו' ג. וגדול לפאת צפונה מלשון הים מקצה הירדן (יסעי יז ה). וזהו להם הגבול לפאת צפונה מן הירדן וכו' (סס יז יב). כי הנני קרא לכל משפחות ממלכות צפונה (ינני ח יח). ח. וי. אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפנה וסבל הארצות אשר הדחתים שם (סס כג ח). ויאמר אלי בן אדם שא בא עניך דרך צפונה ואשא עוני דרך צפונה והנה מצפון לשער המוכח סבל הקנאה הזה כבאת (יחזק' ח ה). ויוציאני דרך שער צפונה ויסבני דרך שער חוץ (סס מז ג). מקצה צפונה אל יד דרך חתלן לבוא חמת וכו' (סס נח ח). — ועם ה היריעה הצפונה: ויבא אתי אל פתח שער בית יי אשר אל הצפונה (סס ס יד). ואל הכתף מחוצה לעולה לפתח השער הצפונה שנים שלחנות (סס מ ט). — ועם אותיות השמשות: ועבר אל כתף הר יערים מצפונה הוא כסלון (יסעי יז י). הנה חג יי כשלו מימים ימימה אשר מצפונה לבית אל מורחה השמש (סעי' כל יט). למורת הליום ששה לצפונה ליום ארבעה לבגכה ליום ארבעה ולאספים שנים שנים (דס"א כו יז). — מפני צפונה, מצד צפון: סיר נפוח אני ראה ופניו (2) מפני צפונה (ינני ח יג). — ובתו"ס: ב. שהתחילו באמצע השורה זה פניו לצפון וזה פניו לדרום ושבתו לפניהם ולאחריהם וכו' (שלא ד ז). ואי זו היא תחום אילת מן הדרום ועקרבה מן הצפון לוד מן המערב והירדן מן המזרח (ע"ש ס ג). החיצונה היתה פרופה מן הדרום והפנימית מן הצפון, מהלך ביניהן עד שמגיע לצפון, הגיע לצפון הופך פניו לדרום וכו' (יואל ס ח). מרקם למורה ורקם כמורת וכו' מעכו לצפון ועכו כצפון (כי יסודם גי' ח ג). מחצי המזרח לצפון כצפון, מחצי המזרח לדרום (כ' יסעי כ יסודם, זכ"ו ח). מה בין במת יחיד לבמת צבור, מסיבה ושחיטת צפון ומתן סביב ותנופה והגשה (סס יד י). המוציאין עומדים בדרום ופניהם לצפון (נח' יא ז). הגיע לרצפה הפך פניו לצפון והלך

(1) [ואמרו חז"ל: אנשי ירושלים היו כותכין ירושלים וירושלמה ולא היו מקפידין ורבותה. צפון צפונה תימנה (ינני ח יא)].

(2) [פני האיש הנופה].

למורתו של כבש כעשר אמות (חמי' ח ד). כרדו משם עצי תאנה יפין לסדר המערכה שניה לקמרת מכנדר קרן מערבית דרומית משוך כלפי צפון ארבע אמות (סס ז ה). מדי מן הצפון לא היה משמש כלום (מדו' ח ג). והיסוד היה מהלך על פני כל הצפון ועל פני כל המערב ואוכל בדרום אמה אחת ובמזרח אמה אחת (סס ג ח). מן הצפון לדרום שבעים אמה וכו' ותאולם עודף עליו (על הכתל) חמש עשרה אמה מן הצפון וחמש עשרה אמה מן הדרום (סס ז ז). שבעת ימים קודם לשריפת הצלה מפרישון כהן השורף את הפרה מכיתו ללשכה שעל פני הכירה צפונה מזרחה ובית אבן היתה נקראת (סס ג ח). על שני דברים הייתר מצטער כל ימי, על תפילתי שתהא לפני משתי, ועל משתי שתהא נתונה בין צפון לדרום (לחל ננימין, נכ"ס ס:). — ועם ב בכלם, מצפון: והיוכן היו משתחווים, ארבעה בצפון וארבעה בדרום שלשה כמורה ושנים במערב (שקל' ו ג). שערים דרומיים סמוכין למערב וכו' לעומתן בצפון סמוכין למערב שער יכניה שער קרבן שער נשים שער השיר (סס סס). הנכנסין חולקין בצפון והיוציאין בדרום (סכ"ס ח). קדשי קדשים שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון (נח' ח ח). המכניסים עומדים בצפון ופניהם לדרום, המוציאין עומדים בדרום ופניהם לצפון (נח' יא ז). ול"ח תאים היו שם חמשה עשר בצפון חמשה עשר בדרום ושמונה במערב, שבצפון ושבעה בדרום חמשה ע"ג חמשה וחמשה על גביהם וכו' (מדו' ד ג). — וסעי' צפון, *צפון הכזבת וכדו' וכני צפון, צפונה צדו של דבר הפונה צפונה: שנים שלקחו את האילן נותנין פאה אחת, לקח זה צפון וזה דרומי זה נותן פאה לעצמו וזה נותן פאה לעצמו (שלא ג ו). אחד ממאה משה שיש לי כאן הרי בצד זה מעשר וכו' ומעשר שני בצפון או בדרומי (דמ"ה ח ח). בא לו למורת העורה לצפון המזבח הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו וכו' (יואל ג ט). כיצד ראינו את הלבנה, לפני החמה או לאחר החמה, לצפונה או לדרומה (כ"ס ז ו). בית המטבחים היה לצפון של מזבח (חמי' ג ח). כדי שיהא קובע מעשר ראשון בצפון ומעשר שני בדרומי ותרומי מעשר בצפון צפון (כ' יוסקן, ינני ח יא). שלא

מִירְכַּתִּי צָפוֹן וְהַבְּאוֹתֶיךָ עַל הָרִי יִשְׂרָאֵל (סס לט ז).
 — וּבִהְשָׁאֵלָה עַל יְרוּשָׁלַם : יִמָּה נֹחַ מְשׁוֹשׁ כָּל הָאָרֶץ
 הָרַ צִיּוֹן יִרְכַּתִּי צָפוֹן קִרְיַת מֶלֶךְ רַב (ססל' ח ט ג). —
 וּבִהְשָׁאֵלָה עַל מְקוֹם מְשָׁכֵן הָאֱלֹהִים : הַשְּׁמַיִם אֵעֲלֶה
 מִמֶּעַל לִכְוֹכְבֵי אֱלֹהִים כִּסְאִי וְאֶשֶׁב בְּהָר מוֹעֵד
 בִּירְכַּתִּי צָפוֹן (יט' יד יג). — וְאָרֶץ צָפוֹן מְלִכִי צָפוֹן
 וּכְדו' : הִנֵּה עַם בָּא מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְגוֹי גָּדוֹל יַעֲזֹר
 מִירְכַּתִּי אֶרֶץ (יכ' ו כג). קוֹל שְׁמוּעָה הִנֵּה בָאָה
 וְרַעַשׁ גָּדוֹל מֵאֶרֶץ צָפוֹן (סס י כג). הַגְּנִי שְׁלַח
 וּלְקַחְתִּי אֶת כָּל מִשְׁפְּחוֹת צָפוֹן נָאָם יי' וְאַל נְבוּכַדְרֶאצַּר
 מֶלֶךְ בָּבֶל עֲבָדִי וְהַבְּאִתִּים עַל הָאָרֶץ הַזֹּאת (סס כס
 ט). וְאֵת כָּל מְלָכֵי הַצָּפוֹן הַקְּרוּבוֹם וְהַרְחִיקִם אִישׁ אֶל
 אֲחִיו וְכו' (סס סס כו). הַגְּנִי מִבֵּיָא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפוֹן
 וּקְבָצִיתִם מִירְכַּתִּי אֶרֶץ (סס לא ס). כִּי זִכַּת לְאֲדֹנִי
 יי' עֲבָדָת כְּאֶרֶץ צָפוֹן אֶל נְהַר סֶרֶת (יכ' מו י).
 הַבִּישׁוּחַ בַּת מִצְרַיִם נִחְנָה בִּיד עַם צָפוֹן (סס סס כד).
 שְׂמָה נִסְיֹכִי צָפוֹן כָּלָם וְכָל צָרְנִי וְכו' (יִסְק' ח ל ג).
 וְכַת מֶלֶךְ הַנֶּגֶב תָּבֹא אֶל מֶלֶךְ הַצָּפוֹן לַעֲשׂוֹת מִישָׁרִים
 (דכ' יא ד). וְהוּא שְׁנִים יַעֲמֵד מִמֶּלֶךְ הַצָּפוֹן (סס סס
 ח). וַיִּתְּמָר מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וַיֵּצֵא וּגְלַחַם עִמּוֹ עַם מֶלֶךְ
 הַצָּפוֹן וְהַעֲמִיד הַמּוֹן רַב וְכו' וְשֶׁב מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וְהַעֲמִיד
 הַמּוֹן רַב מִן הָרִאשׁוֹן (סס סס יא-יג). — וְעַם אוֹתִיּוֹת
 הַשְּׁמֹשׁ וּמִלּוֹת הַיָּחַם : וַיַּחֲנוּ מִצָּפוֹן לַעִי (יִסְק' ח יא).
 וַיִּשְׁיֹמוּ הָעָם אֶת כָּל הַמַּחֲנֶה אִשְׂרָאֵל מִצָּפוֹן לַעִיר וְאֵת
 עַקְבֹּו מִיֵּם לַעִיר (סס סס יג). וְעֵלָה הַגְּבוּל בֵּית חֲנָנִל
 וְעֵבֶר מִצָּפוֹן לְבֵית הָעֶרְבָה (סס יס ו). וַיֵּצֵא הַגְּבוּל
 הַיָּמָה הַמִּכְמַתָּה מִצָּפוֹן וְנִסַּב הַגְּבוּל מִזְרָחָה תֵּאֵנָה
 שִׁילָה (סס יו ו). וְגְבוּל מִנְשָׁה מִצָּפוֹן לִנְחַל וַיְהִי
 תְּצִמְתִּיו הַיָּמָה (סס יז ט). וּבְאִשֶּׁר יִסְעֻן מִצָּפוֹן
 וּבִישְׁשֹׁבֶר סִמְרוֹת (סס סס י). וְעֵלָה הַגְּבוּל אֶל כַּתָּף
 יִרְיָחוֹ מִצָּפוֹן וְעֵלָה בְּהַר יִמָּה (סס יס יג). וְתֹאֵר מִצָּפוֹן
 וַיֵּצֵא עֵין שֶׁמֶשׁ וְכו' (סס סס יז). וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בְּגְבוּל
 נַחֲלָתִי בְּתִמְנַת סֶרֶת אֲשֶׁר בְּהַר אֲשֵׁרִים מִצָּפוֹן לְהַר
 גִּעַשׁ (סס כד ל). הַשָּׁן הָאֶחָד מִצּוֹן מִצָּפוֹן מוֹל מִכְמַשׁ
 וְהָאֶחָד מִנֶּגֶב מוֹל נֶבֶע (ס"א יד ס). כִּי מִצָּפוֹן עֵשָׂן בָּא
 וְאִין בּוֹדֵד בְּמוֹעֲדָיו (יט' יד לא). הַעִירוֹתִי מִצָּפוֹן
 וַיֵּאֵת מִסְּרֹת שֶׁמֶשׁ יִקְרָא בִּשְׁמִי (סס טא כה). הִנֵּה
 אֵלֶּה מִרְחֹק יִבְאוּ וְהִנֵּה אֵלֶּה מִצָּפוֹן וְסִים וְאֵלֶּה מֵאֶרֶץ
 סִינַיִם (סס טז יג). מִצָּפוֹן תִּפְתַּח הָרַעְהָ עַל כָּל יִשְׂכֵי
 הָאָרֶץ (יכ' ח יד). הִירַע כְּרוֹל כְּרוֹל

מִצָּפוֹן (1) וְנִחַשְׁתָּ (סס יס יג). כִּי עֵלָה עֲלֶיהָ גּוֹי מִצָּפוֹן
 הוּא יִשְׂרָאֵל אֶת אֶרֶץ לְשִׁמָּה (סס ג ג). הִנֵּה עַם בָּא
 מִצָּפוֹן וְגוֹי גָּדוֹל וּמְלָכִים רַבִּים יַעֲזֹרוּ מִירְכַּתִּי אֶרֶץ
 (סס סס טא). כִּי מִצָּפוֹן יִבְאוּ לֵה הַשּׁוֹרְדִים (סס נא
 טא). וְהִנֵּה רוּחַ סֶרֶת בָּאָה מִן הַצָּפוֹן (יִסְק' ח ד).
 וְהִנֵּה מִצָּפוֹן לַשְּׁעַר הַמִּזְרָח סָמֵל הַקִּנְיָה הַמִּקְנֶה (סס
 ח ס). וְשַׁעַר לְחֶצֶר הַסִּנְיָמִי נִגְדַּת הַשְּׁעַר לַצָּפוֹן וּלְקָדִים
 (סס ט כג). וַיִּבְאֵנִי אֶל הַלִּשְׁכָּה אֲשֶׁר נִגְדַּת הַגְּזֹרָה
 וְאֲשֶׁר נִגְדַּת הַכְּנִיּוֹן אֶל הַצָּפוֹן (סס טז ח). וַתַּחֲתִּיחֵן
 (שָׁל הַלִּשְׁכּוֹת) לַצָּפוֹן (סס סס ד). וַיֵּט יָדוֹ עַל צָפוֹן
 וַיֹּאמֶר אֶת אֲשׁוֹר (סס' ג יג). בְּהִיר הוּא בִּשְׁחָקִים
 וְרוּחַ עֲבָרָה וְתִשְׁחָרֵם מִצָּפוֹן זֶהָב וַיִּחַתָּה (2) (ס"ז לז כ-
 כג). הוֹלֵךְ אֶל דְּרוֹם וּמוֹכֵב אֶל צָפוֹן מוֹכֵב סָבִב הוֹלֵךְ
 הָרוּחַ וְעַל סְבִיבָתִּי שֶׁב הָרוּחַ (קס"א ח ו). אִם יִמְלֹאוּ
 הָעֵבִים גִּשְׁם עַל הָאָרֶץ וַיִּקְרוּ וְאִם יִפְּלוּ עַץ כְּדִרוֹם
 וְאִם מִצָּפוֹן מְקוֹם שִׁיפּוֹל הָעֵץ שֶׁם יִהְיֶה (סס יא ג).
 — וְעַם הַכְּנָוִן, צָפֹנָה, צָפֹנָה, אֶל צָפוֹן : שָׁמָּה נָא
 עֵינֶיךָ וְרֹאֵה מִן הַמִּקְדָּשׁ אֲשֶׁר אֵתָּה שֶׁם צָפֹנָה וְנִגְנָה
 וְקִדְמָה וַיִּמָּה (נכ"א' יג יד). וַיִּתֵּן אֶת הַשְּׁלָחַן בְּאֵהָל
 מוֹעֵד עַל יָרֵךְ הַמִּשְׁכָּן צָפֹנָה (שְׁמוֹת ט כג). וְשָׁמָּה אֲחִי
 עַל יָרֵךְ הַמִּשְׁכָּן צָפֹנָה לִפְנֵי יי' (וַיִּקְר' ח יא). דָּגַל
 מַחֲנֶה דָן צָפֹנָה לְצִבְיָאָה (נְזִיר' ג כה). עַל יָרֵךְ הַמִּשְׁכָּן
 יִחְנוּ צָפֹנָה (סס ג לה). רַב לֵכֶם סָב אֶת הָהָר הוּא סָנִי
 לֵכֶם צָפֹנָה (דְּבָר' ג ג). אֶל פֶּתַח שַׁעַר הַסִּנְיָמִית הַפּוֹנֶה
 צָפֹנָה (יִסְק' ח ג). וְהִנֵּה שֶׁשָּׁה אֲנָשִׁים בָּאִים מִדֶּרֶךְ
 שַׁעַר הָעֲלִיּוֹן אֲשֶׁר מִנְּהָ צָפֹנָה (סס ט ג). וְזִתְיָה נָכוֹל
 מִן הַיָּם חָצַר עֵינָוִן נָכוֹל דְּמַשֵּׁק וְצָפוֹן צָפֹנָה וְנָכוֹל

(1) [הַחֻקִּים מִתְקַשִּׁים : מִה יִתְרוֹן כְּרוֹל מִצָּפוֹן
 עַל כְּרוֹל אַחֵר? וְהַשְּׁבָעִים חֲרָגְמוֹ כְּלָשׁוֹן מִצָּפָה נִחַשְׁתָּ,
 וְאִינוּ נִרְאָה. וְאִילוּ הַכּוֹנֵנָה כְּרוֹל-מִפֶּן אוֹ אִפְּלוֹ כְּרוֹל-
 מִצָּפוֹן וְנִחַשְׁתָּ, כְּלוֹ כְּרוֹל הַשְּׁבָעִים, כְּלָשׁוֹן הַנְּבִיא (כא כ):
 מִפֶּן אֵתָּה לִי כְּלִי מִלְחָמָה וְנִסְעָתִי כִּי גּוֹיִם וְכו'; וְהָרִי
 גַּם כָּאֵן מִדְּבַר הָאֵל עַל הַנְּבִיא שֶׁהוּא לֹא יִשְׁבֵּר, וְהוּא
 נִתָּן, לַעֲמֹד כְּרוֹל וּלְחַמּוֹת נִחַשְׁתָּ עַל כָּל הָאָרֶץ וְכו'
 וְנִלְחַמוּ מִלִּיד וְלֹא יוֹכְלוּ לָךְ (א יס-ט).]

(2) [וְהָרִי זֶהָב שֶׁל רִצּוֹן הָאֵל. הַהִמְשָׁךְ "עַל מִלּוֹת
 גִּזְרָה הוֹד" שִׁיר לְאִסְכּוּיָם הַבָּאִים : עַל מִלּוֹת גִּזְרָה הוֹד
 שְׂדֵי, (תַּאֲמָרוּ) : לֹא מִצְאָנוּהוּ, עַל שְׂנִיָּא כַּח וּמִשְׁפָּט וְרַב
 צִדְקָה (תַּאֲמָרוּ) : לֹא יַעֲנֶה. וְעַי' מוֹרֶשֶׁתִּינָה, ס' אִיּוֹב
 לְאִסְכּוּיָם.]

(1) [צ"ל : רִאשׁוֹן.]

הסוכב של גלגל, המסים והצפויים ושאר כל המסמיות מהורין (סס יז ט). לא תצא אישה (בשבת) במפתח שבאצבעה לרשות הרבים וכו' אבל יוצאה היא בסכבא המוזהבת, בטמין ובציפויין ובחליות שלה, כמנעולין ובקורקייסין המוזהבין (תוספתא שבת ז יא). חליל שבמקדש של קנה היה ומימות משה היה, פעם אחת ציפוהו זהב ולא היה קולו ערב כמות שהיה, נטלו צפויין וחזר קולו להיות ערב. לבמות שהיה (סס ערכי ז ג). המסין והצפויין וחליות שבו מהורין ומשום חיבורי שבים טמאין והרצועות שבו מחזרות (סס כלים ז"ג טז). והלא דין הוא, ומה אם אתנן ומחיר שצפויין הן מותרין, פסולין מעל גבי המוכח, נעבד שצפויין אסורין אינו דין שיפסל מעל גבי המוכח וכו' (פסחא וס, ויקרא פסחא וס). ציפוהו (את השופר) מקום הנחת פיו או שהיה קולו עבה מחמת הציפוי פסול (יב"ט כ"ג ג). וחכ"א מפני שהן מצופין, לא ציפויי שהוא עומד מתחתו הוא, לא כן אמר ר"ש כן לוי בשם ר' הושעיא בעובי דינור גורדינן הית בו וכו' (סס סג"ג א ט). עצי שטים עומדים וכו' שמעדין את ציפויין (יומא עג). ותיפוק לי (ששלחן של מקדש מקבל טומאת) משום ציפוי, מי לא תנן השלחן והדולבקי שנפחתו או שהיפן בשייש וכו' טמאין וכו' וכי תיסא כאן בציפוי עומד, כאן בציפוי שאינו עומד, והא כעא מיניה ריש לקיש מרבי יוחנן בציפוי עומד או בציפוי שאינו עומד, בשחיפה את לבזכין או בשלא חיפה את לבזכין וכו' (מנ"י לו ז). — וכסהמ"א: היתה מצופית שלה של מחבת מטאה, פ"י אם היתה מצופה בכסף או כזהב או כבדיל הציפוי טמא ואם היה הציפוי כלי חרש הציפוי מהור (ענין עכ"ל). — ובהשאלה, צפוי הר"א, כסף וזהב שעל החר' הנכרים העובדים. את ההרים ואת הגבעות הן מותרין ומה שעליהן אסורין

יראה את חחרב באה ולא תקע בשופר והעם לא נזהר ותבוא חרב ותקח מהם נפש הוא בעינו נלקח ודמו מיד הצפה' אדרש (סס לג ז ו). — ואמר בן סורא: לכ אנוש יגיד שעיותיו משבעה צופים על מצפה (כ"ס גמ' לו כ). — ובתו"ם: מהו מנצפ"ך, ר' ירמיה בשם ר' שמואל רב יצחק מה שהתקינו לך הצופים, מאן אינון אילין צופין וכו' (י) (יב"ט ז ט). ויהי איש אחד מן הרמתיים צופים, אחד מטמתיים צופים שנתנבאו להם לישור' (גמ' סס יד). עשרה שמות נקרא נביא אלו הן צור נאמן עבד שליח חזוה צופה רואה תולס נביא איש האלהים (אדכ"י לד). צופיה הליכות ביתה, בני ביתו של אבינו אברהם צופים היו והיתה רגילה (הגר) לראות בהם (במלאכים) (מד"ד זכאש' טה). — ואמר המשורר: דלים משליו ונרפים סבליו ובערים חבליו ועורים צפוי (כ"י סג' יען ונקיס, שס"ס 98). — "וצפה, במשם' מקנא, האורב לווג הנאהבים, ואמר המשורר: על אף צפי (2) אמות שמש כל מה תאכזה נפשי אובות (כנעני' חכמים ז, 98).

א. **צפוי**, ט"ז, — סה"ס מן צפה, צפוי של כסף או זהב וכיוצא בזה על עין וכו': וצפוי ראשיהם (של ווי העמודים של המשבן) כסף (שמות לח יז). ועשה אתם רקעי פחים צפוי למוכח וכו' וירקעום צפוי למנכח (במד' יז ג-ד). וממאתם את צפוי פסילי כסף (סס' ל כג). — ובתו"ם: ומותר תרומה מה היו עושין בה רקעי זהב צפוי לכית קדשי הקדשים (שק"י ז ד). העושה כלים מן העשת ומן החררה ומן המוכח של גלגל ומן המסין ומן הצפויין וכו' מהורין (כלים יא ג).

(1) [בירוש', ומעין זה במדרשים, מובא מאן בחמשך, בתשובה לשאלה מאן אינון אילין צופין, מעשה בתינוקות שדרשו את כפילות האותיות מנצפ"ך, ודרשות אלו קראות שהבינו מן צפ"ך כפי' ולא כפי', מנביאך, ממשך רבנו, נתנו צורות האותיות האלה, ואין להבין כאלו נקראו תינוקות אלו צופים. ועי' טורמשניר, מנצפ"ך צופים אמרו, לשוננו י, 98—118].

(2) [לפי פירושו של ברודי בכ"י הכונת: על אף הצופים, המקנאים כי והרועים להפריע לאהבתו, רוצות הנערות היפות, המשולות לאהות השמש, כל מה שנפשי רוצה בו, מושג הצופה. מאן הוא כמושג הרקוב (א) בשירה הערבית, האורב לווג הנאהבים].

(א) رقيب

(1) [בטוי זה שבגמרא מוסב על דברי המשנה: הנכרים העובדים את ההרים ואת הגבעות הן מותרין ומה שעליהן אסורין וכו'. ואמנם רש"י למשנה מפרש את המשנה על פי לשון הגמרא: ומה שעליהן, כגון אם ציפום זהב, וכסף, אבל למעשה אין צפויי החר' אלא לשון קשאלת לכל כסף וזהב שעל החר, בתמונת דבר מצפה זהב או כסף, ואין לחלול על חרעת שצפו החר זהב או כסף ממש].

ד. **צִפָּה**, "מ"י — לְבָרָה צִפָּה של ענפים: ויכשר לפרש עוד בענין הזה הרביעי ואשקת ארץ צפוןית, כלומר הארץ שעושין בה הצפות, והצפות מה שעושין מסעיפי האילנות לעבור עליהם הנחר ובלשון ערבי עאמה (כ"י ח"ט, סה"ט לרי"ג, להט).

ג. **צִפָּה**, "מ"י — צִפְתָּה הַצִּפִּית אצל פלוני, ישבו הוא והאורחים המזמנים סמוכים אל שלחן המשתה של פלוני, *als Gast zu Tisch sitzen; se mettre à table comme convive; to sit down as a guest at table*: ערך השלחן צִפָּה (1) הצפית אכול שתה קימו השרים משחו מגן (ישע' כח ט).

(1) בתרג' השבעים אין תרגום לשתי המלים צפה הצפית, ואין להכריע אם באמת לא היו בהנחתה שלהם או נשפט התרגום, או לא ידעו כבר מרושן האמתי, ת"י תרגם במשמ' ראייה: אקומו סבואין, ר"ל הקימו צופים. וכך גם פש"י דקוק דוקא. ר' אבא בר כהנא (בן דורו של רבי יוחנן) הקידי כי יש מקום שקוראים למנוחה צפיתא, ובמשמ' זו פרש צפה הצפית, סדרו המנוחה (על"פ נחלש' סג), אך כל זה אינו מניח את הדעת. ורב החדשים בארו במשמ' בסו"י, מלשין צִפָּה זהב, וחכונה בזה כנסת שלחן האכילה, והיא המשתה וגם פרוש זה יותר מדחק, כי פרישת המפה כלולה בעריכת השלחן, ואחרי שהשלחן ערוך אין יותר מקום להוכיח לפרש משה. אבל כבר הרגיש ריב"ג בהכונה האמתית בשתי מלה המלים ואמר וז"ל: ומעני צפה הצפית צפא אלצפוס אי קאכל בעצ'הא בכעצ' פאמא אנ תבון הד'א אלצפוס צפופ, אלצפאם עלי אלמאידה ואמא אנ תבון צפופ אלרג'אל. אלאכליג ללמעאם. ע"כ, ובעבר': ומשמ' צפה הצפית (כמו בערב') צפא אלצפוס (סדר בסדר) והוא הקביל קצתי בקצת, ואם שיהי זה הסדר סדור המאכל על השלחן או סדור האוכלים אל המאכל. — והנה אין ספק בדבר כי הכונה האחרונה היא העקרית, ר"ל כי בצפה הצפית הכונה היא כי המזמנים כבר מסבים אל השלחן, אלא שנראה לי שההשוואה שחשבה ריב"ג להשרש צפא (א בערב', במשמ' סדר כשורה וכדו'), אינה האמתית, ויותר מסתבר כי הוא השרש ציפ' (b) בערב', שהוא משמש בלשון זו במשמ' אורח, מזמן להתארח אצל פלוני והשם ציפ', אורח אחר אי קבין אורחים, והשם ציפאפ (c) התארחות. ויש דמיון לזה בעבר' המאחרת בשמוש' שרש' סמך בענין זה: סמך על שלחנו, כי עקר משמ' ציפ' 'בערב' הוא. היה קרוב וסמוך וגשעין.

ג. **צִפָּה**, "מ"י — צִפְתָּה הַצִּפִּית אצל פלוני, ישבו הוא והאורחים המזמנים סמוכים אל שלחן המשתה של פלוני, *als Gast zu Tisch sitzen; se mettre à table comme convive; to sit down as a guest at table*: ערך השלחן צִפָּה (1) הצפית אכול שתה קימו השרים משחו מגן (ישע' כח ט).

(1) בתרג' השבעים אין תרגום לשתי המלים צפה הצפית, ואין להכריע אם באמת לא היו בהנחתה שלהם או נשפט התרגום, או לא ידעו כבר מרושן האמתי, ת"י תרגם במשמ' ראייה: אקומו סבואין, ר"ל הקימו צופים. וכך גם פש"י דקוק דוקא. ר' אבא בר כהנא (בן דורו של רבי יוחנן) הקידי כי יש מקום שקוראים למנוחה צפיתא, ובמשמ' זו פרש צפה הצפית, סדרו המנוחה (על"פ נחלש' סג), אך כל זה אינו מניח את הדעת. ורב החדשים בארו במשמ' בסו"י, מלשין צִפָּה זהב, וחכונה בזה כנסת שלחן האכילה, והיא המשתה וגם פרוש זה יותר מדחק, כי פרישת המפה כלולה בעריכת השלחן, ואחרי שהשלחן ערוך אין יותר מקום להוכיח לפרש משה. אבל כבר הרגיש ריב"ג בהכונה האמתית בשתי מלה המלים ואמר וז"ל: ומעני צפה הצפית צפא אלצפוס אי קאכל בעצ'הא בכעצ' פאמא אנ תבון הד'א אלצפוס צפופ, אלצפאם עלי אלמאידה ואמא אנ תבון צפופ אלרג'אל. אלאכליג ללמעאם. ע"כ, ובעבר': ומשמ' צפה הצפית (כמו בערב') צפא אלצפוס (סדר בסדר) והוא הקביל קצתי בקצת, ואם שיהי זה הסדר סדור המאכל על השלחן או סדור האוכלים אל המאכל. — והנה אין ספק בדבר כי הכונה האחרונה היא העקרית, ר"ל כי בצפה הצפית הכונה היא כי המזמנים כבר מסבים אל השלחן, אלא שנראה לי שההשוואה שחשבה ריב"ג להשרש צפא (א בערב', במשמ' סדר כשורה וכדו'), אינה האמתית, ויותר מסתבר כי הוא השרש ציפ' (b) בערב', שהוא משמש בלשון זו במשמ' אורח, מזמן להתארח אצל פלוני והשם ציפ', אורח אחר אי קבין אורחים, והשם ציפאפ (c) התארחות. ויש דמיון לזה בעבר' המאחרת בשמוש' שרש' סמך בענין זה: סמך על שלחנו, כי עקר משמ' ציפ' 'בערב' הוא. היה קרוב וסמוך וגשעין.

(a) صَفَّ (b) صَفَّ (c) ضِيفَة

[שים לב לכך, שאפשר לראות את כל ענין הפרק כתאור סכנת המלחמה הצפויה בשעת המשתה. ועל כן באים כאן נגודים, תאור הסעודה מכאן והכנה למלחמה מכאן: את נשף חשקי שם לי לחרדה: ערך השלחן — מכאן, אבל צפה הצפית, העמדת צופים — מכאן. אכול שתה — מזה, קימו השרים משחו מגן — מזה, ועל כן בהמשך: כי כה אמר אלי אדני לך העמד המצעה אשר יראה יגיד, ואם אפשר לראות בזה תאור של נגודים, אז יש להבין גם צפה הצפית מן א. צפה כלשון צופה ומצפה בקרב.]

(1) [צ רבתי.] קצת החדשים מספקים באמתות מלה זו.

בן גיאת, לחמשה, שט"ס (25). כיון שראוהו אחיו שוב
בש' ויצא בש' הכל מצפין לראות את יצין (קטע
מעבור, Elbog., Stud. 114). צפיתו יצב בן, ותיק
רחק מקרבו (שמואל בן יצחק, להוציא, יול' שנת חס"ח
פסח).

—כפ', "צפה", שצפו וראו אותו בראה, ואמר הפימן:
והצפה בשכל ולא בעין צפה, כי מפעליך יעידון
עריך (ילקח בן גיאת, יקרה, שט"ס 24).

ב. צפה¹, קל אינו נהוג.

—כפ', צפה, צפית, ויצף, ויצפו, הצפה, ויצפה, ויצפם,
הצפון, צפה דבר, עץ או כסף או זהב או אבן יקרה²,
הרביק על דפני הכלי או התל לוחות עץ או מתכת,
überziehen; revêtir; overlay ועשו ארון עצי
שטים וכו' וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ הצפון
(שמוס כס י"א). ואת הקרשים הצפה זהב וכו' וצפית
את הבריות זהב (שס כו כט). וצפית אותו (את
המזבח) נחשת (שס כו ג). ואת הקרשים צפה זהב
(שס לו לד). ויעש לה ארבעה עמודי שטים
ויוצפם זהב (שס ס לו). ואת עמודיו חמשה ואת וויהם
ויוצפה ראשיהם וחשקיהם זהב (שס סס לח). ויוצפחו
זהב טהור (שס לו ג). ויצף אותו זהב טהור (שס סס
יא). ויצף אותו נחשת (שס לח ג). מקרקע הבית עד
קירות הספן צפה עץ מבית ויצף את קרקע הבית
בצלעות ברושים (מ"א ו יס). ויוצפחו (את הדביר) זהב
סגור ויוצף מוכח אלו (שס סס כ). ואת הל הבית צפה
זהב (שס סס כג). ויוצף את הכרובים זהב (שס סס כח).
בעת ההיא קצין חוקיה את דלתות היכל יי ואת

(1) כאמור בהערה לשרש אין צפה כמשמ' זו
אלא כעבר' בלבד. ואולם אפשר שאין עקר משמ' הפעל
לשון כסוי או הדבקה, אלא לשון זקוק, השכחה וערוך,
הנעשה עיי כסוי בחמר יקר וזך יותר, בעקר, veredeln;
ennobler; to ennoble. ואז אפשר שהפעל מקביל אל
הערב' צפי (א) במשמ' מהר, וקק, וכדו'. ואף אפשר
שרש ערבי זה כבנין קל של הפעל צפא (b) כמשמ'
היה זך וברור, מקביל אל העבר' א. צפה, אם עקר
משמעותו: ראה ברור, על כל פנים באה כל לשון צפוי
במקרא אך לצפוי בדבר טוב וזך יותר, ולא לכסוי
פסח].

(2) וי"א אבן בנין יקרה.

(א) צפוי (b) מפה

האמנות אשר צפה חוקיה מלך יהודה (מ"ג יס יו).
ויוצף את הבית אבן יקרה (דמ"ג ג ו). ויוצפו אתם
זהב (שס סס י). ודלתותיהם צפה נחשת (שס ז ט).
ובתו"ם: העושה תולתו עגולה, סכנה ואין בה סכנה
וכו' צפה זהב ונתנה על בית אנקלי שלו חרי זו
דרך חתיצונים (מג"ז ד ס). חלול שבמקדש של קנה
היה ומימות משה היה, פעם אחת צופו זהב וזהב
ולא היה קולו ערב כמות שהיה (מוקפס' ערכ' ג ג).
צופו הו (את השופר) מקים הנחת מין וכו' פסול
(יכ"ס י"ס ג ג). — "צפה בן: כספך היה לסיגים,
שהיו עושים מעות נחשת ומצפין אותן בכסף
להונות בהם (כס"י, יט"ו א כג). — "צפה מן: וצפה
ראשיהם של עמודים מהם (סול, שמואלס כס).

—כפ', מצפה, מצפים, —צפה הדבר זהב, צפה הכסף על
דבר, "מצפה אלו: ארבעה עמודי שטים מצפים זהב
(שמוס כו כג). כסף סיגים מצפה על חרש
שפתים דלקים ולב רע (מסלי כו כג). — ובתו"ם:
והשור הולך לפנייהם (לפני מביאי הכבודים) וקרניו
מצופות זהב (בכוכים ג ג). שומר של ראש השנה
של יעל פשוט ואין מצופה זהב וכו' בתעניות
בשל זכרים כפופין ופיהן מצופה כסף (כ"ז ג ג-ד).
כל הכלים שהיו במקדש מעינין מכלה חוץ מסוכה
הזהב ומזבח הנחשת וכו' מפני שהן מצופין
(מג"ז ג ס). העושה כלים מן העשת וכו' טהורין וכו'
ומן הגללים קלוסמרא טמאה ומצופה טהורה
(כלים יא ג-ד). פיקה של מתכת רבי עקיבא טמאה
והכמים מטהרין ומצופה טהורה, הכוש והאימה
והמקל ומיטפוניא והליל של מתכת טמאים ומצופין
טהורין (שס סס ו). הטהורין שבעגלה העול המצופה
וכנפים העשויות לגזי וכו' (שס יז ה). ויש כמה
שנכרא כיום הראשון שטמאה וכו' ברכיעו ובחסישי
אין בהם שטמאה הוין טכנף העין וביצת נעמית
המצופה (שס יז יד). מבעת בין חקוקה ובין שאינה
חקוקה טמאה ומצופה טהורה (מוקפס' שס י"ג ג
ח). לוחבי שהביאו לו מוניטה אחת וראת אותה מבינים
של חרס ומכחין של זהב, לימים הביאו לו מוניטה
שכולה זהב, אמר להם הראשון חרס היא וצופה
זהב אבל זה כולה זהב (י' שמואל בן נחמן, מדיכ שמוס
ס). — "צפה בן: אם היתה מצופית שלה של מתכת
טמאה, פ"י אם היתה מצופה בכסף, אין בזהב

לך ואֶצֶפָה (הסל' ס ד). עורִינָה תְּבַלִּינָה עֵינֵינוּ אֶל
עֹרֵתֵנוּ הַבֶּל בְּצִפְיָתָנוּ צִפְיָנוּ אֶל גֹּי לֹא יוֹשִׁיעַ (איכ' ד יז). — צֶפֶה בַּפְּלוּנִי : וְאֵנִי בִּי (אֶצֶפָה²) אוֹחִילָה
לְאֵלֵהִי יִשְׁעִי (מִיכ' ז ז). — וּבְתוֹמִים : אִיסְתַּלְגְּנִית שֶׁל
מֵלֶאכִי חֲבֵלָה מִצִּפְיָן לֹא לְאָדָם וְאוֹמְרִים מִתִּי יִבֹּא
אִדָם לִידִי אֶחָד מִדְּבָרִים הֵלֵל וְיִלְכֹד (נִכְכ' נח).
לְעוֹלָם יִצְפָה אִדָם לְחֵלֹם טוֹב עַד כִּי־שָׁנָה (כ' לוי,
סס נס:). הַרְוָאָה קָנָה בְּחֵלֹם יִצְפָה לְחִכְמָה וְכוּ'
קִנְיָם יִצְפָה לְבִינָה וְכוּ' (ס"ח, סס נו:). בִּשְׁעָה
שֶׁמִּכְנִיסִין אִדָם לְדִין אוֹמְרִים לוֹ נִשְׁאָת וְנָתַת בְּאִמּוֹנָה
וְכוּ' צִפְיָת יִשְׁוֹעָה וְכוּ' (נִכְכ'. סס נח). הִכִּי הִשְׁתַּא
הֵתָם אִדָם יוֹשֵׁב וּמִצְפָה אִמְתִּית חֲבֵבָה גֵּרוֹ, הִכָּא
אִדָם יוֹשֵׁב וּמִצְפָה מִתִּי יִפּוֹל בּוֹ מוֹם (סס מו:).
הַמִּצְפָה לִשְׁכַר אִשְׁתּוֹ וּרְיָחִים אֵינּוּ רֹאֶה
סִימָן בְּרַכַּת לְעוֹלָם (ס"ח, סס נ:). עֶבֶד שָׂרְבו
מִצְפָה לֹא לְרֹאשׁוֹתָיו יִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ וְכוּ' עֶבֶד שָׂרְבו
מִצְפָה לְאֹכֹל עַל שׁוֹלְחָנוֹ יִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ וְכוּ' (נכ
סוֹכֵל, חג' ד:). עַד עֲשָׂרִים שָׁנָה יוֹשֵׁב הַקֶּבֶה
וּמִצְפָה לְאָדָם מִתִּי יִשָּׂא אִשָּׁה וְכוּ' (נִכְכ' ודני נני
יִסְמַעֲלֵל, קִדּוּשׁ' כע:). אִם רֵאִיתָה מַלְכוּת מִתְּגַרְוֹת
אֵלּוּ בְּאֵלּוֹ מִצְפָה לְרַגְלֵיוֹ שֶׁל מִשִּׁית (נני חֲלַעֲזֵר נר
חֲזִינָל, מ"ד' נִכְכ' נח). אִמֵּר לוֹ הַקֶּבֶה (לִיעֶקֶב) אֵתָה
אִמְרַת חֲלָקִי בְּאַרְץ הַחַיִּים, שׁוּב אֶל אֲבוֹתֶיךָ,
אֲבִיךָ מִצְפָה לָךְ, אִמֵּךְ מִצְפָה לָךְ, אֲנִי בַּעֲצָמִי
מִצְפָה לָךְ (כִּישׁ לָקִים נִכְכ' נח קִשְׁלֵל, סס סס עד).
לְאִשָּׁה שְׁהִיתָה מִצְפָה לְבַעֲלָתָה שְׁפִירֵשׁ לְמִדִּינַת הַיָּם
וְכוּ' כִּי יִשְׂרָאֵל מִצְפִּין וְכוּ' (סס ססוֹס יס). לְאָדָם
שְׁנוֹדֵם לְסַעֲדוֹת תָּתֵן וְכֵלָה וְהָיָה אוֹתוֹ אִישׁ מִצְפָה
וְאוֹמֵר מִתִּי יִגִּיעַ שְׁמַחְתָּם וְאִשְׁמַחְתָּ בָהֶן, כִּי הָיָה סִמָּל
הַרְשַׁע מִצְפָה נִשְׁמַתּוֹ שֶׁל מִשָּׁה וְכוּ' (סס נִכְכ' יח).
מִה חֹלָה זֶה מִצְפָה לְרִמּוּאָה כִּי חֲדוֹר שְׁבַמְצִרִים
מִצְפָה לְגִמּוּלָה (סס סס"ס, ססנִעִת'). כֹּל זֶמֶן שֶׁאִדָם
חִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִצְפָה לוֹ לְחִשּׁוּבָה (סס קסל',
סס סס). — יִצְפָה לְשִׁלְחַן פְּלוּנִי, הָיָה תְּלוּי בּוֹ
בְּכֻלְבָּלָתוֹ : כֹּל הַמִּצְפָה עַל שִׁלְחַן אַחֲרִים עוֹלָם חֲשֵׁךְ
בְּעֵדוֹ וְכוּ' (נכ נִכְכ' נח חֲכָל נִכְכ' נח:). שְׁלִשָּׁה
חִיָּהֵן אֵינִים חַיִּים וְאֵלּוּ הֵן מִצְפָה לְשִׁלְחַן חֲבִירוֹ
וְכוּ' (ס"ח, סס סס). — וּבִסְתֵּמָה : וְחָתָן וְכִשּׁוֹן, כֹּל

(1) צִיל לִי אֶצֶפָה.

הַמִּבְיטִים וּמִצְפִּים עַל עֹרֵת בּוֹשׁ (כס"י, יס"ח כ ה).
שִׁאֲסִי, מִצְפִּים לְבִלְעֵנִי (סוֹל, ססל' נו נ). עַל אוֹן
פֶּלֶס לָמוֹ, לְמַצּוֹא הַצֵּלָה וְעוֹשֵׁר עַל דְּבַר עוֹן וְרִשְׁע
וְכוּ' מִצְפִּים שֶׁכָּר מֵאֵת שְׁאוּל עַל כֵּךְ (סוֹל, סס סס
ס). נִפְשִׁי לֵה' שׁוֹמְרִים לְבָקֵר, תְּרִינִי מִן הַמִּצְפִּים
לְגִמּוּלָה, שׁוֹמְרִים לְבָקֵר, מִצְפִּין וְחֹזְרִין וּמִצְפִּין
קֵץ אַחֲרֵי קֵץ (סוֹל, סס קל ו). אֵינִי לְחַם לְצַפּוֹת
מִיתָה אַחֲרֵת אֵלָּא מִשְׁכִּימִין לְאוֹתָהּ מִיתָה שְׁנֹגֶמֶר כֵּה
דִּינּוֹ שֶׁל גִּידוֹן (סוֹל, מִכּוֹס נ, ד"ס כֹּל סוֹמֵמִין). זֹאת
הַמִּתָּה מִן הַמִּדּוֹת הַשְּׁבוּחֹת מִסְּנֵי שְׁאִינָה נִמְצָאָת
בְּרֹב הָעֵינִינִים אֵלָּא כִּמִּי שִׁישׁ לוֹ נִפֶּשׁ נְרִיבָה וְיִקְרָה
אִשֵּׁר הוּא מִקְבֵּלַת הָעֵינִים כִּמִּי אִשֵּׁר יוֹדֵמֵנוּ וְאֵינֵנוּ
מִצְפָה אֵת הַגְּדוּלוֹת (כ"י ח"ס, חֲקוֹן מִלִּסְכ' לִכְסֵנִי ד
נ, נח). וְיִמְשֵׁל בּוֹה כְּאֵלּוֹ הַמֶּלֶךְ הַפְּקִיד אֲצִלּוֹ סִקְדוֹן
וְלֹא קֶצֶב לוֹ זֶמֶן לְהִשְׁכַּחְתּוֹ וְצוּחוֹ שִׁוְהִיָּה מִצְפָה לוֹ
כִּבֵּל עַת (סוֹל, סו"ס, ססנִין ססנִין ג). (חֲפִרֹשׁ) עוֹזֵב
מֵאוֹיֵיו מִצְפָה לְיוֹסֵפוֹ וְכוּ' (סס, ססרִישׁוֹס ד). הַשְּׁכִינָה
הַנִּרְאִיתָ עֵין בְּעֵין הִיא אִשֵּׁר נִעֲדָרָה וְכוּ' וְהִיא אִשֵּׁר
אֲנַחְנוּ מִצְפִּים לָהּ (סוֹל, כּוֹזִי ס כג). דֶּרֶךְ אֲרִץ
הָאִשָּׁה עִם בַּעֲלָה צְרִיכָה הָאִשָּׁה לְהִיטֵב דְּבָרֶיהָ עִם
בַּעֲלָה בָּתָן וְכוּ' וְהָיָה מִצְפָה וּמִיִּחְלָת יוֹם בּוֹאוֹ
וְכוּ' (כ"י חֲלִנְקִלּוֹס, מִנּוֹס"מ ד, עֲנַעֲלֹל, 247). בְּרוּךְ
שׁוֹמֵר בְּהִטְחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל בְּרוּךְ הוּא שֶׁחֲקִבָּה מִצְפָה
אֵת הַקֵּץ לַעֲשִׂוֹת (הַגֵּדֵס לִמְשַׁע נִכְכ', קֶצֶז עַל יִד יג, נח).
— וְאִמֵּר הַמִּשּׁוֹרֵר : יַחֲדִי מְרוֹמֶם שׁוֹכֵן עֲלֶיהָ, מֵלָא
כְּבוֹדוֹ קִצּוֹ נְשִׁיָּה, נִפְשִׁי לְיִשְׁעֵי צִפְיָנוּ וְדוּמִי, כִּי
מִסְּחָדִי כּוֹסֵי רוּחַ (כִּכְכ' ע, יסִיד מְרוֹמֶם, חֲזִיג 182).
בֵּן אִישׁ עֲמוּד תְּמִיד עָלֵי מִצְפָה וְלִקּוֹל שְׁאוֹנוֹת הוֹמֵן
צֶפֶה (הַעֲקֵל ג, נִכְכ' סִינֵגֶל לְהִרְכִּינִי). — 'וּבִסְתֵּם' הַתִּתִּין
וְחִכָּה : וְעָרוֹם יִבִּין לְאִשּׁוּרוֹ, לְפִסְיִעוּתוֹ, כְּלוֹמֵר
יִצְפָה מִלְרִיב וּיִתְחַן עַד יוֹדַע לוֹ אֵל נִכּוֹן (כס"י,
מסל' יד עו). — 'וּבִסְתֵּם' רֵאִיָּה רְגוּלָה, כִּמּוֹ צֶפֶה :
וְחִשָּׁב בְּתַתֵּי עֵינָיו וְכוּ' שְׁתַּלַּת עֵינָיָה לְתַתֵּי שְׁכָל
הָעֵינָיִם מִצְפּוֹת לוֹ (יִדּוּשׁ פִּטְסֵס ח ד). מִה הַשּׁוֹעֵל
הוּא מִצְפָה בְּחֹרֵבוֹת לְבִשְׁרָאָה בְּנֵי אִדָם לְאִיזָה צַד
יְהִי בּוֹרָה, כִּי כְּשׁוֹעֵלִים בְּחֹרֵבוֹת גְּבִיאִיךָ וְכוּ' (מ"ד
נִכְכ', וִיסִי צִימִי סִטוֹ). — וּבִסְתֵּם"א : עַל הַמִּשְׁקָף : עַל
הַצִּפִּיָּה, כְּלוֹמֵר עַל הַחֲלוֹן אִשֵּׁר מִצְפִּים מִמֶּנּוּ (כ"י
ח"ס, סס"ס לִכְיִצְנִי, סקף). — וְאִמֵּר הַפִּיטָן : צִפְיָנוּ גִּמּוּן
קֶנֶךְ יוֹנָת אֵלֶם, כִּי שַׁח לְאוֹן אֲנִשִּׁי חִיל צֵלֶם (כ"י

את הברכות לאברהם נתירא לברך את יצחק מפני שצפה את עשו יוצא מסנו וכו' (כס"י, נחלש' כס"ח). — צי"י מעי, *צפוי, במשמ' צפוי מראש, גלוי וידוע: הכל צפוי¹) והרשות נתונה ובטוב העולם נדון (כזי עקינא, חנוג ג' עו). שהיה צפוי וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שיהיה המן עתיד לשקול על ישראל וכו' (סוס' כ"ד). שהיה צפוי לפני הקב"ה שיאמרו לשון הרע על הארץ וכו' (מד"כ צמ"ד עז). מגיד מראשית אחרית, שהכל צפוי היה לפני הקדוש ברוך הוא (סס עס). אמר לו הקב"ה (לאברהם) גלוי וצפוי לפני אצ"י נפשוך אם אמרתי לך לא היית מעבב (סקי' כז), נחשם הסניעי, קטל). צפוי לפני הקב"ה בת מלכים שלא יצאה מימיה לשאוב מים יצאה לשאוב מים כאותה השעה (סד"ח עז). והכל צפוי לפני הקב"ה (סס כו). ועי' צפה.²

— מע', צפיו, מצפה, צפה, צפי, אצפה, — צפה, צפה והביט היטב, הביט בקצר רוח, aussehau; ochercher; du regard; to look out ויבא שלה ביום ההוא וסדיו קרעים ואדמה על ראשו ויבוא והנה עלי יושב על הכסא יר דרך מצפה כי היה לבו חרד על ארון האלהים (ס"ד יז-יג). אל דרך עמדי וצפי יושבת ערוער שאלי נס וגמלמה אמרי מה גהיתח (ימי' מס יע). עלה מפני על פניך נצור מצורה צפה דרך חוק מתנים אסין כח מאד (כס"ז ז). — ובהרחבה במשמ' חזה, קוה, erwarten; to expect: על משמתי אעמדה ואחיצבה על מצור ואצפה לראות מה ידבר בי ומה אשיב על תוכתי (סנ' ז ח). יי' בקר תשמע קולי בקר אערך

גלגל חסה בלבר, אם כן למה נבראת לבנה, אלא מלמד שצפה הקב"ה שעתידין אומוות העולם לעשותן אלוהות וכו' (כ' עזריס נסס' כ' חנינה, סס סס ו). צפה הקב"ה שנבוכדנצר וחירם מלך צור עתידין לעשות עצמן אלהות (כזי סמא נר חנינה, סס סס ט). אפי' נח שנשתייר מהם לא שהיה כדי, אלא שצפה הקב"ה שמשע עתיד לעמוד ממנו (כ' חנינה, נר ססא, סס סס כו). צפה הקב"ה מה לבן עתיד לעשות עם אבינו יעקב (כ' נכניה נסס' כ' חנינה, סס סס עד). צפה רבי שמעון בן יוחאי ברוח הקדש שהוא נתנו שם (סס סס עט). המצפצים והמהגים, צופין ואינן יודעין מה צופין, הוגין ואינן יודעין מה הוגין (כ' חלעז, סס סס ח). לאחד שהיה עומד ונידון לפני שלטון ויצא דינו לפני שלטון לישראל, צפה אותו השלטון באצטרולגים שלו וראה שעתיד להוליד בת שהיא נשאת למלך, אמר כדי הוא להנצל בזכות בתו שהוא עתיד להוליד, כך אברהם יצא דינו מלפני נמרוד לישראל וצפה הקדוש ברוך הוא שיעקב עתיד לצאת ממנו, אמר כדי הוא לינצל בזכות יעקב (כ' נכניה וז' לוי נסס' כזי סמול, סס ויקר' לו). ומפני מה מסרן (את בגדי הכהונה) לשם מפני שצפה נח שלשלת האבות עומדת ממנו (סס צמ"ד ד). צפה הקב"ה שקרה עומד ממשפחות קהת וחולק על משה (כזי חזא נר חנינה, סס סס ה). כשביקש שלמה לבנות בית המקדש שלח אצל פרעה נכה, אמר לו שלח לי אומנים בשכרן וכו' מה עשה, כנס כל אצטרולגין שלו, צפו וראו בני אדם שעתידין למות באותה שנה ושלחן לו, כשבאו אצל שלמה צפה ברוח הקדש שהם מתים באותה שנה וכו' (סס סס יע). והיה ביום ההוא לא יחיה אור יקרות וקפאון, יקפאון כתיב, דברים המבוסים מכס בעולם הזה עתידים (אתם) להיות צופים לעולם הבא כהדין סמיא דצפי דכתיב והולכתי עוריס בדרך לא ידעו (סס סס). אורה שנבראת ביום הראשון היה אדם צופה ומביט כח מסוף העולם ועד סופו וכיון שצפה הקב"ה בדור אנוש ובדור המבול ובדור הפלגה שהן עתידין לחטוא לפניו עמד וגנו מהם (כ' יזא נר' סימון, סס חסמ, ויס). — ובתפלה: הכל גלוי וידוע לפניך ה' אלהינו, צופה ומביט עד סוף כל הדורות (חסמ וזכר, זכרונות, מוסף כ"ה). — ובסמ"א: אע"פ שסמר הקב"ה

(1) [יכתב רשב"ץ דוראן, (מגן חנוג ג' עו): ויש מהגאונים ו"ל שהם גורסין הכל צפון, מלמד שכל מעשיו של אדם צפונים אצל הקב"ה].
(2) [על הכתוב (דכ"ד לז נד) ויבא משה וידבר את דברי חשירה הזאת באוני העם הוא והושע בן נון נאמר בספרי (דכ"ד סל): ומה ת"ל הוא והושע בן נון, ללמדך צדקתו של יהושע, שומע אני שצפה דעתו עליו משנתמנה ברשות (ז"א ברשות, בראשית), ע"כ, ובמקום שצפה דעתו בא נ"א שוחה (ועי' גם רש"י לכתוב), שאינו בא אלא כנסיון לבאר את קשי הבטוי שצפה, שאינו מתבאר באמת לא מלשון צוף ולא מלשון צפה. אך נראה שזין כאן אלא מ"ס, אולי במקום שפלה דעתו עליו].

בים (פרק' מנ:). צופה חייתי בין מים העליונים למים התחתונים ואין בין זה לזה אלא שלש מצבעות בלבד (בן זומל, מג' עו.). במוצאי יו"ט האחרון של חג הכל צופין לעשן המערכה וכו' (כ' ילמק נכ חגדימי, יומל כז:). הרבה צפו (לדרוש!) במרכבה ולא ראו אותה מימיהם (מג' כד:). כל הצופה בנשים סופו בא לידי עכירת וכל המסתכל בעקבה של אשה היווין לו בנים שאינן מהוגנין (כ' ילמק נכ' יאשיס, נדכ' כ.). ותשב בפתח עינים, א"ר אלכסנדר מלמד שהלכה וישבה לה בפתחו של אברהם אבינו, מקום שכל עינים צופות לראותו (קוטס י.). מעשה בתמרה אחת שהיתה עומדת בחמתן ולא היתה עושה פירות, עבר דקלי אחד וראה אותה אמר תמרה זו צופה⁽²⁾ מירוחו, כיון שהרכיבו אותה עשתה פירות (כ' תנחומל, מד"ר נחלש' מל). ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק וכו' צפת שידו שמוחה בתפלה (כז סנל, עס עס ס.). למי שיצא לדרך וכו' ואחר שהלך י' ימים צפה אילן אחד מרחוק וכו' כך כשברא הקב"ה את העולם עמדו עשרים דור ולא היה בהם תועלת וכו' אחר עשרים דור צפה הקב"ה את אברהם שהיה נתון בארץ בבל שנקראת רחוקה וכו' (כ' לוי נסס רני יומקן, עס נמל' נ.). שצפה הקב"ה בכל הקנקנים ולא מצא קנקן זפות מקנקנו של משה שפשט ידו וקבל את התורה (עס קהלי קדכ' נ, אשכ עווד). מה עשה רבי יוחנן, תלה עיניו וצפה בו, מיד נעשה גל של עצמות (פסיק' נכ', עניי' סועס, קמט.). — ובסחמ"א: וכיון שצפה אברהם אבינו ע"ה והביט וראה וחקר והבין וכו' או נגלה עליו ארון כל ב"ה (יליכס ו.). — ואמר הפיטן: צעד נשיאים מרחב ידיים, צפויים ברצוא ושוב למים (קמט"ג, אכיון כליוס, יליכס, קדור קמט"ג, טלט.). צעקתי לצור מכאבי, מתי חתול מכאובי, צפות באבדן מרכבי (נשלס נרני קלונימוס, אסיק נכנ, יול' נ ססס). אדני אלתי אין ערך אליך, צפה לכל אך בעין אין צפה, ופעל בלי יד וסרבר ואין מה (ילמק

בן גיאל, יקרו לסלל, טעס"ט 24). משגיב בכתו מי בלתו וכמהו, כי הוא מקור חבל יצרו ועשהו, כן לו דמות עין לא ראתה בלתי נפש בלב חכיר אתו ו ת צ פ ה ו (כ"י סלוי, משגיב, עס 105). ידעתי ועיני צופיות הליכות רב עלילות (כלצ"ע, מי כמוך אסס כמוך, ליגר 230). — ואמר המשורר: ואם ילך במחריש יצף רעיוניו, כי על דרכי איש שם עינחו (כמצי"ט, דוקס, 91). ותענה תמיד אככה האופרים אשר הוד תארי צפו (סול, טעס"ט 7, 46). התקבצו שרים תמוה על שער אשר שנה וגם צפו (סול, עס ס, 64). עיני שפת שני ראות וצופיות צואר כמגדל עוז בנוי לתלפיות (כלצ"ע, אס סנוד, ליגר 194). ואיך לא אחי צופה כבודו בעין לבי, ודעה אשר שם בי ונפש מעידותיו (סול, נסס אל, כסל' אל, 192). — ואמר המליון: וגבר חכם יצף מלפנים וביום צרה לא יירא (נ', נ"ס יס כ.). — "ובשמש" חוה נקס, ואמר המשורר: צדו גאות גילי עדי אויבי ראו ביום אירי וגם צפו (כ"י סרני, ססכ' ג, 281). — "ובשמש" קוה, כמו סע', צפה, ואמר הפיטן: קבל כפה סגור לימות עצב, וכעס כפה מלב יום תעצב, ולטוב צפה יום רע כי לכל קצב (ילמק בן גיאל, אס מוס, טעס"ט 25). — *צפה ברוח הקדש, צפה בנבואה, וצפה האל וכו', הביט וראה את העתיד לבא, *voir; prévoir*; *vorraussagen*; *to foresee*: משה על ירי שצפה ברוח הקודש שעתידין ישר' להיסתכר בטלבו' וראשיון עומדין על גביהן הקדים ראשים לוקנים (כ' יסוטט דסיכנין נסס רני לוי, יומ' סוי' ג ז.). למלך שחיה נשוי למטרונה ארת ולא היה לו מסנה בן, פעם אחת נמצא המלך עובר בשוק, אמר מלו מילנין וקלמין זו לבני והיו הכל אומרים וכו' המלך אסטרולוגוס גדול הוא, אלולא שצפה המלך שהוא עתיד להעמיד מסנה בן לא היה אומר מלו מילנין וקלמין לבני, כך אלולא שצפה הקב"ה שאחר כ"ו דורות ישראל עתידין לקבל את התורה, לא היה כותב בתורה צו את בני ישראל, דבר אל בני ישראל (כ' סנל וי' ימיס נסס כ' סמואל, מד"ר נחלש' ח.). צפתת הארץ שחיא עתידה ליטול את שלה מתחת ידיו של אדם (כ' תנחומל, עס עס נ.). מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה מעשיהן של צדיקים ומעשיהן של רשעים (כ' יליא, עס עס ג.). לא נברא להאיר אלא

(1) [המלה לדרוש היא הוספה מוטעית. עיי' ד"ס.]

(2) [עיי' בהערות: תיאודור ובהקבלה המובאת בערך כו. צפוי; ואולי השמטה מלה, והנכון בכ"י הוטיקן: וסוכה (במשמ' רואה וצ"ל וצופה) אחת (או אחרת) מירוחו.]

התנהג אחו ברמיה, בכגד, כאלו משחק אחו;
צֹפֶה (1) אפרים עם אלהי נביא סח יקוש על כל
דרכיו (סו' ע ט). — צֹפֵי? — ו צ פ ו (2) הוא אלי חרב
ליוז יח (כז). — ואמר בן סירא: יש רשע ואבד מהלך
חסר כח ויותר איש עני ועין יי צפתהו לטוב
וינערהו מעפר צחנה (כ"ס גי' יח יז). — ובת"ם:
צופה הייתי ברכן גמליאל ורבי יהושע, שכל העם
היו מנענעין את לולביתן, והן לא נענעו אלא באנא
ה' חושיעה בא (כני עקינא, סוכה ג ט). ומעשה ברכן
גמליאל וזקנים שהיו באים בספינה וקדש עליהם
היום, אמרו לו לרכן גמליאל מה אנו לירד, אמר
להם צופה הייתי והיינו בתוך התחום עד שלא
חשיכה אלא שגמרפה ספינה פעמים הרבה (סיקפי)
שנה י' יח). היה מודר והגיעה מירחו לכותל אין
אומ' יקוב את הכותל אלא יסוד את הכותל וצופה
בנגד מירחו ומודר, אחר מודר בכותל ואחר
צופה בעיניו (סס טיכז' ו יג). הרוצה לראות
בארה של מרים יעלה לראש הכרמל ויצפה ויראה
במין כברה בים וזו היא בארה של פרים (כ' מ"ח,
שנה לה). שפופת היתה לו לר"ג שהיה מביט
וצופה בה אלפים אמה כיבשה וכנגדה אלפים

(1) כך נסתת המסורה, וכבר התחבטו הקדמו'
והחדשים בפרוש פסוק זה ולא מצאו דבר מניח את
הדעת. ואין ספק כי יש כאן איות שבוש, אך לפי
הנסחה המסורה הפרוש היותר נאות לפי הענין להסלה
צפה כאן הוא במשש' הרשו' בפנים, אך אין לזה שום
סעד לא כעצם לשוננו, ולא בלשונות השמיות האחרות.
עכ"פ צריך להגיה עם אלהים, והסלה נביא מיותרת,
והיא כנראה נסרחה הנה מהפסוק הקודם אויל הנביא.
ואולי והו השרש פכה (א בערב', וכבר העירו קצת
החכמים על חלופ צ—ב (Fürst, Wb), ואולי כך דברו
אנשי אפרים.

[ולפי נוסח המסורה אפשר לבאר: הצופה, הנביא,
של אפרים אשר עם אלהי, הוא לו לאפרים, אך סח
יקוש על כל דרכיו, אף משטמה בבית אלהיו].
(2) כך הכתיב; הקרי: צֹפֵי. לפי דעת רב
החדשים ו צ פ ו.]

[וטורטשינר סי' איוב רואה כאן, כמו בכמה
צורות דומות בספר, ביני פועל צֹפֵי, כו"ו נשמע
בכבטא, כרגמת השתתות וכדו'.]

(א) צֹפֵה

העשו מן המים (כ' שנה דונולו, חכמוני על סי' י"ח)
ה, וכסה, קג:). וכאשר יחסרו המים ויחרבו ישראל
העשב הזה חרב ונצמד כעצים יבשים (חפ"ק, 64).
— ספני, "הצפיד, — עשה שיצפר הדבר; יגרה מכאובים
ויצפיד את העיר (חפ"ק, 134):).

"צפר, ט"ז, — דבק, החסר שבו מדבקים דבר לדבר;
צפר עורם וכו' ויש מתרגמים כפי מה שנשמע
מן איש עכרי משוכני המדבר הירוע בחדני ביתם
אל שבט דן, שהדבק נקרא צפר והענין אחד,
ואפשר שיהיה שם הדבק צפר להיותו דבר שטדבקין
בו ואין זה רחוק (כ' סתוס ירושלמי נפרשו ללכיה,
מונא בלקי'ק נספ', 180, נלללדד הדני, לשטנין, 72).

א. צפה (1) ממנו א. "מצופית, מצפה, מצפה, א. צפה,
צפה, ב. "צפוי, "צפות, צפית, "צפית, "מצפית.

ב. צפה (2) ממנו "מצפית, ב. צפה, א. צפוי, צפת?

ג. צפה, ממנו ג. צפה, צפית.

א. צפר, ט"ז, צופה, צופיה, צופות, צפוי, יצת, הצפינה,
(א) — צפה בין פלוני לפלוני, ראה והתכוון
והיה עד לדבר שביניהם, לחברית או ההסכמה
שביניהם כי יקמו מה שחסיכו לעשות, beobachten
observer; to observe והמצעה אשר אמר יצף
וי' ביני ובינך כי נסתר איש מרעהו אם תענה את
בנתי ואם תקח נשים על בנתי (כזלש' לא מט). — ובמשמ'
ראיה והבטה, sehen; voir; to see: בכל מקום עיני
וי' צופת רעים וטובים (משלי יח ג). — וצפה בפלוני:
משל בנבחרתו עולם עיניו בנוים הצפינה (ספ"י קו ז),
— ובמשמ' השגחה על דבר: צופיה הליכות ביתה
ולחם עצלות לא תאכל (סס לא כז). — ודבר לא בע"ח
צפה, במשמ' היה סכון: אסך כמגדל הלכנון צופה
פני דמשק (ספ"ט ז ט). — (ב) צפה לפלוני לעשות לו
דבר, כמו ארב, התכוון אימתי יוכל להרע לו,
lauern; guetter; to waylay: צופה רשע לצדיק
ומבקש להמיתו (ספ"י לו כז). — צפה עם פלוני,

(1) [וכן בארמ' יהודית, ובפונית חדשה צפה
במשמ' צפה, ובאש' צפו (וגם שפו) כמו צפה כעכרי,
ועי' ב. צפה, ג. צפה, חקרות].

(2) רק כעכרי, [ועי' חקרה למעל ב. צפה].

בינו בינו מלצניה כשירה וכו' אבל על גבה וכו' מריפה (הלב' סקוק' להלמידי רב יהודה גלון, 140).

צפר ⁽¹⁾, סמנו צפר, צפר, צפירה.

צפר ⁽²⁾, (א) צפר העור על העצם, יבש ונרקב ⁽³⁾, : kleben; s'attacher, se coller; to adhere

חשך מסתור תארים לא נכרו בחוצות צפר עורם על עצמם יבש היה כעץ (הי' ד ח) — ובתו"ם:

וישבת בחושך ואפילה ועיניך לא ראו אור, וצפר עורך על עצמך ונוסף יבש היה כעץ (פסיק' רבי, שם חט"ט, קס"ז) — ואמר המפורר: כמעט

מצבעות ידיו צפרו רתקו לולא המלך יושב אל פניהו (ילג', להצט' דוד ומיכל ב, סי' י"ג ג, 30) —

וצי' פניו, צפר, יבש: ענבים שחורות המטופות דם הם הנקבות ויש מהם קשות וצפרות (חפ"ק, 116):

ויסתיה את הנדים אשר קדרו מרוב ימים או עקיבים צפרים אשר ירכבם (ס', 184) — "ובמשמ' מכין, מקפ"ט ⁽³⁾ : בנך של סממס קצר מצבע הכלת

הדודאים (פיאלעט) מעשה רוקם דקמת זהב רב צפר עליהן (בועלונג, ממלריס, 112) — (ב) ופ"י, צפר

במשמ' יבש, כוץ והקשה: מתני' בשנתנו (את הכצל) משהוציאו ערשים מימיהן ערשים צפרות אותו

שרא יתן (מעם) (ר' נח נח נח, יו"ט מכו"ט ע ד), כצל של חולין שנתנו לתוך ערשים של תרומ' אפי' בן

ערשים צפרות ⁽⁴⁾ אותו שלא יבלע (ס' סס), שרה שעורים במים נתבקעו הרי אילו אסורות, שריין

כתומץ מותר מצינו שהתומץ צפרדן (ר' יוסף, ס' סס' צ' ז), מעשה באחד שנפל לירדן ועלת לאחר

שבעה עשר יום והכירו שצפרדן הצינה והשיאו את אשתו (ר' יומי, ס' יצ"ט טו ב).

— נפעי, צפר, כמו קל במשמ' פ"ע: או תצא הרוח מן הגוף וכו' והגולם נשאר קר מתיבש ונצפר כאליל

⁽¹⁾ רק בעבר, [ויש משום צפר a] בערב' במשמ' קשרי.

⁽²⁾ [כך דונש, ריב"ג וראב"ע, אבל רש"י: נקט ונתחבר, ושנחם שחור כמו שחור (וכן הוולג': denigravit), השיג עליו דונש והשיבו לו תלמידו סנחם, ע"כ. והשכעים

הרגמי וἰσχυρῶς, עלה]. ⁽³⁾ [כפירוש רש"י לפסוק, עי' בהערה הקודמת].

⁽⁴⁾ [כך צ"ל ולא צופרות].

⁽²⁾ صدف

⁽²⁾ شعر ⁽³⁾ صف

(עכ"כ צו), צוערי לוי' בני יקירי ירושלם היו בעזרת נשים, ראשיתן בין רגלי הלויים כדי ליתן תכל כנעיתה (תוספ' ס' צ צ).

צף ⁽¹⁾, ט"ז, — טור שורה, Reihe; file : אם חסר מחמש אוזנים (ברואה) מריפה ואם נמצאין שש כשירה, והוא שעומדין בצף של אוזנים, ואם נמצא

ירושלם, כי המלים "בני יקירי..." היו שבתוספת' באות בפרוש במקום "היו נקראין (או נקרינ) שבמשנה, וברור שאין כאן אלא שבוש, והתוספת "בני יקירי" ירושלם" באה על יסוד הכתוב (המובא בנוסח התוספתה) שנאמר: ישוע בניו ואחיו קרמאל ובניו בני יהודה וכו' (פז' ג ט), אבל אין כאן יהודה שם השבט והארץ אלא שם איש, ובכל מקום אחר (כגון עזרא ב מ ועוד) כתוב במקומו: הלויים בני ישוע וקדמאל לבני יהודה, ואין אפוא כל ידיעה אחרת על צפרים אלו, לא שהיו צפרים (זה רק עפ"י הדרוש שבכבלי) ולא שהיו מבני יקירי בירושלם, אלא עברה זו בלבד, שהכונה למזמרים שעזרו ללויים במקדש כשירה ובנגון.

והרי אין ספק כי דברים אלו על הלויים המשוררים במקדש ועוזריהם מיסדים הם על תאורי המקרא המרבים בענין זה, וגם הפסוק המובא בתוספתה מעיד על כך, שאת לשון המקרא באים התנאים לבאר, והנה בכמה וכמה מקומות במקרא מובאים כעוזרי הלויים כשירה ובנגון במקדש — הצוערים, אשר בטעות חשבו שפרושם שוערי שערים בלבד; וכאן מלה אחרת לפניהם, המקביל אל הערב' שער a) שפרושו מ שורר וממנו שער b) במשמ' שיר, שירה וכו'. והואיל וישין בערב' היא סין שמאלית בעברית, על כן עקר צורת המלה היא שער'ים, סוערים, ולא שוערים.

והנה באת הערת הכבלי ופעירה כי ידוע היה לחכמים, כי מלה זו שוערים, סוערי הלויים, היא המלה הבאה אצל התנא שלנו בצורה צוערי הלויים. וזאת כונת הערתם להעיר על הנגוד בין כתיב המקרא וכתב התנא דידן: תנא (בסי הכתיב שבמקרא) סוערי (כך צ"ל, ו"א שוערי, כי כך לא הקפידו להבדיל בין סין לסמך) הלויים היו נקראין, ותנא דידן וכו' קרי להו צוערי. ועי' בפרשות במאמרו של מורטשינר, לשוננו יג חוב' ב).

⁽¹⁾ [כנראה ע"פ הערב' צפ c), משרש צפף, ועי'

שם, הערות].

ו צ ע ר ו כנמלי שקצים (סלמס הסגלי, חין לור, זולמס ח סככת).

א. **צֶעַר**, ס"ז, מ"כ צֶעַרִים, — נֶעַר שומר הצאן על יד הרועה; Hirtenjunge; jeune berger; shepherd-boy: הַך אַת הַרְעָה וְתַפְצִין הַצֶּאֱן. וְהַשִּׁיבְתִּי יָדִי עַל הַצֶּעִרִים⁽¹⁾ (זכרי ג ז), — וּבְתוֹמִים: מַעֲמוֹ

(1) [כך, כנער צעיר. הממשש על יד הרועה, הבינו את המלה כל המפרשים. ואולם אין זה מברר לא את הצורה צֶעַר ולא את הנגזר המפרש אל נוקד בדברי המכילתה שלהלן. ודבר הנוקד ברור היום מכתבות ככל. הוא הרועה הנמצא בתמידות עם הצאן, והמשלם לבעלי הצאן מתוצרת הצמר, ועל כן מה שנגנב, נגנב מ ע מ ו, והוא חייב לשלם את הגנבה. והרועה הנוקד הוא הנקרא אף אֲדִיר הַצֶּאֱן, ואין אֲדִיר זה לשון נאדר בכת או כהר וקדושה, אלא אֲדִיר מרושן רועה, והמלה נגורה מן אֲדָר וּמִדָּרָה במשם עור הכהמה (מוח אֲדָרָה שֶׁעַר). וכן אף ס פ ל אֲדִירִים בשורת דבורה היא ק ע ר ת ה רועים שהתמאה שמורה בה, וכן שם (ספ"ט ס יג) או יָרַד שָׁרִיד לֵאדִירִים עִם, מרושן: או הכה שריר של רועים את עם המלחמה של מוסר. והנה בנגזר ל אֲדִירִים, הרועים הנוקדים, בא ה צ ו ע ר וכאם במקרא ה צ ע ר ים, והם אף ה צ ע ו ר ים או הצעירים, צ ע י ר י הצאן, שאינם גערים סתם אלא הם הַשֶּׁעִרִים (הוא בכתוב התלמוד ה ס ו ע ר ים) הפוקדים את העדר, ובעקר הכאים לשער את העדר בשם הבעלים, כלו לקחת בשבילם את הַשֶּׁעַר, את שעור הצמר המגיע להם מתוצרת העדר (ע"י לכל הענין כפרטות בלשוננו יג, חוב' ב). ומכאן קבל השרש ש ע ר אף את המשם ס ע ר, בקר את העדר ואף שֶׁעַר (בעקר שֶׁעַר) את שֶׁעוֹר המס המגיע מן העדר לבעלים. ומעין זה קבל גם השרש ב ק ר — הממשש לפעלת ה ב ו ק ר הוא הצוער המטפל בכקר והבא לשם כך. 'בנוקדים' (בנון עמוס שהוא בוקר, צוער, ולא נוקד), והמעביר את עדרו תחת שכמו כדי לקבוע את שְׁעוֹר המס — את המשם של בקור לשם סקוח. והואיל ואין הצוער, השוער, נמצא תדיר על יד העדר, על כן אינו אחריו לגנבה. והואיל והצוערים או צעירי הצאן הם בעקר מקידי הבעלים הכאים לגבות את המגיע מן האדירים, על כן אם לא יקבלו תשלום מספיק, לוקחים הם מן העדר עצמו, וזאת התמונה שבמלים 'אם לא יסחבום צעירי הצאן אם לא ישים עליהם נוחם' (ינ"י מט כ). ובמס' 'ואדיריהם שלחו צעוריהם למים'

להוציא⁽¹⁾ את הצו ע ר ולהביא את דמי הנוקד (מכ"י, נסכ' מוקין טז).

ב. ***צֶעַר**, צוער, ס"ז, — שָׁר, מִזְמֵר⁽²⁾; Sānger; chanteur; singer: אין פוחתין מי"ב ליום עומדים על הדוכן ומוסיפין עד לעולם, אין קאן נכנס לעורה לעבודה אלא בשעה שהלויים עומדים בשיר, ולא היו אומרים בנבל וכנור אלא בפה כדי ליתן תכל בנעימה, ר"א בן יעקב אומר אין עולין לסנין ואין עומדין על הדוכן אלא בארץ היו עומדין וראשיהם מבין רגלי הלויים, וצו ע ר י הלויים חיו נקראין⁽³⁾

(סס יד ג) הכונה: ואת אדיריהם שלחו צעוריהם, שהם המסנים על הרועים.

ואשר לחלוק צער—שָׁעַר ע"י ביהוד בהערה לערך ב. צֶעַר, שגם הוא בעקר שֶׁעַר, במשם אחרת. והואיל ובא כאן צֶעַר בכתוב אחר במקום שֶׁעַר בנגזר לאדיר, אפשר שבאה המלה במקרא אף בכתוב ש ע ר. וברור שבתקופה הקדומה היו הצוערים-שוערים בארץ כנען מקידי הכנענים, וכן נקראים עדין אף אצל זכריה בעלי הצאן בשם כ נ ע י י הצאן (בכתוב המסרת בשתי מלים 'בן עניו הצאן', זכרי יא ז, סס סס יא), ועל כן נלחמו בני ישראל, רועי הצאן, האדירים שבשירת דבורה, נגד צ ע ר י או ש ע ר י הכנעניים, ואולי יש לבקש כבוון זה אף את מרוש המלים 'או לחם שערים' כמלחמה נגד השוערים, הצעירים, שכמו לסחב את נוח ישראל ולשדוד מהם את צאנם, וע"י במאשר הניל.

(1) [כך נכון בילקוט, ויש גורסים להפך: להביא את הצוער ולהוציא את הנוקד וע"י בהערה הקודמת.]

(2) [ע"י בהערה הבאה.]

(3) [דברים אלו לא הובנו, וכן לא הובנה הערת הכבלי המעיר על דברי המשנה: תנא וסו עדי הלויים היו נקראין, ותנא דידן כיון דהני קטין קליהו והני עב קליהו, הני מקטמי והני לא מקטמי קרי להו צערי (עכ"י יג), שהמפרשים פרשו בה מלשון א. צֶעַר, כאלו צער גרמו צוערים אלו ללויים ע"י שירתם היפה, שהם הלויים, לא הצטינו בה כמותר. ואולם מלשון ההערה, המרגישה את לשון הקטנות, קטין קליהו וכו' מקטמי—לא מקטמי, ברור שדרשו צערי כלשון צעירות וקטנות, וכונתם: ע"י תוספת קולם הצעיר היו אלו צֶעִרִים כלו פֶּעִעִרִים את קולם העבה של הלויים. ואזכר אין דברים אלו אלא דרוש של המלה צערי, ועקר השיבות ההערה אך בזה, שהיא מעירה על כתיב כ ס מ כ במקום צערי, צוערי בצדי וע"י לקמן. ואשר לשאלה מי היו צוערים אלו, אין לספק על דברי התוספתה כי היו אלו בני יקירי

זכר סנינא, זכר נג:). ואותן שבעת ימים היו ישראל אוכלין ושותין וששחים ומדליקים נרות ובסוף חורו ונצטערו על הדבר (כ' לוי: מד"כ כג"א"ל לה). כזה שהוא נדון לפני הדיון עוקק ומצטער ואומר יהיה רי (ס"ס זג). זו חנה שהרכבה היחה מצטערת שנא' והיא מרת נפש (ס"ס שמו"ט). ואמר ה' אל משה מה תצק עלי, אמר לו למה אתה מצטער (ס"ס כה). כמה נצטער אותו צדיק, כמה עבדים וכמה שפחות יש לו והן מפסילין באוכלין ומשקין שלו (ס"ס ויק"ר כה). לאשה שישבה על המשבר לילד והיתה מצטערת לילד (כ"ל, ס"ס דבר"צ). רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך יגיעי וצערני שנצטערת על ישראל עד שיהיו מאמינים לשמך (ס"ס יא). שכל מי שמקבל פני חברים כאלו מקבל פני שכונה, ואתם אחינו רבותינו גדולי התורה, מי שנצטער בכ"ם עשרה מיל או עשרים או שלשים או ארבעים כדי לשמוע דברי תורה על אחת כמה וכמה (כ' יהודה, ס"ס ט"ז, סוכובי). אחר שנפטר ר' אליעזר מן הבימה היה מצטער על שנחפש על דברי מינות (ס"ס קה"ל). כל הדברים יגיעים). חור המלך לומר לא אלא יהיו אלו (הפקחים) מסובין ואוכלין ושותין, ואלו (המשעים) יהיו עומדים על רגליהם לוקין ורואין ומצטערים (כ' יהודה הנשיא, ס"ס טז, זכ"ל ע"ה). מי שמסיע עצמו מתלמודו לסוף הוא מצטער (ס"ס טז, מ"ע ח"ג). אמר הקב"ה אינו דרך משה שנצטער במשכן יהא עומד מבחיץ ואני עומד מבפנים (תכ"ה). זכר, ויק"ר ח). בשעה שנצטער (דוד) על בית המקדש וכו' כיון שראה אותו הקב"ה שעומד ומצטער על בית המקדש מיד שלח אצלו גד הנביא (מק"ר דב' כז, כי סקד ה' את חסד, קע"ז). השביר עמל ומצטער כל היום לשכרו ואת מוציאו ריקן (מד"כ תנאים דב"כ כד טו, הו"מ, 150). — ובספח"א: אשרי אדם שמצטער עם הצבור (מד"כ שמו"ז יז, הו"מ, 183). מעשה באדם אחד שהיה לו בן ונצטער בו עשר רבו עד שלמדו ספר בראשית בלבד וכו', מי שהוא מצטער על בנו ומלמדו מקרא ומשנה הלכות ואגדות וכו' (ס"ס דב"ז יז, יב, הסנה"ל 81). ונתתי עשב בשדך לבהמתך, שלא תהא מצטער למדבריות (ס"ס יא טו, ס"ס 111). בקש להוציא רוח מלמטה ונצטער הרבה ואינו יכול

להעמיד עצמו סתלך לאחריו ארבע אמות ומסתי
עד שתכלה הרוח (כמנצח, ספסל ד יב).
— קל, צער, צני, צער, כפי התע' כי עזה כמות אהבה
ובהפרד סמנה בעלה היא עניה צו ע ר ה' חיי צער
תחיה (פלא יועץ ח, ה). — וצני' פעו' צער, מי שנחן
בעצ, שמצערין אותו: כשאדם צעור מאד ואף
על פי כן עוסק בצרכי שמים (פי' חסידים מתפלל), אם
רואה שאשתו מריבה ואינו יכול לסחות בידה וכו'
מוטב שישתוק ולא יכריע את אשתו לפני העולם לבף
זכות, אלא שלא בפני אשתו יאמר אני צעור
שאשתי עושה כך (עס מסתכל). ראובן ידע ששמעון
היה גנב והיה צעור (עס מסתכל). כי עון ועונש
למי שמצער את המרחנים מפני שכלא זה תדיר
צעורים (עס מסתכל). ראה אחד שכבר היו לו
בנים ומתה אשתו ונעשה שלקח אשה אחרת והיה
צעור, אמר לו למה אתה צעור וכו' (עס מסתכל).
ובחיות האדם צעור דאנן וחרד כיום מות קרובו
אין דעתו וכוונתו מיושבת כלל ועל כן אין ראוה
לאכול קדשי שמים (סנוך, מלוס מס). היו להם חטין
הרבה ולא הלכו (בני יעקב) אלא בשביל דבר זה
שלא להתראות בפני ישמעאל ועשו שהם צעורים
ורעבים (מזקוני עס"ח, צלח"י מג ח). ועל כן נקרא
הצדיק מופר נקרא סומך על שם שסומכים וסובלים
בעבורו כל איש צעור ודאוג ובעל חולי וימורין
(כ' חלוסי הכהן, טעט מוסר לט). — ואמר הפסוק: על
עסק בעורים עובנו אלוף געורים, סוחים ככך סעורים
סגוף עני וצעורים (עלמס הצנלי, לך סי' סלוקס
חלכסס, קליס' מנח' יו"כ). צנוף צנפני כרור דחיות
צרורה צעורה אלמנות חיות (ילקס, חלכס ולסוסס
קליס' ג עס"ח). המלא רחמים על עניה סוערה בדודה
ושדודה כאובה וצעורה (מקוס ישכל, קליס' ה
עס"ח). — ואמר המשוור: ומי ידור ובמהרה ישלם
ויורית צעורים לחוצים (לסכ חלד, קליס, גני
טכטר ג, 248).

—מַעַל, הַצֵּר, צִיָּה מַצֵּר, שֶׁצֵּר אֹחֻז, וּבְנִשְׁנוּ נִבִּיא
לְחַמְנוּ וְחִינּוּ מִצּוּרִים וְדַחוּקִים (מִסּוּחַ יִשְׂרָאֵל)
נִסְקֵר חֵילִים). —וּמֵאֵר הַפִּיטָה: צֵרָה בְּעֶקְרֵי עֲקָצִים

(1) [ע"פ לשון הכתוב: ענין לַעֲרָה (יִשְׁעִי כִּזְיָה),
וּמִאֲנָס לְמִי הַנֶּאֱמָר בְּהִעָרָה לְעָרֶךְ בִּי. לַעֲרָה, אִמְשָׁר שׁוּה
(סַעַר) כְּתִיב אַחֵר שֶׁל אוֹתוֹ (שְׂרָשׁ).

היין צריך כפרה ק"ו למצער נפשו (1) על כל דבר (ספרי נמ"ל). וכל המצער עצמו (2) עם הציבור וזכה ורואה בנחמת ציבור (ספרי יא.). אמר לו ענר (לאברהם) כבר בן ק' שנה אחת ואתה הולך ומצער את עצמך (מד"ר נחש' נח). מפני שנויר חוטא היה על שצער עצמו מן היין וכו' (רי מונח, סס נמ"י י.). — ובמהמ"א: מה אם כשארם מיקל משאו חרי הוא מקבל ברכה, קל וחומר המצער עצמו על כל המצוות (מדינ' דנ"י יד כה, הקבלה, 156). מ"ל (אנשי שבט לחסור ושכח) א"כ הוא לא יהיו שלמים עמנו שלא נמול עצמנו ולא נצער עצמנו על דבר שאין אנו יודעים מתי יהי (נחש' נחש', חלכ' 169). — ואמר הפוסק: צער ו בעקרי עקצים וצער כנפלי שקצים, להטו בעצי קצצים, דעכו כאש קוצים (שלמה הנביל, ח"י לוכ, זולת סנה א סנכה). ועויתי והעויתי ופשעתי ופגמתי וצרתי וצערתי וקללתי וקלקלתי (כחצ"ע, נ"ך חל"י, סנכה א, 285). — ובמשמ' פ"ע, כמו התפ' (3): יש בן אדם שמצער את יתן אם לא יתן (ספרי דנ"י קטו). יצער אדם עם הצבור שכן מצינו במשה שציער עצמו עם הצבור (ספרי יא.). פעם אחת הייתי מהלך במסגינה וראיתי ספינה אחת שנשברה והייתי מצער (4) על תלמיד חכם שבה (כ"ג, ינ"י קכא.). — ובמהמ"א: לארץ, על הארץ, לצער בצער (כס"י, חיו"ג צ יג). היתה מורסת ומחבטת עצמה וממרטת בנפיה והומה ומצער (פול, ספרי ל"ג, ד"ס חט"ף קמ"ג). עד היכן כיבוד אב ואם, מפילו נטלו כים של זהובים שלו והשליכו בפניו לים לא יכלימם ולא יצער בפניהם וכו' (רמב"ם, מעדים ו ז).

—התפ', *הצמער, נצטער, — היה לו צער ופ"ח: כואו בשפור או במסמר ואפילו על צפורנו מקום שאינו עושה חבורה אומדין כמה אדם כיוצא בזה רוצה ליטול ולהיות מצטער כך (צ"ק ס ח). נפל הבית עליו ועל אמו אלו ואלו מודין שיחלוקו, אמר רבי עקיבא מודה אני בזה שהנכסים בחזקתן, אמר לו בן-עזאי על החלוקין אנו מצטערים אלא שכנת

לחלוק עלינו את השוין (נ"ז ע ט). בשעה שאדם מצטער שכינה מה הלשון אומרת כביכול קלני מראשי קלני מזרועי, אם בן המקום מצטער (1) על דמם של רשעים שנשפך קל וחומר על דמם של צדיקים (כ' מאי, סנה' ו ט). התחיל הבן מצטער מפני החמה פרש עליו אביו בגדו (מכ"י, נשלח ד). באותה שעה נטל (משה) אשתו ושני בניו והיה מוליכם למצרים וכו' מ"ל (אהרן) על הראשונים אנו מצטערים ועכשיו נצטער גם כאלו (סס יתרו ח). תענו את נפשתיכם, יכול ישב לו בחמה ובצינה כדי שיצטער וכו' (ספרי ויק, אחרי סק ז). הואיל ונצטערנו ובאנו לכאן נלך ונראה פרנסתנו של יהודים מה טובה (ספרי דנ"י סד). הלכו וסינו את רבי אלעזר בן עזריה בישיבה בן שש עשרה שנה ונתמלא כל ראשו שיבות, והיה ר' עקיבא יושב ומצטער ואמר, לא שהוא בן תורה יותר מפני אלא שהוא בן גדולים יותר מפני (ינ"י, דנ"י ד ח). דמה בן נתינה ראש פטרבולי היה, פעם אחת היתה אמו מסטרתו בפני כל בולי שלו ונפל קורדקין של מידה, והושיט לה שלא תצטער (2) (כ' חליעזר, ינ"י סס ח ח). על שני דברים חייתי מצטער כל ימי, על תפילתי שחטא לפני סטתי ועל סטתי שחטא נתונה בין צפון לדרום (חלח צניעין, דנ"י ס:). כל ימי הייתי מצטער על ספוק זה ככל נפשך מפילו נוטל את נשמתך, אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו (כ' עקיבא נשעת מוסר, דנ"י סא:). כל ימי חייתי מצטער על המקרא הזה כי בענן אראה על הכפורת אמרתי מתי יבוא לידי ואקיימנו (לדוקי חסד, ינ"י יע:). מצטער ששור מן הסוכה (דנ"י, סוכה כו.). אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק (יוסף) יכשל בו (מג"י טז). והיה רבן גמליאל בודקו וכו' אמר לו (ר' חנינא) רבי אל תצטער לבדוקני, אם קטן אני אהיה בשביל אבא, אם גדול אני, אחיה בשביל עצמי (נ"י כע:). רציעה היתה ויצאה מחלקו של יהודה ונכנסה בחלקו של בנימין, והיה בנימין הצדיק מצטער עליה בכל יום לנוטלה (כ' חמ"א

(1) [בכבלי חגי' (טו): בכ"י ב: אם כך אמר הכתוב מצטערי על דמם וכו', ע"י דקדוקי סופרים].
(2) [בסוגריו אחרון לר' שמעון הדרשן (ספרי ירושלמי, 325): תצער].

(1) [ע"י בהערה הקודמת].

(2) [בילק' שמע' (נחש' קמס): המצטער].

(3) [ואולי זו צורת התפ' מצער].

(4) [בספרי (קבלה, סלח לחנוך): ונצטערת].

היות משכני אשה לשון רבים ודברי יחיד שני משכנים וכו' (סוף, ויקר' יח כז). — **צַפְּחָה** את צַעֲרוֹ שֶׁל פִּלְגִּי, התיר והפיג אותה, ואמר המלך: אנשים ברחנים אנהנו וכשאנו רואים אדם שלבו דואג ונפשו עצובה מסכחים אנו צַעֲרוֹ בדברינו (כ"א לוֹסֶל, טלוס טל ישרלל ג, 21). — וּמִיָּצֵר *צִעְרִים, צַעֲרִין: אמר הקב"ה אספו לי דורו של שם, היאך היו עושין, מעמידין ישראל לפני הדין ואומרין לו, כסור באלהיך, ואומר איני כסור לעולם, מיד מרבין עליו צַעֲרִין, שנאמר ירבו עצבותם וכו' (נפש ילמדנה, ערוך ערך עלצ). — ובסהמ"א: ואם אלו הצערים הנפשיים חסה תורה עליהם ככהמות ובקפוחות, כל שכן בבני אדם (כ"ט ח"ט, מו"ג ג מח). ואמרו בהמות ולא אמר בהמה, אפשר שענינו כאחת הבהמות שרובן לעמוד ברשות בעליהן שגדלו עמהן אמר לסבול הצערים (סוף, יקוה העיס, 95).

ג. *צַעֲרָה, ט"ז — גנאי, קלון (1): לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד (לענין תענית) עושה, תלמיד עושה, דברי רבי שמעון בן אלעזר, רבן שמעון בן נמליאל אומר במה דברים אמורים כדבר של שבת, אבל בדבר של צַעֲרָה עושה וזכור לטוב, שאין שבת הוא לו אלא צַעֲרָה הוא לו (סעני י).

ג. *צַעֲרָה, ט"ז — כמו מַעַר: מעשה בסמינה אחת של גוים שהיתה פורשת לים הגדול וכו' עמר עליהם צַעֲרָה (2) גדול בים וכו' (כי חמס, ירוש' זכ"ט ע ח).

א. **צַעֲרָה**, פ"ט, יצַעֲרוּ, יצַעֲרוּ — צַעֲרָה, היה צַעֲרוּ, היה מעט הכמות או האיכות, gering sein; être de peu d'importance; to be degraded והכבדתם ולא יצַעֲרוּ (ימי ל"ט). יכבדו בניו ולא ידע יוצַעֲרוּ ולא יבין למו (חיוג יד כח).

— **הַצַּעֲרָה**, *הַצַּעֲרָה את עסקיו, את עצמו, הקטין, מַעַט: ובי מן התולדות אין אנו יודעים שהוא (אפרים) הצַעֲרָה, אלא מה הוא הצַעֲרָה, על ידי שהיה מצַעֲרִיר את עסקיו (3) וזה לכבודה, הגדול שהוא מצַעֲרִיר את

- (1) [וכן בסור' צערא, כתרנ' של חרפה (יחזק' לו טו), וכן כערב' צַעֲרָה א, והוא משרש א. צַעֲרָה.]
- (2) [כך בקונדרים אחרון לר' שמעון הדרשן, (שירי ירוש', 324) וכן בספור דומה כמנוח'ם לר' אלגקאה ב, 16. ובדפוס: סערי.]
- (3) [גיא: עצמו, ע' תיאודור.]

(א) جنح

עסקיו על אחת כמה וכמה (כ' סווייל, מד"כ זכאש' ו). — **הַצַּעֲרָה**, *הַצַּעֲרָה מוצַעֲרָה, מַעַט, קטן ככמות: אלא מתוך שישיבתה (של צוער) קרובה עונותיה (מוצַעֲרִין (1) (כז, טנפ י). — ובסהמ"א: מלכות מוצַעֲרָה (2) ונבוית (כס"י, דני' ס ט).

— **הַצַּעֲרָה**, *הַצַּעֲרָה — עשה עצמו קטן, הַצַּעֲרָה: למלך שיצא לו למדבר והביאו לו מטה קצה, החתיל מצַעֲרָה בעצמו ומדחק באבריו, כיון שנכנס למדינה, הביאו לו מטה ארוכה, החתיל פושט עצמו ומותח איבריו (כ' עזריס זכס ר' יהודה זל' סימון, מד"כ טה"ט הפך יספ' דודי). — **הַצַּעֲרָה**, *הַצַּעֲרָה — נעשה מעט הכמות או האיכות, נתמעט, ואמר הפישן: והגנו בכל יום חולכים ודלים, נמעטים ברכות הוטנים, ונצַעֲרִים בסנות השנים (כסע"ג, נקספ ג, קדור כסע"ג, עז). — ואמר המלך: נמעטו ונצַעֲרוּ אוהבי לשון הקדש בדור יחוס. הזה (כמל"ג, הלכספס זכוסיל, סקד').

ב. *צַעֲרָה, קל אינו נהוג בתו"ם, ועי' בינ' סעו' לקמן. — **הַצַּעֲרָה**, *הַצַּעֲרָה, צַעֲרָה, א — צַעֲרָה את פלוני, גרם לו צַעֲרָה: כוואו על ציפורנו ועל כף רגלו ולא רשם בו, סענו מבנים וצַעֲרָה, הטיל שלג על ראשו וצננו הרי זה נותן לו דמי צַעֲרָה (מכ"י, מאכ' דנויקין ס). כל כך היה בידך ואתה מצַעֲרִיני (כני, ע"ז מ:). וזו (הגר) מאחר שצַעֲרָנו אותה אנו משתעבדים בה, לא איכפת לי לא בטובתה ולא ברעתה (מד"כ זכאש' מ:). אמר לו (יצחק לאברהם) אבא כחור אני וחוששני שמי יודעו גופי מסתרה של סכין ואצַעֲרָךְ (סס סס נו). משל למלך שאמר רבנו יעשה עם פלוני ולא יצַעֲרָנו, הלך ועשה, אף על פי שעשה עמו חנם לא הניח שלא היה מצַעֲרָנו, כשנתרצה לבנו גור על מצַעֲרָנו להרגו (סס סמוט ל). כלום צַעֲרָנו אותך כצַעֲרָנו או אחיו של יוסף (פסיק' כז', נסמו נסמו, קמנ). — וצַעֲרָה לפלוני, כמו את פלוני: אתה הוא שצַעֲרָה לאבא (כ"ט זכני לכ' חייט, סנה' יח). — וצַעֲרָה את נפשו, את עצמו: וכי על איזו נפש חטא בה שצריך כפרה, על שצַעֲרָה נפשו (3) סן היין, והלא דברים ק"ו ומה אם המצַעֲרָה נפשו (3) סן

- (1) [ולפני זה: עונותיה מועטין, ואולי צ"ל מצַעֲרִיךָ בהתע', כי המלה מַצַּעֲרָה שפסוק נדרשת כאן.]
- (2) [גיא: מיצַעֲרָה.]
- (3) [בכבלי (סעני יח, זכר' י); עצמו.]

הצפור: וירא בסבלותם, מהו וירא, שהיה רואה בסבלתם וכו'. והיה נותן כתיפו ומסייע לכל אחד ואחד, אמר כדי שלא אוציא עצמי מצער הצבור (סס' סס נ יא, 15). — ובקצור, צער, במשפט' שלום כנגד הצער, Schmerzensgeld; indemnité; smart-money; מה בין אינם למשחת, האונס ניתן את הצער והמפתח אינו ניתן את הצער וכו' (כחנ' ג ד). החובל בהכירו חייב עליו משום חמשה דברים, כנוק, בצער, ברפוי, כשבת ובכושט וכו', צער, כואו בשפוד או במסמר ואפילו על ציפורנו, מקום שאינו עושה חבורה, אומדין כמה אדם כיוצא בזה רוצה ליטול להיות מצטער כך (צ"ק ס ח). סצע תחת פצע, ליתן צער במקום נוק (כנ' זצ"ד נסס דנכ, נצלי סס מד). וכו' אדם מוחל על צער ו דתניא הכני, סצעני ע"ם לפטור, ספור (סס' נב). — ובקצור, צער בעלי חיים, במשפט' גרימת צער לבעלי חיים, Tierquälerei; cruauté contre les animaux; cruelty to animals: צער בעלי חיים דאורייתא (סנח' קס"ג). דאי כתב רחמנא פריקה הוה אמינא משום דאיכא צער בעלי חיים ואיכא חסרון כים, אבל מעינה דלאו צער בעלי חיים איכא ולא חסרון כים איכא אימא לא (צ"מ לא). — ובסהמ"א, גם על עצם הצער של בעלי החיים: וכן אמר לשחוט איתו ואת בנו ביום אחד להשמר ולהרחיק לשחוט משניהם הכן לעיני האם, כי צער בעלי חיים כזה גדול מאד, אין הפרש בין צער האדם עליו וצער שאר ב"ח וכו' (כ"ס ח"ט, מו"כ ג נח' 1). — ובהשאלה, לצמחים: ס"א דהינוגיתא, פי' שם מקום, והתמרים שגדילות שם שמינות הן הרכה ולפיכך אין משחין אותן לפני שמש שיש להן צער (ערוך ערך חן). — ובמשפט' עטל וטרה, מרח המעין במאמציו לסתר בעיה חנונית קשה, מרח לוישב קושיה וכו': גם זה תמה למה לא הזכיר הכתיב הפלא שנעשה עמה (עם יובכד), שהולידה משה והיא בת ק"ל שנה וכו', ולא די לנו זה הצער עד שעשו פייטנים פיוטים ביום שמחת תורה, יובכד אמי, אחרי התנחמי, והיא בת ר"ג שנה וכו' (לכ"ג, נכ"ס' מו כנ). ויאמר רב חננאל ו"ל כי יש מי שיהדש בגופו כצורת בשר אשה וכו' וכל הצער הזה בעבור

לכן בה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם, וכי היכן מצינו ביעקב שפדאו לאברהם, אמר רב יהודה שפדאו מצער גידול בנים (קנסי יט:). לאחר שגדלתים באפרותים של תרנגולים וסבלתי עליהם צער גידול בנים, כי רוב ימי הייתי בצער גדול בעבורם, ועתה לא תזכור לי ואת לרחם על בני (מד"ד ח"כ' סמ"ח, כנ"י יוסמן ססח). — ובסהמ"א: ויזהר אדם באונאת אשתו לפי שדמעתה מצויה, ודי לה לאשה בצער נדות וצער לידה וצער גידול בנים (כ"י אלנקאוף, מוס"מ ג, ענכלאו, 118). וצער גידול בנים רובן הוא של אשה, וע"כ שכרה גדול כשיגדל בנה על חרך הנכונה (סס' 7, 140). — וצערן של פנים: אמר הקב"ה ליהודה, אין לך בנים ואין את יודע צערן של בנים (הגמ' נכ"ס' סס' נט). — שריו פצער, ה"ה (עמ"ו) בצער, היה שפת פצער: כשישראל שרויון שב צער' ואומות העולם שרויון בשלוח אומרי' עורה למה תישן יי' (תוספ' קוטס' י"ט). בשעה שהקב"ה זוכר את בניו ששרויון בצער בין אומות העולם מוריד שתי דמעות לים הגדול וכו' (נר"כ' נט). כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער (יומא' כ"ג). כוסן שישראל שרויון בצער ופירש אחר מהן באין שני מלאכי השרת וכו' ואומרים זה שפירש מן הצבור אל יראה בנחת צבור (ת"כ' טנ"י יא). כוסן שהצבור שרוי בצער אל יאמר אדם אלך לביתי ואוכל ואשתך ושלוש עליך נפשי וכו' (סס' סס). וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה, וכו' לא היה לו למשה כר אחת או כסת אחת לישב עליה, אלא כך אמר משה הואיל וישראל שרויון בצער אף אני אהיה עמם בצער (סס' סס). זה היה בצער מערה וזה לא היה בצער מערה (צ"מ סס). בכל צרתם לו צר, א"ל הקב"ה למשה, אי אחת מרגיש שאני שרוי בצער כשם שישראל שרויון בצער, הוי יודע ממקום שאני מדבר עמך, שתוך הקוצים, כביכול אני שותף בצערן (מד"ד שמו"ג 3). — ובסהמ"א: והי' בעצם חיוס הוה יצאו כל צבאות יי' מארץ מצרים, מלמד שאף צבאות מקום היו עם ישראל בצער, שנאמר בכל צרתם לו צר. ואומר עמו אנכי בצרה וכו' (מד"ג שמו"ג י"א, סופק, 116). — וצער

(1) [ונוהג בימינו "חברת צער בעלי חיים" כשם

להברה למניעת עגווי בעלי החיים].

(1) [כך בדפוס ובכבלי (קוטס' מ"ח); ובהוצ'א

צוק"מ: בצרה].

grief, trouble : ראית מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות והן מתפרנסין שלא בצער, והלא לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער, אלא שהרעותי מעשי וקפחתי את פרנסתי (כזי שמעון בן אלעזר, קידוש' ד יד). כך היא דרכה של תורה, שת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אחת עמל (אז' ו ד). המקשה נדה, קשתה שלשה ימים בתוך אחד עשר יום ושפחה מעת לעת וילדה חרי זה יולדת בנוב וכו', ששפחה מן הצער ולא מן הדם (נד' ד ד). ושם ואמר הדיון מה לי בצער הזה, והלא כבר נאמר ועמכם בדבר המשפט, אין לך אלא מה שעיניך רואות (מוקפת' סכ' א ט). הגע עצמך שהחנה עמה לא שאר ולא כסות ולא עונה חרי אינו חייב לה כלום, מאי כדון, כיו דמר רבי יוחנן צערו של איש מרובה יותר מן האשה (יב' כז' ה י). אוי לו לדור שאתה פרנסו, שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הם מתפרנסים ובמה הם נוזנים (כ' יס'ע לרצן גמליאל, נכ' כס). וממא ממא יקרא, צריך להודיע צערו לרבים ורבים יבקשו עליו רחמים (פנ' סז). כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער (כזי לוי לו כזי יונתן כס' חכמי כס'יג, מנ' י). קשה צערו של שטן יותר משל איוב, משל לעבד שאמר לו רבו שבור חבית ושבור את יינה (כ' יל'ק, ג"צ טו). איוב לא בדעת ידבר וכו' אמר רבא מכאן שאין אדם נתפס בשעת צערו (ס' טו). הרבה צער נצטער נח בחיבה שלא היה לו בן קטן שישמשנו (כ' נכ'י, מד'י' נכ'ל' לו). משל לאחר שנטל את המקל והכה ב' בני אדם ושניהם קבלו את הרצועה ויורעים צערן, כך היה צערן ושיעבורן של ישראל גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שנאמר כי ידעתי את מבאוביו (ס' שמו' ג). נמצאת למד שהלויים היו כלין את הפורעניות ומתן בני קחת שנושאים ארון היו, אמר להם הקב"ה הם מצטערים עם ישראל כל הצער הזה ואין אתם עושים להם תקנה, וזאת עשו להם וחיו ולא ימותו (ס' נמד' ה). הלומד תורה בצער נוטל אלף, שלא בצער מאתים נוטל בשכרו (כ' מיי' כז'י' דכזי' אלא

דימו, ס' ספ"ט, כנע'). וירא אלהינו ויהמול על עמו ויפן לצער היתומה אשר בטחה בו ויחן לה חן לפני המלך (ס' חספ', וי'י' ציוס). ובספ"ט"א: ותכס את הסחנה וכו' שתי אמות היתה גבוהה מן הארץ, שיהא אדם עומד כנגד לבו ונוטל מדבר שאין בו צער (מד'ג' שמו' טז יג, 174). כומן שהגשמים נעצין לא הבריות בלבד מצטערין, אלא אף הגשמים והארץ מצטערין שנאמ' בשמים, ועצר את השמים, וכתיב באשה כי עצר ח', מה עצירה האמורה באשה אינה אלא לשון צער, אף עצירה האמורה כאן אינה אלא לשון צער (ס' דכ' יא י', הספלה, 114). בסוף גטרא דפרק בהן גדול אלא שנחסף לחן לרעץ כיון שחמאו, פירוש צער להפך (ערוך ערך כעץ). —"ובסתתם: ובמאמר החכם צער רבים נחמה (ס' סמי'ק, מל'ס'ל). צער רבים חצי נחמה (ס' סמי'ק, ס' קח). — ואמר הפיטן: ראיתך בכבליך, בצער עליך, פשוטה מעולך, פרועה קדליך, ופעמוני זהב עלי' תלחליך (אלעזר, ח'י'ס' נפ'ל'י, יו'י' שג' ד חספ"ט). ארשת שפתי פציתי ואפער, נצבתי להללך במקהל מצער, יוקשי בהתודתי בפלץ וצער, יערב כך שיחי ונפשי אל תער (יוסף בן אלעזר, חספ', ספ"ט"ג, 18). שדי, אכינו אתה, ואיך נחשב כיתומים, תוכל לראותנו בצער וכידך להרויח לנו (סול', ח' מ'י' זכ'ס', ס' 15). — צער נדה, צער בתולים, צער העפור וכו': הרבה ארכה וכו', אלו שתי רביות דם, אחת דם צער נדה, ואחת דם צער בתולים, והרנך זה צער העבור (אד"כ' א). עצבונך, זה צער העבור, והרנך, זה צער העדוי, בעצב, זה צער הנפלים, תלדו, זה צער הלידה (מד'י' נכ'ל'י' כ). — צער גדול בנים: אמר (הקב"ה) אימר' ליה ליעקב, דהוה ליה צער גידול בנים, אפשר דבעי רחמי עליהו (כ' שמואל כ' כסמני, שג' סט'). עצבונך, זה צער גידול בנים (כ' יל'ק כ' אדיו'י, ערוכ' ק).

(1) [ושגור היום: צרת רבים חצי נחמה (ע"י הימן, בית ועד לחכמים, 280), וע"י ערך נחמה, ור"פ אלשיך (נפטרסו לאיוז ג' יס) כותב: אילו הייתי אני לבדי לא אתנחם, אך אמצא אחרים, וצערות רבים נחמה, וע"י א. צרתה.]

חסר, סס). — צֶעֶק עליו, נער בו; ואספתי עליהם קהלה גדולה לצעוק עליהם כדי לבנישם (כס"י, נחמ"ה ז). — ואמר המשרור: כל היום צרי חבקה ועת בא השמש חמקה ללכת לה ומר צעקה (כ"י, סני, שלום לנביא, ספס"ט 94). — צֶעֶקָה הראה: ריאה שנפתחין אותה צועקת חישנין שמה נקב קרום של ריאה והרוח למטה יוצא ומקומו אינו ידוע (סל"י, עק"י, סלמנדי רב יסודי גלוי, 143).

— כפעי, יצעק, יצעקו, (א) נצעק העם, בסו נועק, באו ונקהל לקול הקריאה, נקראו לדבר סן הדברים, zusammenkommen; s'assembler; to come together יצעק איש ישראל מנפתלי ומן אשר ומן כל מנשה וירדפו אחרי מדין ומלאכים שלה גרעון בכל הר אפרים לאמר רדו לקראת מדין וכו'. יצעק כל איש אפרים וילכדו את המים וכו' (ספ"ט ז כג—כד). יצעקו בני עמון ויחנו בגלעד ויאספו בני ישראל ויחנו במצפה (ס"ט י ז). יצעק איש אפרים ויעבר צפינה (סס יב ח). וכל ישראל שמעו לאמר הכה שואל את נציב פלשתים וגם נבאש ישראל בפלשתים יצעקו העם אחרי שאלו הגלגל (ס"א יב ד). וכל מואב שמעו כי עלו הסלבים להלחם בם יצעקו מכל חגר חגרה ומעלה ויעמדו על הגבול (מ"ז ג כח). — ב) *צעק מי שצועקים עליו לשמים; אוי לו לצועק 'יותר מן הנצעק (כז יסח, נ"ק ג). אחד הצועק ואחר הנצעק במשמע אלא שמטהרין לצועק יותר מן הנצעק (סס סס).

— פעי, מצעק, צעק האדם, קרא בקול גדול; ויהי המה (אליהו ואלישע) הלכים הלך ודבר והגה רכב אש וסוסי אש וישרדו בין שניהם ויעל אליהו בסערה השמים ואלישע ראה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו (מ"ז ג יא—יב). — ובמדר': אלא מפני שהמלך מבקש שאלך ואפיוסנו על בנו לכך הוא מצעק הניחה לי (מ"ד סמוט, מנ). והמן עמד לבקש על נפשו, מה עשה מיכאל, דחפו על אסתר והייתה מצעקת אדוני המלך הרי הוא כבשני לפניך (סס חס"י, והמלך קס). שבשעה ששמע ישעי מצעק ואומר את מי אשלח וכו' היה הקדוש ברוך הוא כביכול צועק ומיילל בפני עצמו את מי אשלח (פסיק' רב', חכ"י חכ"י קג). התחיל (עשו) מצעק ואומר הכי קרא שמו יעקב (פסוק' זוג, סולדות כג).

וצעק וקיבל ממנו הקב"ה תפילתו ושחק הים (יחז"ל נכ"ט ח). האוכל מעשר שני שלו בין שוגג בין מויר יצעק לשמים (כסנ"ג, סס מנ"ט ח ח). שוגג יצעק לשמים, מויר יחורו דמיו למקומן (כני, סס סס). אוי לו לצועק יותר מן הנצעק (כז יסח, נ"ק ג). — ובשם' תבע לדיון, האשים: שלשה צועקין ואינן נענין, ואלו הן מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים, והקונה אדון לעצמו, ומי שאצתו מושלת עליו (ס"ח, נ"מ טס). — ובהשאלה: *צעק מתוך צערני רגליו: צעק מתוך ציפורני רגליו (1) ויאמר שר צבא ה' שר צבא של מעלן אני וכו' (ה, יסועט נסס כ' מניח כז יסח, מ"ד נחמ"ט ז). — יועל חיה ובהמה, כלב צעק: משמרה ראשונה חמור נוער, שנייה כלבים צועקים שלישיית חינוק יונק משרי אמו וכו' (כ' חלעזר, נכ"ג ג). — ובסח"א: חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים לי ותדעו היכן אני (כס"י, סמוט יז ס). אין הקול הזה נראה קול עניית גבורים הצועקים נצחון ולא קול חלשים שצועקים ווי או ניסה (סס לז יח). הנה הנביאים צועקים להם ומכריזים על התשובה (סוף, יס"ט נו י). שהיינו צועקים חמס מאויביו ואין הקב"ה שופט נקום נקמה (סוף, סס נט ט). תחיפה, תייליל ותצעק בגיחות (סוף, יס"ט ד לח). הירד, לי הוי שצועקין עושי מלאכה כבדה בקול רם לזרז זה את זה להתחוק (סס סס ל). צעקתי ווי וקינה (סוף, יסוק' כז ג). נותן מעם לדבריו למה היו צועקים וכו' כך היו צועקים על היהודים העשירים שלא היו רוצים לפרנסם (סוף, נחמ"ה ג). ולכן היתה הארץ תוהא ובוהא ותמיהה בדיון וצועקת (2) על רע חלקה (כ' עמנואל מנומח, פי' סמוט, Merx, Archiv I, עמ' 376). — ואמר הפיטן: צעק עמי בימי בן דיני (כ"ח קליח, סנח סודו מני, קי"ח ס"ב). צעק ציון איך נתן לשום עלי גוי איתן (סוף חס"ה, חס

(1) [בילקי, שמע' (יחז"ל ס"י טו): מתחת צערני רגליו. וכתב בעל מחנות כהנה: מי שהוא צועק בחוקה ובכל כחו הוא נועץ ומהדק צפורני רגליו על הארץ בחוקה, או ריל שכך היה מתחנן מתוך צפורני רגליו של יהושע שהיה נוטל לפניו על רגליו, והילקוט מסייענו שגורם מתחת צפורני רגליו.]
(2) [במענות נדפס: וצועעת.]

(י"ד כ כ), חילולי חשבון כי שדרה עי צַעֲקָה בנות רבה חגרה שקים ספרנה וכו' (סס מט ג). — וקריאה בקול גדול לבקש דבר: כי גרפים הם על כן הם צַעֲקִים לאמר נלכה נובחה לאלחינו (שמות ס ס). — וקריאה להצלה מפני סכנה: כי בשדה מצאה (האונס את הנערה) צַעֲקָה הנער המארשה ואין מושיע לה (דנ"ז כ כז). — לתלונה: ויבאו שטרי בני ישראל וַיִּצְעֲקוּ אֶל פֶּרַעַה לֵאמֹר לִמָּה תַעֲשֶׂה כֹה לַעֲבָדֶיךָ (שמות ס י). אם ענה תענה אותו (את היתום והאלמנה) כי אם צַעֲקֵי יִצְעַק אֵלַי שֹׁמֵעַ אֲשַׁמַּע צַעֲקָתוֹ (סס כ כ). בי הוא כסותה לבדה הוא שמלתו לערו במה ישכב והיה כי יִצְעַק אֵלַי ושמעתי כי חנון אני (סס ס כו). הן אֲצַעֲקֶה חֶסֶד וְלֹא אֶעֱנֶה אֲשׁוּעַ וְאֵין מִשְׁפָּט (חיו"ז יט ז). — ואל פלוני לדבר, קרא אליו בקול גדול, בתחנונים, כי יתן לו הדבר: ותרעב כל ארץ מצרים וַיִּצְעֲקֵה הָעָם אֶל פֶּרַעַה לֵאמֹר (נלכ' מ' ס). — ואל דבר במשם' זו: ויהי סקצה שבע שנים ותשב האשה מארץ פלשתים ותצא לַצַּעֲקָה אֶל הַמֶּלֶךְ אֶל-בֵּיתָהּ וְאֵל שֶׁרָה (מ"ז ס ג). — וְעַל דָּבָר, במשם' זו: והנה האשה אשר החיה את בנה צַעֲקָה אֶל הַמֶּלֶךְ עַל כִּיתָהּ וְעַל שֶׁרָה (סס ס ס). — וְעַל דָּבָר דָּבָר: וַיִּצְעֲקֵה מֹשֶׁה אֶל יְיָ עַל דְּבַר הַצִּפְרֵדִּים אֲשֶׁר שָׁם לַפֶּרַעַה (שמות ס ס). — ובתחנונים לעזרה, להצלה: וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אהריהם וייראו מאד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל יְיָ (סס יד י). ויאמר יי' אל משה מה תַּצְעֵק אֵלַי דָּבָר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ (סס ס י). וילגו העם על משה לאמר מה נשחת וַיִּצְעֵק אֶל יְיָ וַיֹּרְחוּ יְיָ עַץ וַיִּשְׁלַךְ אֶל הַמִּים וַיִּמְתְּקוּ הַמִּים (סס יס כ-כ). וַיִּצְעֵק מֹשֶׁה אֶל יְיָ לֵאמֹר מַה אֶעֱשֶׂה לָעָם הוּא עוֹד מֵעַט וּסְקַלְנִי (סס יז ד). ותבער במ אש יי' ותאכל בקצה המהנה וַיִּצְעֵק הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל יְיָ (נמ"ז יא ח-ז). וַיִּצְעֵק מֹשֶׁה אֶל יְיָ לֵאמֹר אֵל נָא רַחֵם נָא לֹה (סס יג ג). וירעו לנו מצרים ולאבתינו וַיִּצְעֵק אֶל יְיָ וַיִּשְׁמַע קְלֹנוֹ (סס כ יס-י). וַיִּצְעֲקוּ (בני ישראל על הים) אֶל יְיָ וַיִּשַׁם מִאֵפֶל בִּינֵיכֶם וּבֵין הַמִּצְרִים (יח"ס כד ז). וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל יְיָ וְכוּ' וְהוּא (יבין מלך כנען) לָחַץ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּחוּקָה (סס"ז ד ג). וציודנים ועמלק ומעון לחצו אתכם וַתִּצְעֲקוּ אֵלַי וַאֲוִשִׁיעָה אֶתְכֶם מִיָּדָם (סס י יג). והוא צַעֲקָה אֶל הַמֶּלֶךְ וְכוּ' (מ"א כ נט). ואשה אחת

מנשי בני הנביאים צַעֲקָה אֶל אֱלֹהֵיךָ לֵאמֹר עֲבָדְךָ אִישִׁי מֵת וְכוּ' וְהַגִּשָּׁה בָּא לִקְחָת אֶת שְׁנֵי יִלְדֵי לִּי דַעֲבָדִים (מ"ז ד ח). ואשה צַעֲקָה אֵלַי לֵאמֹר הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ (סס ו כו). — וַיִּצְעֵק לַפְּלוֹנִי, במשם' זו: ויפנו יהודה והנה להם המלחמה פנים ואחור: וַיִּצְעֲקוּ לִי (דס"ז יג יד). — וַיִּצְעֵק מִפְּנֵי פְלוֹנִי, יען שפלוני עושה לו רעה: כִּי יִצְעֲקוּ אֵלַי מִפְּנֵי לַחֲצִים וַיִּשְׁלַח לָהֶם מוֹשִׁיעַ וְרַב הַצִּילִים (יט"ז יע כ). אף וַיִּצְעֵק אֵלַי (אל הפסל) וְלֹא יַעֲנֶה מִצְרָתוֹ לֹא יוֹשִׁיעֵנו (סס מו ז). צַעֲקוּ וַיִּשְׁמַע וּמַכַּל צְרוּתָם הַצִּילֵם (סס"ז לד יח). קולי אל אלהים וַאֲצַעֲקָה קוֹלִי אֶל אֱלֹהִים וְהֵאָוִן אֵלַי (סס עז ז). וַיִּצְעֲקוּ אֵלַי וַיִּבְרַח לָהֶם מִמִּצְרֻקֵיהֶם יִצְיֵלָם (סס קו ז). שם וַיִּצְעֲקוּ וְלֹא יַעֲנֶה מִפְּנֵי גֵאוֹן רַעִים (חיו"ז ס יג). — וקריאת סתם של מחד לאחורה: ויהי כאכלם מהגורד והמה צַעֲקוּ וַיִּאֲמְרוּ מוֹת בְּסִיר (מ"ז ד ט). ויהי האחר ספיל הקורת ואת הברזל נפל אל המים וַיִּצְעֵק וַיִּאֲמַר אֵהָא אֲדָנִי וְהוּא שְׂאוֹל (סס ו ס). — ובכלל דבר בקול רם, גער: הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי נחתי רוחי עליו משפט לגוים וּיִצְאֵה לֹא יִצְעַק וְלֹא יִשָּׂא וְלֹא יִשְׁמַע בַּחוּץ קוֹלוֹ (יט"ז מ"ז ח-ז). — והלכ: צַעֲקָה לְבָסִי (1) אל אדני חוטמת בת ציון וכו' (ח"כ"ז יס). — במליצה גם לא בע"ה דמי פלוני צַעֲקִים לְבַקֶּשָׁה וְכוּ': מִה עֲשִׂיתָ קוֹל דְּמִי אַחִיר צַעֲקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה (נלכ"ס ד י). — ובתוים, בפרט במשם' התפלל: ה צו עק לשעבר הרי זו תפלת שוא (נלכ"ס ע ג). ונתן חודאה על שעבר ו צו עק על העתיד (סס סס ד). כל זמן שהוא (היתום והאלמנה) צו עק אני שומע ואם אינו צו עק אינו שומע וכו' אלא מסחר אני ליטורע על ידי שהוא צו עק יותר מפי שאינו צו עק והלא דברים ק"ו אם כשהיחיד צו עק על היחיד שמוע אשמע צַעֲקָתוֹ, כשהרבים צו עק ים עאכ"כ, ומה אם סרת פורענות מעוטה כשהיחיד צו עק על הרבים כך, סרת מוכה ורבים מתפללים על היחיד על אחת כמה וכמה (מכ"י, מסכ' דנזיקין יס). בני קום קרא אל אלהיך, ששמענו שהוא עונה אחכם כשאתם צו עק ים אליו והוא גיבור, מיד עמר חתינוק בכל לבו

(1) קצת החדשים מניהים הגהות מתחלפות. [אם יש להגיה, כי אז במקום חֲזַמְתָּ צִלְ הוֹמָת, ויא בוכה והומיה].

צער

צִעָה צִי מִצֵּו, צִעָה, — עֲטוּף בְּצִעָה, וְאִמֵּר הַמִּטָּן:
עֲטוּפִים וְצִעוּסִים לֵאחֶר שֶׁ בְּנָפִים, בִּם
מִכְסִּים וּבִם מִטִּים בְּתַעֲתֵי חוּג שְׁמִים (יִדּוּדִין, לֹוֹן שֶׁנָּה
ד' אֶחָד"ט).

—כִּסֵּי, בִּנְיָן, צִנְעָה, —כִּמוּ צִנְעָה: וְלִמָּח אֲשֶׁמֶסֶם מוֹשִׁיבֵי
נִכְרִית נִצְעָפֶת עַת לֹא לְיוֹם אֶחָד הַמִּלְאֵכָה (תַּלְמִיד
חַוִּי, קִטֵּעַ כ"י, JQR 1901, עמ' 362).

—הַשֵּׁנִי בֵּית הַמִּצֵּעַה, — כִּמוּסָּעוֹ וְנִמְעָו, וְאָמַר הַפִּיטָן:
טָפִיה וּשְׂיִישִׁיהָ בְּעֵבֹי עֵפִים, וַיִּצְגָחם שׁוֹר בִּיהָ
יֹחֲסִים, כֻּלָּם צָגִים וְלֹבֹן מִצְעָפִים, לְאֹדָרֶךְ בְּקֹדֶשׁ
כִּשְׂרָפִים עֵפִים (מִשֵּׁלֶט צֶדֶק לְקֹלִינְיוֹמָס, אֲמֵלֶת עֲשׂוֹר, קְרוֹב
מִסְכֵּי יוֹסִיכָן).

צַעֲצוּרֵי עִי' צַעֲצַע.

צַעֲצִיעַ ⁽¹⁾ מִסּוּ, מִיֵּד, צַעֲצִיעִים, — א) במלאכת חרשת
עץ או מתכת, נתינת צורה להחמר כסבוב
החמר ע"י אופן הסבונה תחת המספלת שביד האמן,
Drachslerei; tournage; turnery : ויעש כבית
קדש הקדשים כרובים שנים מעשה צעצעים ⁽²⁾

צֶעַן ^{ס"ע}, יֶעֶן, — צֶעַן האהל, נעקר מסקום: חוח ציון קרית מועדנו עיניך תראינה ירושלם נוח שאנן אהל כל יֶעֶן כל יסע יחדותיו נצח וכל חבליו כל ינתקו (יֶעֶן לֹג כ). — ואמר הסשור: מרם גשות אהלי ו צ ע ן לנודי ועד לא אחנה ירתמו רכבי נסיעתי (כ"י חנן גילא, מנין עפלים, שפ"ס 124). הח לשרירים מידירי נדרו כי רוב הסונם שלמו לגוע חם אהלי חסד אשר יום צ ע ן ו בן לב וכבר נתקעו תקוע (מנצ"ט, עיני כלעים, דיוחן נח, כ"י בודלינס). אם צ ע ן ע ם אהליהם אשכנה חוך אהלי אהב אשר מתחו (הוא, חס קדמו, שפ"ס 65). ויתקעו אהל ימי שיבה לכל י צ ע ן ערי סות ביען גמאסו (הוא, מנצ"ט ס, 63). ויסע ו י צ ע ן ויעבר כצען לארץ כנען לסבחר הררים (כ"י הלוי, סיוכלו סגרים, שפ"ס 96). צ ע ן ת ס ¹ עד אשר צוען עברתם ואת שאהבת נמשי ראיחם (הוא, חמר ללנא ססק, MGWJ 1908, עמ' 249). או אם צבא חשרע ידמה לצבאות אל ש צ ע ן ו או מאלוש ומעלמון (הסיכ גשון לני, גנזי סכער ג, 313) ובאחי סלא אסון עד הר חרמון ו צ ע ן תי מצוען לארץ כנען (כ"י חזיון, סכ"י כ, 202). ושבע ושבע יקונן כדמע לשמע חסר לב ולומדים ושומעים, ו י צ ע ן גאלינום לשומעו וינום וסינא וראוי בגדיו קרועים (דון סלמה בונלסיד, סיר נגד חיס מחפאר בסכמאס, דגלי סכמים, סו). ולבו כארגו לסומאח וירגו כדרשי כנשגיו. וסדר ורעים, ו י צ ע ן חססו לבלעם כארצו רבעו לאונסו ואין לו פשעים (סס, סו). — וכפ"י, העתיק ועקר מסקום למקום: עובדי אלילים שוכנים ביערים באהלים קטנים אשר כנקל י צ ע ן ום ויעתיקים מסקום למקום. (ר"ש בלוד, סגילי עולם ג, ס:). — נפ"י, "נצֶען, — נצֶען האהל, חסע: נמצא שהאהל יוכל ל ה צ ע ן ולסע סתרו ויתרותיו ולהנתק חבליו למי שהוא מעשה בגד ועור ויתרות וחבלים (לכנסס נדנסי, חוסס סכניס, ססל). התרש יחישון ותחי להם לחכמה, נמשו חבליהם, נ צ ע ן ו אהליהם, מתנתם מעוטה וחרפתם מרובה (מנחם סלחוס, קוסמן, 18).

צעה, מסנו צֶעִיף, צֶעִף.

⁽¹⁾ והעיר שם ברודי, כהדיואן צ ע י ת ס, ומרמורלשטין לפי הגניזה צ ע ק ת ס, ונראה שצריך להיות צ ע ת ס.

מינום למצוח ⁽¹⁾ (סו"ע חו"ס סמט). — וכרבור כא"י צעיר, צעירים, צעורה, צעירות, במשם' כחור, בתולה. ב. *צֶעִיר, ס"י, — כמו שֶׁעִיר, בעל שערות הרבה, צֶעִירַת רגלים ⁽²⁾, בעלת רגלים סכסות שֶׁעִר: י"ג דבר שינו חכמים לתלמי המלך וכו' ואת הארנבת את צ ע י ר ת הרגלים (יכוס' מג"י ח ט), וכתבו לו אח צ ע י ר ת הרגלים ולא כתבו לו את הארנבת (בגלי סס ט:). — ואמר הסימן: נוצר ושומר לסור עול מעורף נתן לבלבי צ ע י ר ת רגלים לבן אומר ושירי כל ירף (יוסף ידידיס קדמי, מגדול ישועות, כנף דכניס, לס). א. צֶעִירָה, צֶעִרָה, ס"י, — איכות מי שהוא צֶעִיר: וישבו לפניו הככר ככברתו והצעיר בצֶעִרָתו (בכחש' מה לב).

ב. צֶעִירָה, ס"י, — כמו א. צֶעִר ⁽³⁾, ואמר הסימן: מאדם חולי צ ע י ר ת ו, נאמנו בותק צרעתו (ינאי, מלחם, קרובי ויקר', זולאי, קלו).

צֶעִירות, ס"י, — כמו א. צֶעִירָה: אל תסנע סנער מוסר, מפני צ ע י ר ת יסיו, כי בהכאתך אותו בשבט תשמרנו שלא ימות מיתת הגוף וכו' (כלב"ג, מנלי כג יב).

צֶעִיר, ס"י, — שם לכוכב לבת קטן, Vesta: ואני אקרא כוכב זה צ ע י ר י, להיותו הצעיר במציאות ארבעה אלה (כ"ד מפרוינסקין, מוסדות סכל לו, כע:).

צען ⁽⁴⁾, מסנו צֶעֶן.

⁽¹⁾ [ע"י הערת יעקב רייסמאן בבית תלמוד ג' עמ' 382].
⁽²⁾ [השבעים, תרגמו ואת הארנבת (ויק' יא ס) αἰ τὸν δατύποδα, שפרשו שערות רגלים, וכן באר אף ומטוב במלוגו; ועל כן לכך הבונה, ולא לא. צֶעִיר].
⁽³⁾ [זה פרושה הטבעי של המלה, חלי שיש בו צער, ואין כל מקום לבאה, כדעת אחרים, אצבע קטנה, ורת].

⁽⁴⁾ בערב' טענא (a) במשם' עקר אהלו מסקום חנותו, יצא לדרך, [והוא בעקר א. טען בארם' ובעבר', באשור' צִיג, כבושי צֶעג, ובעבר' החדשה גזרו מפעל זה, ואף בהשפעת שם המקום צֶען במצרים, ובחקיו השם הלועזי, תושיו צֶעִי, צענים, לעם הגורדים [Zigeuner].

א. **צעיר**, סי' כ', צעיר, מ"ז צעירים, קמ"י צעירי, כ"י צעיריהם, ולק' צעירה, — הבן הצעיר, הוא הפחות בשנים, שנולד אחרי הבן הרב, הבכיר, הבת הצעיר, שנולדה אחרי הבכירה, jünger, — ster; plus jeune; younger וישב במערה הוא ושתי בנותיו ותאמר הבכירה אל הצעירה אבינו זקן וכו' (בראש' יט ל-לא), ותלך הבכירה בן וכו' והצעירה גם היא ילדה בן (סס טז לז-לח), שני גוים בבשנך וכו' ורב יעבד צעיר (סס כה כג), וישבו לפניו הכבוד בכבודו והצעיר בצערותו (סס מג לג), וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר (סס מח יד), ארור האיש לפני יי' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו בכבודו ויסדנה ובעצירו יציב דלתיה (יחזק' ו כו), בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחה באבירים בכרו יסדה ובשנים צעירו הציב דלתיה (מ"א יו לד), — וצעיר לימים, שאינו זקן: צעיר אני לימים ואתם ישישים (חזק' לג ו), — וצעיר מפלוגי לימים, שפלוגי זקן ממנו: ועתה שחקו עלי צעירים ממני לימים (סס ל ח), — הצעיר במשפחה וברו, הפחות זקן, הפחות חשוב: כי אדני כמה אושיע את ישראל חנה אלפי הדל במנשה ואנכי הצעיר בבית אבי (ספט' יו י), — ובמשמ' קטן בכמות ובאיכות, משפחה צעירה במשפחות, הפחות חשובה: ויען שאול (לשמאל) ויאמר הלא בן ימיני אנכי מקטני שבטי ישראל ומשפחתי הצעירה מכל משפחות שבטי בנימן (ש"ח ט כח), צעיר להיות באלפי יהודה (מ"כס ה ח), — הצעיר, היותר קטן בכמות ובאיכות: הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום (יעז' ס כג), שם בנימן צעיר דרם (ספ"ג קח כח), צעיר אנכי וגבוה (סס קיט קמח), — וגם לבע"ח, צעירי הצאן, הקטנים, הדלים: אם לוא יסתכום צעירי הצאן (י' יכמ' מט כ), — וקרן מצעירה: ומן האחת מהם יצא קרן אחת מצעירה (דני' ט ט), — צעירי פלוגי, צעורי פלוגי, שמשו, עבדיו (דני' ט ט).

(1) [ואולם ע"י בהערה לערך א. צעיר].

(2) [הכונה בנראה קרן מצערה, קטנה].

(3) [כמו נער, כך באה גם המלה צעיר במשמ' עבד, עבד צעיר, וכן גם באשו' צחר (היא צעיר בעברית) במשמ' זו, ואותה מלה יש להכיר אף במשלי (יח יו): אשת חן תתמוך כבוד ועריצים יתמכו עשר, שהכונה: אשת חן תרכש לבעלה כבוד, אבל צעירים (כך צ"ל); עבדים, ירכשו עשר לבעליהם].

ואדיריהם שלחו צעוריהם (למים (יח' יד ג), נשברה מואב השמיניו ועקה צעוריה (סס מח ד), — ובספ"א (3): ויחרר המלך ויאסוף אליו הביתה עם אנטיפטר בנו אשר ילדה לו רוסיתואוס אשתו הראשונה אשר היתה לו מרם אשר מלך והיא ממשפחה צעירה וכו' וישיבה לביתו היא ואנטיפטר בנה ויתן ביד אנטיפטר את כל ביתו וימליכוהו תחתיו להיות מלך אחריו כי אנטיפטר תמיד מתחנן אל המלך כי אמר אני משפחה דלים ואחי הם משפחת יקרה וכו' (יוסף, בילגורג, סיב), עד שתמצא איש שהוא אכזרי שישהוט צעיר בנו מרוב הכעס (ספ"א טמ"ט לז"ג ד, טו), — ואמר המשוור: ודע כי מצעיר זקוקת תהי אש, ועוצם רוב יחי במעט דברים (כ' מסע דע"י, לקו"ק, ד), צעיר שנים משעשע במשנה ועלם רך מבאר תעלמה (יוסף בן חסדאי, הלג"י, טע"ס 29), וסוד אמתיק עמך ללמד את עמך כחמשא כמך כרכם בצעירם (כ"ט סג"ד, בלשמה, כדודי, 27), עשה חיל ואל תבטח עלי מה עשיתי, כי עשה חיל יקר, והתגדל ורומם על גדלת אבותיך ואל תבוז צעירך (סוף, יוסף, טס 68), הקדיר לבני מפני קדר עופר יפה מראת צעיר שנים (כמ"ג, ספ"א, ד, 48), — "ובמשמ' קטן וחלש, ואמר המשוור: ולחריצות ראה דוד הנמלה, חרוצת יד ואף אפ היא צעירה (עמנואל, מח"ס ה, 62), — "וצעיר הגוף, קטן גוף: ובהבל אמר את אחיו את הבל שני ריבויים ולכן היה צעיר הגוף וקראוהו הבל (מולדע יוסף להפ"ץ קלוק, בלש"י, חמש"ט, יח), — "ובלשון ענוה, אני הצעיר וברו: ושלום מאתי הצעיר יוסף קולין במחר"ר שלמה ולה"ח (תשובות מהר"י קולין לו), — "צעירים, צעורים, נזירים מינוריים, פרנציסקנים: ולעולם לא השיב נוי אלא כשהוא לפני ע"ז ממש ובאה לו דרך נוי ולאסוקי גנות הצעורים שאינן אלא להנאות בוסרים מותר ליהנות מהם בטובה ושלא בטובה (כ"ט"ח על מסכ' כ"ה ג דף כח, לע:), גנות הצעירים וכיוצא בהם מבתי שמשיהם מותר ליטול משם לולב או שאר

(1) [כך הכתיב. הקרי: צעיריהם].

(2) [כך הכתיב. הקרי: צעיריה].

(3) [בתו"ס אין א. צעיר אלא כהבאות מן

הכתוב, וע"י ב, צעיר, הערה, צער, הערות.]

אל העבר מי האיש הלוח ההלך בשדה לקראתנו
ויאמר העבד הוא אדני ותקח הצעיה ותחבס (נכלס'
כד קד-קס). ותמר בגדי אלמנותה מעליה
ותחבס בצעיה ותתעלה ותשב בפתח עינים וכו' ויראה
יהודה ויחשבה לוונה כי כסתה פניה (סס למ יד-יט).
ותקם ותלך ותמר צעיה מעליה (סס סס יט). —
ובסחמ"א (י): אל מול פני האהל, חצי רחבה היה
תלוי וכפול על המפך שבמזרח כנגד הפתח, דומה
לבלה צנועה המכוסה בצעיה על פניה (כס"י, סמוס
כו ע). תמונתה כבת היענה, ואחריתה מרה כלענה,
פניה בצעיה לאטה, רעה ושולטת (כ"י סקני,
סס"י ו, 71). נשים המכבסם צעיהם לארסאיו'
שרי להו לכבסם בשבת שחל תשעה באב לחיות
בתוכה או לאו (כ"י יסכאל ליסקלין, סמוס סדס קכ,
לד:). היום פנה, עתה הגה כאח אחותה הכושית, הגה
כסתה פני תכל בצעיה אלמנותה (כ"ס פסחים,
לכנע כוקס, כוס הסכעלס ח). — ואמר המיטון: מה
נאמר ונגמרים אנחנו ממעשינו, ועל פנינו צעיהם
מחביט. לעשנו (נענ"ע, סדס, סס"ס 78). — ואמר
המשורר: נפשי מאד תחיל ותבהל בראות אחות
שמש ותתעלה, תרמה להילל עת תבס בצעיה
שער מאור אפה ותתעלה (סול, ססס"ס ד, 42). —
ומ"כ "צעיות: יש לפסוק מכאן דאסור לנשים
לקפול צעיותיהן בשבת דעל כרחק לא שרו
הכא אלא בגדים שהפשוט שלא היה יכול לקפלן
שהרי היה לבוש מהן אבל צעיותיהן שהן
יכולות לקפלן מערב שבת אסור לקפלן בשבת (מכזכ,
סנח ססס).

א. "צעיה, ס"י, — כמו סעיה, שרעה, מחשבה, ואמר
המיטון: מלאאתי בטני, להלל את קוני,
בדברי שיר ואני בלי בין בצעיהי (כ"י נגילסס,
עולס סמ"ד, סק"י).

ב. "צעיה, ס"י, — בחכמת הנתוח, כמו סעיה, רצועה:
אבל אם ראית חדם יוול בחפז או תקיז
עורק מן חיר מצד ההולח ואחר תקשור הקצוות
בצעיהי פשתן (סרקי מסס ט). ועי', סעיה, 4184.

(1) [בלקוטי קדמוניות, נספחים, עמ' 28 כתוב:
ולקחת הקסח אשר ימחנו הגוים אותו בלי לברר הדגן
מן השקצים וצעיהי העכברים, ע"כ. ובגורא צ"ל
וצפיהי; ומעין זה שם עמ' צב, בצפיהי בקר].

* צעידה, ס"י, — סס"ס מן צעד: ויהי כי צעדו נושאי
ארון ה' ששה צעדים ויובה שור ומריא,
ר' חנינה ורבי מנא, חד אמר על כל צעידה
וצעידה שור ומריא ובסוף שבעה פרים ושבעה
אלים, וחרגה אמר על כל צעידה וצעידה
שבעה פרים ושבעה אלים ובסוף שור ומריא (יכ"ש
קס"י ז, 3). — ובמסמ' דריסת רגל, מקום בתורה: בנות
צערה עלי שור וגו', את מוצא בשעה שוצא יוסף
למלך על מצרים היו בנות מלכים מציצות עליו דרך
החרכין והיו משליכות עליו שיריין וקעלדן ונומים
וטבעות כדי שיתלה עינו ויביט בהן, אף על פי בן
לא היה מביט בהן, אמר לו הקב"ה אתה לא תלית
את עיניך והכמת בהן חייך שאתה נותן לבנותיך
צעידה בתורה, מהו צעידה פרשה (1) (מד"ר
נכלס' 18). — ואמר המשורר: אלהן ראש הסדר
בירבי שמריה אב אל העדה האפורה אודם ופטר
המישרת צעידה ומשינה נדורה (ד"ס סל יסודי
מלכים וס"י, 3, יעקב מן, 38).

* צעיה, ס"י, — סס"ס מן צעה במשמ' הרקה: מהר
צועה, מי שצריך להרוק סעיו, הרקת בלי
נקראת צעיה, שנאמר ושלחתי לו צועים וצועתו
וכליו וריקו (כס"י, נכ"י 10).

צעיה², ס"י, כ"י צעיה. — אריג דק כסכה בו האשה
את פניה, Schleier; voile; veil: וחשא רבקה
את עיניה ותרא את יצחק ותפל מעל הגמל ותאמר

(1) [נראה שהמלים, מהו צעידה פרשה
תוספת הן של יד אחרת. על חלוסי נוסחאות עי' אלבק,
בראש' רבה למקום].

(2) רק בעברי, ולא נתברר מקורה. בארמ' עיפא,
[ומכאן שקרובה הסלה אל צ'עפס (a) במשמ' כפל וקפל
בערב, מעטה שהיו הנשים מקפלות על פניהן, לצרך
חשור, ואף ללא צרך, כתבו משוררי ימי הבינים אף
סעיה בסמ"ך במשמ' זו. כך למשל אלעזר הבבלי
(דיואן, כו): "סעיה משרה שבים שכל ומוסר" כוונתו:
צעיה משרה (המסורת, תורה), ושני כיסויים אלו באים
(עי' ישעיה ג, יח: תפארת העכבים והשביסים) בהוראה:
תפארת בכלל, אלא משום שכל השור בנוי ע"פ
האות סי בלבד, הרשה לעצמו לכתוב "סעיה" כמבטא
הערבי-ספרדי של הצד"י. ועי' עוד בערך סעיה ובערך
הבא].

(א) צעיה

ב. *צֶעַר, צועה, ש"ג, מ"ר צועות, — מלח מספקה : ר' בא בר וברא בשם רב, ברם נהגו בסוריא להיות נובין (כתובת אשה) מן הנחוש' ומן הצועות¹, ר' אבהו בשם ר' יוחנן ובלבד מן הצועות שבאותו הלילה, רב שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן נהגו העם בערבוי' להיות גובה מן הבושם ומן הגמלים, ודכותה בלבד מן הבושם שבאותו הלילה, ארמלת' דר' חונה גבי לה מן המטלפלין במנהג מקומה (ירוש' ספד' י ג).

צֶעַר, צעור, — כמו צֶעַר, ע"י זה הערך, וע"י ערך ב. צֶעַר.²

צֶעַר, ש"ג, — שס"ס מן ב. צֶעַר, מעשה המצער והמצטער, צער : ואמר הפיטן : ציעור אבל אין בשבת (יב"ל, לשני שומרי שבת, קדוש, שמוס, וולא, לט). יצילת צורי ציעורי גו, יסנה פתח פחתחינו (סול, יוסף סאל, קדוש ויקל' שס קנג). היא פערת לנכרי ירך, לכן ציעורה לא בנפל ירך (סול, יוסף סאל, קדוש, גמלי' שס קנג). ואשב שושבם בשחת שערי, ואשא עוני קלוני וציעורי (לשומי גסלס, יוס' ס, סדור סימני, כ"י דרעי' מווי).

צֶעַר, שס צמ"ג, — כמו צֶעַר, ואמר המשורר : ואויתי לקול שירה וזמרה אשר יניס סגנת לב צעורי (מנחם מלונזו, עוצה מוכס).

¹ [בשם שנוכרו הבושם והגמלים כסחורה המצויה שבשרביא (השוה גם בראש' לו כה), כך נחוש' וצועות הן לפי זה הסתברות המצויות בסוריה, ועל כן קשה לקבל את פרוש המפרשים, כאלו צועות הן מצעות המטה דוקא, ואחרים פרשו : קערות, וגם זה ללא יסוד. ואין ללמד דבר מסמיכות המלה אל נחוש', שכן אין גם כל קרבה בין בושם וגמלים אלא כוח ששתייהן סחורה מצויה אצל הערבים, ואף אפשר שמה זו, שאינה במקום אחר, שאולה היא מלשון סחורי סוריא, ועל כן אולי אף נשתבשה בספרים. ושום לב לכך שמשמש בצע העברי, בצע' a) בערב, קוראים לסחורה, ובפרט לסחורת דברים קטנים בערב' בצ' a) b), היא בצורה עבר' פֶּצְעָה, מ"ר פֶּצְעוֹת, ובצורה בגין סוחר פֶּצְעוֹת נקל היה להבין מלה זו כסרבנת, כאלו הבונה : ב"צועות, וצ' e).

² [וע"י גם א. צֶעַר הערה.]

א. بضع   b. بضاعه

ברו הארון יו אחת ושב וישעה, צגו ככן בישרון ולשחוט שעיר סחר צועה (כסע"ג, גלדני ילדק, עגודת יוס' ס, קונן מ"י גלו' ג, 16). ומה מכאן האחות ואשר אחות הוריו צועה (סול, כסע"ג מלוס, שס סס 35). סערו וקפאו תחומות, עמרו צוררים בחמות, סנו כאן ובאן שלוש רום מיסות, צעו הנותרים למדרס פעמות (מס' גל' קלוגימוס, מס' ומס', סד' סכרון מס'). שלח בצען צעיו ובפתרום הרבה פצעיו (כ"י סלוי, מ"י כמך ולין כמך, דיואן ג, 284). אני איש בעולם צועה ובשעופים תועה (כסע"ג, ימ' סלדס לזל, מוסף יוס' ס, מסודר לויגניון). וע תנים בכחו צועה בראותו אותות רועה (סול, אל מ"י כמסילך, לזיג 228). רך וענוג בבניה לבו חמר לשון אפעה, הוציאו מסעוניה מדחי אל דחי צועה (כ"י, נג' לזס, על יונס אלס, עולס סמדי עד). — ואמר המשורר : עור צעה רוח רעה אך צוארו ילביש רעסא (כסע"ג, דיואן קבל). רפו ידיהם לעשות חסד וחוס, אכן ברוב כח להרע צעו (סס קנג). הרניגו בני שעשועים המשוחים להיות רועים ולהסניע במ צועים האמרים שחי ונעברה (כ"י סלוי, ליסודיס סימס לזוס, דיואן ל, 110). שם טוב סאד נעים קם לך בישראל מור וס צועים יהיה לך גואל (כסע"ג, ססן סדס, כסל ל, 127). כל סמתאות לאלת הוא תועה וכו' ואחריתו ינהום וגעה יגעה, ולאש ולאברון הוא צועה (יסודס סדס, לזכ' ססס, דזכר לל סססוד, לזס ע). לי יאמרו איך תחיי את בת שבע צועה עלי כל הר ועל כל גבע (עמנו', מס' ז, 54).

— מ"י, צֶעַה, — צֶעַה, כמו צֶעַה, בנחץ הפעלה : ושלחתי לו צעים וצֶעַה וכלין יריקו (ימ' מס' ז) — ובסמ"א : וכאשר ציעות צועים משמריהם (כ"י קמס', סקד' לס' סגלוי). — ואמר הפיטן : שסא המוזהם ומסית להאשים יעהו צעהו בלי ענוש בענשים (סמטון גל' ילסך, לוילי, סליס' עכ"ס).

א. *צֶעַר, צועה, ש"ג, — כמו צֶעַה : איזה הוא המסמך, זה הבורס, ויש אומ' מסמך את ח צועה (סוסס' ספד' ז יל). וסחיר ה' מסך כל חלי וכו' ר' יומי בר חנינא אמר זו צועה דאמרי' צועה וצועת און רובן קשה וסיעוטן יפה (מס' גל' דגל' ז עו, ססגלס, 85).

צעה¹, ממנו צעה.

צערה², מע"י, צעה, צעה, צעים, — א) פ"ע, צעהת האשה, נטתה, שכבה להפ"על, sich hinlegen; so coucher;

to lie down: כי על גבעה גבהה ותחת כל עץ רענן את צעה וזה (ירמ' ז כ). — ב) פ"י, צעה את הפלי, הטחו וועזעהו הנה והנה להריקו: שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא אל ששוריו ולא הורק סכלי אל כלי וכו' לכן הנה ימים באים נאם יי' ושלחתי לו צעים וצעוהו (סס נט יא-יג). — וסתם צעה, פשה, מועז, מהפך, מפיל, ממגר ארצה: מן זה בא מאדום חמוץ בגדים מצצה זה הדור בלבשו צעה² ברב כח (ישע' סג ה). — ג) טלה מספיק³: ותפחד תמיד כל היום מפני חמת המציק כאשר בונן להשחית ואיה חמת המציק מהר צעה להפתח ולא ימות לשחת ולא יחמר לחמו (סס נא יג-יד). — ובספ"א: זה שהיה הדור בלבשו וצוה ונאזר ברוב כחו והבי"ה משיבו אני הוא וכו' (דס"י, ישע' סג ה). — ואמר הפישן: אבותינו וזה בהכניסו בחוריו אכלה אש, וזה (ש"טס) זונה צוה הכנים ולא נכוה באש (כ"א קל"ה, זכור אש אשר פשה קי' ס"ז). בצוה

כאן, והוא מ"ר לפרא ים; והשם צעה לכד הוא ש"נ לאהנו, וכבר באר ארליך שם כי פסוק זה מתאר את יוסף ברמיון לבעל חי, כמו שפסוקים הקדמים מרמז מקצת בני יעקב לבעלי חיים, יהודה בגור אריה, יששכר בחסור, דן בנחש, נפתלי באילה שלוחה.

[ועי' אפשרות אחרת בהערה לטלה פרת.]

(¹) בערב צע"י א), במשם נטה, וכבר הזכיר דמיון זה ריב"ג, אך לא בון בכל הפרטים לפי הענין. [ואולי בכל זאת הקרוב ביותר להבין צעה בקרוב אל צאי, בלשון צאה וטמאה, כחלוף ראי-רעי באותה משם, וכך את צעה וזה—זונה טמאה; ושלחתי לו צעים וצעוהו — מריקו טמאה; וכן צעה (ברב כחו) — מטהר מרם; מהר צעה להפתח — המלכלך בחטא ועוון; וכן בא בסורי צע, מצעצע, במשם מלכלך, טמא, צעעא, צעווא, צועצעא במשם טמאה ולכלוך וכו', וצ"ע. ועי' גם דרשות חז"ל לענין זה, המובאות בערך א. פתח.]

(²) כך בנסח המסורה, ותרגם עקילם במשם וו, והירוג' והמשיט': צעד.

(³) קצת חולח? כמו בערב' מנחר?

(⁴) מצי

ובספ"א: וכל חתן שחיה עובר היתה (איובל) יוצאת מכיתה ומצלצלה בכפיה ומקלסת בכפה ומהלכת עשר צעדות (פדר"א יז). כי כפ"ש כיני, בצעדה (כ"י ח"ת, פכ"י ריב"ג, פסע). — ואמר המשוור: לא אשמעה קולך אבל אשמע עלי סתרי לבבי קול צעדותיך (כ"י סלוי, מס לך, פס"ס 92). ושפעו ענוסים לפלאך רחמים מן המרומים קול הצעדה (סול, יען ומקיס, סס 98). יגועו עת ישמעו קול צעדות ירגזו כל יהוה אש פלדות (לכ"ט, ששמש, ליגר 66). — ואמר המליץ: המלך שלמה בא להוהיר את האדם שבענין הומה ישתמר מצעוד מפילו צעדה קטנה (כ"ס ויזל, פס"ע פס"ג, 102).

ב. צעדה¹, פ"י, ע"ר צעדות, — כמו אצעה, והוא כעין טבעת על הורוע: הפארים והצעדות והקשרים ובתי הנפש והלחשים (ישע' ג כ).

צעדה², פ"י, — פרא נקבה, אתון טרבית, Wildesel; onagre fem; she-wild ass

פרת יוסף בן פרת עלי עין בנות צעדה³ עלי שור (נכ"א' מט כב).

במקום אחר במקרא. ואף כמה מן התרגומים הקדומים לא תרגמו במובן זה, אלא השבעים: συλλαίσμων (מאסר), ואולי פ"ס היא במקום συλλαίσμων וכו' במשם כני (בחתום למלח בכאים); וכן ת"י: ית קל צוחתא, וכן התקשו בענין אחרים מן המפרשים, ולפי הענין ה' בסופה ובשערה דרכו וקולו קול הרעם, ואולי הכונה: קול צערה במשם שיערה, סערה, וכן בא השרש שער בכמה צורות, אף בכתיב צער, ועי' א. צער, ב. צער, הערות.]

(¹) בערב' עז'אד א), חרג' השבעי χελιδών, להורוע והרגלים.

(²) עי' הערה הבאה.

(³) כך הכתיב, ומנקד פנ"ח צעדה, וראו בזה הקדמו' וזה החדשים פעל נסתרת, ואמרו כי הכונה כי כל אחת מהבנות צעדה, אך קשי כל מליצת הכתיב גלוי, וכבר התלבטו בפרוש פסוק זה כל המפרשים הקדמונים והחדשים, ולא מצאו דבר מניח הדעת. ואין ספק בדבר כי האחד שהיטיב לראות הוא א' ארליך בפרושו: שהרגיש כי אין כאן פעל אלא שם והוא בערבית צעדה ב), שוב שמושו כזו הלשון הוא בצרף עם המלה כנאת: כנאת צערה ס) טמש כמו בהכתיב

(⁴) عضاد (b) صدقة. (⁶) بنات صدقة

אלהים, אינך (187). — "ובלשון הקראים, צַעַד האפור לפלוני או על פלוני, עלת ועבר עליו": ואם ימען המוען שגם אסור נקבה על נקבה י צ ע ד על בעלה אין לו כת כאשר יתבאר כי הוא מוקף מהזכר (קסר עכ"ט למטה צ"י, קסד ג, 62). ואלו הם שהחכם ר' ישועה ור' יוסף מודים באסור ובר על זכר שי צ ע ד על אשתו מפסוק ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו לא תקרב וכו' אמנם החכם ר' ישועה נ"ע אסר שגם אסור אשה על אשה י צ ע ד על בעלה (כ"א סקד"ל, בן עזר, עכ"ט ס, קלג). אסור האיש על שאריו וכו' זה האיסור יוצא מפסוק ערות אחות אביך וגו' בנקבות בעצמן, ובזכרים י צ ע ד האיסור לגשיהם (אשכנז עש"ל, סדק כג, צסד קל"ז וקל"ח).

—ספ"ט, תַּצְעֲדָהּ, —הצַעֲדוּר לפלוני, עשה שיצַעַד, שילך אליו: ינתק מאחלו מבטחו ותַּצְעֲדָהּ למלך בלהות? (חזקוני י"ד). —ובתו"מ: כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך וכו' יר"ם אלחי שתוליכני לשלום ותצַעֲדני לשלום (רנ סקד"ל, ככ"י כט:). וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותסמכני לשלום ותצַעֲדני לשלום (ס"ה, סס ס). —ואמר הפייטן: ברח לך מנחלי רחמים, אשורך תצַעֲד בתמים (כ"א קל"ז, חזק וסוד, סד ח שנועם).

—ספ"ט, צַעֲד, —כמו קל: והיו בנות מצריות מצַעֲדוֹת על החומה ומשליכות עליו (על יוסף) מבעות והב (מכ"א לט). צורה נדבקה אל הנוף ואין עומדת על מנהג אחד אבל מתגלגלת היא מנוף אל גוף ומצַעֲדוֹת מתבונות אל תבנית (כ"א ס"ה סג"א, הגיון ספס"א ח, ס). —ואמר הפייטן: פרוקים בים צַעֲד חילו (שלמה, ארז"ל שרכו, גזי' סכער ג, 122).

א. צַעֲדָה, ס"ה, —כמו צַעַד: הסב אל אחריהם ובאת להם סאל בכאים ויחו בשמֶעך את קול צַעֲדָה (8) כראשי הבכאים או תחרץ (ס"ז ס כג-כד). —

(1) [אולי בהשפעת הערב].

(2) [לפי מורטשינר, ס' איוב, הכונת: ותצַעֲדָהּ הכללות למלך, ללכת].

(3) כך בנוסחה המסורה. ובד"ה"א (י"ד י"ה): הצַעֲדָה.

[קשה להבין כאן קול צַעֲדָה וביחיד, במשמ' קול צַעֲדָה בראשי הבכאים, והרי אין צַעֲדָה במשמ' זו

של נושאי הארון (חזק' גזי' לז, ד"ס גוללו). — ואמר המשורר: נביר על חוג תבונות משכנותיו ובשכיל המזמות לו צַעֲדִים (משה דרעי, לקו"ק, נג), שיבו בחזרי כי מאוד צדו לי צַעֲדִי וקן אשר אצו (כ"א ע"ט, ספ"ט ס, 49). ירחיבו את צַעֲד פתי יום מלכת בכין יצר (ס"י, 86). ומדבר יחודית המדבר עלי אפניו ועיד מאמר מערב ומעניו וצחותיו, וצַעֲדו במועצה בחכמה ובמליצה ומוסר לשון יון משליו וחירותיו (כ"א ע"ט, נסס אל, כהנא ח, 201). וילך כפוף קימה כאגמון וצדו און צַעֲדִיו ופעמיו מדרוך את מסלותיו (ס"ס סס, 202). אתך השר היקיר הנחמד יפדה צור ממַעַד, ברכותיך יעדיף וייושר לך נהל בכל צַעֲד (ד"ס סל יודי וזכ"ס וז"י, ג, יעקב זק, 54). — "כלי הצַעַד, במשמ' אבר המשמש לחליכה, רגל: וסוה (משרש משע) נגזר למקום הערות עד המפשעה כי הוא חכלית כלי הצַעֲד (כ"י ח"ט, סכ"י רי"ג, ספ"ט).

צַעֲד, ס"ט, צַעֲדו, תַּצְעֲדוּ, יַצְעֲדוּ, יַצְעֲדוּ, —צַעֲד האדם, עשה צַעֲדִים: יי' בצאתך משעיר צַעֲדֶךָ משרה אדם ארץ רעשה גם שמים נמסו (ספ"ט ס"ד). ויהי כי צַעֲדו נושאי ארון יי' ששה צַעֲדִים ויובח שור ומריא (ס"ז ו"ג). בתמר מקשה חמה ולא ידברו נשוא ונשוא כי לא יַצְעֲדוּ (יחז"ל י"ה). בועם תַּצְעֲד ארץ באף חדוש גוים (חזק"ג יצ). עבר בשוק אצל פנה ודרך ביתה יַצְעֲד (משלי ז"ח). —ואמר בן סירא: דע כי בין פחים תצַעֲד ועל רשת תתהלך (צ"ס גזי' ע"ג). — ובתו"מ: ולא הוכרתי דברי תורה במקום ממונה ולא היצַעֲדתי וישנתי שינת קבע ולא צַעֲדִי בין החבירים (יוסף ספ"ט ג"ג). ולא צַעֲדִי בפני מי שגדוד ממני (צנלי ס"ב). — ובספ"ה"א: ויהי מסחרת ויבא אליאודוס וכל שרי גדודי עמו ויצַעֲד צַעֲדוֹ והלך בתוך מקדש ה' ויבא עד מקום הקדש (יוסף ספ"ט ע"ז). ותעבור הרגה בארץ ותצַעֲדנה בנות עלי שור לראות במשרתי הנתונה לי מאת מלכי (הלכ' ספר תורה, גזי' מלכים, נא). אפשעה בה, אצַעֲדָה (כ"י ח"ט, סכ"י רי"ג, ספ"ט). — ואמר המשורר: אלך עלי פני אלי עפרת ארמון ועל עיני אצַעֲדָה (כ"א ע"ט, ספ"ט ס, 42). ובהם חי אשר יצַעֲד וישחה ויתעופף (כ"א ע"ט, נסס אל, כהנא ח, 196). כי את סוער כל לשמך צוֹעֵד (סוד, מעש

Röhre; tube : ואמר אליו מה שתי שכלי הויתם אשר ביד שני צנורות הזהב המרוקים מעליהם הזהב (זכר' ד יג). — ואמר המשורר : וייתי הסנורה שתולים בעזרה ותמלא צנרתה בנגררי האמירים (כ"ט, סכרעות, מס' דונס על נחמס, 80).

צ"ע, כ"ס : צריך עיון.

א. **צעד** ⁽¹⁾, סמנו מצעד, צעד, צעד, א. צעדה.

ב. **צעד** ⁽²⁾, סמנו מצעדה, ב. צערה.

צעד, ס"ו, צעד, כ"י צעד, צערה, צעד, מ"כ צעדים, צעדי, צערי, צערי, צעריה, צעריה, צעריה, צעדו של אדם בהליכתו, פסיעהו, שימת רגלו האחת לפני השניה בלכתו, Schritt; pas; step : ויהי כי צעדו נשאי ארון יי' ששה צעדים ויזכה שור ומריא (ש"ב ו יג). תרחיב צעדי תחנני ולא מעדו קרסלי (סס כז ז). ידעתי יי' כי לא לאדם דרכו לא לאיש הלך והכין את צעדו (יכ"ו י כג). בלכתך לא יצר צעדך ואם תרוץ לא תכשל (משלי ד יג). רגליו ירדות מות שאול צעדיה יחסכו (סס ה ט). לב אדם יחשב דרכו ויין יבין צעדו (סס יו ט). שלשה המה מיטיבי צעד וארבעה מיטבי לכת (סס ל כט). יצרו צעדיו אונן (חיוז יח ז). הלא הוא יראה דרכי וכל צעדיו יספור (סס לד ז). כי עיניו על דרכי איש וכל צעדיו יראה (סס לד כח). צדו צעדינו מלכת כרחבתינו (חיוכ"ד יח). — ובסדר' : ולא צרו צעדיו של יעקב ולא נכשל כחו וכנבור גלל את האבן מעל פי הבאר (מדר' חסל' לא). — ובסמ"א : ומרימי לא ענתה דבר כי שתקה כי אם צועקת והולכת אל המות בלא פחד ובלא יראה כאשר הלך אל בית השמחה ולא שנו את פניה ולא שנתה צעד הליכתה (יוסיפון, גינלנורג, כ"ו). שנים שלשה ימים נהוג בעצמך כאדם המכין צעדיו לגלות (כס"י, יחזק' יג ג). ואחר כך אומר גדלו שיש בו ששה תיבות כנגד ששה צעדים

והוא אף, חרסום. — ואולי הכוונה להורבבות. ריב"ג תרגם קציבין, ר"ל קנים. [ועי' א. צנור, הערה.]

(1) בערב' צעד א (במשמ' עלה).

(2) בערב' עציב ב, [ורוע, סכר, ואולי קרוב לוח

ירח ע צד פשת, בלוח גור, ואינו לשון קציר (חצד) שלא יחאים כוסין.]

(א) صعد (ב) عَصَد

צנפה ⁽¹⁾ — סמ"ס מן א. צנף (1) : צנף וצנפך צנפה כדור אל ארץ רחבת ידים (ישי' כט) — ואמר המשורר : כלה כענן וסן חלב שניתו ואחריהם עלי הנדר ופקד לחמאתי, יצנף צנפה לבבי מכלי מעמד כדור וקלע בכף קלע יחידתי (יסודס צן גיאה, מצין טעמים, טע"ס 124).

צנצנת ⁽²⁾, ס"ו, — כעין צד, ושימו בה דברים למשמרת ⁽²⁾ : קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העמר מן והנה אחת לפני יי' למשמרת לדרתיכם (שמות יו לג). — ובסמ"א : לכן אם יושב בעניןך אתן לך מבנות הנדריים וכו' בלחיה סנורה, בפיח צנצנת, כהשך חלך לזיו תארה ולא יכבה בלילה נרה וכו' (ר"י מריון, סמ"א ה, 71). — ואמר המשורר : צר לי צרי גלעד ואין איש יתנה מסך בצנצנתי מלא העומר (ענומול, נחמ' כג, 188).

צנב ⁽⁴⁾, סמנו צינב.

צנב, עי' צינב.

צנר ⁽⁵⁾, סמנו א. צנור, צנר.

צנר ⁽⁶⁾, קל לא נמצא.

— ס"ו, צנר, — צנר את הרם, שער אותו כמו בענור, ואמר הפיימן : בגר יבקר מלה וישחמחו ודמו יצנר (רסע"ג, צחלזי ילקו, ענודס, קדור רסע"ג, רספ).

צנפר ⁽⁷⁾, ס"ו, מ"כ צנפרות, — שפפרת או אכוב רק לצקת דרך בה השמן מסך השמן להסנורה,

(1) [ועי' א. צנף, הערות.]

(2) רק בעבר'.

(3) תרג' השבע' στάμνος, והוא כלי חרס ישמרו בו יין, ות"א : צלוחי. וריב"ג ברניה בערב' והוא כלי חרס קטן. [ונאמר בסדרש הגדול (שמות עו לג, סופמן, עמ' 170) : צנצנת זו איני יודע של מה היא, אם של וחב אם של כסף אם של נחושת אם של ברזל אם של עופרת, ת"ל צנצנת אחת, לא אמרתי אלא כלי שמיציין יותר מחבירו ואיזה הוא כלי שמיציין יותר מחבירו הוי אומ' זה כלי חרש.]

(4) עי' הערה לא. צינב.

(5) עי' הערה לא. צנור.

(6) [פעל משני, נגזר מן א. צנור.]

(7) לא נחבר מקורו. סברו הקדמו', כי הוא מן צנור, בחוספת ת. אך זה דחוק. — תרג' הע' στυψωτήρ.

איתם בצנף: והרעלות, צנף שמצניפות כל פרצותיהן חץ מבלגל העין וכו' (כשי, יט"ב נ"ט). את שערותן ימשחו בצבע אדמדם גם יעבתו אותן לצמחים להצניף כמו ראשן (כ"ט צלך, שנילי עולם ז, מ:). — ואמר הפיטן: פוריה תפריח לך ענפים, צמורים לשלחנך מקיפים, קדש הלולים לאל מצניפים (כ"א קלי, אל תעכצ, עכ"ל שנועם). מלכותך נלה עלי יהוד הצניפי (כס"ג, תלמך, קלי"ח יו"ט, קדוך כס"ג, ר"ב). ארבעה תורים הצנפת יום שביעי כגששו בנשקו באחד לתודש השביעי (אלעזר ציני צנון, חרנעס, חוסן לשנע ור"ס, ידיעות מכוון שוקן ה, רפ"ו).

—השני, "צנף, צני" מצנף, מוצנף, — מי שהצניפו אותו, שתבשו בראשו צנף, ואמר הפיטן: אכטת בשעת ברורה, באום יפת וברה, אדר גדולה וצבורה, הצנף בלבוש אורה (כ"א קלי, אלמ"ט, Elbog., Stud., עמ' 121). כהושעתה מצנף בד כנתעבר וכו' (מחזור יט"ט, 440). חתני נתייפה בתוך כיפה וחופה עשויה כמין כילה, ושם מוכנף מצנף ורום מעלה וחונף ויעלת הן כלה (סס, 601). דמות כנף עדי יוצנף לקול יעקב וצאצאו, בעת עמדם כמעטדם לבון לב לסוראו (קונ"ט פסיוט"ס כג, 18). ראש מצנף, גבוה מוענף (משע צני צנימן, מנחי חסון, כשות, מנח' חילע"ז, ע"ז). — ואמר המשורר: אל אל אילותי מן בעלי כנף מוכת לעולתי הן תוך וכול כנף כנוי ושם מצנף מולבש באו סדי (כס"ו ולוי, כנף דניס, מ:). — ובחשאלה: שלומות עטפות וברכות תכופות והצלחות מקיפות וישועות מצנפות (ד"ס של יסודי מל"ס ול"י, יעקב מן, 195).

ב. *צנף, פ"ע, — צנף חסום, צהל, השמיע קול צהלח, wiehern; hennir; to neigh: סוס שצנף

וחמור שנער ושיבר את הכלים משלם חצי נוק (כ"י יוסף גסס צי רב, צ"ק יח:).

*צנף, פ"ז, — קול צהלח חסום: צנף מוסים קרוי צהלח בלשון המקרא (כשי, קוטס מז, 1).

(1) [בס' המליצה לשלמה ב"ר שמואל (בכ"י, 84) כתוב: אם יקחו צנף ממנו (מן הצרי) ויעשו חונה סביבות העקרב וכו', והוא כנראה הערב 'צנף', מין, סוג.]

(א) صنف

לד), ובאצבעותיהם יקחו האוכל מהקערה ויצנפוהו בידיהם לכדורים קטנים ויאכלום (כ"ט צלך, שנילי עולם ז, כ:). — ואמר הפיטן: גונך כולם צופים, צרופים צופים וצגופים (ינלי, חסע מקצב כמקיס, קרני צנח"ט, זולח, מד). אשר אימחך בפותחי קדוש, כפוצחי כרך, כצודיא רבע כצנופי, שש, ומוראך עליהם (כ"א קלי, חסר חיתק, מוס' יו"ט). דבאם ושטפם וצנפם, ובמעות עצמות נגפם (כ"י חלוי, מ"י כנוד, דיואן ג, 8). ילד לעכד בהסכרו רעה רבה צנפתחו, ישב בדר עד בוא דברו אמרת וי' צרפתחו (כלצ"ט, חזיקה, ענזס, ח"ג 288). מצועים ונפצעים ומפלח בכדם, צנופים כדור עם מרכבות כבודם (משע צנ קלוגימוס, מומח"ס, סדר חסון פס). צנף נצנף באימים, וברסו נבקעת במחלומים, בעוד שלשת ימים (משע צני ימיה, חס סני מנין, קלי"ח שס"י לוס כסור, מנח' חילע"ז, ק:). — ואמר המשורר: אשר הרים ימין חסר בחסדו, וגם הניף ידי צדק תנופה, עד כי יעשו ימים כבודו, וצנף חוסן הודו צניפה (כס"ג, זכועי על צנוס ימיה, דוקס ו). אל עם אשר לא ידעו אותם צנף צנפם חוסן מדור (כס"ג, חס"ס ז, 62). אי סות אמונתם ואי מלבוש הדר תסם ואסור בר אשר אפרו, או אי צניפי מהללם צנפו איה רביד ישרם אשר רברו (יעקב צנ אלעזר, לא חתמס, סע"ס 164). שמרה ראה ישר תס ואל תלה, כי כל סערות לא יעריצוהו, לא יצנפו אותו לא יגדוהו, כי יש לאיש שלום אחרית סלה (כס"ח חרנעס ח"ג, 1).

—השני, "צנף, שצנפו אותו, ואמר הפיטן: צנף נצנף באימים וברסו נבקעת במחלומים, בעוד שלשת ימים (משע צני ימיה, חס סני מנין, קלי"ח שס"י לוס כסור, מנח' חילע"ז, ק:).

—השני, "צנף, צני" מצנף, מוצנף, — כמו צנף, ואמר המשורר: ואלו נהיה חיבל פנימי חשבנוהו כמו מקום ממונף, וגם היה בעינונו כקרה, ולו היה בציץ קדש מצנף (כס"ג, חסאל מנח"י, דוקס ס).

—השני, "צנף, — הצניף את סני פלוי וברומה, כסה (1) [בעבודת למשולם בן קלוגימוס, Elbog., Stud., 180 כתוב: צנפה חמאח גילה לצורו, צחנתו ושל משהו יורה ברברו, ע"כ. אך בוראי ציל צפונה.]

בתחלה היו נכנסין בצנעה ולבסוף נכנסין צמידים צמידים (סס סס) — מקום צנעה, מקום מצנע; נסתכו בגדיו בקוצים הרי זה מספרן במקום צינעה ובלבד שלא יקרע (כי זפירא נסס דנ הונא, יוסף שנה ז ב). — דברים שפצנעה, דברים של צנעה: דברים שביצינעה נוהג (האכל בשבת) (כי יומין, נורק כד). מע"פ שאמרו אין אבילות במועד אבל דברים של צינעא נוהג (הול, כחז"ל ד). — ובסה"א: אחד המוכר את עצמו או שמכרוהו ב"ד וכו' אינו נסכר אלא בצנעה ודרך כבוד (כונ"ס, ענין סה"א). מצוה על המלך לכבד לומדי התורה וכו' במה דברים אמורים בזמן שיהיה המלך בכיתו לבדו הוא ועבדיו יעשה זה בצינעה, אבל בפרהסיא כפני העם לא יעשה (הול, מלכים ז ס).

א. **צנף** ⁽¹⁾, ממנו מצנפת, צניף, א. ב, צניפה, צנף, צנפה.

ב. ***צנף** ⁽²⁾, ממנו ג, צניפה, ב, צנף, צנף.

א. **צנף**, פני, צנף, יצנף, יצנפה, — צנף, הצניף, כרך אותו סביב הראש, umwickeln; rouler, envelopper; to roll, wrap קדש הם (ויק' י"ד) — ובהשאלה, צנף את פלוני אל מקום, הניעו והגלהו: צנף יצנפה צנפה כדור אל ארץ רחבת ידים ⁽³⁾ (ישע' כג יט). — ובסה"א: והמצנפת היא בגד דק ארוך צנוף סביב הראש לבדו וכו' (רמב"ם, שמו"ט כח לו). כהן גדול אחר שחוגר באבנט לובש המעיל וכו' וכו' ואחר כך צנף במצנפת וקושר הציץ למעלה וכו' (רמב"ם, כלי המקדש י ג). הך של כהן גדול קרוי מצנפת מפני שלא היה יכול להלמה מפני הציץ אלא שצנפה מלמעלה צניפה בעלמה (פסנ"ס דא ע"ס, מנה, חמשטי).

⁽¹⁾ עבר' וארמ'. [כנראה קרוב צניף אל צניף, ולפיכך אולי אין כאן אלא מבטא אפי של צנף].

⁽²⁾ [מן הארמ' שבתו"ס].

⁽³⁾ [לפי מורשינר ס' איוב, 388 בהערה, צנף יצנף צנפה גם כאן לשון הכוישת צניף היא, והכוונה: הנה ה' מלבישך שלית (מטלשלך מטללה), גבר, ועטף עטה כמעטה, צנף יצנף (יחבוש לראשך) צנפה, צניף, ללכתך כדור (שכוי חרב ועבר, kadure באשור) אל ארץ רחוקה].

יוסא בן חלפתא שראו אותו מובל בצינעה ביום הכיפורים (יב"ט צ"ג ד). ברות כרותה היא היגע תלמידו בצינעה לא במהרה הוא משבח (כי יומין, סס סס א). גמאי צדקה ביו"ט לא יהו מכריון כדרך שמכריון בחול אבל גובין בצינעה ונותנין לתוך חיקן וכו' (סס דמאי ג א). בעלי קריון מובלין כדרכן בצינעה ביום הכיפורים (סס טע"א ו). לפי שהתללו בצינעה ולא נענו לפיכך יצאו לחוץ ויתפרסמו (כי יוסטע זן לוי, סס סס ז א). הקובר את מתו שלש ימים בתוך הרגל וכו' ד' ימים האחרונים אין הרבים מתעסקין עמו, ומלאכתו נעשית באחרים ועבדיו ובהסתו עושין בצינעה במקום אחר (סס מ"ג א). והלא אמרו אין אבל כרגל אלא שהרבים נוהגין בו בצינעה, מהו בצינעה, שהוא אסור בחשמיש המיטה (סס סס). כאן במומר לחלל שבתות בצינעה, כאן במומר לחלל שבתות בפרהסיא (עכו"ל ט). הרוצה לאכול חמץ אחר בדיקה כיצד יעשה, מה שמשייר יניחנו בצינעה שלא תבוא חולדה ותטול בפנינו ויהא צריך בדיקה אחריו (כנ"ל, פסמ"ט:). ויתיו הפוכין ואין שם אומן אלא חוא וכו' הרי זה יעשה בצינעה (רמב"ם, מ"ק יא:). מכנים אדם שירותיו מפני הגנבים (בחוה"מ) וכו' ובלבד שיכניסם בצנעה לתוך ביתו (סס יב:). ואם חושש להם שמאינגבו מפני לחצר אחרת, ואם אינו מאמינו מכיין בצינעה בתוך ביתו (סס יג:). צינור שעלו בו שקששים ממעבן כרגלו בצינעה בשבת ואינו חושש (כמוס ח"ס גליא, כחז"ל ס). אובלי דבר אחר פסולין לעדות, חני מילי בפרהסיא אבל בצינעה לא (פסמ"ט:). אפילו שלא בשעת גזרת מלכות לא אמרו אלא בצינעה (כי יומין, סס ע"ה). הבא לקבל דברי חברות אם ראוניהו שנוהג בצינעה בתוך ביתו מקבלין אותו ואחר כך מלמדין אותו (צכורוס ל:). בד"א (שמתענים בניסן) בצנעה, אבל להוכיר בצבור אסור עד שיעבור ניסן (קוס' כ"ד). שחשקיע הקב"ה לגלגל חמה שלא בעונתה בשביל לדבר עם יעקב אבינו בצינעה, משל לאוהבו של מלך שבא אצלו לפרקים, אמר המלך ככו את הנרות ככו את הפנסין שאני מבקש לדבר עם אוהבי בצינעה (מד"כ נחל"ט סס). אמר לו בצנעה יהודי אני ונתת לי בשר חזיר (סס נמד"כ).

יחזק, שס (סס). הסמלת קב או קבים למאה לא יאבר
 את השאר אלא יניחנו במקום המוצנע (שס יא ס).
 מחולל על המעות נוטל תרומה ותרומת מעשר
 ומניחה במקום המוצנע (תוספת' דמ"א ס ס). —
 ואמר הפישן : אבן שתיה, בית הבחירה, גרן ארנן,
 דביר המוצנע הר המוריה וחר יראה (אבן סתים,
 חוטמנוס).

— סע', *צנע, — צנע את פלוני, הכריחו להצטנע (1) : מי
 הוא זה שבא לדרותינו בתוך ביתינו וכו' מי הוא זה
 שבא לצנע יבנו בתוך ביתינו (כני, ירוש' גילס סז).

— קל, *צנע, — החפא, הסתיר, ואמר הפישן : על חמא
 שחמאנו לפניך בלצון אנא צנעה תחתית דיושח (יוס
 כפוריס, סליס' סמר' יוס'כ)

— יסע', *צנע, — הסתיר עצמו, התחבא : עד האידנא
 קודם פתיחת החלונות כשאתה בחצר הייתי צריך
 להצנע מסך וכשהיית בבית לא הייתי צריך
 להצנע (כגמ"ס, כ"ז נט :). — וכמו הפע', הצנע,
 חסתר, נגנו, ואמר חמשורר : נלכר מעון קדש וארון
 נלקחה אוי אוי ולוחות הברית נצנעו (יעקב
 סרלנטיס, קינס, הוס' למחק ספחיס, מוק"י, 98).

— הסע', *הצנע, — התחבא והסתיר עצמו (2) : כי ראיתי
 שאיש בנפה לפני האשה ואשה לפני איש ולא
 מצטנעים זה מזה (שכל טוב, נחלש' כ"א). ומה שספק
 ראב"ן שאם יש מקום בהצנע שיכול להצטנע שם
 אינו יכול למחות, יש להשיב וכו' (מדכ"י, כ"ז ס"י סע"א).

*צנעד, צנעא, צינעא (3), — דרך צניעות, מקום סתר,
 ובפרט עם ב' היחס, הצנעה, בגוד אל
 בפרהסיא, heimlich ; en secret ; secretly : לא בדק
 בתוך המועד יבדוק לאחר המועד ומה שמשייר
 יניחנו בצנינעא כדי שלא יתא צריך בדיקה
 אחריו (פסק' א ג). מוכרי פירות כסוף וכלים מוכרים
 בצנעה לצורך המועד (מו"ק ז ס). מעשה בירי

(1) [וכן בארמ' : זיל צנעינהו (קידוש' כס), אמור
 אליהם להסגר ולישב בבנין וזה לשון גדוי וכו'
 (כס"י, סס).]

(2) [ומצוי בנין זה בארמ' שבתו"ס].

(3) [וכן בארמ' שבתו"ס כש" : צנעא דחני
 יממא הוא (מו"ק יז).]

zur Seite legen, aufbewahren ; mettre à côté, conserver ; to put aside, keep
 המוצא פירות בדרך ונטלן לאוכלן ונטלן להצניע
 לא יצניע עד שיעשר (דמ"א ג ג). כל הכשר
 להצניע ומצניעין כמותו, הוציאו בשבת
 חייב עליו חמאת (שנ"ג ג). ולא אמרו כל השיעורין
 הללו אלא למצניעיהן (כ' שמעון, שס ס א).
 ציפורת כרמים בין חיה בין סתה כל שהוא,
 שמצניעין אותה לרפואה (שס"ז ז). אף המוציא
 חגב חי טמא כל שהוא, שמצניעין אותו לקמן
 לשחק בו (כ' יוסף, שס סס). המצניע לזרע
 ולרונמה ולרפואה והוציאו בשבת חייב ככל שהוא (שס
 א). המצניע את החבית שלא תשבר או שכמאה על
 פיה על מנת לנגבה למלאות בה כשר (פסק' ז ס).
 כל שאין כיוצא בו כשר להצניע והוכשר לו
 להצניעו והצניעו ובא אחר והוציאו הרי זה
 חייב (כ' שמעון זן אלעזר, תוספת' שנ"ג ז). אגוז
 וצרור והוא נוטלן ומצניעין וסביאן לאחר זמן
 גזילו גזל גסור (ירוש' מנ"ס ד ד). שכן עני חופרן
 גומא להצניע בה פרוטותיו (כ' ירמיה, שנ"ג קצ).
 — *הצניע את הקיץ והזכויות, סלקם הצדה,
 השמינם, שלא יגזקו בהם בני אדם, וכדו' : המצניע
 את הקיץ ואת הזכויות והגדור את גדרו בקוצים וכו'
 (צ"ק נ ג). חסידים הראשונים היו מצניעים
 קיצותיהם וזכויותיהם בתוך שדותיהן ומעמיקים להן ג'
 טפחים כדי שלא יעכב המחרישה (ס"ר, צצ"י שס, ז).
 — ואמר הפישן : מרחא ויהבה עליוך משלכת, וראתך
 ספכת בהצנע לכת (כ' יוסף זן אגיסור, אלחיס חנן,
 שעה"ס 15). — ואמר חמשורר : כן אלך לי הצנע,
 השלך יהבי על אדני שחק, חושב בני חבל כמר
 ובשחק (כהנח אצנחס א לס עו).

— הסע', *הצנע, כי' מצנע, מוצנע, — מי שהצניעו אותו :
 ואחיה אצלו אמון וכו' אמון סרגוג, אמון מכוסה,
 אמון מוצנע (כ' מושעיא רנח, מד"ר נחלש' א).
 מלמד שהיו מוצניעים עמם מימות יעקב אבינו
 (כ' לוי, שס שס"ט, עד סהמלך). — ומקום מצנע, נסתר :
 אם היתה (החבית) מונחת במקום תורפה יניחנה
 במקום חס וצנע ואם היתה מגולה יכנסה (כ' אלעזר,
 סונו"ס ס). אם היתה מונחת במקום מוצנע
 יניחנה במקום תורפה ואם היתה מכוסה יגלנה (כ')

—הפע', *הצנין, —דקר בצנינים, בקוצים, ואמר הפיטן:
נכתו אם ויון לשוטט ול הצנין (כ' שמעון צר ילמק,
למסוס, ברכס יסולאי, ממזר ויטרי, 596).

צנע

(1) מסנו *הצנעה, צנוע, *צניעות, צנע, *צנעה.

צנע

קל לא נמצא במקורות הקדומים ועי' צנוע.

—הפע', הצנע, — הצניע לכת, הלך בצניעות, בענוה
ושפלות, בהכנעה: הניר לך אדם מה טוב ומה יי
דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע
לכת עם אלהיך (מכס' ו ח). — ואמר בן סירא: אביעה
במשקל רוחי וב הצנע (2) אחזה דעי (צ"ס גני' יו
כס), מלל שב כי הוא לך והצנע (שכל 2) ואל
חמנע שיר (סס לה ג). — ובתו"ס: והיו מטרונות
באות ונושקות עפר רגליה של שרה ואומרות לה עשי
מצוה והניקי בנים שלנו, והיה אברהם אבינו אומר,
שרה, אין זו שעה של הצנע (8), קדשי שמו של
הקב"ה ושכי בשוק והניקי בניהן (מס' ק"כ, טו"ס חס"ט,
גונר, קמ"ו). — *והצניע עצמו, במש"ם (ו 4): מה כלה
זו כל ימים שהיא בבית אביה מצנעת עצמה (5)
ואין אדם מכירה וכשבאה ליכנס לחופתה היא מגלה
פניה וכו' (כני שמעון בן לקיש, מ"ד שמו"ס ח), אשה
שהיא מצנעת עצמה אפי' היא ישראלית ראויה
היא שתגשש לכהן (סס צמ"ד ח), מהו פי החירות
מקום קבוע לזנות היה, לפי שהצניעו עצמן
ביציאתן מסצרים נקרא פי החירות (סס סס כ), —
*והצניע את פלוגי סן העין, הסתיר אותו: אמר
הקב"ה (ליוסף) אתה הצנעת לאמר סן העין
והגבהת את עצמך, אני פורע לך ומגביהך (סס צל"ש
5). — *והצניע דבר, שם איתו הצדה לשמירה, שמר

(1) רק בעבר' במש"ם זו, לפי דעת פרת
(Wurzeluntersuchungen, עמ' 41-42) בערב' צירע' 2)
במש"ם הכנעה, שפלות.

(2) [כנראה עפ"י מש"ם השרש צנע בארמ'
וביחוד בסור', שהוא לשון חכמה וערמה: ובחכמה אחזה
דעת, והערם שכל, ובגליון לכת כמס' שכל, ואינו
נראה].

(3) [במד"ר (צל"ש' ג) ובפסיק' רב' (כי סקד' סי'
לח חס, קס): צניעות].

(4) [עי' בהערה הבאה].

(5) [ויש כזה גם סמס"ם ססתירה עצמה, מכסה

פניה].

(2) צנע

—הפע', *הוצן, — כמו קל, חוסר חסו, קררו אותו: נטל
מפנה (פע"ו) עצים אמורין בהנאה, הסיק בהן את
התנור אם חדש יותץ ואם ישן יוצן (ע"ז ג ט).
תנור שהיסיקו בקליפי עורלה אם חדש יותץ אם ישן
יוצן (סוקס' ערלה ח ז), בין חדש ובין ישן
יוצן (סס' כו:).

—הפע', *הצטן, — כמו קל, נעשה קר, וצונן: בהמה
שאחזה דם אין מעמידין אותה בסים בשביל
שתצטנן (סנח' נג:). משעה שגווזין אותה (את
הרחל) טומנין לה עוק בשמן וטניחין לה על פרתה
כדי שלא תצטנן (סס כד:). הקיז דם ונצטנן
עושין לו מדורה (בשבת) אפילו בתקופת חמו (סמולל,
סס קט), אילמלא לא נצטננו הנחלים מידו של
כרוב לידו של גבריא"ל לא נשתירו משונאיהן של
ישראל שריר ופליט (כ' שמעון סקידל, יומל עז),
יותר להצטנן בפירות (כז יסודס, סס עמ), חמורה
שתבעה מרביעין עליה וזכר בשביל שלא תצטנן (1)
(כ' יסודס, עו"ק יב), בשעה שבורעת לולך ויריבותיה
מצטננות כאבנים (כ' סק, קוטס יא:), גם נעשה
להם (לאנשי דור המבול) שנצטננו בצירי התיבה
(זנח' קינ:). — ובספח"א: רב יהודה מצטנן בדלעת,
רבא מצטנן בתינוק (2) (סלכ' סקוק' להלמידי רב
יסולאי גלון, 28), וחשאי בנפשי מכינתא דרישי עד
סופרא דכרעאי, פירוש נצטננותי, מסתפינא
דילמא מנכו לי מכוותאי, שסאוד הייתי מצטנן
ועושין לי גם שאנצל ומנכין לי מכוותי (עכוך ערך
סס), אישי בהן גדול עמוד והצטנן מעט (8) על
הרצפה כדי שלא תישן (כמנ"ס, ענודס יוס"כ ח),
ומגדולי החכמים היו מצטננים בפירות הדלועים
בקישואים ודומיהן (סמליכי ליומל סקס' ח דף עמ, קט:).
מוללין מלילות ביו"ט להיות רכות ומתקיימות מסיד
לקלייתן באור ובשם מצטננות מתקשות ומותר
למלול ביו"ט (סקס היסר לר"ס, סלס ס"ס לו), שם
כשורצה להטמינו (את המאכל) ימצא קדירותו
שנצטננה וירתוחנה תחילה קודם שיטמנה כדי
שתשמור חומה עד למחר (לגוס, חו"ס כז ח).

ב. *צנן, קל לא נמצא.

(1) [עי' גם קל והפע'].

(2) [בתלמ' (יומל עמ), בארמ'].

(3) [במשנה (יומל ח ז) והפג אחת].

ושאכלה צואת תרנגולים וכו' מותרת משום שרפה ואסורה משום סכנת נפשות (מול' ג' ה').—ובסהמ"א : שחם צונן מקיר צריך שיכנס במרחץ (פכוס חנן כסד על סחוי חנן סיכא). — ובמשה' קר הסוג, חסר תאית מינית : אחאב איש מצונן היה ועשתה לו איובל שתי צורי זוגות במרכבתו כדי שירא אותן ויתחמם (כזא, קס"ג' לע' :). — ובסהמ"א : ככל חומאו וכו' בכחו כשרמו חם בכחותיו אבל וקן מצונן וכו' (ערוך ערך חמא).

—השני, *הצן, הצין, היצן, הצנין, (א) כמו פ"ע : ממלא אדם כוס מים ונותנו על הספל בין לחם הצונן ובין להצין החמים (מוספי' שנה ג' ט), הנכנס למרחץ מחים (1) לו את הצונן ומצנין (2) לו את החמין (שס צ"מ יא' זכ), שמו ישראל לחם את החמין ולהצנין (3) לחן את הצונן, לפיכך הביא הקב"ה עליהן שחין (סדר אליהו כהן מהד' ח"ס שלום, פקס ט, 42). צנצנת אחת, לא אמרתי אלא כלי שמצנין (4) יותר מחבירו, ואיות הוא כלי שמצנין יותר מחבירו, הוי אומ' זה כלי חרש (מדיק', שמוס' עז' לג, סוסקו, 179). — (ב) ובמשה' פ"ע, הצן כמו צנן, התקד' (5), ובהשאלה נתקרה תאית : חמורה שתובעת זכר מרביעין אותה בשביל שלא תצין (6) (מוספי' מו"ק צ"א). היה משמש עם המהורה ואמרה לו נטמאתי, בא לו בארובה חייב ובקצה פטור, איוו היא קצרה שלו יצן (יכ"ס' סוכי' ג' ט). היה משמש עם המהורה ואמרה לו נטמאתי וכו' מה יעשה, רב יחודה בשם שמואל וצן, לא חיצן, א"ר יומי קורא אני עליו אל חקרב אל תפרוש (שס' טס). יטוח ראשי אצבעותיו בכותל ויהא מצין (שס' טס) כונס, שס' טס. תלה (יוסף) עיניו וראה איקונין של אבינו יעקב מיד חיצן (7) (כז מונה שס' טס כז מונה, שס' טס).

אשר תקדח ותרעיד יום אחד ותחדל יומים (אסא, 125). —פ"ע, *צנן, — צנן את החבשיל, המים וכדו', עשה שיהיו ציננים, קרר אותם : כוואו על ציפרינו ועל כף. רגלו ולא רשם בו, טענו מבנים וציערו, הטיל שלג על ראשו וציננו, הרי זה נותן לו דמי צערו (מכיל, מפי' דנזיקין ט). הוי רותחין וציננו (יכ"ס' ע"ז ט' ג), כל הקורא ק"ש ומדקדק באיתיותיה מצנינו (1) לו גיהנם (כ' מנח' כנני מניח, נרכי' טו). כאן לחמטה בחן לצננה (כז שסא, שנה ג', אמר לפניו (שר הכרד), רבש"ע ארר ואצנן את הכבשן ואציל לצדוקים חללו מכבשן האש (כ"ס' סלמני, פספי' קוס). מה עשה הקב"ה, סירס הזכר וצינן הנקבה ושמרת לצדוקים לעתיד לבא (צ"ז עז'). ארם הראשון היה מיסב בג"ע ומלאכי השרת עומדין בגן עדן לקראתו וצולין לו בשר ומצנינו לו יין (כ' יהודה צן נחיה, חז"ל ח). איקונין של אביו ראה (יוסף) וצינן דמו (2) (כז מונה שס' טס כז מונה, מדיק' כזאש' טס). בשחיתת המצרית לשה את העיסה ומסקת את התנור באין הצפרדעים ויורדין לתוך העיסה ואובלן את הכעץ ויורדין לתוך התנור ומצנינו אותו ונדבקות בפת (שס' שמוס' י). שחין למה בא עליהן, מפני ששמו את ישראל לחום לחם חמין ולצנן לחם את הצונן (שס' טס יא).—ובסהמ"א : וצריכה שני כלים, אחד שמקטפת בו ואחר שמצננה בו (הכ"י סקו' כלמילדי' כז יסודלי' גלון, 16). צננוך (עמלק את ישראל) והפשיך מרתיהתך (כס"י, דנר' כה יח). אפה בו את הפת ולא צננו, הפת אסורה בהנאה (כונ"ס, עכ"ס ז' יג). וחמור או סוס הבאים מן הדרך ונתחממו ונתיגעו והאוכף עליה' והוא צריך להסירו מהם כדי לצננם. (כזש, ח"ס' שס' ט). — ואמר המשוור : ואל צד השמאל מחול לצנן יקור חלב אשר חם שם יקנן (כ"י זכארה, נתי' הנפש, טעשועיס, דודזון, 165). ולו אחת בעת בא או עמלק ועום האל לצננו בקירחה (3) (עמנו, מחז' ט, 58).

—פ"ע, צני' *מצנן, מצונן,—מי שחלה ע"י צנח : אחוות הרם והמעושנת והמצוננת ושאכלה הרדופני

- (1) [בסדר רע"ג. סדר כז עמ"ס השלם, קד' : מוכא : מצנין.]
- (2) [במק"א (יכ"ס' סוכי' ג' ט) : מיד חיצן, הפע'.]
- (3) [בחוץ' ברודי (עמ' ג) : לצנן הקדרה.]

- (1) [כך צוק"ס ; וברפ"ו : מחמין, ונכון.]
- (2) [כך צוק"ס ; וברפ"ו : ומצנין.]
- (3) [עו' לעיל פ"ע.]
- (4) [העיר רד"צ הופמן : אולי פ"י שמצנן ובמכ' גר' שמצין.]
- (5) [כרגמת הלפין, השחיר וכדו', ובקצת מקומות אולי צ"ל חצון, ויצן, בהפע'.]
- (6) [עו' קל ותתפ'.]
- (7) [במדר' (כזאש' טס) : וצינן דמו, עו' פ"ע.]

שדרכו לבוא ברותחין וכו' הוא מקנב (כ' אגמז, סס פס"ד ד'). קששות של ברזל היו ברותחין אותן מערב יום הכיפורים ומטילין לתוך הצונן כדי שתפוג צינתן (כ' יסודס, סס יומא ג פ'). תני תנור וכירים, חדשים אין סכין אותן בשמן ואין מולין אותן במטלית ואין חוסמין אותן בצונן⁽¹⁾ בשביל שיתחממו (סס מ"ק א ט). שאם בוייו על כף ידו וצבת וכו' או שהטיל עליו שלג או צונן⁽²⁾ במקום שאינו נראה חייב לרפותו (כ' ילקט, סס ג"ק ס ג). איזו היא שעה שהשמש חם וצל צונן, הוי אומר בארבע שעות (כז אגמז זכ יעקב, זכ"כ כז). אמרו להן חמי מבריה וחתיירו להן את הצונן (כ"ט זן סז, נטס רי"גל זטס זכ קפאל, טנס מ). רחץ בחמין ולא נשתמם בצונן. דומה לברזל שהכניסוהו לאור ולא הכניסוהו לצונן (סס מל). גותן אדם חמים לתוך הצונן ולא הציגו לתוך החמין (גים שמלי, סס מז). טובה מיפת צונן שחרית ורחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית מכל קילורין שבועולם (שמואל, סס קס:). זה (חמין) תשמישו ע"י חמין וזה (יון נסך) תשמישו על ידי צונן (ססמ' ל:). כל הבלים שנשתמשו בהן חמין בצונן משתמש בהן מצה חוץ מן בית שאור הואיל שהימצו קשה (שמואל, סס טס). ילמדנו רבינו, בנשים וריוות או בנשים שאינן וריוות, בעצים להים או בעצים יבשים, בחנור חם או בחנור צונן (כ' עקינא, סס מ:). באו ושאלו אותו (את ר"ג), אמר להם בית המטבחים רותח או צונן, אמרו לו רותח, אמר להם לכו והטילו עליה (על הלמאה) כוס של צונן, הלכו והטילו עליה כוס של צונן וריחשה (סס פס:). בימות החמה וכו' כל העולם כולו רותח ומעיינות צוננין⁽³⁾ בימות הגשמים וכו' כל העולם כולו צונן ומעיינות רותחין (כ' נקט, סס ז:). זו (המחתה) חמה וזו (הכף) צוננת (יומא מז). לא שנו אלא שנפל לתוך גריסין רותחין, אבל נפל לתוך גריסין צוננין והרתחין נעשה כמי שהשביח ולבסוף פגם ואסור (שמואל, ע"ז סז). דברים שנשתמש בהן ע"י צונן כגון כוסות וקיתניות וצלוחיות

מדיחן ומטבילין והן שחרין (פ"ה, סס טפ:). אמילו נתכונו לשונם בחמין ומזגו לו בצונן, בצונן ומזגו לו בחמין (ערכ' טז:). הלומד תורה בילדותו דומה לאשה שהיא לשה בחמין, והלומד תורה בזקנותו דומה לאשה שהיא לשה בצונן (כ' נמוכלי, מדכ"ט כג). למלך שהיו לו כוסות רקים, אמר המלך אם אני גותן לתוכן חמין הם מתבקעין. צונן⁽¹⁾ הם מקריסין (מדכ"ר נרש"א יג). לכאר עמוקה מלאה צונן וחיו מימיה צוננין ויפין ולא היתה בריה יכולה לשתות הימנה (סס טס גג). דרכו של מלך להיות אוכל פת חמה, שמא צוננת וכו'⁽²⁾ (סס ויקרי' לז). כשתראה אותי גותן רותחין הוי גותן צוננין וכשתראה אותי גותן צוננין הוי גותן רותחין (סס דנ"ג ג). שתה מן הכור חוז שמימי וכן וצונן (מדכ"ר קהלת, שמוכ נגליד). ואייתי ליה חבשילים צוננים בשבתות וחבשילים רותחים כחולא (פסיק' כז', י' הדבכות חליפתא, קס:). — ובסמ"א: מקום בית השחיטה צונן הוא (וסוסרי, ויקרי' י:). מפני שבחוצה לארץ יש מקום צונן ומתעכב האביב (קטעי' זן מליד, JQR NS V, עמ' 546). דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום או שמא פת צוננת של תשעה ימים (כס"י, ויקרי' כד י). נוטל מן היין וגותן לקערה לתוך חבשיל צונן ואוכל אבל לא לתוך הקדרה אעפ"י שהיא צוננת מפני שהיא ככור קטן (כנע"ס, מעשר ג יט). אמכמי של מרחץ שהיה מלאה מים חמין אעפ"י שהוא כלי שני אין גותנין לה מים צוננים (לצוס, לו"ח ט"ס יא). — וזכ"ל קטני "צנן, באותה משמ' : וששאלתם מרחץ של גוי שלא מקמו נקביו מע"ש ומימיו משוכים בשבת בענור שהמים צוננים מתוכו ואוהם. מים צוננים מותר לישראל לרחוץ בהם בשבת ליכנס בבית חיצון לרחוץ בהם או לא (רז נטונאלי בלון, חסו' גא', מילד, גים הלני' ד, 161). — "ובמשמ' מי שנתקרה תאותו : אכ לכל הצוננים, שהרי אשה בחורה שכבה אצלו ונצטנן ולא נגע בה (פרוש כס"י, דס"א ז"א). — וברפואה "צנונה, מצב שהחולה מרגיש בו מוכן לזמן צנה וקר כמו צמרלח : הקדחת והשחפת וצננה

(1) [בנוסח חגני' (פרידי ירושלמי, 184) : בצוננים].

(2) [בנוסח חגני' (פרידי ירושלמי, 240) : צוננים,

ובאותו פרק (הל' א) בנוסח הרמב"ם צוננים, ע"י צן].

(3) [ע"י גם מד"ר (נרש"א ו) הוצ' תיאודור].

(1) [מ"א : צוננין (ע"י תיאודור)].

(2) [בתנחוי (למוד כג) : שמא צנניא].

סמך' ד ח). ואני סתירא' שמא חי צון (תחמורה) ותמות (ס"ח צד חלל, מד"ר נחש' כ). — וני' סזע' צון¹ קר, וגם בלי שם עצם כסמך' תבשיל קר, סים קרים וכדו': הלוקח מן הנחתום מעשר מן החמה על הצוננת ומן הצוננת על החמה אפי' מטפוסין הרבה (כ' מלי, דמ"ה ס ג). הביאו סילון של צון לתוך אמה של חמין (פנ"ג ד). מיחם שפינהו לא יתן לתובו צון בשביל שיחמו (ס"ס ס). נותנין תבשיל לתוך הכור בשביל שיחמו שמו' וכו' ואת הצון בחמה בשביל שיחמו (ס"ס כז ד). מי שנפרקה ידו או רגלו לא יטרפם בצון אבל רוחץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא (ס"ס טו). כיצד מפרשינן חלה בטמאה ביום טוב וכו' ר' יהודה בן בתירא אומר תשיל בצון (פס"ג ג). תפת (הבצק) תלוש בצון (ס"ס טז ד). היה סמך' בחבירו שיאכל אצלו אמר קונם לביחק שאינו נכנס, טיפת צון שאיני מועם לך, מותר ליכנס לביתו ולשתות ממנו צון. שלא נחכוון זה אלא לשום אכילה ושתייה (נדר' ס ז). קומקום שניקב ועשהו בופת ר' יוסי מטהר שאינו יכול לקבל את החמין בצון (כל"ס ז). הביאו לפניו דלי של צוני (חוקט' נכ"ד ד יד). נכנס ביום טוב ומוע' ויוצא ורוחק בצוני (ס"ס טז ג). קונם לעיר שאנו נכנס ולטיפת צון שאני מועם מותר ליכנס ולרוחק צון ואסור לאכול ולשתות (ס"ס נד"ד ט). בלי כסף משתמש בהם בצוני אבל לא בחמין מפני שמשחירין (ס"ס נ"מ ז כג). דברים שבידוע שנשתמש (הבוי) בהם כגון הכוסות והצלוחיות מדיחין בצון וכו' (ס"ס ע"ז ס ז). ר' יוסי בר' חנינא ראו אותה טובל אם לקירוו לא ידעין, אם לחקר גופו שאין רחיצת צוני² רחיצה לא ידעין (יב"ט נכ"ז ז). צוני שנעשו חמין מותרין (ס"ס ס"ח). אין משתמשי' לא בחמין ולא בצוני (ס"ס טז ג ח). נראין דברי' בדבר שדרכו לכאוב בצוני אבל דבר

לתוך של חבירו מעסיק שלשה טפחים וכו' (נ"ז יח). אין עושין משקלות לא של בעץ לא של אבר ולא של גימטרון ולא של שאר מיני מתכות אבל עושה הוא של צונם ושל זכוכית (פ"ח, ס"ס טז). תנא אם היה סלע יחיד אפי' כל שהוא אין נסדר עמה וכו' בעי רב אשי קפר מלמטה וצונם למעלה, קפר מלמעלה וצונם מלמטה מהו (ס"ס קג). מיווהי בתולת קרקע, כל שמעלה רשושין ואין עפרה תיחות, נמצא בה חרס בידוע שנעבדה צונם הרי זו בתולת קרקע (פ"ח, נ"ד ס). אמר להם הסתכלו באבנים ובצורות שלה אם של צונם אם הם שפנים, אם של חרסית הם ריום הם (מד"ר נמד' טז).

צִנְמוֹן. צי—מכת התבואה המוציאה שבלים צנומות, Unfruchtbarkeit; stérilité; sterility. ואמר הפישן: הושענא וכו' אדמה מארר וכו' לב מרון, שבלת מצמוֹן, תבואה מחסיל (כ"ח קל"ה, חדמס מלכר, סופענא).

א. **צָנָן.** צנן, צנן, צנן.

ב. **צָנָן.** צנן, צנן, צנן.

ג. **צָנָן.** צנן, צנן, צנן.

ד. **צָנָן.** צנן, צנן, צנן.

א. **צָנָן.** צנן—צנן הרבר או האדם, נעשה קר, נעשה לו קר, se refroidir; to sich abkühlen. צנן: נותנין תבשיל לתוך הכור בשביל שיחמו שמו' ואת חמין הטיפים ברעים בשביל שיצנו² (פנ"ג כז ד). דרכה של אש שאם קרב אדם אצלה נכוה רחק ממנו צנן³ (מכ"י, נחמ"ד). טעתה אפי' רותחין יחו אסורין מאחר שדרכן לצון⁴ (יב"ט ע"ז ס ג). כל שהיום עולה הוא מרתוח וכו' כל שהיום שוקע הוא צון (מד"ר נחש' יט). — ובהשאלה, נחקררה תאותו: חמורה שהיא תובעת זכר מרביעין אותה שלא תיצן⁵ (כ"י י"ד, יב"ט)

(1) [ע"י שם הערה].

(2) [מק' שיעצו ע"ם יתמו].

(3) [בספרי (דברי' שמו): צוני].

(4) [ו"א לצון].

(5) [יע"י גם הפע' והתפ'].

(1) [המעתיקים כתבו אף צוני, הואיל וראו בזה ס' של צון, וכן בא אף מים צונין, צונים במקום צוננין, צוננים].

(2) [בנוסח הגניזה (מ"ק ג ה, סרידי יוסלמי,

201): צונים].

וישא (בן המלך) עיניו וירא שני אנשים נחבאים מפניו האחד פניו צנומות ועיניו אדומות (לנכסס בן מקדלם, בן המלך והנניח ו). צנומים פנים נהדלו תואר (פענכס חזק עפ"ס, וישנ, חמש"ט, כג). — "ובהשאלה, עניינים רוחניים צנומים, קלושים ודלים: ובדורו היה רבי יצחק בן הלפון וקצת שיריו חזקים, וקצותיו צנומים דקים (כ"י מנ"י, חס"ג, ג, 40). ראו למשורר להיות עניני שירו. חזקים וכו' מן ידמה למשוררי שנער אשר עניניהם צנומים דקים, ומסלוצה טובה ריקים (ס"ס י"א, 188). ויועצי להשיב על חבורו דברים דקים, וענינים צנומים דקים (ס"ס מו, 362). — ואמר המשורר: דבריו חזקו לבות חרדים ומלתו לכל כושל מקימה, ופרי יעשו נסעי חסדיו וגדבת כל כשבלת צנמה (למנ"י, ס"ס לנ"ס, סע"ס, 87). עלי דוד אין ערוך אל אהבתו ולא נמצא דמותו על אדמות, אשר צמחי ידירותיו מלאות וצמחי כל ידיר כלתו צנומות (כ"י מנ"י, ס"ס לנ"י, לקו"ק מו).

צָנִים, צונם, ע"י צנמה.

*צִנְמָה (1) ש"י, — כמו צחית סלע, אכן קשה: לא ויטל אדם מי רגלים בכותלו של חבירו אמ"כ הרחיק ג"ס ומאכנים ספח ובצונם (2) מותר (מקס"ט ס"ס ז). אמ"כ ספא בר שמואל באכנים מקורולות, ראויות לבותשן ובתישה ביום טוב מי שרי, ראויות לבותשן בלאחר יד בצונם א, צונם בר' וריעה, צונם מלמעה ועשר תיחות מלמטה (ספ"ט מו:). הכא במאי עסקינן דמפסיק צונם א וכו' אי הכי אימא סופא היו שרשיו יוצאין בתוך של חבירו מעמיק להן שלשה טפחים כדי שלא יעכב המחרישה ואי דמפסיק צונם א מאי בעו התם, ה"ק ואי לאו צונם א והיו שרשיו יוצאין

מקל ולאותה צנית (כ"י יסודס צנני סימון, מד"ר ח"כס, פרס"ה ליון).

*צִנְיָה, ש"י, — מחלה סמחלות הרגל (1) ויוצאין במלע שעל הצנית (ספ"ט ו). מעשר שני אין גוחנין אותו לא על גבי צנית ולא על גבי זוות (מקס"ט מנ"י ס"ג).

צָנִים (2) ממנו **צָנִים**, **צָנִים**, **צָנִים** (3) **צָנִים**, **צָנִים**.

צָנִים (4) ש"י, ק"י צנמה, מ"י צנמה, — שבלים צנמות וביוצא בזה, שאין בהן הרבה גרעינים; *unfruchtbar*; *sterile* וארא בתלמי והנה שבע שבלים עלת בקנה אחד מלאה וטנות והנה שבע שבלים צנמות (5) דקות שדמות קדים צמחות אחריהם (בנל"ש מ"ל כג-כד). — ובתו"ס: פת צנמה, יבשה וקשה: פת צנום בקערה מברבין עליה המוציא (כ"י מ"ל כג-כד). — (ט). — ובספ"ט: ואועק בקול מרה אהה היום לא מעמתי מאומה, והלילה לא אוכל כי אם פת צנום (6) (כ"י זכ"ה, ס' טעוטיס, כ"י, י"ן לנכון, 18). — "ובמשמ' לחם שחית יבש וגתרבך ע"י מבילה במים: גותנים הלחם בתוך מים רותחים המוצקים בקערה או שנותנים תחלה הלחם ויוצק עליו הרותחים עד שניסח ויהי צנום (ספ"ט, כ"י וקט"ה, 7). — "ובמשמ' בחוש ורזה: והצנונות צנומים כחושנים, וחקשוואים כיחם אבותיו מרים וקשים (כ"י מנ"י, ספ"ט מו, 358).

(1) [בירוש' (ספ"ט ו) מתבאר צנית: מורגרה, ובכבלי (ספ"ט ס"ט) מאי צנית, בת ארעא, פרש רש"י: מבה שהיא תחת פרסת הרגל. ואמר רח"י (חל"ס, ספ"ט ל"א): פ' בלשון ישמעאל מזה אלארץ, ובתרוסה למחלה זו היו שמים משבע (סלע) מתחת לכף הרגל (ש"י Prouss, עמ' 191), ומכאן החליפות בערב' סלעא שהוא שם מחלה בערב', וכן אף הרמב"ם (פרק המעניות, ספ"ט ו) : צנית חולי הנקרא בערב' סלעא וחכמים קוראין אותו בת ארעא לעיבוי חלשית וקושי עצמה].

(2) לא נחבר מקורו. (3) [וע"י א. ב. זן, הערות].

(4) ע"י הערה הבאה.

(5) בעצם ספור החלום למעלה (ספ"ט ו) אין מלה זו, וכן אין תרגום לה בתרג' השבע' ולא בפשי'. מעקילס לא נשאר כלום, ואין לדעת אם היתה בנסחתו או נאכל תרגומה.

(6) [בהוצ' דרדון (עמ' 41) : חרבה].

(7) [חשונה גס ספר האשכול א הוצ' ש. זה. אלבק עמ' 86 והערת ת. אלבק שם].

(1) [וכן בארמ' שבת"ס ובסור' צונמא].

(2) [כך בדפוס' וכן מובא בכבלי (כ"י יט:), ובהוצ' צוק"ם במ"ס: ובצונן, וכן מובאים דברי התוספת' בירוש' ב"ב (ז ח) בנוסחת: תני בצונם מותר והיך אמרין ר' יוחנן נפק מכנישתא ושפך מים לחורי תרעא ולא ידעין אי משום דהוה צונם ואין משום דהוה ביה צער ולא הוה יכול מסובר, ע"כ. ונראה שהחליפו המעתיקים מלת צונמא בצונן, צוניס, ובכונן זה כתבו אף שפך מים במק' הטיל מים (ע"י ד"ס לכבלי ב"ב יט:). וע"י גס בכלי שם. על כל פנים אין צנם בא במלה עברית.]

אבל עושין אותו צניף לעשרה (מסזכ ויטרי, 50).
(קטן) וספר עושין אותו צניפין (ס 51). ועי'
סניף, 4125.

א. צניפה, מ"ר צניפות, עי' צניף.

ב. צניפה, ס"ג, — פעלת הצניף והחובש מצנפת :
הך של כהן גדול קרוי מצנפת ספני
שלא היה יכול להלמה ספני הצניף אלא שצנפה
מלמעלה צניפה בעלמה (פענח חזק ע"ס, סוף
חמשע"ד).

ג. צניפה, ס"ג, — פעלת חסום הצונף ומשמיע קול
צחלה : קול החרנגול מיקריא תקיעה
ולסוס צניפה ולחמור נעירה (סוף) כ"י סוקן, קידוש'
(כד).

ד. צניפה, צנירה, צנירה (1) ס"ג, — כמו א. צנורה :
צינירת מהורה העשוי כמין אשכול
וניפרק מהור (מזכ"מ כל"ס יא י). הממאים שבעגלה
וכו' הסומך והמחנר והתמחיות והענכול והצינירה
ומסמר מחבר את כולה (ס 55 יד ד). — ובסח"מ :
ואם נמצאת גרעינית או צינירה בושט ירחים
בפי סכין למטה או למעל וישתו' וכו' (הלכ' סוף)
לחלמי' יהודאי גלון, 135). גום העשוי בקדרה מלמטה
וכערשה מלמעלה ונפסק, הקדירה שלו מקבלת
טומאה בפני עצמה וכו' והצינירה שלה שהיא
נכנסת באוון או באף אינה מקבלת טומאה בפני
עצמה (רמב"ם, כל"ס ע ג). אלו כלי תכונות הממחמאות
בעגלה, העול של מחכת וכו' והענכול והצינירה
וכו' (ס י ס). — ועי' א. צנורה.

ה. צניות, ס"ג, — סל, תרמיל (2) וכדו' : לאחר שהיה לו
מקל וצניות, עסר וסוגל וקנה לו צאן
ונכנסו ואבין ובקעום, אמר אותו הרועה אחזור לאותו

סרצו מליה, ממכסה בושח פניה רעמו, ובחסות
חררה חיש נעו רגליה (יל"ג, חסנא דוד ומיכל ג, שכי'
יל"ג ג, 28). אלו לצניעות נחן דם ועצמות, ובשר
ועור קרם מלמעלה עליה, לשבת בדמות אדם עלי
אדמות, היה לה תאר בת שוע ופניה (סוף, קולו סל
יוד ג, ס 57 ד, 9). וצניף הצניעות על מהר פניה,
תשמיע הור קולה תשפיל עיניה (סוף, סוף הסוגנה,
ס 58 ס, 50). מניאו צניעות בת ישראל, חרלה,
וכבוד אביה לארץ חללה (ס 58 ס, 51).

ו. צניף, 1, ס"ג, סמ" צניף, מ"ר צניפות, — בגד יצנף
אדם על ראשו, כמו מצנפת, לאנשים ונשים :
ביום ההוא יסור אדני את תפארת העכסים והשבכים
(של בנות ציון) וכו' הגלונים והסדונים והצניפות
והרדדים (ישע' ג י-כג). ואמר ישימו צניף טהור
על ראשו (של הכהן הגדול) וישימו הצניף הטהור
על ראשו וילבישוהו בגדים (זכ"י ג ס). — ולרמיון
דבר של כבוד ותפארה : והיית, עטרת תפארת ביד
וי' (צניף 2) מלוכה בבף אלהיך (ישע' ס 5). —
ולרמיון דבר יקר לאדם : צדק לבשתי וילבשני
במעיל (צניף משמעי חיוז כע יד). — ואמר בן סירא :
מיושב כסא לגבה עד ליושב עפר ואפר, מעומה
צניף וציץ ועד עומה שמלת שיער (צ"ס ג"י מ ד).
— ובסח"מ : השמש צניף מראשותי, והכוכבים
ישקו מרגלותי (כ"י חזיון, סח"כ מז, 878). — ואמר
חפ"ש : ספקו נופים (3) קדקדך כנגדר צניף
(קטע"ג, סקל"ג, ספסי, סליח' ח"צ, סדוק קטע"ג, סכד).
יתלי אימח כי קם ללבוש נקם וחמה כצניף יחבש
(רמב"ם, חין כפי, ספס"ס 76). החסד אפסם וצניף
כבודו צנפם (רמב"ם, ספס, חיוז 59). צניף כבוד
באל מצפה כי הוא גנת חלקו וחבלו (סוף, חזכיה,
קדר ענוה, ס 288). — ואמר המשורר : אי מות
אסונתם ואי מלבוש הדר תמם ואסוד בד אשר
אסדו, או מי צניפי מהללם צנפו איח רביר
ישרם אשר רבדו (יעקב צן חלעזר, לא חממה,
ספס"ס 164).

ז. צניף, ס"ג, — כמו סניף בהשאלה, חבור של קטן
לגדולים למני עשרה או לברכת המזון :

(1) בערב' נציף (2) ? [גם כמשמ' מכסה חראש].

(2) הכתיב : וצנוף.

(3) [המצרים].

(2) נציף

(1) [צינירה, כך הכתיב והנקוד במשנ' סוף] כח"י
סרמה ככלים (יא י ; יו) ובכ"י שבכודליאנה ; ובקטע
הסופא R.E.J Avril 1887, עמ' 274 ממשנה מרה (י)
ט : צנירה, וכן, צנירה, כותב הרמב"ם במקום צנורא,
צנורה שבדפוסים המשנה.]

(2) [כך לפי הענין. וכתב מ"ב : וצנית הוא כמו
צינייתא דבבל דפרק אין עומדין ופרש"י דקלים וכו'
ונראה שפירש סל כמו צנא מלא קרא ור"ל שהיה לו
מקלו ותרמילו שסמנו היתה לו פרוסתו בצומצום, ע"כ.]

לזה מלי' לכבדו ולשרתו בצניעות ובטהרה ובנקיות (נזקק כחונס יחולות, שני' מעי' ג). והמנע מסוּבֹת־המאכל והמשתה והשתוק עם השמירה מכל מה שיביא להמרות האל בהכרתם ויוצא מגבול הצניעות ומסורת המוסר והדוסה לזה (כ"י ח"ת, סו"ס, הפליסוס ס). והשוב באחריתך ושמוסר מוסרך וצניעותך (סול, סס סס). וכבר ספרתי לך מה שעושה החסיד בזמנו זה, והיאך אתה סבור שהיה בזמן ההצלחה ההוא, ובמקום האלהי, ובחורף העם ההם, ששרשם אברתם יצחק ויעקב, והם מגולתם, מוטבעים על הצניעות אנשים ונשים וכו' (סול, כוזרי ג כח). צניעות גדולה נזהגים תלמידי חכמים בעצמן, לא יתבוו ולא יתגלו וכו' (מנצ"ס, דעוס ס ו); וכל מחיצה שאינה עשויה אלא לצניעות בלבד אינה מחיצה (סול, שסס עז עז). בכל מקום דעה את כוראך אפילו במקום שאסור להרהר בדברי תורה, כיצד דעהו, בצניעות (ס' סקידים סססססססס). עזרא תיקן שחאה האשה חוגרת בסיני' בתוך ביתה משום צניעות⁽¹⁾ (סמ"ג מע' עס, קנצ:). אבל חייב אדם לספר שבת אדם צדיק וכשר ועניו ומופלג בצניעות ומוחזק בעיני הכל שהוא כשר והגון (כ"י חלנקאוס, מנח"ע ד, ענעלאל, 362). דרך ארץ אדם עם אביו ואמו יאזין וישמע לעצתו וכו' ויהיה דיבורו עמו בבושה ובצניעות (סס סס, 446). לעולם ישתדל אדם להיות צנוע וענו, וירגיל חסיד את עצמו ללכת בדרכי החכמים, בצניעות ובענוה (סס סס, 499). המדה הטובה אשר בה יתפארו גדולי הדור וכו' היא המדה המביאה את האדם לידי יראת חטא, צניעות ופרישות וקדושה אשר כלם כאבני הבושה הוסד יסודתם (מעדני מלך, כספרו של Hyde, seu Historia shahiludii II, עמ' 30). אמר ארישטידי כי הצניעות אינו טבעי כי אם רצוני ודתי (יוסף הספן, מליצ גולות ג ו). — ואמר המשוור: אשר הרבו חסידים עד שחקים, ומתנות כמו פורשי מעונים, באר דרור וכושר עם צניעות, ויושר לב באיתני המונים (ד"ס של יסודי מלכים וס"י ג, יעקב מן, 75). טרם כלתה ושפתיה נאלמו, כי נדר הצניעות

ב"צנין, ס"ז, מ"ר צנינים, — מים קרים, צוננים: קרוח קריחה, קפוח קפוחה, שפוך צנינים על מאן דערי ליה⁽¹⁾, נפל ביתיה על מאן דרויה עליה (כ"י יחזק, ירוש' שסס כ, ס).

צנינות, ס"ז, — חבונת הרבר הצונן, חקר: והא דאמרינן בפרק כירה דשרי חם לתוך צונן יש לומר כיון שאינו מבשל אלא כרי קליפה הואיל והצונן של מטה מים שהוא דבר המתערב אינו יכול להתכשל מחמת צנינות המים וכו' (סוס' ססס' מ, ד"ס סליסס).

צניעות, ס"ז, — חבונת הצנוע, Keuschheit, Bescheidenheit; chasteté, modestie; chastity, modesty: הנה היום הזה ראו עיניך את אשר נתנך היום בידי במערה ואמ' להרגך, ואחוס אין כתיב כאן אלא ותחס עליך, צניעותך חסת עליך (ירוש' סוסס ס ד). וכו' דרכו של בועז לשאול בנערה וכו' דבר צניעות ראה בה (שסס קיג:). דלתות היכל לצניעות בעלמא הוא דעבירן (פרוב: ג:). אילמלי לא ניתנה תורה היינו למידין צניעות מחתול וגזל מנמלה ועריות מיונה וכו' (כ"י יוסמן, סס ק:). בשבר צניעות שחיתה בה ברחל וכתה ויצא ממנה שאול, ובשבר צניעות שהיה בו בשאול וכה ויצאת ממנו אסתר (כ"י חלנקא, מנ"י יג:). הדר מצוה צניעות (דל"ז ס). עד שלא עבר אהל מועד דבר עמו בסנה וכו' וכיון שעמד אהל מועד אמר יפה היא הצניעות שנאמר והצנע לכת עם אלהיך, הרי הוא מדבר עמו באהל מועד (מד"כ נמד' ח). גלי צמתך, פרשי צניעותך, זה המלך שנתון לפניו משבעה קנקלין (סס סס"ס, מללוי). שאין לך חביב לפני המקום מן הצניעות (פסיק', חסרי נסוי ססס, קסס). — וישעיה הצניעות: אסנו שרה היתה צנועה יותר מדאי, אמר לה אבינו אברהם, אין זו שעת הצניעות אלא גלי את דריך כרי שידעו הכל שהתחיל הקב"ה לעשות ניסים (סס נחל"ש נג). — ובספ"מ: וגם ואת המלגות קיבלה עליה להנשא

(1) [הכונה: הוסף רע למי שרע לו, והוא קרוב ללשון הכתוב: מערה בנדר ביום קרה (מסלי כה כ). ובקשע של אפשטין: שפוך צנינים על מן דערי ליה נפל ביתיה דריות עליו, ועי' הערת ליברמן בתירושלי כפשוטו למקום].

(1) [ושחאה אשה חוגרת בסינר משום צניעותא (נ"ק סג)].

אשר יותרו בארץ) לפה ולמוקש ולשטט בצריכס
 ולצנינים בעיניכם (יחזק' כג יג). — ובסחמ"א: ולפניך
 כושית סבנות חם, לובשת מעשה פחם, ולבה לחיל
 הקור יכעם ויחם, וחילה בחילו נלחם. עד תבוא
 בלבו מרשפי צניניו, וחצי שנוניה (כ"י מרזי,
 סח"ס, 65). והיה בתוכם אור הבוק, הנערץ והחוק,
 והב חסוקק, אשר בלבו כל חסמחקק, מרביץ שבים
 הענק בפניניו, ומפיל נפיל הענק בצניניו (ס"ט טו,
 160). כאלו הוא (הנץ) מכיס בשני פנינים, ונושך
 בשני צנינים, וחומש בשני חצים שנונים (ס"ט לז,
 265). — ואמר הפיסן: שריג וד שעיר. טרם עמד,
 סקרת כי למוקש ולצנין יעמד (כ"א קליז, לו מאז,
 קרנז' טקיס). למתי זרוע אל יהי מאנוש פחד, ועשו
 וישמעאל צנינים אלי צדי (כ"י סלוי, למתי, כמות,
 זיואן ג, 41). — ואמר המסורר: או חרשי צצים
 נחשים ישבו בינות הדסך ושושניך, או תרבידי להם
 חטכות חלמי אחם כשכיר ובצניך (כענ"ע, סגל
 מני, כדודי, קנא-קנא). אני חבר מחבר הפנינים,
 ומאמרי בלב צרי צנינים (כ"י מרזי, סח"ס, כו,
 236). — ואמר הסליון: ודע כי בין פחים תהלך ועל
 צנינים תצער (כ"י, צ"ס ט יט).

י"ג ו, 16). — וזני פני, "צנח, נק' צנוחה, ואמר
 הפיסן: צנוחה בארבע פנות מחברה, קצך חלוי
 בתשובה וגם בנץ הבירה: (כי שמואל הסליון, חלקל
 נפ"ס, גזי סכט ג, 84). — "וכפ", צנח את מלונ,
 הוריד אותו, ואמר הפיסן: ציצת אדרת שער ולבש
 שר המגאל, צונחו ומורידו מבין כוכבים ושרה
 בפגואל (מנחם נרצי מכי, אל אל טז, י"ז כסמו).

— פני, "צנח—הוריד וחשליך, ואמר הפיסן: ואתה צנח
 מעבדיו למלך וקוססים ועוננים כפלשתיים, ולהכרית
 מנחשים ומכשפים ודורשי אליל וחבורים מתים
 (קענ"ג, חכזי אש חולס, חזקוס, קדור קענ"ג, קלו).

"צנינה צנייה¹, ס"ה — קערה, טבלה: ופעם אחת
 חלך בשוק של מוכרי בגדים לקנות צנייה
 של נחשת אחת ומצא שם הסרסורים שהיו מוכרים
 עובין של סרים א' מסרימי המלך שמת ונכסיו
 למלכות ומצא שם צנייה אחת גדולה שהעלתה
 חלודה עד שלא היתה ניכרת מן מראיה אם נחשת
 ירקק או לבן וקנה אותה והביאה לביתו ומצאה
 כולה מקשה אחת והב טהור וכו' (יוס' סמכ"י, קדר
 סמכמים וקורות העתים, ניצויאל ח, 161).

צנינים, ס"ה מ"ר צנינים, (Schiffe)-Zwieback; biscuit
 de mer; rusk. נוגה בדבור ובספרות.

"צנימות, ס"ה — תכונת הדבר הצנום וחיבש: והפירות
 (צריך לקחתם לרפואה כשהם) יותר
 מקשיים וכבדים כי אז הם יותר טובים, והגודל
 אינו מספיק עם הצנימות והשדיפה אבל כשהיא
 עם כבדות אז יתר תשובה מאד (קליון ג, לו).

א. **צנין**², ס"ה מ"ר צנינים, צנינים — הברול החד
 שבקצה החץ והרמח וכו', היה הדבר לצנינים
 בצדו של סלוי, הציק לו חרב; ואם לא תורישו את ישרי
 הארץ מפניכם והיה אשר תותירו מהם לשבים בעיניכם
 ולצנינים³ בצדיכם (צמ"ד, לג נה). והיו לכם (הגוים

(1) [ע"פ הערב' צנינה א].

(2) ע"י הערה הבאה.

(3) רב בעלי המלונים והמפרשים, כפרס החדשים,
 מפרשים מלה זו במשמ' קוץ, אך אין לזה יסוד לא
 בהסמרה ולא בחקירה הלשונית. הראשון שפרש כך

מניחה כשכול וארי (דקדוקי העצמים לנן אשר סי' 17, עמ' 18). השביעי נקרא זרקה ולפניה סגלה בגל צוריו מנחת בשור וכארי (פזים סקודל, דכנזכ, 72).

צַנְרָת, עי' א. צנורה.

צנח⁽¹⁾, מסנו צנח.

צַנְחָה, (א — מ) פִּיעַ, צַנְחָה מעל חמור ובדרי, נָשָׂה לָשֶׁטָה, וגם קָפַץ אֶרְצָה, sich neigen, absteigen;

: s'incliner, descendre; to bow down, dismount

ויהי בכוחה וחסיחהו לשאול מאת אביה שרה ותצנח⁽²⁾ מעל החמור ויאמר לה כלב מה לך (יהוש' י"ז י"ט; שש"א י"ד). ותקח יעל אשה חבר את יתד האהל ותשם את המסקנת בידה ותבוא אליו בלאט ותחקע את היתד ברכתו ותצנח⁽³⁾ בארץ והוא נדרם ויעף וימת (ס' ד כח). — ואמר הפיוט: צנח סימי קדם שוכן אוסנים, פנימה מפרכת חשק בית ספונים (רסע"ג, סגרת יום, סליח' ח"צ, ס' סל). חש להקים כושל וצונח, ודלי עמו לא גושש וזונח (קטע מזמן הגל', קעדיא:ה סכט, 72). בגל נורי ונרמו, ומרום לארץ צנח (יה מלל סנד בקרנו, קדור סימני ליוס"כ, כ"י גרני' מוז'). (קמתי) צנח מרפים וסוכרים יועצים⁽⁴⁾ (כ' שמואל ססליס, חסלקל נפלה, גנזי סכט ג, 72). — ואמר המסורר: בן הסגרים בנפשים נמצאו קלים ובלחם ארצה צנחו (כעניע, חס קדמו, טעמ"ס 64). מי זה ירחם דל יליד שועים צנח לארץ מגדלתו (כ"י חזיו, סכס' כג, 118). ומכון חר ציון שם תמד האל לשבת על ראשו תחת רגליו שמים וצנחו (יליג, מלחמות דוד נפליסס' ח, סיני

(1) רק בעברי, ואולי בערבי ג'נח a.

(2) תרגם בפרוש ואחרכניה וכמו הפליצה: ותפל מעל הגמל אצל רבקה.

(3) אין ספק בדבר כי שתי אלה הפלים ותצנח כארץ אינן במקום והן צריכות להיות בין בלאש ובין ותחקע, וכוה חוסר כל הקושי שהתקשו המפרשים בכאור פעל צנח כאן, וספור המעשה הוא טכני: יעל באה אליו בלאט ותצנח ארצה ותחקע את היתד. (אך אולי באמת כמו נעץ). [ואולי הכונה: ותחשץ, כבשירת

דבורה: ומחצה וחלפה רקתו].

(4) [כלומר קמתי לצונח מן היועצים המרפים את ידי וסוגרים את דרכי והחליתי לבנות את תבית (עזרא ד ג), ע"כ (סעכס דזוני)].

(א) צנח

ב צינורא (אזני, טנז' י:). זה שהפך בצינורא חייב מיחה (כח הונל, סס סס). ר' אליעזר בן יעקב אומר לא יפחות מצינורא קטנה של נחשת, למאי תווא, אמר אביו שמתטין בה פתילות ומקנחין בה נרות (מנח' קז). מששת את כל כלי, אפי' מחט אפי' צינורא לא מצאת (כ' סימון, מד"כ נחש' עז). כך היו קונטיינים גדולים וצינורות של זהב כראשיהן וכו' והיו מנביהין את המרכת בקונטיינים וכו' (כ' מנח' נ"ר מינחל, סס נמד' ד). ששלשה ימים היו מצרים באפילה וישראל מוקרין בבתייהם ולא נחשד אחד מהן אפילו על הצנורה (מלכ"ג, טמס יג'ג, סוסמן, 118). — ובסמ"א: ומולגותיו, כסין אוגקליות כפופים זמכה כהם בכשר ונתחכים בו ומהסכין בהן על נחלי המערכה שהוא ממחר שריפתן וכו' ובלשון חכמים צנורות (דס"י, טמס כז ג). — ועי' צנורה.

ב. **צַנְרָה**, צינורא, סיכ, — צַנְרָה של רק, קלח, פלון של רק, מים וכדו': מעשה בישמעאל בן קמחית שיצא לדבר עם המלך ערבי⁽¹⁾ וניתוח צינורא מפיו ונפלה לו על בגדיו ונכנס אחיו ושמש בכהונה גדולה תחתיו (תוספ' יוס"כ ד כ). מי שהיה עומד ומדבר על שפת הבור ונתוח צינורא מפיו, ספק הגיע לבור ספק לא הגיע, של שמן ספקו טמא, של יין ספקו טהור מפני שהכל הכור קולמו (ס' עזר' י"א יג). שהיה שם אחד מן הכהנים שיצא לדבר עם האשה על עיסקי קינה ונתוח צינורא של רוק מתוך פיה על בגדיו וסימתו (כ' גזן, נר מ"ס, יוס' סני' ג ס). בשעה שירדתי וטבלתי במה חשדתיני, אמרו לו, שמא ניתוח צינורא מפיה על בגדיו של ר' (טנח קז). מחמת רעם שלמעלה ניתוח צינורות מלמטה (כ' נמוס, עזר"ג טמס יד כס, סוסמן, 147). — ובסמ"א: מהור שנתו עליו צנורות של הווא או שנפלה עליו הווא גמורה אפי' מדעת לא מטאתו שאין זה נקרא סנע (סמלירי ליומל ח דף י"ד, ט).

צַנְרָרִי, ס"י, — אחד מטעמי המקרא והוא זרקא: תשיעי הוא צנורי ולפניה קבלה⁽²⁾ לשרי

(1) [גיא: ערביית, ובירוש': ערב יום הכיפורים (יומל ח ח), ערבי ערב יום כפורים (מנ' ח יג), ובסמ"ר (ויקרי' כ): עם חסלך הערבי, ובפס"י ר"ב (לס"י מות, נזכ, קעד): עם מלך הערביים].

(2) [סגול].

צִנּוּרָא, עי' בערך הכא.

א. *צִנּוּרָה, צנורא, צינורא, צִנּוּרָה, צינורת, ט"ה מ"ד צינורות, צינוריות, — וי, קָרָם עָקָם, המשמש שמושים שונים כגון מחט, יתד, במקום מלקחים להוציא גחלים מן האש וכדו', Haken; crechet; hook : כוש שבלע את הצנורא⁽¹⁾, מלמד שבלע את הדרבן, לכינה שבלעה את הטבעת והן מהורים נכנסו לאהל המת נטמאו (כל"ס ע ו). צינורא⁽²⁾ טהורה העשויה כמין אשכול ונפרק טהור (סס יא ט). צינורא⁽³⁾ ששטה טהורה, כספה תורה לטומאתה (סס יב ט). השמאין שבעגלה, העול של מחבת וכו' והענבל והצינורה⁽⁴⁾ ומסמר המחבר את כולן (סס יד ז). ברול, ר' ששעון בן אלעזר אומר כרי לעשות ממנו צינורא קטנה (מוקפס' שס ע ט). ואילו הן כלי אנפוריא, בדין ומחמין וצינורות ומחרוזות של קרדומות (סס נ"ג ז ט). צינורא של כוס ממנה כפני עצמה (כ' אליעזר, סס כל"ס צ"ט א ט). צנורות התופפות את הרחיים מלמעלה הרי אלו טהורות שאין עשויות אלא לחווק (סס סס ז טו). מדרה, נישל חרורה ממנו כפני הצינורות, נישלה הצינורות ממנו כפני חרורה (סס סס ג ז). והכ, לא יפחות מדינר זהב, א"ר לעזר והוא שהוכיר צורה, אבל אם לא הוכיר צורה כביא אמילור צינורה (יכ"ט סק"ל ו ו). השביל בו מחטים וצינורות⁽⁵⁾, אין תימר למפריעו הוא נעשה מעיין טהור, אין תימר כמאן ולחבא לא טהור (יכ"ט מ"ק א ט). שמה ישביל מחמין וצינורות בכלי שאין באין כשזופרת (סנ"י כג). שבא בקצרה והסך⁽⁶⁾

חקורא את לבו על הצנורים הם הנודעים בשם צנורי חרמקית, Thränenkanäle, יען כי דרכם ששה יפשה נגע האסכרה וכו' (י' טו"ס, מדיפתיס, 16). בעצם הקרום מונחים כה וכה כימי דם לבן קטנים עם צנוריהם היוצאים מקרבם והמובילים את דם הלבן המוכן בכיסים אל תוך צנורי דם הלבן הנדולים וכו', בעצם הקרום ובתחתיתו יעברו עוד צנורי דם רבים המשפיעים מוון גם כן למכסה הקרום אשר אין לו צנורי דם בפני עצמו (סס, 20). — ואמר המיטן : ירית חץ בגין החור גלגליך צנוריך וכל משכריך וגליך (מל"כ נב ימק, יושע חור ישרלל, יול' שסג א חס"ס). — "ובהשאלה בלשון המקבילים במשמ' מעבר שעובר בו שפע הכחות : רע כי זה השם הנקרא אדני' הוא החיכל הגדול וכו' ובו יתחברו כל הנחלים הנמשכים מן יב מעלות הכתר וכו' ומן ע' צנורות הכאים דרך קו האמצעי וכו' (כ"י גיקטיליה, טע"י לוכה, מנעונה, יג). ואל החלל הזה התפשט (אין סוף) והשתטח מדרש, אך לא כלו ולא מכל צד, כי אם מצד אחד, ציירו ונתן לו הכח והיכולת דרך צינור או מעבר אחד וכו' (שער השמים לר' אברהם כהן אידיה ס ט). צנור יאמר על שתוף המביטים ממדה לחברתה להמשיך תוסף' שפע אל התחתונות כשהוא מתעורר' תחלה בקשומית מול העליון' (כמ"ט מפלגו, עק"ס רמז"ס ז א, יג). ושתוף האור המתעורר ומתנוצץ מזו לזו ומזו לזו שעי' יושפע שפע מזו לזו תקר' צנור מפני שעי' נשאר השפע מן העליונה לתחתונה (סס סס, כ).⁽¹⁾

ב. *צִנּוּרָה, ט"ה, — צנור חדלת, הצנור בקרש הדלת שהציר נתון בו⁽²⁾ : הציר והצינור והקורה והמנעול והמפתח שנשכרו מתקנן במועד (מ"ק א י).

ג. *צִנּוּרָה, — כמו א. צִנּוּרָה : כוש שנבלעה בו הצינור⁽³⁾ של מחבת וכו' ונכנסו לאהל המת נטמאו (רמב"ם, טומאת מת כ ט).

(1) [ובא"ב ד"ע (ביסמ"ד ילינק ג, 84) גרסם : ואלף אלפים מלאכי השרת עומדי' לפניו וואחו' בידיהם צינורות ונבלים ומצלחים וכל כלי שיר ומרגנים לפניו בפעודה, ע"כ, ונראה שצ"ל כינורות].
(2) [הוא חנקרא בארמ' צנורא דרשא, צנור הקרש של חדלת, ואינו תחור שבסוף הנקרא פותח].
(3) [בכספנה (כל"ס ע ו) : הצינורא].

(1) [כוש, מלך שהאשה טווה בו ויש ברול עקום בראשו ושמו צנורא ופעמים נשקע הברול בתוך העץ וכולו מכוסה בעץ (כענ"ט), ועי' צִנּוּרָה, הערה].
(2) [ראש הנוס הנכנס בנקב האון או בנקב האף ולפי שהוא עשוי כמולג קריו צנורא, תרגום מולגותיו צנוריייתיה (כענ"ט)].
(3) [מולג קטן עקום בראשו ורגילין להסך בו כשך על גבי גחלים (כענ"ט)].
(4) [אונקלי שתוחכים במשאוי שבעגלה שלא יפול (כענ"ט)].
(5) [בירוש' סהגני' (סכ"י ירושלמי, 186) : וצינוריות].
(6) [את הגחלים].

תהום אל תהום קורא לקול צנוריה כל משכריך וגליך עלי עברו (סל' מז ס). — ובתו"ס: במשמי שופרת, Röhre; tuyau; pipe: היין (חיב במעשרות) משיקפה, אף ע"פ שקפה קולט מן הגת העליונה וכן הצנור ושותה (מעשי ח'ז). קולט אדם מן המוחילה למטה מעשרה מפחים, וכן הצנור מכל מקום שותה (עירובי יו). המניח כלים תחת הצנור א' כלים גדולים וא' כלים קטנים וכו' פוסלין את המקוה (מקו' ד ח). החוטט בצנור (ל) לקבל צרורות, בשל עץ כל שהוא ובשל חרס רביעית (סס סס ג). היו ויתיו נתונים בנג וירדו עליהן נשמים, אם שמה בכי יותן, רבי יהודה אומר אי אפשר שלא לשמות, אלא אם פקק את הצנור או אם הלחל לתוכו (מכס' ג ו). עמר תחת הצנור לחקר או דירות במטא טמאין ובטהור בכי יותן (סס ד ז). הקיש על המריש על המלבן על הצנור ועל הדף וכו' טהור (ז' ד ז). השוכח כלי תחת הצנור, נמנו ורכו בית שמוי על בית הילל (תוספ' סס ח יט). אין עושין לה צנור אבל עושין לה מוחילה, שלא יאמרו

אך פעלה זו של שתוק פתאומי של חושים ואברים היא עצם פעלת הרעם והברק הקשור בו, עד שבכמה לשונות בא הלום-רעם, attonitus במשמי' זו של צנור ים, של שתוק פתאומי בחושים ואברים. והואיל וזכא צנור במשמי' רעם בסומור, על כן גם נגע בצנור, הכה במצור ים, עקף פרושו: נגע, הלים ברעם. ורק אלהים הוא המכה ברעם.

ולפי זה היה עיקר הספור כנראה: ויאמר הובוסי לא תבוא חנה, ויאמר (היבוסי): את הכל מכה (אלהי) יבוס ויגע (בו) בצנור, והיבוסי הוא האומר אף עזר ופסח (יהיה כל מכה יבוסי, והוא) לא יבוא אל הבית. ואך אחרי שהבינו דברים אלו ברברי דור, הוסיפו את הנימוק: ואת הפסחים ואת העורים שנאי נפש דור. ובמקום כל הדברים האלה (ויגע בצנור, וענין העורים והפסחים) כתוב בדה"א (סס סס): ויאמר דויד כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר ויעל בראשונה יואב בן צרויה ויהי לראש, ע"כ. וגראה שלא היו לפני מעתיק הדברים מתוך המקור הקדום אלא המלים ויאמר דוד כל מכה יבוסי ויגע בצנור, כבש"א, אלא שקרא במקום: ויגע בן צרו' בהפוך האותיות, ועל כן הרחיב וכתב: ויעל יואב בן צרויה בראשונה וכו', וצ"ע.

צנורו של מלוני מקלח מים בשבת (סס עירובי' ע כז). צנור המקלח לרשות הרבים אחד יין ואחד שמן קולט בין ביד בין בכלי ומכניס בתוך ביתו (סס סס יא ו). צנור בחצר אין לו חוקה, מקום קילוחו יש לו חוקה (סס נ"ז ז'ג). צנור המקלח למקוה והמכתשת נתונה בצדו. ספק מן הצנור למקוה וספק מן המכתשת למקוה פסול וכו' (סס ע"א' ז ג). אם היתה מוחילה מותר, עונת גשמים מותר, צנורות מקלחין אמורין (יב"ט כלא' ז ע). המניח כלים תחת הצנור על ששה ספיקו שורפין את התרומה (סס סס ח א). מסשיכין יין בצנורות לפני חתן ולפני בלה (נכ"ז). סתם צנורות מקלחים הם (עיר' פס:). צנור שעלו בו קשקשין (ל) מעבין ברגלו בצניעה בשבת ואינו חושש (נמוס ח"ס גילא, כחוני' ס). צנור המקלח מים לחצר חבירו וזכא בעל חגג למותמו, בעל החצר מעבב עליו (כז יסוד' נסס טוואל, נ"ז נט). העבים משיעין את קול צנורותיהן לימים, והימים משיעין את קול צנורותיהם לתהומות ותהום קורא אל תהום להעלות מים וליתן לעבים (פד"ח ס). — ובהשאלה לשטף דם: כך דרך ר' יסא בר חלפותי משיכו צנורות דם בלדוקיא (יב"ט ע"ז ג ח). — ובהשאלה למקור הכתולים: ראה שמו נגע בצנור' אלא הביא את הנערה האהלה ותוציא את בתוליה באצבע אם טהרה בבתוליה היא לך מפי הגבורה (פד"ח עז). — ובסמ"א: וכי בור מתמלא מחוליתיה אלא אם כן המשיכו לה צנורות (ל) ממקומות אחרים (ר' יוחנן, מדה"ג דכ"ז ע"ט, סגולה, 86). והוושש להיותו צנור להכאת המאכל מן הפה אל האצטומכא (פרוס יליכס לאבוקסל צן תמיס, עו). הרוצה להוציא צנור על חצר חבירו כדי שיקלח שם המים וכו' בעל החצר מעבב עליו (רמב"ם, סכניס ס ס). והאונים תצלנה לרגשת קול הכנור ושפעת מי הצנור (כ"י מרזי, סמ"ג ג, 36). ואם נת' צנור כפי המוחילה לקבל מימי המוחילה וכו' (עומ"מ קנ"ג). רצה בעל חגג לעקור הצנור מצד זה ולחתורו לצד אחר וכו' (עומ"מ מ"מ קנ"ג). — וצנורי דם שבנוף: וישם נא

(1) [רש"י: קשים ועשבים שותמים ומעכבים את קלותו וכו'].

(2) [במקורות קדומים: אמה, אמת המים].

(1) [עו' פרוש הגאונים והערות יג, אמשטין שם].

מכה יבוס יונע צנור ואת הסתים ואת העורים שנאו נפש דוד (דוד, ס"ז ס"ח). — (ב) חריץ או שפופרת אשר מי מעין וכיוצא בזה עברים שם מסקום למקום, Kanal, Rinne; conduit, rigole; canal, conduit ובהשאלה לורסי הסים בים וכדו':

וכדו' (מוכחת: א) משמושה בלשון החכמים, (ב) מן הצורה המרחבת צנחרות (זכר' ד יב: שני צנחרות הוהב המריקים מעליהם הוהב). אך שני המקומות שבסקרא קשים הם, ואין המשמ' שפופרת או תעלה מתאימה בהם. בודאי אין זה פרוש טבעי לומר, כי צוה דוד שכל מכה יבוס יונע בצנור הסים, — וכל ההשערות כדבר תעלה מים שנשפכו על לשון הכתוב, במלות הן, וברחיי'א (ע"י לקען) בא במקומו ענין אחר לגמרי, הנותן אמנם גם הוא כמלים: כל מכה יבוס. ואף כמזמור אין הפרוש שפופרת, תעלות, מתאים ללשון הכתוב לקול צנוריה, אע"פ שכאן פרשו כך כל הקדמונים. ואמנם כשיב פרשו רק מעטים מן הקדמונים כלשון תעלה, מרוב, ואחרים הלכו בדרכים שונות.

וא. ל. מוקניק (JPA08 VIII, עמ' 12 וכו') נסח לבאר צנור שבסקרא עפ"י משמ' צנורה, צנורא שבחור'א, צנרתא בסור' ועפ"י הכנת השבכים בשמ' (παράξινος, פגיון) ככלי נשק; בשמ' — כלי נשקו של אדם (מוקניק גורס: ויגע בצנורו את הסתים), ובתהל' — שלש קלשון (trident) של האל הגורר בתהומות.

אך גם פרוש זה קשה, בפרט בשמ'. מצד אחד מורה הבטוי, תהום אל תהום קורא לקול צנוריה על השמעת קול רעמים. והרי הרעם מלווה את השתפכות התהומות של המים העליונים, שהיא המתארת במלים כל משכריר וגליך עלי עברו, ואם נראה משמ' זו של צנור — רעם וברק וזרם מים — כהוראה הראשונה של המלה כי או מוכנת כל התפתחות הוראותיה, גם כצנור הסים הוורמים, וגם במשמ' זו, חכה, שאיננה אלא תאור דמות תכר המלות את הרעם. ואמנם בספור על כבוש ירושלם בימי דוד כס' שמואל, באים בקשר עם מייגע בצנור' לפני כן (ספ' ו) ואחריו כן (ח) דברים על קור וספת, פסחים ועוררים.

כאן: ויאמר לדוד לאמר לא תבוא הנח כי אם חסורך העורים והסתים לאמר לא יבוא דוד הנח, ע"כ; וכאן: על כן יאמרו עור ופסח לא יבוא אל הבית, ע"כ, ואולם כל ענין זה אינו נזכר ברחיי'א (א) ו, ונראה שאין כאן אלא נסיון כמול לפשר את הקשי שבמלים, מייגע בצנור' כאלו היה כתוב ויגע בסנור (י"ס), שהוא לפי הכתובים לא עורון בלבד, אלא שתוק פחאומי של חושים ואברים במכת האלהים.

מטלפין לא את השופר ולא את החצוצרות (סנח לה:). — ובסמ"א: ובאשר שלמה או במהרה שבה עם חמות להיות צנוע ומסותרת (קלמון בן ירמיה, פרוש דוד, ס' זכרון מוזננקי, ג סס). אלמנה שבבית, פי' שהולכת שובכת בדרכי לבת שאינה צנועה בבית אלא הולכת בשווקים וברחובות (ערוך ערך סנ). טוב לי למות בכה ואעזבה גבורה לעמי ולבחריו אחרי בראותם את חמות הצנועה הוואת ויתאוו גם הם לעשות כן וימחו (יוסף, גילגלונג, קנו). כי אינו יכול להשתמש בשמש צנוע מפני היוק ראייתו (טומו"מ קנד כג). ואומר אליו אני אתן לך נערה יפה וצנועה בעלת שכל ודעה (כ"י זכאס, ס' טעשעיס י, דודון, 138). לולי בויון תורת אלהינו, אשר היא אור עינינו והדרנו וגאוננו, וכלי צנוע היה לנו ונחבוח בעינינו (סס י, 142). אילו שני אחים סמרישה, היתה להם הכילות למורשה וכו', היתה ידם צנועה, בתולה ואיש לא ירעה (עמנואל, מסכ' כס, 223). על אלה אני בוכיה על פטירת אשתי הצנועה וכו' ניסן תמ"ו (לקוטי מנחם סקדס דק"ק וינמיסאל, 18). על פטירת אמי הצנועה מרת חנה ע"ה וכו' י"ד סיון תע"א (סס 19). שאלה נ, על שמר צוואה שוה נוסחו, אנחנו ח"מ נכנסנו לבקר את הצנועה מ' שמחה אלמנת הנעלה כה"ר מנחם אקוני. ג"ע וכו' (סו"ס מרס מעט אהרן א ל נ לט:). — ואמר המיטן: לא תשא לשוא שם צנוע בצבא קודש הנוכח על ציץ נור הקודש (קסע"ג, עשרת הדברות, קדור קסע"ג, סל). שתפאר פני פדור, שתצדיק צבאות צנוע"ך (יומן הסכס בן יחושע, ספלת כס"ג לקדש עבודה אזכר סלת, מסו' חילע"ג, קלס:). ידוע"ך נמועים במסמר, צנועים בכל משמר (שמעון זכר ילסק, סלת וכלס, זולס סס סוה"מ סס). צנועים מכל עם בדתך וברה אל, וחוש נא הושיעם ביד בן עמיאל (אנכסס, אסו אמונים, יוס"כ סימנים). — וע"י צנע.

צנוק, ע"י צניף.

צנוק, ע"י צינף.

א. צנור¹, ס"י, מ"ר צנוריה, *צנורות, "צנורים, — (א) חלק בבנין שלא נתבררה בדיוק מהותו: כל

(1) [מציאות המלה א. צנור במשמ' שפופרת

מסני חכמה ובגשמים מסני הגשמים, והצנועים
מששילין במקל, תופרי. כסות תופרין כדרך וכו'
והצנועים תופרין בארץ (כלל' ט ס-ו). כרם
רבעי מציינין אותו בקווות אדמה וכו'
והצנועים מניחין את המעות ואומרים כל הנלקט
מה יהא מחולל על המעות האלו (ע"ש' ס ח). והיו
צנוע וארך רוח ומוחל על עלבוי (ח' ו ח). דרך
בנות ישראל משמשות בשני עדים אחד לו ואחד לה.
הצנועות מתקנות להן שלישי. לחקן את הבית
(נדה ז ח). עניים שחיו מחוררין בין הגרנות מעשרין
ונותנין להן, הצנועים מוציאין בידם מעות
ודברים הנאכלים ונותנין דבר מועט כדי שיואכלו
עד שלא יגיע לעיר (תוספת' ט"ז יט). משמת שמעון
הצדיק נסתלקה הכרכה (בשחי הלחם וכלהם הפנים).
הצנועין מושכין את ידיהם והגרגורנים חולקים
ואין מניע לכל אחד מהם אלא כפול (ס' קטע יג ז).
ר' יוסי בי ר' חלפת' משבח בדר' מאיר קומי
ציפוראי אדם גדול אדם קדוש אדם צנוע (יבש'
זכ' ז ז). כך שנינו שהבשר נקרא צנוע (רב' מסדל,
ס' דמלי ו). האיש הזה צנוע ואינו משמש
מיטתו לאור הנר (כני נא וכני סימן, ס' סק' ד ד).
א"ר יוחנן בן גורי פגע בי וקן אחד משל בית
אבטינס וסגילת סמניו כידן, אמ' לי, רבי, לשעבר היו
בית אבא צנועין והיו מוסרים את הסגילה הזאת
אילו לאילו ועבשו שאינן נאמנין הילך את הסגילה
והוחר בה וכו' (ס' סק' ס ז). הן על ידי שהוא
צנוע בתשמישו לסיבך לא פירסמו הכתוב (כ' זככס,
ס' כמז' ס ח). צנועות היו בודקות על כל הבית
וחבית ועל כל כבד וכבד (ס' נדה ז ח). שכל מי
שהוא מקיים דברי חכמים נקרא צנוע (כ' חילא,
ס' סס). כג' דברים אותם אני את הפרסויים, הן
צנועין באכילתן וצנועין בבית הכסא
וצנועין בדבר אחר (כנ' גמליאל, זכ' ס:).
הצנוע בבית הכסא נצול משלשה דברים, מן
הנחשים ומן העקרבים ומן המוקין (כ' תמוס זכ'
חילא, ס' קכ). מעשה באדם אחד שנשא אשה
גידמת ולא הכיר בה עד יום מותו, אמר רב בא
וראח כמה צנוע' אשה זו שלא הכיר בה בעלה,
אמר לו רבי חייא זו דרכה בכך, אלא כמה צנוע
אדם זה שלא הכיר באשתו (ס' נ:). כחול כדי לכוול

עין אחת, עין אחת הא לא כחלי, אמר רב חייא
שכן צנועות (1) כוחלות עין אחת (ס' פ). משל
לכלה, כל זמן שהיא בבית אביה צנועה מבעלה
כיון שבאתה לבית חמיה אינה צנועה מבעלה
(כ' נמון, יומל' נד). בראשונה שם בן שתיים עשרה
אותיות היו מוסרי' אותו לכל אדם, משרבו הפרצים היו
מיסרים אותו לצנועים שבכהונה והצנועים
שבכהונה מבליעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים
(ת"כ, קידוש' ע"ה). שם בן ארבעים ושתיים אותיות
אין מוסרין אותו אלא לפי שצנוע ועניו ועומד
בחצי ימיו וכו' (כ' יסוד' נס' נכ, ס' סס' 2). כל
כלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה
מלכים ונביאים (כ' יומל' קטע י:). אם לצנועות
כך, לפרוצות על אחת כסה וכסה (נ'ס' ר' יוסע' זן
קכס, ס' סס' כ"ה). ת"ח צריך שיחא צנוע באכילה
ובשתייה וכו' מה כלל זו כל זמן שהיא בבית אביה
מצנעת עצמה וכשהיא יוצאה מפרסמת עצמה ואומרת
כל מי שיודע בי עדות יבא ויעיד כך ת"ח צריך
שיחא צנוע במעשיו וטפורסם בדרביו וכו' (ל"ז ז).
אמנו שרה היתה צנועה יותר מדי, אמר לה אבינו
אברהם אין זו שעת הצניעות אלא גלי את דרך כדי
שידעו חבל שהתחיל הקב"ה לעשות גיסיס (ע"ד' נכ"ש'
נ:). מה היו בנות ישראל הכשרות והצנועות
עושות, היו נוטלות את יבניהן ומטמינות אותם
במחילות (כ' יומל' דליסוכי, ס' סס' נכ). מה יונה זו
צנועה כך ישראל צנועים (ס' סס' ט"ז, ס' סס').
כפלח הרמון רקתך, הריקן שבכם רצוף מצות כרמון
הזה, ואין צריך לומר מבעד לצמחק, על הצנועין
והמצומתין שבכם (ס' סס, כמז' סס' י). מה כלל זו
צנועה כך תלמיד חכם צריך שיחא צנוע (כ' מו"ל
נ'ס' כ' טעשן זן לקי, ס' סס, נ'ס' טעשן). מה רחל
ווצנועה' כך היו ישראל צנועים וכשרים
במלחמת מדון (ס' סס, ס' סס' כע"ד). — ובמשמ' נסתה,
נחבא, מקום צנוע, מקום סתר: מקום צנוע יש לו
לחן הכנסת בראש גגו ששם מניח שופרו לפי שאין

(1) [רש"י: שהולכות מעומפות ואין מגלות אלא

עין אחת לראות.]

(2) [ונותנים לוטר על כל דבר מוד: אין מגלים

אלא לצנועים.]

צָנוּחַ, ע"י צָנוּחַ.

צָנוּחַ ⁽¹⁾ ס"ה, מ"כ צְנוּנוּת, — מין ממיני הירקות, ששרשו החרף משמש תבלין, פֶּגֶל; Rettich; radish; הצנון והנפוף ⁽²⁾ וכו' מע"ס שדומין זה לזה כלאים זה כזה (כלל' א ה); המוסן לפת וצנונות תחת הגפן, אם היו מקצת עליו מגולין אינו חושש לא משום כלאים ולא משום שביעית ולא משום מעשרות (סס סס ט). העוקר לפת וצנונות מתוך שלו ונוטע לתוך שלו לזרע חייב מפני שהוא גרנן (מעט' א ז). זרע לפת וצנונות ושאר זרעוני גנה שאינן נאכלים פטורים מן המעשרות וכו' (סס סס ח). צנון שבמערה נדה מדיחתו והוא מתור וכו' (מכשירין ד ו). שרשי החורים והצנון והנפוס דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר שרש צנון גדול מצטרף והסיב שלו אינו מצטרף (פקל' א ז). מורע הארץ, לרבות שום ושחללים וגרגור, יכול שאני מרבה לפת צנונות וזרעוני גינה שאינן נאכלים, תיל מורע הארץ ולא כל זרע הארץ (ספרי דברי קס). הלפת והצנון הילכו בהן אחר הפרוי, הלפת והנפוס הילכו בהן אחר העלין, התיבון הרי צנון ונפוס הרי פרי דומה והעלין דומין ותימר כלאים, מ"ר יונה כזה הילכו בהן אחר טעם הפרי (יבמ' כלל' א ה). חוקיה אמר לא שנו אלא לפת וצנונות, הא שאר דברים לא וכו' מן מה דתני רבי חייא בגין אגודה של לפת ואגודה של צנונות (סס סס ט). צנון פוטנו במלח ובלבד שלא ישחא (כ' זעירא נסס כז סוגא, סס סס ז ז). אמר ליה שמואל לרב יהודה, שינגא, כוותר מסתברא דהא צנון פוטו להקשות ומברכין עליה כורא פרי האדמה, ולא היא, צנון בטעי אינשי אדעתא דפוגלא וכו' (נכ"ל לו). היו לפניו צנון וזית מברך על הצנון ופומר את הזית (סס מל). אחרוג, צנון וביצח, אילמלא קליפתן החיצונה אינן יוצאין מבני מעיים לעולם (כ' יסודס זכ מנינא, ססס קס:). גראה צנון גראה סס חיים, והא תניא גראה

(1) [בגראה נקרא הצנון כך מפני ריחו, וכן בערב' צנאן a], ריח רע. ועי' פגל, הערה].

(2) [מרוס' טעקע, מין. לפת].

צנון גראה סס המות, לא קשיא, כאן בעלין, כאן באמהות וכו' (פגו' נו). אם היה רגיל לאכול צנון או מליח אחר מעודתו הרשות בידו (לסעך ערב תשעה באב) (רסנ"ג, טע"ל ל). אל תקרי גוים אלא גיים, זה אנטונינוס ורבי' שלא ססקו מעל שולחנם לא חזרת ולא קישות ולא צנון לא בימות החמה ולא בימות חנוכה דאמר מר צנון מתוך אוכל, חזרת מהך מאכל, קישות פרחיב מעיים (ט"ז יא). צנון שחתכו בסכין שחתך בה כשר אסור לאוכלו בכוחה, וה"ס צנון דאגב חורפיה בלע, אבל קישות גריר לבי פסקיה ואכיל (מול' ק"א:). ואם בא לאכול את הצנון ובצל אוכל ממקום העלין (דל"ז ו). — וְשָׁמֶן צְנוּנוֹת: אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב וכו' והכמים מתירין בכל השמנים, בשמן שומשמן, בשמן אגוים, בשמן צנונות וכו' (סנה ז ג). מה יעשו אנשי אלכסנדריא שאין להן אלא שמן צנונות בלבד (כ' יומין זן מו"ק, סוקס"ס ספ ז ג). — ובספ"א: לפת יהיה הצנון מעכל ולא יתעכל וכו' (רס"ט פלקינא, סנצקס, לו). — ואמר המשורר: שבט אל תאכל בו את התרדום וצנונות גם דגים נאחזים (כ"אצ"ט, סמטו כח, כסכא א, 188). — "וְצָנוֹן הַשֶּׁמֶן: צנון השמן (עהל רעמ"ג) על הרוב יזרעוהו בעבור זרעו השמן לבר, כי יוציאו ממנו חצי משקלו שמן טוב כשמן זית (כ"ט צנון, טנילי טולס ג, סא).

צָנוּחַ, ע"י צָנוּחַ.

צָנוּחַ ⁽¹⁾ צינון, ט"ז, — פֶּגֶל הַצָּנוּחַ, המקר: כי העמידה זה צינון מסירם השונה וכפרס צינון הרגלים (מנחם סימס ז, קלו:).

צָנוּחַ ⁽²⁾ ט"ז, מ"כ צְנוּנוּת, — מי שמתנהג צְנוּנוּת, ע"י זה: בא ודון ויבא קלון ואת צְנוּנוּת ⁽¹⁾ חכמה (משלי יא ז). — ואמר בן סירא: והיית והיר באמת ואיש צנוע לפני כל חי (צ"ס נני' מז ח). — ובתוים: בית שמאי אומרים לא יסכור אדם את זיתיו אלא לחבר, בית הלל אומרים אף למעשר, וצנוע'י ב"ה היו נוהגין 'כדברי ב"ש' (דמאי ו ו). מוכרי כסות מוכרין (בגדי כלאים) כדרכן, ובלבד שלא יתכוונו בחמה

(1) [פתנס וז בא בס"א (משלי יא) בצורה: רק כדון יתן פצה ואת נזעצים חכמה].

ופחים דאמר ר' הנינה הכל בידי שמים הוין מצנה
ופחים (1) וכו' (מדה"ג דנ"ז ע"ה הקבלה, 85). — יסודות
הצנה: ימות החמה היה, וכיון שעברו ימות הצנה
מיד מת (2) (כ"ס בן אלעזר, סוף נז:). — ובספח"א:
ודבר שהוא צונן מותר להטמין בשבת בדבר שאינו
מוסיף הבל, בין כדי שלא יצטנן יותר, בין כדי שחפוג
צנתו (סלעזר, חו"ס כנז ו). — ואמר הפוסק: ואו
המלבישים בוהלים וכו' לכסותו משובצים ויקדש
בחפוגת צנה וכו' (רס"ג, חלה"ס יק, עמוד יח"כ,
קדור רס"ג, ח"ב), — "ובמשמ' מחלת צנה, הצמננות,
התקררות, Erkältung; refroidissement; cold; שכרא
וכו' וזרעו מין סמנין הוא והם הוא ביותר ושותין
איתו למי שיש בו צינה (3) (שו"ס הגאון מן הגני,
גיטלבורג, 821). וכל מי שיש בו צנה הרבה שוחה
משמנו (ערוך ערך ללינח).

ד. **צִנְדָּה**, ש"י, — קוץ וחוח (4), ואמר חמשורר: ערוגות
ורדים תנה לך למצע ואל נא תשימם
בצנות וצלצל, וקול סיס ועגור ויונה וחור טוב לך
מנעים קול נבלים וצלצל (כנע"ט, חכ"ס ג, 88).

צִנְדָּה, ש"י, — שם הקבוץ לכלל בהמה דקה, כמו צאן:
צנה ואלפים כלם וגם בהמות שרי (ספ"ה ס"ה).
— ואמר הפוסק: צונה סכס תוכחות המוסר, צרפתי
עם בקרי שלמי (רס"ג, חשק על פי מורי, קדור, רס"ג,
טז). וזת השריצה צונה ואלפים (כ"י משולס נז
קלנימוס, חסותם נפלותיך, עמוד יח"כ, Elbog., Stud.,
עמ' 126). — ואמר חמשורר: אוי כי גרתי בהמות שרי
שכנתי עם עדרי צנה (יוסף בן סהל, ח"ס יועס,
טע"ט 86). — "ובכתיב צאנה: שמה יונים וצפרים
ועורבים וחורים צאנה ואלפים וכפירים מורפים
(חלצ"ט, סי בן מקיץ, ח"ג, עמ' 141). — ואמר הפוסק:
גם לארץ להוציא מקנה, נחצה להוציא אלפים וצאנה
(חי"ח סס, צרכס נישואין, מחזור ועתי סעס).

(1) בנחקורות הקדומים: מצנים פחים, עי'

א. צו.

(2) [בתוספת' (חיל' ז ו) נוסח אחר, עי' לעיל].

(3) [אולי למשמ' זוכונו אף חז"ל במאמר המובא

לעיל: תשעים ותשעה מתים בצינה וכו' (ירוש' סנח

יד ב.)].

(4) [עי' גם בערוך ערך שכרא].

(5) [מל' צנינים וצני' (משלי כז ס) לפי הבנת

הקדמו', ועי' ג. צלצל, צלצל דגים].

גדול וקן או איסטנים מחסין לו חמין וטמילין לתוך
הצונן כדי שחפוג צינתן (יומא ג ס), סבלא אדם
חבית מים ונותנה כנגד הסדורה ולא כדי שייחמו
אלא כדי שחפוג צינתן (תוספת' סנח ג ס). אבל
אין מעברין אותה (את השנה) לא מפני הצינה
ולא מפני השלגים וכו' (סס קנ"ז צ"ב). אף על פי
שחיה כל השנה משירדו גשמים נכנסה עליו צנה
ומת (כ"ס בן אלעזר, סס חיל' ז ו). תענו את
נפשותיכם, וכול יושב לו בחמה ובצינה כדי
שיצטער ת"ל וכו' (ספ"ה יק, חכ"ס יק סק ז). ביקשו
לעקור את הטבילה הזאת מפני נשי הגליל שהיו
נעקרות מפני הצינה (כ' חסל גסס חמסס כ"י ח"ה,
ירוש' צרכ' ג ד). ובוהלים (מתרים כל אדם בלקט)
משתרר רביעה שנייה, ולא תנינן (משילכו) נמושות,
מפני שהוא צינה ואינו יוצאין אלא בחורים (סס
ססס ח ח). תשעים ותשעה מתים בצינה ואחר בירי
שמים (כ' חכ"ס, סס סנח יד ג). מעשה באחר שנפל
לירדן ועלה לאחר שבעה עשר יום והבירו שצפרתו
הצינה והשיאו את אשתו (כ' ירמיה, סס ינ"ט טו
ג). רבותי, מפני מה אחם, מולולין בטבילה זו, אי
משום צינה אפשר במרחצאות (כנ הונל לכנן,
נרכ' כנ). הית יושן בשליתו ואינו יכול להוציא את
ראשו מפני הצנה חוצץ בטליתו על צוארו וקורא
ק"ש (ס"ה, סס כד:). אלמלא חמה של כסיל לא
נתקיים עולם מפני צנה של כימה (סס כס:). השכם
ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה
(ספ"ה קינ). עששיות של ברזל היו מחסין מערב
יום הכפורים וטמילין לתוך צונן כדי שחפוג צינתן
(כ' יחזקאל, יומא ג ד:). כפחל בחמה ומת, בצינה ומת
חייב (כנל, סס"י עו). טלך בשר ודם יש לו כמה
מקומות אחר של חמה ואחר של צינה (דל"ר
נ). שמעת מימך אומר חמור זה יוצא צינה עליו,
חמה עליו, חכמי באה עליו (מדר' צלח"ט יע). חמא
חמן עמודיא מכסין בטמילין, בצינה שלא יקרשו
ובשרב שלא יתבקעו (סס סס לג). והוא יושב כל
הלילה ויהא צנה פוגעת בו והוא צועק אלי ואני
עונה אותו (סס סססס לח). לא הוציאו אלא בחדש
בשר לצאת, לא בתמוז מפני השרב ולא בשבת מפני
הצנה (סס נמ"ד ג). כאדם שהוא מהלך בחמה כיום
הצינה והיא עריבה לו (ספ"ה כנ, כנ"י וסמ"י, קס:).
וחסיר ה' מסך כל חלי וכו', ר' חנינה אמר זו צנה

צנא, צנאכס, עי, צאן, צנה.

א. **צִנְהָה**⁽¹⁾, ט"ז, מ"ר צנות, — א) כמו מנן, רק יותר גדול ממנו, grosser Schild; grand bouclier; large shield: ולהכת ונחיתו (של-גלית) שש מאות שקלים כדול ונשא הצנה הלך לפניו (ט"ז יו ז), ויעש המלך שלמה מאתים צנה וזה שחוט שש מאות זהב יעלה על הצנה האחת ושלש מאות סגנים זהב שחוט שלשת מנים וזה יעלה על המגן האחת (מ"א י יו-יז), ערכו מנן וצנה וגשו למלחמה (יכ"ז מו ג), ובאו עליך הצן וכו' צנה ומנן וקובע ישימו עליך סביב (יחזק' כג כד), לבשי סכלול קהל רב צנה ומגן המשי חרבות כלם (סס לד ד), והשיקו בנשק ומגן וצנה בקשת ובחצים ובמקל יד וברמח (סס לו ט), החוק מנן וצנה וקומה בעזרתו (סס"א לו ג), גברו החיל אנשי צבא למלחמה ערכי צנה ורמח (דס"א יז ט), בני יהודה נשאי צנה ורמח (סס סס כד), ועמהם הצנה וחנית שלשים ושבעה אלף (סס סס כד), ויהי לאסא חיל נשא צנה ורמח מיתורה שלש מאות אלף ומכניסן נשאי מנן ודרכי קשת מאתים ושמונים אלף (דס"ג יז ז), שלש מאות אלף בחור יוצא צבא אחז רמח וצנה (סס כה ט), — ומ"ר: וכל עיר ועיר (נתן רחבעם) צנאת ורמחים (סס יא יז), — ודמיון של שמירה והגנה על אדם, הוא צנה למלוגי, שומה עליו מפני אויב: באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה צנה וסתר אתה (סס"א לד ד), — עמרן רצון צנאת: כי אתה תכרך צדיק יי צנאה רצון תעשרנו (סס ט יג), — ב) לחל מקרה מול החומה הנצורה להגן מפני הסורים מעל החומה, Schilddach; tortue; testudo: בנותיך בשרה בחרב יהרג ונתן עליך דיק ושפך עליך סללה והקים עליך צנה ומחי קבלו יתן בחמתך (יחזק' כו ט-ט), — ובתו"ם: וג' ביחודה, צנן וחדשה ומגדל גד, צנן שהוא צינה וכו' (תנח"מ סס"א יג), צנה אני נעשה לו ולכל מי שחוסה בתורה⁽²⁾ (כסנ"ל, סס נסח כג), החוק מנן וצנה וקומה בעזרתו, אמר לו הקב"ה וכי למגן וצנה אני צריך, יהיו כסוף לפני רוח, רוח אני נוסח בהם והם פורחים (מדר'

סס"א לו), — ובתנ"ך: הנוחנים כנדיהם צנה מפני הצנה, והסוחרת מפני הקרה והקרה הנורא (כ"י מל"ו, סס"כ כט, 247), — ואמר ה'סין: קשרו צנתם וחגרו חניתם ואספו מחנותם (כ"א קל"ה, ח"ד ססממ"ו, קל"ה ס"ג), — ואמר המשוור: וצר מכל פנה בחכמותיו ענת, ותמשי הצנה לפניו בבערים (סלמ"ד מנס, לגנר נחשודס, סס"ס 6), מצאוהו בני גלות לצור מעון בעתות צר וחרב מפני אויב וצנה בסמכות צר (רמב"ע, חס"ס א, 24), מנן אשוי זה מפני קרה, גם מחסת חום זה יהיה צנה (סס ג, 36).

ב. **צִנְהָה**⁽¹⁾, ט"ז, מ"ר צנאת, — כעין סל גדול לשאת בו כלים גדולים וכיוצא בזה, grosser Korb; panier; big basket: שמעו הדבר הזה פרות חכשן אשר בהר שטרון העשקות דלים הרצצות אביונים האמרות לאדניהם הביאה ונשתח נשבע אדני יי בקדשו כי הגה ימים באים עליכם, ונשא אתכם בצנאת⁽²⁾ ואתריתכן בסירות דוגה (עמ"ד ד ח-ט).

ג. **צִנְהָה**⁽¹⁾, ט"ז, — קר, ההפך מן חם, צנת שלג וכיוצא בזה, Kälte; froid; cold: בצנת שלג ביום קציר ציר נאמן לשלחיו ונשא אדניו ישיב (מס"א כה יג), — ואמר בן סירא: צינת רוח צפון ישיב וכרכב יקפא מקוה (נ"ס גני' מג כ), — ובתו"ם: אם היה כהן

(1) עיי' הערה הכאה.

(2) בזמן הירונים' קראו צנאת, צרי פתוחה, ולא צנאת, צרי חרוקה. כך העיר הירונים' בפרוש, וז"ל: צנאת, צרי חרוקה... Hebraice dicuntur sannaot... ותרגמו החרגו' הקדמו' כמשמ' מנן, גם עקילם, וגם יונתן: על תריסין, וכך ר"ב המפרשים הקדמו', אך קשה מה ענין מננים ותריסין כאן, מדוע ישאון דוקא על מננים, ומלבד זה קשה, כי היה צריך לאמר על צנות, כמו שאומר באמת ת"י על תריסין, ולא בצנות, שמשמ' בתוך דבר עסק, וכבר פרש ריב"ג מלה זו כמשמ' סל ותרגם בערב' אלאצנאן א), והוא בערב' מ"ר מן צנ"ב, אמר אלמנצור וז"ל: ואלצנ' כאלפתח זכיל כביר מת"ל אלשלה אלמטבקה יג' על פיה אלטעאם ואלח'בו, ע"כ, ובעברי': צנ' בפתח הוא סל גדול כמו סל שיש לו מכסה, וישם בו בשר ולחם, והוא בארמ' צנא, צנא מלי ספרי, ושאלו אולי בערב', וזה נאות לפי הענין, ואמר כי הנשאנה (ונשאנה) במקום ונשא אתכם) בסלים גדולים כבאשר ישא האויב השלל מן הבתים.

א. לא' צנאן (b) מנ'

(1) [לא נתברר מקור המלה, שאינה כלשונוה האמיתית, ובאשור' צניתן (מ"ר לו מ"ז) במשמ' מושכות].
(2) [גיא: לכל מי שהוא סוחר בתורה (תנח"מ) זונכ, נסח כו: ילק' שטע' סס"א ססמז].

ב. **צִנִּין**, ט"ז, מ"ד צִנִּים, — מלה מספקת שלא עמדו המפרשים על משמעותה: אשר קצירו רעב ויבול ואל מצִנִּים (1) יקחהו (חזק ס"ה).

ג. ***צִנִּין**, ט"ז, מ"ד צִנִּים, צִנִּים, צִנִּין, — מין דקל שעצו קשה, Steinpalme; palmier de bois dur; stone-palm: צִנִּי נִי הר הברזל כשרות (סוכ' ב ח). (מצא) קורדוס מכקע בו עצים אבל לא צִנִּים (2) עצי וית (יבוס' צ"ח צ י).

***צִנִּין**, ט"ז, מ"ד צִנִּים, צִנִּים, צִנִּים, — מים צוננים: שאם בווינו בשפוד על כף ידו וצבת, על כף רגלו וצבת, או שהטיל עליו שלג או צִנִּים במקום שאינו נראה חייב דרמיתו (יבוס' צ"ח ס ח). משל למוליאר של זהב, בקש צִנִּים הוציא ממנו, בקש נחלים הוציא ממנו (על"כ שמוס כס). — "שפת הצִנִּים, שטח של קר: יתחשמו מימי הים והנהרות ויתדקדקו חלקיהם וישוּבו אידים דקים וינשאו באויר ברקיע עד שיגיעו אל שטח הצִנִּים ויעברו כדור הרוח יקררו שמה ויתקצצו ויפלו ויתעבו ויתרכבו וישוּבו ענן וערפל (סס עוז הטוכטוש, סקד' סג' ספר השמש לאלזסכוי, גולד'). — צִנִּים פְּחִים (8), — במשם' צָנָה נופחת, קר נופח: הכל כידי שמים חוץ מצִנִּים פְּחִים (4) (כחצ' ל: ; ג"מ קז: ; צ"נ קמז:). — ובספרים: במשם' זו ע' ד. פח. — ואמר המשורר: הבט שיבות יום וזקו כך כי חסה לך צִנִּים פְּחִים (כחצ' נ, סכסס ס, 56).

(1) כך בנסחת המסורה, והתלבטו הקדמו' והחדשים בפרוש מלה זו ולא מצאו דבר מניח הדעת. וקצת החדשים אמרו, כי אולי מ מצנים מעקר המלה, והוא ש"ז מִצֵּן במשם' צנא בארם, והוא סל, ואחרים אמרו כי הוא כפל משבש מהמלה צִנִּים שבסוף הפסוק, וכל זה אינו מניח הדעת. הארם' חרגס ופולמוסו במאני זיגא.

[מורטשינר, ס' איוב, גורס: ואלם (ז"א אולם, לחם) צִנִּים (ז"א צִנִּין) יקחהו, וכוה הקבלה מדיקת אל: ושאף צמים חילם, ועי' א. צִנִּים, הערה. ואף המחבר רשם בגליון התנ"ך: ואלם?]

(2) [כתוספתא צוק"ס (צ"ח ז כז): בלבד שלא יבקע בו לא צִנִּים ולא וית; וכדפוס: צִנִּין].

(3) [עפ"י לשון הכתוב (משלי כז ס), עי' א. צן].

(4) [עי' ג. צָנָה, הערה].

הצנים הדקין מותרת שהרי האחד העבה גדול שניהן והרי לא נוטל כל הצומת אלא מיעוטת (נמצ' ס, שמיטס ס י"ח). ואם נחתך העב ואחד מן הדקין או רוב כל אחד ואחד הוא הנקרא החוכת צומת הגידין והיא טרפה (שכ"ס העשני לכוננים, מול' ד י). — "צמת הגוף: יען כפי מה שנודע כח הגוף כלו ומקום צומתו חנה הוא כמעט מיוחד בכתמות ובשוקים (כ"ע מן הסלומים, מלור עינים, סדרה זקנים, כח). — ונוהג בדבור צמת דרכים, צמת רכבות, מקום חבור דרכים. — ומ"ד מועט, "צמות (1): וראיתי כי כל הנביאים מתנבאים בסגנון א' שהצומות הן במקום חבור השוק עם הרגל (ש"ס ססס סוסר י"ד כ).

צִמְתָּת (2), צִמְתָּתוֹנִי, — כמו א. צִמְתָּת: עלי עברו חרוניך בעותיך צִמְתָּתוֹנִי (8) (סכ"י ס י). — ואמר הפיוט: צִמְתָּת נִי או אריה טגמן מוריה והעלני אל ארץ מאפליה (יפלת, קליס' סכ"י סכ"י, סכ"ד).

א. **צִנִּין** (4), ט"ז, מ"ד צִנִּים, — מין מה לצוד בו עופות וכיוצא בזה, Schlinge; piège; snare: צִנִּים (5) פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם (משלי כז ס). — "ובמשם' קר וקרה, עי' ד. צן. — "ובמשם' חוח וקוק (6), ואמר המשורר: תחת גרדים יעלו צִנִּים, הקוק והדרדר והשמיר תחת הבצלת ושושנים (עמנו' סכסס, קינה על מות חסיו, מקם סכסס, 75).

(1) [במקום צִמְתָּת, קמ"י צִמְתָּי]

(2) עי' הערה הבאה.

(3) כך בנסחת המסורה. ובכר אמר רד"ק וז"ל: ויש מלה מרכבת מן רבים נסתרים. ונמצאים בעותיך צִמְתָּתוֹנִי אלו היה מן הנסתרים לברם היה צִמְתָּתוֹנִי וכן הנמצאים לברם צִמְתָּתוֹנִי, ואפשר כי הכפל בא לחזק הענין ואינו מורכב וכו' וכן צִמְתָּתוֹנִי הכפל לחזק הענין זה הנכון בעיני כי לא מצאתי מעט לזאת ההרכבה (מכלול, ליק, ס:). וכך גם רב החדשים מודים שאפשר כי זה בנין פעלל, כמו רענן, שאנן, אפלל. עכ"ס צריך לקרא צִמְתָּתוֹנִי, ת הראשונה שוא ולא קבוק.

(4) לא נחבר מקור, ועי' הערה הבאה.

(5) חרג. השכעים במשם' דבר חד. אך הארם' חרגס נשבא, וכך גם פשיט' והוא כמו רשת, שכבה, פח. [ואולי צ"ל צִנִּים, ונשמטה ס לפני פחים,

כדעת רבים].

(6) [עפ"י הכנת לב חקדמו' בספוק].

הַפִּיטָן: צִמָּתוֹ כְּנוֹב לַעֲמִיד וְדוֹנִי (כ"א קל"ז, שָׁנָה סוֹדוֹ מִנִּי, קִי' ס"ב).

—פִּטָּ, *צִמָּת, — קִבֵּץ וּמִסָּף¹: מַעֲשֵׂה בְשִׁלְטוֹן אַחֵר בְּרוּמֵי שְׁהִיָּה מְבֹבֹת תִּסְוּוּרִיּוֹת שֶׁל אֲבוֹי, נִרְאֶה לוֹ אֲלִיחוֹ בְּהִלּוֹם א"ל אֲבוֹתָיִךְ מִצִּמָּתָיִן וְאֵת מְבֹבֹו (כ' לוי, מִדִּר' זֶרַחֶשׁ סג). מִבְּעַד לַצִּמָּתָךְ, שֶׁהוּא מִצִּמָּתָן לְבַתִּי כְּנִסְיוֹת וְשׁוֹחֵתִין דְּבָרֵי תוֹרָה בְּצִמָּתָהּ (לְמַלְדָּנוּ, מוֹצֵא זַעֲכוֹךְ עֵדֶךְ לָמַח). — וְאֵת הַשֶּׁעָר: וְהָאִשָּׁה הוּאֵת בְּשִׁמְצִמָּתָהּ² שֶׁעָרָה לְאַחֲרִיָּה וְהוּא תְּכַשִּׁיט לָהּ וְכוּ' (כ' לוי, מִדִּר' סֵה"ט, הֵכָּן יֵשֶׁה).

—פִּטָּ, זִכִּי *מִצִּמָּתָהּ, מִצִּמָּתָהּ, צִמָּת לַפְּלוֹנִי, נִמְסָף אֲלֵיָּהּ — צִמָּת אֲלֵיָּהּ: מִי דַחַק בְּמִסְגֻּרָה שֶׁל נִטְרֹדָה, אֲמַרְהֶם וְכֹל הַמִּצִּמָּתָיִן לוֹ וְכוּ', מִי דַחַק בְּמִסְגֻּרָה שֶׁל פִּרְעָה, מִשָּׁה וְכֹל הַמִּצִּמָּתָיִן לוֹ וְכוּ', מִי דַחַק עַל מִסְגֻּרָה שֶׁל מִסְרָא, דְּבוּרָה וּבִרְקָה וְכֹל הַמִּצִּמָּתָיִן לָהֶם וְכוּ', מִי דַחַק בְּמִסְגֻּרָה שֶׁל סִנְחָרִיב, יִשְׁעִיָּה וְחֻקִּיָּהוּ וְכֹל הַמִּצִּמָּתָיִן לָהֶן וְכוּ', מִי דַחַק בְּמִסְגֻּרָה שֶׁל הַמֶּן הַרְשֵׁעַ, מִרְדֵּבִי וְאַחֲרָיִם וְכֹל הַמִּצִּמָּתָיִן לָהֶן וְכוּ', מִי דַחַק בְּמִסְגֻּרָה שֶׁל לֵ"א מַלְכִּים, יִהְיֶשֶׁע וְכֹל הַמִּצִּמָּתָיִן לוֹ (מִדִּר' וִיקִי' כח). — וְהָאֲבָרִים מִצִּמָּתֵיכֶם, נִמְסָפִים וְנִצְמָדִים וּמִכְנָסִים אֶל הַגּוֹף: רֹאשִׁי שְׁתֵּי זְרוּעֹתַי (שֶׁל הַגִּפֶּל) כְּמִין שְׁנֵי חוֹטִין שֶׁל זְחָרִי וְשֶׁאֵר כָּל אֲיִבָּרָיו כְּמִין גּוֹלָם מִצִּמָּתִים וְפִתְחוֹת יָדַי וְרַגְלַי אֵין לוֹ וְכוּ' (כ' יוֹנָסָן, יוֹסֵף דָּהָב ג). — מִצִּמָּתָהּ בְּשִׁמָּהּ מִכָּנֶס אֶל עֲצָמוֹ, צְנוּעָה, zurückgezogen; retiré; seculé: הָרִיקָן שֶׁבָּכֶם רִצּוֹן מִצִּת כְּרֹמֶן הוּא, אֵין צְרִיךְ לוֹאֵר מִבְּעַד לַצִּמָּתָךְ עַל הַצְנוּעִיָּה וְהַמִּצִּמָּתָיִן שֶׁבָּכֶם (מִדִּר' סֵה"ט, כְּמוֹת סֵה"ט וְכוּ'). — וּבִסְהַמָּא: אִימְתִּי אֲתָם מִשׁוּבָּחִים כְּשֶׁאַתֶּם מִצִּמָּתֵיכֶם לַפְּנֵי יְעֻשִׁים אֲנִידוֹת אֲנִידוֹת מִצִּת (יִלְק' שֹׁמֵר סֵה"ט סִתְּקָסָה), גָּלִי צִמָּתָךְ, זְרוּעֶיךָ וְשׁוֹקֶךָ דְּבָרִים הַמִּצִּמָּתָהּ וְקִשּׁוֹר וּמְכֻסָּה (כִּסִּי, יִשַׁע' מוֹצ). וְהִנֵּה בָּעַת יוֹרְכּוֹ מִשְׁטָף הַמִּים הַקְרִים שֶׁשׁוּטָף בָּם נִצְמָתוֹ וְיִתְכַוְּצוּ מִצִּמָּתֵיכֶם לַפִּיָּאָה אַחַת (כ"א לִשְׁתִּי, לִיזֵב ו' יז).

—פִּטָּ, *צִמָּתָהּ, — הַחֲבִיץ, נִתְחַכֵּר: נִצְמָת כְּתוּכִי (גִּיר

¹ [וכן בארמ' שבתות: ומצמית ליה פרימיין (יוסף' קידוש' ד' יח). אול וצמית ליה תרין תרין נוכרין עד דצמית ליה סאתא נוכרין (סס קוט' א' ח)].
² [מצמית. כמו מצמית].

הַנִּשְׁחָה בְּתוֹךְ הַיָּרֵךְ) וְאִינוּ מִמְּעַפֵּעַ וְיוֹצֵא בְּכֶשֶׁר (כִּסִּי, חוֹלִי לוֹ; ד"ס אֲזַל לְלֵלָה). שְׁנִצְמָת בּוֹ אֲמֹר וְכוּ' וְכִי הִיבֵי דְפִלּוֹת הָדָר בְּלַע מֵאוֹתוֹ חוֹמֵץ עֲצָמוֹ דְּכִיּוֹן שְׁנִצְמָת וְאִינוּ מֵרִיד לְפִלּוֹת חוֹר וְכוּלָּע (סוֹף, סס ק"ח, ד"ס מִיִּלְכָּה). אִם נִתְחַךְ בְּרֹאשׁ הַפֶּרֶק עֲצָמוֹ סָקוֹם שְׁנִדְבָּקִים שֶׁם צִמָּת הַגִּידִין פֶּרֶק רֹאשׁוֹן לִשְׁנֵי טְרַפֵּי שְׁבָאוֹתוֹ הָרֹאשׁוֹן נִצְמָתוֹ הַגִּידִין (סְדוּךְ כִּסִּי סִתְּקָסָה). — הַפִּטָּ, *הַצִּמָּתָהּ, — גִּרָם שִׁינְצָתָהּ וְיִתְכַוְּץ דְּבָר: כִּשְׁהוּא (הֶלֶב) מִתְחַכֵּם מִצִּמָּתָהּ וְעוֹצֵר אֶת הָדָם שֶׁנִּתְכַּוְּנוֹ וְאִינוּ פוֹלֵט (סס סִתְּקָסָה).

—הַפִּטָּ, *הַצִּמָּתָהּ¹, — הַתַּמְסָף: שֶׁהֵן (יִשְׂרָאֵל) מִצִּמָּתָיִן וְעוֹמְדִין כְּסוּפִין בְּבִתֵּי כְּנִסְיוֹת (אֲנַחֵם זֶרַחֶשִׁים עַט, זִימְרָד יִלְיָק ד' 109).

*צִמָּת, ס"ז, — כְּמוֹ צִמָּתוֹת בְּשִׁמָּהּ כְּלִיּוֹן, וְאֲמֹר הַפִּיטָן: בְּשִׁמָּהּ מִתְחַכֵּם כִּי אֲפִם צִמָּת (כִּסִּי, סס) לֹאֵכִי אֶשׁ לְחֹכְלָה, לְחֹסְדָּה, סְדוּךְ כִּסִּי, סס (כִּסִּי).

*צִמָּת, צוּמָת, ס"ז², — צִמָּת הַגִּידִים, מְקוֹם שֶׁהַגִּידִים מֵאֲסָפִים וּמִכְנָסִים, Vereinigungspunkt; point de réunion; rallying point, focus: בְּתַמָּה שֶׁנִּתְכַּוְּנוֹ רַגְלֵיהֶם מִן הָאֲרֻכּוֹכָה וְלִסְמָה כְּשֶׁרָה, מִן הָאֲרֻכּוֹכָה וְלִמְעַלָּה פְּסוּלָה, וְכֵן שְׁנוּבֵל צוּמָת הַגִּידִין (סוֹף, ד' ו'). צוּמָת הַגִּידִין שֶׁאֲמָרוּ מְקוֹם שֶׁהַגִּידִין צוּמָתִין בּוֹ וּמִמְקוֹם שֶׁצוּמָתִין עַד מְקוֹם שֶׁתְּכַשִּׁיטִין (סְמוּאֵל, צִזִּי סס עו). צוּמָת הַגִּידִין אֲפִילוֹ לֹא נִשְׁתַּיִּיר בָּהּ אֲלֵא כְּחוֹת חֲסֻרָבֶל כְּשֶׁרָה (סוֹף, סס עו). — וּבִסְהַמָּא: בְּתַמָּה שֶׁנִּשְׁכְּרוּ רַגְלֵי אֲעִיפִי שִׁישְׁנו לְצוּמָת הַגִּידִין חִישְׁנִי שְׁמָא נִשְׁכָּה נַחֵשׁ, וְהִיכֵן צוּמָת הַגִּידִין בְּאֲרֻכּוֹכָה כְּמִקּוֹם שֶׁהַגִּידִין צוּמָתִין (סִלְכ' סִקוּי' לְתַלְמִידֵי רַב יְסוּדָלִי גִלּוֹן, 146). וְהוּא לְמַעַלָּה מִן הָאֲרֻכּוֹכָה הַנִּמְכַּרְתָּ עִם הָרֹאשׁ בְּאוֹתוֹ מְקוֹם הוּא צוּמָת הַגִּידִים (כְּנַמָּה, סוֹף, עו). אִם נִתְחַךְ בְּרֹאשׁ הַפֶּרֶק עֲצָמוֹ מְקוֹם שְׁנִדְבָּקִים שֶׁם צוּמָת הַגִּידִין פֶּרֶק רֹאשׁוֹן לִשְׁנֵי טְרַפֵּי שְׁבָאוֹתוֹ הָרֹאשׁוֹן נִצְמָתוֹ הַגִּידִין (סְדוּךְ כִּסִּי סִתְּקָסָה). שֶׁהַכְּתָמָה שֶׁנִּתְחַךְ רַגְלָהּ וְכֵן הָעוֹף בְּמִקּוֹם צוּמָת הַגִּידִים לֹא נִעְשׂוֹ טְרַפָּה אֲלֵא מִפְּנֵי שֶׁנִּתְכַּוְּנוֹ הַגִּידִין, לְפִיכָךְ אִם נִתְכַּוְּנוֹ הַגִּידִים לְכָדֵם וְהַרְגֵּל קִיּוּמָה טְרַפָּה שְׁתֵּרִי נִיטְלָה צוּמָת הַגִּידִים, נִתְחַךְ בְּכַתְּמָה הָאֲחֵר הַעֲבָה לְבָרוֹ מוֹתֶרֶת שְׁתֵּרִי נִשְׁאָרִי שְׁנִים, נִתְכַּוְּנוֹ

¹ [עפ"י הארמ' שבתות:ס].

² [ועי' בהקשר הבאה].

ג, 65). — ואמר המשורר: תרמה בשניה לשון דבים אוכלים אשר מוצאים ומצמיים (כ"י מזיו, סכ"ו, 74). — ואמר המליון: אין זאת כי אם הצמייתו שלשני בסתר ותמר נתעה בשוא להאמין בם (מס, להצט ליון כג, 169). — (ב) "הצמיית את הארץ, מכרה לצמיחות: פסק לו דמים מועטים להוסיף לו על מעות הלואה להצמיית לו אם בא למוכרה (דס"י, ע"מ קה: ד"ס נדמים הללו). והוא ויל פירש בענין אחר שמוחיר אותנו שלא נצמיית הארץ ביד עכו"ם כלומר שלא נמכרנה להם לצמיחות (כל"ס, מנח, מ"ס שלט). — ובאותה משמ' הצמיית את עצמו, את יצוריו וכו': הלל החסר אוהב הקדמון ומשועבדך בלב חפץ ובנפש שוקקה מסיק לך את רוחו מצמיית לארנוותיך את כל יצוריו ואת כחו (כ"י הלל מניכוס, אגרת ע"ד פסני סכמז"ס, מנחם גיזוס, יח.).

— פס', "צמת, — כמו נפעי, ואמר הפיוטן: אהלי אשר קוסמת וכו' למח לנצח צמת ביד צרים (כ"י קלי, חל"י, קי" ט"ז). פסו גודרי גדר, צומתו משיבי חמה, קמי בפרץ אין (לחסי למונה, קלי"י, קדור דס"ג, טו; סס, שלח). צומתו משיבי חמה ועוד, קם בפרץ אין וסודר (לדו לחסי למונה, סס, טע). צומתו דברי חכמים כדרכונות, קוסמו בשתי חרכונות (סכ"ד מן קדו, ל"י חמו, סס, סכ"א). צמתו בכוור, צרורו מנוער, ואיך גשוב (למכסי לפושעים, סכ"י לוס סכור, מנח' ליט"ל, ז, קי.).

— קפעי, "הצמת, — שהצמייתו אותה שתק, גאלם (1): כל אדם אשר יוצמת ויחדל לשונו מלדבר אם יבואהו המות מתאם וכו' (לס, 138).

ב. *צמת⁽²⁾, פיו"ע, — (א) ס"י, קפץ וכוץ, zusammen-ziehen; contracter; to contract צמת

(1) [בהשפעת הערב' צמת א]. שתק.

(2) [הפעל התלמודי צמת, הבא באותה משמ']

אף בארמ' שבתו"ם, אין לו קשר נכר אל א. צמת שבמקרא, שמשמעו השמירה, השבית וכלה, אלא הוא לשון קבוע וכוץ. ואמנם בלשון קבוע וסגירה של השפתים קבל מעל זה (ב. צמת) בסור' ובערב' אף את המשמ' סגר פיו, שתק. ולא מן הנסנע הוא, שאך ממשמ' זו של שתק והשתק תולד המשמ' השמיר של

(2) צמת

בחמץ (1) את חיר שנגפה, כבש וכוץ אותה בחמץ: מי שנגפה ידו או רגלו צומתה (בחומץ⁽²⁾ ואינו חושש (מר עוקנל, שנת קט). — וצמת החמץ את החטים והשעורים, צוץ אותן: שרה חטים ושעורים במים והחמיצו הרי אילו אסורות, ובחומץ בין כך ובין כך מותר מפני שהחומץ צומתן (כ"י יוסי, חקפס' עקס' ז ד). שורן בחומץ וחומץ צומתן (סול, נכ"י סס ע:). — ובסמ"א: נגפה ידו או רגלו צומתה ביין ואינו צומתה בחומץ (רמז"ס, שנת כ"א כ:). —

(ב) ס"ע, צמתה היר, התפוצה: כגון שהכהו על ידו וצמתה ידו וסופה לחזור (צ"ק סס:). — וצמתו הגידים, חיו מאפים ומכנסים במקום פלוגי: צומת הגידין שאמר, מקום שהגידים צומתין בו ומקום שצומתין עד מקום שמתפשטין (סמולל, מולי עו). — ובסמ"א: ובאילו מריפות בנמרא הריאח בקירי לא דכווצא, ס"י צומתין (ערוך ערך כוץ). — ואמר הפיוטן: צמתו מכרי ועל קדור גחנני (דס"ג, לחי נחסי, קי"י, קדור דס"ג, מנח). — וצי"י פ"י, "צמות, מכין ומקפץ ומחבר: אם לא הוסיף המאכל בעוכי האיברים הרי זה חולה, כמו צמותי הבטן שמוסיף העוכי ואינו מתדבק (כ"י עקני, סכר מוסר ז יג). וכל מה שיש למעלה מן הערקוב מהגידים וכל שהם צמותים וקשורים יחד עד המקום שמתפצלין ומתפשטין נקרא צומת הגידין (כ"י ען זכר, ל"ס לדכ ז א יג). ג' חושים לבנים בבהמה צמותים ומחוכרים יחד (רעז"ע, מולי ד ו, ד"ס לומס הגידים). — ואמר הפיוטן: צמותי קדקד מרומי שער חלצם בחסדך מכל צר וער (יוקף אגן לחיבור, חרשם שפ"י, עמ"ס 13). פעולת זיו ותנינים סעודת נצה אסומה, צמותים בהררי אלף שמורים ליום נחמה (לדקמה נחמה, נכנס כיסולין, מנח' ויערי טע). — "צמתו במשמ' התאספו⁽³⁾, ואמר

א. צמת: ואולם רחוק הוא להגית שמשמ' זה הברורה אף בתעודות קדומות מאוגרית תחיה מאחרת כל כך בהתפתחות הלשון.

(1) [וכן בארמ' שבתו"ם: צמת ליה בחלא (שנת קט).]

(2) [כך הנוס' בערוך. בדפוס: ביון.]

(3) [עפ"י הארמ' שבתו"ם: גור עליהן וצמתו]

(יכ"ש דמ"א א ג).

צמרתם בחצים בלי להשאיר (חללים ה' יוה"כ, סדור תימני), פושט ופלה יפלהון כלותיו, צומת וצורר יפצצון ירכותיו (יוסף ספדיה חגים וסלחית, גמזי-שכער ג, 320) — וזני' פנו', "צמרת" שצמרתו אותה, ואמר הפיוטן: פי פקודה עד תפחת, צמותי צלמות עד תצוף (ינאי, כנזי' כעס, קרנז' לפ' קדם, זולאי, קנז). דחה מן אהיה צמות, דרש לנו בתמימות, ונחיה ולא נמות (ילקח בן חלונ, ספדיה, שפ"ס, 87). שארית עמך רחם בקדם נהגם עלמות אלי ציון ואפריון ויהיה צוררם צמות (שומע ללחיונים, קליט' ללוי"ג, סדור חסד לזכר, קיו'). ימות בוגד ושודד ויהיה צמות (לסלסל צפלה, סיד' הפיוט' זר' שמואל הסליט, גמזי-שכער ג, 89) — ובמליצה: והדבר אשר יותרו הרצובות התקבצותו ויתפרד לראשים זה לעומת זה בהתנגדות כרה גומץ בו יפול ויהיה כסוח ומבולק צמות ונכרת (לחז"ע, מלכני מלך, פס"י) — "ומצדע צמות: אם פשחה וטמאו הכהן געשה מצורע צמות והוא הנקרא מצורע מוחלט כדמרגסנין לצמיתות לחלוטין וכו' (כ"ס, עני' ס:). — (ב) פ"ע, *צמת הבית להקדש וכדו', נסכר לצמיתות להקדש וכדו' (1): המקדש בית בבתי ערי חומה הרי זה גואל מיד וגואל לעולם, לא גאלו צמת להקדש, המוכר בית בבתי ערי חומה הרי זה גואל מיד גואל וחולך כל שנים עשר חודש, לא גאלו כל שנים עשר חודש צמת ללוקח, מכרה לראשון ועמד הראשון ומכרה לשני הרי זה גואל וכו', לא גאלו כל שנים עשר חודש צמת לשני (מוקפת עכ"ל ס י'). — וזני' פנו', צמות, מי שצמת, נסכר לצמיתות: עירות מוקפות חומה מקודשות מארץ ישראל, שששלחן מתוכן את המצורעין והבית צמות בתוכן לאחר שנים עשר חודש וכו' (כ' מנחם זכ' יוס', שס כלים ז'ק ח יד).

— "לצמותים, ספ"ס, כמו לצמיתות, לעולם: ודעה כי שדי מצליח הקימך לצמותים, וכה אמר גאונים ובניו הקימותי כיום בישראל לאותות ולמופתים (סיד' ספסל לכבוד ר' מלכיס גלון, סיד' מהגני', מ"ל ויס, 9). — געז', נצמתי, נצמתי, (א) נצמת האדם, צמחו חיו: כי לא (2) נצמתי סגני השך ומפני כסה אפל (ליוז כג

צמרת (1), ס"כ, צמרת, — צמרת האילן, האמיר העליון שלו, Wipfel d. Baumes; eime, sommet; tree. top: בא אל הלבנון ויקח את צמרת הארז (יחזק' יו ג), ולקחתי אני מצמרת הארז הרמה ונתתי מראש ינקותיו רך אקטף ושתלתי אני על הר גבוה ותלול (שס סס כז). ארז בלבנון יפה ענף וחרש מצל וגבה קומה ובין עבתים היתה צמרתו (סס לא ג), יען אשר גבהה בקומה ויתן צמרתו אל בין עבותים (סס סס י). — ובספ"ס"א בהשאלה: חמר תקח מן ההרורים צבי המארתם ומהמקלות הרמות צמרתם (ענוני', מנח' ג, 14). — ואמר המליץ: על העץ באבאב ואמר בצדק כי הוא היותר גדול מכל עצי ד' אשר נטע בתכל ארצה לא רק בעבור גובה קומתו לכד כ"א גם בעבור צמרתו כי רמה וזי רבה היא (כ"ס זלוד, טזילי עולם ח, 7).

א. צמת (2), מסנו א. "צמיתה, צמיתה, א. צמת, צמת, צמת.

ב. *צמת (3), מסנו ב. "צמיתה, ב. *צמת, *צמת.

א. צמת, ס"י, צמתו, — צמת חיו של גלוי, הפסיק אותם, הכריחם, vernichten; anéantir; to destroy: צוד צדוני כצפור איכי חנם צמתו בכור חיו וידו אכן בי (ליכס נ נז-נז), — ובספ"ס"א: סכער לצמתך, זה נבוכדנאצר שבא לצומתך והקב"ה לצומתו (ילקי שני' ספ"ס סקסס). — ואמר הפיוטן: פוקד עון אבות עד שלשים ורבעים, צומת לבקרים כל רשעים (כ' שמעון נד ילסק, חמשי סמו, קז נ סנוע'). פושתי הסו כחמות ורם מיכל, צמתו בכור חיו ויתנוני למאכל (לזי זנגדי, קליט' יז סמו, ספדיה). פדה ח' את יעקב ואת אויביו ירה,

(1) [לא נמצאה מקבילה למה בלשונות האחרות].
(2) [שרש זה נמצא אף באוגרית' באותו שמוש כמו בעבר'. וכן נאמר שם בעלילה לבעל: הן אבכ תמח' הן תצמת צרתך, כלו' הנה אויבך תמחך, הנה תצמית צריך (גיזנרג, כנזי' לוגרית, 74), ובעלילה רנאל (הוצ' וירולי) III, שורה 1 ו-88: ענת בצמת סהרת, כשמוש לא ברור כל צרכו, ובמשמעות, ואולי אף בלשון, קרוב שרש צמת זה אל שפר, השמיד. ועי' ב. צמת, הערה].

(3) [עי' ב. צמת, הערה].

(1) [אין לראות פעל זה כמשמ' זו בשמוש חיי, אלא אך כנגזר מן לצמיתות שבמקרא בשמוש ההלכה].
(2) כך תנסחה הפסורה, אך כבר אמרו התרשים

א. **צִמְרִי** ⁽¹⁾, קל לא נמצא, ועי' צמור.

— נסעי, **צִמְרִי** — היה בעל צִמְרִי גבהה, ואמר המשורר: נפל ברוש על בין עבותים גבהה קומת סעפותיו אשר צמרו (כסניג, צימי יקסילל, דוקס יס; כרודי, 16).

ב. **צִמְרִי** ⁽²⁾, קל לא נמצא.

— נסעי, **צִמְרִי** — חלה בהם, צמרמרת, ואמר המשורר: מחשק נשי הנכריות צמררת (עזרא סנצלי, חוכה מוסר, 18).

צִמְרִי ⁽³⁾ — כמו צמרמרת: כל אשה שיש לה וסת תרגיש בעצמה, מפקת או מתעטשת או חוששת פי כריסה ושיפולי מעיה או אחזה צמרורית או ראשה ככר עליה או איבריה ככרין וכיוצא באלו (כמניס, מעמלי משכנ ומוטנ ג ו).

צִמְרִי ⁽⁴⁾ — שייך לצמר, מתכונת הצמר, wollig; laineux; woolly גועו גבוה כארבע אמה וזרעו הצמרי (וואלליג) גדל במסגר (י שניסק, סוללות סלרן ג, סלמסיס, כס). מעהלבער-בוים עליו הם צמרי כמכוסים בקסם וגרנירו נאכל (סס סס, סק). וגו ענול ארוכי ובו מין זרע צמרי (וואליג) אשר הוא באמת מעטפת הזרע דק וטוב סאר (סס סס, עו, 3).

צִמְרִי ⁽⁵⁾ — ש"י, — רעידה סחם הקדחת, Fieberschauer; frissonnement fébrile; febrile shivering אלו הן חוסות ספקת ומעטשת חוששת כפי כריסה ושיפולי מעיה ושופעת וכמין צמרמורת (6) אווזין אותה וכן כל כיוצא בהן (כס ע ס).

(1) [פעל משני, נגזר מן צמרת].

(2) [כלשון צמור, צמרמרת, ועל פי צמר, צימרא

כארמי שבת"ם].

(3) [השוה את דברי המדרש: את הארודי וכו' את הצמרי וכו' ולמה קורין אותו צמרי שעושים

בצמר (מד"כ נכס"ל, 10), והשוה צמרי].

(4) [עפ"י צמרמורין, צמירתא וכדו' בארמי שבת"ם].

(5) [כך במשנה שבדפוס; בבבלי ובמדכ"ס: צמרמורות. והערך מביא גם נוסח סמרורות מן ספר מפתח בשרי (סל' קיע כג), ואינה אלא ט"ס].

כלשון ערבי קוטון וכו'. (כס שניסל גלון, נספס י לזגרת כס"ג, סול' ד"ר לזין, VI). נהגו כמן שבגדי ששתן ובגדי צמר גפנים מין הנשים לובשות צבועים (סול, ג"ס הל' ג, 64). הנוגע בצמר שעל האימה ובאשויה טחור וכו', פי' צמר העץ שכורבין עליו צמר גפן (פרוך ערך חסויח). סלסלה, כגד של צמר דק (סס ערך מל). פי' עירין, צמר שנותנין כראש הקנה שסוליקין בו את הערב שלא יצא הערב מן הקנה אלא על יד על יד (סס ערך נל). אם אמר האומן הא לך דמי צמר או דמי עץ ולך, מין שומעין לו (כמניס, סכירות י ס). וזכרו כי אחד התכנים כשהיה יוצא לשוק היה סותם אוזניו בצמר גפן לכל ישמע העתועי בני אדם ורכילותם וילמד מהם (כס"ט סלקיח, לזגרת המוסר, קונן על יד יח, קד). וצמר גפן הנקרא קוטון מותר לפתילה (לזין יכס, סלמסיס, סל' סס, קג:). קנש, ריח שריפת צמר באש או כל דבר שיתקנש בשריפתה (כ' סלמס נל' סמולל, ססר המלילס, נכר, 35). ופליט שהשתי ששתן והערב צמר גפן (סמיוח מין נוחנין לעשות הציצית) (כ"יג לנדל, סלגור, סל' לילית, ג:). — צמר הים: דיסה האיש הזכרן וכו' לספוג וחוא צמר הים שכולעת הכל (כ"ס ח"ס, ס' סמנסיס ללזגרת סו). כלים הנעשים סאכנים וכו' הכגד הנעשה ס צמר הים וצמר העוף כלם מקבלים טמאה (כ"ס סקדלי, גן עדן, טמאה וטסרס י, קג:).

צִמְרִי ⁽⁶⁾ — מעבד צמר, סוחר צמר, Wollbereiter; -händler; apprêteur de laine, lainier; wool-dresser, wool merchant: מעשה בשוק של סמנים שחיה כירושלים שהיו גועלין וטניחין את הספתת כהלון שעל גבי הספת, ר' יוסי אומר שוק של צמרים היה (פרוי' י ע). כל הקליעות טחורות חוץ משל גלגילון דברי ר' דוסא, וחכמים אומרים כולם סמאות חוץ משל צמרים (עדי' ג ד). חוט סאונים של צמרים ושל שוקלי זכוכית ספחים (כליס כע ו). רשאין הצמריין והצבעין לומר כל סקס שיבוא לעיר נהיה כולנו שותפין בו (סוספת' ג"י יח כד). הצמריין והצבעין סמלאין לשחית ואין סמלאין לסחורה (סס סס יח ג). — ובסמסיא: כל הקליעות מקבלות טמאה כגדנים וכו' חוץ מקליעה שעושים הצמרים לקשור בה הצמר שהיא טחורה (כמניס, כליס כג ג).

א. **צמר** ⁽¹⁾ מסנו צמר, צמר, צמר.

ב. **צמר** ⁽²⁾ מסנו צמר, א. צמר, צמר.

ג. **צמר** ⁽³⁾ מסנו צמר, ב. צמר, צמר.

*צמרפת.

צמר ⁽¹⁾ ס"ז, צמר, כ"י צמר, —השערות הרכות המכסות גופות קצת כעלי חיים, בפרט הצאן, ומהו האדם ויעשה מסנו בגדים, ויש לו סגלה לחם, ולעמטו פשתן, צמה, ואינו מחמם, Wolle; laine; wool: והבגד כי יהיה בו ננע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים או בשתי או בערב לפשתים ולצמר (ויקרי' יג מז—נח), ושרף את הבגד: או את השתי או את הערב בצמר או בפשתים (סס טס כג), לא הלבש שעטנו צמר ופשתים יחדו (דנכ' כז יח), הנה אנכי מציג את גות הצמר בגרן (פסטי' ו לז), דמשק סחרתך ברכ מעשיך מרב כל הון ביין חלבון וצמר צחר (ימק' כז יח), את החלב (של הבכשים) תאכלו ואת הצמר תלבשו (סס לז ז), דרשה צמר ופשתים ותעש בחמץ כפיה (נפלי לא יג), —אילים צמר, שיש עליהם הרבה צמר: והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר (מ"ג ג ד), —וספני שלב הצמר הוא לבן, ישמש שם זה בתור דמיון של לבן: אם יהיו חטאים כשנים בשלב וליבנו אם יארימו כתולע בצמר יהיו (שע' ח יח), הנתן שלב בצמר ⁽⁴⁾ כפור כאפר וסור (ספלי' קמז יז), —ובהרחבה, בגד צמר: כי בכגד יאכלם עש ובצמר יאכלם סס (שע' יח ח), בגדי פשתים ולבשו ולא יעלה עליהם צמר בשרתם (ימק' מד יז), אלה אחרי מאהבי נתני לחמי וסמי צמרי ופשתים שמי ושקויי (סס' ז ז), —ובתו"מ: אין אסור משום בלאים אלא צמר ופשתים ואינו מטמא בנגעים אלא צמר ופשתים, אין הכהנים לובשין לשמש בבית המקדש אלא צמר ופשתים, צמר גמלים וצמר רחלים ששרפן זה בזה אם רוב מן הגמלים מותר ואם רוב מן הרחלים אסור (כלל' ע ח), סוף של צמר בשל פשתן אסור וכו' לא יקשר סרט של צמר בשל פשתן לחגור בו את מחניו וכו' (סס טס ט), האורג מלא הסיס מ צמר הבכור בכגד ידלק הבגד

⁽¹⁾ כארמ' וסור' עמר, [ובכוש' צ'מר].

⁽²⁾ [מן חארמ'].

⁽³⁾ [אולי מן א. צמר].

⁽⁴⁾ אולי רך כצמר? [ויש פפרשים לכן כצמר].

(עכ"ל ג ג), אין נותנין אונין של פשתן לתוך התנור אלא כרי שיחבילו מבעוד יום, ולא את הצמר ליוורח אלא כרי שיקלוט העין (גית סמלי, טנח ח ו), מוסנין וכו' בגיו צמר ואין מטלטלין אותן (סס ז ד), לא תצא אשה לא בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ולא ברצועות שכראשה וכו' (סס ו ח), אסר קונם צמר עולה עלי מותר להתכסות בגיו צמר (נדר' ז ג), הגוול עצים ועשן כלים, צמר ועשן ⁽¹⁾ בגדים משלם כשעת הגולה (צ"ק ט ח), הנותן צמר לצבע והקדיחתו יורה נותן לו דמי צמר ו (סס טס ד), אין לוקחין מן הרועים צמר וחלב וגדיים וכו' אבל לוקחין מן הנשים בלי צמר ביהודה וכלי פשתן בגליל ועגלים בשרון (סס י ט), הצמר הסרודל את שהוא נראה עם הגוה מותר ואת שאינו נראה עם הגוה אסור (נכוח' ג ד), לוקחים מסנו (מן החשוד על הבכורות) עורות של נקבה ואין לוקחין מסנו צמר מלובן וצואי (כ' אליעזר, סס ד ז), מסרק של פשתן וכו' ושל צמר שניטלו שיניו אחת מבינתיים טהור (כלים יג ח), שלש כסתות של צמר שיש של פשתן וכו' חבור לטומאה ולהויה (סס כע ז), מראות נגעים וכו' והשאת בקרום ביצה, שניה לה כצמר לכן דברי ר' מאיר, ותכמים ואסרים השאת כצמר לכן שנייה לה בקרום ביצה (נע"ט ח ח), אלו חוצצין באדם חוטי צמר וחוטי פשתן והרצועות שכראשי הבנות (מקול' ט ח), פשתנו להעלות מן המשרה וצמר ו להעלות מן הוורח ואין שם אומן אלא הוא הרי זה יעשה בצינעה (רסנ"ג, מ"ק יח:), — וכו' *צמרו, צמרו, צימרה: המשתחות לבהמה, צימרה ⁽²⁾ מהו להכלת (כג פסל, ע"ז מז), —וגם של חיה ועוף: ש צימרה (של עוף) אין חייבין עליו משום בלאים (אני, כרית' כח:), ועיי' לקמן, — *צימי צמר, עיי' ציף, — *צמר גפן, צמר בלף וכדו': אף צמר גפן אסור ואינו מקדש (כ' מילי, כלל' ז ג), המוציא מ צמר גפן ומ צמר כלך, מ צמר גמלים ומ צמר ארנביות ומ צמר חיה שבים ושאר כל הנמיון כולן מלא כל הסיט כסול הרי זה חייב (מוספי' טנח ע ג), ועיי' גפן, בלף, —ובספ"מ: משחא דקוא וכו' שמן של גרעיני צמר גפנים (שו"ת הגאונים מן הגני', גיטלנדר, 821), כמו צמר של גפנים הנקרי

⁽¹⁾ [ג'א ועשן א.], ⁽²⁾ [מ"א צמרה].

ובסמ"א: אבל לענין פתח פתוח אף על פי שבגרה ראוי הפתח להיות פתוח כחננו ואינו נפתח בבגרה ברך שהרמין צומקין בבגרה, למיכך יש לעולם טענת פתח פתוח (ערוך ערך פתח). הבחנה שפחדה ויראה עד שצמקת הריאה שלה וקרבה להיות יבשה וכו' (כמ"ס, שמיטה פ ט), נמצאו כל הפרופות המנויות וכו' ואלו הן על הסדר, א) דרוסה וכו' (ב) צמקת הריאה מפחד אדם וכו' (פס י ט), אם ההרה יצמקו שדיה מתאם תפול (פנאי לזוקקט ה לו, כ"י נלין). ודע שכל דבר שיצמק חנה לו חם ודבקות ממוצע בחום ברפואתו לאבר שרצית לצמקו בשומן והופת (פרוס לזן נדע על סכני לזן סינל). ושדי אמו צומקים וגפני טובחו בוקקים (כ"י חכ"י, סמ"א, עה, 346). — ואמר הפישן: באתי במעמקי מים ואין מעמד, ויצמק נד כי השמן עמד (לחזתי נפחתי, יוס"כ, קדור סינל). — ואמר המשוור: יירדי צמקו דדי תבונה וספו יונקי השיר וכלו (כע"ג, קע"ג, מנ"י, JQR July—Oct. 1918, עמ' 67). ופה לא אפתח פי, שדי דעתי צומקים (לח"ג, קדור הקיר, כהנא ח, 28). — "צמקי רוח, ואמר הפישן: ענה צמקי רוח מאין המונות למלון, בעניות ליהושע בעסק אילון (כע"ג, חשק סטועת, סלי"י יוס"כ, קדור קע"ג, כלה).

— נע', *צמק, צימק, — צמק את הפרי וכו', יבש אותו, עשה שיצמק: פדיו ושלוקו מהו, פדיו וצימקו מהו (יבש' מנע"ד ח). — ובסמ"א: לצרור דדי הבחנה לצמקן כרי שתתעבר הבחנה מותר (כ"ס, סנה נד). עד שכצר מסנו מה שבצר וצמקם עד שיכשו (כ"ס ח"ס, פי' סמנ"ס לזנוס ד ה). ודע שכל דבר שיצמק חנה לו חם ודבקות ממוצע בחום ברפואתו לאבר שרצית לצמקו בשומן והופת (פרוס לזן נדע על סכני לזן סינל). — ואמר המשוור: השחת והקדחת חצמקנה לסחותיו (יוסף ספד"י, חניה וסלחיה, גנ"י סכט, 320). — וכפ"ע, ב"א קל: בשלא צימיקו¹ (הענבים), אבל אם צימיקו² יש טבל ביותר מסאתים (כ"י יוס"י, נס"כ ר' יוסנן, יבש' נזיר ו י).

— נע', נ"י *צמק, מצימק, — מִיבֵּשׁ, שִׁצְמַקוּ אוֹתוֹ: כִּשְׁחַלֵּךְ רַבִּי יוֹסִי לְצִיפּוּרִי מִצֶּמֶת חֲמִין שֶׁנִּשְׁתַּחֲוּ עַל גְּבִי

נעשו גשמים בערבוביה, ללא קבועות וסדר, ולפי זה נראה שחוקר *ἀναμύμντος*, דבר מערב, בערבוביה. [1] (במקום אחר (יבש' עולה א ד): צמקו, קל, עי' לעיל).

כירה ולא אסר להן, ביצים מצומקות שנשתחו על גבי כירה ואסר להן (כ' חנינל, סנה לס). מעם אחת נתארתה אני ורבי למקום אחד והביאו לפנינו ביצים מצומקות כעוורדין ואכלנו מהם הרבה (כ"ס חלל זכ חנינל, פס סס). אייתו לקמיתו ביצים המצומקות ביין (חול' ו). — ובסמ"א: פירמא, פי' בשר מצומק בקדירה (ערוך ערך סמ"א). — "ובסמ"א: מעט: נעשו מי גשמים צומקין¹ שאין באין בשפע (כמ"ס, סנה' יע:).

— נע', *צמק, — כמו קל: חמין שהוחמו כל צרכן מותרין מצני שרע להן והבשיל שבישל כל צורכו וכל המצממק ויפה לו כגון כרוב ופול ובשר טרוף אסור, וכל המצממק ורע לו מותר (כ' יסודס, סוספס' סנה נ ד). בשר בצל וכיצה מצממק² ורע לו, וזה מצממק ויפה לו (כ' זעירל, יבש' פס ח ט). כירה שהסיקות נפתח ובעצים משהין עליה הבשיל שבישל כל צורכו וחמין שהוחמו כל צרכן ואפי' מצממק ויפה לו (כ' יוסנן, נלי פס נז:). — ובסמ"א: וש' קדירות שטומנין בהן והן ברמץ מערב שבת ומכסין אותן בכסות הראוי כגון גלופקין ובסרינין ובשאר כיסיות תראויות ומצממקת והולכת לבילי שבת וכו' (פוס' סנה' מן סנ"י, גינלנורג, JQR XX, עמ' 111). יצממקו שדי אדם (כ"ס, יבש' מ יד). כל זמן שתינוק יונק משרי אמו החלב מתרבה, גמלתו צממקו שדיה (כ"י בן נחמ"ש, פי' משלי ג י). נגמל התינוק מן החלב נצממקו השדים (פס יא כד).

— נע', *צמק, — כמו קל: וכשהוא לח רב נפחו וכשמתכווץ נצמק לשיעור קטן (רס"י, סנה עז, ד"ס חלל ניין).

*צמק, פי', דבר שצמק: אתה רואה את הצמק באילו תפת (כ' יבמ"ה, יבש' סנו' נ ד). דרך התפת לצמק ואין דרך הצמק לתפוח (כ' יבש' ו כ' יוס"י, פס סס). ועכשיו שהוא שאור יפה והוא תפוח את רואה את התפוח כילו צמק ונראית הסירה וכו' ועכשיו שהשאור רע והוא צמק את רואה את הצמק כילו תפת ונראית יתירה (כ"ס, פס סס).

[1] (עי' קל, הערה 6) בעמ' הקודם.]

[2] (בגנ"י (סרידי סינלסלמי, נד): סיצת סי ק.)

צמק ⁽¹⁾ מִמְנו צָמַק, צָמְקָה, צָמְקוּת, צָמַק, צָמַק.

צָמַק פֿע, צָמְקִים—צָמַק שְׂדֵי הָאִשָּׁה, נָהִיו צָמְקִים, zusammenschrumpfen; so ratatiner; to shrink.

wither : תָּן לֶחֶם יי' מִה תֵּתָן תָּן לֶחֶם רַחֵם מִצָּבִיל וְשָׂרִים צָמְקִים (סו' ט ז'). — וּבְתוֹמִים : דֶּרֶךְ הַחַסֵּד לְצָמֻק וְאֵין דֶּרֶךְ הַצָּמַק לְחַסֵּד (כ' יוֹנָה ו' יוֹסֵף, יוֹסֵף מְדוּמָ' ז ד'), תַּאֲיוֹנִים וְעַנְיִים שְׂנִיקְרוּ אִסּוּר לְשִׁחָתוֹן וְאֵם שִׁיחָן וְצָמַק וּמַאֲלִיחָן מוֹתוֹת (שֵׁס ע ס פ). בְּשִׁלָּא צָמַק (2) (הַעֲנֻכִּים), אֲבָל אִם צָמַק (2) יִשְׁתַּבֵּל בְּיוֹחַר מִמַּתִּים (כ' יוֹסֵף נֶסֶס כ' יוֹסֵף, עַס עֲלֵס ח ד'). הוֹצִיא כְּנֻרוֹגֶרֶת לֹאכִילָה וְצָמַק וְנִמְלָךְ עֲלֶיהָ לִזְרִיעָה מִהוּ (שֵׁס ח ל), בֶּשֶׁר וְקִנָּה שְׁהִיָּה בּו כְּשִׁיעוֹר וְצָמַק מַחֹת מְכִשִּׁיעוֹר מִמָּא לְשִׁעֲבֹר וּמִחֹר מִיבֹן וְלִהְבֵּא וְכו' וְכו' כְּגוֹן שְׁהִיָּה בּו כְּשִׁיעוֹר וְצָמַק חֹזֵר וְתַפֵּחַ (מִנִּסִּי נ ד'). אִיזוּתִי חֲרוּתָה, כָּל שֶׁצָּמַק (8) רִיאָה שֶׁלָּה, בִּידֵי שָׁמִים כְּשִׁרָה, בִּידֵי אָדָם מִרְפָּה (חִיכ, מוֹלִי נס:), כָּל אֲשֶׁר בֶּאֱרֵץ יוֹגֵעַ, יִצְמָק (מִדִּכְרִי כִלָּשׁ ל ח). — וְזִכִּי פָעוּ צָמַק, יִבֵּשׁ וּמִכְּנִי : חֲרוּתָה בִּידֵי שָׁמִים כְּשִׁרָה, אִיזוּתִי חֲרוּתָה, כָּל שֶׁצָּמַק (4) הִרְאָה שֶׁלָּה (חֹסֶפֶס מוֹלִי ג יג), פִּעֻסִּים שֶׁהַשְּׂאוֹר יִפֹּחַ וְהוּא תַפּוֹחַ, הָא אִילוּ מוֹלֵת הִתִּי צָמַק וְקָה וְעִבְשִׁיו שֶׁהוּא שְׂאוֹר יִפֹּחַ וְהוּא תַפּוֹחַ (כ"מ, יוֹסֵף מְדוּמָ' ז ד') (6) —

(1) רַק כְּעֶבֶר, אֲךָ קִצָּה רוֹמָה לֹחַ בְּעֶרֶב שֶׁצָּמַק (a), [וְהַשֵּׁם צָמַק, צָמְקִים, נִמְצָא אִתָּה כְּאֻגְרִית].

(2) [עִי' לִקְטָן פִּעוּ].

(3) [עִי' לִקְטָן בִּינּוּנִי פִּעוּ].

(4) [כָּךְ צוּק"ם, גִּי'א שֶׁצָּמַק, כְּמוּ בְּכַבְלִי, עִי' לֵעִיל].

(5) [וְעִי' צָמַק].

(6) [בְּתַעֲנִית (יט): נֹאמַר: אֲרִי אֶלְעוֹר בֶּן פִּרְעֹה מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִעְשִׂי גִשְׁמִים צָמַק יוֹקִין (נ"א: צִימּוּקִין, צוּמְקִין, אֲבָל גִּרְסַת הָעֶרֶךְ: סְקִימּוּין) כְּעוֹלָם (נ"א: לְעוֹלָם), יֵשׁ שְׁנָה שְׁגִשְׁמִיָּה מְרֻבִּין וְיֵשׁ שְׁנָה שְׁגִשְׁמִיָּה מְעֻמָּי, יֵשׁ שְׁנָה שְׁגִשְׁמִיָּה יוֹרְדִין בּוֹמֵן וְיֵשׁ שְׁנָה שְׁאִין גִּשְׁמִיָּה יוֹרְדִין, בּוֹמֵן וְכו'. וְכֹכֵר הִיוּ שְׂרָאוּ כִי מִלָּה לִעוֹת לִפְנֵינוּ, אֲלֵא שְׁבָל הַנְּסִיווֹת לִזְהוּי הַמִּלָּה אִינוֹם מְנִיחִים אֶת הָדַעַת (כְּהִתְרָה לֹא כִּי Lehnu. שֶׁל קְרוּיִם), אֲךָ מִהֶעֱנִין יוֹצֵא, כִּי מִשְׁמֵי הַמִּלָּה:

(a) شمس (b) قلم

מִצוּמִצְמֹת בֵּין שְׁנֵי בְדֵי הָאֲרוֹן (שֵׁס ע"ס, חֲסִכֵּל סְכּוּס). — וּבִמְהֵמָּה: עֵתָה יִרְעַם, מִרְעוּת מִצוּמִצְמֹת כִּכְבֹּשׁ הָרוּעָה בְּמִרְחָב וְלֹא כְּשׁוֹר פִּטֵּם שְׂאִיבִמִּין אוֹתוֹ שְׂעִירִין וְכִרְשִׁינִין (כִּסִּי, כוֹס' ד יו). וְכֵן כֹּאשֶׁר יִבְוֹאָהוּ מִרְעוּ מִצוּמִצְמֹת לֹא יוֹתִיר, עַל מוֹנוֹ מִאֻמָּה רָאוּ לוֹ לְחִשּׁוֹב בְּלָבוֹ וְלִזְמֹר אֲשֶׁר הִכִּין לִי מוֹנוֹ בְּשִׂדֵי אֲמִי כְּתַחֲלָת עֲנִינִי כִּפִּי צָרְכִי וְדִי כְּלָכְלִי וְכו' כֵּן רֹא יוֹזִיק לִי בּוֹ הַמֶּרֶץ הוּא, אֲשֶׁר הִעֲתִיק אוֹתִי אֵלָיו עֵתָה מִצוּמִצְמֹת כִּפִּי צָרְכִי עַד הַבִּלִּית יָמִי מִאֻמָּה (כ"י ח"ה, מו"ס, סִנְעֻמֹּן ד). מְקוֹם שִׁישׁ בְּגוֹבָהוּ תִשְׁעָה מַעֲחִים מִצוּמִצְמֹת לֹא פָחוֹת וְלֹא יוֹתֵר בְּרִשּׁוֹת הָרִבִּים הָרִי הוּא כְּרָה"ר (כִּמְנָס, שֵׁס יד ס). בְּמֵה דְבָרִים אֲסוּרִים כְּשִׁהִיָּה בֵּין שְׂפִתֵי הָעִיגוֹל הוּא וּבֵין שׁוֹרֹת הַגִּפְנִים שְׁחִיצָה לוֹ יוֹתֵר עַל אֲרַבְעָה אֲמוֹת, אֲבָל אִם הִיָּה בִּינֵיהֶם אֲרַבְעָה אֲמוֹת מִצוּמִצְמֹת אוֹ מַחֹת רֹאִין אֶת הָעִיגוֹל כֹּאִילוֹ הִנִּיעַ לְשׁוֹרֵת אֲסֻמּוֹכָה לוֹ (סוֹף, כִּלָּסִי ו ג). — יוֹכְמִשְׁמִי בְּבִלְשִׁי וְעִצּוֹר, שֶׁצָּמַצְמִי, עִצּוֹר וְעִכְבוֹ אוֹתוֹ: כְּקוֹלָסִים (1) הוּא שֶׁהוּא נִחְסֹף לִלְכַת, כִּיּוֹן שֶׁרָאָה דוֹד עִצּוֹ מִצְמִצְמִים בִּיד שְׂאוֹל, אֲמַר עַל חֲנֹם מִשֵּׁת אוֹתִי שְׂמוֹאֵל (כ' יִלָּה, מִדְּכֵס הַפִּלִּיס יס ז). — יוֹמִצְמִצְמִים בְּמִשְׁמֵי מְכוּוֹנִים וּמוֹמֵנִים יוֹד: מִשָּׁל לְעִשְׂרָה שְׁלֹו מִן הַמֶּלֶךְ, מִצָּא אַחֵר מֵהֶם וְלֹא אִסּוּר לוֹ כִּלָּסִי, כִּיּוֹן שֶׁמִּצָּאן מִצוּמִצְמֹת אֲמַר הָרִי שְׁעָה לְגִבּוֹת שֶׁשֶׁר חוֹב שְׁלֹו (מִדְּכֵס כ"י, סוֹף עֶקֶז), דְּאִיפּוֹרֹד אִיפּוֹרֹדִי, רִאשִׁיָּהן נִפְרִדִין כְּעִנְיָן דָּקֵל וְאֵין מִצוּמִצְמִין (ס"א מִתַּחַתֶּךָ) עַם הַשְּׂרָרָה אֲבָל מִלְּשָׁנָה הֵן מְחֻבְּרִין בָּה (כִּסִּי, סוֹכָה ל ג).

הַשֵּׁם, "הַצְמִצְמִים, הַצְמִצְמִים, צָמַצְמִים, הַגְבִּיל, אֶת עִצּוֹ: וּבַחֲקִירָה אוֹ הַמַּעֲלָה הוּאֵת יִשְׁכֵּךְ מִמְנו אוֹתוֹ כִּחַ הַכִּלִּי וְהַנֶּקֶדֶר כְּצֵל הוֹלֵךְ אַחֵר הָאוֹר בְּלִי תַכְלִית הַמִּתְצַמֵּץ בְּעִצּוֹ (שֵׁס הַשֵּׁם לִכ"א חִיכִיכִי, ס יג), וְלִפְיֶכֶךְ אִנְחָנוּ אוֹמְרִים שֶׁאִם נִתְצַמֵּץ וְנִגְלוּ אוֹ הַמִּפְרִיּוֹת (כִּמְנָס, סוֹק וּמִקְנֵל, 54).

(1) [לֹא צָרָךְ כּוֹכֵר בְּפִרְשׁוֹ מִלָּה זוֹ מִן הָרֹמִיּוֹת elipous, מִגֵּן, אֲלֵא הַכּוֹנֵה: בְּקוֹרְסוֹס (רומי), eurus], בְּלֹו כְּמִסַּע מִחֹר וְהַ שֶׁהוּא נִחְסֹף לִלְכַת; וּבִנְרָאָה נִשְׁתַּכְּשָׁה הַמִּלָּה עִי' הַנֶּאֱמָר לִפְנֵי זֶה: מֵה רָאָה דוֹד לְקֵלֶם בְּסֵלַע וְכו'.

כי אין לך דבר שאין לו מקום (דעם"ל, סוקר ומקנל ח א, 24). — "צמצם מסוגותיו, קטן וחסר: דאימר מעיסתו קיבץ, כלומר מסוגותיו צמצם וקיבץ מסוג (דעם"ל, ז"צ נ:).

— פע' צמצם, ניל' צמצם, מצומצם, — מי שצמצם אותו ומי שכונו אותו, מכון: נראין הדברים בתרומת גדולה שהיא צריכה לתרום מן הטוקף אבל בתרומת מעשר צריכה שתהא מצומצמת במידה במשקל ובמנין (כני מניס, יכוס' סכום' א ד). א"ר אבינא הדא אמר' כשהיו פחות מחמשת רבעים, אבל אם היו חמשת רבעים מצומצמין לא ברא וכו' ר' יוסי בי רבי בון בשם רבי אבונה הדא דאימרת כשהיו יותר מחמשת רבעים, אבל אם היו חמשת רבעים מצומצמין פטורה מן החלה (יכוס' סכום' א ס). תיפטר שהיו בה שלש על שלש מצומצמות (כ' יוסי ז', ל' זון, יכוס' סכום' נג). כמה יגעו נביאים הראשונים לעשות שער המזרחי שתהא חמשת מצומצמות (1) בו באחד בתקופת שבת ובאחד בתקופת חמון (כני' סכום' נכס' שמואל נר נב ילקח, עס' עכו"ל פ א). כל אמות שאמרו חכמים בכלאים כאשה בת ששה ובלבד שלא יהו מצומצמות (33ל ס' ד). שבו איש תחתיו, כתחתיו, וכמה תחתיו, גופו שלוש אמות ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר גופו שלש אמות ואמה כדי שיטול חפץ מתחת מרגלותיו ומניח תחת מראשו, מאי בינייהו, איכא בינייהו ארבע אמות מצומצמות (עס' מס). וכוית מן הסתמינו מסמא באהל והא תניא אלו ששטמאין באהל כוית מן הסת, אמר רב פפא הכא בכוית מצומצם עסקינן דסוף סוף מתחרס חסר (מו"ק פ:). אמרואה אדם ששוגותיו מצומצמין יעשה מהן צדקה וכל שכן כשתן מרובין (כנ' עוילס' נכס' כנ' חמי' לו כנ' חס', גיט' ז). — ובשם' מכנס, מצפת וכו': עתיד הקב"ה לישיב בגורן וצדיקים יושבים לפניו וכו' אמר שלמה אנא חסיתיה מצומצם ביניהון (כ' חזון נכס' כ' ישועאל ז"כ יוסטע, מד"ר ויקר' יח). צורות הולך כיצד, תחלת ברייתו דומה לרשון וכו' פיו דומה לשעורה, גוויתו בערשה ושאר איבריו מצומצמין (2) בו כגולם (עס' ס' י). בין שדי' יליו, שהי' (הקמרת)

מכלל דתנא קמא כל אמות קאמר, אמר לך אבוי ולאוי מי איכא רשב"ג דקאי כוותי, אנא דאמרי כרשב"ג, לאבוי ודאי תנאי היא, לרבא מי לימא תנאי היא, אמר לך רבא רשב"ג הא אתא לאשמעין אמת כלאים לא יצמצם וכו' (עכו"ל ג: ד), ועי' פנ' הגדול שכדיגין, קורא, השני מונה השלישי אומר הכהו, בזמן שמכה מרובה מאריך, בזמן שמכה מועטת מקצר, והא אנן תנן תוור לתחילת. המקרא, מצוה לצמצם ואי לא צמצם חוזר לתחילת המקרא (פ"ר, מנחם כנ'). המורה שלא ביכרה וילדה שני זכרים נותן מלה אחד לכהן וכו' מאן תנא, אבר ר' ירמיה, דלא בר' יוסי הגלילי, דאי רבן יוסי הגלילי האמר אפשר לצמצם (נכרות ט). לרבי יוסי הגלילי שמעינן ליה דאמר אפשר לצמצם בידו שמים וביש בידו אדם, ורבנן בידו שמים אי אפשר לצמצם, בידו אדם מאי, ח"ש חוש של סיקרא חוגרו באמצע להבדיל בין דמים העליונים ובין דמים התחתונים ואי אסרת אי אפשר לצמצם בידו אדם וימנין דקא יהיב עליונים למטה ותחתונים למעלה וכו' (עס' יז). — ובשם"א: הגה האיש ההוא יש לו לצמצם מהלכתו ולספור מספר צעדיו ברדת ורעד תמיד כל הלילה הלך וילך בלא חסרה (פנחס' ד' כוסות, כוס ציד' ז, יח). — "צמצם דבר, הגביל אותו שלא יעבר על מדה (1) einschränken; limiter; to restrict שכיב טרע האומר תנו שקל לבני למזונות לשבת, לשכנע, הואיל וזראוין לתת להם סלע על שמיפולן מרובה נותנין להם סלע, והא דקאמר תנו להם שקל לא אמר אלא כשביול לצמצם להם מסוגן שלא יפסידותו (דעם"ל, ז"צ קכט). לא דק, ר' יוחנן במילתיה לצמצם ואמר טפי דכל כמה דהויא גדולה טפי עדיפא (כס"י, קוכס' ס). לחומרא, אם אמר להוסיף על השיעור דלא חש לצמצם לא הוה קשיא לן וכו' (סוף, עס' עס). ולחומרא לא דק, שהוסיף מעט על השעור ולא צמצמו וכו' (סוף, עס' עס). ולמען לא אעמיסך ברוב דברים למעט את התפלה צמצמתי אותם עד שהמועט מהם יחזיק את המרובה בעינינים (כ"י מוסקלט, נפלות יסודס, קד"י). עד שלא נברא העולם היה הוא ושמו אחד רצה וצמצם אותו לברוא הבריות נתן להם מקום (1) [על פי הבנה חרצתית של צמצם התלמודי בשם' בון, שאין בונתו למעט דוקא].

(1) [ערך ערך כוון: מצומצמת].

(2) [בירוש' נדה ג ג: ושאר כל איבריו כמין

גולי, מצומצמים].

לרבות את המצמצם (סס' עו:). — וצמצם את בני ישראל בין בדי הארון, ככש והחזיק אותם⁽¹⁾: ויאמר יהושע אל בני ישראל גשו הנה וגו' ר' הונא אמר וקפן בין שני בדי הארון, אמר ר' אחא בר חנינה צמדן בין שני בדי הארון, רבנן אמרין צמצמן בין שני בדי הארון, אמר להו יהושע ממה שהחזיקו שני בדי הארון אחכם אחם יודעים ששינינו של הקב"ה הוא ביניכם, הה"ד ויאמר יהושע בואת תדעון כי אל חי בקרבכם, אף בירושלים, דתנן עומדים צפופים ומשתחווים רוחים (מ"ד נלש' ס). — וצמצם את הקוצים שלא יפריחו: המצניע את הקוף ואת הזוכית והגורד גדרו בקוצים וגדרו שנפל לר"ה והווק בהן אחר חייב בנקו וא"ר יוחנן לא שנו אלא במפריח אבל במצמצם סמור (נ"ק כע:). — "וצמצם את השער: צמחך, לשון דבר המצמצם השער שלא יפריח לצאת (רש"י, ספ"ג ד ח. — ג) צמצם דבר בסרה או במנין וכדו', בעקר בדק את שעורו על ידי שכמה מדה במדה, דק וכו' במדתו⁽²⁾, genau messen; mesurer exactement; to measure exactly: אמר אבוי משמיה דרב נחמן אמר סוכה ואמת מכוי באמה בת חמשה, אמת כלאים באמה בת ששה וכו' ורבא משמיה דרב נחמן אמר כל אמות באמה בת ששה אלא הללו שוחקות והללו עצבות, מיתיבי כל אמות שאמרו חכמים באמה בת ששה ובלבד שלא יהו מכוונות וכו' אמר לך אבוי אימא אמת כלאים באמה בת ששה, והא מדקתני מיא רשב"ג אומר כל אמות שאמרו חכמים בכלאים באמה בת ששה ובלבד שלא יהו מצומצמות

עברה לפניו וחיטה מסתמכת על שפחתה וצמצם פניה ולא ראתה המלך והשפחה ראתה (ר' שמואל נר נחמן, מ"ד נלש' מה). למלך שכעס על סטרונו ודחפה והוציאה חוץ למלשין, הלכה וצמצמה פניה (ועשרה ל' ⁽¹⁾) אחר העמוד (סס ח"כ, חלש' נחל קליחא, ח"י הגנל). מכער לצמחך, שהיו מצמצמין עצמן על כל דיבור ודיבור ולא היו עומדין באלירא אלא ביראה ורתת וזיע (כ"י יוסמן, סס ספ"ט, כמדל דוד). שטלו מישראל עשרת הדברות שהיו מצמצמים עליהן ככלה (נעס דני שמואל נר נחמן, סס סס, מה יסו). את מוצא כיון שעמדו ישראל על הר סיני היו מצמצמין⁽²⁾ עצמן ככלה, פותחין אחת וקומצין אחת (פסיק' כ"ה, שס ח"ש, נוצר, קמו:). — וצמצם האל את שיניו במקום, פרש אותה באהל או בסכת: בתי וקנים שהם נכנסים לעבר את השנה, מה הקב"ה עושה, מניח סנקליטין שלו מלמעלן ויורד וצמצם שיניו ביניהם מלמעלן (כ"י יוסמן, מ"ד ויקר' כע). — ואמר הפיטן: צמצם שכנו מרכבי, יום חנוך כרכובי (פלוס הגנל, לור יסע, יול' א ספס). מרום בהמכית צמצם שיניו כחו (מ"ד נכ"י יוסמן, חלעוק, חל הכ, קליח' צ עש"ת). צהלם בנאותך, ותטעם בקריחתך, ושם תצמצם שיניתך (זכור לה אשכ' נעס, יול' זכור). — ב) צמצם את האדם או את הבהמה, כאלו כסה אותם בצעיף או ברשה, בערס במקום סנה, ככש וכפה עליהם, לא נתן להם לקום ולהמלט⁽³⁾, niederhalten; réprimer; to keep down: ככש מנלן, אמר שמיאל דאמר קרא או באיבת

בו (ע"י לעיל). וכאן כנראה העקר: נצממו או נצממו בדברים, כלו' הרדים אותו בדברים (השוה אף אנים במשמי' זו במור'), ומן ניומו נולד נחמ', ומן נצממו: צמצמו. וצ"ע.

⁽¹⁾ [כך בערוך ערך צמצם].

⁽²⁾ [המחבר רשם לכאן:] וספרש הערוך מקשטין, אך ממה שנאמר אחרי כן פותחין אחת וקומצין אחת, נראה כי זה על העין, ע"כ. [ולפי ההקבלות, שנאמר מצמצמין עליהן ככלה, ולפי הנאמר בהערה הקודמת, הכונה: מתכסים (פעם) אחת ושוב פותחים ומתגלים אחת, ועוד פעם מתכסים בכל דבור ודבור.]

⁽³⁾ [גם משם] זו של צמצם מתבארת מלשון כסוי ופרישה, וכן בארם' שבתו"ם: ההוא גברא דמצמצא לחיותא דחבריה כשיטשא ופחה (סס' עו:).

⁽¹⁾ [זאת כנראה כונת הכסוי בתו"ם, וע"י סע"י].
⁽²⁾ [משמ' זו של הפעל ברורה, וכן מתחלפים הצורפים אמה מצמצמת, אמה מכונת במקורות, ובמי שהתברר לעיל אין עקר משמ' הפעל צמצם אלא כמה. והנה הבודק מדה ארך או שטח, ואף את גדלו של כלי וכדו', עושה זאת על ידי שהוא שם את המדה על הדבר, ואם המדה מצמצמת, כלו' מססה, את הדבר הנמדד מסס, הרי שהוא בדיוק באותו גדל, וכן אומרים למשל אף בלעיות sieh decken על מרות ושטחים המתכסים זה בזה, כלו' השוים אלו לאלו, וכן בעבר' בהשאלה דומה לשון נוטל על לשון כסשמי' לשון שוה או דומה, במיונים מכוונים זה לזה, וכך גם, אפשר לצמצם' עקרו: אפשר למדד על ידי כסוי כנחה מדה.]

פנוי (כ' הצרכים כגון חליצה, שני השמים ה' מ). —
וצמצום אין סוף: ואז ניתן מקום לכל נמצאיו לימצא,
לספירות מקום לפי מה שהם, והוא הגבול ההפשטה,
ולנפרדים לפי מה שהם, והוא מקום מצבם, כי לפי
הנפרדים נעשה המקום להם, וזה הענין נקרא
צמצום אין סוף (כח"ל, שחסי חכמה ג, ננין ממכנה
מלכס ראשונה, ז:). — ומ"ר צמצומות, ע"כ כונת כל
הצמצומות כדי להוציא בחינת הרין שהיא
ההנהגה (כח"ל, סוקר ומקבל, 77).

***צִמְצָם** (י' פיר', — א) צִמְצָמָה האשה את עצמה,
צִמְצָם דבר עליה, כסה אותה בצעיף,
bedecken, verschleiern; couvrir, voiler; to cover,
to veil: למטרונה שאמר לה המלך עברי לפני,

(1) [הפעל צמצם אינו במשם קרובה בלשון
אחרת, פרט לעבר' ולארמ' של החכמים, ובלשון
התרנומים, הארמים הוא בא בלשון כסוי בצעיף, פרישת
צעיף, כגון ותקח הצעיף ותחבס (נחש' כד קס), תרג'
ירושלמי: וגסיבת רדידה ואת צמצמת ביתה, כי כסתה
פניה (סס לח יח), ארומ צמצמת אפהא, ועי' גם
בהערות דלקמן, ועל כן יש להבין כך גם בעבר', ולמעשה
אפשר לכאר את יתר משם' הפעל מהוראה ראשונה זו,
ואמנם יש שאין צמצם בא אלא כטיס. וכן מוכח
במד"ר קהלת (קדלג ג, טו חמית) חסור הירוע על
שאלה עקילם הגר לחכמים בצורה זו: עקילם הגר שאל
לרבי אליעזר אמר לו, הרי חיבה שחיבב הקדוש ברוך
הוא את הגר בלחם ובשטלה בלבד, אמר ליה וכי קלח
היא בעיניך וכו', אתא לגבי רבי יהושע ושאל ליה
כך, אמר לו וכו' לחם זו לחם הפנים, ובגד אלו בגדי
כהונה, צמצם בדברים, אמרו לו תלמידיו וכי קלח
היא בעיניך דבר שנתחבס בו חוקן שנאמר ונתן לי
לחם ולטה את מושיטו בקנה, התחיל מפיסם בדברים
לחם זו תורה וכו' ובגד זה הכבוד וכו' ע"כ. ואמנם
ככל יתר נוסחאות הספור בתו"ם (עי' מילודור-חללק, נחש'
כס, 802, והערס ענעלחו למשנח דני אליעזר, עני' 800) אין
צמצם בא, אלא במקומו מנחם בדברים, שאמנם
אינו מתאים כגוד לדברי התלמידים, ואין להבין אף
כיצר נולדה כמאן חגרסה צמצמו, ואמנם נכר כאן דמיון
אותיות ידוע, והרי יש שהאותיות ני ואף נ בלבד
מתחלפות בצ, וכן נשתבשה כנראה אף המלה צמצם
למנחם במ"א (כח"ל ז:): מאי הינומא, סורחב בר
פסא משמיה דועירי אמר חנורא דאסא, רבי יוחנן אמר
קריאת (ז"א צעיף) דנסנסה כח כלתא, ואין לכאר
דסנמנמה כלשון תנומה (כך גם דש"י) אלא פ"ס ברוה
היא במקום דמצמצמה כח כלתא, שהכלת מתכסה

דחמא שאין פנאי לברר ולדקדק אי זה יצא
תחלה (סוק' סס טס, ד"ס חסטר). כאשר
יאות לאנשים מרת הנדיבות כן יאות לנשים
הצמצום והסדר (מחליכי על נשלי יל, חסס סו).
— צמצום, בדיוק, במדה מכונה, וכדו': לפי שאי
אפשר לצמצם כירי אדם לחלוק בצמצום גמור
(כח"ל, נכוחות יז:). בית כור עפר אני מוכר לך מדה
בחבל, כלומר בצמצום אני מוכר לך שדה שיש
כו כור עפר כמו שמורדן במידת החבל, לא פחות
ולא יותר (כח"ל, נ"ב קד:). ובסמך דקאמר התם דכל
כבת אחת תרוויחי קדשי לאו ממש כבת אחת
בצמצום אלא כדפרשין (סוק' נכוחות יח, ד"ס
חסטר). וכל זמן שתמצא קשת הראיה והאורך הראשון
שחקרוך לה עם שני הקצין שלהם בצמצום יהיה
הירח קטן ביותר ולא יראה אלא במקום גבוה ביותר
(כח"ל, קד"ס יח ג), כשמשערין בכל האיסורין בין
בשמים בין במאה בין במאתים משערין במרק
ובתכלין ובכל שיש בקדרה ובמה שבלעה קדרה
מאחר שנפל האיסור לפי אומד הדעת, שהרי אי
אפשר לעמוד על מה שבלעה בצמצום (סוק', מחלכות
סוקות טו כד). ואוגד דברים שדרכן להאגד לבית
למכור בשוק אמסרה כדרך שאוגדין להביא לבית,
לא כדרך שאוגדין לשוק, כדי שלא יהיה כמכור
בצמצום (סוק', טמ"ס וינל ו ד), ארובה שבחור
תקרת הבית וקדרה מונחת על הארץ ומכוונת כנגד
ארובה שאם תעלה תצא בצמצום סן הארובה
וכו' (סוק', טומ"ס טו טס). מי שנקצצה בהרתו
כולה שלא בכוונה טהור, קצצה בכוונה אם קצץ כל
הבשר החי המקיפה אפילו כחוש השערה אין לו טהרה
עולמית, קצצה בצמצום אין לו טהרה עד שתפטר
בכולו (סוק', טומ"ס לרעס יג). — וצמצום, במשם
מוזנות מצמצמים, ואמר הפיסן: צמצום תרויה
בנקיות, פדהו מדקדקי עניות (מחליכי ילמק ט"ז,
סמור עמוד, פליס' מנח' יוס"כ). — וצמצום בקבלה,
במשם' הגבלה והקטנה (1): ובהגבילו כבודו וכו'
הבלתי תבלית, האציל מחות ועלול מוגבל, קראו
הרב (ר' יצחק לוריא) צמצום בסוד הרמו הנעלם,
רצונו צמצם אורו הבלתי בעל הכלית המתמשש
כלי שום שיעור וגבול ועוב כתובו חלל או מקום
(1) [ע"פ לשון התו"ם: מצמצם שכינתו, ועי'
צמצם.]

—ע"י, צָמַם, — צָמַם את פלוני, מדר-לו מדה כנגד מדה (1), ואמר הפישן: פילגתם השויתם, ציממתם משובתם, קילעתם ושיבתם, רדפתם שלוותם (ינא, לכן אשר נלכסה, קרוב' בלשתי, זולתי, יא). לא ריחקתם כרעתם, לא קלעתם בקשויתם, ולא ציממתם כצוותם, לא פקדתם כצעולתם (סוף, קרוב' צמד, סס ליו).

צָמַם (2), צימם, צומם, צומס, חוש"ז, — בעל מוס באוניו, חלקיו באחד חלקויים באוניו: הצמם והצמע, איזהו צמע, שאוניו קטנות, והצמם, שאוניו דומות לספוג (בכורות ז ד), יש דברים שהן כמוסין ושוהטין עליהן במקדש ואין שוהטין עליהן בגבולין ואלו הן הנימים הצומח והצומים וכיו, איזה הוא צומס, כל שאין לו קרניים, צומס כל שאין לו אונים, צומס (3) שאוניו מגופות (חוש"ז, סס ד טו-עו).

צָמַם * ממנו צָמַם.

צָמַע * צימע, צומע, צומע (4), חוש"ז, — בעל מוס באון, לקוי באחד מלקויי האון: הצמם והצמע, איזהו צמע, שאוניו קטנות (בכורות ז ד), יש דברים שהן כמוסין ואינן כמוסין וכיו, ואלו הן עו שאין לו קרניים ורחל שיש לו קרניים והצימח והצימם והצומע (צצלי סס מד). (5)

צָמַצַם * צ"ז, — פעלת המצמצם והמדק (6): טהבא ליכא למישמע דרחמנא אמר עביר כן היכי דיכלת כמו שאתה יכול לכיין ואף על גב דלא הוי צמצום גמור דלא יהב מידה וכיו (דגמ"ס, בכורות ז:). אי אפשר לברר צמצום שכידי שמים כגון לידה

(1) [כנראה זאת הכונה, כשמוש הפעל צמצם כחוש"ס, עי' ערך זה].

(2) [ובערב' אַצַּם, חרש, וכן בסיר' צָמַא].

(3) [מ"ם במקום צומס, צימם, וכדפוס': צומס].

(4) [ע"י צָמַח, הערות].

(5) [בבבלי (בכורות מד), נאמר: תנא אף הצימח, לא הווי ידעי רבנן מאי צימח שמעו לההוא מייקא דהוה קאמר מאן דבעי צימח ואישתכח גדיא חויוא. גרסת הערוך: הצימח, מאן בעי צימח ואשתכח גדיא חויוא. ובמדרש והותר (צמד קלג): שמעו ערבי אחד אומר, מי יקנה צומע ומצאו גדי מחוון].

(6) [ע"י צָמַם, הערות].

(2) أَصَمَّ

פנה כוחל וצמל (1), פגה, קודת תנוקה, כוחל, אלו ימי נעורים וכיו, צמל (1), כיון שכננה שוב אין לאכיה רשות בה (כדס ז), כשם שאמרו שלשה סימנים מלמעלה כך אמרו שלשה מלמטה, פגה מלמעלה, לא הביאה סימנין מלמטה, כוחל מלמעלה, הביאה סימנין מלמטה, צמל (2) מלמעלה, פגשה את הכף מלמטה (קוסט' סס ו ד). (3) — ואמר הפישן: גדרו האשכולות ובשל זיו החכמה, פגה כוחל וצמל אנונה וענומה, אולה ונולה ורבתה הכנומה (בנימן, צרית כחמה, קלימי מוסף יח"כ).

צָמַל * פ"ט, — צמלו הסימנים, נעשו צמל, כמשמ' שדי האשה שנתמלאו: וסימניה ביחלו וצמלו בתוך חיקה (למטה, צדכס יסולין, מחזור ויערי סס).

א. **צָמַם**, ממנו צָמַם, א. צָמַם.

ב. **צָמַם**, ממנו א. צָמַם.

ג. **צָמַם**, ממנו ב. צָמַם.

ד. **צָמַם** * ממנו צָמַם.

ה. **צָמַם** * ממנו צָמַצַם, צָמַצַם.

ו. **צָמַם**, ממנו ב. צָמַם. (4)

א. **צָמַם**, ס"ע, צי' נק' צָמַח, — מתכסה בצעיף, כצמח (5), ואמר המשורר: יום באה עפרת היופי אלי בצעיף החן צמח, נמתי לת, הסירי מסך מפניך יפה תמה (כ' משע דרעי, לקוטי קדמוניות, סד).

ב. **צָמַם**, קל לא נמצא.

(1) [במשנ' מנח' ליוורנו: (ו) צמל, בוקסטרופ כמלונו מנקד: צמל].

(2) [כך בדפוס', ובהוצאת צוקס: צמיל].

(3) [ובבבלי (כדס ז), נדרש: צמל, כמ"ד]

יצתה מלאה, לשון גוטריקון].

(4) [בשו"ת הגאון מן הגני' (גינזבורג, 367) כתוב: אילו שאין שוהטין עליהן לא במקדש ולא כמדינה חברבר והמים שאינן קבועין חשיו הפנימיות שנפגמו ושיצממו וכו', אבל הוא עפ"י לשון המשנה (בכורות ו ד): חומוי התיצונות שנפגמו או שנגממו]. (5) [ע"פ הכנת צָמַח כמשמ' צעיף, וע"י צָמַצַם].

את התנהגותו, מאי מעשה, צמית¹) צמיתות (פ"כ,
ערכ' לא:).

א. צִמְתָּה, צִמְתָּה — בְּמֵו צִמְתוֹת, מִסְפֵּר צִמְתוֹת, צִמְתוֹת
מְכִירָה לְחִלוּשׁוֹן, וְאִמֵּר הַשִּׁשָּׁן : צִמָּה בְּכַת
תְּמִתָּה, צִמָּה הַעֲשׂוֹר עֲשׂוֹתָה, צִמָּה בְּהַעֲנִשָּׁה מִיָּתָה,
צִמָּה מִסְפֵּר צִמְתוֹת (כ"א קְלִי, לֹאס צִמָּה מְמִוֶּסָּה,
מוֹסָף יוֹה"כ).

ב. צִמְיָתָהּ ט"ה, — הַצִּמְצָמוֹת וְהַהֲנוּצוֹת : בְּרִיג' רפ'
אלו ספרות אִיזוּהוּ וּוְשֵׁם עֲצֻמוֹ כֹּל שֶׁחֲתֹבּו
וְקוּץ, פִּי עֵינֵי צִמְיָתָהּ (עֵינֵי עֵרֶךְ קוּץ). חֵיל
וְחִלְחֵלָה (דָּעַר שׁוֹדֵרֶר) וְהוּא מִן חוּלִי מִתְדַבֵּק בְּאֶד'
מִתַּת הַתִּצְמָצְמוֹת מִיֵּתֵי הַגּוֹף שְׁקוּרִין (פִּיבְרוֹ) שְׁעִי
אוֹתָהּ הַצִּמְיָתָה יִתְהוּהַ הַחֲקֵרוֹת בֵּין הַמִּיתְרִים
לְהַבְשֵׁר וְכו' וְצִמְיָתוֹת הַמִּיתְרִים תִּתְחַלֵּף בְּרֹב וּבִמְעַט
כִּי לִפְעָמִים יִצְמָחוּ כּוֹלֵם וּלְפָעָמִים לֹא תִתְיַחַד
הַצִּמְיָתָה כִּי א' כֹּא' מֵאִיבְרֵי הַגּוֹף וְכו' וְיִתְהוּהוּ מִזֶּה
חֵלִיִּים מִתְחַלְפִּים כְּפִי חֲלּוֹף הַמְקוֹמוֹת נוֹשְׂאֵי
הַצִּמְיָתָה וְזֹמֶה הָעֵינֵן הוֹשָׁלָה שֶׁם חוּלִי לְהוֹרֹאת
חוּלִי הַגּוֹף בְּדֶרֶךְ כָּלֵל וְכו' כִּי בְּרֹב הַחוּלִיִּים הַמִּתְחַלְפִּים
בְּאֶדֶם תִּתְחַכֵּי ג"כ חוּלִי הַצִּמְיָתָה וְכו' וְהוֹנֵחַ שֶׁם
חוּלִי עַל הַהִפְסֵד הַמּוֹרֵם בְּחֻלְקִים מְקַשְּׂיִים לְפִי מֶה
שִׁיבֵת רֹב הַחוּלִיִּים הַמְקַשְּׂיִים הִיא צִמְיָתָה
הַמִּיתְרִים (מִנְהִיטִים, יִרְעוֹת שְׁלֵמָה ח, ג — ג.)

ג. **צִמְיָתָה**, ש"ה, — צִמְיָתָה : ואני אמרתי אך טוב
דברי מנחם וכו' כי אמר כלבו טוב
לבנותיו מן צמח ולדמותו לענין צמחו לשון צמית
ורבוק ועילוף הראש או: עילוף הרגלים, כמו גלי
צמחך חשפי שכל, גלי הצמית ה לעבור שכולת
(כ"ח על דוכס, 90).

צְמִיחָתָהּ, עִי' צְמִיחָתָהּ.

צְמִיתוּת, טֵמָה, — קָמוּ בִּי צְמִיתָה: הַכּוֹנֵת הַדָּבָר
הַנּוֹגֵעַ בַּחֲלוּי הַצְמִיתָה, הַהֲצַמְצָמוֹת:
וּצְמִיתוּת הַמִּיתָרִים תִּתְחַלֵּף כִּרְבּ וּכְמַעֵט כִּי
לִשְׁעִים יֵצְאוּ כּוֹלָם וּלְשָׁעִים לֹא תִּתְיַחַד הַצְמִיתָה
כִּ"א בֵּא' מֵאִיבְרֵי הַגּוֹף וְכו' (שְׁנַעֲסִים, יִרְעוּס שְׁלֵמָה
ח, נ.).

(1) [כפי רגמ"ה: שחיה יכול לומר לצמות
(צ"ל: לצמית) ואמר לצמיתות, לרבות הסתנה וכו'.]

צְמִיתָת ⁽¹⁾ צְמִתָּת, צְמִיתוֹת, מ"כ, תפ"פ לצְמִתָּת, לצְמִיתָת, — מִכָּר לצְמִיתָת וּכְרוֹ, לְעוֹלָם,

תמכר לצמחת ב' לי הארץ כי גרים ותושבים אחם
 עמדי (ויק' כה כג). ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה
 תמימה וקם הבית אשר בעיר אשר לא חמה לצמחת
 לקנת אתו לדרתיו לא יצא ביבל (שס עס ז).—ואמר
 המיטן: פועל שמיטת ככורה לעבור, צמיתות
 צאן קרשים לכבור, קלונו החרט בעם לזכור, ראשית
 גויים לגלע בזכור (כ"א קריה, לזכור סלה, קרובי זכור).
 ידעתי כי לא לצמיתות נמכר עמך לחלוטות
 (אפרים צד ילחק, אלהי צד, יול' שצד ד אה"ע).—ואמר
 המשורר: ואלו נפלו ידי, עליהם נשאתים, נפלו הם
 ביונים, וכלם הטבעו בבן צמיתת, ולא יכלו שאתם
 העננים (כס"ג, עטס הוד, צדודי, ונצח, ק). ידידי
 השכחת חנהך בבין שדי, ולמה מכרתני צמיתת
 למעברי (כ"י סלוי, ידידי השכחת, דיוון ג, 4). בנות
 שיר מעלי פני אשלח, ואגרתי תחי ספר כריתות,
 ובת חכמה אארש לי לאשה, ואקנה בת תכונה לי
 צמיתות (כ"ש זלכירל, המנצח, י:). גביר מכל בני
 משרה כחרתיו, ולחיות שר ואדון לי "לקחתיו, ובנוי
 לצמיתת לו סכרתיו, לכל תאמר שנת יובל
 גאלתיו (כ"י זלכירל, ס' טעטועיס, הקד', דודון, 2). —
 "וכשם" נצחיות: וראיתי אחד מן החכמים נתן
 לצמיתות הפרעון עשרה אותות וסימנין. מדרך
 הרעת שיצא מהן, צמיתות השכר לעולם
 הבא ושהוכות והפרעין אין להם שום סוף וכו'
 (צדלנוני ליליס, 152). — "וכשם" מליון, קץ, ואמר
 המשורר: צמית מצרים וכשרים ראיתי, צמיתת (2)
 רום ויוון צמיתי (כ"י סלוי, כסס אלני, דיוון ג, 168).

*צמל³, ממנו *צמל, צמל.

* צַמֵּל, צִמְלָה, שִׁי, — תִּצְמַח בְּשִׁלָּה, וּבְחִמּוֹנָה לְאִשָּׁה
 שֶׁהִגִּיעָה לְמִדְרָגָה 4) : מִשָּׁל מִשְׁלוֹ חֲכָמִים בְּאִשָּׁה,

- (1) [כתרגומו לחלוטין].
(2) [מלשון תצמיח איבי (חסל' קמג יב).]
(3) [בערבי (צמל a) היה קשה וחוק].
(4) [עי' פחל, הערה].

(2) صم

עליהם צמים עד רפו ידיהם (כ"י סלוי, גזרי הלכנסת, דיוולן ג, 170). אדם עצב נכזה אל כל צמים הוא אכל (י"ג, חסד דו פלנסיין, ס"י י"ג א, 36).

צמים (1) ט"ז, מין מסיני החיים והמלכדת לצוד בו אנשים וברו; Fallstrick, Schlinge; piège; snare: כי שלח (הרשע) ברשת ברגליו ועל שכנה

פיה באזא אליא ואלשינ מן פמיש, ע"כ. ובעברי: פרושו ישחה בתשוקה ה"צמאנ" את הרוח שלו, והמלה "צמאנ" בעברי: הצדי בפתח והמם דגושה משם' אדמה קשה מלאה מרשים, ואמר כי וריעתו יאכל הרעב וכו', ואח"כ אמר וישחה ה"צמאנ" הרוח והרכוש שלו כליו כי אדמתו תהי' כמו "צמאנ" שלא תצמית לו כלום ואשר ורע כה לא יצמח ויהי כאלו שתתה אותו האדמה וכו', ומשקל צמים הוא פעיל כמו פמיש וחידוד והמם כמו יוד וישין בפמיש, עד כאן. — וגם רר"ק החליט כי צמים הוא פעיל ופרש צמים כמו התרג' הארמי כמשם' ליסמים, ואמר: והוא תאר במשקל כביר, אדיר, וענינו לסמים ואיש ריק ופוחו, ומנהג הליסמים בארץ ישמעאל לגדל שער ראשם ולעשותם צמה תלויה להם אחורי הצואר ומגדלים השער כמו עבות, ויא' כי הם הליסמים שוכני המדברות הולכים ערומים ומגדלים שער ומתכסים בשערם עד שתותיהם, ע"כ. — והנה כל אלה הפרושים דחוקים אך ראה ראינו כי ריב"ג גזר צמים מן השרש צמס שמשנו גזר בערב' השם צמאנ. אך מזה השרש בערב' גזר גם ש"ת צמים א, והוא משמש גם כמשם' ההלק העקרי של דבר, שהוא קיומו של הדבר, ובהרחבה כמשם' צח וזך ובר, וצמים אלקום, חסוב והחשוב שבהעם. אמר אלמנצור בלשאן אלעבר, וז"ל: ובה יקאל ללרג' חו מן צמים קוסה אדיא כאנ מן ח'אלצהם, ע"כ, ובעברי: וכו יאמרו לאדם הו מן צמים קוסה, אם הוא סהוך שבהם. ומשם' זו נאזחה כאן לפי הענין, ולפי הטענה העקרי של רעיו איוב, כי סוף דבר הרשע יכין והצדיק יירש אותו.

[לפי טורמשינר בפרושו יש לחלק את המלים הקודמות (המנקדות במסרת ואל מצנים יקחהו): ואלם צנים יקחהו, כליו ואת כחם וחילם יקח הצנצן, ובה הקבלה מדיקת אל ושאף צמים חילם; ולפי זה צמים וצנים אחד הם, צנצן וצנצמן, בצרת כשרה, שאינו מביא אלא שבילים ריקות וצנומות. ועל כן: קצירו רעב יאכל, כליו את קצירו יאכל והוא (עצמו) רעב, ועיי' גם בהערה לקמן, והערה לערך ב. צנ].

(1) עי' הערה הכאה.

יתחלך ואחו בעקב פח יחוק עליו צמים (1) ממו בארץ חבלו ומלכדתו עלי נחב (איוג יס ח"י). — ואמר המשורר: או קול עלה גרף כאשר ירדסם בחברת צמים (חליתו מלפן סלוי, סיד הפסוק, כנסת ישראל, חמנו, חוכות מאוסל, 22).

צמין (2) נק' צמינית, צייסנית (2), — אשה הצמאה ומתגעגעת לגבר (3): הוסיפו עליהן (על חסיד שומע ורשע ערום וכו') שהם סכלי עולם. בחולה צייסנית (4) מציימה אוברת בחוליה (יוס' קוסה ג ב).

צמיקה (5) ט"ז, — ט"ז מן צמק, טענה הדבר הצמיק, המצמק ומתכוץ, ואמר הפיוט: צמיקת כשר אין באסיפתו (של משה), נוכח מהביס יראתו, צותרו כבהיו לעלותו (יסודס צר' מנסס, חמסס כמן, יו' שמשס סוסס, ממו' חיועל, ג, קסט:).

צמיקות (6) ט"ז, — תכונת הדבר הדחוק והמצמס, דחקות: צמקוקן, שיוורדין בקושי ובצמיקות (סידס'י, טעל' יע: דסוס סיוור, מונסל צערוך ססלס של קוסוט, טרך סקיעיון).

צמית (7) ט"ז, — תכונת הדבר הנסכר לצמיתות, ואין לו גאלה ביוכל, verfallen; périmé; forfeited: וחנודר מן הכית מותר לישוב בו ואין נותנין לו ארבע אמות דפני פתחו ואין צמית ביוכל (יוס' מעסר' ג ז), דבר אחר לצמיתות, לרבות

(1) התרג' הארמי ניבוריא, ונכרא בסורי חבל עשויו מסיב של עץ או משערות. ויחוק עליו צמים הוא מקביל למסון בארץ חבלו, ולשאר המלים שנוכרו כאן שענין כלם הוא פח ומלכדת. ואולי הוא משרש צ"מ א בערב', וצ"פ עליה, חסס אותו.

[לפי הנקוד יחוק פרשו המפרשים, והטליצה קשה. ואולם גם על רעב סדבר בפסוקים אלו (פס' יב: יהי רעב אנו), ועל כן מבעי הוא, עפ"י לח"ב כי חוק עליהם הרעב (נלס'ט נז כ) לבטא: יחוק עליו צמים, ולהבין גם כאן (עי' הערה לעיל) כמשם' צממון, צנמן, רעב וכצרת. ועיי' טורמשינר, סי אויב למקום.]

(2) [עי' בהערה לקמן.]

(3) [עי' צילן, צים, והערות בעמ' 5467.]

(4) [ציל צמיינית; וכירושו מן הגניוח (סריי]

ירוסלמי, 210): צמיוינית, כליו צמיונית.]

(2) צמ

(2) צמ

צְמִידָה, צִיָּה — מְנוּחַת צְמִידָה שְׁחֹלָה, כְּמוֹ צְמִיד פְּתִיל :
בְּכָל חֶרֶם הַכָּתוּב מְדַבֵּר שְׁאִין מִקְבֵּל מְנוּחָה
מִנְכוּ אֵלָּא מִתּוֹכוֹ לְפִיכָךְ אִם אִין מְנוּחַת צְמִידָה ו
שְׁחֹלָה עָלָיו יִפְהָ בְּחִבּוּר מִסָּא הוּא, הָא אִם יִשׁ
צְמִיד פְּתִיל עָלָיו מִחֹד (כִּסְיָ, נִמְד' יט יס).

צְמִיחָה, צִיָּה — מִסְפֵּס מִן צִמָּח, מַעֲשֵׂה הַדְּבָר הַצּוֹמֵחַ :
וַיִּשְׁמָחוּ צְדִיקִים בְּכִנּוּן עֵירָךְ וּבְתִקּוֹן הַיִּכְלָךְ
וּבְצִמִּיחַת קֶרֶן לְדוֹד עֲבָדְךָ וּבְעֵרִיכַת גֶּר לִבֵּן יִשְׁי
מִשִּׁיחָךְ (שְׁמֹחַל, מִפְּלֵס הַיִּנְיָנוּ, נִכְכ' כט). — וּבִסְהַמָּא :
וּבְכֵן תֵּן כְּבוֹד ה' לַעֲמִיכָךְ וְצִמִּיחַת קֶרֶן לְדוֹד
עֲבָדְךָ וְעֵרִיכַת גֶּר לִבֵּן יִשְׁי מִשִּׁיחָךְ (מִפְּלֵס כ"ס).
וְהָאוֹתוֹת הָאֵלֶּה נִזְחָנוֹת לְדַעַת הַחֻזּוֹם בְּכִכְבִּים
צִמִּיחַת מַלְכוּת גְּדוּלָּה בְּעוֹלָם (כִּלְכִּז"ס הַנְּטִיל, מִנְלָס
הַמְּנִלָּה, 120). שְׁהַשְׁנוּי יִסְצָא בְּאַרְבַּעַה מֵאַמְרוֹת, כְּמֵאַמֵּר
הַעֲצֵם וְכו' וַיִּסְצָא כְּמֵאַמֵּר הַכְּמָה וְהוּא הַצִּמִּיחָה
וְהַהֲתוֹךְ (כִּי"ס חִי"ס, מו"כ ז, הַסְקָדָס הַנְּכִינְעִים). וְאִין
צִמִּיחָה וְאִין חֲסֵרוֹן מִבְּלִי שִׁיקָדָם לָהֶם הַהוּיָה
וְהַהֲסָדָר (סָס סָס, הַסְקָד' הִי"ד). וְעַל צִמִּיחַת הַשְּׁנִים
הָאַחֲרוֹת וְאֵת הִיא הַסְכָּה כִּי כֹאשֶׁר יִהְיֶה מִזְוֹנוּ עַב
וְקִשָּׁה יִצְמִיחוּ וַיִּתְּרֻוּ שְׁנוֹי חֻקוֹת יוֹתֵר (כִּי"ס זִכְרָה, 100).
שְׁעוֹשִׁים ט, בְּשִׁנִּים אֲשֶׁר תִּגִּיעַ בָּהֶם הַצִּמִּיחָה
לְתַכְלִית הַגְּדוּלָּה (קִלְכּוֹן ח' א' ג'). כִּי בְּרַגַּע מַעֲמַד
מִרְבוּ הַחֲמָה מִכָּל יוֹם וְיוֹם נֹכַח אֲמַצַּע הַיּוֹם
אוּ יִתְחִיל אֹרֶה לְהִתְחַלֵּד וְלִהְרָאוֹת ע"ס הָאֲדָמָה עַד
שֶׁהוּא הִרְגַּע הַזֶּה מִכָּל יוֹם וְיוֹם בְּהִתְחַסְּו לְמִקְוֹמוֹת
הַיּוֹשֵׁב לִנְכִי צִמִּיחַת אֹרֶה הַחֲמָה בְּאַרְקִי, דּוֹמָה
בְּעִנְיָנוּ לַעֲתָ צִמִּיחַת הוֹלֵךְ מִמְּעִי אֲמֹ (כִּי"ס הִיִּשְׁלָחִי, יִסוֹד
עוֹלָם ז' טו). כֹּאשֶׁר בְּיוֹם אֹ אוּ בְּתַחֲלַת הַיּוֹם יִבְנֶם
הַמּוֹל וְהוּא מִתְחַבֵּר כְּשִׁרְבִיט הַחֲמָה כְּהוּיָה חֲמָה
וְלִבְנָה בְּמֹל אֶחָד וְהַחֲבֹר הוּא נִקְרָא הַצִּלְחָה צוֹמַחַת
אוּ צִמִּיחַת הַצִּלְחָה (סָס הַנְּנִס, קִבְלָה וְכֹשֶׁף, כ"י
נִרְיֵ' מו"ז). וְנִעֲזְרוּ בּוֹה גַם כֵּן מִצִּמִּיחַת וְהַהֲתוֹךְ
וְהַסְפּוֹגִיוֹת וְהַמְקִשְׁוֹת וּמִדְּמוּיִם אַחֲרֵים (כ"ס קִשְׁקֶשֶׁת,
זוֹרֵס' ח' ז). הֵנָּה זֶה אֲצִלִּי עֵינֵי הַסְפָּרִים הָאַרְבַּעַה
הָאֵלֶּה כֻּלָּם שְׁהִיתָה הַתְּחַלְתָּם מִעַתָּה הוּיָה צִמִּיחַת
יְרוּשָׁה יִשְׂרָאֵל וּכְבוֹדָם בְּהִבְנֵם לְאַרְקִי וְכו' וְעַד עַתָּה
הַהֲסָדָר וְהַחֲרָבִן וְהַגְּלוּת מִמֶּנָּה (כִּי"ס זִכְרָה עַל נְכִיחִים
לְשׁוֹנִים, סָקָד', מִסְקָד ז). — וְאַמֵּר הַמְּשׁוֹרֵר : וְהַצִּמָּח
הַנְּמִשּׁוֹת בְּהַ וְתַתְּנִיב צִמִּיחַת הַעֲשׂוּבִים בְּגִשְׁמִים
(לְעֹזֵר הַנְּכִלִּי, מִפְּלֵס, גִּנְזִי שְׁכֶרֶג ג', 286). — וְכָלִי

הַצִּמִּיחָה : וְאִם הִיָּה חֲרָבֵר כֵּן תְּהִיָּה נֶפֶשׁ הַצּוֹמַחַת
תִּשְׁמָשׁ בְּכָלִי הַצִּמִּיחָה בְּגִידוֹל וְהַהוֹנָה וְהוֹלָדָה
הַרוֹמָה (לְמוֹרֵךְ לְכִלְכִּז"ד ח', אִלֵּס הַנְּסֵס חֲסֵה לוֹ נִכּוֹס, 88).
— "וְכַת צִמִּיחָה : וּמִכְעָלִי הַיּוֹם שְׁאִינִן. מְדַבְּרִים
עוֹלִין לְמַעַלָּה גְּדוּלָּה מִהֵן, וְהֵן הַחִיִּים הַמְּדַבְּרִים,
שִׁישׁ בָּהֶם כַּת דִּיבּוּר וְכַת תְּנוּעָה וְכַת צִמִּיחָה
וְכַת הַרְבֵּכָה מֵאַרְבַּע יִסוּדוֹת (כִּי"ס זִכְרָה, מְנוֹס"מ ז', 90).
— "וּבְמִשְׁמֵ' גְּדוּלָּה בְּנוֹפוֹ שֶׁל הַחוּלָּה : לְמַעֲמִים בְּסִכַּת
הַחֲתוּמִּים שְׁבִמְוִיגִשְׁרִיוֹם פְּנִקְרִיָּא"ם גְּלִנְדוּלָּא"שׁ
גְּדוּלָּה צִמִּיחָה וּמִוִּרְסָה וְכִיּוֹצָא (טוֹבִיס כָּן, עֲשֵׂה
טוֹבִיס, זִיִּס מִסָּס ז', קד).

צְמִיחָה, צִיָּה — כְּמוֹ צְמִיחָה, וַיִּשְׁאֲמְרוּ וְאִם אִין
אִינוּ לַעֲנִין צוֹרֵךְ צִמִּיחָה וְהַרְשָׁאִים, כִּי
אִם לְהוֹדִיעַ שְׁנֵי הַדְּבָרִים שְׁהִיצְרֻכוּ לְמִטָּה, צִמִּיחָה וְ
הָאַרְץ כְּהוּיָה הַטְּכִנִּית וַיִּצִּירַת הָאֲדָם וְהוּיָה נִפְּוֹ
(כִּי"ס זִכְרָה עַל עַס"ס, נִכְלָס, וְכָל זִיִּס הַסָּדָס).

צָמִים (1), צִיָּה — אֲדָם וְנָבִיא, צְדִיק, בְּעַל מַעֲשִׂים
טוֹבִים, tugendhaft; vertueux; virtuous.
וַיִּרְחֻקוּ בְּנוֹי (שֶׁל הַרְשָׁע) מִשְׁעַע וַיִּדְבְּאוּ בְּשַׁעַר וְאִין
מִצִּיל אֲשֶׁר קָצִירוּ רַעַב וְאִכָּל וְאִל מִצְנִים וְקַחְתּוּ וַיִּשְׁאֲף
צָמִים (2) חִילָם (חִיּוֹס ס' ה'). — וְאַמֵּר הַמְּשׁוֹרֵר : וַיִּשְׁאֲף

(1) עִי' בְּהַעֲרָה הַכְּבֹאָה.

(2) כִּךְ הַנְּסַחָה הַמְּסוּרָה. אִךְ תְּרַגּוֹם הַשְּׁבַעִים וְגַם
עִקְלִים תְּרַגּוֹם כֹּאֵלִי הִיָּה כְּתוּב כֹּאֵן צָמִים, וְכִךְ דַּעַת
קִצַּת הַחֲדָשִׁים כִּי זֶה הִיא הַנְּסַחָה הָאַמְתִּית, וְהֵם מְגִיָּהִים
תַּלְבֵּם בְּמִקּוֹם חִילָם, וְשִׁתּוּ בְּמִקּוֹם וַיִּשְׁאֲף. אִךְ כָּל אֵלֶּה
הַהֲנָהוֹת אִינוּן מִיִּסְדוֹת כְּרִי לְדַחֲוֹת מִפְּנִיָּהֵן אֵת הַנְּסַחָה
הַמְּסוּרָה, וְלִכֵּן מוֹטֵב לְקַבֵּל הַמְּלָה כְּמוֹ שְׁהִיא, וְלִבְאִרָה
לְפִי הַעֲנִין. הַתְּרַג' הָאֲדָם' כְּתוּב וַיִּבּוּן לְמִסְטִין נִכְסִיָּהוֹן,
וְרֹאֵה בְּמִלָּה צָמִים מ"ר, אִךְ לֹא נִתְכַּבֵּר עַל מָה סָסָךְ
בְּכֹאֹר צָמִים בְּמִשְׁמֵ' לְסָטִים וְגוֹלָנִים. — וְכִכֵּר קִבַּע
מִנְחָם מִלָּה זֶה כְּשִׁרְשׁ צוֹם, וְצָמִים מ"ר, וְכִן גִּרָּאֵה גַם
דַּעַת רִשְׁי. אִךְ רִיב"ג קִבַּעַת בְּשִׁרְשׁ צָמִים וְתַחֲלִיטָה שֶׁם
בְּמִשְׁקַל פְּעִיל, וְאַמֵּר וו"ל : מִשְׁחִירָה וַיִּלְחַחֵם אֲלִצְפָּאֵן
כְּשִׁבָּה וּמֵאַלְהָ וְאַלְצְפָּאֵן בִּפְתָּח אֲלִצְאָד וְתַשְׁדִּיר אֲלִמִּים
הוּא אֲלִצְפָּאֵן אֲלִצְלָבָה אֲלִחְג' אֲרָה וְיָקוֹל אֵן זִרְעָה וַיִּאֲכַלָּה
אֲלִג' אִמִּי וְכו' ה'ם קָאֵל וַיִּלְחַחֵם אֲלִצְפָּאֵן (א) כְּשִׁבָּה
וּמֵאַלְהָ אִי אֵן אֲרִצָּה תְּכוּב כְּסוּלָּה אֲלִצְפָּאֵן אֲלִר'י לֹא
יִנְכַּת לָהּ שִׁיא מִמָּה זִרְעָה פִּיהָ לֹא יִנְכַּת מִכְּנָחָה תַּלְחַחֵם
וְכו' וְזוֹג צָמִים פְּעִיל עָלִי מִתִּיָּאֵל מִשִּׁישׁ וְאֲלִיָּא וְאֲלִמִּים

(2) الصَّان

ובו' אפי' מחט אפילו מוקף צמיד פתיל (כ' חייט, יכוס' צ"ב ע"ד). למח היה אברהם דומה, לצלוחית של אפוליסיון מוקפת צמיד פתיל ומונחת בזוית: ולא היה ריחה נודף כיון שנמלטלה נדף ריחה (כ' צרכים, מד"ר נכאש' לט). — ובסהמ"א: מסוכריא דנויתא, מקק של צמיד חבית (בגמ"ס, בכור' כה). בלי' חרש עשוי להניח בו שאור והוא צמיד פתיל (ענוך ערך גים סלור). אם נעשו לשאר המשקין אפילו ניקבו בכל שהן נמשאו, ואין הצמיד פתיל מועיל להם עד שיסתום הנקב (רמב"ם, טומאת מח כג ו). — ואדם צמיד במלאכתו: ויצמד ישראל לבעל פעור וכו' כאדם צמיד במלאכתו (מד"ר צמד' כ). — *צמידים צמידים, נצמדים יחד: בתחלה היו נכנסין בצנעה ולבסוף נכנסין צמידים צמידים וזוגות כעונין של צמד בקר (סס סס). — "צמיד במשם" חבור וקשר, ואמר המשורר: הכי לא נשאר כל צמיד וחבר בין ראי שמש ובין יורדי קבר (יל"ג, חס מנסח על צה, סיני יל"ג ח, 87).

א. צמיד⁽¹⁾, ש"ז, מ"ר צמידים, — כלי תכשיט של אשה על הזרוע, Armband; bracelet: ויקח האישה גום והב בקע משקלו ושני צמידים על ידיה עשרה והב משקלם (נכאש' כד כג). ואשם הגום על אפה והצמידים על ידיה (סס סס מו). איש אשר מצא כלי והב מצעה וצמיד טבעת עגול וכומו (צמד' לא כ). ואערך ערי ואתנה צמידים על ירך ורביד על גרונך (יחזק' יו יח). ויתנו צמידים אל ידיהן ועקרת תפארת על ראשיהן (סס כג מז). — ובתו"ס: הנצמדים לבעל פעור, כצמיד על ידי אשה (סס' סד). ויצמד, כצמידים על ידיה (מד"ר צמד' כ). זו גזירה קשה מן העגל, בעגל כתיב פרוקו. נזמי הזהב וכבאן ויצמד כצמידים (כ' לוי, סס). — ובסהמ"א: ובורעות הידירים צמידים, כשעשויהם ישמחו מרודים (כ"י חזיון, סס' סד, 8). ואמר המשורר: ולא זכת להשכילו ברוח אשר לחות ברית לו כצמידים (כ"ס הגניז, סס' סס, כדודי, 17).

ב. צמיד⁽²⁾, ש"ז, — דבר יבסה פי כלי מהכלים, Deekel: eines Gefäßes; couvercle; lid: וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו (צמד' ע יט). — ובתו"ס: במשם' דבק המתחרה והמשמש סתימה לבלים⁽³⁾: בית שאור מוקף צמיד פתיל ונתון לתוך התנור וכו' התנור מסא והשאור מהור (כלים ס ו). במה מקיפים כסיד ובנפסים וכו' ובכל דבר המתחרה, אין מקיפין לא בבקען ולא בעופרת מפני שהוא פתיל ואינו צמיד⁽⁴⁾ (סס יז). הניה בנים גדולים וקטנים

(1) רק בעבר.

(2) צמאר (א) בערב, שדאד אלקאדורה או עפאצה, ר"ל מקק של בקבוק או מכסחו. [ועי' פתיל, הערות].

(3) עי' גם בהערה הבאה.

(4) כאסור לעיל בהערה לערך פתיל היו אף

מן הקדמו' שהבינו פתיל כתאר, המשמש' לואי לצמיד, ואחרים כגון השבקים הבינו כאלו היה כתוב צמיד ופתיל. וכיוון זה גם דברי הספרי שלא הובנו, ושאמנם אינם באים לכאן את המלים שבחזרה, אלא ללמד על הנוהג בימי החכמים. וזה לשון הספרי: פתיל זה העודף, צמיד זה הדוסק, ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר, שנא' ויצמד ישראל לבעל פעור (ספרי צמד' קטו), והנה מדברי המשנה (כלים יז) המוכחים למעלה יוצא (עי' סהמ"ס חזיון צהלחא ספרי סלו), כי בנו

(א) صمد

במלה המקראית פתיל כל חמר מתחרה (ג"א: מתחרך), כגון טיט, שעווה, זפת וכדו'. ואולם מכאן שבאמרם פתיל זה הדוסק לא כונו ללשון דפיקה, אלא דוסק ובארמ' דוסקא (ס"י, צמד' ע יז-יט) בא במקום דובק, דובקא (בדגמת הפקר במקום, ועל יד הפקר), כלוי כל חמר דובק, בין שיחיה טיט, זפת או חמר מתחרה אחר.

ואותו ענין הוא גם הדוסק כענין הקבר, ולא אבן; ושריד הפרוש הנכון נשמר בדברי פרוש הגאונים: ולמה נקרא שמו דוסק, שהן צלעות והצלעות דפקי קורין אותו הימלטא מיט, שבגתם כנראה: ולמה נקרא שמו דוסק, דובק, שהוא עשוי צלעות, והצלעות נקראו דפקי, כלומר דפקי, כהרגום הארמי של ויכתו בין הדבקים: ובין השריון, והוא משמש הפלמא, מלט וטיט, ובכלי חרס וכדו', העודף פרושו: מכסה הכלי העודף על גביו, כי כן בא העודף אף במקרא (שמות כו יז-יט) במשם' מכסה המשכן העודף עליו מן הצדדים. ואף הרמז "שנא' ויצמד ישראל לבעל פעור", בא לרמז לכך שחרגום ויצמד (עי' בחרג' הקטעים) הוא אדבקו, ומכאן שצמיד הוא דוסק, כלוי דובק.

וכונת הספרי היא: שתי המלים האלה בחזרה, צמיד פתיל (אשר פרושם אולי יוכל היות מכסה צמיד קשור בפתיל), במנהגנו אנו בסתימת הכלים, מורות שיש צורך גם במכסה עודף על הכלי וגם בסתימה בדובק. ועי' מורטשינר, לשוננו יג, חוב' ב].

חלוקות לשלשה חלקים אנושי בהמי צמחי (פסוק י"ב לנרללוגי, 170). ויתחלקו הכחות הנפשיות אל שלשה חלקים, והם מה שהשתתף בו החי עם הצמח והוא הכח הצמחי ומה שהשתתף בו האדם עם שאר החיים והוא הכח החיוני (כ"י א"ס, כוזרי ה' יז).

הנה הסמים קצתם צמחיים וקצתם מחציתיים וקצתם בעלי חיים וכו' ואמנם הצמחיים יש מהם עלים מהם ורעים מהם שרשים (קלון ג א ו). ואמנם הרפואות תלקטם מהרפואות הקרות הצמחיות (פס ג ו יא). ולא לבר כח שכלי מובא ממעל ומחויץ אלא מפילו הכח הצמחי הוא מובא מחויץ (כ"י הלל מייכנס, חבני סנסס א ז, יט). לשלשה בוגים והם סוג הכחות הצמחיות וסוג הכחות החיוניות וסוג הכחות האנושיות, והצמחיות הם אשר יהיה בהם ההוגה והגדול והולדת הדומה (למו"כ לנרללוגי א ג, כמות סנסס, 23). הנה נמצאו מיני הכחות הצמחיות והחיוניות והכח האנושי המעשי (סס, אס סנסס קדומה לו ממודסה, 33). ואחרי אשר בקש הצמח מונוג יש בו כח לשמרו עד ישתמש בו או יהיה הצמיחה, ואם אין לו כח לשמור מונוג או יהיה ההכחה הצמחי (כ"י בינאלו, דרך למונס א א). וזה ארבעה מיני הצורות החילאניות דומסית צמחית הרגשית דברית (זכום אס, יין לננון, 15). ויש לדומם הרמות אל הצומח וכו' ולצומח עם החי בכחינת התנועה הצמחית (כ"ס סנססיס, ידעום שלום א סקד, ס:).

צמחיות, ס"י — תכונת הדבר, הכח או הנפש שהוא צמחי: ובצמחים נשמיות ודברים נוספים ובבעלי חיים צמחיות ותוספות וכאדם חיוניות ותוספות, ולא נמצא גשם בו אנושות ותוספת או תוספות (למו"כ לנרללוגי א ג, כמות סנסס, 24). וכבר מצאנו בכתוב התחלפות הכחות ושמות החלקים השלשה ושהם כמו החלקים אשר לנפש והם הצמחיות ותחיוניות והדבריות (פס סס, כחוצים מעידים, 34).

צמחי — כ"ס: צדק מאדים חמה נגה.

צמיאד, ס"י — מצבו של מי שהוא צמא: לפעמים יצמא האדם ואינה צמיאה צודקת, תראה שנתחדש לו צמיא אח הכף השתיה (כ"י ין זכס, לידס לדרך א ג ס).

צמחה, ס"י — כמו צמח, ואמר המשורר: ורע אשר נורע וכל עץ אשר נטע וכל דשני ארץ ושיחיו ועשבותיו ולבן בעיניהם ושחור בציניהם וירוק במראיהם ואדם בצמחותיו (כלצ"ע, צמס אל, כהנא א, 196).

צמחוני, ס"י, מ"כ צמחונים¹, צמחונין — כמו צמח: תלתן של מעשר שני תאכל צמחונים וכו' כרשיני מעשר שני יאכלו צמחונין ונכנסין לירושלים ויוצאין (מנ"ש ג-ד). — ובסהמ"א: ועם היות האדם מכלל הצמחונים והחיים נמצא לבדו בין שאר החיים בקומה וקופה (עולם קטן ליוסף בן לויק ג א). — ואמר המשורר: ניסן הוא מועד הצמחונים בארץ גם מועד שושנים (כלצ"ע, שמינו א, כהנא א, 184). — "ובשמי' תכונת הדבר הצומח והגדל: האדם גוף בעל ג' מרחקים כשאר הגופים שאינם בעלי נפש ולא בעלי גידול ולא צמחון (עולם קטן ליוסף בן לויק ג א). הסבה אשר בשבילו היה הצמחון (פס סס). והצמחון והחיות נמשלים בשמן והנפש המדברת בפתיחה (כ"י לנן לטיף, רב פעלים קט, כז:).

צמחוני, ס"י, יק' צמחוניות, — הנפש הצמחוניות' anima vegetativa: נאמר עתה שהנפש התכמה תדבק כהדבק החי' בצמחוניות, וזה אינו אלא אחר שתתלכד הצמחוניות עם הגוף וכו', וכמו שהתקשרה תחיה בגוף אחר התקשר הצמחוניות וכו' כן תדבק התכמה בתחיה אחר התקשר החי' בצמחוניות (סס, קוף מלמד צ). — ונוהג בדבור ובספרות העברית החדשה בשמי' מי שאינו אוכל בשר בע"א אלא צמחים בלבד, Vegetarianer, vegetarisch; rian-; végétarien, וצמחוניות, מנהג הצמחונים.

צמחי, ס"י — מתכונת הצמח או הצומח: ואספרה ואגידה לבעלי תושיה רוח וקול ודיבור הוא רוח חיים הנקרא רוח הקדש והיא מצויה בכל

בגמרה ההוספה: תנא אף הצימע; ובדפו' במשנה צימע, ובתוספת של הגמרה צימת. על כל פנים לפי מסורת זו שתי מלים שונות לפנינו, ואמנם יתכן שאין כאן אלא סבטא שונה של מלה אחת, שאולי נתיחד לשמושים נפרדים.]

¹ [בעקר בתו"מ רק כמ"ר, על ירי צמחים, למי צמח, כדגמת זרע, ורעונים, ועוד.]

(קיימים של אמוקרט, כ"י צמחין). כי אתה חושב שלך
יש צמח בריאה ואין הדבר כמו שהשבת אלא
במחיצה הצמח והריאה בריאה (רש"י זלקינדל, ספנקס,
לג). ועל כן היה (הורע בויר קטוינא) הפחון פוחח
הצמחים והשלם מסגיר אותם ושיב לאחור החלשים
(סס, לה). ואלה הצמחים (של החורים) נחלקים
לג' מינים אל יבלתיים ואל תותיים ואל ענכיים (ספר
העמורים ח, כ"י פתי). כי פעמים רבות אשר יחלה
האדם באחד מאבריו במכה או בצמח וידחוק
הבשר ויפרישנו מעל העצם באצבעו (כ' גרסון חזי
הללג"ג, ספר השמים ט). לצמח לפתחו, תחכשנו
באונה של בהמה דקה חסה מיד כשחצא מהבהמה
(כ"ג חלדני, סבילי אמוקס ד ג). ויש אשר יהיה שרוע
החיה אשר מוסדו בלב אסור ברחמים ונעצר בצנורות
ולא יוכל לרוץ בסקירות ולא יעבר דרך מעבריו
מצרות המעברים שיקרה בסיבת צמח ילד בהם או
לחנכורת קויצות או לחולש' הרוחה (כ"ג זן וס,
ידס לדכ ח א ט). הרי שלא פסק עמו אלא היה
סרפא יום יום ועלו בו צמחים סהמת המכה וכו'
חייב לרפאתו (סו"ע מו"ע חכ יט).

צִמְחָה, צמח, צומח (1), ח"י, — בעל מוב, לקוי באחד
מלקווי האון: הצימח (2) והצימס, מיהו
הצימח שאוניו קטנות, צימס שאוניו דומות לספוג
(נכור' ז ד). יש דברים שהן במוסין וכו' הנימוס
הצימח והצימס וכו' צומח (3) כל שאין לו אונים,
צימס שאוניה מגופפות וכו' (תוספת' סס ד עו-טז),
תנא אף הצימח (4) (נבלי סס מד).

(1) [אין כנראה למלה זו כל שיבות אל השרש
צמח המקראי, אלא לערב' צמח' א], און, העלת
השמועה שבאון, וכן בא אף צמח' ב) במשם' צמח האון,
והפעל צמח' ב) במשם' פצע באון, ואמנם קשה לקבע
אף את צורתה הנכונה של חלה הבאה בכתוב צימח,
צימח, וברוי, ועי' גם צמץ.

(2) [כך בערוך, ועי' בהערות הכמות, בדפוס:
הצמס והצמץ מיהו צמץ וכו', ובמשנ' שבבבלי
(סס מד): הצימס והצימץ מיהו צומץ וכו'.]

(3) [צוק'ס: צומס].

(4) [כך הגרסה בדפוס: בערוך הצימץ, לפי
גרסת הערוך נזכר במשנה הצימח, ועל כן מובאת

גדילים וזה הספר נקרא ספר הצמחים (רש"י
זלקינדל, רש"י ספנקס, 52). השנה שעברה רבו הגשמים
ונפלו על הערמות שבשרות עד שהיו קצת מן השבלים
שעל הערמות מעלין צמחין (מס' רש"י א קג),
וכתב אבן רשד בספר השמים והעולם כי צמח
אחד יוצא בקול הרעם נקרא צמח הרעם,
כשמתבקעת הארץ מן הקול הוא יצא הצמח
ההוא (כ' גרסון חזי הללג"ג, ספר השמים ג ג). מוזן
הדורמים אינו מצוי כ"כ כמוון שאינם דורסי' שהוא
צמחים וזרעוני שדה ונגה (סס ד), שלמדו הקב"ה
הכמת הצמחים וכתות שבהם בסולתם ובמבעם
(כ' גמיי, גסלס). מתכות וצמחים וגשמי' הבעלי
היום בלתי מדברים וגשם חחי המדבר (אמו"ר לרש"י
ח, 5). — **צִמְחָה מִן הַשָּׁמַיִם**, האדם: שהאדם צמח
מן השמים, כלומר שכל צמח יצמח מעקרו, ולפי
שראש האדם הוא עקרו ונהיה העיקר חזה מסול
השמים, ולפיכך אנהנו צמח מן השמים (פולס קטן,
סול' הוויז, כד). — **צִמְחָה בַּמֶּשֶׁם**, גדול בגוף
החולה (1): הכהו חייב לרפאותו, עלו בו צמחים,
אם מהמת המכה חייב, שלא מהמת המכה פטור (3'ק
ס ח). עלו בו צמחים מביבות המכה אע"פ
שנסתרה המכה חייב לרפאותו (כ' יוס', יוס' סס סס ז),
ריאה הסמוכה לדופן אין חוששין, העלתה צמחים
חוששין לה (כג נמקן, סול' מט), ד"א מגרר סגורה,
מלמד שעלו בו צמחים כסד"א להתגרר בו (מד"ר
נכל' קד). — ובמהמ"א: שכל המספר עליו לשון הרע
משילין ומשליכין עליו כל מכות צמחין (2) וחבורות
רעים ומצעים שירד מהן שחין לה (היכלות רנתי ח,
צימח' ילינג, 88). מינרי, מין בהלכות גדולות צמחין
קטנות כגדי גדולי' מינרי רכרבן מן כגדי וכולהו
צמחין (ערוך עכ עכ). האום של ריאה שנמצאת
סמוכה לדופן בין שהעלת צמחים בין שלא העלת
חוששין לה שמה ניקבה (רמב"ם, ספיקה ז ס). גופחין
אוחה ואף על מי שאין אנו יודעין אם היו שם
צמחין או לא היו (סס יא יד). כי הצמחים
הם מורמות קטנות כמו שהמורמות הם צמחים
קטנים (קאנו ח א ח). מי שנולדו לו באמה צמחים
כשתגמר המוגלא ויפתחו יותרו (פסקי אמוקרט ד סח),
אם יקרה צמח בגרון בקדחת חדה הוא אות רע

(1) [וכן בארמ' שבתוי"ם].

(2) [כצ"ל: נדסס: צמחין].

(שע' ד ז). — צֶמַח צִדִּיק, צֶמַח צְדָקָה, בן חולך בדרך הצדק: הנה ימים באים נאם יי' והקמתי לדור צֶמַח צְדִיק! ומלך מלך ועשה משפט וצדקה בארץ (יח' כג ה). בימים ההם ובעת ההיא אצמית לדור צֶמַח צְדָקָה ועשה משפט וצדקה בארץ (סס לג יא) — ובתפלה: את צמח דור עבדך סתרה תצמיח (תפלה י"א) — *צֶמַח רשע: שלא יהא (עשו הרשע) יוצא לחיץ והבריות אומרים זה צמח רשע (תנח' חלא ד). — ומ"ר *צֶמַחִים, צמחין⁽²⁾, ואמר בן סירא: יפי ונעם יחמירו עין ומשניהם צמחי שדה (נ"ס גני' מ כג). יבול הרים כחרב ישיק וגוה צמחים כלהבה (סס מג כה). — ובתו"ס: סדר תעניות אלו האסור ברביעה הראשונה אבל צמחים ששנו מתריעין עליהן מיד (סעני ג ה). דבר שמגדל בו צמחין מכסין בו (את הדם). ושאינו מגדל צמחין אין מרסין בו (כסניג, סולי ו ז). כל' אמרו יוצאין אף על הכלאים לא כדי שיהיו הצמחין ניכרין (יח' סק' א ה). וצמח האדמה, אפילו צמחי אדמה לקו (כ' יח' סעני, מד' נכא' יא). — *ובמשמ' ירקות בפרט כנגדור לאילנות: ירדו (הגשמים) לצמחין אבל לא ירדו לאילן. לאילן אבל לא לצמחין, לוח ולוח אבל לא לבורות לשיחין ולמקורות מתריעין עליהן מיד (סעני ג ב). — ובספ"א: כי כבר הדרגתי היצירה והבאתיה על סדר החכמה מן היסודות אל המחצבים אל הצמחים אל החי אשר באויר ובמים וכו' (כ"י א"ת, כוזני ד ג). והארץ וכל אשר עליה פמוצק וצמח וחי (סול, מו"ס, סכניעס ס). שהשליטו (את האדם) כסניג החיים והצמחים והמוצאים (סס, מסגון סכסס ג). הספר הששי יתבארו בו ענין הצמחים שהם

(1) [ע'י א. צדק, הערות בעמוד 5896. וכן בכחכת כנענית מלפ"ט שבקשרום (סלוסן, סולר סכסססס ססינקיות מ"י 96, ס' 9 וכו'): ויקדשת וכו' לאדן אש' לי למלקרת על חיי ועל חי ורעי מר ים ולצמח צדק לא(ש)ח(י) ולאדמי וכו', כל' והקדשתי וכו' לאדוני למלקרת על חיי ועל חיי ורעי מדי יום ביומו וכדי שיהיה צמח צדק לאשתי ולעבדי וכו', והשוה גם: כי הנני מביא את עבדי צמח (זכרי ג ס), ואולי גם שם הכונה: הנני מביא צמח לעבדי.]

(2) [במקרא צמח הוא אף שם כולל, שאין לו מ"ר.]

ומצמיח⁽¹⁾ (כ' זעירא, יח' סני' ז ז), יצאו כמחין ופטריות שאינן נורעות ומצמיחות⁽²⁾ (כ' יומן נכס ר' סיקי, סס מעס' א ה). — ובספ"א: כי כאשר יהיה מזונו עב וקשה יצמיחו ויתרבו שניו חוקות יותר (כ"י זאלס, סעסעיס ע, דודון, 109). — כפני, *נצמח, — כמו קל: שצמח להם גואל וגאלם (מד' ססל, כג). ובכל יום יום מרעיתו (של הבהמות) אלף הרים ובלילה הם נצמחין מאליהן כאילו לא נגע בהם (סדכ"א יא). והלא כל האילנות נצמחין מאליהן (סס יב). והסנה אינו נצמח בארץ אלא אם כן יש מים תחתיו (סס ט). ושם יהיו נצמחין על שפת הנחל כל מין עץ אילן עושה מדי לסינו (סס נה). וראיתם, רואין את המשיח נצמח משערי רומי והן שמחין (אגס נכא' סג). — ובספ"א: לא שלטה האש הסתלקת על הזרעים שלא נצמחו ועל הדשאים שלא דשאו (מכסס, מכס', אסל). יצאו כמחין ופטריות שאינן נורעות ונצמחין⁽³⁾ (כ"י זנ מלכי לדק, ס' מעס' א ה).

— ספ"א, *התצמח, — גדל: מתלחלח ומצמח כאשר הנשרש (כס"י, ססל' לו לס).

צֶמַח, ס"ז, כנ' צמחה, — כל מה שיוצא מהאדמה אחר שנורע בה דבר, או שלא כנורעה בידי אדם. Spross; plante; sprout: ויהפך את הערים האל וכו' וצמח האדמה (נכא' יט כה). כי בארץ תוציא צמחה ובגנה ורועיה תצמיח (ישע' סא יא). רבכה נצמח השדה נחתוך (יזק' יו ז). כל טרפי צמחה (של הגפן) תיבש וכו' הלא כגעת בה רוח הקדים תיבש יבש על ערגת צמחה תיבש (סס יז ע-י). קמה אין לו צמח בלי יעשה קמח (סס' ס ז). מקדת הארץ ותשקקיה וכו' תלמיה רוח נחת גדודיה ברביבים תמנגנת צמחה תברך (ססל' סא יא). — ובהשאלה כמליצה, צמח יי', האנשים הצדיקים⁽⁴⁾: ביום ההוא יהיה צמח יי' לצבי ולכבוד ופרי הארץ לגאון ולתפארת לפלישת ישראל

(1) [וע'י סע'י.]

(2) [וע'י כפני.]

(3) [מתוך מאמר בירוש' שר"י בן מלכי צדק מביא בתוך פירושו. במקור: ומצמיחות, ע'י לעיל, הפע'.]

(4) [לכ הקדמו' פירושו על המשיח, ואפשר גם לפירושו כפשוטו על צמח האדמה.]

(כ' חלעזוק, כ"ס יא.). אילו ואילו לא צימחו (1)
 עד שירדו עליהן גשמים (כ' חס, מל"כ בלח"ט יג).
 —הפע', העצמית, מצמית, הצמית, אצמית, וצמית,
 יצמח, תצמית, תצמח, —הצמית דשא, עץ וכדו', עשה
 שִׁיצְמַח דְּרֵשָׁא, העץ וכו': וַיִּצְמַח יו' אלהים מן
 האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל (בלח"ט ז
 ט). וקץ ודרדר תצמית (האדמה) לך (סג ג יח).
 גפרית ומלח שרפה כל ארצה לא תורע ולא תצמח
 ולא יעלה בה כל עשב (דנכ' כט כג). כי כל ישעי
 וכל חפץ כי לא יצמית (ס"ג כג ה). כי כאשר ירד הגשם
 והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוח את הארץ
 והולידה והצמיחה ונתן ורע לזרע ולחם לאוכל (יט"ו כה
 י). מצמית חציר לבהמה (סהל' קד יד). הצמית היום
 חציר (סס קמז ס). להשביע שמה ומשאה ולהצמית
 מצא דשא (חיצו למ כז). — והצמית קרן, שתצא
 ותגדל, ולהאדם, שיחזק, שיגדל: כיום ההוא אצמית
 קרן לבית ישראל (יסוק' כט כח). שם אצמית קרן
 לדור ערכתי נר למשוחי (סהל' קלז יז). — הצמית
 צדקה, שתחיה צדקה: תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה
 תצמית יחד (יט"ו מה ס). כי בארץ תוציא צמחה
 וכננה ורועיה תצמית בן אדני יו' יצמית צדקה
 ותהלה נגד כל הגוים (סס קל יא). בימים ההם ובעת
 ההיא אצמית לדוד צמח צדקה ועשה משפט וצדקה
 בארץ (ירמ' לג יח). — ובתו"ס בהשאלה: גדולים
 מעשים אלו שהם בעת צרתם הצימחו ג' פסוקים
 של צדוק הדיון מה שאין בן בכל הכתובים (דנכ' ספ"י
 דנכ' טז). — ובתפלה: מלך ממית ומחיה ומצמיח
 ישועה (ספלת י"ס, חסג גבור). את צמח דוד עבדך
 מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך וכו' ברוך
 אתה יו' מצמיח קרן ישועה (סס, חס למח). אבינו
 מלכנו הצמח לנו ישועה בקרוב (חציו מלכנו). —
 ובספח"א: בהצמיחו משיח צדקו (נדס"ג שמוח,
 92). מה השמחה הוואת אשר שמחת והששון אשר
 בפניך הצמחת (כ"י זלצלה, טעטעניס ז, דודזון, 22).
 — ואמר הפימן: הצמיחו שנים קצירים וגדול
 מסמון עצם הכיחא מפרי נותרים וה' לא רצם (בלח"ט, ט)
 חזכיקה, ח'ג, 223). — *וכ"ס, כמו קל ופע': כתיב
 עשר תעשר את כל תבואת ורעך, דבר שהוא נורע
 ומצמיח, יצא פחות משליש שאינו נורע

ועי' ערך נפש. עמ' 3749—3750. — "צמח, בנגוד
 אל חי ודומם, עי' צמח. — וצ"ל "צמח, נק' צמחה:
 והעבים שואבים מים מן התהומות וכו' ובסקום
 שישקוד להם הקב"ה להעלות ולהטמיר שם מגשימי,
 מיד הארץ מתעברת וצמחה וכו' אבל כשורצה
 הקב"ה לברך צמחה של ארץ וליתן צידן של בריות פותח
 אוצרות הטוב שבשמים ומטמיר על הארץ וכו' ומיד הארץ
 מתעברת וכו' וצמחה ורע של כרכה (פז"ח ס).
 — ואמר הפימן: גונגנו בפרות צמחה (כ"ל קליק, ח'ימס,
 קכז' א סכות). — וצ"ל "צמח, מי שצמח, שעומד
 בצמיחתו: נותנין עפר בעריבות וזורעין שם שעורין
 קודם ימי החופה ומביאין לפני החתן והכלה כשהן
 צמוחים ואומרים להם פרו ורבו כשעורין הללו
 שמתהרין לצאת מכל התבואה (כ"ס, ע"ז ס:).

— סעי', צמח, צמח, יצמח, — צמח השער, הוקן, גדל (1):
 ויחל שער ראשו לצמח כאשר גלח (סעי' יו כג). שבו
 בורחו עד יצמח וקנכם ושבתם (ס"ג יז ה). שרים
 נכנו ושערך צמח (יסוק' יז יז). — ובתו"ס: אם
 צימחה והוריר בהמה ולקטתה הרי זה מותר
 (סוקס"ג כל"א ח יז). אין מחיבין אותו לשרש את
 הקנרם אבל גוזה בעליו, ואם צימחה למוציא
 שביעית מותרת (סס סניע' ז יג). המקבל שדה מחבירו,
 זרעה שנה ראשונה ולא צימחה כופין אותו לשרש את
 לוורעה שנייה, שנייה ולא צימחה אין כופין אותו
 לוורעה שלישית, המוכר זרעונו גונה לחבירו זרעים
 שאינו נאכלין ולא צימחו חייב באחריותו, זרעים
 הנאכלים ולא צימחו אינו חייב באחריותו (סס
 ז"מ ע טז). כתיב עשר תעשר את כל תבואת ורעך,
 דבר שהוא נורע ומצמח (2), יצא פחות משליש
 שאינו נורע ומצמח (2) (כ' זעירלך, ירו' מעש' ח
 ג). המוכר פירות לחבירו ולא צימח (3) אפי' זרע
 פשתן אין חייב באחריותו (סס ז"ג ו ח). ואותו
 הפרק זמן רביעה תיתת וירדו גשמים וצימחו (4)

- (1) [תעיר רד"ק: ושערך צמח שהוא פועל עומד
 אם נצטרך לעשותו ויצא נעשהו (מכלול, ליק, כח).]
 (2) [בפרוש המשנה לרי"ש (מעש' ח ג) מובא:
 ומצמית, וכן מובא במאמר בירוש' שביע' (ג ז)]
 (3) [גם במרב"ם: צימחו, ובמשנה שבדפו'
 (סס סס): צמחו, עי' קל].
 (4) [ס"א: וצמחו.]

(1) [כך תיאודור, בדפו': צמחו.]

גורו (סס טס). — צומחת החמה, הלבנה, עלתה:
 ואתה תראה שהחמה צומחת וזורחת בכל יום
 ויום וכו' (כ"א חלדני, סגלי' למונה ז ד). כשהלבנה
 כחידושה פנימיתה למטה, כשהיא צומחת ועולה
 פניה מול צפון (מקווי ע"ה, שמו"ז ב). — צוני,
המול הצומח, ובקצור הצומח, המול שהוא במעלה
 הצומחת, המול העולה בשמים כנגד למול השוקע:
 ולזה אמרנו בספרנו אשר חברנו בחלשות ישרי
 חכמת הגזרה בכביהם או בסולות הצומחים
 הנלקחים לגזרת הכבים לא תמצא אמתתו עד שאלו
 עשה איש תשבירי ר"ל בחכמת התשבורת ובחכמת
 הגלגלים לבית א"א ממדינת א"א לוח ושם לו אפק
 איתו הבית לא היה מתקים לו הצומח (הלוח)
 מפני ענינים רבים וכו' (זיו"ש י"ה, לאנספל בן ממיס,
 ז). והוא למדני להכיר בריקע שנים עשר המולות
 וחמשה כוכבים ולמדני מול הצומח ומול התהום
 ומול השוקע ומול הרום וכו' (כ' סג"י, דוטול, סקד'
 סכמוני לילי"ה, וטס, סג). ראוי שתדע שאותו החלק
 שמתחיל לזרוח נקרא בית ראשון והוא נקרא
 בלשונם ארוסקופוס ובלשוננו עולה או צומח מפני
 שיצמח ועלה מתחת האופק עליו ויקרא ג"ב אננו"ל"וש
 אוריינ"סלים ובלשוננו זויות מרחי (כ"א"ס הנשיא,
 אשכנזי ע"ג). ובכל א' מאלו הצורות תמצא הנקודה
 בתחלת האורחית מונחת בצד שמאלי כמו שהוא
 הצורה העגולה ושם הוא הצומח היינו הבית
 הראשון (סול, טס טס). והכוכב השליש על השנה אשר
 הוא מושל עליה היא חמה בעלת מול הצומח וכו'
 (סול, מגלה סמנלה, 120). ומפני שהיה המול הצומח
 מול חוק וכו' (סס טס). כגורל צריך לדעת הצומח
 ובעל הצומח והמעלה הצומחת (כ"א"ע, גורל
 סמול, כ"י גגין). הצומח היא הצורה הראשונה
 היוצאת בתמונה (סס). ואולם מה שנראה מן
 הצומח בשנה הראשונה לדבוק כי יבנם השמש
 במול מלה בחלק ראשון בו וכו' והצומח או
 אריה י"ח סעלות ובעל הבית השמש (סול, מזיונות על
 טס ד"ל סק"ד לילי"ה, 116). כשתרצה לדעת אם
 יהיה בעולם מטר או רוח חקן הצומח בשעה
 שתכנס השמש במלה וכו' (סול, ספר למשאלה נקדמות
 ז). השער הששה עשר בדיעת המעלה הצומחת
 והשוקעת (סול, כלי נחשט טז). או העתיק מפי החכם,

על יד היהודי מתרגם ישעא"ל, חכם ושמו יעקב
 בן שארה, ספר לוחות המצותים השבעה, וכל מעשה
 הארץ והמצעדים והנשיה והמעלה הצומחת וכו'
 (סול, טס דנר לקצר אלמנתי, ספאל ז, 108). ולא נעלם
 מסני שבתי ורעותיו וכו' והצומח וסולותיו וכו'
 (כ"י סג"י, ססכ' כז, 210). ושקל השמש במעגלותיו,
 והושיב הצומח על ארבע יתדותיו וכו' (סס טס
 212). וכשיודמן זה יהיו בעלי שני המולדות קשורים
 בעבותות אהבה ויאהב זה לזה וכאשר תהיה אהבתם
 לדאגה או לשמחה כשיהיה הצומח בסולר שניהם
 במול אחד (סול, מוסרי הפלפוס, 22). צומח יקרא
 בן המול העולה בפאת מזרח בכל שעה ורגע, וזה
 בהשאלה (ק' סג"י), וכמה טובים אלו המעשים
 למי שיתעסק בהם מלקיחת המצותים החלקיים בדחיה
 מחיבי המשפט' ההיום ממה שיחשבוהו דיני
 הרבוקים והסבוכים וצומחי השנים והחדשים
 (קלוימוס, סגלי סיס ס, כז). הגה אם ראוי להשתמש
 במשפטי הכוכבים והגדת העתידות קוד' היותם מה
 שידרו חרושי הוסינים לא כפי שיעשו החוכרים
 והנמשכים לרעותיהם כשיבחרו צומח חלקי וישמרו
 מחיבי המשפט' הכוללים (סס טס כז:). — ואמר
 המפורר: הגד, כרוב מסמח, האם השרר או המתנוג
 מסך נגבו, ותעשה בת גרשם ברחת, או פלעלו בה
 כוכבי רום מר, סרמן ועקרב אם אוי נצבו, כונב
 דלי במעלה צומחת (עמנואל, מסכ' ז, 17). — ועי'
 ערך מול, ע"ה 2883—2385. — צומח המדינה:
 צומח המדינה הוא המול אשר הונח יסוד מה
 שהוחל בה עם צמיחתו על האופק ההוא, ר"ל המול
 העולה בעת הוסדה, ויורה על מה שישנו אנשיה
 משלוח או תלמות, צומח המדינה כן נקרא גם כן
 בהשאלה האיש שנפל על סברא צודקת שלא היתה
 באותה המדינה או שהיתה בה סתירתה, וכבר יאמר
 בכלל על מי שיסבור וולת סכרת אנשי המדינה,
 צודק היה או כוב (ק' סג"י). — צומח עי'
 ערך צומח, ע"ה 2316 — 2317. — נפש צומחת, נפש
הצומח, anima vegetativa: נפש צומחת היא
 נמצאת בכל הצמחים (אמר' ללא"ז ד ו, כס). כח
 הויות המצמכים, וכח הנפש הצומחת, וכח הנפש
 ההיה, וכח נפש המדברת (כ"ט, מ"ז ז י). נפש
 הצומח, נפש החי, נפש החכמה (עולס קטן ז ג).

היה עמוד הענן יורד ועמוד אש צומח ועשן המערכה עולה וכו' (כ"י חלמור נסס כ"י יוסי זן זמל, מד"ר ש"ס, מי זלם עולם).—ובספר"א: לגלים נצים, לגלי אדמה שצומחין בהן ירקות (כ"י, מ"ז י"ע כס). לגלים נצים ערים בצורות, שחרוג אח וישיבה וחתין שאיה מאדם ויתעחרו לגלים צומחים ירק (סוף, יש"ע לו כו).—וְצִמַּח הָעֵדֶ: החפץ בגלת הזהב הוא אצלי הגיד הצומח מן גבנונית הכבר (כ"י א"ס, סה"ס לכי"ג, כקפ). והגיד הגדול הנקרא שוריאן הדופק באדם הוא צומח מצדו השמאלי (כ"י חלמור, סכ"י חמוס ד ג, סלנ).—וְצִנּוֹר בְּגוֹף האדם: ומעמקו (של הכבר) יצא צנור והוא נקרא פתח הכבר וצורתו כדמות גיד (סס סס, סכנל).—וְהַשָּׁנִים: אמר ספני מה שיני הילדים נופלות לאחר זמן מרובה ואחר כך צומחות אחרות תחתיהן (כ"י זכרס, סעשע"ס ט, דודון, 100).—וְבוֹהֶשְׁאֵלָה, צמחה המלחמה, וכדו', גולדה, התפתחה: בימים חחם החלו מלחמות גדולות ונוראות לצומח בעם יהודה (יוסיפון, גינלכונג, קכג). ויהי מיום ליום צמחה המלחמה וגדלה מאד (סס, כ"י).—וְצִמְחוּ הַמְּלָאכֹת, וכדו': והאיך נפרדו הלשונות ואיפה שכנו והיאך צמחו המלאכות ובנין המדינות וכו' (כ"י א"ס, כוז"י א מג).—וְצִמַּח הָאֵזֶר¹, עֵלָה: שחיתה ראויה להבראות בחלק אחד עם החמה והיא אורה לאלתר מתגדל וצמח (כלא"ס ספ"ל, ספר הענור ד, 88). והיא אורה מתמעט והולך עד שהדביקה בחמה עם מולד החדש, ומכאן ואילך שב אורה לצמח ולגדל (סס סס). דמיון זה שנבאר שהירח בדורי התמונה בעבור שעורו יצמח בתמונה הירחית (כל מלאכס הסניון, המוסס, מ).—וְהָאֲדָם הַמְּשֹׁל לְאֹזֶר: עד שלא יבא הערב יצמח בן דוד, אורן של ישראל (סכ"א כס). עליו, אלו בני ישמעאל שעליהם בן דוד יצמח שני אויביו אלביש בשת ועליו יצין

בערבים על יבלי מים (יש"ע מד ד).—והחרשה: הראשונה הנה באו וחרשות אני סגיד כטרם תצמחנה אשמים אתכם (סס מז ט). חנני עשה חרשה עתה תצמח הלא תדעיה אף אשים בסדבר דרך בישומן גהרות (סס מג י"ע).—וְהַרְפוּתָה: או יבקע כשחר אורך וארכך כהרה תצמח (סס נס ס).—והאדם וכדו', בא פתאם: הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח ובנה את היכל וי' (זכר' ו י).—וְעַמְלָה, צִמַּח עַמְלָה, גִּלְלָה, נֶאֱמָר, יצא: כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא יצמח עמל (חיוס ס ו).—והאמת, צמחה האמת, גגתה: אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף (סכ"י סס י"ע).—ובת"י: כצלים שירדו עליהם גשמים וצמחו, אם היו העלין שלחן שחורין אסורין, הוריקו הרי אלו מותרין (סני"ע ו ג). סאיטתי הפירות חייבות במעשרות וכו' התלתן משתצמח (מעש"ל א ג-ג). עד מקום שיצמחו שלושה כרשין וזו בצד זה עד שם הוא עושה בית הפרס (סכ"י יז ח). שבת וזרע מכל פסור וכו' בלא צמח, אבל אם צמח נעשה כדבר שאין דרכו להתלקט (ירוש' דמ"א ג). שיצאו דשאים ועמדו על פתח קרקע עד שבא אדם הראשון ובקש עליהם רחמים וירדו גשמים וצמחו (מל"ס:).—*וכנוי לשער שחור הצומח בנגע: הצומח מצייל מיד השער צחוב ומיד הפשיון (כג"י ג).—*ובמשמ' הוציא צמח, הצמית גדול: היתה שדרה ורועה הטיס וגמלך לזרעה שעורים ימתין לה עד שתלוע ויוסף ואח"כ יורע, אם צמחה¹ לא יאמר אורע ואח"כ מוסף, אלא הוסף ואח"כ וזרע (כלל' ג ג). המוכר פירות לחבירו (וזרען) ולא צמחו², ואפילו זרע פשחן, אינו חייב באחריותן (כ"ז ו ח).—*ובשאלה, צמחה הרעה: ובעת ההיא היתה אסתר נפחדת מאד מסני הרעה אשר צמחה בישראל (מד"ר אסתר, ומלמד אסתר).—*וְצִמְחָה כְּפָרְתוֹ: שבשעה שחמא אדם נתגרש בו ביום, ולמחר כראש השנה צמחה כפרתו (פסיק' כ"ז מו, קפו).—*וְצִמַּח עֲמֹד הָאֵשׁ³: בשעה שהיו ישראל מתנודדין מסע לסע

(¹) [צמחה, כך סנקר כמשנ' סנק' לזורנה ובהוצאות שכבלי: צימחה, סעי']

(²) [ועי' מעי']

(³) [כמשמ' עלה, בנגוד אל ירד, כמשמ']

ש"ח' א) בערב', וכן במקרא שם בכתובים כנון: דאגה בלב איש ישחנה ודבר טוב ישמחה (מעלי יג כס), כלו' ירימנה, בנגוד אל ישחנה, ובשעשועי לשון ישחנה—ישמחנה.]

(²) [בלשון הכתוב: אור צדיקים ישמח (מעלי יג ט).]

בקרחת הדקה, כ"י ציהמ"ד (שכטר).

צִמּוּר, ציון - מורס בצמרתו, רם וגבה, ואמר
המשורר: ואל נצב עלי ספים וגבהם, אשר
מעל לרום המה צמורים ⁽¹⁾ (בתי הנפש והלמס'ס).

צִמְרָה ט"ז.—חמיסות: רבי זירא אומר כגון דצמרי צמורי² וכו' חום הכל סיו הוציא על האור ללבוהו וכו' דלא ה"ל לאסוקי אדעתיה שתצטרף נשיבת הרוח לצימור שלו ויסתיע על ידה ללבוה, דלא שכיח שתצטרף נשיבת הרוח עם הצימור לסויעו וכו' כי הצימור הוא חם והרוח קר (פוס' ז"כ ס"ה ד"ס כ"ג).

[illegible]

ב. צמח, ממנו *צמח.

[illegible]

(1) ובהגהה על הגליון מלשון צמרת הארז.
ובנוסחה אחרת: אשר מעל למרום הרים צמורים.

(²) [ע"כ לשון הגמרה.]

(3) בארמ' צמח. בערב' משמשים השרשים צמח, צמחתי, צ'מח, צ'מח' למשגים אחרים. והשרש המשמשי בערב' למשג שמשמש בעבר' השרש צמח—הוא נ ב מ [ועי' שמת].

(4) [כ כ ין זה כנראה לשון דמיון היא, ובערב
כפאן ואחר g) משמעותו: אפי אחד; מנהג אחד שות].

(۵) بیان واحد

(חליטע פרושא, נעמט פרושא, "כי צו"י מו")—ואמר
המשורר: צלו עוד בן יונה, קנו לו צמקים
(כחצ"ע, נדוד הקי, כסנא ח, 30). — "צמקים משמש:
ואם תהיה הליחה ארומית מעופשת באצטומבא או
בכל הפה אין דבר יותר מועיל מן המשמש
אפסקים לחים וכש"כ צמקים המשמש (קאלון ג ו
ע). — "אין צמקים: ויין צמקים בין שנכמשו
בגטן בין שנצטמקו על ידי החמה או על ידי האור
ובו מקדשין עליו (אזכרה, קדר מערב) של שנת
ידיעה, (סא, — ב) "צמק במש" מצב הדבר ההולך
ומצטמק, הצטמקות: קדרת שנתכשלה כל צורכה
מבעוד יום, אם מצטמקת ויפה לה אסור להשהותה
על גבי כירה בשבת וכו' שהרי צימוק יפה לה
ובו (וסתרי, שמוס עז), התם הבשר והרקח המרקח,
בשהבשר תם מעל העצמות והוא מצטמק ומעורב
ברומב ומגין בכף דומה למרקחת שמוס
שמעריבין אותה יפה יפה ומתוך צימוק הבשר
עשנה נהפך לתובה וכו' (רש"י, יסוף כד י). דהני הוא
דבי צמקו באיבתו. מתורין אבל שאר פירות הנאכלין
בצימוקן מקבלין שוממה (הוא, חולי קנו: ד"ס
אין). תבשיל שהגיע למאכל בן דרוסאי ואין צימוקו
יפה לו מותר לשהותו אבל צימוקו יפה לו כל שלא
נתבשל כל צרכו אסור, נתבשל כל צרכו וצימוקו
יפה לו הכל במנהג המדינה (ר"ן על סוף, שנת עז).
ויין צמקין מקדשין עליו, לא שנא מכמשי בגופניתו
ולא שנא נצטמקו על ידי חמה או על ידי תולדות
האור, כגון שהנניסין בחמין למחר צמקין וכו'
(ערו"ם רענ ו). — "ובמשמ" בחישות בגוף בעל חי:
הצימוק המשות הוא הקורה מתגבורת היובש לכד
(פרקי נעס כג, מו:). חרותה וכו' בידו אדם מרפה
משום צמק ריאה (ר"י ח"ס, כוזרי ד לח), וכן
הצימוק והכתש ההווה מתקדחת השורפות וכו'
ומקדחת הצימוק והכחוש וכו' הוא אותו שהצימוק
היה בבשר (כרצוני, חס מיס, נקדמס חקק, כ"י
צמ"ד סעט). הצימוק המגיע מענין דומה לוקנה
(סס סס), וכן אם גמלתו בחיי בעלה או שאינה
חולבת לעולם כגון שיש לה צימוק רדים או
שפס חלבה וכו' (ש"ע סוף יג יח).

צְמוּקִי. ת"ז, —יש בו מן הצְמוּק, מן ההצטמקות :
וכשיארך הענין כבעלי (תקרות)
הצִימוֹקִיּוֹת ולא ימות ובו' (נכזוני, לזם ח"ס,

צמח ש"י, מ"ר צמחים, צמקים—(א) ענבים מיבשים
Rosine; raisin sec; raisin, וכמו"כ הרבה
צמקים כבושים יחד ועשויים עגול אחד, ששנים מהם
יוכל אדם לאכל כבת אחת אחרי שכבר אכל פלח
דבלה: ותקח מאתם לחם וכו' ומאח צמקים ומאתם
דבלים ותשם על החמרים (ש"י כס י"ט). ויחנו לו
פלח דבלה ושני צמקים ויאכל ותשב רוחו אליו (סס
ל י"ג). והנה ציבא נער מפובשת לקראתו וצמד חמרים
חבשים ועליהם מאתים לחם ומאח צמקים ומאח קין
ונבל ויין (ש"י י"ח). מאכל קמח דבלים וצמקים ויין
ושמן (דס"י י"ז ח). — ובתו"ס: ותורסין שמן על
זיתים הנכבשים ויין על ענבים לעשותן צמקים
(פרק"א ט). הפרד והצמקים והחרובין משועטין
עריסה (מעט"א ו). הקרובים מביאים התאנים
והענבים, והרחוקים מביאין גרוגרות וצמקים
(נכור"ס ג ג). אבל אם היו מסעכין זה את זה כגון
הדבלה והתאנים והגרוגרת והצימין הרי אלו
אינן חיבור (תוספת' טס"א ז). חד מעין דצימין
עאל לטיבריא, שאל גמלייל ווגה לרבי בא בר וברא,
אמר ליה אין כל ארץ ישראל עושה משוי אחד של
צימין, ואין כל ארץ ישראל עושה משוי
אחד של צימין, אלא כן אמר ליה אין מקום
בארץ ישראל עושה משוי אחד של צימין.
(יב"ט דמ"א ז ח). מי שהיו לו ביכורים, גרוגרות היה
מערבן חאינים, וצימין היה מערבן ענבים
(סס נכור"ס ג ג). מעשה באנשי בית מסל וכו' שהיו
מתלקין גרוגרות וצימין לעניים בשני בצורת
וכו' (כ"י יסוד, ערוכ' נא:). היה אוכל בענבים
והותיר והעלן לגג לעשות מהן צימין וכו' לא
יאכל מהן (בשבת) עד שיומין מבעוד יום (ב"מ כו:).
מה הגפן הוויש בה ענבים, יש בה צימין, כן
ישראל יש בהן בעלי מקרא, בעלי משנה, בעלי
תלמוד, בעלי אגדה (מ"ד ויקר' לו). — ובספ"א:
מייצינהו אסור, לכובשן במשוי, ולסוציא ליחה שכהן
לחץ היינו אסור שעכשו אינן נתלעים אלא לעשות
מהם צימין לאכלן בחול הוא מבוין (רס"י,
מ"ק י:). והתמרים, בשמו תרע מרים, והצמין, ואמר
גמלינוס הצמין מהו הכבוד (בסן פלקידא,
כ"י גוף, ז ג). וביב"א הוא כלשון הקדש צמין

[בערכי.] (1)

ושחני קמח גלי צמח חשמי שבל גלי שק עברי
נחרות תגל ערותך גם תראה חרפתך (יב"ט ז ג-ג).
— ובספ"א: ומנהג הליסטים בארץ ישמעאל לגדל
שער ראשם ולעשותם צמח תלויה להם אחורי
הצואר ומגדלים השער כמו עבות (רד"ק, ספ"ט, למס).
וה"ה שערי של נשי שדרכן להיות מגולין כגון
שערות הרגילין לצאת חוץ לצמחן מותר (הכנס
ל"ט ע"ג). — ואמר הפוסק: חלוצה חמה, תהי גלוייה
צמח, בזה ושמח, למה ושמח (כ"י הלוי, יונס, גאולה
לשם לפני שנועם). אידו לגדלו ארב ורכבו מלעמחו,
ביום תשלך לארץ מרתו וצמחו (הוא, מה ימחו,
דיואן ג, 194). — ואמר המפורסד: גבירים קבצו
פאדור מניהם וועם יעמו כלם בשלמה, ויחד קשרו
חבל כבודות עלי כל ראש ומצער לצמח (כמנ"ט,
מדרגה נכס, ספ"ט 87). לב שללה, בלחי וצמח,
כמה וכמה (הוא, מה נעמו, דיואן כלל, צודל). מתי לדר
יהפך נפך ומאתרי צמח שחורה לחי שחר משחורה
(כ"י הלוי, עין נדפס, ספ"ט 89). וחאירי בעד צמח
כשמש אשר תאיר והיא נכסית בעבות (הוא, ל"א,
דיואן ג, 316). חמה, בעד רקיע צמח אור לחיך גלי
(הוא, חמה, סס סס, 324).

צמח ש"י, — מעשה השער המצמח וגדל: נתק
וחם יוצא הימנה, שני נתקין וחם יוצא
מזו לזו, אם יש בו רחב שערות וזקקין ליטמא בשער
צהוב דק והפסיון להציל בצימח, אבל במשוור
אינו מציל עד שיהא בו רחב כגרים וכו' (תוספת' נגט'
ד ג). — ובספ"א: כמו צמח מסים יצמח כבת
חכמת מן חפוש (JQR XVI, 1904, עמ' 434). ולא
יתכן לכתוב ולפי עלות הענן, ועלה הענן, שאין זה
לשון סלוק אלא צמח ועלייה (רס"י, צמד' ע יז).
ומי מתליף, צמח תיסור חמה בצימח תיסור
לבנה (הוא, יומא כח:). לא לפי דעת האוסרים
שקצר הכתוב צמח שער השחור מן השבוע השני
והסנירו אחרי כן, אך הכתוב מהרו ואפילו בלי
צמח שער שחור (כ"א הקלף, גן עדן, עמ"א וטפס
ד קיס).

צמח, צמחית, ע"י צמין.

עקילם כבר לא ידעו בבית מדרשו של ר' יהושע ור"ע
בודאות ובדיוק פרוש מלה צמח. עכ"ש, כאן יותר
נראה לפי הענין שהכונה במלה זו היא לבסות שע"י
גלוייה תגל הערות.

בכרם: כי עשרת צמדי כרם יעשו בת אחת⁽²⁾ (ישעי' פ י). — ב) יהעל שהבקר מושך בו: מכר את הצמד לא מכר את הבקר, מכר את הבקר לא מכר את הצמד, ר' יהודה אומר הדמים מודיעין, כיצד, א"ל מכור לי צמדך במאתים. וזו, הדבר ידוע שאין הצמד במאתים וזו, וחכ"א אין הדמים ראייה (צ"ב ס ח). אם היה איבר נותנין לו את צמדו, חמר נותנין לו את חמורו (עכ"ל ו.ג). חבל זוג של ספרים וצמד של פרות⁽²⁾ חייב שתיים (צ"מ קט"ו). — ובמהמ"א: וכן צמד של פרות, חבל שתי פרות חורשות עם צמדן דהיינו נמי כלי אוכל נפש וגרמא בעיני שהעול שלהן של פרקים הוה (כ"ט, סס סס). אפילו אם הכל קורין לצמד לבדו ג"כ צמד סתם, כיון שהכל קורין ג"כ לבקר צמד אמרינן הדמים מודיעין (טו"מ ר"כ ו). דעיקר לשון בני אדם קורין לעול בלא בקר צמד (סס רנ"ב כג). — ג) "במשמ' חבר, ואמר הפיטון: כי צר צרה ציער צימדרו (ינאי, כי אמר, זולאי, קלג).

"צמדה" ט"ו. — מעשה האשה הצמדה לבעלה, האדם הצמד אל אלהיו, ברית, ואמר הפיטון: בת בורת לבית חמדתך, בעלות אדונים ואין לצמדך (שלמה הנבלי, חין כמדמ, קליס' יוס ד).

צמה⁽³⁾, ט"ו, כ"י צמחה — א) שער הראש, בפרט כשהוא ארך ורב ומרשל על הפנים, üppiger Haarwuchs; cheveux abondants; exuberant hair הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יוניג מכער לצמחה⁽⁴⁾ (ספ"ד ח). כפלה חרמון רקתך מכער

לנפילת החללים משני צדי הצועדים ומסיתים בפלשתים, כדגמת הקסה הנופלת מזה ומזה בחצות המענה, המחרשה, את צמד השרה.

(1) [ובערך אדמה (עמ' 69) פרש המחבר: צמד כרם, שטח אדמה בשדה, בכרם, שאפשר לעבד בצמד אחד ביום אחד, ע"כ. וכן רש"י למסוק: מקום בכרם יתרוש עשרת צמדי בקר, וכן רב המפרשים והתרגומים.] (2) [ע"י כדברי רש"י לקמן, שפרש במשמ' א), ובדברי החומ' (סס ד"ס וזלד) החולקים עליו.] (3) ע"י הערה הבאה.

(4) חרג' השבע' ופשיט' במשמ' שתיקה. לפי משמ' שרש צמת בסורי וערב', אך אין טעם לזה כאן. מעקילם לא נשאר תרגום מלה זו ביוגית, אך חמורי של החקספלא (Syro-Hex.) הביא בשמו: גדולא דשימא

לצמחה (סס סס ג). — ומשמ' בדבור החי בארץ ישראל במשמ' מקלעות השערות, גדילים. — ב) מין נסות המכסה מקומות סתרים שבגוף א): קחי רחום

עליו ור"ל הגדיל המושם עליך. גם ר' לוי ראה במלה זו שרש צמת, ואמר: האשה הוהת כשמצמחת (כך בכ"י במקום כמשמ' בנדר') שעה לאחוריה והוא חכשית לה (עד"ר ספ"ס על הסוק). — אך מנחם והבאים אחריו קבעו שרש צמס לזו המלה ע"מ שפת וכד'. ופרש מנחם: על אף, ר"ל כעין מעטה, צניף, וכך גם ריב"ג: נקאב בערב'. וכך גם ר"ש פרחון, והוסיף וז"ל: מנהג בא"י ובבל ואספסוף כל הנשים מכסין פניהן בסדין ובשכורבין. אותו על פניהן מניחין דרך שפת הסדין חור אחד להסתכל בו כי אסור להסתכל בנשים וכו'. רש"י: דבר המצמצם השיער שלא יפריח לצאת וזו היא השבכת והקישורים ע"כ. ראב"ע: הוא השיער הרב, ע"כ. וכן רד"ק: זה צמה היא ציציות השער שמכונה האשה על פניה. אנו רואים אפוא כי אם נוציא מהכלל את חרג' השבע' ואת הפשיט' שאין לפרושם שום טעם כאן, שאר המתרוממים והמפרשים הקדמו' נחלקו לשתיים: מקצתם, והם עקילם, ר' לוי, ראב"ע ורד"ק פרשו בעין שיער, גדילי שער או שערות ארוכות סתם. רש"י, סככה להשערות, ומקצתם והם מנחם ור"ש פרחון וריב"ג, מסות על הפנים. אך יש ראי' ממקום אחר כי היתה בעברית המלה צמה במשמ' שערות הראש, והוא בתחיל' סס ה: רבו משערות ראשי שנאי חנם עצמו מצמית איבי שקר. כך הנסחה המסורה: מצמית, ופרשו הקדמו' מלה זו מלשון אצמית כל שרשי ארץ, אך כבר נתקשו גם הקדמו' במלה זו כאן, כי מה טעם לקרא להאויב מצמית כל זמן שלא עלה עדיין בידו וממו. ונדהק ראב"ע ואמר: בדרך מחשבתם, אך זה דחוק, ולפי ההקבלה עם חצי הראשון של הפסוק: רבו משערות ראשי שנאי חנם ונלים לדבר כי מצמית הוא כנגד משערות ראשי, וצריך לאמר [בדעת רבים] מצמית, ר"ל מהצמח שלי, וזה מכרוע הכף לצד מי שפרשו כאן צמתך במשמ' שערות או גדילים. בערב' אין שם זה לשערות, אך יש דומה לו, והוא ג'מה א).

[במקרא לא נמצא אלא צמתך, בכנוי, ולא מן הנמנע הוא שצדקו התכמים שגורו את המלה מן צמת, ואף אפשר שהוא ש"ן צפת או צמת, ומן הכתובים יוצא שכל מקום שמוש "צמתך" כנסות מסתירה לאשה.]

(1) מה השבע' מתרג' κατακάλυμα, ר"ל המעטה, המכסה. אך עקילם העתיק המלה בכתב יוונית כמו שהיא: σεματέχ, כך העיר הירוש' בפרוש והעתיק בכתב רומי semmathech, וזה ראייה כי בימי

יגדל וכו' וחבילתם אל תהי פרודה (קטע מאגנס מזמן הסוף מהגני, ספדיאס של סכט, 66).

—סעי' צמד, — כמו קל : שמחבר חיות גדולות ומצמדן יחד (כס"י כתיב ג, ד"ה אחד סכט). — ואמר הפיטן : פיקוד אשר אליו נגלה, צימדים ולהם גילה קץ, נע לשוב מגולה (ינאי, חסה מקצב, זולאי, מז). בתפשו שני שעירים, כלביא צימדי גורלות בתחם לעטרת צבי וכו', כרת שעיר העואול חוקה צימדי בו תקות וחורית (כס"ג, קטעי ענזוס יוסיפ, Elbog., Stad. עמ' 150-151). עמוד נא אבי וקשור הטבח פן מגור ספני האבה, צמדני סן אחלל הובת (סול, אז צבר מוכ, קליסי ס עסיס).

—הפס', "הצמד, — כמו נפעי, ואמר הפיטן : בסכה אשר יצמדו, בסכת שלם יוצמדו, בסכת עמקים ימדרו, בסכת צלצל יעדרו (כ"ח קליסי, כי חסס מועד, קיבז' 3 סכות).

צמד ⁽¹⁾, ש"ז, כני צמדו, מ"כ צמדים, קמ" צמדי, — (א) צמד בקר, צמד חמורים, צמד פרדות, וכדו', שני שורים, שני חמורים, שתי פרדות וכדו', חבושים משכים בעל במחרשת וכו', Paar; paire; pair (of oxen) : יובא עד נכח יבוס היא ירושלם ועמו צמד חמורים חבושים ופילגשו עמו (ספעי יט י). ויקח צמד בקר וינתתהו (ש"א יא ז). וחנה ציבא נער. ספיבשת לקראתו : צמד חמורים הכשים ועליהם סאתים לחם וכו' (ס"ז יא ח). והוא חרש שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר וכו' ויקח את צמד הבקר ויובחתו (מ"א יט יט-כא). יתן נא לעבדך משא צמד פרדים אדמה (מ"ז יז). כי זכר אני ואתה את רכבים צמדים אחרי אחאב (סס ע כה). ונפצתי כך אכר וצמדו (יכ"ח כג). ויהי מקנהו וכו' וחמש סאות צמד בקר וכו' (איוב א ג). — צמד פרשים, שני פרשים יחד : וראה רכב צמד פרשים וכו' (ישעי כא ז). — צמד שדה, כסה שחרש צמד בקר ביום בשדה : ככתצי מענה צמד שדה ⁽²⁾ (ש"א יד יז). — צמדי כרם, צמדים עבדים

שני כדי הארון, רכנן אמרין צמצמן בין שני כדי הארון (מ"ד נכח' ה). — "וצמד העל את הבקר : פירוש הצמד, העול שצמד הבקר למשכו (ענין ענין למד). מי שיש לו שור יפה להרישה סחור על אחר שכמותו לצמדו עמו בעול (כס"י, צ"נ נח; ד"ה לזונן). אותם העצמות שנמזרו לכאן ולכאן הוא צמד אותם ושוקלם זה על זה (זוסר, מדרש סנעלס ח, ס"י טה, קס). העול שצמד ומחבר את השורים (נענ"ט, צ"צ ס ח). — "וצמד צדה לדרבו, ואמר הפיטן : אך צדה לדרבו יצמדו בטרם יום אסיפתו (כ"י נג'אס, יכסס כלל, עולס מלס כד). — וצ"י עני, צמוד, כמו צמד, סחבר : אין צב אלא צמודות (כ' סנעון, מ"ד נמל' יב). — ובסכת"א : הסינר מלמטה וחשב האסוד היא התגורה וצמודה לו מלמעלה דוגמת סינר חנשים (כס"י, סנות כס ה). ואמרו חכמי יון החבר אחר הוא זולתך ובאמת הוא אחת, כלו' אע"פ שהגופות מובדלים ומפורשים הנפשות צמודות חבורות אחת אל אחת (כ"י עקני, ספר מוסר ח ו). ה' אלהים נתן לי לשון למודים, למלאות עיניני חמורים, כיד השכל צמודים (כ"י סכ"י, סקד' ססכ' 6). והשופר חמורים ישמש בשני מקמים צמוד בורקה ואתנחה ובסגולה שהיא תלויה לורקה (סוכיס סקולס, דרכינכ, 87). — ואמר הפיטן : קנינך ארבע יסודות לפניך סדרות באונך, סכל חסדות ובכל צמדות בנאונך (כ"י ביאס, קנינך, סס"ז, 19). ערובים (הרברות) יחד זה אחר זה, וצמודים סחוח מול סחוח, לוחות כתובים מזה ומזה (כ' סנעון צכ ילסס, סנזיס מוס, קיבז' צ' סנעו'). למודי הרע צמודי חסנים לוקחי שוחר רודפי שלטונים (כס"י, ס' חלסי סלנחוס, קליסי עכ"ה). — ואמר הסשור : ושת להם עבתיים על ידיהם, ועל לבס צמודים הפתילים (כ"ס סנגיז, סלי סנס, ככודי, 152). וסשינה גדודה באורוע צעדה ועל ידים צמודה הסשפרת רעידה (ד"ס סל יסודי מלכיס וס"י צ, יעקס מן, 88). — "וטובה צמודה, ואמר הסשור : וכחול הים אשה לא ימד יהי ורעך בטובה צמודה, חוד כניך עד למעלה

⁽¹⁾ גם בערב' הדרום צמד בקר.

⁽²⁾ [קשה המליצה, כי מה לנו להוכיח את כמות המקום שקרה שם הדבר, וכיצד אפשר לקבע כמות זו בחצי מענה, כלו' סחצית הסחרשה וכדו' ? ואולם אין כבחיצי כאן לשון סחצית, אלא לשון סחציה, שה"ס מן חצה, כאלו היה כתוב ככתצי או ככתצות, וסמונה היא

בבראשית רבה הוצ' תיאודור. והכונה כנראה : קשרם בין כדי הארון כצמידת בקר בכדי הענלה. וגם זקמן לשון קשירה לכדים היא, הסשפשת גם בסמ"ט חלה בוקיף, צלב אח הנתלה בעמוד, ועי' צמצם, הערות.]

לדיו מכל דסרפין (צ"ל השרפין) ושמו צמג בערבי ובארמית קומא (ש"ס הגלג' מן הגניזס, גיטלנורג, 322). התרופות המחלקיות החלשות צומחות כמו צמג של ערבי (מלמד הסלסול לאלוליד חגן דעד, גנזי ישראלי נפריז, הול' גולדבלוס, מחצ' ח). יכתוש לבונה ומצטכי וצמג ערבי ויערבם עם לוכן ביצה וישים על מצחו (כ"מ אלדזי, סגילי חנוכה ד ח). או יכתוש אפר עלה הדם ויערבנו עם שעוה ושמן ורדים מוחכים ויטוח המקום או ב צמג ערבי שהוק ומנושה ונילוש בלובן ביצה וכו' (סס סג ג). קח רמון וצלחו תחת האפר וכו' ותוציא ממנו המין וקח מי שושניי שלשה פעמים בכמות המין ומעט צמג ערב (כ"א מודינס, סוד ישרים, סגולה יח לעינים). — ומ"כ: ויתכן כי יוצאו מן המור שמן כאשר נעשה במצטכי וזולתו מן הצמגים (מלמד מקיס נשמע מהמקרה).

צמד ¹, ממנו צמד, צמד, צמד, צמד. קל לא נמצא במקרא.

— כסע', צמדים, יצמד, יצמד, — צמד לפלוגי, דבק בו, נחבר אציו, *to adhere*; *sich anschliessen*: ויצמד ישראל לבעל פעור (במד' כה ג). הרגו איש אנשיו הצמדים לבעל פעור (סס סס ח). ויצמדו לבעל פעור ויאכלו ובתי סתים (סס' קו כח). — ובמד' : והוא נשטה אחריה ושוחטו לפעור ואוכל עמט ונצמד ² זו לזו (סס' נלק יח). — ובספ' : דלת אלמנה אמרי ליה שיפא, מי לוח אחד וכו' ויש שגורסין שיכא, מי שיכא שאינה נצמדת משתי צדדית והוא מלשון צמידים דמרגמינן שבכין (כ"ס, עירוב' קא). הכושת והאמונה נצמדות, כשתסתלק האחת תסתלק חברתה (כ"י ח"ס, נצמד

ש"י, צנור של צמג שעל גלגל העגלה, *Gummireifen*; *pneu*; *tire*].

¹ גם בארמ' צמד במש' חבר וקשר זה לזה. [וכן באשור' ובאוגרית' צמד].

וגורו משרש זה אף צמוד (לשון) במש' שמוש מלה אחת במובנים שונים כיהוד כשירה כמו חגניש ^a בערב', וכן מדרבים על הצעות צמודות, הצעות שצמידות, קשורות יחד עד שאין לקבל זו בלי זו; ובתורת החשבון, מספרים צמידים זה לזה, וכו'.
² [בחוץ' בומר נלק כח] : ונצמדים.

מלגים וסרבים בצמאונים ושרבים נהפך לשרו (כ"י נב' ארס, יחיל לני, סמונים סא, הול' מ"ל סידלנדק, 66). — ב) *במש' צמא : סח דנים הללו גדלו במים, כיון שיורדה מטה אחת מלמעלה מקבלין אותה בצמאון כמו שלא מעמו מעם מים מיסיהן, כך הן ישראל גדלון במים, בתורה, כיון שהן שומעין דבר חדש מן התורה הן מקבלין [אותו] בצמאון כמו שלא מעמו דבר תורה מיסיהן (מד"כ נכח' לו), שלא חבא גורגך לירי צמאון ¹ (ילק' שמע', ית' קס). — ובספ' : ויצמא שם העם למים, מלמד שנגע בהן צמאון, ולהלן ויבאו מרתח ולא יכלו לשתות מים ממרה, לא נגע בהן צמאון, אבל כאן נגע בהן צמאון (מדכס הגדול, סמוס טז לו, 180). בצחצחות, בעת צמאון ובצורת (כס"י, ישע' כח יח). כאדם שהוא צמא ותאכז ושותה לצמאון ולא כאדם שהוא שבע (סול, חגי' ח ד). — "ומ"כ, ואמר המפורר : הצמא (הנפש) לאיש שכל ולא תמצא אדם ירוה צמאון (כסע' ג, כס' אשכ, שירי שלמה ז, דוקס, 18). והרומ בתבונה עד לשבעה. והשקום כי הרגום צמאונים (סול, פטס סוד, סס ט, 17). שלח אלהים השכל אליה לפרוש כנפיו עליה ולהאיר באורו עורונה ולרוות במימיו צמאונה (כ"י סג' ח, סס' הקד' 6).

צמאוני ², — נחש צמאוני, מין מסיני הנחשים : אמרו כי הנחש הצמאוני יארכו זרת ועל גופו כתמים שהורים רבים וראשו קטן וצוארו עב (קלון ד ו ג כח). — קדחת צמאנית, קדחת המעוררת צמא : קדחת יום צמאוניית זאת קרובה מהרעבונות והיא יותר נכונה שתחדש קדחת להקדר מה שתשקוט בו מן המים חוס חוק באידים וכו' (סס ד ח לז). ועי' צמין.

צמאי ³, — מחכונת המדבר, ארץ הצמא : וכל בונתו לרכוב אניות ודרדור בציות ולהתפשט במדברות הנוראות והצמאיות (קונן ויכוסים, ילסן עקרים, הקד' ח).

צמג ² ס"ז, — שרף הנוסף מעצי שמה וכו', *Gummi*; *gomme*; *gum* : כשף זהו שרף שמעולה

¹ [בכבלי (יומא טז) : צמאה, עי' ערך זה].

² [מן הערב צמג' א], וגורו ממנו צמיג, ס"ז.

במש' נמשך כצמג, *zäh*; *visqueux*; *viscous*, ובמש'

במכות המצמיאות הנזכרות (סס סס). וירחיק מי הפולים והזרעונים כי הם מצמיאים (סס סס). בכבר מצמיא או לסכה אחרת מצמיאה וכו' או שהמים בעצמם לא יועילו לצמא-בהיותם המים בלתי קרים או שיש בהם איכות מצמיא ממליחיות או בורקיות או זולת זה (סס ג יד ד).

צמאָה, ש"ב, — כמו צמא: מנעי רגלך מיהף וגרונך מצמאה (ינמ' ז כה). — ובתו"ס: יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם ושוחת בצמאה² את דרכיהם (יוסי זנ יעזר, אלו ח ד). מנעי עצמך מן החטא כדי שלא יבא רגלך לירי יחוף, מנעי לשונך מדברים בטלים כדי שלא יבא גרונך לירי צמאה² (כז נמון זכ ילחק, יומל טו). — ובסה"מ: צימאה לאדם תחילה דכתיב והשקית את העדה ואת בעירם וכו' אבל באכילה הבהמה קודמת (ספר מידים תתססנו). כמו שירגיש פה האצטומכא במה שיותר ממנו, וזו ההרגשה הנקרא רעבנות או צמאה, כי הרעבנות היא הרגשה בהתכת גרם החום והיבש, והצמאה היא הרגשה בהתכת הקר והרטוב (כן סלקיל, לרי סגו, כ"י זריע' מוזי). והרועה לעיון ולרוות צמאת נפשו יחקור בספרי מפרשי ארסמו' (ענכס קלחס, קופמן, 88).

צמאון, ש"ז, — א) ארץ של צמא, שאין בה מים: המוליך במדבר הגדל והגורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים (דנל' ס יס). והיה חשרב לאנש וצמאון לפכועי מים (שעי' לה ז). ושם נהרות למדבר ומצאי מים לצמאון (סהל' קו לנ). — ואמר הפיטן: עשה וירם קדקד בני שאון, ודמי שכרני בנאי צמאון (כ"ח קליק, איכה ספלקתי, קי' ס"ג). פלגי ציון וצמאון בלאחני גוקשה (כסע"ב, אני כחקתי, קינות, סדור כסע"ג, סעז). — וז"ל "צמאונים, ואמר הפיטן: שם (בגלות) ארכו לו ימים רבים בון

ארץ החישו לרצות כוראכס וחסדו יאמיצכס, ובנפשות צמאות לו שיר הנישו (סול, סרדו כעיוני, סס 244).

ב. **צמא**, פ"ע, צמאה, צמאון, יצמא, יצמאון, יצמא, יצמתי (חסר מ), וכונו כל"ס צמתי, — צמא האדם, היה צמא למים: ויחנו ברמידים ואין מים לשחת העם וכו' ויצמא שם העם למים (שמות יז ח-ג). השקיני נא מעט מים כי צמתי (ספס' ד יע). ולא צמאון בחרבות הולכים מים מצור הויל למו (שעי' מם כח). יקדים דרכו ויצמאון (איוז כד יח). הלא צייתי את הנערים בלתי ננעך וצמית והלכת אל הכלים ושתיית מאשר ישאכון הנערים (רות ז ט). — ובהשאלה צמאה נפשו לפלוגי, השתוקקה אליו: צמאה נפשו לאלהים לאל חי סתי אכוא ואראה פני אלהים (סהל' מנ ג). אלהים אלי אתה אשתרח צמאה לך נפשי כמה לך כשרי (סס קג ז). — ובתו"ס: כמה שיעור עיכול, איר יוחנן כל זמן שאינו רעב, וריש לקיש אמר כל זמן שיצמא מחמת אכילתו (נכ"י כג:). — ובסה"מ: כאשר צמאתי¹ לראות עורך וכבודך וכו' חשבנע נפשו במראות ערך וכבודך (כס"י, סהל' קג ג). — ואמר המשורר: לכו שברו בלא הון אם רעבתם, שתי יין וחלב אם צמיתם (כ"י סלוי, חמור לנכס סמקס, MGWJ 1908, ענ"י 248). — וזי"י "צמא: וזה כמח אני הומה ועל מעין המליצה צמא² (כ"י סריני, ליסיל ו).

— ספס', הצמיא, — הצמיא את האדם ואת הבהמה, גרם להם שיצמאו, שיגיעו בצמא: להלחם עליה, ולא להרעובה ולא להצמיאה ולא להמיתת מיתת תחלואים (ספרי דנל' קט). — ובסה"מ: ואם הרשע הרוצה לעשות תשובה סרעב את כשרו ומצמיאו טוב יחשב לו (כחצ"ס סמט"א, הגיון סנסס, עמוד ז, טו). כי יתאוות (החולח) המים, הרבה לשותות ולא וויע מנע אותם מלשותות המים והצמיאו עד מאד (אף, 160). — והצמיא המון וכד', עורר צמא: חמור החם סתיד ומרפת וכו' והוא מרבה הזיעה ומסעש השחן ומחליש העכול ומצמיא (קלחון ח ז ג ו). ולפעמים יהיה בסבת רפואות ומזונות יצמיאו בהרצחה או בהתחלות וכו' והנה מצמיא הדבר העב וכו' (סס ג יג ח). ואמנם אותות ההווים

(1) [ס"א: צמית י.]

(2) כך סנקד שם.

(1) כך כ"י קופמן ויוסף אשכנזי (MGWJ 1898), עמ' 44, [וכן גרסת רש"י, כמו שמעיד] רשב"י דוראן במגן אבות: כתב רבינו שלמה כי בצמאה כתוב במשנה והוא כמו וגרונך מצמאה, ע"ב; [וכך בסדרו רפ"ז (עי' פה, סדור עבודת ישראל, 272), וכך במשנה

אבות, הוצ' שטרק. ועי' ערך צמא.]

(2) [בילק' שמעי' (ינמ' כס): צמאון.]

ראם מצלצל (כסא שלמה, גימט' ילינק ה, 86). —
"וכפ"י במשמ' שצה והלל בקול צלצל: שמש וירח
יצלצלוהו, הכוכבים מסבילותם וסלסולוהו, חבל
ומרומה תהלותיו והללוהו (טור חס"ע, סקד'). — ואמר
חמיטן: סליאם מצחו מה, צלצלו הכל צומה (כ"ח)
קלי, חלפיד, שח' ח"ס). כל שנאן ושרף יסלסלוד, כל
לביון וצבא נצח יצלצלוך (כס"ג, כל סנאן, סליס'
יוס"כ, צילניק ורננילקי, 177). גצלצלך בצהלה,
נקרישך בקריאה (משלם בר קלוימוס, נאמירך, שח' יוס"כ).
— סס', "הצלצל" — התצללה האון, התחילה צוללת:
רונמת הפתאים האוסרים שב ה ת צ ל א ז נ א ז נ
השמאלי וזכרים אותם לרעה ובצלצל אונם הימני
וזכרים אתם לטובה (פסנסיס, יריעות שלמה ח, כ.).

ב. *צִלְצַל, ט"י, — צֶלֶק בלי וכדו' כוויח, כמו סֶלֶק:
משל עשר נודות נפוחות ומונחות במרקליון,
צרך המלך למקומן, מה הוא עושה להן, מתירן
ומוציא רוחן. ו צ ל ק ן (1) בוויח, כך דרך הקב"ה
כל מי בראשית ו צ ל ק ן (2) באוקיגוס (מד"כ בראש'
ה, סילודוק, 38).
*צִלְקָת (3) ט"י, — סימן שנשאר מפצע שנתרפא (4),
Narbe; cicatrice; scar: השחין והמכות וכו'
היו מורדין מהוויין, עשו קרום בקליפת השום, וזו היא
צרכת השחין האמורה בתורה, חורו וחיו אף על פי
שמקומן צלקת נדוני' כעור הבשר (נג"ע' ע' 3). שחין
יכול מורד חיל ונרפא, או ונרפא יכול עד שיעשה
צלקת תיל שחין, הא כיצד נרפא ולא נרפא וכן הוא
אומר למטה צרכת השחין הוא, עד שתקרום בקליפת
השום (פסד' ויס, חזיקי סק' ו). מכות אש יכול
מורדת חיל והיתה מתיית חמכוה, יכול עד שתעשה
צלקת תיל מכות אש, הא כיצד הייתה ולא הייתה'
וכן הוא אומר למטן צרכת המכות היא, עד שתקרום
בקליפת השום (סס' סס סק' ז). נשכה בלב ונעשה
מקומו צלקת תיו מוס (כ' סקד' צס' כ' סילא,
כחז' עס). בשר נעשה מקומו צלקת (מר בר רב
חסי, נדה כה). — ובסחמ"א: וביון דמפרש כי חבורת
זו אינה חודרת שמעינן מינה כי עור הוא שאם
נעשית בו חבורה ועשה מקומו צלקת וכיוצא בהו
(כ"ס, טס ק:). אפילו חסרו בשעורה מעור בשרו
תייב בחמשה דברים שהעור אינו חוזר אלא צלקת
(סו"ע חו"מ, סובל ס' יד). ויש אשר מקץ שלשה או
ארבעה ימים ישוב הקרום לאיתנו ופניו יתכסו
לשכות רצפה חדשות, מכלי אשר ישאר עליו כל
רושם וכל צלקת (ילסק טויס, סדיסחיס' ה, 21).

צִם, ע"י צָמִים.

- (1) [במד"ר שבדפוס': ומסלקן].
- (2) [במד"ר שבדפוס': וסילקן].
- (3) צִלְקָת ולא צִלְקָת, ע"י שמות הנגעים בכה"ק
לר"ר קצנלסון, היקב, פרס להמליץ, דף 64.
- (4) [בנראה בעקר סדיקה, סן א, צלק].

ג. *צִלְצַל, ט"י, פע' צלצל, צי' מצלצל, — מכסה
בצל (1): הווי ארץ צלצל כנפים, תיו
דאתן לה כספינן וכו' ואני אומר לפי שחן שרויין
במורח והארץ חמה העופות נאספו' שם והיא
מצולצלת בכנפי עופות (כס"י, יטע' יח ח).
*צִלְצִלּוֹתָ, ט"י, — כמו צִלְצוֹד: והקול גאמר על
כל דבר שיש בו צלילות או צלילות
(כחז"ס הסטיא, מנלס, סונלס, 42).

א. *צִלְקָ, (2) ממנו א. *צֶלֶק, צִלְקָת.

ב. *צֶלֶק (3) ממנו ב. *צֶלֶק.

א. *צֶלֶק, קל לא נמצא.

— סס', *הצִלְקָ, — הצִלְקָת הראה, נסדקה (4), rich spal-

(1) [כך נראה לחבין את דברו רש"י, מלשון
בצל כנפיד וכדו'].

(2) [ע"י בהערה למעל א. צֶלֶק].

(3) [בתיב אחר של סלק, בי על יד ק נשמע גם

ס צמו צ. וע"י בהערות שאחר זו].

(4) [ע"פ הארמ' שבתויס: צלקיה מצלק, סדק
ובקע אותו (אח התנודר), אצטליק רישיה, נבקע ראשו,
וכן בערב' צלק א, דקר, פצע וכדו'].

(2) صلق

גדולה מלבש נקלה שליוך ואחנור בצלצל שליוך (יחזק' יומא ו ג). עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של ליתן שנאמר התמלא בסוכות עורו, וזה עושין לו סוכה, לא וזה עושין לו צלצל (1) שנאמר ובצלצל דגים ראשו וכו' לא וזה עושין לו ענק שנאמר וענקים לגרורותיו וכו' לא וזה עושין לו קמיע שנאמר ותקשרנו לגרורותיו והשאר פורסו הקב"ה על חומות ירושלים וכו' (כ' יוסקן, נ"ב עה).

צלצל * ט"ע, — השמיע קול צלצל כמו פעמון או צלצלים (2): צלצל של מקדש של משה היה ושל נחשת היה, נשבר ותקנוהו ולא היה מצלצל כמות שהיה (ורש' ספס ה ו). — וצלצל האדם בכפיו הקיש בהן כמו בצלצלים: גמילות חסדים לאנשים מנין אנו למדין, מאיובל, שהיה ביתה סמוך לשוק וכל חתן שהיה עובר היתה יוצאת מביתה ומצלצלת בכפיה ומקלסת בפיה וכו' (פד"ח יז). — ובבב"ש דבר ושר בקול צלצל, ואמר הציטן: צבאות צאנך יצלצלו בקול (סוף, חזיקי חיומה, ספס ח כ"ח). קולו קרת יצלצלו בחליל (כ"י בן אבישור, אל חלילים, ענזס, קובץ מע"י גלו', 24). המצלצלים בצדק וצדיקים אחר (יומאן כהן בן יוסף, סמאמיריס צחיה, מס' חילע' ג, קבו). קול תורת לצלצלה, נור ועטרת לכללה (שמעון בן יוסף, ספס, סדר זמרים). כהנים ולוים מצלצלים ומורים, החסידים ואנשי מעשה מרדכי (יחזק' בן יוסף, חנו צמחות, מערכי ליל ג כהן). לשון לרנן לתוסף ולצלצל ולנצח בנגינות ולחנעים ושר (משלס בן קלוימוס, חנוץ כח, ענזס, סוף). הארץ לקראת עניו מלסלה, לרוקעת בסכמה בכנפיה צלצלה (קצץ על יד יא, י). יחוד שמו בקר וערב צלצלי, כל הנשמה יה תהלל הללי (לוי חנן חלחאל, לנס יסידס, ידיעות מנחן שוקן ד, כח). — ואמר המשורר: בחורש סיון נחנה דת לנוחלית, והנה עתה נפל בכון מלילית, תורה מה תחא עליה, מי יצלצל חלילית (פיוטים וסידים, דודון, גנזי ספס ג, 261). — ובעל חי: שור גועה, אריה שואג וכו', מיל גוהם,

צלצל * צלצל, מ"ר צלצלים (1); סמ"י צלצלי. — בלי מכלי הנגינה, מיתרים מתוחים על בלי חלול ומכים בקנים דקים על המיתרים, Zimbel; cymbal(e): דודר וכל בית ישראל משחקים לפני יי' בכל עצי ברושים ובכנרות ובנבלים ובתפים ובמנענים ובצלצלים (ט"ז ו ס). — צלצלי שמע, צלצלי תרועה: הללוהו בצלצלי שמע הללוהו בצלצלי תרועה (ספס' קט ס). — ובתו"ס: אלו הן הממנין שהיו במקדש, יוחנן בן סינחם על החותמות, אחיה על הנסכים וכו' בן ארוח על הצלצל וכו' (ספס' ס ח). אין פותחין משחי חצוצרות ומסופין עד לעולם, אין פותחין מתשעה כנורות ומסופין עד לעולם, והצלצל לבד (ערכ' צ ס). מיריתו היו שומעין קול החליל, מיריתו היו שומעין קול הצלצל (תמיד גס). והקיש בן ארוא בצלצל ודברו הלויים בשיר (סס ג) צלצל שבמקדש של נחשת היה ומימות משה היה נפגם, שלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים שתקנוהו ולא היה קולו ערב כמות שהיה (תוספתא ערכ' צ ג). התמלא בסוכות עורו ובצלצל דגים ראשו וכו' מקישים בצלצלו ואומר כל מי שעשה מצות רגילות יבא ויאכל מראשו וכו' (ספס' ר"ב, ספס' חסידים דקוסות, צונד, ספס:). — ואמר הציטן: על נהרות ככל עינינו בדמעות כליו, מקדנך אהליבה ואחלה על לב העליו, צלצלי שמע החרשנו ובנרותינו תליו, שם ישבנו גם בכינו (כ"י הלוי, מי קסן, ספס' 114). ארצה ויערב לי שרי וחללי, בכלי תפי וצלצלי (סוף, אל יעל, דיואן ג, 184). — ואמר המשורר: ערונות ורדים תנה לך למצע ואל נא תשימם בצנות וצלצל, וקול סיס וענור ויונה וחור טוב לך מנעים קול נבלים וצלצל (דונ"ט, ספס' ג, 88). — ועי' צלצל, הערה. — ובנחש הצלצל, כמו נחש הצלצל, ע"י נחש.

צלצל * ט"ע, — כמו א. צלצל, חגורה: הלבו ומינו את נחונין (לכחן גדול) וקינא בו שמעון אחיו והלך והלבישו אונקלה וחגרו צלצל (2), אפר לחן ראו מה נדר לאהובתו א"ל לכשאשמש בכחונה

(1) לא נתברר מעם הסגול במקום החירק כאן. [בנראה נשמע חתירק על יד הגה הצ' הנחצי לפעמים כסגול.]

(2) [כבכלי (מכח' קט): בציצול.]

(1) [כלשון חגורה יש להבין את המלה לפי הענין, ולא כלשון סבת צל וכדו'.]
(2) [ובארם' שבתו"ס במשמ' קול הצלצל והעוף המצרצר: חמיתין מן רחוק ושרי מצלצל (יחזק' חנו' ס י).]

כל עצר ופרי אדמתך יירש הצלצל (דבר' כח מז). — ועי' צרצר¹). — ובסהמ"א: נחננו אוצרותיהם בעזבונם ולא העמידוהו לעולם. על השבונם מן יגנוב שכר רעבונם ולכן אין לתמוה אם הושם ראשו בצלצל ופרי אדמתו וכל יגיעו יירש הצלצל (עמנו', ממז'). כח, 225). — ואמר הפיטן: (הושע נא) כרם מתולעת, לקש מארבה, מגד מצלצל, נפש מבהלה, שובע מסלעם וכו' (כ"ח קליק, חידום מאכר, סוסענות). — הצלצל הפתים, חפושית שבכית: צלצל הכתים שאין לו כנפים² הנקרא חכוששתא היא כונפוסא³ (אסף, 111: כ"י).

ג. **צלצל**, קמ"י, צלצל, — צלצל בנפים⁴, מלה לא נתבררה משמעותה: חוי ארץ צלצל בנפים אשר מעבר לנהרי כוש (שע' יח ח).

ג. **צלצל**, קמ"י, צלצל, — צלצל דגים, מלה לא נתבררה משמעותה⁵: התמלא בשכות עורו ובצלצל דגים ראשו (חינו מ לל), — "ובמשמ' מצודה, רשת, ואמר הפיטן: קדש בעת יעיר ישקוט לקול עולה עד מי כאש נקלה וכרג בתוך צלצל ישוב מאוד מצל ילך לרוח יום (כנף כנפים, סומו', כז). — "ובמשמ' חוח וקין⁶), ואמר המשורר: ערוגות ודרים תנה לך למצע ואל נא תשיקם בצנות וצלצל (רמז"ע, סחיש ג, 38).

(1) וצריך, אולי להכדיל ביניהם? [ועי' בהערה הקודמת].
(2) [אולי בנגוד אל צלצל כנפים שבלשון המקרא].
(3) [הוא חפושית בעבר].
(4) [כדגמת עוף כנף במשמ' עוף בעל כנף, אין כנראה גם צלצל בנפים אלא צלצל בעל כנפים, ומרכיב החרקים ביחוד באדמת הככות באפריקה שהנביא מדבר עליה. וכנראה הבינו כך גם קדמונים, עי' בדברי אסף הרוסא על צלצל הכתים בערך הקודם].
(5) [כנראה מן צלצל, ולפי טורשניר בפרושו: חרקים שהשתמשו בהם בשרנוג (bait) כדי למשוך בהם את הדגים, שנקדו כראשם בכלעם את הצלצל, כנהוג עד היום להשתמש לשם כך בתולעים, בדגים קטנים, ועוד, ע"כ. ואולם חיו שבארו צלצל בשם כלי מצודה (עי' רז"ק), ואחרים כלשון חוח (עי' רמז"ע), ולפי זה השתמשו אף בסהמ"א].
(6) [עי' בסוף ההערה הקודמת].

tintement; ringing. נגינות טעמי מקרא של תורה נביאים וכתובים בין בניקוד של ספר בין בהגהת קול ובצלצל נעימות הנגינה (רש"י, דרכי קצ, ד"ה טעמי מוסק). אם יערב מרירות שור וכו' ותשים טפה באון יועיל מה צלצל וחמיה (רמז"ע, ספר סנקיונות ג ז). אבל הקערירות יחייב המנע יציאת האויר המוכה וקשקשו וצלצולו¹ עד שיחיה האחת להברות רבות ויתחדש לו כרמות ההברה המתחדשות (למז"ק רמז"ע ד ו, 28). — ואמר הפיטן: אלו אחר אלו מאדירים צלצולו ושלש קדושח ישלשו לו (משע צר קלוינוס, וכל העם, קלוק צ טענות). איך דממו מחוליק וחצוצרי צלצולו², תורה מה תהא עליך (היליני מעודה, גנזי שבער ג, 265). מרכים היו בשמחה ובצלצולים, מה יפועמיק בנעלים (יחזקל ז ילמק, חלוו צמלות, מעניצ צ ככות). — ואמר המליץ: שאותו ההקש והצלצל המתהוה כאויר ע"י הברת הדבור הוא עושה רושם באוזן המקבל ונפשו תרגיש וחשיג מה שהוגח לפניה להשיג (פסניס, ייעוט שלמס ח, הקד', ז). ושמירת יושר ערך הקולות השלמים והשכרים הוא העיקר והיסוד הראש זו שנעימו' הנגון טבוע עליו בלעדי עוד נעימות מקריות המצויות בנגון הכאת הקולות זחגלגלות היבכות ויופי הצלצל³ שבקול (קארמניץ) (פס ס"ז ח, לס:). — ונחש הצלצל, מין מסיני הנחשים: נחש הצלצל (קלאספער שלאנגע) מיניה חמשה הנקראים בשם זה על דבר קול הצלצל אשר ישמיעו בראותם מרחוק דבר אשר יחפצו להשיגו ולנשכו (י' סיניק, מולדוס הארץ, סח"ס, רח).

א. **צלצל**³, ש"ז, — שם למין שרץ העוף שמשמיע קול צרצור בשדה, Grille; grillon; cricket.

(1) [כך צ"ל, ובדפוי: וצלצלו].
(2) [כך צ"ל, עי' לוח הטעיות שבספר].
(3) [השמות צלצל וגם צרצר נולדו בחקוי לקול צרצור או צלצל בעלי חיים אלו וכן בא אף בערכ' צרצר מ"ר צראצר א) במשמ' צלצל בעבר].
ואף חיו שפרשו צלצל, בטעות, באמן אחר, ואלה דברי אחד מחכמי קראים: יירש הצלצל, יקרצה אלחון וקיל אלפראש וקיל אלדוד, ע"כ, ובעבר: יכרסמנו החלון, וי"א הפרפר, וי"א החולעת (לקי"ק, ריג).

(2) صرصر, صرصر

מרבית ולא צלפים, לא קשרת ולא רצפים (כצ"ג, וכן היה, שירי כצ"ג ב, גילוף ורצפים, 217).
א. *צֶלְצוֹל¹, ט"ז, מ"ר צלצולים, צולצולין, — חגורה דקה, שלשלת קטנה לקשט — Gurt, Kett-
chen; ceinture, chainette; girdle, chainlet
זו לצילצול קטן שארג בו שני חוטין על שלשה בתים (תוספת' שנת י"א), ותחת חגורה נקפה, מקום שהיו חגורות בצילצול נעשה נקשים נקפים (שנת ס"ג), אבל לא התחיל בה (במלאכה) קודם י"ד לא יתחיל בה ב"ד אפילו צילצול קטן אפילו שבכה קטנה וכו' (כ' מאי, ספ"ס נה:). היא (הסוטה) חגורה לו בצילצול², לפיכך כהן מביא חבל המצרי וקושר לה למעלה מדריה (קוט' ס:). לא שנו (שיורכך כהן על אצבעו שלקחה) אלא גמי, אבל צילצול קטן הו' יחור בגדים (כ' יהודה כ"י סי"א, זכ"ש יע.). הלבישו באונקלי וחגרו בצילצול, העמידו אצל המוכה, אמר להם לאתיו הכהנים, ראו מה נדר זה וקיים לאהובתו, אותו היום ששחמש בכהונה גדולה אלבוש באונקלי שליכי ואחזר בצילצול שליכי (מנ"י קט:). בקשה (ושחי) ליבנם אפילו בצלצול כוונה ולא הניחו אותה (מד"כ חסד, לנ"ל חס וחס). — ובספ"ס: צלצולין קטנים שעושין אותן העם כבית יד שלהן לצרור כהן מעות וכו' מותרין (משום בלאים) (רמב"ם, כלאים י"ט), כרך (הכהן) על בשרו כגד שלא במקום בגדים כגון שרכו על אצבעו או על עקבו, אם היה בו שלש אצבעות על שלש אצבעות ה"ז חוצץ ופוסל, פחות מכאן אינו חוצץ, ואם היה צלצול קטן הואיל והוא חשוב כגד בפני עצמו הרי זה פוסל ואע"פ שאין בו שלש על שלש (הוא, כלי המקדש י"ח).
ב. *צֶלְצוֹל³, ט"ז, — כמו צלצל בכלי נגון: צלצול⁴ היה במקדש, של נחושת היה והיה קולו ערב (ס"ה, עכ"י י:).

*צֶלְצוֹל⁵, ט"ז, — ספ"ס מן א. צלצל, קול הדבר המצלצל, השמעת צליל, אף בדבור האדם, Klingeln; שלשלת.

(1) [גם בארמ' שבתים ושבתרגומים: צלצולא, ואולי אין כאן אלא סכסא נחצי של שלשול, שלשלת.]

(2) [ועי' עמ' 5471, הערה 1.]

(3) [פרש רמב"ה: צלצול, קורין ציטבש והן כעין ב גלילי נחושת ומכין זה בזה.]

through: והוא ממנו (מן הרם) אחת למעלה ושבע למטה ולא היה מתכוין להוות לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף (יומא ס"ג), — "ובששמי הזה, ואמר הפיטן: סובב כדרכו ועמד בעמדו והצליף ממנו כמשפט דם פר (יסקי צן יסקי, חסה כוננה, עבודה יוס"כ, מנח' חט"ל ב, רע"ז:). רצה רצון לכפר משוחי והצליף על קיצוץ רצף השעיר החי (קטע עבודה יוס"כ, חלצונן, הלוקם למכנת יסכאל ו"ח, 71). קח של שעיר והצליף בשפר, קרא אחת ושבע במספר וכו' (מטולס צן קלויניוס, חסוס נפלאוסד, עבודה יוס"כ, Elbog., Stud. עמ' 180). ע"ל פנה להצליף דם פר, פנה לשחוט שעיר עם והוה, ע"ל פעמים שבע ואחת יצליף צהלי כנוסרו תוכן הווית, שרם צליפת שבע שם לטוהר מוכח וכו' (כצ"ג, קטע עבודה, סס, 138). קרב דם פר לכפורת והצליף קרמה יוה באצבע ולא בכלי (לזכר קלה, עבודה, מנח' חט"ל ב, קל:). תעורת למעלה גם למטה מכל חכם נעלמה תורת מצליף משפטה וכו' ינה דם כדת נערכת ודם פר ימול כדת סיני, יו כמצליף על המרכת אשר לפני ה' (כצ"ג, לזכרה, עבודה יוס"כ, ח"ג 238).

— פני, *צֶלֶף, — כמו הפע', הזה דם, ואמר הפיטן: צלף אחת ושבע לכשרון (כצ"ג, בלדני ילקה, עבודה יוס"כ, קוצ' מע"י בלו" ב, 16). צעיריו המהירו כף ומגם קמורת, צלף וחפן ככף ולי באיפה (קטע עבודה, Elbog., Stud. עמ' 163).

*צֶלֶף, ט"ז, מ"ר צלפים, — הוית חרם כמצליף, ואמר הפיטן: ובכן היה לאין מחמד כל עין וכו' לא בקע, סדק, פצע, ואף הכה בשוט, וכך תרגם שם אף פֶלֶח (חרמון) צלפא, ומכאן כנראה אף בלשון החבטים צֶלֶף בשם לשית האכיונה הבוקע מן האדמה. ובתרגומים הארמיים למקרא בא אצליף לא בתרגום מלה שבמקור אלא כתוספת: ארבעין יצליף וחמיר חד ילקינה (ס"י, דנ"י כ"ב), יצליף בקורניסא היך גבר דמרים ידוה, כתרג' של: יודע כמביא למעלה (ספ"י עד ס). ולפי שמוש השרש בסור' נראה שאין לבאר יצליף שבתרגומים ירים יד להכות, אלא כמשמ' יבקי ע דבר, וגם יבקי ע באויר דרך לפמיש, לשוט. אך בלשון המשנה אפשר לבאר כמצליף. (יומא ס"ג), כמי שמבקיע ממש ואמנם בבבלי (ס"ס נד:). באור: מאי כמצליף וכו' כמנגדנא, כל' כמסנה להלקות, להכות בשוט, והוא ע"י שמוש המלה בארמ' שכבכלי. ולפי משמ' זו משמש הפעל בדבור היום.]

צלף ⁽¹⁾, ממנו **צִלְפָּה**, **צִלְפָּה**, **צִלְפָּה**, **צִלְפָּה**.

צִלְפָּה ⁽²⁾, שו"מ — שיח או אילן תאביונה, Kaper-
capier-bush; strauch; cāprior; הצלף מתעשר

תמרות ואכילות וקפס (כ' חליצוק, מעשרי דו).

הצלף, בית שמאי אומרים בלאים ובית הילל

אומ' אינו בלאים (תוספ' בלא' ג יז) הצלף, בית

שמאי אומרי' בלאים בכרם ואינו בלאים בורעים,

בית הילל אומרי' אינו בלאים לא בכרם ולא בורעים

(יב' ע"ס ס. ס.) ששה ספיקות הן, הצלף באילן

בבית שמאי, כל חרס בכלי נתר בבית שמאי וכו'

(כ' ס"ה נסכ' כי יוסקו, ע"ס ס. ס.) אין לך בא

למחשבת פטור אלא שלשת המינין בלבד רימון

ושקמים וצלף (נכס ר"ט, ע"ס ע"ס ח. ח.) מעשה

כחסיד אחר שנפד' לו פרץ בתוך שדחו וגמלך עליה

לגדרה ונזכר ששבת הוא ונמנע אותו חסיד ולא

גדרה ונעשה לו נס ועלתה בו צלף ומסנה היתה

פרנסתו (כ"ה, שנת קנ'). שלשה עיון הן, ישראל

באומות כלב בחיות תרנגול בעופות וי"א אף עו

בבהמ' דקה וי"א אף צלף באילנות (כ"ט ע"ס נן לק"ט,

ז"ל כ"ה) — ומ"ר צלפין, מי צלפין: כל השקין

(שפתר לשחוחם לרפואה בשבת) לאיתווי מאי,

לאיתווי מי צלפין בחומץ (שם קי.) — ובספ"ה א

ושש' (אלתם) ישראל (אל) שיש לו כרם נמוע ומלקטו

ומאספו בכל יום מפני שמוציא פירות בצלף ואם

אינו מלקטו ועווב אותן בשבת וביום טוב הולך

אותו היום לאיבוד וכו' (ש"ס ספ"ה) מן סג"ה, בינלצוק

נ, 153. כבר ⁽⁴⁾ בלשון הקדש צלף (מספ"ה ספ"ה א,

כ"י כר"ט מו"ה) — ועיי' נצפ"ה.

צִלְפָּה ⁽⁵⁾, קל לא נמצא.

— הפע', הצלף, הבקיע, durehauen; fendre; to hew

(1) [עיי' בהערות הבאות.]

(2) [כש"ע פטרי באה המלה אף במקרא (כחמ']

ג ל, ועיי' לקמן.]

(3) [פ"י הרמב"ם: יש ממנו שהוא הפרת והוא

נקרא תמרות ויש ממנו פרי יבש כעץ ויש ממנו עלין

והוא הנקרא קפריסין ויש ממנו פרי מבושל כל צרכו

וכו' והוא הנקרא תאביונה, ע"כ.]

(4) [פכ"ר א] בערבי.

(5) [מן הארמ', בסור' מצוי הפעל צלף במשמ']

(א) כ"ר

כמעט קט אני נספה, יראה צלעי צר ילעג וירחיב
פה (חול, יעלה יסם, ע"ס 148). כי יקרני מסון מכאוב
וצלע, ומעצר רעה נפשי נואשת, תבוא האמונה
ובאוני לחשת קוה לארני, הוא אל עשה פלא (יכ"ג,
סלמנסה וסדעס, סיכ"ה, 105).

ב. **צִלְע** ⁽¹⁾, ש"מ — מקום קרח בראש: אמנם הצלע
הוא אחר הגדול (של השער) לחסרון הלחות
(נכונני, ח"ס ס"ס ח ח, נסליי הסער, כ"י ביה"מ סכ"ע).

צִלְע ⁽²⁾, ש"מ — מעבר עורות, Gerber;
tanneur; tanner: וכן פואה של עיריית בש"א
עוקרין אותה במארופות של עץ וב"ה אומרים
בקרדומות של מתכות, ומודים בפואה של צלעות
שעוקרין אותה בקרדומות של מתכות (עניני' ס' ד).

ב. **צִלְע** ⁽³⁾, ש"מ — הגביל בצלעות, ואמר הפיטון: אין
צר וצלע יצליעוך וארך לא ולחב
ימציעוך (ש"ר סיפור, יוס' ז).

צִלְעָה ⁽⁴⁾, ש"מ — כמו צלע: (הן האדם היה כאחד
ממנו לדעת טוב ורע) כל זמן שהיה אדם
היה כאחד, וכיון שנשלה ממנו צלעותו, לדעת טוב
ורע (כני נכ"ס נסכ' רזי מנין, מד"ר צלע' כח). —
ובספ"ה א, במשמ' אשה: כי מאיש לקחה, יצאה
ממנו שלא בדרך הנוצרים כדי שלא תתפרץ במשכבה
עם שאר אנשים רק לבעל בריתה שהוא איש שלה
והיא צלעותו (מקוני ע"ס, נכ"ס' ז כג). ובעל
הבית כשוב לבו בסעודתו ודבר נחומים אל הכבודה
צלעותו לאמר את הגבירה כמה יגעת היום, נפשי
ירעה לי בראותי כמה תהמי ותחגי (אזנ' עקו, ונלדנעס
עסר, ויכ"ס, סה).

(1) [ע"פ הערב' צלע a].

(2) [כך צריך לנקד, והוא ע"פ הארמ' שבתו"ם
צִלְעָה, צִלְעָה: דהוח שכוח בשוקא דצלעי (כד' נו);
והפואה (עיי' שם, הערות; פ"ה, הערה) היא חמר הצבע
האדום, השכית ביותר בתקופה הקדומה, והוא ששמש אף
בעשית עורות מאדמים, ואחרים פרשו צלעות במשמ'
סלעות, סלעים, או כשם מקום, ואינו נראה, ואולי בא
הכתוב צלעות במקום צלעים ע"פ טעות הכנה, כאלו
הכונה: צלעים, צלעות. וביתר הלשונות הקדומות נקראת
הפואה הרגילה בכנוי: של צלעים.]

(א) صلح

(מו). —"ובתאור גבולות עיר או ארץ: וכן אם היתה העיר משולשת או שיש לה צלעות רבות מרבעין אות' ואח"כ מוציין חוץ למרובע אלפים אמה לכל רוח (הלכות, ח"ט פ"ט ז). צלעו היותר רחב (של אמריקה) הוא הצפוני תחת קו המשווה (כ"ט בלדן, טכני עולם, ח"א, 2). —"שני צלע, דו-צלע, ווג צלעות: והמשלשת בדי' מנים, בשני הצלע (1), בקבע, בעמוד, בגג, אלו הן שני צלע, זה השני משוכים ימין וימין שני' כי ימין ושמאל חסרועי, והקבע זה ששני צלעים קבועים עליו וכו' (משנה המדות ח). —ובהשאלה לענינים מופשטים: והדעת העשירי הדעת הידועה בקדמות וחוא דעת מורכב מצלעות רבות וכו' (כ"ח ח"ט, ח"ד ח). —"צלע הפסוק בשירת המקרא וכדו', דלת או סוגר, אחד מן המשפטים הקצרים הבאים בתקבולת, Halvers; hémistiche; hemistich והוא (כל פסוק בספר בן סירא) מחובר לרוב משני צלעות, הצלע האחת משל והצלע השנית נמשל (בן זאב, הקדמה בן סירא).

א. **צֶלַע** (2), ט"ז, — צָרָה ואסון, Unglück; malheur; misfortune: ובצ"ע שמתו ונאספו (ספ"ל לפי). מן ישמתו (אויביו) לי כמוש גללי ערי הגדילו כי אני לצלע נכון ומכאובי גגרי תמיד (ספ"ל לפי). — ובמשמ' פְּשָׁלוֹן: כי שמעתי דבת רבים מגור מסביב הגירו וגגידנו כל אנוש שלמי שטרי צלעי אולי יפתח ונוכלה לו ונקחה נקמתנו מפניו (ימ"כ י). — ואמר הפיוטן: צכאות כל פועל, לצלעים ירמי תעל (כ"ח קליר, חכמים, מוסף ח"ה). שונאין הם ילבושו בשת, כמו בצלעי שמתו ביבשת (תנ"י) נעודם, יו"ל זכור). לאיר הכינוי צלע (3), נאוש מרני גלע (שלמה הסגלי, חזן לור, יו"ל פ"ט פ"ט חכמה). — ואמר המשורר: כל שוד מאד נקל לנגד שוד רע חשבתיהו כמו צלעי, דמה לבכי כי יהי לו צור יום צר וחוא שמח ליום צלעי (רמב"ם, חכמים ו, 68). חיה סלעי ביום צלעי (כא"פ, חזן חמה, חזן 68). רבו נגעי

(1) [בדמיון לשלש קלשון (ש"ח י"ב כח). עין

הערות שמירא למשנת המדות, עמ' 18.]

(2) אולי במרמז מחלה? (ואולי גם במשמ' זו בעקר שה"ם מן צלע, מקרה שאדם צולע ונכשל, בשלון, כהקבלה שבכתוב: כמוש רגלי.)

(3) [במשמ' מכשול, ע"פ הכנה זו באיוב יח יב,

ועי' צלע, הערות.]

דופנותיו של גג וכו' (משנה המדות ח, מ"ד) טכניסטי, צקנן למכתם המסבון). חמשה פנים יש במרובעות ואלו הן יש ישרה בצלעותיה ובזוויותיה ויש מי שהיא משוני בצלעותיה וישרה בזוויותיה וכו' (ספ"ל, כי האלבסון בומן ששני הצלעים שוין יוסף שני חומשי צלע (תש"י הגוף הרכבי ס"ד, 147). ולפיכך הוצרכנו להוסיף וכו' כדי שיהא אורך הצלע של מרובע החקוק בתוכו ארבעה פסחים (אלכסי, פנה ג). והשטח אשר כל קווי ישרים נחלק למשולש ולמרובע ולמרבח הצלעות, והמשלש הוא שטח אשר יש לו שלשה צדדים ושלוש זוויות ויקופו אותו שלשה קוים וכל קו וקו מהם נקרא צלע (כא"פ, חכמים, סגור המשיח והספודים ח, 9). והמשלש נחלק לשלשה מינים, מהם משלש שכל צלעותיו שוות ונקרא משלש שוה הצלעות וכו' ומהם משלש שאין צלע מצלעותיו שוה לשנית ונקרא משלש מתחלק הצלעות וכו' וכל שתי צלעות מהמשלש עומדות לעולם על הצלע השלישית (ח"א, ספ"ט, 10). הוי יודע כי כל תמונה שמוחה אשר צלעותיה ישרות מתחלקת למשולשים ישרים שהם חסרים מן מנין הצלעות שנים (ח"א, ספ"ט, 78). הכל גדול מן החלק וקמר מרובע גדול מצלעו (ח"א, ספ"ט, 78). והמרובע בעל ארבע צלעים (כ"ח עקבין, ס' מוסר ג כח). יש בהן (בצורות הגדולות) בעל ג' צלעות וסחן בעלת חרבה צלעות, משלש שוה הצלעות וחוא שלשת צלעיו שוין זה לזה (הקד' אוקלידוס, כ"י כונתני, רומא). כבר ידעת שכל שטח ימנהו אחד מצלעיו במספר אחרי הצלע השנית, על כן אם ידעת מספר השטח וידעת אחת מצלעותיו תוכל לחצוא הצלע השנית (כא"פ, מנחה מוסר, 68). שהאלבסון מהמרובע אשר הוא מחבר הזווית הנצב ישוה מרובעו לב' מרובעי הצלעות (כ"ח ביבאגו, דרך אמוס, סג, מו). — "צלע המעקב, ובהשאלה למספרים, היסוד המספרי שבהכפלתו בעצמו יוצא המעקב, בדמיון לצלע, מקצע בקביה: שכבר התבאר שכאשר מעוקב ימנה מעוקב הנה צלעו ימנה צלעו וכו' (כא"פ, מנחה מוסר, 86). — ואמר הפיוטן: אין צרו צלע יצליעוך (ס"ח היסוד ז). — ואמר המשורר: ויחשוב משולש כמבוי מפולש, וישוה לקוטר מרובע צלעים (שלמה בנאליד, ס"ח קליר, ספר דברי חכמים,

צלעי, דמח לבבי כי יהיה לי צור יום צר והוא שמה ליום צלעי (סוף, ספס"ט, 58). מה לך צביה תמנעי ציריך מרוד צלעיו מלאו ציריך (כ"י סוף, מה לך, ספס"ט, 52). לא אדעה אם בין צלעי געצד לבי ואם ילך למסעך (סוף, סס סס). וכנחלי אש רתמים חם יקוד להטם בי רתחו מיקוד צלעי וגופתי, מופת באש להטה לבי במופת סנה לא תאכלני ולא חכבה בדמעת, ישלט יקודה בצלעותי עדי יותרת כשחור לבבי וכשלג קוצתי (כ"י סוף, גילת, מנץ עפ"ס, סס 124). וכן לבי אחזה לו נתחיו ולו שב אל צלעי לא אחזיתיו (כ"י סוף, גילת, ספס"ט, סק"ל, דודון, 2). הורש לבבי מצלעי כי ביום בכי לפרודי מרוד דלף (סס 6). ושם ריאה בקצהו אחווה, כחדרי הצלות היא גנוזה, ונפת עלי לבו קבועה (סוף, גילת, ספס"ט, סס 159). וברא לב אנוש בשני חדרים, להבין בו ולדעת סתרים, בצלות השמאל שם לו סדרים (סוף, סס 165). קירות לבבי ננעה היום והן חווה בצלותו ומסתככת (2) (אלעזר סגנלי, דיואן כדורי, כ"י, 1:). —"וצלעות צורקות וכוונות, צלעות אמתיות ומדמות: הצלות הצורקות יקרה להם שבר משני הצדדים ואמנם הכונות יקרה להם שבר מצד אחד (קלון ד' ג' ז). —"צלע של שום: ברא דחומא, כן השום, צלע של שום (כס"י, ספ"ט, כס). תומא יחידא, ראש שום שלא היה בו אלא צלע אחד (כס, ג' ט). —"בהנדה, צלע המשלש והמרב, ובצדדים שוה צלעות, מתחלק הצלעות, מרכה צלעות וכדו' (4): המרבעת בג' פנים, בצלע בחוט ובגג, איוו היא הצלע, זה המחזיק

(1) [העיר. דודון: הכונה כי לו שב לבו אליו לא אחז בו. מקום הלב נקרא, "צלעים" וכו'.]

(2) [על פי איוב ח' יו: על, גל שרשיו יסבכו בית אבנים יחזה, והכונה יחזה לו מקום בצלעותיו.]

(3) [הפרוש המובא בערוך (והנוכח ע"י חר"ש ואחרים) כי חלמות תרדן (עק"ל ח' ד) פ"י עלים וצלעות של תרדן, מיוסד הוא על הפירוש המיוסס לר"ג לטהרות, אבל שם המלים צלעות חתרדן וכו' הן הוספה, הבאה לא לבאר אה המשנה, אלא לתרגם את הערב' שבפרוש אצלע (ו"א אצלע) אל סלק (ע"י אששטין, פירוש הגאונים, 139), ואין כאן כוונת עברי. על מראה של צלעות ע"י צלע.]

(4) [וכן בערב' צלע א.]

צלע

הצלעות וכו' רחב הקיר אשר לצלע אל החוץ חמש אמות ואשר מנה בית צלעות אשר לבית (יחזק' מ"א ה-ע). —(ד) לוח עץ לצפות בו בנין; Brett; planche; board: ויבן ואת קירות הבית סביבה מצלעות ארוכים מקרקע הבית עד קירות הסמך צפה עץ סביב ויצף את קרקע הכית מצלעות ברושים (מ"א ו' יא). ושתי דלתות עצי ברושים שני צלעים הדלת האחת גלילים ושני קלעים (1) הדלת השנית גלילים (סס סס לד). — וכתוים: אלו מרפות בכמה וכו' נפלה מן הגג ונשתברו רוב צלעותיה (סוף, ג' ח). היה חותך ויורד עד השדרה וכו' עד שהוא מגיע לשתי צלעות רכות וכו'. בא לו לגרה והניח בה שתי צלעות מכאן ושתי צלעות מכאן וכו'. בא לו לדפן השמאלית והניח (כה) שתי צלעות רכות מלמעלה ושתי צלעות רכות מלמעלה וכו' (סוף, ד' ג). רס"ח אברים באדם וכו'. אחד עשר צלעות וכו' (סוף, ח' ס). נשתברו רוב צלעותיה פסולה, וכמה הן רוב צלעותיה אחת עשרה צלעות בשדרה מכאן ואחת עשרה צלעות בשדרה מכאן (סוף, סס). ביום שיועו שומרי הבית, אלו ארכובותיו, והתעונו אנשי החיל, אלו צלעותיו (מ"ד"ר ויק' יח). —וכספ"א: וכל אדם אויבו בין צלעיו (כ"י סוף, סוף, סק"ל). נשברו שש (צלעות של בחמה) מכאן ושש מכאן אם היו צלעות גדולות שיש בהן מוח מרפה (כס"ס, ספ"ט י' ז). ומלאו האברים עפרים, והקרבנים רגבים: והצלעים תולעים (כ"י סוף, סס"ב, 30). ואמר אליו אשקה נא את אחי ורעי, אשר אש אהבתם בין צלעי וכו' ואנשקה לבל רעי ואכבה עליהם, ובצלעי נחלי פרודי (כ"י סוף, סס"ט, סס 135). —ואמר המשורר: מכין בצלעותי סכונ שבתו ועל לחות לבבי אהלו תקע (כס"ג, לזי נחמה, כדורי, 23). יונים תעופנה כעב אל מערב, אתכם כחי האהבה השבעתי, לשאת שלומי אל ירידים רחוקי, אך בין צלעי אהלם תקעתי (כס"ג, ספ"ט י"ז, דיואן קמח, כדורי). מבקשנו והוא כינות צלעי ואראנו ועיני לא עצומה. והוא קרוב ולא ישמע צעקה אבל רחוק בבין מורה לימה (סוף, סס"ט, סס"ט 67). כל שור מאד נקל לנגד שור רץ חשבתיו כמו

(1) [חשבעים, חשש' והוולג' קראו גם כאן: צלעים.]

בשבעים אלף, ובנימין נכנס בעשרה ומתכרך בארבעים אלף (מדיר נחש' לד).

צִלְמוֹת ⁽¹⁾ ס"י, חֲשֵׁה, אַפְלָה, Finsternis; obscurité; darkness: ההם ההלכים בחשך ראו אור

גדול ישיבי בארץ צִלְמוֹת אור נגה עליהם (יסע' ע ח). הצולך אתנו בסדרב בארץ ערבה ושוחה בארץ ציה וצלמות בארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם (ינ' ז ו). וקויתם לאור ושמה לצִלְמוֹת (סס י יו). עשה כימה וכסיל והפך לבקר צִלְמוֹת וחשך ויום לולח החשך (עמ' ס ח). גם כי אלך בניה צִלְמוֹת לא אירע רע כי אתה עמדי (סס' כג ד). כי דכיתנו במקום תנים ותבס עלינו בצִלְמוֹת (סס מד כ). ישיבי חשך וצלמות אסירי עני וברול וכו' יוציאם מחשך וצלמות ומסרותיהם ונתק (סס קז י-יד). יגאלהו חשך וצלמות תשכן עליו עננה (חיוג ג ס). במרם אלך ולא אשוב אל ארץ חשך וצלמות (סס י כח). מגלה עמקות מני חשך ויצא לאור צִלְמוֹת (סס יז כב). מני חמרמרו מני כני ועל עפעפי צִלְמוֹת (סס יו יו). כי יחרו בקר למו צִלְמוֹת לא יביר בלהות צִלְמוֹת (סס כד יז). קץ שם לחשך ולכל תכלית הוא חוקר אבן אפל וצלמות ⁽²⁾ (סס כב ג). אין חשך ואין צִלְמוֹת להסתיר שם מעלי און

רגילים חו"ל לקרא לילד יחיד בלשון יונה וכדו' (כדגמת הכתוב: אחת היא יונתי תמתי), כגון: פרידה אחת יש לי (סס' קח), ואולי גם צלמונית בעקר שם צפור היא, כדגמת סנונית, ובהרחבה לחבה סלגונית, ובאשור' נמצא צִלְמָד, ויא צִלְמָת כשם צפור.]

⁽¹⁾ כך הקוד המסור, וראו בו לב הקדמו' וכמו"כ רבים מן החדשים מלה מרכבת צִלְמוֹת. אך כמעט מכל המקומות שבאה שם מלה זו נראה שאינה אלא נדרשת עם חשך, ולכן כבר סברו קצת הקדמו', כי זה שם ע"ם פִּעְלוֹת. מן ב. צלם כמו בערב' מ'לאמה א, ורגלים לדבר כי בתחלה היו אמרים צִלְמוֹת; אך אחר כך, מפני שהשרש צלם במשמ' חשך יצא מן השמוש הרגיל, נשתבשו המדברים, והרגישו במלה זו רסו להמלה מות והתחילו גם לאמר צִלְמוֹת. וכבר התפלפל בזה ריב'ג בהשרשים.

⁽²⁾ [לפי מורמשינר, ס' איוב, נתערבבו כאן שני חצאי פסוקים, והכוונה: קץ שם לחשך תכלית אפל וצלמות, ולכל אבן הוא חוקר וכו'.]

(א) ظلمة

(א) ظلع (ב) صلع

(סס לד כג). הנגלו לך שקרי מות ושקרי צִלְמוֹת תראה (סס לס יז). — ובמדר': זימן לו (הקב"ה לאדם) שתי אבנים אחת של אופל ואחת של צלמות (מד' סס' לז). — ואמר הפסין: ובבא עתו יצא (האדם) מחצריו לחצר מות ופצל חריו לצלמות (רשנ"ג, סס' מלכות, יס' רלון מלשניך). ויתן לפניך חתים והמות והאור והצלמות (מסדור רומני, רמנ"ע, דוקק, 71). הורוני בחצי מות וינהגוני לצלמות, רששתי ונששתי וכו' (כ"י סלון, חס' חלני, סלון, סס' 115). — ואמר המשורר: אחי עצה כמו שחר מאירה בעת צרת לצלמות מרמה (יוסף בן ססדי, סלני, סס' 28).

צִלְמוֹנִי ס"י, — השיך לצלם, לגוף, גופני: להוסיף שלא נכרא בו ביום הששי כי אם בחותיו הצלמוניות אשר הם סדרך הגולם והגוף (כאנ"ס סס' יס'ל, מנחם המגלה, 65).

א. צִלַע ⁽¹⁾ סמנו 'צִלַעַה, א. צִלַע.

ב. צִלַע ⁽²⁾ סמנו צִלַע, ב. צִלַע, *צִלַעַת.

ג. צִלַע ⁽³⁾ סמנו צִלַע.

צִלַע ס"י, צִלַע, צִלַעַה, — צִלַע האדם ער ירכו, חיה נטה על ירכו האחת בהליכה, liaken; boiter;

to limp: והוא צִלַע על ירכו (נחש' לז לז). — והצאן, וכדו', ובמליצה גולי ישראל שנדחו מארצם: ביום ההוא נאם יי' אספה הַצִּלַעַה ⁽⁴⁾ והנדהה אקבצה וכו' וששתי את הַצִּלַעַה לשארית (מ"כ ד ו-ז). והושעתי את הַצִּלַעַה והנדהה אקבץ (סס' ג יט). — ובתו"ס: מקרה אחד לצדיק ולרשע, לצדיק זה נח וכו' בשיצא מן חתימה הכישו הארי ושברו וכו'.

⁽¹⁾ בערב' מ'לע א, בערב' עלעא, ולפי Vollers Volksspr. u. Schriftspr., ע"ס 15, אמרו המרסים בערב' צִלַע במקום ש'אלע.

⁽²⁾ [עיי' בהערות לערך צִלַע.]

⁽³⁾ בערב' צִלַע ב.

⁽⁴⁾ [ואמר רדיק במבולל (דקוק ספעליס, ליק, י:): ובאה הנקבה בציור על דרך היחיד ולא יראה פוגדה יהודה אחותה נזמרה את הכרמים בציור ילדה, אספה הַצִּלַעַה וכו' או יהיה וכו' צולעה וכו' תואר במשקל שו"מטה.]

לו צלמון¹ ושבעו לו מטבעות, לאחר זמן קצא איקונותיו ושברו צלמוניו² וסללו מטבעותיו ומיעטו בדמותו של סלך (והסיר שנות, לא, יתרו). — ואמר המשוור: אמת נעלם יחיד עולם באין צלמון, והוא קדמון וכו' (לכצ"ט, ערוגת הסכומה, כהנא ז, 62).

ב. "צלמון" ש"י — כמו ב. צלם, צלמות³, ובהשאלה גיהנם, שאול, ואמר הפישן: תרוף לצלמון יועצי על צפוניך, תחן להכהב נוחצי פניניך (כ"ח קליה, טנא סורה, קינ' ט"צ), דחה ארמון (אדום הרשעה) כצל צלמון (מנכדי, מעוז לור יסועתי, זמר למכה).

* צלמונה, ש"י — כמו ב. צלמן⁴: משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדש, ששה חדשים בחמה וששה חדשים בצינה וכו' ואח"כ הוא מוציאן לשלג וכו' והיכן הן משלימין את נפשותיהן, יהודה ב"ר אומר בשלג, הה"ד בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון, השלג היא צלמונת⁵ שלהם (פסיק' כי"כ, עשר עשרה, צונק, לו; ; מעין זה תנחו' דלס יג; עזר' משלי לא). — "צלמונת" מים, גיהנם של מים, ואמר הפישן: טבם אוצרות שלג ואש וברד ומים טמונים למערת חיסה לצלמונת מים (כ"ח קליה, חקשעה כקל, תפלת בשם)⁶.

* צלמונית, ש"י — כנוי לבן יחיה, ילד יחיד⁷: דן נכנס בצלמוניתו אצל אביו ונתברך

אלהים הר בשן וכו', ולפי זה יהיה צלמון ש"י כללי, אורי במשם' חשבת מים מן ב. צלם, ויהיה שדי מלכים שם מקים, קשור אל מלכי צבאות שבשם יג. [1] [במכ' (מכ' דמזש ט): צלמיס.]

[2] [שם שם: צלמיו.] [3] [ועי' בערך הכא.] [4] [עפ"י מדרש לשון הכתוב בה תשלג בצלמון (ספ"י קס יט): אל תקרי בצלמון אלא בצלמות, ומעין זה התרג' הארמי למסוק.]

[5] [כך בפסיק' ר"כ ובמדר' משלי. בתנחו': צלמות; בתנחו' בובר (לס' י): צלמונא.]

[6] [השוה את התרג' הארמ' לספ' הבאת אל אוצרות שלג ואוצרות ברד תראה אשר תשכחי לעת צר (ליזנ' לז כז—כד): די גניוית תלגא לערן עקתא בגתונם.]

[7] [כך פרש הערוך, ומשם' זו יוצאת ברורה מן הענין, אלא שאין לקבל את פרוש הערוך מ' יוני או רומי, וכן לא הצע פרוש אחר המניח את הדעת. ואמנם

מצאתי צורת הצלם על כתפי (יוסף הכהן, ענק הנכח, סוף לערכי, 68), וגם את האיש נושא הצלם הכה כחצי (ספ', 61). — וגם במשם' צלב ככלל. — "צלם" ובקצור צל, במשם' מטבע קטנה מסמנת בצורת צלב, Kreuzer, נהג בפרט כפי יהודי אוסטרית, הונגריה וגרמניה הררומית².

ב. צלם³, ש"י — חשך ואפלה, ובהשאלה רשע, חסם: אך פצלם⁴ יתהלך איש אך הבל יהמיון יצבר

ולא ירע מי אספס (ספ"י לע ז). — ואמר המשוור: לתועה באשון לילו ולאובד בעי צלמו, סהרה אור באור פניו וסורה לך יהי צלמו (רמז"ע, ספ"י ח, 24). יה קום לעבדי שקן, צלםס הולך בצלם וצלם בגחלי צלם (כ"י הו"י, קרחיס צלצנ, דיוחן ג, 64).

* צלמה, ש"י, מ"ר צלמות, — כמו א. צלם: משל למלך הנכנס למדינה והעמיד לו איקונין ועשו לו צלמים ומבעו לו מטבעות, לאחר זמן כיסו איקונותיו שברו את צלמותיו⁵ וסללו את מטבעותיו ומיעטו בדמותו של סלך (כיקטי עס פירוס חנן יקרה, ז, ט, יתרו).

א. "צלמון" ש"י, — כמו א. צלם: משל למלך ב"ו שנכנס למדינה והעמיד לו איקונות ועשו

[1] [יבך נהגו לקרא אף לערים כגון Deutsch-Kreuz שבהונגריה בשם צלם.]

[2] [ביתור השתמשו במספר ח"י צל בנדרות נדר בעליה לתורה.]

[3] ע"י הערה הבאה. [4] רב הקדמו' וגם רב החדש' פרשו גם צלם זה במשם' דמות וצורה, ואמרו כי הכונה כאן דמות לא ממשית, אך זה רחוק. אך כבר פרשו דוגש במשם' חשך והסכים לזה גם ריב"ג ובמ"כ רש"י. [ואולי צל בצלמות הלך במק' בצלם יתה לך כדעת למברמ (REJ Art. 1894, עמ' 281).]

[5] [במכ' (מכ' דמזש ט): צלמיו. ועי' א. צלמון.] [6] [עפ"י לשון הכתוב: בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון. (ספ"י קס יט), וכן נמצא צלמונא, צלמונא בארמ' במשם' צלם. ועי' ב. צלמן, הערה. ואמנם במסוק הבינו רב המפרשים צלמון כש"ע פרטי של החר הידוע ממסוק אחר (ספ"י ט. מ), אך כל המסוק קשה. ואולי יש לצרף לענין אף את המסוק שאחריו, בהקבלה של שדי במשם' שדי, שדה, אל חר, כגון: בפרש שדי מלכים בהת (במשם' כסוי, ספ"י?) שלג, בצלמון הר

היו העם מבקשים תועלות הצלמים ההם (שס' כג). ותיבין אנו לעיין בהתחלת האדם וכו' והצורך הסביב לעשותו על הצלם אשר הוא (סוף סו"ס, ספיקה ס'). וכן נראה לי שלזה כיון החכם המסדר ברכת חתנים באשר והתקין לו מסנו בנין עדי עד וכונו מסנו שב אל צלם אלהים הנזכר (כוח מן ג). עבודת הרבה קבעו עובדי כוכבים לכל צלם וצלם ולכל צורה וצורה (כונ"ס, עכו"ס ג' ב). שהבטיל שאינו יודע החכמה האלהית והמלאכה ההיא בראותו הצלם ההוא בדמות אדם בכל משמחו הגלוי ובתבניתו ובדמותו ובמראהו יחשוב שנעשה כמו שנעשה האדם (אגרת חתן להרמז"ס). וזיעק הצר האכזרי ויעש לו צלם דונג בתבנית איש (מעשה נזכר משנת ס"ק וכו' למנצח חולד טוב צלליך 1878). ולא שנה זה העניין פעמים אלא חד להודיע כבוד הצלם שלא לנהוג בוקלות ראש וכו' (כ"י עקנין, ס' מוסר ג' יח). הוגד לנו כי אמרת כי הצלמים לא יועילו ולא יזיקו (כ"י ספיקה מוסרי פסילוקוסים ג' ח). הצלמים שנחלקו אינן צורות על כלים וממכע אלא צלמים ממש מעצים אבנים או מתכות וכו' (כאנ"ד מנכונא, סאסכל, סדק כל פלגים). ויפתחו הוקנים אותו ולא מצאו בו כי אם תיבה אחת קטנה בתלון צפונה ויפתחוהו ויבצאו בה צלם זהב אחד בדמות אדם וזכירו שתי וערב (כ"י זכאל, טעשועים ג' מדרש 62). והיה למלך אוודרובל בת ושמה אושפוטנה יפת מאד וירקמו את צלמה אנשי דורה על לבושיהם מרוב יפיה (ויקמון סדק ג'). ואתן זהב רב לאומנין ויבנו את צלמי ויקימו אותו בין הבית ובין קדש הקדשים והיה צלמי לזכרון לי בבית הזה בית אלוה הגדול (ס' סדק ס'). ויצו ויעשו האומנים צלמי נחושת כתאר בני אדם והמה חלולים (ס' סדק יח). ואת האליל אפולונום צלם של זהב השליכו בתוך האש במצות המלך (ס' גילגול, קכ"ג). וקחי אתי תבניתם (של ארוסתובלוס ומרימי) רקום ריקמת צלם שניהם ושלחי בידי אל אנטונינוס והיה בראותו את צלמי הבחור והנערה הוא ועשה כל חשע (ס' סדק). והיה כמלך. כוסתוברוס באדם ויבקש להוציא את אדם מתחת יד יהודה ויקם את צלם הקדמוני לאדם (ס' סדק, נזו). המוכיח את מי שאינו נוכח והמלמד את מי שאינו למד כמננן בין המתים או כצועק אל

הצלמים (כ"י בן נחמיהס, ס' משלי ט ז). אנדרטא, ס' צלם מלכים העשו לכוור (כיענ"ל לר"ס סדק ג' כג). ובמעט שאין מלון שהוא בית גוי שלא תמצא בו הרבה צלמים מצוירים או חקוקים בכותל (מכונס משנן ס' ו'). כי לא היו יכולים כל כחות השטן לפגוע כי עד הסור צלם אלהים מעל פניו כל יוטל מצדו מורא עליהם (כ"י חלטיק, חיוג ל יח). — ואמר הפיטן: ובעון צדמים נעז גנתון צלמין (כ"י קליל חכ"ס יסב ספלט ספרון קי" ס"ג). — ואמר המשוור: יה קום לעבדי שקן צלם מן חולך בצלם וצלם בנחלי צלם (כ"י סלוי, קדלס נלנז, דיואן ג' 64). כלם (כל היצורים) הלא ידמו צלמים לבשי שלמים (סוף מודיס לך, טע"ס 108). ובהיכל לפני העמידו תועבותם ואת כל צלמי סככותם (כאנ"ד, ח"ך לזכר, ח"ך 176). ערכת שתי לי ואהבתך דודי העירחני ראות צלם סך (סוף, סדקס, ספלט ח, 70). — "ובמשם" גוף האדם, ואמר הפיטן: גדולתו לאין קץ עצמה, יהללוהו גדוריו בסודם, גלם על צלם נשמת, כי לה' עין האדם (סוף, לזכרס, טענ"ס יוס"ס, ח"ך 283). — "ועל האדם בכלל: ה' נתן לישראל זה הכלי שהוא התורה שהוא מיישיר ומנהיג הצלם הזה החביב (3). (מנחם קדלס, קופמן, 86). — בית צלם: מעשה בדמשיקא שהיה שם בית צלם אחד והיה לו כומר שמו אבא גוליש והיה משמש לפני צלם שנים הרבה וכו' (מדר"ג, טענ"ס ג' טו). — "הכמת הצלמים: ומהם הכמת הצלמים, והכונה בה לסוג הכוחות השחקים בכוחות סקת הגופים העפריים כדי שתהיה מזה כח פועל מעל זר (כ"י סלטיק, דלש"ס סכמ"ג ז' 68). — "לוח צלם, ציור-אור (4). ואמר המשוור: כרע כאח עמי תהלכת ובלוח צלם סך כיום כבדתני (יל"ג למח"ס לערים, סד"י יל"ג ח, 128). — "ובמשם" צלם ישו הנצל, Kruzifix; crucifix: ולא יכלו לגנח האפיפיור עד שאחד מההמונים נתיעץ במשרתיו שיעלילו על היהודים שאחד מהם גנב צלם אחד של כסף מבית תועבותם (סנ"ס יסודס, סונזר, 125).

- (1) [כרגמת המספר כ"ב כג ב, ועי' א. צלח, הערות].
- (2) [ע"י כמד' לג כב].
- (3) [ע"י אבות ג יד].
- (4) [ע"י הערה לעיל].

מלככם ואת כיוון צלמיכם¹ כוכב מלהיכם אשר עשיתם לכם (עמו' ס כו). — ובתו'ם: כיו' בתמו נשתברו הלוחות וכו' והעמיד צלם בהיכל (תנ"י ד ו). כל הצלמים אסורים מפני שהן נעברין מעם אחת בשנה (ר' מליך, ע"ז ג ח). המוצא שברי צלמים חרי אלו מותרין (ספ' ספ' ג). חביב אדם שנברא בצלם, חבה יתירה נודעת לו שנברא

בצלם שנא' כי בצלם אלהים עשה את האדם (כ), עקיבא, חזות ג יד). ישראל וגוי שירשו בית גוי אינו רשאי שיאמר לו מול אתה צלמים ואני כילים וכו' (מוספ' דמלי ו יג). צלם של אמן היה ניסוח ושל עץ היה גרעין (מכ"י, מנכ' דספסח ז). ע"ז עברה עם ישראל בים וכו' ואי זה זה צלמו של מיכה (כ"י חלעזק, ספ' ספ' יד). אפי' היו שם שני צלמים, אחד עשוי במין דלופקי ואח' שאינו עשוי במין דלופקי וכו' (כ' יוסקן, ירוש' דמלי ו ט). אדם שעבר עבודה זרה והעמיד צלם בהיכל אתה מקבלו בתשובה (כ' לוי, ספ' קנסי י ב). אשר יצר את האדם בצלם בצלם דמות תבניתו והתקין לו סמנו בנין עדי עד (נרנ'ס מפניס, רב יוסקן, כוונ' ט). על כל מיל ומיל היה עומד בורגן ועל כל בורגן ובורגן היה עומד צלם והיתה ידו עקומה וסרמא היכן ערי מקלט (כ' חנין, מד' ספ' כס י). צלם יהוריים הוא (מד' ספ' כס י). סופקן, 105). לא דיים שעבר עשה צלמו של מיכה אלא שהיו מקישין בלמי מעלה דברים (כ' יוסקן, צ"ר חלעזק, מד' ספ' כס יד). היה אחד מהן תורש שדחו לזכסן מעמיד צלם באמצע כדי שיהו ראשי תלמים מראין לה (נכס' ר' סופקן, ספ' חכ"ס ספ' כ' יוסקן דסיכנין).

הייתם יודעים שיש לכם אלוה משויב ומציל, למח הנחתם אלהיכם והשתחוויתם לצלם שאין בו מח להציל וכו' (סד"ח ג). — *עושה צלמים: מדת כשר ודם הולך אצל עושה צלמים ואומר לו עשה לי צורתו של אבא (מכ"י מנכ' דסיכס' ס). — ובספ' ספ' א: אני רואה צלם שיש ודמות פניה באשה יפה וכו' הצלם הזה אשת בליעל היה ובשעה שידע הבליעל את הצלם ותחר ותלד זה ארמילס (פסקי היכלול לט). שהיו עושים (הגויים) צלמים והיו מאמינים שכל אחד מהם יחולו בו כחות חגלגלים (כ"י ח"ס, כיוז' ד ח). אך

¹ המליצה קשה. [כיוון וסכות בספ' זה הם שמות האלים ציג ופנות הידועים מאשור ובבל, ועי' בהערות לשמות אלו.]

ספ' "הצלם" — עשה דמות צלם: עשיו לה כוונים להעציבה, שהיו עושים דמות בצק בדמות הכוכב בסו כתבונם עצבים צלמים תבניתם, ויהא להעציבה כלומר להצליח לשון דמות צלם (ספ' רש"י, מל' מפניס, גיג' 84). "הקב"ה באמרו הקדוש ובתחשבתו המהורה הצליח את צלמו והקרים את גופו (נכס' ספ' ספ' ספ' 55).

צלם ¹ צלם, צלם, צלם, מ"ר קמ"י צלמי, כ"י צלמי, צ. מיכס, — א) צלם של דבר, של אדם, וכיוצא בזה, דמותו וצורתו הגופנית, plastisches Bild; image plastique; plastic image ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וכו' ויברא אלהים את האדם בצלם צלם אלהים ברא אתו (נכס' ח כו-כז). ויוגד (אדם) כדמותו בצלם (ספ' ג). ועשיתם צלמי עשיתם וצלמי עכבריים (ספ' וס). וישומו את ארון יי אל העגלה ואת הארגו ואת עכברי הוהב ואת צלמי שחריהם (ספ' ספ' יל). ותעשי דך צלמי וזכר ותוני במ (יסק' יו יז). — ובתחבה גם צורת דבר מחקת בצבע וכדו': ותרא אנשי מחקת על הקיר צלמי כשדיים חקקים בשאר (ספ' כג יד). — ב) כפרט צלם עשוי בעץ או באבן או בכסף וזהב, לעברו עבודת האדם לאלהים, Götzenbild; idol(e) ואברתם את כל משביתם ואת כל צלמי מסכתם תאבדו ואת כל בטותם תשמידו (צמ' לג כג). ויבאו כל עם הארץ בית הבעל ויתעצו את מוכתו ואת צלמי שברו היסב (מ"י יל יט). וצלמי תועבותם שקוציהם עשו בו (יסק' ז כ). ונשאתם את סכית

¹ [בארם' ובסור' צלמא ואף צלמחא, ובאשור' צלם, וכן צלם, צלמ' בבבליות בערב' דרוסית, אך בערב' הצפונות צנמ' א] ואמנם שם גם פעל צלם ב) במשמ' חקק וספל. והיו אף שחשבו, כי מלה זו השאלה מן האשור' ביתר השמות השמיות, וכי עקרה מן ב. צלם במשמ' תמונת צל, ואינו נראה.

וכיוסנו נזרו משרש וח פעלים ושמות, כגון צלם במשמ' עשה ציור-אור, photo-photographieren; graphier: to photograph הצלם, צלם את עצמו, נתן לאחרים לצלמו, צלום, פעלה הצלם; הצלום, ציור-אור; צלם, מי שאמנתו לצלם; מצלמה מכונת צלום; צלמנית, בית הצלם וכדו'.

א) צלם ב) צלם

עם רכבו (שמואל, אז: חכמים, גמזי שבער ג, 27). עיניהם נשאו, והנה צרים באו, להצליל עצמם דאו, ובשרם אל תיראו (יוסף אלכזרחני, חמונז דאסונים, סס, 105). ומצרים כלו בתוך ים הצלילו (סס, 119). השפיל זרזן קמים הלוחמים חמים הצלילו כלב ימים כל סואן בשאון (על מה בני חנני, חזר נקר סס, ויכילי, כז). — ואמר המשרור: אשר הפילוך וגם השפילוך וים הצלילוך ובס אין לך מרים (יסודי) נן שסת, חס מיי סרסת, ססוי סלוי דוס, 8). — ובהשאלה, הצליל אלהים את החטאים, השליכם במצולות ים, כסה וכפר עליהם, ואמר הפיטן: שססם העברת, דפים הצללת, קצסם השבת (כ"ח קליר, ערז, קרזי, צ סס). כלה חטאינו והצלילה, לסשנה ישע עם זו להנצלה (רסע"ג, ח"ך נססס סס, סליס, לסעניס, קדור רסע"ג, סס). מיט נגרש חוכו הצליל, חוע זרון טסון ועליל (סלסם סכנלי, חס עוכינו חכו, סליס יוס ז). חטאתינו במצולות ים תצליל (בגמ"ה, חמסס, חכסנו, סליס ד עשי"ס). חטאת נעורו חצליל, וים יהפכו בצליל (יחמק, יוסז נססס, סליס יוס ז). והצליל בים כל עון נאלה, כי אחת ה' טוב וסלח (דוסס כל יידיד, סליס, קדור חסס לוצח, סקלג:).

— הסע, "הצלל" — כמו סע, ואמר הפיטן: סרעה וחילו כהצלילו אדום וסואב חלחלו, או נבחלו (חוסל המוני, יולי ס ססס, חס"י חילי, ח, קרו:). ועי' סע, הערה.

צלל (1), סע, צללו, תצליבה, תצלנה (2) — צלו אוניו, שמעו קול צלצול, או קול שאון, gellen; retentir; to tingle. הנה אנכי עשה דבר בישראל אשר כל שמעו תצליבה שתי אוניו (ס"ח ג יא). הנני מכיא רעה על ירושלם ויהודה אשר כל שמעיו תצליבה שתי אוניו. (מ"ב כל יב: וועין זס יכמ' כע ג). — והשפחים, צללו ספני בהלה, וזו וחקישו זו על זו והשמיעו קול: שמעתי ותרננו בטני לקול צללו שפתי (סנק' ג יז). — ואמר המשרור: ועל שפתי כאש צרבת להצליל (סלמון נן יכוסס סקלס, חממ' ס, 84). אל תשאלו על מה שפתי צללו כי סעלי ראשי

והצליל שם השמן (כ"י צן מלכי לדה, ס"י-אטסר' ח א). ולחן מניחו ששטריו מעורבין ולא ירדו שטריו לקרקעיתו ולא צלל (כ"י עקני, ס' מוסר ד' כו). — (ב) "בבשם" הורר ושקע במים וכדו: וראיתי עוד אנשים שהם טבועים בהבלי שוא ונצללים בנכבי ההבל ונכובים במעסקי שבולת האון ומשחקעים במרחבי יין (מכנ' ח"ד מוסס לר' נרכיס סקדק, 1870, MGWJ, עמ' 411). — ואמר הפיטן: כובלי וכביל כסורך בצול צלל (כ' שמואל סליס, סיוט לסיר ססיוס, גמזי שבער ג, 77). בים כנצללו בעופרת וגסמלו קקנה וסוף ראוס ממים וכו' (יוסף אלכזרחני, מוליד לימיו, סס סס, 86). — ואמר המשרור: ככו אחי וכו' עלי נחטף כלא יוסו ונלקח כלא עתו כנצלל במצולות (חלעזר, ככו חסי, סס סס, 241).

— ססס, "הצלל", — כמו קל, צלל ושקע: למה נקרא שמה (של כבל) מצולה, שכל מתי סכול נצטלו (1) שם (כ' יוסון, שסס קי:).

— סע, "צלל" — הורר למים והשקע בהם: ובשאון מי המלכויות צוללו (2) ובחתיך כסף בתוך כור באשם כן נתכנו (רסע"ג, נקסס, קדור רסע"ג, עח).

— הסע, "הצליל" — הורר ושקע במים וכדו, עשה שיצלל: וראו ישראל והכירו כל אחד שונאיו ונטלו כל כססם ווהבם ולאחר שראו נקססם הצלילם חקכ"ה כמו אכן (מדסס יוססס, ססווסס יכסיוס, ניסמ"ד לינק ח, 46). כל האותות שעשה משה במדבר דפי הצורך עשאם וכו' היה צריך להשקיע את המצריים קרע את הים והצלילן בחוכו (כמנ"ס, יסודי ססוסס ס ח). יתלה בה שיכבדנה (שועשה אותה ככדה) ויצלילה למטה (מססני נדיקס סליסס לנני יוסס). — ואמר הפיטן: נוחן חשועה לעס נכרא, סצליל ססיהם בעכרה (כ' חסס נר קלויסוס, סוסס, קדור חססון ססס). מרככות צרים עוכדי האליר, נער בס להשקיע ולהצליל (חוסל המוני, יולי ס ססס, חס"י חילי, ח, קרו:). הצללת סוני והצלת המוני. (נשסס חונגי, ח ססס, קרזי חכניל). טפשת לב סקשה לכו והצללתו בים

(1) [גם בארמ' צל, צלל, ובערב' צל, צלצל א],

ואף באוגרית' משרש זה מצלתם, מצלחים.]

(2) [ע"ם יתמו, ואחרים ראו בו בנין נפע'.]

— וכפ"י, צלל את החבית, עשה שיצלו וישקמו שמריה ויהיה יינתן זך ומוקק: עבירה היתה החבית וצללנו אותה (כ' יסודם צר סימון, מד"ר נראש' ס). — ובספ"א: ואת נבלתם תשקצו לרבות ובהושין שסינן, פי' בנדר שצוללין בו מה שירצו (עמוך ערך סנן). אם לקח במידת ניסן שהיא קטנה מספי שכבר צלל השמן אינו מקבל אלא השמרים בלבד (רמב"ם, מכירה י"א) ומסננין כמו צוללין היין בסודר (פי' המשי' להמנע"ם, סנה כ"ג). שמים הפירות במכתש וכותשים ולוקחים מימיהם ושמים את המים על האש וכו' ומסירים קצפו ומורידים אותו מעל האש וצוללים אותו בכנר (חליטע סרופס, מפתח הסרופס, כ"י נביט' מוז'). ועוד ששתן העכור אם יורכך ויצולל מעצמו או בצד האש יעיד על התחלת הבשול (עונים כן, מעטע טונים נ, אלץ הסדסס ס ד, מז:).

— נפס', יצל, נצל, נצלל, — א) שצללו אותו שנעשה צלול: נותנין מים על גבי שמרים בשביל שיצלו (סנה כ"ג). באר שנפל לתוכה חרסית או אדמה ימתין לה עד שתצול (סנה ס"א). וצללו המים המערבים בעפר) ולא יעברו (יב"ט נדס נ"ו). — ובספ"א: השמן אסור לאכול ממנו עראי ולסוך ממנו עראי משירד לעוקה, פי' גומא שמתכנס

(1) [במשנ' מנ' ליוורנו: יצלו; בקטע' כ"י משנ' מנ' מהגניזה (דלר 2182): שיצלו, ובמשנה שבבבלי: שיצלו, ועי' ד"ס. וביוצא אף מרגמה זו, היה מקום למעות בין יצלו מן א. צלת, לשון צליה, ובין יצלו מן א. צלל, ולפי זה אולי אף נסתמו לפעמים דברי ההלכה, כך למשל מנמקים הפוסקים למה אין מפיקים (עי' פקע' הפע', וההקרה בעמ' 5177 וכו') ביצה בסודרין, כזה: בשביל שתצלה, כל' משום שאו תצלה הביצה; אבל אפשר שביסוד הדברים פרוש קדום שאמר: אין מפיקים (מפיקים, מעבירים) ביצה בסודר בשביל שתצלה, כל' כבונה לצלול ולסנן אותה. מצד אחר אפשר שהיה אף בנין פע', במשנ' סנן בעבר' כמו בסור', וע"כ בא לפעמים מצננים (ח' מצללים?) במקום מסננים, וכן מבאר למשל רמב"ם: ומסננין כמו צוללין. (פי' המשי' סנה כ"ג).] (2) [יש שנקדו שהצל, שתיצל, הפע' ואינו נראה.] ובכ"י פי' הרמב"ם בערב' בכית הספרים בכרלין מנ' שתיצל.

האיליים (כ"א קליק, טעום, קדר ח טעום). — "ונהוג השם צוללת לספינה השטה מתחת למים, — Unterseeboot; sous-marin; submarine boat. — "וק"י צלל, כמו הצליל, עשה שצוליבי יצלל: עורכת (היד הגדולה) מסלת ישרה, פלאות ונוראות מאדירה, צוללת קמים בנבורה, קנאת מלחמת מעירה (סמטון צר ילחק, מחוללת, קדר ז ספס). — "ובהשאלה על חמאים ועוונות! ואמר הפוסק: חתן למלא רחמים ערך בעד צמים, צולל לניכבי ימים חמאים וגם אשמים (קטע עמודה יו"כ, Elbog, Stad, עמ' 155). פועל כמדתך עשה חסד עם כל בשר, צולל ודון והעבר ובכוש פריעת מוסר (חלים זן טענים, חלח טעא, סליח' סכר' יו"כ). — וכו' פטו, "צלול, מי שצלל במים, ואמר המסורד: אוי לבש לכוש חמה ויצא ביום פרעה וחילו הצוללים (ר"ס סגניד, חלי טעט, צדווי, 151). והוציא כל רכושה אשר הציף צולליה ודלה פניני מעמקיה (כשנ"ג, סגור לו דרכו, צדווי, 8). אשר יפרוץ בעינו הלא הוא כמו אכן בעסקים צוללה (ר"מ זן מנין, דרכי נעס, טו). — ובס"ג, "צלולה במשנ' גופת האדם הצולה בעפר (2). וגן הצלולות במשנ' בית הקברות, ואמר המסורד: תסור שמה מנחה וגם אבל תסור טובות וגילות וכו' ותחת צאלים גן הצוללות (חלעזר, צכו חלי, גנוי סכער ג, 242). — ב) "צללו המים, צלל ושקע העפר שבהם ועי' כך נעשו צלולים, וביס': משערין אותן עבדוין ואין משערין אותן צלולין, לא יחזור ויעברם (תוספת' נדס ג"א). ואין בודקין אותן צלולין אלא עבדוין, צללו חוזר ועובר (גנלי סס כ). — צללה העין, נעשתה צלולה: לעובר את העין וחוזרת וצוללת (כ' מיה, יב"ט' כחנ"א צ). — צלל, מדבר פלוגי, נעשה ריק' ממנו, חסר אותו: סחו צליל, על שצלל עליהם אותו הדור (4) מן הצדיקים (פסיק' ר"ב, סעומק, צונק, עא).

במים (ספ"י דנ"ז יח-יט). ואפשר גם לכאר הכל על שמש ירח וכוכבים שהם זורחים ומאירים ואח"כ שוקעים וצוללים.]

(1) [עפ"י מיכה ז יט.]

(2) [ובאותו שיר: בכי אחי עלי נחשף בלא יוסו ונלקח בלא עתו כנצלל במצולות.]

(3) [עי' גם א. צלול.]

(4) [רש"י (ספ"י ז יט): שהיה הדור צולל וכו'.]

(3) [פרש רי"ה שהכונה לוורחים בשמים, כלומר המאורות, והצוללים במים, כלומר תכנית כל דגה אשר

חתחדש מהאור האחד בעינו כאשר נעצר בדבר אשר יקפחו וימנעו לצאת ויחזור נדחה כצדרי הדבר ההוא וכו' ויבסל הקול האחד בעינו על מספר הדחייה ההיא ויסוב באלו הוא עונה לקול (ק' הגדלים).—ובמשמ' קול, צלצול: והקול נאמר על כל דבר שיש בו צלילות או צלצלות (כאז"ס, מנלם המנלם, מז). — וצלילות: האזנים: תאר לו (לכבוד השמע) ולצלילה יבוקף האזן וכו' (כדכזי, חזקת חיים ה' ח, כ"י ציהמ"ד שכטל). ואם (הכאב) מרוח והאות הצלילה והעתק הכאב (שס, צמליי הכלש ח, כ"י ציהמ"ד שכטל).

ג. **"צלילות"** ש"ס, — כמו א. צלילות, ופות: והמים בעור שהם לחים ואין שם רק קרישה לכד יקרא רפש והוא בעין ספיר. וצלול ובשעוביו נוטה לייבש נקרא טיש עם צלילותו (כאז"ד לזיכר ח יא, וכסס, לב:).

א. **"צלילות"** ש"ס, — תכונת הדבר הצלול, ופות, כשם: Klarheit; clareté; clearness שאדם מאיר נר כניתו להאיר, כן בשברא עילמו בדבור צוה הקדוש ברוך הוא על צלילות המים להוציא אור להאיר לעולמו (כזיאל, ד"ס צלצלים, חמשטי, יב:). הבדיל הוא קרוב במבטו לכסף ומתחלף מסנו בשלשה עניינים בריח, ברכות ובצלילות (סער השמים לזני הכלב' צ' צ' ח). ויש חזיל בני חיי ומוזני לאו בזכותא תליא מילתא, ר"ל לאו בזכות וצלילות של אדם לכד תליא מילתא, אלא במולא, לשון יול מים מדליו (נועם חזימלך, חולדוס, ויעס). ועי' אין לו שום מניעה ויכול להיות מסירת נפשו בזכות ובצלילות ויגיע לאחזרת האמיתית (שם חקת).—וצלילות היין, וכותו משמרים: ואף זה היינו דווקא בשאין ענבים באותו מקום הצלילות וגם יש אומרים דבעינן שיגיע הצלילות עד שולי הגיגית (סשו' מהכ"י קולון לב). — צלילות דעת: והתענוג לחכמים יפה כדי להרחיב דעתם ללמוד ההכמה בצלילות דעת (כ"י נן כסמיאש, פ"י משלי יע י').

ב. **"צלילות"** ש"ס, — כמו ב. צלילה, סחלת צלילת האזנים: ויועיל (הבצל) לכבודות האזן

ב. **"צליל"** ש"ס, — קול צלצול¹: והוא שתתשוב באבן מושלבת מרחוק עשתה צליל והכתה אדם אחד השיג בחוש ראייתו מראה האבן ודמותה והשיג בחוש שמעו צליל אבן וכו' (כ"י ח"ס, פו"ס, סיפור י). ושעשב שתארו כך כשיקח אדם מעליו וישיטתו בבית הצואר שלו יעלם מבני אדם וכו' וכשיקמירו מסנו תחת השמים ישמעו בני אדם באויר הסמוך לנו צליל וקולות נוראות (כ"ס ח"ס, פו"ס ג' ט). כהתחדש (הקול) בגוף חלול בהסוך הכרת וצליל בהיר בהרים (נמי הסנס והלחשים ד, כ"י סני). ואשר ישמשו מסנו בעלי זאת המלאכה (הנגינה) ברב מן הסוגים החזקים הוא אשר יובדלו שני המרחקים (בין הנעימות) ממרחקיו השלשה על יחס המוסף שמינית ושמינית הכל והוא האמצעי מהמינים השלשה אשר זכרונם כי הם מצאוהו מחיותו חוק מהם הסכמה והיותו ערב מהם אל השמע ויקראותו הקדמונים החזק בעל שתי ההברות ובעל שני הצלילים (סער צמכמת המוסיק' ג, כ"י סני). — וצליל יין, קול יין משקשק כבד², ואמר המשורר: רופא מליל, אשמע חליל רן על צליל יין כפי כרי (כ"י סני לכונצ'ע). — וצליל האזנים: צליל האזנים הוא קול לא יסור האדם לשמוע איתו מבחין (כסן סלקיאל, לזי הנוף ג' צ, סליי סלון).

א. **"צלילה"** ש"ס, — מעשה האדם הצולל במים, צלילת השמרים, הטיט, השתן, הצוללים ושוקעים וכדו': על מה אדניה הטבעו, הטבעו בכונן רגליה, הבל צלילה ושקיעה (כ"י ח"ס, סס"ס לזינ"ג, טבע). שהמצינה השוכעת במים העריבים תעמיק לצלול וכו' יותר מצלילה במים המלוחים (כ"ס ח"ס, חזקת השמים, צדמות, כ"י ציה"ס כזנחנ"ס). ואם תראה הצלילה (בהשתן) בלובן תורה על בריאות החולים (סרוס חנן כשד על מכוני חנן סינא). קריעת ים סוף וצלילות המצרים בהנער השם את מצרים בתוך הים (כ"י אנדנאזל, מפעלות חלסי"י י). — ובהשאלה: וחודר המדע ותורפיה ופלסוליה וצלילותו במי החכמה וכו' (כ"י עקינן, ס' מוסר צ' ג).

ב. **"צלילה"** ש"ס, — הר, קול חור, Echo, Widerhall; הצליל: echo: צלילה היא ההכרת אשר

(1) [על מי הכנה כזו בפסוק (שמו"ז יב), ועי' א. צליל, הערות]. (2) [הגדרתו של המחבר].

חשכ' ג, 37). — ואמר המפורר: לכו מאד יהמה וכו' כראות אנוש זריו הרוף ומשחדל לא תמצא ידו קחון וצלחת (כ"מ זן חניצ, דרכי נעם, יד). — "ובמשמ' כים כבגד: וכן בגד ששכח בו מעות בצלחת מותר למלטלו (ממדת הימים ח טו, טעם חסוקר מוקלה לו).

צִלִּי (1), ט"ז, קמ"י צלי—מה שנצלח על האש, Braten; rôti; roast ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש וכו' אל תאכלו ממנו נא ובשל מבשל במים כי אם צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו (ממדת יד ח-ט). על חציו בשר ואכל יצלה צלי וישבע (ישעי מד יו). — ובתו"מ, גם למינים שונים של צלי, צלי שפור, צלי קדרה וכו': מקום שנחנו לאכול צלי בלילי פסחים ואוכלין (פס' ד ד). אם חי הוא ודיתנו ואם צלי הוא וקלוק את החיצון (סס ז ג). זה וזה (פסח ראשון ושני) מעונין הלל בקשייתן ובאכלין צלי על מצות ומרורים (סס ט ג). שכלל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל, הלילה הזה כלו צלי (סס י ד). המשה דמים טמאים באשה וכו' בית שמאי אומרים אף כמיס תלתן וכמיס בשר צלי (כס ב ו). צלי אש, ולא צלי שפור, ולא צלי אסכלה, ולא צלי התנור (מכ"י, מקבץ דספסח ו). צלי אש, ולא צלי שפור, לא צלי קדיר, לא צלי אסכלה, לא צלי מתכת, ולא צלי כל דבר (ירוש' פס' ז ג). איכא בינייהו צלי קדר (בבלי סס מח). ובישולא בתרייתא הוה קרו ליה צלי קדר (מג"י ז:). באתרא דתנא דילן לצלי קרו ליה צלי ולמבושל קרו ליה מבושל, באתרא דרבי יאשיה אפילו צלי קרו מבושל (דרי"ט). — ומ"י יצלוין (2) (הנודר) מן הצלי אינו אסור אלא מן הצלי של בשר, דר"י, צלי שאיני טועם, אסור בכל הצלויין וכו' מליח שאיני טועם אסור בכל המלוחים (דרי"ט ג).

(1) [באותו משקל קלי, ואמר דר"ק במכילת: ומה המשקל רוי לי רוי לי (ישעי' כד) וכו' ובבבלי צלוי וכו' צלוי, צלוי וכו' וכן הקבוץ צלויים, ע"כ. ובתו"מ בא צלי אף במשמ' צלוי, כנראה ע"פ הארמ' צלי, צלי, ביני' מעין].

(2) [צורה זו משמשת רכוי של צלי, וכן מליח, מלוחים].

בחורים וכוסות של זהב מימינם ומשטאלם צלותיות של זהב והיו מכריוס וחולכים לפני מרדכי ואומרים ככה יעשה וכו' (ממדת הימים ג, מוריס ד, עט:). — "צלוחית ההרקה, Luftpumpe; pompe pneumatique; קמפ-איר: ואם תקח שלפוחית קטנה ריקנית ותקשרנה היטב ותכניסנה תחת צלוחית ההרקה הנ"ל ואח"כ תרוקן משם את האוויר, אזי תראה בחוש איך השלפוחית ההיא הולכת ומתפשטת מאיליה (מחש' חסידות, מודע לציניס, חגמ' סחכנס ו ח, סגס' ח). — "שרי צלוחית, הגדת עתידות ונחוש בהשבעת שדים שבצדוהית, hydromancy: שרי צלוחית ושרי המים נקרא אידרומונציא (יוסף יסכאל פוכלין, חולדות חסד ג לא, כ"י צריט' מוח'). אמנם שאר החכמות כגון הניגרומונציא ופרומונציא ושרי צלוחית החכמות מכשורות הן. וגם אסורות (סס סס ג). דאיתון שדין יהודאין דאתכפין באורייתא ובשמהן דאורייתא ר"ל בהשבעת שרי צלוחית (כספלי צ"כ יעקב אלסמן, עמק המלך, סער קרים לכנע טו, סס).

צִלְחָת (1), ט"ז, צס' צלחת, — קערת יאכלו בה, Schüssel, Teller; plat, assiette; plate, dish

ומחיתי את ירושלם כאשר יסחה את הצלחת מזה והסך על פניה (מ"ג כח ג). טמן עצל ידו בצלחת גם אל פיהו לא ישיבנה (משלי יט כד). טמן עצל ידו בצלחת (2) נלאה להשיבה אל פיו (סס כו יס). — ובספס' א: והבשר עודנו בין שניו והוא צעק לגנדר היקום נתתני אדני בידי לא אוכל קום כאלו הוא נשה על הצלחת ובעל חוב על הקלחת (כ"י חכיו).

(1) ע"י הערה לערך הקודם, ובמשמ' בלי אכילה בערב' צחנ' a), משמש גם בענין גביע וכדו', אך בפרט בדבור הגריל במשמ' קערת קטנה שיאכלו ממנה. והפעל צחנ' משמש גם כמו צלח במשמ' שלום, צחנ' בין כמו צלח בין, עשה שלום בין.

(2) עקילם תרגם αλάτ, ר"ל בית השחי, והשבעים αλάτ, במשמ' חיק, וכך קצת המפרשים הקדמו'. אך כבר ריכ"ג במשמ' קערה, וכן רב הדרשים, והמשל הוא, כי העצל מכניס ידיו לתוך הקערה כדי לקחת משם האכל, אך בעצלותו הוא כמו טמן אותה שם, כי נלאה להשיבה אל פיו.

(3) [וקרוב שמוש זה לפרוש המובא ברש"י לפסוק במשלי (יט כד): קרע החלוק וכו'].

ובצלחית שפיה צר (כשני משו ר' שמעון זן כסלח, סס טס ו). צלחית שאינה מעוף לתוכה ובתפוחיה נבזקים וכו' אין לו טהרה עולמית עד שיטנו (סס וקול' וכו'). וזה אחד משלשה דברים שאלהו עתיד להעמיד לישראל צלחית המן וצלחית של מי נדה וצלחית של שמן המשחה⁽¹⁾ (מכ' ויסע ס). וראו אותו יושב ודורש ביום הביפורי וצלחית של מים בידו (יב' סומו' ס ס). היתה צלחית מלאה ונתונה בין פצים לחבירו נשכלה וכו' (כ' ונא, סס ונשכ' א ו). כמין צלחית קטנה (ובה שמן המשחה) היה לו באפודתו (כ' חנו' כסס ר' אליעזר, סס שנת י ג). כנוהג שבעולם אדם נכשל בעבירה שהייובין עליו מיתה בידו שמים סת שורו אכרה תרגולתו נשברה צלחיתו נכשל באצבעו והחשבון מתמצא (סס סוטס א ז). הניח גחלת ברשות הרבים וכו' אחד ונחלק בה וצלחיתו בידו, נשרפו כליו ונשכרה צלחיתו, חייב על הצלחית משום בור (כס, סס זק א ח). כופות וקיתונות וצלחיות מדיה והולך כל היום כולו למי שאין קבע לשתייה (שנת קיס). וסדיתיו קערות וכוסות וצלחיות וקיתונות בבית האכל (מ"ק כז). וכי מאחר שאינו גובה אמאי יתויר (את השטרות), א"ר נתן בר אושעיא לצור על פי צלחיתו של מלוה, ונחדררה להו ללוה לצור על פי צלחיתו של לוה (צ"ע יג). לצלחית של פליטין שהיתה מונחת במקום השנוט (כ' אשעיא, סס קס), מעשה בתינוק אחד מבני ברק ששבר צלחית בשבת (שם' ז ס). למה היה אברהם דומה, לצלחית של אפופילסיון מוקפת צמיד פתיל ומונחת בזוית ולא היה ריחה גורף, כיון שהיתה מטולטלת היה ריחה גורף (כ' נרכים, מ"ד' נכאס' גע). ויגש יעקב ויגל את האבן וכו' כאדם ששעביר את הפקק מעל פי הצלחית (כ' יומן, סס קסל', ססני וכלס). ויהי ברד ואש וכו' צלחית של ברד מלאה אש (כ' יסודס, ססיק' ר"כ, ויס' ציוס כלס, צונכ, ג:). — ובסהמ"א: רבי אחי בר' יאשיה הות ליה אוספקא רבסא בנהרדעא, פירוש צלחית של כסף (ערוך ערך אספקא). וגם מבית המלך שלחו לו כ"ו אלף

צלחית⁽¹⁾, צלחית, ט"ז — כלי כעין קערה קטנה; Schale; vase: קחו לי צלחית חדשה ושימו שם מלח (מ"ז ז כ). — ובתו"ס: לא חצא אשה במחט נקיבה וכו' ולא בצלחית של פליטין (בשבת) ואם יצאה חייבת חטאת (כ"ט, סנה ו ג). נייר מחוק כדי לכרוך על פי צלחית קטנה של פליטין (סס מ ג). השולת את בנו אצל חנוני ופונדיון בידו ומרד לו באישר שמן ונתן לו את האישר, שבר את הצלחית ואבר את האישר חנוני חייב (צ"ז ס ט). ומרדים חכמים לרי יהודה בוסן שהצלחית ביד התינוק ומרד החנוני לתוכה החנוני אשור (סס סס). המוכר יין לגוי וכו' נאל את המשפך ומרד לתוך צלחיתו של גוי וחור ומרד לתוך צלחיתו של ישראל אם יש בו עכבת יין אסור (כ"ז ס ז). המים ששבר של זהב לא נהנין ולא מועלין, נתנו בצלחית מועלין בחם (מעיל' ג ז). צלחית קטנה שניטל פיה ממאה, וגדולה שניטל פיה מטהרה (כלים ל ד). צלחית שנפל לתוכה מים כל שהן, ר' אליעזר אומר יות שתי הויות ותכמים מוסלין (פסח ט א). ממלא אדם צלחית של שמן ונותנו כנגד המדורה וכו' (כ' יסודס, מוקפס' שנת ג ס). דברים שבידוע שנשתמש (הגוי) בהם כגון הכוסות וצלחיות מדיהן בציון (סס ע"ז מ ז). חבית וצלחית עצמה מועלין בהן מפני שגופן חקדש (סס מעיל' א כד). הכוס והצלחית שניקבו בין מלמעלה ובין מלמטה מהורין (סס כלים צ"ז ז י). צלחית ששפתה שופעת לאחוריה מורידה דרך פיה והופכה ומטביר ומעלה אותה דרך שוליה (כ' עקינא, סס סס כג). ממלא אדם צלחית מחבית זו וצלחית מחבית זו ונותן בשוקת אחת ומקדש (סס פסח ט ז). צלחית שפיה צר מוין חיטנה הוא שנייה אבל לא הוא ראשונה מפני שהמים נסתנין (כ' יסודס, סס יב ס). מימיהן של כהנים לא נמנעו מלהוות באווב המוטבל

(1) בערב' דומה לזה צ'אחית⁽²⁾, והעם אומר צ'אחית, במשמ' כלי ליון או קערה גדולה. בארמ' וסור' צ'ולחא, כד לפים ובעין סחר. [אין צלחית בעקר אלא מבטא אחר של צלחית, שהתחבר לכלי הרם בעל צורה מיוחדת, ועיי' בהערה לערך צלחית.]

(1) [בתנחו' (נשלחכל): צנצנת המן וצנצנת שמן המשחה וצלחית המים.]

(2) صراحية

(ח). בכל מה שיבקש מסנו מצליחו (הוא, משלי יז).
 (ס). משגיח את הגוים ומצליחם. ולבם מתנחל בהצדחתם (הוא, חיוג יב נג). באשר הצליחו יד הקב"ה שהיתה ידו בוכה עליו להצליחו בדרכיו (הוא, עזרי: ט). להצליחו על הדרך אשר הלכנו עליה (הוא, סס ס לא). ולהורות לפני הקב"ה שהצליחנו והעשינו (הוא, קידוש סו, ד"ס כספיו). כמדינה שאין בה חכם חשוב לתקן מעשה המדינה ולהצליח דרכי יושביה (רמב"ם, מכינס יד יא). — ואמר הפוסק: הצליחנו הצליחו צלחת בל הצליח למודנו ושלח ברכה רוחה והצלחה בכל מעשי ידיו (הדגלס למולאי שנס, ספרד).

— הפע' צי"י, ספצלה, מוצלח, — כמו קל: ויצלח מאד (בעה"ב) בכל נכסיו ויהיו נכסיו ונכסיו מוצלחים וקרובים לעיר (דני, דרכם אורם לנכס"ב, דרכ' מו). כל מי שהוא נכנס לעיר ומוצא נערות לפניו דוכו מוצלחת לפניו (ר' עקיבא, סדר"א לו). — ובסמ"א: וחו צלח מעשה זה בידהם (רש"י, עזרי: ס ה). והיה שם קהל גדול סביב לאלף בתים עשירים מלאים וחשובים ומוצליחים (שנע יהודה, סנוגר, 50). גם בתיכונות אפריקא וכו' גם שמה ימצאו ממלכות מוצלחות וארצות נושבות (ר"ש נלוק, סנילי עולם ה, 4). — נפע', "נצלח", — כמו קל והפע': החיים בעומדי להתפלל על קברות המתים ונעני מיד כי הנפש מודיע לרוח והרוח לנשמה ונשמה להקב"ה ומיד נצלחית בתפלתם (ר' אליסו, סהק, שנע מוסר לס). — ואמר הפוסק: מים ביד רמה במסלול נצלח, ולרי קס וקח מקל מתלחח (ר' יוסף אלנדראני, חומן סני, קדוש' 2 ססה, גני' סנער ג, 181). — ואמר המשורר: שכתי וראיתי רפא ומתשל סכל וגם עצל ידו נצלחת (ר"מ בן סני, דרכי נעם, יד).

צִלְחָה ¹, ש"י, מ"ר צלחות, — בלי בשול: בשלו בסירות ובדורים ובצלחות ² ויריצו לכל בני העם (דסי"ב לה יב).

¹ לא הודו הקדמו' והחדשים בערך פיוחד זה, ועי' הערה שלאחר זו.

² הקדמו' והחדשים רואים במלה זו את המלח צלחת שלקטן אבל פה אין ספק, כי הכונה היא לכלי בשול בעין קדרה. ובהיות שנס הנקוד אחר, מסתבר כי זו היא מלה בפ"ע, והיא מין בלי מבלי חבשול, בעין סתחת וכדוי.

ורואה תיגוקות ש מצליחין בתורה, היה אומר עליהן וכו' (סס סס"ה א, סניאני המלך). מה הנטיעות הללו אם את מכסה שרשיהם בשעת נטיעתן הן מצליחות ואם לאו אין מצליחות, אבל האנו הוה אם את מכסה שרשיה בשעת נטיעתו אינו מצליח וכו' (ר' יוסע דסכנין נסס ר' לוי, סס, אל גינס אלגו). כנון ר' אלעזר בן ערך שהוא היה יועץ עצות ומתקיימות ומצליחות (מד"ר סס"י א). שנה זו חייסין יצליחו ויין יוול (פסיקו דני, מן סוסה, 6). — ובסמ"א: מחזיקין ידי עכוס בשביעית בדברים בלד, כנון שראהו חירש או זורע אומר לו תתחוק או הצליח וכיוצא בדברים אלו (רמב"ם, סמיטס ויניל מ ס). אין האמונה בכל דבר סביא אל ההצלחה כי אין האמונה בנסנעות ממה שושים האדם מצליח וכו' כי האמונה שראוי שתשים את האדם מצליח היא האמונה בדבר האמתי (ר"י אלגו, עקיס א נג). — ואמר המשורר: איגע להצליח ולא אוכל כי עותוני כוכבי שמי (רש"י, גלגל ומזלות, ססס א, 10). — ב' ס"י, הצליח את הדבר, עשה שהדבר יצלח: והאיש משתאה לה סחריש לדעת ההצליח יי' דרכו אם לא (נרש"י, כד לא). יי' אשר התלכתי לפניו ושלח מלאכו אחר והצליח דרכך (סס סס ט). אם ישך נא הצליח דרכי אשר אנכי חלך עליה (סס סס טז). וכל אשר הוא עשה יי' מצליח בידו (סס נע ג). ואשר הוא עשה יי' מצליח (סס סס נג). ולא תצליח את דרכיך (דנר' סס נע). כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל (יוס"י א ס). אני דברתי אף קראתיו הבאתיו והצליח דרכי (נפע' מ ס יס). כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקס כי אם עשה את אשר ספצתי והצליח אשר שלחתיו (סס סס יא). אנא יי' הושיעה נא אנא יי' הצליחה נא (סס"י קיס סס). — והצליח לסלוגי, במשם' זו: אנא אדני תחי נא אונך קשבת אל תפלת עכרך וכו' והצליחה נא לעבדך היום ותנהו לרחמים להאיש הזה (סס"י א יא). אלהי השמים הוא יצליח לנו (סס ג ס). ובימי דרשו את יי' הצליחו האלהים (דסי"ב סו ס). — ובתוים: שני תלמידי חכמים סתחדין זה לזה בחלבת הקב"ה מצליח להם (ר' אלעזר, דרכ' סג). — ובסמ"א: ובשנת שנים נאמרה נבואה זו לחגי לזרוע לחזור ולבנות במלאכה ולא ייראו בי לא יבטלו העכוס שהקב"ה יצליחם (רש"י, סני א

מדרגי הגל לחבירו וחברו: לחבירו עד שהגיעו ליכשה מדי' קהל, שלח למעק. — ואמר המשוור: והטח לב גברתך אל צלוחי (יסקן ען שמואל לרמס, לביה, סימן, חטבים, דכט).

א. צלח ⁽¹⁾ מסנו 'הצלחה, צלח.

ב. צלח ⁽²⁾ מסנו צלחה, צלחית, צלחה.

ג. צלח ⁽³⁾ פ"ע, צלחה, צלחה, צלחו, צלח, הצלחי, יצלח, יצלח, הצלח, יצלח, — (א) צלח הדבר, היה טוב, קלה יפה, היה הדבר כמו שהוא רצה, gelingen; ויהא לא הצלח אל העלו כי אין יי בקרבכם (נמל' יד מ"א-מ"ב). יראה ורע יאריך ימים וחפץ יי בירו יצלח (שע"י נ"י). כל כלי יוצר עליו לא יצלח וכל לשון תקום אתך לששפט תרשיעי (סס נ"ז). מדוע דרך רשעים צלחה ⁽⁴⁾ שלו כל גברי כגד (ימ"י י"ז). (ח) ועל שלחן אחד כוב יברו ולא תצלח כי עוד קץ לסועד (נמ"י י"א כ"ז). — וצלח האדם וכדו', היה לו טוב, השיג מאוויו: כתבו את האיש הזה עירי גבר לא יצלח בימיו כי לא יצלח מורעו איש ישב על כסא דוד ושושלת עוד ביהודה (ימ"י כ"ב). והנה שתולה (הגמ' התצלח הלא כנעת בה רוח הקדים תיכש יכש (ימ"י י"ז). וימרד בו לשלח מלאכיו מצרים לתח לו סוסים ועם רב היצלח הימלט העשה מלה (סס ס"י). והדרך ⁽⁵⁾ צלח רכב על דבר אמת וענוה צדק ותורך נוראות ויפוך (סס"י מ"ס). — (ב) צלח הדבר למלאכה פלוגית וכיוצא בזה, היה אפשר להשתמש בדבר זה למלאכה ההיא, tauglich sein;

⁽¹⁾ בערב' צלח (א) וכן בארמ'. [ועי' בהערה לקמן].

⁽²⁾ עי' צלחת, הערת.

⁽³⁾ בערב' צלח (ב) ברב המשמ' שהוא משמש בעברי. בארמ' וסור' גם במשמ' פלג, בקע. [משמ' הפעל צלח בערב' היא גם היה טוב ונכון, ובבנין פע', חקן, היטיב, ולפי זה מסתברת הקרבה אל סלח בעברי. צלח בארמ' במשמ' בקע הוא, לדעת ברוקלמן במלגו הסורי, שרש אחר. ואמנם אין להסכים לדעתו שרש זה קרוב לערב' צלח (ב) במשמ' חרש].

⁽⁴⁾ [ולפי זה נוהגת הכרעת: דרך צלחת, ואין לשבש: צלחה, שהוא עבר].

⁽⁵⁾ [כנראה כפל לשון של הודך והדרך בפסוק שלפני זה, ועי' א. צדק, הערות].

(1) [עי' גם הפע', והערה שם].

(א) מלח (ב) מלח

ולעשותו צלול כמו מים (ספונגה, ספגה כלה). שלג שמתחלה היה יבש ועכ הוי נולד בשנמחה ונעשה צלול (ספגה כלה). ועי' א. צלל בינ' פעי.

ב. **צִלְלָה**, ח"ז, קול צלול, קול גבה ומצלצל: ויבאו ראיה מהגרים הקטנים אשר כשיתנועעו תנועה מסחרים וישמע להם קעקוע עצום וצלול (כ"י גיקעיליס, גנה אגוז ג, שער סיסוד, ג). וקולות הוקנים תרין מקולות הישישים והבחורים לפי שאין מנענעין מן האויר כי אם מעט לפיכך יהא אותו החלק חד וצלול (כ"מ אלדני, סניי למונה ד ז). — ואמר המשרור: וישתבש ולא ידע להשיב לבד קול אך והכרה צלולה, ואין ראוי להתגלע בחכמה לבד נכון במחשבה צלולה (כ"מ נן חניג, דרכי נעם, טו).

ג. **צִלְלָה**, ח"ז, שיש בו צל, מצל, ואמר המשרור: ויסתופף בצל הוד התכונה באיש יושב בתוך סוכה צלולה (ספגה).

צלול, עי' א. צלול.

צִלְלָה, ח"ז, — שכבת החמרים הצוללים למטה בעת זקוק שמרי הגוול לקרקע הכלי; Niederschlag; sediment; sediment: אמרתי התרע צילול השתן חלבן והחלק אשר יצלול לתחתית הווכיית אם הוא סימן רפואת החולה כאשר יושט על פני המים או איננו סימן טוב כל כך, זה צילול השחור אשר יצלול הוא סימן רע מאד או כאשר יושט איננו סימן רע, אמר לא אדע (כ"י זגלרה, ס' עשמיס י, דודון, 120). — ובמשמ' צלילת בני אדם לקרקע הים, טביעה בים, Untergothen, Ertrinken; submersion; drowning, ואמר הפישן: צלול כחבו משליכי ואור זכרים, פורע פלשם סוף היות ספורים (מטה נר קלוימס, ספגולות עט, יול' לחרון ספג).

צִלְלָה, ח"ז, — מתכונה הדבר הצלול, המעביר אור, שקוף, durchscheinend; transparent: הבחינה השלישית שהלבנה היא חומר אטום וכו' אלו היתה ספירית או צלולית, אז כאשר תבריל בין השמש לבין הארץ ופנינו, כלום היתה מעכבת אור וזוהר השמש מעבור (טוביה קז, מעשה טוביה, עולם ספגוליס מ, מח).

צִלְלָה, ח"ז, — תפלה: נמתי לו (לתלמיד חכם) היאך עלית מן הים, אמר לי רבי בצלותך

(י) [ע"י הארמי].

ואברר היך יהיה ענן הירה, לפי שהוא המעלה הענן והעב והאיר שהן כלם המים הצלול הערב מי אוקינוס כשאמר חכמים (דונס, ספג' על דקט"ג 52). את זכרו, כמו ריר שיוצא צלול, או התמים, שיוצא עב וסותם את פי האמה וכו' (כס"י, ויקר' טו ג). יש מקומות שנהגו שיהיו כל פירות מנוקים וברורים מכל דבר ושהיו היונות והשמים צלולין (כמנ"ס, מכירס יס יג). משמרת הוא שק שנותנין בתוכו שמרי היין והיין יורד מסנו וך וצלול (ס' המנ"ס לכמנ"ס, ספג כ ח). יצול, כמו יסננו כי הדבר הוך קוראין אותו צלול והוא הפך עכור (ספג ספג). אם מכר לו הרבה שמן ביחד ונתן לו מעט מעט מתוך הביותיו ונתן לו הכל צלול אינו מנבה לו בשביל השמרים (עומר"מ כספ כ). — וצלול מרבר, יין צלול משמרים וכו': וכן יין שהוא צלול משמרים יכול לסנן במשמר' ואין כאן משום כורר (פלגוס, ח"ס סעי' י) — ובהשאלה: צליל, צלול כתיב, שהיה הדור צלול מן הצדיקים (י) (כס"י, ספג' ז יג). — ובהשאלה, מראה צלול: השר חשלישי צללמירין נונו כמראה הצלול (נספלי נרי, יעקב אלמקן, עמק המלך, שער קרית לרנע טו). שכל צלול (2), דעת ומחשבה צלולה וכו': ומיהו מספא ליה אי דעתא צילתא היא, אותה קצת הדעת שיש לו אם צלולה וכו' אי לאו דעתו צלולה (כס"י, ינמי קיג). ומתחלקת הבנתם לשלשה חלקים האחד מהם אנשי השכל הצלול והתכונות הוכיות (כ"י ח"ס, סו"ס, סיסוד י). והיה ג"כ דעתו צלולה ומיושבת עלי להצדיק דינו (כאזנן נ"ר לנכס מיושנס, דרך יסס, ס' הספיות, ט). ואמר המשרור: ואין ראוי להתגלע בחכמה לבד נכון במחשבה צלולה (מטה נן חניג, דרכי נעם, טו). — ודעתו צלולה עם פלוגי, דעתו שלמה עמו: כששמעו משה כך חשב בלבו ואמר שמא אין דעתו צלולה עמי ואינו רוצה להראות לי שום דבר (ספג' על ספוס, ספג' לג יח). — ובמשמ' נוול, flüssig; liquid(e): אמר למעך השלג

(1) [ע"פ המדרש, ועי' א. צליל, הערה].

(2) [אצל התכונים תרגום של הערב' עקל צאפי א]. והוא לפי הארמ' שבת"ס: כל כמה דלא שתינא רבועתא דחמרא לא ציל לא דעתאי (כס' כמנ, עכ"ז סד). ומיהו מספא ליה אי דעתא צילתא אי לאו דעתא צילתא (ינמי קיג).

(3) عقل صافي

דופין זה לזה, אחד מלך על כל העולם כולו ואחר יצא לליסטיא, לאחר זמן נתנסה זה שיצא לליסטיא והיו צולבין אותו על הצלוב (מוקפס' ספ' ע ז). וישם על יצחק בנו, כזה שהוא מוען צלוב בכתפו (מד"ר נחש' נז). ויצחק היה מעון עצים כאדם שמוען את הצלוב שלו (פסיק' רצ' לא, וחלמך ליון, קמג:). — ובסהמ"א: אוי לכם דווים, אוי לכם סגופים, לסחר יהו הורגין מכם, יהו שובין מכם, יהו צולבין מכם על הצלוב (מד"ג דנ"ז ח כה, ספגלה). — ואמר הפישן: פור נחשך באויבים לשלום, צלוב הוכן אנני לקלום. (כי שמוען בן ילחק, חסס סלל, סליס' סעני' חסמל). — ואמר המשרור: צלוב זקוף יהי מוטו וברו (עמנואל פרנסיס, לני מודס, 104). ונהוגה חמלה אף במשמי' שתי וערב בכלל.

צִלְחִית, ס"ז, — כמו צִלְחִית, ואמר הפישן: אמרו להתחתן לשאת וגם ליתן עם כל בני איתן מלכך ושריך, מאמר אשר נחקק צרוף ונודק עובר כמו הפקק מעל צלוחיך (פינו מפינו פלא נודע, סמלון ע 3, 45).

צִלְחִית, ע"י צִלְחִית.

צִלְחִי, ע"י א. צִלְחִי.

צִלְחִי (1), ס"ז, מ"ר צִלְחִי, צִלְחִי, כ"י צִלְחִי, — (נודר) שצלו ושקטו השמרים שבו וע"י כך נעשה וך ומוקק, abgeklärt, klar; clarifié, claire; clarifié, clear: תורמין יין צלול על שאינו צלול ולא שאינו צלול על הצלול (מוקפס' ספ' ע ז). יין עכור שנפל לתוך סאה לונין צלול יין אין מוציאין שמרים שבו (סס ו י) משערין אותן עכורין ואין משערין אותן צלול יין (סס נדס ג יא). הספלת שפיר מלא מים וכו' אינה חוששת לוולד וכו' ואפי' צלול יין (כי"ל, ינוס' סס ג ג). מים צלולין ישב בהן עד צוארו וקורא וי"א עוכרן ברנלו (ס"ה, נכ"י כה:). נותן אדם יין צלול ומים צלולין לתוך המסמרת בשבת ואינו חושש אבל עכורין לא (זעירי, שם קלט:). מביא אדםא שטנת מבקעת בית כרם ומציף עליה מים בקליפת חשום ואין שיעור למים משום דאין שיעור לעפר ואין בורקין אותן צלולין אלא עכורין (נדס כה:). צלול היתה התכית ועברתם אותה (נכ"י, מד"ר נחש' ס) — ובסהמ"א:

שעה, נחלים לאויר העולם נצלה לשעה (סס סמ"א ז ח). מה בין נצלה מקצתו מחמת התנור מה בין נצלה כולו מחמת התנור (סס סס). נצליה (הביצה אצל עכ"ם) שלא לדעת, נשמיענה מן הרא, מעשה שנפלה דליקה באשת קנים ובאנס חמרים והיו שם חגבים ונצלו, אתא עובדא קומי ר' מנא ואמר (סס ע"ז ע ט). לא שנו (שירך שנתכשל בה גיד הנשה אמורה) אלא שנתכשל בה אבל נצלה בה קולף ואובל עד שמיניע לגיד (עמנואל, סולי' לו:).

צִלְחִי (1), קל לא נמצא.

— סע"י, צִלְחִי, — צִלְחִי על פלוגי, התפלל בעדו: סרסרו עצמכם בעבורי עד שתסגפנו בעשרון בן צוחר, אם מתפייס מוטב ואם לאו צלול עלי (סכל טוב, נחש' כג ח).

צִלְחִי, ס"ה, — כמו צל, המקום הנתון פצל: סוכה וכו' ושאין לה שלש דמנות ושחמחה מרובה מצילתה פסולה (סוכ' ח ח). סוכה המדובבלת ושצילתה מרובה מחמחה כשרה (סס ע ז). היחה גבוחה מעשרים אמה והוצין יורדין בתוך כ' אמה אם צילתם מרובה מחמחה כשירה ואם לאו פסולה (נצלי סס ד). לא שנו אלא לאילן שצילתו מרובה מחמחה, אבל חממו מרובה מצילתו כשרה (נכ"ל, סס ט ט:).

צִלְחִי (2), סע"י, צִלְחִי, נ"י מצלחב, — כמו מצלחב, מבריק: בכל יום חיה ריתו (של חמן) נודף ובשבת יותר, בכל יום היה מצולחב כוזה ובשבת יותר (מכ"י נסלס, ויסע ז).

צִלְחִי (3), צִלְחִי, ס"ז, — עין התלית הערוך שתי וערב, Galgen, Kreuz, gibet, croix; gallows, cross יוצאין בביצת התרגול ובשן שועל ובמסמר מן הצלוב משום רפואה (סס ו י). לשני אחים תאומים

(1) [עפ"י הארמי שבת"ם והערב].

(2) [הרחבת השרש צחב, בהשפעת שלהב; ובא גם בארמי שבתרגומים].

(3) [בנראה למבטא זה ולא לנקוד צלוב או צלוב מתכון כתיב הסלה בתו"ם, ובנגדה צליב, צליבא בסור' ובערב' א]. הצורה צלב, היותה היום, איננה במקורות הקדומים. ובראי בחרו בה כדי להבדיל בין הצלב ובין מו שצליב עליו, וע"י גם א. צלב, הערה.]

(1) [בעקר בינוי סע"י מן א. צללי].

(2) صليب

אש ולא נאמר נא הייתי חומר היבבה וצליי
 מותר (סס סס, ז. ב.) אם צלאן (את הדגים) עכש
 סומך ישראל עליהם משום עירובי תבשולין (כד יוסף,
 ע"ז לט.). גרי שצלאו בתלבו אסור לאכול מפילו
 מראש אוננו (כד חזקא, סוף לו: ז.) — ביני פטו, צלוי,
 צלוייה, צלויים, יין, שצלו אותו: ובכולם הכהנים
 רשאין לשנות באכילתן לאכלן צלויין שלוקין
 ומבשולין (זבמ' יז.). הקוסרצין והקפסאות והמיטליא
 וחמין וקליות שלהן מותרין וביצה צלוייה אסורה
 (חופס' ע"ז ד יח.). ועיי' גם צלי, הערה. — ובסמיא:
 ירך שצלאה בגיד הנשה שבה קולף ואוכל עד
 שהוא מגיע לגיד ומשליכו, וכן בהמה שצלאה
 שלמה ולא הסיר לא חוטין ולא קרומות האסורות
 קולף ואוכל, וביון שיוגיע לדבר אסור הוחבו ומשליכו
 (רמב"ם, ע"אכלות חסוכות עו לז.). ודגים קטנים שמלח
 ישראל או עכש'ם הרי הן כמו שנתבשרו מקצת בשול,
 ואם צלאן עכש'ם אחר כן מותרין (סס יז טו.).
 וגרודי עוני באורם קלוי וצלוני (ר"י חזון, ססכ'
 יד, 151). — ואמר המשורר: יה קום לעבדי שקין,
 צלמם הולך בצלם (י) וצלם בגחלי צלם (ז) (ר"י סלוי,
 קראים כלבד, דיוחן ג, 64). ונלקח מחמד עיני ונותרתי
 בלי בכה, כברי כעשן תכלה ולבי על יקור יצלה
 (כ"אצ"ע, מוחלתי כחזק, ח"גכר 203). צלו עוד כן יונה
 קנו לו צמוקים (סוף, כדוד הסיר חזני, כסלח ח, 30).
 השחינה ממחקים תאכלנה משמנים השכבנה על צדן
 תצלינה ערמונים (עמנו, עמס' ח, 13). — וצלה
 בלי חרם, שרשו ולפנו באש: ודין אחד לכלי חומר
 שלא צלו אותם באור וכלי אבנים וכלי גללים וכו'
 (כ"ח הקדמי, גן עדן, עמס' וספס' י, קד.).

— נפע, *נצלה, עש' מ"ר יצל, יצולו, — נצלה הבשר
 וכדוי, צלו אותו: אין צולין בשר בצל וביצה אלא
 ברי שיצולו מבעור יום (סנח' ח י). ולא
 יטמיננה (את הביצה) בחול ובאבק דרכים בשביל
 שתצלה (סס ג ג). אפרו דבר שדרכו להתהפך עד
 ברי שיצלה כל צורכו מבעור יום (יוש' סס ח).
 ססח שצלה כל צרכו מותר להחזירו על גבי כירה
 שאינה קטומה (נשס' ל' שמעון זי רני, סס סס קדוני
 לסוף הסק). גחלים לאור התגור נצלה לחצי

א. **נצלה**, מ"י, אצלה, יצלה, צלות, — צלה בשר, התקינו
 באש, על גבי גחלים וכדוי' שלא יהיה חי,
 ויהיה ראוי לאכילה, braten; rôti au feu; to grill,
 broil: גם בשרם יקטרון את החלב וכא נער הכהן
 ואמר לאיש הובח. תנה בשר לצלות לכהן ולא יקח
 סמך בשר מבשל כי אם חי (ש"ח ז יב). על חציו
 (של העץ הבער) בשר יאכל יצלה צלי וישבע (סנח'
 מד יו). חציו (של העץ) שרפתי כמו אש ואף אפיתי
 על גחליו לחם אצלה בשר ואכל (סס טע יט). — ואמר
 בן סירא: אל תצלה (י) בנתלת רשע מן תבער
 בשכיב אשו (צ"קג"י ס י). — ובתו"ם: אין צולין
 בשר בצל וביצה אלא ברי שיצולו מבעור יום (סנח'
 ח י). חשיבה, יצאו וצלו את פסחיהן (ססח' ס י).
 כיצד צולין את הפסח, מביאין שפוד של רמון
 וכו' (סס ח ז). אין צולין את הפסח לא על השפוד
 ולא על האסכלא, אמר ר' צדוק מעשה ברבן גמליאל
 שאמר לטבי עבדו צא וצלה לנו את הפסח על
 האסכלא (סס סס ז). ואין חותכין הנייר לצלות
 בו סליח (בילס' ד ס). ואין מלבנין את הרעפים
 לצלות עליהן (סס ס ז). לאוכלו (את הפסח) אין
 את יכול דכתיב אל תאכלו מסגו נא, לצלותו אין
 את יכול שלא יהא כצולה בשבת, מתוך שאת
 אומר לו שהוא אסור אף הוא צולה אותו כל צורכו
 מבעור יום (כ' יוסף, יכוס' סנח' סוף סק ח). בערב
 אתה וזבח, כבוא השמש אתה אוכל, מועד צאתך
 ממצרים אתה צולה (סס ססח' ס ח). עד כדי
 למלאות לו תבית מים ולצלות לו דגה ולהרליק
 לו גר (סס צ"ז ח). לא אמר ר' יהודה (שאין
 השחיטה כשרה עד שישחט את הורידים) אלא בעוף
 הואיל וצולהו בולו באחד (כד סקדא, סוף כס:).
 — ובכ"י עז' *צלאו, צלוי, צלויין, צלה אותו וכו':
 בישלו (את הפסח) ואח"כ צלאו, צלאו ואתר
 כך בישלו הרי זה חייב (חופס' ססח' ס ט). אין
 צולין את הפסח בשפוד של מתכת, ואם צלאו
 קולף את סקומו ואוכל את השאר (סס סס י ח).
 צלויין שלם וחיבהו מהו מיוחדתיה ומשחנתיה (כ'
 לעזר זכ"י יוסף, יכוס' סנח' סוף סק ח). צלויין בגדי
 של חולין וכו' צלויין בהבל של קדירה וכו' (סס
 ססח' ז ח). אילו אמר לא תאכלו מסגו כי אם צלי

(1) [מן ב. צלם עפ"י תהלי לט ג.]

(2) [עפ"י ישע' מד יט.]

(1) [כ"י: תצלה בנתלת, אך ציל תצלה בגחלת,
 וכן ביוני.]

קנה' ע ז). לליסטים שהיה עומד ומנאץ אחר פלטרין של מלך ואומר אם אמצא בן המלך אני תופסו והורגו וצולבו וזמיתו מיתה חמורה (מכ"י נעלה, מסכת' דעיקר' ז). ויאמר ה' אל משה קח את כל ראשי העם, הושב דיינים והיו צולבים את חטאים כנגד השמש (ספרי נמל' קלח). כי לא בצורינו צורם, לא כתוקף שאתה גותן לנו אתה גותן להם, בשאתה גותן להם את החוקף הם מתנהגים עמנו בסדת אכזריות, הורגים ממנו ויורפים ממנו וצולבים ממנו (ספ' דבר' סג). מי שהיה בעלה צלוב עמה בעיר, אשתו צלובה עמו בעיר, אביו ואמו צלובין עמו בעיר לא ישרה באותה העיר (ספרי' יג). מרדכי אחסול היה מחוקן לצלובה ועכשוו הוא צולב את צולביו (מדר' נכח' ל). הנצלבים צולבין את צולביהן, הנחרגין הורגין את הורגיהן (כ"י יומאן נסס רני אלעזר ננו של ר' יוסי הגלילי, ספ' שמות כ). לקיש לסטים בכיר לצלובים (ספ' קהל' סדרה ג, ומואל חני), שני בני אדם באים לפניך בדין איש יהודי ואיש צר ואויב, יכול אתה לצאת ידי שניהם, אלא שאתה מרוסם לזה וצולב לזה (ספ' חסד' ג, וספרי' כד). כמה הרוגין הוא עתיד להרוג מכם, כמה צלובין הוא עתיד לצלב מכם (דבר' דבס, ליצרון, 20). במקום שקיפה הליסטים שם צולבין אותו¹), מן ירושלים קסחו ושבו לפיכך צולבו בירושלים (ר' שמואל בר נחמני, ספיק' ר"ב, סקאל אחריכאל דסוכות, צונק, קפז). — ובספרי' א: הנה היתודים אשר הרגוהו וצלבוהו ננקמה מהם תחלה (ר' אליעזר בר נחמן, קונטי' בזר' סמנו, 8). ואתם מעידים על ישו שהוכה על פניו והכרוהו בכל הסדינה כי ביום ששי היה החבל בצוארו עד חצי היום קודם שנצלב על העץ בדבריהם וגם העמיסוהו קורה לצולבו עליה (כספור הכומר, 10). — ואמר הפיטן: מור על מפילו שב להתיסהו, צלוב מגר צולבו על כי דמחו (רסע"ג, אז צנורי, סליסי עני' חסד' סדור רסע"ג, עלו). לוחם וגיניו חותלו צלובים¹ בבחרות דגים חורו תחובים (משלס, נמתי מוסק, סליסי לחע"י חסד'). — "הצלוב כנוי לישו: מענו וברו מלבם וכו' להעמיד חוק

(1) [ובארמ' מדר' חסד' ג, וסמאן המלכה]: חן דליסמאות מקפה, תמן מצלוב.

(1) [גימ' מוצלבים, הפע'].

הצלוב, הוי ההוצאים משפטם ללענה שלא כמשפטיך (יורה דעה, קעני חסכל הכסר, JQR III, עמ' 482). ואלעזר הנחרג בימי אנשיכוס הרשע היה אחד מהם (משכעים הוקנים) וזה היה מעשה לפני תולדת הצלוב שלש מאות וארבעים ואחת שנה (קדר עולם, ניצויסר ח, 174).

— בפע' *נצלב, — שצלבו אותו: ניצלב אין מעידין עליו, נחגייד מעידין עליו (סוספ' יצני יד ג). לאחר שיצא לצלב, אביו בוכה עליו, אמו בוכה עליו ומתחבטת עליו וכו' (ספרי דברי' שח). ולא תאמין בחייד, זה שהוא יוצא להצלב (מדר' חסד', ספרי'). איסתי שככה חסחו, כשנצלב חסן (ספ' ססג, ויקלף המלך). מה כתיב למעלה מן הענין וחתלו שניהם על עץ, אף סופו של אותו האיש ליצלב (ספ' סס, חסר הדברים חסלס). — ובספרי' א: רשע, גורלך שלך הוא להצלב על העץ (מדרס פנים חסרים על חסד', צונק, נוסס ח, ספיל פור). א"ב אי אפשר להם לפרש זה הססוק על ישו הנוצרי לפי שהם עצמם אומרים שנחלה ונצלב מי"ב שנה קודם החורבן (למק' בן לנכנס סקדלי, חזוק חסונס ח מצ). אמור אם חמשיח נצלב וכל קרוביו נהרגו (כספור הכומר ח). ואתם מעידים על ישו שהוכה על פניו והכרוהו בכל הסדינה כי ביום ששי היה החבל בצוארו עד חצי היום קודם שנצלב על העץ בדבריהם (ספ', 10). — ואמר הפיטן: הרפתם שומעים עלובים ולא עולבים, ור לא נשלבים ועליך נצלבים (סלמס סנצלי, סערנו חליך, סליסי יוס געטי'ח). — *נצלב, כנוי לישו, ואמר הפיטן: ומה לבם להעלב, על עסקי עון נצלב, נשכחתם כמת מלב (ר' שמעון בן יחזק, חל חל, יול' שנס נ חסד'ס). הלכו בסועצות ויחרו איש חרבו על אודות הנצלב (סליסה למאיר בן חליסג, REJ 1881 Avr.-Juin, עמ' 222).

— הפע' *הצלב, נ"כ מצלב, ע"י קל הערה. **צָלָב**, ע"י צלוב.

א. ***צִלְהָה**¹, ממנו א. צִלְהָה, צִלְי.

ב. ***צִלְהָה**², ממנו ב. *צִלְהָה, *צִלְהָה.

(2) [בארמ' צלא, בערב' צלא א], ככוש' צִלְי, וכן באוגריתו צִלְי.]

(3) [מן הארמ' שבת'ס].]

א (סל)

עתקו חיל וגם גברו (כצ"ג, ציני יקותיאל, כדור, 14).
 צ ל י אחן ענני מלה גם מצעי אשית כבר (כנצ"ע,
 תכניס נ, 32). הכון לצאת מצל בתיס לישכ תחת
 צ ל י שיחים (סס סס, 34). לשחות ילד כרם מזקק
 רק בין צ ל ל י מלה עליו אובל (סס ג, 97). כמה
 מגש חש אל חוטא יושב תחת צ ל י קורות (סס ה,
 75). יצא אור יערצו, לצללים ירצו, ירצו
 כגבורים אל מים הקרים (כנצ"ע, אל חמד, כנח ח,
 141). ישובון יסודותן כמראש לקרמותן ורוחו להיכלי
 אל וצ ל ו געיותיו (סוף, נסס אל, סס סס, 202).
 —"ובלשון הפילוסופים, בהשאלה, במשמ' דמיון
 ותמונה בנגוד לעצם הדבר: והעצם הגשמי נסנע
 שישיע עצמו לעובי הכמות ואפלתו, ואע"פ שהכמות
 ישפיע צ ל ו על הגופים שהם נכחו (עיקר מייס לכנצ"ג
 ג יג). שהגופים מעצמם אין להם שום סחות ושום
 יופי וכו' ואין להם אלא צ ל מהמהות והיופי הבלתי
 גשמי (כ' יסודה אברצנאל, זכום על הסהנס, סנ:).

צל, ע"י א. צלם.

צלב¹, מסנו "הצלבה"², *צלב³, *צלוב⁴, *צליבה.
צלב⁵, ס"י, — חלה על עין התליה כרי להמית,
 hängen, kreuzigen; pendre, crucifier; to
 hang, crucify: אין מעידין אלא עד שתצא נפשו,
 ואפילו ראוהו מגוייד וצלוּב ותיא אובלת בו (יבמ'
 טז ג). מיווה דם הכוסה, צ ל ו ב שרמו שותת ונסמצא
 תחתיו רביעית דם, טמא (חגי' ג ס). היה צ ל ו ב או
 מגוייד ורמו ואמ' כתובו גט לאשתי כותבין ונותנין
 כל זמן שיש בו נשמה (מקספ' גי' ז ח). לשני אחים
 תאומים דומין זה לזה, אחד מלך על כל העולם בלו
 ואחר יצא לליסטיא, לאחר זמן נתמס זה שיצא
 לליסטיא היו צ ל ב ין אותו על הצלוב ותיא כל
 עובר ושב או' דומה שהמלך צ ל ו ב (כ' מלי, סס

¹ [מן הארמ' צלב, ומכאן כנראה עבר השרש
 בכמה צורות לערב' ולבוש', ועי' Nöldeke, Neue Beitr.,
 עמ' 35, ואולי קרוב: שלב].

² [וכשתשוב ההקעה הנה הטוב שבקשירותיה
 שתקשור הכדור על השבר קשירה בספויים רחבים
 ימנעו הסרת מה שחור וראוי שיעבור הצעיף עצמו אל
 סעיף אחר עליו בצליבה אל השבם האחר והנה יפול
 הצלבתו אל השבם העלול (קלטן ד ס יח)].

³ [ויצרו משרש זה כומן האחרון אף צורות כגון
 הצללב (עשה סיסן צלב), הצללכות, מצלבה, צלבן,
 הצלבת, ובטויים כגון מסעי הצלב, צלב הקרס וכדו'].

צ ל ו צ ל השוחה (כנצ"ג הנטיא, משנן הפהלכות ז,
 כ"י פתי), ודע כי הצל אשר הוא סחות מסנו (מן
 הדבר המצל) נקרא צל הישר, והצל היותר עליו
 נקרא צל הפוך (כנצ"ע, כלי כחוש כ), בצללי
 החכמה הסתופסתי ואחסה (סוף, עכונס הסכמה, כסח
 נ, 68). עשה זאת אפוא בני והנצל בטרם יפוח היום
 ויגום הצל (סוף, מי בן עקיף, חגור, 140). הרמיון
 הוא הצל והצל הוא הששן והששן הוא יצר
 הרע, לפיכך כשיברח הצל אין ששן ואין שגע רע
 וזה סוד עמוק (כ"י לטיף, כנפלים סח, כנ). אני
 בצללי היכלי מסתופסה, כהלון ביתי בעד אשכבי
 נשקפת (עמנו' מסנ' ג, 20). כי כל דבר עליוני יש לו
 דוגמה וענין כזה העולם והוא אליו בצל אצל
 המיצל ואדוק בו (ריקנטי עס מ' חגן יקרה נ, כ,
 ויקח). — "וחכמת הצללים כענף מחכמת ההנדסה
 Trigonometrie; — חכמת חלמורית הכוללת חכמת
 ההנדסה והצללים¹ והראיה (ישראל זנוסן, כל
 יסאל, סקד'). והנה חכמי הצללים¹ המציאו
 דרך לעמוד על סדת הצל החוה מן העמוד (סס,
 קונטנס חמון, נז:). — ואמר הפיוס: הסכוכה בענן
 צל יומם, צלליה מסוככים כליל צל יומם (כ"י
 קליד, חווי, קרוב' נ סכות). לו דבקים ובצלו לנים,
 לנים מסתופסים בצל אל, משוכים אחרי אל (כ'
 משה נר קלונימוס, חלולים, סדר חמון סס). סב תחזה
 צל יסך בלבו (כ"י גיחם, חס משה, ספס' 25). לך
 המציאות אשר מצל מאורו² נהיה כל הוה, אשר
 אמרנו בצלו נחיה (כנצ"ג, כסר מלכות, כנלחיס
 מעסיד). לכן אם תקטלני לך איחל ואם תכש לעוני
 אברה מסך אליך ואחכסה מחמתך בצלך (סס, חלחי
 חס עוני). יפה מה שבו מהליך עד בי ערכו סכות
 צלליך (כ"י סלוי, סמר מס מלי, דיוחן ג, 139). ואמר
 מכבירי עלי' כי סר מעלי צלי (סוף, ירוסלים, ספס' 2
 117). בו אדבר מדי היותי תחת צללי סי יגלה
 מי תעצמו או מהלליו (כנצ"ע, אל חמה, חגור 68).
 הי צדוק הוא כי אריב אליו ואם גרשני מצללי
 עוד ישכנני באוהליו (סוף, חלולים, סס 218). — ואמר
 המשורר: אל תשאלו על מה שפתי צללו כי מעלי
 ראשי צללים סרנו, אכד יקותיאל אשר האכדים בו
¹ [ע' לעיל בדגמאות הסובאות מן הראב"ח
 והראב"ע].
² [סל' מאורו, כך בדפוס', וי"ג: סל' מאורו].

דפנות (כ' אצטו צעס ר' יוסקן, יוש' סוכ' ח ח). כשאנינו יושב ואוכל בצילן של דפנות (סמולה), אבל אם היה יושב ואוכל בצילן של דפנות כשירה (כ' נח צד מנעל, סס סס), ולא דומה הבא מעין לבא. ריקן וכו' היושב בצל ליושב בחמה (סס צ"ח ו ח). הרואה את הצל זהו שורש, הרואה את החמה זהו גוע (דצרי ר' ינאי, סס צ"ח ח ח). צילה (של האשרה) אסור, צל צילה מותר, אי זהו צל צילה ואי זהו צילה וכו' כל שאילו תיפול והיא נוגעת בו זהו צילה, וכל שאילו תיפול ואינה נוגעת זהו צל צילה, מפני מה צילה אסור משום שהוא בהנאה, הרי חקבר אסור בהנאה וצילו מותר, הרי היכל הוא אסור בהנאה ורכן יוחנן בן זכאי היה יושב ושונה בצילו של היכל (סס ע"ז ג יג). איוו היא שעה שהשמש חם וצל צונן, חוי אסור בארבע שעות (כ' חמא צד יעקב, צכ"ז כז). אסור לו (משה לבצלאל) שמה בצל אל היית וידעת (כ' יונתן, סס סס). והרוצה לידע כמה גובהו של דקל מודד קומתו וצלו וצל קומתו (של דקל) וידע כמה גובהו של דקל, הרוצה שלא תשרה היה רעה בצל קבר גועץ קנה כדי שעות ביום ויראה להיכן צילו נוטה משפיע ועולה משפיע ויורד (ערוכ' מג:). מצותו דחמיר משינו צללי ערב (כצח, פסח' נס). אכול בצל ושב בצל ולא תיכול אווון ותרגולין ויהא לבך רודף עליך (נעס ר' יסודס צן חלני, פסח' קיד). לאדם שהיה הולך במדבר והיה רעב ועיף ומצא ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצילו נאה ואסת המים עוברת תחתיו, אבל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצילו⁽¹⁾, וכשביקש לולך אסר אילן אילן בסת אכרכך וכו' שיהא צילך נאה, הרי צילך נאה וכו' (עניי ס:). לא נצרכה אלא לצל צילה, מכלל דבצל קומתה אם ישב שהור (כ' יוסקן, ע"ז נח:). כצל ימינו וכו' והלואי בצילו של כותל או בצילו של אילן, אלא בצילו של עוף בשעה שהוא עף (מד"ר צדכ"ש לו). יושב בסתר הוא עליין על כל בריותיו, מהו בצל שדי, אל, בצל

(1) [במד"ר (צמדי צ) נוסח אחר, ושם: ישב לו ונתקור בצילו.]

רחוס, בצל חנון אין כתיב כאן, אלא בצל שדי, בצל שעשה בצלאל⁽¹⁾ (כ"י צ"ר סימון, סס שמות לד). כי ה' מלהך מטהלך בקרב מחניך להצילך, מהו להצילך וכו' להנן עליך להיות צל על ראשו (סס ויקר' כד). הקב"ה שהוא יושב בסתרו של עולם הוא רואה את הכל ואינו נראה הוא נחמה ללון בצל יבו (סס צמד' יג). מה התפוח הזה הכל כורחין ממנו בשעת השרב, ולמה כן, לפי שאין לו צל ליושב בצילו, כך ברחו אומות העולם משבת בצל הקב"ה ביום מתן תורה (נעס ר' יוסי צן מנח, סס סס"ה, נחמס). ואינו מלהך (קטב סרירי) לא בחמה ולא בצל אלא בצל הסמוך לחמה (כ' לוי, סס ח"כס ח, נחמס יסודס). שלמה אמר כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים ויעשם בצל, באי זה צל, אם בצלו של כותל יש בו ממש, אם בצלו של דקל יש בו ממש, בא דוד ופירש ימיו בצל עובר (כס סוכא צס כב חסח, סס קה"ל ח, הנל סגלס). בצלן של דבורים שאין בו ממש (סמול, סס סס). — יצל הפנים, הבכואה שלהם: אלו כוסות דיוטרמטא של כלי זכוכית שרואין צל פניהם בהם יפין ויקרין ככלי זהב (כ' פסח צס כ' ילסק, מד"ר חסח, וססקס). והסרפס ידים חוקות ותסתחבה בצל עבודה וזה והמקבל מתנות מאומות העולם והמסנה עיור כדרך וכו' (נרייחא דיטועס, ננזי סכער ח, 213). — ובסחמ"א סר צלם וכו' דיא צלו של המקום סר מעליהם (כס"י, צמד' יד ט), ופעמים שהצל רבה על המיצל ופעמים שהמיצל רבה על הצל כשחמה עומדת בגובה הרקיע צל כל דבר, חוי קטן ובשחמה בשיפולו חוי צל ארוך, הילכך מודד אף צל קומתו, ולפי מה שיראה שירבה צל קומתו על קומתו ידע שריכויו צל הדקל על הדקל או כפלים או שלישי או רביעי (סול, ערוכ' מג: ד"ס ולל קומתו). חוי יודע כי הכלי שאנשי החכמה הואת משתמשין בהם בחשבון הצל הם שני כלים, האחד מצויגים אותו נצב על הארץ על זוית נצבת, וצל הקו הזה נפרש, והשני קו נטוי על עמוד נצב כגון יתר שהוא תקוע בראשו וקוראין

(1) [כך בדפוס, אך כנראה נשתבש הנוסח, ועקר הדרוש של שדי נשמט. ואולי מיסר הדרוש על לשון הכתיב: והמלאכה (למשכן) היתה ד"ס (שמות לו ז).]

שדו יתלונן (2) (הכל' לא ח). — וכצל בנפיו במשם; זו: שמרני באישון בת עין בצל בנפיד חסתרני (הכל' יז ח). מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל בנפיד יחסיון (סס לו ח). כי כך חסיה נפשו וכצל בנפיד אחסה עד יעבר הוות (סס לו ז). כי היות עזרתה לי וכצל בנפיד ארנן (סס סג ח). — וכצל ידו החביאה כסחו: וישם מי בחרב חרה בצל ידו החביאה וישמי לחץ ברור באשפתו חסתרני (יטע' מע ז). ואשם דברי בפיך ובצל ידו כסתיך (סס נא יו). — הוא צלו של פלוני, הוא טחסה לו: יו' שמרך יי' צלך על יד יסיוך (הכל' קכא ט). — סר צלו של פלוני מעליו, אפס כחו, לא יוכל להתקיים: ואתם אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם סר צלם מעליהם וייו אתנו (צמד' יד ט). — ועל חשכת הלילה: שיתי כליל צלך בתוך צהרים סתרי נדחים נידד אל חגלי (יטע' יו ג). — שאף צל לגות שם: כעבר ישאף צל (2) וכשכיר יקוה פעלו (חיוג ז ג). — בצל, דמיון לחלשה, בלי כח: ותכה סכעש עיני ויצרי בצל כלם (3) (סס יו ז). — פלוני ישב לו בצל החכמה: טובה חכמה עם נחלה ויתר לראי השמש כי בצל החכמה בצל הכסף (4) ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה (הכל' ז יז). — ובתו"מ: לא ישב בצילה (של אשרה) ואם ישב טהור (טי"ז ג ח). (אילן) העולה מן הגוע, שלו, וסן השרשין, של בעל הבית, בית השלחין כל האילן כנגד המשקולת סמני שה צל רעה (5) לבית השלחין (כ' יסודס, חוספס' צ"ז ח טו). טחו כחוס היום, כשעה שאין צל לכל ברייה (6) (כי טחמומא, ידס' נכ"ז ד ח). עד עשרים אמה אח יושב בצילה של סוכה, מעשרים אמה ולמעלן את יושב בצילה של

(1) [וכן בשם הפרטי בצלאל, ובאשור' שמות סרטיים כגון אֶנְצִל־בֶּל, וכדו'.]

(2) [מתגעגע לצל הערב, שאז יקבל גם את שכרו (פעלו).]

(3) [לפי מורטשינר (ס' חיוג, לפסוק) בא יצרי במשם' הצורות שלנגד עיני, מראות עיני כחות כצל.]

(4) [לפי מורטשינר (ס' חיוגל למרטי, טמ' 280) הכונה: כי בעל החכמה (הוא ממילא) בעל הכסף ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה.]

(5) [בבלי (נ"ז כז): רע].

(6) [במד"ר (צדכס' מח): כשעה שאין לבריות

צל תחתיו].

יעמד (סס יד ז). כי מי יודע מה טוב לאדם כחיים מספר ימי חיי הכל וועשם בצל (1) אשר מי יגיד לאדם מה יהיה אחריו תחת השמש (הכל' ו יז). ושוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים בצל (2) אשר איננו ירא מלפני מלכים (הכל' ס יז). כי גרים אנחנו לפיך ותושבים ככל אבותינו בצל ימינו על הארץ ואין מקוה (דסי"ח כט יח). — ומפני שכמקום הצל אין חם שלט בכל עזו יחמו בו אדם ובהמה והוא מקום נעם בחרב: ויאמר האמר אל העצים וכו', באו חסו בפעלי (ספס' ע יח). וסכה תחיה לצל יומם סחרב (יטע' ד ו). שמה קננה קסוו ותמלט ובקעה ודגרה בצלה (3) (סס לד יח). בצל חשבון עמרו סכה בסים (ינמ' נח טח). והיה לארו אדיר ושכנו תחתיו כל צפור כל כנף בצל דליותיו חשכנה (יחזקי' יז כג). במעפתי. (של הארו) קננו כל עוף השמים ותחת סארתינו ולדו כל חית חשדה ובצל ישובו כל גוים רבים (סס לא ו). ויורו בצלו כל עמי הארץ ויטששו (סס סס יז). תחת אלו ולבנה ואלה כי טוב צלה (סס' ד יז). ויעש לו שם סכה וישב תחתיה בצל וכו' ויעל (הקיקיון) מעל ליונה להיות צל על ראשו להציל לו מרעתו (יונה ד ט-ו). יסכהו צאלים צללו וסכותו ערכי נחל (חיוג ו כז). כחמות בעצי היער כן דודי בין חכמים בצל חסדתי וישכתי ופרו מחוק לחכי (סס"ז ג ג). — בא בצל קורתו של פלוני, נכנס בביתו, מצא בו טחסה ומלט: רק לאנשים חאל אל תעשו דבר בי על כן באו בצל קורתי (צדכס' יט ח). — ובהשאלה, חסה בצלו של פלוני, היה לו למגן ולמחסה סמני אויב וכדו': לעזו במעזו מרעה ולחמות בצל מצרים (יטע' לב ז). ישובו ישיבי בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן (סס' יד ח). אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים (חכ' ד כ). ישב בסתר עליון בצל

(1) [לפי מורטשינר (ס' חיוגל למרטי, טמ' 280), הכונה: כי מי יודע מה טוב לאדם וכו' ויעשם (או: ויעשנו). בשל אשר מי יגיד לאדם מה יהיה אחריו תחת השמש, כדגמת בשל אשר יעמל האדם (הכל' ס יז). ועי' בהערה שאחר זו.]

(2) [גם כאן הכונה (לפי מורטשינר, סס): ולא יאריך ימים, בשל אשר איננו ירא, ועי' בהערה הקודמת.]

(3) [אולי ביציה [כרעת רבים].]

מצויחת למלאכים (כי לוי, דנכ' רכס ליצרמן, 106). כשכא הקדוש ב"ה לבראת הוה היה מתבונן מהיכן לבראת אותה וכו' אמר הקב"ה לא אברא אותה וכו' ולא מן העין שלא תהא עינה רמה, ולא מן האון שלא תהא צייתנית¹ וכו' (כי יסוּס דסכנין, סס סס). — "ובמשמ' חיובית, בעל משמעת, השומע לדברי האל וכדו', *gehorsam; obéissant; obedient* ועל פתחינו כל מגדים, אלו המידות הטובות שלמדו ישראל ע"י הצרות והשמדות, חדשים גם ישנים, ישנים שהיו מעולם רחמנים, בישנים גומלי חסדים חדשים, שנעשו מבלגים, מתונים צייתנים (מדכס סס"ז ז יד, גרינשוט, מו.).

צל (1) ס"ז, כנ' צלי, צלה, צלה, צל, צלה, צלם, וגם כמו שלמים: צללו, מ"ר צל, לים, קמ"י צללי² — צל של דבר, הפכוּתה של הדבר וצורתו כמון שחור שתציר סמנו כשהוא עומד בפני השמש; *Schatten*; *ombre; shadow* : ויאמר אל ובל הנה עם יורד מראשי ההרים ויאמר אליו ובל את צל ההרים אתה ראה כאנשים (ספ"ט ט לו). הנני משיב את צל המעלות אשר יורד במעלות אחו בשמש אחרנית עשר מעלות (ספ"ט לט ט). הלך הצל עשר מעלות אם ישוב עשר מעלות (סוף, מ"ז כ ט). נקל לצל לנשות עשר מעלות לא כי ישוב הצל אחרנית עשר מעלות (יחזקיהו, סס סס י). כמו הרים צלה וענפיה ארוי אל (ספ"ט פ יא). — וצללי ערב, שהם גומים, גמים: אוי לנו כי פנה היום כי יגמו צללי ערב (יחזק' ו ד). עד שיפוח היום וגמו הצללים (ספ"ט ג יז). — ומשל לדבר עובר במהרה: ימי צצל גשו וימי כעשב איבש (ספ"ט קצ יז). צצל כנשותו נהלכתי ננערתי כארבה (סס קט כז). אדם להכל דמה ימיו צצל עובר (סס קמד ד). כי תמול מנחנו ולא נדע כי צל ימינו עלי ארץ (איוב ס ט). כציק יצא (האדם) וימל ויברח צצל ולא

(י"ט סינקק, מנחם אל הנקוד השכני, 17). צירה (המקד דגושי¹) לא מצאתי יותר מן מלה הב' מלות (סס, 18). באנק בצירה וחמף צירה¹ (סס, 24). — ומ"ה, צירים, ואמר המשורר: וקמץ הפתח ושמו ירים ויעל הקבוץ מעלה מעלה תחירק יאחווהו בצירים (נכס קדונו, י.).

צירין מו"ז, — חולה באחת מחלות העינים²: סכי שמש וזוגרם והצירין ושנשרו ריסי עיניו פסול מפני מראית העין (בכור' ז ב). — נק' צירנית, מ"ר צירניות, עינים צירניות: הצירין עיניו תרומות וצירניות דומעות דולפות מורדות (נכלי סס מד.).

צית (2) סס"ז, — לצד, כלפי, *gegen; vers; towards* ואמר הפסוק: פִּרְעֶה דין ענמים, צידה מחבלים כרמים, קולעת עד צית רמים, רוששת עד חוג ההומים⁴ (משה נכני קלוימוס, אלולים מנכד, יול' לחרון ססס). בהיכל רושש כצחנת חרמים, רפסו ידלה עד צית מרומים (יוזן הכהן, כלכל כלס, מהז' ליעל' א, קס.).

ציתין ס"ז, נק' ציתנית, — אותה להקשיב לשיחות אחרים, סקרן לשמע, *neugierig; curieux*; *curious, eavesdropper* : ארבע מדות בגשים, נרגרניות וצייתניות⁵ וקנאיות ועצלניות וכו' צייתניות⁵ מנין, דכתיב ושרה שמעת, שהיתה

(1) [ע"י בהערה הקודמת].

(2) [הוראת המלה (ע"י מוויס—*Biblisch-talmu*, *dische Medizin* עמ' 307; קוטלמן, *Ophthalmologie* עמ' 149). מוטלת בספק, לפי ח"י לבראש' כט יו, ועיני לאה רכות, הוון צירניותן, הוא כנראה שם כללי לחלשת העינים. ופרש רגמ"ה (נכונות מד.): צירניות, שעגול אותו מקום שחעין מונח בו, ע"ב. וכן פ"י רש"י. והרמב"ם (פ"י המשניות, נכונות ז ב): וצירן מי שעניו דומעות או שנוולים קצת עיניו תמיד וחוא מה שאמר בפירוש השם הזה דמעות וולפות, וע"י גם הערת בכר בלקושים סס' המספיק לתנחום ירושלמי, עמ' קסח].

(3) [ע"י הארמי שבתרגומים].

(4) [ע"י מדרש הנחומא בוכר (אמור ט): וזכר וזיגית לך חורבה וכל מה דאית בה וזיגית מתהום ארעא עד צית שמיא, ע"ב. ושכיחה המלה בתרגומים הארמיים].

(5) [כך לנכון בדברי רבה, ליברמן; ובמד"ר שברפוסים (דנכ' ו): צווחניות].

(1) [כך בדברי רבה, ליברמן; ובמד"ר שברפוסים (סס): צווחניות].

(2) כערב' מילא, [בארמי מילא, כאשור' צל, כאוגרית' מיל. ובאת המלה בסמ"י אף בצורה צל בשם הפרטי פצלאל, וכן מבטא השכנים בשם צלפחד, *צלפחד*, כלו' צל-פחד].

(3) [ובסמ"א גם צלי, ע"י בנדנמאות].

על כע"ג (107). אבל נעתק מן הקמין אל הצרי שהוא מן קמין גדול לקמין קטין, ואילו היה אמת מה שאמר שהיו נעתקין מן החרק שהוא נקידה אחת אל הצרי שהוא שתי נקידות וכו' (סס סס). העלה הואת וכו' המונעת מהקמיות במלות האלה ר"ל העתקת הצרי אל הפתח וכו' וגמגמו העכרים מהשיב מה שיצא מן הצרי אל הפתח אל הקמיות מפני שדעתם בהעתקת שער ארץ וזולתו מהפתחות אל הקמיות. לפאר המלה ולהעתיקה אל מדרגה עליונה, ובצרי חלק לפאור כי הוא קמין קטן כאשר יש במגול חלק לפתחות כי הוא פתח קטן וכאשר ירד מה שיצא מן הצרי אל הפתח ממדרגתו, לא ראו שישבוהו אליה (כ"י ח"ת, הקמ"א) ו (41). ושמידת כל נכרי מקמין ופת"ח וציר"י וסגול ויצא מן ההקשה (פול, כוזרי ג לח). ערה שהיא לשון עדות חז' נגדקת בצירי שהיא קמוצה קמנת (שכל טוב, נחש' כל ל). כי מלה מן שאל ירש בצירי כי הצירי והסגול והחירק קרובים ויבא זה חמורה זה (נשס כ' יעקב בן אלעזר, ד"ק, מכלול, ליק, ז). התנועות הם חמש וכו' השניות אי ושמה צירי ונקראת גם כן קמין קטן (סס, קלו). שם החמישי צירי וכו' והוא שתי נקידות זו בצד זו בשוה תחת האות וכו' ונקרא צירי שכן קוראין רבנן לשוקת שבוקעת מן הנחר צירתא לפי שהיא בוקעת ועוברת בן זה המלך בוקע בין השנים ועובר שם (תוכים קוראל, דכנכונ, 55). ומזין חסר אלף, גם הצרי אשר תחת המ"ם משפטו להביא יוד או אלף, ולפעמים תכנס האלף תחת היוד כמו והאזניהו נהרות כי הצרי אשר תחת הה"א יבוא עמו האלף בתנועה מורגשת (פי' משלי לז' זכחיס מנכללונס ז' ד, הסכסס 284). ותמורת חמף סגול שלגו יבוא צירה חטוף נחוי (2)

(1) [גם בנוף הערבי של ספרי רוב"ג נמצא השם צרי בצורתו העברית בתוך משפטים ערביים (משמלמק, 38; נשאלה לחתקריז ולחמססיל, 284)].
(2) [ר"ש פינסקר מתכוון לצורת הצירה בנקוד הבבלי בנאות באחת משלש האפשרויות: א) בהברה משומה או בהברה מרכבת מטעמת, ב) בכואה בהברה מרכבת מחמת דגש ובלתי מטעמת, שאז בא סימן החמף (חשוה) מעל לסימן התנועה, ג) בכואה בהברה מרכבת מחמת נח ובלתי מטעמת, שאז בא סימן החמף מתחת לסימן התנועה; וכן קימות שלש הצורות כשאר סימני התנועות, עי' שם בלוח שאחרי עמ' 19].

צירה, צירי, צרי, צרי (צרי 1) ש"ה — שם אחת התנועות הקוליות בלשון העברית, שסימנה בנקוד הבבלי העליון כצורת שתי נקודות זו על יד זו מעל לאות, כזה: א, ובנקוד המרכיב שתי נקודות מתחת לאות, כזה: א: ומבטאה כמו e קצרה או ארבה (2) בלב הלשונות, ונקרא גם קמין קטן (3), או שתי נקודות (4): שם הנקודות קמצה פתחה צרי סגול חלם שרק חרק (דקד' סטעמ' לזן לשכ ס' י, עמ' 12). וקמץ ופתח וחלם וסגול וחרק וצרי ושרק (בנוף הערבי של ס' ילדס לנסע"ג). ב צירי (5) חדר כתיב י וחד כתיב ה (מקור לשלש' ח יד). ואמר בהעתקת החרק אל הצרי למני אשור שהוא בחרק חועתק אל צרי כאשרו סורו מני דרך הטו מני ארץ, והועתק החרק אל הצרי ומכל קיבוץ כמו דרכים ומלכים ונהיה צרי באמרו דרכיה דרכי נעם וכו' (דנוש, שש)

(1) [הכתיב צירה או צירי הוא הרווח היום, אך לפי העדויות הקדומות ביותר הכתיב המקורי הוא צרי או צרי ע"ש חצי או לחי, צורת הפסק מן צרי, חצי, לחי או כביני ארם צרי, ובנראה גולד השם באחד התרגומים הארמיים למלה הערב' בשורה 8, בלו' שבר עי' גם ערך 28, בשם לתנועה i בערב', ונתיחד אך אח"כ לתנועה זו בפרט. ונגזר השם בדעת רבים מן צרי, צריא, כמשמ' סדק וקרע אף בארם' שכתוב'ם ובסור', ועקר משמעו של השם היא סדוקת השפתים (או השנים) בנגוד אל קבוץ (או קסוף) שפתים, ופתח, שהוא פתיחת השפתים, ואל חירק, חרק, שהוא חריקת שנים].

(2) [על פי מקורו (השוה ספר — ספרי, פרק לעמ' שלם), הצירה הוא תולדת החירק, ובבטא רב היחודים נבדל צירה מסגול הקרוב לפתח, והוא נבטא בנטיית לחירק כס סגורה. אך אין לבטאו, אף כשאחריו יוד, כגון בית כאלו בתוספת יוד, שהרי אין נקוד ליוד זו, ואף אינה נכתבת אלא לשם שמירת הצורה העקרוית של המלה (בית), וכן לא יבטאו ויו במלה מזה, וכן בערב' המדברת המבטא פת, מת].

(3) [עי' ערך קמין].

(4) [אם נקמין נכרים ואם פתח נאמרים ואם בשלש נקודות קשורים ואם בשתי נקודות נכרים ואם באו ואז ואי נפתרים (דקד' סטעמ' לזן לשכ ס' י, עמ' 6)].

(5) [בתכת לאי, ראה].

של סידורין ושל ציריין כל שהן (כלים כ"ב). יש לציריים סמנים שהן צרין צורות שחורות ולבנות וכוונות (כ"ג ז ח). מנהג בשר ודם צר צורה על גבי הכותל ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה, קרבים וכני מעים, והקדוש ברוך הוא אינו כן, צר צורה בתוך צורה ומטיל בה רוח ונשמה, קרבים וכני מעים, והיינו דאמרה חנה אין קדוש כהי בי אין בלתיך ואין צר באלהינו, מאי אין צר באלהינו, אין ציר באלהינו (י"ב ז, כ"ב י). ציר גדול הוא אלהים, אלא שמצא סמנים טובים שמייעו אותו, תהו ובהו וחושך ורוח ומים ותהומות (פילוסופוס אמר לכך נמליח, מדיכ בראש' ח). לשני ציריין, זה צר דמותו של זה וזה צר דמותו של זה (ס' ויקרי י'). צור ילדך, חשו, יוד של חשו ועירה, חש ידי הציר, א"ר אבהו לסה הרבר דומה לציר שהיה צר איקונין של מלך, בא לגמור הפרצוף אמרו לו מת המלך ועמד מלך אחר, כיון ששמע הציר כך נתרשלו ידיו התחיל אומר מה אעשה מאלו הסמנים אם אצור אותו בצורת המלך הראשון או בצורת השני (ס' נמד' ט). כתיב ויצי' ה' אלהים את האדם, מה תלמוד לומר אשר יצר, אלא הצור הוא ציר נאה, כביכול מתנאה בעולמו ואומר ראו כריה שבראתי וצורה שצירתי (כ"ג ימק כ"ג מתיין, ס' קסל, ונתיי' ח'י).—ובמהמ"א: ועין רואה תראה בה חווינות נפלאים לא יתארם הציר בשר ואל יכתבם סופר מחיר בחרט אנוש (מס', אסנ' ליון י, 80).—ציר-אור, עושה צורות בפעולת האור, צלם, Photograph; photographie(x).

צִירָה ש"י, מ"ר צירים,—כמו ג. ציר, צירת הדלת וכדו', סיבוב הדלת על צורה והקול הנשמע בסיבוב (1): וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן, והלא כל הקולות מן הרוח הם כצירת הדלת וכצירי העגלה (2) וכצירת גלגל היתים וקול השופר אבל אינו דומה קול זה לקול דבור (צ'לנטי ליליזה ח, 179).

שנמצאו בכדור הארץ בצד צפון שני מיני צירים הא' נקראת ציר העולם וכו' והציר השנית החרשה תקרא ציר מאגניטי' (ס' ס' ח). וב' נקודות הקצוות אשר נפאת צפון ודרום המצויינים בדמויך כאלו עליהם תנוע ותסוב מרוצתה המה יקראו צירי מן קוטבי הארץ (כ"ג נכד, ס'לי פולס נ, דבר אל הקולח, ז);—"ובשמה, ציר העגול, מרכז העגול, Mittelpunkt; Zentrum; centre: ושמה העגול הוא המקיף אותו קו אחד ובאמצעיותו נקודה שכל הקוים הישרים היוצאים ממנה אל הקו המקיף הם שווים זה אל זה והנקודה הזאת נקראת ציר העגול ונקראה בלשון הערבי מרכז (כ"ג ס'ס'ס, חצור המסיפה ופסגות ס' ע"י 9). אם יהיו שני קוים נפגשים בתוך העגול ולא יהיה אחר מהם עובר על ציר העגול וכו' (ס' ס' ס, 17). ובידוע שהקו הזה עובר על ציר העגול והוא קוטר להעגול (ס' 86, 7).—ונהוגה היום המלה ציר במשמ' גליל ברזל שגלגל העגלה מסתובב עליו, סרן, Achse; axe; axis, וציר הארץ במשמ' סרן דמינוי שכדור הארץ מסתובב עליו.

צִירָה, ש"י, מ"ר צירים,—מסל: כושו וגם נכלמו בלם יחדו הלכו בכלמה חרשו צירים (ישע' נס יו). וירדו במ ישרים לבקר וצירם (1) לבלות שאול מובל לו (ס'לי מע יס).
ה צִירָה, קל לא נמצא.

—הס', יצירתו, —הצמר האדם, עשה עצמו ציר ושליו: ויעשו גם המה בערמה וילכו ויצמרו (2) ויקחו שקים לחמוריהם וכו' וילכו אל יהושע אל המחנה הגלגל ויאמרו אליו ואל איש ישראל מארץ רחוקה באנו ועתה כרתו לנו ברית (יחז' ט 7-1).—ואמר המשורר: יבכו מלכיה עלי ציר נאמן ויעצו אתו ויצטירו (כ"ג נ, צימי יקוסיחל, כדורי, 19).
צִירָה, ציר, ע"י צר.

צִירָה, ש"י, —אמן, יוצר הצר צורה, Bildner, Bildhauer; ופסל, סculpteur; sculptor, ואף מציר צורות בדיו ובצבעים, Zeichner, Maler; dessinateur, peintre; ודראפסמן, draftsman, painter: חוט המשקולת שנים עשר וכו'.

(1) [כך הכתיב: קרי וצורם, ע"י ה. צור].

(2) כך בנסחת המסורה, ופרשו כך רב הקרמו' וקצת החרשים. אך קצת החרשים מגיהים ויצטירו כמו בפס' יב.

(1) [השווה בלשון חז"ל: וציר דלתות ההיכל נשמע (יומא לט:)].
(2) [שיש בה ציר או צירה בכל גלגל וגלגל].

נחפכו עליה ציריה⁽¹⁾ (כ' חלמזל, שס שס; כ' עקצנא, מד' ויקר' יד.) — *וצירו בשר באיש: ובאיש ליבא, והכתיב צירים אחונו בצירו יולדת, צירי בשר, והכתיב אנני במראה נחפכו צירי, הכא נמי צירי בשר (לנני, נכוכ' מה.) — ובסמ"א: שיהיו צירי הידות הרוצים מצדיהן (כס"י, שנות כו כל.) וקראו אבנים כלשון שנים לענין הצירים שהם כפתח החם שהם שנים כמו שני צירי הדלת וכו' והצירים הם לאשה כצירי הרחם כי צירים שם משותף ואמר לצירי הדלת ואמר לחבלים (סמ"י דד"ק, חנן.) — *וה' צירום של הדלת: ואמר (ישו) לאמו כשלמדתי ככה"ט שמעתי רפואות השינים כך היא, תלך אם החולי ותניח דהיה בין ציריים לדלת והחולי יניק מדדיה וירפא, אמרה אמו קום בני ואני אניח דדי בין ציריים ואתה תניק, והלכה והניחה דדיה בין ציריים, ויקום ישוע ויסגור הדלת עם הדר וכו' (סולדוס ישוע, 32). — ואמר הפיטן: תרציו בגלגלו וצירי — צירוחו ונשמע קולו בבקעת יריחו⁽²⁾ (מלכ' ב' ילמק, תלמ' חקם, פליט' ער"ת). — ואמר המשורר: אמת לו צדקה תסובב בדלת והן הנביר לה לברו יהי ציר (כונ"ע, תרס"ט ח, 23).⁽³⁾ — *ובסמ"א קטב הארץ, Pol; pôle; pole: ושתי הנקודות של ראשי הכרית או הקוטר הן צירי העולם, האחד ציר הצפוני והשני ציר הדרומי, והמחקרים קורין לו קוטב הצפוני וקוטב הדרומי, אשר על השני הצירים האלו יסובבו כל התשעה גלגלים כולם (כ' דוד גאון, נסמך ונעים ח כל). שתרע

(1) [במראה הכינו כטוי זה במש"י הסיכת אכרים מש"י וע"י גס פרויס, Bibl.-Talmud. Medizin, עמ' 120].
(2) [עמ"י הסמפר בתלמו' (י"מל לט:), ע"י לעיל].
(3) [בירוש' (פס"ח ח) כתוב: אסטרטוטות היו שומרי צירין בירושלים וטבלו ואכלו ספחיהן לערב, ע"כ, וכן במק"א (סס נז"ח ג): אוסטרטו' ושומרי צירי' היו בירושלים וכו'; ובתוספת' (פס"ז יג): אצטרטוטות ושומרי צירים היו בירושלים שהיו טובלין ואוכלין את ספחיהם לערב, ועל כל פנים קשה להניח (כרעת המלונים) שבטוי זה, הכא בהקבלה אל אסטרטוטות, כלו' אנשי צבא, יחבון לשוטרים על צירי הדלתות דוקא. ואולי הנכון: שומרי הצירין (השוח): חצר המשחמרת (ב"ע יח.), ובמקרא: וגם תשמר את חצרי (זכ"ג ז) והואיל ובטאו הצירין, ראו כאן הא הידיעה. כבהרבה מקרים אחרים, וחשמיטות].

ואמר המשורר: ארבעה עמדו על הים צור וציר צאן וצר, צר הציק לצאן, וצאן עקק לציר, וציר חנן לצור, וצור צוה לציר, צא וחלץ צאני מיד צר (כ"א"ע, חרנפס עמוד, כהנא ח, 167). — *ציר מות, מלאך המות, ואמר המשורר: כי בלשונו ובהגיונו צירי מות וצירי חיים להם חרב טתהפכת לשמר דרך החיים (כ"י סר"י, סמ"ח, 17). וציר מות בכא לשחית בשרו אוי לא ימצאו מרפא לצירו (כס"י סלקיכא, סקד' סמנפס). — *ובסמ"א ציר ממלכה, Gessandter; ambassadeur; — ויהי האיש לפניו ציר (געואנדטער) ממדינת נאדראמערקא (צכוכי סמנפס סקס, 45). גם ישלחו לשם עמי איראמא אנשי בים מסחרים צירים (קאנוולען) אשר ישגוהו על מסחרם (כ"ס נז"ח, סג"י עולם ח, כז:). אנשי איראמא יעמדו בדבר המשפט תחת צירים מאת מלכיהם (ס"ג, ט:).

ג. ציר, ס"ז, כ"י צירה, — ציר הדלת⁽¹⁾, בלוטה מתחת ומלמעלה כעין ידה בהדלת שהיא נכנסת לתוך הצנור ועליהן הדלת סובבת, Türangel; pivot; hinge of a door: הדלת תסוב על צירה ועצל על משתו (סג"י כו יד). — ובתוס' סחורין ציר התחתון במקדש אבל לא במדינה והעליון כאן וכאן אסור (ענו' י יז). הציר והצינור והקורה והמנעול והמפתח שנשכרו מתקני במועד (מ"ק ח י), כל כלי סתבות שיש לו שם בפני עצמו כמא חוץ מן הדלת ופן הנגר ופן המנעול והפותה שתחת הציר והציר והקורה והצינור שנעשו לקרקע (כ"ס יח ז), דלת הנגרות ומחצלת הנגרות וקנקן הנגדר בומן שקשורין ותלויין גועלין כהן בשבת ואין צריך לומר ביום טוב, אמר אבוי כיש להם ציר (עירוב' קא). מירושלים ליריחו י' פרסאות וציר דלתות ההיכל נשמע בשמונה תחומי שבת (רנ"ט, י"מל לט:). כמה דברים אמורים (שאין סחורין את התריסין ביו"ט) בשיש להן ציר, אבל אין ציר דברי הכל מותר (צ"י יח:). — *וצירים בגוף האשה, חיק האשה: שמה באשה ברקתם שהוסף לה הכתוב שני צירים וב' דלתות (כ' ימנעל, נכוכ' מה). כשם שצירים לבית כך צירים לאשה שנאמר ותכרע ותלך כי

(1) בארמ' ציר, צירין.

ידיד נפשי, שם לח). ציר אין מזור לו ושרית (כ"י)
פנכטיס, מחק פנכטיס, 73). צירי, מאד צר לי, לצירי
אין צרי (ס 92).

ב. **צִיר** (1), ט"ז, מ"ב צירי, צירי, — שליח באיו
שליחות חשובה, Bote; messenger; messenger
השלח בים צירים ובכלי גמא על פני מים לכו
מלאכים קלים וכו' (ש"י יח 3). ותשלחי צִירְךָ עד
מרחק ותשפולי עד שאול (ס 3 נ 5). שמוע שמענו
מאת יי' וצִיר בָּנוֹים שלח קומו ונקומה עליה למלחמה
(עבד' א ח). מלאך רשע ופל ברע וצִיר אמונים
מרפא (משלי יג 2). בצנת שלג כיום קציר
צִיר גאמן לשלחיו (ס 3 כ 10). — ואמר
הפישן: ראה יראו בן צוררים רומם צורים
בשלוה צירים (כ"א קליר, קמי קהלך, קדו' 3 פסח).
ואמר המשוור: שלח לך לבו מקום קדשו ושם ציריו
כמו ציריו ולא יצלחו (כס"ג, חולי דמעות, ט"ז)
שלמה יא, דוקא, 21). מה לך צביה תמנעי ציריך
מדוד צלעיו מלאו ציריך (כ"י סלוי, מה לך, שט"ס,
92). פתאם כא ציר לבצר בעיר (סוף, יפעת מלכי,
ס 107). מרפא נגעי צירך יהיה צירך כי רוכב
על עירך יושיב עירך (כס"ג, אחס נגע סוך, אינך
141). וישלח אל צירים בגוייך לצירים (סוף,
אזכיהם נפ, ס 206). — "ובפרט משה שלוחו של
הקב"ה, או משה ואהרן, ואמר הפישן: עד כי גמרו
(המצרים) רשעם כאשר גזרת וגאצו למול ציר
אשר בחרת (כ"א קליר, נעסר מכות, סוף 3 פסח).
צורת משבע כחו אבי חיוה צוח צור לציר בן
חת מתן זה (סוף, מעתיק, קדו' שקלים). צפונה (פרה
ארמח) למהרת עם אל עור, צוח צור לציר צר
צרוקת לאלעזר (סוף, מנחם, קדו' פסח). לאח ציר
ופחד, ותר מעת לעת ספור אחד (סוף, חזי כל מזה,
קדו' סדס). ויאמרו במועל ידיהם זה יי' קיונו לו,
וימללו צירים לצר, שלחנו אשר כל יצר, שלח
עמו ממעצר (כס"ג, מי כמך חל, אינך 220). הציר
הגברתי באריה, חודעתי עתה אחיה ובשעבוד מלכויות
אחיה (מנחם נבי מנחם, חסוך וקדס, זולת הפסקה ח).

(1) [לדעת אחדים קרוב השם לערב' צאר, ציר 2].
ואחרים מזהים את השם עם הארמ' עיר (דני' ד י וכו')
במשמ' מלאך, וכך נראה יותר.]

(2) صار صير

לא יפור יגוני ונגנתי לא תעביר עגמתי (כ"י חז"י).
מסכי ו, 77). ובשמי מליו בכיתי לציריו וחיליו
וכו' (ס 214). ובעודי מתחולל בצירי וגנעי
וכו' שמעתי קול דופק (ס 314). קורות הזמן
תקעו בלבי ציר גאמן (1) (ס 376). מי שיעלים
חליו וציריו נעדר מזורו וציריו (מוסרי הסלוקוסים
א ח). — ואמר המשוור: והנה שברו צירים עצמי
ולמה תשברו כסות וכדים (כ"ס סג"ה, עלי מה חקיעה,
נכודי, 70). שלח לך לבו מקום קדשו ושם ציריו
כמו ציריו (כס"ג, חולי דמעות, ט"ז סלוי, דוקא,
21). תרופה כפניו ומזור בעניו וגלעד במעניו
צִירֵי בו לבל צִיר (כס"ג, חס"ס א, 23). בקשו
אנשי חשק וראו על תבל אם יולד ובר כי ימצא כל
חושק צירי יולדה אם עפרו ובר (ס 7, 43). הפק
צרי ומרפא לחוק ציריך והנשא וצמח לעצם
שבריה (סוף, ידוע נפס, שט"ס 77). מה לך צביה תמנעי
ציריך מדוד צלעיו מלאו ציריך (כ"י סלוי, מה לך,
שט"ס 92). מרפא נגעי ציריך יהי צירך (כס"ג,
אחס נגע סוך, אינך 144). יבוא אדונך או יביא
לציריך צרי ויקנך וישלח אסיריך (סוף, יעלה יפה
קולו ס 148). יודעיו מכל עברים לו יאתיו למצוא
לצירים צרי בעת יחילו (סוף, ח"ך יסלוי, ס 190).
צירים אחוזוהו וקדחת בעת סער בכיתו מבסני
פעמים (סוף, גלתי ציוס לוס, כס"ג א, 15). לך שברו
רפא שברו ואת צירי ומכתי (סוף, לך חלוי, ס 35)
204). בן איש בטח על צורך יום ציריך יכי בו
ינעים ימצאו מנוח (כ"י חז"י, חס"ס ט, 91). אשר
יסוב זמן עליו בציריו יבקש לו צרי מרפא לציריו
(ס 300). אשר יבטח בתהפכות זמנו יהיה נוקש
ויתחל בצירו (סוף, הענק, חס"ס 3, סי' זכרון להכני).
ושמטתי לבקש סגריביו ארוכה אל הלי לבי
וציריו (סוף, איחיל ממז' מ, העבד והשפס, מלאכי
ס"י לניבולך, 72). באפו יש חמת מות לכל חי
וברצונו אמת מרפא לכל ציר (סוף, מוסר, סוף)
נכודי, סקס 3 נ. דע כי הקימך אל למושיע בדורי
ותחבושת לצירי ולכאב זמני צרי (ד"ס של יסודי
מלכים וכו' ג, יעקב ען, 268). צירי גדוד יאחזוני רעי
חונוני חונוני (כ"י נב' חס"ס, ל"י נדוד, עולם חמ"ד יע).
ידיד נפשי בך תשקי, צרי תשלח לציר לבי (סוף,
(1) [ע"פ' מכות נאמנות, חלום נאמנים (דני'
כס נע) וע"פ' ציר גאמן (משלי כה יג)].

יִדְעָתִי, חֲמִי שִׁי כֶּלֶם, לֵב). וּמִכִּי נִסְתִּי לִשְׁתֹּחַ
בְּמִשְׁחַח שֶׁלֹּךְ אֲרָגוֹם שֶׁל אֱלֹהִים הַצִּיקָנִין וְאִינֹנִי
הוֹלֵם (יִלְיָה, לִנְכוּת אֶל כֶּסֶּ, 165).

צִיקָנוּת, שׁ"י, — חֲבוּנַת הַצִּיקָן, צָרוּת עֵין, כִּילוּת,
Geiz; avarice; stinginess : אֲנָשִׁי וּרְדָאן
הֵיוּ יִדְוֹעִין בַּצִּיקָנוּת וּבְצָרוּת עֵין (כ"ס, עֵכוֹב' מַע').
וְאִי אִינִישׁ חֲקִיפָא הוּא דְלֹא יִחִיב מִתְנָה, שׁ"י אֲדָם
חֹק בַּצִּיקָנוּת שְׁאִינוּ מוֹחֵר לְאֲדָם בְּפִרוּשָׁה (עֵכוֹב'
עֵנֶךְ חֲקָה). וְצִירֵךְ הָאֲדָם שְׁיִנְבִיר הַמֶּדָה הוֹאֵת עַל
אֲשֶׁר כִּנְגֵדָה ר"ל מִדַּת הַצִּיקָנוּת מִשְׁנֵי שְׁאִין
הַגְדוֹלִים בְּכִנִּי אֲדָם הַמְּפֹרְסָמִים בַּחֲשִׁיבוּת רֹאמִים
שְׁמַרַת הַצִּיקָנוּת מְשׁוּבַחַת (כ"י א"ס, חֲקוֹן מִדְּהִי
לִכְשָׁצ' יו, מַג). וְאִין הַצִּיקָנוּת מִמֶּדָה הַחֲשׁוּבִים
וְרֹאיוּ לְמִי שְׁהוּא מִן הַחֲשׁוּבִים שִׁיתְרַחֵק מִן הַמֶּדָה
הוֹאֵת וְלֹא יִתְנַהֵג בָּהּ בְּשׁוֹם עֵינִין (סוֹל, סָס עַס, מַע').
הַצִּיקָנוּת זֹאת הַמֶּדָה הַמְּנוּנָה כְּרוּב עֵינִינִים
(לֹחֶכ' לְדִיקִס, עֵנֶךְ הַפִּיקָנוּת, נב). הַזֹּרֵן אַחֵר
הַזֹּרֵנִת, הַצִּיקָן אַחֵר הַצִּיקָנוּת (סָס, עֵנֶךְ הַסִּקָר,
סג). רֹאיוּ בְּמִסְרִים כִּי אִישׁ הִיָּה כִּילִי בַּחֲבִלֹת אֲשֶׁר
בְּרוּב צִיקָנוּת וּמִסָּךְ כִּסָּף וּחֶבֶב וּמַעוֹת אֲשֶׁר לֹא
יִסְפְּרוּ מְרֹב (כ"י א' מוֹדִינִת, לְמַס' לְדִיק עו). וְאִמֵּר
הַמְּשׁוֹרֵר: וְהִרְאָה וְצִיקָנוּת וְקִנְיָא וְשִׁנְאָה וְחִרְשָׁה
לְעַפְרִים (כ' לִזִּי צִיר חִיִּים, כִּי הַסָּס וְהַלְמִשִּׁים).

צִירָה, שׁ"י, מִצִּיר צִירִים, סוֹי' צִירִי, כִּי צִירִי, צִירָה,
— כִּאֲכִי הַיּוֹלֵדֶת קָרֹב לְחִלְדָּה. Wehen o.
Gebärenden; travail de l'enfantement; labour-pains
וְנִחְסְכוּ עַל הָאִשָּׁה צִירָה, הַתְּחִילוּ הַכֹּאֲבִים: וְכִלְחוּ
אֶשֶׁת מִינְחָם הִרָה לָלֶת וְחִשְׁעַת אֶת הַשְּׁמוּעָה אֶל
חֲלָקָה אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְמֵת חֲמִיה וְאִשָּׁה וְתִכְרַע וְתִלְד
כִּי נִחְסְכוּ עָלֶיהָ צִירָה (ש"א ד יט). — וְכִהֲשִׁאלָה גַם
לְזֹכֵר, בְּמִשְׁמ' נִבְהַל מֵאֵד: נִחְסְכוּ צִירִי עָלֶי וְלֹא
עֲצַרְתִּי כֵחַ (דְּנִי י יו). — וְאִחֻוּת צִירִים, וְכִהֲשִׁאלָה
לְזֹכֵר אִחֻוּת צִירִים: עַל כֵּן מִלֹּא מִתְנִי חֲלָלָה
צִירִים אִחֻוּת צִירִי יוֹלְדָה (יִשְׁע' כֹּא ג). וְנִכְהִלוּ
צִירִים וְכִבְלִים יִאֲחֻזּוּ כִּיּוֹלְדָה יִחִילוּן (סָס יג. ס). —
וְכִמְסִר': וְכֵל אֲמוֹת הָעוֹלָם מִתְרַעֲשִׁים וּמִתְכַּהֲלִים
וְנוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם וְיִאֲחֻזּוּ אֲחֻסִּים צִירִים כִּצִּירִי
יוֹלְדָה (פִּסִּיק' כג', קוֹמִי לֹחֶי, קֶסֶט). — וְכִמְסִרָא, גַּם
בִּיחִיד, וְאֵף בְּמִשְׁמ' כֹּאכ בְּכָל: וְכִאֲשֶׁר הַשְּׁלֵמִי
שִׁירְתִּי רִאִיתִי כִּי בְּשִׁירִי לֹא יִרְפָּא צִירִי וְכִהֲנִינִי

א. **"צִיקָה"** שׁ"י, — כְּמוֹ צִיקָה, מְצִיקָה: יֵשֶׁה לְקִרְחַת
וְלִכְלֵ מִי שִׁישׁ לוֹ צִיקָה עַד מוֹת
(157, qf6).

ב. **"צִיקָה"** שׁ"י, — כְּמוֹ יִצְיָה: הַשְּׁקֵל מֵהַצִּיקָה
מְרֹבָה וּמֵהַצִּיקָה מְרֹבָמוֹת אֲדוֹנֵנוּ
הַרְבּוּסִים וְכו' (לִנְכֶסֶס הַסּוֹפֵל, שְׁלֵטִי הַנְּבוֹנִים, סָא). כִּידוּעַ
לְאֻמִּנִי הַצִּיקָה (סוֹל, סָס סָא:).

צִיקָן, צִיקָן, צִיקָן, מִסָּז', — צִיר עֵין, קִסְצֵן, geizig;
Geizhals; avara; stingy, miser : הַצִּיקָנִין
שׁוֹרְמִין אוֹתוֹ לְפָנֵי הַבִּירָה בְּשִׁבּוּל לְהַנּוֹת מַעֲצִי
הַמַּעֲרֵכָה (פִּסִּיק' ז ס). לְהוֹדִיעַ לְבֹא אַחֲרָיו שְׁהוּא
צִיקָן (כְּנִי יִכְוִים כְּסֵס כְּנִי הִילָל, יִכְוִי' סָס ז ס). —
וּבְכִסְמִי'א: שׁ"י וְרִדְיָא מִקּוֹם וְאִנְשִׁיהַ צִיקָנִים
וְצִירֵי עֵין וּמִקְפִּידִין זֶה עַל זֶה בֵּין כֹּכֵר גְּדוֹל לְכֹכֵר
קָטָן (עֵכוֹב' עֵנֶךְ וְדִילָל). אֲנָשִׁי וְרִדְיָא, צִיקָנִין הֵיוּ
(כְּסִי, עֵכוֹב' מַע'). וְאִנְשִׁים צִיקָנִין וְצִירֵי עֵין
בְּמִסּוֹנִין הֵיוּ (סוֹל, כִּילֵּם כֹּה, דִּים חֲמִי וְדִילָלָה). מֵה
אוֹמְרִים הַצִּיקָנִים, בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְּגִדִּיק לְבָנִים!
(עֵמֶנוּחֵל, מַחֲצ' יו, 50). וְעַל צִיקָן אִמֵּר שְׁלֵמָה עִי'ה
אֶל תִּלְחֵם אֶת לִחְם רַע עֵין (לֹחֶכ' לְדִיקִס, עֵנֶךְ
הַפִּיקָנוּת, נב). לֹכֵן יִדְרֹק אֲדָם בְּעִשְׂרוֹ בְּעִצְמוֹ וְיִהְיָ
גְּדִיב בְּמִקּוֹם שְׁרֹאיוּ לוֹ לְהַתְּנֵדֵב, וּבְמִקּוֹם שְׁאִין רֹאיוּ
לוֹ לְהַתְּנֵדֵב יִהְיָ צִיקָן וְכִילִי (סָס עַס, נג). אֲבָל
הַדְּבָר יִדּוּעַ שְׁמִקְפִּידִין מֵאֵד וּמוֹנִין הַיָּמִים וְהַשְּׁעוֹת עַל
פִּוְהַן יִשְׁלֵם הַמַּעוֹת וְלֹא ווּ בְּלֹכֵר בַּחֲבֹב הַנַּעֲשָׂה עַל
מִשְׁךְ זִמֵּן יוֹתֵר מִלְּהַצִּירֵךְ אֲלֵא אִפְּלוֹ הַנַּעֲשָׂה לְשֵׁלֶם
מִיד בְּהִרְאוּתוֹ אִינוֹ יוֹצֵא מִיָּדִי אִיסוּר אֲצֵל הַסּוֹחֲרִים
הַצִּיקָנִין וְקִסְדִּינִין הַמְּדַקְדָּקִים וְרֹאמִין אִם הַמּוֹכֵר
נִדְחָק וְצִירִיק לְמַעוֹת רְמוּנִיל גְּבוּיָתוֹ (כ"י עֵמֶדִין, שִׁילֵּם
יִעֲנֵךְ אֶל כֶּסֶּ, נב). אֲנֵא הִי יִדְעָתִי אֹרֶחַ הַגּוֹנִים,
הַרְחִיקֵנִי דֶרֶךְ צִיקָנִים, וְהוֹרֵנִי נְתִיב וְתִרְנוֹת, הַסֵּר
יָדִי מִפְּשׁוּרְעֻנוֹת (יִלְיָה כִּכְכֵךְ, שׁ"ס מוֹת יִלְיָה, חֲלָל' ס').

וּבְתִקְוִינִים שָׁס (עו' 478) מַצֵּעַ לְגַלֵּם: וְצִיקָן חֲלִים, וְאִינוֹ
מִסְתַּבֵּר. אֵךְ כִּנְרָאוּ נִתְחַלְפוּ הַחֲלִים הַרְבּוּסִים, וְצִיל': וְהוּא
צִיקָן חֲלִים וְצִיקָן חֲלִים, מִלְּשׁוֹן חֲלִי בְּחִסִּין.

(1) [כְּרֹדִי בְּהוֹצֵאתוֹ, עַם' קֶעֶב, כֹּאֵר: בְּגִדִים
צְבוּעִים הִיָּה מִחִירָם רַב, ע"ב. וְאוֹלֵי הַכִּוְנָה שֶׁהַצִּיקָנִים
מִתְאֻמִּים שֶׁכִּגְדִּיהֶם יִהְיוּ חֲמִיד לְבָנִים וְלֹא יִצְמַרְכוּ
לְכִבְסָם אוֹ לְחִלְיָם].

עקש סחשל, סיכיס וי. — ב) ציצת הראש¹, שערות ארכות באמצע הקדקד, Büschel (Haare); toupet, touffe des cheveux au milieu de la tête; tuft תכנית יד ויחקני ציצת ראשי ותשא אתי רוח בין הארץ ובין השמים (יחזק' ט ג). — ובסהמ"א: פי' בלורית, ציצית של שער (כ"ס, סנס' כה.). ויאמר (חבקוק) אהה אלהי מו יוליכני שמה בעת הוואת ורחוק מסני הדרך, והנה מלאך גשאו בציצת ראשו וכו' (יוסיפון, גינלוג, כס). — ואמר המשורר: ושסנו אגרותינו שתי צפרים חיות וזה יום מהרתו ואחזנו בציצת ראש וסן רע ערי הפר בעל ברתו ברותו (כ"ס סגיד, סנסל סזון, כרזי, 58). עדי תאחזו ידך בציצית ראש תפצץ (רמב"ם, סנס' ט, 79). — "וראשי ציציות השער: וכשהיא מגדלת שיערה לא תקשרים לראשי ציציות שפצמים שני קשרין על נימה אחת והווה הציצת (הלכ' סקוק) לחלמי' כז יהודי' גלון, 103). וכשהיא סורקת את שיערה לא תקשרם לראשי ציציות (וסוסיר וקרי, עא, מלרע). — "וציצית לשון 2): גורסין שיחא סידרי על ציצית לשון 3) סקנלס לכחז"ל, סול' כינואל, 84).

צִיק, ט"ז, מ"ב ציקים, — ציקי קדרה, תכלין הניצוק בקדרה לצרכי התבשול: משל לבת מלך שחרחה ציקי קדירה, אם תאמר יש לה גנאי לא תאמר יש לה צער (כז ילמק, סנס' נו.). מלמד שירד להם לישראל עם המן ציקי קדירה (כז חמל, יומל עה.). מעשה בכלתו של גקרימון בן גוריון שפסקו לה חכמים סאתים יין לציקי קדירה מערב שבת לערב שבת (כ' יוסן, כחזי' סה.). לא נצרכה אלא שעשאן (את העור והשליא) ציקי קדירה (כזנ"ס, מולי' עז:). ודינר צורי של זהב היה יוצא לה (לבת גקרימון) מע"ש לע"ש לציקי קדירה (לדנ"ז ו). ויהי להם שלמה וכו' הללו לציקי קדירה אבל לסעודתו לא היתה בריה יכולה לעמוד (כז ילמק, סנס' כ"ב, אס קרצני לסמי, כוכ, כס.).³

ציצית אלא דבר היוצא ודבר כל שהוא¹ (סס) ש. שהתא גדילה יוצא מן הכנף וציצית מן הגדילים (סס סס). אם היתה מיוחדת ליום וללילה תהא חייבת בציצית (סס סס). שכל המקיים מצות ציצית מעלי' עליו כאלו הקביל פני שכינה (כ' מליה, סס סס). בן ציצית הכסת שהיתה ציצתו נגדרת על גבי כסתות (גי' נו.). אין אדם רשאי לסבור מלית מצויצת לעכו"ם עד שיתיר ציציותיה (מנכ' מג.). הכל חייבין בציצית כהנים ליום וישראלים גרים נשים ועבדים (ס"ס, סס סס). חבובין ישראל שסיבן הקב"ה במצות תפילין בראשיהן ותפילין כזרועותיהן וציצית כנגדיהן ומזוזה לפתחיהן (ס"ס, סס סס). באו ר' ציציותיו ושפחו לו על פניו (כ' סנס, סס מד.). — *פרשת ציצית, הפרשה בתורה שבה נאמרה מצות ציצית: תקדום פרשת ציצית לפרשת והיה אם שמוע, אמרה תקדום פרשה שהיא נוהגת ביום ובלילה לפרשת ציצית שאינה נוהגת אלא ביום (סמ"י גמל' קטו.). — *וציצית במשמי' מלית מציצת: ומכרך כל צפרא להתקמץ בציצית (מנכ' מג.). — ובסהמ"א: ומענין זה נקרא כל מראה צבוע ציצת כמו עשו להם ציצית לפי שמראה שלה משונה ממראה חבגד דהיינו מראה משונה ממראה החוט של תכלת הנתון בתוך הציצית ונתנו עצה. תתיל תכלת ככדי שיהיה נכר. חוט ממראה הציצית והציצית ממראה חבגד (לקי' קכו). כסות עבה של צמר וכו' וישנן תחתיהן בחורף ויש בהן ציציות כדי שיהממו האנשים (ערוך ערך גלסק). פירוש סגוס בלשון ישמעאל כרגום ובלשון לעז כפה ושל צמר היא וכולה ציציות (סס ערך סגוס). שמיכה היא הכסות העב שיצאו עליו ציציות מן הצמר (סנסי כד"ק, סנס). הצבועים הדומים לפרושים המהפנים ראשיהם ומראים מליתיהם וציציותיהם ומארכין ב' של אחד וצי' מציצית (כ"י זכאס, טעשעיס ו, 68). — ואמר המשורר: איש אשר תפלוו ככנפי יונה וציציותיו נגדרות כמפולות שמנה, אדם קדוש זה אדם צנוע, ההוא יהיה גנב (יליג, עס

¹ [בכבלי (מנכ' מל): אין ציצית אלא יוצא ואין ציצית אלא משהו.]

¹ בערב' ההמונית שוש, שושא במשמי' וו.

² [אולי במשמי' ציוץ לשון, צפצוף לשון?]

³ [בתהב' לר"י חריוו כתוב: גרסא חלי לבס

ורם שיאם כי הוא צבי חילם וציק חלים (ח, 24).

' כהלכתה לפי שובין לאדם שלא בפניו (ספר חסידים תתל"ח).

— פט', *ציין, ציין, מצוין, מצוין, — (בגד) ששמו בו ציציית: כך היה מנהגו של ר' יהודה בר אלעאי, ע"ש מביאים לו עריבת מלאה חמין ורוחץ פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב בסדינים המצויים ודומה למלאך ה' צבאות והיו תלמידיו מחבין ממנו כנפו כסותו, אמר להן בני לא כך שנית לבס סדין בציציית בית ששאי פוטרין וכו' מחייבין והלכה כדברי ב"ה (שנה כס:). היוצא במלית שאינה מצויה ציציית כהלכתה בשבת חייב חטאת, ציציית לגבי מלית השיבו ולא במלית, הגי לא השיבו ובמלית (כס סוג' נסס כז, טס קלע:). הלוקח מלית מצויה ציציית מן השוק מישראל הרי היא בחוקתה, מן העובד כוכבים מן התגר כשרה, מן ההדיוט פסולה ואע"פ שאמרו אין אדם רשאי למכור מלית מצויה ציציית לעובד כוכבים עד שיתיר ציצייתיה (ס"ח, מנח' מג.). נחשף חקב"ה במלית מצויה ציציית וכו' וקרא למיבאל ולגבריאל ועשה אותם כשלותי החדש ואמר להם באונו צד ראיתם את הלכנה וכו' אמר להם כסדר הזה שאתם ראיתם כך יהיו בני מעבדים את השנה עיי וקן ועיי עדים ועיי מלית מצויה ציציית (פסיק' כז, סחוסט, עט:). — ובספ"א: הישן במלית בלילה, ר"ל במלית מצויה ציציית, אין צריך לברך עליו בבקר (כ"י אלנקלוס, מנח"מ ז, 68).

ה. *ציין, קל לא נמצא.

— פט', *ציין⁽¹⁾, ציין, — ציציית הצפור, ובהשאלה ציין האדם, השמיע קול ציין, צפצף: השוחקת לעדשים והמציצית⁽²⁾ לאוזן והמטפת לנר הרי זה סד' האמ' (פוסק' שנה ועו). אם מצאתם שם תיבוקות מצויה ציין⁽³⁾ בקולם (מד"כ בראש' ספ). צפור מצויה ציין⁽⁴⁾ ויודע על

(1) [מן הארמ' שבת"ס: כד שמע קל צפורין מצויה ציין (מד"כ ויקר' יט). המצפצפים, מלין המצויה ציין (שם שם ה' ובדפוסים בשעות: המצויה ציין), ועיי גם ציציית.]
(2) כך בכ"י א"פ, הוצ' צוק"ס, ובכ"י וינה והמוצעת, ובנדפס: והמצננת לאורה.
(3) [כך גרסת הערוך (ערך לייץ) ולפינו מצפצפים, וכן מובא בערוך שם בשם ספר אחר.]
(4) [במנח"מ א"י: מצויה ציין, כנגמת ציין, במס' ציין, נצול במס' נצול ובד"ו.]

המעכבין את המילה, כשר החופה את רוב העמרת וכו' (שנה יט ו). צפורין שפרשה רובה וציציין שפרשו רובן נמלין בשבת (ר' טע"ז נן אלע' פוסק' שם ע יז). איהו מן הדרקון שאסור, ר' שמעון בן אלעזר אומר כל שהציציין יוצאין מצוארו, אם היה חלק הרי זה מותר (פוסק' ע"ז ס ז). המול ימול, מיכן לשני מילות, אחת למילת ואחת לפריעה, אחת למילה ואחת לציצים (ירוש' שנה יט ז). — ובספ"א: ציין של עור או משי וכיוצא בהן שתלה בהן חושי צמר וחושי פשתן מדולדלין על פני האדם כדי להפריח הזכוין אין בו משום כלאים (רמב"ם, כלאים י כ). ונחשפה הוא ציין וקשרו אותו על המצח מאוזן לאוזן וכו' וכבול חתיכה של בגד כמו מצנפת שקושרין אותה על המצח וגותנין הציין עליה כדי שלא יזיק הציין במצח והוא בפני עצמו זולת הציין תכשיט (פ"ה המשל' לרמב"ם, שנה ו ח). ונמצאו בהם חטים מבוקעות עד שהוציאו ציין הנקרא גדיל (ספ"ו סד"ן בירוכדי סד.).⁽¹⁾

ד. *ציין⁽²⁾, קל לא נמצא.

— פט', *ציין, ציין — ציין את המלית⁽³⁾, שם בה ציציית, תלה בה ציציית: אמר רב אדא בר אבהו למעוטי ציציית למליתו ומוזזה לפתחו, תניא נמי הכי ושון שאם ציין מליתו ועשה מוזזה לפתחו שהוא חייב (שנה קלח). — ובספ"א: כמעשה בחסיד אחד שהיה מעיין חריר במליתות בבית הכנסת איהו נקרע או ניתק חוט והיה תולה בה ציציית ומציצה

(1) [בתוספת' (קוטס ג ד) נאמר: היא חגרה לו בציציין (ניא בצצין), לפיכך בהן מביא חבל מצרי וקושרו למעלה מדריה, ע"כ, ויש שבארו בציצין מלשון ציין, אך בבבלי (קוטס ס): היא חגרה לו בצילצול, כלוי בחגורה, וכך צ"ל גם כאן.]

(2) [כסו א. ציין, ועיי שם הערה.]

(3) [פעל ציין זה נגזר אך מן השם ציציית ולא ישר מן השרש צוץ או ציץ, וכפרט בבנין פע' מתחלף מצין, מלית מצויה ציין, עם מלית מצויה ציין (בציציית), וזאת בפני דמיון האותיות יג אל צ. ואף לא מן הנמנע שכל שמוש הפעל ה. ציין נולד בעקר משה"ם כואח, כדעת ה. ילון (סד"כ ג, ע"י 458-459), המאריך שם בעניין.]

הסריחה והצמיתה שבצמח: הוי עטרת גאות שכרי
אפרים וציץ נבל⁽¹⁾ צבי תפארתו (ישע' כח ח). כל
הבשר חציר וכל חסרו בציץ חשדה יבש חציר נבל
ציץ כי רוח יי' נשבה בו (סס מ ו-ז). אנוש בחציר
יסיו בציץ חשדה בן וציץ (סס' קי יח). בציץ יצא
ויסל (ליז יד ז). — נתן ציץ⁽²⁾ לפלוני, לסימן וציאתו
ממקומו: תנו ציץ למואב כי נצא חצא ועריה
לשמה תהינה מאין יושב בהן (יכמ' נח ט). — ג
במלאכת הפתוח בעץ ובדור, פטורי ציצים, עשויים
בצורת ציצים: מקלעת סקעים ופטורי ציצים⁽³⁾ (מ"א ו
יח). ואת כל קירות הבית מסב קלע פתוחי מקלעות
כרוכים ותמרות ופטורי ציצים (סס סס כט). — ואמר בן
סירא: תואר לבנה יגהה עינים וממטרו יחמה לבב
וגם כמלה ישפך וציץ כספיר ציצים (צ"כ נני'
מג יט). — ובתו"ם: יבש חצירו של אביסלך ונבל
ציצו (מד"כ נחש' נג). — *ובהשאלה: הכאים
ישרש יעקב וציץ ופרת ישראל, תני רב יוסף אלו
חלמירי חכמים שבבבל שעושין ציצין ופרחים
לתורה (סנה קטס:). — ובמסמ"א: נסמא כגון נפיה
שמנפין בה את התכואה וכל דבר ארוך ורחב ויש בו
ציצין ופרחין קוראין אותו נפיהם (ערוך ערך נסמא).
בן יי' אלהים הצמיח בעולמו התבטים כי הם בציץ
ערוגה כשושנה חכמה סוגה (כ"י חזיון, מוסרי ספליס',
סמ"ס). והיה אומר לבעל המוסיקה תראה לנו זמן
הציצים בציציו והערוגות במיני בשמיהם
(סס א יט). ואמרו לו מה תאמר על הנשים אמר כי
הם אילן חד ופר אמר ציציו נאים (סס ז ח).
והאדמה לבשת מן הציצים כגדי רקמתה וכו'
(סולא, סמכ' ס, 85). ושאר קהל דמשק חסידים והגונים,
רק יש בין חסידים אבנים, ותוך השושנים קמטונים,
ובין הצדיקים מוסקים, ותוך הקדושים קדשים, ובתוך

[1] 'עיי' ציצה, הערה.]

[2] המליצה קשה, ופקקו קצת החדשים באמתת
הנוסח. השבעים תרגמו במשמ' סימן, כאלו היה כתוב
ציץ, אך עקילם במשמ' פרה, ונתן במשמ' ציץ הזהב,
כאלו היה כתוב הסירו הציץ ממואב. [אולי תנו
ציץ מלה אחת היא, במקום תנוציץ, והיא הנדרשת:
נצא חצא.]

[3] 'עיי' ב. פטור, הערות. והצורה צצים אולי
מורה על מיי ציץ.]

כר (סס ח, 15).
ג. *ציצין⁽²⁾, ס"ז, — ציצית, דלדול, בלושה, חיוצאים
בגוף האדם והחיה: אלו הן ציצין

[1] 'עיי' חבנה כואת בפסוק (ישע' נח ט), וכן

ציץ בארמ'.

[2] 'עיי' ציצית, הערה, ואולי אין זאת אלא
התפתחות של ב. ציץ אף במשמ' כנף.]

מהור ופתחת עליו פתוחי חתם קדש לוי ושבת אחו
 על פחיל תכלת והיה על המצנפת אל מול פני
 המצנפת יהיה והיה על מצח אהרן (שמוס כס לו-לס).
 ויעשו את ציץ נור הקדש זהב מהור וכו' ויתנו עליו
 פחיל תכלת לתת על המצנפת מלמעלה (פס לו ל-
 לט). וישם את המצנפת על ראשו וישם על המצנפת
 אל מול פניו את ציץ הזהב נור הקדש (ויקד' ס ע).
 — ואמר ב"ם: מיושב כסא לגבה עד ליושב עפר
 ואמר מעומה ציץ וציץ ועד עומה שמלת שיער
 (כ"ס גני' מ ד). — ובתו"ס: הספח שנורק דמו ואח"כ
 גודע שהוא ספא הציץ מרצה וכו' (פס' ז יז).
 מוסיף עליו כיג חשן ואפוד ומעיל וציץ (יומל'
 ס). ציץ ומצנפתו של אהרן קודם לאכניסו של בניס
 (רי מניס, יו"ס טס א ח). על חלליהם, שהיה (בלעם)
 צף כנגד כל חלליהם והיה פינתם מראה לו את
 הציץ והוא שוקע ויורד (פס פס' י ז). — ובספ"א:
 ומסבחר נשיאיה הנשיא רבי שלמה בן הנשיא הגדול
 רבי יוסף בן שושן וכו' לכרכה, הוא ציץ הנור,
 ואכן העור (כ"י מניס, מסכמוני מו, 350). — ואמר
 הפוסט: מובלו עולם בציץ יצמיד, רצות דם ונסך
 ומעלם על מצחו יהיה תמיד (שכ"י עמוד יוס"כ,
 אלנוגו, הנוסח לס"י בודסט, שנס ו, א, 69). — ואמר
 המפורס: כל אים עלי תכל תאהב היות לה ציץ,
 לביס למטה עין פרח ותוציא ציץ, הנו במצנפת לדור
 וחסדו ציץ, תאהב ראות שמש דובר כפיהו ציץ
 (רמב"ם, מוס"ס א, 24). ואם יש למליצה ראש אני
 ציץ, ואם לשון אני מענה לשונה (כ"י מניס,
 מסכמוני ג, 44). שער ראשה כחרתימו לחתו ציץ
 עלי נורך ואור לחית לאור יוסף ולילח תחיה נרך
 (עמנואל, מסכ' ז, 56).

ב. **ציץ** ¹, ש"י, מ"ר ציץ, ציץ (ציץ), — א) כמו
 בן, העלים המנוגים של הפרח, Blüte; fleur;
 blossom: וחנה פרח. מסה אהרן לבית לוי ויצא פרח
 ויצץ ציץ ויגמל שקדים (צמדי' יז כג). — ב) וכל

אלא שמוש מיוחד של בן ציץ במשמ' פרח, כשם שגם
 עשרה וכדו' בעקר כליל וור של פרחים הם שכדגמחם
 עשו אח"כ כתר ועטרה מזהב, ואמנם יתכן כי א. ציץ
 ובן ציץ קרובים הם, ויש משוים אף ציץ במשמ'
 קשום של פרח' במצו'.

¹ רק בעבר' במשמ' זו. [ועי' בהערה הקודמת].

ועתה למה לא נערת בירמיהו הענתתי (שמיטס)
 הסמלמי, ירמ' כט כו-כז). — ובתו"ס, צינוק של ירק,
 Band; botte; bundle: אגוד של ירק שאגדו בשדה
 ועתיד לעשותו צינוק לשוק, כיון שאגדו בשדה הרי
 זה חייב (מוקס' מעש"כ א ו). אגדו צינוק גדול
 לשדה, אבל אם אגדו צינוק קטן לשוק נסבל,
 רבי עזרא בעי אדיון לא נגמרה מלאכת השדה ואח
 אפר הכין, אלא כיני אגדו צינוק גדול בשדה
 והוא עתיד לאגדו צינוק קטן לשוק נסבל (ירמ'
 מעש"כ א ח). — ובספ"א: ובן צינוק מסגר לידים
 (כ"י קמסי, ספר הגלוי, קמס).

ציצעה ¹ ש"י, — כמו יצוע, סצע, ואמר הפוסט:
 ציעת תחשים עליהם מחסה (ינא', לחסו
 כמו נחמסי, קרוב' לס' שמוס, זוללי, ק).

צית ¹ ש"י, ציפה, ש"י, מ"ר ציפס, — כמו בן צוף,
 צמר מרוש: וכבס, יכול אף הציפה תיל כגד
 (פסל' ויס, שמיני פסל' ו). ויצאין בוקרין ובציפי
 צמר, אימתי בזמן שצבען לשמן וברכין במשיחא
 (מוקס' פסל' ס ז). שומניו בגיו צמרי ובציפי צמר
 ובלשונות של ארגמן ובבוכין (צמלי' סס מס).

ציפד ¹ ש"י, — סה"י מן צוף, מעשהו ומצבו של הדבר
 הצף למעלה: אם יהי סבת הציפה (של
 השפירים) החם הרב מאד, וכאשר לא יהי זה הגה
 הצפים מהם יתר בטותים (קלין א ז, ג ז). והנה
 נמשך אחר חולשת הכחות האלה ציפת המאכל
 ואחור ירדתו (פס ג יג א ג).

א. **ציין** ¹ ש"י, מ"ר ציין, — תכשיט שבראש הכהן,
 Diadem; diadème; diadem: ועשות ציין זהב

גם במשמ' שם לחדר מחדרי הניהגם נראת כי עקר
 משמ' הוא הדר צר ואצל. — אך צינוק בענין אגד
 של ירקות, ואולי כערב שוק א), במשמ' קשר
 חראש אל יתר נכיתה, ובמו"כ קשר הירדים אל הצואר,
 — חלוצ צב.

[כאשו' נמצא הפעל פנק, וגם זנק, צנק, ואף
 בעי' סנק (את הבקר) במשמ' קשר, אפר, ומה
 מתבארות באפ' טבעי גם משמ' זו של מאסר
 שבמקרא וזו של קשור ואגוד שבתו"ס].

¹ [היו שבארו מלת זו מן הפעל א. צון
 במשמ' ראה, דבר הנתון לראוה, אך כנראה אין כאן

(שם שם, יפה לא רעיתי). — ובסמ"א: מצוינות.
כלומר מלובנת במיד בירוע שעל טופאה צווייגה
(כ' שלמה זן כיסוס, פרוס' מו"ק ו', 18). מצוינים
בחותם נכר (על בגדי תיחודים) (סו' יוקף חזן ויכנא
בסוף שני יהודה, שם קעו). מצוינים בעין עגלה
(שם קעו). — ואמר הפוסט: פנת יקרת, ציון המצינת,
קדש קדשים (אזן שחם, הוסענס). — ועי' ב' צין.

— (סמ"א) *הצין, (צחק', החצין). — עשה עצמו מצין בדבר:
הציבו לך ציונים, הציוני במצות שהיו ישראל
מצוינים בהם (מד"ר חכס, קדאסי למאסי). — *הצין,
הצין בדבר, הראה עצמו מצין בדבר, sich auszeichnen;
so distinguish; to distinguish oneself, נהג במפורת
ובדבור, ומה אף הציונות, אית הציונות, וכדו'.

צין, עי' צן, צנה.

צינדה, עי' צנה.

צינף, עי' צינף.

צינף, עי' צנף.

צינף, עי' צנף.

צינית, עי' צנות.

צינץ ⁽¹⁾, ס"ו. — הדר בית אמורים צר, אפל, וכיוצא
בזה, Karzer; eachot; gaol; יו' נתנך כהן חתה
יהודיע הכהן להיות מקידים בית יו' לכל איש משגע
ומתנבא ונתתה אתו אל המהפכת ואל הצינץ ⁽²⁾

(1) שרש צנק, ועי' בהערה שלאחרי זו.

(2) בזמן עקילס כבר לא היה ידוע בדיוק פרוש
מלה זו, ולכן הניחה בלי הרגום והעתיקה בכתב יוני
כצורתה: αἰνός, ובקצת נסח' αἰνός, והירוג' העתיק
בכתב רומי sinao, וכן העתיק יונתן המלה כמו
שהוא: צינוקא. רש"י פרש: סין, אך לא אמר
על ס"ך מה פרש כן, רד"ק: כלי מסגר לידים, — וגם
זה כלי יסוד, ומלכד זה גם לפי רש"י וגם לפי רד"ק
קשה השמוש ונתת אל הצינץ, והיה צריך לאמר ונתת
הצינץ עליו, רב החדשי דמו צינוק לונאק ^(a), שנאק ^(b)
בערב' במשמ' חבל, ענק על צואר הסוס, וכסוי' לשרש
צנב ^(c) במשמ' הצוק, ואמרו כי צינוק הוא ככל ברזל
על הצואר. אך השמוש אל הצינץ מתנגד גם לזה.
ורגלים לדבר, כי האח האמתי בערב' לצינץ הוא
שנינ ^(d), שהוא בית אמורים, ולפי שמוש שנינ בערב'

^(a) זנאץ ^(b) שנאץ ^(c) שנק ^(d) שגן

המת ולא על עצם כשעורה ולא על דבר שאינו
משמא באהל אבל מצוינין על השדרה ועל
הגולגולת על רוב בנין ועל רוב סנין המת, ואין
מצוינין על הוודאית אבל מצוינין על
המפיקות (ס"ה מו"ק ס'). ועי' גם צין. — "ובמשמ'
רסו, נתן אות וסימן, ואמר הפוסט: וזרפי מעל
עם כנף רננים וכו' פה אחד עונים, וזה את זה
מכונים, וזה לזה מצוינים (כ"א קליז, כי חקם סלוק
ג סוכוס). — ונהג היום צין במשמ' כפן כסימן
כחכך וכדו', bezeichnen; marquer; to mark, ואף
במשמ' משמט צין דבר לטובה או לרעה, הבליט
אותו בדבור.

— (ס"ו) *צין, צין, מצין, מצוין, מצוין — א) מי שצינוהו
בציון: מצא אכן אחת מצויות אף על פי שאין
מקיימין בן המאהיל עליו מהור (מוקסס' שקל' א ד).
מצא שדה מצויות ואין ידוע מה מיכה, אם יש
בה אילן בירוע שנחרש קבר בתוכה (סס חסילי י"ז).
— ב) נכרל ומסלה בין אחרים לטובה עי' סימן או
ע"י חנוכה מיתרת ⁽¹⁾, ausgezeichnet; excellent;
remarkable: מע"ס שאני מנלה אחת מן הארץ לח"ל
היו מצויות במצות וכו', הוא שירמיהו אמר
הציבו לך ציונים, אלו המצות שישראל מצויות
בהם (סגרי דכ' מג), ויהי שם לגוי (גדול), מלמד
שהיו ישראל מצויות שם (סס סס סל). אוהב
ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב, אוהב ה' שערים
המצויות בהלכה יותר מבתי בנסיות ובת,
מדרשות (כפסס דרסס דרסס דרסס, דכ' ח). מפני
מה ת"ח שבבבל מצויות לפי שאינן בני תורה
(סנח קמס:). ופתילך, זו סנהדרין שהן מצויות
בפתיל (מד' נחלש' סס), צאינה וראינה בנות ציון,
בנים המצויות לי בתגלחת במילה ובציצית
(סס סס"ס, לזכס ולזינס). מה יונה זו מצויות
כך ישראל מצויות בתגלחת במילה ובציצית
(סס סס, סק קסס). צב, מצויות ⁽²⁾ צב, מטיבסות

(1) [משמ' זו של ציון לשבת, שהוא הנהגת
בתים בבנין ע"י, איננה באה כלשון החכמים במשמ'
פעילה בבנין ע"י, השמש כדרך כלל במשמ' סימן
הממאה רוקת, וצ"ע.]

(2) [במד"ר יב הגרסה: אין צב, אלא
מצויות.]

צִיִּים¹, ס"ע, — כמו צם, נמנע מאכילה, ענה בצום נפש, fasten; jeûner; to fast, ואמר חמיטן: שושן עמק אימה שבת שבתון לקימה שרש וענף סימה שוים יחד ל צ י מ ה (כ"א קליה, מושן עמק, מוס' יוס"כ).

צִיִּיִּן, צִיִּיִּיִּת, עי' צִיִּיִּן, צִיִּיִּן².

צִיִּיִּן³, ס"י, — צִיִּן על הקבר או את הקבר וכדו', הציב ציון ומצבת על הקבר וכדו'³: כרם רבעי מ צ י ו נ ין אותו בקוונות ארמה, ושל ערלה כחרסית, ושל קברות בסיד, ומסחה ושופך (מע"ש ס ח). ומתקנין את המקולקלות במועד וכו' ומ צ י ו נ ין את הקברות ויוצאין אף על הכלאים (מ"ק ס ז). בית עבודה ורה מפתחין אותו במיחמין, בית המנוגע מטילין עליו אפר מקלה, מקום הרונג מ צ י ו נ ין אותו כרם, 'מקום עגלה ערופה מ צ י ו נ ין אותו בחגירה של מבנים (תוספת' מע"ש ס יג). בחמשה עשר בו שלוחי בית דין יוצאין ומ צ י ו נ ין את מקום המוטאה כדי שלא יהו הרבים נתקלין בו (תוספת' שקלים ס ז). אין מ צ י ו נ ין לא את המלע ולא את הגדר אלא על אבן וכו' ואין מ צ י ו נ ין אלא על השדרה ועל הגולגולת שהן מטמאין באהל (ס"ס ס ה). כיצד עושין לו, שלוחי בית דין יוצאין ומלקטין סימניו ותופרין וקוברין אותו ומ צ י ו נ ין את מקומו (ס"ס ס"ט ח). ועברו העברים בארץ וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון, מיכן שם צ י ו נ ין על העצמו, אדם, מיכן שם צ י ו נ ין על השורה ועל הגולגולת, ובנה, מיכן שם צ י ו נ ין על גבי אבן קבועה (כ"י ס"ל נ"ס כ"י סמולל בר נסמן, ירוש' מע"ש ס ח). אין ומ צ י ו נ ין על הבשר שמא יחאכל הבשר (ס"ס ס). ומ צ י ו נ ין על הקברות, לא כבר צ י ו נ ין מאדר, תופתר שירד שמשן של נשמים ושמשן (ס"ס משקין ס ז). אין מ צ י ו נ ין לא על כוית מן

¹ [כנראה עפ"י לשון הירוש' (סוטה ג ג): בתולה צ י ו נ י ת, מ צ י ו נ י ת אובדת בתוליה; ובנוס' הגני' שם: צ מ י ו נ י ת מ צ י ו נ י ת, והנכון כנראה מוצמית, כל' מצמאה, מן צמא, צמח].

² [עי' בהערות הקודמות].

³ [ואת המושג העקרית של הפעל, שנגזר מן השם ציון (ע"י ס"ס ס"ט), ושעבר מלשון החכמים אף לארמ' של יהודים].

המשורר: ישב בראש צחיתו וינשת לשונו מ צ י חו ירד לארץ נצחו והצרעת תורח במצחו (עזרא הסגלי, סוכס' מוכר כ" כג).

צִיִּיִּן¹, עי' ב. צחנה, הערה.

צִיִּיִּיִּן, ס"י, כ"י צִיִּיִּיִּת, צִיִּיִּיִּת, — בחולה צִיִּיִּיִּת, בחולה הצחנה ועורגת לגבר²: בחולה צ י ו ל ג י ת³ ואלמנה שובבית וקטן שלא כלו לו חדשיו הרי אלו מכלי עולם (מ"ב, סו"ט כ"ג).

¹ [בגדר' נא: א"ל רבינא לרב אשי אמר הרי עלי צ י ח ין מאי, חיבעי, ע"כ. ואולי היתה מלה כזאת (כמבטא צחין²) במשג' דבר העשוי בצחנה, בצלחת, ואולי אין זה אלא שבוש או שנוי במבטא, כדגמת נזיק, גויה, סו"ט].

² [עי' בהערה הבאה].

³ [צ י ו ל ג י ת, כך גם הגרסה הנכונה בערוך, כמאמר המקביל בירוש' (סו"ט ג ג): חומישו עליהן בחולה צ י ו מ נ י ת. והואיל והבינו צימנית במשג' יושבת בצום, פשוט גם צ י ו ל ג י ת כאלו היה כתוב צ ל ו י נ י ת (ואף תקנו כן, וכך בדפוס'), כל' יושבת בחסלה, ואולם חז"ל לא השתמשו בלשונם בפעל צו"ם, ועל כן קשה להניח שגזרו מטנו צימנית במשג' כזו; ובאמת גרסת הירוש' שבגני' (סכ"י ירושלמי, 210) היא לא צימנית אלא צ מ ו י י נ י ת (ע"י לקמן), ואין למלה זו כל קשר אל צום.

ואשר לענין, כל הדברים הנאמרים בבריתה זו בכבלי וכן בירוש' נאמרים על צמאון של אהבה. זהו ענין הקטן שלא כלו לו חדשיו, והוא מצפה ליום היותו ראוי לשאת אשה; והוא דבר האלמנה השובבית, שאבד לה בעלה והיא מתגעגעת לגבר, וכן אשה פרושה שבמשנה, שרברי הבריתה באים לפרשה, אשה פרושה מבעלה היא, ואף מכות פרושים (או כניא: מכות פרושים, ואף בכתיב פירושם) כנראה: יסורי הפרשה או הפרושים מדרך ארץ הם, אע"פ שבטוי זה ענין ברור יסודי, ואשה פרושה זו בצערה היא יושבת ומלעכל בדברי תורה, ועל כן גם היא מסבקי (או כניא מסבקי) עולם, וכנגד הקטן שלא כלו לו חדשיו, המצפה לוונג, הובאה גם הבהולה הצ מ ו י י נ י ת כל' הצמאנית, הצמאה לגבר, ובתוליה הולכים ואובדים, 'והוא גם פרוש הבתולה הציולנית, כל' הצחלנית, הצוחלת לקראת גבר, כלשון הכתיב: איש אל אשת רעהו יצחלו (ימ' ס ח), וכן משמש אף בסור' הפעל צחל (עי' במלונים) לצחילת האשה ברב תאותה ותשוקתה. ועי' גם צִיִּיִּן, צִיִּיִּן, הערה].

והציורית (כ"י חנוכי, מלמד סמלמדיס, מל. ויגס). ולא יצויר שיהיה אדם מכעלי הדת או יתיחס אליה אם לא ידע עקרי הדת ההיא או יצוירם הכנה ציורית כדי שיאמין בהם, כמו שלא יקרא רופא מי שלא ידע התחלות הרפואה ולא מהנדס מי שלא ידע התחלות ההנדסה ידיעה אמיתית או לפחות ידיעה ציורית (כ"י חנוכי, סקריס, סקד'). וזה כאילו נצייר בשכלנו ליקח החלק מהנפש אשר יורש מורע האיש ודם האשה ונשי' אותו מקום החלק החסרי ונקח הדבר אשר יבא מחוץ ונשי' אותו מקום החלק הציורי ומשני אלה תבא הנפש דברית (מנחם קלאוס, 58). ועל דרך זה מקבל דברי נבואתו ונחקקת בלבו הנביאה ההיא חקיקה ציורית רוחנית (כ"י בנא, עבודת סקד, סאכי סקורס כז), שמהכלתי הכליות האלהי הדוחה כל גבול ימשך התלויות הנעדר מהגבול (באה לדעת) הבח הכלתי מוגבל או העצם כלתי מצויר ומצויר ומצטרפות סבתו הנזכרת יתהווה הצטיירות והיותו ציורי נגד ושלם (ליכוי, עכר סמס יג, מו:). — ובמשמ' הסתכלותי, anschaulich; figuratif; illustrativa, intuitive: והשובות זאת היא הלימוד הראשון ויקרא לימוד ציורי וזה לפי שעל ידו יבין התלמיד וידע צורת הדבר ששאל עליו (כ"י היסכלי, יקד עולס א א, ס).

ציוריות, מ"י ציוריות, — תמונה ציורית, ציור דמיוני: שלא יצטרך השכל ההיולאני אל החישה בהשגת הנדריים, רוצה לומר בהשגת הציורית (כלב"ג, מלמד' ס' א ד). והיותו אלו הציוריות כמו שכל מושכל בהם (סא, עס שס).

צינות, ש"י, — שְׁמִיעָה, הַרְצוּת, הר השמיעה, הר סיני ששמנו נשמע קול האל, ואמר הפיוט: הר צינות עשן בצותך על תם ומועד ודמי עבדים להאמית (קס"ג, חכ"י אש חוכל, חסרונ, קדוק קס"ג, לו). — ונוהג היום במשמ' שמיעה לפקודה, עשית הדבר המצוה, Gehorsam; obéissance; obediencia.

צינת, ש"י, מ"י צינת¹, — צָמָה, ואמר הפיוט: חשיב בניחות דמו שנחמעת כרעב וציחים (יסחל, יקקז חסס ח"ס, חילת סמס יוס ד). ואמר

(כל מלכס סהגיון, מנח, ב). ואחר שכבר דברנו בדברים המשותפים למיני הציור והאמנות הנה נאמר כמה שיתד אחד את' מהם (סס לז). וענין זה הרעת הוא הציורים והציורקים אשר יהיו לנפש כהכנה (זכס"ס מנללונס, מ' משל א, סמס ב, דז). ואינו יכול לומר לך מה שפרשו בו אחרים כי אין דרכי לראות דעת המפרשים בשום ספר שאני מפרש כי בקחתי לציור בה מאמר וולתי לא יצויר לי אחר כן ציור שני משולל מן הציור הראשון (סס יא ז' סס סס, 228). וזאת המלאכה מזה החיבור גם אם היא קטנות השיעור היא עלי גדולה לחלוצת שכלי ומיעט ציורי וחזק ראשיותה (כ' סלל מורנס, סמולי סמס, א). הנה אלו הענינים כלם מיוחד נפש החכמה הפילוסופית ומסגולתה שחזק קצתם על צד הציור וקצתם על הקבלה (מאזי סעיוניס לללנלי, נקולס נס' סמס, ח"כ ב, קלז). דע כי דברי הכתובים בדבר ההגדות דרך רמזות וציורים גשמיים לצייר הענינים בנפשות (כס"י, סמס ס). אמר אחר בן אליהו ול אמנם שחתי בונתי ומחשבת דעתי לעיין בציור שכלי עורני בימי הבלי (י"ח סקל', בן עזר, סקד', ב). אבל יש לאבן רש"ד דעת אחרת בזה ותוא דעת קדומי הפילוסופים, אכתוב אותו אחר שאכתוב מציאות המלאכים כדי לתת ציור אחתי אל המאמין איך ישתלשלו הדברים (כ"י חנוכי, סקריס ב יא), ולא יהיה רצון כ"א עם ציור וכו' אשר לו ציור ורצין הוא בעל נפש (כ"י חנוכי, סמס סמס עיון ג, יג). ולהיות הדבר עמוק מאד בציורו נקצר בו (מנחם קלאוס, 26). והמצות הם שני סוגים עליונים והאחד היא קיום האמונה כבורא יחבר' וציורה בשכל ע"ד האמתי וכו' (כ"י חנוכי, מנח"מ ג ג ס, קיד: 1).

צינר, ת"י, — שייך לציור שברמיון, vorgestellt, gedacht, ideell; imaginaire (-nary), ideal: ונאמר בעבור שהיו המבוקשות הנכספת ודועתם בכל המלאכות המהשבויות שני חלקים ציורי ואמתי וכו' (כל מלכס סהגיון, מנח, ב). וכבר מצאנו בתורה המצוה באהבת הנפש לשם והיא ההשגחה העיונית

¹ [ועי' גם באוצר המונחים הפילוסופיים, קלצקין, ערך ציור].

¹ [אולי זה מ"ר מן צחה, כסמ' ש"ע סמס].

*צִיּוּרָה, ש"ז, — א) פִּעֻלַת הַפְּעִיר, המצבע את הבית;
העשרות והפתיית¹ וה ציורין מביאין את

הטומאה (כ' יוקי נבי יסודם, מוספת' חסילי יד י.) —

ובחש"א: אם היה בקורה של מבוי כיור וציור

עד שיהיו הכל מסתכלין בה אע"פ שהיא למעלה

מב' אמה כשרה (רמב"ם, שם יז טו). — "ציור בעט

או בצבעים על הניר וברו', Zeichnung, Bild; dessin,

או בצבעים על הניר וברו', tableau; drawing, picture

בעין אותו ציור בדי חלקים. דמבל רוח יעשו ב'

חלקים וכו' (רמב"ם, שם יז יג). — "ציור-אור, צורה

עשויה בפעלת האור, צלום, תצלום, עי' אור, 115 —

ב) "ציור הלב והשכל, ציור רעיוני, פִּעֻלַת הַמַּצִּיר דבר או

משג במחשבתו, המשג המציר במחשבה, Vorstellung,

Begriff; représentation, idée; conception, idea

הובאו אלי דעותיך וחכמותיך ורעיוני ציור: שכלך

וחבור נועם שפתיך וייטבו במאד מאד כענין דבריך

(מנחם מל לולק'ק נקמס', 47). איך אוכל שלא אחטא

בפגיון לשוני ובחכיר ציור רעיוני (פול, שם 48).

על כן ראיתי לרשום בתחילה צורת הטבעים הארבעה

אשר זכרנו קודם וחקקתי אותם בתחילת ספרי זה

על תכונת ציוריה כדי שיהיו קרובים להבין (כ"י

ח"ס, פקן מדס"כ לכס"ג יט). והיה זה אחר הגיע אלי

כתביך וחרוויך מן האסכנדריא קודם שאבחנו ציורך

(ר"ס ח"ס, מו"כ, פתיס'). אמנם טה שאינו גשם ולא

בה בגשם אינו דבר נמצא בשום פנים בתחלת ציור

האדם ובלבד אצל הדמיון (פס ח מו). המין החמישי

טלות שהדשתי אני שתוספ, כמלות ציור ומצייר

הנמצא על מעשה הצורות המלאכותיות ואני שאלתי

להבנת הדבר כפי אמתתו בצורתו האמתית אשר בה

מציאותו נמשך בו אחר לשון הערבי (פול, שם

המלים הזרות). וכמו כן יאמר על הציור המצוייר

כלב האדם דבור או אמירת (כ"י חנולי, מלמד

הסלמדיס, פסל, יסרו). אמרו בלכבכם על משכבכם,

רצה בו ראין הכונה אלא בציור הלב וכו' (פול,

שם קמס, ולאסמקן). הקריאה האמתית אינה נמשכת

אחר הזה רק אחר ציור הלב (פול, שם קמס); שם

טובס). והיה הציור הוא הבנת הדבר כמה שיעמיד

עצמיתו וכו' ויהיה האמת הוא קיום הדבר והרחקתו

[1] ציל' והערתיין או והפתיית, כרעת

המפרשים.]

כ ציונים מאו עלי חבל וחמרורים (רמב"ם, סכס"ס

ח, 28). וכמו ציונים חסופים מונים ככרות דרך

רבה, ועין יפקח לכל ישבה כל גוסע חולך, תראה

עינו בכל ציונו מה הלך וזה ילך (חס, שס"ק ז).

— "ובמשמ' דגל: ציונג נפל מן המגדל (סלמון

בן ירוחם, מלח' סי 49).

*צִיּוּנִיזְם, ש"ז, — אהבת ציון, תנועת עם ישראל,

שמטרתה תחיה לאמית בציון; Zionismus;

sionisme; Zionism

*צִיּוּנִי, ז"ש, — שיד לציונות, חבר לתנועת הציונות,

Zionist, zionistisch; sioniste; Zionist(ic)

*צִיּוּנִיָּה, ש"ז, — הבונת מי שהוא ציוני, היותו

ציוני, והשתמשו באלה זו גם במשמ'

ציונות.

*צִיּוּרָה, ש"ז, מ"ר ציורות, — הצר צורות בחמר או בציור,

בצבעים וברו', כמו ציר: שלשה עריסות הן,

העשויה לשכיבה מטא מדרס, ושל כנות מטא

מטא מת ושל סירין (צ"ל סירין¹) ושל ציורות

טהורה בכלום (מוספת' כלס נ"ב ז ט).²

[1] בחקבלה הרגילה סידים וציורים, עי'

בערך סיד.]

[2] [במשנה [כלס נ"ב יג] כתוב: שלשה סדינין

הן, העשוי לשכיבה מטא מדרס, לולין מטא מת, ושל

צורות טהור מכלום, ע"כ. ופרשו המפרשים את המלה

צורות כמ"ר של צורה, סדין המציר בצורות וברו';

ואולם אין זה נגוד מתאים אל (סדין) לשכיבה, והדמיון

אל התוספת' המובאת לפני כן, וגם שני חלשון: ושל

צורות, מורה על כך שהכונה: ו(סדין) של (סדין ושל)

ציורות, ואפשר שנשמטה כאן אף המלה סדין, או אפילו

סדין (בינ' מן סוד) משש כאותה משמ', משני דמיונה

אל סדין, מ"ר סדינים, וכן בא "שני סדינין, אחר

לשכיבה ואחד לצורות" (בך בגנ' מצרים, ובדפוס

לעורות) גם בירוש' (גיט' ג ח), וגם כמה שנאמר בתיספת'

(כלס נ"ב ח טו): אמרו לאוסן וכו' עשה לי שני

סדינין, אחד לצורות ואחד לאוה לין, חרי אלו

מטאין עד עשה שפירש וכו' אכל אוסן "הוא עושה

ומניח וזין לבהמה וכו' סדינין לצורות וסדינין

לאוה לין אם רוב מן המשא מטא וכו', נבר חלוק

המלה "וילון" באוהליון, וכן אין לסמוך על הכתיב

לצורות, וצ"ע.]

חלכו צִיּוֹת נהר (סס קס מ). צִיּוֹת גם הם יגולו מימי שלג (ליזב כד יט). בחסר ובכפז גלמוד הערקים צִיּוֹת אמש שואח ומשאה (סס ל ג). — ובסמ"א: אולי חמסי יצמית פרי, וישבית מרי מבית חמרי, ובעת תלמי צִיּוֹת ברמתי ירוון, על חמס לשדי יבכיון (מנחם בן סרוק, אלני בן אלני, חשו' תלמידי מנחם, XXVII). — ואמר המשורר: תמהנה להיות, משחקות כל פיות, תרננה צִיּוֹת, ומדבר ויערים (תלמידי מנחם, לגזר כהנא, סס 8). אשר נפשם היה, וגם היה היה כפלג בצִיּוֹת וגם מים קרים (סס, סס 4). ואוצרות ברד וקרח וצִיּוֹת ושלג גם חום וגוללי שלג וקישור ובפור וכו' הכל הכינות בעתו (כס"ג, כח מלכות, מי יגלה). ויסע מטקסו לרכוב אניות ולדרוף בצִיּוֹת ולהביא נפשו כמענות אריות (סס, ימי ללון). ופחד וחרד ודמיון בסודר להשליך ספרד ולתור עבריים, ולרכב אניות ולדרוף בצִיּוֹת מענות אריות וחרדו נמרים (כ"י סלוי, סיוכלו סגרים, שפ"ס 86). ואנשי לב מזה, והיום נמסו, אבל ששנו לעמו, אשר צִיּוֹת עורקים (כס"ג, נדוד סגיר, כס"א, 28). באתי לגוא אמון וחנתי כינם כמו הרג בתוך צִיּוֹת (כ"י חר"י, סס"ב, 458).

צִיּוֹת, ש"י, — סמ"ס מן צִיּוֹת, מצות הצִיּוֹת, ואמר הציט: המכירים קושט קיטש, המכירים צדק צִיּוֹת, המכירים פרוש מעטיר, המכירים עיו עולמך (כ"י קלי, המכירים, שח"י יוס"כ, מח"י חילי, 3, סו.).

צִיּוֹן, ש"י, — כמו צִיּוֹת: כחרב צִיּוֹן שאון ורע תכניע (ישע' כה ט). כפלגי מים צִיּוֹן כצל סלע כבד בארץ עיפא (סס לז ז). — ואמר הציט: סלגי צִיּוֹן וצמאין, כלאמני נוקשה (כס"ג, חני נקמתי, קיט, סדור כס"ג, טו.). נשמת ידידי עליין, שכני צִיּוֹן, תיחדך ישב חביון ומקשיב אכיון (כ"י סלוי, כסמ"ס, שפ"ס 102). — ואמר המשורר: מצוי כרסם השקה בשנך, דמן תנקה, ול צִיּוֹן (2) ואמר, מן אשה השמר (כס"ג, שמועו כל, כס"א, 186).

(1) [ובדרוש במשם' ספינה: אשה שהיתה צריכה לילך אצל חבירתה היתה חולכת סדגל לדגל כספינה שנאמר הלכו בצִיּוֹת נהר ואין צִיּוֹת אלא ספינות (סמ"ח, סקמ"ח)].
(2) [כל' לעת יבש, כהוראה לשמירת הבריות].

צִיּוֹן קברות.

(3) صوة, صوى

צִיּוֹן (1), ש"י, מ"י צִיּוֹת, — אכן ובר' שהושגה במקום לאות וסמן מה, לסמן מקום קבורה ובר', כמו מצבה, Grabmal; tombeau; tombstone; ויאמר מה הציטן חלו אשר אני ראה ויאמר אליו אנשי העיר הקבר. איש האלהים אשר בא מיהודה (מ"ז כג יז). ועברו העברים בארץ וראה עצם אדם ובנה אצלו צִיּוֹן עד קברו אחי המקברים (ימק' לט יח). — ולסימן על הדרך: הציטו לך צִיּוֹת שמי לך תמרוים שתי לבך למסלה דרך הלכתי (ימ' לא כ). — ובתו"ס: נאמנים על צִיּוֹן. קברות (נדז ז). ישראל שקיים בלאים בתוך שדיהו אין הכהנים נכנסין לתוך שדהו אלא רואין אותה כצִיּוֹן בית הקברות (סמ"ס, כס"א, 3 יז). אין מניחין את הצִיּוֹן במקום הטומאה אלא במקום טהרה הסמוך לטומאה (סס שק"י א ט). — וימ"י צִיּוֹת: נאמן הכותי על נטע רבתי ועל חערלה ועל הצִיּוֹת (2) (מסמ"ס כוח"ס ח). — וצִיּוֹת לתורה, סימנים לומר את דברי התורה: אין תורה נקנית אלא בסימנים שנאמר וכו' הציטו לך צִיּוֹת ישימי לך וגו' עשו צִיּוֹת ליתורה, ומאי משמע דהאי צִיּוֹן לישנא דסימנא הוא דכתיב וראה עצם אדם ובנה אצלו צִיּוֹן (סמ"ס, נדז:). — ובסמ"א: הצִיּוֹן חלו הוקם על קבורת וכו' בשנת שבע מאות ושבעים וששנה שנה לאחר בית המקדש (מסמ"ס, 26 Inseriz, N. Asooli). צִיּוֹן חלו הוקם (מסמ"ס, מלכות כנס צי"ק לכסמ"ס, MGWJ 1884, עמ' 852). — ואמר הציטן: פסע אויב כוין ואבד טובי ושם לאין, ויהרג כל מחסדי עין, צִיּוֹן לפרט וארשת, צרה אל אחותה נגשת (ימק' ככזי שלום, ח"י כנוך, זולת שם ח חסמ"ס). — ואמר המשורר: והרם בנינים, כמו הארטונים, ושבר צִיּוֹת, והפול תמרוים (דונס, חשו' על מנחם, 8). מיכות אשר נפל

(1) לפי דעת קצת החדשים השם צִיּוֹן נגזר מן צִיּוֹת, במשמ' צִיּוֹת, צו"א (א) בערב, שפרשו הסלונים הערב' הגר' יכונג עלאמה פי אלטריק, ע"ב, — ובעבר' אכן תהיה סמן בדרך, וכך בסור' צִיּוֹת: והפעל צִיּוֹן נגזר מן השם, כאלו היה נון צִיּוֹן מהשרש.

[והמלה הערב' באה אף במשם' קבר].

(2) [והוא במקום לשון המשנה (נדז ז ט). על

שאינו מחוסר צידה וכו'. אבל אם הפריה צידה לבית ונעל בפניו וכו' הרי זה פטור שאין זו צידה גמורה (מנצ"ס, סנה"י ע). — "ובמשמ' ציד אנשים במרמה: צידה היא מלה מושאלת אל הטענת בעל הריב, וזה כי השואל בעבור שהוא פסעה הנשאל ויפייסוהו בהודאת ההקדמות אשר יועיל בהם כביטול מה שבוין בטולו וקרא זה הפעל צידה וכו' וכבר בא בלשוננו לצודר נפשות (ס' הנדכיס).

צִידָה, צידה, ט"ז, — השיך לציד ולציד, בלב צידה, Jagdhund; chien de chasse; hound כלב כייתי וחוא שומר בעליו מיד צר ואויב ויש כלב הצידה הרגיל בחסם וגול (טונים כן, מעט טונים, עולם הקטן ב, קס). גודע לצידה חיות שהכלב הצידי כשהוא רודף אחר החיה ירוץ על ביתר המושלש (כ"י טענו, מעלי חקף צידה, נכאור).

צִידָה, ט"ז, — אוהב לצוד ולצודד את הבריות: ויהי עשו וכו' שורני צידני צד כפית צד כשרה (כ' חננו, מד"כ נכאור, סנ).

צִידָה, טענו צִידָה, צִידָה, צִידָה, קל לא נמצא.

צִידָה, טענו צִידָה, נעשה כציה ושמה, ואמר הפיטן: בשר מושלו משה, כשנים חלקו מציח, ככוש עוינים ולעית, ולדן אמר גור אריה (יהודה זירני מנחם, חמרה כן, יול' לשמח"ס, מחז' חילט' ב, קטע).

צִידָה, ט"ז, מ"ר צִידָה, יבש, חם השמש; Trockenheit; sécheresse; dryness: ישום מדבר וצִידָה ותגל ערבה (שני לה ח). אשים מדבר לאנש מים וארץ צִידָה למוצאי מים (סס חל יס). ויעל כיונק לפניו וכשרש מארץ צִידָה (סס נג ז). המוליך אחנו במדבר בארץ ערבה ושוחה בארץ צִידָה ועלמות (ירמ' נ ו). הנה אחרית גיום מדבר צִידָה וערבה (סס נ יז). היו עריה לשמה ארץ צִידָה וערבה (סס נח מז). ועתה שתולה במדבר בארץ צִידָה וצמא (יחזק' יע יג). ושחיה במדבר ושתה בארץ צִידָה והמתיה בצמא (הוש' ב ח). והדחתיו אל ארץ צִידָה ושמה (יול' ז כ). וישם את גינות לשמח' צִידָה במדבר (שנ' ז יג). בארץ צִידָה ועיף בלי מים (חל' סג ז). ויוספו עוד לחמא לו למרות עליון פִּצִידָה (סס עח יז). שתח צור ויוובו מים

צִידָה ואמר לו (הבורח מבית האסורים) בטל מצודתך והעברני נתן לו כל מה שהתנה עמו (ש"יט ח"מ נכד ז). — ואמר הפיטן: מאור חשך וגם ששך כמו כדור צפני וגם צִידָה שלח יד והצייר והשעיר (כס"ג, טעס נכסר, סלי"ז חמז). — ואמר המליץ: גודע לצִידָה חיות שהכלב הצידי כשהוא רודף וכו' (כ"י טענו, מעלי חקף צידה, נכאור).

צִידָה, ט"ז, — כמו ב. ציד: ויצו יוסף וימלאו את בליהם בר ולהשיב כספיהם איש אל שקו ולתת להם צִידָה לדרך ויעש להם כן (נכאור' נג סה). כי גרשו מצרים ולא יכלו להתממה וגם צִידָה לא עשו להם (שמות יב נט). הכינו לבם צִידָה כי בעוד שלשת ימים אהם עברים את הירדן הזה (יהוש' ח יא). קחו בידכם צִידָה לדרך ולכו לקראתם (שם ט יא). ויקחו את צִידָה (העם בידם (שנ' ז ח). ולקחנו עשרה אנשים למאה וכו' לקחת צִידָה לעם (סס כ י). וישאל לו ביי' וצִידָה נתן לו (ש"א כז י). לחם אבירים אבל איש צִידָה שלח להם לשבע (חל' עכ כס). — ובסח"מ: זורדין קלילין ואורחא רחיקא, פ"י צִידָה מעושה וחדרך רחוקה (עכ"כ עכ"כ זורד). יקצר תוחלתו בעולם ויוחיל לאחריתו ויחשוב ב צִידָה לו לעת נסיעתו ויחשוב עם גפשי קודם יום החשבון (כ"י ח"מ, ח"מ, מסנן סנש ג). וגפשיחם מואסות בעולם ובהינו ונכסמות לעולם הכא אל הסות. והם נוהרים ממנו הכינו צִידָה למען נסיעתם (סס, ספריסות ג). — ואמר המשורר: ואת בים רובבה וקוצר בנחיבה ואין צִידָה רבה ולא מימי לחך (כ' טענוס נכ נככות, וקולו חמא"י, ס"כ מוסר, נניי שטנר ג, 204). — "ושם ספר צִידָה לדרך לר' מנחם כן ורח, שנועד לשם עיון וקריאה גהולכי דרכים בעקר.

צִידָה, ט"ז, — טע"ס מן צוד, פעלת הצד דגים וחיות: Jagen; Fischen; chasse, pêche; hunting, fishing: כל המחוסר צידה פטור ושאינו מחוסר צידה חייב (סנ"ס יג ס). כל המחוסר צידה אסור ושאינו מחוסר צידה מותר (ג"ה ג ח). — ובסח"מ: הצד דבר שדרך מינו לציד אותו חייב כגון חיה ועופות ודגים ותוא שיצוד אותן למקום

(1) אולי צדה.

הבין את הנחויץ לה¹). austrüsten; équiper; to equip: וצידו הספינה בחבלים יחידים (מסר"ס רוטנבורג, שערי חסוד' ג' רלד).

ב. ציד² — כמו צוד, קל לא נמצא.

— פני, ציד, — צד, רדף, נסה ללכד, ואמר הפיטן: עבדים חשך לי ליום אידם, חלקי ואכיה בנאצם כחידם, חדשים מקרוב עמי בצידם, חכדו כקום עקרב חמו לידם, חשב לצידם כבול שמיני לגידם (כ"ח קליה, זכור ליכס, קרוב' ס"ב, מחו' ח"ט"ל, ח, קטני). צהל נוגים צפן לתענוגים צידו בקנוגים ציצל וחנוגים (מלרי, ח"ט חסר, יול' שנת ר"ס).

— חסד, הצמיד, עי' צוד.

ציד, ס"ז, מ"ר צידים, — מי שעסקו הוא לצוד ציד, Jäger; chasseur; hunter: הנני שלח לדוגים רבים נאם יי' ודיגום ואהרי בן אשלח לרבים צידים וצדום טעל כל הר ומעל כל גבעה ומנקיקי הסלעים (יכ"מ י' יו). — ובתו"ט, אף מי שצד דגים וכדו': ה ציידין והדשושות והגרוסות עושין בצנעה לצורך המועד (מ"ק ג' ט). יוגבים, אלו ציידים חלזין מסולמות של צוד ועד חיפה (כ"ב יוסף, שנת כו). משל לציד ששולה דגים בן הים וכו' (צ"ק ח"א:). מאי דכתיב לא יחרוך רמיה צידו, לא יחיה ולא יאריך ימים צייד הרמאי (צ"ס ר"ח בן עזריה, ע"י יע). נאמן הצייד לומר עוף זה מהור מסר לי רבי (כ"ב ילחק, מולי' סג:). לציפור שהיא נתונה ביד צייד וכו' (כ' מניח, מ"ד' זכאש' יע). מהו מפח יקיש, ממצורתו של ציד (מסנ' בוצה, נסח כד). — ובסמ"א: לוח של ציידים שצדין בו העופות (ענוך ערך מדק). בראש חשפ"א שבראש קנה של ציידין (ס"ס ערך סמ"א). כי דרך הציידים שיצודו עופות שיעשו להם בויה בשרש הכנף וכו' ואיתו הצייד שהוא בעל רמיה לא ישאל דו צידו בידו ער שיעשה לו בויה (כ"י בן נחמ"א, מ"י משלי י"ב כו). ואם היה

(1) [ינוהג היום גם ש"ו ציור, ובפרט ציור

מלחמתי וכדו'].

(2) [ותיו שהנחתו שרש ציד (בכערבי) במקום צוד אף לש"ו צי, ולשם העם הצידוני, ואלה דברי ר"י חיוג: והשרש ציד צידוני שהוא מן ציד צידים (ספר דקדוק, יוסף, 58)].

ד, 81). — ואמר הפיטן: דק קראות איש דסים לצוד ציד עשות לו שפעמים וכו' הכא מכוא במרם ציד מציד יבוא חם כמפעמי חש לבוא (ח"ט עקוד, שזעמיל ל"ח קרית, גמי שכת' ג' 38). כ ציד דבק בוגד ומועל (כ' שמואל, ש"ר שפירס, ש"ס 69). — וס"ר, ואמר הפיטן: קומם ארון וכדיו וחלבש אחרן מדיו, ורובה וצודה כ צידיו יאכל שרי מעבריו (באשמו"ט הנזק, קל"ח' צ ע"ט).

ב. ציד, ס"ז, ציד, כ"י צידה, צידם, — מה שהאדם לכת אתו מין וכדו' לררכו: וכל לחם צידם יבש היה נקדים (יח"ט ע' ט). ויקחו האנשים מציידם (ס"ס יד). — ובכלל מין: זאת מניחתי עדי עד מה אשב כי אותה צידה כרך אברך אכיוניה אשביע להם (ספ"ל קנצ' יד-ט). מי יכין לערב צידו¹ כי ילדו אל אל ישועו יתעו לבלי אכל (ח"ז ל"ח ח"א). בימים ההמה ראיתי ביהודה דרכים גתות בשבת ומביאים הערמות וכו' ואעיד כיום מכרם ציד (כמ"י י"ג י"ח). — ובסמ"א: כשירצה חקב"ה לברך צמחה של ארץ וליתן צידן של כריות פותח אוצרות הטוב שבשמים ומסמיר על הארץ (ס"ד"ח כ).

א. ציד, קל לא נמצא.

— חסד, הצמיד, — הצמיד האדם את הלחם וכדו', לקח אותו אתו לצדה לדרך: זה לחכנו חם הצמידנו אתו מנתינו ביום צאתנו ללכת אליכם ועתה הנה יבש והיה נקדים (יח"ט ע' יג). — ובסמ"א: וזכו לבותם ונבחרו הצמידו היראה בדרך הרעה ונצלו ורכבו מרכבות המעשים והגיעו (כ"י ח"ט, מ"ה, ספ"ט טו). — ואמר המשוור: ונחקרה ליוקר המציאות וזילות ועתות הכבירה, ונצמיד ונרכב האניות ואף אם יחיה בים מערה (עמ"י, מ"ז, ח' 61). ולא נצמידה חכמה ויראה לצורך הנסיעה הגמורה (ס"ס 61). — ובהשאלה: אין לי טוב כי אם להתערב עמו במלאכתו ובין כך אצמיד מיופי אשתו (ס"ס, מ"ז, 55). — ועי' ה. ציר, חתפ'.

— קל, ציד, — כמו חתפ': שנמלו עמם צד ואמרו אלו שצדנו מארצנו (כלה רמ"ד).

— פני, ציד, ציד, — ציד את הספינה בחבלים וכדו',

¹ ואולי זה מן א. ציד.

בארץ מולדתו (יחיד מקדס, יולי פסק, סנדס מלוכה ומקל, כ"י כרע' מוז).

ציד (1), ממנו כ"י ציד, א"י ציד, א"י ציד.

א. ציד (2) ט"ז, ציד, קמ"י ציד, כ"י ציד, ציד, (א) מלאכת מי שהולך לצוד חיה או עוף, Jagd; chasso; hunt(ing) : ויהי עשו איש ידע ציד איש שדה (נחש' כ"ז). ועשו אחיו כ"י ציד (ס"ז כ"ז). - גבור ציד, מי שהוא חרוץ ומהיר במלאכה זו : הוא (בסרוד) היה גבר ציד לפני יו' על כן ואמר בנמרד גבור ציד לפני יו' (ס"ז ט). - ומה שחפס האדם בציד : ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו (ס"ז כ"ז). וצא השדה וצודה לי ציד (3) (ס"ז כ"ז). וילך עשו השדה לצוד ציד להביא (ס"ז ט"ז). קום נא שבת ואכלה מציד בעבור חכרונני נפשך (ס"ז ט"ז). הגשה לי ואכלה מציד בני למען תברכך נפשי (ס"ז ט"ז). ואיש איש וכו' אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר (ויק' י"ג). לא יחרך רמיה ציד (4) והון אדם יקר חרוץ (משלי י"ז כ"ז). - ובמה"א : אם לא ימצא (עשו) ציד יביא מן הגול (ד"ט, נחש' כ"ז ט). מה דג זה הכא מן הציד (5), רצה לאכלו צלי שלוק מבושל אכלו, כך אשתו של אדם וכו' (כ"י אלנקאוס, מנח"מ

ג. **ציב** (1) ט"ז, מ"י ציבים, - שִׁבְכִים, קסמי עץ. ואמר המשוור : ממני תלקט ציביך ותכשל בו ציביך (עזרא הסנלי, סוכס' מוסר יד, סו :).

ציב-חר, ציבה, צבחה, צבחה, צבחה (ובמ"ס ציבחה, צבחה). - ציב אחד מדבר, רק חוט אחד מן הפקעת, ובהשאלה : מעט, סקצת, (מט) wenig; a little, few : אם אין את מותר ציב חד (2) לית עולמך יכול קאים (מד"ר ויק' י'). אמר לו (החולה לרופא) אם שהית עוד צב חד (2) נפסקת (מדכס סה"ס ו). - ואמר הפיטן : צב חד (2) הנאמר, די לבו למשמר (מכניס חליקים רח"ט, חשמה חעלס, לפורים קטן, חילס ססס, 96).

ציג, ט"ז, כמו צינה, - צעד של האדם הציג, המציג, ואמר המשוור : פרוץ אריגני, צדק ענה הגיגני והאלף וצלע נחוגני, לעתים וידרכו ציגיני (3) (קט"ג, חסל מוכן ציגי, סוכס' סקולס, דרכנו, 140).

ציגה, ט"ז, - סה"ס מן צוג, פעלת הציג, עמידה, ואמר הפיטן : פולצו פרחיה בזה יום ציגתם פני כס איום, קול דבוכם ירחישו כהיום (כ"ל קליכ' חס מיל, קרוב' ח"כ). פדני מחיל ורעד, פלמני ולא אסעד, צעדי חכן סבער, ציגתי בכל צעד (קט"ג, חסרס, סדור קט"ג, ק"ל). צבע והורית קשר בראשו, המשתלח, ציגתו אמן בנגד בית שלוח (משולס נר קלויניוס, נעד לילך, ענדס יוס"כ, חמ"ץ כס). עשה ירח עונג והדש וזרח, פלס לסוער, פקודת סועדים להער, צעד חרשים ושבתות, ציגת ימים ושנים ועתות (פאנס חור, יו"ל פנס כ"ס, ממו' חט"ל ח, ס). חי סוף סמכותו למות מועדו ולאבן יום ציגתו (4)

ע"כ. אך לעמת זאת יתכן שעקר הדרש : ערערתים בחלמים (כלו' בסחלות) וציבחים בעינו', כלו' בעצוים, וצ"ע. והפעל ציבתיים נוצר לשם הדרש בלבד.

(1) [עפ"י האר"ם שבת"ס.]

(2) [ברפוס ברי"ש כמקום דל"ת.]

(3) [וי' שטין, שהוציא באחרונה שיר זה של רסע"ג על סספר אותיות הא"ב עפ"י כחבי יד Saadya, Studies, הוצ' רוזנטל, עמ' 206 וכו'], מבאר : אל ירושלם (הוא האלף והצלע, עפ"י יהושע יח כח) נהגנו, כהנינו (ס"י נחשב כצג באיתון, מוס' יוס"כ) ידרכו שם לעתים קבועות. ואולם יותר מתאים לפרש : לעת המועדים ידרכו שם צעדינו.

(4) [מנ"י : צגהו.]

(1) בערב' ווד a, וכן בארמ' וסורי.

(2) בערב' ציד b.

(3) כך הקרי, הכתיב : ציד ח.

(4) [התקשו הפרשנים בפסוק זה : ואולם כל השתנס קשור הוא אל הנאמר על האיש, שאשה וזה צדה את נפשו כנון : ואשת איש נפש יקרה (בעקר : יקרה, הא מפיך, את נפשו של האיש שהיא קיראת לו מהיבה ויקרה) תצור, היהתה איש אש בתיקו ובגדיו לא תשרנה וכו' (משלי כו-כז). וכן נאמר כאן, ובשאלה : כלום] לא יחרף (האיש אשר אשה) רמיה צידו ? וכמו שנאמר שם בהמשך : ונמצא יושלם שבעתים את כל הון ביתו יתן (ס"ס ט"ל), כן כאן : והון אדם יקר חרוץ, כלומר וכל הונו של האדם ה"יקר" הוה כ"ה ונחרץ ואיגנו - ועי' גם במאמרים על פסוק זה המובאים בדגמאות לערך ציד.]

(5) [בתלמו' (נדר' כ) : מבית הצייד, ואולי גם כאן הכוונה : מן הציד.]

(a) زود (b) صيد

למענך רם ונשא השכין צחיה הסורים (רע"ג,
למענך חלד, חסענא, קדור רע"ג, דע).

צחיהות, ס"י. — תכונות דדבר שהוא צח, ברור ונכון,
נכונות ⁽¹⁾: צחיות דינו כלו לאברהם
היה ראוי שירשהו ולמלך סדום לא נתנם כ"א ע"ד
חסד (כ"י הדסי, חססי"כ טענ, קדנז לקסו).
א. **צחן** ⁽²⁾, ממנו **צחן**, **צחן**, א. **צחנה**.

ב. **צחן**, ממנו ב. **צחנה**.

צחן, ס"י. — **צחן** ולכלל, **טמא**, ובפרט בהשאלה **טמא**,
beschmutzen, sündigen; souiller, pécher; to
soil, sin, ואמר הפיטן: כולם צחנו אל ההכרם,
הוכיחם בנהת ובחך רטוב (רע"ג, חכני לש, חזקת,
קדור רע"ג, ר). צור צדיה צרי צחנו צני, צטמו אבריו
ועל קדקוד גחנני (סול, חני נחמתי, קיני, סס טעז).
ב"ה דור צחן, תכן לבית ובחן, ונת מצא חן בעיני
אלהים ואדם (רע"ג, מי כמון ס"י, ספ"ה"ט, 48). מאור
כשרים ברור מבאיש וצחן נצל, ושכל טוב מצא
וחן (רע"ג, חזקת רענן, סס 82). למען אב נפקד
ויבחן, בכללות דור צחן (חשענא לחס"כ). — צני' טעז
צחן: בשחת הטבלני, להיות צחון ומוגואל, כלומר
או תמצא לי עין רב (רע"י, חיונ ע לח). — ואמר
הפיטן: טנף צחוני רשע כשוכם מפשע, מריחם
תשעשע בקול שוע שופר (ר"א קליז, חלח דעי, מוסק
ח ר"ס). מה יענה מלאך צחון נתעב ואלות, נאוי
נאצה אולתו קשורה על לוח (חליז נר טעניס, חלח
טעל, קליז' סכ"י יו"כ).

— רע"י, **צחן**. — נתלכלך ונטמא בעון: ובשמנה באייר
ביום שבת קמו האויבים על קהל שפויא"ר והרגו
בהם עשר נפשות קדושות אשר קדשו את בוראם
תחלה ביום שבת קודש ולא אבו לה צחן בצחנתם
(קונט' גזר' סמנו, 4). — ואמר הפיטן: צמאות ניגמו
בה צחנם כשטצה, צדקם תפן וכוסר נמצא (טסולס
בן קלוימוס, חסומס נפלאותיך, Elbog., Stad. עמ' 127).

(1) [כנראה בהשפעת הערב צחית נכון, עי'
צח, הערות].
(2) בערב' זנח' a, 'זנח' b, 'זנח' c) במשמ' זו.
בסורי צחנא.

(a) زنج (b) سنج (c) صنج

הצורים וצחיתים והאבנים הם טובים (חסק
הנפלא, כ"י מיכנ 29). ויורדים אל תחתיות ההרים
ומושבים על האבנים וצחיתים (סס). ויצעקו
אוי לנו אנה נלך ואנה נברח וחופרי' כל אחד קברו
בחיוו. ושואלים את נפשם למות ומתחבאים
בצחיתים ובצריחין וכו' (חנקה כוכל ח ח, ויניחם,
ס). ובעצבון ויגון למדו עיניו לראות רק כפים
וסלעים וצחיתים (נועלונז, מולכיס ו). — ואמר
הפיטן: זממו בנות בתי חצרים, על צחית סלע
מכצרים, מפני טמאת תהום מאצרים (ר"א קליז, חליז
טס, יול' סס). אם תדבק לשון יונק לחך בצמאון
צחיתים (סול, חס חלכלה, קיני' ס"צ). ישרני
מעקוש וחיתים, חשבני מכול שוחתים, יקרני בגיא
צחיתים, כשושנה בין החותים (טסלס נרני
קלוימוס, חזיק נני, יול' צ סס). אלה בקרני נבחים,
ואלה בקול צוחים, ואנחנו בקול מי שבתים, מפרק
ומפוצץ סלעי צחיתים (טלנס סנצלי, סמנו, קליז'
יוס ז). — ואמר המשוור: ושם קרם עלי סלע
פעמיו, אכל המס כרות סיו צחיתו (רע"ג, דיוחן
סס). — ואמר המלוי: רמפש השרון סמל ותחדש
פני האדמה, ורשיב צחית הארץ, שית ונטע יחלופו
כה (צ"ז, צ"ס מד כד). — **צחית**, ס"ז: אחר כי רכבנו
אכדה מעינינו הארץ חנושבת ונהית מסוגרים מסביב
בין גבעות צחיתות (נועלונז, מולכיס, 47).

צחיתת, ח"י. — מקום צחית: אלהים מושב יחידים
ביתח מוציא אסירים בכושרות אך סורים
שכנו צחיתת ⁽¹⁾ (ססלי קס ז). — ובסמ"א: גם ישכנו
בצחיתת הללו ארי, שחל, חוירי' יער וכו' (ר"ס
נלוק, סנילי עולס נ, מדנר זחלחל, יז). — ואמר
הפיטן: למענך קרוב לנשכרים דכאי רוח נעזרים,

(1) כך בנסחח המסורה, ופרשו רב הקדמו'
והחדשים במשמ' זו. אך המליצה קשה, וקצת חחדשים
הניהו הנחות מתחלפות. — ואולי במשמ' צחיתת a)
בערב' בענין מעמד טוב, כסחון, 'שלוש? [ובסמ' יט
כתוב, ברמיון רב לוח: ואף סורים לשכון יה אלהים.
והואיל וכלל החלק הזה של ס' התחלים נכתב במה
פעמים אלהים במקום יהוה שבמקור, אפשר שאין
יה יהוה אלא קריאה אחרת במקום צחיתת, וצ"ע. —
ובסמ"ר (נמל' ג): ואין צחיתת אלא לשון צמא.]

(a) صحیح

לשון (כ"י אנוס, נסר מישן, סלזינו, כג.) — וצחות
האוויר, דקותו, צלילותו: ועוד שכבר היה ראוי אם
הונח זה בן שיסור האות. בעת צחות האוויר
ויתחזק ויתגדל בעת עובי האוויר (לכנ"ג, מלחמ' ה' ג
ט, 217). — וצחות, במשמ' מוג אויר יפה: השמש
יורה הצחות באחד מאלה האופנים, האופן הראשון
אם ביציאתו על הארץ היא זך ונקי בלתי עכירות
העננים ובלתי תמונת האבוקה, חב' אם קדמחו
השתרצח ובהיר וכו' (טוניה כ"ז, מעשפ טוניה, עולם
הבלגליס טו, נג:), אם בשקיעתו נראים נצוציו
זכים ואדומים יגיד הצחות ואם שבורים ועכורים
יבשרו הגשם (סס סס).

א. צחה, ממנו צח, א. צחה, ב. צחצח.

ב. צחה, ממנו צחית, צחיתה, צחצהה.

ג. צחח, ממנו ב. צחח, צחצח, צחצח, א. צחצח, צחצח, צחצחית, צחצחית.

א. צחח, ס"ע, צחח — צח האדם, היה צח: וכו' נזיריה
משלב צחו מחוב (ליכי ד ז). — ואמר
המשורר: נפש אישר צחה תאהב איש שכל ותשנא
כל בני כסל (לכנ"ט, מרשפ לו, 15). יפו ומאודם מאד
צחו עלו חרוויהם למספר לשם (סס סס, 28).
— צי' סעו, צחות צחוחות, כמו צח: והעומד בתחתית
תהר רואה את כולן צחותות וכשר הרבר כעיניו
(לכנ"ט, סס"ט ד לו, הול' ילינק). רחלים וכו' שעלו
מלובנות וצחותות מן הרחצה (סס סס ז).

ב. צחח, ס"ע, — כמו א. צחצח, צחו דמים בדמים, שפף
הדם, ואמר הפיטן: פתרום קרבה לעבור,
חולחלה ונושאה תבור, צחו דמים בדמים חלש וגבור
(לכנ"ט ציכ"ג אצון, קול אצבי, ייעוש מכון סוקן ה' נסד).
— הפע', הצח חרם, — שטף ורחץ והדיח אותו: במח
דברים אמורים (שאחרי שבעה ימי נדה הרי דם ובה)
בשנים קדמוניות כמו שהנביאים והחכמים שהיו
מצחחים והיו מכחינים בין דם לדם אבל בזמן
הזה כל דברינו ממאים הם וכו' (ססו בלוי מו"מ,
זים הלמוד ד, 124). — ואמר הפיטן: ובתמם וצאם
מדיחים ומצחחים (מי ימלל, מוס' לו"כ, מוס' ליטל'
ג, קכו).

צחית-צחות, ס"ע, — כמו צחה, צמא, ואמר הפיטן:
דרוש ופקוד דלת שפלות שחות, דל
כרם ומערבב צחית צחות (סלמה סנצלי, סמלח

ישראל, סלי' צ עי"ם).

צחית, ס"ע, — תכונת מי שהוא צחית, צמאון ויבש,
ציה ומרבר, ואמר הפיטן: פסוד חרב
בציון, למלשם מחרב צחיון (כ"ט קליה, חליס זיזס
מססן, ספלת טל). צמאות רביבים המרביבים מים,
צומחים בערבים על יבלי מים, ציה ממוגנים בנחת
ולת מים, צחיון חרבון קיץ להשכיב שבע מים
(סול, חקשפס כסל, ספלת גסס). חטא חו כי בעון
נכתמנו, תסור כי בצחיון (1) נוחמנו, חסדי יי כי
לא חמנו (סול, חליס חסססו, קי' ס"ז).

צחית, ס"ע, ס"ע, ס"ע, צחית, מ"ר צחיתים⁽³⁾ — ארמט מרשים
שאין עליה עפר כלל, מקום שהשמש מיכשת אותו

ומחמטת אותו תמיד והוא קשה ואינו מניח למים להבלע
לתוכו: כי דמה כחוכה היה על צחית סלע שמתהו
לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר להעלות
חמה לנקם נקם נתתי את דמה על צחית סלע לבלתי
הכסות (יסק' כד ז-ס). וסחיתי עפירה ממנה ונחתי
אותה לצחית סלע (סס כו ד). ונחתך לצחית סלע
משמח חרמים תהיה (סס סס יד). ואעמיד מתחתיות
למקום מאחרי לחומה מצחיתם⁽³⁾ את העם למשפחות
עם חרבותיהם רמיהם וקשתתיהם (נכמ' ד ז). —
ובסמ"א: דברי ה' כדרבנות וכפמיש יפוצץ סלעים
וצחיתים (כ"י ססס, סססס סלסכל). אילן שעומד
בחוצה לארץ ונופו נוטה לארץ וכו' היו מקצת
שרשיו בארץ ומקצתן חוצה לארץ, אפילו היה
צחית סלע מכדיל ביניהן הרי טבל וחולין מעורבין
זה בזה (לכנ"ט, סססס ס סד). היתה הקרקע צחית
סלע שאין בה לא נדר וכו' הרי החזקה שקונה
אותה שמיחה פירות או העמדת בהמה שם וביוצא
בזה משאר התשמיש (סול, מכיסס לו, טו). והכה במסחו
ים עיני, עד נמס צחית צר לורמי עגני (כ"י ססיו,
ססס' יד, 151). ישב כראש צחיתו, וינשת לשונו
מצוחו, ירד לארץ נצחו, והצרעת תורת במצחו (פזל
סנצלי, סססס' מוס' ה, כג:). והיו יוצאים (חמים) מן

(1) [ואולי צ"ל מצחון, בסרחון וחטא].

(2) [או צחית, בערב' צחה], ארמט גלויה שהשמש
מקפחת עליה.

(3) כך הקרי, והכתיב צחחיים, וקצת החרשים
בצריחים, אך אין זה מברע. — וכמו צח' בערב', מקום
שהשמש מקפחת עליו.

צחקו ומחלכו יעידו מה ענינו (צ"ז, צ"ק י"ט לז).
—'וגרם שסלוני יצחק, ואמר המשיור: ושועו יעלין
לב המאונח ונרכתי תצחק עין מככה (לשוכן עד,
גמ' שכת' ג, 317).

—הפע' ה'צחק, — עורר צחוק, וצ"י מצחק, מעורר
צחוק, מנחך, lächerlich; ridicule: ridiculous, נחוג
ברבור ובספרות העברית החדשה.

—הפע' ה'צצחק, — פרץ בצחק, נחוג ברבור ובספרות
העברית החדשה.

צֶחֶק, ט"ז, —פעלה מבעית של קולות פחות או יותר
חוקים נדחפים — ע"י ועוועו מיתרי הקול זה
אתרי זה סגרון האדם סמני שחח או מתיחה של
רצון או של לעג בצרוף כויצה מיוחדת של הפנים,
Gelächter; rire; laughter, ותאמר 'ורה צחק עשה
לי אלהים כל השמע יצחק לי (צחצח' כל ו). כום
אתחך תשתי העסקה והרחבה תחיה לצחק וללעג
(יחזק' כג לז), —*ובבלל, פעלת הציוחק והמצחק: מצחק,
אין צחוק אלא עבודה ורה (כ' עקיצה, מוסקס' קוטה
ו ו). אין צחוק האסור כאן אלא ירושה, בשנולד
יצחק חיו אום' נולד בן לאברהם שנושל שני חלקים,
והיה ישמעאל מצחק ואומר אני בכור ונושל שני
חלקים (ר"ם צן יומי, סס סס), — ובסמ"א: והציגה
שהיא שלמים החי בתקנת המון והמלאכה לשלמים
מחית האדם, והצחוק שהיא סגולה לאדם, וכן
הרובו (פרוש ס' יליכה ללנסקל דונש צן מוים, סס).
—ועי' שחוק.

צֶחָק, ט"ז, — מי שדרכו לצחק ולצחק באחרים
ולתחלוצן בהם: יפה צורה שגנו עגולות
ועיניו שחורות והוא צחקן (כלצ"ע, כלשים סמכה,
סער ד, מזל נוגס). — ומי שעוסק במצחק, שחקן:
ובאמת עצח טובה קא משמע לן יכתביה
הצחקנים על לבם תמיד כי לא טוב לצחק
באמנה בלי מעות על הדף בשום איסן (כ"ח מודינה,
ללד ומידד, קור מרע, סכ ד). ומה תאמר על שיר
יפה אף נעים ראתה עיני נגד הצחקנים מעשה
ידי אחד מהנאונים מספר על רעתם (סס ה).

צָחָר, (1) מסנו צחר, צָחָר, צָחָר.

(1) כערבי צחר, גם במשמ' גון לבן נוטה קצת
לאדום.

צָחָר, ט"ז, —עצם גון הצחר, לבן: דמשק סחרתך
כרב מעשיך טרב כל הון ביין חלבון וצמר
צחר (1) (יחזק' כז יח). — ובסמ"א: ותארת את
הצמר בכניו ואמרת ואמרת והצחר חלבש
(רע"ג, קצר הגלוי, הסכום העצמי קפת), והטאי
נעורים היו בחולע אדומים והפכו כצמר צחר
וחלבינו הכחמים (רע"ט סלקיאל, העצקס, ט). — ואמר
הפיטן: יום יבקע צדק כשחר, יום יבדיל בין חולע
ל צחר (כ"י הלוי, חלמי מעציו, דיואן ג, 286). מאיר
השחר, פתח לצחר, ברכתי בחר, ברכו (מלך נרני
ומס, חור עט, קונט' הפיוט ד, 3). גם את תחי כראי
וצחר צמר, תשחרי גדה בשק חוגרת (כנף כניס,
לז:). — ואמר המשיור: וחטאי חלבן כמו צמר
צחר, ותאיר את אורי כמו אור השחר (כלצ"ע,
נלוזי, כסל ח, 31). כי נראה בעצמי שחר, או נדע
מה ילד יום, יום ענן או יום צחר, רוח צח
או תלאוכת חם (יליג, הילדום והשכחות, כל שירי ה, 71).

צָחָר, (2) קל לא נמצא.
—טע', צחר את הצבע, —חלבין אותו, הפך אותו ללבן,
ואמר הפיטן: לחלבין כשלג שנים, לצחר כצמר
אדומים (משולם צר קלוימוס, מי ימנה, יוג' יוס"כ). —
ובסו פקר: ועתה אם אתה תשחר לבקר ולצחר
(כ"י קמסי, קצר הגלוי, נו).

—הפע', הצחיר, —כמו פע', חלבין, ואמר הפיטן: מחול
ומחוק כל רשע והצחר בתמי מעילה (כניען צן
לננסם מהענוים, ציום סלצית שעי, מח' חיל' ב, לז:).
מערב עד אמש, את פניך אשחר, הנכסף כמו חרמש,
את חטאתי הצחר (חול, צמ עמי, סס סס, קמז:).

צָחָר, ט"ז, מ"כ נק' צחרות — אהון צחרה, לבנת
השעירות, weiss; blanc; white: רכבי אתנות
צחרות (3) יושבי על מדין (שע' ה י). — ובסמ"א:

(1) כך בנמחה המסורה, ולא נתכררה בודאות כונת
המלה, עקילם כנראה ראה בה שם מקום והעתיק
Σόος והשבע' Σοφίλου, וכך חיי עמר מילת. [יהיו
ש]ארשו במשמ' לבן, [ועי' בהערות הבאות].

(2) [פעל שגורו הפיטנים מן צחר, צחר].

(3) ת"י דחשיקן בבל מיני ציורין, מעקילם לא
נשאר חרגוטי, [ולפי טורטשינר בספרו על ארון הקדש
עמ' 28 ופרושו לאיוב עמ' 12 כהערת, גם צחרות].

וויז נאצלות, בסמרי הקבלה: לפניך נגלו כל תעלומות והמון נסתרות שמכראשית שהם "מור הצחצחות העליונות הנעלמות בשורש השרשים וכו' (כ' חליטו די וידאש, ראשית סממ, סער סקדוסס ז, קסס). והיו אלה הצחצחות עומדות ברומו של עולם הגבה למעלה יותר מן השבע הרבה מאד עד אין חקר (כמ"ע מפלנו, למר' טורי, חס כל מי ג. ג.). השער האחד עשר הצחצחות (סול, פלם סממ, סער יא, לז), ולהבין ענין מציאות הצחצחות הנו' צריך לדעת איך מ"ח הוא יודע כל הנמצאות וכו' (סול, עקס כממס יא ד, לע). אחר שנתבאר שהצחצחות יהיו למעלה מכ"ע תהי' לנו להסתפק במה שאמרו בחיכונים וכו' (סס סס ז, לע). כי כאשר עלה רצון לפניו להאצילם הנה נצטוו מציאותם הצחצחות הדקות הנעלמות ומציאות הדק החוה נשתלשלו המדרגות (כ' יעסס סוכווי, פליס, גיט ס, למשע, ד:). לפי שלא גורעו הצחצחות שבראשו במה הם ומה הם (עממאל מי ריקי, משנס ססידס, מק' עתיק, ח). —ג) "במשמ' צחות הלשון: ואם (ילדה האשה) זכר הוא משיבך בצחצחות בן ילדה, לשון יפה ובמיטב הגיון ועיניו בלפי מעלה (ח"ג של זן סיכא, חוס ס, חולר מדכסס לאיינסטויין, 44). — ואמר הסימן: ארחי ורבעי וריתני צרפתני כל תמצא, ח' חקרתני אח ואחות וצחצחות בלעק לשון אין בינה (ילסק, יסצילנו, פליס' יוס ס). —ד) "אולי כמו צחצח, טמח מיס, ואמר הסימן: עלימו חטף מלהם במלקוש צחצחות (לסנס סנעיס, גנוי סכער ג, 298).

צִחְצֻחִית, ס"י, — כמו צִחְצוּתִית: נפל לתוכו שמן מע"ס שהקפואהו יהיו זה מתטמא ומטמא שלא ברצון לפי שאי אפשר לו לצאת ידי צחצחית (כמנ"ס, עומאל חוכלין עו ד).

צִחְצֻחִין, ס"י, נק' צִחְצֻחִית, — אולי כמו שִׁחְצֵן: מתוך שהנשים צחצחניות מתירחן להראות (את התכשיטים) לחברותיהן ומהלכות בהן ארבע אמות, אבל אנשים שאינן צחצחניות מתירחן וכו' (הסוכומה, סנס רלע).

צחק,¹ ממנו "מצחק, צחק, צחק, "צחקן.

¹ בערב' צ'חכא, בסור' גחך. [כן כלשון חז"ל גחך וגם דחך, וכן נולד מתוך עחק. (המקביל לשרש

² ضحك

עמאל יזכה, זולס ויסז, סרדי' מהגני', מ"ל ויק, 81). —ס', "צחצח, ציני מצחצח, ואמר המפורר: בשירתי מפצה בני צדק וצח מתוקן ומצוחצח במלים נכחרים (יחדי זן טמח, חס מי סנס, סחי' תלמידו דונס, 8).

צִחְצֻחִית, ס"י, מ"כ צחצחים, — כמו צחצחה במשמ' ב), ואמר הסימן: ואו יפתח לך את ידו ישיבעך בצחצחים (כ"י נג'לרס, ימיס סממס, עולה סמיל כו).

צִחְצֻחִית, ס"י, מ"כ צחצחות, — א) מקום של חרב, של מעם מים, שאין בו מוון מספיק¹, יי' חמיד והשביע צִחְצֻחִית נפשך ועצמתך יחליץ והיית כנן רוה וכמוצא מים אשר לא יכובו מימיו (ישע' נס יח). — ובסמ"א²: "וישבע השר בחיי ראשו כי זה המעשה השביע בצחצחות נפשו (עממי, מסכ' כג, 180). וחי אכירנו ורוענו נכבדנו ושוענו ורכינו ופרשינו המשביע בצחצחות נפשו המעלה עדי זהב על לבושנו (סס כס, 193). למען תגלנה עצמותי ואשביע בצחצחות נפשי (קוצן חכנס צוקסעוק, חגנס לו, 239). כי הכל מתוקן להם לפי חקם להשביעם בצחצחות כיושבי ביתה (כ"ע מן סלדומיס, מלור עיניס ח, כג). וישעיהו ע"ה אשר דברותיו צחות והשביע בצחצחות³ נפשו המשיל הקב"ה בנקמו מאדום לדורך בנת וכו' (עממי) סנססיס, מסק סססיס, 87). — ואמר הסימן: סגלת שבת לשמור בענוג להשביע בצחצחות נפחוי נשמות (חזקנס כ"ל זכ רלונג, יג). — ואמר המליץ: דברריך אמנון נעמו מאד וישביעו בצחצחות נפשי (מסו, חנסס ליון י, 80). — ב) "צחצחות במשמ' פירות זהר

¹ [כך, כלשון צִחְצֻחִית, יבש וצמאון, הבינו את המלה גם הפרשנים העבריים וגם רב התרגומים הקדומים, אלא שהיו שחשבו על הארץ (ארץ צחיתה), על הומן (ת"י: שני בצורתה), על צמאון הנפש לדבר (השבעים: σὺς ἡγχαψῆ ἡ ἐπιθυμία, כאשר תתאוה נפשו) וכדו'. אבל חורג: splendorebus, בלי צִחְצֻחִית, אורות צחים, והרים, וגם במשמ' קרובה לו דוקה כאה המלה בסמ"א, ושם אף במשמ' צִחְצֻחִית מים.]

² [לפי ההבנה השונה בסמוק שבישע.]

³ [קרוב למשמ' ג), עי' לקמן.]

יוחנן אפר משיצורם בכבשן, ר"ל אפר משיצחצח במים (צ"מ סד.). ואין בודקין אותו (את השפיר) במים שהמים עוין ומורדין אותו אלא בודקין אותו בשמן שהשמן רך ומצחצחו. (כה כה:). אמר המלך אין זה כבודו של בני להשווא בארגוניטירין ישנה. אלא אם אמתיך עד שאעשה לו חדשה אני מאחר שמחתי של בני, מה עשה המלך, הביא נפתין ואומנין והיו מצחצחין בכלי נחושת⁽¹⁾ (תנחומי בנב, יחזק' יז, וטעין זה פסיק' י"ב, צמוד השלישי, צנזר, קו:). — ובספרים: ופירוש הגיתוף שמעברין על הכנר אחר שמנקין אותו בכביסה מבקת לצחצחו (תש"י סג"ל סכני נעט, 126). ובא רב חונא ופירש כי התנאין החולקין במחלק במחלק בענבים פליגי במשקה העומד לצחצחו ואלו החולקין במפצע ויתים בידים מסואכות פליגי במשקה העומד לאיבוד (כ"ט, טז קמס). ור' יוסי אומר במנעל שחור כמנהג מקומו שהיו מצחצחין אותו באתריה דר' יוסי במקום השיער ואין צורך אלא צחצוח בלבד (סו"א, צ"ה טו.). ביצת הגיר קורין לדבר שמשחרין בו לצחצחו ולעשותו חלק וכו' (ערוך ערך גל). לומש וכו' בלומר מחדר ומצחצח כל כלי אומנות נחשת וברזל (רש"י, נחלש"ד כג). תמרוקיתן הן דברים המצחצחין וכו' שמן ערב ומיני סמנין ובשמים המטהרין ומעדנין את הבשר (סו"א, אשכ"ז ג). משפשפין את הכלים בשבת לצחצחון (סו"א, טז טז, ד"ס ספין). שהאחל עשו ללבן ולצחצח כבורית ומשיר שיער (סו"א, טז טז כ: ד"ס כל סיכא). פלייג"ה של מצחצחי חרבות שמחליקין בהם את תיק הסיף (סו"א, קידוש' לה: ד"ס מלקט). סך הוא את רגלו שמן ולובש מנעלו וכו' בל"א בשהיה השמן מועט כדי שיצחצח העור בלבד, אבל אם היה בבשרו שמן הרבה כדי שירכך העור הרי זה אסור מפני שהוא כמעבדו, והכל בחדשים אבל בישינים מותר (רמב"ם, טז כג ז). ואם יוטח (הקנמון) בדבש על הפנים ויחיקם וגם יצחצח המראה (אשכ"ז, 64:). אבל שיעור לצחצחו לא נראה אלא כמצחצח את גופו (רמב"ן, מלחמ' ס' על סוף טז טז סוף פ"ב, כט.). מרקי הרמחים, מרקו אותם מהחלודת וצחצחו אותם (כד"ק, יחמ'.

מו ד). הרהר היא העכרת הדבר במים בלי יטנף כדי לצחצחו וכו' שטף העכרת המנף המועט או לצחצח דבר גקי במים (לנרסם נדנסי, מוזס סכניס, מריקס). שמי הפנים המטיבים לפנים ומצחצחים אותם (כ"י עכלמס, יד אשלוס על משלי כו, ד"ס לופניס). מותר לשפשף הכלים בכל דבר (בשבת) כדי לצחצחן (לנוס, לו"ס סכני ט). גם יש להודיע שיהיו שלא לשפשף את המנעלים בשבת בידו או על ידי בנד וכיוצא לצחצח ולהצחיב את העור שזה נקרא מחליק וחייבים עליו משום מחק (ממזס סימס א טו, לד.). כי נדמה הענין הזה וישוה למראה של זכוכית שמצחצחים אותו תחלה להפיר מעל פניו חללה ותלודה (כ"י מוקקלטו, נפולוס יכודס יח.). — ואמר הפיטן בהשאלה: ואת לחשוף החיטים, ורמו לצחצח בחמים, של ותר לתמיסים, להאחות בו בתאומים (כ"ל קליי, חליס, ספלה על). וצחצח בעצמות צרופה להצחצח (סו"א, חלופיס, ספלה סינס ללונץ). מליתו כשלם מצחצח צח ובצחצחית יצחצח מצחצחים פעלם לנצח (סו"א, מלך חלוי, יו"ל ח כ"ס). הכלים המשבחים כתמים מצחצחים אחד אחד לעבודתו החכך הגבירן (מחני חמזו, קרנז' לו"ב, מחז' חילט' ג, עט:). עומדים ממעל לעם ור מצחצחים, וכתמם וצאם מדוחים ומצחחים (מי ימלל, סלוק מוקף יו"ב, טס ג, קכו.). — (ב) פי"ט, צחצח בדברי תורה, שטף ושפץ בדברי תורה⁽¹⁾: כל שהוא אלם ולועס הומנו לשונו מתרואה ומצחצחה מיד בדברי תורה (כ"ל, מד"כ דנ"י ח). — ואמר הפיטן: מצחצח דבר גבורות פועל קורא הדורות, מעניד לו עמדות כי הוא עומה אורות (כ"ל קליי, Elbog., Stud. עמ' 121). מצחצח גבורות פועל עשיית מים, אחוה ליורקים דיע גבורות מים (רמב"ן, חכוין, סרד יל"ד, סרד רמב"ן, סלח). תחלות יצחצחו קחלת עץ קרש (חל חלון, קונטל' סיועיס, מ"ז, ט). — וכס"י, במשמ' גרם שפלונזי יצחצח, ודבר בשפע, ואמר הפיטן: אלהים חיש לעמך ישועה בעת רצון תצחצח את גרוני (כ"ס סכני, חלח סן, סיכ' סימון, 103).

(1) [גם כאן אין לבאר: דבר צחות, בדעת המלונים, אלא צחצח זה גם הוא לשון שטיפה היא, בדבור שוטף כמעין הנובע, וחשוה גם ח"ט' במשמ' דבר, וכדו'. ואמנם בספרים לא ידעו להבחין בין השרשים השונים.]

(1) [גם בערוך. (עכ"ל חלונטין), ושם: מה עשה, צחצח ופרקה ונתנה לה.]

(ספי' סלמדיי מנחם, 21). גם אמנם על צחצוח לשוני הלבורה מרוב ימים עלתה חלודה (נכנס כי לנטולי למצב'ס, ממש גבוה, כג.). אולי יעורני שדי להקל המאמרים אשר דברו בהם המהכרים בספרים בצחצוח לשונם (ר"ל הקלוי, גן עדן, סקדי, ג.). — "צחצוח אמרים, ואמר הפיטן: פני ישרים דובר צחצוח אמרים אגבר (ר"ל טוב עלס, לאל צחצח, קרוב' סנח גדול). — "צחצוח הקול: עדיין צחצוח קולך הסותר מקשקשת באזנינו כמה שנדרת בפיר (יסחלל משה מן, סלרים. סמכס כו. ו.). — "צחצוח במשמי' פרוש ובאור: יש מדרשי אגדה רבים אבל זהו צחצוח פשוטו (כס"י, נכלש' ו ג.). — ואמר הפיטן: פרושו ומשעמו צויתת במרה, צחצוח דתו להבין ולנמרה (ר"ל טוב עלס, סלרים בלענד, קרוב' סנח גדול).

צחצוחית. ט"ו. — כמו צחצוח, משה קטנה, Tröpfchen; gouttelette; little drop

רקת (היבמה) דם וכו' אם יש בו צחצוחית של רוק כשר (כזי, יכוש' יצמ' יו. ו.). אם היה בו צחצוחית של רוק הרי הוא כשר ואם לאו הרי זה פסול (מד"כ נכלש' חל).

א. **צחצח, פי.** — א) צחצח את החרב וכדו' במים, צחצח את השפיר בשמן, שפף, רחץ, הרית, נקה אותם (1) waschen, spülen, reinigen; laver, rinocer, nettoyer; to wash, rinse, clean לא שנו אלא לצחצחו (את המנעל) אבל לעבדו אסור (כז סקדלו, סנח קמל:). ר' יוסף אומר בשחור (מנעל שחור) מפני שצריך לצחצחו (צילס טו). מים או יין מותר (לתן לתוך השופר) כדי לצחצחו, מי רגלים אסור מפני הכבוד (לאל סאול, ר"ס לג.). ומאמתי גמר מלאכתן (של הסוף והסכין וכו'), ר'

(1) [כאמור בהערה לערך צחצוח אין לפעל תלמודי זה (שעקרו מארם) כל קשר אל צח, צחח שבמקרא, המקביל אל צחח (2) בערב', אלא הקבלתו בערב' היא צחצח (3) שפמני גם צחצח, צחצח (4) מעט מים וכדו', וכן בא בערב' (עי' לשלן אלעזר) גם הפעל בשמושים כגון הצחצח אלמא בלו' צחצחו, הודתו הפים, ובנראה קרוב הפעל צחצח (במכאמ' הערבי דחדח) אל דוח, דית בערב', בצורת ההכפלה דחדח, בלו' הדיח ושפף. ועי' גם צחצוח, הערות.]

(א) צחצח (ב) צחצח (ג) צחצח

חרבות והרתיע, ומים שותתין לו על ברכיו חור (ס"ה, קוטי מד:). — ובסמ"א: צחצוח הסיג מן המראה הוא מוחק (ר"ס, סנח קמט). אבל אם צואה על כגדו ודאי אסור לתת עליה מים בשבת דוח מתכין לצחצוח (לכז, זכוע, סנח סג). שאין הצחצוח תיקון ומותר (לכז, לוי' סנח ט). ואם מכין לצחצחו אסור אבל אם יש בו (בשמן) כדי לעבדו אף על פי שאינו מכין לעבדו ולא לצחצחו אסור דהל' ססיק רישיה לגבי צחצוח (סס, סס, סז, ד). — ואמר הפיטן: או גאלה מפרך ורוחה נחת, וצח נצח נצחים וצחצח צחצוח מצחצחים (סמטון כז ילמק, ויועט אל סמוס, סוסן ז סס). — "ובהשאלה על חטא ועיון, ואמר הפיטן: צווי קיחתם (של ד' מינים) היום צחצוח כוח ראשון יום (ר"ל קליק, מלמ', קרוב' ס סכס). עניבת האסור בשני ושש משור כסרה על פשע עבודת זר, פעמוני פו ורמוני ארגמן צחצוח רשע מלשני במ יושבע צווסמן (כנימין זן זכס, לאל סמכס, סליס' מוקי יוס"כ). — ובסמ"א: חרב מצחצחת או הק' מצחצח: חור פיעה והביא צחצוחין של כרול ואף הקב"ה הביא בדרים שהן מצחצחין (מד"כ סס"י יס, ויכנס על ככז). — (ב) "פחור, בהירות וצחצח (1): עדנה, צחצוח כשר (כס"י, נכלש' יס יז). שהצחצוח והאור אמנם יראו באיור ובמים כשיחיו שוקטים ונחים כי אז יקבלו הניצוצין וישיבוהו אל הנשמים (ר"ס ח"ס, סוסס ססמ"ס, כ"י צי"ס ס סנסמ"ס). המרוק והצחצוח מן הקשת יראו במראה היין (סס). — ואמר הפיטן: צחצוח חויון הקשת המגהת בעקן מים, ציה בשורה תוכפת כי לא תגית כמים (כס"י, סכין, סקד ילרס, סקד קס"ג, סלע). צחצוח וכול' נטוי ברות סערה צמודים בו גנוי גבורה (אל סלס"ס, יול' סנח לפני כ"ס). — "צחצוח הלשון, צחות לשון, לשון צחה ובכונה: ואם יאיצו ככחם, היוכלו במרחבי צחצוחם לחיות כח היתרון (לגרס מנחם צ"ס אל כז סקדלי, ספי' סלמדיי מנחם, XXIV). דע כי לשון הערב לא תפסיץ אות בין שתי חוגות במכתב או במכאמ' והו' צחצוחם וכו' יכון משקלם (1) [אמנם בשמוש השלל ערכבו גם את סמ"א צח, צחח המקראי עם צחצח שכתו"ם, שהיא משרש אחר, ע"י שם, הערה.]

אמרו מוחל היוצא מעיקת בית הכר טמא, לפי שאי אפשר לו לצאת ידי צחצוחי שמן (1) (תוספת' טהר' י ג). יבמה שרקקה דם תחלוץ לפי שאי אפשר לדם בלא צחצוח רוק (יבמ' קה). מטמא (שכבת זרע של זכ) במשא, לפי שאי אפשר לה בלא צחצוחי (2) ויבה (כ' יחזק' נזיר קו). לפי שאי אפשר לה (לגבינה) בלי צחצוחי חלב (ע"ז לה). מאי מי האף, אמר רב כנגרין דרך הפה לפי שא"א לפי האף בלא צחצוחי הרוק (כ"ה נס:). — ובספ"א: אי אפשר לבוא דם בתולים בלא צחצוחי ויבה (כ"ג נענוג' גלון, תשי' סג' הרכני קז, 31). פי' מוחל, חמים היוצאים מעוקל בית הכר עת שטוען קורות בית הכר על הויתים השחונים והוא מי הויתים ויש בהן צחצוחי שמן (כ"ה, טנח קמז:). כוס של חרס ששחה בו העכו"ם אסור לשחות בו, הריחו מעם ראשונה ושניה ושלישית מותר שכבר הלכו צחצוחי היין שבו (נמנ"ס, מלכ' סקור' יא יס). והנראה שיש לצדד להקל כי גם בחמאה יש צחצוחי חלב (כ"ה טני, הלכ' קנ"ג ח א). וי"א שצריך לברך ג"כ מיד אשר יצר על צרכיו שעשה כמו שיתבאר בס"י ו כע"ה ואף ע"פ שלא עשה צרכיו עכשיו אי אפשר שלא הטיל מים או יצא ממנו מעט צחצוחי מים (ל"גס א"י"ס ד ח).

*צחצוח, ס"ה — א) שה"ס מן צחצוח, סעלת המצחצח, תרוחץ ושוטף דבר במים או בנוזל אחר, צחצוח חרבות (3): אל ירך לבככם, מפני צחצוח סוסים וצחצוח חרבות (סו"ט ח א). ועליון יתן קולו, כנגד צחצוח חרבות (4) שלהם (מכ"י נשלם ג). שמע קול קרנות והרתיע, הגפת תריסין והרתיע, צחצוח

ונאמר הוא חמים אשר לא יטבע בהם, ע"כ. וכמלאר שם באה המלה לא רק לגבי מים אלא גם לגבי חרסין אחרים. ועי' צחצח הערת.

(1) [במק"א: שאי אפשר לו בלא צחצוחי שמן.]

(2) [צ"ל: צחצוחי, בלי יוד.]

(3) [גמר מלאכת החרב הוא צחצוח (שמיטה) החרב הלוהטת במים כדי לעשותה קשה וכבוא החרב במים היא משמיעה קול רחיש, הוא קול צחצוח חרבות.]

(4) [בילק' שמע' (סמולק קס): צחצוח הוויין.]

"ומי צחנה: ובכפר כרפנא עשו ביחודים שבו כל רצונם וציתנום במי צחנתם ויתעוללו בהם (חלעזר גר נתן, QGD II, עמ' 44).

ב. ***צחנה** (1): ס"ה — צלחת, קערה, ובכפר חבשיל דגים קטנים מִצֵּש בקערה: רבי יהודה סתיר (לשים בצל של תרומה) בצחנה שאינו אלא ליטול את הוזהמא (תרו"י ח). הנודר מן הצחנה אסור בשרית טרופה ומותר בציר ובסוריים (נדר' וד). מנהג שבועלם אדם אוכל צחנה שנים שלשה פעמים ונפשו נקושה עליו ממנה ואחם כמה שנים עוברין אותה (כ' ממעון בן נזיר, ספיק' כ"כ ס"י דגרי יכמיס, בוצכ, ק"ח, 2).

*צחצוח, ס"ה מ"ר צחצוחים, — צחצוח חלב, שמן רוק, ויבה וכדו', מעט מן הנוזל, מעט חלב, שמן וכדו' (3). Tropfen; goutte; drop: ומפני מה

(1) [המפרשים חברו מלה זו בטעות גמורה עם א. צחן, א. צחנה, אבל למעשה יש כאן מלה אחרת משרש אחר בעוד שא. צחן מקביל בערב' אל צחנ', שחנ', ונחי (פי' טענה סס), נגורה מלה זו (השאלה בעקר מארמית) משרש שהוא צחנ' בערב' ושהוא בערב' צלח ומסנו צלחת, כי צחנתא בארמ', צחניתא בסור' במשמ' חבשיל של דגים קטנים, בערב' צחני, צחנתא ב) וכדו', דגים קטנים כבושים במלה, הם בעקר צלחת או קערה שהתחבשיל בתוכה, במשמ' השרש צחנ' בערב'.]

(2) [ובארמ' שכתו"ם: לית אורחא דבר נשא מיטר לחבריה ובין לי טרי' והוא ובין ליה צחנא, תמן קריין ליטריחא צחנה (יכוס' נדר' וד). האי צחנתא דכב נהרא שריא (לניי, סופס יס). ויואב יתיה את שאר העיר, אמר רב יהודה אפילו מוניני וצחנתא מעים פרוס להו (קנ"ג מט), רבה בר בר חנה איקלע לאקרא דאגמא קריבו ליה צחנתא ובו' (ע"ז לט). ההוא ארבא דצחנתא דאתי לסיכרא, נפק רב חונא בר חיננא וחוא ביה קלפי ושרייה (סס מ.).]

(3) [אין להות שם עצם זה עם צחצוח שהוא שה"ס, אלא המלה מקבילה בדיוק לערב' צ'חצ'חאס), מים מעשים, ואלה דברי לשאן אלערב: ואלצ'חצ'ח ואלצ'חצ'חא אלמא אלקליל יכון פי אלע'דיר ועי'ירה וכו' וקיל הוא אלמא אל ישיר וקיל הוא מא לא עירק פיה ולא לה ע'מר וכו', וכעבר': והצ'חצ'ח והצ'חצ'חא חמים המעשים שיהיו בבצה (או: בנחל) או בולתה,

(א) صحن (ב) صحنه (ג) صحنه

להשכיבו למעצבה (צניחין בן חכרס מסענוס, נערס
שמש, ממו' חילי, ב, קנ:).—ובמשמ' ריח רע, סרחן:
הארים ישחתו ויסכבו צחן חזק (ילועל, למודי סטנט,
קנ:).—ואמר המליץ: אכן צחן באשפת איש עצל
כל עובר ורחק מסניו (בי', ב'ס כב ח).

א. צחנה, ט"ה, — גדרף עם פאשה, ריח רע עולה
מסגר וכיוצא בזה, Gestank; mauvaise

odeur; stench: ועלה באשו (של הארבת) ותעל
צחנתו (2) (יול' ז ב).—ואמר המשוור: ותעל צחנת
חלל באמו בריח קמון כושם וקנה (ממני, טעיש
ח, 25). — יובמשם' לכלוך וטנפת (2), ואמר בן
סירא: יש רשש ואכר מהלך חסר כל ויותר אש
עני ועין יי' צפתהו לטוב וינערניהו מעפר צחנה
(ב'ס גני' יא יד-יח). — "ובשאלה במשמש' טומאת
החמא: וחרגו בהם עשר נפשות קדושות אשר קדשו
את בוראם תחלה ביום שבת קודש ולא אבו להצחן
בצחנתם (אלעזר נר נסן, קונט' גזר' ססנו, 4).—
ואמר הפיטן: שמעו כי נזהמתי בצחנה, ופתם מני
תחנה, ולא נחן לי רחמים וחנינה (כ"ח קלי, ח'ס
ישנס סגללת, קיני ט"ז). נשים בשרו כי בא עריץ,
בקרע הבית נעליו החרין, שרים לשחו בבוא פריץ,
בבית קדש הקדשים צחנתו השריץ (סול, זכר חסר
עסס, סס). ענה פדוייך משובה נצחת, צחנתם,
נמלחת וחמאתם נמלחת (קסע"ג, טנה חיומס, סוסענס
סדור קסע"ג, רמו). שגף צחנתם מאנתי כס להשתחף
(קלוימוס נר יהוס, חמנסי טעו, קיני ט"ז). צחנתי
חתם נא, שור מראש אסנה, ציון קריח נאסנה,
אקובה נא (משלס נרני קלוימוס, חסיק ננן, יול' ז
ססס). צנופה (3) חמאתו גילה לצורו, צחנתו ושל
ססחו יודה ברכרו (סול, חסומס נפלחוסיד, Elbog,
Sted, עמ' 130). — ופ"ר: פורס ומצילם הנשית חסול
ושכחת תנות, צפית הכמת מעל ולעד וברת צחנות
(חליס נר טעניס, יי' חליס יסכלל, סליס' ס טסי"ס). —

—טע', צחן, טמא, כמו קל: למחר חססום בעל כרחם
ונגרום אל התועים וחרגו מקצתם ואותם שהחיו
ציחנום בעל כרחם שלא בטובתם ועשו כהם
כרצונם (אלעזר נר נסן, QGD II, עמ' 44). ובכפר
כרסנא עשו ביהודים שבו כל רצונם וציחנום
במי צחנתם ויתעוללו בהם (סול, סס טס). גם חסיד
היה שם ר' יצחק הלוי ויסרוהו כיסורים קשים
וצחנתו בעל כרחו (סול, קונט' גזר' ססנו, 9).
—טע', צחן, ניק' מצחן, מצוה: ובעת לידתו יצא
מצותן (ססר כלחון יסן נקנן Wagenseil, עמ' 71).

צחן, ט"ה, — צחנה, חלאה, ובהשאלה חמא ועין:
חוי מוראה ונגאלה וכו' חוי שחמא לבו ולסחי
כרואי ותחא מנאלת בצחן עוונה' (כס"י, לפי' ג ח).
ושם היתה אשה חסידה אחת ושחמט עצמה על קדוש
השם והיא היתה ראשונה לשוחטים ונשחטים אשר
בכל חקלהות והנשארם נוצלו ע"י ההגמון בלא צחן
(אלעזר נר נסן, קונט' גזר' ססנו, 4). — ואמר הפיטן:
צפוסים פני נאור משפטם תת לאור, צחן רע
שאור ברוב כל יוכר (כ"ח קלי, זכר ססלס, מוסף ח
כ"ס). כשר ציר תחן, לוט באושי צחן (סול, חזנס נט,
קנו' פוריס). צחן טהר בקרבן ותחנה, שמת כלה
בהמיית חנה (כ' חליסו סקן, חמס יסנס, חזסר', קנן
מע"י גלוי, 52). ככן אתמנו לך עלמים ושבים, רחץ
מצחן והשלך סמסם סאבים (כס"י, חז טרס, סליס'
לויג). צחן חסר, וגם תבשר לכך חוסים, סלחתי
(חמנס כן, מעניכ ליל כסור). מתק מרר צחן רשעי,
מחח ומחל ביכר פשעי (חלל חליס ססלסי, סליס' ססר'
יוס"כ). וחלתי ואירא בעד מחן, ועק לחוות לחוקר
ובוחן, חסר חסר ויותר צחן, חן איך אמצא בתחן
(סלמס סגללי, חין מי יקלח, סליס' יוס ח). צלח ובא אצל
פרו שנית, צחן משהו פני צור התודה (משולס נרני
קלוימוס, חמין כס, טענס יוס"כ). באי עדיו בחחן
לנקותם מצחן, מאוים יחן, יכמוד וגם יחון (סמעון
נר יסחק, סורס הקדוסס, סליס' לויג). ועס עצר עופר, דפי
צחן כפר (סול, חסוניד, יול' טנס סוס"מ ססס). ואתה
אלהים תחזה, להתר צחן ורבה, ואם יצרו רע חוזה.

(1) [ואלה דברי דונש (ססו' על מנסס, 91):
ופתרת ותעל צחנתו ותעל ותיסחו וטינופו, וחוסיסה
והצחנה לא הם כטנוף, כי הצחנה והוסיסה הם
שמות הריח הרע המבאיש כאף, ע"כ. ועי' בהערה
שלאחר זו.]

(2) [במשמ' השרש בארמי ובתו"ס.]

(3) [צ"ל: צנונה.]

(1) [במדר' שה"ש ביכר, 10: מה שמן רפואה
לאדם ומצחין את פניו כך דברי תורה רפואה לאדם,
צ"ל: ומצחיל את פניו.]

למענך רם ונשא השכין צחיה הסוררים (קט"ג,
למענך חליו, הסענח, סדור קט"ג, רמ).

צחיהות, ס"ג, — תכונות דרכר שהוא צח, ברור ונכון,
נכונות (י): צחיות דיונו כלו לאכרחם

היה ראוי שירששו ולמלך סדום לא נתנם כ"א ע"ד
חסד (כ"י דקס, חסד"כ סטנ, קדנז לקסו).

צחין (2), ממנו צחון, צחון, א. צחנה.

צחין, ממנו ב. צחנה.

צחין, ס"י, — טנף ולכלך, מטמא, ובפרט בהשאלה חטא,
beschmutzen, sündigen; souiller, pécher; to

soil, sin, ואמר הפיטן: כולם צחנו אל תהכרום,
הוכיחם בנחת ובחיר רטוב (קט"ג, חכ"י חס, חסרות,
סדור קט"ג, כ). צוד צדיה צרי צחנוני, צמחו אבריו
ועל קדקוד גחני (סוף, חני נקסס, קיני, סס סעז).
פלה דור צחן, חבן לבית ובחן, ונת מצא חן בעיני
אלהים ואדם (קט"ג, מי כמוך סס, סס"ס, 48). מאור
כשרים ברור מבאיש וצחן נצל, ושלל טיב מצא
וחן (קט"ג, חס"כ רענן, סס 82). למען אב נפקד
ויבחן, לבלות דור צוחן (סוסענות לסוס"כ) — ציני' פטני'
צחון: בשחת הטבלני, להיות צחון ומגואל, כלומר
או תמצא לי עון רב (קט"ג, חס"כ חס"כ ע' לח). — ואמר
הפיטן: טנף צחוני רשע בשוכם מפשע, מריחם
תשעשע בקול שוע שושר (כ"א קלי, חס"כ דני, מוסף
ח' כ"ס). מה יענה מלאך צחון נתעב ואולוח, נאון
נאצה אולתו קשורה על לוח (חליו נכ שטעיס, חס"כ
סעל, קליס' פסר' יוס"כ).

— קט"ג, צחון, — נתלכלך ונטמא בעון: ובשמה באייר
ביום שבת קמו האויבים על קהל שפיא"ר והרגו
בהם עשר נפשות קדושות אשר קדשו את בוראם
תחלה ביום שבת קודש ולא אבו לה צחן בצחנתם
(קט"ג, נז"כ ססנו, 4). — ואמר הפיטן: צכאות ניגמו
כה צחנם בשמצה, צדקס תפן וכושר נמצא (מסולס
בן קלוימוס, חסוסס נכלחחח, Elbog., Stud., עמ' 127).

(1) [כנראה בהשפעת הערב צחיה נכון, עי'
צח, הערות].
(2) בערב' ונח' א, שנח' ב, צנח' ע במשמי' וי.
בסורי צחנא.

(א) צחין (ב) צחין (ג) צחין

הצורים והצחיהים והאבנים הם טובים (חס"כ
סוסולס, כ"י מינכן 28), ויורדים אל תחתיות ההרים
ומושכים על האבנים והצחיהים (סס), ויצעקו
אוי לנו אנה נלך ואנה נכרת וחוסרי' כל אחד קברו
בחיו. ושואלים את נפשם למות ומתחבאים
בצחיהים ובצריחין וכו' (חס"כ סוסולס, ויניליס,
ס). ובעצבון ויגון למדו עיניו לראות רק כפיס
וסלעים וצחיהים (בוסלונכ, מוסלס ו). — ואמר
הפיטן: ומטו בנות בתי חצרים, על צחיה סלע
סכצרים, ססני טמאח תחום סאצרים (כ"א קלי, חליו
סס, יולי פס), אם תרבק לשון יונק לחר בצמאון
צחיהים (סוף, חס"כ סוסולס, קיני' ס"ג), ישרני
מעקש וחיתים, חשכני מכול שוחחים, וקרני בגיא
צחיהים, כשושנה בין החוחים (מסלס נרני
קלוימוס, חס"כ קני, יולי נסס). אלה בקרני נבחים,
ואלה בקול צוחים, ואנחנו בקול מי שבחים, מפרק
ומסופץ סלעי צחיהים (סלס ססנלי, ססנו, קליס'
יס ו). — ואמר המשורר: ושם קדם עלי סלע
סעטיו, אבל חסם ברוח פיו צחיהו (קט"ג, דיוחן
סס). — ואמר המליץ: רטפס השרון משל ותחדש
פני האדמה, ורטיב צחיה הארץ, שיה ונטע יחליפו
כה (צ"ג, נ"ס מד כד), — צחית, חס"כ: אחר כי רכבנו
אכדה סעינינו הארץ הנושבת וניהה מסוגרים מסכב
בין גבעות צחיות (בוסלונכ, מוסלס, 47).

צחיה, ק"ג, — מקום צחיה: אלהים מושיב יחידים
ביתה מוציא אסירים בכשויות אך סוררים
שכנו צחיה (ססלי קס ז), — ובסס"א: גם ישכנו
בצחיה חלו ארי, שחל, חוירי' ער וכו' (כ"ג
נלון, ססלי טולס נ, מדנז זסלסלס, יז). — ואמר
הפיטן: למענך קרוב לנשכרים דכאי רוח נעזרים,

(1) כך בנסתח הססורה, ופרשו רב הקדמו'
והחדשים במשמי' זו, אך המליצה קשה, ומצת החדשים
הניהו תנחות מתחלפות. — ואולי במשמי' צחיה א'
בערב' בענין מעמד טוב, כסחון, שלום? [ובס"י יט
כתוב, ברמיון רב לוח: ואף סוררים לשכון יח אלהים,
והואיל ובכל החלק הזה של ס' התהלים נכתב במה
סעמים אלהים במקום יהיה שבסוקר, אפשר שאין
יח יהיה אלא קריאה אחרת במקום צחיה, וצ"ע. —
ובסד"ר (נמד' ג): ואין צחיה אלא לשון צמא.]

(א) צחין

ישכח, קלי'ם צ עי"ס).

צַחֲיוֹן, ס"ה — חכונת מי שהוא צַחַת, צמאון ויבש, ציה ומדבר, ואמר הפיטן: פסוד חרב בציון, למלשם מחרב צחיון (כ"א קלי', אל"ס ציוס מסקן, פסלם טל). צמאות רביכים המרביכים מים, צומחים בערבים על יבלי מים, ציה מסוגנים בנחת ולת מים, צחיון חרבון קיץ להשביע שבע מים (סוף, אקטפה כפל, פסלם גסס). חסא חו כי בעון נכתמו, חסור כי בצחיון (1) נוהמנו, חסדי יי כי לא חסנו (סוף, איכס חסמס, קי' ס"ג).

צַחֲיוֹת (2), ס"ה, קמ" צחיות, מ"ר צחיותם (3) — אדמת מרשים שאין עליה עפר כלל, מקום שהשמש מיבשת אותו ומחממת אותו תמיד והוא קשה ואינו מניח למים להבלע לחוכו: כי דמה בחוכה היה על צחיות סלע שמתהו לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר להעלות חמה לנקם נקם נתתי את דמה על צחיות סלע לבלתי חכמות (יזק' כד ט-ח). וסחיתי עפרה ממנה ונתתי אותה לצחיות סלע (סס כו ד). ונתתיך לצחיות סלע משמח חרמים תהיה (סס סס יד). ואעמיד מחתותיה למקום מאחרי לחומה בצחיותם (3) את העם למשפחות עם חרבותיהם רמחיהם וקשתותיהם (כמ"ד ז). — ובסהמ"א: דברי ח' בדרבנות וכשמיש יפוצץ סלעים וצחיותם (כ"א דקי, סמימס חלסכס). אילן שעומד בחוצה לארץ ונופו נוטה לארץ וכו' היו מקצת שרשיו בארץ ומקצתן חוצה לארץ, אפילו היה צחיה סלע מכדיל ביניהן הרי מכל וחולין מעורבין זה בזה (כמ"ס, סמומס ח כד). היתה הקרקע צחיה סלע שאין בה לא גדר וכו' הרי החוקה שקונה אותה שמיחת פירות או העמדת בהמה שם וכיוצא בזה משאר התשמיש (סוף, מכיסס ח טו). והכה במסחו ים עיני, עד גמס צחיה צר לורמי ענני (ר"י מריו, סמס יד, 151). ישב בראש צחיהו, ויגשת לשונו מציחו, ירד לארץ נצחו, והצרעת תורח במצחו (מזלס סנצלי, סוכמי מוס' ה, כג:). והיו יוצאים (המים) מן

(1) [ואולי צ"ל צַחֲיוֹן, בסרחון וחמא].

(2) [או צחיות]. בערב' צ'ח"א, אדמת גלויה שהשמש

מקשחת עליה.

(3) כך הקרי, והכתיב צחיותם, וקצת החדשים בצריותם, אך אין זה סברע. — ובסו צ'ח בערב', מקום שהשמש מקשחת עליו.

(4) מַח

לשון (כ"י אנוס, נסר פיסון, סלזינו, כג:). — וצחות האויר, דקותו, צלילותו: ועוד שכבר היה ראוי אם הונח זה בן שימור האות. בעת צחות האויר ויתחוק ויתגדל בעת עובי האויר (כלצ"ג, מלכמ' ס' צ ט, 217). — וצחות, כמשמ' סוג אויר יפה: השמש יורה צחות באחר מאלה האופנים, האופן הראשון אם בוציאתו על הארץ היא וך ונקי בלתי עכירות העננים ובלתי תמונת האבוקה, חכ' אם קדמהו השחר צח ובהיר וכו' (טוניה כ"ץ, מעסס טוניה, עולס סנצלס טו, כג:). אם בשקיעתי בראים נצוציו וכים ואדומים יגיד הצחות ואם שבורים ועכורים יבשרו הגשם (סס סס).

א. **צַחַה**, ממנו צַח, א. צַחַה, ב. צַחֲצַחַה.

ב. **צַחַה**, ממנו צַחַת, צַחֲיוֹת, צַחֲצַחַה.

ג. ***צַחַת**, ממנו ב. *צַחַת, *צַחֲצַחַת, *צַחֲצַחַת, א. *צַחֲצַחַת, *צַחֲצַחֲיוֹת, *צַחֲצַחֲיוֹת.

א. **צַחֲיוֹת**, ס"ט, צַחַת, — צַחַת האדם, היה צַח: וכו' נזירה משלג צַחו מחוב (איכ' ד ז). — ואמר המשוור: נפש אשר צַחַה תאהב איש שכל ותשנא כל בני כסל (כמ"ע, סמיסס ח, 15). יפו ומאורס מאד צַחו עלו חרוזיהם למספר לשם (סס סס, 28). — צי' סנז, *צַחֲיוֹת צַחֲיוֹת, כמו צַח: והעומד בתחתית החר רואה את כולן צַחו צַחו וכו' וכשר הדבר בעיניו (כמ"ס, סס"ס ד ח, סוף ילינק). רחלים וכו' שעלו מלובנות וצַחו צַחו מן הרחצה (סס סס ג).

ב. ***צַחֲיוֹת**, ס"ט, — כמו א. צַחֲצַחַת, צַחו דמים בדרים, שטף הדם, ואמר הפיטן: פתרום קרבה לעבור, חולחלה ונושאה תבור, צַחו דמים בדרים חלש ונבור (אלעזר צרבי אנון, קול אנון, ידיעות מכוון סוקן ה, כסד). — ספס, *צַחֲצַחַת הדם, — שטף ורחץ והדיח אותו: במה דברים אמורים (שאחרי שבעה ימי גדה הרי דם וכה) בשנים קדמוניות כמו שהנביאים והחכמים שהיו מצחחים והיו מכחינים בין דם לדם אבל בזמן הזה כל דברינו סמאים הם וכו' (ססו גלוני מו"מ, ציס סלמוד ד, 124). — ואמר הפיטן: ובתמס וצאם מדיחים וסצחחים (מי ימלל, מוס' לו"כ, מוס' איעל' ג, קכו).

*צַחֲיוֹת-צַחֲיוֹת, ס"ו, — כמו צַחַת, צַחַת, ואמר הפיטן: דרוש וסקוד דלת שפלות שחות, דל כרם ומערבב צחיה צַחו (סלמה סנצלי, סוסלס

ככה לוולתך עד שירכו שומרי המרכבה ויחדשו
הצחיות (כ"י זכרס, ספדס, ס, חלס"ס ב), ושאלו
לחכם מהו הצחות, אמר שירכו ולא ישנה ויקצר
ולא ישנה (כ"י זכרס, טעשועס ז, דודון, 66). ואולי
שהם צחיות ונעלמו ממני (אסדי בעהרות לס' הקמה,
רמו). ולהם יאתה להדמות לצורים חוצבו מהם אשר
מכלל מעלותיהם הוא צחות הרבור ושלמות
המליצה (סול, מעסס חסד, סקד', 17). ראוי שתהיה
הפתיחה טובה ההכנה בלשון כינוני מכלתי צחיות
(כ"י מסי' לילון, נוסס לזיסס א ז, 28). אז נפקחו עיני
שכלי וראיתי כי היא הנותנת ובין ערכות אסריה
וצחיותיה וכל חקת ההלצה ומשפטיה אשר
יוכללו בספרי הקדש ובין כל מה שנמצא מזה אצל
כל יתר האומות חבדל מופלג (סס ח יג, 48).
המורכב משניהם הוא הרכבת שני הצחיות
הנוכרים יחד עד תהיה התיבה הראשונה נשנת
בראשונה. והאחרונה באחרונה (סס ד ד, 148).
הצחות הוא מאמר כאשר ענין אחד יאמר באופנים
מתחלפים (סס ד נל, 184). — ואמר המשוור:
חברו כך נעים חסדים והשכל כאשר חברו שתי עם
ערבים, נגדך יכרעו יונים בהכמות השחקים ואף
בצחות ערבים (כמז"ט, מסיס ח, 21). כמה מכתב
יחד עליו אוהב אך עין חוסד ישעה, חרש ישמע
צחות מיהו גם העור אליו ישעה (סס י, 87).
— וצחות הלשון, צחות בלשון, גם במשמי דקדוק
וצחות לשון הוא לחנא למיקרי לאמצעיות
ראשונות לאחרונות ואחרונות לראשונות (כס"י, סענ'
יד, ד"ס נקוט). שותא דסר לא ידענא, שיחתו של
אדוני איני מכין לדבר בצחות לשונו (סול, קידוס'
ע:). ויקם משה את המשכן וגו' מדישיה וסיפיה
דקרא בלשון הקמה דאפי' בצחות הלשון לא הורד
שמע מיניה אין מורידין (סול, מנס' נט). סוף מקרא
הוא בספר משלי ולצחות לשון חפס לו לשון
המקרא (מסוזר ויעני, 529). ואל תתם בעבור היות
ערום אחרי עירומים. הם שני מעמים כי באלה
הצחות בלשון (כמז"ט, נכלס' ג ח). וחכמי הגוים
קראו שמה (גראמטיקא), וחכמי הישמעאלים קראו
אותה אלנחו, וזה פרושם צחות הלשון (כ"י קמסי,
ספר זכרון, 2). היה לו חולה מבקש עליו רחמים
בברכת חולים כפי צחות לשונו (כמז"ס, ספלס ו ג).

ובא כן לתפארת המלה ולצחות הלשון
(כ"י זכרס, מנכללונס, פ"י משלי כס, ספסר ז, 76). ואני
מייחל בעת תהיה לבואם או לראשם ונשיאם
ואומר לו בחיך הראיני צחות לשונך ורוחב
ענייך (זכר' זנ' קעד' חלל' חסרי, ספר מוסר מס,
מטמוני מסיסס, 21). ויהי בראיית אגרת הגבירה
וקראתי המליצה והשירה וראיתי הפלגת צחות
לשונה (עמנואל, מסיס ג, 20). בהיות מרע"ה נשלם
בכל השלמיות הוסר ממנו בהשנתה נמורה צחות
הלשון וקלות הרבור למען לא יחשב שחמשיך לבות
בני ישראל אחרי תורתו בכח דבריו (כ"י אצנכנל
סס"ס, סמנס, וילמכ מסיס וכו' לא חיס דכרס). ואיך יסוך
בשרו בשסן המור ומיני ריח הטוב ואיך ישמח
בצחות לשונו (כ"י חלישו ססס, סעס מוסר ג). —
ובפרט במשם מליצה מקצרת: אשר סגן צריך, הוא
צחות הלשון, כלומר מסירת המגן כמו את סופיהם
תעקר (אנן גיקטיילס, נכלס' יד כ, מוזננסקי, 25). — דרך
צחות, על פי הצחות: דגשות יו"ד העבריי דרך
צחות להראות יו"ד היחס (כמז"ט, סמנס ג יס). נתתי
לבי לתור ולדרוש דרך הצחות לברר וללבן הדבר
(כ"י קמסי, ספר סגלוי, סקד'). דרך צחות אמרו השח
שיחת חולין עובר בעשה (סמליני לזמנא ח, יט:). דרך
צחות שהצדיק צריך לחובית את הלצים וילין להם
מליצה טובה על ידי תוכחותיו (כ"י זנ' כמנילס, פ"י
משלי ג נל). ותתלה אומר דרך צחות כי סמס
שכתבו שעניני שלשת האבות יצירו ויחקו שלמות
הכחות הנפשיות כמו שזכרנו נוכל לומר כי בדבריו
הראשונים עלה זכרונם לטוב (כ"י מוסקלטו, נפולוס
יסודס י'). — אנשי הצחות, בעלי צחות לשון: ותחמיר
לשבת עם אנשי הצחות ולסד לדבר עם כל בת
מבתות בני אדם (כ"י ח"ס, סו"ס, יסוד סעסס ס).
וידעת המלות המורכבות היא ידעת המאמרות אשר
הם מורכבות אצל זו האומה והם אשר חדשו אותם
מליציהם ומשווריהם ודברו בהם בעלי הצחות
המפורסמים אצלם (כס"ט פלקיקה, נכלס' סמנס ג ג,
27). ויתחדשו בהם בעלי קבלת המליצות והשירים
וזכירת ההגדות אשר הגידו להם ויהיו הם בעלי
הצחות ומליצה באותה האומה (סס, ד ז, 29). לא
איש דבריו אנכי ר"ל כי לא אשלים כונתו ויתברך
לחביא העם לעבודתו שצריך שיהי בעל צחות

צָחוּת, עי' צחי-צחות.

צָחוּק, עי' צחק.

צָחוּר, עי' צחר.

צָחוּת ⁽¹⁾, ט"ז, מ"ז צחויות, — כמו צחות בלשון וכדבור: נערמו מים, אנקלוס תרגם לשון ערמימות ולשון צחות המקרא כמו ערמת חטים (פס"י, טמ"ז י"ז ס). והצחות בדבור והמחירות בחכמת הלשון לא תהינה כי אם בעמוד על שרשיו ותכן שמושיו (כ"י ח"ט, סקמס לרי"ג, סקד"י, ודי לענין הזה יקר וגדלה ורוממות מה שיעד האלהים בו לנשא את עמו לעתיד בצחות והוא אמרו ולשון עלגים חסרה לדבר צחות וכו' והצחות לא תהיה כי אם בעמוד על מה שזכרנו מתקון חכמת שרשי הלשון והכרת שמושיה (סוף, סס סס, VI). והמפרש צריך לדעת ההשתתפות היות שבין הלשונות כדי שיהיה (תרגומו) בנוי על שרשי הצחות מיוסד על עמודי ההגעה (סוף, סס"ז לרי"ג, סמ"ז, על כן משכתיך חסד, משפטו להיות משכתי אליך, וחסרו המלה לצחות (סוף, סס, טמ"ז). וזה האחרון עצמו, שבר את עצמותיו, והוא דומה למה שאומרים הערב עצמתי השם כלומר תחבתיה עצם עצם, וזה מקצור העברים וצחותם (סוף, סס, טמ"ז). ואם בא לשכחו ולהורות לו על טוב שגמלו או חסד שעשה עמו בחרו או בספור או בכתב או בעל פה לא יגיה מצחותו ומליצתו (סוף, סוף, סס, טמ"ז). וכמו אמרם בצחות גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה את נשים יותר מן האנשים וכו' (כ"י סלל מוידנס, סגמולי סנס, כס: וידועת סדרי ההרכבה תבאר בתחילה תרכבת המלות עד שיהיו מהם מאמרים ואחר כך תבאר צחות המאמרים וקלותם על הלשון (פס"ט סלקינא, ראשית סמס ז ג, 28). ודברים ערבים ומשלי הפילוסופים וצחיותיהם וחידותיהם (כנזוני, סמס מ"ס, נקדמות עמוסיו, כ"י ניסמ"ד סכער). כאשר תראה שני משוררים עוזר היום לאחר ומחר לשני ויעשו

חמ"ז, סס, 301). אצלו אצילי מאמר שחו כמו נגדו נגדיו טענה ברעיו, שמו לפיהם כף מתי צחות ביום אמר ודבריהם לפני לעו (סוף, סיריס קל"ס, דכ"י סמ"ס, סג). צחות לדבר על שפת מכתב ועט תרתי בלבי יום הייתי שקט דברי נבוחות משרי בין להיות אל אחרי הקוצרים רת לקט (סקד' מוסר סגלי סלקט). — צח במשמ' מי שמדבר צחות, המדבר נכונה, המדבר יפה, שקרא בצחות המבטא: שלא מנעתי עד העת הווא צח שאכמח בקבלתו במחון גמור (כ"י ח"ט, סקמס כז, 142). מסיר שפה לנאמנים הם הצחים בלשונם המעמקים בחכמת הלשון (סוף, סמ"ז לרי"ג, סמ"ז). החמישית (מהמעלות הנצרכות לאדם שיהיה ראש האמה) שיהיה צח ויכול לבאר מה שבלבו באור שלם (מלחם סמקס נשמע מהסמקס). — יושם ספר: ואמר בספר צחות לשון חקודש שחבר בשער החילופים וכו' (דונס, סמ"ז על רס"ג 98). ואמר בכתב צחות לשון העברי שחיבר (סס 102). אחוה אורה סוקל ולדעת משקל לכל כבד וקל קרא ספר צחות (ראש"ז, סקד' ס' למס). — ועי' צחות.

צָחָה ⁽¹⁾, ממנו צָחָה, צָחָה, צָחִין.

צָחָה ⁽²⁾, ט"ז, — חיה צמא, ואמר הפוסט: גלחה מגוללה בנוולי דמעון, וצמאה וצחתה ואין שיקוי גמעון (רס"ג, איכס מעני, סליס' ס"ז, סדור רס"ג, סכ"ז).

צָחָה ⁽²⁾, ט"ז, קמ"י צָחָה — כמו צמא: לכן גלה עמי מבלי דעת וכבודו מתי רעב והסונו צָחָה צמא (יסע' ס' יג). — ואמר המליץ: כעוף בציה צחה צמא כל מים ישתה ובכל עץ ישען (צ"ז, צ"ס כו יג). — וזמ"ר צחים, ואמר הפוסט: וילון פרס והעמיסו שחוקי מים, וחבדיל בינו לבין בניית מים, ושלשלו לכל ארבע פינים וישבו על מים, ומרום גנו בו משאוב ציחי מים (רס"ג, סכין כליוס, סד' יל"ס, סדור רס"ג, סמ"ז). צחים מגמסא בהכינו ערך ארוחות, יגיעי כח במצעי צליו ישיגו רוחות (לסמס סנעיס, גנוי סכער ג, דוידזון, 299).

⁽¹⁾ [קשה להבחין בכל מקום אם כינו הכותבים לצחות או צחות, אולם צורת מ"ר צחויות או הקבלה אל שם על משקל קלות מורות כי אמרו גם צחות, שלא ע"ד הפסוק.]

⁽¹⁾ [בארמ' צחא, צחי, ואף צהא, צהי, באותה משמ', וקרוה חשרש אלב, צחח במשמ' יבש.]

⁽²⁾ [ור"ב"ג (סקמס ו, 88) כתב: והוספה ההא בצנה ואלמים (סליס ס' ס) וכו' ובצחה צמא (יסע' ס' יג), ע"כ. וכנראה חשב שהעקר צח, כמו רע, רעה.]

מאד וטוב בו ומִסָּה שהוא אצלי גם כן צח בו
 שיהיה פרושו ומותר שלחנך וכו' (כ"י א"ה, ספ"ט
 לכי"ג, נחם), ואם לשון ודקדוק מאמרים שלמות זה
 ולהיות צח דבורו וכו' (כס"ט פלוקל, הקד' הנצקס, ז).
 ואלו הם (בעלי הצחות) המסתכלים במלות אותה
 האומה והמתקנים הנפסדות מהם ובמלה הקשה, לדבר
 אותה ויעשוה קלה ולמה שאינה צחה וישימוה
 צחה (הוא, כלשים כחנה, ז, ד, 29). גדיל קרי המפה
 על שם שארונה ולשון צח הוא (כס"ט, צ"ב, נז:).
 כשאדם שולח איגרת לחבירו מותר שיכתוב לשון
 המקרא כדי לכתוב לשון צח בלא שירטוט (כנז)
 סס, חס' גי' ו: ד"ה חלל). ובעוד היה מדבר עמי בלשון
 צחות אמרתי ברוך וזכר כל הנשכחות (כ"י זלצה, סעשועים יא, דודון, 125). — ואמר הפיסן: כעבי רום
 נכתב דבר צחות ראו אל חי מושל בכל רוחות
 ובברקים שם נחזה שיהות (כאכ"ע, נסס אל, ליגר, 58).
 באשון ליל שחתי נר בארבע רוחות מצבי נסחתי
 איך אדבר צחות (הוא, ליספה עת, עס 120). וחכמה
 במחות כחכמתך שחת וגם דבר צחות ביד לשון
 חתח (הוא, אלסי הנוסח, עה"ס 148). בלשון אלם
 מרפא העלה צחות דבר או וגדולות (אזכור מקדס,
 נסוס לסנעוס, מנז' ליטל' ח, קמז:). צחות גיב
 שפתינו ושלם פרים כי אפס כסף שקלי כפורים (עין
 עלס, מוס' שקלים). — ואמר המשרור: ודבק בצחות
 קמוצות ופוחותות והשיב במ רוחות לגופות וזגרים
 (דונס, לדונס הסכמות, מס' דונס על מנחם, 2). ופי דבר
 בצחות על לבב קדר וצרחו (כ"ס סנגיל, חסוז נפסי,
 נדוד, 46). ללמד לכל נמחרו לב חבונות ועסקי
 שפחות לדבר בצחות (כמנ"ע, מנשי, 8). ושפתי
 עלגים צחות ינובון לקוסם בניני גיל ההרוסים
 (הוא, הים נח, עה"ס 69). ויצפצפו בעלי כנף ויונת
 רחוקים לענת פה ולי צחות מדברת, חטיף רכיב
 חן ותשכיב מל אהבים כמן עת מרסים ליל כנפיה
 מנערת (כ"י הלוי, עין נדונה, עה"ס 90). קח מכבר
 מה שפת צחות יצנקה במו (עס, עס). גביר
 במשפחות גביר דבר צחות גביר משיב רוחות
 לחיות נאנקים (כאכ"ע, נדוד הקיר, כהנא ח, 24).
 ומדבר יהודית המדבר עלי אפניו ועוד מאמר מערב
 ומענין וצחות יו, וצעדו במועצה כחכמה ובמליצה
 ומוסר לשון יון משליו וחידותיו (הוא, נסס אל אשכ

כעכטל כחם קציר (ישע' לז ד). — וכתוב: אימות
 העולם אומרים לישראל מה דורך מרוד, מה אלוה
 הוא מאלוהות, מה פטרון הוא מפטרוניו, ישראל
 אומרים להם דודי צח ואדום, צח לי בארץ
 מצרים ואדום למצרים, צח לי בארץ מצרים
 שנא' ועברתי בארץ מצרים וגו' ואדום למצרים
 שנא' ועבר הי לנגיף את מצרים וכו' (מד"ג ספ"ט,
 עס דודק). — ובסה"א, במשמי לבן, נקי: בממלכה
 הראשונה אנשים שהורים וקרושים וגבירים זכים
 וברים, גיפיהם צעירים וקטנים ופניהם צחיים
 ולבנים (כאכ"ע, סי צן מקץ, ליגר, 142). וכן בימות
 הגשמים אם יהיה יום צח יראה הירח יותר ממה
 שיראה בימות החמה (כמנ"ס, קס"ס יס צ). — (ב) צח
 הדבור, צח צחה מ"ר צחות, — דבר צח, ובפס
 בענין הלשון, לשון נקיה, בלי גמגום, בלי תערובות:
 ולכב נמהרים יבין לדעת ולשון עלגים חמהר לדבר
 צחות (ישע' לז ד). — ובסה"א א': ובעלותם ממצרים
 בו (בלשון הקדש) דבר אלהינו אלינו דברי צחות
 (כס"ט, סלכין, הסקדום העצרים, נג). דברי ספר הגלוי
 הכמוס ראוה וחסון מוסר אמרו צחות הם אוצרו
 (הוא, ספר הגלוי, צנוף העצבי, קסא). אתן עז למלמד
 אדם דעת לחשוב טחשבות בורא גיב שפתים לדבר
 צחות (כאכ"ע, הקד' לספר היקוד, 112). ויאמרו כל
 המדקדקים כי החליפות העברים (את האות ת בשית)
 בעבור שידברו בצד"י ויציאוה כסה בדברי צחות
 (הוא, לחוס, ז). ויאמר רבי יונה המדקדק נ"ע כי
 עשו כן בעבור לדבר בלשון צחות (עס, נא). כי
 לפני כל דבור שידברו יקדימו השבועה והוא להם
 לשון צחות (הוא, סמוס כ ז). ויתכן אצלי בו נחת
 שלחנך מלא דשן שיהיה מענין נחת גדודיה כאלו
 אמר ופרי שלחנך כלומר מאכלך והוא אצלי צח

(1) [אלה דברי הרבני (מנחם לספר האגרון, עמ'
 לו, ענחם מ): רס"ג ר' יונה וכן בלעם יתרגמו את המלה
 צחות (ישע' לז ד) בערב' פצאחה, וכן ישחמש רס"ג
 בהקדמת ס' האגרון וס' הגלוי כמה פעמים במלות
 פצאחה ופצית להוראות הצחות, ע"כ. ואמנם שמוש
 המלה במה"א משפע גם מן הערב' צח, צחית (א)
 במשמי בריא, נכון, וכן בא צחות לשון הקדש בדברי
 המדקדקים אף במשמי נבונות, ולאו דוקא על פי
 לשון המקרא ושמושנו היום.]

(2) מנחם, מנחם

(1) [בעקר כמו צֶבֶת, עֵי שֶׁם, וּבִארְמ' צוּחַ, צוּחַוּתָא.]
(2) [גרס' שֶׁם: לֵה צוּחַוּתָן, גִּי'א: לֵהנֶאחֶן, לֵהנִיחֻתָן, עֵי שֶׁם. וְאוּלֵי כִךְ נִבְּוִין.]

צוֹת (או צוֹת), צוֹ — חברה, ישיבת חברים יחד, צוֹת Gesellschaft; compagnie; company את החלון בסירה. והקושר ברזל בכרעי המיטה של היה והעורך לפניה שולחן הרי זה מדרכי האמרי אבל פוקקין את החלון בגלופקריין או בעמיר ונותן לפניה ספל של מים וקושרין לה חרגולת שחמא לה לצוֹת ולא מדרכי האמורי (תוספת' שצו ו ד). כל האילנות כאילו מסיתין עם הכריות, כל האילנות לצוֹת (2) שלהכריות נבראו (מד' צדכס' יג, סול' מילודור, 114). — ובסמ"א: וספריה המוכר בריכה ראשונה לאחר שמכר לצורך צוֹת האמהות שלא יברחו האמהות (הגמ"ס, צ"צ ט). דבהכי אית להו לאמהות צוֹת בכנות (עס עס), ולולא הדבור לא היה לאדם צוֹת בחיבורו והיה ככהמה (כ"י ח"ט, סו"ס, הסניס ס). ומפני שהיה האדם צריך לאור בלילה לעשות בו קצת מעשיו ולהיות בו צוֹת לחולל העמיד לו הבורא במקומו מאור האש (עס עס), ואם יהיה נכרי יהיה צוֹתו באלהיו בעת השתוממתו ויבטח עליו בנבחרתו (עס, סנטסון ד). כחידר הדבור אשר אין לו צוֹת כי אם אדוניו (עס, סנטסון סג). ולא יסור מנגד ענין דוהיה צוֹת בנבחרות ויושב עמך במדברות (עס, סנטסון סג). וברחו מן הישוב אל המדברות והישימון וההרים הגבוהים מקום שאין צוֹת ולא חברה (עס, סנטסון סג). ומה יהיה ענין מי שרוצה ללכת בדרך רחוקה מבלי צדה, ויורד אל בור המדבר מבלי צוֹת, ויבא לפני המלך שהקדימו להתרות בו מבלי טענה (סול, מנכר סניס, 69). עד שיתחיל לחברת

וצוארוננו חלק, לא עלה עליו מתחלת ברייתו, כשהתקינו לו אדר הוקר הזה ליום החנתו היה אביו עליו השלום ותרן באותה שעה ובגלה רצונו להחיות שלא לקמן בצוארון (כ"י אברמנץ, מקטות בנימין הסליש, הסכסג, 16).

צורף, עי' צרף.

צורר, עי' צרר.

א. צות⁽¹⁾, ממנו א. צות.

ב. *צות⁽²⁾, ממנו ב. *צות, *ציתון.

ג. *צות⁽³⁾, ממנו *צות, *צית.

א. צות, קל לא נמצא במקורות הקדומים.

—הפע', *ציתנה, — הצית דבר, כמו הצית: מי יחנני שמיר שית במלחמה אפשה בה *ציתנה יחד (ישעי' כז ד). — ועי' יצת, הפע' 4.

—קל, *צת, — כמו הפע', ואמר הפיסן: פרה שהט ודם לא ערב, צת בה חריות ומוקדה הרב (כ"ח קליה, חמסס סנוס, קרוב' סרה). פסו אמונים מבני אדם, צות נצתה בנו חמת דם (קטע"ג, חכמי אמוס נעלמו, קליס' יוס"ב, סדור קטע"ג, כל). צת החלבים והחי הטעין שגגת עם ועיוותיו, צות לעתי עשות לו כל חקתיו (כחצ"ן, חכמסס, קליס' מוס' יוס"ב).

ב. *צית⁽⁵⁾, קל לא נמצא.

—הפע', *הצית, — הצית לדברי סלוגי, הקשיב, האזין, zuhören; écouter; to listen: בשעה שתלמידיו חכמים יושבין ונכבשין אלו לאלו וכו' הקב"ה

(1) כמו יצת, [עי' שם ועי' צתת].

(2) [עי' הערה לסעל ב. צות].

(3) [עי' צות, הערה].

(4) [בדוגמאות סתומים בהפע' אין להכריע אם התכוונו למבטא הצית, מצית, כן יצת, או הצית, מצית סן צות, וכן כסהמ"א, ומוטב ללכת אחר הרב שהוא יצת].

(5) [בארמ' שבתומ' ובסור' בא צות או צית תכופות בבנין פע' ואפע', צית, אצית, במשפ' שמע בקול סלוגי, נשמע לו, ובערב' צות א] סרושו קול, קריאה, ובפעל צאת ב, קרא, השמיע קול; עי' גם ערך צאת, הערה].

(6) صوت

מצית. לדבריהם שנאמר ויקשב ח' וישמע (מדי' סה"ל ב).

—פע', *ציתת, — צותת על דבר, קרא והכריז, השמיע עליו בקול, proclaim; to proclaim; ausrufen; כי ימצא (חלל), לא שתהא חוזר וסצותת עליו (יכוס' קטעס ע ח). — ונוהג היום במשפ' הקשיב.

—פע', *צית, ציית, — צית לסלוגי, נשמע לו⁽¹⁾: אע"פ שמורידים המסור מ"מ אסור להורגו במעס ראשונה שנייה ושלישית עד שיתחוק במסור או שמתרין בו ולא ציית (בסס"ר' אשר מלוניל, טומ"מ ססה). אסר אין בו מים לומר דאילולי בן היו כהורגים אותו בידים והרי הם רצו לציית למח שאמר ראובן ויד אל השלחו בו (פענסס קזא עה"ס חמסס, יע:). וישמעו אחיו שפירשו שקבלו את דבריו וצייתו לו (סס סס), ובאו אלי שני אנשים בדבר איוה משפט ויצא א' מהם חייב ולא רצה לציית הדין מחמת שהיה איש אלם (אגרת חלוס נספל, סנת חמסס, קנולס קוונטקס, טו).

*צות⁽²⁾ ס"ע, — צות עם סלוגי או לסלוגי, או בסלוגי, שמש לו חברה, התחבר עמו לשבת יחד: כל העולם כלו לא נברא אלא לצות⁽³⁾ לזה (כ' שמעון בן עזאי חו בן זומא, ברכ' ו: ; סנת ל:). — ובססה"א: ומסני שהיו ההנאות הגופיות קודמות אל נפש האדם מנעוריו וצוותו בהם מתחלת ענינו חוק וגדול ונחוק כמ יותר (כ"י ח"ס, מו"ס, עמודס חלס' ב). ובמקום שנוטל שכר מי שישב עם החולה לצות⁽⁴⁾ לו לא ישב שמעון אלא מבקרו ועוסר (כונס"ס, נדרים ו ס). ולא תהיה (הבהמה) לבדה אלא היא ובחמה אחרת לצות עשה וכו' (סוף, חסוקי סעזנס, צ יד).

—הפע', *הצמות⁽⁵⁾, הצטוות, — כמו קל: כשיבא ביו"ט

(1) [עפ"י הארמ' שבתומ"מ].

(2) [פעל זה הוא מבטא ארמי רפה במקום ב.

צבת שבעבר', עי' שם הערה].

(3) [כך בדפו', ובערוך (ענד ננס): לצבות,

אמנם אפשר שכאן הכונה לשיו צות].

(4) [ובספר המספיק לחננים ירושלמי (ענד ננס)

צריך שישב עם החולה לצבות בו, עי' הקדמת בכר, 26].

(5) [עפ"י הארמ' שבתומ"מ: איטא דמיצטוותא

אכרתא (ב"ס ס), וגוי הערוך שם: דמיצטבת א,]

צִוְרָן, עִי צִוְרִי.

צִוְרָן, צורִי, ס"ז, — שִׁיד לְצוֹרָה, שִׁישׁ בֹּן מַחְכּוֹנָה
 הצורה 1), -al; -el; formal, ideell; עושה את
 כל הציור ודרך זה גומר המעשים הטבעיים
 והצוריים והמורגשים וכל הדברים השפלים
 (כמנ"ף ס"י יל"ס ז' ו'). היסוד אינו נמצא בעצמו
 מציאות צורִי כלומר בפעל, אבל הוא נמצא בצורה
 (מקור מים לנשני'ס ז' ו'). שלש עילות הם עילה
 טבעית עילה צורִית עילה חכלית (מקורם
 הנכית, קצן על יד יא, לא). וכבר קדם לנו בפרקים כי כל
 הלשון או רובו שהוא ככלו נאמר על המציאות החומרית
 הגופית ועל המציאות הצורִית הנפשית (כ"י כס"י,
 סמס"ס כס"ף, ערך לנצ, 20). הנה הוכחתי היטב בראיות
 מופתיות שהנפש היא בלתי גוף בלתי מקרה בלתי
 סגולה ובשאר לנו מכות אותם הראיות השוללות
 שהיא עצם צורִי לבד (כ"י הלל מויכונס, סמ"ס
 א' ז' ג'). אמנם היא דבקה בגוף דבק צורִי גותן
 שלימות לחימה (ס"ס ס"ס ג'). לא נאמר כן אלא
 היותה כמו חלק מן התי ע"ד סבה צורִית או
 הפועלת (ס"ס א' ג' ד'). א"כ זה העצם החומרי צריכים
 לו ג' ענינים שבהם יצא להיות עצם מיני צורִי
 בפועל (ס"ס ס"ס ו'). ההכנה הזאת שהיא משותפת
 לחיבה ולספסל היא צורִית או מיניית (ס"ס ס"ס,
 ו'). ובכלל צריך שימצא לו יתי כל שלימות צורִי
 ויהיה מרוחק ומשולל מכל ענין חמרי (כ"מ אל"ג,
 סג"י למונס"א). לא שם הכתוב חכלית הסבה מפני
 ששיגתו כאב והכאב רע והוא חסם אלא אמר סבה
 צורִית חכליתית מפני שהוא נכרא בעלם אלהים
 על בן דין הרוצה יהיה ענישו כאשר עשה כן יעשה
 לו (כ"א סקל"ה ג' ע"ד, נויקיס קט"ו). הידיעה הנכבדת
 האלהית והידיעה התווה הנפסדת שהיא אנושית
 הכרת הוא שיתחלפו התחלפות צורִי (כ"א צינל"ג,
 ד"ק למונס"ג, י"ג, עק"ב). והסבית ארבעה, צורִית
 וחמרית ופועלת וחכליתית (למו"כ לנצ"ד א' ז'). זה
 1) [ונוהגים חיים לאמר במשמי' זו צורתה, וכן
 בכלל לגבי שמות תאר אלה שאינם נגזרים מן השרש
 (צור) אלא מש"ע (צורה) במובנו המיוחד אך לו, כגון
 מַסְלָגָתִי, מַשְׁפָּחָתִי, קִדְחָתִי, תַּבְלִיתִי, ע"מ מַנְהִגִי, מַחְלָתִי
 וכו'. ובימי הבינים הלכו אחרי הערב' שאין בה אלא
 הצורה הנגזרת מן השרש בלבד.]

הכח יקח הצורות המעורבות עם החמר ויפשים מהם
 הנשמים וישיב החלק הצורִי אליו, או יקרא
 שכל נקנה לפי שהוא נקנה מהצורות אשר הפשים
 חמריות (מנחם קבלות, קוסטן, 87). פרק ז' יבאר
 הישות הסובבית הצורִית והמשותפת (פנח סמ"ס ל"א
 ל"כ"א ד' ז' כס'). כי החם המוחלט הוא סבת כל
 יתר החמים ואף אם קצתם מקבלים החום מהשמש
 או מסבה אחרת וזולתו אשר איננה באופן צורִי
 חמה, אינם מקבלים אותו כי אם כצד שהיא כוללת
 באופן סגולתי האש שהוא חם באופן צורִי
 ומוחלט (ס"ס ז' ז' קד'). ואילו היה ארסמו משער
 בסבה החכליתית אשר נתתי כפי האמונה התורנית
 והסבה החמרית והצורִית וכו' אין ספק אצלי
 שהיה מורה בה הפילוסוף ונשען עליה (כ"י לנצ"ל
 מנע"ל חל"ס ס' ד'). ותענין שאין לה לא אורך לא
 רוחב ולא עומק ולא מפני שיכול להיות במציאות
 אלא נקרא נקודה צורִית ר"ל ציור שלילת גודל
 הגוף ולא שיהיה במציאות (פ"ס, ג"ס ס', למש"ע, ו').
 ואלה המצויים הצורִיים בלתי ראויים לשיוכנסו
 בגדר הנמצאים כי הציור המחשבי גדול ורחב ידיים
 יכול לבדות לו דברים שלא היו ולא נבראו (כ"ס
 פנחס"ס, יריעום סמ"ס א' ג' ז'). ועל כן עובד האחרונים
 הדרך הצורִית ההוא ובקשו להם יסודות אחרים
 במדות (כ"מ, מונס"ד).

צִוְרָן, 1), "צִוְרָן, ס"ז, מ"ר צִוְרָנָה, — א) כמו צִוְרָה:
 לבכתי אחתי כלה לבכתי באחד מעיניך באחד
 ענק מִצִּוְרָנָה (סמ"ס ד' ע). ואמר המפורר: בהגלות
 חדר שמש עליהם (על התור חסיד והעגור) יכמו
 צוֹרָנִים ענקים (כמנ"ג, ישלס סמ"ס, ט"י
 סמ"ס דוקס, ד'). ודע כי הנך יחיד בדרך ושיריך
 כחרווי צוֹרָנִים (סוף, עט"ס סוף, ס"ס, 14). ולן
 שמש חשו נור לראשו וסחר יהיה משהרני ואצרת
 תתי עש על זרעי ובניה רבידי צוֹרָנִים (כמנ"ע,
 קינל"ס, סמ"ס ז'). ותני מעילך אהבת האל ויראתו
 תני על צוֹרָנִךְ כחלי (כ"י סמ"ס, סמ"ס קמ"ו). — ב)
 ייבומן האחרון חלק החלוק המכסה את הצוואר,
 Kragen; ool; collar: גם בגד חם דו כמין אדרת
 שער כביכול, אכל העור ברובו כבר מוקרת,

1) [אין המלה במקרא בצורת מ"י נפרד, והיום
 נחוגה הצורה צוֹרָן.]

אי אפשר שיהא נמצא ערום מה צורה (סס ז). וה צורה היתה ביריעת הכורא ית' נפרדת ואחר כן התרכבה עם היסוד (סס ס ג). והרצון הפועל במעלת הכותב ותהיה הצורה הפעולה במעלת הכתב והיסוד המונח להם במעלת הלוח והדף (סס ס ק). — "ובנגוד אל גלם וגוף; כרא האל למטה מגלגל הירח גולם אחד שאינו כגולם הגלגלים וברא ארבע צורות לגולם זה וכו' (כמז"ס, יסודי הסוד ג י). נמצאו כל הגופים שלמטה מן הרקיע חוץ מארבעה יסודות האלו מחוברים מגולם וצורה (סס ד ח). לעולם אין אתה רואה גולם בלא צורה או צורה בלא גולם, אלא לב האדם הוא שמתקן גוף הנמצא כדעתו ויודע שהוא מחובר מגולם וצורה (סס סס ז). כמו המלאכים שהם צורה בלא גולם (סס סס ח). ומחם ברואים. מגולם וצורה אבל משתנים (מגוף) אל גוף ומצורה לצורה (כ"י עקנין, ספר מוסר א יח). והאל נתן לכל גולם וגולם צורה ראוייה לו (כ"י מוסקטו, קול יהודה לכוזרי א ח). — "ואל הילולי: והיו שני השרשים האלה שהם ההילולי וה צורה גנוזים לפני המקום ועומדים על סדריהם עד העת אשר היה ראוי לפניו להוציאם (כמז"ס סס יא, הגיון הנפש, ג). — "צורות אפלטוניות, שהשכו שיש להן קיום כנפרדות מן האחר בשמים: הצורות האפלטוניות שהניחו אפלטון וסיעתו (כ"י אלזילדא, חלשים דעס ג ג). הצורות האפלטוניות המפורסמות לחכמים (כ"י, מוסק"ז יז, כניזונין, דסס). — "וצורה של כתיבת מלה או שרש¹: ובעבור השתנות העינים האלה ראיתי לנקוב שם השערים באותיות הסוגיות כי אם הייתי נוקב במקום האלף והבית והלטר כאמרי אבל במקום האלף והבית והריש כאמרי אבל במקום האלף והואו והריש כאמרי אור כאשר עשה וולתי מן המחברים אשר היו לפני לא הייתי נוקב שם כי אם במין אחד בלבד, כי אין ה צורה הזאת נשלטת מעיני מן העינים (סקי' סכטי ריב"ג, 4). — ונהיג היום בששם צורה מצורות המלים במבנה הלשון ודקדוקה, (grammatische) Form; form(e)

¹ [בתרגום הערב 'צורה' א], וכן במקור הערבי של ריב"ג.]

(אמרי' לכמז"ס א ג, 9). וסוד יסוד הגי' עם ד' נהרות אשר הם באמת רמו' למעלה לצורות המהורות (מכסס קנחוס, קושמן, 10). הראשון הוא כמו עצמות גוף הנפש אשר הוא כמו צורה כללית לכל הצורות (סס, 65). ואמר שהשכל יוציא מושכליו שהם הצורות הכוללות בהפשיטו אותן מן הצורות הפרטיות אשר בדמיון הבאים אליו מן החוש (כ"י אלזכנאל, מ"א ג, כמסס שלמה). שהמלאכים הרוחניים הם צורות הגרמיים השמימיים (הוא, מפעלי חלס' ג ג). הנה ביאר שצורת היסודות הם האיכויות הראשנים חים וקר לחות ויובש (הוא, לודס היסודות, למשט'). שהנפש המשכלת צורת האדם והחיונית צורה לחי וכו' והצומחת צורה לצומחים (סס). ובעלי התורה יקרא הצורה האינשוית ביחוד אדם והחומר אשר מהשפלים יקראו אשה או חיה (זכוס דסס, מכס' יין לזכון, 9). ויש מי שאמר "שאפשר שנמצא בעולם דבר אחד לא ראה אותו שום אדם בעולם ונקרא חומר ראשון ודבר אחר נקרא צורה עצמית וכו' (לזכנאל סס שלום גלזילס, חמנסס מכמים ח). — ואמר הפימן: ארחות אלוה עמרו, על סיד שנים נצמדו, צורות לצורך נפרדו שת בעבור יתאחדו (כמז"ס, חרסוס חלום, חלכ, 96). צורות אמת בלי גו חמה, עושות באין כלי (הוא, חמנו בני חלחים, סס 198). ועלה במחשבה תחלה בראש חסר וצורה והחמץ ואליו תשוקותיו, והוא ראש לכל חסר ושרש לכל צורה ואין לחסריו קץ ומספר לצורותיו (הוא, דסס חל, כמסס ח, 198). ואז נחכנו אישים וצורות בעולמו בעצם מרצתו וכה תנועותיו (סס סס, 194). — "ובנגוד אל שרש יסוד: ואם יהיה זה נמצא בעושים מבני אדם אשר לא יחדשו במעשהיהם וולתי צורה מקרית אך "השרש וה צורה עצמית אין להם בהם שום תחבולה ולא יכולת, לחדשם, ואשר חדש שרשי האדם וצורתו "ותכונתו "וסדר חבורו הוא החכם היודע בעיניו חועלותיו ונוקיו והטוב לו בעולמו ואחריתו בלי ספק (כ"י חלס, מוסקטו, 6). ואין במציאות אלא שלשה כלומר היסוד הצורה והעצם הראשון (מקור מייס לכמז"ס ג א ג). שם היסוד נופל על הדבר המוכן לקבל הצורה שלא קבל איתה עריון, ושם העצם נופל על היסוד שקבל צורה מה והיה באותה הצורה עצם מסוגל (סס סס טו). והיסוד

ההיולי וקדושה מהתחבר בו, והחלק השני צורה הלולה ופתוחה וראויה להדבק אל ההיולי ולהתחבר אליו ולהתהפך בו (כצ"ס סג"ל, סג"ל סג"ס, נ). הצורה נאמרת על שלשה ענינים, האחת צורה פשוטה ואין הגוף נדבק בה והוא האור הנברא ביום הראשון, והצורה השנית צורה מחוברת אל גוף ומכסה אותה ואינה נפרדת ממנו כל הימים והוא הרקיע הנברא ביום שני והצורה השלישית מתחברת אל הגוף בצורה השנית אלא שאין חבורה חזק וזחיק אבל היא מתגלגלת ומתחלפת מצורה אל צורה על שני דרכים (ס, ד). ויש דבר מסך על יוש ונשען עליו ולא ימצא לבדו והיא הצורה גם היא על שני דרכים, האחת עומדת ולא תסור כצורת קדושים והתכסה בגשמה וכו' והדרך האחד מקרים וכו' (כצ"ע, שמו"ט כה"מ). צורותם שוקדות ונפשותם סולדות כי עליהם יורת אור ממעין מהור (סו"ט, סי' נן מק"ז, ח"ג, עמ"י 162). ובאשר נחקר על היסודות הארבעה נמצאם מחוברים מחבר וצורה (כ"י ח"ט, מו"ט, סימול ו). והצורה היא הצורה הראשונה הכללית אשר היא שרש כל צורה עצמית וכל צורה מקרית (סס סס). ואין בצורות העצמיות רב ומעט כי אין סוס פחות סוסיות מאחר ולא אנוש יותר אנושיות מאחר (סו"ט, כח"י ס ד), ונקראו אלו הצורות שלמיות כי בהם ישלמו תכונות הדברים (סס סס יצ). כי הבורא יתברך נותן לכל חומר הטובה שבצורות שאפשר לו לקבל (סס סס כס). והמדרגה השלישית הוא הכה אשר בו ישיג התחלת כל הדברים וצורתם העצמיות ופשיט בשכלו הצורות מן החמרים הנושאים ואז יתאחד שכלו עם הצורה המופשטת וישוב הוא והיא דבר אחד (פוס סן ג). המדרגה הרביעית היא השגת הצורות הנפרדות בעיקר מציאותם (סס סס). וכשיצא מן הכה אל הפועל ישיג הצורות מופשטות מחומריהם (סס סס). וכן הקיום והשטחים הם הדברים מדומים כמו שהצורות הם מושכלות (סס סס). כל נמצא גשמי הוא מורכב מחומר וצורה (סס סס). נפש כל בשר היא צורתו שנתן לו האל והדעת היתרה המצויה בנפשו של אדם היא צורת האדם השלם כדעתו, ועל צורה זו נאמר בתורה נעשה אדם בצלמנו כדמותנו כלומר שתהיה לו צורה חיונית ומשגת

הדעות שאין להם גולם (נמנ"ס, יקודי סמורס ד ס). אין צורת הנפש הווא מחוברת מן היסודות כדי שתסתר להם (סס סס ט). אבל הנפש איננה תחת ממשלתם (של השמים) כי הנותן צורה הוא צורה כמו שביארו הפילוסופים (כ"י חנו"ל, מלמד סמל"דיס, סק"ד, ח). כי הכל הכלים הראשון בא לרמוז על החומר הראשון שקבל ד' צורות בדרך ההיות וההסדר (סס סס, ח). וכל מעשה יש ארכע סבות למציאותו ולהעשותו ולא ימלט מאחד מהם והם הפועל והחומר והצורה והתכלית (ספיס"ט כ"ס ח"ט למ"י). אמנם צלם הוא נופל על הצורה הטבעית ר"ל על הענין אשר בו נתעצם הדבר והיה מה שהוא וכו' יהיה א"כ צלם שם משתתף או מסתפק יאמר על הצורה הקנינית ועל הצורה המלאכית (סו"ט, מו"י ח ח). ואפלטון ומי שקדם לו היה קורא החומר הנקבה והצורה הזכר (סס סס יז). וכן הצורות הטבעיות תהוות הנפסדות נמצאם כשנחפשים כולם שאי אפשר שלא תקדם להם צורה אחרת תכין החומר הווא לקבלת זו הצורה, והצורה השנית ההיא תקדים לה גם כן אחרת עד שנגיע לצורה האחרונה אשר היא הכרתית במציאות אלו הצורות האמצעיות (סס סס סט). נקרא צורה בענינים הטבעיים העניין המעמיד לאותו המין המיוחד בו (כ"י ח"ט, מלמד ססג"ן ט). האדם מן הענינים הטבעיים, חוסרו הוא החיות, וצורתו היא הכה המדבר, ותכליתו היא השגתו המושכלות, ופועלו הוא אשר נתן לו הצורה, רצוני לומר אותו הכה המדבר (סס סס). ויתחייב שיהיו הצורות האישיות הטבעיות קמות בצורה הכללית הטבעית, והצורה הכללית הטבעית קמה בצורה הכללית הגלגלית, והצורה הכללית הגלגלית קמה בצורה הכללית הגשמית, והצורה הכללית הגשמית קמה בצורה הכללית הרוחנית (מק"ז מ"ס לכש"ג ד ד). וכל הצורות השפלות נמצאות בצורות העליונות (סס סס כג). כי הצורות הן קיום כל הדברים (כ"י גיקטוליס, גנת חנו"ג, סער סימול, נ). כל הצורות הקודמות לצורה האנושית הן כמו הכנות וחומר אליה (כ"י חנו"ג, עקרי ח יח). לא יוכלו הפילוסופים עם רוב הקירנתם להשיג צורת הקסן שבצמחים ווולחם מהנמצאות (מעט"ט חסד, יג). צורות מתחדשות חוזרות חלילה על החומר תסתלק אחת ותחול אחרת

מן הכוכבים שלמטה ממנו וכו' (כנ"ס, יקודי הסופה ג ו). ואלו (מלה, שור, תאומים וכו') השנים עשר צורות לא היו מכוונות כנגד אותן החלקים וכו' (סס סס ז). ויהיה מספר הכדורים המצויירים ר"ל כדורי הצורות אשר בהם כוכבים כי כן היו הראשונים קוראים הכוכבים צורות (כ"ס ח"ט, מו"ט ג ע). בעבור שנמצאו מטה קשורים בארבעים ושמונה צורות הגלגל שהיא מערכת העליונה (כ"ח הקדמי, גן עדן, סג הסנועות ע, נז:). — "ובעלי הצורות: כאשר עושים בעלי הצורות החיכוכים כי יוכלו להוריד בה העליונים למטה (כאצ"ט, שמו"ט כ ס). גם כן לא יתכן שישאר שהם כינויים הרוחניים במשפט בעלי הצורות והמלוסמאות (כ"ח מו"ט, ח"ט נוסס ל, 77). — "ובלשון הפילוסופים בפרט צורה בנגוד אל חמר וכדו', החכונה המצממת המהורה, הקובעת את עצמותו של כל דבר בנגוד לוולתו⁽¹⁾". בתרגום של המונח היווני *Form, Idee; forme, idée; form, eidos* וממנו ית' הכל כרואים ועשוים שקצת מנכראיו ברא צורה קיימת ומכל חמר נקיה יצירתה⁽²⁾; והנס הגולס, לקו"ק, 48). לא נמצא להאמין שהיסודות והמקורים צריכים בצורתם עור בעל שכל להרכיב הצורה בחמרים (סוף, סס, 49). על כן יש גם בכחן (של הנפשות) להשיג במושכלות ולדעת בצורות הנכדלות (סוף, סס, 53). ושני חלקי הצורה שיש ממנה צורה סמימה ותחתית ושניה מהדבק אל

זו ותדמה שאין שבר המצות והיות האדם שלם כדרכי האמת אלא להיותו אוכל ושותה וכו' ובעל צורות נאות וכו' (סוף, ססנס ס ו). ואח"כ התבאר לאחר שאינה בעלת צורה שמוחה (כ"ס ח"ט, מו"ט כ ס). חומר אחר מתחלק לחומר הנשם החמישי קבל ארבע צורות ראשונות ושב כארבעתם ארבעה גופים הארץ והמים והאוויר והאש (סס סס עג). הנה הארכתני לשבת בעיר הוות ורב מדאות צורות משונות ונכוות (כ"י זכאס, סעסועים יג, דודזון, 142). ומשכתי בהכלי תעתועיך וכו' להתערך באכילה ושתיה ולהתענג עם כל צורה יפה פיה (כ"י מנין, סס"י יג, 138). כי המוכים מהם יכנסו לג"ע ויתענגו שם במאכל ובמשתה ובתשמיש בצורות יפסיות (כסנ"ל זוכו, קסס וענן, חו"ט לנכליכ, 1881). — ואמר הסימן: צורת סמבע כחו אבי חוזה, צוה צור לציר כן תת מתן זה (כ"ח קלי, מעסיק, קצו"ט שקלים). יצר עולם תמורות כחשיכה באורה, וכו' תכנת צורות בלי ערך לך צורה (כ"י אגן גילת, יס כל, סעס"ט 17). הכט כל שח ומתנשא מי זה ילדמ, צורות שמתו סביב כסא בכרוב ואדם, ודמות שור עם דמות אריה וכו' (כאצ"ט, חכ"י לא יס"ס, ח"ג 179). אקרא המחוקק צורות ונמצאו (סוף, חקלל חל לני, סס 235). — ואמר המשורר: הויכל תת צורה אשר עוד לא נברא אבל האל קרא וגלה נסתרים (כסנ"ג, ססלס ססכמה, נכו"י, 86). צורה החיתני איך מותי בשלה, צורת ראש אהבים להט עם כרכים על עדן נציבים (כאצ"ט, לוכס ססימי, כסנ"ל ח, 50). ויחד אחזה צורות משונות ואם רבו בלי חלקי שברים ואפריש הרחוקים מקרובים ואבדיל הלבנים משחורים (סוף, מדסיס מעסי חל, סס סס, 61). שם ראיתי עפרה ברה ומקמרת מור ולבונה, יום ציר חונן הצורות אותה מכל עסק פנה (עמנו', ממני' ד, 81). — "ובהשאלה לענינים משפטים: וובין הערכים והחקשות שבתכמת השעור וצורות המופת אשר בתכמת הדבר (כ"י ח"ט, מו"ט, סססינס ס). כי הצורות ההנרסיות והמספריות והמשפסיות בלתי בעלות תכלית (סוף, כוזי' ס יג). — "על איוו צורה, כמו באיוו אגן, ביצר: צריך להעיר על איוו צורה היו מתנהגים להבדיל שנה משנה (כ"ח הקדמי, גן עדן, סנל ססס משנס ח, יד). — "צורה במשמי' מול כוכבים: כל חלק ותלק העלו לו שם על שם צורה זו שתראה בו

(1) [וכן בערב' צורתה]. ואלה דברי ר"ש א"ח: צורה מלה משותפת, ביאר הרב משתיפה שתי מנינים, הא' צורת האברים הנראים בחושים וכיוצא בה מן הצורות המלאכותיות. והשנית הצורה האמתית אשר לא חושג בחוש, והיא אשר בה מציאות בעל הצורה, בה יוכלו מין ממין ששניהם תחת סוג אחד, כנפש המשכלת באדם והנפש השורית בשור, אע"פ שלא נדע הדבר ההוא אשר הוא צורת השיר האמתית, נדע באמת שבו ענין כזה בלא ספק, וחדשנו שתופה לענין אחר והוא היותה בענין תכונה או דרך, אמרנו צורה מציאות תכונה במקום תכונה תכונות הנבואה, וכבר עשיתי על האחר דבאורי, במשכתי כזה אחר לשון הערבי שקראו גם בן צורה, ע"כ (פירוש מהמלים סוכות). ועי' א. פרד, נפצי, ועי' גם באוצר המונחים הפילוסופיים, י' קלצקין, ערך צורה.]

על המטבע: במטבע של מלכים הראשונים נימראם היה יוצא על גב צורתו מחלל (כ' ס"ס נסר ר' יונתן, ירוש' מע"ס א ב). ולמה נקרא שמו נחום איש קודש קדשים, שלא הביט בצורת מטבע סימיו (ס"ס ע"ג א ב). — סדן של צורות, ע"י ציור, מ"ד צורות, וע"י גם סדן. — ובסמ"א: השער השני במדידת הארץ הבתים והשדות על הלוחי צורתן בין מרובעות בין משולשות או מעוגלות וכל שאר מיני הצורות (לכ"ס הספ"א, ספר סמ"ס וספספוס, סד' ע"ג 6). והצורה הזאת נקראת קסומת ראש שוה (ס"ס ס"י 76, ע"ג 51). במדידת הצורות אשר צלעותן עומדות על ארבע צלעות (ס"ס ס"י 124, ע"ג 76). והצורה הזאת קורין לה מעוקב או צורת עקב (ס"ס, ע"ג 97). ויהי כאשר הגענו לקצתו וקרבנו לעבור אותו ואחזה צורות מופלאות ומראות נוראות (לכ"ס, ס"י נן מק"י, ליג, ע"ג 144). הנותן יש לכל הנמצאים וצורה ותמונה לכל הנבראים (סוף, מספ"י סוף, כסא ג 120). בעל חכמת השיעור לא יוכל ללמד תלמידו השיעור המחשבי בתחלת ענינו אבל סלמד אותו השיעור המורגש המצוייר בצדו בצורות הרשומות אשר סדר אותם איקלוד"ס בספרו שחבר בשיעור ובשיבוין וכו' וירחו הכורא השיעור המחשבי ויתכן כלל מדעו ויוכל להוציא ממנו צורות מופלאות ומלאכה דקה (כ"י ח"ס, סוף, מספ"י ס"ס ג). אחר כן הרכיב מן האחד על השני הרכבה אלכסונית עד שיהיו בצורת הכפ היונית וכו' ואחר כן צייר מן החלקים ההם הרוחניים צורה מצטרבותית וכו' ואחר כן צייר מהם צורת שמינית וכו' ואלה הצורות אשר מרחו בהבאתם לרמותם אל צורות הטבעיים האלה הנמצאים (סוף, סוף א). כאשר נעיסות הצורה אור הגוף כן נעיסות המדות אור הנפש (סוף, סוף מ"ד א). החלק השני קבל צורה אווירית וכו' החלק השלישי קבל צורה סימית (כוס סן ז) ואחר שארכו הימים עמדו בכני אדם נביאי שקר וכו' והתחילו על דרך זו לעשות צורות וכו' ואומרים לכל העם שוו הצורה מטיבה ומרועה וכו' (לכ"ס, ע"ג א ב). שם חקל בעיניך טובה

(1) ונהוג הבטוי צורת מטבע במשם,

מטבע, ובמליצה מלניו אינו מכיר צורת מטבע, במשם הוא שונא כצעק.

(כ' יסוד, קידוש' מע"ג). — (ב) צורה במשם יצור שיצר היוצר וצר דמותו: הפככם אם כחומר היוצר יחשב, סדמין צורה ליוצרה, נמיעה לנומעה (כ' סופ"א נס, מ"ד נלש' כד). גדול כחן של נביאים שמדמין צורה ליוצרה (כ' ידן, ס"ס כז). — צר צורה: העובר שהוא מתעבר מן האיש צר צורתו בתוך מ' יום, לאחר מ' יום הנואף בא עליה והקב"ה עומד ותוהא ואומר של מי אצור של צורת הכעל או של צורת הנואף (כ' ילסק, ס"ס נמ' ט). ראו בריה שכראתי וצורה שציירת (ס"ס קסל, ופניתי ח"י). — צורת הולד: נעשו המים ורע בתוך מעיהם ולא היו חסרות אלא צורת הולד בלבד (כ' סופ"א, ס"ס נלש' עג). — וע"י ג. צור. — (ג) "במשם" ציור של דבר, מציור בצבעים, בריו וכדו', וגם במשם צלם ופסל: במצוא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת הדרקון ויליכם לים המלח (ע"ג ג). ובדקוהו (את הגל) ומצאו בו צורה, אמר להן (ר' שמעון) הואיל ולצורה הן עובדין נחיר להן את האילן (ס"ס ז). יש לציירים סמננין שהן צרין צורות שחורות ולבנות וכינוניות (נג' ז א). כתב הסהלך תחת הצורות ותחת הדיוקנאות אין מסתכלין בו (סופ"א ס"ס ז א). בשר ודם צר צורה על גבי הכותל ואינו יכול להשיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים, והקב"ה אינו כן. צר צורה בתוך צורה ומשיל בה רוח ונשמה (כ"י צ"ל נכ"י י). וכל הצורות מותרין חוץ מצורת דרקון (ע"ג מ:). (צורות 1) ביתך שחורות או לבנות וכו' בשחית מתעסק עטה נתנה עיניה בצורות הלכנות וילדה ביוצא כחן (כ' עקיצא למלך העכ"ס, מ"ד נמ' ד). אדם צר צורה הוא מדבר וצורתו אינה מדברת והאדם עומד ומשבת צורתו וכו' ב"ז מכש לצור צורה כמה סמננין הוא נותן עד שלא צר אותה הצורה (סמ"י סז"כ ז). — וע"י ג. צור. — וצורת מטבע, הצורה החקוקה או הכוללת

והוא דידעו צורת א דשמעתא (ס"ס קג). כל' והוא שיודעים את צורתה וזרכה של ההלכה. וזאת גם כונת רש"י שפרש: צורת א, שורש הדבר קצת למדו מרבם, ע"כ. ולא כון לומר שצורתא משם קצת או מעט.

(1) [במק"א (מ"ד נלש' עג) בנוסח שונה, ושם

סראות במקום צורות.]

הלכי סוכס, 24). אפקותא דריקל' סירוש הצואר של דקל שנחתך מן הדקל והחריות עמו דבוקים (כ"ס, סוכס יג). בחבלי דצורי, חבלים של צורי דקל (כ"י, ע"ז עה).

צוֹרָה, ש"כ, סמ"י צורת, מ"כ צולתיו — מ צורת דבר מהדברים, תארה, רמותו, Gestalt, Form; צורת(ה) : צורת הבית ותכונותיו ומוצאיו ומובאיו וכל צורתו⁽¹⁾ ואת כל תחתיו וכל צורתו⁽²⁾ וכל תורתו הודע אותם (יסק' נג יח). — ובתו"ס, צורת פתח, צורת תבשיל וכדו' : חספה שיצא או שנמסא ישרף מיד, נמסאו הבעלים או שמתו העובר צורתו וישרף כששה עשר (פס"ז ז ט). הסוכר את הבית לא מכר היציע וכו' ולא את הגג וכו', ר' יהודה אומר אם יש לו צורת פתח אף על פי שאינו נבזה עשרה טפחים אינו מכור (ג"ז ד ח). ששם זורקין פסולי חמאת העוף שתעבר צורתה ותצא לבית השריפה (כ"י נב' יוסנן בן זכוקס, חוספס' זכס' ז ו). לא פת שעופשה ולא קנבות ירק ולא תבשיל שנחלקל (צורתו⁽²⁾ יכוס' סניע' ס ב). ועל התבשיל שעבר צורתו אומר שהכל (ס"ח, נכ"ב מ:). סנדל צריך צורת פנים (כ"ס כס:). — *צורת הפנים במשם' פנים : כיון ששמה הרשעה אמרה לחן הזשיטו לו צורת פניו (מד' סס"ס, גרינסוט ח, ד:). — *ובהשאלה, אדם, בני אדם, אנשים של צורה, במשם' אנשים נכבדים וחשובים : בני אדם הללו אנשים של צורה⁽³⁾ הם (כ"ס בן יומי, מו"ק ט). אם יש זקן אומר זקן (דברי כבושין) ואם לאו אומר חכם ואם לאו אומר אדם של צורה⁽⁴⁾ : (ס"ח, סע"י עז). כיון שראה אותם שהם כלם בני אדם של צורה גור והוציאו להם קתרראות והושיבן (מד"ר ח"כ' ב, יסנו נאכ'ז). — *צורת הכתוב, מסוק בצורתו וכדו', מראהו החיצוני של הפסוק, כנגוד לתלמוד שלמדו בו החכמים⁽⁵⁾ : המתרגם פסוק בצורתו הרי זה בראי

למפלג יום בלות שאול צורם⁽¹⁾ (סס ח, 75). בצור העט⁽²⁾ תתי הורג משנאים וכו' כל אוהבים משור תמלט (סס י, 91). מי יוכל עצמתך בבראך סויו כבודך יפעת מטהורה צור הצור נגורה וממקבת בור גורקה (כ"ע"ג, כח מלכות, מי יוכל). ואדם אשר ילד לעמל כפי וכלתו יתוה גאון צורו ויטיף גדלותיו (כ"ע"ט, נסס חל, כסנח ח, 200). הצור נצחנו נעיומותו הנעלם סודו ועצמותו (עמנו', מחס' ד, 89). — *ולשון שבועה, בצורי, ואמר המשרור : אבל ידע זמן רב כי בויתו וכו' אמנם תנואתיו בעודי ואם עלי במלכדותי יסובב, בצורי, אלכדנו תוך מצודי (כ"ס סכניד, טלס חלי, כדודי, 106). — ועי' צר.

***צוֹרָה**, צואר, ס"ז — ציר של דקל, נצר חרקל⁽³⁾, Palmentrieb; jet de palmier; palm shoot : המוציא שני נימין מונב הסוס ומונב הפרה חייב וכו' צורי דקל שחים, יתורי דקל אחת (ס"ח, סנח 5:). — ובספס"א : ואמר רב חנן בר רבא צואר של דקל מסככין בו ואע"פ שאגודה, איגד בידי שמים לאו שמיה איגד⁽⁴⁾ (פליי ספוק' לתלמי' כס יסודלי' בלון,

(1) [עפ"י לה"ב (ספלי מע יס), ויתכן שהמשרור תחבון במלה צורם זו למשם' צורתם].
(2) [בנראה עפ"י לה"ב באיוב (יט כד) : בעט ברול וכו' בצור יחצבון].
(3) [במקום זה נאמר בסוכה (יג) : אמר רב גידל אמר רב האי אפקותא דריקלא מסככין בהו אע"ג דאגידו אנד בידי שמים לא שמיא אגד, ע"כ, והרמב"ם (סוכס יג) כותב : נצרי דקל, ולו, פלורה II, 332 חושב צורי למ"ס בהשפעת תורי שלאחריו, ואולם עדות הגאון ור"ח סותרת דעה זו, והשוה בערב' צור, מ"כ אצואר a) במשם' נסע הדקל, וכן בארם' שבחוס' חבלי דצורי (ע"ז עה). הם חבלי דקלים, ואמנם לפי פרוש קרבן העדה יש להבין כך אף בירוש' (סנח ז ד) : הגודל כלי צורה חייב משום כוונה, כלו' כלים עשויים מצורי הדקל, ואולם נראה שצ"ל צורה במשם' מצורת הציד, וצ"ע.

אך אפשר שבאה אף במקרא המלה צור במשם' שתיל הדקל בבוש' (ע"ג) : אפרים כאשר ראיתי לצור שתולה בנוה ; ויתכן ששם "כאשר" זה לשון אשר ואפרים במשם' אילן הוא : כלו' ראיתי את אפרים כאילן, ראיתי אותה (את אפרים) שתולה בנוה כרי לשמש שתיל לדקל].

(4) [אולי. מסקור תלמודי].

(5) **صور**, אצור

(1) [קרי : צורלתי].

(2) [במק"א (ירוש' מע"ס ז ח) : שעוברת צורתו].

(3) [רש"י : כלומר חכמים ; ואולי בעיקר : שצורתם

בתפוסמה במסכתות ומוניטין].

(4) [פרש"י : בעל קומה].

(5) [ובארם' שבחוס' : אמר ר' אבא א"ר שמעון

בן לקיש שני ת"ח המדגילים זה לזה בהלכה הקדושה ברוך הוא אוהבן שנאמר ודגלו עלי אחבת, אמר רבא

צור ויוזבו מים הלכו בציות נחר (סס קס מה).
 ההפסי הצור אנם מים חלמיש למעינו מים (סס קיד ס).
 דרך הנשר בשמים דרך נחש עלי צור דרך אניה בלב
 ים ודרך גבר בעלמה (לגור בן יקם, מסלי ל יט). ואולם
 הר נוסל יבול וצור יעקק מסקוטו (ליוז יד יס). מי יתן
 אפו ויכתבון מלי מי יתן בספר ויחקו בעש כרול ועפרת
 לעד בצור יתצבון (סס יע כג-כד). מורם הרים ירשבו
 ומבלי מחסה חבקו צור (סס כד ס). בחלמיש שלה ידו
 הסך משרש הרים בצורות⁽¹⁾ יארים בקע (סס כס ע-י).
 וירדו שלושה מן השלושים ראש על הצר אל דודר אל
 מערת עדלם (דסי"א יא יס). — צור מעון, ובהשאלה מן
 ומחסה: היה לי לצור מעון לבית מצודות להושיעני (ססלי
 לא ג). — צור עז: על אלהים ישעי וכבודי צור עזי
 מחסי באלהים (סס סג ס). — צור, בהשאלה, כנוי
 לאלהים כמשפ' מחסה וכח ועז להבטחה בו: הצור
 חמים פעלו כי כל דרכיו משפט (דצ"י לב ד). וישפן
 ישרון ויבעש שמנת עבית כשית וימש אלוה עשהו
 וינבל צור ישעתו (סס סס יס). איכה ידרף אחר אלף
 ושנים יניסו רבבה אם לא כי צורם מכרם וי'י
 חסגורם כי לא כצורנו צורם (סס סס ל-לא). אין
 קדוש בוי' כי אין בלחך ואין צור כאלהינו (פ"א ז
 ג). אלהי צורי אחסה בו מגני וקרן ישעי (ס"ז כג
 ג). כי מי אל מבלעדי וי' ומי צור מבלעדי אלהינו
 (סס סס לב). חי וי' וברוך צורי וירם אלהי צור
 ישעי (סס סס מז). אמר אלהי ישראל לי דבר צור
 ישראל (סס כג ג). כי שכחת אלהי ישעך וצור
 מעוז לא זכרת (ישעי יז י). בשחו בוי' עדי עד כי
 ביה וי' צור עולמים (סס כו ד). ושמת לב כחולך
 בחליל לבוא בהר וי' אל צור ישראל (סס ל כט).
 הלא אתה מקדם ה' אלהי קדשי לא נמות ה'
 למשפט שמתו וצור להוביח יסדתו⁽²⁾ (סנף א יב).

⁽¹⁾ [לרעת אחרים מן בצר.]

⁽²⁾ [המחבר בס' התנ"ך שלו שם בסוגרים את
 המלים לא, וי', ובבליין הוא מעיר: נמות למשפט
 שמתו מקביל ליצור להוביח וכו' ע"ב. ולפי נוסח
 המסירה וצור מקביל אל וי', כלשון צניה אל אלהים.
 ולפי הענין אפשר שהכוונה: לאמנות (במק' לא נמות),
 וי', למשפט שמתו, וצור, להוביח יסדתו. כידוע נחשב
 לא נמות כאחד מ"ח תקוני הסופרים (פי' נחמס ט)
 במקום לא נמות, ואין זה מתאים למשפט הכתוב.]

יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך וי' צורי
 וגואלי (ססלי יע יס). אליך וי' מקרא צורי אל
 תחרש ממני (סס כח ח). וירדו בם ישרים לבקר
 וצורם⁽¹⁾ לבלות שאול סובול לו (סס מט יס). אך
 הוא צורי וישועתי משגבי וכו' (סס סג ג). צור
 לבכי וחלקי וי' לעולם (סס עג כו). ויוכרו כי אלהים
 צורם ואל עליון גאלם (סס עמ לס). הוא יקראני
 אבי אתה אלי וצור ישועתי (סס פט כז). להגיד כי
 ישר וי' צורי ולא עלתה בו (סס נז יו). ויהי וי' לי
 למשגב ואלהי ליצור מחסי (סס נד כג). לבו גרננה
 לוי' נריעה ליצור ישענו (סס נט ח). ברוך וי' צורי
 המלמד ידי לקרב מצבעותי למלחמה (סס קמז ח). —
 צור הצבתם, אדם שסמנו מקורכם, מבוחיכם: הביטו
 אל צור הצבתם ואל מקבת בור גקרתם הביטו
 אל אברתם אביכם ואל שרה תחוללכם (ישעי
 כח ח-ז). — ובכתבת השלוח: ואלף אמה
 ומ(א)ת אמה היה גבה הצר על ראש החצב(ם)
 (כמנח שלם טורה 5-6). — ובתו"ס: שורשי תאינה
 רבים בוקעין בצור (כז יסודה יוס' ע"ז ג ו). בא
 ליתן היסוד במקום אחר והיו חמים מהפכים עד
 שבא במקום אחר ומצא שם צור גדול, אמר כאן
 אני קובע את המדינה על הצורים הללו (מד"ד
 שמוס טו). — ובסה"מ: וכולם מנצחים וברן יחד
 משבחים לעולם עומדים ול צורם עובדים (לכצ"ט,
 סי בן עקין, איכה, עמי 142). כי הצור הוא שם
 הכלל להר שיחצבו ממנו האבנים (כ"י אנטולי, מלמד
 הסלמידיס, ואסמקן, קנז:). וה צור יודע כי לא כונתי
 בבנות חבורי זה לשם גדול כשם הגדולים להתפאר
 ולתהגדר בו (סקד' שער השמים לכ"י אבן לטיף, השמר
 ג, 97). — ואמר הפישן: צורת סמכע כחו אכל חוזה
 צוח צור לציר כן תת מתן זה (כ"א קליר, מעתיק,
 קרנז' סקלים). צפונה לשהרת עם אל עזר צוח צור
 לציר צר צורותה לאלעזר (הוא, מנחם, קרנז' ססס).
 וצר אלי סר וצור מני סר (כ"י הלוי, יונס נעלחס,
 גאלה סנח לפני טנוע'). — ואמר המשורר: דמה לבכי
 כי יהי לו צור יום צר והוא שמת ליום צלעי
 (כמנ"ע, טחסיס 58). מה בערו אישים נתנו בהון
 צורם, לו חכמו רצו לעשות רצון צורם יהיה

⁽¹⁾ [הלשון קשה, ועיי' טורשינר בספר קלוגר

עמ' 37 וכו'. הכתיב: וצירם.]

אסור (לחפר) דמירחא יתירא הוא, הא בעתיקי מותי
שהרי אין שם מורה כל כך¹ ו מצויירין ועומדין
הן אלא שספנה עפר מתוכן, והפרש יש בין חופר
לכתחילה למסיר עפר (מ' מ' מקין ל"ג זן היסוס,
11). ואם לא היה שם פעולת וולת ואת נשאר העובר.
המצוייר על שעורו (אמו"ר ללכ"ז א ו, 25).
ואחרים העירו שראו צורת עץ המושיע מצוייר
בזרועו (שנע יסודס, סוכנז, 4). הסקום חלק כדי לעשות
בו אותיות מצויירות (מנול לססר מנמס קנלוס,
Avr., 1893, REJ, עמ' 281). —"שצירן אותו במחשבה:
כי לא יצוייר חצי אדם ולא חלק מהאדם אדם
כמו שיצוייר חלק מהגשם גשם וחלק מהגוף
גוף (כ"י ח"ס, כוזני ס יצ), וכמו כן יאמר על הציוור
המצוייר בלב האדם דבור או אמירה (כ"י אנטולי,
מלמד הסלמידיס, יסדו, סח). ושהחכמה אשר איננה
מלאכית כגון ידיעת האל ותארו ופלאביו היא
מצויירת (כ"א בר סקדלי, מ'אזני דקס ללכנזלי, 147).
וזה הדבור ר"ל הכח אשר בו יצויירו המושכלות
הוא מעמיד לאמתת האדם (כ"מ ח"ס, מלוס ססגיון ו).
ואמנם יצויר שיהי החמר דק מהצורה כאשר תדבק
בו דבקות אינו בעצמו, ואולם כאשר תדבק בו
דבקות בעצמו כמו הענין בצורת הגרמים השמימיים
לא יצויר זה בשום פנים (לכנז"ג, מלמס' ס' א ז).
ולפי שלא יצויר לתנועה התחלה כמו שקדם
הוכרח להניח שם התנועה מכלולת בלתי בעלת
סדר קודם הייית העולם (סס ו ז). שהתנועה הסבובית
לא תצויר בה דא התחלה ולא תכלית (כ"א
סקדלי, גן עדן, קדוס"ס א ג). ואם יצויר העדר
המנוע יצויר העדרם (מנמס קנלוס, קוסמן, 18). כי
מה שהוא בלתי אפשרי לא יצויר חשקו (סס 82).
ולא יצויר שיהיה אדם סבעלי הדת או יתייהם
אליה אם לא ידע עקרי הדת ההיא (כ"י אלנז, עקריס
סקדמ'). כי לא תכריח התורה להאמין דבר שהוא
כנגד המושכלות הראשונות ולא דעת בדוי שלא
יצויר מציאותו אצל השכל אבל כל דבר
שיצויר מציאותו אצל השכל מעמי שלא
יצויר מציאותו אצל הטבע בתחיית המתים וכל
הנסים שבאו בתורה ראוי ומחוייב להאמין בהם (סס
א ז). מצד דבר יותר נכבד מן הגוף והוא הדעת
אשר יצויר בשכל (כ"א מודינס, למס' דקיס ח)

לנפשה כ"א המאכל והמשתה והמשגל (מלמד הסכל
לכאנ"ן, עז:). ותימה גדול' לוח האיש באיזה צד
צויר היות הענין החדש אם יסכים היות החדש
ללוי בירח באלו ההקפות (ד"א סקאל, גן עדן, קדוש"ס
ג, ג:). שממנה (מן הנפש המרגשת) יצאו כחות
החושים התמשה ושאר הכחות הנפשיות כמצויר
והמדמה (ד"א אלכו, עקדים ז לא), בכח אשר נקראהו
מצויר והוא שומר הצורות הנעלמות ואיור החושם
(מלמד לכאנ"ד ח ו, 29), ומבואר הוא שהוא בלתי
אפשרי לצויר הדבר אשר תאר עצמי נמצא
מולת אותו התאר (מנחם קלוס, קוסמן, 22). ואמנם
כח המדמה אע"פ שאינו צריך לנכחיות המוחש
הנה הוא יצויר כל מקרי הנשמה (סס, 37). כאשר
יבא באחרונה להשיג ולצויר הצורות שהם בעצמם
בנדרות מהחמים וכז' (סס, 64). שמצויר בשכלו
את כל אלה הדרכים ורואה את הנוולד שיוולד בסוף
(נחמ"ל, מוקד ומקבל, 18). — ונחוג הפעל בפרט
במש' רשם צורה בעט או בצבעים וכדו', zeichnen,
malen; dessiner, peindre; to draw, paint

— מַעֲיָצָה, זֵכִי מַצִּיר, מַצִּיר — מה שצריך בציוו ובצבקים, שציוו בו צורות: מטמחות ספרים בין מצויירות ובין שאינן מצויירות ממאות בדברי בית שמאי, ב"ה אומרים מצויירות מהורות, שאינן מצויירות ממאות (כלים כ ד). מככה כהלכתה ועמדה בקרמים ובסדינין המצויירין ותלה בה אגוזים וכו' אסור להסמק מהן עד מוצאי י"ט האחרון של חג (בבלי ל:). מה הכולה הוואת מצויירת במיני צבעוני' כך היה המשכן מצוייר במיני צבעונין (כ' יוסף דר סמל, מד"ר צמד' יג). נתנה אותן ככתים מצויירין דאמר ר' אבון רוצה אשה שתהא ככתים מצויירין ובגדים מצויירין מלאכול עגלים ממושטין (סס אסא', גס ושמי המלכות). 'ובמהמ"א: צב דומות (העגלות) לקליעות, צב מצויירות¹), צב משוקמות וכו' (ילק' שמע' צמד' ששיג). הנה האל ברא העולם כמו שהוא ובעלי חיים שלו וצמחיו מצויירים ולא יצטרך להקדים מצועים ולהרכיב הרכבות (כ"י אל"ה, כוזרי ס יד). העולם מצויר, וכל מצויר מתודש (כונוס הפילוסופים לאלנולץ). הא כדתי (עיוניות חדשות)

(1) [במד"ר (פה"ס, יפס לח רעיתי) : צווינות.]

בתו ועשה לה חופה ובית ומידה וביירה וציירה
וראה אותה וערבה לו (כ' יונתן, מד"ר נחל' ט).
הצור הוא ציור נאה כביכול מתנאה בעולמו ואומר
ראו בריה שבראתי וצורה שציירתי (כ' יסמך נכ
מד"ר, סס קסל, ומית' חל'). — ובסת"א: ואף הדברים
שאינם גשמיים הוא מדמה אותם גשמיים כמו הקיים
והנקודות על דרך משל שנודע שאינם גשמיים
והציירים האדם בקולמוסו על תבונה דבר גשמי
(כוס מן ד). אכן שחצבה מתחילה לעבודה מסורה
בהנאה, היתה חצובה וציירה וכו' נוטל מה שהידיש
וכו' ושאר האבן מותר (כע"ס, עכו"ס ד). ואחרי
כן יביאנהו (את הורע) הכח האלקי אשר הוא כח
המצייר ויעשה צורתו (כ"י זאלס, טעשעיס ט, דודון,
113). — ואמר המשורר: שם ראיתי עפרה ברה ומקטרת
מור ולבונה, יום צייר חונן הצירות אותה מכל עסק
פנה (עמנו, מסכ' ד, 81). — "ובהשאלה, ציר במחשבתו,
בדמיונו וכו', (sich) vorstellen; (s') imaginer; to
imagine, וכח מצייר, Vorstellungskraft; imagination
וההרגש הענייני והוא הדמיון משיג הענין ההוא
ומצייר אותו ותופש תבונתו וכמותו בדמיונו עד
שנשארו חקוקים שם (כוס מן ג). וידוע שהדמיון
לפעמים ישנה וצייר דברים שאינם נמצאים כלל
או יצייר תבונת הדברים הנמצאים בהפך תבונתם
(סס ה). אבל לשאר בני אדם שאינם מציירים
בלבם מציאות רק בדמות המורגש יאמר להם שיש
בעולם אלוה אחד שמושל בכל ומנהיג את הכל (כ"י
אנטולי, מלמד סתלמידים, יסרן, קז:). ואנחנו אמנם
בחרנו תחלה שחצייר המציאות בצורה המבוארת
אשר לא יכתוש דבר ממה שזכרנוהו וזכרון סתם (כ"ס
ח"ת, מ"ג ח, עג). ובאי זה מקום תצייר מציאותו
(מקו"ם לנצ"ג ד כח). הטוב כי נשמע באזנו מגלה
פנים בתורה מציירים כל הספורים בחומר וצורה
ועל המופתים שמענו דבור סרה (הקד' ק' סימך, מנחם
קנחוס לרי חזל מרי, 123). אמנם כלל ההמון מבעלי
תורתנו חושבים ומציירים הענין הפך זה ואינן
שמים כוונתם להכלית זו כי אם לתכליות אחרות
גופיות (כ"י אבן לע"ף, עשר השנים כס, השמר ג, 103).
גדר החלום הוא מה שצייר הכח המדמה בעת
השנה (כ' גרשון אבי סלנ"ג, עשר השנים י). כי האדם
ברודפו תאות גשמיות יושב כבהמה שלא תצייר

כלקטירים של שלטון, עם כשהוא יושב וצר באו
ואמרו לו נתחלף השלטון, מיד רפו ידיו, אמר של מי
נצור של ראשון או של שני (כ"י נכ סימון נסס רי
לוי זן פנטא, סס סס, קסס). ודע וחשוב וצור
והעמד דבר על בירורו (ילינס ח ד). כ"ב אותיות
יסמן חקקן חצבן שקלן המירן צרמן וצר בהן נפש
כל היצור ונפש העתיד לצור (סס ז ג). — *ובפרט
בכסוי צר צורה: יש לציירים סממנים שהן צריין
צורות שחורות ולבנות ובינוניות (כ' עקינא, נגעי ז
ח). הצר צורה עד שיצור את כולה, הציובע עד
שיצבע את כולו וכו' (פוסק' ססס יא ג). הצר צורה
הראשון חייב משום כותב והשני חייב משום ציובע
(יב"ט סס ז ג). מדת בשר ודם צר צורה על גבי
הכותל ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה קרבים
ובני מעים, והקביה אינו כן צר צורה בתוך צורה
ומטיל בה רוח ונשמה (רינ"ל, נכ"י י). הצר צורה
בכלי והמנפה בכלי וכוכית חייב משום מכה במשיש
(ססס עס:). הקודת כל שהוא חייב, המגרר כל שהוא,
המעכר כל שהוא, הצר בכלי צורה כל שהוא (סס
קג:). פעמים שמגררין על חנות לצור בה צורה,
ספינה לעשות לה איסקריא (ככ נחמן נסס נסס נכ
חכס, צ"מ סט:). העובר שהוא מתעכר מן האיש
צר צורתו בתוך מ' יום, לאחר מ' יום הנואף בא
עליה, והקב"ה עומד ותוהא של מי מאצור של
צורת הבעל או של צורת הנואף (כ' יסמך, מד"ר נמדי
ט). בשר ודם צר צורה, הוא מדבר וצורתו אינה
מדברת (תנח"י נונק, חזקיה ג).

— פני *צייר, ציור, — כמו קל: הכותב שני ניקודין ובא
אחד ונמרון ועשאן שתי אותיות האחרון חייב, הכותב
על הזוית מבפנים חייב ומבחוץ פטור, המצייר
בקליפי פולין ובקליפי תורמוסין פטור (תוספ' ססס
יא יד). אין לי אלא פותח וכו', *ציירו וביירו
ומיירו ועשה בו מעשה מניין, חלמוד לומר ולא
יכסנו (מכ"י, מסכ' דמוקין יח). כגד שחישב עליה
לציירו (2) (כזל, זכ"י לז). למלך שהיה משיא את

(1) [בכיווי ד כס] מובא מאמר זה, ולא צדקו
המנקדים שם: וצור, קע'.

(2) [כך הגרסה כרש"י ובשיטה מקובצת, ובדפו':
לצורה, כלו' לצורה, קל. ועי' ד"ס, ופרש רש"י:
לציירו במעשה רוקס].

ויעשהו עגל מסכת (שמוצ' לז ד). ונתת בכסף וצרת
הכסף בידך והלכת אל המקום אשר יבחר יי' אלהיך
בו (דנכ' יד כה). ויצר כורים כסף בשני חרמים (מ"ז
ס כג). ויעל ספר הסלך והכתן הגדול ויצרו ויסנו את
הכסף הנמצא בית יי' (סס יז יח). ולקחת משם מעט
(שערות) במספר וצרת אוסם בכנפך (ימק' ס ג). —
ובתו"ם: לסלך שעשה סעודה וצר¹ כל מיני
סעודה במסכה כיון שנכנסו האורחין ראו אותו ונפשו
שביעה וישנו להן (יכוס' ע"ז ג ח). כיצד מקרין,
רב יוסף אמר בהוצא ודפנא, במתניתא תנא צר
בצרור ואינו טח בטיט (מ"ק יח). וכי לצור (את
השטר) על פי צלוחיתו הוא צריך (כז י"א קנא לכז
כחמץ, ע"ק מט:). מ"ל (רב נחמן לרב ייבא) לצור
ולצור (סס סס). כתיב ויוצר רוח אדם בקרבן, צר
רוח של אדם בגופו (כ' מניח, מד"כ קס"ג, ח"ן ח"ס
סליט). — ועי' א. צר.

ב. צור², פ"י, ויצר, צרתני — צר דבר, נתן לו צורה,
bilden; former; to form: ויצר את שני
העמודים נחשת שמנה עשרה אמה קימת העמוד
האחד וכו' (מ"ז יז). אחר וקדם צרתני וחשת עלי
בסכה (ספ"ל קלע ט). — ובתו"ם: הצייר שהוא צר
העולם תחילה וצר בו את האדם שנאמר וייצר ה'
אלהים את האדם (ספ"י דנכ' טז). עד שיקרה את
כולו (הכלי) עד שיגורר את כולו עד שיעבד את
כולו עד שיצור כולו (כ"ש, שנת קג:). צר את
העובר במעי אמו ומוציאו לאור העולם (כ' ל"ו,
מד"כ שנות ט). אין הקב"ה צר את האדם אלא
משפח של לבנות (כ' יוסף, סס ויק' יד). באותה שעה
קרא הקב"ה לסלאך המטונה על החריון ואמר לו
צא וצור אותן בכל קטורים³ של אבותן (כ' פנסס,
סס סס"ט, נן נעול). והוא (הנואף) אינו יודע שמי
שהוא יושב בסתרו של עולם יושב וצר כלקטורים
שלו בדמותו בשביל לפרסמו (כ"ס נן לקיט, ספ"ק כ"ג,
דיבורא ספ"ח"י, קכד:). לצייר שהוא יושב וצר

וכו' בא נבוכדראצר מלך בבל וכל חילו אל ירושלם
ויצרו עליה (סס לע ח). והיתח (העיר) במצור וצרת
עליה (ימק' ד ג). ויבא ויצר את רבח (דס"ח כ ח).
— וצר על פלוני ואל פלוני: וישמע שאול את כל
העם למלחמה לצור אל דוד ואל אנשיו (ס"ח כג ט).
ויבאו ויצרו עליו (על שבע בן בכרי) באבלת בית
המעכה (ס"ב כ יח). ויצרו על אחז ולא יכלו לחלחם
(מ"ז יו ט). הנני מסב את כלי המלחמה אשר בידכם
אשר אתם נלחמים בם את מלך בבל ואת הכשדים
הצרים עליכם מחוץ לחומה (ימ' כ"ד ד). — צר מצב
על העיר: וחנתי כלור עליך וצרת עליך מצב
והקיסמי עליך מצרת (יסע' כט ג). אם חומה היא
נכנה עליה מירת כסף ואם דלת היא נצור עליה
לוח ארז (ספ"ט ט). — ובתו"ם: אין צרים על עיר
של גוים פחות משלשה ימים קודם לשבת (ספ"י דנכ'
כג). שמונים אלף רבוא בני אדם ושמונים אלף
תוקעי קרנות היו צריין על ביתר (מד"כ איכס ג,
זלע ט"). — ובספ"א: בשצריין על עיר לתפשה
אין מקיפין אותה מארבע רוחותיה (כמ"ס, מלכ"ס וז).

— נפע', צי' ק' נצורה, — עיר נצורה שהיא במצור,
שצר עליה האויב ולא יתן לצאת ולכוא: ונותרה
בת ציון כסכה בכרם כמלונה במקשה כעיר
נצורה¹ (יסע' ח ט).

ב. צור², פ"י, ויצר, ויצור — כמו א. צר, צר
כסף בחריט וכווצא בזה, שם הכסף בו, דחקו
שטה קצת כבח ועשה אנדה, einbinden; envelopper;
to tie up: ויקח מידם (את הזהב) ויצר אותו בהרט³

(1) [ע' עמ' 3778, הערה 4].

(2) [אין ב. צור אלא שנוי מבטא של א. צר,

ע' שם. ועי' גם בהערה לשרש א. צור, ובערך צואר,
הערות].

(3) [אין ויצר אלא לשון צרירה, ואין חרט אלא
מ"י של חרטים במשם' משפחת גדולה, המשמשת גם
עטיפה ובגד, וגם אפשר לצרר בה חפצים. ובישע' ג
כז-כח: והמשפחות והחרטים והגלגלים
וכו', לשון מעטפות ובגדים הם, ועל כן גם בפסוק קח
לך גליון גדול וכתב עליו בהרט אנוש (סס ט
ח), גליון וחרט זה על יד זה, לשון מעטפה ובגד הם,
והכוונה: כתב על גליון זה, על חרט אנוש זה, על
מעטפת אדם זה, שהן מיעדות למחר-שלל-חש-כו, הכן
העתיד להולר. ועי' מורטשינר, דביר ב, 86 וכו'.]

(1) [קשה לכאורו מן ג. צור.]

(2) [פעל זה אינו אלא התנחחות של יצר (ע'י
שם הערות) וכן בארמ' צור, ובערב' צור^א במשם' צר
צורה וכדו'.]

(3) [ציל בכלקטורין, χαλαστέριον, מטבע, אסי.]

ב. צִוּר², מִמֶּנּוּ ב. צוּר.

ב. צוֹהַ (1), מ"י, יצוֹק, — כְּמוֹ יִצְקָה : בְּרַחֵץ הַלִּיכִי בַחֲמָה

וצור יצוק²) עמדי פלגי שמן (חיוז כט ו).

—ובמהמ"א⁸): הכל כשירין ליתן לידים אמילן חרש

שומה וקטן, אם אין שם אחר מניה הכלי בין ברביו

וצק על ידיו או יטח החבית על ידיו ויטול או

בזמל ידו אחת וצק בזו על זו וחזור וצק

בראשונה על השנייה (רמז"ס, צרכות ו יג). — ואמר

המיתון: צג בקרב הברזים ולא היסמיע, צק ושם

מחתה ועישן דקה (קטע עבודת יום"כ, Elbog., Stud.

מח' 163.)

בניקדה, ט"ו, — כמו צרה⁴, מעמד של דחק ולחץ,

מַדְרִיגָה : Bedrängnis ; détresse ; distress

יביש והנה צרה ותשכה מעוף צוקה⁵ ואמלה מנדה

(ישעי ח כנ). בארץ צרה וצוקה לביא וליש מהם

וכו' (ס"ז ו'). בלא כשאות מתדבק ואידכם כמסופה

ואתה בבא עליכם צרה וצוקה (משכיל ח כז). — ואמר

בן סירה: מרע איהב מביט אל שלחן ובעת צוקה
מויז נאמט (על גבול) (על גבול)

בניינים בנים ערב מרבה יחסיאל

(וינוג. מפלגת חנוניות לזכור) — יאמר: חנוניות: אלו הם

אוממחם ומחמד פחל אלוהים (למה בלחם יי' לחמו

ספס) — ואמר המשיורר: יצאתי לד. חצר ולמאד יסודותי

בצומקתך בצומקת (ילמך חזו כלמנו) בדינודק

טעט"פ 27), ויש מראה לך טובה ביים טוב ויום

צוֹסֶת יְהִי חֵבֶר לְצוֹסֶת, אֲשֶׁר אִם תִּשְׁאֲלוּ רַמִּים

(1) ע"י יצק.

(2) אולי עליו. [לפי מורמשינר, ס' איוב, לפסוק,

פֶּדָה בַּהֲקִבְלָהּ אֶל הַלֵּיָהּ, הוּא שֵׁם עֵצִים בַּמִּשְׁמֵי רִגְלִי,

בן גם כי ידע דרך עמדי (סס כג י) היא: דרך רגלי;
 חרני שוש לומר ואז רחמים וישוב.

(3) [בתוֹמִים לֹא נִמְצָא מִשָּׁל וְהַ צִּוְתָה הַצִּוּוֹת צִוְתָה]

במצאת בכמה מקומות מכונת לקריאה צק, מן יצק.

(4) [והוא עקא, עקתא, בארמ'].

(5) המליצה דחוקה, ויש מגיהים הגהות מתחלפות.

נראה הפונה : צרה וחשבה מעיף, צוקה ואמלה מנודה,

לוי' מלב העימים והכושלים.]

צוֹרָה⁽¹⁾, ממנו מוצק, מצוק, מצוקה, א. צוק, א. צוק, צוקה.

א. **צוֹרָה**, צ"ז, — כמו צוקה, מצוקה: תשוב ונבנתה רחוב וחרוץ וּבְצוֹק⁽²⁾ העתים (דני' ע כה). — ובסהמ"א: ועל זה אמר עוד ואפלה מנחה כלומר אפלה מתפשטת וכוללת כלומר צוק העת והעני (כ"י ח"ט, שרשי ריב"ג, ע"ג). כשימקט בעיניך מה שאחז בוחל וזכור בו צוק העניות בצרות שעברו עלך ויהי דיה לך בשלוח (סוף, מנחם הפנינים לכס"ג, 20). האנשים במכסם אוהבים מה שהורגלו בו ונוטים אליו עד שאתה תראה אנשי הכפר כפי מה שהם מפעוט רחיצת ראשם וגופם והעדר ההנאות וצוק הפרנסה ימאסו המדינות ולא יהנו בהנאותם (כ"ט ח"ט, מו"כ ח ל"ח). כמה סופרים יקרים וכו' מחמת צוק העתים וכבוד הומן משכירין עצמן רק עבור היציאה (מכדכי, צ"ג, כ"י חסד). המלשלים את עצמם וסענים בדרך כחם ומוציאים הוצאות מרובות בצוק העתים (לחולדוס ועד ד' הלכות, MGWJ 1867, עמ' 346). — ואמר הפישן: פקח קוח קרא אסיריך תפוז צוק העתים חשבונם קסוף (שלמה הסבלי, חס עונינו, קלימ' יוס צ). — ואמר המשוור: לגן אשר נשא פרי חסד אמור מראש הבאותיו להבריאו אוצר ומעין הם שתי ידיו לעת צוק רעבוננו ולצמאנו (רמז"ע, לכל ח"ט, דוקס, 96). וגלגל כי בלב ולב הלכתם ונערתות נשיקות שנשקתם ואיך נתרע אמרתם לאשר אל עובו אך לצוק יומו שחקתם (סוף, סלמוד מזמן, סס, 105). ובעד עמי עם צוק ימים בחנית ישע יום יום ולחם (סוף, מכש"ט ח, 12). מראה אחב יום המרחב וביום צוק לא ישעה שוע (סס ו, 58). הה לבב עוב בצוק פרוד ינתקו חומיו (כאז"ע, מנדוד חנון, כסנל ח, 58). ראה ראיתי את עני הרש אשר השקט לא

החלונות (סס צמ"ד ד). לאחר עשרים וששה דורות הציץ הקב"ה בעולמו לראות מה שעשה ומצאו מיס במים (מד"ר סס"ט, כסוש"ט). גיהנם וגן עדן כמה ביניהם מפתח, ר' יוחנן אמר בותל ורבנן אמרי שתיהן שוות כדי שיהיו מציצות זו מזו (סס קה"י קדנל ג, גיוס טו). — ובסהמ"א: יביאך המלך חדריו ורגלו עליך אהבה, תציץ במלך בפיסו ובכסאו ובהיכלו (סס' הגלו' הסכני סמ"ד, 172). נחשתה הארי וקפץ על הגומץ ונפל בתוכו, בא לו שיעל ועמד לו על שפת הגומץ מציצין עליו (סס סס"ג, 183). עבר עליה אדם אחד ושמע קולה ועמד על הכאר והציץ בה ולא היה יכול להבחין (ענין ענין מלך). הצצתי לראות להבין עיקר ראיותיו (סס' ר"ט, מ"ק"י, 155). וכאשר ילאה למצוא מענה יקפץ בנשיקות ויצא לתרבות רעה או יציץ ונפגע (כ"י חטובי, מלמד סלמודים, ח:). — ואמר הפישן: ברוך יו' המציץ מדרך אשר הנחני בדרך אמת (יחלל צר ילמך סלוי, חס"ט חס"ט סוף, קלימ' ע"ס). — ואמר המשוור: עופר אשר הציץ לפנינו כמו שחר וגביע בידו העלה (רמז"ע מכש"ט ג, 80). מצא אשה מצא לו בשת הפנים חרפתי לא חסח ימצא בוז וקלונים, היא תשוך כנחש תפריש כצפעונים, תשקף מן האשנב תציץ מחלונים (עמנואל, מחז' ח, 12). — ואמר המליץ: אשרי הגבר יהנה בחכמה ואדם יתהלל בחכונה וכו' מציצין אל חלון ביתה ועל שעריה ישקוד (צ"ח, צ"ס יד כה). — "ובמשמ' האיר, ורח: וזו הצורה המתקיימת בעצמה וכו' מציצין וזרח אל הצורה התלולה ועוזר אותה להלביש את ההיולי כל הצורות אשר הוא יכול להתכנסות בהן (כאז"ט, הגיון סס"ט, צ). וכמו שהעין עם היותו מוכן מכל צד אל הראיה מ"ס אם לא יציץ אור השמש או זולתו גוף מאיר על האויר הסמוך למובט לא בכח וגבר להשיגו כן היה מן ההכרח לשום שכל פועל מאיר לצורות הרמיוניות (כ"י מוסקלטו, כפולוס יסודס יג).

— קל, ציץ, — כמו הפע', הציץ, הביט, ואמר הפישן: הקדים ויצא לדרך לונב כל ברך לרוש בגאות ולהדרך וכבודך ציץ מדרך בכל רחב וארך (זכור חס חסד עשה, יולי שנת זכור).

(1) בערב צי"ק א, [בארמ' ע"ק].

(2) כך בנסח' המסורה, אך נראה כי יש כאן איזה שבוש. [והשבעים תרגמו: וּבְקֶץ הַיָּמִים].

מראשוני המדקדקים היו שחשבו את הבית במלה ובצוק כאות מהשרש. כך מנחם במכתרו (ענין צ"ק), והשיג עליו דונש (סס' דונש, 92) ופרש: בצרת הימים.]

ברמון שהטיל נפל לבור ובא בהן אחד והציץ לירד מה הפילה וכו' (סס חסיל' טז יג). ארבעה נכנסו לפרדס, אחד הציץ ומה, אחד הציץ ונפגע, אחד הציץ וקוצץ בנטיעות (י'ס' חגי' ז ח). יחי רצון מלפניך ה' אלהינו שתציץ בבשתנו ותביט ברעתנו וכו' (כז יומא, ככ' טז ז). והצצתי בו וברתעתי ונפלתי לאחורי (כ"ס כז ז). בראשונה היו קושרין לשון של זהירות על פתח אולם מבחוקי, הלבין היו שמתין, לא הלבין היו עצבין, התקינו שיהי קושרין איתו על פתח אולם מבפנים, ועדיין היו מציציין ורואין וכו' (סס לא ז). הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה (י'מא' לס ז). אדם הראשון מיסב כגן עדן היה והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומסבנין לו יין, הציץ בו נחש וראה בכבודו ונתקנא בו (כ' יהודס בן סימא, סכס' נט ז). פעם אחת הלכתי לסריגת קמיקוא, באתה אשה לפני שמלת בנה ראשון ומה, שני ומה, שלישי הביאתי לפני, ראיתי שהיה ירוק, הצצתי בו ולא היה בו דם ברית (כני נסן סנזלי, מול' מז ז). ועוד עשו אנשי ירושלים שולקין את החבן ואוכלין אותם וכו' הציץ אספסיונים בצואתן וראה שאין בהן מין דגן (לדני' ו). אל תציץ לכרמו של אדם ואם הצצת אל תרד וכו' (גן זומא, סס נוסחא ז פק' נג). משל לאוהבו של מלך שהיה משתקע בשיט עבה, הציץ המלך וראה אותו, מלך עד שאתה משתקע בשיט הלך עמי וכו' ולמח אברהם דומה, לאוהבו של מלך שראה את המלך מהלך במבואות האפלים, הציץ אוהבו והתחיל מאיר עליו דרך החלון, הציץ המלך וראה אותו וכו' (י' נחמיה, מד' כח' ב). משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת, אמר האמר שהבירה הזו בלי מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה מלך אני בעל הבירה וכו' (י' י'מא, סס סס לע). למלך שהיה מטייל בפתח פלמין שלו ותלה עיניו וראה בנו של אוהבו מציץ עליו בעד החלון וכו' (סס סס סק). בשעה שיצא יוסף למלך על פצרים היו בנות מלכים מציצות עליו דרך החרכין (סס סס נס). אמר דוד רבון העולם כשאני עומק בחקיר לא יהא רשות ליצר הרע להציץ כי (מד' כ' פנחס יט). כיון שבאו לירושלים היו כל הנשים מציצות על דוד מן הגגות ומן

שעה שהוא גומר כ"א יום. (מד' ח'כ' פס'ס', וזכור חס' נולד'ך). — ובסהמ"א: בפריה רשעים כמו עשב, בזמן שאתה רואה רשעים שרבו כמו עשב לכסות את פני הארץ והציצו כל פועלי צורת חס' ולבני' וכו' (פד'ר'א יט). דיא מיט וחו מיטו של עולם הבא שהצדיקים מציציין הימנו כהית כהית כעשבי השדה (ל'צ' דכ"ע ט, ציהמ"ד ילינק ג, 81). — ואמר המשיור: ראה עולם כמו אילם ותכל דמות בקעה אנחנו הצירה, בבקרנו הכי נציץ ונח'יק ולערב הכי נשכון חרירה (עמנואל, מנח' ס, 82). — *ובמשמ' הצמית, גרם לדבר שיציץ ויצמח: אדרינים שחיק עצמית שאל את ר' יהושע בן חנינא מ"ל מהיכן הקב"ה מציץ¹ את האדם לעתיד לבא, אמר ליה מלוו של שדרה (מד' כ' כח' סק). — ואמר הפישן: הציץ לכוונה ופרי סגרים, בפרים עם נדרים (כ"י עוז ענס, אלמיר, עקסטר, יול' סנח סגדול). — ואמר המשורר: להציץ נצנים שהורים ולבנים וציצים כשנים בראשי האמירים (דונס, לקוטי קדמונים, 80).

— ספ' *הוצץ: ותוצץ² הרעה על ידי אל-גור בן פיערה (קדוש' ס). — ובסהמ"א: ואיך לא יסכון ויועיל עד להפליא מה שהוצץ ונתפרד משביב היושבי בשמים (כ"י מוקסון, נסוחס יהודס יז). ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכית והוא הדבר המוצץ אשר בו יושלם חרמו אל שני העינים (פול, סס יג).

ב. ציץ, קל אינו במקרא.

— ספ' מציץ, — הציץ האדם דרך נקב וביוצא בזה, הפיש והסתכל דרך הנקב, gucken; regarder; to look, peep: הנה זה עומד אחר כתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרבים (ספ' ס ז ט). — ובתו"ם: מרחיקין את הכותל מן החלונות ארבע אמות למעלה, מן הצדדין כדי שלא יראה, מלמטן כדי שלא יציץ (מוקס' כ"ז ח ס). מעשה בשפתו של מציץ אחד

חליטאס: משעת שינין, וחלוף זה של יציץ — ינין בא גם במקומות אחרים. ושם לב לכך שגם בכתב יג דומה אל צ.

(1) [נ"א מניץ].

(2) [פרש רש"י: לשון ויצץ ציץ ויגמול שקדים (נמ"ד יז), ל"א בערה לשון נוצצים (י'מק' ח) כנוצין המבעיר גחלת, ע"כ. ועי' מה שכתב המחבר במבוא, עמ' 194, על לשון הספור הזה].

ש צ פ ה על פני המים אמר לה על דאמסת אפסוך וסוף מסיפך וסופון (צ' צ ו). ומה בין מחבת למרחשת וכו' מרחשת עמוקה ומעשיה רוחשים (נ"א רבים) ומחבת צפה ומעשיה קשים⁽¹⁾ (כ' חנניס צן גמליאל, מנח' ס מ; וכעין זה שכל ויט, ויקרא פל' ק"ב). שתי שקתות שבאבן אחת וכו' שהיו חמים צפין על גביהן אפילו בקליטת השום וקידש את אחת מהן, חמים שבשניה מקודשין (פרס ס ס). היה קדוש צף על פני המים רבי מאיר ורבי שמעון אומרים נוטל ומקדש (סס ו צ). אלו ספיקות שטיהרו חכמים ספק מים שאובין למקוה ספק מומחה צפה על פני

(1) [ובגמרא (מנח' קג): מרחשת עמוקה דכתיב וכל נעשה במרחשת, מחבת צפה דכתיב ועל מחבת. והנה מדברי רחב"ג על המחבת ועל המרחשת, כפי שהם מובאים במשנה ובמפרא (כלי פרוש הגמרא), נאמרו המלים עמוקה וצפה לבאורה על הכלים עצמם (ולא על הנעשה בהם), ועל כן התקשו המפרשים בפרוש המלה צפה, ופרשוה שלא כמשמעותה בכל מקום אחר. ואלה דברי רש"י (מנח' קג): צפה, שאינה עמוקה אלא שוליה צפין אצל אוגניה ומתפור השמן באוגני הכלי ולהכי קשה וכמו (שבת דף ס: צף על פני המים, ע"כ). ואולם אין התנאים מכארים אלא את לשון הכתוב: וכל נעשה במרחשת ועל מחבת, ועל כן יכלו לומר בקצור מרחשת או מחבת במשמ' כל נעשה במרחשת או על מחבת, וכך מובנים הדברים בהכנה טבעית: (מנחה) הנעשה במרחשת היא עמוקה בכלי, והנעשה במחבת צפה למעלה. ודוקה פרוש טבעי זה יוצא ידי הכדל הלשון שהגמרא מצביעה עליו: (עמוק) במרחשת, (צף למעלה) על מחבת.

ואשר להמשך הדברים, (מרחשת) מעשיה רוחשים (או רכים), (מחבת) מעשיה קשים, הרי פרוש הדברים תלוי בקביעת הגרסה הנכונה, ובנראה לא היה כאן נגוד בין רכים וקשים, אלא בין רוחשים, הבאה לבאר את השם מרחשת, ובין מלה אחרת, שהוחלפה במלה קשים, כשם שהוחלף רוחשים ברכים. ועל פי הענין אולי הנכון: (מרחשת) מעשיה רוחשים, כלו' משמיעים קול רחישה, (מחבת) מעשיה נוקשים או מקשים, כלשון השמעת קול נקיש (אולי משום שדרשו מחבת במשמ' מחבט, ועי' חבת במשמ' חבט), והוא שהבינו אח"כ במשמ' קשים, ועל כן החליפו גם רוחשין ברכין. ולפי זה אין כלשון צף, צפה במשמ' שטות, כמוכא במלונים.

ואמנם ההכדל שבמנחה קשור הוא בהכדל שבכלים, ועל כן באו דברי רחב"ג על יד דברי ריה"ג, וצ"ע.]

המקדש במל השמיר ונופת צופים⁽¹⁾ (קוטס ע"צ). — ובסמ"א: ותעשה הדבורה מה צוף המוכן לעשות בו דבש משישים אמנם לא מלא דבר תעשה משישים כי אם מן הצוף⁽²⁾ (למנ"כ לנח"ד, נוסוס הכסף, 29). הדבורים כפיחם צוף אבל עקצו בצדו (י"ע פרנסים, לבי מודח, 118). — ואמר המצורר: ואם לא נדרשו מצוף אמרוי חלא יפריש בצפעני פרישה (כספ"ג, סלמור לו דכוכ, נכודי, 8). תיחד שפתיה' או לחשיבני, כאלו מרוקה צוף בהם ומסיסה (סול, מי זלח, טעמ"ס 88). ענו שירים בשר קבץ חסדים בצוף מליו לכל שואל וחת הון (כמנ"ע, פרנס' ח, 9). אשר מעמו כמעט צוף וזכרו מור ועינו נרד (סס ג, 84). אין לי השקט במכוני כי אנוד כאשר ינוד קנה, לולא משה מנים עצבי בשפת נפת ו בצוף מענה (יוסף צן ספל, חיכס יועס, טעמ"ס 86). קחה מלים בכור דעת צרופים, ולרעבים מתוקים הם כצופים (לנח"ע, ספר למוס, נסופו). מנת חלקי וציר חוקי ו צוף מחקי וכל חשקי כך דבקי (סול, לבי טעס, חיכר 83). מה יפית ומה נעמת בת חיקי כפניך חיים ו צוף בשינור (חינוח, חיכר 138). שחתה צוף ולחיה מן ירקח במל אורות ופניה כננה (כ"י מניו, סמכ' כ, 201). אמרתי אעלה על תמר ו בצוף מעדניו אחימר (סס נוע, 383). אחבת אלהים מה מאד ערבה לי מדבש ונופת צוף, אך עת אשר אוכר עונותי אמר לים דמעי בפני צוף (סול, סטנק, לוס ג, נס' הוינל להכנ"ז). ומי יינק שדי חכמת לבד את ויסיק בלתך צופה ויערה (עמנואל, מנח' ס, 61).

ב. צוף, פ"ע, צפה — צפו המים על ראש פלוני, עלו ועברו מעל להראש, überschwommen; inonder; to flood: צפו מים על ראשי אמרתי נגזרת (חיכ' נ 7). — ובתו"ס: ירד למבול במערה ונמצא מת צף על פי המערה טמא (כזי ע"צ). נמצא טמון בגל או תלוי במילן או צף על פני המים לא היו עורפין (קוט' ע"צ). אף הוא (הלל) ראה גולגולת אחת

(1) [עי' בערך נפת, מה שנדרש על זה בגמרא (קוטס ע"צ): וחשוה לזה גם את דברי רבי יוסי: כל מי שאומר דברי תורה ברכים ואינן ערכין על שומעיהן כדבש זה שבא מצוף נוח לו שלא אמרו (מד"כ טעמ"ס, נסח).]

רמז סן ח). המין השני הוא הצומח כאילנות ועשבי האדמה (סוף, שם שם), שהדברים הנמצאים חמשה שרשים המוצק והצומח ובעלי חיים והכוכבים ומלאכים (סוף, חמשה ודעות לרמז"ג ז). העולם הזה בכל אשר בו מקומא וצומח וחי (סוף, סוף, ענודם סללים ט). כי הנמצאות שלשה חי צומח דומם (כד"ק, ירמ' י ח).—ועי' צמח.

צומח, עי' צמח.

"צומח" ס"ז, — משבע הצומח: אחר כן נבראו התחתונים שהם כולם חמרים ושפלים והם שלשת הצורות ההיולאניות דומסית צומחית הרגשית (כ' דוד מוקדא מעניקא, זכום חלם, יין לבנון, 9).

צומע, עי' צמע.

צומת, עי' צמת.

צונם, צונמא, עי' צנם, צנמח.

צונן, עי' צנן.

צוּעָה, עי' צעה.

א. צוּה⁽¹⁾ ממנו א. צוּה.

ב. צוּה⁽²⁾ ממנו "הצפה, ב. צוּה.

ג. *צוּה, ממנו ג. *צוּה.

א. **צוּה⁽³⁾** ס"ז, מר צומים, — הלוח הדבש; Honigwabe; rayon de miel; honeycomb הנחמרים מזה וספו רב ומתוקים טרבוש ונפת צופים (ספלי"ט יח). — צוף דבש: צוף דבש אמרי נעם מתוק לנפש ומרפא לעצם (משלי יו כד). — ובתו"ם: משהרב בית

חי צמתי ואככה וכו' ועתה מת למח זה אני צם האוכל להשיבו עוד (שם יז כח-כג). ויקרע בגדיו וישם שק על בשרו ויצום וישכב בשק (מ"ח כח כז). לכה צמנו ולא ראינו וכו' הן לרוב ומצה תצמנו וכו' לא תצמנו ביום להשמיע בפרום קולכם (יש' נח ג-ד). כי יצמו אינני שמע אל רנתם (ירמ' יד יז). לך כנום את כל היהודים הנמצאים בשושן וצוםו עליו וכו' גם אני ונערתו אצום בן (ספ"ד ד יו). וצומת ונבקשה מאלהינו על זאת (עזר' ס כג). ואככה ואתאבלה ימים ואחי צם ומתפלל לפני אלהי השמים (נחמ' ח ד). — צמתי, צמתם לי, בשבילי, לשובתי: אמר על כל עם הארץ ואל הכהנים לאמר כי צמתם וספד בחמשי ובשביעי וזה שבעים שנה הצום צמתי אני וכי תאכלו וכי תשתו הלא אתם האכלים ואתם השתים (זכרי' ז טו). — ובספ"א: וגם אסתר הצדקת צמתה שלשה ימים לילה ויום ותלבש שק ואפר וכו' (סנדרס סינים ג, ט:).—ואמר הפיטן: על זאת איילול ואספור אשים כמו שק מלוגי, אכוף כאגמון ואצום שני וחמישי שני. (ספ"ג, גמר בקדלי, סיני סלקה, דוקס ח). רבץ תיבוקות לפניו ימים שלשה צמים ומכנפים, בקול יעקב לחלוש ידי עז פנים (מנחם צרכי מוכי, קלימ' ספ"ד ספ"ד).—ואמר המשורר: ואזכר את מלונך, צם בבית שחת, בברותי, ותתהפך בחוך מעי לראש פתן אכילתי (כ"ס סנדר, ימסר יוס נדרי, 73). — "ובשאלה: וכל כחותיו הגופיים צמים מהענינים הטבעיים מתעסקים בתוריים כאלו אין בו טבע בהמי וכן יהיה צום החסיד בכל עת שיצום, שיענה בו הראות והשמע והלשון (כ"י ח"ת, כותרי ג ט). — "ורמעי הצם⁽¹⁾, שם לאחר המעים, עי' א. מעי, עם' 8165 ואילך.

"צומח" ספ"ז, — שם כללי לכל נמצא הצומח וגדל, בנגוד לחי ולמדבר מזה ולדומם מזה: ועשה

הארבע תולדות דומם צומח חי מרגיש (רמז"ט, ספר למשלה בקדמות 3). ויחלקו (הגשמים) לארבע מינים והם הדומם והצומח והחי והמדבר (כ"י ח"ת,

(1) [והעיר כבר בהערות ותקונים למ' מוסר לר"י עקינין, עם' 189, וז"ל: הצם (כלומר הצם בלח"ק) הוא העקת המלה הערבית אלצאים (ספר אלכנאזי סם) בלשון יוני ורומי jejunum (P. de Konig p. 725). ע"כ.]

לאֲנַחַה וְשִׁית וְצוּחָה וְשִׁאוֹן וְשִׁבְרִים (דונט, דעם
לני, טעם 4).

צוּחָה, ט"ז, נק' צוּחָה—צֶעֶק, מִי שְׁצוּחַ, הַשְׁתַּמְשׁוּ
בַּמַּלְה זֶה בַּמַּסְדּוֹת הָעִבְרִית הַחֲדָשָׁה.

צוּחָה, צוּחָה, ט"ז, — כְּמוֹ צוּחָה, צוּחָה, בְּרִאשׁוֹנָה
אִמְרָה רוֹת כָּל אֲשֶׁר תִּאֲמָרִי אֶעֱשֶׂה וּבְצוּחָה
שְׁנִיָּה אִמְרָה כָּל אֲשֶׁר תִּאֲמָרִי אֲלִי אֶעֱשֶׂה (סוֹרִים
הַקּוֹרֵא, דִּכְנֹכָה, 180). — וְאִמְרָה הַפִּיטֹן: הַזֹּהֶרֶת שׁוֹפְטִים
כָּל שֹׁהַר רָשָׁע לְמֹת וְצוּחָה (1) שׁוֹטְרִים לְבָל הַכֹּר פְּנִים
(לֹאסֶה הַחֲלָתָה, מוֹס' ז' שְׁנֹעִי, מוֹס' חֲטָלִי ח, קנ:).

צוּחָה, ט"ז, — ט"ז מִן צוּחָה, פְּעֻלַּת הַצּוּחָה: נִאֲמַתָּה
(אֲלִמְנַתָּה יַעֲסֶה) לְמַהֲרָה עֲצַמָּה בְּצוּחָה
אוּ בַּשְׁתִּיקָה (מֹס' כְּחוֹז' יד, ד"ס ט"ז).

צוּלָה (2), מִמֶּנּוּ צוּלָה, מְצוּלָה, מְצוּלָה, צוּלָה, צוּלָה.

צוּלָה, ט"ז, — כְּמוֹ צוּלָה, מְצוּלָה, וְאִמְרָה הַפִּיטֹן: אֲבָן
חֹג מְצוּק גְּשִׁיָּה, תִּהְיֶה רַבָּה צוּלָה שְׁאִיָּה בַּפֶּתַח
רֹאשׁ יִסּוֹד שְׁלִישִׁיָּה, שְׁתַּחֲוֶה שְׁעוֹן בַּהּ לְשִׁעִיָּה (כ"א)
קִלְיָה, לֹאֵן חֹג, יוֹל' א' ר"ס). כְּהוֹשַׁעַת מְבֻעִים בְּצוּלָה
גֹּרִים, יִקְרָךְ עִמָּם מְעִבְרִים, כֵּן הוֹשַׁעַת (סוֹל, כְּהוֹשַׁעַת
חֲלִים צָלוּד, קִדְר הוֹשַׁעַת). נִפְלָה, עוֹדִינָה בְּצוּלָה
דְּבוּיָה, עֵינֵי חֲתָחָה לְחוּזוֹן כֵּן בְּרִכְיָה (סוֹל, שְׁנֵם קוֹרֵי
מִי, קִי' ט"ז). מִנָּה שֹׁהַר וְתִרְחִית בְּתִמָּם, יוֹצֵלֵל בְּצוּלָה
כְּבֹד אֲשִׁמִּים (אֲךְ נִמְשָׁה, קִלְיָה עֲרִיָּה). כֹּאֵב תִּחְבּוֹשׁ
וּבְצוּלָה תִּחְבּוֹשׁ עוֹנִי (אֲמִסֶּה כֵן, מְעִרִיז לִיל כְּסוֹר).
וְהַגְנִי חֵן מוֹצֵחַ בְּנִצּוּלָה צוּלָה רַבָּה (פִּלְמֶה הַכְּנִלִי, לֹאֵר
יִשָּׁע, יוֹל' א' פֶּסֶק). גּוֹלְתִי שְׁקִלִי מִתַּחַת כְּפֹר נִפְשׁ,
מִבְּעִתִּי בְּמִי צוּלָה בְּטִישׁ וְרִשָּׁה (אֲשַׁכֵּל חוּזִי, יוֹל,
שְׁנֵם שְׁקִלִים). — יוֹצֵלֵל הִים, בְּתוֹךְ תֹּאוֹר דְּמוֹתוֹ שֶׁל אֱלֹהִים
בַּקְבָּלָה: וּבְצוּלָה הִים יוֹכֵל לְהַבִּישׁ מִקְצֵה אֶל קֶצֶה
מֵאוֹת הָעוֹלָם יֵשׁ מְשֻׁמִּים לְאֶרֶץ כִּי צוּלָה הִים גְּבוּהִים
מִיֹּא אִמָּה מִכָּל הָחַרִּים הַגְּבוּהִים (כִּיֹּאֵל, אֲמִסֶּה י:).

צוּלָה, ט"ז, — כְּמוֹ מְצוּלָה, עִי"ש, Tiefe; profondeur;
depth: הַאֲמִרָה לְצוּלָה חֲרִבִּי וְהַחֲרִיךְ אֲבוּשִׁי (יִשָּׁע
מִד כו). — וְאִמְרָה הַמְשׁוֹרֵר: וְלוֹ אֲכַכָּה לְקוֹרוֹתִי
יִבְיִשׁוֹן דְּמִעִי כָּל יֹאֵר מְצוֹר וְצוּלָה (עֲמִנְחָל, מוֹס' ח, 8).

צוּחָה, ט"ז, קמ"י צוּחָה, כ"י צוּחָה, מ"י צוּחָה,
צוּחָה, — מִסְּמִן מִן צוּחָה, לְשִׁמְחָה וְלִאֲבָל:

צוּחָה עַל חֵיוֹן בְּחֻצוֹת עֶרְבָה כָּל שְׂמִחָה (יִשָּׁע כד יא).
אֲבָלָה יְהוּדָה וְשַׁעֲרִיָּה אֲמָלְלוּ קִדְרוּ לְאֶרֶץ וְצוּחָה
יְרוּשָׁלַם עוֹלָתָה (יִשָּׁע יד ז). שְׂמִעוּ גוֹיִם קְלוּבֹךְ וְצוּחָה
מִלֵּאָה הָאֶרֶץ כִּי גִבּוֹר בְּגִבּוֹר כְּשֶׁלוּ (סֵם מו יז).
אֲלוֹפִינוּ מִסְכִּלִים אֵין מִרְץ וְאֵין יוֹצֵאָה וְאֵין צוּחָה
בְּרַחֲבֵינוּ (סֵם קמ"ד יד). — וּבְתוֹ"ם: הִיָּה כֹא כְּדֹרֶךְ
וְשִׁמְעֵ קוֹל צוּחָה (1) כְּעִירִי וְאִמְרָה יְהִי רִצּוֹן שֶׁלֹּא
יִתִּיו אֵלֹה בְּנֵי בֵּיתִי הִרִי זֶה חֲפֻלַּת שׁוֹא (נִכְכ' ט ג).
וְיִשְׁלַח חֲצִיו וְיִפְצֵם, כִּנְגֵד חֲצִים שֶׁלֹּהֶם, וּבְרִקִּים
וְיִהוּסֶם, כִּנְגֵד צוּחָה שֶׁלֹּהֶם (מִכ' נִשְׁלַח מִסְכ' ז ב).
וְאֵל תִּחְפּוֹן מִקּוֹל הַקְּרִנּוֹת וְאֵל תִּעְרֶצוּ מִקּוֹל
הַצּוּחָה (2) (סֵם דִּכְר' קֶצֶז). מַעֲשֶׂה בְּחֵלֶל הוֹקֵן
שְׁהִיָּה כֹא בְּדֹרֶךְ וְשִׁמְעֵ קוֹל צוּחָה כְּעִיר וְכוּ'
(סֵם נִכְכ' פ). ד' צוּחָה צוּחָה עוֹרָה, צוּחָה
אֲחַת הוֹצִיָּאוּ מִיֵּכֶן בְּנֵי עֲלִי וּפְנִחֶם שְׁמִימָאוֹ אֶת
הַהִיבֵל, צוּחָה שְׁנִיָּה פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיִכְנֶם וְיִחַנּוּ בֵּן
נִדְבָאִי וְכוּ' (סֵם, כִּיֹּס' כה). עֲפֹרֹ וְהִבּוּ זֶה אֶת זֶה
מִתּוֹךְ הַשְּׁכֵרֹת, נִפְלָה הַצּוּחָה כְּעִיר וְכֹא הַלּוֹמֵר
וְתִשְׁמֶם וּמִסְרֶם לְמַלְכוּת (מִדְר' נמ"ד י). אִמְרָה הַקְּבִיָּה
ב' צוּחָה צוּחָה מִפְּנִיכֶם, מוֹסֶכֶם לְצוּחָה אֲרִבֶּה
כְּשֶׁכְּבוֹד מַלְכוּת (סֵם סֵם טז). מַעֲשֶׂה בְּאֶדָם אֲחֵד
שְׁהִיָּה חוֹפֵר יִשְׁחִין לְרִבִּים וּבְתוֹ הִיתָה הוֹלְכָה בְּדֹרֶךְ
וּבִאֲחַת לְעִבּוֹר בְּנֵהָר וְשִׁמְטָה, בָּאוּ וְאִמְרוּ לוֹ לִרְיָ
מִנְחָם כִּךְ הַגִּיַע לְבָתוֹ שֶׁל פִּלּוֹנִי, אִמְרָה לֹהֶם אֵי אֲפִשָּׁר
וְכוּ', מִיד נִפְלָה צוּחָה כְּעִיר, בִּאֲחַת בְּתוֹ שֶׁל פִּלּוֹנִי
(סֵם דִּכְר' ג). — וְאִמְרָה הַפִּיטֹן: רִגֵּשׁ מִקְבֵּר צוּחָה
מִסְלַע בְּתַח יִבְשִׁי עֲצֵם מִעֲפֹר קוֹל (יוֹסִי בִן יוֹסִי, חֲנוּסָה,
טוֹפִסוֹת, מוֹס' ז ר"ס). מַעֲרֵשׁ יוֹצֵעוּ קֵם לִילָה וּבִאֶרֶץ
פְּתוּרֵם צוּחָה גְּדוּלָה מֵאֵין בֵּית בִּלָּא יִלְלָה (מִסֵּה נִכְר'
קְלוֹנִימוֹס, מִסֵּה מוֹעִיל, קְנוֹז' אֲחִינוֹן פֶּסֶק). קוֹל עֲשׂוּקִיָּה
שְׂמֵעַ מִיד עֲשׂוּקֶם, רִגֵּשְׁתֶּם וְצוּחָתֶם (3) לֹא תִשְׁכַּב
רִיקֶם (אֲז צִנּוֹל יוֹס, שִׁחִי יִנְעָה, קִלְיָה סִפְרִי), צִיר
חֵנֶן לְחִנְיָא חוֹבְרִי פְּסִילִיָּהם, צוּחָה פִּסְמוֹ לְדוֹם
כֹּאֲבִי אֲלִילִיָּהם (לֹאסֶה אֲלִרֶם, יוֹל' ז פֶּסֶק, מוֹס' חֲטָלִי
ח, קכ:). — וְאִמְרָה הַמְשׁוֹרֵר: וְרֹאשׁוֹ בְּהִנְחָה וּמוֹפּוֹ

(1) [בְּמִסְכִּים: קוֹל צוּחָה].

(2) [בְּמִשְׁנָה (קוֹמִי ס ח): מִסְנֵי קוֹל צוּחָה].

(3) [מִנְקִי: וְצוּחָתֶם].

(1) [בְּמִסְכִּים: מוֹס' א' שְׁנֹעִי: וְצוּחָה].

(2) [רִק עֲכִיר? [וִישׁ מִחְבְּרִים שְׂרֵשׁ זֶה בְּצֶרֶךְ עֵם
ב. צִלָּל].

שמינו ריקן (שם כונן י). וגם מה שנוהגים ליקח הכשר במקילין של ישראל ע"י השפחה גויה והיא מביאתו לבית ישראל מבלי סימן כמה פעמים צווחתי על זה בכרוכיא (ש"ס מ"ס כניס, מזלזל, י"ד ג). — ואמר הפיטן: ית כדקם לעינו ועדותם דקדק במענו והכל צווחו במענו מקדש החדש בומנו (כ"א קליה, חני כל סתה, קרובי שנת סתם), דבריו וגור דינו בשמעם החלו לצווח, השלחן ערוך והאילים נבחרים לשבח (לודק ה' קליס' סמך' לוי' ממו' חיעלי' ג, קס). — ואמר המשורר: יכם ולא יחלו ויהלםם ולא ידעו ועת קים בעדו יצווחו (מנצ"ט, חס קדמו, שפ"ס 84). — (ב) *ובמשמ' קרא לפלוני בשם זה או זה 1): אותן בנות ישראל שצווחות אותן אמהות אינן אמהות אלא אימהות, לזואי יהיה לו חלק עמהם לעתיד לבא (מד"ר נמד' ד).

— ע"י, *צווח, זי' מצוה, מצוה, מצווה — כמו קל: הקול קילו של יעקב מצווח מסה שעשו לו הידים ידיו עשו (כ' יהודה נר חלעי, סס נרלש' סס), נחנו אותו בחמור של חרשים והיו מנסרים בו והיה מצווח ואמר ווי אוי אוי שהכעמתי לבוראי (סס סס), מיד עמד (כלב) על הספסל ושיתק כל ישראל שהיו מצווחין על משה (תנח"י נצנכ, פלס יע), באו המלאכים והיו כוכים וסצווחים לפני הקב"ה (פסיק' רב', נדמס ססניעי, קע"א). — ומצווח לתנור וכו', צועק לתוכו: ה מצווחות לתנור בשביל שלא תינפל הפת וכו' הרי זה מדרכי האמורי (סוספמי' שנת ו יד), חסרקת לבותח והמשחקת לעדשים והמצווחות לגריסין יש בו משום דרכי האמורי (נצנלי סס סס). — ואמר הפיטן: ועל תחן יצווחו לך קשוב ושמע אמריה (חלי ליון, קי' ס"ג). — ועי' ב. צהב, חפע'.

צווח, ס"י, — כמו צווחה, ואמר הפיטן: טוב ירד והגיד לחבריו במרוב צווח ואויב בא ומצאן יושבין ודורשין במרות (לודק ה' קליס' סמך' לוי' ממו' חיעלי' ג, קס). — ועי' צווחים, ואמר הפיטן: אלה בקרני נבחים ואלה בקול צווחים ואנחנו בקול מי שבחים מפרק ומפוצץ סלעי צחחים (סלמס הנצנלי, מננו ה' קליס' יוס ז).

של תורה וכו' אף אשתך שנשלח אמרת היא לך וכו' ושלמה צווח העו רשע בפניו וכו' ורות הקודש צווחות אשתוללו אבירי לב נמו שנתם (סס סס לג), לכת דודי נצא השרה, רוח הקדש צווחות ואמרת נצא ונשייל בדימוסין של עולם (סס סס"ס, לכס דודי), ויען המלך תנו לה את הילוד ורוח הקדש צווחות ואמרת היא אמו ודאי (סס קס"ל, ח' לך חנן), ושלמה צווח מקום המספס שמה הרשע (תנח"י נצנכ, ויק' ס), שכל השותות וין חבורות ופצעים ובושח וחרפה באות עליו ורוח הקדש צווחות למי אוי למי אבוי וכו' (סס, ססני ז), וראש הישיבה מזכיר את השם ושומעין בת קול שצווחות ואמרת בלשון הזה ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמר החדש הזה לכם (פד"א ס), והנחש היה ערום מכל חית השרה והיה דמותו כמין נמל וע"ה ורכב עליו והיתה התורה צווחות ואמרת ספאל עכשיו נברא (סס יב). — *ויצדקה: צדקה היתה צווחות ואמרת אם אין אברהם עושה אותי אין מי שיעשה אותי (מד"ר נרלש' מנ), — ובסמ"א: הכותב נכסיו לבניו וכתב לאשתו קרקע או מטלטלין בפניו ושתקה איננה כתובתה ואם צווחה הרי צווחה (סלכות סקוקס למלמידי רב יהודאי גלון, 48), הכיתב נכסיו לאחר וכתב לו על ידי אחר והיו בהן עכדים ושתק זה שנחנו לו ואח"כ צווח ה"ס סק אם זה שצווחות הוכיח סופו על תחילתו ועדיין לא יצאו מרשות ראשון או זה שצווחות אחר ששתק חור בו (מנצ"ט, סקוקס סס ו), המפקיד אצל חבריו כלים או פירות ובאו נגבים ונגבים בפניו ואילו היה צווחות היו באין בני אדם ומצילין אותן הואיל ולא צווחות הרי זה פושע (סוס, סלמס ג), וקול אדיר עליהם צווחות, לא רציתם ממגד שמים מעל הא לכם באר שחת (עמנו, מנצ' כס, 221), רמ"ח מצוות עשה כנגד רמ"ח אברים שבאדם שבכל יום ויום צווחות על האדם עשה אותנו שתחיה כוכותינו ותאריך ימים (כ"י גן כמילש, ס"י משל ד כג), באו שניהם אדוקים ושמיטה (את הצלית) האחד מיד חברו וכו' חור האחי ותקפה מיד התוקף אף על פי שצווחות מתחלה ועד סוף יחלוקו בכתחלה (ש"י סו"י קל"ס ו-ז), מעשה באחד שרצה לישא אשה, אמרה לו איני נשאת לך עד שתכתוב לי נכסך, שמע בנו הגדול וצווח על

צוה

פ"ט, יצוהו, — א. צוה מלב שמה או מרב צער, ועק, הרים קולו, schreien; orier; to cry, שמוט: ירבו יושבי סלע מראש הרים יצוהו (ישע' מז יא). — ובתו"ס: ד' כיתין נעשו על הים, אחת אוסרת ליפול אל הים ואחת אוסרת לשוב למצרים ואחת אוסרת לעשות מלחמה בנגדן ואחת אוסרת בצוה בנגדן (מכ' צלם נסכ' ז צ). מתוך שהיו עומדין וצווחין קצן שבאו של בנימין וירד לים תחלה (כי מליכ, קס טס ט), נענה פינחס באוהה שעה ואמר אין כאן אדם שיחלג ויחרג (על ידיו) היכן הם אריות וכו' התחיל צווח, כיון שראה שהכל שותקים עמד שמוך מנהדרי שלו וכו' (ספני נמד' קלא), לשני כלבים שהיו בערר וחיו צווחין¹ וח עם זה (סס טס קנז), ואל תערצו מקול הצווחה כדרך שא"ה עושים מניפים ומריעים וצווחים ורמסים (סס דנכ' קנז; וכעין זה קוטס מז:). אם באה על אדם צרה לא יצווח לא למוכאל ולא לגבריאל אלא לי יצווח ואני עונה לו מיד (כ' יודן, יכוש' נכז ט ח). האנכ דום, מיכן שהוא (האבל) צריך לצווח (כי לנחו, סס מ"ק ג ס). אי זהו סת מצוה כל שהוא צווח ואין בני העיר באים (סס נזכ' ז ח). שטף נהר חבורו והיה צווח ואי לא נתייאשה, ריש לקיש אמר כל זמן שצווח לא נתייאש (סס ז"ק י ס). סתם המלאך את מיהן ולא היו יכולין לצווח (סס קס"י ז צ). היושב באיצטדין הרי זה שופך דמים, ר' נתן מתיר ספני שני דברים, משום שצווח ומציל את הנפשות וכו' (סס ע"ז ח ז). א"ל (רבא לרב נחמן) מצא כאן ארנקי מהו, א"ל הרי אלו שלו, בא ישראל ונתן בה סימן מהו, א"ל הרי אלו שלו, והלא עומד וצווח, נעשה כצווח על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה בים (צ"מ כד:). ד'. צווחות צווחה עזרה וכו' (ס"כ, כתי' כס). וכיון שבאו ברבריים להודווג לו (לאברהם) התחילו הכל צווחים ווי, הדא הוא דכתיב ויהי בימי אמרפל (כ' חסא, מד"כ נכאש' מז). הלך העבד לבקש את רבו בבית הקברות, התחיל צווח לבני אדם שעומדים שם לא ראיתם בכאן רבי (כ' לוי, סס שמוס ס). התחיל משה צווח, יוסף הגיע השעה שאמרת פקוד

¹ [ועי' ב. צהב, הערות.]

יפקוד אלהים אתכם (סס טס כ), התחיל (איוב) צווח בנגד מרת הרין (סס טס לא). באותה שעה צווחה שרה קולות בנגד וי תקיעות (סס ויקר' כ). ואם היה (הלולב) גזול צווח לפני הקב"ה ואמר גזול אני חסום אני, ומלאכי השרת אומרי: אוי לזה שנעשת סניגורו קטיגורו (סס טס ל). נאל והוב אחד והשליך כתובם והתחיל צווח ואמר האירו לי, והב אחד היה לי ונפל ספני כאן (סס דנכ' ז). התחיל אותו הילד לצווח, אדוני המלך למה אני חבוש בבית האסורים (כ' לוי, טס טס ט). למלך שבקע על ספרונה וגירה בה שכנים רעים והתחילה צווחת אדוני המלך הושיעני (סס טס"ט, מסכני). סח עשתה היונה, התחילה צווחת ומספחת כאנפיה כרי שישמע לה, בעל השופך ויבא ויצילה (דנכ' כ' יסמעאל, סס טס, יונסי). כוח שהוא צווח באונו של חברו לא באחת אלא בשתיים (כ"ס לקיס, סס, ח"כ' ספני, כ' יוסע דכנין). יצתה בתו בורחת וצווחת אוי לי אבא חסרת עיני (פסיק' דנ', ויסי נעט סכסס, קלא). על אותו היום כתיב ירובו יושבי סלע מראש הרים יצוהו, אם ירובו למת יצוהו, אלא ירובו שיחיו ויצוהו על החיים שחיו מעבדין עליהם את הישועה בעולם הזה (מדכ' סס"ט, נכיסוט, כנ). — *צוה בפלוגי או על פלוגי, גער בו, נתן עליו בקולו: רי ורי יוסי כי רי יהודה נכנסו לובל בססויפות וצווח בהן השומר וכו' (צס"כ' יוסק, יכוס' דמא' ח ח). כואו ונצווח על עקיבא בן יוסף שהיה אומר כל שאין לו ביאה בישראל הולד ממור (כ' יסנז, קידוש' סס). כיון שקרבו אצלו (אצל יוסף) צווח כהם, כיון ששערו קולו נפל על פניהם ונשתברו שיניהם (מד"כ נכאש' לא). אמרו לו (למשה) הרי סלע, כשם שאתה רוצה להוציא מסלע אחר תוציא מו, צווח עליהם ששערו נא הסורים ונמי (סנמו' נזכ, סקס ל). — *במשמ' הקרו: היה צווח מראש ההר ואמר כל השומע קולו יכתוב נש לאשתו, יכתבו ויתנו (תוספ' גיט' ו ט). שעשו עצמן קרדין וחיו צווחין הרי קרירות מי שירצה יבא ויקנת (מד"כ נמד' עז). — *יצוהו דוח הקדש וכדו': ורוח הקודש צווחת בני אם ערכת לרעך וכו' (סס שמוס כו). ורוח הקדש צווחה באשר דבר מלך שלטון (סס טס נכ). אמר לו וזרי (למשה) אתה הוא הנאמן

עליה (תכנת שנת, מוסף שנת). ומשה עלה והושם כחותם ונצטווה, לך אל העם וקדשתם היום ומחר צוה פרישתם (שמעון בן יוסף, וזכרם השלישי קצוב) נ (שנוי). — **נצטוה** הדבר, צוה את הדבר על פלוני: דברים שאלו לא נכתבו ראויין הם להצטוו (כפ"י, נחלש' כו ה). נמצא העשה (של והשיב את הגולה) נצטווה לאחר גזילה (סוף סוף קמא, ד"ה וסני).

— קל, צו, כמו פקד, ואמר הפסוק: צו עונש מיתה לבאי עורה להרחיץ ידים ורגלים בבואם (יוסי בן יוסי, חזקי גזירות, ענין, קונץ "ע"י בלו" ב, ד). יה אשכל הכפר צו אל משול עפר וזרון משלי אפר כתב זאת וזרון בספר (כ"א קליה, חן קולן, קצוב' זכור). מרים ראשי וכבודי, לקח טוב הובדתי, מלאכיו צו לרדי (משולם ב"ר קלונומוס, חזקי קנן, יול' ב פסא). צרתה לו (יהודית לחולסורגס) אינני טהורה, צו להעביר קול וגורת, צרו מהניע בעלמא המטהרת (יוסף ב"ר שלום, חזקי, יול' ב פסא ח סכס).

צוה, צווא, צווא, פקד, — כמו צוה: וזו הצוה שמעה רוח (תנ"י, פסוק רוס לקדמי שלמן בן יוסוס, פסר זכרון לפונססקי, פז).

צוה, צווי, פקד, — פקד מן צוה, פקלת הצוה, מצוה ופקד, Befehl; ordre; command: צו, הציווי מיד בשעת מעשה ולדורות, אתה אומר הציווי מיד בשעת מעשה או אינו אלא לאחר זמן תל צו וגוי ויעשו בן בני וגוי, הא למדנו שהציווי מיד בשעת מעשה ולדורות מנין וכו' הא למדנו שהציווי מיד בשעת מעשה ולדורות וכו' (שני נחל' ח). אין הציווי בכל מקום אלא וירושלמי (כ"י בן נחל' ח, פסא). אין ציווי בכל מקום אלא חסרון כ"ס (כ"י בן יוסף, פסא). אין ציווי ב"ס אלא אחרת (כ"י פסא). כנגד י"ח ציוויין שכתב בפרשת משכן שני (מתפלל אדם י"ח ברכות) (פס' ר' יוסף, יוסף' נכ"ל ד ג). וחרי דשאיין כתיב בהן למיניהן, אין כתיב בציווי (1) אלא בתוצאה (פס' כלא' ח ז). ודא דאמר אמר למצוה אכל ל ציווי (2) ויקרב

את אהרן ואת בניו וירחץ אותם במים ואח"כ ויתן עליו את הכתנת ואח"כ ויקרב משה את אהרן ואת בניו וילבישם כתנות (כ"י חזקי, פס' יוסף ח ח). ולמה נתקללה (האדמה) וכו' שעברה על הציווי שכך אמר לה הכ"ה תרשא הארץ וגו' מה הפרי נאכל אף העץ נאכל והיא לא עשתה בן (כ"י יוסף ב"ר שלום, מד"כ נחל' ח). אף הוסיפה על הציווי, סמכה לעשות רצון בוראה, עץ עושה פרי אפי' אילני סרק עשו פירות (כ"י פסא, פס' פסא). אתה צויתם ואני צווייתם, למה הניחו ציווייך והלכו אחר ציווייך (פס' פסא כ, סוף חזקי). מי יגלה עפר מעיניך אדם הראשון שלא יכולת לעמוד בציווייך אפי' שעה אחת וחרי בנך מסתייג לפרלה ג' שנים (כ"י יוסף ב"ר שלום, פס' פסא). ויתרצו הצבאים וכו', זה מתיר צוויי של זה וזה מתיר צוויי של זה (כ"י פסא, פס' פסא). וכן אתה מוצא במשה שהשגיב הקב"ה כחו ללכת בשליחותו ולעשות צוויי (פס' פסא ב). אני פרעה וגוי שמעולם לא מרד על צוויי (פס' נחל' ד). לא היתה קריאה אלא לדברות בלבד, מנין אף לאמירות ול צוויי, אמר ר' שמעון ת"ל דבר וידבר לרבות אף לאמירות ול צוויי (פס' פסא). אדם הראשון הכנסתי אותו לג' וצויתיו ועבר על צווי וכו' (פס' חזקי, פס' חזקי). — ובספ"א: וכ"ש ברברי צוויית אוהרותיה דקדוקיה ופרשותיה שהם כלם סודות צפונים וכו' (פס' פסא, פס' פסא). ואף תהיה שם נבואה להודיע העתידות או לצוות את האדם צוויי פרישם שיעשה הוא ובניו וכו' לא יתחייבו האנשים להשמע אליו (כ"י חזקי, פס' פסא). אע"פ שלוח ששלח למלוח חובו בציוויי ע"י שלוחו ונאמר פסוק וכו' (פס' פסא, פס' פסא). — ובספ"א: צוה הצוה בדקדוק, imperativus: והצווי מן הפועל תל אשר עתידו יפעול וכו' יהיה פועל (כ"י חזקי, פס' פסא). ותתן דוגמות הפועלים והיאך יהיו מהם הצווי והפועל (כ"י פסא, פס' פסא). (פס' פסא, פס' פסא).

צוה, מצוה, צוה, צוה, צוה, צוה, צוה.

(1) בערב' צוה, בארמ' צוה, (גם במש' קרא שלא בצעקה, כגון צוהין לפלן, קוראים לו בשם זה או זה; ובמש' קרא בא צוה אף באוגרית).

(2) צוה

(1) נדפס: בציווי.

(2) [לא לרומא נאמר ולציווי שלא יפסיק בכנגד אחר בין האכנסים אלא למצות האכנסים הוא דנאמר שצוה שיהיו הגורים באכנס אחר ובניו (פ"י משק)].

אותם מפני מה חניחו צוויך והלכו להם אחר צווי (מד"כ נחלש' כ). אם אחת מצונוי על אשתי צוה את אשתי עלי שחאה והירה בכבודי (פס צמד' כח). — *יצוה על דבר¹). על עשית דבר: אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין וכו' וצונו על גפילת ידים (נכב' ס:). אשר קדשנו במצותיו וצונו על העריות ואמר לנו את תארוסות וכו' (צפס כ' יסודס, כסנ' ז:). אנו מוצאין בהרבה מקומות צוה הקב"ה על הברות ועל הדלקתן בשמן וית (מד"כ צמד' עו). למלך שהיה לו אפיקרסין והיה מצוה את עבדו ואמר לו נערה קפלה תן דעתך עליה, א"ל עבדו אדוני המלך מכל אפיקרסין שיש לך אין אתה מצונוי אלא על זה (צפס כ"ס נכ נסמני' פס'ק' כ"כ, שקליס, צוצכ, עו:). — *צוה, במשם' צוה לביתו, נתן מקורותיו האחרונות לפני מותו: שכוי זה שיצא שלא לדעת שאילו יצא לדעת היה מצויהו, נטוש זה שיצא לדעת, תדע לך שעילה היה רוצה להבריתו מנכסיו, הרי לדעת יצא ולא ציוהו (שמואל, יוס' יצמ' עו"ב). א"כ הוה מצוה מחמת מיתה ומצוה מחמת חוור (צ"צ קנא:). — ובסהמ"א: ראובן צוה מחמת מיתה שינתנו כל נכסיו לעניים ולא פטר את הירושון בכלום (פסו' סגל' הרכני רס, 188). כשצרון על עיר לתפשה אין מקיפין אותה מארבע רוחותיה וכו' שנאמר ויצבאו על מדין כאשר צוה ד' את משה, מפי השמועה למדנו שבכך צוהו (רמב"ם, מנכ"ס וז). ויקרבו ימי הזקן למות וקרא לבנו הבחור וצוה לו קודם מותו (מעשיות, מעשה עו, ציסמ"ד ילינק ו, 146). — "ובמשם" נתן לאדם עצות טובות: ורצה אתה מתלמידיו לנסוע ואמר צוה אותי אדני החכם (מוכסי הפילוסופ' ז א, 20). — צוה את פלוני לאהר, מסרו בידו לשמרו: משל למלך שהיה לו עבד שלם תמים וכו' אמר מה אתה לעבד זה או מה מעשה לו, מצונו לאחי הגדול ליעצו ולשמרו וכו' (רמב"ם, נחלש' כ"ח). — וצוה מעשות דבר, אמר את הדבר, ואמר הפיטן: ציונוי מאכול על הדם ומעשר באבל ומומאה (רמב"ם, אזהרות, קונץ מע"י גלו' ז, 53).

¹ [השוה כמקרא רק: ולא צויתים וכו' על

דברי עולה וזבח (ימ' ז כז).]

— פע', צוה, צויתי, צויתתה, יצוה, — צוה לעשות, וכיוצא בזה, שפלוני צוהו: ואתה צויתתה זאת עשו (נחלש' עס יט), ויצא ודבר אל בני ישראל את אשר יצוה (שמו"ל לד לד). כי בן צויתי (ויקמ' ח לס). ויפקד אותם וכו' כאשר צוה (צמד' ג יו). ואעש בן כאשר צויתי (ימק' יב ז). — צוה בפלוני, שפלוני צוה: ואדני צוה ביני לתת את נחלת צלפחד אחיני לבנותיו (צמד' לו כ). — ציו*מצוה, מצוה: האיש מצוה על פריה ורביה אבל לא האשה (ימ' ו ו). ישראל מצוין על קידוש השם ואין הגוים מצוין על קידוש השם (כ' חמי, יוס' פני' ד ג). ואין אשה מצוה על המצוות (פס סוכ' א ח). שכשם שישראל מצוין לפדות בן חורין כך הן מצוין לפדות את העבדים (כסנ"ג, פס גיט' ד ז). מצוין ישראל לפרנס עבדים קיטעין יותר מן השלימין (כ' חסל, פס נ"ק מ ס). די מחסורו, אתה מצוה עליו לפרנסו ואי אתה מצוה עליו לאשרו (פ"ה, כסנ' קז:). גדול המצוה ועושה יותר ממי שאינו מצוה ועושה (נ"ק לס). ומה שור שאי אתה מצוה להחיותו אתה מצוה על חסמתו, אדם שאתה מצוה להחיותו אינו דין שאתה מצוה על חסמתו (צ"מ פס:). — ובסהמ"א: קטן שבא לבכות וכו' אבל מדעת עצמו אין בית דין מצוין להפרישו (רמב"ם, פסס יב ז).

— הספ', *הצוה, נצטוה, — כמו פע': כדי השליח לשולחיו, כדי המצוה למי שנצטוה (סמ"ל ויק, סוף לו). אילו המצות שנצטונו מפי משה וכך אמר לנו משה וכו' (יוס' מגי' א ז). שלש מצות נצטוו ישראל בניסחתן לארץ (כ"ס נן יומי, קיזס' לס). כל מצוה שנצטוו ישראל קודם בניסחתן לארץ נוצגת בין בארץ בין בחוצה לארץ (כ"ס נכ"ס, פס נס:). דברים אלו לא נצטוית עליהן ומלכך אתה בוראן (מד"כ צמד' יח). מה האתין שאין לה זכות ולא ברית אכות נצטוית לחבוע עלבונה מידך וכו' (פס פס כ). ובניין נצטוו את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו (תנח"ם, צוצכ, פני' יג). — ובסהמ"א: בני נח נצטוו מלהקריב מחוסרי אברים וכו' אבל על מום אחר לא נצטוו (כס"י, פסוקס ז). אשה שלמדה תורת ישרה שכר אבל אינו כשכר האיש מפני שלא נצטוית (רמב"ם, פ"ס א יג). — ואמר הפיטן: או פסיני נצטוו

וילך אל ביתו אל עירו ויצו אל ביתו ויחנק וימת
ויקבר בקבר אביו (ס"ז י" כג). בימים ההם חלה
חוקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא
ויאמר אליו כה אמר יי' צו לכיתך כי מת אתה ולא
תחיה (מ"ז כ ח). — צוה את בניו, במשפט ז'ו: כי
ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו
ושמרו דרך יי' לעשות צדקה ומשפט (נחלמי' י"ט).
ויוצו אותם ויאמר אליהם אני נאסף אל עמי קברו
אותי אל אבתי (ס"ט מט כט). ויכל יעקב לצוה את
בניו ויאסף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמיו
(ס"ט ס"ג). — וצוה לפני מותי, במשפט ז'ו: אביך
צוה לפני מותו לאמר כה תאמרו ליוסף וכו' (ס"ט כ
י-יז). — (ד) צוה את פלוני להיות פחה, צוה את
פלוני לגנוד, צוה אותו גנוד וכדו', מנה אותו למשרת
פחה, גנוד וכדו', einsetzen; installer; to instal;
והעמדת אותו (את יחושע) לפני אלעזר הכהן ולפני
כל העדה וצוית אותו לעיניהם (נחלמי' כז יט). בקש
יי' לו איש בלכבו ויצוהו יי' לגנוד על עמו (ש"ח יג
יד). והיה כי יעשה יי' לאדני ככל אשר דבר את
הטובה עליך וצוה לגנוד על ישראל (ס"ט כ"ג). לפני
יי' אשר בחר בו מאביך ומכל ביתו לצוה אתי גנוד על עם
יי' על ישראל (ס"ז ו כח). ולמן היום אשר צויתי
שפטים על עמי ישראל והניחתי לך מכל איביך (ס"ט
ז יח). ובא וישב על כסאי והוא ימלך תחתיו ואחז
צויתי להיות גנוד על ישראל ועל יהודה (מ"ח ח ל"ט).
גם מיזם אשר צוה אותי להיות פחה בארץ יהודה
וכו' אני ואחז לחם הפחה לא אכלתי (נחלמי' ס יד).
ואצוה את חנני אחי ואת חנניה שר הבירה על
ירושלם (ס"ט ז). אך יתן לך יי' שכל ובינה ויצוה
על ישראל (דס"ח כ"ז). — (ה) צוה את פלוני או
צוה דבר, צוה אותו לבוא או להיות במקום זה או
זה, שלח אותו; וצויתי את ברכתי לכם בשנה
הששית ועשת את התבואה לשלש השנים (ויקרא' כ"ט
כח). ואם יסתרו מנגד עיני בקרקע הים משם אצוה
את הנחש ונשכם ואם ילכו בשבי לפני איביהם
משם אצוה את רחוב והרגתם (עמו' ט ג-ד). קומה
יי' באפך הנשא בעברות צוררי ועזרה אלי משפט
צוית (ספ"י ז). יומם יצוה יי' חסדו ובלילה שירה (י)

חסד: כחלמי — בשרתי, וכדו'; וחשוה מורשטינר,
לשוננו יב, 10.]

(י) [גם שירה זה לשון חסד ורחמים הוא;
וכן בא באוגרית' שירה כהקבלה אל חלם במשפט'

לשלמה בנו (דפי"א כז יז). — צוה אל פלוני, באותה משמ' : ויצו אל יוסף לאמר וכו' (בראש' יז יז). כאשר צוה יי' אל משה (שמות יז לד). וצוה אליו על הדבר הזה לבלתי לבח אחרי אלהים אחרים (מ"א יא י). — ועל פלוני : ויצו יי' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל (בראש' יז יז). ויצו עליו לאמר לא תקח אשה מבנות כנען (שם כח ו). ומדוע לא שחרת את שבעת יי' ואת המצוה אשר צויתני עליך (מ"א ז מג). יען אשר היתה זאת עמך ולא שחרת בריתי וחקתי אשר צויתני עליך (שם יא יא). כי יונדב בן רכב אבינו צוה עלינו לאמר לא תשתו ויין אתם ובניכם עד עולם (ירמ' לז ו). ועל הנביאים צויתם לאמר לא תנבאו (עמו' ז יז). על כפים כסח אור ויצו עליה (י) במפניע יגיד עליו רעו וכו' (איז' לו לז-נג). כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד (אסתר ז י). אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר צוה עליה מרדכי (שם טז כ). ויעש ככל אשר צוהה עליו אסתר (שם ז י). הן אעצר השמים ולא יהיה מטר והן אצוה עד תנב לאכול חארץ (דפי"ז ז יז). — וצוה על פלוני מעשות דבר, אסר עליו : ואשיחתו בחה לא יומר ולא יעדר ועלה שמיר ושית ועל העבים אצוה מהשמיר עליו מטר (ישע' ס ו). — צינ' מצוה, מפקד : הן עד לאומים נתתיו נגיד ומצוה לאומים (ישע' ס ד). — (ב) ובלי להוכיח את מי אשר לו נתנת המקרה, צוה דבר, צוה לעשות, צוה לאמר, צוה כך או כך : ויצו יוסף וימלאו את בליהם בר ולהשיב כספיהם איש אל שקו ולתת להם צדה לדרך (בראש' מז כט). ויתן להם אחות בארץ מצרים וכו' כאשר צוה פרעה (שם מז יא). ויעשו כן כאשר צוה יי' (שמות ז י). זה הדבר אשר צוה יי' לקטו ממנו איש לפי אכלו (שם יז יז). וכל חכם לב בכס יבאו ויעשו את כל אשר צוה יי' (שם לט י). כל איש ואשה אשר נדב לבם אתם להביא לכל המלאכה אשר צוה יי' לעשות ביד משה (שם טז כט). זה הדבר אשר צוה יי' תעשו (ויק' ע ו). וצוה הכהן ובכסו את אשר בו הנגע (שם יז נד). ויעשו בן בני ישראל כאשר צוה יהושע (יהוש' ד ט). וכבאו השמש צוה יהושע ויורידו את נבלתו מן העץ (שם ט כט). ותאמר אליו הלא צוה יי' אלהי ישראל לך ומשכת בחר תבור (שם ד ו). למח תבעטו בובחי ובמנחתי

(י) [ע'י פָּנֵעַ, הַפֵּעַ, הַעֲרָה.]

(י) [ע'י הערת המחבר לערך ג. מעין, ובנראה הנכון אף כאן אשר צרות מעין במשמ' אשר חיות צר עין, כמו בפס' לב : והבטת צר מעין באותה משמ'.]
(ז) [במקום המלים ל ב ו א ת מ י ד צויות כתוב במק"א (ספ"ל לא ג) : ל ב י ת מ צ ו ד ו ת , וכך נכון. הנסחה השניה נולדה מתוך לביתספדות, כתוסף האותיות צד-דצ, בקריאתו במקום י : לביתספדות, ובמלוי אמות קריאתה.]
(ח) [ע'י בהערה לשרש ולערך צוהה.]

והוא יהושע בן נון ואת ראשי אבות הממות לבני ישראל (ס' ל' כ'). כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך (ס' ל' יא). — ואל פלוני: ויצו אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ מצרים (שמו' ו יג). אלה המצוות אשר צוה יי' את משה אל בני ישראל בהר סיני (ויק' כז לז). וצוית אתם אל אדניהם לאמר בה אמר יי' וכו' (ימ' כז ד). — ועל פלוני: ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו (ב' כ' יב). כאשר צוה יי' את משה על הלויים בן עשו להם (נמ' ס כז). בגוי חנף אשלחנו ועל עם עברתי אצונו (ימ' י ו). האתיות שאלוני על בני ועל פענ ידי תצוני (ס' מ' יא). ותקרא אסתר להתך וכו' ותצוהו על מרדכי לדעת מה זה ועל מה זה (אסתר ד ה). — על-דבר פלוני: וכל העם שמעו פצות המלך את כל השרים על דבר אכשלו (ס' י' ס). כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציא אותם מארץ מצרים על דברי עולה וכו' (ימ' ז כז). — צוה לפלוני, כמו את פלוני: ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היארה תשליכוהו וכל הבת תחיון (שמו' י כז). ויאמר שלהני נא כי זכח משפחה לנו בעיר והוא צוה¹ לי אחי ועתה אם מצאתי חן בעיניך אמלטה נא ואראה את אחי (ס' כ כט). אני צויתי למקדשי גם קראתי גבורי לאמי עליו גאותי (ימ' יג ג). את כל אשר צויתה להם לעשות לא עשו (ימ' ל' כז). ואת שכת קדשך חודעת להם ומצוות וחקים ותורה צוית להם ביד משה (נמ' ט יד). ויצו דוד לכל שרי ישראל לעור

¹ [קשה לישב את הלשון והענין, ואין הדבר דומה לפסוקים כגון: והוא יכוננה עליון (ס' ל' מ' ס). הואיל והעקר, תכן הצווי, לא נאמר, וגם אחי, ללא שם האח, קשה הוא. והשבעים (ט' צמ' ס' י) תרגמו באלו כתוב היה: והא צו לי אחי, וגם זה אינו מסתבר. ואמנם בהמשך אל: כי זכח משפחה לנו בעיר, אפשר לחשב כי הוא רומז לזכח זה, וכי צוה כאן ש"ע שלא חבר, כלו' הוא הובח לי צוה אחי, וכן בהמשך: ואראה את אחי — ושים לב לכך כי השרש וציג² בערב' המקביל אל צוה העברי בהוראתו הרגילה, פרושו גם: אחר יחד. אפשרות אחרת היא לראות במלה אחי זו פעל כצווי, במשמ' רוק, מהר, כמו אחי בארמ' שבתרגומים, וצ"ע.]

העם צו לאמר אתם עכרים בנבול אחיכם בני עשו וכו' אל תתגרו בם (ס' ז-ד-ס). ואת העם צוה יהושע לאמר לא תריעו ולא תשמיעו את קודכם (ימ' ו י). כי באונו צוה המלך אתך ואת אביו ואת אחי לאמר שפרו מי בנער באכשלו (ס' ז י' יג). ומלך ארם צוה את שרי הרב אשר לו שלשים ושנים לאמר לא תלחמו את קטן ואת גדול כי אם את מלך ישראל לבדו (מ' כ' כ' ל). — צוה ואמר: ויברך אותו ויצוהו ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען (צמ' כ' ח). צוה בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי תשמרו להקריב לי במועדו (צמ' כ' ז). — צוה את פלוני מצוה, חק, ברית, דרך, דבר וכו': סרו מהר מן הדרך אשר צויתים עשו להם עגל מסכה (שמו' ל' כ). ושמרת את חקי ואת מצותי אשר אנכי מצוה היום (דנ' ד מ). והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך (ס' ו). והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום וכו' (ס' י' יג). על כן אנכי מצוה את הדבר הזה היום (ס' י' יא). כי השחת תשחתו וסרתם מן הדרך אשר צויתי אתכם וקראת אתכם הרעה וכו' (ס' ל' כט). וגם עברו את בריתי אשר צויתי אותם (ימ' ז יא). יען אשר עברו הגוי הזה את בריתי אשר צויתי את אבותם (ס' ז' כ). לא שמרת את מצות יי' אלהיך אשר צוה (ס' י' יג). המלך צוני דבר ויאמר אלי איש אל ידע מאומה את הדבר אשר אנכי שלחך ואשר צויתי (ס' כ' ג). וברו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו כחבר על כל ישראל חקים ומשפטים (מל' ג כז). — וצוה את פלוני לבטל עשות את הדבר, אמר עליו לעשותו: הן העץ אשר צויתיה לבטל אכל מסנו אכלת (צמ' ג יא). מן תשכחו את ברית יי' אלהיכם אשר ברת עמכם ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוה יי' אלהיך (דנ' ד כג). וגשמע בקול יהונדב בן רכב אבינו לכל אשר צונו לבטל שתות יין כל ימינו אנחנו נשינו בנינו וכתננו וכו' (ימ' לו ס). חלא צויתי את הנערים לבטל נגדך (יו' ז ט). — לא צוה אותו במשמ' צוה שלא יעשה: ויקריבו לפני יי' אש וזה אשר לא צוה אתם (ויק' י' ח). — צוה את פלוני לפלוני אחר, צוהו על דבר האחר: ככל אשר צוה יי' את משה ללויים בן עשו להם בני ישראל (צמ' ס' כ). ויצו להם משה את אלעזר הכהן

(1) [הלשון קשה, ועל כן תרגמו השכנים : *κατασχέσει σε ὁ Θεός*, כלוי' : או יחזקך אלהים ותוכל עמו; והוולג' : *implebis imperium Dei*, או תמלא את מצות האלהים; ובמסילי' : נאמר : צא והמלך בכזורה וצוך אלהים ויכלת עמודו; וראשי' : ויחן בך השם רשות לעשותו. ואולי צ"ל יצרה או ירצה אלהים.]

החמירו על עצמן שלא יהו צדין כל עיקר
(מ"ק יג.). לאחד שהיה לו אשה בתוך ביתו, מה
עשה אותו האיש, הלך והביא את החבית ובו' וצד
את העקרב ונתנו על סי החבית ובו' (כ"ט זן יומי,
לדני"א). שהיתה אמנו שרה רואה אותו לישמעאל
מכביש גנות וצד בשי' אנשים ומענה אותו (כ"ט
מ"ד נחל"א נג). שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל
בגנה בימסיות וצד חגבים ומקרב עליהם (כ"י
יטעמאל, טס טס). משל לציוד שהיה צד צפרים, צד
את הראשונה, בא ל צוד את השניה הלכה וישבה
לה על איקונין של סלך ובו' (טס טו"ו כז). אשר
היא מצודים וחרמים, שהיא צדה בים וביבשה (כ
יסודס, טס קל"י סדנא ג, ומול"א ל"י). — ואמר הפוסן:
על הר ציון צדו שאוני סדיני, צפו על ראשי ודוני,
צמחו בנב לעמד ודוני, צוד נצרת לעורר סדיני
(כ"א קל"י, טנח סקור וני, קינ"י ח"ג). דבק דולק
וצדני ברשחו, עלי לטמוש מחרשתי, דרך קשתו
(סול, ל"כא חסמח, קינ"י ח"ג). — ואמר המשורר: ופי
דבר בצחות על לבב קדר וצדה ז, ויון אח דבר
על ענק מלכו רבדהו (כס"ג, חסוכ נפסי, כדודי, 46).
— "צד את הרעת: גבור ציד, צד דעחן של בריות
בפיו ומטען למרוד במקום (כ"ט, נחל"א י ט). —
"ובמשמי צד את הצער (1), ואמר המשורר: וילך
כפוף קומה כאנמון, וצדו און צעדי ומעמיו
סדרוך את מסלותיו (כח"צ, צסס אל, כסנא ח, 201).
צדו צעדי מוקשי חמאי עלי כמימי נחלא צפו
(כ"י מניי, חסכ' לג, 281). צעדי צד מלכת כרחובותי
(רז"ט, למנח פנחס ד).

— מִלֵּי צִדְרָה, הַצִּדְרָה, מְצֻדָּדוֹת, מְצֻדָּרוֹת, — צִדְרָה
נִפְשוֹת, מִן מַעֲשֵׂי כֹפֶר, שְׁהוּ הַנִּשְׁמִים הַמִּכְשָׁמוֹת
לִנְפִשִׁים מִתְפָּאֲרוֹת שֶׁהֵן יִכְוֹלוֹת לְצֹדֵר אֶת הַנֶּפֶשׁ אֶל
תוֹךְ הַכֶּסֶת שֶׁהִיא בִּידֶיהָ וְלַהֲמִית נֶפֶשׁ הִיא וְלַהֲחִיֹּת
נֶפֶשׁ מִתָּה (2): וְאַתָּה בֶּן אָדָם שִׁים פִּנְיֶךָ אֶל כְּנוֹת
עֶמֶךָ הַמִּתְנַבֵּאִית מִלְּבָבְךָ. וְהִנֵּבֵא עֲלֶיךָ וְאִמְרָתָה כִּה
אִמְרָ אֲדֹנִי יְיָ הוּא לְמִתְפָּאֲרוֹת כִּסְתוֹת עַל כָּל אֲצִילוֹ
יְדֵי וְעֲשׂוֹת הַמִּסְמָחוֹת עַל רֹאשׁ כָּל קוֹמָה לְצֹדְרֵי נִפְשוֹת
הַנִּפְשוֹת הַצִּדְרָה לְעַמִּי וְנִפְשוֹת לִכְנֵה תַחֲיִיבָה וְתַחֲלִלְנָה

אחי אל עמי בשעלי שעורים ובפתותי לחם להפחית
נפשות אשר לא תמותנה ולחיות נפשות אשר לא תחיינה
בכובכם לעמי שמעי כוב לכן כה אמר אדני יי
הנני אל כסותיכמה אשר אתנה מצודות שם⁽¹⁾ את
הנפשות לפרחות וקרעתי אתם מעל זרועותיכם
ושלחתי את הנפשות אשר אתם מצודות את נפשים
לפרחות (יחזק' יג יז-כ). — ובספרא: ואכזב אליו
והנה השניה תצודד אישוניו ועפעפיו רוצים
לנשק בת עיניו (כ"י זכאס, ספסופים, י, דודון, 116).
וידברו אליו דברים קשים והמה מצודדים
הנפשים, וירפאו בלי אמונה ורחם בשעלי שעורים
ובפתותי לחם (סס סס, 122). ואומר אזי לנפשי
כי חשכתוך מן הידידים, ואתה מכני השדים,
אשר רוחות בני אדם מצודדים (סס יא,
128). — ואמר המפורר: יום יום צודדוני
רגלי כסח איך לא ילכדוני (כאכ"ט, על סס, איג"כ 136).

— מַסֵּה, *נִצְוָד, נִיצוֹד, נִצְדָּד—שִׁצְדוֹ אוֹתוֹ : בֵּית שְׁמַאי
אוֹמְרִים אֵין מוֹרְשֵׁין מַצְדוֹת חֵיה וְעוֹפוֹת וּדְגִים אֵלָא
כְּרִי שִׁי צוֹדוּ מִכְּעוֹד יוֹם (סֵנֶה ח' ו'). אִם נִתְקַלְקֶלֶה
הַמַּצְוֶה דְּכֵר בְּרִיא שֶׁנִּיצְדוּ מִכְּעוֹד יוֹם וְאִם לֹא
נִתְקַלְקֶלֶה הַמַּצְוֶה דְּכֵר בְּרִיא שְׁלֵא נִיצְדוּ
מִכְּעוֹד יוֹם (יִרְמ' ס' ז' ח'). הַצַּד הַגָּבִיחַ גִּזְיוֹן צִרְעִין
וִיתוּשֵׁין בִּשְׁכַּת חַיִּיב דְּכָרִי ר' סָאִיר וְחִכְמִים אוֹמְרִים
כֹּל שֶׁכְּסִינֵנו נִיצוֹד חַיִּיב וְכֹל שְׂאֵין בְּכִסּוֹ נִיצוֹד
סָמוֹר (נִצְלִי ס' קו'): כֹּא וּמִצְאֵן סְקוּלָקְלִין מַעֲיָיִם
בִּידוּעַ שְׁמַעְרֵב יוֹם טוֹב צוֹדוּ וּמוֹתְרִין (כַּסְיָא,
גִּילָה כד'). וְחֹשֶׁב מִצַּד הַקּוֹצִרִים, שֶׁנּוֹצְדָה סָמְנו
הַמַּלְבוֹת לַשְּׁעָה, דְּאִמֵּר רַב הוֹנָא כֹּל אוֹתוֹן שֶׁשָּׁה
חֲדָשִׁים שְׁהִיה דוֹד בּוֹרֵת מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם לֹא עָלוּ
מִן הַמִּנְיִן וְכו', וַיִּצְבֹּט לָהּ קֵלִי, שְׁחוֹרֵת לֹא מַלְכוּתוֹ
וְכו', דְּכֵר אַחֵר וְכו' וְחֹשֶׁב מִצַּד הַקּוֹצִרִים שֶׁנּוֹצְדָה
לֹא מַלְכוּתוֹ לַשְּׁעָה דְּאִמֵּר רַבִּי יוֹחָאי בַּר חֲנִינָא מֵלָאךְ
יֵרֵד כְּדָמוֹת שְׁלֵמָה וַיֵּשֶׁב לוֹ עַל כִּסְאוֹ וְכו', דְּכֵר אַחֵר
וְכו' וְחֹשֶׁב מִצַּד הַקּוֹצִרִים שֶׁנּוֹצְדָה לֹא מַלְכוּתוֹ
לַשְּׁעָה דְּכָתִיב וְכו' וַיִּלְבְּדוּ אֶת מִנְשֵׁה בְּחוּתִים וְכו'
דִּיא וְכו' שְׁעִתִּידָה מַלְכוּתוֹ לִיצַד מִפְּנֵי לַשְּׁעָה
שְׁנֵאמֵר וְכו' וְנִלְבַּדָה הָעִיר (מְדִיכ' דוֹס' ה', וַיִּלְמֹךְ לֵה
נִוְעֵז). — וּבִסְמַח' א' אֲבָל צִדְדִין חֵיה וְעוֹף, הַמְכּוֹנְסִים

(1) [ע"פ הבנת הפסוק באיבה, ועיי' ב. צדה.]

(2) [ועיי' פֿרחת, הערות.]

(1) ח"י ופשיט' במ.

סנח קדש, זמיר' ליל סנח). — וכפ' במשם' הציג, ואמר
הפיטן: בצועה כדי הארון יז אחת ושבע וישעה,
צגו בכך בישרון ולשחוט שעיר מיהר צועה (קס"ט,
באדני ילקק, עזרה, סדור קס"ג, רפו).

א. צוד¹, מסנו מצור, מצורה, צוד, ציר, ציד, צידה.

ב. צוד, עי' ציד.

צוד, ס"י, צוד, צד, צדונו, צדום, צוד, צוד, צודה,

יצוד, תצוד, תצודני, יצודנו, — צד דגים, עופות,

חיות השרה, תס' אותם ברשת, במס' וכיוצא בזה,

jagen, fischen, fangen; chasser, pêcher; to hunt, catch
ועתה שא נא בליך תליך וקשתך וצא השרה

וצודה לי צודה (בנאס' כז ג), וילך עשו השרה לצוד

ציד להביא (סס סס ס). מי אפוא הוא הצד ציד (סס

סס ג). ואיש איש מכני ישראל וכו' אשר יצוד ציד

חיה או עוף (ויק' יז יג). התצוד ללביא שרף (איז

לס לט). — ובחרתה במליצה לתפיסת בני אדם:

ואחרי כן אשלח לרכים צידים וצדום מעל כל הר

ומעל כל גבעה ומנקייה הסלעים (יכנ' יו יו). כלם

לדמים יארכו איש את אחיהו יצודו חרם (מכ' ז ז).

ואשת איש נפש יקרה תצוד (משל' ו כו). צוד צדוני

בצפר אויבי הנס (איכ' ג כג). — ובחז"ל: תצוד צדי

והשוחטו והמשיטו וכו' (סנח ז ז). הצד צפור

למגדל וצדי לבית חייב (כני יסודס, סס יג ס). שמונה

שרצים האסורים בחורה הצדן והחובל בהן חייב

ושאר שקצים ורמשים החובל בהן פטור, הצדן לצורך

חייב ושלם לצורך פטור (סס יד א). אין צדין דגים

מן הביכרים ביום טוב וכו' אבל צדין חיה ועוף

וכו' (צילס ג א). נאמן עם הארץ לומר ככשין

אילו כבשתים במהרה ולא ריבצתי עליהם את

המשקין אבל אין נאמן לומר דגים אילו צדתיים

במהרה ולא ניערתי עליהן את המכמרות (מוקס'

ע"ז יא). כדרכו צד במצודה, שלא כדרכו

תוחב בשפור ומכ' בקרדום וכו' (יכנ' מ"ק אד). שכן

צדי חלון קישרין ומתירין (כנא, לו כי חילעל, סנח

עד). כל שאומר הכא מצודה ויג צודנו (בסס

שמאל, צילס כד). צדי חיות עופות ודגים צדין

בצידה לצורך המועד, רבי יומי אומר צדי עכו

כאלו הוא מת ומוציא את לשונו והנמלים הולכים
על הלשון וכולע אותם יחד (סנח סממס לאזי סלכ"ג,

ד א, יז). — "הופך הצואר, שם עוף, Wendehals;

torcol; wry-neck: הופכי הצואר חרטום עגול

ולשונם ארוך ותדיר וקשה בראשו כקרו ונקראו בשם

מסגולתם אשר יוכלו להאריך ולהפוך צוארם

בחכמית נחש זוחל לכל עבריהם עד אשר יגיע

חרטום לעתים באשר יסוככו ממעל להם אחורנית

על מעבה גבם (סינח, מוס"ל, סנוף, קנב).

צוארין, עי' צורין.

*צוארי, ס"י, — שיד לצואר, של הצואר: החוליות

הצואריות (קלון א א א).

צוב, עי' ציב.

*צובקה, ס"י, — כמו ב, הצובה, מצובה: וכן ג' בצרים

המשולשין כו' שמואל אמר בעשויים שורה

בר קפרא אמר בעשויים צובה¹ (יכנ' עכנ' ס ז).

צובקע, עי' א, צבע, צבע.

*צוג², ס"י, — התיצב התיצב, hintreten; so postér;

stand up, ואמר הפיטן: זכור צג בפרק להסגיר

שרידי, קם בראש דרכים לסעיד את רודי (כ"א קליב,

זכור לים, קרוב' זכור). צגתי לחנן בעד צאן, צגים

פנימי וחיצין (סול, חזקס צלסרס, כזוס, Elbog. Stud,

120). צגות כבושר, וחקוק במ נשר, ואין מלבדך

להגיד לאדם יושר (סול, חזקס מוסחיס, סכ' יוס"ב,

מס' חילע' ז, ג). מפיח וישישיה בענוי עיפים,

יצירתם שור ביהף יחפים, כלם צגים ולובן

מוצעפים (משלס נר קלוינוס, חמלת, קרוב' יוס"ב). יי

אלהי הצבאות צג בין החרסים, אמנם ידענו כי אין

בנו מעשים (יי חלסי חלחלות, סליס' סכ' יוס"ב).

מאנקת אבויגים חצגים לעסך, נאור תן תקותם

למען כבוד שמך (חלל חלון ססלסות, סס). ואז צפה

באלילים, היש ידיו גלילים, צגו עליו בפלילים,

אין פנות בחללים (כ"י טוב טלס, יכנ' חליל, קרוב' סנח

סגול). הבשר יין ודגים אל יחסר בחענוגים, ואם

שלוש אלה למפניך צגים, זה יהיה שכרו (יוסנסן, יוס

¹ [עין אפשטין, תרכ"ג, 182, וליברכן,

הירושלמי בפשוטו, למקום]

² [פעל שיצרו הפיטנים מן יצג].

¹ [בערב' ציד א], בארמ' ומור' צוד].

כז יז). שאם היה יכולת בירי היתתי אותו. את כל אחינו בני ישראל בצואר כמותם והיתתי קושר איתם בכבלים. של ברזל ובחבלו עבותות השיית (פלא יועץ, ערך קניעות, כע). — "צואר הרחם: וצואר הרחם כלו והוא המקום הארוך שמתקבץ ראשו בשעת העיבור כדי שלא יפול הולד ונפתח הרבה בשעת לידה קוראין אותו פרודור (כעניס, ליקויי נשים ס ג), הרחם הוא עצמי ויש לו צואר ובעקר הצואר הבצים (כסן פליקל, לני סקן, כ"י נדעי' מוז'). כי כאשר יצא גשם גדול מסקום צר יתויב שימתתו העצלים אשר בצואר הרחם ויתחדשו מזה צירים וחבלים (כי דוד מרוקס מנטיקס, זכום חלס, יין לצנון, ס). — "צואר של בועה ושלמותית: הכנים האצבע בשע וחסיר החיוק מפי המקיה וצוארה (קלנין ג יע ס ו), והשתדל שיפול השסוע בצואר המקיה וכו' ולפעמים מודמן הרבה שיעלה החצץ לצואר המקיה ואצל האמה (סס סס). והאבן בכחורים חסיר בכליות ולערים במקיה מפני אשר צוארם קצר בהם וכו' ובגשים נולדת האבן מעט וכו' כי צואר המקיה שלהם הוא קצר (כ"מ חלדני, סנילי חמונס ד). ואם תהיה המורסא בצואר המקיה ימצא החולה בכרות במקו' החוא (סס סס). — וצואר הכליה: הכליות הם איברי' בשרי' עצבי' וכו' ולכל אחת מהן יש לה שני צוארים חלולים (סס סס). — "צואר של אות: לפי שצוארו של למ"ד הוא משוך אחר כרעיה דרי ולא מתחת רגליו (כעניס, ז"צ קסג). ומנואי הכתיבה שיהיו הלמדין ארוכות למעלה וצואריהם נמוי על קו היושר (לאלס כ"י ח"ס, דרך טושים). למ"ד, יכתב הצואר בפשימות והראש עב כמין זו ארוכה (לכנסס דלנוש, מקסס לכנסס ח). נון כפיפה יהיה ראשה עב כמין יוד וצוארה גם כן עב (סס סס). צרי פשוטה דינה כדון הכפופה וכו' וצריך שירביק היוד בצוארה היטיב שלא תדמה ליוד מחוברת לגון פשוטה (סס סס). — "צואר של קירות, סואר, צבור של קורות מסדרות זו על גבי זו: וכן מדבק של אבנים וכן צואר (ל של קורות (ססל ג ז), ועי' *סואר. — "צואר עקס, שם עוף: ועוף אחד שנקרא צואר עקס ולשונו ארוך מאד והולך סמוך לחורי הנמלי' וספיל עצמו לארץ (י) [עי' בהערה בעמ' 5410, והערה לערך סואר.]

עדים (יכוש' קנס' ו ד). — *עלי ועל צוארי, עלי האחריות והעניש: בעו מיניה מרב, הני בני בי רב דריורי בכאנא מהו למיתי קדמא וחשובא לבי רב, אמר להו נית, עלי ועל צוארי (קסס' ס). אמר רשב"ל משום נכרא רבה וסנו ר' חייא, יין מבושל אין בו משום גילוי, אמרו לו נססוך, מחוי להו ר' ינאי בר ישמעאל עלי ועל צוארי (פ"ז ז). ונוהג בדבור ובספרות. — "כרותי צואר, כבטוי קללה: אמר להם חור (לסרגלים) כרותי צואר (אין אתם נזכרים מה נסים עשה לכם הק') (והסיר, שמות, קטו:). — *בית צואר, פתיחה בהחזקו, הכתנת, שהצואר נכנס בו: מתירין בית הצואר בשכת אבל לא פותחין (כז סנן צר סקלס, שנס מה). הנותח בית הצואר בשכת חייב חטאת (כז יסודס נסס רב, סס). — ובסמ"א: רשאי להפכו ולעשות לו אחוי, פי' להפך החלוק לחתכו ולתת בית הצואר שלו שולים והשולים יעשה בית שפה (כ"ס, מו"ק כו:). בחוט הסרבל שקשורין בו בית הצואר שקורין מונטי"ל (כס"י, שנס קא:). אוהו בכנדיה, בבית הצואר שלה (סול, סוטס ז). ושעשב שתארו כך כשיקח אדם מעליו וישימוהו בבית הצואר שלו יעלם מכני אדם וכו' (כ"ס ח"ס, מו"ק ג כע). על המהפכת וכו' כלי שהוא עשוי שני עצים ועושיין בנתיים בית צואר ומכניסין שם צוארי האסורין (כד"ק, ינ"כ כ ז). אסור לאדם להכניס ראשו לפנים מבית הצואר ויקרא ק"ש (לכנ ינסי, סנססיג, דין ענילס נעלי קיין, סל). וישאר מקיס הכנסת הראש הנקרא בית הצואר שלם (סני סניכ"ס סס). אובו, פי החלוק שהוא בית הצואר (כ"ס עקנס, נעני גניס לחיוכ לז יע). — *צואר של חבית: הממלא בחבית המים העולין באחריה ובחבל המכונן על צוארה ובחבל של צרכה אינן בכי יותן (סוססס' מכסיין ז ס). — "צואר הבגד, כמו בית צואר, דש בצואר הבגד: חוסר, כושוין בלע"ז. ותוא של זהב וחומטים בו שני צוארי חלוק לנוי (כס"י, סוטס טו). העושה חגור מצואר של בגד ומצדו של סדין אינו סקבל מוטאח עך שימלול שחתותיו (כעניס, כל"ס

(1) [ע"פ לשון מדרי (שמות מח) בארמ': קציעי צואריא, ומ"כ שם מפרש: קטיעי וכרותי צואר. אך אולי הכונה בצורה פעילה במשמ' קצעי צואריא, פרותי צואר, רוצחים ופושעים.]

קומה ואל תלכו רומה בנפש רע חומה ועתק
צוארים (אם מי מנסה, סמוי תלמידי דומה, ד) עלמה
גולה צואר עופר, גם משמש גנבה לה תור (כמצי, ס)
מכשיר 7, 48). היה שערי כמו טורי דיו מעון נער
כתובים והן נמחו בשיכתי, וביד שחרחר בצוארי
ישו מחנק עד צאת כלה חנית שיבה לנקמתי (יחזק)
לכן גילם, מנין עפלים, טעס"ס 124). — *צואר, מ"ר
צוארים, צוארין, במדה ובשעור: היה שוחט וחתין
את הראש בכת אחת, אם יש בסכין מלא צואר
כשרה (מול"ג 2). מלא צואר, חוץ לשני צוארין
(גנלי סס לא). — ובסה"א: וסכין ששוחט בה שור
צריכה סכין להיות כשיעור שני צוורי בהמה אם
דקה אם גסה שכששוחט בה אע"פ שהיא ולא הולך
או הולך ולא הביא כשרה דא"ר וירא מלא צואר
חוץ לצואר אחר שנעשו שתי צוארות וכן
מלא צואר חוץ לשני צוארין שנעשו שלש
צוארות (הלכ' סקוק' תלמי' כז יסודלי גלון, סמית,
185). אם יש בסכין כמלא שני צוארים מצוארי
הנשחט שחימתו כשרה (כמצי"ס, סמית"ס ע). — *פֶּשֶׁט
את צוארו: כשאמר לי אבא אלהים יראה לו השם
לעולה בני לא עכבתי על דברך ונעקדתי ברצון
דבי על גבי המזבח ומשפתי את צוארי תחת רסנין
וכו' (מדכ' איכ' סמיס', משל גיל מזיון). — *נתן קולר
על צוארו, נתן צוארו על שלשלאות וכדו: אילו
היית יודע שהגודר כאילו נותן קולר על צוארו
נודר היית, לקסמוריי שהיית עוברת וראה קולר
פניו והכניס את ראשה לחובו (כמצי"ס, יוס' מדכ'
ע א). לגבור שהיה הקולר בצוארו, נפנה מאותו
הקולר, לאחר ימים ראה הקולר נתון בצוארו של
אחר (מדכ' דנכ' ו). והיה ירמיה רואה כת של בחורים
נתונים בקולרין ונותן את ראשו עמהם ונבווראדן
בא ומעבירו מהן, וחוזר ורואה כת של וקנים שלולים
בשלשלאות ונותן את צוארו עליהם ובא נבווראדן
ומעבירו מהן (סס איכ' סמיס', מזליגית עלי ידן). —
*ובהשאלה, נתן קולר בצוארו, קולר תלוי בצוארו,
הוא אחראי לדבר, והעביר קולר מצוארו, הסיר מעליו
האחריות: עשרה שיושבין בדון קולר תלוי בצואר
כולן (כיצי"ס, סס"ז). על שהעביר קולר מצוארו
ונתנו בצואר הרכיב (מדכ' איכ' סמיס',
ויסי ללכל כנוי). — *ובהשאלה, דמו תלוי בצואר
פלוגי, הוא אחראי למותו: הרי דמו תלוי בצואר

פלוגי, כמו העל: עשה לך מוסרות ומטות ונתתם
על צוארך (סס סס ז). — והביא את צוארו בעבודה,
קבל עליו לעבד: ואדיריהם לא הביאו צורם
בעבדת אדניהם (נמ"ג ס). — והתפתח מוסרי צוארו:
התנערי מעפר קוסי שבי ירושלם התפתחו מוסרי
צוארך שביה בת ציון (יסעי נכ ז). — המוש צוארו
מהרעה וכדו, השחטם מהעבדות, מהצרה: הנני
חשב על המשפחה הזאת רעה אשר לא תמישו
משם צואלתיכם ולא תלכו רומה (מיכ' ז ג). — עלו
הפשעים על צואר פלוגי: נשקד על פשעי בידו
ישתרגו עלו על צוארי הבשיל כחי (איכ' א יד). —
דָּבַר בְּצוּאֵר, דָּבַר בְּנִאֻחַ, בוחירות: אל תרימו למרום
קרנכם תדברו בצואר עתק (סהל' עס ו). — ורץ אליו
בצואר: כי נטה (הרשע) אל אל ידו ואל שדי ותגבר
ירוך אליו בצואר בעכי גבי מנניו¹ (איז' יס כס-כו).
— ובחז"ס: אין חסור יוצא במרדעת וכו' ולא כסולם
שבצוארו ולא ברצועה שברגלו (סס"ס ד). דיגרי
שנפסל והתקינו לתלות בצואר קמנה טמא (כלים
יז ז). הטמאין שבעגלה, העול של מתכת וכו' והברזל
שחת צוארי בהמה (סס יד ד). עד מקום
שהצואר² כשר לשחיטה כנגדו העורף כשר
למליקה (כז יסודס נסס טוואל, יוס' סוטה ע ט).
הקב"ה אינו כן, שליט בים ושליט ביבשה ולא עוד
אלא חרב על צואר האדם הקב"ה מצילו (כ' לעזר,
סס ע"ג א). אפילו חרב תדה מונחת על צוארו
של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים (כזי יוסקן וכזי
אלעזר, נכ"י י). הבנות יוצאות בחושין שבאזניהן אבל
לא כחבקיין שבצואריהן (ססס מז). ויפול על
צוארי בנימין אחיו, כמה צוארין הוו ליה
לבנימין וכו' (מגי' עז). — ובסה"א: שמונים, ארובי
צואר (קסי', כמוז' ק). מי שמתעסק בתורה לא
יתכן שיהא צוארו עב וגופו שמן (כ"י א"ס, מזכר
סמיניס לכמצי"ס 4). ומי יוכל להשיב ומי יוכל לסבול
את עונותיו שהן כאש לבגד כחרב לצואר, כחץ
ללב, ככבלים לרגלים וכו' (כ"י אלכסאוס, מוס"מ, ענלאו,
95). התורג את רעתו ורצתו נפש וכו' ילך בגלות
שלש שנים וכו' ויקשור ידו אשר רצח בה כשלשלת
בצוארו (סס סס 116). — ואמר המשורר: והשפילו

¹ [ע"י] הכערת בעמוד הקודם, והמחבר רשם
בגליון התנ"ך: כגבור; וכן הציע גרץ.]

² בכת"י גניות מצרים: שחזור.

החוב על צוארו (סס מא מנ). קרבו שימו את רגליכם על צוארי המלכים האלה ויקרבו וישימו את רגליהם על צואריהם (יסס' י כד). נאוו לחייך בתורים צוארף בחרוזים (סס'ס א י). במגדל דויד צוארף (סס ד ד). צוארף במגדל השן (סס ז ס). — ושל בע"ח: יקח את השחרנים אשר פצוארי גמליהם (סס' ס כח). ואפרים עגלה מלמדת אהבתי לרוש ואני עברתי על טוב צוארה (סס' י יח). התתן לסוס גבורה התלביש צוארו רעמה (חיוג לט יע). פצוארו (של לויח) ילין עז (סס מא יד). — עד צואר: וחלף (הנחר) ביהודה שטף ועבר עד צואר יביע (יס' ס ס). ורוחו כנחל שוטף עד צואר יחצה (סס ל כח). ערות יסוד עד צואר (סס' ג יג). — נפל על צואר פלוני, ועל צוארי פלוני, לחבקו, פכה על צוארי פלוני, וכיוצא כוח: ויחבקו ויפל על צוארו (י וישקו ויכבו (נלס' ל ד). ויפל על צוארי בניכין אחיו ויבך ובנימן בכה על צואריו (סס מא יד). ויפל על צואריו ויבך על צואריו עוד (סס מא כט). — נדרף על צוארו: על צוארנו נדרפנו יגענו לא חונה לנו (ח' ס ס). — וסקס העל של הבחמה, ובמליצה שם עלו על צואר פלוני, הכניעו, שמהו לעבר, ופרק על פלוני מעל צוארו, השתחרר ממנו: ועל חרבך תחיה ואת אחיך תעבד והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארף (נלס' כז מ). ונתן (האויב) על ברול על צוארף עד השמידו אותך (דנ' כח מ). והיה ביום ההוא יסוד סבלו מעל שכמך ועלו מעל צוארף (יס' י כז). על ברול נתתי על צואר כל הגוים האלה לעבד את נבוכדנאצר מלך בבל (ימ' כח יד). — ושבר העל מעל צואר פלוני, שחררו: ככה אשבר את על נבוכדנאצר מלך בבל בעיד שנתיים ימים מעל צואר כל הגוים (סס'ס ימ' כח יח). אחרי שבר חנניה הנביא את המוטה מעל צואר ירמיה הנביא (סס סס יז). וחיה ביום ההוא נאם יי צבאות אשבר עלו מעל צוארף (סס ל ס). — נתן צוארו בעל פלוני, נכנע לפניו: והיה חגוי והממלכה אשר לא יעבדו אתו את נבוכדנאצר מלך בבל. ואת אשר לא יתן את צוארו בעל מלך בבל בחרב וברעב ובדבר אפקד על חגוי ההוא וכו' וחגוי אשר יביא את צוארו בעל מלך בבל ועבדו והנחתיו על ארמתי (סס כז ס-יח). — ושם המוטה על צואר

(1) [כתיב, וחקרי: צואריו].

בע"ח, חלק חנוף שבין הראש והכתמים, Hals; neck; ואת ערת נדוי העוים הלבישה על ידיו ועל חלקת צואריו (נלס' כז י). וישם רבר

ולכן אפשר שבתחלה הנו את רגש הרבים הזה בצורת מספר הרבים השכור: צואר, משק, פעאל, ואח"כ כשם"ר זה יצא מהשמוש בעבר' ורגש טבע הקבוצי של הצואר עודנו היה ח' הוסיפו סמן מ"ר החיצוני, והכתיב הראשון נשאר בעינו אצל רב הכותבים.

[המחבר חלך כאן אחר נסיונם של פלויושר ואחרים בגזירת המלה. ואולם השם צואר, שאינו במשם' צואר האדם והכחמה בלשונות האחרות, פרט לארמ', נמצא בערב' כאותו כתיב צואר או צואר a) סמס', במשם' קבוצת בקר (לשאן אל-ערב: אלקסיע מן אל בקר, וכן למשל בספר אל-מצבא אל-מניר: וראית צוארא מן אל בקר וכו' אי קטיעא, וברור שמשם' זו מורה על שמוש המלה צואר הקדומה במשם' עול וצמד הקשור בצואר הכחמה, והרי כן משמשות גם בלשונות אחרות מרים כמו, iugum, iugulum (מן iugo, קשר וחבר), ביוג' ζεύγυν (שמשנו ווג בעבר' שבתוים), שעיקרן לשון קשור, במשם' על, ומכאן לא רק במשם' בהמות קשורות יחד, אלא גם במשם' צואר הכחמה והאדם משם.

ואת, קשור וחבור, וגם צמד ועל, הוא אפוא המשם' הראשונה של המלה, והיא המשתמשת לערב' ולעבר' (עי' לקמן), ומכאן יש לבקש אף את מקורה. וברור שיש לבאר מכאן אף את שמושה בלשון התככים בצרופים כגון צואר או צוור של קורות, כל' קשור של קורות, ובמשם' זו בא צואר אף במקרא: ירוץ אליו בצואר בעבי גבי מנניו (חיוג יס כו), כל' בקשור של מננים, קשורים יחד, וכן הבינו השבעים אף צוור (עי' סס, הערה) שבמעשה תחבה בלשון קשור של תחתים שנים שלשים.

ואף במשם' זו של קבוצת בקר, כבערב', בא צואר (עי' ניסר פרטים טוונטינג, לסוננו יג, עמ' 18 וכו') בשירת דבורה (סס' ס ל): שלל צכעים (עי' לנט, הערות) למיפרא וכו' לצוארי שלל, שהכוונה שם לשלל של בקר וצאן לזבח ולאכילה, עד לעדרים של בקר כשלל של סיפרא, כשלל דויד הנזכר בש"א (ל פ): ויקח דוד את כל הצאן והבקר נהגו לפני המסכה ההוא ויאמרו זה שלל דוד.

והואיל וראשית המלה צואר, או צור היא בלשון קשור וחבור, אפשר שיש לגורה משרש כ. צור במשם' צור, קשר, וצ"ע. ואשר לשמוש הרבוי צוארים, צוארות, במשם' חיחר, עי' גם בהערות למלים א. פנים ב. פנים.]

(2) صوار

בירו מעובון יתומים שנתמנה עליהם לאוטומים
(שליש יענן 3 קב, כב:).—ועי' צויה.

צוואה, צוואי, עי' צלח, צלי.

צִיָּאָר⁽¹⁾, ט"ז, קמ" צואר, כ" צוארי, צוארנו צוארף,
רָהַ, צוארל, רָהַ, צוֹרם, קמ" מ"ר צוארי, כ" צואריכם, צואריו, צואריהם, צוארתיכם, — צואר גוף

אין ספק בדבר, כי שם זה נגזר משרש א.
צור. שהיה בלשון השמית הקדומה במשמ' נטיה
ומסמכה, ונשאר שמושו בערב' בשרש צור א) במשמ'
נגמיתה, ובפרט נטיה הצואר. אמר אלמנצור בלשאן
אלערב, אחרי הביאו עדיות לפרוש צור במשמ' מיל
(בערב', והוא נטיה), וזיל: 'וה'צ בע'צתם בה אמאלה
אלענק וכו' ופי חרית' עכרמה חסלה אלער'ש כלהם
צור הו ג'סע אצור והוא אלמאיל אלענק לתקל חסלה
וקאל אללית' אלצור אלמיל ואלרג'ל יצור ענקת אלי
אללשי אדמ' סאל נחוח בענקת וכו' וצאר וניהה יצור
אקבל בה, — ובעבר' ויחדו קצתם את הפעל צור
בענין נטיה הצואר וכו', ובחדית' עכרמה נאמר (חסלה
אלער'ש כלהם) צור, הוא רבוי של אצור, והוא מי
שנוטה צוארו מפני כדר המשא, ואמר אללית' שצור הוא
בנטיה, ואלרג'ל יצור ענקת אלי אלשי, פרושו האדם יטה
את צוארו לעומת הרבה, וצור' וניהה פרוש: פנה
פנים, ואמר ריב'ג: אח'בת שאכנ אלמד פיה אלמא
שאמא אח'בת שאכנ אלמד מנ ויבואו חילם אלפי פי
ויבואו חלאמה ורבמא משקמה מן אלח'ש כמא צנעוו
פי קולתם ואדיריהם לא הביאו צורם, ע'כ. ובעבר':
ננתקום נח המשך כו' האלה, כמו שנחקים נח המשך מן
ויבואו חילם בהסלה חלאמה, ויש שהפילות כמו שעשו
בהסמסוק לא הביאו צורם, וכך רד"ק: ונכתב בהם האלה
למשך ונסמך מן ואדיריהם לא הביאו צורם, ע'כ. ולכ
לחדשים אפרו כי זה נעשה בכונה להכדיל בין מלה זו
והשם צור, אך זה רחוק, כי למח עשו ואח דוקא בשם
זה ולא בשמות אחרים, וכבר אמר Olshausen כי הכתיב
המלא הזה מעיד כי לפנים הייתה האלה יוצאת במבטא
ואמר צור, ואח"כ נחה האלה ונשארה בכחב כמו
שנקבעה קודם שנחה, והסכים לזה גם Böttcher. ואחרים.
יאולם משמוש הלשון בשם זה הרבה ברבים, צוארי,
צואריכם, אנו רואים כי העבריים חשו בהצואר גוף
קבוצי. שפע הדבר באר רד"ק: לפי שהוא שני צידים
היוסין שרשאל, אך זה דחוק, כי גם לאברים אחרים
ששני צידים ואוינם באים בלשון קבוצי, ולכן יותר
בכונה דעת קצת החדשים שמיר זה הוא שם תולדות
ההצואר שעל ידיהם הצואר יכל לסב הנח וחנת,

(2) صور

Testament; testament; והוא דוקיא אחריתי נמי' ודיקת היש הפרש בצואת שכיב מרע היכא דאמ' כתבו לחיים' להיכא דאמ' כתבו מתם, לא צריכת לה, דמתנת שכיב מרע בשטר היכא דאינו מיסח את כותו לא מהניא בלום וכו' (פס' גמלו' סכני קיג, 256). וכל אותן דקרוקין שדקדקתם בענין מתנת שכיב מר' וצואתו עמדנו עליהם ועייננו בהם ומצאנום ענינים יפים ובוררים (ס' סס), ושש' הא' דנהנו בני מקומנו לכתוב בצואת שכיב מרע אמ' לנו מל' היו עלי' עדים בקנין וכתבו ותתמו מעבשו וחננו ביד מל' והששת שמא יהא שטר לאחר מיתה, אל תחוש לדבר זה וכו' (ס' סקטו, 257). ודאת חוי דבל צואה שלא נחברר לעדים שמא מאיתו חולי אותה צואה בטילה היא, כך הוא שאין עושין בצואה מעשה וכו' (ס' סקי, 257). והילכך צואת שכיב מרע היכא שהיא בלא קנין אינה צריכה לשטר שהשטר לזכרון בעלמא כותבין אותו כי הצוואה היא העיקר ובה נקנית הכל באמירה בעלמא והשטר לזכוריה בעלמא היא שנכתב (ס' הסעכות לר"י גללוני, 78). ואיחשיל חד מרבוותא ראוין בריא ומהלך בשוק ועמד וכתב כל נכסיו בלשון צוואה ואמ' מתירא אני שמא יארע לי מות פתאם והנני מצוה עתה שאם יארע עלי הקץ החקוק שיהיה מסוגו כך וכך, לפלוני התעמוד הצוואה הזו בין שהזכיר שם מיתה או לא וכו' (ס' סס). — ויבשמות לאגרות ככתבים וברו': צואת ר"י אמן תכון, צואת הרמב"ם לר' אברהם בנו, צואת הרא"ש, וברו': — שטר צוואה: והשטר הארבעה וחמישים הוא שטר צוואה והוא צוואת שכיב מרע שקונה בצוואה בעלמא וכו' (ס' הסעכות לר"י גללוני, 75). והוה נוסח שטר צוואת שכיב מרע וכו' (ס' 75). בשאלתי אומרוסוס שעשה שטר משמוש בעדים ואחר זמן יסוד למיתתו עשה צואת וכתב רשימה משה שיש

התורה, ושם מובאים דברי האמוראים הלומדים זאת מן
הספוקים: בימים ההם חלה חזקיהו. למות ויבא אליו
ששעיהו בן אמזי הנביא ויאמר אליו: כה אמר ה' צו
לבייך כי כת אתה ולא תחיה (מ"ב כ"ו), או מן:
ואחיתפל ראה כי לא נעשתה עצתו וכו' ויצו אל
ביתו ויחנק (ט"ז י"ג), וכפרשו ענינו נאמר בגמרה:
כ"ו א' בעלמא, וצ"ע, ואולם ע"י גם בשמוש השעל
בתלמוד: צוה מחמת מיתה וכו'.

עוברי הצו והרחק עצמך מאיש חסם וממלציו
(עזרא הסבלי, חוכמ' מוסר ים, לב:).

צו, עי' צוה, קל.

צוה, מצוה, צוה, צוה 1.

*צוואה, צוואה, ס"י, — מעשה המצוה ומפקד, צווי²,
Befehl; ordre; order, command : שהצווי מיר
בשעת מעשה ולדורות, מצווי הוה, מנין לכל
הצוואות שבתורה, היה רבי ישמעאל אומר, הואיל
ונאמרו צוואות בתורה סתם ופרט באחת מהן וכו'
(ספרי במד' ח). ובתחתם, הכל בכתב, אפילו צוואות (כני
חושעיה, נכ"י טו:). גבי סוטה אלות כותב, צוואות
אינו כותב (כני יסודס, טס טס). האלה למעושו
צוואות וקבלות (קוטס יו:). אמר להם (יוסף), בשוק
של צוונות מה מיכבם וכו', לא כך צוואת אביכם
(מד"ר בראש' לא). — ובספרי: "א: בורעים לא נאמר
בצוואתם למינו אבל ביציאתם נאמר מוריע ורע
למינהו (כס"י, סול' ק). — "וברקדוק, כמו צווי,
imperativus : כגון שכתב שלש אותיות שסר, אין
הקורא יודע ענינה אם היא שפר לשון צוואה או
שפר לשון הגדה וספור (סוכס פקולס, דרכנוג, 68).
— "וצוואת אדם המצוה על ביתו לפני סוהו²,"

כן אולי היה עקר כונת הדברים : כי הואיל הלך אה צו, כלוי רצון הוא אפרים, כי אחיו, כנראה אחיו עשו, אדום
הוא העו (הואיל) והלך ורצין אותו. והשוה בדברי
עמוס, בן זמנו של חושע (ח יא) על אדום : על רדפו
בחרב אחיו ושחת רחמיו וכו', ואין כאן הלך אחרי
במשמ' הרגילה, אלא הלך לעשות, כמו : וילך איש
מבית לוי ויקח וכו'.

ואשר לצורת השם אלה דברי רד"ק במכלול
(ספר דקדוק סמיוס, ליק, קטט): ובכנוי צו וכו', צו וכו',
צוץ וכו' וקבוצם צוים וכו' צוים וכו'.

(1) [כאמור, בהערות למלים אלו שיכות הן
לשרש צוא או ציא, ואין שרש צאה בלשון הקדומה.
וכשם שבא במקום קיא (צאה) אף קי בלי אלף, שח
וקי, בן בא כנראה אף צו לצו קו לקו במקום צוא,
קוא וכו'].

(2) [ועי' בהערה הבאה].

(3) [בתו"ס אין המלה כמזנה במשמ' זו משמ',
ונהוג שם הבטוי מתנת שכיב סרע, ואמנם בכבלי (כ"ג
קמז). נדונה השאלה מנין למתנת שכיב סרע שהיא מן

שם ועיר שם כי בלעגי שפה ובלשון אחרת ידבר אל
העם הוה וכו' והיה להם דבר יי' צו לצו צו לצו קו
לקו קו לקו ועיר שם ועיר שם למען ילכו ובשלו אחר
ונשברו ונוקשו ונלכדו (יפס' כס ט-יג). — ובספרי: "א
במשמ' מעט מעט, קמעה קמעה: ולכן אני קושר קנה על
קנה ואשיגנו וכן בעניני התורה צו לצו קו לקו
(לכוד סמוך, טלס). ושבר אמת לבאים אל שערי כי
הוא המורה את דרך עין החיים צו לצו קו לקו
(כס"י, סקד' משמ' סוכס). וילך בכל עניניו קו לקו
צו לצו (משל הקדמוני ח, י). לכן הוציא אור
מאור עי' הרושם ומשנית עי' הרחקה האור קו לקו
צו לצו (כס"י, כ"ר יעקב חלמק, עמק סמלך, טט
סכטי חמסס עולמות, קטס). כשם שסדריכים את היונק
בהרגל ההנהגה צו לצו קו לקו ועיר שם ועיר שם
(כ"י סטנוג, דברי ריבז יט, מל). — ואמר המשוור :
דרשו לירוא אל ולאחבו לאחוב את רע, לדרוף
שלום וחדל מהיות מוסר פירע, צו לצו קו לקו
מוסר חכמה הודיעו (ד"ר סינך, סוכס לכנוד סוכס
יחזקסוס סוכס, כס"י סקס"ג, 107). — "ובמשמ' מדה כנגד
מדה, ואמר הפיוס : קו לקו כרעתו צו לצו
כרשעתו, שבעתי מרורתו, נכריה עבודתו (יעקב בן
נאס, חסוס סיל, קכונץ חכ"ל, קמד). — "ונהגו להשתמש
במלה צו במשמ' צווי, מצוה בצרופים כגון צו הוסן,
צו השענה וכו'.

ב. צו¹, צו, ס"י, — חמא ופשע, מעשה בושה, וכדומה:

עשוק אפרים רצון משפט כי הואיל הלך אחרי

צו² (סוס' ס יא). — ואמר המשוור : אל תתחבר עם

ושעיה שנא את הכושם ולא להללם בא אלא לגנוחם.
עי"ב ועי' א. צאה הערה. לעמת זאת אין לבאר ב. צו
מענין זה ועי' שם הערה.]

(1) עי' הערה שאחרי זו.

(2) השכעים : שוא, אך רב הקדמו' פרשו
במשמ' מצוה. והחדשים הגיהו שו, כמו שוא. [אין
פרושי המפרשים ואין תקון החדשים מניחים את הדעת
ואין גם א. צו במשמ' המצעת בהערה שם בא בתשובו
כאן לסי הענין. הרי נאמר כי עשוק, רצון משפט
אפרים, כלומר כי עשוק ורצו אותו במשפט, שלא
כראוי לו, ואין אפשר לנסק זאת בחטאו הוא ? ונרמה
שמעשה עשק ורצון עי' אחר צריך להוכר כאן, ועל

ואמרו שלנו נצח וכו' (סס טס). —"קו הצהרים, אחד הקוים המרמזים העוברים על כדור הארץ מן הקטב האחד אל השני, Meridian; méridien; meridian.

א. צו¹, צו, — אחר מצרופי הקולות הכפולים צו צו שהיו האומנות משתמשות בהם לדבר להילד בשעה שהן חיו מדרות אותו ולורו בחליכה: את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משרים כי צו² לצו צו לקו לקו ועיר

(1) עי' הערה שאחרי זו.

(2) הקרמוני' וגם רב החרשים ראו במלה זו המלה צו כמשמ' מצוה [וכן השמוש היום], אך קושי המליצה בולט. ואולם בתחלת הפסוק מדבר על גמולי מחלב עתיקי משרים, וזה מרמז לנו כי אלה המלים הכפולות הן מלשון הרבור עם ילדים, וכזה כל המליצה מקבלת צורתה הטבעית. וכבר הדגישו גם קצת החרשים כי יש כאן צרופי קולות שאין להם משמע מיוחד, אלא שפברו כי הם חקויים לגמגום השכור.

[על פרוש אחר, הסתאים יפה ללשון ולענין גם במקום זה וגם בישע' יה, ששם לא ידבר על ילדים, העיר ראשונה גיגר, ומעין. דעתו ובהשלמת הענין טורטשניר (ניסוח צוואה דניכ ז' 68), וז"ל: הענין שהנביא מדבר שם עליו, הוא שברון. שבורי אפרים, ובתוך דבריו אלה הוא אומר (ה) כי כל שלחנות מלאו קיא צאח בלי מקום. ואם סמוך לזה הוא ממשך. את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משרים כי צו לצו לקו ועיר שם ועיר שם, אין ספק בדבר, כי קו לצו וצו לצו הם הם קיא צואה שלפניהם; וזאת דעת הנביא: את מי אורה דעה? הן שבורים כלם ובילדים קטנים ממלאים הם כל מקום קיא צואה. ומשום שדברים אלה גסים הם ביותר, מוסף הנביא — או יד אחרת — את הפסוק י"א: כי בלעגי שפה ובלשון אחרת (שטאה) ידבר אל העם הוה. מצד השפה אין להתפלא על חסרון אות א של קיא, צואה במלים קו וצו; כי כן אנו מוצאים גם שתו וקיו (בתיב: קיו) במקום קיא. קצור אחר במקום צאה אנו מוצאים בישע' ל כב: "צא תאמר לו" מקביל אל "חורם כמו דוח", שכבר בארו קרמונינו בצדק: צאה תאמר לו. והכפלת המלה כמו במלת צו לצו אנו מוצאים בקללת שמעי את דוד שמו' ב מ"ו: וכה אמר שמעי בקללו צא צא איש הדמים ואיש הבליעל וכו'. ומשום כך גם מלת קוקו שבפסוק י"ה ג"ו: גוי קוקו וכו', אותה מלה היא המורה על דבר גסאם ועל געל גס, כי הרי גם מלת סבוסה בת לויחה של מלת קוקו מתפרשת על פי הפסוק במשלי כ"ו: נשש שבעה תבום גסה. תן

האנשים צהרים (גלס' נג יו). ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל ענגו וכו' ויהי בצהרים ויהתל בהם אליהו וכו' ויהי כעבר הצהרים ויתנבאו עד לעלות המנחה (מ"א יס כו-כט). וישב (הילד החולה) על ברכיה עד הצהרים וימת (מ"ז ד כ). קוסו ונעלה בצהרים אוי לנו כי פנה היום כי יגשו צללי ערב (ימ' וד). ושמע ועקה בבקר ותרועה בעת צהרים (סס כ יו). ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה (סס' כס יט). איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים (סס' א ז). — ולהורות השעה שהשמש מאיר בו בעצם תקפו; והיות שמשש בצהרים כאשר ישמש העור באפלה (דנכ' כס כט). שיתי כליל צלך בתוך צהרים (ושע' יו ג). והכאתי השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור (עמו' ס ט). אשדור בצהרים יגרשוה (גמ' ז ד). יומם יפגשו השך וכלילה ימששו בצהרים (חיוס' ה יד). וצצהרים קים חלד תעפה כבקר תהיה (סס יא יז). — משכב הצהרים, שנת צהרים: והוא שכב את משכב הצהרים (ס"ז ד ט). — ובתו"ם: שינה של שחרית ויין של צהרים ושיחת ילדים וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ מוציאים את האדם מן העולם (רזי דוסא צן סרכינס, חז' ג י). צהר תעשה לחיבה איר יוחנן אמר לו הקב"ה גלת קבע בה אבנים טובות ומרגליות כדי שיהיו מאירות. לכם כצהרים (סס' קס): אמר לו (יוסף הכבלי לרי אלעזר בן שמוע) השוחט את חובת להנית מדמו למחר מהו וכו' שחרית אמר לו כשר, צהרים אמר לו כשר וכו' (עמ' יט). גנלה לו. אותו הרוח אמר ליה רבי הרי כמה שנים שאני נתון כאן ובצהרים ובלילת ובוים וכו' (מכמואל קדושים ט). מלו מקליכם ומגלכם וצאו עליו בשעת הצהרים

אש (ס' 20). ומכאן שערין הרגש, שאין כאן צורת רבוי (ובן בארם' מיהרא, בערב' מ'הר א) ביחיד במשמ' (ו) אלא תה"פ כמו יוסם, ריקם, ורק אחר כך הבינו גם צהרים, ערפם כמו עד שאמרו בין הערפם (עי' טורטשניר, Entstehung d. semit. Sprachtypus, עמ' 71 וכו') כי עקר משמ' צהרים היא (עי' הערה לשכס) להיות השמש למעלה, וכן ערב, ערבים פרושו בעקר ערב-שמש, בוא השמש, וכן שמונה צורה מלאה זו (אירב' שמש) ואף שמושו של הפעל ארב (ערב) ככלל במשמ' כא, נכנס, באשור'.

(a) ظہر

מרווחות אצל רבא (כ"ט, נ"ב כג.).

—ס"ט, "צֹהַר" — כמו הפע', ואמר הפיטן: צֹהַרְתִּי לך ערבות ושחרית, לצאת ולשום לך שאריות (ינאי, חקרי תפוקת, קרוב' לט' נכאש, זולאי, ס). פדית בלהבות אש אשר חצב קולך, צֹהַרְתִּי אור מקבלי לא יהיה לך (שמעון נר ילסק, חילת חסדים, יז' ג סנועות).

צֹהַר¹, ט"ז, —מכסה גבנוני בעין גב, Rücken; dos; צֹהַר² (צֹהַר) תעשה לתבה ואל אמה תכלנה מלמעלה (נכאש' ו יו). — ובסהמ"א, במשמ' חלון: האחת מלאה בה ביטית ותר, ולו היתה כימי נת עשאה לחיבה צֹהַר (עמנואל, מחז' ג, 14). — ואמר המשורר: קחה ספר כמו צֹהַר תקימו, וכנר אל נחיתך תשימו (זכריה הלוי, סיר נסחיסם ספר המלוד על הכי"ף, נכאש סלמסי סנר זכריה), בלו בעיר מצור אותי כסרה, עד בי בחסדו אל פתח לי צֹהַר (כנסם חנכס ח לא, כג). וכמו כשרה אביב יצוץ הפרה, ב צֹהַר דמות

(¹ בערב' מ'הר א).

(² רב הקדמו' וכנ"ב קצת החדשים פתרו מלה זו מלשון צהרים, כך גם עקילם, ואמרו שהצהר היה בעין חלון. אך כבר הסכימו רב החדשים כי הכונה בצהר היתה למכסה גבנוני, והוא כמו המלה מ'הר א) בערב'.

[השרש צהר שמש בראשונה כלשון גבה, ומכאן מ'הר בערב' במשמ' גב, וכן באש' ציר, ומלת היחס במשמ' על, מעל, למעלה. וכן באוניות' במיר, למיר במשמ' זו, ומכאן צהרים, בעקר למעלה, מקום גבה השמש וזמן עמידתה למעלה, שהוא גם הזמן שאורח חוק ומרכב ביותר, ומכאן, מצהרי השמש, הירח והכוכבים, קבל השרש גם את משמ' הוריהה; כי השומע את המלים: הצהיר (הגביה) השמש, הבין: הזהיר, האיר השמש וכדו'. על פי תכונתו להאיר נקרא גם השמן למאור יצהר, ובארמ' תנהיר, מלה שיש לראותה אף במקרא. עיי' פלגה הערה. ועיי' בהערות הבאות. והשבעים תרגמו כפעל בבינוני, ἐπισυνάγων, מאסף,

מקבץ תעשה את התבה, ואפשר שפרשו את המלה כמו צו אר במשמ' צמוד (עיי' צואר, הערות), כלומר תתתים שנים ושלשים. אך רב המפרשים העבריים ראו קרבה בין צֹהַר וזֹהַר, ולפי זה אף השמוש בסהמ"א, וכן כותב אבן כספי (שנסח כסף, ערך להט, 83): צֹהַר, מן זֹהַר, קראו מזה שם לחלון ידוע אצלם שממנו יכנס זוהר וגוהת.]

(א) עֶהֶר

פרחים ואורג הקרח (לערים, נטיף נישנאל, מוולריס לגוטלוצר, חז וננו, 28). — ומ"ר "צֹהַרִים, צוהרים: בו (בשמים) ארובות וצוהרים (בתי הספס והלחשים). חלונים שקפים, כמו צוהרים, יען כי בחוץ רחבים ומכפנים צרים ויפה מאירים (למס דוד, ענכית, סקף, רכג). — ובמשמ' זֹהַר, מאור, לבון: החם מיחוי כאילודי חיורא, שמקפיד על ליבונו וצוהרו של סודר יותר מכיתניתא (כס"י, סנח קמ). מכפנים לקישורייך שערך נאה ומכהיק כצוהר ולכנונית (הול, סה"ס ד ח). — ואמר הפיטן: ויתחקו בפרוון במקידה למאר פרחיו, וישב בצֹהַר בצהל לצדק צבאיו (ינאי, ויחזק בלומה, קרוב' לט' נכאש, זולאי, עג). אוי ימיר יקרת יהולך איהלה, אוי צפצוף צֹהַר צדקתך אצהילה (כ"י נן אכסור, סהקן, סה"ס 14). קנינך חרם וסחר ואפל וצֹהַר באונך, ועמק וחר וברוש חרהר בנאינך (ילסק נן גיחס, קנינך, סס 19). הרוץ דברו וחוג התגלגל, עשה צֹהַר על גיא ועל הר, כוכבי וחר עצם טהר, ושמש וסחר חורים על גלגל (כ"י הלוי, יענח, סס 107). פודה משחת שלח למחולת מחנים היום מרפא ותעלה, צוהר המצא לה מחשבה ופקוד על מעבירה יום חשך ואפלה (חליך חקדל, יוס"כ סימנים). צסיקת בשר אין באסיפתו, נוכח מהביט יראתו, צוהרו בכחיו לעולותו, ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו (יסודס בירכי מנסס, אמנס ננו, יז' לסמסס מורס, מחז' חילטי, ג, קסע:). — "צֹהַר עינים במשמ' משקפים: צֹהַר עינים בריללע (צן זאנ, גרמני ענרי). ובלעדו צֹהַר העינים לא אכיר גם את מכרי אם מרחוק לפני יתיצב (כ"ס נלך, חונס"ס ד, 259). — "צֹהַר במשמ' צֹהַרִים, ואמר הפיטן: שמך אל אכרך בפי כל זמן, בבקר וצֹהַר ועת אשם (ססמ, קונטי, הפיוטים, מק"ה, 48). צנים במשמרות צֹהַר' ואשמורות צלצול גם זמירות צהל קול ירועו הולך וחזק (ילסק סקטן, ידוללו, חופן סנח סוס"מ סכות).

צֹהַרִים², ירים, — אמצע היום, כשהשמש בפרום השמים, Mittag; midi; noon: כי אחי יאכלו

(¹ בקצת מחוורים מנקר צֹהַר.)

(² גם במואבי, בכתבת מישע [טורס 15] כתוב: ואלתחם בה סבקע השחרת ער הצהרם, וכתוב זה בא בנגוד לצורת חרבו, ואף הרבוי הווגי, בכתבת זו שהוא בגוין ולא בכ"ס, כגון מאתן (-סאתים)

צִהָר ⁽¹⁾, ממנו ⁽²⁾ הַצִּהָרָה, יַצְהִיר, יַצְהִיר, צִהָר, צִהָר, צִהָרִים.

צִהָר, קל לא נמצא במקורות הקדומים.

—פִּעֵי, יַצְהִירוּ, —א) הַצִּהָר פְּלוֹנִי, עֲשֵׂה יַצְהִיר, שָׁמֶן : בֵּין שׁוֹרְתָם יַצְהִירוּ ⁽³⁾ יִקְבִּים דְּרָבָו וַיִּצְמָאוּ (לִיזָו כִּד יֵלֵא), —וּבִסְהִמָּא : צִהָר נִיִּק אֲשֶׁר יַצְהִירוּ מִמֶּנּוּ שָׁמֶן (כ"ט זָלוֹךְ, סְנִילִי עוֹלָם ז', לֶחֶץ כּוֹשׁ, ד'). — ב) *הַצִּהָר הַשֶּׁמֶשׁ, הִגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ בַּצְהָרִים, וְאָמַר בֵּן סִירָא : שֶׁמֶשׁ מְבִיעַ בַּצָּהָר מֵהָ מַה נּוֹרָא מַעֲשֵׂה יוֹי בַּהֲצִהָרוֹ וְיִרְתִּיהָ תֵּבֵל לִפְנֵי חֲרָבָו מִי וַתִּבְלָבֵל (נ"ס גִּנִּי נֶגֶד ג'), — ג) "וּבִסְהִמָּא" הָאִיר וְהַכְרִיק : וּשְׁחַלְתָּ, שׁוֹרֵשׁ בִּשְׁם חֶלֶק וּמַצְהִיר בַּצְפּוֹרֶן (כִּסְי, סְמִיטָה ל' לִד'), זֶה פִּרְחָתָהּ, הַמַּצָּה שֶׁהוּא חֶלֶק וּמַצְהִיר יוֹתֵר מִכָּל הַפְּרָצוֹף (סוֹלָא, שֶׁנֶּסֶת קִנָּא :). וּבִשְׁהוּא (חִירָח) מִתְרַחֵק מִן הַחֲמָה בַּחֲלָךְ הַלְכָנָה בַּחֲדָשׁ אִם מַצְהִיר מֵהָאִיר הַנִּשְׁפָּע עָלָיו מִן הַחֲמָה (כ"י גִּיקְטִילִיס, גִּנֶּסֶת לִנְהוּ ז', לִמְסִינִי, נֵא :), —וְאָמַר הַמְלִיץ : הַחֲכָמָה תֵּאֲלֹף בְּנוֹיָהּ וְתַצְהִיר לְכָל מַשְׁכּוּלִיָּה (צ"ז צ"ס ד'). פֶּה כָּל צְפּוֹר בִּנְפֵּךְ בֵּין שׁוֹרְתָם יַצְהִירוּ, מִכֵּין עֲצָאִים יִתְנוּ קוֹל יִתְרַעְעוּ אֶף יִשְׁוֹרוּ (כ"י סְטִנּוֹז, דְּבִכִּי רִיבּוֹס, ז'), — ד) "וּבִסְהִי", עֲשֵׂה שִׁיאִיר וַיִּבְרִיק ⁽⁴⁾ : וְרֵאשִׁית שְׁמִינִים יִמְשְׁתּוּ וְבוֹי זֶה שָׁמֶן אֲנַפִּיקְנוּן שֶׁהוּא מִשְׁוֹר אֶת הַשְּׁעָר וּמַצְהִיר אֶת הַגּוֹף (כ' יֵלֵא, מִדִּכִּי וִיקִי פ'), — וּבִסְהִמָּא : וּבִעֵת הַהִיא מִתִּיקֵר וְתִתִּיפָה וּמִתְהַדְרֵת בַּחֲדָרָת גִּאֹן עוֹז תּוֹקֵף הִדְרָתָהּ וְאִם הַעֲלִיִּין יִסְגִּלְנָה לַהֲצִהָר זִוְיָה לְהַכְנִיִּם בַּחֲדָרָתָהּ וְזֶהר וְלַצּוֹרֶרֶת בַּצּוֹרֶר הַחַיִּים (פ' לִוְכִּסִּי לְדִיקִס, שֶׁנֶּסֶת סְמִיטָה).

(1) בַּעֲרִב' מ'הֶרָא, בִּאֲרָמִי שֶׁהֶר.

(2) [הַמִּלָּה הַדְּשָׁה ע"י הַמַּחְבֵּר בִּקְרִיב

בשנת 1910].

(3) כִּךְ הַקְדָּמוֹנִי וְרַב הַחֲדָשִׁים, קִצֵּת הַחֲדָשִׁים מִפְּרָשִׁים מַעֲנִין צִהָרִים, בִּמְוֹ בֵּין סִירָא.

[עֶקֶר נִישָׁא הַפְּסָקָה (בִּיחּוּד פִּס'וֹ, י—יֵא) הוּא גִּזְרָא אֲנָשִׁים שְׁלֵא יִצְלִיחוּ בַּעֲבֻדָתָם, אֲשֶׁר אֶף בִּישׁוּאָו עָמַר תִּתְּבוּאָה הֵם רַעֲבִים, וְאֶף בִּישְׁדִּרְכּוֹ יִקְבִּים יִצְמָאוּ, וּמִכָּאֵן גַּם יַצְהִירוּ לִשְׁוֹן דְּרִיבָת שָׁמֶן יַצְהִיר הוּא, וְעַל כֵּן מִמּוֹן בִּאֲוִתִּיּוֹת שֶׁל בֵּין שׁוֹרְתָם בִּשְׁוֹן הַמּוֹרָה עַל כִּשְׁלֹשׁ עֲבֻדָתָם אֲוִלִי מִפְּנֵי נִשְׁרִית זִיתָם (ע"י עוֹרְכֵיכֶם, פ' לִיזָו)].

(4) [כִּמְוֹ הַצִּהָרִל].

(5) ظہر

(לֶחֶם הַחֲדָשִׁים) מִמְּעַט אֶת הָרֶם וּמִמְּעַט אֶת הַמּוֹרָה וְרוּחָהּ אֶת הִירְקוֹן וּמַצְהִיר אֶת הַפְּנִים (לִסְק 38). —וְאָמַר הַפִּיטָן : יֵחַ מִהִיר מוֹמָתָה מִינּוֹף דְּמִינּוֹ, וְתִלְבִּין וְתַצְהִיר צוֹתָא אֲוִרְמִינוֹ (יֵלֵא, לִוְכִּסִּי עִסְוִס, קִרְוִי לִכִּי וִיקִי, זִוְלָאִי קִינִי). סִבֵּר לְרוּשְׁשִׁי, צִר בַּפּוֹר שִׁשִּׁי, וְעַלָּה וְאֲשִׁשִּׁי, בַּהֲצִהָר עֲשִׂשִׁי (כ"א קִינִי, לִסְקָה אֶל סִק, קִרְוִי לִוְכִּסִּי). וּבַעֲרָלָה, מְקוֹם אֶפֶל, הֵלֵא יִכְפִּיל לַהֲאִירָה, וּבִסְבִּיבּוֹ, בַּחֲוֹךְ רַבּוּבִי, יִקֵּר גִּצָּה לַהֲצִהָרָה (שְׁלוֹס, שֶׁנֶּסֶת לֵעַד, לִוְכִּסִּי סְפָקָה ז'), תִּשָּׂא הַמִּאֲוִינִי בִּשְׁלָג וּבַצִּהָרָה, כִּאֵן עַל יֵר שְׁלוֹחַ בִּיד אִישׁ עֲתִי הַמְדַּבְּרָה (לִלְעִזֹּר דְּכִנִּי נֶסֶת, לִסְקָה, קִלְמִי מוֹסֵף יוֹסִיכִי). עוֹזֵר לְשׁוֹכְתִים בִּשְׁבִיעִי בַּחֲרוּשׁ וּבַקְצִיר לְעוֹלָמִים, מוֹסֵעִים בּוֹ מִסְכֵּיָה קִמְנָה סוֹעֵרִים בּוֹ לְכִרְךְ שֶׁלֶשׁ פְּעֻמִּים, צִדְקָתָם תַּצְהִיר בִּאֲוִר שִׁבְעַת הַיָּמִים, וְיֵאֱלֹהִי יִשְׂרָאֵל חֲבָה תִּמִּים (פִּסְס, כָּל מוֹקֵד, זִוְיָה לִיל שֶׁנֶּסֶת). —ה) "וְהַצִּהָר אֶת הָדִין, הוֹצִיא אוֹתוֹ לְאוֹר, וְאָמַר הַפִּיטָן : הַמִּלָּה עַל צִמְצוּמֵי רַחֲמִים, דִּינְגּוֹ הַצִּהָר וְלֹא נִצָּא נְכֻלָּמִים (שֶׁמֶנּוּן דִּכִּי יִלְמָק, מִמִּיט פִּעֶלֶךְ, יוֹלֵז כ"א), דְּרָבִי מוֹכֵךְ לֹא תַחְדִּיל לְעוֹסְסִים, דִּינֶס הַצִּהָר בַּצְהָרִים לְהַשִּׁים (יֵאֱלֹהִי הַצִּהָרֹת, קִלְמִי סִסְרִי יוֹסִיכִי), דּוֹרִשִׁי קִרְבָּתְךָ בִּלְבַב קְרוֹעַ וְרִתּוֹחַ, דִּינֶס הַצִּהָר צִדְקָה קִבֵּל בִּנְתוּת (שְׁלֵמָה, לִוְכִּסִּי לְדִקָּה, קִלְמִי מִנֶּסֶת יוֹסִיכִי). —ו) וּבִסְהִימָּא בִּאֲרָא וּפִרְשִׁי : וְאָמַר לְאֲבֹל לְאַחַר הַבִּיעוֹר, אִמָּא בַּחֲוִי רֵאשִׁי לֹא הָאִיר וְלֹא הַצִּהָר מֵהוּ הַבִּיעוֹר הָאוֹסֵר עַל כָּל אֲדָם (סְפָקוֹת הַלֵּלָזִד עַל הַכְּמָצָס, מִיִּטָּה וִיזָל ז' ז'). —ז) בּוֹמֵן הַחֲדָשׁ תַּחְתִּילוֹ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בַּפֶּעַל זֶה בִּמְשָׁמִי הוֹצִיא מִפְּנֵי בַּפְּרוּשׁ, to déclarer; to erklären.

—קל, "צִהָר", —הָאִיר, הוֹהִיר, וְאָמַר הַפִּיטָן : כֵּן צִדְקָה מְלֹלָה צוֹהֵרִים מִחֶלֶק הַכּוֹל (יְהוֹדָה צִינִי מִנֶּסֶת, לִמְסִינִי נֶסֶת, יוֹלֵז לִמְסִינִי מִנֶּסֶת, מִנֶּסֶת לִיֵּעַל ז' קִסְטֵא). —וְהַחֲלָכָה צוֹהֵרָה, הִיא מִאִירָה וְכּוֹרָה ⁽²⁾ : אִין הַלְכוּת כִּלְאִים צוֹהֵרֹת וּמִאִירֹת לִכֶּם (כִּסְי, קִידוּשִׁי לֵעַד, דִּסִּי לֵא לִכְרִימֹ). —ז) וְצִינִי מִנֶּסֶת, צִהָר, הַלְכָה צוֹהֵרָה, כִּמְוֹ צִהָר, צִהָרָה : תּוֹ אֲבֹלֹבוֹ, בּוֹאֵוּ וְלִמְדוֹ הַלְכוּת צוֹהֵרֹת ⁽³⁾

(1) [וּמִעֵין זֶה בִּאֲרָמִי : וְהַשְׁתָּא מַצְהִיר לֵן מֵה דִּאֲשַׁכְּחָן בְּכּוֹלָה סוֹגִיא דְּכּוֹלָהוּ מוֹדוֹ בַּסִּדֵּר הַחֲדָשִׁים (כִּיִּעֶזֶל עַל כ"ס פֶּלָא ג :)].

(2) [הַשְׁוֵה נִהָר לִי בִּמְשָׁמִי זֶה בַּחֲוִימִי].

(3) [בְּדוּסוֹסִים : צוֹהֻכּוֹת, אֶךְ כּוֹרֵר שִׁצִּיל צוֹהֻכּוֹת, וּכְנִרָמָה אֶף לִקְמֵן : מִתּוֹרֹת. וְעִי' הַפֶּעַל, הַצִּהָר, בִּמְשָׁמִי בִּאֲרָא וּפִרְשִׁי].

כי הים, קרוב' לם' נחלש', סס סס). וישב' בצהר
ב צ ה ל לצדק צבאיו, ויתחוק בקשט בקידה לקמס
קהליו (הוא, ויתחוק צלועו, קרוב' לם' נחלש', סס סס).
צבי מהדום יעד ואדר משעל, צ ה ל סמשי מעל ורגו
בי ימלוד (כ"ח קליק, חנכיס, מלכיות, מוסף ח ר"ח).
צ ה ל בוגים צפן לתענוגים, צידו בקנוגים צלצל
בחנוגים (מליך, חילת הססר, יולי סנס ר"ח).

ב. **צהל**, ט"כ. — שמנונית, חכונת הדבר חשמן: עשת
שן, ברול עשת, שסנו עשתו, לעששות שאנן
ענין צ ה ל הם (מנחס, מנח' עשת).

צִהְלָה * צהלה, צהלה ט"כ. — תרועת הסוס ותרועת
שמחה של אדם Gewieher, Jubel; heulnis-
sement, jubilation; neighing, jubilation
לבכסם סמני צ ה ל ת סוסים וצחצוח חרבות (קוטס ס
ח). באותו הלילה שהשלים שלמה מלאכת בית
המקדש נשא את בתיה בת פרעה והיו שם צ ה ל ת
שמחת בית המקדש וצ ה ל ת בת פרעה ועלתה
צ ה ל ת שמחת בת פרעה יוחר מצהלת בית
המקדש (מד"ר צמד י). בעשרה לשונות של שמחה
נקראו ישראל גילה שישח וכו', צ ה ל ה עלצה וכו'
(סס סס"ס, נגילה ושמחה). — ובסמ"א: חתבו
(לחמור) בסיוף ולא הספיק לגמור צ ה ל ת ו עד
שמת (ענוך ערך נכר). הפרוש צ ה ל ת ב פניו
ואבלו בלבוא (כ"י ח"ט, סו"ס, הפסיוס: ד).
— ואמר הפיוסן: מאר וכבוד נותנים לשמו, צ ה ל ה
ורנה לזכר מלכותו (חל חקון, סמ"י לסנס). ונהל
נחלאה בקול רנה וצ ה ל ה אל הסנוחה ואל הנחלה
(כמנ"ע, דוס נסס, סליסס, ססס"ס 77). רני צ ה ל ה
איוסס, משנב לך אני וחוסס (כמנ"ע, נסמסי צססלינס,
חיג 161). פתוכי אש סססס בשש כנסים ברומ ובלך,
צ ה ל ת ס ורגתם ערכים תדיל לסולך (כ"י זנלרס,
חללסס, ססס"ס 169). איכס פצת בסחדך לסנר ביד
סריצים פלאיך, ולא זכרת צ ה ל ת צבי צדק אשר
צפנת לצבאיך (מליך, חילת סלס, קי"ח ס"ז). — ואמר
הסשור: תרכב עלי סוס רעשא ארץ ל צ ה ל ת ו
ואתריחך תחי נשא בסוס (כ"י סכיו, סענק ג אס ג,
צסס' זכרון להרכני).

[1] בדגמה זו ובאחרות נכרת קרבה של א. צהל
אל ב. צהל, בין שהם בעקר שרש אחד, ובין שנתקרב
בהרגשת הכותב.]

ספני, הצחיל, להצחיל, — הצחיל הפנים, עשה שיצחלו,
שיחיו מאירים: וזין ישמח לבב אנוש להצחיל פנים
משמן (ספ"י קד יס). — ובתו"ס: חמשה דברים נאסרו
בשום, משביע ומשחין ומצחיל פנים ומרבה זרע
והורג בנים שבכני סעים (ס"ה, צ"ק סז). בשעה
שכירך יעקב אבינו את יוסף יצא ופניו מצחילות
(כ' עזריס, מד"ר צלש' 17). וצ ה י ל פניה ותכס הדאגה
אשר בלבה (סס ססס, וסי' ניוס ססליס). — ובסמ"א:
לבסכסי כיתניחא, חלוק כחונת של פשתן שנכססס
וחרי היא קשת ומשפסש כין שתי ידיו והיא סתרכבת
ואף הליבון שלה מצחיל על ידי השפשוף, אולודי
חיורא, הליבון מצחיל (כס"י, סנס קמ). בני ציון
חיקרים שחיו פניהן מצחילות כמראה סו איך
נחפך תארן לכלי חרס (כ"י קלס, פיוסס חילס, צססר
דצני סכססס, כח). — ואמר הפיוסן: אוי ימי יקרת
יהולך איחלה, אוי צפצוף צהר צדקתך א צ ח י ל ה
(כ"י צן חילסור, ססכן יסרלס, קלוק, ססס"ס 14) — ואמר
המשורר: לה צ ח י ל הפנים תנו עוד ערמונים
(כמנ"ע, כדוד סקיר, כססס ח, 30). — וצ"י: מצחיל במשם'
שמן, ואמר הפיוסן: יעצה לכי מכרי מצחיל איש
בעדה עתר (כ' סמואל יזכס, מלכוס ויכס, סכיוי וססגני,
מ"ל וויסס, 57).

קל, **צהל**, צהל פלוני, — היה מזהיר: בדרך שהשושנה
נאה בין החוחים כך ישראל נאים בין האומות,
אימתי נאים בשעה שעלו סמסרים וצ ה ל ו כחצללת
(מד"ז סס"ס, צוכר 25). — צ"י: פניו, "צחול, צחול כחות,
וך כשמן כחות (1): ואם ימצא על חלב חלב כמות
שחין, תסתח אותה, אם יצא מהשחין מים צ ה ל ים
כחותים ולא הבאישו כשר הוא (סלכות ערסוס לללד
סדני ג יג, סססעין, 113). ואם תמצא זאת האכן או זאת
המקום אשר נבוע ואחר זאת תחרסא ולא יצא ססנו
דם, כי אם מים צ ה ל ים ולא הבאיש כשר (סס
סס כח, 115).

א. **צִהְלָה**, ט"ז. — כמו צהלה, ואמר הפיוסן: סצת לנו
שיברו, ולסכלכל סיברו, צ ה ל שובע
תשורו (ינלי, חמס עין רוסס, קרוב' לססר צלש',
זולסי, ס). סעניח קראו שמו ב צ ה ל (סולס, סססז

שמחה ותרועה, שהרי חשמן כאן הוא שמן בשם ולא
שמן וית. ועל יסוד הססוק בא שמוש הפעל כח"ס].
[1] ואין צורך לתקנו של א. אמשטין: ברורים.]

ב. **צהל** ⁽¹⁾, ממנו ב. **צהל**, ב. **צהל**.

א. **צהל**, סעי', **צהלה**, **צהלו**, **צהלה**, **יצהלו**, **יצהל** — **צהל**, הסוס, השמיע קולו באופן המיוחד לו, צנף,

wiehern; hehnen; to neigh שצוהלים כסוס: סוסים טוונים משמיעים היו איש אל

אשת רעהו **יצהלו** (יכ"מ ס. ח). כי תפוש כעגלה דשא

ותצהל ⁽²⁾ לי (באברים סס נ"א). — ובהשאלה במשמ' קול

צחוק חזק סמני שפחה וכדו', jabeln; s'écrier de joie

jubilato: **יצהלו** ורני יושבת ציון כי גדול בקרבך

קרוש ישראל (שפ"י י"ו). המה ישאו קולם ורנו

בגאון וי **יצהלו** מים (סס כד יד). רני עקרה לא ילדה

פצתי רנה ו**יצהלי** לא חלה כי רבים בני שוממה מבני

בעולה (סס כד ח). רנו' ליעקב שמחה ו**יצהלו** בראש

הגוים (יכ"מ לאו). והעיר שושן **יצהלה** ושמחה (לפסח

ס יס). — ובספח"א: שור גועה אריה שואג מיל צוהל

(כסל שלמה, ציט"מ יליקס ס ג, 35). — ואמר הפיומן:

צהל כסוס מיון וכרכר, צבאיו במשתה שמונים השכר

(יוסף צד שלמה, לודך כי אלפס, יולי שנה ח מכנס). —

ואמר המשורר: וצהל לסוסים וצפצף לסוסים וגם

מן המסים כלו בן לעגורים (דונס, דעס לכי, ססו'

דונס על מכנס, 8). — ובי' **צהל**, מ"ר **צהלים**, צוהל,

שמה, ואמר המשורר: ולא תראה לכד רגש צהלים

(כ"ס הסגיד, סלי טעס, נכודי, 147).

— סעי' **צהל**, **צהלי**, **צהל** את קולו, עשה שיצהל קולו:

צהלי ⁽³⁾ קולך בת נלים הקשיבי לישא עניה עגות

(שעי' י"ג). — ואמר הפיומן: סנה בתהלתך ורחם על

על ערתך ההוגים כשעשוע דתך צהלים ביראתך

ותטעם בקריתך ושם תצמצם שכינתך (זכור חס אלס

עשה, יולי שנה זכור).

— כסעי', **יצהל**, — נפש נצהלת, שמחה עליוח, ואמר

המשורר: נפשו בקול תודה מאד נצהלת (כ"י נ"א, חס,

כסעי' נ"א, עולס מדס לו).

— ססעי', **הצהל**, — הצהל את הסוס, עשה שיצהל:

ורומסים בסוסיהם ומצהלין אותם להשמיע קול

שעמם פרסות סוסיהם (רס"י, דנ"י כ ג).

ב. **צהל** ⁽⁴⁾, קל לא נמצא במקרא.

(1) [עיי' בהערה לפעל ב. **צהל**, צול, א. צלל.]

(2) [בכ' הכתיב, הקרי: ותצהלו.]

(3) [ואחרים סבארים מבנין קל, צהלי בקולך.]

(4) [יש מחברים פעל זה עם צהר, ועיי' שם.]

ואמנם אפשר להבין את הכתוב גם מן א. צהל, כלשון

וישנתי וערכה לי שנתי הקצותי שבע רצון וצבי (יסודס
לנצנחל, זמן ססס, לולר כסמד ג, עב).

* **צהיבה**, ט"י, — קטטה וריב ⁽¹⁾, Streit, Zank; querelle

: rixe; quarrel, brawl ולא ימות ונפל

למשכב, מגיר שהצחיבה מביאה לירי מיתה

(מכ"י משפטים, מקסל דנזיקין ו).

* **צהיבות**, ט"י, — תכונת מי שהוא צהב, צבע צהב:

וענין הכל האדמיות וצהיבות

(כ"י ח"ס, סס"ס לכי"ג, חס). צהיבות השער יורה

על השמות ורובו הכעס (כ"מ חלדני, שנילי למונס ד ח).

והכרכמות והאודם יורה על השווי וכו' והכרכמות

והצהיבות מורים על החם (קלון ח כ ג).

ואע"פ שהיה חומן כמול ששה מכל מקום מתוך

צהיבותו וספיריותו היה נראה מתחתיו כיון צלול

הנראה מתוך כלי זכוכית (סמל"י ליומל לס:).

* **צהילה**, ט"י, — פעלת הסוס הצוהל: ואחרי כן יפריש

סמם קולות החיים שאינם מדברים כצהילה

והנהיגה והנעימה והנעימה להם (סקדמס לו"ד

לכסעי' ג). דהר, מיוחד להרמת קול הסוס כמו שיותר

ג"ב הצהילה על מין אחד ממינו (כ"י חנן כסעי,

שסוס כסס, דסר).

* **צהיר** ⁽²⁾, ט"י, — כהיר, מאיר ווך, klar, hell; clair

: clear, bright: היות עיקרים אלו בלתי מבוארים

מפי גבורת המופתים החוקים כמו מציאות ה' ואחרותיו

ודומיהם מכל מקום אצל המטיבים לראות בעין יפה

סנוקה מכל סיג ובשביל כהיר נהיר וצהיר הנסיון

יוכיח על אמתתם (כ"י מועקט, נפולוס יסודס יט). עצם

השמש חומר וך ומאיר צהיר ובהיר (שמשון ססן

מודון, קול מוסק, סקד') — ואמר חסליץ: נפת בשאון

מים כבירים, סובאים עד פניהם צהירים, עיניהם

כשתר פרוש בהרים (בן"ז חס, מליס לסוריס).

א. **צהל** ⁽³⁾, ממנו **מצהלה**, **צהילה**, א. **צהל**, א.

צהל, **צהלה**.

(1) [בך בצדק מא"ש, ואת לשון כל הפסוק התנא

דורש: וכי יריבון אנשים וכו'.]

(2) [עיי' צהר, הערות, ובנו מלה זו על משקל

נחיר ועפ"י נחיר כמשמ' קרובה בארמ', ובנראה השפיעה

גם חמלה צחרות, שהכינוה כתי' במשמ' לבן.]

(3) [כערב' צהל א, [וכן בארמ' ובסורי.]

צהובין הן (תשו' הגאון' סרכני שני, 180). אי כמלוי ברבית בו', שהן מרויחין ביותר ופניהן צהובין ויפין (פס"י, נד"ר מע:). משישם בעור' הדג, שמשפסף העצים של מטה הארוכות והקצרות בעור הדג כדי לעשותן צהובין וְחִלְקִים (סוף, סס נו:). שחפץ והמרוצה במעשה אחר יביט אליו בפנים צהובות ומאירות (כ"י חנוול, מלמד התלמידים, נלצים, קס:). ואפי' אם יש לו כמה עינים ושפחות יעשה הוא עצמו מצותם (של אביו ואמו) בלב טוב ובנפש חפצה וירא' להם פנים צהובים וישמח בשירותם הרבה (כ"מ חלדני, שגילי חמוס ז).

צהבהב, ט"ז — שגונו קצת צהב, gelblich; jaunä-tre; yellowish וגם כמש"י גון השערות, blond, נהוג בדבור ובספרות.

צהה¹, ממנו צהה.

צהה², ט"ע — היה צהה צמא, גוע צמא, verdursten; mourir de soif; to be parched with thirst ואמר הסימן: אשרי עין ראתה נוגה' חוט כנהוגים, והכבוד מחופף כנגד צמים וצהים, והבהן נואם מליחת שוכן גבוהים ומראהו כמראה מלאך האלהים (כצ"ג, חשני עין, ענודת יוס"כ, ספרד). ואל תבוזה ענותם צמאים לך וצהים, דרשון ביום זה והם צמאים ורהים (אשכ' לו כל מפנה, קלי"ט, נעילה, סדור חרס לזכר, חרע). — ואמר המשורר: חלו מלכים וצהו כפחד נשלהו (כ"ס שני, קמחן עשלי, סיני סימן, 873).

צהוב, ט"ז — המיכת הצבע לצהב, צביעה בצבע צהב, צבע צהב ומהיר: יכול כל התורים יהיו בשריו וכל בני יוגה יהיו פסולים ח"ל מן התורים לא כל התורי, מן בני יוגה ולא כל בני יוגה, טרם לתחלת הצהוב שכזה ושכזה (ספרד ויס, ויקר' ספרד ח). — ובסמ"א: אי זהו גמר מלאכתן של סירות הקישואין והדילועין והאבטוחין משישפף בידו ויסיר הצהוב שעליהן כמו שער דק וכו' (כ"מ"ס, מעשר ג ח).

צהובי, ט"ז — כמו צהב, ואמר המשורר: חבלים נפלו לי כנעמים ופני לבשו מראה צהובי

שהיה צהב עם חבירו היה אהרן הולך אצלו ואמר לו בני למה צהבת את ריעך עכשיו בא אצלי בוכה ומתחרט ואומר אוילי שצהבתי עם חבירי וכו' (לד"ר שטער, נקמס"ג, ספר כד). — ויג' טעו', היה צהוב עם פלו' או לפלו', היה נעלב, היה בכעס, בקמטת עם פלוני: משל לשני כלבים שהיו בעדר והיו צהובין זה' לזה וכו' (כ' יבטע, קס"ה קס:). משל למה הרבר דומה לשני לגיונות שהיו נלחמין זה עם זה, לימים הגיע זמן מלחמתו של מלך ועשה המלך שלום ביניהן ועשו שליתות המלך ביחד, כך אש וברר צהובין זה לזה, כיון שהגיע זמן מלחמתה של מצרים עשה הקב"ה שלום ביניהם וכו' (מד"ר שמו"ט).

— קטע, *הצהיב, — הצהיב על המת, צעק עליו בעצער: היוצא במטה רבים מצהיבין¹ עליו, אינו יוצא במטה אין רבים מצהיבין¹ עליו (כ' שמשון בן אלעזר, מ"ק כד:). — והצהיב את פלו', עלב אותו, פלישו: שמעה אשתו ממנו יצאה לשוק ופגעה באשת חבירו אמרה לה כך וכך היה בעליך עושה, כך וכך מצהיב, כך וכך מכיושו (לד"ר שטער נקמס"ג, ספר טו).

צהב² ט"ז — גון, כפרם של השערות, בין אדם וילק, קרוב לגון התלפזן כשהוא נטה לאדמומיות, rotgelb; roux; blond: וכו' שער צהב דק (ויקר' יג ל). לא יבקר הבהן לשער הצהב (סס סס לו). — ובתו"ס: שהיה בו שתי שערות אחת צהובה ואחת שחורה ואחת צהובה ואחת לבנה (ספרד ויס, מזריע ספר ח). מת מחור השחוק סימן יפה לו וכו' פניו ירוקין סימן רע לו, פניו צהובין ואדומים סימן יפה לו (כסוד קג:). ר' יהודה הוה יתיב קמיה דר' מרסון א"ל ר"ט היום פניו צהובין אמר ליה אמש יצאו עבדיך לשרה והביאו לנו תרדון ואכלנום בלא מלח ואם אכלנום במלח כל שכן שהיו פניו צהובין (לד"ר ט:). — ובסמ"א: מתחלל הוא כיפיה של בלה שאין צריכה לכחול עיניה כי יפות הן וכו' ואין צריכה לשות את פניה ולחפות אותן בתמרוקין כי

(1) [ככת' מינכן: מצוותין].

(2) כערב' צהב א.

(1) [מן הארמ' שבתו"ס צהא, צהי, המקביל אל

צהה כערב' המקראית].

מהו (כ"י צן מניס, סס קס"א י ט). בנות צלפחד חכמניות
 הן דרשניות הן צדקניות הן וכו' צדקניות הן
 שלא נישאו אלא להגון להן וכו' מתוך ש צדקניות
 הן נעשה להן גם ביוכבד (נ"ב קיט:). וחתר האשה
 ותלד בן אמר רבי יהודה וכו' מיכן לנשים צדקניות
 שלא היו בפיתקת של חוח (מ"ד סמוס ח). ד"א
 ותקרבה בנות צלפחד וגו' גדולה להן וגדולה לאביהן
 גדולה למכיר וגדולה ליוסף שכך יצאו ממנו נשים
 חכמות וצדקניות (סס צמ"ד כח). — וכסמ"א: בצד
 צפון יש מסך פרום מנוגה ואש ירקק ספריד בין
 שאר רוחות הגן ושם היכלות גנוזות מן הצדקניות
 הכשרות שבישראל (קדק גן עדן כ"ב, ציהמ"ד ילינק
 ג, 185). בגן עדן לפאת צפון יש שבע מדורות מווסנות
 והיכלות הצדקניות שבישראל המוכות לאל
 בגמילות חסדים והמוכות תורה לבניהם, הדירה
 הראשונה אשר שם בתיה בת פרעה וכמה הם
 הצדקניות אשר שם וכו' (סס סס, 186). הרי אלו
 מכלי עולם שאינן אלא גואפות ומכשפות ומראות
 עצמן בצדקניות שלא יבדקו אהריהן (כס"י, קוטס
 כב). ונשים רבות צדקניות הלא חפלתן עמדה
 לישראל לחומת ישועה (יוסיפון, פרק סט). — ואמר
 הפיטן: פנות ועזרות מלאו זכחים, פדרים ואיברים
 הראש והרגל והנתחים, צירי מנחות כמה עשורני
 מוחים, צדקניות קיניהם המה עוללי מפותים
 (דוד ציכצי שלמה, חללים אל דמי, קליח' מוסף יוס"כ).

צִדְקָנִי, ס"ז, — כמו צדקי, אמתי: ובהשחת סברא וזו
 ראייה צדקנית על אמתת דברנו בנה
 (עולם קטן, סוכוין, יצ).

א. צֶהָב ⁽¹⁾, ממנו א. צֶהָב, צֶהָב, *צֶהָב, *צֶהָבוֹת ⁽²⁾.

ב. צֶהָב ⁽³⁾, ממנו ב. צֶהָב, *צֶהָבָה.

א. צֶהָב, קל לא נמצא במקרא.

⁽¹⁾ בערב' ציחב א, ממש כמו בעברי. [וקרוב:
 השרש אל זהב, ועי' גם צלחב.]

⁽²⁾ [וגזרו בזמן החדש משרש א. צחב גם צֶהָבָה,

ס"כ, Gelbsucht; jaunisse; jaundie.]

⁽³⁾ [עי' בהערה הכאה.]

^(a) צֶהָב

בצורת אמרה לו רבי פרנסני אמר לה העבודה שאין
 בקופה של צדקה כלום וכו' (סס יח). — *מָעוֹת של
 צדקה: מָעוֹת של צדקה אין מונין אותן שתיים
 שתיים⁽¹⁾ אלא אחת אחת (ס"ח, סס ט:). מָעוֹת של פורים
 נתחלפו לי במָעוֹת של צדקה והלָקַחְתִּים לעניים
 (ע"ז יז:). — *צִדְקָהָה, רמז למי שמראה צדקית
 יתרה: והוזהר מן וצדקתך ואז יחיה לך ולורעך
 כל טוב כל הימים (מַעֲשִׂים, ציהמ"ד ילינק ו, מַעֲשִׂים טו,
 146). ואמר הכומר להתליון שיסבב את האיש מביב
 לתולעים שלא ימית את התולעים וכו' אמר האיש
 בלבו, אף הכומר הוא מן הצבועים של וצדקתך
 (סס סס, 147).

*צִדְקוֹת, ס"ח — תכונת האיש הצדיק והמצטרק,
 מלה עברית המשקעת בלשון היהודית
 האשכנזית.

*צִדְקִי, ס"ז — אמתי: וזה מופת צדקי על
 הסכמתם כחומר והתחלפם בצורה (עולם קטן,
 סוכוין, ז).

*צִדְקִיָּאל, — שם מלאך הממונה על מול צדק:
 והמלאך אשר הוא ממונה על הרקיע
 הוא ראש ושר על אותה המעלה וקבלו רז"ל שמונים
 קפציאל על רקיע שבתאי, צדקיא אל על רקיע צדק
 וכו' (מַנְסָה קנאות, 84). ופירש ה"ר מאיר כוכב כי זה
 הוא למי סדר המולות שמול צדק משמש בשעה
 אחרונה של ערב שבת ומלאך שלו צדקיא אל
 שמו (אזכרה, סדק מעניב של שנת ופירושה, כד:).
 כרובים כרוביאל ממונה עליהם, שנאנים צדקיא אל
 ונבריא ממונה עליהם (מַנְסָה חלילות ה, גנזי הקבלה
 ילינק). וצדקיא אל המלאך שהוא שם מלביש אותה
 חלוקת דרבנן מהתורה והמצוות שעשה בעה"ז (נפמלי
 צ"כ יעקב אלמקו, עמק העלך, טעשועי העלך לג, ט).

*צִדְקָן, ס"ז, נק' צִדְקָנִית, מ"ז צִדְקָנִיֹּת ⁽²⁾, — כמו צִדְקִי:
 הקב"ה מתאוה לשמוע שיתתן של צדקניות
 (כ' צירי, יוסף קוטס ז א). שיער הצדקניות שבתוכה

⁽¹⁾ [עי' ד"ס.]

⁽²⁾ [בעקר אין צִדְקָנִית, מ"ז צִדְקָנִיֹּת, משמשת
 בחו"מ אלא בצורת הנקבה לצדיק, ורבות כאלה בלשון
 חז"ל. אך בארמ' שבתו"מ כא צִדְקָן אף בזכר: יחי
 גבר צדקן וכו' וצדקן במצות (סס קנו).]

תרשיעו ואת נחלת עבדו יי' וצדקתם מאתי נאם יי' (סס כד יז). ובני ציון גילו ושמחו ביי' אלהיכם כי נתן לכם את חמורה לצדקה וכו' (יואל ז כג). עמי ובר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השמים עד הגלגל למען דעת צדקות יי' (מיכ' ו ס). יי' נחני בצדקתה למען שוררי (תהי' ס ט). יבאו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה (סס כז לב). ישא ברכה מאת יי' וצדקה מאלהי ישעו (סס כד ס). בשמך וגילון כל היום וּבְצִדְקָתָהּ יִרְמוּ (סס מט יז). חודיע יי' ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו (סס לח ז). ובר רב טובך יביעו וצדקתה ירננו (סס קמה ז). — ואמר בן סירא: צדקת אב לא תמחה ותמור חמאת היא חנשע (צ"ס גני' ג יד). וחמד כעדן ברכה וצדקה לעד חבון (סס מ יז) — ובתו"ס: דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא בעסתי בימי בלעם וכו' (כ' חלעזר, צרכ' ז). צדקה עשה הקב"ה בישראל שפורן לבין האומות (כ' חלעזר, סס' מז). ערבות שבו צדק משפט וצדקה גנוי חיים וגנוי שלום וגנוי ברכה (תנ"י י:). אחד לדון ואחד לצדקה (כ' עקינאל, סס יד). — *ובמשמ' מתנות לעניים וכו': מרבה צדקה מרבה שלום (חז"י ז ז). ארבע מדות בנותני צדקה, הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים עינו רעה בשל אחרים, יתנו אחרים והוא לא יתן עינו רעה בשלו, יתן ויתנו אחרים חסיד, לא יתן ולא יתנו אחרים רשע (סס ס יג). מעשר עני אין מורעין הימנו מלוח וחוב וכו' ואין פוסקין הימנו צדקה אבל משלחין הימנו דבר של גמילות חסדים וכו' (חוספס' פסח ד טז). צדקה וגמילות חסדים שקולין כנגד כל מצות שבחורה אלא שצדקה בחיים, גמילות חסדים בחיים ובמתים, צדקה בעניים, גמילות חסדים בעניים ובעשירים, צדקה כממונו, גמילות חסדים כניפו וכממונו (סס סס יט) ג' דברים סבטלין את הגוירה קשה ואילו הן תפילה וצדקה וחשוב וכו' (כ' לעזר, ירוש' תנ"י ז ח). מוטב שיתפרנסו מן של אביהן ולא מן הצדקה (כ"ס זן יקיס, סס גימ' ס ג). האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או שאחיה בן העוה"ב הרי זה צדיק גמור (סס' ס). אין הגשמים נעצרים אלא בשביל פוסקי צדקה כרבים ואין נותנין (כ"י יוסקן, תנ"י ס:). המקבל צדקה ואין צריך לכך סופו אינו

נאמר מן העולם עד שיבא לידי כך (כסנ' סח). אם שלמים וכן רבים וכן נגזרו ועבר וגו' אם רואה אדם שמונותיו מצומצמין יעשה מהן צדקה וכ"ש כשהן מרובין (כ"י עירלל צסס כז חמי וכו' חס, גימ' ז). אפי' עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה (מ"ר זוטרא, סס ז:). וילבש צדקה כשריון וכו' מה שריון זה כל קליפה וקליפה מצטרפ' לשריון גדול אף צדקה כל פרושה ופרושה מצטרפת לחשבון גדול (צסס כ"ח, צ"ס ט:). גדול העושה צדקה בסתר יותר משה רבינו וכו' (פול, סס סס). כל תענית שמליגין בו את הצדקה כאילו שופך דמים (פול צסס כ' ילמק, סס' לט). הרחמנין ומאכילי רעבים ומשקו צמאים ומלבישי ערומים ומחלקי צדקות עליהם הכתוב אומר אמרו צדיק כי טוב (דל"ר ז). מי מעמיד העליונים והתחתונים הצדקה שעושין ביד (כ"י חנל צסס כ' צרכים, מד"ר ויקי' כו). דודי שלח ידו מן החור, אמר רבי אמי בעני שמבקש צדקה (מד"ר סס'ס, פסעס). — ובספ"א: עוד כתבת כי הקהל עשו הסכמה וכו' שכל מי שיבוא לדור בכאן עם הקהל שיתחייב לפרוע עמהם בכל הוצאותיהם וצדקותיהם במס' ובכל צרכיהם (כ"י צ' קנז). אין רגילות להקרא צדקה סתם אלא מה שמתחלקין לעניים (תנ"י קולון ז). ידוע הוא דבלשון בני אדם לא מיקרי צדקה אלא מה שנותנים לעניים למאכל ולמשתה וכסות וכיוצא בזה (סס ז י). על כן יאמרו חמושלים בשר במלח תמלח ורכוש בצדקה (כ"י סענוז, חס"ק ח כד). — *גבאי צדקה, מחלקי צדקה: וגבאי צדקה משיאין לכהונה וא"צ לבדוק אחריהן (קדוש' ד ס). והא חלקי מגבאי צדקה ולא ממחלקי צדקה (כ"י יוסי, סס קס:). ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, אלו גבאי צדקה (כ"ס ס:). ועי' גבאי, עמ' 678). — *ארנקי של צדקה: גבאי צדקה וכו' מצא מעות בשוק לא יתנם בתוך כיסו אלא נותן לתוך ארנקי של צדקה ולכשיבוא לכיתו ישלם וכו' (מ"ר, סס סס). לא יתן אדם פרושה לארנקי של צדקה אלא א"כ ממונה עליה (תלמיד חכם) כרבי חגיגא בן תרדיון (כ"ח זן יעקב, סס י:). — *קפה של צדקה: קופה של צדקה נגבית בשמים ומתחלקת בשלשה (מ"ר, סס מ:). אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה, פעם אחת באה אשת לפניו בשני

מטות (מסלי י צ). צדקת תמים תישר דרכו וברשעתו יפל רשע צדקת ישרים תצילם ובהות בנדים ילכדו (סס יא ס-ו). רשע עשה מעלת שקר וזע צדקה שכר אמת בן צדקה לחיים ומרדף רעה למותו (סס סס יא-ט). בארץ צדקה חיים ודרך נתיבה אל מות (סס יא כס). צדקה תצר חם דרך ורשעה תסלק חמאת (סס יא ז). — צדקת השופט: ויהי דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו (ס"ב ס יס). ויקו למשפט והנה משפט לצדקה והנה צדקה (יסעי ס ז). למרכבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו להכין אתה ולמקדח במשפט ובצדקה (סס ט ו). ההפכים ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו (עמו' ס ז). לשלמה אלהים משפטיך למלך תן וצדקתך לבן מלך (ספ' עז ח). — וצדקת האל: ויגבה יי צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה (יסעי' ס יו). ושמתי משפט לקי וצדקה למשקלת (סס כס יז). — כסא אמת: אתה עשית עם עבדך דוד אבן חסד גדול כאשר הלך לפניך באמת ובצדקה ובישרת לבב עמך (מ"א ג ו). כי אם יהיה עמך ישראל כחול הים שאר ישוב בו כליון חרוץ שומץ צדקה (יסעי' יכז). כי נשבעתי וצא מצי צדקה דבר ולא ישוב (סס מה כג). הנשבעים בשם יי ובאלהי ישראל ויכירו לא באמת ולא בצדקה (סס עא ח). — ובמשמ' צדקת מענותיו של אדם: בצדקתי החוקתי ולא ארפה לא יחרף לבכי מימי (ליוז כו ו). — ג) במשמ' זכות המגיעה לאדם: מצדיקי רשע עקב שחד וצדקת צדיקים יסירו ממנו (סס ס כג). הוציא יי את צדקתו באו ונספרה בציון את מעשה יי אלהינו (יכמ' כח י). צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת רשע עליו תהיה (יסזק' יא כ). הון ועשר בביתו וצדקתו עמדת לעד (סס קיז ג). עשר וכבוד אתי הון עתק וצדקה (מסלי ס יס). אלהי השמים הוא יצליח לנו ואנחנו עבדיו נקום ובנינו ולבם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלם (כממ' ז כ). — ד) במשמ' ישע ושוב ונצחון: מקול מחצצים בין משאבים שם יתנו צדקות יי צדקות פרוזנו בישראל (ססעי' ס יא). ועתה התיצבו ואשפטה אתכם לפני יי את כל צדקות יי אשר עשה אתכם ואת אבותיכם (ס"א יא ס). קרבותי צדקתי לא תרחק וחשועתי לא תאחר ונתתי בציון תשועה לישראל תפארתה (יסעי' מו יז). כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט

תהי צדקתה, צדקתה, צדקתה, מ"ר צדקות, סעי' צדקות. קת, כנ' צדקתה, צדקתו (1) צדקתו, — א) כמו צדק, המעשה הנכון והטוב, כפרט בצדק, משפט וצדקה: כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך יי לעשות צדקה ומשפט (נכלס' יא יט). ויתא ראשי עם צדקת יי עשה ומשפטו עם ישראל (דנל' ג כח). שמו משפט ועשו צדקה (יסעי' נו ח). ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפצון כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלהיו לא עזב ישאלוני משפטי צדק קרבת אלהים יחפצון (סס כס ז). כי אני יי עשה חסד משפט וצדקה בארץ (יכמ' ט כג). והיו שלשת האנשים האלה נתיבה נח דניאל ואיוב המה בצדקתם ויצלו את נפשם (יסזק' יד יד). ואיש כי יהיה צדיק ועשה משפט וצדקה אל ההרים לא אכל ועינו לא נשא אל גלולי בית ישראל ואת אשת רעהו לא טמא ואל אשה נדה לא יקרב ואיש לא יונה וכו' (סס יא ס-ז). — ומ"ר צדקות, באותה משמ' (2): הלך צדקות ודבר מישורים מאם בבצע מעשקות נער כמיו סתמך בשחד וכו' (יסעי' לג יא). וגחי כטמא כלנו וכנגד עדים כל צדקתנו ונכל בעלה כלנו ועוננו כרוח ישאנו (סס קד ס). עשה צדקות יי ומשפטים לכל עשוקים (ספ' קג ו). כי לא על צדקתנו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים (דנ' ע יא). — ובמשמ' הכונת הצדק, מדת הצדק והישר, שבמעשיו ודבריו של אדם: והאמן ביי ויתשבה לו צדקה (נכלס' יא ו). השב תשיב לו את העבוס כבוא חשמש ושכב בשלמתי וברכך ולך תהיה צדקה לפני יי אלהיך (דנל' כד יג). ויי ישוב לאיש את צדקתו ואת אמתו אשר נתןך יי היום ביד ולא אביתי לשלח ידי במשוח יי (ס"א כו כג). ויעמד פינחס ויפלל ותעצר המגפה ותחשב לו לצדקה לדר ודר עד עולם (ספ' קו ג-כח). לא ויעילו אוצרות רשע וצדקה תציל

צורת הוכר, חסרת הסיום. וכן בא גם מ"ר צדקות במקומות רבים במשמ' צדק וצדקה, שהרי אין מין ומספר ממש במשנים משפטים כגון חסד ואמת וצדק, חיים ונעורים, חכמות וצדקות. ורק תולדות כל מלה ומלה בדברי ימי הלשון נתנו אח"כ לכל צורה וצורה את משמעותן המיוחדת.

(1) [כתיב צדקתו, קרי צדקתיו.]

(2) [עיי' בהערה הקודמת.]

לעולם ותוהתך אמת (שס קט קמז). כהניך ילבשו
צדק ותמיד ירגנו (שס קלז ט). לקחת מוסר השכל
צדק ומשפט וישרים (משלי ח ג). הגו רשע לפני מלך
ויכון בצדק כסאו (שס כס ט). האל יעות משפט ואם
שרי יעות צדק (חיוז ח ז). — שפט צדק, בצדק: לא
תעשו עול במשפט לא תשא פני דל ולא תהדר פני
גדול בצדק תשפט עמיתך (ויק' יע יט). שמע בין
אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו
(דנ' א יו). ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי
ארץ וכו' והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור
חלציו (ישע' יא ד-ה). והוא ישפט תבל בצדק ודין
לאמים במישרים (תהי' ע ט). פתח מִיך שפט צדק
ורון עני ואביון (משלי לא ט). — מִשְׁפַּט צדק: שפטים
ושטרים תתן לך וכו' ושפטו את העם משפט צדק
(דנ' יו יט). ישאלוני משפטי צדק קרבת אלהים
יחפצון (ישע' כח ז). — שוֹפֵט צדק: ווי' צבאות שפט
צדק בחן כליות ולב (יחז' יא כ). כי עשית משפטי
ודיני ישתב לכסא שופט צדק (תהי' ע ט). כי שרים
ישרו ונדיבים כל שפטי צדק¹ (משלי ח יו). — עיר
הצדק, גוה צדק: אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה
נאמנה (ישע' א כו). יברכך וי' גוה צדק הר הקדש
(יחז' לא כג). — מֶלֶךְ המלך לצדק: הן לצדק ומלך
מלך ולשרים למשפט ושרו (ישע' לז ח-ג) במשפט
נצחון וישע: מי העיר מסורת צדק יקראוהו לרגלו
יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש
גדף קשתו (ישע' מח ז). אמצתיך אף עזרתך אף
תמכתך בימין צדקי (שס טס י). אני וי' קראתיך
בצדק ואחזק בידך (שס מז ו). וי' הפך למען צדקי
יגדיל תורה ויאדיר (שס טס כח). הרעיפו שמים ממעל
ושחקים יולו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה
תצמיח יחד (שס נט ט). קרוב צדקי יצא ישעי וורעי
עמים ישפטו (שס נא ט). אז יבקע כשחר אורך
וארכתך מהרה תצמח והלך לפניך צדקה כבוד וי'
יאספק (שס כח ט). למען ציון לא אחשה ולמען
ירושלם לא אשקוט עד יצא כנגד צדקה וישועתה
כלפיד יבער (שס קנ ח). כשרתי צדק בקהל רב הנה
שפתי לא אכלא וי' אחת ידעת (תהי' מ י). — וכבנוי

לוי': בימיו חושע יהודה וישראל ישכן לבטח וזה
שמו אשר יקראו וי' צדקנו (יחז' כג ו). — גוה צדק.
כבנוי לאלהים: תחת אשר חשאו לוי' גוה צדק
ומקוה אבותיהם וי' (שס כ ז). — שיערי צדק, שער
שהצדיקים יבואו בו: פתחו לי שיערי צדק אבא כם
אודה יה (תהי' קיט יט).¹ — ובתו'ם: אינו יוצא ידי
עולמו עד שיוהרו צדק בהוראתו (פסלי דנ' קמד).
הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו ובנביאי
האמת וה צדק (נכנס לפני קהלת הספערס, פסלי יב
ט). האל הנאמן האומר, ועושה מדבר ומקיים כי כל
דבריו אמת ו צדק (נכנס אשר הספערס, שס טס י).
יודע היה צדקן של אחיו (כ"ס נר נחמן, מדיכ נכח'ט'
ג). ולא היה לו (לאבנר) לענות והיה כאילם ולא
הודה בצדקו של דוד וכו' נעשית כאילם ולא
אמרת צדק שלי (מדי' שופ'ט תהי' נח). אמר לחם
דוד, בצדק רדפתם אחרי שהתורה אמרה צדק צדק
תרדוף, או בצדק שפלתם אותי שהתורה אמרה
ב צדק תשפטו עמיתך (שס טס). — יִמְשִׁית צדק, כנוי
למשיחו של אלהים: שעתידים אבות העולם לעמוד
בנימן ואומרים לו, אפרים משיח צדקנו אף על פי
שאנו אבותיך אתה גדול ממנו (פסלי' כג, שס טס ט).
קטנ). — ובתפלה: כדבר האומר כשירי עוך על ידי
דוד משיח צדקך (קדוש, שסכית נפת). משיח צדקך
אמר לפניך שגיאות מי יבין וכו' (פסלי'). — גֵר צדק:
נבזרואדן גר צדק היה (גי' נז י). — ובתפלה: על
הצדיקים ועל החסידים וכו' ועל גרי הצדק ועלינו
יהמו נא רחמך (תהי' יח). — ובספ'ט: ושוב מלא
וכו' ו צדק שלם לא מנתח וכו' ובזורה לחשוב כקש
חוחח ושאר הטובות והתשועות וההצלחות תהיינה
לאילוף האדיר ולאחיו החשובים וכו' (מכתב כג סכ"ח
גאון, Texts a. Stud. I, מן, עמ' 98) והפילוסוף הירדע
ליונים אמר וה צדק שהוא היושר הוא החוק
השלמיות כלם (פס'ט פלקיכא, חננ' סמלוס ז ח).
JQR NS I, עמ' 486). ומנין ששאלת גירי הצדק
קרויה תפלה וכו' (כ"י אלנקאוס, מנחם המאור ז, 133).
ו צדק וו תפלה (שס טס 141). הכט ימין וראה
ה צדק והמשפט במלך הדבורים אפי בלע"ז מכלכל

¹ [בכתבות כנעני' נמצאים הצרופים: מלך צדק,
בן צדק, צמח צדק, (ע"י מלושין, אוצר הכתבות
המיניקיות, 77, ואמנם אפשר לקרא גם צדיקי].

¹ [בספרים נוסחאות שונות, יש שקראו ארץ
ת' צדק, ויש שהכתוב ארץ והקרי צדק, ע"י מנחת שי
ופרוש ר"י בן נחמיאש].

מכל מקום נקי הוא מדין מיתה וכו' וזה צדיק הוא שגמל דק בבית דין (כס"י, טמום כג ז). — ואמר הפיוט: כך קריבך יחוקו כך רחומיך יצטרפו כך שוחריך יתחשקו (כ"א, ט, נד חומק, ליגר 241).

— פנ"י, צ"י *מצדק, מצודק, — שגמלא צדק: ויסלף דברי צדיקים, שונא דברים המצודקים הנאמרים בסיני (מכ"י משפטים כ). — ובמהמ"א: דברי צדיקים דברים המצודקים, משפטי אמת (כס"י, טמום כג ס). וניתנו (הכחות החמריים) לצורך קיום הגוף כמכע ושישמש כחם האדם במדה משוערת ומצודקת (כ"י סלל מו"ק, טג"י, ספס, מ"א). ולשזור מצותיו על אמתתן כפי דיניהם המצודקים כי לכך נוצרו (סד"י גי'ילי סמועס). — סמדות ומשקלות מצדקות: צריך שיהיו הסמדות והמשקלות ישרות מצודקות ולא ירמה בהן (עומ"מ כלא). — צדיק מצדק, צדיק גמור: כעשה אשר אתם עושים אשר הרגתם צדיקים מצודקים⁽¹⁾ (יסימן סדק סה).

— פנ"י, *הצדק, צ"י מוצדק, — מצדק לעבדות, ראוי להיות עבד: עכרא דנן מוצדק לעבדו⁽²⁾ ופמיר ועמיר מן חורוי וכו' (כ"י יסודס, כוסס ארמי של עטר מכיסס ענד, גי'י, פ"י). — הצדק, היה הדבר צודק ונכון: קשה איך יוצדק להכיר הרגשת המאכל ע"י ראייה (כ"י בן עטר, חו"מ על הסודס, כלאס' ג, וסכל הססס כי עוג).

א. צדק, ט"ז, כ"י, צדקי, צדקה, צדקה, צדקה, צדקו צדקה, צדקנו, — א) הישר והטוב שראוי ונכון לעשות ולקבעו כחש: כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו יושבי תבל יחן רשע כל למד צדק בארץ נכחות יעול ובל יראה גאות יי' (ישע' כו ע-י). פגעת את שש ועשה צדק בדרכיך יוכרח (סס סד' ד). הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבבו (סס"י יז ז). חסד ואמת נפגשו צדק ושלוש נשקו אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף (סס סה יא-יב). כי מלכים ימלכו ורוגים יחוקקו צדק (משלי ס יס). — ובמשמ' אמת, דבר אמת: אנו יי' דבר צדק מגיד מישרים (ישע' מה יט). אחבת רע משוב שקר מדבר צדק סלה

(1) [בהוצ' גינצבורג (ע"י ססל): צדיקים גמורים].

(2) [דינו ספוס לעבדות שאין שום ערעור במכירה (לטון כס"י)].

(סס"י כג ס). ופיה אמונה יגיד צדק ועד שקרים מרמה (משלי יז י). — ובצרוף לשמות עצם, כחמורה לתאר, צדק, ישר, נכון, אמת, מאוני צדק וכדו': לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה מאוני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם (ויק' יז לט-לו). אכן שלמה וצדק יהיה לך איפה שלמה וצדק יהיה לך (דנ"י כס יס). מאוני צדק ואיפת צדק ובה צדק יהי לכם (יזק' מה י). ישקלני במאוני צדק וידע אלוה תמתי (איזב לא ו). — ובחי צדק: עמים הר יקראו שם יובחו ובחי צדק (דנ"י לג יט). ובחו ובחי צדק ובמחו אל יי' (סס"י ד ו). או תחפץ ובחי צדק עולה וכליל או יעלו על מוכחך פרים (סס כא כא). — מעגלי צדק, דרכים ישרות: ינחני במעגלי צדק. למען שמו (סס כג ג). — שפתי צדק: רצון מלכים שפתי צדק ודבר ישרים יאהב (משלי יז יג). — ב) תכונת הצדק, עשית הצדק: צדק צדק תרדף למען תחיה וירשת את הארץ אשר יי' אלהיך נתן לך (דנ"י יז כ). איבה היתה לוונה קריה נאמנה מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים (ישע' א כא). והוכן בהסד כסא וישב עליו באמת באהל דוד שפט ודרש משפט ומהר צדק (סס יז ס). שמעו אלי דרפי צדק מבקשי יי' (סס כא א). שמעו אלי ידעי צדק עם תורתי בלבם (סס סס ז). אין קרא בצדק ואין נשפט באמונה (סס סס ד). הוי בנה ביתו בלא צדק ועליותיו בלא משפט ברעהו יעבד חנם ופעלו לא יתן לו (יזמ"י כז יג). ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול ונתתי מכשול לפניו הוא ימות (יזק' ג כ). וארשתוך לי לעולם וארשתוך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים (סס"י ז כא). ועת לדרש את יי' עד יבוא ויורה צדק לכם (סס יג). בקשו צדק בקשו ענוה (פנ"י ז כ). שפמני יי' בצדקי ובתמי עלי (סס"י ז ט). יגמלני יי' בצדקי⁽¹⁾ כבר ידו ישיב לי (סס יח כא). וישב לי יי' בצדקי⁽¹⁾ (סס סס כס). והדרך צלח רכב על דבר אמת וענוה צדק וחורך גוראות ימינך⁽²⁾ (סס מה ס). צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך (סס פט יס). צדקתך צדק

(1) [כש"ב (כג כא-כס): בצדקתי].

(2) [ע"י כחערה לערך ענוה; ואם גניח שבא הפסס אחרי "על דבר אמת וענוה", יש כנראה לחלק ולקרא: צדקות ידך, (במקום: צדק ותורך), נזרואת ימינך, כהקבלה השכיחה בין ידך ובין ימינך].

(כ"ט זכ כחמק, יחש' פלס סוף סק ד.) — ובמחמ"א:
ה צ ד ק ת' לחכמים והודית שהן בדבריהם (מלמד על
עבור שנים כגד קע"ג, גני' ספטר ז, 457). בין מחצות
מצדיקי הרבים וכראש בני עליה הוא מסב (מכס)
אל רב הלי גלון, Texts a. Stud. I, ע"ן, 138). ולא
נסה הב"ה אותך אלא על שהיית מצדיק עצמך
ועובר על דברי חבריך (בראשית רבא, חלק, 146).
שהם מצדיקים הצדיקים ומכובדים הכובדים ממה
שמבטל העמידה ומקיים האמתית (כ"י ח"ט, חו"ד ח'
ופדעת השנים עשר). — ואמר הפיטן: הצדיק ילדיהם
אם נגדך תדשע וכשר נא בי רציתם ונשאת הטאתם
(רמז"ע, סדרים לציט שלחם, פזון ליוס' כפסלום אגורדס).
— "משמ' אשר, הוכיח שהדבר צודק: והר' ברוך
הניל השיב שאין עליו להצדיק החשבונו (פס')
מכ"י קולון כג). — "ובמשמ' עשה את הדבר צודק
ונכון: המצא בשירת הזאת כי בעבור המשקל נדחקו
האותיות והוצרך בהרבה מקומות להאריך ולהוסיף
אותיות כדי להצדיק המשקל והנגון ובמקומות
הוצרך לחסר אות או אותיות ג"כ מפני זה (כ"י
אצרנאל עה"ס, נסלם, ולחסי סידענו). — הצדיק במשמ'
הצדיק את הדין, קרא צדוק הדין: ובמעשה הגאונים
וצ"ל מצאתי בחנוכה לא הצדיק ולא הספידו
(סגלי סלקט, מנוכס קצ"ג). — "ובמשמ' בעל שכל,
מדרב"ר: ואעפ"י שאפשר לומר שהאחת הוא צורת
הגוף וזלתי במה שהוא גוף חי מתנפש והאחרת היא
צורה אנושית במה שהוא חי מצדיק ולפי"ז לא
יהיו ב' צורות עצמית מצד אחד (כ' סלל מויכנס, סגמי
הנסס ח, ליון ג, יד).

— הספ', נצטדק, — הצטדק פלוגי, בקש שיווד בצדקו
התאמת להראות צדקו, s'excuser; sich rechtfertigen;
to excuse oneself: ויאמר יהודה (ליוסף אחרי שנמצא
הגביע הגנוב ביד בנימין) מה נאמר לאדני מה נדבר
ומה נצטדק האלהים מצא את עון עבדך הגנו עבדים
לאדני גם מנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו (נכס'
מד יו). — ואמר בן סירא: אל תצטדק לסני אל
ופני מלך אל תתבונן (כ"ס גני' ז ס). — ובמחמ"א:
להיות וכו' על כל מי אשר יבקש ממנו דבר או
יתאונן אתו או יצטדק אתו (מפוסס מלכ"ס,
Texts a. Stud. I, ע"ן, 382). — "ובמשמ' יצא וכאי וצדיק
בדין: ואעפ"י שאינו צדיק שלא נצטדק בכית דין

להרשיע רשע. לתת דרכו בראשו ולהצדיק צדיק
לתת לו כצדקתו (מ"ח ס נג). מצדיקי רשע עקב
שחד (שע' ס כג). קרוב מצדיקי מי ירוב אתי (סס
כ ס). שפמו דל ויתום עני ורש הצדיקו (סס' סג ג).
מצדיק רשע ורשע צדיק תועבת יי' גם שניהם
(שני י' יס). הלילה לי אם מצדיק אתכם (ליונ כז ס).
— (ב) הצדיק את פלוני, עשה אותו צדיק: והמשכילים
יוחירו כוזה הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים (דני'
יג ג). — ובתוס': משום דהצדיקו את הצדיק
והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע, אלא
עדים שהרשיעו את הצדיק ואתו עירי אחרוני
והצדיקו את הצדיק דמיעקרא וכו' (סס' י').
לכשיקין אותו שנכרא בדמותך באותה שעה אני
בצדק אחזה פניך, באותה שעה אני מצדיקו
מאותה הגזרה, באותה שעה הן האדם היה כאחד
ממנו (מ"ד נכס' כח). המקום הזה (ירושלם) מצדיק
את יושביו (סס סס עג). מקום שהצדיקים
וקראתים אלהות שנאמר אני אמרתי אלהים אתם
שמה הרשע, שמה הרשיעו ועשו את העגל והשתחוו
לו (סס ויקי' כ). — "ובמשמ' האמין לפלוני: והיה
שלמה מחור על הפתחים שלש שנים ואמר אני
שלמה בן דוד אני קהלת וכו' הלך לישן אצל זקנה
אחת והיה בוכה כל אותו הלילה, אמרה ליה למה
את בוכה, אמר לה אני מבקש לוטר לך, למה שאין
את מצדקת אותי (מ"ד סס' גניסוט ג ז-ס, כט:).
— הצדיק עליו את הדין, כמו צדק עליו את הדין:
ולמודים צדיקים שמצדיקים עליהם את הדין
אברהם צידק עליו את הדין וכו' (ספסל ויס, עמיני,
מכ"י דמילוס). הן יושבין וקורין והוא (האבל) יושב
ודומם, הם עומדין ומתפללין והוא עומד ומצדיק
עליו את הדין (נכ' יע). בשעת פטירתו של אדם
לבית עולמו כל מעשיו נפרטין לפניו וכו' ואומרים
לו חתום וחותר וכו' ולא עוד אלא ששם צדיק עליו
את הדין ואומר להם יפה דנחוני (סע' יח). —
"ובמשמ' דנים דין צדק, מדקדים בו: כל המצדיק
את עצמו מלמטה מצדיקין עליו הדין מלמעלה
(כ' יוסק, סס ס). א"ל (בבבדנאצר לצדקיהו) יה
יצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי (סורי יח:).
ועי' פס' — הצדיק את פלוני, נהג בו מנהג של
צדקה: עני ורש הצדיקו, הצדיקוהו במתנותיו

הנה הקטנה וכו' היא הכוונת (למז' ללחצ' ד' ז, 87).
הנה היות הנשם אם נה ואם מתנועע יצדק בגשם
מכני אבל בגשם נעדר מקבל טבע לא יצדקו
עליו תנועה ומנוחה טבעית כמו שלא יצדקו על
האבן ראות ועיוון (כ"ח קרשקש, לוח סי' ג' ג').
אמנם למענות החולק נשוב שגם שיצדק במחלט
שלא יתחזה דבר מלא דבר, מכל מקום לא יצדק
אמרנו שלא יתהוו דבר כי אם מדבר אחר וכו'
(כ"ע ספורנו, לוח עמים, יז:). כי על כל דבר יצדק
בהכרח אחת משתים אם שימצא ואם שלא ימצא
(סס, כט:). ומה יתחייב שלא יצדק שם אדם על
כלם זולתי בשתוף השם בלבד (סס, מנ.). שראשוני
הסדרקים הוכיחו בראיות צודקות שזה הבנין
רצוני הפעל המרובע לא הונח כי אם כגזרות שלא
היה איפשר להשתמש בהן הכתיב בפעל הדגוש וכו'
ואמרתו עוד הסכרא הזאת בטענה אחרת והיא גם כן
צודקת (כ"ד יחל, לשון למודים ז' ג'). אמרנו כי
אם א"ס ומכאן הראשונה הוא האחר השווט המתעלה
למעלה על כל שכל ורצון לא יצדקו בו השכלה
ומושכלים רצון ורצויים (פער סעמים לנ"ח אייכל, ס'
א, לו:). ותמיד היה מתרעם הר' יעקב רוביו כי
החשבונו שהיה שולח לו הר' משה הנזכר לא היו
צודקות (שו"ס מוהרש"ס נח).

—נפש, נצדק, — נצדק דבר, הושב לו צדק, נתברר
צדקו: עד ערב בקר אלפים ושלש מאות ונצדק קדש
(דני' ס' יד). — ואמר הפיוט: הצופה לרשע וחפץ
בה צדקו (1) (סלומז' זיד, מוסף כ"ה).

—פני, צדקה, הצדקי, צדקה, צדקו צדקה, — צדק נפשו
עשה את עצמו צדיק: צדקה נפשו משכה ישראל
מבגדה יהודה (ינ"ג ג' יא). — צדק את פלוני, גרם
שיחיה פלוני צדיק, שיגדא צדיק: ושטרון כחצי
הטאתיך לא הטאה ותרבי את תועבתיך מהנה ותצדקי
את אחותך בכל תועבתיך אשר עשית וכו' וגם את
בושי ושאי כלמתך בצדקה אחותך (ימז' יו נא-נב).
— ובמשמ' אמר שהוא צדיק: באיוב חרה אפו על
צדקו נפשו מאלהים (חיוז נב ג). — ובמשמ' הצדק:
אם יש מלין השיבני דבר כי חפצתי צדקה (סס לג לב).

— ג) היה צדיק, הלך בדרך הצדק והישר, gereecht
sein; être juste; to be just: אם לכה אמיץ הנה
ואם למשפט מי יועירני אם אצדק מי ירשיעני תם
אני ויעקשני (סס ע יט-כ). אם רשעתי אללי לי
וצדקתי לא אשא ראשי (סס י יט). מה אנוש כי יוכח
וכי יצדק ילוד אשה (סס יט יד). החפץ לשדי כי
הצדק ואם בצע כי תתם דרכיך (סס כז ג). כי אמר
איוב צדקתי ואל הסיר משפטי (סס נל ס). — וצדק
מפלוגי, היה יותר צדיק: גם את שאי כלמתך אשר
פללת לאחותך בהטאתיך אשר התעבת מתן
הצדקה ממך (ימז' יו נב). — צדק עם פלוגי, היה
צדיק לעמ' פלוגי: ומה יצדק אנוש עם אל ומה
יוכה ילוד אשה (חיוז כד ד). — ודבר משפט, רוחני,
צדק המשפט, נעשה בצדק ובישר: משפטי יי' אמת
צדקו יחדו (ססל' יט י). — ד) הוכיח כי צדק: הוכיחו
נשפוט יחד ספר אתה למען הצדק (יט' מנ כו).
הרב דברים לא יענה ואם איש שפתים יצדק (חיוז
יא ג). — צדק לפני פלוגי: ואל תבוא במשפט את
עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי (ססל' קנב ג). —
צדק בפלוגי, ע"י פלוגי, בכחו, בעזרתו: בוי' יצדקו (1)
ותהללו כל זרע ישראל (יט' מנ כה). — ובתו"מ:
יכול אם צדק בדיני יצדק בדיני ת"ל כי לא
אצדיק רשע (יכ"ס קנ"ד ג). — ואמר הפיוט: אנוש
איך יצדק פני יוצרו והכל גלוי לו תעלמו
ומחרו (כ"ח קליר, חנוט ח"ך ילק, מוס' יוס"כ). —
"ובמשמ' חשב מהשכה נכונה, בן לאמת, היה נכון
ואמת, וזני' מו"ט, צדק: והמסופר הצודק המקובל
כבר אמת אצלנו היעודים (כ"י ח"ס, כח"י ס' יד).
והגזירות שהם מאלו המפורסמות אין הם צודקות
בכל ולא מכזבות בכל (כ"ע פליקל, לח"ס סכ"ס א'
12). כל משפט שיחזור נשואו לנשואו ונשואו לנשואו
אם נשאר צודק כמה שהיה קראנו אותו הפוך
המשפט או משפט מהופך (כ"מ ח"ס, מלום סהגין ס).
כי בזה יוכנו לו הקדמות רבות בדרוש דרוש מאלו
הדרושים ויקל לנו לברור הצודק מהם מהבדלי
צודק (לנ"ג, מלחמי ס', סקד'). מכל זה נתברר על
כמה אופני יצדק אמרנו שכל הפועל (מנחם קלח'ס
קופמן, 66). אמנם (ההקדמה) הגדולה וכו' היא צודקת

(1) [כך במחזור נוס' אשכנזי, בנוס' רומי:
לה צדיקו. ובפיוטי יגאי (זולאי, שלם): הצופה רשע
וחפץ לה צדיק.]

(1) [בעקר במשמ' ינצחו, ע"י צדיק בהוראה
מקבילה.]

צדק

צֶדֶק ^{ט"ו} — בית החלון, המרכב משתי קלפות, והחמר המוהיר שבתן (1) Muschel, Perlmutter; conque, coquille, naere (de perle); shell, conch, mother-pearl; of-pearl ודע מהותו הוא צדף כלו מנן הדג (קלנון, לוח הסמים). האון הוא מכר נכרא לשמע והושם לה וכו' עקלקול כמו צדף (סג ג ד ח). מהחלב שעמד בלילה בצדף הוא כיסוי דג משבח מאד (כרצוני, לוח סיים, נחשכנס הילדים, כ"י גיהמ"ד שבער).

צֶדֶקָה ^{ס"ג} — חמר לכלי חרס הרומה לצדף, חרסינה, Porzellan; porcelaine; porcelain; מעל יסעל (אור האורית) על קצת גופים כמיים משנה את סגולת האבחתם, סדרה את גונה של הווכית ושל הצדפת (porcelaine) (ספספה סגה ד). **צדק** ², מסנו 'הצדק, 'הצדקה, 'הצדקות, *צדוק, א. צדק, 'צדקות, צדק, צדקה, 'צדקות, *צדקן, 'צדקני.

צֶדֶק ^{ס"ט} צדקה, צדקתי, צדקת, צדקו, מצדק, צדק. מצדק צדק, יצדק, צדק, יצדקו, צדקו, מצדקנה, — (א) היה לו הצדק, Recht haben; avoir raison; to be right — צדק ספלוני, היה לו הצדק נגד סלוני, יותר ספלוני; ויכר יהודה ויאמר צדקה סמני כי על כן לא נחתיה לשלה בני (נכאס' לם כו). — וסחם צדק: לך לבדך חסאתי והרע בעיניך עשיתי למען הצדק בדברך תוכח בשפטך (ספלי נא ו). — (ב) היתה האמת כמו שהוא דבר, במה שהוא עשה: מי בתם יגיד זאת וראשנות ישמיענו יתנו עדיהם ויצדקו וישמעו ויאמרו אמת (יסע' מג ט). אך אמרת באוני וקול מלין אשמע וך אני בלי פשע וכו' הן תנואות עלי ימצא וכו' הן זאת לא צדקת אענך (איזב לג ס-יב).

(1) [ע"פ הערב' צדק, צדפה א], ובסון החרש יש שהשתמשו במלים צדפה בסשם' oyster, צדפי במשם' [shellfish].

(2) בערב' צדק ב) [אף בערב' הדרומי, בכתבות כנעני, באוגרית' ובארמ' צדק, מסנו בארמ' סקראית צדקה, בתעודות יב אף צדק כמו בעבר' ועוד, ובסורי של בבל וא"י ודק, וכן בכתבות חרמור. באשורי אין שרש זה, אבל מצוי הוא בשמות פרטיים של בני סערבא, ובמלה שאולה satukku, קרבן צדק].

(א) صدق, صدقة (ב) صدق

צדיק

ומשיניהם נעשה אות הצדיק. והוא רמז על גון הנפילה שאין לה תקומה (ספר הסיים, זכיום לו, י:). — ואמר המשוור: ושכתה לצדיק או התעלים אשר עלים להר שמים עצלים, אוי צדיק למא צדה לקחתו וכה דבר לאחיו בחמתו (כ' שלמס שרצני סהס, לקוטי קדמונים, 18).

צִדִּיקוֹת ^{ט"ז} — תכונת הצדיק: כבר ידעתי על צדיקות כם ונדיבותכם עליהם על כל ביראה ח' ובענוה (מכתב לק"ק ניוח, Texte a. Stud. I, מן, 492).

צִדְעָה ¹ מסנו צדע, צדע, *צדע.

צִדְעָה ² קל לא נמצא.

— ^{הסע'} הצדיע, — שם ידו על צדעו לברכה צבאית, salutieren; saluer; to salute: חילים ברחנים היו אוסרים עליו שהוא קם בכל בוקר ומצדיע כלפי ה'מוגדיר' שלו התלוי לו שם על חקיר (יסודס שטינכנב, צימים הסס, ספסל טו, 393).

צִדְעָה ², ס"ו, מו"כ צדעים, או צדעים, — צד המצח מתחת למאות השער, רקה, Schläfe; tempe; temple: פאת ראשכם, סוף ראשכם ואלו הם הצדעים מיכן ומיכן (ספסל ויס, קדוסיס סק ו). פאת ראשו סוף ראשו, ואיוהו סוף ראשו, זה המשוה צדעיו לאחורי אונו ולפדתו (ס"כ, מכוס כ:). למה חולד דומה במעי אמו, למנס שמקופל ומונה, ידיו על שתי צדעיו וכו' (כני ספסלי, נדה ל:). — ובסחסיא: והוגרני צדעי מספס ועד עצרת, יש ספרש ואומר וחוגרני צדעי ס"י וחוגר אני צדעי ראשי וכו' (סנדך סנכני). ומרביטין הן במין שלשלאות של זהב וקבועין בטומפת ותלויין מצדעיה ועד לחייה וכו' (סס סנדך טטס). גדולי הרופאים מקיוין באחד סעורקים שברקותים אף צדעים עד עשר ליסרין ויותר ואמרו שאין בה סכנה (עוניה כן, מעסה עוניה, גים סדס לו, לו:). וכאכ הראש האכור ודפיקה בצדעים ויקיצה יחירה וכו' (סס, משמח ססס, סקד, קיב:).

(1) [ע"י צדע, הערה].

(2) [כן בארמ' ובסורי צדעא, בערב' צדע' א].

(א) صدغ

מד"כ נחלש' מע). — צדיק עולמים, באותה משמ' :
 ובר צדיק לברכה, אמר להם נביא לישראל בשעה
 שאני מוכיר צדיק עולמים אתם תנו ברכה (מכניס
 נן חסי כיצ"ח, יומל לז). — *ובהשאלה שם לעמוד של
 הארץ: הארץ על סה עומדת וכו' על עמוד אחר
 וצדיק שמו שנאמר וצדיק יסוד עולם (כ"ח נן
 סמוט, מני' ינ). — ובתפלה: על הצדיקים ועל
 החסידים ועל זקני עמך בית ישראל וכו' יהמו נא
 רחמך (תפלה י"ח), בפי ישנים תהלהלל ובדברי
 צדיקים תתברך ובלשון חסידים תתרום ובקרב
 קדושים תתקרב (שמש, סמיח שנס). ובכן צדיקים
 יראו וישמחו וישרים יעלו וחסידים ברינה יגילו
 (תפלה כ"ח), אם מובים הם (החלומות) חוקם ואמצם
 ויתקומו כי זכהם כחלומות של יוסף הצדיק (כזנו
 טל מולס, נכנס כסניס). — ובסהמ"א: מה אומר
 לאהובי הכהן הצדיק השחור ר' פנחס (Texts
 and Stud. I, יעקב מן, 468). ואילו לצדיקי עולם
 משלם מידה כנגד מידה, יעקב אבינו רימה באביו
 בעורות גדוי העוים ובניו רימו בו בגדי עוים (קטעי
 מדנס וסגדה, נכזי סכטר ח, 140), ומיד עומדין ישראל
 וכל צדיקי עולם ומבקשין רחמים לפני הקב"ה
 (סס טס, 184). ויש תחיית המתים אחרת בימות המשיח
 לצדיקי ישראל שחתו בגלות (ריעצ"ח למס' כ"ח
 סלק ח, כג), כי הצדיקים אוהבים הממון הרבה
 כאשר הונה לכונת השלמות (טו"ח נדנר למוד הסכמות
 דברי סמיס, טט), הנא עמוד אחר מן הארץ עד
 לרקיע וצדיק שמו על שם הצדיקים, וכשישראל
 צדיקים מתגבר ואם לאו מתחלש (ריקטני עס"ח,
 נחלש' יד). אם תראה רוע הסדר בעולם השפל
 בענין הרשעים שלוי עולם השנו חיל אשר תעז
 ידם תרום ימינם לעשוק ולגזול וצדיקים יכשלו
 כם, אל תתסה וכו' (כ"י מוסקטטו, נסולוס יסודס, דכוס
 מל). — *ובמשמ' רבי של חסידים, ואמר המשוור:
 האספר מלחמת אכרם וכדלעמר או גבורת הצדיק
 ביום ליג בעמר כי כבש את לילית אשת סמאל (יל"ג,
 עספ זו מה ססס עליס, כל סיכוי ח, 110). — *ול"ו
 צדיקים, שלשים וששה צדיקים שסצויים תמיד בעולם,
 נמצא בסהמ"א¹). — ולהגדלה ונחק, *צדיקים סצדיקים,

ע"י צדק. — נק' *צדקת, מ"ל צדיקות: אם למרים
 הצדקת לא נשאתי לה פנים ברין ק"ו לשאר בני
 אדם (ספרי דברי ח'), ועלה הדס, וזאסתר הצדקת
 שנקראת הדס (כ"ס נר נחמני, מני' י). והיתה הגר
 אוסרת להם, שרי גברתי אין סיתרה כגלוית נראת
 צדקת ואינה צדקת, אלו היתה צדקת ראו
 כמה שנים שלא נתעברה ואני כלילה א' נתעברתי
 (כ' מליכ, מד"כ נחלש' מס), מעולם לא נזקק הקב"ה
 להשיח עם אשה אלא עם אותה הצדקת ואף היא
 ע"י עילה (נכס כ"ח נר סמוטו, סס טס), אביה רמאי
 ואחיה רמאי ואף אנשי מקומה כן, והצדקת הזו
 שהיא יוצאה מביניהם למה היא דומה, לשושנת בין
 החוחים (כ' ילמק, סס טס סג), יו"ד של שרה עלתה
 ונשתמחה לפני הקב"ה, אמרה לפניו, רבוננו של עולם
 עקרתני משמח של אותה צדקת (כ' יסוטע נן קססס,
 סס ויק' יט), ועליה (על רחל) נאמר כסף נבחר
 לשון צדיק, לשון צדקת (סס נמד' יד), והנה נותרה
 בה פלטה, המוציאים אין כתיב כאן אלא המוציאים,
 כוכות הצדיקים והצדיקות הנביאים והנביאות
 שיעמדו סמנו (כני, סס סס"ס, מסכני). שם אתן את
 דודי לך, שם אני נותנת הצדיקים והצדיקות
 והנביאים והנביאות שעמדו סמני (סס סס, נסכניס
 לכניס), כל הכנים שהקב"ה עתיד ליתן לך יהיו סן
 הצדקת הזו (סס כוס, ויסי ניסן). — ובסהמ"א: היתה
 (אשתו של נח) צדקת וחולידה צדיקים (כמנ"ן, נחלש'
 ד כ), עיני בגרה מים בלי הפגות על זאת הצדקת
 אחותי ז"ל (לקוטס מנסקס ססקס סל ק"ק וכמיסל,
 מק"י, 9), הצנועה הצדקת החסודה (נוסס מלנס
 מעזן מסמלס ססס טססס), וחיה לאותו ר' יוחנן אשה
 יפה וצדקת סאד (סגס מעסיוס, REJ 1896, 289),
 והיותר נכון אצלי שאברהם לא לקח עצי עילה
 מביתו פן תשאלהו הצדקת כמו ששאל בנה הנח
 האש והעצים ואיה השה (כ"י אכננלל עס"ס, ויכל,
 ויססס אכנסס).

ב. *צדיק, צדק 1), ש"ו, — כמו צדי, שם האית צ, ומ"כ
 צדיקים: כתב לאלפים עינים ולעיינים אלפים
 וכו' לגמלים צדיקים ולצדיקים גמלים וכו'
 הרץ אלו יגנוו (ספרי דברי לז), — ובסהמ"א: הצדיק
 שהיא צורת הנון הנושאת אות היורד על שכמה

¹ [ע"פ דברי אביו (סוסס מס): לא פחות
 עלמא מתלתין ושיחא צדיקי וכו'.]

¹ [ואולם ע"י צדי והערה שם.]

והצדיקו את הצדיק והרשעו את הרשע (דנ' כב ח).
 ויהי בבקר ויצא ויעמד ויאמר אל כל העם צדיקים
 אתם הנה אני קשרתי על אדני ואהרנהו (ע"ג י ט).
 מצדיקי רשע עקב שחד וצדקת צדיקים יסירו ממנו
 (יפ"ט ס כג). צדיק הראשון כריבו ובא רעהו וחקרו
 (משלי יח יז). וברות עמו הברית וכו' וחכם את
 דבריו כי צדיק אתה (כס"ו ע ח). ואתה צדיק על
 כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו (שס
 טס לג). כי צדיק יי' אלהינו על כל מעשיו אשר
 עשה ולא שמענו בקולו (דנ' ע יד) — צדיק מפלוגי,
 צדיק ביחס לבעל דינו: צדיק אתה ממני כי אתה
 גמלתנו הטובה ואני גמלתיך הרעה (ש"א כד יז). —
 וביחס דאליהם: הטאתי הפעם יי' הצדיק ואני ועמי
 הרשעים (שמו"ט ע כז). צדיק הוא יי' כי פיהו מריתי
 (איכ"ה א יח). ויבנעו שרי ישראל והמלך ויאמרו צדיק
 יי' (דנ"ג יב ו). — ג) במשמ' מי שנחאמתו דבריו
 שגצה ברוך או במלחמה: מי הגיד מראש ונדעה
 ומלפנים ונאמר צדיק (יפ"ט מא כז). מי השמיע זאת
 מקדם מאז הגידה. הלא אני יי' ואין עוד אלהים
 מבלעדי אל צדיק ומושיע אין זולתי (שס מט כח).
 היקח מגבור מלקוח ואם שבי צדיק ימלט כי כה
 אמר יי' גם שבי גבור יקח ומלקוח עריו ימלט (שס
 מט כד-כה). הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא
 (זכר' ט ט). — ואמר בן סירא: ברבת אל בגרל
 צדיק ובעת תקותו תשרה (צ"ס גנ"י יא כז). מה
 יחובר ואב אל כבש כן רשע לצדיק נאצל (שס
 יג יז). נח צדיק נמצא תמים בעת בלה היה
 תחליף. (שס מד יז). — ובתו"ס: כל העוסק בתורה
 לשמה וכו' ומבשרתו להיות צדיק וחסיד ישר
 ונאמן ומרחקתו מן החטא וכו' (כ' מליכ, אנוס ו א).
 צדיק בצדקו תובע ומביא ראיות (ספ"י דנ"י טז).
 עתיד הקב"ה ליעשות ראש חולה לצדיקים
 לעתיד לבוא, מה טעם שיתו לבכם לחילה, לחולה
 כתיב, והצדיקים מראין אותו באצבע ואומר כי
 זה אלהים אלהינו וכו' (כ"י מנינה, ינוס' מו"ק ג ז).
 אמר לפניו (משה), רבונו של עולם, מפני מה יש
 צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו, יש רשע וטוב
 לו ויש רשע ורע לו, אמר לו, משה, צדיק וטוב
 לו צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו צדיק
 בן רשע, רשע וטוב לו רשע בן צדיק, רשע ורע
 לו רשע בן רשע (כ' יומן משום כ' יוס', דנכ' ז).

צדיק וטוב לו צדיק גמור, צדיק ורע לו
 צדיק שאינו גמור (שס טס). שלא יאמר אותו
 צדיק ועבדו וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו
 ברכוש גדול לא קיים בהם (כ' ינ"א, דנכ' ט-ט-ט).
 מי כחקדוש ברוך הוא שיוורע לעשות משרה בין שני
 צדיקים בין חוקיהו לישעיהו (שס י). כי החיים
 יודעים שימותו, אלו צדיקים שבמיתתן נקראו
 חיים (כ' מ"ח, שס יח). צדיקים יצר טוב שושן
 וכו' רשעים יצר רע שושן וכו' בינונים זה וזה
 שושן (כ"י הגלילי, שס קא). עתיד הקב"ה לעשות
 מעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של
 יצחק (נשס כז אסי, ספ"י קט). ג' ספרים נסתחין
 בריה אחד של רשעים גמורין ואחד של צדיקים
 גמורין ואחד של בינוניים, צדיקים גמורין
 נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורין נכתבין
 ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים תלוין ועומדין
 מריה ועד יח"ב (כ' יומן, כ"ס מז). כל ימיו של
 אותו צדיק היה מצטער על דבר זה (נשס כ' מניס
 צן גמלאל, דנ"י כג). מתחילת בריית העולם צפה
 הקב"ה מעשיהם של צדיקים ומעשיהן של
 רשעים (כ' ינ"י, מד"ר דנ"א ג). נוקב נקב מנייהגם
 והרתיה כל העולם על יושביו לשעה קלה, אמר
 הקב"ה צדיקי¹ בצער והעולם ברוח (פול, שס טס
 מ"ח). הקב"ה מתיאש מן הצדיקים בעולם הזה
 אבל חוזר ומרחם עליהם (כ"ס צן לקיט, שס איכ"ה ג).
 — *כתאר לאיש פלוגי, שמעון הצדיק וכדו': שמעון
 הצדיק היה משירי אנשי כנסת הגדולה (אבות א
 ג). אותה שנה שמת בה שמעון הצדיק אמר להם
 בשנה זו הוא מת (פ"ר, יומא לג). גאדם שטוב לפניו
 נתן חכמה וזעזע ושמתה, זה מרדכי הצדיק וכו'
 (כז אג"ז דכ סכאל, מנ"י י). אליהו הצדיק היה
 מחזיר על תפוחי רעב שבירושלים (פנ"י סג). —
 *צדיקו של עולם, כנוי לאלהים: (אמר אברהם) לא
 את הוא צדיקו של עולם, צדק עצמך עמהם (עם
 צדיקי סדום) ויעלו למנין חמשים (כ' יסודס צד סימון,

¹ [הכסוי צדיקו (של האל) עבר במי
 היתודים לערב, ושם הבינוהו כמשמ' צדיק² בערב,
 ירד; ולפי זה נקרא אברהם בקראן: חליל אללה³],
 ירד האל, ועירו של אברהם, חכרון, נקראת בערב
 אלח'ליל⁴], חיריד.]

² صديق ³ خلیل ⁴ الله * الخلیل

ואין רשע וצדיק יסוד עולם (סס סס כס). צדיק מצר
נחלק ויבא רשע תחתיו (סס יא ס). שחק לרעתו אהיה
קרא לאלוה ויענהו שחוק צדיק תמים (חיוז יז ד).
יש צדיק אחד בצדקו ויש רשע מאד כרעתו אל תהי
צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם (קל' ז יז-י).
כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא
(סס סס כ). צדיק בעיניו, שחושב את עצמו לצדיק;
וישבתו שלש האנשים האלה מענות את איוב כי
הוא צדיק בעיניו (חיוז לב ח).—ובחקבלה לאביון (1):
על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו
על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים (עמו' ז
ו). צוררי צדיק לקחי כפר ואביונים בשער המו (סס ה
יז).—מלך צדיק, שעושה משפט וצדקה: והקיסמתי
לדוד צמח צדיק (2) ומלך מלך והשכיל ועשה משפט
וצדקה בארץ (ימ' כג ס).—ועל האלהים: אל אמונת
ואין עול צדיק וישר הוא (דנ' לב ד). צדיק אתה יי'
כי ארוב אליך (ימ' יז ח). יי' צדיק בקרבה לא
יעשה עולה בבקר בבקר משפטו יתן לאור לא נעדר
(לפ' ג ס). יגמר נא רע רשעים ותכונן צדיק ובחן
לבות וכליות אלהים צדיק (סס' ז י). כי צדיק יי'
צדקות אהב (סס יא ז). חנון יי' וצדיק ומלהינו
מרחם (סס קי ס). צדיק אתה יי' וישר משפטך (סס
קיע קלז). יי' צדיק קצץ עכות רשעים (סס קע ד).
צדיק יי' ככל דרכיו וחסידי' ככל מעשיו (סס קמ יז).
האף שונא משפט יחבוש ואם צדיק כביר תרשיע
(חיוז לב יז). צדיק אתה כי נשארנו פליטה
בהיום הזה (עז' ע יא). — חקים ומשפטים
צדיקים, חקי ישר וצדק: ומי גוי גדול אשר
לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת
אשר אנכי נותן לפניכם היום (דנ' ד ס).—(ב) צדיק,
כמו צדק במשפט זה או זה, באשמה זו או זו, כמו
נקי: אדני הגוי גם צדיק תהרג (נלש' כ ד). מדבר
שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרג (עמו' כג ז). כי
יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום

(1) [אמנם אפשר להבין אף בשימוש כגון זה:
על מכרם בכסף צדוק, עני מעפ'י שהוא צדיק ולא
חטא, אבל לא מן הנמנע הוא שלא הכרח מלה
עברית קדומה צריק, המקבילה אל צריק, המשמשת
בעברית של השמרונים במשמ' נצרך, עני ועי'
צרך, הערות.]
(2) [ועי' צמח.]

א. צדיק, מוס' מ' צדיקים, צדיקים, צדיקים, — (א)
מי שעושה צדק ומשפט, את הטוב והישר,
בכל דרכיו, בנגוד לחטא, רשע, פושע, gerecht;
tugendhaft; justo, vertueux; just, virtuous : נח
איש צדיק תמים היה כדרכיו את האלהים התהלך
נח (נלש' ו ט). ויאמר יי' לנח בא אתה וכל ביתך
אל תחבה כי אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה (סס
ז ח). ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם
רשע אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר האף
תספה ולא תשא למקום למען חמשים הצדיקים אשר
בקרבה חללה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק
עם רשע והיה בצדיק כרשע (סמ יא כג-כד). אף כי
אנשים רשעים הרנו את איש צדיק בביתו על משכבו
(ס' ד יא). והשיב יי' את דמו על ראשו אשר פגע
בשני אנשים צדיקים ומכים ממנו ויהרגם בחרב (מ'א
ז לב). אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו
(יסע' ג י). מכנף הארץ זמרת שמענו צבי לצדיק ואמר
רוי לי רוי לי אוי לי בגדים בגדו ובגד בוגדים
בגדו (סס כד יו). הצדיק אחד ואין איש שם על לב
ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף
הצדיק (סס כז ח). ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול
ונתתי מכשול לפניו הוא ימות וכו' ואתה כי הוהרתו
צדיק בלבתי הטא צדיק והוא לא חטא חיו יהיה
(יס' ג כ-כא). הגני אליך והוצאתי חרבי מתערה
והכרתו צדיק ורשע (סס כא ס). בי ישרים דרכי
יי' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (סו' יד י).
כי רשע מבחיר את הצדיק על כן יצא משפט מעקל
(מק' ח ד). למה תכית בגדים תחריש בבלע רשע
צדיק ממנו (סס א יג). הנה עפלה לא ישרה נפשו
בו וצדיק כאמונתו יהיה (סס ז ד). ושכתם וראיתם
בין צדיק לרשע בין עבד אלהים לאשר לא עבדו
(מל' ג יא). כי יודע יי' דרך צדיקים ודרך רשעים
תאבד (סס' א ו). בי השותות יחרסון צדיק מה פעל
(סס יא ג). תמות רשע רעה ושנאי צדיק יאשמו
(סס לד כז). נער הייתי גם וקנתי ולא ראיתי צדיק
געוב וזרעו מבקש לחם (סס סס כס). ימחו מספר
חיים ועם צדיקים אל יכתבו (סס סט כט). צדיק כתמר
יפריח כאור בלבנון וישגת (סס לב יג). כי לא ינות
שבט הרשע על גזול הצדיקים למען לא ישלחו
הצדיקים בעולתח ידיהם (סס קס ג). פעלת צדיק
לחיים תבואת רשע לחטאת (מס' י יו). בעבור סופה

הצדידה והנטיה מכנגד הפני' הושאל ג"ב לכל הפעולות הנעשות בתחבולה מצד (סוף, סס סס מו:). **צִדְיָהּ**, ט"ו. — סס"ס מן א. צִדְהָ, כונה ורצון לעשות הרבר¹, Absicht; intention: ואם בשנאה יהדפנו או השליך עליו **צִדְיָהּ** ויסת (נמדי לס: כ). ואם כפתע בלא איבה הדפו או השליך עליו כל בלי בלא **צִדְיָהּ** (סס סס כב). — ובסה"מ: **צִדְיָהּ** הספר ומסרתו (כפי זן נס, לקוטי קדמוניות, ח). חפצנו בצדיה בדבור על גשם וגוף וכו' אלמלא היותינו חפצים בצדיה בו היה המשפט ככל בשנה (ספר הישר (העניות) ליטועס זן יסודס סקל², 9). **צִדְיָהּ** היא כשדכנות לקדש איש אשה (יבדס סקס, סעל ססס, סס"ס ד"ס ססס). **צִדְיָהּ** ראוי שידע האדם רשומי של ספר, הוא מסלול. ומחרת ומענה הספר וכו' (סס סס כד). ידיעת סכתו וצדייתו וענינו שאמר ואריב עמם ואקלל ואכה מהם אנשים ואמרם וכו' עד שיושבו ויחקנו את אשר עווחו בתורת אל ומצותו (סס סעל, נלמט). ומצדיית הנביא למדנו שהוא מותר ביום השבת כגון השלטול מטה שאמר אכלוהו היום ומה שנמנע מלהעשות בשבת וכו' (כ"א סקל³, גן עדן, ססס יס, לר). אך מה שיש לנו לומר שהאומה ידעה בחתר אלו הדברים מצדיית השליח ע"ה והעתיקו אותם האומה דור אחר דור (סס, סססס יז, נב). והסגלנו על הקדש שהוא נגיעה בלא בינוני למח שידענו מצדיית הנביא (סס, יססס, סס"ס, ססס:). אחרי כן באר הרוצח במתכון מטה שאמר ואם בשנאה יהדפנו וחלקו לשלשה חלקים בשנאה ובאיבה ובצדיה וכו' והצדיה הוא שרצה להרגו לא מפני שנאה אלא כדי לקחת ממנו (סס, נזיקס, קעז). לא אכחד ממך כי בצדיה הסתרת ממך עד כח את שלי מאמרים בלשון אשכנו וכו' (ילג, סגסס ח יז). — ואמר הפיטן: על חטא שהטאנו לפניך ביצדיית ריע (ינא, על סעל סעטאנא קונו ליס"כ, זולא, סכנ). מרשו כל שכניה כנפיה בצדיה גם ירקו כפניה ווי' שם היה (לכ"ע, סלס, קסס, ססל ח, 174). — ואמר המשורר: אמר לאשר הציקוהו בודונים ובצדיה וממנו סח ללכדהו וארבו לו כמו חיה (כ"ס סגסס, סססס, ססס, 11).

(1) ועי' א. צדה, הערה.

ד"ע 5, ציה"מ יליק ג, 48). נעימות אינן נמצאות אצל היהודים והיא הצד"י מאמרם קצב ומ' מן עמים והגיון מן גינימ"א (ססס יליקס לזוטס זן ססס, כב). המראה הג', גם צד"י נלוה עם השי"ן והסמך, רק התי"ו מתחלף במ' בהתפעלת עם צד"י למען הראותה כי לולי נתחלפה בטי"ת נהפכה הצד"י לסמך בלשון כמו אלה מה נצטרך היה ראוייה לומר נצטרך בתי"ו, ולא נוכל לדבר כן כי נשבר כח הצד"י ונתחלפה לסמך ויהי נצטרך, ובהראותינו הצד"י במכמא נחלש כח תי"ו ויהי מוצאה הטי"ת חלושות התי"ו והראות הצד"י, כי הצד"י מיסוד המלה והתי"ו איננה יסוד ולכן באה הטי' בנצטרך וכו' (ססס סלמידי מלסס, 38-39). מה נצטרך, לשון צדק, וכן כל חיבה שתחלת יסודה צד"י והיא באה לדבר בלשון מתפעל או נתפעל גות"מ טי"ת במקום תי"ו (כס"י, נלס"מ מד יז). אות טי"ת לעולם עיקר רק בשלשה מקומות הוא תחת תי"ו התפעל, נצטרך, ויצטירו הצידנו, ויאמרו כל המדקדקים כי החליפוהו העברים בעבור שידברו בצד"י ויוציאוהו מפה בדברי צחות (לכ"ע, ס' ססס, ססס ססססס, יז). וכדגשות צדי ירכו עצבותם מיראתם שתדמם לסמך, וזאת היא דעתם בדגשות צדי ומחשבו לעצבותם (כ"י פ"ס, סקסס לריכ"ג כב, 143). וכן צריך אדם להזהר להבדיל בין ויז ובי"ת רפה וכן סמך לצד"י וכן ב"ף לקו"ף (כד"ק, וסכול, ליק, עג). — ואמר המשורר: והעת דוכרים שלום בפייהם בלבותם בלי לחם וזין, וכל חסדם כחית דלת וצדקם בלמד בית ומס צדי וזין (כ"י זלסס, ססססס ו, דודזון, 68). — וצד"י במש"מ המספר תשעים, כמו צ': יור עשרה כנגד עשרת הריביות, צד"י תשעים, אם שרה הכת תשעים שנה תלד וכו' (מד"ר נלס"מ כב). — ומ"כ צדין: ובתבתם, שתחה כתיבה תמה שלא יכתוב אלפין עיינין עיינין אלפין, ביתין כפין כפין ביתין, גמין צדין צדין גמין וכו' (ססס קג:). — ועי' ב. צדיק.

צִדְיָהּ, ט"ו. — פעלת המצדד, הנוטה לצד: ושם צלע גם שם צד שניהם הנתחם הראשונה על הצדידה והנטיה מקו האמצע של גשם אם ע"צ ימין ושמאל ואם ע"צ פנים ואחור (ססססס, יססס סלסס סגד, מו). ומחיות הוראת צד"על

ואריסתובלום בנה הקטן מנתחו שר צבא בי היה
נער יפה תואר ויפה מראה וקל כרגליו על כן מנתה
אותו בראש הצדוקים להיות שר צבא (י'ס'ס'ן,
ג'י'ל'ל'כ'כ'ג, ק'ל'ח).

*צדי, או צדי, ס"ה ע"כ צדין — שם האות צ¹ מהו
דין דכתיב ס"ס מ"ס נון נון צד"י צד"י
ס"ה ס"ה כ"ף כ"ף, ממאמר למאמר, מנאמן לנאמן,
מצדיק לצדיק, מסה לפה, סכף ידו של הקב"ה
לכף ידו של משה (י'ס'ס' מנ"י ח י'ח). צד"י
כפופה וצד"י משוטה, צדיק כפוף צדיק פשוט (סנח
קד.). כיצד נעשית (השאלה באורים ותומים) רבי
יוחנן אומר בולשות (האותיות), ריש לקיש אומר
מצטרפות, והלא לא כתיב בהו צד"י, אמר רב
שמאל ברבי יצחק אברהם יצחק ויעקב כתיב שם
(י'ס'ס' עג:). כתב אלף למד מאלהים, יה סיו' ה"ז
אינו נמחק, שין דלת משדי, אלף דלת מאדני, צדי
בית מצבאות ה"ז נמחק (ס"ה סנע"י לס:). ויקרא פרעה
שם יוסף צפנת מענה, אמר ר' יוחנן צפונ' מופיע
ונחות ליה לאמרם וכו' ורבנן אמרין צד"י צופה,
ס"א פודה, נון נביא, תיו תוסך (מד"כ כלא"י ל.). —
ובסמ"א: צד"י אל תקרי צדי אלא צדק, זה
צדקו של הקב"ה שהוא עושה עם בשר ודם (ב"צ

שהיו הצדוקים אומרים יתקן מבחוק ויכניס
מכספים וכו') (סנח' ויק' אס"י פרק ג). חכמי גוים
אומרי' בן ובת שוין כאתת וכו' הצדוקין אומרי'
בת הבן והבת שניהן שוין וכו' (ירוש' ג"כ ס' ח).
הוא פורש וכו'ה שחדותו צדוקי והם פורשין
ובוכין, דא"ר יהושע בן לוי כל החושד בכשרין לוקה
בגופו, וכל כך למה שלא יתקן מבחוק ויכניס כדרך
שהצדוקין עושין, ח"ר מעשה בצדוקי אחד
שחתקין מבחוק והכניס, ביציאתו היה שטח שטחה
גדולה, פגע בו אביו אמר לו בני אע"פ שצדוקין
אנו מתיראין אנו סן הפרושים, אמר לו כל ימי
הייתי מצער על המקרא הזה כי בענן אראה על
הכפורת, אמרתי מתי יבוא לידי ואקיימנו, עכשיו
שבא לידי לא אקיימנו וכו' (י'ס'ס' יט: 1). שאלו
תלמידיו את רבי עקיבא עלה בשמאל מהו שיחזור
לימין, אמר להן אל תתנו מקום לצדוקים לרדות
(ס' מ: 2). אין ב"ד חייבין עד שיוירו בדבר שאין
הצדוקין מודין בו אבל בדבר שהצדוקין
מודין בו פטורין (כ' י'ס'ס' גס' שמואל, סוכ' ד.).
אנטיגנוס איש סוכו וכו' היה אומר אל תהיו כעבדים
הששמים את הרב על מנת לקבל פרס אלא היו
כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל
פרס ויהא מורא שמים עליכם כדי שיהא שכרם
כפול לעתיד לבא, אנטיגנוס איש סוכו היו לו שני
תלמידים וכו' עמדו ודקדקו אחריהן ואמרו מה ראו
אבותינו לומר דבר זה אפשר שיעשה פועל מלאכה
כל היום ולא יפול שכרו ערבית, אלא אילו היו
יודעין אבותינו שיש עולם אחר ויש תחיית המתים
לא היו אומרים כך, עמדו ופירשו מן התורה ונפרצו
סחם שתי פרצות צדוקים וביתוסין, צדוקים
על שום צדוק, ביתוסין על שום ביתוס, והיו
משתמשין בכלי כסף וכלי וחב כל ימיהם שלא היתה
דעתן גסה עליהם אלא צדוקים אומרים מסורת
היא ביד פרושים שהן מצערין עצמן בעולם הזה
ובעולם הבא אין להם כלום (אדנ"י ס:).—ובסמ"א:

[1] [בעין זה בתוספת (י'ס'כ ח ס) וירוש' (י'ס'ס' ח ס), ובשני המקומות כתוב ב"ייתוסין במקום צדוקין.]

[2] [בעין זה בתוספת (י'ס'כ ג ג), ושם כתוב למינין במקום לצדוקים.]

[1] [כאמור בהערות לאות צ, אין תמורת אות זו
בא"ב היוני והרומי, ועל כן אין לנו עדות אחרת אף
לשם האות אלא במקורות התלמודיים, הכותבים צדי'
ובס"ר צדיו, בסור' צדא, ובערב' צאד א]. ואין גם צורת
האות הקדומה תמונה לדבר הנקרא בשם כוה, אלא
האות צ הקדומה היא האות ז, בתוספת קו מכדיל (עי'
צ, הערות); ואדרבה, נראה שהשם הקדום לא היה
מלה ממלות חלשון, אלא, כדגמת חית, פית (גס' ח
ז) ואינן אלא הרכבות והרחבות של אותיות אחרות,
ולא תמונות מלים, ראשונה צת, ואחר כך צד בהשפעת
המכטא הצלילי (הרך) של צ, קרוב לו נחצית. רק
אחר כך נסו להכין צד, צדי כמלת מסש, ובדרך זו גרם
הדרש שבתר"ם (מהו דין דכתיב וכו') צדי צדי' וכו'
מצדיק לצדיק, וכו' (י'), ואולי גם קרבת הצ' אל הק'
בא"ב, להרחבת השם בדבור העברי אל צדיק. אמנם
הצורה הקצרה צד לא נמצאה במקורות קדומים בעברי',
אלא רק בהשפעת הערב' צאד.

לפי המקורות נכון לנקד צדי (בסור' צדא),
ולא צדי, המשפע מן צדי'ק המאתרי.]

הצדוקים, חבר באחת הכתות שהיו כיהודה בימי הבית השני, Sadducee; Saducéen; Sadducee: אין הערים וזממין נהגים עד שיגמר הדין, שהרי הצדוקין אומרים עד שיהרג שנאמר נפש תחת נפש (מכז א ו). ומטמאים היו את הכהן השורף את הפרה מפני הצדוקין שלא יהיו אומרים במעורבו שמש חיתה נעשית (פרס ג ז). אומרים צדוקים קובלין אנו עליכם פרושים שאתם אומרים כתבי הקדש מטמאין את הידים, ספרי השרם אינם מטמאין את הידים וכו' (ידס ד ז). אומרים צדוקין קובלין אנו עליכם פרושים שאתם מטהרין את הניצוק, אומרים הפרושים קובלין אנו עליכם צדוקין שאתם מטהרין את אמת חמים הבאה מבית הקברות, אומרים צדוקים קובלין אנו עליכם פרושים שאתם אומרים שורי וחמורי שהזיקו חייבין ועבדי ואמתי שהזיקו פטורין וכו' (פס סס ז). אמר צדוקי גלילי קובל אני עליכם פרושים שאתם כותבין את המושל עם משה בנט וכו' (פס סס ח). בנות צדוקין בוסן שנחנו ללכת בדרכי אבותיהן הרי הן ככותיות, פרושו ללכת בדרכי ישראל הרי הן כישראליות (נדס ד ז). ומעשה שהטבילו את המנורה והיו הצדוקים אומרים בואו וראו פרושים שטבילו מאור הלכנה (חוספ' מג"ג לט). מעשה בצדוקה⁽¹⁾ אחד שסח עם כהן גדול ונתחו צינורא מפיו ונפלה על בגדיו של כהן גדול והריקו פניו של כהן גדול ובאו ושאלו את אשתו ואמרה אישי כהן אף על פי שאנו נשי צדוקיות⁽²⁾ כולן נשאלות לחכם, אמר ר' יוסי אנו בקיעין בצדוקיות⁽³⁾ יותר מן הכל שכולן נשאלות לחכם חוץ מן אחת שהיתה כהן ומתה⁽⁴⁾ (פס נדס ס ג). והביא אל מבית לפרוכת ונתן את הקפורה על האש לפני ה', שלא יתקן מבחוח ויכניס מבפנים,

נוצה לו). — ובספ"א: אמרה לו אשתו אם כדרך כל אדם היו מתים בניך, הייתי אומרת צדוק הדין, עכשיו שמתו מיתה משונה אין זה בלא דבר וכו' (ערוך ערך מלד). בראש חדש קראו פסוקי צדוק הדין כשהן הולכין ואמרו קדיש של תחית חממים (ד' משולס, מעשה הגאונים נח). כשיעבירו בלבולי המחשב על לבו אורך הגלות ופזור האומה ומה שהגיע אליה מהדלות והמיעוט יתנחם תחלה בצדוק הדין כאשר אמרתי ואחר כן בנכו עונותיו (ד"ה ס"ה, כוזרי יא ס). — "צדוק במשמ' אשור, קיום הדבר, באמתו ובצדקו, Bestätigung; confirmation: כשבדק על זה מצא להם בו מעט קירוב ועומד עליו וצידק אותו ואחרי הצדוק חשב ומצא שמת היום האחד ממהלך האמצע ברוחב היא י"ג מעלות י"ג רגעים וכו' (ד"ה סיכחלי, יסוד עולם ג יז). — "ובמשמ' מציאת הצדק והנכון, שפוט הגיוני: וכן אמר אריסטו בשני השכל יצדק לעולם בהשיגו ענינים ואותה ההשגה תקרא ציווי ובהשיגו המורכבים פעם יצדק ופעם יחמא ואותה נקראת צדוק (כ' סלל מורכב, תגמולי סכסס א ו). א"כ המלאכה עם היות שגם היא תעשה בכח דמיוני צריך שנאמר שאותו הדמיון יהי' מובא מן הצדוק (סוף, פס צ ז). וענין זה הרעת הוא הציורים והצדוקים אשר יהיו לפש בהכנה (זכס' מצללונס, ס' משלי, הפסח סכסס ז, ג). ועוד יש הפרש בין כח הדמיון לכח המחשבה שהוא השכל, כי המחשבה ירדפנו צדוק והכרת ואין להבמות בעלות הדמיון צדוק (כ"מ חלדני, סנילי חנוס ד ח).

*צדוקי, צדוקי, או צדוקי⁽¹⁾ מוס"י, מ"ר צדוקים, צדוקים, צדוקים, וגם צדוקות, — אחד מסיעת

(1) [יוסף בן מתתיהו כותב Saddoucaïos וגם את שם אבני הכת Saddouca, וגם במשנה כ"י קוסמן מנקד צדוקין, וכן נמצא במסורת הבבליה (ע"י מוסר, לסון סכמים, 186) צדוק על יד הנקוד צדוק, ובמשני מנק' ליוורנו: צדוקין, ואולם ע"י גם בהערה הבאה. ואמנם Saddouca במקום צדוק הוא גם כתיב השבעים במקרא (יחזק' מ מן, ועוד), ואפשר שכך במאו את השם המקראי גם במה מן התנאים. על מקורה של כת זו, שבכרית החדשה היא מדרתה עם כת הכהנים בני צדוק 'החכמים יחסה לצדוק מתלמידי אנטיגנוס איש סוכו, מרכות השערות החוקרים בתולדות ישראל.]

(1) [כדפוס: בצדוקי, וכן בכבלי (נדס לנ:).]

(2) [כדפוס: צדוקות, ובכבלי שם: צדוקים].

(3) [כדפוס: בצדוקות ובכבלי: בקיאין אנו

בהן וכו'].

(4) [הצורות צדוקה, צדוקות (שכמקומו כתבו

אח"כ צדוקי, צדוקיות) באות כנראה בעקב לזכר (שים

לב לכך שאין בצדוקות השני בכבלי), ואפשר שהן

מורות על שמוש השם צדוק, צדוקה, אולי בעקב בארס',

על משקל ברוז(א) לקח(א) מ"ר ברוזות, לקחזות, וצ"ע.]

באתם לעשות ע"ז שלי צדו⁽¹⁾, תרגום תוהו ובוהו צדיא (מל"ך ויק' לג), אך לא בעי ישלח יד אם במידו להן שוע, א"ר אבהו אין הקב"ה מכה אומה ומושיבה צדו⁽²⁾ אלא מביא מיד לזו ומשעשעה כזו וכו' (פסיק' דר"כ, כחמ"ג, נוצר, קכו:).

צִדְדָה ש"ז, —פעלת המצדד ומטה לצד: בלא צדייה, לשון צידוד שלא נחבון לצדד לצד שני (כס"י, מכוס ז:). —פעלת המצדד ומושיב אכן ביסוד הכנין: תתא, יסוד החומה תחתית שמושיבין אבנים על הארץ בלא טיט בצדודי ועפר כל עצמו אינו אלא לצדד את האבן שתשב בשוה ולא תטה לכאן ולכאן ויהא עפר סביב לה לסמוכה ובההוא אמר שמואל מילתיה ובריותא במיצעא, כל הכנין כולו שמן היסוד עד שורה העליונה בעי נמי מינא עם הצידוד (סוף, טנ"ק:). —ופעלת המצדד ומוצא צד להכריע לזכות או לחובה או לדעה מן הדעות: אך יש לי צידוד להקל דיש לומר דוקא כקבוע על גבי קרקע דומה למרחצאות אבל בנ"ד וכו' יש לומר דאין זה דומה למרחצאות (תשו"כ ח"ג ח"א מ, נסוף).

צִדְדִּיָּה ש"ז, — צדוק הדין, פעלת המצדד עליו את הדין, המכיר בצדקת השופט והמשפט עליו: כשתפסו את רבי חגיגה בן חרדיון נגזרה עליו גזירה לשרוף ספרו עליו, אמרו לו גזירה נגזרה עליך לשרוף ספרך עליך, קרא מקרא הזה הצור תמים פעלו, אמרו לאשתו וכו' קראה המקרא הזה אל אמונה ואין עול, אמרו לבתו וכו' קראה מקרא זה גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחות וגו' לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו, ר' אומר גדולים מעשים אלו שהם בעת צרתם הצמיחו ג' פסוקים של צדוק הדין מה שאין בן ככל הכתובים כווננו שלשתן את לכן וצדקו עליהם את הדין (ספ"י דנ"ז טז). כמה גדולים צדיקים הללו שנודמנו להן שלש מקראות של צדוק הדין בשעת צדוק הדין (כ"י, ע"ז י"ט). לך ה' הצדקה, צידוק הדין הוא, ולנו בושת הפנים שאנו מבעוסינן לפניך כמה פעמים ואחא סובלינו (כ' יהושע צד כחמ"ה, פסיק' ל"כ, עשר תעשר,

היה חולך לירושלים וכו' ועכשיו באתם להצדות ע"ז שלי (תנחומא נוצר, כסעלנח טז). —ואמר הפיטן: הם הגלום להביא חיות להצדאות, לכן ערוב בא בגבולם להצדות (כ"א קליז, צעצר, סלוק נ ספ"ה).

—ספ"י, הצדה, הוצדה —החב: עוים שהצידו את העולם והוצדו מן העולם (מל"ך נחש' כו).

ג. **צִדְדָה** ש"ט, —צדה לו, —דאנה ופחד בלבבו, הוא ירא: מי שראה את חדרש ואינו יכל להלך מוליכין אותו על החטור אפילו במטה, ואם צודה⁽¹⁾ להם לוקחין בידם מקלות (כ"ה ט ט).

ד. **צִדְדָה**, או צדה, ש"י, — כמו צדיה: הלא ידעת כי צדה את נפשך לקחתה כאשר לקח נפש אחיך ואלהי השמים פדה את נפשך מצדתו והוא עורנו מחזיק ברשעתו (יוסיפון סק כז, סכ"ג, מז).

צִדְדָה⁽²⁾ ש"ט וספ"ה, —חרבן, תהו, שממה: ענה נבוכדנצר ואמר להון הצדא שדרך מישך ועבד נגו, מהו הצדא וכו' רבי יוסי ב"ר חנינא אמר צדו, מה

(1) [מפרשי התלמוד כלם בארו מלה זו מן א. צדה, במש"א ארב, ואלה דברי רש"י (כ"ה כג): ואם צודה להם, אם יש אורבים בדרך כמו ואמה צודה את נפשו והביתוסים והכותים הם היו אורבים להם לעבכם כדי להטעות את החכמים, ע"כ. וכן בדברי הגאונים: וש"ש' אם צודה להם לוקחין בידם מקלות, הובי גרסי רבנן במתיבתא, וכו' מספיקא מילתא אם צודה להן כגון צודה את נפשו מלשון צדיה (תשו"כ ספ"י סכ"ג טז), אך לפרשו האסתי של הכטוי בן ללא ספק גיגר בטאמרו הנוצר בהערה לעיל. לפי זה אין צודה להם אלא: יצר להם ותירא נפשם, והוא כלשון חז"ל בארמ': דצדי לן מקמי חיותא (ירוש' נכ"א ח), וצדי לי מן גטוריא (מל"ך ויק' יג, כננכס סענד ענד לז), ויש שנכתב בשעות צרה במקום צדה, כגון מד"ר בראש צא או צרה כגון מד"ר קהלת (ז יא), ועוד. והואיל ולשון המשנה אך דומה היא בצלצולה ללשון התורה ושונה במובנה, ע"כ אומר ר' יצחק בירוש' (נכ"א ח י): דיברה התורה בכל לשון, והאיש משתאה לה, כל גרוב שהוא מחזיק מאתים, ואם צודה להן לוקחין בידם מקלות, ע"כ: שהרי שלוש המלים משתאה, גרב, צודה באות שלא כמשמעותן הרגילה כפי החכמים. ועי' בדברי גיגר שהאריך בענין, ולפי דברי גיגר מכאן גם ש"י מן בהאוצר.]

(2) [בעקר מן הארמ' צדו, צדות, ואין לעמר על כך אם השתמשו במלה בעבר' בוכר או בנקבה.]

(1) [בעין זה בתנחומא בוכר (כסעלנח טז): ועכשיו באתם להצדות ע"ז שלי, ע"י ב. צדה, הפע'.]

(2) [ג"א: צרה.]

(קטעי, טעו' על מוי סלכ' ז, דודון, 40). הלא ידעת כי צדה את נמשך לקחתה כאשר לקח נמשך אחיך (יוסיפון כז, פכ, מז). צדה ורצה המושכר לעשות המושכר מלאכתו גם בלילה והסכים המושכר וכו' יקיים תנאו בלי להעבירו וכו' (כ"י סדס, אשכל הספר טעל). אם המחזיק אלם וחוק אין בית דין מקבלין ממנו דבר שצודה (סול, טס טס). אם צדיגו אל וכו' יאריך הרבוב (ר"ל אם רצינו, נתבונן) (ספר סיכס) (סעריס) ליטועס בן יסודס הקדלי, 76). אשר השכיבה הוא הצדוי (המכון) בו (בהשוואים) (טס טס). ואמר והוה על האהל ועל הכלים ועל כל הנפשות אשר היו שם וכולל קטן וגדול שוגה וצודה (כ"א) הקדלי, גן עקן, טעסס וטססס ז, קכד). מעשה שאין לו ספור נוסף על עשיתו כמו מעשה השוגג והישן, והמעשה שיש לו ספור נוסף על עשיתו כמו מעשה הצודה (סול, טז סיסס). ואמר הפיטן: דעה כי משפטי תורה חשוקים, ולחששה חלקים הם חלוקים, ספונות גם קנסות גם עדיות, ולמלקיות ולנפשות צדויות (כ"ג, טערי דיני ממונות, קטועס קוטטקסיס, יט). והצודה והשונא והעיון לשורה יקלע בכה קלע וחפאמו ופארה (סול, מכתס, I. Texts a. Stud. I, 127). — ואמר המסורר: אוי צדיק לפא צדה לקחתו (כ' טלום טעריס טסס, לקועי קדמוניס, 18). — "ובמשמ' צד: איש שרה, במשמעו אדם בשל וצודה בקשתו תיות ועופות (כ"י, טלסס' כס כז). ותעשה אדם, לפני בוכדנצר הפקר כדני הים שכל הרוצה לצוד צודה מהם (סול, סזק' א יד). ועשו היה איש סחשבות וסרבות וצודה את לב כל האדם וגונב את דעתם (ס' סיכס, סולדום, לטוב, כו:). הצודה דגים (פיש אטר) הוא קטן קצת סחכיכר הנוכר וגם יש לו ונב ארוך אבל מכוסה בשער רב כמו כל גופו ועורו גם הוא יקר (לינדל, כלסיס למודיס לו, טו:). — ואמר הפיטן: קומס ארון ובדיו, והלבש אהרן מדיו, ורובה וצודה בצדיו, יאכל פרי מעבדיו, ואיש נוהם על מרדיו, לשון אש האכל בדיו (ינסק, טלסמונס, סליס' ז עסיס). — ובמשמ' ארב, התנבל: בדין אמר רבינו לוי הלוי ב"ע שחכמי הרבנים צודים לחכמי הקראים כדי להוציא עליהם דבה (כ"א הקדלי, גן עקן, סגדל ססס טססס ה, יט). — ואמר המליץ: אשרי הנכר יתנה בחכמה וכו' הולך אחריה

כתר וכאורב צודה על דרכה (כ"ז, ז'ס יד כד). — הפע', *הצדה, — כמו קל, התבון: ונסריר בין הפצינו עם מי שהצדינו בו בדבור ופנינו אליו ובין הפצינו עם וולתנו (ס' סיכס) (סעריס) ליטועס בן יסודס הקדלי, 8).

ב. צדה, פ"ע, צדו, — צדו צערי מל' מלכת ברחוב, הורקו מן הרחוב, נעלמו: צדו¹) צערינו מלכת ברחבתינו (ליכס ד יס). — ועי' הפע', הערה.

— הפע', נצדו, — נצדתה העיר, נעשתה שססה, verheert werden; devenir désert; to become deserted: הכרתי גוים נשמו פנותם החרבתי חוצותם מכלי עובר נצדו עריהם מבדי איש מאין יושב (לס' ג ו). — ובסדרש: עוים שהיצדו את העולם וכו' וגרמו לעולם שיצוד²) היך דאת אמר עוה עוה עוה אשימנה (מ"ד כלאס' לו).

— הפע', *הצדה, — החרוב: עוים שתיצדו³) את העולם (טס טס). אחמול כל מי שהיה מכשש ליקח לו עי

(1) [רב החרגומס והפסרשנים קדומים נזרו גם שמוש זה מן א. צדה, פרט לוולג: lubricaverant, הכשילו (את הצעדים), והמחרגם הארמי: חוין צדיין שבילגא, מן ב. צדה, צדי בארמ', במשמ' שסס וחרב, ועי' לקמן. ואף היו גם מן הקדמונים שחשבו, כי בא צדו כאן כמקום צדו כרי"ש, כדגמת בלכתך לא יצר צעריך (טעלי ד יז). יצרו צעדי אונו (ליזיס ז), ור"י הלוי (כוזרי ג כז) והראב"ע מזכירים פרוש זה ודוחים אותו. וא. גיגר (סמלון ג, 74 וכו': מאמניס, עמ' 15 וכו'), הדוחה תקון זה בצדק, חבר את לשון הכתוב עם ג. צדה, צדה לי, צדא לי, בעבר' ובארמ' של חו"ל במשמ' לבי חרד, ומפרש: צעדינו יר אים מלכת ברחובותינו, אך קשה שמוש הפעל הוה כלפי הצעדים, ואף היה ציל צדה לצעדינו, ולא צדו צעדרנו. ואולם ידוע שבמח פעלים שמשמעותם הרקח וכו' שמששים לא רק כלפי הכלי, הריק את הכד וכדו', אלא בהפוך, גם כלפי תנן הכלי, הריק את המים שבכד, וכן נאמר למשל גם כי נצו גם נעו (ליכס ד יס) על בני אדם שבערים ובחוצות, וגם נעו מעגלחיה (טעלי ה ו), כלו' נעו בני האדם מהם; ועל כן אפשר היה לאמר גם צדו רחובות מאדם, וגם צדו צעדינו מלכת ברחוב, כהכנת החרגום הארמי.]

(2) [ודומה לזה בסמוך שם: אנשי השם וכו' שהשימו את העולם והושמו מן העולם וגרמו שישום העולם.]

(3) [כך בהוצ' תיאודור (עמ' 254): ג'א שצדו, קל.]

ב. צדה¹, ממנו ב. צדה, צדו.

ג. צדה, ממנו ג. צדה.

א. צדה, פיע, צדה, — צדה לעשות דבר, הצבון, עשה
הכרח ככוונה ורצון, avoir; beabsichtigen;
l'intention; to intend (2): מכה איש ומת מות יומת
ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתו לך מקום
אשר ינום שמה (שמות כ"ג-יג). דע וראה כי אין
כירי רעה ופשע ולא חטאתי לך ואתה צדה את
נפשי לקחתה (ש"א י"ב). — ובתו"ם: או השליך עליו
בצדיה, שצדה לו ומתכוין לו וכו' או השליך עליו
כל כלי בלא צדיה, שלא צדה לו ולא התכוין לו (8)
(פס"י נז"ד קס). — ובמסמ"א: גנף אח ושאלו אלוה
למען יודה, ויתחולל בתשובתו כמסמכ וצודה

למשמ' צדה כעכרי, [ויש שמשוים בערכ' צאדי במשמ'
חגיגה לפלג].

(1) בארמ' צדי (שמש וריק).

(2) [כך ריב"ג (קס"ט, לז), ורד"ק (קס"ט, לז),
וזכרנו השבועים (שמות כ"ג-יג): ואלה הן השמות
העצומים, ת"י לש"א, רש"י ורד"ק לש"א
פרש"ה במשמ' ארב, וז"ל רש"י בשמות (כ"ג-יג): ואשר
לא צדה, לא ארב לו ולא נתכוין, צדה ל' ארב וכן הוא
אומר ואתה צודה את נפשי לקחתה ולא יתכן לוטר
צדה ל' הצד ציד שצידת חיות אין נוסל ח"א בפועל
שלה ושם דבר בה ציד וזה שם דבר בו צדיה ופועל
שלו צודה וזהו פועל שלו צד, ואומר אני פתורנו
בחרגנו ודלא כמן ליה, ומנחם חברו בחלק צד ציד
ואין אני מודה לו, ואם לפרשו באחת מפתחות של
צד נחברנו בחלק על צד תנשאה צדה אורה, ופלגין
לצד עלאה ומלל, אף כאן אשר לא צדה לא צד
למצוא לו שום צד מיתה, ואף זה יש להרהר עליו,
מ"מ לשון אורב הוא, ע"כ, ומלשון וריקה לצד בלבד
פרשו רש"י בפרשו למכות ז', וז"ל: בלא צדיה, לשון
צידוד, שלא נתכוין לזרוק בצידו ובסמך לו אלא למקום
שורק אבל לא היה יודע שיש שם אדם, ע"כ, ויש
שחברוהו עם צוד ציד, כך השבועים לש"א (כ"ג-יג):
טמ טמ טמ טמ טמ טמ טמ טמ טמ טמ טמ טמ טמ טמ
אוסר את נפשי, וכן כתב שד"ל: האורב מתחבא וכו'
הצודה בא כיד רמה כמו הציד (ואתה צודה את
נפשי לקחתה). ובת"י (שמות כ"ג-יג): ודי לא אידוויג
ליה, אולי במשמ' הלך לצדו. — וישם לב לדמיון האותיות
כמן (א"ב) וכו' בפרושי המלה השונים: [וכחוצאת
(3) [כך בהוצאת מלבי"ם (נז"ל) לז' ככ]: ובהוצאת
מא"ש: שצידה לו שמתכוין לו וכו' שלא צידה
לו ושלא מתכוין לו.]

הנפטר מרבו (אונקלוס, ז"ל ט). — ואמר הפסוק:
היתה משוקדת, מצודית וסרודית ושמנה
עשר טפחים ממודת (ינאי, חזק מלחם, קצוצ' לז'
נז"ל, זולאי, קס).

— קל, ציני פני, צדוד, — שיש לו צדדים, בעל צדדים,
ואמר הפסוק: ותחולל בתוקף בתלחלי שנאן כרצי
קלל בצדודי פנים (סוף, ותלמוד לזכ, סס, רט). אשר
איתך בפתחי קרוש, בפותחי כרוך, בצדודי
ארבע, בצנופי שש שש וסוראך עליהם (כ"א קלי),
אשר איתך, מוקף יוס"כ.

— הפע', הצדיר, — הסב לצדדים, כמו פע', ואמר הפסוק:
שפך בה קמרת ותמר עשן והצדיר שני ויצא
ברבו (יוסי ז' יוס', חזק בנכות, ענוד, קוצ' מנ"י
נז"ל, ג, 8). — ובמסמ"א נטה לצדדים: ואחרי רואינו
את הצרות רעות האלה והצדירנו על כל הצדדים
ומינו לזמן ואין סומך ולשמאל ואין עורר וכו'
(פסוק קלחקא טס, אונק"ס ז' 681). ועי' פיע'.

— הפע' 1, הצדיר, צדי, מצד, מוצד, — מכל בצדדים
כמני לז' ג, 286 נסח מרוב יסן של חז"ל לכס"ג,
כ"י פריי, — ועי' פיע'.

— הפע', הצדיר, — סר הצדה, הסתלק, נהוג בברור
ובספרות.

צדיר, ח"י, — א) בהגיון, הקש צדיר, משפט צדיר,
השיף לצד שברבר, לאפן הרבר: בהפוך
המשפטים הצדירים ובצר התולדה בהיקשים
הצדירים (כל"ג, הסיקס היסד, כפ"י 2). — ב) הנמצא
בצר דבר, שאינו מרכוי או עקרי טפל, ביחוד ענין
צדיר, משפט צדיר (בדקדוק), כמו ענין טפל, משפט
טפל, נהוג בברור ובספרות.

א. צדה³, ממנו א. צדה, ד. צדה, צדיה.

(1) [בתוספת' נד"י (ג' ד), הוצאת צוק"ס כתוב:
ביצר היה ד' יהודה אום' הכל לפי חנדר היה מעין
צמר והוצד וכו'. אבל בדפוסים: והוצר, וג' א':
והצר, וחר, ועי' בערך צר.]

(2) [ע"פ קלצקין, אוצר המונחים הפילוסופיים ג',
228, ואין המקור לפנינו.]

(3) רק כעכרי [ובארמ' שבת"ם]. כעכרי קצת
דומה לו השרש קצ"א שמשמש במשמ' דומה קצת

(א) צד

על מה שבחבית ועל מה שבינה לחבית וכו' (מוסמ' כלים צ"ק ז'). החמת מעור הדג והנייר שהלביש בה את החבית וצדד¹ (למטה חרי זה²) מצלת, עור הדג והנייר שהלביש בהן את החבית וצדד³ למטה אף על פי שמירה בטיט מן הצדדין אינן מצילין וכו' (סס סס ז"ל). וכן כהנים בעבודתן ולוים בדוכנן וישראל במעמדם כשהן נמשרין לא היו מחזירין פניהן והולכין אלא מצדדין⁴ (8) פניהן והולכין וכן תלמיד הנפטר מרבו לא יחזיר פניו וילך אלא מצדד פניו והולך וכו' (יומא נג.). כשהוא מזה למעלה מצדד ידו למטה וכשהוא מזה למטה מצדד ידו למעלה (סס נט.). אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, מלמד שהיו מצדדין פניהם כלפי גר אמצעי (מנח' טז.). — צדר את האבן, הטה אותה לכאן ולכאן לחשיכה בקרקע יסוד הבנין : המצדד את האבן חייב (שמואל, טז קכ.). אבנים של בית הכסא מותר לצדדן. ביום טוב (כז נמנן, זילא לז.). — ובמשמ' ראה בעיניו לצדדים : ברא בו (באדם) ארבע בריות מלמעלה וארבע מלמטן, אוכל ושותה ככהמה, פרה ורבה ככהמה ומטיל גללים ככהמה ומת ככהמה, מלמעלן, עומד כמלאכי השרת, מדבר כמה"ש, יש בו דעת כמה"ש ורואה כמה"ש, וכהמה אינה רואה, אתמהא, אלא זה מצדד (כי יסופע זכ ממיה צס רי מניח צד ימק וצנן צס ר"ל, מדי צלש' ח.). — ובסמ"א : ובזמן שאדם עומד על שפתו ומסב פניו ומטה אותן ומצדיד⁴ אותן ומעמידן כנגד שופעו כאילו הוא נכון על גביו (כה"ג, טשו' הגא' סכני סד, 148). ולפיכך המתפלל ורוצה שיתחכם יצדיד⁴ פניו כלפי דרום וכו' והרוצה שיתעשר יצדיד⁴ פניו כלפי צפון וכו' (כנינו מנוך, סס סקכט, 281). מטלע, צדד⁵ לה רגל ימין (כס"י, יצמ' טז.). בלא צדיה, לשון צידוד שלא נתכון לצדד לצד שני (הול, מכו ז.). דאין צריך להגבוה הקערה אלא שמסלקת ומצדדה ומניחה לצד השולחן (מכזכי, סמח', סד הסמח). —

⁽¹⁾ [גרסת צוק"ם : וצדה ; בדפוס : וצירף.]

⁽²⁾ [כך בדפוס. ובהוצאת צוק"ם : חרי מצלת.]

⁽³⁾ [בר"ח הגרסה : מצדידים.]

⁽⁴⁾ [ואולי התכוונו להפע' מצידר, יצידר, שאמנם

אינו בתי"ם.]

⁽⁵⁾ [ניא : הצד, הצדר.]

"ובמשמ' מנה לצדדים, ואמר חמיטן : מערה קטרת על גחלי אש, כסה ענן צדר וצא (יוסי זן יוסי, חסס כוננת, ענולת, ממז' חטיל, ג, כטו.). — "ובמשמ' חפש ומצא צד ומקום לדבר : אשר לא צדה, לא צדרד למצוא לו צד מיתה (כס"י, שמוס כל יג.). ורבי ישמעאל סובר שיש לנו לצדר צד ואופן שיונת בו למשפט האלחי (כ"י מוסקטו, כפולוס יסודס מז.). וכל הצדדים שיש לצדר בזה על זה (ש"ס חסס לני עז.). — "ובמשמ' גשה לצד מן הצדדים, לדעה מן הרעות : ומה שצדדתי עד עתה לרמות הפתקים למטבעות ומטעות או לפרקמטיא וסחורה לא מפני שאנו מדמיינעשה מעשה לפסוק הדין עפ"י המונח וכו' (ר"ס מוספוטנו, טמס דקס, ייד א ד, כז.). ועיין בס' לקט הקמח דף ל"ה ע"ב צדר בכל דרכי החתרת (מנח' סימס ח טו, טז.). אמנם לדעתי יש לצדר בנידון שלפני להתיר (מסס סוסר ייד סיג.). מתח דברי מעכ"ת נ"י : לצדר להתיר (מסו' ר"ע ח"ג לז.). ואם יש לצדר : ולומר גדר שחותר מקצתו חותר כולו וכו' (ססס מטס חססן א ח, ט.). — "ובמשמ' התחכם, המציא תחבולה, ausklügeln ; inventer ; to invent : וכמו כן העקומות אשר על ראש הגבעה תצדר ותתעשה להוציא תשכרתה על דרך השטח הישר (כאנ"ס, מנוך המס"סס וסססססססס, 79). והזריוס במשוות האזין צדרו לדעת את גובה הקרקעות התלויות בהרים ובגבעות וכו' (סס סס.). ואנו מצדדין לדעת קו הב הנסתר מתוך שיעור קו אב הידוע על הדרך הזה וכו' (סס סס.). כדי להזהירך ולהעיר את לבך לצדר ולחקור על גובה כל מוצע עד אשר תמצאהו (סס, 104). שצריך לצדר עצמו בתחבולות וערמות להיות מרפז מצוי לו (סמאכ"י, ציס סססססס על חזי צ צ). וצדר צדדים רבים ונכבדים (ועסכ לציס סלוי, ססססס על חלילס ליס"ר מקדיח, 4). ⁽¹⁾

— פע' צדר, צי' מצדר, מצודר, — מוסב : הצדה : כרובים מעשה צעצועים הן ומצודרים ⁽²⁾ פניהם בתלמיד

⁽¹⁾ [לכאורה נמצא מצדר (מצדר) כמנה דקדוקי

מצל יהודה דמסי הקראי (אסכל סססר ח"צ לג וקסג.). אך צדק פינסקר בדעתו, שאין כאן אלא מ"ס במקום מצדר a) מקור, בערבי.]

⁽²⁾ [ככ"י מינכן : ופניהם מוצדדין, ובולק"ש (מ"ח

ו' ס' קסח) : ופניהם מוצדדים.]

—צד שיש לאדם בדבר, מניה, נגיעה: שלא יעלה על לב שום אדם בעולם מבני הקהלה לתת דעתו בקבלת הרב לקבל איוה שיש לו צד או נגיעה (סו"ט פס"ט מ"ט פס"ט ח' מ"ד, ל"ב). — "ובמשמ' תחבולה: אנו מבקשים צד לדעת את הקו הזה החיכוני (לכ"ט) סנטיא, מזור המסימס והמסנוס ס"י 165, עמ' 101). אתה צריך כולם אל צד המעשה והתחבולות אשר עשית בקרקע התלו בהר (ס"י 170, עמ' 103). ובכל המין הזה השני מהקצוצות אתה צריך אל הצד והתחבולות אשר הראיתך וכו' או לצד שהוא דומה לו (ס"ט, עמ' 104). ללמד שחייב אדם להביא יסורין עליו או לאחוז צדדין לומר לגווה שלא יוכל לבוא עליה (כ"ח מלוניל, חכמוס חייס ב, הלכ' גילוחס ח). מי שחובעין אותו ממון שהוא מוחזק בו אסור לבקש צדדים ותואנות להשמש (לנוס, מו"מ יב יב). וצד צדדים רבים ונכבדים (הקמחם יעקב לציט הלוי על האיליס של י"ט מקדליא, 4).

ב. *צד, ש"י. — כמו ציד, צידה: כתיב ויצטירו וכתיב הצטיידנו, שנמשלו עמם צד ואמרו אלה שצדנו מארצנו (כלה רמ"י ד).

ג. *צד, צד¹, ש"י. — כמו צדי, שם האות צ: ושימוש השתתף הצד כמו נצטרק מן צדק ויצטירו מן ציר וכו' (תשו' דוכס על דקנ"ג, 6). חנו רבנן כתב אלף ולמד טאלחים יוד והי מו"י אין נמחק, שין ודל משרי, צד ובי מצבאות נמחק (הלכות ס"ה, גמ' מלכים, כח). צד כפוף שכל צדיק כפוף לפני יוצרו וכופה את יצרו (סוכות סקולא, דכנ"ב, 11). ארץ, האלף במקום פי פעל והריש במקום עין פעל והצד במקום למד פעל (ס"ט, 39).

צדד², ממנו א. צד, *צדר, צדרי, צדורה, צדירה.

*צדד², קל לא נמצא כתיבם.

—טע', *צדר, —המה והסב לצדדים, zur Seite tun, nach der Seite wenden; tourner de côté; to turn side-ways, move aside: משלית שנתנה על פי חבית ומירה שפתותיה עם דופנות החביות וצדד ה מצלת

(כ"י חננאלה, מטע' חלה' ח ד). —על כל צדי צדדיו של דבר: וראינו לשון של גוף התקנות הנ"ל לעיין על כל צידדי צדדי' לזכות ולחובה (פנקס ק"ק מ"ץ מטעס חיו, ב, חולס"ס ג, 6). — ונזהר בדבור הבטוי על צד היותר טוב, ובר"ת עצהיו"ט, במשמ' היטב, יפה מאד וכו'. —"בצד, כמו על צד: והיא (האשה) מסדרת אותו ומכאבת אותו בצד שאין לו תחבולה (לכ"ג מטע' כז). ולמדנו כזה שקצת העונות הם בצד שימנעו הבחירה מן האדם לשוב מהם (חול, דה"ט כס טו, חולס"ס ג). שכל התוארים וכו' ויוחסו אליו יתברך בצד שלא יקרה מזה חסרון כחוקו (כ"י חננ' עקריס ח עו). — "בשום צד, בשום צד מן הצדדים: כי ביראנו ויצר העולמים אין לו דמות ותמונה כל עיקר לא בשום צד מכל צדדין (פי' יליכס לנכ"ללני, ג). לפי שאין דרך לשאלת זו בשום צד מן הצדדין וזלת זה (כ"י חננ' לעיף, סקד' טער הסמ"ס, הסמ"ר ג, 89). מכלי שיוכלו השמכירים וכו' להוציא את השוכר וכו' במסמ מלאת חומן הנ"ל בשום צד בעולם (סו"ט פס"ט מ"ט פס"ט ח' מ"ד, ל"ב). הפציר בו שסעון שלא יקח לאשה את מלוגית בשום צד ואופן שבעולם (ס"ט ס"ט י"ז, מ"ח). — "ועם משמ' לוואי, בצד מה וכו': גם שהלבישני בגדי חול בצד מה לא נגרע ערכו מלפניו יתברך כי הלא ואחיה שעשועים יום יום (כ"י חננ' מטע' ח' ל). —"צד במשמ' צד בדין, בעסק, בעל דין או בעלי דין, תובע או נחבע, קונה או מוכר וכו', Partei; parti; party: ומה שנישתייר מן הנישיון אם יש צד שהוא ראוי לתת כדון מאומה מסה שהניה ראובן כגון תוספת כתובה או כיוצא בו ינתן השאר לצד ההוא כדון (תשו' הגא' סרכני סקן, 270). למשמשנו עמרו היום הצדדים האלוים הקצינים רוזני ד"א פולין יצ"ו ואלוים קצינים רוזנים מנהיגים דמדינות ליטא יצ"ו (פנקס גדול טנקס נק"ק לענטעני יצ"ו כ"ד חזר חמ"ח לס"ק, חלס"ק סכ"ד, 158). שום צד מהצדדים הנ"ל לא שיירו שום טענה ותביעה ותשובה וסתירה בעסק משמט הנ"ל נגד הצד שכנגדו (ס"ט ס"ט, 159). —"צד החתן או הכלה, קרובים משמטת החתן או הכלה: ככל נשואין ילכו שני אנשים מח' זו לצד החתן ול צד הכלה לבקש שיתנדבו מה לפי נדבת לבם לח' זו (פנקס קדחקא סנ"ט ח"א, חולס"ס ד, 581).

(1) [ע"י צדי, הערה].

(2) [ע"י הערה לערך א. צד].

החסרים אשר אין להם חלק ונחלה בשכל ולא בהכרעת המעשים הטובים הנעשים לשם שמים המחוויבים מהשכל האמתי והבוררים מצד הבחירה המביאה לידי הכרעה שכלית וכו' (כ"י חזן לטיף, ספר סעמים כד, 102). והאנוש הסכל מצד סכלותו השיבם (צ"ל השבם) מוסיקים במחשבתו (כ"י נדנסי, ספר סדק ח, חולס"ס ג). ולהיות הדבר מצד העיון מסופק הוצרכה התורה לומר בראשית ברא אלהים, כי מצד העיון לא נכריע מהחדוש המוחלט על הקרמות (מנחם קנלוס, קופמן, 97) והנסיבות כמשוך הקלאמיטיא הברול ושלשול האשקמוניא לבטן וכיוצא באלו שזה דבר נמצאהו כן לא מצד טבעי היסודות אשר מהם הורכב אבל מצד הצורה המינית אשר בהם (כ"י חזן, עקרי ח"י). שמוגי האנשים מתחלפים קצתם מקצתם מצד התחלפות מוגי האכות או מצד דין אחרים (סס סס סס), והטבעי יכחיש התחלות התכונות והנחותיו מצד העיון הטבעי (סס ד ג). הנה התשובה הזאת יתבאר בטולה מצד דין (1) (כ"י אכננאל, סמים מדסים ג, כב). אם טען חלוה שהוא מווייף ואינו יכול לקיימו או שהלוח אלם או עני פטור המוחל מצד מחילתו (ש"ע סו"מ קו נג). — ועם פעל או משפט שלם, מצד היותו, מצד שהוא וכו', מצד מה שהוא, אף במשפט מפני ש, מסכה ש: לא נמצא במה שאנו רואים דמיון קרוב להנפש המדברת והוא האדם השלם וזה מצד שהוא אדם, לא מצד שהוא גוף כי הוא משתתף בזה עם הצמת, ולא מצד שהוא חי וכו' (כ"י ח"ס, כוזני ד ג). אך הרופא אין עליו מצד שהוא רופא שירע האמת בשני אלו הענינים (קאנון ח ו ח). ואולם הנפש האנושית מצד שהיא נפש אנושית יתלקו כחותיה לכת חכם ולכת פועל (כ"ח נר סקלח, מלזני דק לאלגזני ד, 81). ואמנם ענין זה המדינות אשר הוא סגולה באדם ימצאו בו מצד היותו מתדבק ומתחבר עם זולתו (מנחם קנלוס, קופמן, 1). כי ההכמה מצד שהיא חכמה וממנה יודעו סבות הרברים וכו' ראוי לחקור ולרדוף אחריה (סס, 9). חלקו את המשיח הזה לשניים קרעים ועשו ממנו שתי בחינות, בחינה מצד מה שהוא אלוה ובחינה מצד שהוא אדם (פריסוט דוק, כלימט הגויס ח, סלופס מלכץ סג ג, 111). כי יש

נמצא יחיד מושל על כל הנמצאים מצד היותו נוצא אותם (כ"מ חלדני, טבילי אמונס ח ח). אלה האנשים המבונים העניים מצד שהם חסרי ממון (כ"י עכאמס, יד אפסלוס על משלי יד, ד"ס גס לרעסו). וכל זה נמצא לדבורה מצד היותה פועל האל יתברך (כ"י חלגה, עקרי, סקד). אם הבעל דת מצד היותו בעל דת רשאי או מחוייב לחקור על עקרי דתו ואמונתו אם הם אמתיים (סס ח כד). וכל התאוות הראויות הם בחכמה מצד שהיא השגת האמת זשורש לעבודה האלהית (כ"י אפוסס, מנוס"מ, סקד' כר ח א:). אין ספק שלפעולות מצד מה שהן נפעלות שיש להן תכלית וכו' (כ"י ח חלגה, דרך אמונס ח ח). כי הם בעצמם ריל האכות שהיה להם להזהר מן הפשעים יותר מן הכלות מצד דים אם מצד שהם מלאי ימים יותר ובישוישים חכמה אם מצד שלא תבער במ כל כך שלהבת הכתרות (כ"י מוקי לילון, נפס לופ' ג יח, 86). — מכל צדי צדדיו של דבר וכדו': שתחא, מחפך בכל צדי צדדים ובכל ענינים (כש"י, אנוס ס כב). אבל גראין דבריו של ר' יצחק בר' יהודה שתורתו חורה מפולפת ומדויקת מכל צדי צדדית והוראתו טביא אורה לעולם (מנחם סגלוניס, נג). — "על צד במשפט באפן, בדרך: ועל זה מצד בעצמו היה עונש סיחון מלך חשבון (כ"ס ח"ס, סמנס פקריס להרמז"ס ס). ואמנם ההרמות לאל ית' תוא בלתי אפשרי א"ב איך יצויר חשקו ולכן יראה שלא יניעו על צד ההרמות לאל ית' (מנחם קנלוס, קופמן, 82). כי יצחק נפתח שתקן החשבון הוא אמר על צד ההתנצלות לא לודון ולא להכעים (כ"ח סקלח, גן עזן, קדוס"ס ז, ס). ואמר על צד המשל כי או ישמחו השמים וחגל הארץ במה שנעשה בה מהויות המין האנושי (כלכ"ג, דק"י טז לא וכו', חולס"ס ג). כי זה הספק אמנם יתחייב לפועל על צד החיוב אבל לא לפועל על צד הרצון (כ"י חלגה, עקריס ח כב). וכאשר נאמר כי לא על צד העונש נפלו אלא בסכת טבעי נדעה בינינו הרברים הצריכים למלחמות (שנע יסודס, סנוכ, 8). כי אין חסץ האל בדברים שהם על צד ההכרה כי אם כנרבה (סס 22). וזה אם אחר המנוחה שאין תכלית לה כמו שאמר אנכסגורש ואם על צד בא זה אחר סור וה¹) כמו שיראה אכן דקלוס

(1) ר"ל מהרבה צדדים.

(1) [כלוי על פי סדר זה].

ככל צידי שיטת הש"ס לישבה כפי דבריהם ואיני יכול (סוף, קובץ נה, ד"ס ס"ב). ופרשו שני צידי טעמים (של השאלה) לדרך זו וזו לדרך זו בדרך כל השאלות שבתלמוד (קדור כפי קעד). שכל מקום שאמרנו בענין זה ביין שלש שהוא אסור בשתייה ומותר בהנייה מפני צד נגיעה שנגע בו העכו"ם כשהיה העכו"ם עכו"ם (דמנ"ס, מלכודת אסורות יב יח). אם ימצא שיש לזה הקד צד הנאה בעדות וכו' הרי זה לא יעיד (סוף, עדות טז ד). כל הפסולין לרין פסולין להעיד וכו' ואלו הפסולין מהן מחמת קורבה וכו' ומהם מחמת שיש להם צד הנאה בדבר (טוה"מ נב). וחיסה גדול לזה האיש באיזה צד ציור היות ענין החדש אם יסכים היות החדש תלוי בירח באלו ההקפות (ג"ל הקדמי, גן עדן, קדוה"מ צ, ג). אפילו יהיו רוב הצדדים נותנים לחובה, כיון שיש צד אפילו רחוק לירינו לזכות חייב אדם לרנו לזכות (כשנ"ץ דולקא, מנן אנוס ח ו). הוסיפה בו מצד וגרעה בה מצד (כ"י אברבנאל, שופט, העם לענין מנות). ולדבריהם יתפרש הקרא לא תבוא אל ביתו לעבט עבדו וגו' לצדדין, לא תבוא אל ביתו אפי' ברצונו וגם לא תבוא לעבט עבדו בעל כרחו ואפי' בחוץ (פ' מסעי דוד על חוקתו, ג"מ סוף ספק י). ואמר המשורר: מכל צדדים כלו מחסדים משלם בלי חסרון (מנחם צן סוק, חלני צן חלני, שפ"ס 1). ואמר המליון: כי יש שני דרכים בלמוד לבא בהם אל מחוץ חסין הלשון וידיעות יסודותיה ובלותיה המונחות בה וכל אחד מהם קל מצד וכבד מצד (צן זאב, סקד' מלמוד לשון עברי). כי כל העולם כולו דמקומותיו ועתותיו כגוף אחד מחובר אברים וכלים מכלים שונים מתחלפי הפעולות וחבליהם והצד השווה שבחן לקיים את הגוף על איתנו ומקומו (ר"ס ספטיס, חכמנו כוסות, כוס ציד ס' ו). —בתורת ההביון במשמי' אפן מאפני המשפט: והצדדים הם דבורים יורו על צד מציאות נשוא לנושא, והצדדים הראשונים שלשה, האפשרי וכו', וההכרחי וכו', והמציאיי (כל מלכודת הסגיון, ס' המלכודת). ובכל אחד ממיני אלו הגזרות אשר מינו אותם מהם בלתי בעלת צד ומהם בעלות הצדדים (ספ, י). ואם תחבר בנשוא המשפט מלה תורה על איכות מציאות נשואו לנושאו כמו אמרנו אפשר ונמנע וסובל והכרח ומחויב ומגנה

ונאה וראוי וצריך ומה שדומה לחן וכו' מנחנו נקרא אלו המלות ותדומה לחן הצדדין (כ"מ ח"מ, מלות הסגיון ג). —מצד פלוני במשמי' מאת פלוני¹, מסכתו: בא הגה סוחר איש עב בצואר עתק והשלימונו עד מאד בעל פה מצידך ואמר כי נתת לו אגרת אחת שביאנה אלי (כ' הלל מוידנס, מכסע ע"ד ספרי הרמב"ם, סמך נחום, יח). שהחתיים אגרות מצד חכמי אשכנז דוכרות סרה על דברי רבינו משה (ספ יס:). וידעיתנו בלות ומשלאות קצרו מהשיג, איך ידעיתנו עם רחק היחש כינותינו מצדך וסצדנו (כ"י צדכסי, צמינס עולם מ צ). ואם שחם חסרי השכל בהחלט לא ימלט אדם מן התוכחה מצדן (כ"י ערכאמ, יד אשכנז על משלי ל, ד"ס ספסל ספסל). ולא נמשכו הגרושים כי אם בסבת קצת טעמי הארץ באמרם כי מצד היהודים ובואם למלכות נתייקרו מוונותיהם (סנא יחודס, סנוכ, 87). ולחסד ח' תצרך המעשה מצדך (כ"ל מוידנס, לז סלחיס ח ס). —מצד פלוני, מבחינת מה שתלוי בו וסצד עצמו וכו', באותה משמ': והי' זאת המחשבה אפסי' שאינה כ"כ רבת החיוק מצד עצמה היא רבת החיוק מצד מה שאפשר לה להמשך אחריה שאר אמונות נפסדות מאבירות (כ' הלל מוידנס, סנא' סנפס, ח:). מצדי הדבר קשה בחיותו בן מאה שיוולד אבל כבר יעבור זה מנערה אחת אבל לא משרה שיש בה שתי המגפיות, האחד מצד עצמה ר"ל שהיא עקרה וכו' והיה אם כן הדבר בלתי אפשרי כפי הטנח הטבעי מצד הפועל (כ"י אברבנאל עפ"ה, לך לך, שכי אשכנז). —ובהשאלה, מצד העיון, מצד הקבלה, הטבע וכו': ואמנם מצד הקבלה שהשם ית' ראשית מה שברא העולם מדור אדם הראשון וכו' (סנוס י"כס לאנוספל דונס צן ספסי, כס). יש לו טענה גדולה מצד פתייתו ומעווס הבנתו (כ"י ח"ס, סו"ס, סימוד י). וכל הסבות וכו' כי הם כבונה מאת אלוה חפץ עושה חפצו בעת שיחמוץ לא מצד הטבע ולא מצד הכיכים ולא במקרה (סוף, כוזבי ח סג). אבל הרשעים

¹ [שמוש זה והבא אחריו הם בעקר עפ"י הערב' מן ג'הה א], אך מעין זה אף בארם' שבמקרא: עלה להשכחה לדניאל מצד מלכותא (דני' ו ס').

שכן יש בהם צד עבירה וכו' מה להצד השוה שבהן שכן מוסלים בביאתם (קיוש' עמ') — מה הצד, בנוי של המדה הנדרשת בשאלה מה להצד השוה שבהן: גר נמי מוסל בביאתו ומייתי לה במה הצד מהאי דינא (עס עס). — דבר שהוא חסור או קל מצד זה או זה, כלו' מבחינה זו או זו: לא אחיזן מתניחא אלא דבר שהוא חסור משני צדדין וקל משני צדדין, ברם הכא חסור הוא מצד אחד וקל מצד אחד (כי יוס', יוס' פלס ו ז'). — **מַבְלֵ צַד** במשמ' לכל דבר: והוא ימשל כך וכו' יכול מסשלה מכל צד, תלמוד לומר לא יחבל ריחים ורכב (כ"י הגלילי, מד'י נחלש' כ). — **צַד** במשמ' אפן, דרך, באיזה צד, באיזה צד, כיוון צד: כיוון צד סדר היסב, כומן שהן שתי מיטות גדול מיסב בראשו של ראשונה ושני לו למטה הימנו (מוקפס' נכ"י ה ה). בנוק ביוצד¹, היבחו וקשע ידו וכו' (עס צ"ק ע ה). הרי אילו שמין לו, כי זה צד¹, קיבל הימנו קמה לקצור בשתי סלעים וכו' קצר חציה וחניה חציה (עס צ"מ ז ח). פעמים (היה דוד קם) חצות לילה ופעמים קדמו עיני אשמורות, הא כאי זה צד, כשעה שהיה דוד סועד סעודת מלכים חצות לילה, ובשעה שהיה סועד סעודת עצמו קדמו עיני אשמורות (יוס' נכ"י ח ח). באי זה צד² שותה בעציצו (עס כחצ' ג ו). באיזה צד³ מעשרין, כונסין לדיר ועושה להם פתח קטן וכו' (נכ"י נס: נמשס). אמר הקב"ה בשביל ותיבתם של ישראל שניתי סדרו של עולם, באיזה צד, כתבתי בתורה שיהא חסור נפרה בשא וכו' אני לא עשיתי כן אלא פדיתי שיה בחסור (מד'י נמד' ז). על כל הכלים וכו' היו פורשים בגד תכלת וכו' באיזה צד היו עושין, היו נותנים על גופו של שלחן בגד תכלת וכו' (עס עס). באי זה צד נתקיימו שני כתובים תללו וכו' (עס עס יד). ועי' בערכים צאי, באיזה, באיזה, בזה, ביצר. — **לְצַד** שני, באפן אחר, דבר אחר: לביתו אי אתה נכנס אכל אתה נכנס לביתו של ערב וכו', לצד שני, לביתו אי אתה נכנס אכל אתה נכנס לשכר כתף לשכר חמר וכו' (נ"מ קטו). — **לְצַדִּים**, לשני אפנים, פתר לצדדין, לצדדין קתני, שנה את שני חלקי המאמר בשתי אפשרויות, חציו באפן זה וחציו באפן אחר: ותנינן החקבל גמ

¹ [ברמ' ז: כי צד.] ² [במשנה שם: כי צד.]

³ [במשנה שבדפוסים המשניות: ביצד.]

זה לאשתי או חולך נפ זה לאשתי אם רצה לחתור יתור, האשה שאמרה התקבל לי גיטי אם רצה לחתור לא יתור, ותעבד ראוי הוא להולך את הגט, פתר לה לצדדין (יוס' פלס ד ו). הוציאוהו ותחזירוהו באילו לא יצא, הוציאוהו ותחזירוהו הוא דבאילו לא יצא אכל יצא לדעת לא, מהו דתיסא לצדדין קתני, מי שהוציאוהו עכ"פ וחזר לדעת אין לו אלא ד' אמות אכל יצא לדעת ותחזירוהו עכ"פ באילו לא יצא קמ"ל (עכו"ז עא:). — לאכילת פירות כיצד, הרי שגול שדה מחבירו והרי הוא יוצאה מתחת ידו כשהוא גובה גובה את הקרן מנכסים משועבדים ופירות גובה מנכסים בני חורין וכו' וכו' רב אשי אמר לצדדין קתני, כגון שגול שדה מחבירו מליאה פירות ואכל את הפירות ומכר את השדה, בא לוקח לגבות קרן גובה מנכסים משועבדים, בא גגול לגבות פירות גובה מנכסים בני חורין (צ"מ יד: עטו). תנן שכיר שעות גובה כל הלילה וכל היום וכו' אמר לך רב לצדדין קתני, שכיר שעות דיום גובה כל היום שכיר שעות דלילה גובה כל הלילה (עס קיא). לצדדין קתני מירי דבר הגבהה בהגבהה מירי דבר משיכה במשיכה (כ"י נר ילסק, צ"מ סו). — בא עליו משני צדדים, מען אליו אחת משתי הטענות, משה נפשיך: בא עליו ד' מאיר משני צדדים, מה נפשך שלך הוא תניהו לי, אינו שלך תניהו לי שאנחנו (כ' ינא, יוס' צ"ק ד ח). אלמנה ניווגית מנכסי יחומין ומעשי ידיה שלהן ואין חיובין בקבורתה, יורשיה יורשי כתובתה חיובין בקבורתה, ואיזוהי אלמנה שיש לה שני יורשים היו אומר זו שומרת יבם, אמר רבא ולימא אח אמי יורש אשתו אין אמי קובר, א"ל אביו משום דבאין עליו משני צדדין, אם אחיו יורש יקבור את אשתו, אם אינו קובר את אשתו יתן כתובתה (כחצ' פא). — ובספמ"א: וכאי זה צד מודעא דגט ומתנה, שבא המגרש והנותן אצל העדים וכו' (שש' סג' סכנ' כ, ע). וכאי זה צד יתכוונו הדברים, כך פרשה אדוננו מאור עינינו רב יהודה גאון וכו' (עס עסא, 198). עוגבים המשחקים עם הנשים בצדדי מיני ניאוף (כש"י ימי ד ל). להודיעך כל צדדי וזמן התחלת כל תאחר שבו (סול, ר"ס ו: ז"ס למקצעים). כדכתיב ואין מושיע לה, הא יש מושיע ומושיענה בכל צדדי חשועה (סול, יומא סג, ד"ס מס נכנס), ואתחתי מנעורי

צִדִּי צִדְדִין מוֹתְרִין (לְצִי, שֶׁס קד), — וּבִסְמָ"א: רוח והצלח יעמוד ליהודים מ צד אחר (Texts I, a, מן 512), לא מרסמה הכתיב אלא מן הצד (ילק' שטע' ספלי סתקס), הילך (משנה) ל צ ד ין, אמרו ראו בן עמרם סהלך ל צ ד ין כרי שלא נעמוד ספגיו (מדס"ג זכר' ח יב, סקנלס), וו משוכה ל צ ד פנים ווו משוכה ל צ ד חוץ (כש"י, שטות כו יז), אגרות יחנו לי סופריך על רשותך ודעתך תחומות בחותמך על פחות עבר הנחר של צ ד ארץ ישראל (סול, נחמ' צ ז), שאינו מרכיבו עליו אלא משפשו על צִדִּי גבו (סול, שטס קנד; ד"ס לדין), דאס ספולש הוא מ צִדִּו ל צִדִּו ספול (סול, סוכ' לו, ד"ס סני עולא), ואפילו במקום שאינו עשוי להשתמש בגון צִדִּי הכהמה והוא הרין צִדִּי האילן (סול, סני' עז; ד"ס שטע' מ"ס), שנקב הרם את הככר כלומר עבר מ צִדִּו ל צִדִּו עד שגראה משני צִדִּי (סול, סולי קיב, ד"ס וסני מילי), ולפי שהיו חוששין בבית שני שסא כהן גדול זה נוטה ל צִדִּי סינות היו משביעין אותו וכו' (נחמ"ס, ענדס יס"כ ח ז), אמה אחת רבועה שיש לה ארבעה צִדִּים ברוחב ואורך וכל צִד וצִד מהם קו שארכו אמה (לצ"ס ססניא, סכור פמסיס וסססנסס צ, 22), במדידת חקרקעות אשר יש להם יותר מארבעה צִדִּין (1) (סס סס), ונמצא גם כן אשר יתנועע מהם ל צִד אחר קצת יותר מסהר וקצתם יותר מאחר (לצי סלנצ"ג, סטס ססניס יא, מנ), — ואמר פסיפן: אין, צִד וצלע יצליעין (סיכ' סיסוד יוס צ), צִדִּיךְ קסשמים עדים בלי תפשים פאר הרחמים וססליחות הוד תכשיט (סעניס לנכ, סליס' סניסי), — ואמר הסשור: בקרוב תתפרו צִדִּי קרעי ועל צִדִּי לבבי חיל כ צִדִּים (2) (כ"ס סנניד, עלי מנ סלקעס, כדודי, 70), יפה מראה סקח עין ותראה שומן אשר שטתי ל צִדךְ בסרם יחזה אותו וירוף לאכלה אשר ישב ל צִדךְ (נענצ"ג, דיואן מד, כודל'), וכתבתי לכל צִד טוב עליהם וחסה כתבו עלי סרורות (סול, ססניס ו, 57), כל היום צִדִּי חבקה ועת בא השמש חטקה ללכת לה וסר צעקה (כ"י סלוי, טלוס ללניס, סטס"ס 84), זה רוחך צִד מערב

(1) [כאיתו ספר בסק"א (סער צ, 78): אשר צלעותיו עורפות על ארבע צלעות.]
(2) [בסמ"ס קוצים וצינונים, עש"י הספוק (ספני' צ ג), עי' הערה לעיל.]

רקוח חנוד ככנפיו והתפוח (כ"י סלוי, זס כוסך, דיואן צ, 171), — מכל צִד ופנה: לא יוכל אדם לצאת מירושלם את רמלה וכל הדרכים בחזקת סכנה וכו' וליוצא ולבא אין שלום והשמועות מכל צִד ופינה רעות (מכסז מל"י מהמסס סי"ח, Texts a. Studies, מן 350), ולא נעלם מהם ענינו ודלות קהלנו העני הזה הסשוך מכל צִד הרצוף מכל פנה אשר חסס ככר עליו (מכסז מולכיס, טס, 370), לא נשאר לי ולא לאדם בעולם מחמתי וכו' שום כלום תביעה ובקשה מכל צִד ומכל פינה לא אצל אהרן זה ולא אצל אחיו (טס, 877) — פִּנְה אל צִד: ואין לנו צִד שנפנה אליו כי אם אל יי' אלהינו ואל חסדכם (טס, 870), — הַצִּדָּה, במשמ' הסחלק ולך לצדדים, גש הלאה, נחוג כדבור בא"י, — בלשון ההלכה, צִד כדבר פלוגי, חלק ותכונה בן, — צִד עבירה, צִד ברת, וכדו': שיש בהן (בכת כהן גדול מאלמנה ובכת חלל) צִד עבירה (ינמ' עז), שכן יש בהן (כעריות ובסמור) צִד כרת (טס עז), מה גרושה שהיא קלה אסורה בשביל צִד גירושין שבה, אשת איש שהיא חמורה לא כל שכן (גיט' סג), — צִד תפלות, דין של שור חס: צִד תמות בסקומה עוסרת (כ' יסודס, צ"ק לע:), — צִד רבית, חלק של אסור רבית: צִד אחר בריבית איכא בינייהו (לצי, צ"מ סג), — צִד זכרות וצִד נקבות: צִד זכרותו של זה פוסלת צִד נקיבתו של זה (מן התרומה) (יכ"ס' ינמ' ס ו), — וצִד מופת, יש בדבר צִד מוכח, הדבר ראוי לעלות על המוכח: שכן יש בו (ככרם ובקסס) צִד מוכח ואתי נמי זית דאית ביה צִד מוכח (ככ' לה), — הַצִּד הַשּׁוֹה ששני דברים, ההכונה הסשתמה להם: ארבעה אבות נזיקין חשור והבור והסכעה וההכער, לא הרי חשור כהרי הסכעה ולא הרי הסכעה כהרי חשור וכו' ה צִד השוה שבהן שדרכן להזיק ושמירתן עליך (צ"ק ח א), לא הרי מילה כהרי תלמוד תורה ולא הרי תלמוד תורה כהרי מילה ולא זה וזה כהרי פדייה ולא הרי פדייה כהרי זה וזה, ה צִד השוה שבהן שהוא סצות האב על הבן (מכ"י, מוכ' דסססס יס), בן ה צִד השוה שבהן שהן כצו מיד ולדורות (יכ"ס' צ"ק ח א), ה צִד השוה שבהן שכן גימולין ודיוחין את הצרעת (סנח קלצ:), לא ראי זה כראי זה, ה צִד השוה שבהן שאינן ברוב הקהל, אף אני איכא את הגר שאינו ברוב הקהל ובתו פסולה, מה לה צִד השוה שבהן

הטומאות והטהרות מתחילין מן הגדול, דינו נפשות מתחילין מן הצד (קנ"ד ז.ז.) — *מן הצד, במשמ' כלאחר יד: מלמול מן הצד שמיח מלמול (שנ"ג ז.ז.). — *דבר עם פלוני מן הצד: המוצא את חבירו אכל בתוך י"ב חודש מדבר עם הנחומים ואינו שואל בשלומו, לאחר י"ב חודש שואל בשלומו ואינו מדבר עם הנחומים אבל מדבר עם מן הצד (מו"ק כ"א:). — *כתוב פצו של פסוק בתורה: מלחמת עמלק שמע (יתרו) וזאת שהיא כתובה בצדו (כ' יחזק' מ"ח, ויפגע יחזק' ח). — *תשובתו פצו: כל מקום שפקרו הצדקים תשובתן בצידן, נעשה אדם בצלמו ואומר ויבא אלהים את האדם בצלמו (כ' יוחנן, קנ"ה ל"ט). ככל מקום שאתה מוצא פתחון פה למינין אתה מוצא תשובתה בצדו (כ' שמע"ה, מד"כ זכ"ש"ס). — *זה בצד זה, זה על יד זה, סמוך זה לזה: הוקנים אומי ידיו לא שאבו את הדם הזה ועיניו לא ראו, כהנים אומי כפר לעמך ישראל אשר פדית ח', רוח הקדש אומי ונכפר להם הדם, שלשה דברים זה בצד זה, מי שאמר זה לא אמר זה (תוספת' קו"ט ט ז-ג). — *ומ"כ *צדדים, צדדיו, מסלך לצדדיו, מהלך לצדדיו, מצדדיו וכדו': גורפין מלפני הפתם ומסלקין לצדדיו מלפני הרעיו (כ' דוסא, שנ"ג כ.ד). כן וכן אין מסלקין לצדדיו (תוספת' ט טו ד). תמאת מיכן ועולה מיכן וסתומה באמצע, פרח מן האמצע. לצדדיו א' הילך וא' הילך לא הפסיד כלום וכו' חזר או שפרח מן האמצע לצדדיו הרי כולן ויחזו (קנ"ג ז.ז.). שדרך בהמה להלך באמצע ובני אדם מצדדיו, דרך הרואין להלך באמצע והסומין מצדדיו (תוספת' ז"ק ז.ז.). מעשה ברבן גמליאל ורבי יהושע שהיו מהלכין בדרך וחזו מסתלקין לצדדיו מפני יתירות דרכים (כ' אנהו, יחז"ל זכ"כ כ.ט). נתכוון לחזות וכו' לפניו והזהר על הצדדיו שלפניו חזיתו כשירה (ט"ס ט"ז ד). סימני בלב שומה, פיו פתוח רירו יורד ואזניו סרוחות וגבו נתן בין שתי ירכותיו מהלך לצדדיו והכלבים גובתין בו (ט"ס יומא ט"ז). אם היתה דרך ריה מספקתן יסלקנה לצדדיו (כ' יוסא, עיניו כ'). הובל שבתור מסלקין אותו לצדדיו (ס"ה, פסח' כ"ט). עכ"ל נסנה לדרך וישראל נסנה לצדדיו (קנ"ה קד:). אין יצר הרע מהלך לצדדים אלא באמצע

פלוני (כ' אנהו, מד"כ זכ"ש"ס). — *צדדים במשמ' צדי השמלה, הכנר: וכן היא שיוצאה ראשה פרוץ ויוצאו צדדיה פרוצים וכו' תצא בלא כתובה מפני שלא נהגה עמו כרת משה וישראל (תוספת' כחז"ל ז.ו). המפתח צדדיו בשבת חייב משום תופר (נ"ט זכ"כ יחז"ל ט ז). — *צדדיה של אמת המים, חלקי השרה שבצדדיה: אין עושין את האמה בתחילה במועד ובשביעית, אמר ר' זעירא מפני שהוא מכשיר את צדדיה לזריעה (ט"ט זכ"כ"ג ז). אמת המים שהיא מכשרת צדדיה לזריעה (כ' זעירא, ט"ט זכ"כ ז.ו). — *צדדי אילן וצדדי בהמה: אילן שנקצץ וכו' פירות הרי אלו כתושין וכו' שגמרק הציתו והציתו קיים הרי זה אינו חבור, גמרק האמצעי והצדדי קיים¹ אין הצדדיו חבור זה את זה, רמון שגמרק הציו והציו קיים הרי זה אינו חבור גמרק האמצעי והצדדיו קיימין אין הצדדיו חבור זה לזה (תוספת' קו"ק ז.ז.). מותר להשתמש על צדדי בהמה בשבת, היא צידדי בהמה היא צידדי אילן (כ' שמעון בן אלעזר, יחז"ל קנ"ג ז.ד). א"ל (אבוי לרבא) קא משתמש מר בבעלי חיים (בששששף את בנו על גבי חמור בשבת), א"ל צדדיו הן וצדדיו לא גזרו בהו רבנן (שנ"ג קנ"ד:). שמע מונה צדדיו אסורין (כ"ז פסא, מ"י ע"ז). — *צדדים של פלוני, של מלאך, או אדם: אם יש עליו מלאך, אחד מאלף אין כתיב כאן אלא אחד מני אלף, מאלף לצדדיו של אותו מלאך (כ' ליעזר זנו טל סגלי, יחז"ל קנ"ה ט"ז). — *חזר על צדדי חכמים: חזרני על כל צדדי חכמים ולא מצאתי אדם שהשוות מדותיו בקטנה כר"א (כ"י זכ"כ שמע"ה, יחז"ל ק"ט). — *צדדיה של עיר, עבריה: עתידה ירושלים להיות מתרחבת בכל צדדיה עד שתחא מנעת לשער דמשק (מד"כ ט"ט, זולאך). — *צדי הרחבה, צדי רשות הרבים וכדו': אכלה מתוך הרחבה משלם מה שנהנית, מצדי הרחבה משלם מה שהויקה (ז"ק ז.ז.). מי שיש לו ב' בתים בשני צדי ר"ה עושה לחי מכאן ולחי מכאן וכו' (שנ"ג ז.ו). — *צדי צדדים: דכ"ע צדדיו אסורין והכא בצדדי צדדיו קמפלגי, מ"ס צדדי צדדיו אסורין ופ"ס¹ [כך בצוק"ס, אך צ"ל והצדדיו קיימין, כמו להלן. וכך בדפוס].

בויתים מטמא במגע ובנגדו מטמא באויר (כלים ד ג). כמא שלא היו חפוייו יוצאין וניטלו ממא שכן דרכו להיות מטמא על צדו ויושב עליו (סס כג ס). היתה (הכוונה) מפלאת אח כל הבית וכו' בין עומדת בין מוטת על צדה (סס' ע ט). ארבעה מטמאים קורה שעשאה גולל לקבר בין עומדת בין מוטת על צדה אין מטמא אלא כנגד הפתח (כ"ס סלל, סס טו ס). שהאיבר עובר והמרדע על כתפו והאהיל צדו אחד על הקבר ומטמאוהו משום כלים המאהילים על המת (כ' עכסון, סס טז ח). אינו נוטל מבנים מצד זה ומביא לצד זה ולא עפר מצד זה ומביא לצד זה (כג' יג ו). חנוק שנמצא בצד בית הקברות והשושנים בידו וכו' חנוק שנמצא בצד העסק והבצק בידו וכו' (סס' ג ז-ס). האשה שנכנסה להוציא פת לעני ויצאת ומצאתה עומדת בצד בכרות של תרומה וכו' (סס ז ט). כלי שחוא צר מכאן ומכאן ורחב מן האמצע אינו טהור עד שיטנו על צדו, צלוחית שפיה שוקע אינה טהורה עד שינקבנה מצדה, קלמרון הדיוטות אינה טהורה עד שינקבנה מצדה, וקלמרון של יוסף הבכה היתה נקובה מצדה (י). (מקו' י ח). שחטה בהמה חיה ועוף, נתעסקה בכתמים או שיטבה בצד העסקים בהן, הרגה מאכולת הרי זו תולה בה (כ"ס ס ז). הרי המעלה שק מלא פירות ונתנו על גבי חנחר חוששין אנו שמא ירדו מצד העליון לתחתון (מכס' א ד). היו פועלין עושין בצידו לא יהא מסלא ומשקה אותן אלא חולך כל אחד ואחד ושותה (מוקפ' כ"מ יא ל). היה שם סלע על פני כל שדהו אם עוקר הוא את המהרישה מצד זה ונותנו מצד זה מספיק, מצד אחר אינו מספיק (מ"א נג אלא נספ' כ"ס זן לקיט, יוס' פס' ז ז). נטעו צד התחתון לסייג והעליון למאכל, צד התחתון למאכל והעליון לסייג (כ"ס זן יק"י, סס עכ"א ח). מבוי שנפרץ מצידו כלפי ראשו (סס עיכ"ז א ח). מבוי שצידו אחד גוי וצידו אחר ישראל וכו' (סס טו ו). צידי עגלה כמלא רחב עגלה (כ"א, סס טז ט).—הטח לצד זה או זה: בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שמצאו בו דברים ממים לצד מינות (כ' נתיקין, מד' קס"ו, מס ימיו). —*התחיל מן הצד: דיני פסונות

(י) [מ"א: בצדה.]

עד כלותך ימי מצורך (ימק' ד-ס). — מצד דבר פלוני, לא באמצע כי אם קרוב להצד: לקח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית יי' אלהיכם (דנ' לא כו). ואת כלי הזהב אשר השבתם לו אשם תשימו בארגז מצדו (ס"א ו ס). — מצד עיר פלוני, מעבר העיר: הרחק מאד מאד העיר אשר מצד צרתן (יוס' ג יו). — מצד פלוני, אצלו, אל צדו: וישב אבנר מצד שאול (ס"א כ כה). וילך שאול מצד ההר מזה ודוד ואנשיו מצד ההר מזה (סס כג כו). והנה עם רב הלכים מדרך אחריו מצד ההר (סס יג לז). ותשב מצד הקצרים (כ"ס ז יד). יפל מצדך אלף ורכבה מימינך (סס' לא ז). — מצד פלוני: ויחזקו איש בראש רעהו וחברו מצד רעהו (ס"ג ז יו). — צדה, להצד, לא לפנים ולא לאחור: ואני שלשת החצים צדה אורה (ס"א כ כ). — על צד: בניך מרחוק יבאו ובנתיך על צד (י) תאמנה (יס"ט ס ד). על צד (י) תנשאו ועל ברכים תשעשעו (סס סו יז). — הדף בצד: יען מצד ובכתף תחדפו ובקרניכם תנגחו (ימק' לד כח). — ובתו"ם: התוכף תביטה אחת אינה חיבור ואין בה משום בלאים והשומטה בשבת פטור, עשה שני ראשית לצד אחד חיבור ויש בה משום בלאים והשומטה בשבת חייב (כל"א ע י). לא ימלא אדם קערה שמן ויתנגנה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה בשביל שתהא שואבת (סס ז ד). אין נותנים ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל (סס ג ג). האבן שעל פי החבית מטה על צידה והיא גופלת, היתה בין החביות מגביהה ומטה על צידה והיא גופלת (סס כח כ). ולא יקבנה (את המגופה) מצדה, ואם היתה נקובה לא יתן עליה שעוה מפני שהוא מסרח (סס כג ג). שור שננה את הפרה ונמצא עוברת בצדה ואין ידוע אם עד שלא ננחה ילדה אם שננחתה ילדה משלם חצי נוק לפרה ורביע נוק לולד (כ"א ס ח). אף הוא העיר על כפר קטן שהיה בצד ירושלים וכו' (ע"ד ז ג). אדם תלול הוא והצד העליון מביא את השוממה (כ"ס סלל, סס די יג; סס' יא ג). היתה מוטת על צדה במין קתדרא כל המקבל עמה

(י) [במקומות אלו נראית משמ' המלה צד כחלק מגוף האדם או כמצע או מרכב שנושאים ואומרים עליו את חילת, ואין תבואות והצעות התקון מניחים את הדעת. ואולי מלה אחרת לפנינו במשמ' מורפורת וכדו', השוה: האמנים עלי תולע (ח"כ ד ס).]

—וּמִי צִבְתִּים, כִּמוֹ צֶבֶת : יתהפך העמק
(שצומחות בו שערות) ותאחוס (את השערות)
בצבתים ויעקרו מן השרש (קס) כריות,
עקר צ' במל' סעינים, כ"י וחקן).

א. צֶדֶד¹, ט"ז: כ"י צֶדֶד, צֶדֶה, צֶדֶה, צֶדֶה, עסס סמקס
צֶדֶה, מ"ר צֶדִים צֶדִים, קמ"י צֶדִי, כ"י צֶדִיו, צֶדִית
צֶדִיכם, — צד ימין או צד שמאל של גוף האדם, חלק
הגוף ששם יד הימין וחלק הגוף ששם יד שמאל,
וכן צד ימין או שמאל של כל גוף, של כל דבר,
Seite; côté; side: ופתח התכה צֶדֶה תשים (כלש')
ו יו). וששה קנים יצאים מצֶדֶה (של הסמורה) שלשה
קני מנרה מצֶדֶה האחד ושלשה קני מנרה מצֶדֶה
השני (שמוס כס לנ). והאמה מזה והאמה מזה בעדף
בארך ריעת האהל יהיה סרוח על צֶדֶי השכן מזה
ומזה לכסתו (פס כו יג). ושתי טבעת זהב תעשה לו
מתחת לזרו על שתי צלעותיו תעשה על שני צֶדִיו
ותיה לכתים לכדים (פס ל ז). והיה אשר תותירו
מהם לשכים בעיניכם ולצננים מצֶדִיכם (נמד' לג כס).
והיו לכם לפח ולמוקש ולשמש מצֶדִיכם ולצננים
בעיניכם (יחזק' כג יג). והיו לכם לצֶדִים² ואלהיהם
יהיו לכם למוקש (שפט' ג ג). ואחת יאב על צֶדֶה
השמאל וישמח את עין בית ישראל עליו וכו' ושכבת
על צֶדֶה הימני שנית ונשאת את עין בית יהודה וכו'
ותנה נחתו עליו עבדות ולא תחשך מצֶדֶה אל צֶדֶה

(1) [במלה צד העברית נתאחרו אולי שתי מלים,
שנגזרו משרשים שונים. אחת המקבילה לארמ' צד, צֶדֶה,
צֶדֶה, צֶדֶה, ובסור' צֶדֶה במשמ' אצל, על-יד, ובערב'
צֶדֶה, מנה לצדדים, צֶדֶד ב, קרבה, וקרוב לכך באשור'
צֶדֶה או צֶדֶה (במקום צֶדֶה) במשמ' חלק, צד אחר שבדבר;
והשניה קרובה היא לערב' צֶדֶה, שמשנו צֶדֶה במשמ'
הפך, גגור; ואולי משמש' זו של גגור, בגגור, של
המלה (ל) צֶדִים, אשר הובן במשמ' מ"ר, גולדה צֶדֶה
במלת היחידה, צד אחר שבגגור, והשווה למשל, Eade,
and, במשמ' קצה בלעות, שהוא מלת היחידה בלמי
חיוני' dvet, בגגור, בגגור.]

(2) [יש משלימים עפ"י במדבר לג נב;
ל צנינ'ם בצד יבם וכדו', ויש גורסים לצד יבם,
אך לפי ההקבלה אל והיו לכם למוקש אפשר לבאר
צד יבם אלו מלשון צוד וציד, וצ"ע.]

(א) צֶדֶד (ב) צֶדֶה (ג) צֶדֶה

כריות דכרין טובא (ערו' לו). — ובסהמ"א: לא
יעשה אותן (מה שקצר) כריות כדרך הקוצרין אלא
יניחם צבתים צבתים (כמז"ס, ממדין ומוקסין ז
טז). — ואמר המלוי: כצבת צמר בהר גבוה ורוח סערה
לב סבל, על כל צרה רוחו נשברה (ז"ז, ז"ס כז יט).
צֶבֶת, ט"ז, מ"ר צֶבֶתים, צֶבֶתות, — מלקחים,
בלי מלאכה מרכבים משתי ידות, שיחויק בו
הנפה את הברזל באש וכדו', Zange; pinces; tongs;
אף אם הוא מת בידם לא היו מקיימין בו מצות
שריפה, אלא פותחין את פיו בצבת שלא במכותו
ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו וכו' (כני יסודס,
קס"ז ז). עשרה דברים נבראו בערב שבת בין
השמשות ואלו הן פי הארץ ופי הבאר וכו' ויש
אומרים אף המויקין ואף צבת בצבת עשויה¹
(חז"ל סו). בצבת של ברזל היו פותחין את פיה,
מדין אותה ומשקין אותה בעל כרחיה (כ"י יסודס,
מוקס"מ קועס א ג). — צֶבֶת שֶׁל עֵץ: שרץ שנמצא
במקדש, כהן מוציאו בהמייגו, שלא לשהות את
הפוטמה דברי רבי יוחנן בן ברוקה, רבי יהודה אומר
בצבת של עץ, שלא לרבות את הפוטמה (ערו' י
טז). — ובסהמ"א: ומלקחיה, הם הצבתים העשוין
ליקח בהן הפתילה מתוך השמן (כס"י, שמוס כס למ).
ומלקחיה ומפתחיה הם הצבתות וכו' (כ"י ח"ס,
קס"ס לניצ"ג, לקס). כי הגוף בין ידים כמו הצבת
ביד הנפה אשר עמו יוציא כלי למעשהו (כ"י חסדן
הלוי מנצלוס, ס' סמון, משפטים עג). וילך המצרי
ובידו צבת והוא צועק מכאב שניו וכו' קח הצבת
בידיך והסר את שני (כ"ז חלל' חסדי ס' המוקר, כ"י
חיימ', מנצ"ט). יוהר להיות לו שתי צבתות (קס)
מסר"ל, הלכות הנעלה). — ובמשמ' הקנה המאגך שבו
תלויים המאזנים וכו' נמש המאזנים: פי' נמש היינו
הלשון שבתוך הצבת וכו' ואותו הצבת שאוחזין
בו צריך להיות ארוך ג' טפחים והיינו תלוייה באויר
שבאותו הצבת תלויין המאזנים וכו' (ערוך ערך כס).

(1) [פתגם זה נמצא כתוב אף בארמ': צבתא
בצבתא מיהעביר. צבתא קמייא מה הוית, הא לוו
בידא הוות (כ"י יסודס, מוקס"מ ערו' יא כג), ומעין זה
במ"א. ואולי יש בצורת הפתגם חדוד, כאלו בכונה
שנית: הצבת בחכמה (בצבתא), ברוג היא עשויה, ואין
תועלת בה ביחוד.]

בז עזאי לו בן זומא, צרכ' ו: שנה ל:). — וצ"ל פטו',
 "צבות: שתי" אותות אשר בתיבה אחת צבותות,
 זה לעומת זה עבותות (מיוחס לבן אשר, קונטרס המקור,
 55; וכעין זה הוכיח הקורא, דרבינו, 66). פ"י צבתים
 מעובין אלו על אלו מלשון וגם שול תשולו לה מן
 הצבתים ולישנא דרבנן שנים מדיבקין זה על זה
 נקראין צבותין מלשון צבת בצבת עשויה (כ"ח,
 ערוג' ל:). — ואמר המפורר: והקור והשלב
 צבותים, והמן משליך קרחו כפתים (זכרי אלגלסיה,
 ספר הנוסח, כ"י מיני, מחז"ל). — וע"י צות.

ב. "צבת" (1) פ"ט, — כמו צבת: צבתים הוא לשון רבים
 ויחיד צבת ותי"ו הוא כמקום ה"א ונקרא
 צבתים כי הם עפרים זה על גבי זה צבותים
 ונפוחות (שלמון בן ירוסם, פרוס כזה, ספ' זכר' פונקסי,
 סז). מורסא תתחדש בכלל הראש והפנים כאשר
 יצבות כולן (פרוס אגן נדד על חנוי אגן סינא).
 ולכן הבי"ה שחופש כל חדריו במן רצה שתצבות
 במנה ששם מחשבתה הרעה (פולדוס ילחק להי"ן
 קלדו, כסא, חמשע', ק"ח:).

צבת (2), פ"ז, מ"ז צבתים, — מה שהקוצר חסם באחת
 ידו: וגם של תשלו לה מן הצבתים ועובתם
 ולקשה ולא תגערו בה (כח צ וי). — ובתו"ס: קוצרין
 מפני הנטיעות וכו' לא יעשה אותן כריכות אבל
 מניחם צבתים (מנח"י ט). — וצבתים של תפלין:
 המוצא תפלין מכניסן זוג זוג וכו' מצאן צבתים או
 כריכות מחשיך עליהן ומביאן וכו' (ערוג' י ח). טוכרין
 לעם הארץ ספרים תפלין ומוזות ואין לוקחין
 תפלין אלא מן המומחה ואם לקח ממי שאינו
 מומחה ומצא בידו שנים ושלושה צבתים של
 תפלין בודק הימנו תפלין אחת של יד או של ראש
 בצבת הראשון וכן בשיני וכן בשלישי וכן כרביעי
 (תוספ' ע"ז ג ח). מצאן צבתים או כריכות וכו'
 מאי צבתים ומאי כריכות, אמר רב יהודה אמר רב
 הן הן צבתים הן הן כריכות, צבתים זווי זווי

(1) [פעל שיצרו שלא כדקדוק מלשון הכתוב:
 לצבות במן.]

(2) [השבעים תרגמו: מן הצבורים ἀπὸ τῶν
 (βερωνισμένων), והולג': מלא היר, אנדה, (de vestris
 manipulis, ויונתן: מן אסיריא, ורש"י מפרש: עפרים
 קטנים, וריב"ג ורד"ק: אנדות, ואפשר לכאור מלשון
 אחיה במשם' שבלים נאחזות יחד, בלי שיוכרכו.]

יראה מפני הצבור: לעולם תהא אימת צבור עליך
 שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי
 שכינה (כ' ילחק סוטה ט). — ונהוג היום במשם' פחד
 של הנואם בעמדו לפני הקהל, וגם בארמ' אימת א
 ד צבורא במשם' זו. — ובמהמ"א: כמה דברים
 אמורים שאין עיר מחולקת בצבורין ובחבורות
 (הלכות מסוקות לתלמידי כ' יהודאי גלון, 122). בחבר
 עיר וכו' פ"י אחר צבור מקום שמתחברין בני העיר
 להתפלל בו (ערוך ערך סז). הפל עליהם צרכי
 צבור והם כלים מאליהם (דפ"י, צמד' יא כח). אין
 הציבור מתפללין תפלת נדבה לפי שאין הציבור
 מביאין קרבן נדבה (רמב"ם, משלס ח י). ופעם אחת
 דחקה השעה את הצבור בבית שני והקריבו חסיד
 של שחר בארבע שעות ביום (סוה, חעידין ומוקסין ח ז).
 הנוסע אילנות לבני המדינה שהסמיר וכו' והסופר
 שמעה בשטרות ומלמד תינוקות וכו' מסלקן אותן
 בלא התראה וכו' הואיל והעמידו אותן הצבור
 עליהם (סוה, שכינס י ז). וכלל שגור בפי הכל אין
 צבור עני' (1) (ממנה מייחס ג ג, יד). צבור ר"ח
 צדיקים בינונים ורשעים (מידא, ככר לאדן, קלו:).

א. צבת (2), ממנו צבת, *צבת.

ב. *צבת (3), ממנו א. *צבת.

א. *צבת, פ"ט, — בתחבר ונתקשר: כל העולם בלו
 לא נברא אלא לצבות (4) לזה (כ' סעטון

(1) [בתלמוד (ירוש' ג' ג ז) בארמ': לית ציבור
 כוליה עתר לית ציבור כוליה מיעני.]

(2) בארמ' צבת? בערב' צבת א), קבצ' ככפה,
 אחו ככפו, ואחו כמחירות. [בארמ' צבת הוא הפעל
 הרגיל והמצוי מאד בהרבה צדופים, במשם' אחו; וכן
 נמצא אף בדברי אחיקר שבתעודות יב הצרוף צבת
 עוקתה זי שנחאריב (מחוק טבעתו של מנחריב) כתארו
 של אחיקר החכם, ואון צבס (ע"י סס) אלא מבטא
 אחר של אותו השרש.]

(3) [שרש זה הנמצא במקורות שבתו"ס כעבר'
 ובארמ', והכא שם אף בכתיב צות, צוות, ברכוך
 הבית לו, אולי אינו בעקר אלא אותו שרש א. צבת
 כמשם' אחו, החוק, אלא שמתוך השמוש בצורות כגון
 נאחו (זה בזה), התאחו (יחד), נולדה בו המשם' של
 חבור וקשור.]

(4) [כך הנוס' בערוך (ערך נפת), ובדפ"ו: לצוות.]

ציבורי¹) רבים (כש"י, סעי' י"ו). ציבורי ויתים ששבתן תחת האילן הרי זה מותר בהן משיטסקו העניים מלחור אחריה (כמנצ"כ, מסנות עניי"ס א"ח). — ובהשאלה לקבץ דברי חכמה, ואמר חשיטת: צבור משלי חכמים וחידותם נחקקו בנבואה הסח דברי דודים ערבים ותנח עליהם הרוח והמה בכתובים (חזקוני לר"ל נר לאונן, כו:). — ב) *צבור במשמ' חסון עם, עדה, קהל; Gemeinschaft, Öffentlichkeit; Congregation, publique; public: על כל צרה שלא תבא על הציבור מתריעין חוץ מרוב גשמים (סעי' ג' ס'). אל תפרוש מן הציבור (הלל, חנו' ז' ד). שהוראת כהן משיח לעצמו כהוראת בית דין לציבור (סו"ט צ"ח). מה בין פרק ראשון (של שמע) ומה בין פרק שני וכו' א"ר עילא הראשון ליחיד והשני לציבור (יבום' נכ"ז א'). כאן ביחיד וכאן בציבור (נפש' כ' יומין, ס"ס א'). הדא דאמר בציבור אבל ביחיד תחנונים הן (ס"ס א'). כל הלכה שהיא רופפת בבית דין ואין את יודע מה טיבה, צא וראה מה הציבור. נוהג ונחוג (כ' חזין נפש ריב"ל, ס"ס פ"א ז' ו'). אלו נאמר בבית שמאי ויש ציבור בבית שמאי (כ' מנא, ס"ס א'). מקובל אני שכל גזירה שביד גזירין על הציבור ולא קיבלו רוב הציבור עליה אינה גזירה (ס"ס ס"ג א' ד). היה ציבור שלוש וכו', שליש טמאין, שליש טהורין וכו' (ס"ס ס"ג ו'). אשה שעשת כחונת לבנה צריכה למסור לציבור (ס"ס סקל' ד' א'). ואין הציבור נידון אלא אחר רובו (כ' זעורה, ס"ס סעי' ג' ד). כך היה מנהגו של ר"ע כשהיה מתפלל עם הציבור היה מקצר ועולה מפני טורח צבור (כ' יבום, נכ"ז א'). אבל המינין והמסורות והאפיקורסים שכפרו בתורה וכו' ושפירשו מדרכי צבור וכו' יורדים לגיהנם (צ"ש, ר"ה יז'). למה צבור מתפללין (מכמ"ס לרנן גמליאל, ס"ס לז'). מלוגי זה שפירש מן הציבור אל יראו כנחמת ציבור (ס"ס, סעי' י"א). מכאן שאין מעמידין מתורגמן על הציבור וכו' (כ' חזקוני, ס"ס יד'). אין הקורא רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי הציבור (רנן חזקוני, סוטה לט:). ושאר פורעניות המתרגשות ובאות על הציבור כגון תיכוך חגב וכבוב וכו' לא היו מתריעין אלא

¹) [ניא: לצבר צברים.]

צועקים (נ"ק ס'). הורה עם הציבור ועשה עם הציבור יכול יביא פר לעצמו וכו' (ס"ס, סו"ט ז'). כל הפרש מדרכי צבור אין מתעסקין עמו (סעי' ג' י'). ונאספו שמה כל העדרים זה הציבור, וגללו את האבן שמשם היו שומעין את התורה (מד"כ נחל"ט ע'). שמשאוי של צבור קשה ואין אדם יחיד יכול לישא משאן של צבור בעצמו (ס"ס נכ"ז א'). ויקריבו אותם לפני המשכן, מלמד שמסרו לציבור (ס"ס ס"ה, י"ס א'). כל מי שהוא מנהיג שררה על הציבור בישראל ואינו נותן דעתו הא"ר הוא מנהיג את ישראל, סוף שהוא נופל ונושל את שלו מתחת ידיהם (ס"ס א', חל' גינס). ארבה בפרענות, הרבה העצים אלו הלגינות, הדלק האש אלו המלכים, חתם הכשר זה הציבור (ס"ס ח"כ, ס"ס א'). — צרכי צבור, צרכיו ועניניו של הצבור: העוסק בצרכי ציבור בעוסק בדברי תורה (כ' יבום, יבום' נכ"ז א'). המתעסק בצרכי צבור משבת תלמודו (מד"כ טו"ט ו'). ס' הלכות למדני ר"י בן פדייה בחרישח הקבר וכולן נשתכחו ממני בשביל שהייתי עוסק בצרכי צבור (כ' יבום, ז' לוי, ס"ס א'). — קרבנות צבור, קרבנות שהצבור חייב להביאם: איסורי צבור ויביתו שהן מותרין לשמן והשושט לשמן חייב (כ"א, ס"ס ו' ס'). חמשה דברים באין בטומאה ואין גאכלין בטומאה וכו' זכתי שלמי צבור ושעירי ראשי חדשים (ס"ס ז' ד'). חטאת הציבור והיחיד, אלו הן חטאות הציבור שעירי ראשי חדשים ושל מועדות וכו' (זנח' ג' א'). הקטורת וכל קרבנות ציבור באין מתרומת הלשכה (סו"ט קו:). — תענית צבור, צום שנגזר על הצבור כולו: בתשעה באב ובתענית ציבור בסיבה שהיא של תענוג אסור ושאינה של תענוג מותר (יבום' מע"ט א'). בעירובין ובתענית ציבור נהגו הכל כרבי מאיר (ס"ס עירובין ו' א'). בתענית ציבור מרחיץ סניו ידיו ורגליו כדרכו (כ' זעורה נכ' מנא, ס"ס יומא ס' א'). — שְׁלִיַת צְבוֹר, ובקצור ש"ץ, העובר לפני החבה בבית הכנסת: המתפלל ופעה סומן רע לו ואם שלוח צבור הוא סומן רע לשולחיו (נכ"ז ס' א'). כל מה שש"ץ עובר לפני התיבה ותובע צרכי עמך לפניך (כ' חזקוני נכ"ז א'). אמרו לו לרבן גמליאל למה צבור מתפללין אמר להם כדי להסדיר שליח צבור תפילתו (כ"ס לז'). ועי' שְׁלִיַת. — אימת צבור,

עם מים וימותו (התולעים) (כ"מ חלדני, סגלי חמוס
ד ח). ולסתום הכאה ולהצמיח בשר' תחבשנו צבר
ולובן ביצה (סס ד ג). 'בו ישפוט האדם שואת' העוגה
הנראית הירוקה מחוץ הלבנה בפנים היא לחם והוא
היותר נאות שבמונות לו, ושוה המין הצהוב הסהיר
לחפרק הוא צבר והוא מר (למור' ללצ'ד א ו, 28).

צבר¹, ש"ז, — ערסה: צבר של קורות שחישב
עליהן מאתמול מותר למלמן (כ' ימי צן שאלו,
י"ט' שג ד 3). צבר את העפר והביא מככרות וכבר
את הצבר האחר ולא מצאה (את המרגלית) (מד"כ
רוס, סוף). — ובסחמ"א: תנן החם באהליות פי"ג וכו'
ובן צבר² של קורות צבורות זו על זו (כ"ח
סוכ' כ:). צברי קורות צבורות זו על זו אינו אהל
(כ"ט, חסל' ג ז). — ואמר המשורר: חשקה... כדיוגר
מן הצברים חשים כמותם משקל עקרים (סחזי
חזן סינל, סהסס סכריות סזקיס).

צבר², ש"ז, מ"ר צברים, *צבורים, — א) מה
שנצבר יחד, דברים צבורים יחד, כמו ערסה,
Haufen; tas; heap: שימו אתם (את ראשי בני המלך
המוסמים) שני צברים פתח השער עד הבקר (יסול,
נ"ז י ח). — וכתו"ם: שני צבורי ויתים וחורבים
שכחה ושלשה אינן שכחה (פסלו ד). ואלו (מציאות)
חייב להכניז מצא וכו' צבורי פירות צבורי
מעות, שלשה ממכעות זה על גב זה וכו' (כ"ע ג ג).
המקבל כרם מחכירו חייב לטפל בה עד שיעשנו
וין, ויתים עד שיעשם ציבור (סוסס' צ"ע ט יט).
לא אמרה אלא ציבורין הא ויתים לא מה בין
הציבורין מה בין חותים (י"ט' פסלו ד). צבור
אחד של חמץ ולפניו שני בתים ברוקין ואתא עכבר
ושקל וכו' (פסס' י). עושה אדם שני ציבורי
מלח ומניח עליהן קורה שהמלח מעמדת את הקורה
וחקורה מעמדת את המלח (צ"ג כ:). למלך שחיה
עובר ממקום למקום ונפלה מרגלית מעל ראשו עמד
המלך וכו' ועשה צבורים³ והביא מככרות וכבר
את הראשונה. ולא מצאה (כ' צרכים נסס' ר' נסמיה,
מד"כ צלש' לט). חמור חמורתים, כלחי החמור לצבור

ולא ישא יום מהומה מכל אשר לו מאומה (כ' ילסק
חזן גילס, מה יסרון, סע"ש 22). יהלמני דבר עון אשר
אצבור, נשטמו ימי עדנה וכא העת לקבור (לכצ"ע,
ובכן ס', ח"ג 252).

נפע', *נצפר, — צברו אותו, נאסף, נקבץ: ובלבד
פירות שראוין ליצבר (כ' שמואל כ"ר ילסק, י"ט'
צ"ג ג ח). משבת ושירה של יום ויום, מגילה ורינה
של עתים ועתים ומחניון היוצא מפי קדושים
ומריגיון המתגבר מפי משרתים הרי אש וגבעות
להבה נצברות ונגזרות וכו' (סיכלוס רכ' ג, ציה"ד
ילינן ג, 84). — ואמר הפישן: אם תצברנה על
אבן. אחת תשעה קבין מוהי ולדים מונחים אללי לי
(ר"ל קליד, חס סלכנס, קי" ח"צ). והרס שנקטם הוא
כשר אכן יהיה עבות נצבר כן הערבה מינה רבה
על הנחל או במדבר (לרנעס מ"יס, קדור חס לנעס,
סלסס:).

נפע', *הצפר, הוצבר, — כמו נפע': אדם הראשון
מכל העולם כולו הוצבר עפרו (כ' מליכ, סס' לט).
שעה ראשונה הוצבר עפרו, שנייה נעשה גולם
וכו' (כ' יומן צר סניל, סס לט:).

נפע', *הצפיר, — כמו קל, ואמר הפישן: וחנני חן
מוצאה בנצול ציל רחב, וככיר הצביר יהב (סלסס
סננלי, חור יסע, יול' ח' פסס). — ואמר המשורר: את
סוללותיך עלי תצבירי ואת ורועותי כחוסרים
תצבירי (עזרל סננלי, סוסס' מוסר יג, ב).

צבר³, ש"ז, — שם צמח שעליו העבים יוצאים
כמעין בוכבית מן השרש, ושמיצו מר, עליו,
Aloe; aloës; aloo: כשיראה בקיאים מהרופאים
שהשקו חולים נוטים למות סמים הנקראים בערבי
שה"ם חנש"ל ובלעו קולקונטרידא ואשקמוניא"ה
והצבר ובלעו אלווא"י וכיוצא בהם (כ"ש ח"ט, ססס'
ססס' לסנע"ס ד). הצבר הוא אלוי חם וטוב לכל
מיני נפוחים ולמעד הרגלים (חסק, סוסס', כ"י מינן,
81:). או ישים עליו פת חם או יטוף בו צבר כלול

(1) [מן הערב' צבר א], והוא שם העלוי במקורות,
ורק אחרי שהוכנס הצמח caesus האמריקני לארץ, התחילו
לקרא גם לו בשם זה. ובמובן חדש זה נהוג השם היום
ברבור, אף ככנוי לילד שגדל בארץ ישראל ולא למד
סדרכי ארופה.]

(א) צבר

(1) [ע"י סואר והערה שם, וגם צואר, הערות].

(2) [בדפוסים המשנה (סל' ג ז): סואר.]

(3) [ע"י לעיל ערך צבר.]

יאהב אכילת הבשרים הנאים וקצתם עושים
הבשולים ומאכלים מעוברי ילדיו למכור
בחנות וכו' אמר (אריסטו) אלו הפעולות כולם
צבועיות (יוסף קספי, ספר המוסק ו, כ"י ועיקרן).
ויבט האר"י אל הנמ"ר ויאמר לו אלו התכונות
והמכעים שזכרו אלו הכתות מעצמם לא ינתנו אלא
לחיילות המלכים מכני אדם ושלמוניהם ונגידיהם
ישרי הצבא וסנהיגי המלחמות והם בזה יותר צריכים
וענינם להם יותר נאור לפי שנמשותיהם צבועיות
(קלוגימוס, צעלי סיים ס, ז, יט:).

צבר¹, ממנו א. *צִבְרָה, צִבְרָה *צִבְרָה.

צִבְרָה ס"י, יִצְבֵּר, הַצְבֵּר, יִצְבְּרוּ — צִבְרָה הרבה דברים
יחד, אספם יחד במקום אחד, aufhäufen; tasser;

to heap up ויקצו את כל אכל השנים הטבות
הבאת האלה ויצברו בר תחת יד פרעה (נחש' מא
לס). ויצבר יוסף בר כחול הים הרבה מאד (סס סס
מט). ויפתו הצפרדעים מן הבתים מן ההצרת ומן
השדת ויצברו אתם חמרם חמרם (שמות ט ט-י). הוא
לכל מכצור ישחק ויצבר עפר וילכדה (מצק' ח י). ותבן
צור מצור לה ויצבר כסף כעפר וחרוץ כטיט חוצות
(זכר' ט ג). ויצבר ולא ידע מין אספם (סס' לט
ז). אם יצבר כעפר כסף וכחמר יכון מלבוש (חיוז
כו יו). — ואמר בן סירא: ותצבר כבול זהב
ובעפרת הרבית כסף (צ"ס ג"י מז יח). — ובתו"ס:
הבונה גדר בינו ובין ר"ה מותר להעמיק עד הסלע,
מה יעשה בעפר, צוברו ומתקינו (כ' יוסט, שני'
ג ט). צוברו בתוך שדהו בדרך המובלין (כ' עקיצל, סס
סס). צבר את הקטורת על גבי הגחלים ונתמלא
כל הכית כולו עשן (יומא ס ח). מי שוכה במחתה
צבר את הגחלים על גבי המזבח ורדן בשולי
המחתה והשתחוה ויצא (מזי' ו ז). הלוקח מן הפלטר
מעשר מכל דפוס ודפוס, אם היו מכיאים וצברין
לפניו נוטל מכל קישות וקישות ומכל מגורה ומגורה
ומכל תמרה ותמרה (תוספ' דמ"ה י). מביא אדם

¹ גם בארמי וסור'. בערב, קצת דומה לזה
צ'ברה. [ובלשון אוגרית נמצא צברת במשמ' עדה,
חבורה.]

עפר וצברו על פתח ביתו כרשות הרבים לשרותו
לטיט (סס צ"א יא ו). בשעת זבלים מוציא אדם
ויכלו וצברו על פתח ביתו כרשות הרבים כדי
שיישוף כרגלי אדם וברגלי בהמה שלשים יום (כ'
יפוס, סס סס יא ח). צובר את גרנו לתוכו ונמצא
מעשר מורקו על ירקו ומירקו על זרעו (יפוס' שני'
ז). המובר בית לחבירו כיון שצבר לתוכו פירות
קנה (כ' חמי' גסס כ' יוסק, סס צ"ג ג ח). הכורר
צורות מתוך כרייו של חבירו חייב לשפות לו, ר'
בן בר כהנא אמר באומר צבור ואקנה (סס סס ו
ח). אוהו את הבוך כראשי אצבעותיו וימא בשנינו
ומעלה בגודלו עד שמנעת לבין אצילי ידיו וחזור
ומחזירה לתוך חפניו וצבורה כדי שיהא עשנה
שוהא לבא (יומא מט:). מעשה בימי שמעון בן שטח
ובימי שלמנצה המלכה שהיו גשמים יורדים כלילי
שבתות עד שנעשו חמים ככליות וכו' וצברו מהם
הכמים והניחום לדורות הכמים (מדי' ויק' לס).
נפלה מרגלית מעל ראשו מה עשה, צבר את
העפר והכיא מככרות וכבר את הצבר האחר ולא
מצאה וכו' (סס כוס, סוף). — וניל' פנוי' *צבר,
שצברו אותו: מצא. פירות צבורין¹ חייב להכריז
(תוספ' צ"ג ז ו). עסרה ואכלה מפירות הצבורין
חייבת (כ"ס לקיס צסס כ' תוספ' יפוס' צ"ק ג ו).
הכורר צורות מתוך כרייו של חבירו חייב לשפות לו
ר' בן בר כהנא אמר באומר צבור ואקנה, אכל אם
היו צבורין משעה ראשונה לא ברא (סס צ"ג ו
ח). תכואה צבורה כוסן שהתחיל בה מע"ש מותר
להסתפק ממנה בשבת (ס"ח, טסס קכו). אכנים
צבורות לגדר (כ' סייא, צ"ג טט). היו מחזירין
אותה (את הקטרת) למכתשת פעמים בשנה, בימות
החמה פזורה שלא תתעפש, בימות הנשמים צבורה
כדי שלא תפוג ריחה (ס"ח, ככ"ט ו:). — ובספ"א:
צבר של קורות מ"י קורות צבורות זו על זו
(עכו' עכו' סוול). והוצרך לנענעו ולשומחו (את הקש)
לשכיבה שלא יהי צבור וקשה (כס"י, טסס ג, ד"ח
קס). וכל הגופות צבורות בו (בעולם) כמכמנים
כל דבר למה שצריך לו (כ"י ח"ס, ס"ה, סיפור ו).
— ואמר הפוסק: הועל אין לגבר בזהב וכסף צבר

¹ [ועי' צבר.]

ח, צוּנֶה, 16). — בְּגָדֵי צִבְעוֹנִין, כָּלִי צִבְעוֹנִין: נִדְרָה שלא לִלְבֹּשׁ בְּשָׂרָא וְשֵׁלָא לִלְבֹּשׁ בְּגָדֵי צִבְעוֹנִין (ר' יוחנן גמס כ"ט זן יולדק, יכ"ט כחצ"ז ט). כָּלִי מִשְׁחָן הַדֶּקֶן הַבָּאִין מִבֵּית שֵׁן כָּלִי צִבְעוֹנִין הֵן (ר' זעירא, טס טס). וּשְׂמַחַת כְּהֹנֵן בְּמָה מִשְׁמַחַם, בֵּינָן וְכוּ' תָּנִי רַב יוֹסֵף בְּכָל בְּגָדֵי צִבְעוֹנִין, בֶּאֱרֵץ יִשְׂרָאֵל בְּבָגְדֵי מִשְׁחָן מִגֻּזֵּין (פסמי קצ). — וּבִסְהִמָּא: וְהָיוּ מְלִבִּישִׁין אוֹתָהּ צִבְעוֹנִין וּמְשִׁימִין בִּידֵינוּ שְׁתֵּי חֲתִיכוֹת אַחַת שֶׁל הַמָּאָה וְאַחַת שֶׁל רִבְעָא וּבִשְׁנֵעוּרוֹת אֲמִיתוּנוּ רֹאוּת אוֹתָנוּ רְחוּצִים וְסוּכִים וּמְלִבִּישִׁים מִמֶּשֶׁי (מִדְרַשׁ וִיוֹסֵט, ס' דְּבָרֵי מִכְנִים, ט). כְּתוּבַת קַעֲקַע הָאֲמִוְרָה כְּתוּרָה הוּא שִׁישְׁרָם עַל בִּשְׂרוֹ וְיִמְלֵא מְקוֹם הַשְּׂרִיטָה כְּחוֹל אוֹ דִּיו אוֹ שָׂאֵר צִבְעוֹנִים הַרוֹשְׁמִים (רִמְזָנִס, עִכּוּס יכ"א). שִׁיחֵי כְּתוּבִים בְּדִיו, לְמַעַט שָׂאֵר מִינֵי צִבְעוֹנִין כְּגוֹן הָאֲדוּמָה וְהִירֹק וְכוּ' צִבְעוֹנִין (הוֹל, מִסְלִין ח"א). כְּשֶׁתִּרְאֶה הַשֶּׁחַן כְּמִרְאָה מְרִירָה וּמִגֻּלָּה וְכִצְבָּעוֹן הַעֲזוּפֹת יוֹרֵת עַל הַצִּמָּח וְעַל הַשְּׂעוּלָה וְעַל הַמֶּרֶחַ (ר"י זצ"ל, מִלְּחֻמֵּי הַשֶּׁחַן, טעמֵיכִי דִּלְזוֹן, 172). כְּשֶׁתִּרְאֶה הַשֶּׁחַן צָהוּב וְדָךְ כְּמִרְאָה הָאֵשׁ וְדוּמָה כִּצְבָּעוֹן הוֹעֲפָרָן וְעַלֵּיו קֶצֶף רַב יַעֲרִיד עַל כַּעֲלֵיו שְׂעוּלָה וְשִׁדְמוֹן וְרוּזָן בְּנוֹמוֹ (טס, 172). אִמֵּר חֲנִינְיָה בֵּן יִצְחָק מִצְאָתִי בְּמָה שֶׁהִתְקַתִּי מְגִילוֹת הַקְּדָמוֹנִים מְגִילוֹת גְּזִילִים כְּתוּבוֹת בְּזָהָב וּבְזוֹלָתוֹ מִן הַצִּבְעוֹנִים (מוֹסָרִי הַפִּלֹסוֹפִים ח"א — ב) כִּמּוֹ צִבְעוֹן, אִדָּם שֶׁאֵין תּוֹכוֹ כְּכוֹר: הַצִּבְעוֹנִים שֶׁמִּרְאִים עֲצָמָם כְּפִרְשִׁים וְנִזְרִים וְכִרְחֻצִּים בִּשְׁבַע כִּיּוֹרִים וּשְׁבַע תּוֹעֲבוֹת בְּלָבוֹת אֲגוּרִים (ר"א מִשְׁעִיכִיז בְּסִפְרוֹ עוֹלָם הַגְּדוֹל, שִׁמְשׁ חק"ט).

צִבְעוֹנִי, ט"ז, — שֵׁם פֶּרֶחַ וְצִמָּח, Tulpe; tulip(e), נוֹהֵג בְּרִבּוֹר וּבִסְפָּרוֹת.

צִבְעוֹן, ט"ז, — שֵׁשׁ בּוֹ תְּכֵנֶת הַצִּבְעוֹן, בְּהִמֵּי, אֲבוּרִי: שֶׁהַמִּינִים אֲשֶׁר יִמְצָאוּ לְמִדּוֹת הַמִּגְנוֹת שֶׁלֹּשָׁה רַבּוּי הַתְּאֻוָּה וְלֹא יִרְאֶה הַחֲמָא וְהַצִּבְעוֹנִית וְכוּ' וְאוֹלָם אֲשֶׁר חָפֵץ הַצִּבְעוֹנִית הֵנָּה הוּא רֹאוּי שִׁיאֲמַר שֶׁהִיא הַמַּעֲלָה שֶׁהִיא מִמַּעַל לְשִׁבְעַת הָאֲנוּשִׁים וְכוּ' וְהַיּוֹיֵב שֶׁתִּהְיֶה זֹאת הַתְּכֵנֶת מִתְּהַפֵּכַת לַצִּבְעוֹנִית לִפְיִי שֶׁכֵּמוֹ שֶׁאֵין לַצִּבְעוֹן כֹּאמֶת רַבּוּי הַתְּאֻוָּה וְכוּ' נִקְרָא הָאִדָּם אֲשֶׁר יִחוּק בְּזֹאת הַתְּכֵנֶת צִבְעוֹנִי וְכוּ' הַתְּעִנּוּגִים הַצִּבְעוֹנִים כִּמּוֹ אֲשֶׁר יִסּוּפֶר מִן הָאֲנוּשִׁים שֶׁהֵם מִבְּקִיעִים בְּמִנֵּי הַהֲרוֹת וְיִאֲכִלוּ הָעוֹבְרִים וְכוּ' אֲשֶׁר קִצְחָה

צִבְעוֹן, צוֹבֵעַ, ט"ז, מִ"ר צִבְעוֹנִים, צוֹבֵעִים, — הַדְּבָר שֶׁבוֹ צוֹבֵעִים, כִּמּוֹ צִבְעוֹן בְּמִשְׁמָ'וֹ: כָּלִל גְּדוֹל אֲמָרוֹ בְּשִׁבְעִית, כָּל שֶׁהוּא מֵאֲכֹל אָדָם וּמֵאֲכֹל בְּהֵמָה וּמִמֵּין חֲצוּבֵי עֵינִים (1) וְאֵינוֹ מִתְקִיִּים בֶּאֱרֵץ יִשְׂרָאֵל שְׁבִיעִית (טִנְיָ' ז' ח), וּמִמֵּין חֲצוּבֵי עֵינִים (1) מִפִּיחֵי אֲסָמִים וְקוֹצָה יִשְׂרָאֵל לֵהֵם שְׁבִיעִית וְלִדְמִיָּה שְׁבִיעִית (טס טס). **צִבְעוֹן**, עִי' צִבְעוֹן.

צִבְעוֹן, ט"ז, מִ"ר צִבְעוֹנִים, צִבְעוֹנִין (2), — א) כִּמּוֹ צִבְעוֹן: שֵׁלָא יִאֲמַר הָרִי אֵינִי נוֹתֵן צִבְעוֹנִים וְקָלָא אֵילָן וְהֵם דְּמוּיִם לְתַכְלָל (סְפָרִי צִמְד' קטו). עֲנִיּוֹת עוֹשִׂין אוֹתָן (אֵת הַסְרִכִּימִין) שֶׁל מִינֵי צִבְעוֹנִין, עוֹשִׂיּוֹת עוֹשִׂין אוֹתָן שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב (כֶּסֶף הוֹנָה, טִנְיָ' ז' ח). הַצִּבְעוֹן הוּא מִשְׁמַח שֶׁל לִבּוֹן הוּא יוֹשֵׁב לֹא שֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְחֲמִשָּׁה מִינֵי צִבְעוֹנִים (סוֹף גַּמָּס כֶּסֶף זֶה מִתְּחִלָּה, מִדְרַשׁ צִלְחָס' ז' ח). מִה הַכִּילָה הוּאֵת מִצְוִירָתָהּ בְּמִינֵי צִבְעוֹנִין כִּךְ הִיָּה הַמִּשְׁכָּן בְּמִינֵי צִבְעוֹנִין תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֶׁשׁ מִשְׁוֹר (סְפָרִי צִמְד' יג). מִה נִשְׁתַּנָּה תְּכֵלֶת מִכָּל מִינֵי צִבְעוֹנִין, שֶׁהַתְּכֵלֶת דְּמוּתָה לְרִקְעָה וְהַרְקִיעַ דְּמוּתָה לְכֶסֶם הַכְּבוֹד (ר"י, טס טס יז). כִּי וְרֹאֵה הַטּוֹמֵם שֶׁבוֹ שֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְחֲמִשָּׁה מִינֵי צִבְעוֹנִין וְהוּא נֹצֵר מִסִּיפָה אַחַת שֶׁל לִבּוֹן (מִכְנֵי צוּנֶה, מִזְרִיע ג). מִיד כְּשֶׁעָלָה מִשָּׁה לְמִרְוֶם פֶּתַח הַקִּבְיָה שְׁבַע רִקְעִים וְהִרְאָהָו אֲרֻבַּע צִיבְעוֹנִים שֶׁעָשָׂה מֵהֶם מִשְׁכָּן וְכוּ', אִמֵּר לִפְנֵי רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אֵינִי יוֹדֵעַ דְּמוּת אֲרֻבַּע צִבְעוֹנִים, אִמֵּר לוֹ חוֹזֵר לִימִינְךָ, חוֹזֵר וְרֹאֵה גְדוֹד מְלָאכִים שְׁלֹבְשִׁים לְכוֹשׁ דְּמוּתָה לִים אִמֵּר לוֹ זֶה הוּא תְּכֵלֶת וְכוּ'. אֲנִשִּׁים לֹבְשִׁים לְבוּשׁ אֲדוּמָה, אִמֵּר לוֹ הִיא אֲרָגָמָן וְכוּ' (סְפָרִי צִמְד' יג, נִתָּן חוֹרָה, לט). אִמֵּר פֶּרַעַה מִי כָּל הַבְּהֵמוֹת שֶׁלִּי קֵל לְרִדּוֹף אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל, אֲמָרוֹ לוֹ סוֹסִיא שֶׁלְךָ מִפְּנֵי שֶׁהִיָּתָה צִבְעוֹנִין וְלֹא הִיָּתָה כִּיּוֹצָא בָּהּ בְּעוֹלָם (מִדְרַשׁ טִנְיָ' ז' ח).

(1) [כִּךְ בְּדִפּוֹס וְכִךְ גַּם בְּמִשְׁנֵת שֶׁבְּכָלִי וּבִירוּשָׁה, וּבְמִשְׁנֵת מִנְק' לִיּוֹרְנוֹ טִנְיָ' ז' ח: הַצִּבְעוֹנִים, וּבְמִדְרַשׁ: חֲצוּבֵי עֵינִים, וְאוֹלֵי הַכּוֹנֶה: צִבְעוֹנִים, מִ"ר שֶׁל צִבְעוֹן, חֲמִשָּׁה הַצִּבְעוֹן, וּבְגִמ' יוֹשֵׁב שֶׁ: צִבְעוֹן לְאָדָם וְכוּ' צִבְעוֹן לְבְּהֵמָה וְכוּ'].
(2) [בְּעֵצָה אֵין צִבְעוֹן, מִ"ר בְּתוּמִים, וְאֵין אוֹלֵי צִבְעוֹנִים אֲלֵא כִּמְר' שֶׁל צִבְעוֹן, כְּדִגְמַת זֶרַע — זֶרַעוֹנִים, טס — טִנְיָ' ז' ח וְכוּ'].
[כְּדוּר].

ד"ה לודרל). אם עירה צבע נסיון ביורה
את פוסל כל חיוורה (סוף, מנכ"מ ז; ד"ה טעמיה).
המוציא קליפי אנווין וקליפי רמונים אסטים
זמאה ושאר הצבעין כדי לצבוע בהן כגד
קטן וכו' חייב (רמב"ם, שם יט ט). וחריע הוא הצבע
שצובעין בו הבגדים (סוף, שמיטת ז יז). שזה הבגד אשר
צבענוהו אדום במחשבתנו וכו' השם חדש המראה
ההוא כנגד בהתחברו לצבע האדום אשר נחשוב
אנחנו שהצבע ההוא נכנס כנגד (ר"ט ח"ט, מ"ז
ח טו). התכמה היא צבע הנפש ולא יתכן שיהיה
צבע הבגד טוב אם לא יהיה נקי (רש"י פליקסל, חג
אגס המוסר, קצן על יד יל, עמ' כז). ואחר הכתיבה
תיבשנה ואחר העביר עליה מבעת כסף או זהב או
אי זה צבע שתרצה וישאר הרושם (ר"מ חלדני, סבילי
למונה ד ד). וקנו נוטה לצבע הערמונים
(מש"מ מ"ז, בספר חלילים ל"ט עקדקס). ואמר המשוור:
מסוה צבעים מעלי שער הסר ומשכית השקרים גל
(רמב"ם, חכמים ט, 48). וישיא אמונתו ויניע לפתותו
בהונו וגם בשלל צבעו (1) ורקמותיו (כאמ"ר, שם חל, כסא
ח, 201). כבשולו ונס צבעו וריותו ויביון
בחיותו והריותו (כ"י זכארה, בתי סנס כסוף ס' טעמיה, דודון, 185).
— וזכאשאלה, צבעי הנפש: לנפש צבעים
רוחיים והם נראים כתנועת עפעפי העין (הקו
מז"ס לרש"י, יג). התכמה היא צבע הנפש (רש"י
פליקסל, חגס המוסר, קצן על יד יל, עמ' כז). — וזכאשאלה,
שלל צבעים (2) במש"מ הרבה צבעים: הבקר אור בצאת
השמש כנכורתו וכו' יתן שלל צבעים לבנות
ושריקות כמראה הוהב מעליהם מריקות (כ"י סענו, דברי
רינוס, ח:).

עקר מיני הצבעים:

אָלם. — אָלם, מגון האשכרוע, נוטה לשחור.
— אָמץ. — אָפּר. — בָּרד. — וָרד. — הום. —
חָנור. — חָלִיף. — חָמוץ. — יָרָק. — יָהֶה. —
יָחול. — כָּחם. — לָבָן. — סָגֵל. — צָהב. — צָחור. —
שָחם. שחור אדמדם, הום שחורר. — שָחף. —
אָר, grau; gris; grey. — שָחַר. — שָלָק.

(1) [מנק': צבעו לשם המשקל, ואולי צ"ל

צבעיו.]

(2) [ע"י הערה לעיל.]

צִבְעָה⁽¹⁾, ש"י מ"ר צִבְעִים, — צִבְעֵה הדבר, הגון שחדר
נראה לעינים אם אדם או ירק או צהב, Farbe;
couleur; colour, ובהרבה, כגד צבוע באחד
הצבעים: שלל צִבְעִים רקמה צִבְעֵה רקמתים (שפ"ט, ה
ב⁽²⁾). — ובתו"ם: אף במש"מ עצם החסר שצובעים בו
את הכרד⁽³⁾: אחר המקדיש את נכסיו ואחר המעריך
את עצמו אין לו לא בכמות אשתו ולא בכמות בניו ולא
בצבע שצבען לשמן ולא בסנדלים הרשים שלקח
לשמן (ערכי ו ט). אף להדלקת הנר אף לצבוע בה
צבע (ספרא ויק, כהן ספד ח). אבל אם היתה חיוורה
קבועה אמורה מפני שהוא מתיירא שמה מתאכל
ציבעו והוא מוסיף מוי (רז יסודס צסס סמול, יוש'
שם ח ו). מיסנין היו לכל נשיא ונשיא מפה
וצבע על כל מפה ומפה כצבע של מבנים
מיבות שהיו על לבו של אהרן וכו' בנימין ישמח
וצבע מפה שלו דומה ל"ב הצבעים (מז"ר נמד'
ז). — ס"י צִבְעָה: מי הצבע פוסליו אותו (את המקוה)
בשלושה לוגין ואינן פוסליו אותו בשנוי מראה (כ'
ויק, מקול ז ג). — ובסה"א: מוכין הצבועים
בצבע שקורין סוויילי"ד⁽⁴⁾ (רש"י, ע"ז כח:).

(1) בערב' צִבְעָה (a) [וע"י בהערה הבאה.]

(2) [על פי הוראת המלה צִבְעָה בלשון החכמים
פרשו ותרנמו כל המפרשים והמתרגמים אף שלל צִבְעִים
שבמקרא. ואולם אין שרש צבע זה במש"מ צבע וגון
במקרא, ולעמית זאת נמצא הכטוי ע"מ צבוע (יכ"י
יז ט), וכמבאר בהערה לערך צבוע פרוש הכטוי הזה
הוא שלל וטרף (מלשון ויעט העם אל השלל), ומכאן
שגם שלל צבעים פרושו שלל וטרף ולא
דוקה שלל בגדים מגוונים. ואף (שלל צבעים) רקמה
אין פרושו רקמת בגדים, אלא היא מלה אחרת הנמצאת
גם במז' (ספ"י מס יט) לרקמות תובל למלך, וגם ביחוק'
(יז ג) על הנשר, העוף המורף אשר לו הרקמה, ואף
היא פרושה שלל, מלקוח וכדו'. ולפי זה נראה כי צבע
שבמקרא (בצרוסם): שלל צבעים, עיט צבוע (י
אין קשר לו אל צִבְעָה שבתו"ם (השואל מארמ'),
אלא קרוב הוא אל צִבְעָה, שם החיה השוללת והשודרת,
בקרבת שם העוף המורף עיט אל עיט צבוע, שלל
צבעים, וצ"ע, ובסה"א השתמשו בצרוף שלל צבעים
כהכנת התרגומים והמפרשים. ונהוג הכטוי אף במש"מ
ח"ו, מגון, בעל צבעים רבים.]

(3) [ע"י גם ערך צִבְעָה] (4) [כל' violet, סגל].

(a) صبغ

לא יצא החיט במחש שבכליו וכו' ולא הצבע בדוגמא שבאזנו (י'רס' סנה א ז). הצבעים שבירושלם היו עושין סחיטה מלאכה בפני עצמה (ר' ישמעאל בנו של ר' ינן ברוקס, סס סס ז ז). מביאין בלים מבית האומן כגון כר מבית הכדר וכו' אבל לא צמר מבית הצבע וכו' (מ'ק יג:). שלא ילמדנו (את העכר העברי) לא צבע ולא מכח וכו' (מ'ק עזרים ז).

צִבְעָה ⁽¹⁾ צבוע, ט"ז, מ"ר צבעים, — אחת מחיות המרפ, Hyäne; hyène; hyena: והראש אחר ופנה דרך הגבול הנשקף על גי הצבעים המרברת (ט"ז יג יס). — ואמר בן סירא: מה יש שלום צבוע אל כלב מאין שלום עשיר אל רש (ב"ס גני' יג יס). — ובתנ"כ: צבוע הובר נעשה נקבה (י'רס' סנה א ג). הואב והארי ודוב וכו' (הרי אלו מועדיו), חני ר' מאיר אומר אף הצבוע, א"ר יוסי בי רבי אבין לא אמר רבי מאיר אלא בצבוע וכו' שיש לו שעה שהוא קשה כארי (סס ז"ק א ס). הצבוע הוא מטפה של לובן הוא ויש לו שלש מאות וששים וחמשה מיני צבעונים (כז סוכא זסס כז מנחל, מד"ר בראש' ז). — ובסמ"א: גי הצבעים, שמצויין בו הצבועים (כס"י, ט"ז יג יס). אין ראוי לאדם שיהיה גדול חימה במיבעת חיות רעות והצבעים (כ"י א"ס, סקון מדה"כ לכסב"ג, מ). ושם הכלים מפיקים ראויים לרוחות ושם לצבועים מרת הגבורה וכלי הדריסה והשרף (סוף, כוזרי ג יח). היו מעטים יראים בורחים ומסתתרים מחיות השדה ומרוב הצבועים והיו נוהגים בראשי ההרים (קלוימוס, נעלי מייס א ח). הסו"ס הלך אל האר"ה מלך הצבועים שהם חיות טורפיות (סס ז ד). — ואמר המשורר: עובנום בערבה לצבועים ותנינום ונמר ותוירה (כ"ט סג"ג, אלוה עז, סכנני, 40). כי לא יחי עלם עדי ושרוף כבש כפיר יער וצבוע (2) (כמנ"ע מנשס ס, 50).

(1) בערב' צ'בעא, ולא נתכרר מקור שרש זה ועקר משמעו. [ועי' צבוע, הערה, צבע, הערה].
(2) [מנ"ק: וצבוע].

(a) ضبع

בעצמו (כלצ"נ מלמ' ס' א ג). — ובמשמ' מוסרית, היה צבוע, לא היה תוכו ככרו: לא אצטבע ולא אתכחש לדעותי (ברסדסקי, זאין מעכס עז).

ב. *צִבְעָה קל לא נמצא.

— הפע', *הצפייע, — הרים האצבע: וכל הקודם את חבירו לתוך ארבע אמות וכה, אם היו שנים שוין הממונה אומר להן הצביעו, ומה הן מוציאין אחת או שתיים ואין מוציאין הגדול במקדש (יומא ז א). — ובסמ"א: כיצד מפיסין, עוסדין בהיקף ומסכימין על מניין שמונים מאה או אלף וכו' והממונה אומר להם הצביעו והן מוציאין אצבעותיהן אחת או שתיים (כמנ"ס, ממידים ומוסקין ד ג). — ובהשאלה, הפיל גורל, חוה דעתו ע"י הרמת אצבע, ואמר הפיסן: ובהחלף לבראת יציר ראש טבעים בעדם. חלו מלך ומשרתיו מצביעים ומאו בהלקו עלו מהלשים שבעים (ר' מנחם זכר קלוימוס, אדני, קרוב' אסרון ססס). — ונהוג היום בדבור ובספרות במשמ' עמד למנין להכיע דעתו בעד הצעה שנדונה או בעד מעמד "בבחיחות". — והצפייע על פלוני, הראה עליו באצבע. — הפע', *נצפע, — כמו הפע', ואמר הפיסן: נועלו ומבילו ועמדו עטרה והפיסו תחלה על תרומת דשן, נצבעו שנית על מעשה כבש (יוסי בן יוסי, ארכי' גזירות, עמוד יו"ס, קדור קס"ג, כט). נצבעו בפנים להשתיק מדון (קדור עזרה, Ellbog, Stud. עמ' 175).

צִבְעָה ⁽¹⁾ ט"ז, — אומן שמלאכתו לצפיע בגדים וכדו': הצבע ציבע לעצמו ולא יצבע בשכר (שני' ז ג). אלו עוברים בפסח, בוחת הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי וויתום המצרי וזמן של צבעים ועמילן של מבחים וקולן של סופרים (סמ"ג א ח). הנותן צמר לצבע והקריחתו יורה נותן לו דמי צמרו (ז"ק ז ד). לא יפתח אדם חנות של נתומין ושל צבעין תחת אוצרו של חבירו (צ"ז ז ג). מוסף הוירה של שולקי ויתים טמא ושל צבעים מהור (כלים ס ס). הצבעין והמטפין לוקחין מורסן מכל מקום ואין נמנעין נכילה (הספס' שני' ס ס). צבעין קבעו צביעה מלאכה בפני עצמה (ר' ישמעאל בנו של ר' ינן ברוקס, סס סנה ע יס). רשאין הצמרין והצבעין לומר כל מקח שיבוא לעיר נהיה בולנו שותפין בו (סס ז"א יא כד). הצמרין והצבעין ממלאין לשותות ואין ממלאין לסחורה (סס סס יא כ).

תוספת' שנה א כנ). יכול יהו מטמאים בין צבועים
בין שאינן צבועים, ת"ל בבגר צמר או בבגר
משתים, מה משתים כבוייתו, אף צמר כבוייתו,
אוציא את הצבוע בידי אדם ולא אוציא את
הצבוע בידי שמים, תלמוד לומר למשתים ולצמר,
מה משתים לבנה, אף צמר לבנה (קמח ויט, מזינע,
נגע' פק יג). וראיתם אותו, כדי שיהא ניכר בין
הצבועין ('יוס' זכ"ל א ס). אין מוליכין לבית
האכל בכלי וכוית צבועה מפני שהוא מוענו
פענת חנם (סס דמאי ד ו). הרא דתימא בינו לבין
עצמו אבל ברבים אפילו מצוה קלה לא ישמע לו,
כגון לוליגוס ופוסם אחיו שנחננו להן מים בכלי
וכוית צבועה ולא קיבלו מהן (סס שניעי ד ג). בלי
פשתן הדקים הבאים מבית שאן ככלי צבועין
הן (כ' זעירא, סס קדוש' ד ז). חייב אדם לעשות ציצית
נאים ומוזוות נאות ולכתוב ס"ת נאה כדיו נאה
וקולטוס נאה ולבלרין נאין ובקלפים נאים ועורות
צבועים (קופר' ג יג). — ובסהמ"א : אורא דנדא,
סוכין הצבועין בצבע שקורין סווייליך (רש"י, ע"ז
כס :). ותכלית האמורה בכל מקום היא הצמר הצבוע
בעצם שמים שהוא פתוך מן הכותל (רמז"ס, כלי
המקדש ח יג). — ואמר המשוור : בשפה מדמי לבי
צבועה, ובת עין, בבית עיני קרועה (רמז"ע, מרש"ס
ד, 47) — ובחשאלה, יצבוע, מי שמויף ומסתיר את
מראהו האמתי ומדאח את עצמו בצבע אחר, מי שאין
תוכו ככרו, שמראה עצמו כחסיד וצדיק ללא אמת,
מתחסר, Scheinheiliger, Heuchler; hypocrite : אל
תתיראי מן הפרושין ולא סמי שאינו פרושין אלא
מן הצבועין שדומין לפרושין שמעשיהן כמעשה
ומרי ומכששין שכר כפנחם (ינאי הנהלך לאשמו, קוטס
כז :). — ובסהמ"א : ובאמרו מנסתרות נקני כיוון אל
הכופרים כנסתר ומראים את עצמם נאמני ארץ
מאסיני עקרי תורתנו אך הם מכת הצבועים
המזויזים סתוכם ואנשים כאלה צריכים שמור
לחשמן סאר מחברתם (כ"י מוקדמו, נפולום יהודס כ).
— ואמר המשוור : והם כמרעים, ונראים כרעים, הם
הצבועים, כצבע נחשים (רמז"ע, חליכס חמוניס,
דיוחן כ, גולל). את מי אשלח מי ירד לי בגבורים
את רבנינו הגאונים המאורים, את צדיקינו הקדושים
בארץ, העשירים — גבורי ציד ומרץ, המשכילים

הנותנים לנו קרץ, הצבועים הטובלים ובידם שרץ
(יליג, דוק המדבר, כל סיני ח).
— נפע', יצבע, — צבעו אותו, קבל את הצבע שהושם
עליו : והמחיצה השלישית (שבעין) היא הקרנית לפי
שהיא דומה לקרן לבן והיא קשה ולבנה וזכה ובהירה
אלא שהיא נצבעת כעין המחיצה שתחתיה שהיא
הענכית (כ"ט חלדני, סנילי חמונה ד ח). — וצ"ל
יצבע, גם במשפ' ת"ו, בעל צבע מן הצבעים : ובהמכסם
מהם אמרו שזה הכנר הלבן אשר חושם בורות
האיסטים הנצבע לא האיסטים השחור כי השחורות
מקרה בגשם האיסטים לא יעבור לוולתו (כ"ט ח"ט,
מ"ז א עג). — ובמשפ' רב צבעים, ואמר הפיוטן :
לך חיות עליות בתחתית כס הנקבע ואראלים
וחשלים אווריי וזו הנצבע (רש"י, סנאליס סנאליס,
ספר' יו"ט, ספרד').

— ספע', יצבע' 1, — כמו נפע', ואמר המשוור : עת
עת יחשב חסאי להתלבן אותי בשני יום ליום
יוצבע (כ"י מנין, סעק ח ז, ס' סינל לסכני). —
ואמר המליץ : הצבעים מהמכתבים אשר נמשחו
בצבע ולא נחקקו בסלע ויהיו גם עתה כאלו בומנינו
הצבעו (כ"ט גלוד, סנילי עולס ח, לב).

— ספע', יצבע' 2, — שם צבע על עצמו : מניין כגון
שלא יצטבע בו (בפרי ערלה) בפרי הראוי
ליצטבע בו (רש"י, קידוש' נו : ד"ס מניין). — ובמשפ'
קבל את הצבע שהושם עליו, כמו נפע' : ופירוש
לקלוש את העין שיקבל את הגוון והענין שיתחיל
להצטבע (פרוס סעני לרמז"ס, שנה ח ו). ויקרא
המחיצה הקרנית אלא שהיא מצטבעת בצבע
המחיצה אשר תחתיה (רש"י דוכן, מנן חזות, סלק יעקב
ד, כא :). — ובחשאלה : בימי רבן שמעון בן גמליאל
כשהיה שום צדיק הולך בלא תורה ובלי מצוה היו
דוחקין אותו לעשות אבל בומן הוח שהכסף
מצטבע מן הסניגים לא יצטבעו מן הכסף (ספר
מקידס מחסמטס). ואין כלי זה החוש מצטבע בזה

1 [בתוספת' כלים (ז"ו ו) גם הפע' : מצאה
אחר הדלת או בסוחה וכו' שחורה ולעולם אינה מטמא
עד שיצביענה לבנה, ע"כ. והגיה הגר"א :
שיצביענה עי' ערך צנע].
2 [וכן בארמ' שכמקרא : ובמל שמיא
יצטבע (דני' ד יצ).]

כלים לתרומה אבל לא לקדש, אחריו וחוץ ובית הצביעה בתרומה אבל לא בקדש (מג"ג ח). כל הכלים יש להם אחריו וחוץ יש להם בית צביעה (כלים כה ז). כיצד, היו ידיו מהורות ואחריו הכוס מטאם אוהו בבית צביעה וזו חושש שמא נטמא

ע"י (670). והנה ע"ז, בשריא קטועה למטה, גראת באות ט, ומכאן שנולד החלוק צביעה—צביעה מתוך דמיון האותיות האלה בלבד. קשה היה להכיר במלה לא שכיחה וסתומה זו, למה הכונה, וכבר בתקופה קדומה נחלקו על כך לא רק מה פרוש המלה, אלא אם יש לקרא צביעה או צביעה.

ומהלקח בפ"ה זו בקביעת הקריאה ובהבנת היא המשתקפת אף בדברי האמוראים בבבלי (מג"ג כג): מאי בית הצביעה, א"ר יהודה אמר שמואל מקום שצובטו וכן הוא אומר ויצבט לה קלי רבי אמי א"ר יוחנן מקום שנקי הדעת צובטין (לגרסת עין לקמן).

והנה דברי רב יהודה בשם שמואל אינם מאפשרים כל פרוש טבעי לכאן. אין זה מנהג הלשון לומר: צבט פלוני בלי במקום אחר, וע"כ אין להניח שנולד מתוך שמוש זה הכינוי: בית הצביעה של בלי, ומשום כך אין להסכים לדברי הרמב"ם (פנים המסכות. מג"ג ג): והיו עושין בכליהם בעובי הכלי מקום שמכנים בו האצבע כדי לשים שם האצבע בעת השחיתה ולא יצטרכו להכנים הירד בבלי והוא הנקרא בית הצביעה, ע"כ.

ואשר לדברי רבי אמי בשם רבי יוחנן, הבינו אותם כאלו במלה צובטין הוא משתמש במשמ' אוהוין בידים או נוגעים בשפתים, ומכאן אף נ"א שותין במקום צובטין (הגרסה צובטין אינה אלא שבוש סתם), כאלו בית הצביעה שבבלי הוא המקום שנקי הדעת שותים שם, ורש"י פרש: צובטין, מטבילין אובלין בחדל או בחוסך שחוקקין בשולי הקדרה בית קיבול לעצמו ונוכה לו סביב ונותנין שם חובץ וחדל, ע"כ. אך כל הפרושים האלה לדברי רבי יוחנן אינם אפשריים גם הם. אין זה מנהג הלשון לומר: צבט פלוני בלי, לא כמשמ' אחר בו באצבעותיו, שבה בו, הטביל בו מאכל בחדל או בחוסך — ועל כן מן הנמנע הוא שנולד מכאן כטוי כגון בית הצביעה שבבלי.

לעמך זאת עברה היא' שהיו צובעים כלים בצבע טמא וכלים צבועים כאלה נמצאו לאין מספר, ובפרוש מדבר אף בתו"ט על ללי זכויות צבועים (ע"י א. צבע), ומכאן הוא שנקרא המקום הצבוע שבבלי בית צביעה. ומכאן גם זה שנקי הדעת לא היו צובעים בצבע דוקא מקום זה בבלי שהיו נוגעים בו בשיהם בשעת השחיתה. ולפי זה כונת רבי יוחנן בדבריו היא: מאי בית הצביעה: חלק זה של הכלי שגם נקי הדעת,

א"ר יהודה אמר שמואל מקום שצובטו וכן הוא אומר ויצבט לה קלי (מג"ג כג): — ובסמ"א: צבט, ואין צביעה אלא לאכילה (שלמה זר שמואל, ס' המליט ערך צבט, ככז, 18). — ונוהג היום השמוש במלה צביעה במשמ' מריסת הבשר בקצות האצבעות.

*צביעה, ט"ז, סמ"ס מן א. צבע, פעלת הצבעי, *das Färben; teinture; dyeing*: צבעין

קבעו צביעה מלאכה בפני עצמה (כ' יטע"ז) ננו טל יומין זן נרוקס, מוספ' טע"ז יח). לכס, כל שהוא צורך לכס וחני עלה כגון אכילה ושחיה ומיכה וצביעה (ירוש' טע"ז ז ח). בנדר גדול שצבעו ע"מ לחותו מה את עבד לה כמסג' או כמחלט, אין העבדיניה במסג' מוח, און העבדיניה כמחלט מסור, צבעו וחור צבעו הקריה, נאמר אם היתה צריכה לצביעה הראשונה מסור ואם לאו מותר (סס ערלה ג ח). הצובעו, מה צביעה היתה במשכן,

שהיו משרבטין כהמה בעירות אלים מאדמי' (סס טע"ז ז). שמע מינה טעמה פסולה ושבע מינה דבעין צביעה לשמה וכו' (מנח' מז:). — ובסמ"א: פירוש חרת, הצביעה שצובטין בה העורות (ערוך ערך חרת). וכל משרת, לשון צביעה¹ במים וכל משקה (כס"י, נמל' ו ג). הלא תראה כי אשר יראה מיני צביעות ופירוד במראית העין בין מין ומין (מקד' יטע"ז זן יהודס סקל' לס' סעריס, LFDWDJ

XVIII, עמ' XIV). — בית הצביעה, מקום צביע בבלי²: חומר בקדש מתרומה שמטבילין כלים בתוך

(1) כאן במשמ' טביעה ומכילה, וע"י הערה לקמן.]

(2) גם קביעת המלה בצורתה וגם משמעותה טעונות ברור. במקורות באות הנסחאות בית הצביעה, בית הצביעה ואף בית הצבטה, ויש אפילו שהן מתחלפות בתוך אותה פרשה של מקור אחד. לכאורה יש גם אפשרות זו לראות את כל הצורות האלה כאלו היו כלן חיות בלשון במשמעות צביטת בלי בידים או אחיות בלי באצבעות, עד שיוכלו להחליף ולהשתמש בשתי המלים הקרובות במשמעותן ללא הבדל ואף בזה על יד זה, ולכאורה אפשר היה לראות גם צביטה כשנוי לשוני כממא במקום צביעתא, הואיל וממא הטי"ת הוא כמו ט"ע או ע"ת יחד; ואולם אין הדבר כך, ומאלפת הערתו של ו. ת. לז במדב"ם לדברי המשנה (מג"ג ח): אחריו וחוץ ובית הצביעה בתרומה אבל לא בקדש, וז"ל: הסופר כתב הצביעה, אולם אחר זמן מה (אם הסופר עצמו, או איש אחר אשר בא אחריו, לא ידענו עתה) מתק חלק אחר ממנה, הגם שלא תקן האות בתקונה, ע"כ (מדב"מ,

בעולם ושעשיתי צביוני בהן וכו' (ס' פס"ט, הסנעתי). בצבאות וכו' במילת שבכם שהוא צביונו (מכוננו צבא דבר' ב). אל תתן את פירך לחטא את בשרך, ר' יהושע בן לוי אמר בפוסקי צדקה הכתוב מדבר, אל תתן את פירך צביון⁽¹⁾ שאתה נותן ואין אתה נותן (מדעס מהל' כג). דבר אחר אין חרצובות למותם, אין הקב"ה מאחר צביונם של רשעים אלא כל מה שהם מבקשין מן הקב"ה הוא עושה להם (ס' עג) — ובסמ"א: על בן ידגשון ויפיון יחוקו ויקלו, כרצון הלשון וכצביון החיך ומאויי השפה וחשק הפה (מס' מנחם, מעלות הים, מס' 6). צבי, הוא נוי, דבר צביון שיש חפץ בו (פס"י, יס' ג ז). צבי צבאות גוים, צביון כל צבאות גוים (סו' ימ' ג יט). אני לדודי בכל צביונו ועלי תשוקתו וחשקתו, כמוב כעיניו וכל אשר יאבה יעשה לי (פס"ס, ס"ט ז יא). אני פלי החתן בר' פלי מודה היום הוה בפניכם כי מדעתי ומרצוני ומצביון כנסתי לי לאשה ואת פלגית (קוסס כמובס ירושלמי, קונץ על יד ה, סד' מעיר, 3). ינחילך עולם כפי צביוןך (זכריה בן עבדיס אל' להרי, ספר המוסר, כ"י סימני, מס' יט). — ואמר הפיטן: פקד חרב כציון, למלמס מחרב צהיון, מל, פרות לבקר בצביון, במל חרמון שיוור על הררי ציון (כ"א קליק, חל'ס זיוס ממסן, סמלס על). עשה עמי אות בצביון, ולעתו חש עלי קשיון (סו' חל'ס חס אסר, קי' ס"ז). קרבן הלב'ס להניף חוזה ושוק למשרתי חביון, לשרוף נותר לבקר עור העולה לכהני צביון, צביון מנחת מלח מחבת ומרחשת חלות ורקיקיה להערך, ברית מלח ומכלת סדשים ומחלקות מנחות תדרך (פס"ג, חס י"א חל'ס, סד' מ'ס, קצ' מע"י ג' 81). סידר עבודת היום, זורק ומקטיר ליום, ומקריב ומציב בצביון (מפריסין ססן, קטע מעצות, Elbog. Stud. עמ' 172). צפצף כל שאלתך אמלא, צביוני אם תעשה מלכלה (יוסף זכ' סלמס, חודך כי חסס, יו"ל סמס ח מוכס). לכל חכלה חשגית ממכון שבתו, ללכו ערב הכל לצביונו ולדעתו (מל'ס בן יסמק, חל'ס וסלס,

יו"ל סמס חסר סעו'). — "ובמסמ' מראה, ובפרש מראה יסמ, זיו וזהר: וזהו שנא' ויכולו מכל מלאכתו אשר עשה שתי פעמי' כנגד עול' העליון והעול' האמצעי שכבר נעשו ועמדו על שליטתם וחכלית צביונם בלי חילוף וכלי שינוי (כ"י סס'סל, יסוד עולס, ס'קדמס סמסס, ד:). יסן היו דבריו כל חסס אמתי וסח גם אמרוח י"י דבר בו יוצאים בצביונם עד אסס מקום להוסיף כס שלמות (סו'ס מסעס וססר מסעס לרק, צל'סס לל'ס, ד:). ראוי אס כן שנרע כאיוה מצב סחס יקומו האנשים כחחיה אס בצביונם בקוסמס ובחרותם או בקוסמס (כ"י סס'ססל, סמלס חזות ד:). ש"א"א שיורגש ההתוך והרוון בדבר כי אס לפי שראה אותו בצביונו קודם ההתכה (סו'ס, מסעל'ס חל'סס ח ז). והאיך צמצמס כהן החכמס העליונה ית' הכל לפי חילופי הומונים וריות העולם והמדינות וכו' כיצד לקיים על ידיהן ישובו של עולם כלול בהדרו וצביונו כימי השמים על הארץ (חג'ס ססמס, מודע לצניס, חג' 3). וברא את העולם בויוו צביונו וקוסמו ואת האדם כחכונת איבוריו (מ"ע מסל'ס, פלס סמון, ס' סכנויים ס"ל, סג:). וגפשו יודעת סאר כי היא ראתה והשיגה אותם מלפני החס' הקדום בויוס וצביונם וכלס היו נסקרים ממנה בסקירי אחת מסוף העולם ועד סופו (סו'ס, סקיר דין ד 3). יסיו ה' רוסמס לעשות החיל הוה, מתגכרת להעמיד עולם על צביונו וליסוד ארץ על סכוניה (סלמס חוליוסו, חל'ס חסס, ג:). או אולי סצא את עצמו בספרי זה מצויר בצביונו בין אלה קצת הבחורים הספוטחיס אשר געלח בהם נפס כל מסכיל אוהב אמת ומישרים (כ"ז"ל, סל' יסמק, חל'ס יס). מן הצד נקל לראות כל דבר בצביונו האמתי (י"ג, חל'סס ז ככ). מערכה אותה (את העיר כסלון) לפניכם בצביונה ובדמות חבניתה (ס"י סס'סווי, נססר כסס). — ואמר הפיטן: רואה אורך בצביונו, ישכח יקר ראתה עיניו (כ"י נסל'ס, זמיר'ס, עולס סמ'ד ככ3). — ואמר המשוור: אשת חן זאת נצבת לקראתנו בקוסמתה ובצביונה כעצמה ובשרה (י"ג, קולו של יוד 3, כל סיריו ד, 11). — ובמסמ' חשק סחמסי, חל'סס סצב הרוח, Laune, Kaprize; caprice, נצמס כססרות.

*צְבִיחָה, ס"ג, —סס"ס מן צבט, בִּית הַצְבִּיחָה, בית

אחיות בכלי⁽¹⁾: מאי בית הצבישה

⁽¹⁾ [ע"י בערך שלאחר זה והערה סס].

עוסר בחקיה אמן (הוא) ידוך אלהי, אלהי ש"ל, 499).
התקערי עניה לענות ושיר פצתי, התנהלי צביה אט
ל'וֹךְ מעין נחתי (לכצ"ע, איך יעמדה, אינר 129). מעי
לדברי צביה יהמו (הוא) אל לך, שס 139). אסרה
בנפשי צבית הן אשר אחרה יום שוב דלתי (הוא,
מנדוד חמון צמיק, כסכל א, 54). קומי צבית הן
והשקינו לטות גדלות אחרי רקות (יעקב בן אלעזר,
כנסת, שפ"ט 163). היתיה שעשועי לבות צביות הן
בי תגלה (עמנו', מסנ' ד, 31). ואני עתה הלאני
וצביות הן לי תבוינה (שס שס, 32). גריבי עם
קראוני לרפאות צביה חלתה ימים שמנה (שס יא,
81). לי צביה חמה מכני הישרים, מעלתה רמה
נכתרה בכתרים (סיני סימן, עמ' 65). יפת צביה¹
רמח עיני לטולי חלכה (שס, 194).

*צִבְיוֹן, טוֹי, — רָצוֹן, חֶזֶן, תְּשׁוּקָה, Wille, Last;
volonté, plaisir; will, pleasure
צִבְי וּלְצִבִּירַת תַּאֲרָה, לְעוֹשִׁין צִבְי וְנִ
תַּאֲרָתוֹ (כִּי לִלְעוֹד נֶסֶם רַבִּי חִינָח, וְגו' טו:). מִתִּים
שֶׁבְחוֹן לֶאֱרָץ אֵינֶם חִיִּים שֶׁנֶּאֱמַר וְנִתְחִי צִבְי בְּאֶרֶץ חִיִּים,
אֶרֶץ שֶׁצִּבְי וְנִ בָּהּ מִתִּה חִיִּים, שֶׁאֵין צִבְי וְנִ
כֹּה אֵין מִתִּה חִיִּים (כִּי לִלְעוֹד כְּסוֹף קִיא). וְאִמַּר
רַב יִתְחַדֵּשׁ שׁוֹר שֶׁהֶקְרִיב אִדֶּם הָרִאשׁוֹן קָרַן אַחַת הִיתָה
לֹו בִּמְצָחוֹ וְכו' וְאִמַּר רַב יִחֻדָּה שׁוֹר שֶׁהֶקְרִיב אִדֶּה"ר
קִרְנִי קוֹדֶמֶת לְפִרְסוֹתָיו וְכו' קִסִּיעַ לִיָּה לְרִיב"ל
דֶּאֱמַר רִיב"ל כֹּל מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית בְּקוֹמָתָן נִבְרָאוּ, כְּדַעְתָּן
נִבְרָאוּ, בְּצִבְי וְנִ (2) נִבְרָאוּ שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּכְּלוּ הַשָּׁמַיִם

(1) [בך לשם המשקל.]

(2) ג'נא : לדעתן לצבינום. בהוצאות הערוך שלפנינו (שנ"ך 35) בזכור ג' (פרושים : א) לקומתן גדולים מלאים ולא קטנים שצריבין לגדל, לדעתן נבראו ולא בדעת החינוקות, לצביון נבראו לחיזקם כל' ביטותן שנא' וכל צאצא ופי' לצביון (כ"ס ד"ס י"א. כנ"ס, מ"ז כ ז. ב) כל מה שעתידי להיות לאחר זמן נברא עמו וכשנבראתו בין בהמה בין אדם הראש נברא תחילה וכו' שנברא הראש היו הקרנים בראש ואח"כ נבראו הפרסות היינו לקומתן, לצביון הקב"ה שאל להן רצונכם שאכרא אתכם וכו' (וכן רמ"ה, מו"ל פ. ג) לצביון, בהמה לצבינה וחיה לצבינה, גדולים להיות גדולים, קטנים להיות קטנים וכן כל מין ומין. ורש"י (מו"ל פ. ג) פרש : לדעתם, שהודיעם שיבראם והם נאותה, לצביונם, ברמות שבתרו להם. ומעין זה רש"י ב"ר"ה (פ"א) : לדעתם, שאלם אם חפצין להבראות ואמרו וכן, לצביונם, בשעם כל אחד ואחד בפרטם כל אחד ואחד. ובפרטיו לתורה (צ"לש"א ח) : חקנם (את הבריות) ב צ ב צ ו נ

והארץ וכל צבאם, אל תהי צבאם אלא צביונו
(חול' ק.). וצבא ליסורים מנין שנאמר הלא צבא
לאנוש עליו ארץ וכל צביונו של אדם אינו אלא
על הארץ, ומה הנייה לו, וכימי שכיר ימיו (כ' אלעזר,
מד"ר צחש'). כך אמר הקב"ה הויאל והארץ היא
עשתה צביוני תחלה הרי אני נותן לה פרקופי
שלא תהוו ממנה לעולם (עס עס יצ.). ואת הצובבת,
שעשתה צביונו של הב"ה (עס עס ח.). וי"י אלהי
הצבאות י"י זכרו, שהוא עושה צביונו בבריותיו,
ד"א אלהי הצבאות שהוא עושה צביונו במלאכיו,
כשהוא מבקש הוא עושה אותם יושבים וכו' ועמלים
עושה אותם עומדים וכו' ד"א וי"י אלהי הצבאות
שהוא עושה צביונו בעולם, כשבקש הוציא לחם
מן הארץ וכו' ובשבש העלה מים מן הארץ וכו' (כ'
סימון נשם נצי אלעזר, עס עס כה.). עד שנוודעונו
שמים וארץ וסדרי כראשית ואסרו שמא הגיע
צביונו של הקב"ה לחדש את עולמו, יצתה בת
קול ואמרה עדיין לא הגיע צביונו של הקב"ה
לחדש את עולמו (עס דנ"י ח.). ר' חנינא אמר
השביען באכות ובאמהות, כצבאות, אלו אכות שעשו
צביוני ועשיתי צביוני בם וכו' ורבנן אמרי
השביען בדורו של שמר, כצבאות, שעשו צביוני

בתקונן ובקומתן. ומענינת תשׁוׁ׳ רה״ב (פסׁו׳ גסלו׳ ספכׁו׳ ספס, 199) : ושׁוׁ׳, הא דאמר ר׳ יהושע בן לוי כל מעשׁי בראשׁית בקימתן. נבראו לדעתן נבראו לצביון נבראו, ואשכחן כפירושי הגאונים וקל שאמ׳ הקב״ה לכל כרה מעשה בראשׁית היוא אחת רוצה שאבראך והוא אומר כך וכך והוא בורא לצביון, כלום יש בו ממש קודם שיברא שיהא לו צביון, ולמד׳ אדור׳ פירוש זה דאשכחתי אין אנו יודעין אותו ולמדן סבירא לנא וקשויא דאקשית ליה איתיה, ואפילו למאן דאמ׳ כן הפילוסופין כי המניין שלבעלי חיים יש להם משלים ודמות דיוקני במין חותם למשבעות וכו׳ אין למשלות ההם צביונות וכו׳ ושאלנו אומ׳ דר׳ יהושע בן לוי הכי קאמ׳ לצביון ולדעתן שלעכשו שצפה הקב״ה וגלוי לפניו כשיבראו מה תחי דעתן וצביון ולמיהו בראו ועכשו אחר שנבראו אנו אומ׳ כי דעתן וצביון שהיא עכשו להם נבראו מאו, ע״כ, וכנראה פרוש הבטוי בפשוטו הוא : הקב״ה ברא את בעלי החיים (לשכבר הגיעו) לקומתם (המלאכה), לרעתם (המלאכה) ולרצונם (השלם והעצמאי). ואין בזה קשר לרברבו של יהודה חלל בכך, שנבראו בעלי החיים במינים סמינים שונים, ולמי הפרוש המכאן צביון לשון תואר ויופי השתמשו במלה בסתמ״א.]

ויש ממנו מגריו וכו' וממנו המחטי וכו' (קלון ח ז
ג מלמד דמק ג). — קו צִבִּי, קו הדומה לקוי קלמת
הצב והמשמש קו עזר בכעיות הנדסיות כגון הכפלה
הקביה ושלולש הווית, שכלול ניקומדס, Muschellinie;
conchoida Nicomedis: וכל עוד שתרבה למשך קוים
קרובים זה לזה תרשום קו הקונקילי"ש יותר שלם
ויפה שהוא העובר על קצו' הקו' השו' הנ"ל וכו'
שאני קורא אותו קו צִבִּי שדומה לשרץ הצב
ובלעו משמו"דיני (י"ט"ר מקדוה, חיליס, מעין מסוס, סס).
בעור הקו הצִבִּי נחלקו הווית ישרת הקוים לגי
חלקים שוים בקלות רב (סוף, סס סס).

צִבִּי-צִבְאֹת, עי' ב. צִבִּי.

צִבִּי ¹ מ"ק צִבְאֹת, — הנקבה של הצִבִּי: שני
שדיך כשני עפרים תאומי צִבִּי הרעים
בשושנים (ספ"ט ד כ). — ומ"ר: השבעתי אתכם בנות
ירושלם צִבְאֹת או באילות השדה (סס ז ז). —
ובת"ם: צִבִּי יא תהא מותרת שהיא מתרת עצמה
בשחיטה (כ' זעורה, יכ"ט גילס ח ח). איוהו כוי
שנחלקו בו רבי אליעזר וחכמים, זה הכא מן התייש
ומן הצִבִּי יא וילדה וכו', הכל מודים כהוא
צִבִּי יא ובנה תיש שפטור (אם שחטם כיום אחד)
(דב סקלר, מולי עט). — ובסמ"א: ולמה נמשלה
יוככר בצִבִּי, שרבתה צביותהן של ישראל (לק')
שמע' ספ"ט סתקסמ). אבל העו שבא על הצִבִּי
אסור לשחוט אותה ואת בנה ואם שחט אינו לוקה
(דמנ"ס, סמיע יב ט). היתה בת הצִבִּי הוואת
נקבה וילדה בן ושחט את הנקבה בת הצִבִּי ואת
בנה לוקה (סס סס ט). — "ובלשון המשוררים כנוי
לנערה נחמדה ¹, ומ"ר צִבְאֹת, צִבִּי: נעמו אצבעות
צִבִּי ודמו עת חשור כחוף כחצים ועטים (דמנ"ט,
סמיע ז, 85). וכו' כבשם ושעמו מתוך כרוק פי
צִבְאֹת (סס סס, 86). כסעף הדס תשה צִבִּי
עת תרקוד ופרע שיערה תפרע (סס סס, 87). צִבִּית
חררים וילדת גבירים וכפני מאורים מאירת ונאות
(סס ז, 42). צִבִּי בעלת פנים כשמש ומתן דק
עלי ירך מאד עב (סס סס, 46). מה לך צִבִּי
תסנעי ציריך מדוד צלעיו מלאו ציריך (כ"י סלוי, מה
לך, ספ"ט 82). ירדוף אריה צִבִּי א ת ² ארמון יהדוף

¹ [וגם בהשאלה לעם ישראל, ועי' א. צִבִּי

בשמוש מקביל כוכר, והערה שם].

² [כך נדפס].

יא יו). — ואמר המשורר: יקר רוח גביר רעים
ואישים ותמארת נדיבי עם וראשים צִבִּי הדור והוא
שר השלשה ונכבד כהוית שר השלשים (כ"י נן גילס,
יקר רוח, ספ"ט 16). חשו ראות חכם אשר הוא לאחי
שבל צִבִּי (דמנ"ט, סמיע ח, 24). ויזרחו אוריו עלי
לחיו ויוף כהדור מ צִבִּי עדיו (סס ז, 85). בא
ומן ציר נאמן לאמונים על שמו דמו כמו
האבנים בצִבִּי ¹ או כשבי לו נתונים (כחצ"ט,
לשמסס, ח"ג 65). רד יום צִבִּי ארצות עד שמה
היתה ובת ארום שבנה שמה (סוף, עכר עלי, סס 159).
מכון צִבִּי בתעבי ואהבי דמות צִבִּי ומחבי וירד
בי בכית שבי כאף לבי קרבות (סוף, ח"י ח"י, ספ"ט
149). לו יהי אכר כיונה לי מעופה ואשכונה עד
אשר אשימה עיני על צִבִּי תחפור לבנה (סוף, נעלי
כ"י, ספ"ט ח, 55). ויחר הדור אשר הוליד ילדים
אשר הם בוסן למאר ול צִבִּי (כ"י סמ"י, סמ"י מו,
362). ככר קם מבני אל שר וגו' צִבִּי עדה וגחלתה
וגרה (עמנו, סמ"י ח, 58). — "ובשמש' מראה גון נחמד,
ואמר המשורר: הבא ילוד שורק אשר מאין רשון
יפתנו נעים צִבִּי (דמנ"ט, דיואן עז, נולד). — (ב
פאת העולם צפונית מורחית ²) ותגדל יתר אל הנגב
ואל המזרח ואל הצִבִּי (דני"ט ט). — (ג "בשמש'
רצון: מעשה בראשית וכו' בצביון נכראו וכו'
בצביון שהם רצו בתפץ וצִבִּי לקבל הכל עליהן (כ"י
גיקטיליס, ספ"י חורס, סס).

ג. **צִבִּי** ³, ס"י, — נער, בחרות, ואמר הפישן: הסיתוהו
ימי צִבִּי ונאה בגאון עדיו (כ"י סלוי,
למונוס יס, מוכסס, לשמסס ז' לעס"ט, סל"ס ח"ג ח"ג).

צִבִּי, צבוי, ס"י, — שיש בו מתכונת הצב, דפץ צִבִּי:
בסיני הרמק המורכב המיוחד בשמו, הנה יש
ממנו צִבִּי, והוא המתחלף בחלק אחד כשהיה
מאחר ואחר יפסק וימהר, ויש ממנו גלוי והוא
המתחלף בגדל חלקי העורק וקטנם אֵל נכחם וברחב
ובאחר וכו' וכאלו הם גלי מים נמשכים קצתם אחר
קצתם על חיש, ויש ממנו חולעי וכו' והנמלוי וכו'

¹ [כלו': בארץ ישראל].

² בערב: צבא א וצאכיה ב, רוח יגשב בין צפונית
למורחית. [והמשורשים בארו בקצור בשמש' ארץ הצבוי].

³ [עפ"י הערב: צבא, צב"ט].

א) صبا (b) صابة (c) صبا, صبي

בכל צְבִי מַמְלֻכּוֹת תַּאֲרָת גִּאּוֹן בְּשָׂרִים כַּמְחַפֶּת
אֱלֹהִים אֶת סֵדֶם וְאֶת עֲמָרָה (יִשְׁעִי יִגְעֵל). וְיִי צִבְאוֹת
יַעֲזֶה לְחַלֵּל גִּאּוֹן כָּל צְבִי לְחַקֵּד כָּל נִכְבְּדֵי אֶרֶץ. (סס
כג ט). מִכְנֶף הָאֶרֶץ וּמִרֹת שְׁמַעֲנִי צְבִי לְצִדִּיק (סס כד
י). הוּא עֲשֶׂת גִּאּוֹת שְׂכוּרֵי אִפְרַיִם וְצִיץ נִבֵּל צְבִי
תַּאֲרָתוֹ (סס כה ח). בְּיוֹם הַהוּא יִהְיֶה יִי צִבְאוֹת
לְעֲשֶׂת צְבִי וּלְצִפּוֹרֵת תַּאֲרָה לְשֹׂאֵר עַמּוֹ (סס שס ט).
וְאֲנֹכִי אֲסַרְתִּי אִיךְ אֲשִׁיתְךָ בְּכִנִּים וְאֶתֶּן לְךָ אֶרֶץ
חֲסִדָּה נִחְלַת צְבִי צִבְאוֹת (י גוֹיִם יִכְמֹ' ג יט). וְצְבִי (2)
עֲדִיו לִגִּאּוֹן שִׁמְחוּ וְצִלְמֵי תוֹעֲבוֹתֵם שְׁקִיצִיהֶם עֲשׂוּ בּוֹ
(יִחְזָק' ז כ). בְּיוֹם הַהוּא בִּשְׂאֵתִי יָדֵי לֶחֶם לְהוֹצִיאֵם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ אֲשֶׁר תִּרְתִּי לָהֶם וְזֶה חֶלֶב
וּדְבַשׁ צְבִי הוּא לְכָל הָאֲרָצוֹת (סס כ ו). —אֶרֶץ חֲצִבִי,
כְּנוּ לֵאמֹר (3): וַיַּעֲמֵד בְּאֶרֶץ חֲצִבִי וְכֹלָה בִּידוֹ (דני

הַקְדֻמוֹנִים וּפְרוּשֵׁי הַקֶּדֶם' וְרַב הַחֲרָשִׁים, אִיךְ הַמְלִיצָה
קִשָּׁה, וְלִכּוֹן הַגִּיחַו קִשָּׁה הַחֲרָשִׁים הַגִּיחַו מִתְחַלְּפוֹת. אִבֵּל
בִּאֲמַת אֵין כִּאֵן כָּלֵל הַמֶּלֶךְ צְבִי אֵלֵא מִ"ר מִמִּי מִן
הַשֵּׁם הַצֵּב, וּמִ"ר קִמִּי' חֲצִבִי, וְהוּא כְּעֶרֶב' חֲצִבִי (ב), וְהוּא
הַר כְּפֻרֵס בֵּין הָעֵמְקִים, נִבְמָקוֹם יִשְׂרָאֵל צִיל יוֹרְעָאֵל,
וּבְמָקוֹם בְּמוֹתֵיךְ צִיל בְּמוֹתֵיכֶם, וְהוּא כָּפֵל מִן חֲרִי
כְּגִלְבֹּעַ, וְפֹה: חֲצִבִי יוֹרְעָאֵל עַל בְּמוֹתֵיכֶם חֲלָל אִיךְ
נִפְלו גְבוּרִים.

[מֵאֵז כָּתַב הַמַּהֲבֵר אֶת דְּבָרָיו אֵלֶּה, נִתְכַּבֵּר (ע"י)
טוֹרֵטִינִי, יִדְעוּת הַמַּהֲבֵר הַעֲצִים אֵלֶּי, מִלְּד, 9 וְכו'), כִּי
עֵקֶר מִשְׁמֵ' הַמֶּלֶךְ בִּמְה, בְּמוֹת, הוּא גִּזְפָּה, וּבִיחֹד
גִּזְפָּה הַמֶּלֶךְ, כְּמוֹ חֲלָל (וּמִכָּאֵן מִשְׁמֵ' קֶבֶר, מָקוֹם זִכְרִי
מִתִּים וּבְדוֹ), וְכֵן לְמַשְׁלָל: וְאֵתָה עַל בְּמוֹתֵיכֶם תִּדְרֵךְ,
פְּרוּשׁוֹ: עַל גִּזְפּוֹתֵיהֶם שֶׁל הָאוֹיְבִים שֶׁהִרְגָת, וְכֵן אֲפֻשֶׁר
לְהִבִּין גַּם כִּאֵן: חֲסִדָּת יִשְׂרָאֵל, עַל חֲלִילֵךְ הַהֲרֹגִים
נוֹסֵף עוֹד חֲלָל, חֲרִי נִפְלו הַגְבוּרִים].

(1) [אֲמַנֵם אֲפֻשֶׁר לִבְאֵר צְבִי, חֲסִדָּה, שֶׁל כָּלֵל
צִבְאוֹת הַגִּוִּים וְהַמִּוִּנִּים, וְאֵף יִתֵּן לְהִבִּין צְבִי צִבְאוֹת
כְּמִלָּה אַחַת, צוֹרֵת כְּמִלָּה מִן הַשֵּׁרֶשׁ בִּי. צִבְה כְּמִשְׁמֵ'
רִצּוֹן וְחִמְדָּה, כְּדִגְמַת הַפְּרִשְׁרוֹת, מִרְע־פְּרָעוֹת, הַנִּכְחָתוֹת
גַּם הֵן בְּשֵׁתֵי מִלִּים. וְעִי' פִּלְע־פְּעוֹת, הָעֵרָה].

(2) הַמְלִיצָה קִשָּׁה, וְהַגִּיחַו הַחֲרָשִׁים הַגִּיחַו
מִתְחַלְּפוֹת.

[הַקִּשָּׁה שֶׁכְּמִסּוֹק הוּא כְּמִלָּה לְגִאּוֹן, שֶׁאֵין
הוֹרָאָתָה כִּאֵן גִּאּוֹן וְתַאֲרָתָה. כִּי הַכּוֹנֵחַ בְּקִרְבּוֹ: אֵת
חֲסִדָּת עֲדִיו לֵאמֹר לֵל, שִׁמְחוּ לֵאמֹר, וְצִלְמֵי תוֹעֲבוֹתֵם
וְשְׁקִיצִיהֶם עֲשׂוּ בּוֹ].

(3) דְּרִשְׁתָּ הַגִּמִּי: מֵה צְבִי זֶה וְכו' (כְּמוֹנִי קִינִי).
[ע"י א. צְבִי].

(a) מִצְבִּי

הַשִּׁשּׁוּר: וְתִרְוִץ בִּצְבִי עַל הַר מוֹמוֹת כְּגִבּוֹר כְּשִׁפְלָה
רִץ בְּמִסּוֹ (כְּשִׁצְנִי, נִכְר מִהַמְלִי, נִכְרִי, 6). וְמִי יִרְצָה
קִנּוֹת מַעַם זִמְנֵי בְּקִרְן הַצְבִי יִתֵּן מִחִירוֹ (סוֹל), כְּשִׁכֵּס
עַד, נִכְרִי מִנִּכְר, 15). —"שֵׁם שֶׁל חֲבֵה בְּפִי הַמְשׁוּרִים
לְעֹלָם בְּבִחִינַת יִפְיוֹ וְנַעֲמֹ (1), וְגַם כְּהַשְׁאֵלָה לֵאלֹהִים (2):
אִיֶּה צְבִי עֲלֵג וְאִנָּה פִנָּה עֶפֶר מִקְטָר מִר דְּרוֹר
וְלִכּוֹנָה (ר"ש הַגִּיחַ, אִיֶּה לִנִּי, עֶטְרָה לִנִּי לִגְרָן, 116).
סוֹב תַּחֲוֹה יִין כְּמוֹ כְּרוֹס כִּי הַצְבִי אֹתוֹ: כְּסִל
מִסֵּךְ (כְּמוֹנִי, עֶטְרָה לִנִּי, 33). צְבִי סִנְיוֹ סִנְיוֹסִים
קוֹדִירִים אִשׁ וְגִבִּיעַ בִּידוֹ זִיק מֵאֹר (סס סס 84).
הַתְּנָה וְפֹה נִחְסוֹם מִאֲלוֹת עַל פְּרִידַת עֲפָרִים וְצְבִי
כְּפָרִים (סס ג, 39), אִשָּׁא עוֹן יִמִּים וְאִסְלָח כָּל מַשַּׁע זִמְנֵי
הָרַע אֲשֶׁר אִשָּׁם, כִּלְתִּי נִתֵּן סִנְיוֹ פְּצִבִי חֵן עַד נִדְרוֹ
גַּם אֱהֵלֶם אִשָּׁם (סס ד, 41), יוֹם אֲוִרְחוֹת פְּרוֹד פְּצִבִי
נִסְעִי אִשׁ תַּאֲוֹה חֲנַם כָּלֵב הָאִירוֹ (סס ז, 60). הֵן
פְּרִאִים הֵם (אֲדוֹם וְעֶרֶב) וְאִיךְ יִדְמֵי אֵלֵי יַעֲלָה עַל
הַצְבִי הַתְּרַפָּקָה (ר"י הַלִּוי, יַעֲלָה מִן, טַעֲמִי 107).
יְרוּשָׁלַיִם לְסוֹגִיךְ הַשְּׁקִי אֶת כּוֹס מִרְרִיךְ בִּאֵה עַת
תַּעֲנוּגִיךְ וְשֵׁב הַצְבִי אֶל חֲדָרֶיךָ (סוֹל, יְרוּשָׁלַיִם, סס, 116).
מֵה תִאֲנִחִי יַעֲלָה צְבִי כִי שְׁמַחִי כִי כֵךְ אֲשַׁמַּח
(כִּלְנִי, חִילָה, חִילָה 149). בְּעוֹן אֲבוֹתֵי נִהַפֵּךְ אֲבִי עַד
לְאוֹרֵב וְאִקוֹ לְמַתִּי מוֹעֲדִי צְבִי חֵן יִקְרֵב (סוֹל, אִיךְ
חִנִּי, סס 150). בְּחִיךְ צְבִי חֵן אֵין לְנַפְשִׁי חֲסִידוֹת
כְּחִצִי גִרְגֵר שְׁעוֹרָה (עֲנוּנִי, מִסֵּכ' ח, 58). שְׁאֲלִיתִם וְאִיֶּה
עֲפָרִים וְצְבִי חֲסִידוֹת וְיוֹנִי אֲפִיקִי עֲלִיָּה (אֲשַׁכֵּר עֲדִי,
טַעֲמִי טַעֲמִי, סַפְדִּי). צְבִי חֵן הַחֲלִיף גּוֹלִי בְּחִילוֹ
וְהַשְׁכִּית כָּל רִנְנִי גַם שְׁשׁוֹנִי (סִינִי חִימֹן, ע"י 311).
עֵינִי צְבִי עֲנוּנִי שְׁמוֹנִי עֵבֶד בִּאֵין מִחִיר (סס, 323).

ב. צְבִי (3), סִינִי, צְבִי, מִיֶּכֶס קִמִּי צִבְאוֹת (2), — א. מֵאֵר,
יִפְיוֹ גִּדּוֹל, splendor, gloire; deur; glory, splendor
בְּמוֹתֵיךְ חֲלָל אִיךְ נִפְלו גְבוּרִים (סִינִי חִימֹן). וְהִיתָה

(1) [עֲפָיִי חֲסִידוֹת: דּוֹמָה דְּרוֹר לְצְבִי (סִינִי ט).
וּבּוֹדָאִי הַשְּׁפָעִי גַם שְׁמוֹשׁ הַמֶּלֶךְ צְבִי a], נַעֲר אֲהוּבִי,
בְּעֶרְבִי].

(2) [עֲפָיִי דְרִשׁ חוֹלִיל לְשִׁחִי].
(3) [אֲוִלִי מַעֲנִין תְּשׁוּקָה שְׁכַשְׁרֵשׁ זֶה, וְגַם בְּעֶרֶב'
צִבְה ב), אֲלִשְׁקוֹ, רִיל תְּשׁוּקָה [כְּמוֹ חֲסִדָּה, וְכֵן כֵּא גַם
אֶרֶץ חֲסִדָּה בְּמָקוֹם אֶרֶץ צְבִי].

(4) כֵּן לְפִי הַנִּסְחָה הַמְסוּרָה, וְלְפִי הַתְּרַגּוּמִים

(a) צְבִי (b) מִצְבִּי

לכתיבת ספרים עליו 1): המוכר וכו' ספר של צבאים ונמצא של גויל או יש בו מעות בין דף לדף הרי זה אין מכור (מקסס' כ"ז ד ז). לא יעשה חציו גויל וחציו קלפים אבל עושה חציו גויל וחציו צבאים קלפים מפני שאינו מן המוכר (מקסס' ג י). — והניח אדם מעותיו על קרן הצבי², הניחם בסכנה, אפדן: מי שהלך למדינת הים ועמד אחד ופרנס את אשתו, חנן אמר אבד את מעותיו וכו' אמר רבן יוחנן בן זכאי יפה אמר חנן הניח מעותיו על קרן הצבי (כמוז' יג ז). — ובסמ"א: שור נועה אריה שואג איל צוהל נמר צורת כבש חונק ואב וורד צבי ספרט³, רוב מנגמם חסור מכרים פיל נוהם ראם מצלצל גרפית מלכלב אדם מרגן שד מומר ויו היה קורא וכו' (קסא ולסודרומין של שלמה סמלך, גימטרי' ילינק ס, 85). ובראותו יופי המקום וחסרתו ונעמו ותכונתו וכו' ופרדסיו וחרסיו ואיליו וצבאיו שמה שמחה גדולה (כ"י זנאדס, טעטעס זי דודון, 21). מירש רבינו יעקב שהצבי שהוכר באילו מריפות הוא אותו שאנו קורין עתה צבי שהרי אין עורו מחוק את בשרו (סמ"ג מ"ע נט). יתומים שסמכו אצל ב"ה וזן אותן משלו לא הניח מעותיו על קרן הצבי (סו"ע מ"מ לל כה). צבי ננס (צווערג הירש) גדול כחתול הבית והוא הקטן מכל החיות אשר פרסותם מדוקות (נכדך לינדא, כלשים למודים ח ה יד). — ואמר

כאשר יאכל את הצבי ואת האיל כן תאכלנו (דברי יצ כג). ואת הבהמה אשר תאכלו וכו' איל וצבי ויחמור ואקו ודישן ותאו וזמר (סס יד ס). והיה צבי מדה וכצאן ואין מקבץ (ישע' יג יד). — ולדמיון המהירות לרוץ: ועשהאל קל ברגליו כאחד הצבאים אשר בשדה (ס"ג נ"ח). הנצל בצבי מיד וכצמור מיד יקוש (משלי ו ס). גברי החיל אנשי צבא למלחמה ערכי צנה ורמת ופני אריה מניהם ובעבאים על החרים למהר (דמ"ח יג ס). — ודמיון למה שהוא יפה וחביב: דומה דודי לצבי או לעפר האילים (ספ"ט ז ט). סב דמך לך דודי לצבי או לעפר האילים על הרי בחר (סס טס יז). — ובתו"ם: הואב והכלב כלב הכופרי והשועל העוים והצבאים וכו' אף על פי שדומין זה לזה כלאים זה בזה (כלל' ח ו). הצד צבי והשוותו והמפשיטו המולחו וכו' (שנא' ז ג). הוי עו כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים (יחזק' כן מ"ח, א"חז' ס כ). החשוד על הבכורות אין לוקחין ממנו בשר 1) צבאים (נכונות ד ז). אויהו מנחש האומר נפלה מקלי מדי נפלה פת מפי וקרא איש פלוני מאחריו וקרא לי עורב ונכח בי כלב ועבר נחש לימיני ושועל לשמאלי ופסק צבי את הדרך לפני וכו' (מקסס' שנא' ז ג). משלשלין את החצב מפני שהוא מאכל לצבאים ואת החרדל מפני שהוא מאכל ליונים (סס טס יד ס). כתבו (את הנס) על קרן של צבי, החכו חתמו ונתנו לה פסול (סס גיט' ז ד). עלי קילקסייא שאמור לגמות בהן מים מפני שהצבאין אוכלין אותן (כ' יוקי, יוס' סניע' ז י). בשוחט צבאים אין בה גיד הנשה (סס טנוע' ג ד). מה צבי זה אין עורו מחוק את בשרו אף א"י אינה מחוקת פירותיה, ד"א מה צבי זה קל מכל החיות אף א"י קלה מכל הארצות לבשל את פירותיה, אי מה צבי זה קל ואין בשרו שמן וכו' (כמוז' קיז). והרי צבי דאין (הקרנים) ספוצלות וחלבו מותר (מלי' נט). הכנים עמו וזורות לפילים חציבות לצבאים וכויות לנעמיות (כ' אלא ג"כ כסא, מ"ד נלא' לח). מה צבי זה בשעה שהוא ישן עינו אחת פתוחה ועינו אחת קסוצה וכו' (סס טס"ט, קוף). — צבאים, בסמ"ג עור צבאים, כחמר

1) [כלוי בספרו Stud. z. althebr. Buchwesen] אינו מכיר מלה זו ורק לענין הכתיבה על עור צבי הוא מעיר על פרנקל, Aram. Fremdw. עמ' 245, המוכר כתיבה כזו כימי הקדם אצל הערבים, אולם השוה בבבלי (כמוז' קג): "א"ל ר' חייא אנא עבדי דלא משתכחה תורה מישראל דאיתניא כיתנא ושדיונא ומגדלנא גישבו וצידנא מבייא ומאכילנא בישרא ליתמי ואריכנא מגילתא ממשכא דמבייא וכו'. ולפי זה היתה כתיבה כזאת דבר רגיל. ועי' בדגמה המובאת לעיל על כתיבה על קרן של צבי.

2) [אפשר שבטוי זה נולד כתיך משל מסשלי החיות, שספר בו על הצבי כי רץ ולקח אותו ממעות חברו, ואף יחכן שאין קרן זו קרן מקרני הצבי ממש, אלא קרן המעות של הצבי, כלשון קרי ופרות, שהיא מלה אחרת, שעקר הוראתה ערסות, צבור, כמו קרנ' באשור' בסמ"ג זו].

3) ע"י ב. פרט, הערות, ואולי הוא כלשון הפרטים על פי הנבל, ועי' א. פרט, הערה.

1) [בחפוסת' (נכונות ג י): עירות צבאים].

"צבוען" ט"ז. — שאין תוכו כפרו; אף כאן כנסלון בני האדם בתות כחות הם זכו' כת הצבוענין הם כלי הקדש העסקנים באמונה (ט"ז אנדמונין, מקעות צנימין השלישי, הפירקס ג, 51).

צָבֹר, ע' צָבֵר.

צָבֹר, ע' צָבֵר.

צָבֹרִי, ט"ז. — השיך לצבור, לכלל, לקהל, gemeinschaftlich, öffentlich; commun, publique; common, public, נהוג בדבור ובספרות.

צָבֹרִית, ט"ז. — עניני הצבור והכלל, נהוג בדבור ובספרות.

א. "צבות, ט"ז. — תכונת הרבר הצבה, התנפחות, הפיחה, Anschwellung, Tumor; (in)tumescence, tumour; intumescence, tumour; ודריש הרצובות בשני מלות, ענין תרחור וצבות (מנחם י"ט למד"ר ויקר' יז, מונח צען יוסף טס). אמנם עד כה הדמה האסכרה בהליכותיה לכל יתר מיני הדלקת, יען כי תכאב, האודם, הצבות (tumor) וכו' הלא הם הסימנים הנפגשים גם כן בשאר מיני דלקת (י' טוויס, דיפתיריה ו, 20), מחלת האסכרה תופיע אצל האדם בשני מיני סימנים, הסימנים המקומיים ועלו בלוע וכו' והסימנים הכוללים וכו' הם המה מעלת חום הגוף, כשלון פעולת הלב, צבות שקרי דם הלבן וכו' (טס ט, 62).

ב. "צבות, ט"ז. — מין קוין: קוין הנקרא צבות, יודק ויבושל בשמן (אף, 68).

צבט¹, ממנו צבט, "צביטה.

צבט², ט"ז, יצבט, — צבט מאכל לפלוגי, הגיש לו, נתן לו, anbieten; offrir; offer, וואמר לה בעז לעת האכל גשי הלם ואכלת מן הלחם וטבלת פתך בחמץ ותשב מצד הקצרים ויצבט לה קלי ותאכל (כז נ י). — ובתו"ם במשם' העם ואחו, הושיט והגיש, ergreifen; saisir; to seize, מאי בית הצביטה

(¹) בארמ' צבת, במשם' הגיש לפלוגי מאכל, עיי' לפינינו.

(²) בארמית: בעינא דאצבית ליה נהמא (מול' ט). [אין צבט אלא מבטא אחר של צבת, ועיי' שם, והבדל השמוש בפעל הוא כשמוש הפעל לקה, לקה לעצמו או לקה והביא לאחר (ויקחו לי תרומה)].

איר יחודה אמר שמואל מקום שצובטו וכת"א ויצבט לה קלי (כז יהודה נכס שמואל, חגי' כג:). — ובסמ"א: כי מי איש אוהב התרוקע ואכל מטעמים ומגדנות לכדו לא יצבט גם לוולתו עמו (הקד' כליל הסנטון). בצאת מלאך ה' לשוטט בפנות עדתינו וסבב המצפה וכירו רצפה להאיר נשפה ואילת אשמורת בקריו מנרגה יצבט (הקד' נכד חורם חמס ששון, ויני' יאס). — ואמר הפישן: צוה והוציאו כף וכלי קטורת, צבט לכף בחפניו ולא יסוד (יומין ספכן צן יהושע, אזכר קלס, עזודס, מח' איטל' ג, קל:). לו לצבט תירגל להלעיסו כתאב מסרך דרך כנברה (ר' שמואל יזכר, יול' ט' חולדות, שריד' מהגני', מ"ל ויט, 65). — ונוהג השמוש בפעל צבט במשם' מריסת הבשר, במשם' משקפת הנאות בצביטה על האף, Zwickel, pince-nez.

— הפע', הצבט, — הושיט והגיש, ואמר הפישן: רעה עמך כשצבט ורי מחסור העבט, ואת חקם הצבט, ולחם אבירים (אשרים צן יאסר, אלהי העצרים, קליח' מוס' יוס"כ).

— הפע', הצבט, — שצבטו אותו, ואמר הפישן: קלי כל יצבט, כלי בחרב ילבט (כ"א קלי, מלח טל).

צָבִי, ט"ז. — שבע רצון, מרצה, ואמר המשורר: תכלים נפלו לי בנעימים ופני לבשו מראה צהובי וישנתי וערבה לי שנתי הקיציתי שבע רצון וצבוי (יהודה אנדמונין, זמן סכה, אולר נחמד ב' עג).

צָבִיטָה, ע' צָבִיטָה.

א. צָבִי, ט"ז. — מ"ר צבים, צבאים², — חית השדה, דקת, מלאת חן, דקת הרגלים, לה עינים שחורות גדולות, קרנים עגולות, Gazelle; gazelle.

(¹) בערב' ט'ביא, בארמ' טביא, [באשור' צבית. צבי ואיל שני מיני gazelle הם. הראשון כנראה הסין האפר, שחר האף (g. Arabica), והשני הסין החום (g. dorcas), ששניהם מצויים בארץ עד היום. ובסמ"א השתמשו במלה גם במשם' Hirsch; cerf; stag, cervus, ומינים קרובים לו].

(²) [האל"ף נתח למשך והיו"ד נעה והיא למ"ד הפעל ויו"ד הרבים חסרה (כד"ק מכלול, ליק, קט"ד:). ועם כנוי הרבים בנות היו"ד ובצוריו העיי' הפעל לחיהם כליהם צביטה (טס טס)].

طبي

ב. **צִבָּה** ⁽¹⁾, ממנו א. צִבִּי, צִבְיָה.

ג. **צִבְיָה** ⁽²⁾, ממנו ד. **צִבְיָה**, **צִבְיָה**, ב. צִבִּי, **צִבְיָה**.

צִבְיָה ⁽³⁾, סִי, לִנְקִי צִבְיָה, —מִטְנֵה צִבְיָה, גִּטְוָה, geschwol-
len; eafflé; swollen: כתת יו' את ירכך

נפלת ואת כטנך צִבְיָה (נעוד' ה כח). —ובתו"ם: שמא כריסה נאה, צִבְיָה הוא (נכד' סו). —ובמחמ"א: בעת נתוח אברי הילד הפנימיים נמצא לשונו הקטנה צִבְיָה ככצק (oedematös) (י. טוֹבִיס, דיספסיס, 51).

א. **צִבְיָה** ⁽³⁾, סִי, צִבְיָה, —צִבְיָה בִּטְנֵה, נהיתה צִבְיָה: וכאו בה המים המאורים למרים וצִבְיָה כטנה ונפלה ירכה (נמד' ה כז). — ובתו"ם: כווי כשפור קל כף ידו וצבת, על כף רגלו וצבת (כי ילחק, ינוס' צ"ק ח ח) — ובמחמ"א: ובי סיד שכת' שצבתה פיה שאינה יכולה להיות עיי המראה והלעטה נימא דמריפה (ספאס יסחל, סולי ג 3).

—הסע, הצִבְיָה, עס לִצִּבְיָה, —הצִבְיָה כטנו של סלוגי, עשה שִׁתְצִבְיָה: וכאו המים המאורים האלה בשעך לִצִּבְיָה בִּטְנֵה ולנפל ירך ⁽⁴⁾ (נמד' ה כז). — ובתו"ם גם במשמ' עשה כאלו היא צבה: הסמא את עינו והצבה את כריסו והמקפה את שוקיו אין נפטר מן העולם עד שיהלה כך (תוספ' פסח ד יד).

—כפעי, **צִבְיָה**, — כמו צבה: אני אומר מים מגולי שחת ונצבית (כ' סמסוול, ינוס' קוטס ה כ).

—סע' **צִבְיָה** את הבשר, — עשה שיצבה: ויתקבצו כל אנשי הערים ההם ויוציאו את הנערה ההיא וימשחו אותה בדבש ספק רגלה ועד קדקדה כאשר דבר השופט ויתנו אותה לפני עדת הדבורים כמקום סקבצם ויבואו עליה כל הדבורים ויעקצו אותה וצבו את כל בשרה (סי' הישר ויכל, לנז, יס).

ב. **צִבְיָה**, סִי, —כמו א. צִבָּה: והנתי לביתי מצִבְיָה ⁽⁵⁾ מעבר ומשב ולא יעבר עליהם עיר נגש (זכר' ט ח).

(1) [עיי' הערה לא. צִבִּי].

(2) בערב' צִבִּי א, חפץ, רצה, וכן בארמ.

(3) רק בעבר'.

(4) [אמנם כתיב האותיות מרשה אף את הקריאה בקל: לִצִּבְיָה וְלִנְפֵל, ויש גורסים כך].

(5) [כך לפי נקוד המסורה. והשוה הערת המחבר בערך מצִבְיָה].

(א) صبي

ג. **צִבְיָה**, סִי, צִבְיָה —כמו ב. צִבָּה: והיה כחלום חויון לילה חמון כל הגוים הצבאים על אריאל וכל

צִבְיָה ⁽¹⁾ ומצרתה והמציקים לה (ישע' כט ז).

ד. **צִבְיָה**, סִי, —חפץ, רצה, ואמר הפיטן: האדמון כבש שלא חלה, צִבְיָה דקחתה לו ונתבהלה

(כ"א קליר, אֶזֶן סוג, קרנז' א כ"ח). —ואמר המשורר: ויראהו בני בנים חכמים יראי אל כמו נפש צִבְיָה ויחיהו אלהים הוא ובניו חוות שלם וציון הבנויה (ד"ס של יסודי מלכ"י וס"י ג, יעקב נון, 18).

ה. **צִבְיָה**, סִי, —כמו צבה: וביצים צִבְיָה בעוף המנהג להקל לצורך (ספאס יסחל, סולי ג 3).

ו. **צִבְיָה**, סִי, —תפיתה, התנפחות: צִבְיָה כטנה ונפול ירך (כס"י, קוטס ו, ד"ס נאוסה).

צִבְיָה, עיי' צִבְיָה.

ז. **צִבְיָה**, סִי, —עוף צִבְיָה וביוצא בזה, בעל צִבְיָה: העיט צִבְיָה ⁽²⁾ נחלתי לו העיט סביב עליה

(ינז' יצ ט), ועיי' א. צִבְיָה.

ח. **צִבְיָה**, עיי' צִבְיָה.

ט. **צִבְיָה**, סִי, — כמו צִבְיָה, תכונת האיש הצִבְיָה: ועוד יש לומר דהיה נראה במתנרב לשם יתורא וצבועיות (פענח נזח ע"ס לו, לט).

(1) [אמנם תמוה "וכל צִבְיָה" במשמ' של צִבְיָה אחר "כל הגוים הצבאים על אריאל" ובצורף עם ומצרתה, ונראה כאלו הגוים צבאים על אריאל ועל כל צִבְיָה ומצרתה, ואולי מלה לא ידועה לפנינו המצינת חלק של אריאל, והמחבר בשולי התנ"ך העיר במימן שאלה: מצִבְיָה].

(2) כך כנסחה המסורה, והמליצה קשה. היוני תרגם במשמ' צִבְיָה, והוא חית המרף הידועה. וקצת החדשים הגיחו מתיחלות. [כאמור בהערת המחבר, קשה לישב עיט צִבְיָה במשמ' עוף בעל צִבְיָה, בפסוק, וכן אין מקום לפרושים אחרים כגון עוף טורף או עוף בעל אצבעות ארוכות וכו'. והרי אף המלה צִבְיָה, מ"ר צִבְיָה (שהוראתה במקרא אינה גוף, עיי' שם הערה) לא באה במקרא אלא כתאר לזוי של שלל: הלא ימצאו יחלקו שלל וכו' שלל צִבְיָה לסיסרא שלל צִבְיָה רקמה צִבְיָה רקמתים לצוארי שלל (ספס' ה ל), וגם עיט לשון שלל הוא, כלשון הכתוב: ויעט (בת' ויעש) העם אל השלל (ש"ס יד לז), ותעט אל השלל (סס יס יט), ומכאן שאין עיט צִבְיָה אלא שלל צִבְיָה, שלל מלחמה, וכונת הפסוק ברורה: האם שלל מלחמה נחלתי עד שהכל עטים עליה מסביב].

אין חקר. וקצבה כבוד בהיכלו חבשר צבא נצבא
(מלך חר, ליל' יוס'כ).

—סע', צבא, —אסף בצבא, ואמר הפיטן: צבאו¹
כעדר גנת אגוזים, צלעים חיל ופחד אחוזים, צרת
קול וי' שובר ארוים (כ"א קליה, חלוסיס, פסלרת טיגה
ללונד, 203).

—הסע', צבא, —נאסף לצבא: ואמר הפיטן: כי מעט
היו והרבה הוצבאו לעת למשפחותם יצאו (יחלי,
חוט לטובה, קרוב, לם' כראש, זוללי, ו).

ג. צבא², —ש"י, —גשם: אדני יתן אמר³ המכשר (ות)⁴
צבא רב⁵ (ספלי קס יב).

צבאי, —ש"י, —איש צבא, חיל: שר מאתנו חיה
צבאו⁶ עלו אהב לשמוח ולשמח (יהודה
סטינברג, צינים הסס, השלח טו, 388).

צבאי, —ש"י, —שיך לצבא, נוהג בדבור ובספרות.

צבאיות, —ש"י, —עניני הצבא, נוהג בספרות.

צבאים, צבאות, —ע"י א. צבי, צביה.

צבב⁷, ממנו א. צב.

א. צבה⁸, ממנו צבה, א. צבה, צבוי, צבוי
צביות.

1 [מנקד צבא, ואמנם אולי הכונה צבאו או
צבאו].

2 בערב' צבא a, ירד גשם, והשם צוב, צוב b
ענן מוריד גשם.

3 רעם (הערת המחבר צבולי הסע' ד).

4 [הסוגרים מאת המחבר].

5 [ורב הפרשנים פרשו מן א. צבא, וצ"ע].

6 [מנקד צבאי].

7 בערב' צ"ב c ובסור' עבב.

[בכסא ואיפורדומין של שלמה המלך (ציהמ"ד ילינק
ה, 37) כתוב: עגלות אלו שני נשיאים היו מביאים.
מרכה צבובה שעל שני עגלות לארבעה סוסים כדי
לעשות איפורדומין למלך, ושור לאתר, וח בן הנשיא
שהיו רוכבין אותו במרכבה, ע"כ. אבל איונשטין (אולר
מדרכים ב, 529) הדפיס: מרכבה צבובה.⁸]

8 רק בערב' במשמ' זו.

a) صاب b) صوب صيب c) صِب

מכרבות נעורי, אנקם בצרי: (כ"י סלוי, יס' למיחלים,
הספס, טע"ס 108). חיל צבאים על אריאל ועל
עמה לכלם, חיל יאחזון ויפוגו חללם (יהודה צר נחמס,
חס יוס, יולי לשבח נסמן, מס' חילי חל). —
ואמר המשורר: היום עלי נפשי יגונות צבאו, היו
לבכי מסרור שבע (עמנואל, מס' חל, 5). וראיתי אותה
פושטת בגדי רקמתה ובעלה החדש נצב לעומתה
ובמקום המים אשר הכינותי אל הנשים הצובאות
טבלה בו ועיני ראות (סוף, מס' חל, 222). עשו להם
בחצירותם ובמירותם מקוואות כדי לשכב עם הנשים
הצובאות (סס סס, 228). צבאותי שחקים גדלו
צבאתה; שמת עלי ארץ יקום לעטרת, שרי אלפים
בובול נטעו, חנו לדגליהם וכן נסעו (שלמה אוליכין,
חודק לרוממן, חג' חילת חס', מ). עוד רוח הצח שם
יפות שפי, עוד נשים צבאות, עוד בחורי יפי,
עוד אני שיט אל עיני תופיע (יליג, חלתי על מים
רבים, כל סיריו חל, 20).

—הסע', הצביא, מצבא, —הצביא את עם הארץ, קראו
לצבא, סדרו וערכו לצבא: ואת ספר שר הצבא
המצבא את עם הארץ (ימ' ככ כה; מ"ז כה יע). —
ובספרא: הלוך הלוך הלוך הצביא מענדערויל
את עצמו והרים פעמי רגליו (ש"י חזרנוניץ, מקטות
ציניין השליש, הסדק ג, 67). — ואמר הפיטן: אל חי
משוש לבי חילי ומשגבי שירים לך מצביא מאות
ורבאות (חל חי, לשבח סוכים חג'יל, קרוב חג'יל).
—ואמר המשורר: בואי כבודה במנים יגון בהצביא
צבאוא (רמב"ע, חרשים ב, 36). וזמן הצביא
צרות עליך (סוף, דיוחן קבו). ובא ממערב לשכון
במורת וצבאות כל יקר אסף והצביא (כ"י סכ"י,
חס'י מו, 382).

—סע', צבא, —נקחל, נאסף: ובעת לרדוף אחריו
נצבאו, דפקו שעריהם ובהם לא באו (כ"י סכ"י,
חס'י, הקד' 18). ראיתי עם רב באים ונצבאים
בכל מסלה ונעשו בעגולה (סוף, סס ל, 251). ויהי היום
ואני בארץ סבאים, ועברתי על בית הסובאים ושם
בחורים נצבאים, ועל כת הגפנים צובאים (סוף,
סס לו, 297). וכאשר ראיתי כי במלאכת השיר באו
לערוך מלחמתו נצבאו ידעתי כי אני גבירם וכו'
(סוף, סס כ, 388). ויהי כראותם אותנו חשבו כי דבר
גדול מצאו וסבל המקומות אשר נפוצו שם נצבאו
(עמנו, מס' ככ, 176). — ואמר הפיטן: מלך לגדלתו

ב. **צָבָא**, פ"ט, צבא, עמי' יצבא, ציל' צבאים, צבאות, ומקור עם ל' לצבא, לצבא, — צבא על האויב, יצא למלחמה עליו, הסתדר לקראתו כמו צבא: ויסדרו. מאלפי ישראל אלף למטה שנים עשר אלף הלוצי צבא וישלח אתם משה אלף למטה לצבא אתם ואת פינחס בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקדש ותצטרות התרועה בידו ויצבאו על מדין באשר צוה יי' את משה ויהרגו כל זכר (צמד' לא ס ז), והיה בחלום חזיון לילה המון כל הגוים הצבאים על אריואל ובו' בן יהיה המון כל הגוים הצבאים על הר ציון (יטע' כט ז ס), וזאת תהיה המגפה אשר יגף יי' את כל העמים אשר צבאו על ירושלם (זכר' יז יז). — ובמשמ' המתגדבים לצבא, העלבים בצבא: ומסמציית בני ישראל אשר חצה משה מן האנשים הצבאים (צמד' לא מז). — ובמשמ' חנה כמו סתנה של צבא: כן ירד יי' צבאות לצבא על הר ציון ועל גבעתה (יטע' לא ד). — ובהרחבה, צבא פלוני בעבודה מן העבודות, ההסבר והשתכר לעבודה קבועה לזמן קבוע, sich verdienen; se louer; to go into service. כל הכא לצבא צבא לעבד עבדה באהל מועד (צמד' ד כג), מכן חמש ועשרים שנה ומעלה יבוא לצבא צבא בעבדת אהל מועד (פס ס כד). — הנשים הצבאות בפחת אהל מועד, שהיו עמדות שם לעבד עבודה קבועה: כמראת הצבאות אשר צבאו פתח אהל מועד (שמות לא ס א). ואת אשר ישכבן את הנשים הצבאות פתח אהל מועד (פ"א ז כג). — ובסמט"א: שגלשו מהר הגלעד ובו' ד"א כאותן שצבאו על מדין בעבר הירדן שהיא ארץ גלעד (יולדט סט"ט ד ח, גלינסט, לג), ויהי חיוס ואני בארץ סבאים, ועכרתי על בית הסבאים, ושם בחורים נצבאים, ועל כת הגפנים צובאים (כ"י מר"י, פתח' לה, 207). ושאר חבריהם הצובאים אתריהם כמו שזכרם יונה בן גנאח (קונטרס סקדוק, פונדסקי, ע"א). ויתקע בשופר ויערוך מלחמה מול חיל רומנים אשר היו צובאים במשטרום לשמור את ירושלם (יוסיפון, גילגול, סד). כי קצף על כל צבאם, שיצבאו גוי על גוי וכו' יהיה ההרג וההטבת בהם (כד"ק, יטע' לד ז). — ואמר הויטן: כחמול מפלאות ירך בעדי שים לצבאות, תשאיר אחרי,

לקחה סיד יי' כפלים בכל השמיתיה (יטע' מ ז). — ואמר בן סירא: אל תקוץ בצבא מלאכתו ועבדה כי סאל נחלקה (צ"ק גני' ז יח). — ובסמט"א: הלא צבא לאנוש על הארץ, כי צבא וזמן קצוב נתן לאדם עלי ארץ שישלי בו את נפשו השכלית בעיון ובמעשה (לוח' משפט ומשפט לדק ללוי' ז ח, ק:). — ואמר המפורר: אמת חיוו (של האדם) עלי הבל כהבל, חלום ראה והמות שבריו צבא חלרו בקוף יעוף וימיו כנוצתו והלילות אבריו (רמז'ע, יר"י, דיוטן פ, גודל). די לו בצבאות וזמן מסר אשר משמו כזו בכודי ודין עול בי שפמו (לחכ"ע, מלדוד חמון, כהנא ח, 58). — "ובמשמ' נעורים, זמן הבחרות (1): באחד שהוא מעותר לכל יצטח וקנו ויהיה הנשאר משער אלו ריקן נקל להסרם ובאחרית הצבא אם ליובש המוג ובו' (קלון ד' ז ח ז). כי זהו (הרפואות הנובחות למעלה) ישמר שער הבחרות עד אחרית הצבא (סס ד' ז ח יו). — ד' אולי במשמ' עבודת הקדש (2) וכדו': וצבא חנתן על החמיר כששע וחשלך אמת ארצה ועשיתה והצליחה ואשמעה אחד קדוש מדבר ובו' עד מתי החזון התמיד והשפע ששם חת וקדש וצבא מרמס (דני' ח יז-יג), בשנת שלש לכורש סלך פרס דבר נגלה לדניאל אשר נקרא שמו בלשאצר ואמת הדבר וצבא גדול ובין את הדבר ובינה לי כמראה (סס י ח).

כלו' לשלם בעבודה את הוסי' הספגר, וכדגמט השכיר ואמר איוב: שעה מעליו ויחדל (כלו' ופגר במלאכתו כמו חדל בערב), עד ירצה (אח"כ) כשכיר יומי, וכדין השכיר נדונה גם ירושלים.

(1) [הקאנון משתמש במלה צבא הערב' a] במשמ' בחרות כאלו חיתה זו מלה עבר, ועי' ג. צבי.

(2) [בשני המקומות המובאים כאן בא צבא בהקבלה אל קרבן התמיד כאלו נאמר וצבא עם התמיד חנתן בשפע, עד שישוב להיות צבא גדול בסקדש והתרגומים, עד כמה שאפשר להכיר את כוננם, והפרשנים בארו במשמ' כחמו וזמן, צבא המלאכים, או אפילו מן הארמ' צבא, צבי במשמ' רצה. ואמנם לפי חננין רק פרוש מעין חנתן כאן סתאים. ואכן שים לב לצירוף צבאות הצבאות אשר צבאו פתח אהל מועד (שמות לא ס). ואפשר שבא הצבאות נס שם, וגם הנשים הצבאות פתח אהל מועד (פ"א ז כג) במשמ' עובדות עבודת הקדש וצ"ע.]

(1) [ועי' גם א. צבא, הערות.]

כס ח). — חֲלוּץ לַצָּבָא, חֲלוּץ צָבָא⁽¹⁾, טוֹיֵן לַצָּבָא לַמִּלְחָמָה: וַיִּסְפְּרוּ מַלְאֲכֵי יִשְׂרָאֵל אֵלֶּף לַמִּטָּה שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי אֵלֶּף חֲלוּצֵי צָבָא (צמ"ד לא ס). ועבדיך יעברו כל חֲלוּץ צָבָא לַפְנֵי יו"י לַמִּלְחָמָה (סס נצ כו). כארבעים אלף חֲלוּצֵי הַצָּבָא עָבְרוּ לַפְנֵי יו"י לַמִּלְחָמָה אֶל עֲרֹבוֹת יְרִיחוֹ (יהוש' ד יג). ואלה מספרי ראשי החלוץ לַצָּבָא באו על דויד חֲבֻרֹנָה (דס"ח יב כג). ועי' ב, חֲלָץ. — וצבא המלחמה, עבודת הצבא במלחמה: ויקצף משה על פקודי החיל שרי האלפים ושרי המאות הבאים מִצָּבָא הַמִּלְחָמָה (צמ"ד לא יד). — וצבא העבודה, וּמֵן עֲבוּדָה קְצוּבָה, ביחוד עבודת הלויים כמקדש, כֹּא לַצָּבָא, לַצָּבָא צָבָא: מִכֵּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּמַעֲלָה וְעַד כֵּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל בֹּא לַצָּבָא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּאֵהָל מוֹעֵד (סס ד ג, וסס עול). כל הבא לַצָּבָא צָבָא לַעֲבֹד עֲבוּדָה בְּאֵהָל מוֹעֵד (סס סס כג). מִכֵּן חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעֲלָה יִבְּאוּ לַצָּבָא צָבָא כְּעֲבֹדָת אֵהָל מוֹעֵד וּמִכֵּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה יָשׁוּב מִצָּבָא הַעֲבוּדָה וְלֹא יַעֲבֹד עוֹד (סס ס כה-כו). — ושל השכיר הַשְּׂכִיר לַמִּסְפָּר שְׁנֹת עֲבוּדָה⁽²⁾: הֵלֵא צָבָא⁽³⁾ לְאַנּוּשׁ עָלֵי אֶרֶץ וּכְיָמֵי שָׂכִיר יָמָיו (לוי' ז ח). תִּהְרַשׁ עֲדִיק נָגְדִי וְתִרְבֶּךָ כְּעֶשֶׂךָ עַמְדֵי חִלּוּפֹת וְצָבָא⁽⁴⁾ עַמִּי (סס י יז). אִם יָמוּת גִּבּוֹר הַיּוֹחִיָה כָּל יָמֵי צָבָא⁽⁴⁾ אֵיחָל עַד בּוֹא חִלּוּפֵי (סס יד יז). — ובהשאלה לנורל העם: דִּבְרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַם וּקְרָאוּ אֲלֵיָה כִּי מְלָאָה צָבָאָה⁽⁵⁾ כִּי נִרְצָה עֹנָה כִּי

נִרְשָׁא⁽¹⁾. אִם וּכְחָ צָבָא לּוֹ וְאִם לֹא צָבָא עָלָיו, כִּנָּה כְּנִין וְעֵלָה כִּידוּ צָבָא לּוֹ, נָסַל מִמֶּנּוּ וּמִתָּ צָבָא עָלָיו, אֲכַל פָּחוּ וְהִנִּיתוּ צָבָא לּוֹ, עֲמִדָה בְּתוֹךְ נִדְרוֹ וְהִנְקָתוֹ צָבָא עָלָיו, הִרְבָּה צָבָא יָמִים מִיָּנָה הַקִּבְיָה לְאֹדֶם הוּא לְתוֹכֵה דְקִיּוֹן שְׁלֹ, הִרְבָּה דּוּבִים הִרְבָּה אֲרִיּוֹת הִרְבָּה נַחֲשִׁים הִרְבָּה שְׂרָפִים הִרְבָּה עֲקָרִים וְכו' (נחמן, סס סס). — ואמר הַיִּטָּן: וְלֹא זָכַרְתָּ צֹהֶלֶת צָבִי צֶדֶק אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְצָבָא יְד⁽¹⁾ (כ"ח קל"ד, חִיכָה חֶלֶת, קי"ז ח"ג). צָבָא יָמּוֹ (שֵׁל הַשָּׁמַיִם) רָצִים לְעִינֵינוּ וְיִדְרוֹ הֵנָּה אֱלֹהֵינוּ (רַחֲזָנִי, צַסִּס חֶלֶל, חִיג' 58). — ואמר הַשְּׁשׁוּרֵר: וְהִכָּה שְׁמִיטָה וּבִרְךָ צוּר קָרֵם, רָאֵה אֶת צָבָא וְאֶת הַסֵּפֶר פְּלֹאֲתִים וְדַע יוֹצֵר אוֹתָם וְיִדַּע מִסְפָּרָם (כ"ח חֲנִיָּה, צַחֲשׁוּרָם, צַדוּדִי, 28). — ג) צָבָא כְּשִׁמְיָ עֲבוּדָת הַצָּבָא, מִלְחָמָה, — יָצָא הָאָדָם מִצָּבָא, יָצָא לַצָּבָא: וְחִצִּית אֶת הַמִּלְקוֹת כִּין חֲפָשִׁי הַמִּלְחָמָה הַיִּצְאִים לַצָּבָא וּבִין כָּל הָעֵדָה (צמ"ד נא כז). וְתַחֲתֵי חֲמִצָּה חֶלֶק הַיִּצְאִים מִצָּבָא מִסְפָּר הַצָּבָא וְכו' (סס סס לו). כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא מִצָּבָא וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דְּבַר (דנ"ז כד ס). — וזינ' וְיָצָא צָבָא⁽²⁾: מִכֵּן עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמַעֲלָה כָּל יֵצֵא צָבָא בִּישְׂרָאֵל תִּסְקֹדוּ אוֹתָם לַצָּבָאֲתָם אֲתָם וְאֲהֲרֹן (צמ"ד ח ג). וְיִהְיֶה בְּנֵי רֵאשֹׁנִים וְכו' כָּל זָכָר מִכֵּן עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמַעֲלָה כָּל יֵצֵא צָבָא (סס סס כ). כָּל אֱלֹהִים בְּנֵי יִדְעָאֵל לְרֵאשִׁי הָאֲבֹתָה גִבּוֹרֵי חִילִים שְׁבַעָה עֶשְׂרִי אֵלֶּף וּמֵאֲתָתִים יֵצְאוּ צָבָא לַמִּלְחָמָה (דס"ח ז יח). מִזְבִּלּוֹן יוֹצֵאֵי צָבָא עֲרֹבֵי מִלְחָמָה בְּכָל כְּלֵי מִלְחָמָה חֲמִשִּׁים אֵלֶּף (סס יז לד). — שֵׁלֶל לַצָּבָא, קִבְּץ הַמַּחֲנֶה לַצָּבָא: וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֵלֶּף לַמִּטָּה לַצָּבָא אֲתָם וְאֵת סִינְתָם כֵּן אֶלְעֹזֵר הַכֹּהֵן לַצָּבָא (צמ"ד לא ז). וַיִּקְבְּצוּ פִּלְשֹׁתִים אֶת סִנְתֵיהֶם לַצָּבָא לְהִלָּחֵם בִּישְׂרָאֵל (ש"ח

(1) [עי' בהערה הקודמת].
(2) [בשמוש זה בא צָבָא כַּעֲקָר כְּשִׁמְיָ (חֲוֹה) שְׂכִירוֹת, וְהַעֲבוּדָה שֶׁהַשְּׂכִיר מִתְחַבֵּב לַעֲשׂוֹת כְּשִׁמְיָ שְׂכִירוֹת וּ, וְאִתָּם אֲמִשָּׁר לְבָאֵר גַּם טַבָּחֵן אֶף אֵת מִשְׁמַעוֹתָה הַרְגִּילָה שֶׁל צָבָא, צָבָאוֹת, בְּהוֹרָאָה צָבָא שְׂכֹר, אֲנָשִׁים שְׂכִירוֹת לַצָּבָא, וְאוֹלֵי וְאֵת כֹּאֲמַת הוֹרָאָתוֹ הַרְאִשׁוֹנָה שֶׁל הַשְּׂרָשׁ, שִׁמְטָה הַמִּתְעַפֵּה יִתֵּר הַהוֹרָאָה גַּם בְּלִשׁוֹנוֹת הָאֲחִיוֹת, כַּעֲדָה שֶׁקִּשָּׁה לְבָאֵר הוֹרָאָה וּ, מִתּוֹךְ מִשְׁמֵי הַצָּבָא וְהַמִּלְחָמָה].
(3) [עי' בהערה הבאה].
(4) [לפי מורשינר, ס' אִיּוֹב, שִׁיכִים גַּם הַקְּטָנִים כְּשִׁמְטָקִים אֵלּוֹ (י' יז יד) לַפִּסְקָה שְׂכִירוֹתִים פֶּרֶק ו, וְהַכּוֹנֵה: יָמֵי הָאָדָם דּוּמִים לְשְׂכִירוֹת הַשְּׂכִיר, כַּעֲרֵב יִסְדְּרוּ לוֹ אֶת שְׂכָרוֹ, וּזְמַן לֵה חֲלִיף כֹּחַ יֵשׁ עִסּוֹ אַחֲרֵי מְלוּי צָבָאוֹ (חִלּוּפֹת וְצָבָא עָמּוֹ, צ"ל). כַּעֲבֹד הַשְּׂוֹאֵף לְצֵל הָעֶרֶב וְכַשְּׂכִיר הַמְּקוֹה לְקַבֵּל שְׂכָר מִעֵלּוֹ (ז' 3) כֵּן גַּם אֲנִי כָּל יָמֵי צָבָאֵי אֵיחָל עַד בּוֹא חִלּוּפֵי (יד יז וכו').]
(5) [על השכיר שֶׁחָטָא, שֶׁשָּׁנָר כְּעֲבוּדָה, לְרַעוּת,

(1) [ואמנם אולי הבונה למיר של א. צבאי].
(2) [כשם שהצרופים בבני' פועל יושב אהל, יושב הכרובים ובדו' מקצרים הם במקו' יושב באהל, יושב מעל (לכנפי) הכרובים, ובדו', הואיל והמטיבות מביעה יחסים שונים בין סוסך ונסמך, וכשם שאין מהם עדות לשמוש בפעל כגון יושב (את) אהל, יושב (את) ה'כרובים, כך אין גם יוצא צבא, ויוצאי צבא בבני' אלא קצור במקום ויוצאים לצבא (צמ"ד לא כז-כח), ובן בא חלוצי צבא במקום חלוצים לצבא, וטעות היא להניח שמוש בפעל יוצא צבא משובא בשלנונים]

הַשָּׁמַיִם, בְּשֵׁם הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים, שֶׁנֶּעֱבְדוּ גַם כְּאַלֹהִים: וְכֵן תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשְׂמִימָה וְרֹאיתָ אֶת הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת הַיָּרֵחַ וְאֶת כָּל צְבַא הַשָּׁמַיִם וְנִרְחַתְּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וְעִבַדְתָּם (דְּב' ד יט), וְיִלֶּךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהֶם וּלְשֵׁם שׁ אוֹ לִירֵחַ אוֹ לְכָל צְבַא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי (ס' ז יג), רֹאיתִי אֵת יְיָ יֹשֵׁב עַל כְּסֵאוֹ וְכָל צְבַא הַשָּׁמַיִם עֹמְדֵי עָלָיו מִיְמִינוֹ וּמִשְׁמָאלוֹ (מ"א כז ט), וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְכָל צְבַא הַשָּׁמַיִם וַיַּעֲבְדוּ אֵת הַבַּעַל (מ"ז יז יו), וַיִּשְׁתַּחֲוּ (מִנְשֶׁה) לְכָל צְבַא הַשָּׁמַיִם וַיַּעֲבֹד אֹתָם וְכו' וַיִּבֶן מִזְבְּחוֹת לְכָל צְבַא הַשָּׁמַיִם בְּשֵׁתֵי חֲצֵרוֹת בֵּית יְיָ (ס' כ' ג-ס; ד'י"ז כג ג-ס), וְהִשְׁבִּיתָ אֶת הַבְּמִרְיֹם וְכו' וְאֵת הַמִּקְרָרִים לְבַעַל לְשֵׁם שׁ וּלְיֵרֵחַ וּלְמִזְבְּחוֹת וּלְכָל צְבַא הַשָּׁמַיִם (מ"ז כג ס), וְנִמְכְּרוּ כָל צְבַא הַשָּׁמַיִם וְנִגְלוּ כְּסֵפֶר הַשָּׁמַיִם וְכָל צְבָאָם יִבּוֹל כְּנֹבֵל עֲלֶה מִגֶּפֶן וְכְנֹבֵל מִחֲמַנָּה (יִשַׁע' ל' ד), שְׂאוּ מִרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בְּרָא אֱלֹהֵי הַמִּצִּיאוֹת כְּמִסְפָּר צְבָאָם לְכָל שֵׁם יִקְרָא מִרְבֹּ אֲוִיּוֹת וְאִמִּיּוֹת כֹּחַ אִישׁ לֹא נִעְדָּר (ס' מ כו), אֲנִי יְדִי נְטוּ שָׁמַיִם וְכָל צְבָאָם צִוִּיתִי (ס' מ' יג), בַּעַת הַיּוֹם נָאִם יְיָ וַיּוֹצִיאוּ אֶת עַצְמוֹת מַלְכֵי יִהוּדָה וְכו' וְשִׁטְחוֹם לְשֵׁם שׁ וּלְיֵרֵחַ וּלְכָל צְבַא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר אֶהְיֶה וְאֲשֶׁר עֲבָדוּם וְאֲשֶׁר הִלְכוּ אַחֲרֵיהֶם וְאֲשֶׁר דִּרְשׁוּם וְאֲשֶׁר הִשְׁתַּחֲוּ לָהֶם (יִרְמְיָה' ח ב-ג), אֲשֶׁר לֹא יִסְפָּר צְבַא הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִמְדַּח חוֹל הַיָּם כֵּן אֲרַבָּה אֶת זֶרַע דָּוִד עֲבָדֵי וְאֵת הַלְוִיִּם מִשְׁרָתִי אֲתִי (ס' כג כ), וְהִכְרַתִּי מִן הַמִּקְדָּשׁ הַזֶּה וְכו' וְאֵת הַמִּשְׁתַּחֲוִיִּים עַל הַגְּגוֹת הַצְּבָאָה הַשָּׁמַיִם (ס' כ' ד-ס), בְּדִבְרֵי יְיָ שָׁמַיִם נִעְשׂוּ וְכִרְוֹת פִּיּוֹת כָּל צְבָאָם (ס' כ' ג ו), אֲתֵת־הוּא יְיָ לְבָדָךְ אֶת עֲשִׂית אֵת הַשָּׁמַיִם שְׁמִי הַשָּׁמַיִם וְכָל צְבָאָם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיּוֹמִים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם (נְחֵמְיָה' טו), — וְצָבָא הַמִּרְיֹם, כְּאוֹתָהּ מִשֵּׁם: וְהִיָּה כְּיוֹם הַהוּא יִפְקֹד יְיָ עַל צְבָא הַמִּרְיֹם בְּמִרוֹם וְעַל מַלְכֵי הָאֲדָמָה עַל־הָאֲדָמָה (יִשַׁע' כ' כ), — וְצָבָא הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ: וְיִבְלֵוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם (נִזְכָּר' ג ב), — וּבְתוֹמָם: כִּי־עַד מִזְמִינִן וְכו' בְּרִבּוֹא אֲמִרָה נִבְרָךְ לֵה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת יוֹשֵׁב הַכְּרוֹכִים (נִזְכָּר' ג א), אֲמִרָה חֲנָה רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם מְכַל צְבָאִים צְבָאוֹת שְׁבָרָתָהּ בְּעוֹלָמָךְ קֶשֶׁת־בְּעֵינֶיךָ שִׁחַתָּ לִּי בֶן אָחֵד (כ' חֲלֹעִז, נִזְכָּר' ל' א), גִּי צְבָאִים הֵן צְבָא לְשָׁמַיִם וְלָאָרֶץ וְצְבָא לְתַלְמִידִים וְצְבָא לְיִסּוּרִין (כ' חֲלֹעִז, מִדָּר

כִּי אֲתָה יְיָ צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל גְּלִיתָה אֶת אֹן עֲבָדְךָ לְאִמֹּר וְכו' (ס' ז כ), יְיָ צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֹשֵׁב הַכְּרוֹכִים אֲתָה הוּא אֱלֹהִים לְבָדָךְ לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ אֲתָה עֲשִׂית אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ (יִשַׁע' ל' יו), — אֲרוֹן בְּרִית יְיָ צְבָאוֹת וְכו': וַיִּשְׁלַח הָעָם שְׁלָה וַיִּשְׂאוּ מִשֵּׁם אֶת אֲרוֹן בְּרִית יְיָ צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרוֹכִים (ס' ח ד), — הָאֲדָוִן יְיָ צְבָאוֹת, הַפֶּלֶךְ יְיָ צְבָאוֹת: לִבֶּן נָאִם הָאֲדָוִן יְיָ צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל (יִשַׁע' ח כ), כִּי הִנֵּה הָאֲדָוִן יְיָ צְבָאוֹת מִסִּיר מִירוּשָׁלַם וּמִיְהוּדָה כָּל מִשְׁעָן וּמִשְׁעִנָּה (ס' ג ח), כִּי אֵת הַמֶּלֶךְ יְיָ צְבָאוֹת רָאוּ עֵינֵי (ס' ו ס), הִנֵּה הָאֲדָוִן יְיָ צְבָאוֹת מִסִּעָף סֹאֲרָה בְּמַעֲרֵצָה וְרַמִּי הַקּוֹמָה גִּדְעִים (ס' י ג), וּסְכַרְתִּי אֶת מִצְרִים בִּיד אֲדָנִים קֶשֶׁת וּמֶלֶךְ עֹז יִמְשַׁל בָּם נָאִם הָאֲדָוִן יְיָ צְבָאוֹת (ס' י' ד), — יְיָ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת: וְיִלֶּךְ דָּוִד הַלּוֹךְ וְגִדּוֹל וְיְיָ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת עִמּוֹ (ס' ז י), לִכֵּן כֹּה אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת וְכו' (יִרְמְיָה' יד), נִמְצָאוּ דְבָרֶיךָ וְאִכְלָם וְהִי דְבָרֶיךָ לִי לִשְׁשׁוֹן וּלְשִׁמְחָת לִבִּי כִּי נִקְרָא שְׁמֶךָ עָלַי יְיָ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת (שִׁם י' יו), לִכֵּן כֹּה אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכו' (ס' ל' יו), כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבֹרֵא רוּחַ וּמְגִיד לְאָדָם מַח שְׁחֹ עֲשֵׂה שֹׁתֵר עֵיפֹת וְדָרֶךְ עַל בְּמַתִּי אָרֶץ יְיָ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת שְׁמוֹ (נְחֵמְיָה' ד יג), אוֹלִי וְחָנִן יְיָ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת שְׂאֵרִית יוֹסֵף (ס' ה י'), — וְיְיָ אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת: וְיְיָ אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת יְיָ וְכו' (ס' י' י'), — אֲדָנִי יְיָ אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת: שָׁמְעוּ וְהַעֲיִדוּ בְּבֵית יַעֲקֹב נָאִם אֲדָנִי יְיָ אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת (נְחֵמְיָה' ג יג), — אֱלֹהִים צְבָאוֹת: אֱלֹהִים צְבָאוֹת הַשִּׁיבֵנוּ וְחַזֵּר פָּנֶיךָ וְנוֹשַׁעַת (ס' כ' ס), — יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת: יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת עַד מָתִי עֲשֵׂנָה בְּחַפְלַת עַמֶּךָ (ס' ס' ס), — וּבְכַתִּיב אֲדָנִי יְיָ צְבָאוֹת: מַלְכֵם תִּדְכָּאוּ עַמִּי וּפְנִי עֲנִיִּים תִּשְׁחָנוּ נָאִם אֲדָנִי יְיָ צְבָאוֹת (יִשַׁע' ג י'), כִּי כֹלָה וְנִחְרַצָה אֲדָנִי יְיָ צְבָאוֹת עֲשֵׂה בְּקֶרֶב כָּל הָאָרֶץ (ס' י כג), כִּי יוֹם מְהוּמָה וּמְבוֹסָה וּמִבּוֹכָה לְאֲדָנִי יְיָ צְבָאוֹת בְּנֵי חֲנוּן (ס' כ' ס), כִּי זִכַּח לְאֲדָנִי יְיָ צְבָאוֹת בָּאָרֶץ צָפוֹן אֶל נֶהַר פָּרָת (יִרְמְיָה' מו י), כִּי מִלֹּאכָה הִיא לְאֲדָנִי יְיָ צְבָאוֹת בָּאָרֶץ כְּשִׁדִּים (ס' כ' ס), אֵל יִבְשׁוּ בִי קוֹיֵךְ אֲדָנִי יְיָ צְבָאוֹת אֵל יִכְלֹמוּ בִּי מִבְּקִשְׁיֶךָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (ס' כ' ס' ז), — וְאֲדָנִי יְיָ הַצְּבָאוֹת: וְאֲדָנִי יְיָ הַצְּבָאוֹת הַנוֹגַע בָּאָרֶץ וְחִמּוֹג וְאִכְלוּ כָל יוֹשְׁבֵי כָה (נְחֵמְיָה' ט ס), — וְצָבָא

ימימה להשתחות ולזבח לוי' צבאות בשלח (ש"ח א'
ג). יי' צבאות אם ראה תראה בעיני אמתך וזכרתי
ולא תשכח את אמתך וכו' (ש"ס יג). כה אמר יי'
צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל (ש"ס יח
ג). ויאמר דוד אל הפלשתי אתה בא אלי בחרב
ובחנית ובכידון ואנכי בא אליך בשם יי' צבאות
אלהי מערכות ישראל אשר חרפת (ש"ס יז מה). ויכל
דוד מהעלות העולה והשלמים ויברך את העם בשם
יי' צבאות (ש"ז ו יח). ויאמר אליהו חי יי' צבאות
אשר עמדת לפני כי היום אראה אליו (מ"ח יח יח).
ויאמר אלישע חי יי' צבאות אשר עמדת לפני כי
לולי סני יהושפט מלך יהודה אני נשא אם אביט
אליך ואם אראך (מ"ז ג יד). לולי יי' צבאות הותיר
לנו שריד כמעט כסדם היינו לעמרה דמינו (י"ט א'
ט). כי כרם יי' צבאות בית ישראל ואיש יהודה נטע
שעשועיו (ש"ס ז). ויגבה יי' צבאות כמשפט והאל
הקדוש נקדש בצדקה (ש"ס ס כד). וקרא זה אל זה
ואמר קדוש קדוש קדוש יי' צבאות מלא כל הארץ
כבודו (ש"ס ו ג). קנאת יי' צבאות תעשה זאת (ש"ס
ו; ש"ס ז לז). בעברת יי' צבאות נתתם ארץ (ש"ס
יח). בעת ההיא יוכל שי לוי' צבאות עם מטשך
ומורט ומעם גורא מן הוא והלאה וכו' אל מקום שם
יי' צבאות הר ציון (ש"ס יח ז). כיום ההוא יהיה
מצרים כנשים וחרד ופחד מפני תנופת יד יי' צבאות
אשר הוא מניף עליו והיתה אדמת מצרים לחגא וכו'
מפני עזת יי' צבאות אשר הוא יועץ עליו (ש"ס יח
יד-יז). כיום ההוא יהיה יי' צבאות לעטרת צבי
ולצפירת תפארה לשאר עמו (ש"ס כח ה). כן ירד יי'
צבאות לצבא על חר ציון ועל גבעתה כצארים עפות
כן יגן יי' צבאות על ירושלם (ש"ס לא ד-ה). כה
אמר יי' מלך ישראל וגאלו יי' צבאות אני ראשון
ואני אחרון ובפלעדי אין אלהים (ש"ס מד ו). גאלנו
יי' צבאות שמו קדוש ישראל (ש"ס מז ד). ואנכי יי'
אלהיך רגע הים ויהטו גליו יי' צבאות שמו (ש"ס נא
יח). ומשא יי' לא תוכרו עוד כי המשא יהיה לאיש
דברו והמכתם דברו אלהים תיום יי' צבאות אלהינו
(י"מ כג לו). מה ידירות משכנותיך יי' צבאות (סהל'
ז ד). —ותאר יי' צבאות יִשְׁבְּ הַבְּרוּכִים: ויקם וילך
דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה להעלות משם
את ארון האלהים אשר נקרא שם שם יי' צבאות ישב
הכרבים עליו (ש"ז ו ז). —ויי' צבאות אלהי ישראל:

הגוף דומה למלך שיש לו צבאים ויש עליהם
ארבעה שרים וכו' (י"ז"ל, מעורס ציפראל ג ג, 70).
—ואמר הפיוס: שברתי ימי צבאי, כי תשלח לי שר
צבאי, ואם עד כה אחר (י"י כג' ארס, אלא סוטע,
עולס סמיד כג). — ואמר המשורר: מה זה איתל
ומה אחר אשר נגפו חילי זקנים צבא חרפי וילדותי
(יפודס חנן גילס, מזין ספאס, סעה"ס 124). —ב) צבאו
של האל היוצא לקרב, צבא שאינו גראה רק קולו
נשמע: קול המון בהרים דמות עם רב קול שאון
ממלכות גוים נאספים יי' צבאות מספר צבא
מלחמה (י"ט יב ד). — ושר צבא יי': ויהי בהיות
יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עמד
לנגדו וחרבו שלופה בידו וילך יהושע אליו ויאמר
לו הלנו אתה אם לצרינו ויאמר לא כי אני שר צבא
יי' עתה באתי וכו' ויאמר שר צבא יי' אל יהושע
של נעלך מעל גרלך כי המקום אשר אתה עמד עליו
קדש הוא (י"ט ס יג-יח). —ושר הצבא בכנוי לאלהים:
ועד שר הצבא הגדיל וממנו הרים התמיד והשלך
מכון מקדשו (דני' ח יח). — וצבא האל במשמ' כל
בריותיו אשר ברא בשמים ובארץ, ונמ"ר צבאיו:
ברכו יי' כל צבאיו משרתיו עשי רצונו (סהל' קג כח).
הללוהו כל מלאכיו הללוהו כל צבאו (הללוהו
שמש וירח וכו' (ש"ס קמס ז-ג). —ויי' צבאות, כתאר
לוי' אלהי ישראל (2): ועלה האיש ההוא מעירו מימים

(1) [כך כתיב, והקרי צבאיו].

(2) [לפי מורשניר (Bundeslade, עמ' ד וכו')
יש לראות כנ"א של הצדוף יי' צבאות גם יי' רבבות
או יי' רבבות, הבא בכתיבים: שובה יי' רבבות אלפי
ישראל (נמז' י לו), רבב אלהים (כך בא אלהים במקום
יי' רבב המקומות במזמורים מב-עב) רבבות אלפי
שנאן (סהל' סס יח). ובדואי שם זה קדום הוא, וכנראה
גולד בוסן שעדין הבינו את השם יי' בשם כללי ולא
פרטי, עד שיוכלו למסך אליו מלה אחרת: יי' (של)
צבאות, כדגמות המון צבאות וכדו' (עי' טורטשניר, ש"ס עמ'
78 וכו'). בשם זה בא צבאות (או רבבות) בעקר בכנוי
לצבאו השמימי של האלהים, ואולי אלפי שנאן שבחחלי
שם רומז לכך, ואך אחר כך הבינוהו במשמ' צבאות
ישראל, כלשון הכתוב (נמז' י לו): יי' רבבות אלפי
ישראל. הצרופים יי' אלהי צבאות וכדו', המקלים על
סמיכות השם אל צבאות ע"י הכנסת שם כללי אלהים,
נראים על כל פנים כמאותרים לגבי יי' צבאות הקדום
יותר].

יז (ד). — נתן את מלוני על הצבא, מנה אותו לשר הצבא: ויתן המלך את בניהו בן יהוידע תחתיו על הצבא (מ"ח ז לה). — ובקצור, מלוני על הצבא, מלוני מנה על הצבא, שר צבא: ויואב בן צרויה על הצבא (ש"ז ס יו). ובניהו בן יהוידע על הצבא (מ"ח ד ז). — מלכיו צבאות: מלכיו צבאות ידרון ידרון ונות בית תחלק שלל (ספ"ג קס יג). — וצבא, ומ"ר צבאות, בפרט במש"ש שבני ישראל, במלחמה וגם בעת שלום: אשר אמר יי' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאתם (שמות ו כו). כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים (סס יז יז). ויהי בעצם היום הזה הוציאו יי' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאתם (סס סס נא). מכן עשרים שנה ומעלה וכו' תפקדו אחם לצבאתם אתה ואהרן (נול' ח ב). ותנו בני ישראל איש על מחנהו ואיש על דגלו לצבאתם (סס סס נב). והחנים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה לצבאתם ונשיא לבני יהודה נחשון בן עמינדב וצבאו ופקדיהם ארבעה ושבעים אלף ויש מאות וכו' (סס ג-ד וכו'). ויסע דגל מחנה יהודה בראשנה לצבאתם ועל צבאו נחשון בן עמינדב ועל צבא מטה בני יששכר נתנאל בן צויער וכו' (סס י יז-יח וכו'). אף ונתת ותכלימונו ולא תצא מצבאותינו (ספ"ג מד י). — צבאות יי': והוצאתי את צבאתי את עמי בני ישראל מארץ מצרים בששמים גדולים (שמות ז ד). ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות יי' מארץ מצרים (סס יז מ"ח). ועי' יי' צבאות, לקמן. — ועל עמים בכלל: כי קצף ליי' על כל הגוים וחמה על כל צבאם החרימם נחנם לטבח (יש"ל לד ג). ואנכי אטירתי איך אשייתך בכנים ואתן לך ארץ חסדה צבי צבאות גוים (י"מ ג יט). — ואמר בן סירא: מי יאמין בגדוד צבא המדלג מעיר אל עיר (צ"ס גי' לו לה). — ובספ"מ: אבל ענין ואחרים בכת מעמי טעני רב חילו ו צבאותיו (פ"י ח"ט, ספ"ס לריב"ז, קול). והביאו לו כתב משר הצבא שיקבל אלפים הוככים על סוסים לעיר צפת (נפתלי צ"ר יעקב חלמק, עמק סמך, סיקויי פתשזה, יג:). חיל הוא שם כולל אישים רבים יהיו נקבעים או נפרדים וצבא יורה דוקא אישים רבים נקבעים יחדו (ש"ל, צ"ס ספ"ל, 191). ולמה

(1) [ועי' ב, צבי, הערה].

מנשה-בכל כלי צבא מלחמה מאה ועשרים אלף (דסי"ח יז נ). — גדוד צבא: ועליהם לתלדותם לבית אבותם גדודי צבא מלחמה שלשים וששה אלף (דסי"ח ז ד). — חיל הצבא: וינהג ויובא את חיל הצבא וישחת את ארץ בני עמון ויבא ויצר את רבה (סס כ ח). ועל ידם חיל צבא שלש מאות אלף ושבעת אלפים וחמש מאות עושה מלחמה בכח חיל לעור למלך על האויב (דסי"ג כו יג). — ואנשי הצבא, החילים: ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הכאים למלחמה (נמ"ל לא כח). אנשי הצבא בווז איש לו (סס סס נג). — ועם הצבא: ויהי המלקות יתר הכו אשר בווז עם הצבא צאן שש מאות אלף ושבעים אלף וחמשה אלפים וכו' (סס סס נג). — חליון צבא, עי' לקמן ג). — אלפי הצבא, יחידות צבא: ויקרבו אל משה הפקדים אשר לאלפי הצבא שרי האלפים ושרי המאות (סס סס נח). — שר-צבא, שר המסנה על צבא, מפקד עליון: ויאמר אבימלך ופיקל שר צבאו אל אברהם וכו' (צ"ח כח כג). וימכרו יי' ביד יבין מלך כנען אשר מלך בחצור ושר צבאו סיסרא והוא יושב בחרשת הגוים (פס"ז ד ז). ומשכתי אליך אל נחל קישון את סיסרא שר צבא יבין ואת רכבו ואת המונו (סס סס ז). ובראות שאול את דוד יצא לקראת הפלשתי אמר אל אבנר שר הצבא בן מי זה הנער אבנר (ס"ח יז כה). ויקרא לכל בני המלך ולאביתר הכהן וליאב שר הצבא (מ"ח ח יט). ויקח רב מכתים את שריה כהן הראש וכו' ואת ספר שר הצבא המצבא את עם הארץ (י"מ כז-כד כה). — ובתעודות לכיש: ועכבך הגד לאמר ירד שר הצבא בניהו בן אלנתן לבא מצרימה (ספ"ו כז לכ"ז 16-18). — ומ"ר שרי צבאות: והיה ככלת השמים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם (דנ"ל כ ט). וגם אתה ידעת את אשר עשה לי ויובא בן צרויה אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל לאבנר בן נר ולעששא בן יתר (מ"ח צ ח). מן בני סרן הראש לכל שרי הצבאות להדש הראשון (דסי"ח כו ג). — ומ"ר שרי הצבא: ויקרא לכל בני המלך ולשרי הצבא ולאביתר הכהן והנם אכלים ושתים לפניו (מ"ח ח כה). ויבדל דוד ושרי הצבא לעבדת לבני אסף וחימן וידותון הנביאים בכנרות בנבלים ובמצלתיים (דסי"ח כה ח). — ראשי הצבא, באותה משמ' אלה מכני גד ראשי הצבא אחר למאה הקמן והגדול לאלף (סס

והעכבר והצב¹) למינהו (ויקרי יא כט). — ובתו"ם:
צב, זה הצב למינהו, לרבות מינים של צב, הכרבר
ובן הנפילים וסלמנדרא (ספרא ויס, שמיני סטס ה).
פעם אחת הלכתי לוועד וראיתי נחש שהוא
כרוך על הצב לימים יצא ערוד מביניהם (כנ סונא)
נכ מוכסל, מול' קכו). זה אחד מר' דברים שהראה
הקב"ה למשה באצבעו וכו' ועוץ את הימים והראהו
את בן הנפילים וכו' ועוץ את הישוב והראהו את
הצב וכו' ועוץ את המדבר והראהו את הדואר וכו'
ועוץ את האש והראהו את הסלמנדרא וכו' (מד"כ
שמות טו). — ובספ"א: ובגבול אלו האנשים כל מיני
חיה חבושים, שמה יונים וצפרים וכו' חסמים וחלדים
וצבים תנינים ופתנים וכו' (לכ"ט, סי נן מקיץ,
ספ"א ז, 48). — ופשט השמוש בשם זה להשרץ המוקף
בעין שריון קשה מאד בעין בית לו, ורק ראשו ורגליו
בולטות החוצה והוא מכניס אותם בעת סכנה,
(Schildkröte; tortue; turtle²): הצב (שילדקרעטע)
ממינים שונים ובפרט צב הרפאים (ריוענשילדקרעטע)
משקלו לפעמים ח' ככרים (צענטנער) כשרו
מערנים לאוכלו (כ"ט גלד, סצילי עולס ח, ג:).
צב המגן (שילדקרעטע) מיניה שלשה ושלשים
הדומים בתוארם להצב הידוע (קרעטע) ונבדלים
ממנו במסכה קשה בקרן הסובב את גופם ולא יוצאו
ממנו כ"א ארבעת רגליהם ונכנס ראשם הקטן ע"י
נקבים אשר אצל ראשם ואחורם וכו' (י. סינק, מולדות
הלכז, ספ"א, קס). צב הידוע (געמיינע קרעטע) לא
נמצא יותר נחשב ומגועל לנפש האדם כמוהו אשר
במעט יחשוב כמות לו אם נגע בו מבלי לראות
בדיו, צב ממוצל (קרייץ קרעטע) משכנו במנהרות
רטובות חחת אבנים ושאר מקומות קטורים לחים

¹) ת"א צבא, אך אינו ידוע לאיזה שרץ מן
השרצים קראו בזמן ההוא בשם זה. היוני תרגם
αροκόδειλος, והקדמוני תרגמוהו בהשם צ'ב הערבי.
[לפי לו, Aram. Luchnamen I, ZA XXVII, עמ'
145 וכו'] לטאה גדולה, Dornschwanz, uromastix
spinipes, חנקרא גם Landkrokodil, ועיי' שם.
²) [ויש קוראים לה היום שלחפה, והוא עקרב
שלחפה], וכיוצא מן הדוגמאות היו שהשתמשו במלה צב
במשם צפרדע, והבדילו ממנו את צב המגן במשם
השלחפה.]

יודעי שמך (רי יומקו, נצלי עס יא:). יהי רצון שיהיו
צאצאי מעיך כמותך (פס"ו). — ובספ"א: ומח
מאד המשכילים ויהרו לבלתי שלות המצות אל
התנור על ידי הצאצאים והצפיעות הקטנות וכו'
(שמות הימים ג, ג, לישא המלס). היה ראוי ליודעי דעת
ומביני מדע לקבל האמת אף מן הצאצאים
והצפיעות, יהיה מי שיהיה (ס"ג ג, קדר הפסג
סדרט). תוספת אונים תרכה עצמה להשביעני מטוב
אמריך ולהודיעני סמצב ושלום ביתך הצאצאים
והצפיעות להשקוט צמאון רוחנו (קונן לנחום
נוקשטורף, 108). — ואמר הפיטן: ראה מעשה ידיו,
וישכן גן מחמדיו, ולהרבות צאצאי ילדיו, יחן לו
אשה וילדת לו (לכ"ט, מי כנוך, ספ"א 151). —
ואמר המשורר: בצאצאים תכרכו נעים,מ,
בכית האל שתולים בכרושים (כ' ילמך לזן גילס, יקר
רוס, עס 16).

צאת ¹) ט"י, — צוהה, ועקת שבר, Weggeschrei; eri;
vociation: עתה יחרדו, האין יום מפלתך
ונבהלו האיים אשר בים מצאתה²) (יחזק' כו יח).

צב ³) ט"ז, — שם למין ממיני השרץ, כמו הלטאה;
וזה לשם השטא בשרץ השרץ על הארץ החלד

¹) עיי' הערה שלאחרי זה.
²) כך בנספח הספורה, וראו בו הקדמוני' ורב
החרשים המקור מן יצא, ופרשו במשמ' יציאת הספינה
בים. אך זה רחוק, וכבר הגיה ארליך משאתך במקום
מצאתך, מלשון השאת והשבר. אך אפשר להגיה הגרסה
כמו שהיא ולפרש המלה במשמ' הרשומה בפנים, ובערב'
צב³) במשמ' ועק וצוה, צת אלרגל צר, והוא זעק כמו
ילל הרוח.

[במשמ' זו של קול (הצעקה), בהקבלה אל
"מקול מפלתך באנק חלל" וכו' (פס' יח), נמצא לא
רק בערב' צות⁴), אלא גם בסור' צותא, משרש צות
זה הבא גם בלשון החכמים בארמ' ובערב' בצורות
בגון צותת וצית, צית, במשמ' שם ע' ולמעשה
מתאימה גם משמ' זו משמעה, משמועתך נבהלו
האיים, ופה לענין. השוה: שמענו את שמעו רפו ירינו
(יחז' ו כד), כי שמעת רעה שמעו נגמו (ס"ט מט כג),
וכדו'.]

³) בערב' צ'ב⁵), מה שאנו קוראים עתה לטאה.
בארמ' צבא, ובסור' עבא.

הַפֶּרֶץ, האיל או התיש ההולך בראש הצאן.
נֹהַ, גֹּהַ צאן, — **נֹקֵד**, א) מי שעסק בגדול
 צאן, — ב) *כבש מבן שנה ועד י"ג חדש. — **נֹקֵדֹד**,
 מי שעוסק בגדול צאן.

נֶזֶל, נקבת התיש. — **עֶשְׂתֶּרֶת**, מה שיוולד מהצאן
 בכל שנה. — **עֶתֹד**, זכר מן העוים.

פֶּפֶה, *פֶּפֶה, פֶּפֶה הגדי, צֶעֳק. — **פֶּרֶץ**.

פֶּמֶר, השער הצימח על עור הכבש. — **פֶּפֶר**, תיש.

רָחֵל, כבש.

שֶׁה, — **שְׁעִיר**, תיש, שְׁעִירָה, עז.

תֹּתֶרֶת, צמר מלכלך. — **תִּיש**, הוכר בעוים.

— **תִּישָׁה**, הנקבה בעוים. ועי' פֶּחֶמָה.

ב) צבני הצאן:

בָּרֵד, צבע מנטר ברצעות לבן וכח. — **חֹם**,

גון קרוב לשחור. — **טָלוֹא**, שיש בעור מקומות מגון

אחר לא כמו הגון הכללי. — **נֹקֵד**, כבש וכדו'. שיש

בצמרו נקודות נקודות. — **עֶקֶד**, שיש בגדלו לסטה

בעין מבעת של צבע שולח משאר הרגל.

צֶאֱנָה, עי' צֶנָה.

צֶאֱנָה ¹, ט"ז, מ"ר צֶאֱנָה, "צא", כנ"צ צֶאֱנָה, צֶאֱנָה,

"צֶאֱנָה", "צֶאֱנָה", א) צֶאֱנָה, צֶאֱנָה, צֶאֱנָה,

תבל, כל הכרואים, היצורים, Geschöpf; créature,

creature: קרבו גוים לשמע ולאמים הקשיבו תשמע

הארץ ומלאה תבל וכל צֶאֱנָה כי קצף ליוי על כל

הגוים וחמה על כל צבאם (ישעי' לז-ג). כה אמר

האל וי' בורא השמים וגו' וימיהם רקע הארץ

וצֶאֱנָה נחן נשמה לעם עליה (סס עז ה). — ב)

צֶאֱנָה האדם, ילדיו, Kinder; enfants; children: כי

אצק מים על צמא וגו' ולוים על יבשה אצק רוחי

¹ קבע בן ואב היחיד, אעפ"י שלא נמצא

במקרא. הקדמו' רוב החדשים סברים שנגזר מן יצא.

אך זה דחוק. אך בערב' מלה זו ממש משמשת

כמו בעבר', והיא המלה צֶאֱנָה (a), וזו במקום אלף המוה,

ומשם' פרשו המלונים הערב': אלאצל ואלמעדנ או

בתירה אלנשל וברכתה: — ובערב': השרש ומכרת מתכות,

או רב הילדים וברכתם. וגם צֶאֱנָה (b) וכמוכ צֶאֱנָה

אלצֶאֱנָה, צאצאי הצאן, וי"א גם צוצו בצאר רפה,

במשמ' זו. כל זה בלשון אלערב. [ועי' בהערה הבאה.]

(a) **צוֹצוֹ** (b) **צוֹצוֹ**

על זרעך וברכתי על צאצאיך וצמחו בבין חציר

כערבים על יבלי מים זה יאמר ליוי אני וזה יקרא

בשם יעקב (סס מד ג-ה). ויהי כחול זרעך וצאצאי

מעריך בטעותיו (סס עט יט). וזרע בגוים זרעם

וצאצאיהם בתוך העמים (סס סא ט). כי זרע ברוכי וי'

המח וצאצאיהם אחם (סס סא כג). וידעת כי רב

זרעך וצאצאיך בעשב הארץ (ליוז ס כה). זרעם נכון

לפניהם עמם וצאצאיהם לעיניהם (סס סא ח). אם

ירבו בניו למו חרב וצאצאיו לא ישבעו לחם

(סס כז יד). אם תטח אשרי מני הדרך וכו' אורעה

ואחר יאכל וצאצאי ישרשו (סס סא ח). — ודבור

הצאצאים והצפעות, לאמר הכל, דברים חשובים

ופתוחים בערך ¹: ותקעתיו יחד במקום נאמן וכו'

ותלו עליו כל בכור בית אביו וצאצאיהם והצפעות

כל כלי הקטן מכלי האגנות ועד כל כלי הנבלים

(ישעי' כז כג-כד). — ואמר בן סירא: ותתן מום

בכבודך ותחלל את יצועיך להביא אף על צאצאיך

ואנתח על משכבך (י"ס גי' מז כ). — ובתו' ²:

המכרך (על המילה) צריך לומר ברוך אשר קידש

ידיד מבטן וחוק כשאיורו שם וצאצאיו חתם

באות ברית קודש (י"ס כ"כ' ט ז). ונחיה מנחנו

וצאצאיו וצאצאיו עמך בית ישראל כלנו

¹ [שתי המלים הצאצאים והצפעות לא תרגמו

בתרג' השבעים והוולג', והסוד' כותב מיקרא משבחה,

כלו יקר ומשבה, ותו': בניה ובני בניא מרברביא ועד

דעדקיא מכהניא לבשו אפודא וכו', ואין בזה תרגום המלים

אלא באור הנמשל בלבד. ומנחם (עי' רש"י) בערך צפע חבר

הצאצאים והצפעות עם צפועי הבקר (יחזק' ד יב).

וקשה להתעלם מקרבת המלים האלה, ביהוד הוואיל

ונמצא אף צאצא (עי' א. צא, והערה שם), בשתי מלים

במשמ' צא, ועי' גם צו, צו לצו, הערה. ומצד אחר

קשה להפריד בין צאצא לצאצא, ואין ענין כאן לבאר

במשמ' צפועי בקר, ואף צו לצו (ישעי' כס י), שאפשר

להכינו כלשון קיא צואה, בא שם בקשר עם בטויים

המצויים ילדים קטנים גמולי מחלב עתיקי משרים,

ועל כן נראה שגם צאצא במשמ' ילד קטן, הובן

בעבר' בצדק או בטעות, בעקר כבטוי גס, הקורא לתינוק

לכל בן, טנפן, שעדין לא למד לשמר על מהרת

הניף, ואמנם בסוסק שלפנינו אין ענין לא לילדים ואף

לא לצפועי בקר וכדו', אלא לכל כלי הקטן. ומבוא

שבהשאלה מן הילדים הקטנים והלכלכנים קראו לכלים

קטנים, לגרושאות וכדו' צאצאים וצפעות, וזאת משמ'

המלה כאן, בקרוב להגדרת המחבר.]

בתרומה, עבדי צאן ברזל יאכלו (יב' ז ח).
 בת ישראל שנישאת לכהן, הכניסה לו עבדי מלוג
 ועבדי צאן ברזל, עבדי מלוג אוכלין מכוחה ועבדי
 צאן ברזל אוכלין מכוהו, אילו הן עבדי מלוג,
 אם פחתו ואם הותירו הרי הן שלה, אילו הן עבדי
 צאן ברזל, אם פחתו ואם הותירו הרי הן שלו
 וכו' (מוקד' ס"ט ט ח). עבדי צאן ברזל יוצאין
 בשן ועין לאיש, אבל לא לאשה (רבי חמי, בבב' ס"ט
 סו:). — נכסי צאן ברזל: ולא בלאות, א"ל רב הונא
 בר חייה לרב כהנא אמרת: לן משמיה דשמואל לא
 שנו אלא נכסי מלוג אבל נכסי צאן ברזל אית לה
 (כחז' קא). — ובסהמ"א: ובמקום שהכניסה לו מעות
 וישנן בעיניהן או שעושין בהם משא ומתן וירדע
 שאותן מעות של משא ומתן מן אותן מעות שהכניסה
 לו, נוטלת לאותו משא ומתן ורואה שיש בו הרי
 לבעל הוא, ואם אכלום כולו ולא נותר ממנו כלום
 באותו שעה שיוציא אין לה ליטול מן הבעל כלום,
 והוא שלא כתבן עליה אבל כתבן עליו בכחובתה
 עשאתו עליו צאן ברזל ומשלם לה קרקע (סלכות
 פסוקים לתלמודי דב' יהודה גאון, סלכות קידוש'ס, 89).

(א) שמות ופעלים כלליים:

צִיָּה, חֹזֶר כבכשנים. — אֶלְיָה, חֹזֶר חשמן של
 הכבשים.

צִיָּה, הקמן של הצאן. — צִיָּה, גדל צאן.
 מַגְדֵּל צאן. — צִיָּה, מקום מוקף גדר למרבץ הצאן.
 — צִיָּה, גִּדְרוֹת, בהטח דקה. — צִיָּה, גִּדְרוֹת, הצמר
 הנוזל מהצאן. — צִיָּה, חתך הצמר מהכבשים וכדומה.
 * צִיָּה, מקום בנוי שישמרו בו הצאן. — * צִיָּה, עשה
 דיר לצאן בשדהו לזבלה. — צִיָּה, פִּתְחָה דקה, כמו
 הצאן, בנגוד לבחשה גסה כמו הפרה והחמור.

חֲשֵׁה, חֲשֵׁה עוֹיִם, עדר של עוֹיִם.
 יוֹבֵל, איל.

כְּבִיר, בעין שק עשוי מעור של כבש או של עז.
 כְּבִישׁ, כְּבִישָׁה, כְּבִישָׁה. — כְּבִישׁ, כבש שמן. — כְּבִישׁ,
 כְּבִישָׁה.
 מְכָלָא, מְכָלָה, מקום שעוצרים את הצאן שם.
 — מְכָלָא, מקום שדבצת שם הצאן. — * מְכָלָא, מְכָלָה.

בעת שסרחתה הצאן ולא שמעה לדבריו אדוניתה
 שנאה רועי כבשיה ופרנסיה הטובים ורחקה מהם
 (פס'ק' רכ', ויסי נעם טפחה, קכס:). למלך
 שהיה לו צאן וכעס עליה, סר את הצאן ומתיר
 את הדיר והוציא את הרועה, אחר זמן כנס את
 הצאן ובנה את הדיר וכו' (מדרש ספלים ט). —
 ובסהמ"א: אין בי כח לזון צאנו של אדם (פד"ח
 יב). כמו בצאן שהיה וכשור נעיה כן בנמל נעריה
 (ערוך ערך נע). — ואמר הפישן: אלהי פתח אונך
 לצעקי ושים עינך בעיורך ובהמונך וחונן שאר
 צאנך אשר בין אדום נפרדו (כחז"ע, לאט עכ, ח"ג
 189). לזעקת רועה בצאן תולדתו היתה בעלצון
 (חמ"ס כח, יו"ל לשי"ת, מנח' ח"ט' ז, קסט). — ומ"ר
 "צאנים, ואמר המשורר: עדרים מאסו רעה אמונה,
 ולולא אל ובהתיסו בצאנים, ואלו נפלו ידי,
 עליהם נשאתים, נפלו הם ביונים (כחז"ע, עטס סוד,
 נכודי, מנח"ק). — * צאן ברזל, משג סמלי במשפט,
 צאן של ברזל שאינה עלולה לכלות, כסמל לכבשים
 שהאחריות על מחויקים להתוירם בשלמות⁽¹⁾, eiserne
 Vieh; pecus ferrea: אין מקבלין צאן ברזל
 מישראל מפני שהוא רבית, אבל מקבלין צאן ברזל
 מן הנכרים (ג'מ"ס ו). המקבל צאן ברזל מן הנכרי
 ולדות פטורין וולדי וולדות חייבין (נכודי ז ד). מקבל
 אדם צאן ברזל מאשתו והולדות והגיוון שלו ואם
 מתו חייב באחריותו, ואיזהו צאן ברזל, היו לפניו
 מאה צאן ואם' לו הרי הן עשויות עליך כמאה של
 זהב, הולדות והגיוון שלך ואתה העלה עלי סלע
 מכל אחד ואחד באחרונה אסור (מוקד' צ"מ ס יד).
 — שדה צאן ברזל: מקבלין צאן ברזל מן
 הגויים ושדה צאן ברזל אסילו מישראל (פס
 טס). — עבדי צאן ברזל: עבדי מלוג לא יאכלו

(1) [לשון רש"י (כחז' קא): צאן שהוא קשה
 ומתקיים לה כבולל לפי שקיבל עליו אחריות, ע"כ.
 מנח' משפטי זה נמצא במשפט הרומי וכן במשפט
 הגרמני של ימי הבינים אך במקורות מאחרים, ומקורו
 חידוע הראשון הוא בלשון החכמים במשנה, ובמכירות.
 לא נמצא דומה לו עד היום במשפט של עמי המזרח
 הקדומים — בעוד שהמנח נכסי מלוג, הבא כנגוד לו,
 לקוח הוא מן האכד' מלוג, — וגם אינו בא בתוס'
 בארמ', ונראה שנולד בלשון רועי הצאן בא"י.]

לכן עניי הצאן וכו' וידעו בן עניי הצאן השמרים אחי כי דבר יי הוא (זכר יל ז-יח), — צאן ההרגה, צאן שנועדו להרגה ולשחיטה: כה אמר יי אלהי רעה את צאן ההרגה (סס סס ד). ועיי' בספסוק שלעיל. — ובאותה משמ' צאן מכתה: כי עליך הרגנו כל היום נחשכנו בצאן מכתה (סהל' מד כג), — וצאן מאכל: חתנו בצאן מאכל ובגוים זריתנו (סס סס יז). — צאן קדשים, הצאן לקרבנות המקדש: בצאן קדשים בצאן ירושלם בסופרית בן תחינה הערים החרבות מלאות צאן אדם (יזק' לו לח), — צאן בצרה: אסף אסף יעקב כלך קצין אקבץ שארית ישראל יחד אשימונו בצאן בצרה¹ (סס סס ד) כער בחור חדרו תהימנה מאדם (מיי' ז יז). — זו צאן, הצמר שגווו מעל הצאן: ראשית דגנך תירשך ויצהרך וראשית גו צאנך תתן לו (לכהן) (זכר' יס ד). — בלבי הצאן, הכלבים השומרים את הצאן: ועתה שחקו עלי צעירים ממני לימים אשר מאסתי אבותם לשית עם כלבי צאני (איז' ל ח). — ובהשאלה לאדם ועם: הנה אנכי הטאתי ואנכי העויתי ואלה הצאן מה עשו תהי נא ירך כי ובכית אבי (ס"ז כד יז). לכן כה אמר יי אלהי ישראל על הרעים את עמי אתם הפצתם את צאני ותרחום ולא פקדתם אתם וכו' ואני אקבץ את

זה בנעניי הצאן, ולא במשמי' סוחרים, כרגיל, אלא במשמי' המפקדים על הצאן מצד בעליהן (שהוא האל), והמשלמים את שכר הרועה. והשוה את השבונות ההכנסות מעדרי בקר וצאן של המקדש בבבל (טוטטניר, Altbabyl. Tempelrechnungen, עמ' 84 וכו'), לפיהם סמנים על הנוקדים (נקדי), רועי הצאן, חגגי (ז"א סקיד) הכפרים (חגגתי), וגבהים עליהם בשוים (בצני, כציל), בני ארץ הכש"ם שמשלו או בבבל, ובנראה גם כאן בנעניי הצאן הם בעקר הסקידים הגבהים שבארץ כנען, אשר שמם נשאר להם גם בימי מלכות ישראל כתאר למפקחים על ענייני הצאן, ושים לב לכך שאף מישע מלך מואב המטטל בצאן בפקדת מלכי ישראל נקרא נקד, חוכר צאן: ומישע מלך מואב היה נקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף מלים צמר (מ"ז ג ד).

¹ עיי' בצרה, והערה שם. והשכעים הרגמו כאלו נקד בצרה, Ev. 0149. ויש מציעים לגרס בצאן בצרה, כל' במירה, עמיי הערב', ונגד זה עיי' AJSL, 26, P. Haupt, עמ' 234.]

שארית צאני סבל הארצות אשר הדתתי אחם שם (יכ"ז כג ז-ג), הגני אני ודרשתי את צאני ובקרתים בכקרת רעה עדרו וכו' בן אבקר את צאני (יזק' לו יח-יג), — צאן מרעות: ואת: צאני צאן מרעותי אדם אחם (סס סס לח), למח אלהים ונתת לנצח יעשן אסף בצאן מרעותך (סהל' עד ח), ואנחנו עמך וצאן מרעותך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תחלתך (סס עט יג), כי יי הוא האלהים הוא עשנו ולא אנחנו עמו וצאן מרעותו (סס ק ג), — וצאן יד: כי הוא מלהינו ואנחנו עם מרעותו וצאן ידו (סס לס ז), — וצאן נחלתו של אלהים: רעה עמך בשכשך צאן נחלתך (מיי' ז יד), — צאן עמו: וחושיעם יי אלהיהם ביום ההוא בצאן עמו (זכר' ח יז), — וצאן אדם: בן תחינה הערים החרבות מלאות צאן אדם¹ (יזק' לו לח), — ובתו"ם²: הכונם צאן לדיר ונעל בפניה כראוי ויצאה והיוקה פסור (צ"ק ו ח), ואינו מותר להושיב שומר' ולא לנער את הצאן (תוספ' טז"ג ז כ), היו לו שתי צאן גוון ופניו, גוון ומניח (סס מול' י ו), הרוצה להעמיד צאן בתוך שדרה עושה סהר בית מאתים (יכ"ז טז"ג ג), כך אמ' אחו אם אין גדיים אין חיישים, אם אין חיישי' אין צאן, אם אין צאן אין רוע' וכו' (כי חנוים נסס ר' לעזר, סס קס"ז ז), למלך שהיתה לו צאן והיתה יוצאת בשדה ונכנסת בערב, בן בכל יום, פעם א' נכנס צי א' עם הצאן, הלך לו אצל העוים, היה רועה עמם, נכנסה הצאן לדיר, נכנס עמם וכו' אמרו לו, כמה חיישים יש לך, כמה ככשים יש לך, כמה גדיים יש לך ואין את מוהירנו ועל הצבי הוח כלל יום ויום את מצוינו וכו' (מד"ר נד' ס), אמר לו הקדוש ברוך הוא (לירמיה) עמוד על שפת הירדן והרם קולך וקרא בן עמרם, בן עמרם, עמוד וראה צאנך שכלעום אויבים (סס ח"כ סס"א, כי יוסן סס"א מסח), ויהי

¹ [בעקר אין הכונה אלא: מלאות אדם בצאן, כלשון הספסוק שלפני זה: ארכה אותם בצאן אדם.]

² [כנגוד לשמוש המלה במקרא עם תאר או פעל כמ"י, משמשין צאן כלשון החכמים עז"ר כמ"י נק', והיא בהשפעת הארמי, ואך בספסוק שהמלה באה עם מספר, מאה צאן וכו', היא משמשת כמ"י.]

בקר וחמש מאות אתונות ועבדה רבה מאד (איוז ח ג). ואשר היה געשה ליום אחד שור אחד צאן שש בררות וצפרים געשו לי (סמ' ס יס). כי חזקיהו מלך יהודה הרים לקהל אלף פרים ושבעת אלפים צאן והשרים הרימו לקהל פרים אלף וצאן עשרת אלפים (דס"ז ל כד). — בני צאן, היחידות מן הצאן: ונהרו אל טוב יי' על דגן ועל תירש ועל יצהר ועל בני צאן ובקר (יכ"ו לא יח). ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן (סהל' קיד ד). — עררי צאן: וירא ונהנה באר בשרה ונהנה שם שלשה עררי צאן רבצים עליה (נכ"ש' כט ז). מה נאנחה בהמה נככו עררי בקר כי אין מרעה להם גם עררי הצאן נאשטו (יול' ח יח). והיה שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים כאריה בבהמות יער ככפיר בעררי צאן אשר אם עבר ורפס וטרף ואין מציל (וי"כ' ס ז). — מקנה צאן: ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבדה רבה (נכ"ש' כו יד). ויתן להם יוסף לחם בסופים ובמקנה הצאן ובמקנה הבקר ובחמרים (סס' מו יז). קניתי לי עבדים ושפחות ובני בית היה לי גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי (סהל' ז ז). וערים עשה לו ומקנה צאן ובקר לרב (דס"ז לז כט). — גדרות צאן, מכלאות צאן, נוה צאן: גדרת צאן נבנה למקננו פה וערים למסנו (נז"ל' לז יז). ואת בית נמרה ואת בית הרן ערי מבצר וגדרת צאן (סס' סס לו). והיה השרון לנוה צאן ועמק עכור לרביץ בקר לעמי אשר דרשוני (יט"ז' סס יז). והיתה חבל הים נות כרת רעים וגדרות צאן (סס' ז ו). ויבחר ברוד עבדו ויחקחו ממכלאת צאן (סהל' עט ע). ועי' גדרה, א. מכלה, נוה. — מרבץ צאן, מקום בו רובצות הצאן: ונתתה את רבה לנוה גמלים ואת בני עמון למרבץ צאן (יחזק' כס ט). — עשירות צאן, עי' עשירות, משמ' ב). — אדירי הצאן, עי' אדיר. — צעורי הצאן, הצעירים, הקטנים שבצאן: לכן שמעו צעתי וי' אשר יעץ אל אדום וכו' אם לוא יסתכסכו צעורי הצאן אם לא ישים עליהם נוחם (יכ"ו מט כ; ודומ' לו סס כ מה). — עניי ¹ הצאן: וארעה את צאן ההרנה

ולעולה ולשלמים לכפר עליהם גאם אדני יי' (סס' מה יס). השכבים על סמיות שן וסרחים על ערשתם ואכלים כרים מצאן ועגלים מתוך מרבץ (עמו' ו ד). גור ממכלה צאן ואין בקר ברפתים (סנכ' ג יז). לבשו כרים הצאן ועמקים יעמפו בר יתרועעו אף ישירו (סהל' קה יד). וישגב אכיוון סעוני וישם בצאן משפחות (סס' קז מה). — צאונגו ¹, מאלופות מרבכות בחוצותינו אלופינו מסבלים וכו' (סס' קמז יג-יד). ידע תדע פני צאנך שית לכך לעדרים (משלי כז כג). צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיתיך על משכנות הרעים (סס"ט ח ט). ויתנו ידם להוציא נשיותם ואשמים מיל צאן על אשמתם (עזר' י יט). ויקם אלישיב הכהן הגדול ואחיו הכהנים ויבנו את שער הצאן (סמ' ג ח). גם הערביאים מביאים לו צאן אילים שבעת אלפים ושבע מאות ותשישים שבעת אלפים ושבע מאות (דס"ז יז יח). ובני ישראל ויהודה היושבים בערי יהודה גם הם מעשר בקר וצאן ומעשר קדשים המקדשים ליי' אלהיהם הביאו ויתנו ערמות ערמות (סס' לא ו). וירם ואשיה, לבני העם צאן כבשים ובני עוים הכל לפסחים (סס' לו ז). — ובמשמ' כבשים בלבד, כנגוד לעוים: והאיש גדול מאד ולו צאן שלשת אלפים ואלף עוים (ס"ח כס ז). — שם גם ליחידות, שתי צאן, ולא יתרבה השם: חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השם (שמו"ס כל לז). ויהי המלקוח יתר הבו אשר בוזו עם הצבא צאן שש מאות אלף ושבעים אלף וחמשת אלפים (נז"ל' לא לז). ועל מי נמשח מעט הצאן ההנה במדבר (ס"ח יז כס). ותמחר אביגיל ותקח מאתים לחם ושנים נבלים ויין וחמש צאן עשויות וחמש סאים קלי וכו' (סס' כס יס). והיה ביום ההוא יתיה איש עגלת בקר ושתי צאן (יט"ז' ז כח). עד תעברנה הצאן על ידי מונה (יכ"ו לג יג). הק את הרעה ותפוצין הצאן (זכר' יג ז). ויהי מקנהו שבעת אלפי צאן ושלשת אלפי גמלים וחמש מאות צמר

תכן אחד יהיה לשאת מעשר החמר הבת ועשירית החמר האיופה וכו', הכונה: האיופה והבת תכן אחד יהיה למדח, לסאה, כאלה, כי מעשר החמר היא הבת, ועשירית החמר היא גם "האיופה" אך הואיל ולא הוכנה המלה נוסף כאן מן הצאן, כנגוד אל ממשק ישר אל.

¹ [הערות המסורה: יתיר ו']

¹ [בשני המקומות המובאים גרסו השבועים: (ל) בן עניי (הצאן) כמלה אחת (ל) כנעניי הצאן, ותרגמו: *elē Xavavāitiv, ol Xavavāioi*; וכך כמה מן החדשים. ואין ספק שבפרשה זו המביאה כמה מלים מיוחדות כגון חבלים (עי' פהל, הערה), אדר היקר אשר יקרתו מעליהם וכו', בא גם בטוי מית

למין הכבשים והעזים, Kleinvieh; menu bétail; small cattle: והיה הכל רעה צאן וקין היה עבד ארמה וכו' והכל חבא גם הוא מבכרות צאנו ומחלבהן וישע יי אל הכל ואל מנחתו (נלש' ד 3-7), ויקח אבימלך צאן ובקר ועבדים ושפחה ויתן לאברהם (סס כ יד), ויצב אברהם את שבע כנשת הצאן לבדהן (סס כח כ), והנה רחל כחו באה עם הצאן (סס כט ו), ויגל את האכזר מעל מי הבאר וישק את צאן לכן אחי אמו (סס סס י), ויצג את המקלות אשר סצל ברהמים בשקתות המים אשר תבאן הצאן לשחות לכנש הצאן ויחמנה כבאן לשחות ויחמנה הצאן אל המקלות ותלחן הצאן עקדים נקרים וטלאים והכשבים הפריד יעקב ויתן פני הצאן⁽¹⁾ אל עקד וכל חום הצאן לכן וישת לו עדרים לבדו ולא שתם על צאן לבן והיה בכל יום הצאן המקשרות ושם יעקב את המקלות לעיני הצאן ברהמים ליחמנה כמקלות ובהעטיפ הצאן לא ישים והיה העטפים ללבן והקשרים ליעקב (סס ל כח-מג), ולבן הלך לגזו את צאנו (סס נא יט), רחליך ועוירך לא שכלו ואילי צאנך לא אכלתי (סס סס נח), הבנות בנתי והבנים בני והצאן צאני וכל אשר אתה ראה לי הוא (סס סס מג), ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה (סס לז ו), יוסף בן שבע עשרה שנה היה רועה את אחיו הצאן (סס לו ז), לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשכני דבר (סס סס יד), כי תועבת מצרים כל רעה צאן (סס מו לד), בנערינו ובזקנינו גלך בבנינו ובבנותנו הצאנו ובבקרנו גלך (שמות י ט), משבו וקחו לכם צאן למשפחתכם ושחטו הססה (סס יז כח), אדם כי יקריב מכם קרבן ליי' מן הבהמה מן הבקר וסן הצאן תקריבו את קרבנכם (ויק' א ז), ואם מן הצאן קרבנו מן הכשבים או מן העזים לעלה זכר

תרגמו הדברים) שבמכתב מעטרנא 263, שורה 12. בארמ' הקדומה צורתה ק (סעודות יג, קולי' מס' 33), קנא; ובאוגרית' צאנ, והיא באה בלשון זו ובאשור' בשמושים דומים לאלה שבבער', כגון שלש צאן, צאן רבות וכו'.

(1) [תי': ויהב כריש ענא משכוכיתא כל ית דרגול וכו', כל' ויתן בראש הצאן. כמשכוכית, כראשי העדר ההולכים לפני הצאן, אך אין זה תרגום המלים פני הצאן אלא כאור הענין, ולאותו פרוש מתכוון גם ת"א: ויהב כריש ענא כל דרגול וכו'.]

חמים יקריבנו (סס א י), והביא את אשמו ליי' על חמאתו אשר חטא נקבה מן הצאן כשבה או שעירת עזים לחמאת (סס א ו), והביא את אשמו ליי' איל חמים מן הצאן (סס סס יט), וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבר תחת השבט העשירי ויהיה קדש ליי' (סס כז לז), הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם (נמ' יא כז), ולא תהיה ערת יי' בצאן אשר אין להם רעה (סס כז יז), בנו לכם ערים לשמכם וגדרות לצנאכם⁽¹⁾ (סס לז כד), העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך (דנ' יס יד), כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הובר תקדיש ליי' אלהיך (סס סס יט), שורך מכות לעיניך ולא תאכל ססנו חמרך גזול מלפניך ולא ישוב לך צאנך נתנות לאיביך ואין לך מושיע (סס כח לח), חמאת בקר וחלב צאן עם חלב כרים ואילים בני בשן ועתודים (סס לז יד), צאנכם יעשר (המלך) ואתם תחיו לו לעבדים (ש"א ס יז), וזה קול הצאן הוה באוגי וקול הבקר אשר אנכי שמע (סס יס יז), אני לקחתה מן הנוה מאחר הצאן להיות נגיד על עמי על ישראל (ש"א ז ס), ודבש וחמאה וצאן ושפות בקר חגישו לדוד ולעם אשר אתו לאכול (סס יז כט), ראיתי את כל ישראל נפצים אל ההרים בצאן אשר אין להם רעה (מ"א כז יז), והיה כצב' מרת וצאן ואין מקבץ (ישע' יג יד), כלנו בצאן תעינו איש לדרכו פנינו (סס נג ו), ואכל קצירך ולחמך ואכלו בניך ובנותיך ואכל צאנך ובקרך ואכל גפנך ותאנהך (יכ"ז ס יז), התקם בצאן לטבחה והקדשם ליום הרגה (סס יז ג), עוד יחיה כמקום הוה החרב מאין אדם ועד בהמה ובכל ערוי נוח רעים מרביצים צאן וכו' (סס לג יז), צאן אכדות היה עמי רעיהם התעום וכו' גרו מתוך ככל וסמאין כשרים יצאו וחיו כעתודים לפני צאן (סס כ ו-ח), ככלותך מחטא תקריב פר בן בקר חמים ואיל מן הצאן חמים (יסז' מג כג), ושה אחת מן הצאן מן חמאתים מששקה ישראל⁽²⁾ למנחה

(1) [יש מן הקדמונים שראו בצנאכם צורה מן צנה (עי' ערך זה), כך ריב"ג ור"ק; וראב"ע כתב: אליף לצנאכם נוסף כמו והאוגיות נהרות.]

(2) [לפי טורשנינר, Altbabyl. Tempelrechnungen, עמ' 5, אין כאן בדברי יחזק' הכבלי שה אלא כמו שאח, סאה במשמי' מרה (באשור': שאת), והבונה בעקר: זמרת (סאה) אחת מן הסאתים מששקה ישראל למנחה וכו', וכן שם כפס' י"א: האופה והבת

צֵאֵל ⁽¹⁾ מִי, מִי צֵאֵלִים, — שם למין ממיני האילן, מאילנות הקוציים, ויגדל בעמקים, לש קוצי, zizyphus lotus : תחת צֵאֵלִים ⁽²⁾ ישכב כסתר קנה

ובצה יסכוהו צֵאֵלִים ⁽¹⁾ צללו יסכוהו ערבי נחל (איוז מ כח-כז).—ובסהמ'א : יבולה וצאצאיה (של מריפולו) וכו' אגסים תפוחים וכו' צא לים (לאשאמכיימע, איוב מ ד"א ד"ב וכן הוא בערבי) (כ"ש צלוק, שנילי עולס ב, ד).—ואמר הפיסון : תניף פנימי חלב ותרים דשן ועצי אור תבערה, שמן משחת קודש וקשרת סמים ואחת בשנה בקרני פנימי להערה, מסכוני צא לים קודש הלולי ובקע לגלגלת לא נעדרה כופר נפש איש עשרו ורש לא שמע נערה (כע"ג, אזחכות, חכמי אש אולכס, קובץ מע"י גלו' ב, 40). פועל בחכמה פקד אדמה שלום ביחוסה פראים ובהמה, צא לים יסכוהו צפה לערכהו צדו לנכסהו צנועים לבוסהו (שלמה הסבלי, אל נשא, יולי טנה נדאסית). — ואמר המשורר : רועה עדריו נער מה טוב מנת חלקו ומה נעמה וכו' בין צא לים ישכב והוא כושט (כמ"ס לולאטו, מגדל עז ב).—"ובסמ" צל ⁽²⁾, ואמר המשורר : עת עיני ראשונה אתך חוויו נפל מעלימו מסך האפל כבורה בן רגע צא לים נטיו כורוח השמש מרומ ושפל (יל"ג, סהס, סיני יל"ג א, 8). —"וצללי צבעים : בעל החומה (מויער שפעכט) מסכוני האיראפ"א הדרומי ואוהב לקנן ביותר על החומות ומגדלים גדלו כהצפור (שפערלינג). וסראחו אמין יפה בצא לים שונים ובנפיו אדומי שושנה (סינאסא, סולדות סלכץ, סמיס, קנו). סראח נוצחיו (של עוף הסות) כלול שחרחר ואמין בצא לים שונים (סס סס, קלה).

צאן

צֵאֵן ⁽⁴⁾ ס"י, כני צֵאֵן, צֵאֵן, צֵאֵן, צֵאֵן, צֵאֵן (צאנונו, צאנכס, צֵאֵן, צֵאֵן, צֵאֵן — א) שם קבוץ כללי

יגם במובן צל כמובח ע"י הרגמאות, ואף גזרו מן השם פעל צֵאֵל במשם' צלל.

(1) יש ספקקים באמת מלה זו.

(2) [ע"י בהערה לעיל].

(3) [ע"י בהערה חבאת].

(4) בערבי 'צֵאֵן', בארמ' וסור' ענא, באשור'

צֵאֵן, ולא נתכבר מקור משם' זו. י"א כי הוא הוא השרש הערבי צֵאֵן (ב) במשם' הרכה ילדים.

[המלה צאן העבר' נמצאת בכתוב ג-ו-ט-ז גס בהערה (המביאה מלים מתוך הטפס העברי שמשנו

(1) בערבי 'צֵאֵל', והוא שם לאילן. ואמר אבו חניסח : אלצֵאל שג'יה מן אלק תכונ באמרס אלסמ תרתפע קר אלדיראע תנכת נכת נכאת אלשרו ולהא ברעסח צפרא ד'ביה ג'דא תאחכ ריחאה מן קבל אנ תצל אליחא, [ובעכר'] : הצֵאל הוא עץ מן הקשנים שימצא בקצות תימן, ירום כמרת אמה ויצמח בצמח צמחי הכרש וכו' מרת צמח ריחני, יכוואך ריחו בשרם תניע אלין] ע"כ. ואמר עוד אבו חניסח : אלצֵאל ינכת פי אלשהול ואלועור, [ובעכר'] : הצֵאל יגדל במישורים ובמדברות] ע"כ. ואמר אחר : והו שג'ר אלשר מן שג'ר אלשוב פאר' אנכת עלי שט אלאנהאר קיל לה אלעברייט], [ובעכר'] : והוא עץ סהלש מעצי הקוצים ואם יגדל בשפת הנהרות יקרא לו עברייט]. ע"כ. ואלעברייט [כלוי הגדל כגדה] פרשו הסלונים הערבים לאמר : מא נכת מן אלשרד עלי שטוט אלאנהאר ועמ'ם, [ובעכר'] : מה שיגדל מן הלש כגדות הנהרות והוא גדול] ע"כ. ואפשר כי כאן הכונה בערבי נחל לוח האילן ואולי היה [כאן] באמת כתוב עברייט נחל. — ואבן ג'יני אמר : אלצֵאל הוא אלשרד אלג'בלי ואלג'בלי ארק עוד מן אלנהרי, [ובעכר'] : הצֵאל הוא הלש ההררי, וההררי הוא דק בעצו מן הנהרי] ע"כ. [והוא בארמ' ובסור' עאלא, עלא, ובלשונות האירופיות jujube-tree) ; Brustbeerbaum ; וע"י לו, Flora III, עמ' 184 וכו']

(2) [השבעים תרגמו : כל מיני (παυδάμια) עצים, או עצים גדולים (μεγάλα), וכל יתר התרגומים הקדומים שללוא, צללים, וכדו', וכן רש"י, ראב"ע ואחרים]. ואמר ריב"ג, וי"ל : בעלי הפרוש ספרשים צאלים כמו צללים ולא היינו מונעים אותם בתמורת האלף מאחר מן הכפולים לולא הפסד הענין, והוא שאם היה כמו שחשבו לא היה צריך לצללו באמרו צאלים, שאין טעם לסאמר האומר יסכוהו צללים צללו. ועוד כי אמרו יסכוהו ערבי נחל הוא ענין דומה לחלק הראשון אשר הוא יסכוהו צאלים צללו והוא שב עליו. אם כן הוא צאלים צמח כמו ערבי נחל, ואינו רחוק בעיני שרוצים בו הצמח שקורין בערבי אלצֵאל, וכאשר נשים אותו צמח כאשר אמרנו יישר צללו עם צאלים, ויהיה הענין יסכוהו הצאלים ששצללין עליו, והוא אשר נכתב אנחנו בצאלים, והאלהים יודע האמת. וממה שמחוק סברתנו בו עוד אמרו תחת צאלים ישכב כסתר קנה ובצה, ואמרו כסתר קנה ובצה דומה לאמרו תחת צאלים ישכב והוא צמח כסתר, עכ"ל.

[ובסהמ"א השתמשו כסלה זו גם במובן אילן

(a) ضأن (b) ضوان

(a) ضأل (b) عبري

כאימה (יהודה בן עמיס, אני חונם, יול' שנת תרע"ד, מחז' חילטי א, 5:).

— פנ', תצאה, — כמו קל, ואמר הפיושן: ישיו שמע לגוי צאני¹) שבתם דמוס הצרי להרביאני וכו' (כ"א קליד, שנת סודו ע"י, קינ' ס"ב).

צִהָה ⁽²⁾ שִׁמְנו סוּמִי צִהָה, כִּנִּי צִהָה — מִה שֶׁנִּהְיָה
מִהֶמוֹן שֶׁל בַּעֲ"ה אַחֲרֵי שֶׁנִּתְעַכֵּל בַּהֲקֵבָה וְנִדְחָה
אֶל מִחוּץ לַהֲנוּף, בְּמָקוֹם הַמֵּלֶה הַהִמּוּנִית חֲרָא, Kot;
excrément; excrement: וַיִּתֵּד תְּהִיָּה לָךְ עַל אוֹנֶךְ
וְהִיָּה בִשְׂבַתְךָ חוּץ וְהִזְרַחְתָּ כִּה וּשְׁבַת וּכְסִיתָ אֶת
צִהָה (דִּבְל' כִּנִּי). וְעֵגֶת שְׁעָרִים תִּאֲכַלְנָה וְהִיא כִּגְלִילִי
צִהָה הָאֶרֶץ תִּעְגַּנָּה לְעִינֵיהֶם (יִסְחָד' ד יג), — וְאִמֵּר
הַמִּשְׁוֹרֵר: וּמוֹתֵר מֵאֲכָל יֶלֶךְ יִבְסְעִיו וְשֵׁם יֵשׁוּב
לְצִהָה כֹּל רִגְעִיו (כ"י זִלְזִלְס, בְּפִי הַנֶּסֶךְ, בִּסְיוֹן כ'
סְפִיעִיטִים, דִּירָזוֹן, 164)

צֶאֱתָה סִימָן, קָמִי, צֵאתִי, כִּי צֵאתִי, צֹאתְךָ, — כִּסּוּ צֶאֱתָה, וּבִמְלִיצָה כְּעֵינֵן הַחֲסִידִים וְהַמַּעֲשִׂים הָרָעִים: אִם רָחֵן אֲדֹנִי אַתְּ צֵאתָ בְּנוֹת צִיּוֹן וְאַתְּ דַּמִּי יְרוּשָׁלַם יִדְוֶה מִקְרָבָה בְּרוּחַ⁽³⁾ מִשְׁפָּט וּבְרוּחַ בָּעֵר. (יִסַּע' ד' 7). דּוֹר שְׂחוֹר כְּעִינֵיו וּמִצְאָתוֹ לֹא רָחֵן (פֶּסֶל ל' יצ). — וּבִהְרַחֲבָה, גַּם לְהִקְיָא שִׁיּוּצָא דֶּרֶךְ הַחַיִּת: כִּי כָל שְׁלֹחֹת מֵלֹא קִיָּא צֵאתָ בְּלוֹי מִקּוֹם⁽⁴⁾ (יִסַּע' כֹּס ח). — וּבִמְשַׁמִּי הָעֵקֶרֶת: וְיִאֲמַר רַב־שָׂקָה הָאֵל אֲדִינִךְ וְאֵלֶיךָ שְׁלַחֲנִי אֲדֹנִי לְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הַזֵּה הָאֵל עַל הָאֲנָשִׁים הַיֹּשְׁבִים עַל עַל הַחֹמֶה לֹאכֵל אֶת צִוְּתָם⁽⁵⁾ וְלִשְׁתּוֹת אֶת שִׁינֵיהֶם עִמָּם (סֵס לוֹ יצ). — וּבְחִי'ס: כּוּזִין קַעְרָה

(¹) [כך מנקד בדפוסים].

(2) סברו הקדמונים כי מלה זו יוכחו כן המלה
לאה של אחריה נגזרו מן השרש יצא. אך קצת החדשים
(דליץ וזמרים) אמרו כי נגזר משרש צא שבמחיתים
במשמ' רקב ובאשה. ואולי דומה לזה בערב' האצ"א,
מיוחד לחממות, [ועי' ציוא הערה].

(3) [לפי מורטינשר (ס' ליוז, עמ' 181) הכונה:
ידיה מקרבה ברוח (ו"א בשטף) משפט וברוח בער;
ומעין זה באיוב (יד ט): מרוח מים יפרח, צ"ל מרוח מים].

(4) [ועי' גם ציו הערה].

(5) כך הקרי במקום הראיהם שבכתוב (גס
נ"י י"ז) שנחשבה בזמן תקין הקרי למלה סגנה
שאינו באה להוציא מהסת.

(2) هاس

על גבי הנר בשביל שלא תאחזו בקורה ועל צואה של קטן ועל עקרב שלא תישך (שם ע"ז). כיצד מבטלה (את העבודה הורה), קטע ראש אונה, ראש חטטה וכו', השתיין בפניה, גררה, זרק בה את הצואה הרי זו אינה בטלה (כ"ז ד ה). אחוות הדרם והמעושנת והמצוננת ושאלה הדרדמוני ושאלה צואות תרנגולים או ששחתה מים הרעים כשרה (חול"ג ה). אם היו רגליו מלוכלכות בשיט או בצואה רותחין כדרכו ואינו חושש או מגררן כדי שלא יאנפו כליו (כ"ג שמעון בן גנאי, חספ"י שנת ט"ו ע"י). העושה מערות רבים סרחין בתם פניו וידיו ורגליו, היו רגליו מלוכלכות בשיט או בצואה אסור (ס"ג י"א ב). איתו טמאין, זה בורסי, ויש אומרים זה המקטין צואה (שם כח"ז ז י, נוס' הדפוס). עומד הוא אדם על הצואה ומתפלל ובלבד שלא יתא כשרו נוגע בצואה (כ"ג הו"א, ירוש' ס"ג ד ז). צואה שתחת הכסא חיבור לטומאה (כ"ג, שם שפ"ח ג ז). צואה אין דרך בני אדם למעוה בו (שם ג"ל ח ג). לא יקרא אדם ק"ש לא בנגד צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת תרנגולים ולא כנגד צואת אשפה שריחה רע (כ"ג כה). צואה עוברת אביי אמר מותר לקרות ק"ש וכו' (שם שם). פי חזיר בצואה עוברת דמי (כ"ג פ"א, שם שם). ולהג הרבה יגיעת בשר וכו', מלמד שכל המלעיג על דבריו חכמים נידון בצואה רותחת (כ"ג ד"ג ח"ח ד"ג ע"כ, ע"כ"ז כ"א). כמו שכלול חסם יהלוק וכו', בשלשול הזה שהוא נמחה בצואה (מד"כ ד"ח"ט כ"א). מ"ל לכן שפחה שטינף שלטין של מלך אמר המלך תבא אצו ותקנה את הצואה (כ"י ח"צ, שם כ"ח ע"י). — ובספ"א: קדוש איך לא יצרו אמרת מבית ומחזין, ובלי מלא צואה מה יועיל בהיותו רחוק (כ"ע"ג, שם"י על סו"י הפלג"י, ד"ד"ו"ו, 40). כשנעייין במה שיש תוך גוף האדם מן הכלכלים והשנופים וכו' כי וזהשתו יותר כבדה מכל וזהשת כל נבלות שאר ב"ה וצואתו יותר מסרתת מצואת שאר בעלי חיים (כ"י ח"ט, מו"ה, עמוד הפלג"י, ספ"א). אסרו חכמים מאכלות ומשקין שנפיש רוב בני אדם קיהה מהן כגון מאכלות ומשקין שנתיערב בהן קיאו וצואה ולחה סרוחה וכיוצא בהן (כ"ח"ט, 41).

שמי בקללו צא צא¹ איש חרמים ואיש חליעל (ש"צ יז).

ב. *צא², — מלת חסור, צא מדבר פלוני, חפר מסנו, נכה מסנו, עי' יצא, עמ' 2110.

*צאדי, ט"ז, — כמו צדי, שם האות צ, ואמר השיטן: צא די, צדקה יעשה למענו, קוף, קץ פדות ישלח להמונו (חלף חללל, כני ושחט, ו:).

א. *צאה³, קל לא נמצא.

—סע, *צאה, — צאה את פלוני, חשב אותו לצא, לצואה, לדבר טעם וסאם: תעב תתעבנו, צאי הו' נכליתו (יוס' סנז ט ח: ובעין זה סס ט"ז גת). צא תאמר לו וכו', צאי הו' נכליתו, את שקורין אותו פני מלך קורין אותו פני בלב וכו' (נכס ר') חכמור, סס סנז ט ח).

ב. *צאד⁴, ס"י, — כמו הוציא, ואמר השיטן: צבאות קדושים לשוכן רומה צאם⁵ מעמך ויחגו

פוגה לאמת, אלא שאין צא ש"י אלא ח"י; כי אין כל ענין לאמר לעי' שהיא תצא, ואין "תאמר לו" אלא תקרא לו, ובהקבלה אל טעמת הדורה באה לשון מנוף ולא לשון יציאה, וכן הקרת המסרת: לית לשון מנוף. (מוצא צד"ק), כל' אין במקום אחר צא במש' זו של מנוף כמו כאן, ועי' בהערה הבאה. [אין מש' צא כצווי של יצא מתאימה כאן, (1)]

הרי כבר יצא דוד מירושלים והיא בורת במדבר, ואולם בהקבלה אל דמיון שחוא לשון טעמה (כמו ציב' ד: אם רחין יי' את צאת בנות ציון ואת דמיון ירושלם ידית מקרבת), ובהורף גם בא צא צא כאן במש' מלכלך וצאי, ועי' ב. צאצא, ועי' צוא, הערה.]

(2) [רגילים להכין צא בשמוש זה כצווי קל מן יצא במש' ס"י, אך אין שמוש כזה נמצא בצורה אחרת, על כן נראה שלפנינו קצור לשוני במקום צי' צועי, וצא, או של לווי, קסע' הוצא מסנו כך וכך, כדגמת פט, צג הבא בלשון הציטנים במקום הביט, יצג וכדו', וצ"ע, וכן נמצא באמת בלשון הציטנים גם צאה במקום הוציא, עי' ב. צאה, פט'.]

(3) [פעל זה נמצא גם בסור' וגם שם רק ככנון פעל ואתפעל בלבד, כפעל משני הנגזר מן השם ולא כשרשיו שהוא צוא, עי' ערך זה.]

(4) [פעל שיצירותיו הציטנים במקום יצא, ומסנו גזרו גם את השם צאוי, ועי' ב. צא, הערה.]

(5) [כך מנזק בדמוסים.]

האות צדי חיא שרשית בלבד, וכשהיא מ"ם, ת ההתפעל מתחלפת בהאות ט וגבנסת בין מ"ם לע"ם, צדק, בהתפ' הצדק.

בלשון עברית בעצמה חיא מתחלפת פעמים בהאות ש: צחק — שחק, ובמ"כ באות ו (עי' וח) ובאות ס (עי' וח).

ובשאר הלשונות תאחיות באות במקומה, מלבד עצם זו האות גם קצת אוחיות אחרות. בארמ' גם ע וגם ק, ובערב' צ' וגם ט'¹.

על פי מקומה של אות ח' בסדר האלף בית שמשמאל: זו במקום המספר תשעים: יצחק, י' מול עשרה נסיונות, צ' לתשעים שנה לשרת בולד, ח' לשמונה ימים נמול, ק מאה שנים חיו לאברהם (מד"ר צנז' יס). — ואת ין תשע מאות: חזור לך לאוחיות תפשוטות, ק פשוטת ח"ק, מ"ם מתוספת ת"ה, נון פשוטה ת"ש, פ פשוטה ת"ת, ין פשוטה ת"ת"ק (נכס' רנסי, חלצק, עמ' 5).

צ אינה מתחברת בשרשי הלשון העבר' עם ו, ט, כ, ס, ש (נכס').

א. *צא², ט"ז, — כמו צאי מלכלך בצואה, טעם ומטנף: ומטנף את צפוי פסילי כמפך ואת אפרת מסכת והכך תורם כמו דוח צא³ תאמר לו (ישע' ל כג). — ובהקבלה לחווק, צאצא: וכת אמר

נחצית הוא הנמצא אף בערב' ובכנות הלשון הארמ' והסור' שנשמרה להן מסרת, והוא שהיה קים גם ככנעני' ובאשור' לפי ההתקנות ליוני' ורומ': ואך בכוש', שהיא לשון שמית מאחרת, המושפעת מלשון עצים ורים, מכמא הצדי הפשוטה הוא ts, מכמא יהודי אשכנזי, ויש לשים לב שבקצת חלקי גרמניה הצגה אף הסמך להגה ts, עד שאמרו tsaf, tsude במקום סעודה, סוף.]

(1) ובארמ' צחק — גחך, צנח — ג'נח a) בערב', ואולי גם ש' שוב b) — קוין.

[הכונת: במקום הגה זה, שנכתב בעברי' שבמקרא באות צ (ושהוא הגה אחיד גם באשור'), היו בשפה השמית הקדומה הגאים שינים. יש צ' (עברית) שהוא צ בכל הלשונות (כנון צדק); יש צ' שבערב' היא צ' c) וחיא בארמ' קדומה ק ובארמ' מאחרת ע (בנון ארין —

ארצ' d) — ארקא — ארעא, ויש צ' שהיא בערב' ט' e) כנון צבי — מ'בי f) — מביא.]

(2) [עי' בהערות הבאות.]

(3) [דרשת החכמים (יוס' סנז ט ח): ר' שמואל ר' אבהו בשם ר' אלעזר צא תאמר לו צואת תאמר לו

a) جنح b) شول c) ش d) أرش e) ظ f) ظبي

שער הצדי

י

ן

בין הספרדים והאשכנזים⁽¹⁾, שהראשונים מוציאים אותה דומה להכרת הסמך⁽²⁾ והאחרונים דומה לקול מרכב מן מ ס.

הכרל במבטא ההגאים הסמנים בשתי אותיות אלו אלא בתהודה (resonance) הנחצית של הצ, אשר על יד הגה נחצי אחר כמו ת אי אצער להבחין בהי כראוי, בשאלת מבטא האות צ יש להתחשב גם א) בצורתה הקדומה של האות, שאינה בעקב אלא ו בתוספת קו מכדיל (דואקריטי) מצד שמאל, כשם שגם שין וסמך בכתב הקדום אינם אלא שנויי הוין ; ב) בעברה שהצדי העברי בא כסקום הגאים שונים בערב, בארם ובאוגרית, והכרל בהגית הצדי נכר אף במלים ובשמות הפרטים שהשאלו ליוני בתקופה קדומה, כגון Σιδω, צידון, χερσό, חרוץ, לעמט Τύρος במקום צור וכדו', בתו"ם מעתק ס יוני או ס רומי מעמים רבות בצדי, ויש להניח שלפחות צו המקבילה לאות צ אף בערב a) וארם' וכוש', כמא במסך נחצית אף בתקופה המקראית הקדומה, ומרבית המקרים של חלוק סמך בצדי בתו"ם (פרס—פרצם) וגם בסהמ"א של הספרדים (צעיף ת' בעיף, וכתוב אריצטו על יד אריסטו, ועיר). ועי' בהערה הבאה. ⁽¹⁾ [מבטא היהודים בימינו (לפי לילדזון, MGWJ, 1913 עמ' 527 וכו', 697 וכו') הוא כמו צ a) הערב—סמך נחצית—אצל יהודי תימן, ככל ומרוקו, הספרדים שבארצות דוברות ערבית והשומרונים ; אך אצל היהודים האשכנזים, הספרדים שבינו וחורקיה והמורטוגיונים ויהודי דגשטן ופרס כמו ts או ts, ועי' בהערה הבאה.] ⁽²⁾ [מבטא זה של הצדי בפי יהודי המורה כסמך

י, — האות השמנה עשרה באלף בית העברית⁽¹⁾, ושמה צאדי, צד, צדי, צדיק, עי' אלה הערכים⁽²⁾.

האות צ היא אחת מחמש אותיות שמוצאן הוא דרך השנים : ו ס צ ש, ומפני קול השריקה שנשמע כצאתה מחפה היא נכללת בין אותיות השריקה : אותיות השריקה שהם הוין והסמך והצדי (סרקום לריצ"ג שער 3, 6).

אות זו נכתבה בשתי צורות, בתחלת המלה ובאמצעותה בצורה צ, ונקראת כפוסה, ובסוף החבה בצורה ין, ונקראת ארכה, פשוטה.

מה היתה הכרת אות זו לשנים בימי חיי הלשון אין לברר בדיוק, וכמו"כ אין לברר אם היתה הכרתה שזה כפי כל בני הארץ⁽³⁾, *בומננו יש חלוק בין

⁽¹⁾ בפרשיות מגלת איכה וכמו כן בקצת מומורי החלים הערכים עפ"י סדר א"ב הפסוקים המתחילים באות צ באים בין הפסוקים המתחילים באות פ [או ע] ובין המתחילים באות ק, [בא"ב היווני, השאול מכנענית, אין אות מסורת הצדי, ואף במספר שמששת האות קוסא, שהיא ק, בערך תשעים].

⁽²⁾ [ועי' ביחוד צדי, הערה].

⁽³⁾ אחרי שיכת גלות ככל היתה כוראי דומה להכרת האות ש, ולכן קראו קצתם השם יצחק גם יִשְׁחָק (סהל' קט ט). [הכתוב יִשְׁחָק בשם הפרטי נמצא גם בכמה מקומות בספרי נביאים (עמו"ז ז ט; שס טס י; ירמ' לג כו), וחלוק צ—ש הכא לא רק בשם הפרטי אלא בכל השרש שחק על יד צחק וכדו', מורה על כך שלא היה

ויושבין ואוכלין פכסמין וסותין¹) בתוך היום של
בשר (מד"ר נמד' ז). - ובסהמ"א: כל אוכל חלב, אין
צריך לומר בשאכלו כזית בבת אחת שהוא חייב,
אלא פתתו פתיתין ואכל בסירוגין פחות מכזית עד
שאכל כזית בכדי אכילת פרס הייב (והסיק, ויקר' גג,
שמיני). מרבכת הביאנה, וכסהו ולמחכת ולמרבכת,
רוצה ולמעשה המחכת ולמרבכת והיא הפתותה
פתים, ובלשון הערבי רבך (סה"ש לרי"ג, רצד). —
"פתות, כמשמ' שכור מעבדה כפרך, ואמר הפימן:

¹) [כסמין פותחין.]

צואר עכדים כפרך אין פתות, לקונם כי לא נמכרו
לצמיתות (ילקק, יקום צעניו, גחולס לשנת ה חסה"ס).
— פני, "פתת, שפר, כמו פתת: קלפת קרקבן היונה יש
לה סגולה לבעלי האצטו' ולפתת החצין (כרובי,
חכמ מייס ג, נחליי סאלטו', ח). רבוי בשר הארנבת
מפתת החצין (סול, שס שס). אמנם המפתתים
החצין וכו' (סול, שס שס).¹

¹) [בילק"ש (דברי ססז) כתוב: ולא החזור
והמפותת, ופי' חזיר: עד החזור תוך כדי דבור או
שאמר מפותת הייתי, אך בספרי (שס לז) הנוסח
חזור ומצלת, וכך נראה נכון.]

נתן בשושן להשמידם נתן לו (ס' ד ס'). וזה פרשגן
הנשחית אשר נתן המלך ארתחשסטא לעזרא הכהן
הספר (עזרא ז יח). — ובספר"א: ואולי אכתוב
פת שגן הכתב הוה בלשון ישמעאל למען שיקרא
בו מי שלא ידע לשון יהודית (לקוטי קדמוניות, קס"ח,
25). כמו שאם היום הוה נמצא הספר אשר כתב משה
פחד יקראנו ורעדה טפני קדושתו עם היות בתוכנו
הפת שגן מסנו לאלפים ולרבבות. (כ"י אגדנאל,
מ"צ כ"ג). פת שגן הכתב מספר הגלוי שנשתלח
מקה"ק יע"א לעיר להשובת מה שכתבו גאונותין
שח"ו בפרנו בתורת ה' המיטה עם שאר קה"ק (ס"ד
נע"ח, יח). — ואמר הפיוט: השבעת לקצין לכתוב לו
פת שגן אך למוד ולמד לצדק, בי מלכים וסלוחו
ורוונים יחוקקו צדק. (קס"ג, ג, אכ"י אש אונגל, אונגל,
קצן נע"י גלו', 42) מלאת רחמים ותפסם בכסף כסורים
על כן קראו לימים האלת פורים, פת שגן הריצו
לחיות תחלות מהסמו, צלחו ביד רמה להודיע נסמו
(אזכור מעלליך, קל"ח) לוס אשכנז, קדור אשכנז, אשכנז,
ס"ק). — "ובמשמ" חסיות ההכין של ספור או מחזה:
פת שגן, הטשל (דנח"ל, גרלש ליערים חסלס). —
"ובמשמ" עלים לדוגמה, חסכית, Prospekt; prospect:
חסכית להדפיס מ' מורה נבוכים בשלש לשונות וכו'
באשר תראינה עיני מעלך בפת שגן הכתב אשר
אני שלח למראה (מכתב יעקב קוונ לנורקסטוק, REJ 1884,
עמ' 98).

פתת¹, טמנו פת, פתות, פתית, פתיתת, *פתתות, פתת.

פתת¹, פתת, פתות, — חלק לחלקים קטנים: פתות
אתה פתים ויצקת עליה שמן מנחה הוא
(ויק' ז ו). — ובתנ"כ: היוצק, הבולל, הפותת וכו'
פסור (זכ' יד ג), לא יצק, לא בלל, לא פתת וכו'
או שפתתן פתים מרובות ולא משחן כשרות (מנ"ח
ג ז). היה עומד ומקריב מנחות וכו' נטלן לאכלן
מבדך וכו' וכולן פותתן כות (זכ' לו:), ואח"כ
אמרו זה לזה והיו ובורים אותן הימים שהיינו במצרים
בשעה שהיינו מבשלין קדירות קדירות של בשר

צריך לעיין. באותן הכריות כולן ופתרונני
החכמים יש לו כזה שכר מצוה, אבל המתעסק
בתלמוד וכו' אין לך מדה גדולה מזו כי בתלמוד
פתרון התורה והמשנה והמצוה שהן בקבלה הלכה
למשה מסיני (ח"ח, צ"ק לב). וכאשר היה האדם
קורא ועשו להם ציצית היה אומר כי זו הציצית
נשים אותה בכנף המליח, מספר חוניה ח' ויש בה
ה' קשרים וידע כל פתרון גי' הציצית ועניניה וכו'
וכן כל המצות כולן כאשר היו קוראין אותו היו
יודעין לכמה ענינים מתחלקת כל מצוה ומצוה ומה
תחתיה מה פתרון (סד' כ"ג גלו' למלמוד). ואחר
כך חברו תלמידיו ר' חייא ור' אושעיא התוספתא,
יש בה תוספת כאור ופתרון אבל עיקר מהמשנה
(סוף, סס). ויועץ הוא (רב אשי) וחכמי דורו לכתוב
פתרון המשנה פרק אחר פרק (סוף, סס). ולפי דברי
רבותינו כך פתרון המקרא וכו' (רש"י, טעום כג ז).
כי תראה חסור שנאך וגו' הרי כי משמש לשון דלמא
וכו' ובה פתרון וכו' (סוף, סס סס ס). — "אנשי
פתרון, "בעלי פתרון, פותרים ומפרשים, פרשנים:
וכן רבו המלים אשר החליפו והחסירו אנשי פתרון
(מנחם, מנח', אצח, 13). פתרו אנשי פתרון הלפו
עם אניות אבה, ברחו הימים בריחת אניות הנושאות
תבואה וכו' (סוף, סס, אצח, 14). אספות, אומרים בעלי
פתרון כי מלה זאת מגזרת סף השער (סוף, סס,
אספות, 28). — "ספר פתרוניות, ספר פרושים: תקן
יהודה בן קוריש בספר פתרוניו ובאר אכחת
חרב כמו אכעת חרב וכו' (סוף, סס, אצח, 12).
וראיתי בספרי פתרוניות ולא נתיישבו לי (רש"י,
ימק' כל יס). — "ספר הפתרון, כך קורא ר' יוסף ו'
עקנין למ' הסליצה περὶ ἐρμηνείας, De interpretatione
של אריסטו. — ונוהג היום 'השמוש בבטוי פתרון
הבעיה, השאלה, החידה, במשמ' ההרת קשיים
הגיוניים כמדע או בחיי המעשה.

פתשגן¹ פרשגן¹ ש"י, — טעם, העתק, נוסח: פתשגן
הכתב להנתן דת ככל מדינה ומדינה גלוי
לכל העמים (אשכ' ג יד). ואת פתשגן כתב הדת אשר

(1) [וכן בסור' ובערב' פת"א], וכבוש' פתת, שבר,
פתת לפרורים, ועי' גם עמ' 3300, הערת 3.

(1) [וכן אף 'בארמ' שבטקרא פרשגן (עזרא ד יא).
ג; ס ו; ז יח], וכן בסור' פרשגנא, סנדע' פארשיגנא,
והוא שאול מפרס' קרומה פצ'ן, פתון במשמ' טעם,
העתק.]

בהבל גמורים, והוא כח אין בו, להבין מכתבו
וואף כי להשיבו, בפתרון ומשרים (מטו' תלמידי מנחם
על דוגמ, 11).

א. פִּתְרָה, שֶׁהוּא נִיזְרָה פְתָרִים, — פֶּשֶׁר, פִּדְיוֹשׁ וּבְאִזְרָה
וּתְקַבְּצוּ הַמוֹנִים, וְיִשְׁאוּ בִפְתַר הַתּוֹרָה
פָּנִים, וְיִהְיוּ לְאַחֲרֵי וְלֹא לִפְנֵים (יִסְדִּי בֶן שֶׁשֶׁת, סֵדֶר)
לְחֻצוֹתָיו, תְּשׁוּ' תְּלִמְדֵי דוֹנֶט, 17). רֵאִיתִי פֶתֶר בִּשְׁם
דְּבִירוֹ מַעֲרִידָה (רֶשֶׁי, דֵּן' ח יד). — וְאַמֶּר הַמְשׁוֹרֵר : וְלוֹ
בֶּן מַסְתָּרֵינוּ וְלֹא אֵין בְּאַמְרֵינוּ, אִזּוּ הֵיוּ דְבָרֵינוּ
נְכוּחִים וְיִשְׁרִים (תְּשׁוּ' תְּלִמְדֵי מַנְסָס עַל דוֹנֶט, 10). לְשׁוֹן
כָּל בִּפְתָרֵנוּ, בְּצֶדֶק וּבִשְׁשׁוֹנוֹ, וְלֹא מַעֲרוֹן וְעֻצְלָה
בִּפְתָרִים (סֵס 13). אִמְסֹף פֶּתֶר הַעֵקֶל, וְכֵן וְיֻצֵּק.
וְאַמֶּר אֵין צוֹעֵק, כְּקוֹרָא בִּפְתָרִים (תְּשׁוּ' תְּלִמְדֵי
דוֹנֶט, 17).

ב. פֶּתֶר (י) ש"ז, — שלחן, ואמר הסימן: חשק בשר
תאווה כי ירחיב לך פתח, אמר ה' אכול
והותר (כ) אליכו סזקן, מזכרות, קצץ מע"י גזוי, (59).

פִּתְרוֹן או פְּתָרוֹן, כַּמֶּן פְּתָרוֹן, שֵׁנִי, כִּי פְתָרוֹן, פְּתָרִים, פְּתָרוֹנוֹת, — באור ופרוש לחלום, חלום שניהם איש חלמו כלילה אחר איש פִּתְרוֹן חלמו (נחש' מ ט). ויאמר אליהם יוסף הלא לאלהים פְּתָרִים ספרו נא לי (פס סס ח), ויאמר לו יוסף זה פְּתָרִיו שלשת השרנים שלשת ימים הם (פס סס יג). — ובתו"מ: כל החלומות הולכין אחר פִּתְרוֹנֵיהֶן וכו' (ר' יוסקן, יב'ס' מעש' ד ט), וירא שר האופים וכו' טלמ' שכל אחד ואחד הראוהו חלמו ו פִּתְרוֹן חלמו של חבירו (ר' אלעזר, נב'ס' יס:). — ובספ"א: נבואת זכריה' סְמוּמָה היא מאד כי יש בה מראות דמוות לחלום הניתן ל פִּתְרוֹן ואין אנו יכולים לעמוד על אמיתת פִּתְרוֹנוֹ עד יבא מורה צדק, ולפי היכולת אתן לב ליישב המקראות אחר אחד מן הפִּתְרוֹנוֹת הדומ' לו ואחר פִּתְרוֹנוֹ של יונתן (כ"ט, זכ' א ח), ועוד מציאת פִּתְרוֹנוֹת נעתיקות מספרי אוסות (כ"ט אלמולי, ססכון חלומות, לז:). — "חֲכַמַּת הַפְּתָרוֹן, חֲכַמַּת פְּתָרוֹן החלומות: ומהם חֲכַמַּת הַפְּתָרוֹן, והכוונה בה לקחת ראיות מהדמיונים החלומיים על מה שראתה אותן הנפש מתעולם

(1) [ע"פ הארמ' מתורא. ועי' פ"ה, הערה.]

הנפחיות ודומיהן (רש"י פליקס, דמית כמנה, 22). שהחשובים היו בקיאים בחכמת הפתרון (רש"י הללול, פסוק מלכות, כד:) — "ובמשמ' באור ופרוש לדברים סתומים בספר: שכל העובר על אלת שתי הדברות כאלו עובר על שמנה דברות האחרות וכו' כפ' תרומ' למטה (כ"י בר נח הקדמי, פסוק עשר' דברים, לקוטי קדמוניות, נכספ', 3). ופירוש מפי' אנו אומרים כי זה המלה יש לה שלוש פתרונות בלשון רבנינו (תש"י הגא' הרבני רכנ', 104). בהעתיקה, מעתיק טעמו וכו' ובאומרו כי זה פתרון תורת משה הרי זה בדאי' (ס"ט נחמ', 125). ואילו כולן מדרשות הן ואגדות וכו' ויש למקרא הזה פתרונות אחרים (ס"ט נחמ', 179). כי מסבנוה לר' אמי ור' אסי שרו לחו הכי, ופתרון השריו הזה לא כהל ולא שרק ולא מרכוס ויעלת חן, מתהלל הוא ביסיה שלכלה וכו' (ס"ט נחמ', 180). טעמי המחזה והבתרים לא היבנת עניינם וכו' הרף ואגידה לך את פתרוןם (כסע"ג, סג"י על מ"ו סבלי, 1717ז, 64). דע כי לכל האותיות יקרה דגש ורפה מבלעדי בגד כפת למראה פתרונם ושנויי ענינם (נחמס', נחמס', מתיס', 3). ויש מלה אשר היא מושכת הענין ומבארת הפתרון ושכל סודה, ובה הוא פתרון הלשון ופשר המלים לפי מחלקותיהם ותוצאותיהם (סוף, ס"ט, מתיס' ערך חג, 11). אבל אנקלום בפתחו דברי פתרוניו הרחיב את הפתרון לבאר ענינו וכו' להקריב פתרונו ללב וכו' (סוף, ס"ט, מתיס', 28). זה כתב מ' אדנים הלוי בר לבראש בתשובתו על רבי ומר' סעדיה וכו' אשר שנג בפתרון (דונס, תש"י על רסע"ג, מתיס'). למנצח על מוח לבן, ראיתי בספוק זה פתרונים לפותרים וכלם פתרו עלמות שתי היבות וכו' אבל נתלקו בפתרון לבן כל אחד לפי שכלו ואלה פתרוניהם וכו' (סוף, תש"י על נחמס', 15). והזהיר הקב"ה את ישראל על עשרת הדברות לשומרן ולעשותן ולעמוד על פתרון ועל דיקדוקן ופירושן כללן ופרטן (והזכיר, סוטה, כג: יתרי). ח"ר העוסק במקרא, מ"י במקרא בלבד ואין מתעסק גם בתלמוד מדה שאינה מדה היא, שהרי לא נתעסק גם בפתרון המצות, במשנה מדה שנושלין עליה שכה, מ"י המתעסק בפתרון המשנה שיש בה הרבה מן המצות שהן קבלה וכן תלויות במשניות החיצונות וכשהוא מתעסק במשנה

כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים וכל מקום שנאמר ואלה מוסף על הראשונים שבת, אלה תולדות השמים והארץ, פסל את הראשונים בזהו ובהו ובענין זה אחת פותר את כולם (כ' אלה תנמו' שמו' 3), שכל זמן שהקבי"ה נפרע מן הרשעים שמו מתגדל בעולם שנאמר ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אותה שעת אני ה' וכו' ואחת פותר את כלן כדעת הזה תולי תולים של פסוקים (פס' תלום י'). אכרך את ה' אשר יעצני וכו' ר' שמואל בר נחמן היה פותרו באברהם (מדרש הפליס טז, ז, נצור, 122). — ובספ"א אף במשם פ"ש או תרגם בכלל גם במקום שאין חידה או קשי מיוחד, ומטנו צ"ל פתח, פ"ש, המפרש את דברי המקרא וכדו' 1): ושש' לענין נשא אשה בארץ ישר' גותן לה סמעות ארץ ישראל ואמרת שנחלקו בה הפותרים וכו' (תסו' הגלו' סרכצ', 257). אחת 2) בדמונה פותרים וכו' ר' אהר' חלוקי כל דבר ודבר אפתרם (כ' נקיס הקדמי, לקוטי קדמוניות, נספח' 8). והשוו' הפותרים אף לאפאיהם וכו' ונראית הטלה כי אינה פתורה כרת ולא דרושה כמשפט האותיות, כי סברו הפותרים כי האלף יסוד כמלה ואין בה דת' המלים וכו' והפותר אפאיהם, אם סגורת אף ידוננו שתי טעיות נקבצו בפתרונו (ונחם, נחם, חף, 29). החלה כי פתח ותשלח את אמתה שפשטה אמה שלה וזה טעות טכטת פנים, תחילה כי אמתה רפי הוא, ואילו היה אמה ממש כשפתר היה דגש אמתה וכו' (דוגס, תסו' על כסע"ג 1). ואחר שינוי המילות הביא רבי חייא בר אדא בעא קומי רבי מנא, ממי לקח האיש הזה, נאמר מישראל דמאי, מן הגוי ודאי, תיפתר שהיה התגר גוי וישראל גוי סטילין לפניו דמי (יוס' דמלי ז ח). תיפתר שעקרן עד שלא צמחו (פס' טני' ס ד).

1) [תראב"ע (שס' יסר, פסח')] התנגד לשמש פתח במשם זה, ואלה דבריו על דוגש: ולולי שידעתיו שהיה חכם בדורו הייתי אומר תחלת דבריו מיהו סכלות, כי תחל בתחלה לאמר ששגג הגאון בפתרון, וככה הוא אומר תסיר ועוד פתח, ואנה מצא בכל המקרא זאת הגורה כי אם בטעם חלום, והנה יעשה סדכרי הגכויאם שדבריהם אמת כדברי חלום שיבקש פותר להם, והיה נכון יותר לאמר ועוד פירש או ביאר.

2) ר"ל מטענות אחת בעשרת הדברים הוכרחו ונפתרו הרבה מצות.

פטר שאין לו טעם ואני אפתרנו מחרון שרועהו כל איש שכל ונכון (הול, סס 22). ולשון חנוך לא נודע לי זה פותרים קורים לו מנדרים (כס"י, ויקר' יד יד). ולצנינס, פותרין בו הפותרים לשון מסוכת קוצים וכו' (הול, צמד' לג כס). תשפוח, תכין, וכן שפות הסיר, וכן לעפר מות תשפחני, ויש לפתור את כולן לי שימה וכו' (הול, יסע' כו יצ). ואומרים הפותרים צרפת הוא המלכות שקורין פרגצ"א בלע"ז וכו' (הול, עוצד' ח כ). ויש מן הפותרים המפרשים כי ה' יתן חכמה, כלומר החכמה היא מתנה שנותן הב"ה וכו' (כ"י צללונ' פי' יליה, ז). והוא הכיאה תחלה את ספרי היהודים וכו' ויבקש להעתיקם ולתרגם מלשון עברית אל לשון יונית וכו' ואז שלח הוא אל ירושלם ויקח משם את אלעזר הכהן וכו' ויפתור לו את כל ספרי היהודים מלשון יהודית אל לשון יונית (יוסיפון ג יד, סג, כט). — ואמר הפוסק: אל עליון ונורא, הנחיל עמו בחוריה, בשבעים לשון פתורה, תמימה ומבוארה (חל עליון ונורא, פיוט לס"ת, סדור חרס לזכר, סעע' 1). — ואמר המפורר: ולבי יתעורר להשיב ולברר דבר המשתחרר עלי כל הפותרים (לנצור צמעות, תסו' תלמודי נחם, ז) האם ציר מפאת מלך ונגיד באגרת פתוחה או סגורה וכואנה הלא נחרד לסולה, הנשקוט עד תחי לנו פתורה (ענוול, נחם' ס, 61). — אפתור הלב, תכונה ודעת, ואמר בן סירא: מוסר שכל ומושל אומנים לישוע בן אלעזר בן סירא אשר ניבא בפתור לבו ואשר הכיע בתכונתו (ב"ס גני' 1 כז).

— נסע', אפתח, — שפתח אותי, נפתח החלום: ג' חלומות מתקיימין, חלום של שחרית, וחלום שהלם לו חברו, וחלום שנפתח בתוך חלום (כ' יוסק, צרכ' כס:). — ובתכונה: נקראו שניהם למקום אחד בשני משיחי החכל נפתרין ונפתלין בחבל וכו' גפתר מאה ושמונים ונפתל ק"פ (צריחל דמנוול סקטן 3). — ונפתח, נפתרש ונפתח: לעות אדם בריבו יי' לא ראה, נפתח בלשון תמיהה (תסו' תלמודי נחם על דוגס, 31). והם בצאת המחרון מסעשה בני אדם נמצא היטב נפתח ודברך לאין נותר (סס 33). — ואמר המפורר: ואמר כי ארעית בארץ בעבריה, ארע עמו ארעית בתחתית נפתרים (דוגס, תסו' על נחם, 17). ואיך ישיב עליו, ויאמר כי מליו, וחדיו ומשליו,

יצחק (ונביא אחד זקן יושב בבית אל¹), זה אמציה כהן בית אל, אשר יומי סוית סויתו כצנים היו שם ואי זה זה, זה יהונתן בן גרשום בן מנשה, את

קטנים שיש לדקדק ולפסק בדבר (לשון כ"י מ"ן) או דברנים תפלים וכדו'.

לשם ברור הבטוי יש לשים לב לכמה

דברים: א) הוראת הפעל פתמת שיש לגזור פתמות

ממנו, היא כסור' שכר להתיבות קטנות (מן פחת) וכן בערב' (פחתה) פרושו כחת והדק (ועי' לקמן), ועל כן אפשר להבין את המלים "פיתמותי כצנים היו שם" — במשמ' רסוקי ביצים, כתיחת ביצים התיבות התיבות.

ב) שני המקורות שהצרוף פתמותי כצנים בא שם, אינם אלא נגזול של מסורת אחת על יונתן בן גרשם בן מ(ג)שה, וכשם שנשמטו בירוש' סנה' כמה משפטים,

הנמצאים במקום אחר, כך אין להבין אף את עקר הדברים אלא בצרוף כל המקורות יחד. כונת הדברים למסורת על יונתן בן גרשם בן מנשה (בנון תלויה),

וכמה דברים מספרים עליו בסד"ר, והדבר הראשון, דרשה

הנון התלויה, נשמט בירוש' סנה' שלפנינו, ואולם, בלי הבטוי פתמותי כצנים, אבל פרט לזה בשלמות, נמצאת

הדרשה הזאת גם בירוש' ברכ' (ט ג) (ועל פיו בילק"ש לשופט' יח), גם על חנון התלויה וגם על מנויו של

יונתן, ושם ניתן באמצע, בין שתי דרשות אלו, גם

מעשה בעשר ביצים, המספר אף במקומו בירוש' סנה',

אלא שכאן הוא מובא אחר י שתי הדרשות האלה,

וה"ל: בעון קומי רבי ששואל בר נחמן, כומר לע"ז

והאריך ימים, אמר לון על שהיתה עינו צרה בע"ז שלו,

הוא בר נש מיתו ליה תור או אימר או נדי' לע"ז וא"ל

מייסיה עלי והוא א"ל לסה, ובי מה מועילה לך, אינה

אוכלת ואינה שותה ולא מטיבה ולא מריעה, והוא אמר

ליה היך נעביד והוא אמר ליה איול ואייתי לי חד פינג

דסולת ועשר בייעין עליו וגא מפיס ליה עלך,

כיון דהוא אול ליה הוה אכיל לון, אהא חד בר פהין

וא"ל כן, א"ל אם אינה מועילה כלום מפני מה את

עביד הכא, א"ל כנין חיי, ע"כ. והנה מעשה זה,

המבאר לנו כיצד היה יכול גם כומר לע"ז כיהונתן זה

להיות יוכאי (אם וזה, בן משה) על ידי זה שהיה מבז

אותה והיה אוכל את הביצים, שנועדו בקרבן

לע"ז, הוא שגרמו עליו בכשוי: פתמותי ביצים היו

שם, כל' ענין שבירת ביצים ואכילתן

לכל י שם שו קרבן לע"ז, ועי' לכל הדרשות האלה

גם בבבלי כ"ב (קט:) ובפרוש הרשב"ם שם, ובמד"ר

הספור מקצר, וענין עשר הביצים השמט. ג) כל הצרוף

"פתמותי כצנים היו שם (או: יש כאן)" בא בהקבלה

אל כשויים כגון: ויחי אחרי הדברים האלה, אחר

הירחורי דברים שהיו שם, מי מהרהר, אכרם

מוצא בשעה שבא דוד ומצאו שהוא עובד ע"ז אמר לו אחה בן בנו של אותו הצדיק ואת עובד עבודה זרה, אמר לו מסורת כידי מאבי אבא מכור עצמך לעבודה זרה ואל תצטרך לכריות, אמר לו חס ושלום, לא אמר בן אלא מכור עצמך לעבודה זרה לך ואל תצטרך לכריות, כיון שראה דוד שהיה המסון חביב עליו מינהו קומים תיסווירין על בית המקדש (י"ט סנה' י"ז), נכנס רבי מאיר ודרש, ונביא אחד זקן יושב בבית אל, ואיזה זה, זה אמציה כהן בית אל, אמר לו רבי יוסי, מאיר, פתמותי כצנים יש כאן, אי זה זה, זה יונתן בן גרשם בן משה, הה"ד ויהונתן בן גרשם בן מנשה, נון תלויה במנשה, וזה בן משה ואם לאו בן מנשה וכו' (נד"ר ש"ס, סוכובי).

* פתק, ממנו פתיקה, פתק.

* פתק², ס"י, — פרץ ופתח המהצח, החוכמת על

המים ונתן למים לצאת, פטר מים, freien Lauf

lassen, entfesseln; donner libre cours à; to

release: פותקין מים לגינה ערכ שכת עם חשיכה

והיא שותה והולכת בשבת (סופס' ט"ז ס"א), כגון

אילו הפותקין בבינה והגורפין מערותיהם ברש'

הרבים בימות החמה שאין להן רשות וכו' (ס"ג ס"ג)

1) פתק אמת המים עליו ובאו עליו המים ושמשוהו

הרהר וכו' (נד"ר כ"ח ס"ז), ה"ה הרהרי דברים היה

שם, מי הרהר, יוסף הרהר וכו' (ס"ס ס"ז), פקסוקי

דברים היה שם, א"ל כד תיפוק פקפקתך יהו אוטרים

עליך וכו' (י"ט סנה' ז ג, ע"י לעיל ערך א. פקפוק).

החרג' הסורי למשלי (כד כס) (והפתית בשפתית)

כוחב: ולא תפתתיותי בספותך (בחרג' שלנו, הקרוב

לסורי: תשרנג, מלשון פתוי), וקשה הלשון.

הפעל פתפת נמצא בתו"ם רק בארמ' ובמקום

מספס: הבריכה בסלע, הדא דתימא בהדין צלמא, ברם

בהדין רביכה מתפתת הוא (י"ט סנה' ז ח), אך

גרסת הר"ש: מתפתתת.

1) [מלים אלו שנסגרים אינן בירוש' שבדפוסים

והושלמו ע"פ ההכאה מירוש' בר"ח (סנה' ס"ט), וכן

במד"ר המובא באן אח"כ.]

2) [רש"י זה שואל הוא כנראה בעכרי שבתו"ם

מן הארמ', שהוא נמצא בה באותה משמ' (וכן בסורי

ובערב' פתק ג) ואף במשמ' התיר וירת (ח' וכדו'), אך

באשורי פתק פרושו צר צורה, עצב דמות.]

² פתק

² פתק

המות ולא הכירו (את הכבוד) וכו' יכירו לכבוד וינחילו
ליורשים השופטים ובתי דינים וכו' (יהודה סקס,
השכל הכפר נחל). צדתה ו הפתיעה המיתה לאבות
קודם ותכלכלו הכנים והכנות וכו' (סס נכז).
— הפע, "הפתע" — שבא עליו דבר לפתע, נהוג בדבור
ובכסדרות.

פָּתַעַ (1), ספ"פ, — בלי ידיעה קודמת, כמו פָּתַעַם:
חלא פָּתַעַ יקומו נשכיר ויקצו מועזיך והיית
למשמות למו (סנף' ב ז). על כן פתאם יבוא אידו
פָּתַעַ ישכר ואין מרפא (נשלי ו יס). — ועם פ: וכו'
ימות מת עליו פָּתַעַ פתאם (בגד' ו ט). ואם פָּתַעַ
בלא איבה הדפו או השליך עליו כל בלי בלא צריח
(סס לה כז). — ועם ל: והיה לפָּתַעַ פתאם מעם יי
צבאות תפקד וכו' (ישע' כט ה-ו). לכן יהיה לכם
העון הזה כפרץ גל נבעה בחומה שנשבה אשר
פתאם לפָּתַעַ יבוא שברה (סס ליג). — ואמר הפיטן:
צפי גאון קנך יונת אלם, בי שח לאון אנשי חיל
צלם, והמון שאון זרים כשעף חלם, ולחיק סאון רומם
פָּתַעַ שלם (ילק' בן גיחס, חס עמסה, מלורס, ספ"פ
25). בערה חמתו ויתא בפתע, בלה בשרי וחיתי
שחע, ביערים חבאתי כבהמות להחע (יוסף בן שלמה,
חודך כי חספס, יולי שנת ח סכסס). עמיפוס וצנופוס
לאחר שש בנפוס, כס מכסוס ובס מכסוס בפתע
חוג שמים (יעקב, ידודון ידודון, חוגן שנת ד חספ"ס). —
ואמר המשורר: הח על שער ככנף ערב הושם פתע
ככנף יונה (רננ"ג, מכש"ס, 52).

פָּתַעְתָּ, ס"ז, — חכונת חדרו הבא לפָּתַעַ, פָּתַעְתָּ:
כי כל (אחד) מבעלי כת יש לו להאמין
שכרא הקב"ה עולמו מן האין והאפס המוחלט, אבל
אין עליו לא חובת ולא צורך לחקור ולדרוש איך
בראו, בפתעות או בהדרגה (כ"ל מודינא, חני
נוסס ג כז, 72).

*פָּתַתְּ, ס"ז, — פָּתַתְּ ביעים (2), מעשה בשבירת
ביצים ואכילתן: אמר ר' שמיאל בר רב

בארץ מצרים ואינו מטיל ביעים כי אם יוליד חיים
(לינדל, חלשים למודים ח ז, כ:). הפתן (בריללעג'ר
שלאנגע) משמש ארכו כשלש אמות ועביו כזרוע
איש צבע עורו על הרוב אמוץ אדמוני ומעטים אשר
הם ממראה ירוק או לבן מאחרי צוארו הוא משיח
מצבע אחר כתבנית זכוכית בתי עינים וע"כ נקרא
בשמו וכו' (י. טיסקי, פולדוס סלרן, סמיס, נס). —
ואמר הפיטן: ואשר בידו הצרי מה לפתנים יחרד
ומה לקול צאן ומריא יפחד באדירים ירד (כ"י סלוי,
יסן צכסי, מלורס לסיס, דיוחן ג, 152). עם הפתנים
ברית כרתו סתיר ואין שטן אבל השלמו להם
במירך (לנכסס סמסה, ליון קמי, קי' ס"ג). — ואמר
המשורר: ותהפך בתוך סעי לראש פתן אכילתי,
ואוכר שבכך צמא בקבר עת שחיתי (ר"ס סגני, ימס
יס, נדודי, 78). ופתן הומן נשך עקבי והייתי
משעשע לחוריו (כסנ"ג, כסרס עץ, דוקס, 23). ואולי
כי חשבתי לשטן ועל כן וחלה מראש פתני, ולו
אהיה בעיר בין אתונות אוי מלאה כרסה מערני
(עמנואל, מנכרס, 52). רמוני סעיף רוח ששרה מעינים
כי הוציאה מאחר צעיף צעוניות, אך נא מהם אל
חירא אין רוש בפתניה (יוסף חנן לדיק,
JQR July 1913, עוני 88).

פָּתַעַ (1), ממנו הפָּתַעַ, פָּתַעַ, פָּתַעַת.
פָּתַעַ, ס"י, — בא לפָּתַעַ, überraschen; surprendre;
to surprise; ואמנם הונהג כן שיאריך
המהלך (של האויר באון) אליו פן יפתע
פנימיה החום והקור המסולגים אבל יורדים עליה
בהדרגה (קלמן ג ד ח). ואמר הפיטן: יצורני פותע
והוא בתחו מלחע, והייתי בעיניו כפתעתע (כסנ"ג,
סטר טלי, חוכסה ליכ יוס"כ).

— הפע, "הפתיע", — כמו קל: וגם אם הפתיעו

(1) [פתע ופתאם] (ע"י סס סכרס) אחת הם בלשון
במשמ' בלי ידיעה קודמת, ואין לדעת אם באמת נולד
פתא כמכמא משמש של פתע או, אדרבה,
פתע כהגיה נחצית, נסרצת של פתא. ואין השרש,
פרט לעבר', אלא באשור', שאינה מבחינה בין
אלף לעיון. ואמנם חיו שהשוו בעיתה a) בערב', שגם
הוראתה פתאם ופתע, מן בעית b), בא פתאם, והוא קרוב
אל בעת (ע"י סס) בעבר', ואפשר לפי זה כי פתע הוא
בעקר הפוך הגאים של פעת, בעת.]

(a) יפתע (b) יפת

(1) [ע"י בהערה הקודמת].
(2) [כמוי זה עדין לא מצא את פרושו, ואף לא
כל המפרשים מבינים בצים כאן כמיר של ביצה, אלא
יש שמבארים כלשון בץ ובצת, וסני משח סבאר וז"ל:
פתמותי בצים כמו פצים מלשון הפצירה פים כלומר
שחית הנכבא שקר הזה מפתת אותו ומפצירו בדברים
הרבה וכו', ואת משמ' הצרוף כלו יש מבארים כדברים
מעורבים, ביעים מטורפות כחכשול, משל לדיוקים

וישנה וכו' ופרוש סתם הוא בא עליו פתאום וכו' כי פתאומית שחש וחתך הסמנים בפעם אחת דומה לבהמה שטרפה כפיר פתאום וכו' (סלכ' ערשם לאלד' סדני, אשטני, סלכ' ג' ג'). שחש הנקבות וכו' אם יפתם אותם המות וימותו (סס סלכ' ג' לח) (1).

א. **פתן**, מסנו מפתן, *פתין (2).

ב. **פתן**, מסנו פתן (3).

פתן, *פתן (4), מ"ר פתנים. — מין נחש ארמי מאד, Otter; vipère; adder, (coluber Baetaen)

תנינים יינם וראש פתנים אכזר (דנל' לז ג'). ושעשע יונק על חר פתן ועל מאירת צפעוני גסול ידו הרה (ישע' יא ח). חמת למו כרמות חמת נחש כמו פתן חרש יאמם אונו אשר לא ישמע לקול מלחשים חובר חכרים טחכם (סלכ' נח ס-ו). על שחל ופתן חדרך תרמם כפיר ותנין (סס לא יד). לחמו בסעיו בהפך מרורת פתנים בקרבו (ליזכ' יד). ראש פתנים יינק תהרגוהו לשון אפעה (סס סס יו). — ואמר בן סירא: חית שן ועקרב ופתן וחרב נקמות להחרים רשעים (33ס ג"י לט ז). — ובסחמ"א: ובגבול אלו האנשים כל מיני חי חמושים וכו' חמטים וחלדים וצבים חנינים ופתנים ועקרבים (לאצ"ע, סי ג' עק"ז, ליזכ' עמ' 141). הפתן ביצר טתעברת הנקבה פותחת פיה ומכנים הזכר ראשו תוך פיה ותוחכת בשיניה ואוכלת ומתעברה וכו' ופתן זה הוא כמין רחש קטן והאוכל מכשרו מוסיף לו כח (כ' אליהו סכס', סצט מוצר יא). פתן (פיסער) משכנו לרוב

(1) [בראשית חכמה לרש"ט פלקירא, עמ' 19 כתוב: ובעלי חמם בחקור סתריהם ובעלי הפתם וח בענוה ובעלי הקלות בישוב הדעת וכו', אך בג"א: הפתיות, הפתאות.]

(2) [בתוספת' צוק"ס כלים כ"ב ד ח: . עור חמור ועור חמר ועור הפתן וכו', והיו שראו כאן ש"ז פתן כמשמ' צורף והב, אך הנכון בפרוסים וכמו במשנה פתן, ועי' שס.]

(3) [עי' בהערה הבאה.]

(4) [כן בארמ' ובסור' פתנא, ומן הארמ' שאול השם לעבר', כי אלו היתה הסלה מקורית בעבר', היתה צורתה כשם או כשן, כעדות הערב' פת'ן א, האשו' כשם והאוגורית' בת'ן.]

(5) **בִּתְּן**

בפתל החוטין לעולם אשר באולי המעט ממנו מספיק ורובו אין צריך לו (סס סס, 46). — ופתל במשמ' עקש וסלף, ואמר הפיוטן: ערך בה חק לעם מסור, עבדו מלסחל עקש כמין וזר, פאר בקוריה באגד משור, פעלחה בסגן בעדי משור (כ"א קליה, אלולה חנו, קרובי סרס). — ואמר המליץ: על פניך ומתוק שפתיו ויהלל דבורך ואחרי גוך יפתל אותם (ג"ו, ג"ס כז כח). — ופתל את הדעת: בשעה שבאו להכניסי לבעלי פתל את דעתי ובאילו פיתלו דעת העליונה (סכל טוב, נרחש' ל ח).

הפע', *הפתל. — הפתל פתילות, שפתלו אותו לפתילות: ויקשרנו בצמר נקי שהוסחל פתילות וישם עליו חתובה טבולה בשמן (כ"א חלדני, ס"א ח).

***פתלן**, פתלן, פתלתלן, ס"ז. — מי שדרכו לפתל ולעקם: דור עקש ופתלתל, אמר משה לישראל עוקמנין אתם, פותלנין (1) אתם וכו' (מדרס סנחל' דנל' לז ח, הוספן, 188).

פתלתל, ס"ז. — עקש והפספס, לא ישר, verschoben entortillé; perverse שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתל (דנל' לז ח). — ובסחמ"א: הדרך חשנית בחרוה פתלתלים ואם הם ישראלים אשר חשבו כי עמדו על הנקדה בעצמה והם לא ידעו מקומה (לאצ"ע, הקדמס ח לסרושו על הסוכה, סכס' ג, 85). שיהיה לומד תורה לקיים במופת מלה העמודים הגדולים שלא יקלקלונם מאמונתו האנשים הפתלתולים המכחישים את מלה (לקוטי קדמוניות, נקמ"ס 48). — ואמר הפיוטן: פתלתול המנקש ומעקש דרכים צרפהו ערפהו בלי היות סרובים (שנעון נר ילימק, חליה, קליה ער"ס). לכודה במוקש, פתלתל ועקש, נשאת סכל, מענה ככל, אחות חבל, מסרד ובכל ובגדי אבל לבשה (כ"א סלוי, חסס חלדני חלדני, סלוק, סעס"ס 116). — ואמר המשורר: בין כל פתלתול וסכל לבו כלב תחבמוני (כסנ"ג, סיר חלונס, דוקס, 2).

***פתם**, ס"י. — כא פתאם, הפתיע, surprandre; to surprise שהותיה מה היא, התחיל הטבח לטבח בהמה ואנסהו אנס או נסלה המאכלת מירו וכו' או פתםתו אדם בדרכים

(1) [כספרי (דנל' סס) וביולק' שמעי' (סס ססססס, דפו' ורסס): פתלתלים, וביולק' שמעי' יחוק' (ססס, ורסס): פתלתלים, וז"א: פתלנים, כמובא בהערת מא"ש לספרי.]

השמים על קדוש הקדש יי, ה:—ועי' ערך פתל, עמ' 3753.

—הפס', תתפתל, —התפתל, התעקש והתעקם, הלך בדרך עקלקלות: עם נבר תחברר ועם עקש תתפתל (1) (ספרי יס כו).

—קל, "פתל, — שור וקלע: עשה גדול ופתל הו מחוכו (ינל' ה:), ובני פתלי שהם מסותלין (2) על ע"ב ניר שהיו פותלין את עבודת הניר (מד"כ כלאש' 74). פתיל, שהוא צריך לפותלן (פס צמד' יז), — ובספריא: בעיני בנף בשעת פתיל, בשעה שפתלו שתולה בו הפתילים בעיני בנף אחד ולא שנים (כש"י סוכס יא:). הפותל חבלים מן החוצין ופן החלף וכו' הרי זה תולדת קושר וחייב וכו' וכן הספריד את הפתיל הרי זה תולדת מחיר וחייב והוא שלא יתכוין לקלקל כלבר ושיעורו בשיעור הפותל (כנז"ס, שנת י ח). ובמפעה. ההוא שהוא פותל יהיה מווי (סוף, כללים ט ע). — ציל' פתיל, צמוד ומחבר: אם אין מנופת צמידתו פתול ה עליו יפה בחכיר שם הוא, הא אם יש צמיד פתיל עליו מהור (כש"י, צמד' יע יא).

—פע', "פתל, —פתל חושים, בהשאלה, התחיל להכין הכנות לעתיד רחוק ומספק: מה ששכיב אל חכמת התכונה לבד ומתם מסתל החושים ואמרו מסתל החושים הוא שם קראו איש מחכמי הישמעאלים סדמה ענין האדם בעולם לענין איש עבד שהכניחו לחוציו לחירות ולהחליבו ג"כ וזה כשאמרו לו אם תעלה לרגל ותחוג יהיה לך החירות והממלכה ואם תלך הדרך ויעקבך מעיק מהגיעו יהיה לך החירות לבד ואם לא תלך הדרך לא יהיה לך החירות הגה לו שלשה מינים מן ההשתדלות וכו' והיותר מעט מזה שבהכנת הסבות פתול החושין אשר באולי יחפור בהם החכמת אשר באולי ישא בהם חסין (למו"כ לנכ"ד כ ח, 45). וכמו שאם וכינו סבות החגיגה וההגעה אל תכלית המכוון לפעמים יהיה בהם מי שיתעסק

ובספריא: נפתולי, שם מבנין נפעל וטעמו כאדם שיאבק עם אחר ויפתל לגצה אותו כדי להפילו וכן תתפל (כנז"ע, כלאש' ל ט). — "ונפתל, בתכונה, במשם נפת: יהיה גובה רום ההקפה נפתל מקו חיוצא ממרכו הארץ המגביל את רום ההקפה האמתי ויהיה נפתל לפאת מורה או לפאת מערב והגובה הזה תנפתל בקרא גובה הבינוני וכו' (כנז"ס הנשיא, נוסף ספרי, כלאש' 74). — "מרבץ נפתל, מרבץ שאין בו שני זוגות של צלעות מקבילות: והתמישי מרובע נפתל והוא אשר אין כל צלעותיו נכוחות ולא זוויותיו שוות והנפתלים נחלקים למינים רבים (כנז"ס הנשיא, הנשיא והספריה ח, 10). המרובעות הנפתלות אשר נשארנו לפרשם נחלקים בדרך הזה לשני מינים גדולים, המין האחד צורות אשר יש בהן שתי צלעות בלבד נכוחות זולו, והם על ארבע תמונות, והמין הב' אין בו צלע שתהיה נכוחת לצלע אחרת בכלל (סוף, סס כ, 51). — "גם במשם מרבץ שיש בו שני זוגות צלעות מקבילות אבל ארבע זוויותיו אינן שוות, מעין: ויש שר' צלעיו שווים זה לזה אבל ד' זוויותיו אינם שווים כלומר אינן ניצבות והוא יקרא בשם מרובע נפתל (כ' כנז' עסקלוב, עמודי

מריבה גדולה, לעבור גדלה יחס אותה אל האלהים; ראב"ע: כאדם שיאבק עם אחר ויפתל לגצה אותו כדי להפילו, וכן תתפל (ס"ז ככ כו), ע"ב, וכך נראה קרוב לענין, וסלת וכלתי מורה על כך. ורש"י מביא כמה דעות: מנחם בן סרוק פירשו במחברת צמיד פתיל, חבורים מאת המקום נתחברתי עם אחותי לזכות לבנים, ואני מפרשו לשון עקש ופתלחול, נתעקשתי והצטרתי מצירות ונפתולים הרבה למקום להיות שזה לאחותי, גם יכלתי, הסנים על ידי, ואנקלום תרגם לשון תפלה, בלו' נפתולי אלהים נפתלתי, נתפללתי בקשות החביבות לפניו, נתקבלתי ונתערתתי כאחותי, נפתלתי, נתקבלתי תפילתי, ומדרשי אנדה יש רבים בלשון נוטריקון, ע"כ. ודר"ק (ספ"ש, פתל): נתפתלתי ונשתדלתי עם אחותי, לנצחה גם יכולתי, ומסך נפתולי אל מלת אלהים לגודל הנפתולים ועצם על דרך מאפליה, שלהבת יה, עיר גדולה לאלהים, כהררי אל וכו', פתיל הנערת, פתיל תפלה, חוט כפול ושוור וכו' ויש מפרשים מזה נפתולי אלהים נפתלתי, כלומר נתחוקתי עם אחותי כי החוט כשיכפל ויחית שוור הוא יותר חזק, ע"כ. וצורת שם הפעל נפתולי, הפלתי שכיחה, באה לבאר את השם נפתלי, כדגמת נשני (במקום נשני או השני) לבאר השם מנשה.

(1) [במקום המקביל (ס"ז ככ כו): תתפל].

(2) [נראה שצ"ל: שהם פותלין, ונפתל המ"ם ממלת "שהם". ואולי אין גם "שהיו פותלין את עבודת הניר" (שאינו בכ"ו) אלא נוסח אחר, שנשתבש מן "שהם פותלין על ע"ב ניר", בלשון המשנה (ספרי ח ה): ועל שבעים ושנים נימין נארגת].

***פִּתְיָה**, מוֹשֵׁה, נִיץ פִּתְיָהִים, פִּתְיָהִים, — (לחם) פִּתְיָה
 פִּתְיָהִים פִּתְיָהִים: הִבְיָאוּ לִפְנֵיהֶם פִּתְיָהִים וְשִׁלְמִין
 אִמֶּר רַב הוּנָא מִכְרָךְ עַל הַפִּתְיָהִים וְפוֹטֵר אֶת
 הַשְּׁלֵמִין (נכ"ל לט:). כֹּל הַמְשַׁיֵּר פִּתְיָהִים עַל
 שִׁלְחָנוֹ בְּאֵילָו עוֹבֵד עֲבוֹרָם (כ"י חלעזר, קס"ה ז'). —
 וּבִסְהַמ"א: אֲבָל יוֹצֵא הוּא בְּאֵד שֶׁעַל גְּבִי הַמִּכָּה
 וְכו' מִי אֲגֻדֶּת פִּתְיָהִים שֶׁעַל גְּבִי הַמִּכָּה (ערוך
 ערך חלד). מִכִּיָּאִין לוח של אֶבֶן או של עֵץ וּמַעֲמִידִין
 אוֹתוֹ מוֹטֵה וְהַמְקוֹם נִמְרָךְ וְסוֹמְכִין אוֹתוֹ בְּעֵץ וּמִנְחִין
 תַּחַת הָעֵץ מוֹזֵן או פִּתְיָהִים וְבֵא הָעוֹף לֵאכּוֹל
 וְנוֹפֵל הָעֵץ וְהַמְרָף עָלָיו וְנִתְפַּשׁ הָעוֹף (ס"ס ערך מדף).
 מְשַׁלֵּךְ קֶרֶת בִּפְתִּיָּהִים, הַמִּים מְגִלְדִים וְנִעֲשִׂין פִּתְיָהִים
 פִּתְיָהִים (רש"י, ספ"י קמ"ז). — וּמִשְׁתַּמְשִׁים הַיּוֹם
 בְּמִלָּה זוֹ כְּמִשְׁמֵ' תַּחֲבוֹת בְּצֶק קִטְנוֹת, שְׂמִינִים אוֹתָן
 לְחִבְשִׁיל.

***פִּתְיָה**, ס"ה, — ס"ה מן פִּתְיָה, פִּעֻלַת הַפּוֹתַח לֶחֶם
 לַפְתִּים פִּתְיָהִים: כֹּל הַמִּנְחוֹת הַנִּעֲשִׂוֹת בְּכָלִי
 מַעֲנוֹת פִּתְיָה (מנ"י ז'). מִנִּין לְרֵבוֹת מִי עֲבוֹדוֹת
 הַיִּצִּיקוֹת וְהַכְּלִילוֹת וְהַפִּתְיָהִים וְהַמְלִיחוֹת וְכו' תִּל
 מִבְּנֵי אַחֲרָן וְכו' (מנ"י י:). — וּבִסְהַמ"א: וְנִרְאִין הַרְבֵּוֹת
 שֶׁהַחֲרִיכָה מִרְכַּבַּת כְּעֵין הַפִּתְיָהִים דְּהוּא מַעֲיֵן
 פִּסְיָה (רש"י, סנ"ה קס"ה). כִּי הַפִּתְיָהִים בְּלִשׁוֹן
 עֵרֶבִי הוּא הַשֶּׁכֶר וְהַתְּחִיר וְהַבְּצִיעַ וְהוּא בְּלִשׁוֹן הַעֲבֵרִי
 כֵּן (ס"ה לר"י ג' ס"ה). — וְאִמֶּר הַפִּיטֵן: זִכְיָהוּ בְּצִפּוֹן
 זִרְיָהוּ וְקִבְלָה פִּתְיָהִים וְלִמְלִיקָה יִצְחָק וְלִלְיָה (כ"י
 חלעזר, קמ"ז, חלעזר, קמ"ז ג' ז').

***פִּתְיָה**, מִמֶּנּוּ פִּתְיָה, פִּתְיָה, פִּתְיָה, *פִּתְיָה.

***פִּתְיָה**, ס"ה, — בָּלַל, עָרַב יחד, mischen; mêler; to mix.
 הַפִּתְיָה שֶׁבְּשִׁלְגַּח בֵּין הַמּוֹזַג בְּשִׁלְגַּח, הַפִּתְיָה
 שֶׁבְּסִיד כֶּרֶם הַמּוֹזַג כְּחֵלֶב (כ"י יעמ"אל, נ"ה ז').
 הַכְּרָדִים וְהַעֲוֵרוֹת מִמֶּמַּאִין בִּירְקָק בְּשִׁירֻקִין וּבְאִדְמָם
 שֶׁבְּאִדְמוֹתִים וְכו' וְאִזְוָה הוּא אִדְמָם שֶׁבְּאִדְמוֹתִים כֹּהוֹרוֹת
 יִשָּׁה שְׂבִים וְהַפִּסְיוֹן לֶחֶם כִּיּוֹצֵא כֵּהן אִין בְּהֵם מִרְאָה
 פִּתְיָה מִרְאָה גְּבוּהָ שֶׁבֵּהן כְּמִרְאָה צֶל בְּחִסָּה
 (1) [מן הארץ שֶׁבְּתִיָּים וּבְתִרְגוּמִים, וְכֵן בְּסוֹר'
 כְּמִשְׁמֵ' עָרַב יחד, מִן בְּגוֹנִים וּבְצִעִים שְׂוִים, וְכֵן
 מִתְּרַגֵּם שְׁעִמְנו פִּתְיָה או פִּתְיָה וְכו', וְאִמֶּר אִין שֶׁרֶשׁ
 זֶה כְּמִשְׁמֵ' קְרוּבָה בְּעָרַב, וְאִינוּ כָּלִל בְּלִשׁוֹנוֹת הַשְּׂמִיּוֹת
 הַקְּדוּמוֹת, וְעַל כֵּן יִתְכַּן שֶׁבֵּא לִאֲרֵם' וּמִכָּאן לְעֵבֶר' מִיּוֹג'
 או מְרוֹם', וְאוֹלֵי נִגְזֵר מִן pietus, מִצְעַק בְּצִבְעִים,
 מִגֵּן וְכו', וְצ"ע.]

לִפְתָּח מִרְתָּה, וְעַמְדוֹ עַל הַפִּתְיָהִים הוּא כְּשֶׁהוּ
 מְקִישִׁין מִחֶלֶךְ גֹּף הַלְבָנָה עַל עוֹקֵם גִּלְגַּל הַהִקְפָּה
 אֶל גֹּבֵה רֹם הַהִקְפָּה בְּשִׁתּוֹת הַחֹדֶשׁ וְשִׁלְשִׁיתוֹ לֹא
 הִיָּה יוֹצֵא לֶחֶם עַל הַמְרָק מִן הַגֹּבֵה הָאִמְתִּי
 הַנִּחְשָׁב מִן מִרְכּוֹ הָאֶרֶץ (סו"א, ס"ס ז'). — פִּתְיָהִים
 יִתֵּר כּוֹכְבֵי הַלֵּכָה: וְהוּי יוֹדֵעַ כִּי קוֹטֵר גִּלְגַּל הַהִקְפָּה
 חֲסָנִיל אֶת גֹּבֵה רֹם הָאִמְתִּי וְאֵת שְׁפָלוֹ כְּכֹל חֲסָשָׁה
 הַכּוֹכְבִים הוּא נִפְתַּל וְנוֹשָׂה לִפְתָּח מִרְתָּה וּמַעֲרֵב
 מִמְּחֶלֶךְ מִרְכּוֹ הַהִקְפָּה וְכו' וְסִדֵּר הַפִּתְיָהִים הוּא
 הוּא אִם יִהְיֶה מִרְכּוֹ הַהִקְפָּה עַל נִקְוֶת גֹּבֵה
 הָרֹם או שְׁפָל הָרֹם מִן הָאֶפֶס הַיּוֹצֵא מִרְכּוֹ, או לֹא
 יִהְיֶה לְגֹבֵה רֹם הַהִקְפָּה פִּתְיָהִים, אֲבָל אִם יִהְיֶה
 עוֹמֵד בֵּין שְׁתֵּי הַנִּקְוֹת הָאֵלּוּ וְכו' יִהְיֶה קוֹטֵר הַהִקְפָּה
 הַנִּגְבֵּל עַל מִרְכּוֹ אֶפֶס יוֹצֵא הַמִּרְכּוֹ נִפְתַּל מִן הַגֹּבֵה
 הָאִמְתִּי לִפְתָּח מִרְכּוֹ וְכו' וְאֵתָה יוֹבֵל לְהִבִּין צוֹרֶת
 הַפִּתְיָהִים הוּא מִתּוֹךְ הַצּוֹרֶה אֲשֶׁר הִרְאִיתִךְ בְּמִחְלֶךְ
 הַלְבָנָה (סו"א, ס"ס ז'). וְהַנִּהגָה הַשְּׁנִיָּה נִקְרָא
 פִּתְיָהִים הַהִקְפָּה וְכו' (סו"א, ס"ס ז'). וְהוּא סִדֵּר
 פִּתְיָהִים גֹּבֵה הָרֹם וְשְׁפָלוֹ וְיִשְׁלֹ פִּתְיָהִים
 אֶחָד וְהוּא פִּתְיָהִים שְׁנֵי הַמְרָחִים הָאִמְצָעִים (סו"א,
 ס"ס ז').

***פִּתְיָה**, ס"ה, — הַעֲשִׂוִּי פִּתְיָהִים פִּתְיָהִים: כֹּל הָאִבְרִים
 הַבְּשִׂרִים אִם פִּתְיָהִים כְּשֶׁר אֲשֶׁר
 בְּעִצָּלִים וְאִם שְׂאִין לֶחֶם פִּתְיָהִים כְּכֹד (קאזין ח"א ס').
 ***פִּתְיָה**, ס"ה, — קוֹרָה מְאֻזָּת, מִנְחָה עַל עַמּוּד
 (הַנִּקְרָא רֹאשׁ) וּמִכָּסֶּה עַל שְׁנֵי בְּתִים, Quer-
 beam וְסִתִּין, נִרְאָה (הַנִּגֵּעַ) בְּרֹאשׁ נּוֹטֵל אֶת כּוֹלוֹ, נִרְאָה
 בְּפִתְיָה נּוֹטֵל אֶת שְׁלֹ וּמִנִּיחָה אֶת שְׁלֹ חֲבִירוֹ (רש"י
 חלעזר, נ"ה ז').

***פִּתְיָה**, ס"ה, — פִּעֻלַת הַפּוֹתַח: וְכֵן אֵילוֹ שְׂשִׁינּוֹ
 בְּבִרְיוֹתָה פִּתְיָהִים מִים לְגִינָה בְּעִ"ש
 וְהַנְּחָה מוֹגֵמֶר תַּחַת הַכְּלִים וְכו' כּוֹלֵן מוֹתֵרִין (ח"י ז').
 עֵרַב סֵנֶס ק"י ז').

***פִּתְיָה**, ס"ה, — פִּעֻלַת הַפּוֹתַח הַחֹמֶיִם, הַמְתִּיר אוֹתָם:
 בְּשֵׁנִי מִשִּׁיחַ הַחֵבֶל נִפְתַּרִין וְנִפְתַּלִין בְּחֵבֶל
 וְכו' נִפְתַּר מִאֵה וְשִׁמְנִים וְנִפְתַּל מִאֵה וְשִׁמְנִים, סוֹף
 פִּתְיָה שֶׁלֶם (בְּרִיחָה דְּשִׁמְחָל סֵקֶט ז').

(1) [כְּמִשְׁמֵ' מִנֵּךְ לִיּוֹרְנוֹ: פִּתְיָה, וְאֵצֶל בּוֹקֶשְׁמוֹרָף:
 פִּתְיָה, וְאוֹלֵי הַשֶּׁם קְרוֹב אֶל מִפְּתָן, אֵךְ יִתְכַּן שֶׁהַכּוֹנֵה
 פִּתְיָה, מִ"ר שֶׁל פִּתְיָה כְּמִשְׁמֵ' קוֹרָה שְׂכֵלְחָה.]

והפתילות והתקנים הנה הם יותר קרובים אל המים ויותר קלים על הטבע (סג ג' י' י'). ופתילות והנה יקרא ג"כ פתילות המוכים הפתילים אשר יושמו בגננים העמוקים (פרט אכן כמד על מרזי אכן סינא). ואמנם הפתילות והם הנקראים בערבי שואפת גם הם תחבולה עשויה מהרומאים להעזר הטבע לרחות דבר מה וכו' ויש פתילות עשויות לחזק התושבת וכו' פתילה רכה מעוררת הטבע וכו' פתילה חדה משלשלת (מפסס הכסופה). או תעשה פתילה מעץ ולבונה מעורב בחומץ ותקבל ברחם עישון מפלפל ולבונה (ר"מ אלדני, ש"ח ד' ז). ויעשו לילוד פתילה ממלה או מצואת עכברים (סול, ס' ז). ואסור לשים פתילה בפי הטבעת כדרך שנוהגים לעשות למי שהוא עצור (ממדס הימים א' טו). —"פתילות הראש: ויש בעצמות הראש תפירו' רבות ארוכות נכנסות זו בזו כשתי מגורות והם שבעה עצמות שנקראים פתילות הראש והם מתקשרי' אלו באלו ומביניהן יוצא העשן (ר"מ אלדני, סנילי חומס ד' ח).¹⁾

ב. "פתילה" ש"ה — סה"ס מן פתל, פעלת הפותל חוטים: הפותל חבלים מן ההוצין וכו' חרי זה תולדת קושר וחייב ושיעורו כדי שיעמוד החבל בפתילותו בלא קשירה. שנמצאת מלאכתו מתקיימת (כמנ"ס, שנס"ס).

"פתילות" ש"ה — בחכמת התכונה של ימי הביניים, נשית גבה הרום של הלבנה בגלגל ההקפה ממחלך מרכז ההקפה לצד מורח או מערב: ובהיות המרחק בין שני המאורות מרחק שתות, שהוא ס' מעלה, או מרחק שליש, שהוא קי"ד מעלה, או מוסף עליהם או חוסר מהם וכו' יהיה גובה רום ההקפה נפתל מקו היוצא ממרכז הארץ המגביל את רום ההקפה האמתי ויהיה נפתל לפאת מורח או לפאת מערב וכו' ואני נותן לך משל מן הפתילות הוח וכו' בצורה הווי וכו' (כאמ"ס הסניא, לורס האלץ, כא:). ואלו היה המרכז לפאת מערב היה הפתילות

¹⁾ [ברוקח (ס' רכז): פתילה כלי שמתקנין בו פרוורי לתם ותבשיל וכבר בירושי' רכלל גדול פתילה של חמרים, ע"כ, וכנראה ש"ס היא וצ"ל כמו בירושי' (סנז ז' ז) פסיליוא, והיא מלת יוני, עי' קרויס, Lehnw. 437].

מצות הנשרפים היו משקעים אותו בובל עד ארכבוהיו וכו' ומרליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו ויורדת לתוך מעיו וחומרת את בני מעיו (סנז' ז' ז). מצות הנשרפין וכו' ר' קריספא בשם ר' יוחנן בפתילה של בעץ היא מתניתא וכו' א"ר יוסי בירי' בון וכו' בפתילה של נפש היא מתניתא (ירוש' סנז' ז' ז). מאי פתילה א"ר מתנה פתילה של אבר (בגלי' סנז' ז'). — ובצמחים: אפילו תיסר בשרה ירק עצמו עוד הוא יש לו גבול משיבא שלש פתילות (כ' זעירא, ירוש' ננש' ז' ז). כי קאמר ר' חייא בפתילה דאמפסתא (ז"ק כ.). — ובהשאלה: על שתי פתילות בגר אחד (בחתם הדיון) (גיט' נה.). — ובמסמ"א: מוחשין, מקנה הדשן של פתילה כשהוא עמום (רנמ"ה, מנח' קו.). יש כמו שתי פתילות של חלב בעוקרי המתנים סמוך לראש הירך (כמנ"ס, מלכות חסודות ז' ח). אשר יראה פעמים כעמוד אשר רחב ופעמים בפתילה דולקת ובלהבה וכו' וכשהיה קטן בארבו ורחבו יראה בפתילות דולקת (יוסף יסאל סוכלין, תולדות אדם ג' לו, צריע' מו.). — ואמר המשורר: ובל מרבה דברים הם לרע לו, ורב שמן יכבת הפתילה (ר"י חכ"ז, סנז' כד, 226). — ואמר הפליין: גוי פתילה נפתלת ונשמתו שמן זית וך (מונח' ציד אשכול על משלי כז' כר"י ערלמה, ד"ה לוסיסה). — ופתילה של צמח זה או זה, שער הזרע של הצמח, שיוכל גם לשמש פתילה לגר: אין מדליקין לא בלבש ולא בחוסן ולא בפתילות האידן¹⁾ ולא בפתילות המדבר²⁾ (סנז' ז' ח) — ובמפואה, במין פתילה ישימה בפי הטבעת וכו', לחלי העצירות וכו' Zäpfchen; suppositoire; -ory: אם תהיינה (הליחות) משפל חגוף נעשה החוקנות ופתילות (קאמון ג' א' כג). ומטה שמועיל מהסתימה הוהמיות פתילות לקוחה מאליבורום ונישורום וישקד באון שלשה ימים ותוציא (סנז' ג' ד' ח). ואמנם ההנהגות המרקות והמשלשלות המימיות

¹⁾ [עי' הערת המחבר לערך אידן, וכעת גם לו Flora I, עמ' 283; III, עמ' 333; IV, עמ' 120, ועוד]. לפי לו יש לכשא פתילה האדן, והוא [Seidenhaar des Populus- und Salixsamens].
²⁾ [עי' לו I, עמ' 288; II, עמ' 481; IV, עמ' 78, ועוד]. לפי זה פתילה המדבר היא שער המשי של calotropis procera (Sodom'sapfel), ולא של המרפר (כרס"י) או של verbasum (כרמ"ס).

העצב, סידמן, אינליס, קהן).—**דִּמְתִּילִי** העצבים: העצב
וזמיתר והקשור וכו' והם נעדרו הרם וכשתחכים יסחו
וישובו סתילום ולימים הולכים בארך וכו' (פרקי
משה ח).—**זִבְהִשְׂאֵלָה**, פְּתִיל הַרְעִיזָן, ואמר חַמְשִׁשֹּׁר:
ויטוח לשוני סתיל רעיוני ובגדו זמני בשירי אשכנ
(כ"י חז"ל, סחכ, סקד, 6).

*פְּתִילָה. ש"י, — חוט פשתים, שכו נשאר. השמן
הדולק במנורה, Docht; mèche; wick.

[illegible]

דק שוור מחוטום, Faden, Schnur; fil, corde; **פִּתִּיל** thread, string
מטבעתו אל מטעת האמר בַּפִּתִּיל חִבְלָת הַהוּיֹת על
חשב האמור (שמות כח כח). ונתנו על ציצת הכנף
פִּתִּיל חִבְלָת (צמד יס לס). — ואמר בן מירא: והיתה
לך רשתה מכון עז וחבלתה בגדי כהם עדי זהב
עולה ומסרתיה פִּתִּיל חִבְלָת (צ"ס נ"י ו כע-ל).
— ופִּתִּיל שִׁשְׁתִּים, קו המדה, חבל למדה בו: והנה
איש מראהו כמראה נחשת ופִּתִּיל שִׁשְׁתִּים בידו וקנה
המדה (יחזק' ט ג). — ופִּתִּיל בַּעֲרָה, פִּתִּילֹת נִעֲרָה להדליק
אש: וינתק את היתרים כאשר ינתק פִּתִּיל הנִעֲרָה
בהריחו אש (שע' א ט). — ופִּתִּיל זהב, חוט זהב:
וירקעו את פחי חוהב וקצין פִּתִּילִים (שמות לט ג).
— ופִּתִּילִים, במשם' חגורה, אזור למתנים: ויאמר
מה הערבון אשר אתן לך ותאמר התסך ופִּתִּילֶךָ
ומסך אשר בידך (צדק' לס יח). ותאמר הכר נא
למי החתמת והפִּתִּילִים והמטה האלה (שס סס כה).
— ובסמ"א: נראה לי שאלו שעושין נקבים בפי
בתי ידים ויש להם חוט מחובר עם מחט ששנכניסין
באותן הנקבים. ומתדקין על ידיהם, בין אם היה
הפִּתִּיל מושם בנקבים מערב שבת מרווח והידקו
בשבת, בין אם הכניסו בנקבים בשבת, אין בו משום
תופר (כנינו יעזיב, מוצא צנצלי הלקט, שצח קח).
והפִּתִּיל אינו חוט רק הוא פתול משלשה חוטמים
לפחות (כ"ח סקכל, גן עדן, ספסל ה פ). — ואמר
המשורר: הלא זאת היא מעלת אל אשר שת
מעלתם מעלת הכסילים, ושת להם עבתיים
על ידיהם ועל לבם צמודים הפִּתִּילִים, והיו
מרכבותיהם לנפשמ למבשלים ומסוהים ככלים
והבריתם ברוח סיו כמו חוט ביד ארג וקצין
בפִּתִּילִים (כ"ס הנגיד, סלי טעס, צדוק, 162). בין
מר ומתוק יעמוד לבי והם רויש הגדר ודבר נשקותיך.
אחרי דבריוך כפתים דקעו אתו פִּתִּילִים קצצו ידיך
(כ"י סלוי, נ"ס לך לבית, טעס' 92). — "ובחשאלה,
במשם' קלותי הגשמים הרומים לפתילים, ואמר
המשורר: דומה חיוז קלות בהרעמו בעב לפנץ את
בבליה, שמהל קרעה איש בגבה גם השליך אלי ארץ
פִּתִּילִיה (כ"ס הנגיד, סלי יסדתי, צדוק, 48). —
"פתיל יָעָר, ואמר המשורר: אשר יראה ויכיר
באחרים, ואם נמצא פִּתִּיל שער בעינם, ולא יכיר
בעצמו את אשר בו, עלי מה נפקחו עיניו ואינם (יכא

(1) [עיי' בהערה לערך א. פקיע, חפקע.]

יבא משם (מהמטנים) ויתילדו בהם המפורים והוא פתיחות פיות העורקים אשר בפי המבעת עד שיגרה מהם דם (כ"ט אלדני, שגילי לעונס ד, קו:).

"פתיכה" ש"י, —ש"ס מן פתח, כלילה, ערבוב: ענין פתיכה וערבובי יציקות משקין בדבר יבש והרטיבו (צסס מנחס, עטסס לצי לכנוד גרן, 106). אדמדס שבראשון ושני, סימן פתיכת אודס שבהם נכרת במקום אחר, כגון טיפת דם בחלב (רש"י, שנוטס ו, ד"ס שזסס).

פְּתִיל (1), ש"י, —קשור פתיל: וכל בלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו מטא הוא (צמד' יע"ה). —ובתו"ס: אין מקיפו לא בבנין ולא בעופרת מפני שהוא פתיל ואינו צמיד (כל"ס י ב). קדירה שתיא מליאה אוכלין ומשקין ומקפת צמיד פתיל ונתונה בתוך התנור, שרץ בתנור אוכלין ומשקין שנקדירה הוי טמאין התנור טמא שאין צמיד פתיל לפומא (סוסס"ס שס צ"ק י). חבית שכפאה על הפתיל וסירה שפתותיה על הכותל מצלת על מה שבתוכה ועל מה שבנגדה ככותל (שס י ב). אין מקיפין בקסטרין מפני שהוא פתיל ואינו צמיד (שס י ב). לאחר שהיה לו אשה בתוך ביתו, מה עשה אותו האישי, הלך והביא את החבית והקיפה בצמיד פתיל והניחה בקרן זווית וכו' (אדכ"ס א). לצלוותיה של אפוליסיון מקפת צמיד פתיל וטוגה בוות ולא היה ריחו נודף (כ"י צרכיס, מ"ד צרכ"ס לט).

פְּתִיל (2), ש"י, מ"ר פתילים, פתילים, כ"י פתילה, —חבל

(1) [לפי תגקיד, המנקד צמיד בנפרד, יש לראות פתיל כת"ו המשמש לוואי לש"ע צמיד: צמיד שחוא פתיל, קשור בפתיל, לכלי, וכך ת"א: מגופת שיע מקף עלוהי, ת"י: מגופתא מחברא ביה מקף על פוטתיה, רש"י: פתיל לשון מחובר בלשון עברי וכן נפתולי אלהים נפתלתי נתחברתי עם אתותי, ע"כ, ובכוון זה גם השכעים: ὁσα ὁυτὸν δεσμὸν καταδέδεται ἐν αὐτῷ, שאין קשר (צמיד) קשור עליו, ואמנם בוולג' operculum, see ligaturam, כל"ו שאין צמיד ולא פתיל, ואף בספרי נאמר פתיל זה העורף צמיד זה הדוסק וכו' כאלו היו כאן שני שמות עצם, ובכוון זה הלכו אף כמה מן התרשים, וע"י צמיד, הערה].

(2) [אין הסלה באה במקרא כמ"י אלא כסמ' כלכר, ויתכן שעקרה פתיל, ויש מהכרים אותה עם צמיד פתיל, וע"י בהערה הקודמת].

בפתיחת השער הזה וכו' (כ"י א"ס, מ"ס, ענינס סאל ס', פתיס). שיעתיק פתיחה זאת (סד' כ' זכס"ס הלוי לסמלס). לסבה אשר זכרנו ובפתיחת החיבור (סמלס"י ליומל, צססססס). אמנם הפתיחה הוא מאמר כאשר יובן לב השומע להאזין ולהבין מה שיאמר וכו' (כ"י מקיר ליומל, כס' לוס' א ס, 17), והנה החלוקות הנזכרות תחייבנה חלוק גדול בפתיחות לפי הענינים אשר הפתיחות האלה בערכם ולוח אמר מולאו שהפתיחה היא על אחת משתי פנים אם מה שממנה כנגלה ותקרא פתיחה סתם אם מה שממנה כהעלם ותקרא פתיחה נסתרת (סאל, שס א ו, 19). — ואמר הפימן: התחתונים מפתיחת ירך נוונים ומתכלבלים ועליונים מויו הדרך שבעים ומתמלאים (מסלס צן קלוימס, מי יתסס, קלוק סס"י יס"כ). — "שם לסוג מסוגי הפיוטים הבא בפתיחת סדרה שלמה של פיוטים, כגון קינות או מליחות וע"י פתחה.

ב. **"פתיחה"** ש"י, — כמו ב. פתח: זה נוסח הפתיחה כמות' תלחא כהרא חוינא ואסיק פרו' קרמנא שר חוב דהוה לית על פלו' ומתחננו ליה בדינא לקיומי שפריה וכו' (עוסר"מ, גציס חזס לט).

ג. **"פתיחה"** ש"י, — כמו פתח, פתח: ואלה הג' הן מו"י והחלש שבהן היא הא' ונקראת אצל הערב הפתיחה ואצל העברים פתח גדול (דונס צן חמיס, ס' יליס כ). ומצאתי בדונש בשירו אשר שר טעות גדול בבנין הוה באוסרו עדי נעל רגלי ומכנסו שרדיו, ויסר הגו"ן מפתיחתו ויתן תחתיו שב"א (סס"י סלמודי מנחס, 68). כי צדרי הדבור בעברית בדרך החלוקה משיגים קסין ופתיחה ושבר (כח"י צ ס). — פתיחה קטנה, כמו פתח קטן, סגול: כי כל מלה עלי משקל הוצן שהטעם בא ממעל פתוחה בפתיחה קטנה לא תהיה נופלת על פועל כי אם על שם כמו בסר גמא וכו' (דונס על מנחס, טכס סולס, 68). כי אין דרך הלשון לומר ורוע השמן ולא ורוע שמן כי אם ורוע שמנה ורוע רוח ולא יאמר ורוע רזון ולא שת שמן בפתיחה קטנה כמותו נקוד הפסוק אשר הוא כמו כי אם אסוך שמן (סס"י סלמודי דונס, 19).

"פתיחות" ש"י, — תכונת מה שהוא פתוח: והוועה קרה והפליצות והסערה חבאים מהקדחת

בפתיחן אשר לכם והקשבתם לדבריהם ונעשו כשיריהם אצלכם. (קטעי זן מ"ה, JQR NS V 1915, עמ' 552). וקראנו הפתיחים שלכם בכל המקומות ונולדנו אתכם מאד מאד על שונאים (סס סס, עמ' 555). ובחירתנו אל ארץ יש' ארץ מולדתנו ציונו בכל מדינה ומדינה ועיר ועיר לחזים והיו קוראים הפתיחים שלכם ומנדים שונאים (תסזס זן מ"ה, זקסר תגלי לרעע"ה, רעו).

א. *פתיחה, ש"כ, — שש"ס מן פתח, פעלת המוחה
das Öffnen; ouverture; opening

פחות משבע ולא יותר משלש עשרה לפתיחת
שערים, האומר על פתיחתן אינו אומ' על
נעילתן, האו' על נעילתן אינו או' על פתיחתן
(תוספת' סוכה ד י). כי יפתח ובי יכרה, אם על
פתיחת חייב על כרייה לא כ"ש, אלא שעל
עסקי פתיחה ועל עסקי כרייה באה לו (ב"ק מט:).
עשרה דברים נבראו בע"ש בין השמשות אלו הן
באר ומן וקשת וכו' פתיחת פי האתון ופתיחת
פי הארץ לבלוע את חרשעים (ת"כ ספס' נד.). כוונת
פתיחת וכוונת פתיחת וכו' כוונת פתיחת ופתח
ה' לך וכו' (מד"כ בראש"י נ). — פתיחת הקבר, פתיחת
החם: מאומתי פתיחת הקבר, אמר אבוי משעת
שתיב על המשבר וכו' (שנח קטע). באפשר
לפתיחת הקבר בלא דם קטיפלוגי (דמס בל). —
ובהשאלה: פתיחת גדר, בקשת פתח הפרה בגדר,
בקשת סבה לבטל את הגדר: ספני פתיחת גדר
(ירוש' נדר"י טו). ובספ"א: בפתח עינים, בפתיחת
עינים, במדרשת דרכים (דש"י, בראש"י לח יד). והיה פי
ראשו, פי המעיל שבגבהו, הוא פתיחת בית
הצואר (סוף, שנוט כס לב). ופתחו שעריך תמיד וכו'
ע"ש שפתיחתן פתיחת עולם, פתיחת
תמיד (סוף, ישע' ק יא). פתיחת הובות (סוף, קט'
לג, ד"ה מכן שסוסין). אלקום וכו' וגראה בעיני
שהתיבה הזאת לשון ערבי שכל פתיחת תיבותיהן
אל (סוף, שס סג:). וז"ל דלאו קא פתח באשרי
וסיים באשרי אלא התימה מעין פתיחה וכו'
(תוס' צרכ' י). — ואמר הוי"ו: דבוק אהבת דע
ופתיחת יד ונתון תתן לך מחילך (כ"י' נד דלאוני,
לחזקוני, י). — "ובמש" הקדמה לספר: תמה הפתיחה
(מנ"י מנחם, צנף פתיחת המנחם, 11). וראוי להקדים

ההבנה ולא שמעו אל משה מקוצר רוח השננים (כ"ה)
 לכן לט"ף, הקד' שער השמים, הספר שנה ז', 96). מקצ'
 תתיות ומורך לכב וביולות הם מעלה באשה
 ובאנשים הוללות (עמנו', מחז' ח', 12). ונלאתי נשוא
 עוד מגדולות והגוראות הסובאות שם מפתיות
 של תלמידיו שאמרו וספרו בן (כ"ח מדינה, ח'י נוסס
 ג כד', 65). היא האשה אשר נתת עץ האדם בסילות
 ופתיות וכו' (רש"ט, חרנע כקוט, כוס ציד ה' ח').
 ותאמר לה חסר רב לך פתיות התלבי (אכרס
 ממו, אהנע ליון ד'). הרפי פתיות ענתה חסר (סול,
 סס יח). — ואמר המשורר: בהכנסה תעלה אל מוד
 נסיכים ותלך בין גבירים קוממיות, ולא קל בעניות
 איש תבונה ולא נכבד בעושר איש פתיות (רש
 הסגיד, בן משלי ז', הרכני, 132). וינצלו בירי פתיותם
 צבי עדים והם לא ידעו ידוע (רמז"ג, עיני סלעים,
 דוקס, 99). לחושש יצאו לילה באות ופתיות
 השבו בשעות מתאות (כאכ"ע, אוחוס אל, איגר 224).

גֶּפְלִיגְט לַאֲדָה; sol. שְׂדֵה סִתּוּחַ, שְׂדֵה מִתְּחַלָּה
 פִּתְיָה¹); labouré; ploughed land
 שְׂדֵהוּ מִשְׁר מִשְׁר מִבֵּל מִן בְּשִׁמָּה שְׁלֹשָׁה תִּלְמִים
 שְׂתִיחַ וּבִנְיָא מֵלֵא הַעוֹל הַשְּׂרוּנִי (כֹּלֵל ז' ו'). אֵלּוּ
 מִסְמְקִין לִפְתִּיחַ הַנַּחַל וְהַשְּׁלֹלִית וְכוּ' וְשְׁלֹשָׁה תִּלְמִים
 שֶׁל שְׂתִיחַ (מִסְמַקֵּי סֵפֶר ט' ט'). וְשֶׁל תְּבוּאָה בִּירֵק
 אֶחָד מֵרֹאשׁ הַשְּׂדֵה וְעַד רֹאשׁוֹ עַד רוֹחֵב שְׁלֹשָׁה
 מִסְמִים שֶׁל שְׂתִיחַ וְכוּ' וְשֶׁל תְּבוּאָה עַל רוֹחֵב שְׁלֹשָׁה
 תִּלְמִים שֶׁל שְׂתִיחַ (סֵפֶר כֹּלֵל ז' יג'). בִּיר וְנִיר וְזֶרַע
 אֶחָד בְּשְׁלֹשָׁה תִּלְמִים שֶׁל שְׂתִיחַ (כְּנִי יוֹסֵפִי יוֹסֵפִי)
 סֵפֶר ט' ט'). מִתְחִיל בְּשִׁיעוּר בֵּית רוֹבֵעַ וּמִצִּיר וְהוֹלֵךְ
 עַד שְׁלֹשָׁה תִּלְמִין שֶׁל שְׂתִיחַ (כְּנִי, סֵפֶר כֹּלֵל ז' ז').

ב. "פְּתִיחַ" (2), ט"ז, — פְּתַח חֶרֶם וְנָדָו עַל מִי שְׁאִינֹו
סוֹרֵעַ חֹבֹו וְכָדָו: וּמִכֶּם שְׁמַעְנוּ מֶה שֶׁנִּחְקַק

(1) [אולי בעקר פתח, בל' סעף בארם, ועי' א. פתח במשם' פתח שדה].

(2) [מן הארץ שבתים: כתיבין פתיחא עליוה
(צ"ק קינ:), ופירשיו: שמר שמתא. ובערוך (עכ"ל פסיפס):
ולכך נקראת פתיחא דהיא כתיבין עלה בתחילה ואח"כ
השמתא דהיא אחתתא והיא יותר חסרה ממנה.
—ובסגסום זה גם פתחא: נשאר לנו עוד לוקמים ולחכמים
חפש שמרות וכו' ואינין פיתאק בנותא ופתחא
ושמחא ונדוויא והתרה (ל"י בבלגו, ס' פסערות, 2).

מק יהיה ותחת חגורה נקשה ותחת מעשה מקשה קרחה ותחת פתיגיל' מחגרת שק כי תחת יפי (ישע' ג כד). — ובסהמ"א: ועל כן בזה החדש ישמח כל לב ויגיל, בעת הערונה ככלה לובשת פתיגיל, ועליה טבעת ועגול (כ"י מינין, סמכ' ה, 59). — ואמר המפורר: העת לשון תעמיד שרה בלב כמעשה התנית תעש, תישיש ימינה כום וידה מתחת פתיגיל שר לאט תעש (כמנ"ט, סמכ"ט, 37).

פתיגיל, פתי, — חכונת הפתי, חסר דעת, Torheit; foolishness; sottise: אשה כסילות המיה פתיית ובל ידעה מה (מנ"ט ע יג). — ובסהמ"א: והכסיל הפתי יחשוב הכורא ית' על דרך הנראה ממליצת הספר וכשהוא מקבל על עצמו עבודת אלהיו והוא משתלל לעשות לכבודו יש לו טענה גדולה מצד פתייותו וטעום הבנתו (כ"י ח"ת, סו"ה, סימור י). הקיצה אחי משינת פתיותך והטול על נפשך שהיא הנכבדת שבמקדונות הכורא אצלך (סס, סמכונס י). כמו שיתשבו הפתאים והמתרשלים אשר ייטב להם שישימו חסרונם ופתייותם שלמות והכמה (כ"ס ח"ס, מנ"ט ח לנב') עובתי אתכם בים הסכלות טובעים ובמיט הפתייות שוקעים (כ"י מינין, סמכ' ג, 39). והיה פתייות נסתר בשתיקתו (סס כד, 225). אשר גלה לו אוילתו והודיע לכל העולם פתייותו (סס מו, 364). שתוציא האדם ממחשך הסכלות וממאפל הפתייות לבונה החכמה (לנכנס נכ מקדלי, סמך סמכות). אמנם הפתייות דע שהוא מעוט הנסיון בעיני דרך ארץ (סול, מנ"ט נדק ללגלג יז, 103). כן מלמדים לפתאים ערמה כדי שתעקר הפתייות מלבו ויחזור לדרך האמצעית (כ"י בן נחמיה, פ"י מנ"ט ח ד). ועכשיו ברורינו זה קמו פתאים כחכבית פתייות וחסרון

חששי: וחלף דהואה מחלכך בנאות, ותחת אשר חלכו בגאווה, ראב"ע: חלוק דק מרוקם יושם על כל המלכושים. רד"ק כפרושו: חגורה משי רחבה; ובסמ"ש: לבוש שלכושין אותו לכבוד ולתארת. ורב המפרשים ראו בפתיגיל מלה מרכבת במקום פתול-גיל וכדו'. אבל כנראה מנה קדום לפנינו, שאול כנראה מלשון אחרת, ואולי יש לזהותה עם היווני, ποικίλος מרקם ומגון, כמבטא ποικίλος, כמו πόλις - πόλις זכריו'. ולוי במלון התרגומים מוצא קרבה בין פתיגיל לארמית, פתגא, כמשמ' לבוש, כנר].

כזית מן המת פתחו במטה והמת פתחו בארבעה טעמים להציל הטומאה על הפתחים, אבל להוציא הטומאה כסותה טפה (סמכ' ג ו). ביב שהוא קמור תחת הבית יש כסותה טפה ויש ביציאתו כסותה טפה, טומאה בתוכו הבית מהור וכו' (סס סס ו). היתה (כוורת) מפלאת את כל הבית ואין בינה לבין הקורות כסותה טפה, טומאה בתוכה הבית טמא וכו' (סס ע ט). חלון שהיה לאויר שיעורה מלא מקרה, בנה בית הוצה לה שיעורה כסותה טפה, נתן את התקרה באמצע החלון התחתון כסותה טפה והעליון מלא מקרה (סס יג ז). כלים שבינו לבין הארץ ושבינו לבין הכותל ושבינו לבין הקורות אם יש שם פותי טפה טמאין ואם לא מהורין (מוקפת' סס ס). היתה (קדרה) נתונה על גבי שתי יתדות טבחין משוכה היסנה כסותי טפה אינה מצלת כפחות מטפה, ר' עקיבא אומר מצלת ותכמים אומרים אינה מצלת (סס ס ו ד). קורה שהיא נתונה מכותל לכותל וקדרה בה, אין מיה לקורה פותי טפה הרי זו מצלת, אם יש בין מיה לקורה פותי טפה אינה מצלת (סס סס ו). (פיהם של קנקנים) כלפי הטומאות מצילות עד שיהא במיהן פותי טפה (סס סס ז ד). מחצלת אף על פי שלא הפרה ולא חשב עליה ואין בינה לארץ פותי טפה הרי זו מצלת, ואם יש בינה לארץ פותי טפה אינה מצלת (סס סס ז). אם אין פי העליונה לקורות פותי טפה ובין שוליה התחתונה לארץ פותי טפה טומאה בתוכה הבית טמא (סס סס יג). הווי מביא את הטומאה בכל שהוא, חגורה והגבולית כסותה טפה (ירמ' סנ"ט ג ס). מסתכל הייתי כמעשה בראשית ואין בין מים העליונים למים התחתונים אלא כמלא פותי טפה (צן זמל, סס מנ"ט ז ח). — ובסהמ"א: אם יש בה (בארבה) כסותה טפה וטומאה בבית אף העליונה טמאה (כמנ"ט, עומלס חט עז ד).

פתיגיל¹, פתי, — בגד תארת, Prunkgewand; de parade; gorgeous dress והיה תחת בשם

¹ [הוראת המלה, כנד תארת של נשים וכדו', יוצאת בקרוב מחוך הענין, אך כל התרגומים המלה ופרושיה אינם אלא בנחוש. כך השבעים: χιτώνος τοῦ μεσσοσφύρουσ, לבוש משבץ פרפור; וולג': fascia pectorali, חגורה חזה; ות"י, בתרגום

סתחון מה לבאי העולם לומר מעשים מקולקלים
היו בהם כסתר לפיכך סתו (סס סס קלז). כדי שלא
ליתן סתחון מה לבאי העולם לומר הרי שבר כל
המצות, אלא אם בחקתי תלכו וכו' ונתתי נשימכם
בעתם (סס דבר' מז). שלא ליתן סתחון מה
לרשעים לומר כל זמן שאנו חוטאים לפנינו אנו
מצטערים לפניו (סס סס סס). עריון יש לי סתחון
מה עליך שאוציא ממך את מעותי שכבר שקעה
הם וגשמים ברשותי ירדו (תענ' כ). לא עשו ישראל את
העגל אלא ליתן סתחון מה לבעלי תשובה (יכניל,
ע"ז ד:). למה לא (נכרא העולם) באלהיך שלא ליתן
סתחון מה למינין לומר היאך העולם יכול לעמוד
שהוא נכרא בלשון ארורה (עזרא כלאס' ח). אני עתיד
לעשות אתכם לחן בעיני מצרים כדי שישאלו וילכו
מלאים כדי שלא יהא סתחון מה לאברהם לומר
ועבדום וענו אותם קיום בהם, ואחרי כן יצאו כרכוש
גדול לא קיום בהם (סס שמוס ג). לא תלכו לאכול
בסעודתו של אחשוורוש שלא חומין אתכם כי אם
ללמד עליכם קמיגוריא כדי שיהיה סתחון מה עם
פרת הרין לקשרג עליכם לפני הקביה (סס חסרה, חס
על המלך טוב). אם תשתק עכשיו שלא ללמד מניגוריא
על אומתך מוסר לשתוק לעתיד לבא ואין לך
סתחון מה למה שאת יכולה לעשות טובה מימך
ולא עשית (סס סס, כי אם ססס סססס). אמר איוב
אם לא עשיתי כן יתמו דברי ואל יהי לי סתחון
מה לומר לפניך בערתי הקדש מן הבית (ססיק' ר"כ,
עשר ססס, כזכר, לח:). — ובספ' סס: אם היו סני
האחד (מן הכרובים) נגד העם וסני האחד אל
אחיו היה סתחון מה לבעל דין לומר שנעשה
לשם יראה, עכשיו כשפני שניהם איש אל אחיו וכו'
ידוע כי לא היה שם רק סני (ססוקי ע"ס, ססס
כס כ). — "סתחון הדברים, מלה או מלים הבאות
אך לשם פתיחת השיחה: טעם אינה סתחון
הדברים, והלא כן אי הכל אחיך וכו' (כלאס',
כלאס' ג ע), — "שם מלאך: ובסתח הזה מבינים
יש שני מלאכים האחד שמו סתחון והשני שמו
סנרון (כססס: כי יקצק חלחלי, עק המלך, קס). ואלו
הנקודות הם אסונים סועלים סעולתם ולפי כוונת
הסתכלל או הסועל כה סתחון שהוא שומר סתח
המלך בעולם היצירה (סס קעז:).

לוא' והשבר לוי' (סס ד ג). ממה שחקרו עליו
האחרונים ואמרו זו היא צורת הקמצה וזו היא צורת
הסתחת וכו' (הוכים סקולס, דכנכונ, 58). וכן כל
לשון אכילה, אם בשלש נקודות סעולה, בסתחה
מלולה, בלי לשון כלולה (סס 67).

סתחה, ס"י, מ"ר פתחת, — חרב סתוחה ושלופה¹,
(gezücktes) Schwert; épée (tirée); (drawn)
sword: חלקו מחמת סיו וקרב לבו רכו דבריו משמן
והמה פתחת (ססל' סס כב).

סתחון, או סתחון, ס"י, סמ' פתחון, — א) סעלת
הנחות, פתחון מה: למען תזכרי ובשת ולא
יהיה לך עוד פתחון מה מפני כלמתך (יסוק' יו סג).
ביום ההוא אצמח קרן לבית ישראל ולך אתן פתחון
מה בתוכם (סס כע כח). — *ובמשמ' הרין והתנצלות
ומענה, Ausrede; excuse, subterfuge; pretext, סס
excuse: כל מקום שנאמר קרבן אמור ביו"ד ה"א
שלא ליתן סתחון מה למינין לרדות (כ' יוס', ססס
יכ, דינכרל דכנס, ססססס ג). ג' כחרים הם כתר
תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, כתר כהונה וכה
אהרן וגשל, כתר מלכות וכה דוד וגשל, הרי כתר
תורה מונח כדי שלא יתן סתחון מה לבאי העולם
לומר אילו היה כתר מלכות וכתר כהונה מונחים
הייתי ווכה כהן וגשל, הרי כתר תורה מונח לכל
באי העולם: וכו' (סססי ססס' קס). שלא יהיה

¹ [כך בצדק מנחם, ריב"ג, וראב"ע האומר:
חרבות לשויות או שלופות כמו חרב סתחו רשעים,
ע"כ. והוא מן א. סתח הסמש' גם באשור' במשמ'
שליפת חרב. ולא צדק רד"ק המחבר את המלה עם ב.
סתח במשמ' פתחתי חותם. ובמשמ' חרב בארו גם ואת
ארץ נמרד פתחתה (מ"כ ס ס), ובאמור בהערה לערך
פתח יתכן שכאן צורה מרחבת פתחת במשמ' של
פתחה.

ואמנם התרגומים חקדומים תרגמו פתחת
במשמ' חניתות ורמחים ולא חרבות. כך השבעים:
βολίδες; הארמי: מורנין (לא מוריון כנ"א), מ"ר
של מורניתא, חנית רמה; וולג': iacula.
ובדרך אחרת הלך רש"י ואחרים אחריו, וז"ל:
מנחם סתח לשון חרבות וכו' ואומר אני לשון קללה
הוא כלשון ארמי כדאמר כתב אסופר סתחא עליה
והוא שער שטתא, ע"כ. וזאת כפרושו בתלמוד (כ"ס לח:).

פתח, פתח מפתח, ע"י פתי.

* פתח, ח"י — כמו פתוח, שלם כראיתו, הולאה בעיניו : מוקח שנחחרש והור ונתפסק, פיתח (1)

שנסתמה וחור ונתפתח, שפוי ונשתמה וחור ונשתמה כשר (משנכס ציכוס גיע' צ ו). היה יודע לו כעדות עד שלא נעשה חתנו ונעשה חתנו, פיקח ונחחרש פיתח (2) ונסתמא (3) שפוי ונשתמה פסול (צ' צ קכח).

* פתח, (4) פתחא, ט"י — כמו פתח, שם חנועה מחנועות הלשון : שם הנקודות קטצה

פתח צרי סגול חלב שרק חק (דקדוקי העצמים לזן אשכ ס' י, ע"י 12). ולמטה טמנה קטצה והיא במצב הגדול כמחצה ולמטה טמנה פתח להריצה ואי במצב האמצעי למליצה (ס' ס' לו, ע"י 84). והקלה שבשלושתם (בשלוש אותיות אהוי) היא הא הנחה הנקראת בלשוננו פתח גדול נסתר שחננע וזו הפתח או החנועה כמו שתקרא אותה אינה כי אם אויר יוצא מן הקריאה (כ' ילקח מישכילי, שרש ס' יליכס בקונטרס המוקדם של זן אשכ לדוקס). כמו וילך ויאמר וזקנתי ותשברנה וכו' ומפני שקשה להעתיק השבר אל פתחא גדולה (5). מבלי גלגול, אבל העתיקות אל פתח (כ"י ח"ט, כוזי צ ס). מבלי פסק שהיה שמור בלככות בפתחא והקסין והשבר והנטיה והשו"א והעצמים בלב הכהנים (ס' ג לח). שאין מדברים באות מהאותיות בעוד שלא תמצא אלה ר"ל הפתחא לאלף והחא והקסין לוי"ו

זה גם השכעים (δύλωσις, באור) ; אך התרגום הארמי (גליף דברוך ינחר חשיכיא) הבין את חשם מן ב. פתח כלשון חקיקה וכתובה, ואולי כך נכון, ובמחמ"א השתמשו במלה כפרוש רש"י ביהוד בצרוף פתח דכר במשט' הקדמה קצרה לספר.

(1) [כך במשנה שכירוש' ובמדרב"ם וכך כהלכות מסוקות, 49 ; בדפוסים המשוניות ובכבלי : פתוח, וע"י א. פתח.]

(2) [במקום אחר (עכ"י יו) : פתוח, ובהלכות מסוקות לתלמידיו רב יהודאי גאון, ע"י 49 : פתח.] (3) [בכ"י מינכן : פקח ונסתמא פתח ונחחרש, וע"י ד"ס.]

(4) [ע"י הערב' פתחא a והארמ' פתחא.]

(5) [כן אף במקור : פתחא ככרי, הוננה במקום זה כנראה לקסין גדול, וצ"ע.]

(a) فتح

והיה רוצה ראובן שלא יניח פתח לטוען (משו' הגלוי ס' קלז, זים חלמוד ס' 253). — ב) *פתח במשט' רחם האשה, פתח פתוח, רחם של אשה בעולה, ופתח בעול, של בתולה : ותחת פתיגול מחגורת שק, פתחים חמבימים לירי גילה יהיו לפתחות שק (כזה נר עולא, סנה קנ). וה' פתחן יערה וכו' שנעשו פתחיהן כיצר (כז לו שוולא, סס סס). בנתיבנו כוונות, אלו בחולות ישראל שאוגדות פתחיהן לבעליהן (כז, סס' סז). על ידי שבא (יהויקים) על אמו ועל בלחו ועל אשת אביו דא"ר יוחנן, בללו של דבר בפתח שיוצא בו נכנס (מד"ר ייקרא יט). וע"י א. פתח — ובמשל : החרר לפניו מן הפרוודור, העלייה נחונה על גבי החרר עד חצי פרוודור ופיתחה של עלייה פתוח לפרוודור (שוולא, יכוס' כזס ז ד). — ובמחמ"א : ומה הפרש בין כחור לנשו, נשו ביון דגמיר לה למילתא ידע בין פתח פתוח לשאינו פתוח ומפיו, כחור כיון דלא גסיב ליה כלל לא ידע בין פתח פתוח לפתח שאינו פתוח ולא מהימן (ס'ס' הגלוי' ען סגני' ג, בינלזוכה, 160). קטורה זו הגר ונקראה קטורה שנאים מעשיה בקטרת ושקשרה פתחה (1) שלא נודוונה לאדם מיום שפרשה מאברהם (כ"י, נלש' כח ח). אינו יכול למעון מענת בתולים בין שאומרת שבא עליה מן האירוסין בין שאומרת פתח נעול מצא (מוס' כחז"י ע' ד"ס חזל גליל). — *פתח נדה, התחלת נדותה של האשה הנדה, היום שבו היא מתחילה לספר את ימי הטמאה (2) ; קינין ופתחיה נדה הן חן גופי הלבבות (כ"ל זן סקאל, חז"י ג יח). אין פתח בטועה פתוח משבעה ולא יחר על י"ו (עכ"י צ ח). טועה שאמרה יום אחד טמא ראיתי, פתחה שבעה עשר וכו' (ח"כ, נגלי סס ח).

* פתח, ט"ז : פתח דברוך יאיר מבין פתיים (סהל' קיע קל).

(1) [ע"י לשון המדר' : ולמה נקרא שמה קטורה, שהיתה קטורה כנור (סנה' ס' סס' ס). ודרש קטורה מארמ', קטר—קשר.]

(2) [רמב"ם (ט' המצ' עכ"י צ ח) : ופתח נקרא הזמן שהאשה עומדת אחר שפסק הדם ואז תבוא ווסת שנית.]

(3) [לב המפרשים בארו מן א פתח, כלשון פתחה והתחלת (כ"י : תחילת דניד), שאמנם אינה במקום אחר במקרא, או כפתחון פה (כל"ז ע), ומעין

קרקע עד שבא אדם הראשון ובקש עליהם רחמים וירדו גשמים וצמחו (כנ חסי, חולי סג:). — *ושאל אדם על הפתחים או חור, כנב על הפתחים, הלך מפתח לפתח: מי שמח והניח בנים ובנות ובו' נכסים מעושין הכנות ויונו והבנים ישאלו⁽¹⁾ על הפתחים (צ"צ ע ח). המסבבין על הפתחים אין נוקקין להן לכל דבר (ירוש' סהס ס ז). אלמנה גיוונת והבת תשאל על הפתחים (כסוב' מג.). משל לבן מלכים שקלקל עם א' מן השפחות כיוון ששמע המלך שרדו והוציאו חוץ לפלשין והיה מחור על פתחיהן של שפחות ולא היו מקבלות אותו (מד"כ צלחש' עו). אילו תרגלתי של אחר מהם אברה היה מחויר עליה כמה פתחים להביאה (צסס כ' חגל, סס סס נד). ועי' חור, סכב, — *וסתם את הפתח בפניו, בהשאל, נעל בפני עצמו את הדלת עד שאין שוכרים אותו כפועל: מלמדים את האדם שלא יחא רעבתן ויהא סותם את הפתח בפניו (צ"מ ז ס). — *ומצא פתח להכנס בו, מצא אפשרות והזדמנות ופתחון פה: מתוך דבריה (של חוה) מצא (הנחש) פתח להכנס בו, אמר לה אין צווי זה אלא עין רעה (סדר"ח יג). — ומצא הנודר או הנויר פתח לנדרו, מצא אפשרות להתיר נדר לעצמו וכדו': יודע אני שיש גוירים אבל איני יודע שהנויר אסור לשחות ויין וליטמא למתים, ר' שמעון אומ' אין לך פתח גדול מזה (סופס' גזירי ג ג). כל הנדרים צריכין פתח מסקום אחר ואילו פתחן בצדן (ירוש' נדר' ג ח). אפילו בסתם נמי ימתין שמא ימצא פתח לנדרו (כסוב' קא:). למאה והמשין (גוירים) מצא להם (שמעון בן שטח) פתח ומאה והמשין לא מצא פתח (מד"כ צלחש' חא). — *ופתח פתח במשם' נתן אפשרות: אסר (משה) לפניו רבש"ע אתה פתחת לי פתח שאעמוד ואתפלל על בניך, עמדתי והתפללתי עליהם ושמעת תפילתי וסלחת לעוונם (פסרי דבר' כז). — *וסתם פתח של תשובה וכדו': מלמד שפתח להן הקב"ה פתח של תשובה (כ' חגל נד כסגל, מד"כ צלחש' נח). פתחו לי פתח אחר של תשובה בחורה של מחט ואני מותח לכם פתחים שיהיו עגלות

⁽¹⁾ [במקום אחר (כסוב' יג יג): יחורו על הפתחים].

וקרניות נכנסות בו (סס סס"ט, חני ישנס). — *ובחשאלה לדבר מעמיק ומרחיק, הבעת דברים שאין הסה יכול לאמרם: זה הפתח פתוח עד התהום שנאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד (כ' חלגזר, סס קס"ה, חס סכג). שמנין שמבקש פתח של פרשה ואינו מוצא, שנאמר כסו פניו חרולים (מד"כ דבר' סגלס, 119). — ובסחמ"א: יודע היה, אלא ליתן לה פתח ליכנס עמה בדברים (רס"י, צלחש' יו ח). בכל אשר הולך ובא היה לבו לזכותו של אותו אדם ובאין לו פתחי זכיות ואומר בלבו הלואי וישעין כך וכך ויוצא בדיון (סול, כסוב' כס: ד"ס צס"י דח"ז). ומתלחשים עם הדיינין לפתוח להם פתח בזכותו של זה ובזכותו של זה (סול, סוב' מו: ד"ס לוסש'). ומי שבא והתיר דב"ו במצרים לא יפה עשה כי אפילו יהיה מותר פתח הוא לכסה קלקלות (כ"י צלגזר, ספר העיסים, ערני סחמ"א ח). קושרת אשה מסתחי החלוק אף על פי שיש לו שני פתחים (רמב"ם שם יג). וזו שהוא סובב את כל הבית ואוכל בפתח משה מביא את הטמאה, היה אוכל בפתח פחות מטמא וטמאה בבית כלים שתחתיו טמאין (סול, טומאס מע"ז ג). והאי שקוף יש לפרש בשל פתח או בשל חלון (כ"ש, נגעי יד ד). גולן הבא לעשות תשובה ולתתור הגולה אסרו חכמים אין מקבלין מסגור ברו לפתוח לו פתח לדרכי תשובה (טומ"מ ססו חא). ועכשיו היה דבר משה בתפלתו שאם יגיע ענשם לכך יהיה פתח לאומות החולקים שאין העם חלק סבת הסבות ית' (כ"מ חלגזר, סגילי חמונס ס). ידו תקיפה שהיה יושב בפתח אדוני הארץ (שלל יעזר, קמס). סגור פתחך ושבת שבגך (סס רסו). — ואמר השיטן: ומי יפתח סגור פתח בכל מעוה סגרתיהו (יבול לסדרו, חסנה לססס, סגס: מלויכס, וונקק, כ"י צכ"ט מו'). — ואמר המשוור: אל תתמה על רחב תכל גם תתהלל בפתחיה כי שם חרב מות תרעה כל שוכן בה בפתחיה (רמב"ע, סרסס ח, 68). — "עשה פתח לדבר: וירצו עכשיו יורשי יעקב זה להשביע ללאה זו ויעשו פתח לדבר לפי שכתב בצוואתו יעשו ב"ד מה שיראו (ססו חגל' כ, ציס סלמו' ס, 254). — "פתח הבנת דבר: ופתח הבנת כלם תמצאנה בזה הפרק (כוס סן ס). — "וחנית פתח לסוען: ורוצח לוי ליתן לאחיותיו מה שפסקו להם בלב שלם

על גבי פיתחו של חבירו (כ' מליק, סס ז"ז ז'ד).
 ויתום השלחין הנמכרין על פתחי מרחצאות אסורין
 באכילה ומוחרין בהנאה (סס ע"ז ד ס). כתי ברין
 שפתחיהם לפנים וחללן לחוץ או פתחיהן
 לחוץ וחללן לפנים בית שמאי אימרים אין סודין
 בהם מעשר שני כאלו הם בפנים (סס עכ"ז ס עו).
 וגלח הנזיר פתח אהל מועד, הא אין שם פתח
 פתוח לא היה מגלח (ספרי צמד' לט). אי זו היא
 חצר, תני רבי ושמעאל כל שהשומר יושב על
 פיתחה ושמר (יב"ט' מעש' ג ו). איסקופה שלפני
 הפתח, אחרים אומרים כל זמן שהפתח פתוח
 כולה כלפנים (סס שבת ח ע). לעולם יכנס אדם שני
 פתחים בבית הכנסת (כ"ט סדל, ככ"ט ס). כל
 הנותן שלום לחבירו קודם שיחלל כאילו עשאו
 כמה וכמו תרגמה רבי אבא במשבים לפתחו (סס
 יד). כל פתח שאינו עשוי להכניס ולתוציא אינו
 פתח (שבת קמ"ו). משל לפלגין גדולה שהיה לו
 פתחין הרבה שכל מי שהיה נכנס לתוכה היה
 מועה, מה עשה סקה אחר נשל מקעת של גמי
 וקשרה כנגד הפתח ונכנס דרך המקעת ויצא דרך
 המקעת (כ"ט נסמן, מד"כ זכא"ט יז). מלמד שחלת (חמר)
 עיניה בפתח שכל העינים תלויות בו ואמרה יהי
 רצון מלפניך ה' אלהי שלא יצא מן הבית הזה ירקנית
 (כ' חגי, סס סס עה). — ובמליצה: לבן של ראשונים
 כפתחו של אולם ושל אחרונים כפתחו
 של היכל ואנו כמלא מחש מירקות (כ' יוסמן, עיכוי)
 (ג). — *פתח בית דין כמו שער בית דין: אם היתה
 עיר של גוים סוקלין אותה על פתח בית דין
 (יב"ט' כחז"ל ד ס). — *פתח בית אב במשמי' דין
 הוצאה אל פתח בית האב לשם סקילה: הגיורת
 שנתגיירה בתה עמה וזנתה הרי זו בחנק, אין לה
 לא פתח בית אביה ולא מאה סלע, היתה חורחה
 שלא בקדושה ולידתה בקדושה הרי זו בסקילה ואין לה
 לא פתח בית האב ולא מאה סלע, היתה חורחה
 ולידתה בקדושה הרי היא כבת ישראל לכל דבריה, יש לה
 אב ואין לה פתח בית האב, יש לה פתח בית האב
 ואין לה אב הרי זו בסקילה (כחז"ל ד ג). — *ובשאלה,
 לא עבר על פתחה של תורה, לא למד: ניכר הוא זה
 שלא עבר על פיתח של תורה (יב"ט' שבת ז ע).
 — פתח קרקע: שיצאו דשאים ועמרו על פתח

עלותה מארץ מצרים (סו"ט' ז יו-יז). אם נפתח לבי
 על אשה ועל פתח רעי ארבעתי (לויז לט ט). כי
 אערקן המון רבה וכו' משפחות יחתי ואדם ולא
 אצא פתח (סס עט לד). הדודאים נתנו ריה ועל
 פתחיהן כל מגדים חרשים גם ישנים דודי צפנתי לך
 (ש"ס ז יד). — פתח המערה: ויהי כשמע אליהו וילט
 סניו באדרתו ויצא ויעמד פתח המערה ונתנה אליו קול
 (מ"א יע יג). — פתחי עולם, שערי השמים (1): שאו
 שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך
 הכבוד (ספ"ט כד ז). — ופתחי ארץ: ורעו את ארץ
 אשור בחרב ואת ארץ נמרוד בפתחיה (2) והציל
 מאשור כי יבוא בארצנו וכי ידרך בגבולנו
 (ויכ"ס ס). — פתחי הפה, השפתים: אל תאמינו
 ברע אל תבטחו באלוף משכנת חיקך שמר פתחי
 סוך (סס ז ט). — ובתו"ס: כל הפתחים והשערים שהיו
 שם גובהן עשרים אמה ורחבן עשר אמות חוץ משל
 אולם, כל הפתחים שהיו שם היו להן דלתות חוץ
 משל אולם (מזוז' ג). עיר של רבים שהרבה ונשתירו
 בו גודריות גבוהות עשרה טפחים אף על פי שאין
 צורות פתחיה ניכרין הרי זה מתעברת להיות
 בעיר (מוספ' עירוב' ז ד). פיתחי גינות שיש להן
 בית שער מבפנים פותחין ונועלין בהן מבפנים (סס
 שם י ח). הפתח הפתוח למרפסת אין לו אלא
 ארבע אמות (סס ז"ט יא יז). לא יפתח אדם פתח

לפתח תקות, כל' עד פתח הבית, בעל תקות חוט
 השני בכלל, כרמו למספר ביהוש' (ז יח-כח). ושים
 לב שאין תקות במשמי' זו חוט או פתיל בלבד כי אם
 גם כנוי ליריעת האהל, ולאהל או לבית כלו, וכן
 אומר איוב (יז יג וכו'): אם אֶקֶה (כל' אמתה, אכנה)
 שאול בתי בחשך רפדתי יצועי וכו' ואיה אסו תקותי
 (כל' בתי אשר קויתי) ותקותי (במובן הרגיל) מי
 ישורנה, בשחוק מלים של תקוה בשתי משמעויות
 (ע"י טוכטניכ, ס' לויז, עמ' 584). ואפשר שמסורת הספור
 שלפני הושע היתה שונה מקצת מזו שנשמרה לנו בס'
 יהושע.]

(1) הכונה לשערי השמים, ועל כן: שאו
 שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם, כי שערי השמים
 נפתחים למעלה.]

(2) [אמנם נראה, כדעת רבים, שכאן מלה במשמי'
 פתחות, חרבות, ואולי יש להכיר כאן צורה מיוחדת
 פתחיה במשמי' פתחה, חרב.]

כסאו מלבושם בגדים בגרן פתח שער שטרון (סס כג י). וארבעה אנשים היו מצרעים פתח השער (מ"ג זג). ואנו ואכלו פתחיה (1) ונקתה לארץ תשב (שע"ג כ). על הר נשפה שאו נס הריטו קול להם הניפו יד ויבאו פתחי גדיכים (סס יג ז). ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלם ועל כל חומתיה סביב ועל כל ערי יחודה (יכ"ז ח יס). ותשא אותי רוח בין הארץ ובין השמים ותבא אתי ירושלמה במראות אלהים אל פתח שער הפנימית הפונה צפונה (יחזק' ח ג). ויבא אתי אל פתח החצר (סס סס ז). ואחרת בקיר והנה פתח אחר (סס סס ח). ויסד את השער מגג התא לגגו רחב עשרים וחמש אמות פתח גדר פתח (סס מ יג). כראש המיות תקרא (החכמה) פתחתי שערים בעיר אמריה תאמר (נעלי ח כח). הרחק מעלית דרךך ואל תקרב אל פתח ביתה (סס ס ס). הלא חכמה תקרא וכו'. ליד שערים לפי קרת מכוא פתחים תרנה (סס ס ח-ג). אהב פשע אהב מצה סגביה פתחו (2) מבקש שבר (סס יז יט). לכן הנה אנכי מפתיה והלכתיה המדברת ודברתי על לבך ונתתי לה את כרמיה משם ואת עמק עכור לפתח תקוה (3) וענתה שמה כימי נעוריה וכוים

תמנתה (סס למ יד). ועשית מסך לפתח האהל (שמות כו לו). ואת אהרן ואת בניו תקריב אל פתח אהל מועד ורחצת אתם במים (סס כט ד). ואכל אהרן ובניו את בשר האיל ואת הלחם אשר בסל פתח אהל מועד (סס סס לב). ונתתה את מזבח העלה לפני פתח משכן אהל מועד (סס מ ו). ויצא הכהן מן הבית אל פתח הבית (ויקני יד לב). וקלעי החצר ואת מסך פתח החצר אשר על המשכן ועל המזבח סביב (צנז"ג ג כו). ואת קלעי החצר ואת מסך פתח שער החצר אשר על המשכן ועל המזבח סביב (סס ד כו). ורתן ואבירים ויצאו נצבים פתח אהליהם (סס יו כז). והוציאו את הנער אל פתח בית אביה וסקלוה אנשי עירה באבנים ומהה (דנ"ג כג כח). ויורידו את נבלתו מן העץ וישליכו אותה אל פתח שער העיר (יסוס' ח כט). ונס (הרוצח) אל אחת מהערים האלה ועמד פתח שער העיר ודבר באזני זקני העיר. והוא את דבריו (סס כ ד). ויורדחו אבימלך וינס מפניו ויפלו חללים רבים עד פתח השער (שפט' ט מ). ויבא אבימלך עד המגדל וילחם בו ויגש עד פתח המגדל לשרפו באש (סס סס כז). ותבא האשה לפנות הבקר ותפל פתח בית האיש אשר אדוניה ישם עד האור (סס יט כו). פתח הצלע התיכנה אל כתף הבית הימנית (מ"א ו ס). ואת פתח הדביר עשה דלתות עצי שמן (סס סס לח). וכן עשה לפתח ההיכל (סס סס לג). וכל הפתחים והמוות דבעים שקף (סס ז ס). והיה כשמע אתיהו את קול רגליה באה בפתח ויאמר באי אשת ירבעם (סס יז ו). ויקם וילך צרפתה ויבא אל פתח העיר והנה שם אשה אלמנה מקששת עצים (סס יז י). ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה ישיבים איש על

בעינים) כשם מקום *πρὸς ταῖς πύλαις Αἰνάν* ואחריהם הלכו רב החדשים המוהים את המקום עם העינים (ישע"י יב לד). אבל לא כך המסרת העברית. ת"א: בפרשות עיינין, ובגראה כונתו כמו ת"י: בפרשת אורחין דכל עיינין מסתכלין תמן, ובפס' כא: בקבות עיינין על אורחא; ולפי זה אף וולג': *in bivio itineris*, וכן בפס' בא. ורש"י כותב: בפתיחת עינים בפרשת דרכים שעל דרך תמנתה, ורבותינו דרשו בפתחו של אברהם אבינו שכל עינים מצפות לראותו, ע"כ; וראב"ע: שם מקום, ויש אומרים כי שני מעינות מים היו בדרך ויש להם כרמות פתח ומשם יעבור יהודה בשובו אל מקומו. ורד"ק בס' השרשים: בפתח שהוא בגלוי ובפרהסיא שהיו עוברים ושבים דרך שם כמו שאמר על הדרך, ע"כ.]

1. [הכונה כנראה: בפתחיה, כל' בשעריה (ובן רש"י: ככל שעריה יהא הספד), בהבלעת הפה, והיו שראו פתח כאן ובכמה מקומות אחרים במש"י שדה פתוח (ע"י א. פתח), ואינו נראה.]

2. [יש מבארים על מפתח הפה, בגון רש"י: מדבר בגאווה וכו', ראב"ע: רמו למפתח שפתים וכו', אך עקר התמונה לשער הבית.]

3. [התרגומים הקדומים והמפרשים, ראשונים ואחרונים, תרגמו ופרשו בדרוש: אהפך את עמק עכור לפתיחת תקוה טובה; כן השבעים: *διανοίξαι σύνθησον*. וולג': *ad aperiendam spem*; ת"י: לתחמורי נפש. רש"י: שמתוך אותן צרות תתן לך לשוב אלי, וכדו', ואולם אין כונת הפסוק אלא שיהיו ישראל לחיות עוד פעם את מסע המדבר ואת עליותם לארץ; והלכתיה המדבר וכו' וענתה (מלשון עניו וסבל) שמה כימי נעוריה וכוים עלוהה מאדץ מצרים. וכדגמות של הנעשה אז והעתיד להעשות שוב גובר: ונתתי לה את כרמיה משם ואת עמק עכור לפתח תקוה; וברורה הדגמה: את עמק עכור, את מעשה עכן המספר ביהוש' ו; ורמו לאותו ענין הוא גם: ונתתי לה את כרמיה משם, שכונתו בחלקה אחרת של האותיות: את כרמי תמשם, כל' את עכן כן כרמי אשר השפתיהו ושמתיו לשמה. ורגמה נוספת היא: ונתתי לה וכו' את עמק עכור

אם בקמץ נכרים ואם בפתח נאמרים (דקדוקי סעעמס לזן אשר סי' ג עמ' 6). וקמץ ופתח וחלם ומגל וחרק וצרו ושרק (גוף סעכני של פי' ילידה לרשע"ג). ודע כי הקמץ והפתח הכר גדול הן כי הרשים קמץ חדש ותרשים פתח לשון חידוש (דונס, מסו' על רשע"ג, 2). והכריתן קמץ חטף ושמו מקמץ פתח ומהאות חתונה נע ומהנע חונה (מסו' סלמידי מנחם, 20). אין לך לומר פתח בשום אות אלא א"ב אל"ף או ה' סמוכין לו או ע"פ הנקודה שתחתיה והוא באה במקום אות כאילו כתוב ינאחם (רש"י, כחז' קע, ד"ה ינחם כחז'). והנכון בעיני שיאמר בכמו הצר הפר הרע כי הפתח בהם במקום הצירי (הקדמה, 41). אך וילף וקשברנה מפני שקשה להעתיק השבר אל פתחא גדולה מבלי גלגול אבל העתיקוהו אל פת"ח (כחז' 3 פ). ושמירת כל נכרי מקמץ ופת"ח וצירי' ומגול' יוצא מן ההקשה (פס גל). והנקוד על הרוב מורה על הנבלעות מהאותיות ועל ההנחות כמו הצירי והסגול והפתח והקמץ (רש"ט פלקירא, כלשים סכמה, 28). והוא פתח והוא פותח הפה ומניף הלשון למטה (סוכים פקירא, דרכנזכ, 56). וכן ומשקל הכסף והזהב ראוי לפתח שהוא מצורף (פס, 58). — ויז' פתחים, פתחין, פן תשחת הלשון ויבטלו קמוציה ופתחיה ושעמיה ודקדוקיה (מסו' סלמידי מנחם, 27). ואודיע בקצת אודות קמצין ופתחין וקמץ חטף (פס, 52). ולמדתי על מקומות הקמצין והפתחין במשפט (ספר דקדוק מר"י סיוג, דוקס, 19). ואלה הפתחים כלם נעתקים מצירי (הקדמה לריב"ג, 41). כאשר נמצא גם כן פתחים באתנח ובסוף פסוק (כחז' 3 פ). — ואמר המשורר במליצה: ראה כילי אשר ידו כסלע ולבו לעצור אותה יאמץ אנשים נוקרים ידו בפתח ואך הוא סחליף פתח בקמץ (ר"י סיוג, סוכ' ג, 397). לך הרוזנים כשוא וכו' ויד בלחך כמו שרק וידך לכל שואל כמו פתח לרלים (אלעזר בן יעקב הסגלי, דיוסף, גרודי, עמ' לד). — ופתח במשמ' סגול¹: ואם תמצא

לראשונים שקראתם בפתח דע כי הם לסגול היו קורין פתח, כמו שתמצא בפסוק בן תחלתך על קצוי ארץ שהאלף נקודה בסגול והמסורה עליו ד' פתחין באתנח (כ' מנחם מלונזנו, מאמר סליכות שגא, נשמי סידוס). — פתח גדול (פתח שלנו) ופתח קטן (סגול): ואלה הג' הן אוי' והחלש שבחן היא האי ונקראת אצל הערב הפתחה אצל העברים פתח גדול (פי' ילידה לזנוספל: דונס בן סעיס, כ). הן כהביאך דורש במשקל אמר יחיה בפתח קטן והטעם מלעיל (מסו' סלמידי מנחם, 26). ואין מן קמץ גדול ופתח גדול כי אם הנקודה הנוסלת תחת המשיכה (פס 52). ואם בא על המשקל הזה שם או פועל והיה האות השני או השלישי מהמלה תהיה אל"ף או ה"א או ח"ת או ע"ן אחת מהאותיות הגרון נהפך הפתח קטן לפתח גדול (פס 54). מעלת קמץ גדול ומעשה קמץ קטן ומפעל קמץ חטף וסלאכת פתח גדול ופתח קטן ועבודת פתח גדול חטף ופתח קטן חטף כאלה ישיג המשביל לדעת שפת יתר (ספר דקדוק מר"י סיוג, דוקס, 130). את כל אל"ף שם דבר הוא לפיכך טעמו באל"ף ונקוד בפתח קטן ואוכל שהוא פועל בגון כי כל אוכל חלב טעמו למטה בכף ונקוד קמץ קטן (רש"י, גלש' מל לב). ואין לומר בדרך שם דבר שאם כן היה נקוד בפתח קטן וטעמו למעלה (הוא, גמל' כג כא). לפיכך טעמו (של השמן) נקוד למעלה ומ"ם שלו נקוד פתח קטן לפי שהוא סוף פסוק נהפך השי"ן לינקוד בקמץ גדול (הוא, יומל' פס, ד"ה לסס). כי היה (ויאמר) בתחלה בפתח קטן והנה עלת (בסוף פסוק) מדרגה אחת להיותו בפתח גדול ודי לו (לרש"ט, לחוס, ג). הפתח הקטן מורכב מקמץ קטן¹ ופתח גדול (פס, ג:). שמו סימן פתח קטן שלש נקודות כרמות משולש בחכמת המדות (פס ט). גול שם דבר הוא וטעמו למטה ובשואו דבוק ננקד כולו בפתח קטן וטעמו למעלה (רשע"ט, קהל' ס ג, הול' ילינק). התנועות הנמצאות בלשונו הן שבע וכו' ופתח גדול ופתח קטן והוא הסגול (כ"ד יס"א, לשון לווזיס, סקל סקדס פ). אי ושמה

¹ [בנקוד העליון הקדום, הא"י והבבל, סימן אחד לפתח ולסגול, ועל כן קראו ראשונה בשם אחד, פתח, לשניהם, ואך אחר כך הבדילו בין פתח שלנו שהוא פתח גדול, לסגול פתח קטן, ושמות אלו נהגו אחר כך גם במקום שהשתמשו בנקוד הטברני המכריז בין פתח לסגול.]

¹ [כלומר הסגול ממצאו בין צירי (הנקרא קמץ קטן) ובין פתח.]

—מֵעַ, פֶּתַח, סִפְתָּה, סִפְתָּה, יִפְתָּה, יִפְתָּה, פֶּתַח, פֶּתַח, פֶּתַח—
בִּאֵן, בִּמְחַבֵּת וְכוּ', חֶרֶת וְחֶקֶת : וְלִקְחָה אֶת שְׁתֵּי
אֲבִנֵי שֹׁהַם וּפִתְחָה עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכוּ' מַעֲשֶׂה
חֶרֶשׁ אֲבֵן פִּתְחוֹי חֲתָם הִפְתָּה אֶת שְׁתֵּי הָאֲבִנִּים עַל
שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שְׁמוֹת כֵּס ע—יח), וַעֲשִׂיתָ צִיָּץ וְהָבָה
טָהוֹר וּפִתְחָה עֲלֵיו פִּתְחוֹי חֲתָם קֹדֶשׁ לַיהוָה (שֵׁם עס לו).
וּפִתְחָה עַל הַלְחָת יִדְתִּיהָ (שֵׁל הַמְכֻנָּה) וְעַל מִסְגְּרֹתֶיהָ
כְּרוּבִים אֲרִיּוֹת וַחֲמֵרָה כְּמַעַר אִישׁ וְלִיּוֹת סָבִיב (מ"א
ז לו), כִּי הִנֵּה הָאֵבֶן אֲשֶׁר נָתַחֵי לַפְּנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל אֲבֵן
אֶחָת שֶׁבַע עֵינָיִם הֵנִי סִפְתָּה פִּתְחָה (זכ"ל ג ט), וַעֲתָה
שִׁלַּח לִי אִישׁ חָכֵם לַעֲשׂוֹת בְּזִכְרִי וּבְכִסֶּף וּבְנִחְשָׁתִּי
וּבְכִדּוֹל וּבְאֲרֻגּוֹן וּכְרִמִּיל וּתְכַלֵּל וְיִדְעַ לַפְתָּה פִּתְחוֹתַי
(ד'ס"ז צ ו), וַיִּחַף אֶת הַכִּיתִּי הַקְּרוֹת הַסָּפִים וּקִירוֹתָיו
וּדְלֹתָיו וְהָבָה וּפִתְחָה כְּרוּבִים עַל הַקְּרוֹת (שֵׁם ז ו). —
וּבְחִיָּם : פִּי תַח כֶּה (בְּאִשְׁרָה) סִיּוֹתִים אֵינָה בְּשִׁילָה
(כ' לזי, יוֹשֵׁעַ ע"ז ג יח"א) — וּבְכִסְמָא : אֲמִנִּים נְבוֹנִים
בְּמִלְאָתָם נֹתְחִים בְּמִחְבּוֹת וְחוֹשְׁבִי מַחֲשָׁבוֹת מִרְקָתִי
רְקוֹתִים וּמִפְתָּחֵי פִתְחוֹתִים (כ"אצ"ע, מ"ז זי זי קק),
כִּסְמָל צ, 36), וַאֲמָרוּ בְּמַשְׁלִים, שֶׁהַלְמוֹד בִּילְדוֹת
כִּסְמָתָה עַל הָאֵבֶן וְהַלְמוֹד בִּקְנָה כְּכּוֹתֵב עַל הַחוֹל
(כ"י זי נְחִימָאשׁ, מ"י אֲנוֹת ד כס), — וְעִי' סִפְתָּה.

ע' מפתח, — פתח האבן, פתחו אותה, חקקו בה: ויעשו את אבני השפה מסכת משבצת והם מפתח פתוחי חתם על שמות בני ישראל (שמוס לע ו'). — ובסמ"א: כי משבצות הם הגופות המסותות במפתח משוכים ו"ל אשר בהם מקומות פתוחים דקו העינים מאד במעשה הצורפים (כ"ג ס"ח, סמ"א) סמ"ב ס' למו"נ). והיה לאחד מן המלכים שבצת והם והיה מסותות עליו הכבדת קום, ובשניה אדם מאריך לשבת עמו היה מראה לו המבצת ויקרא המבצת ויצא (כ"י זכרס, טעפועס י, דודוק, טז) שוח בלי ספק יורה על חכמת הצורף ושלמותו בעשותו

גבל הסובבת בחשתי זון אש בח(צ)רז הסתת חרץ זן
(פתוח הרוץ ז'ה) אש על סג פתח ז והערת חרץ אש
בתחת אכן אש על סתת חרץ זן, וכן בארמ' היהודית
פתוחא, כנראה כמלה שאולת מעברית, אך אולי כל
המלים האלה שאולות הן מאשור, ועקר צורת השרש
ביתר הלשונות היא פתח, וע' ערך פתח, הערת].

(1) [ומסתחין בה חלונות. (פרס ג ס), י"ט
משרש זה, ע"י א. פתח, סע'.]

בְּכֹרֶל שְׁחָוָה חֹמֶר רְחוֹק מְשִׁקְבֵּל הַצִּיּוֹר וְהַמְּחֹתוֹ (1)
צִיּוֹר נֶאֱמָה מִמּוֹת הַמְּחֹתוֹי חֹמֶר (כ"י אֶלֶב, עֲקִיס
ז. ב). — וְאִמֵּר הַמְּשׁוֹרֵר : סִמְדֵּר לַעֲוִלִים פִּתַּח הַנְּבִרָה
בְּצִיּוֹן הַמְּסֻתָּה אֲשֶׁר עַל מִצַּח אֶהְרֹן (לִגְנֵס מִנְסֵס מִן
הַסֶּהֱר, הַמִּלְמִידִי מִנְסֵס, XXIV), דְּמוּת שֶׁר עַל סִנִּי
אִשָּׁה מִמּוֹת הַנְּחִי בְּחֹתוֹ יוֹפִיָּה תִּנְתֵּחַ (כ"י זֶלְאֶלֶס,
שְׁטֵטְוִיס, יג, 170707), וּמִכִּיב הַחֲצֵר בִּירוֹת וְחוֹךְ
הַבִּירוֹת מִירוֹת כְּתוּרִי וְהִבְ מִמּוֹת הַיָּם, עַל הַקִּירוֹת
(כ"י חֲמִידִי חֲסִבִּי, ג, 35).

— חסד, *התפתח, התפתחו האבנים, כמו פֶּעַ' (2) שְׁמִיר
זה בוריא הוא וממשה בראשית נברא וכשנחנן
אותו על גבי האבנים מתפתחות לפניו כלות
פנינם והכרזל נבקע לפניו ואין כל דבר יכול לעמוד
לפניו (כ' יודקס, חוקט' קועה עו ט).

* **פִּתְחָהּ**, ט"ז—מי ישלמאכזר לִפְתַּח אַבְנִים וְכִדּוֹ, כְּמוֹ
מִפְתָּח: אֵפֶה בַּמִּתָּח (3) אַבְנִים בָּן, כִּיצֵד חוּמָה
 עוֹשֶׂה נוֹשֵׁל מַעוֹת מְשׁוּלָחֵי וְנוֹתֵן לְחֹצְצֵי וְלִשְׁתֵּתִין
 וְכו' (יְרוּס' סֵקל' ד' ח).

פַּתַּח, פתח 4, ט"ז, — שם אחת התנועות הקוליות בלשון העברית, ששימנה בנקוד חבבלי העליון כצורת אות עין שבוכה מעל לאות, כזה: ע , ובנקוד השבבני קו אֵ קצר מתחת לאות, כזה: אֵ , ומכאן כמו אֵ קצרה בלב הלשונות: וכל אחד (מאותיות אחת"ע) יש לו דרך בארבעה ועשרים ספרים וכו'.

(1) [דפוס' אחרים: ה פ ת ו ת, כאלו זה בינ' פֿען
במשמ' כמו פֿען, ואינו נראה.]

(2) [ואולי זה מן א. מתת.]

(3) [כבשו וכגוי': במסכת ח' , ע"י ד"ס.]

(4) [שם זה לתנועת & הקצרה נולד ראשונה במזג מסורתי בארמ', וכפי עדות הלשון הסור' צורתו

העקרית היא פתח, פתחה, וכן נמצא במספר המונים
מפתח פומא, פתיחת הפה, כבורה על כל תנועה
הקרויה אל א והמשמאת בפתיחת הפה. בערבית קבלו

כל השמות של שלש התנועות צורת הקטנה ומשקל שוה, ועל כן שם פתח a). במכתב האשכנזים, המבדיל בין פתח לקמץ ובין תיו דגושה לדפויה, רגילים לבטא פתח (נגד הדקדוק ומלעיל), והמדקקים אחרונים נוהגים לבקד פתח או פתח, אך הנובן כנראה פתח (ע')

גם דברי למברט 3-REJ Avr.-Juin 1902, עמ' 308).

(*) فتحة

משרש זה, עי' א. פתח, סע'.

בשיעור שור זכר עם נקבה יפתחו וישרדו את כל העמקים (מדר"א כח). מפתחות שמעתי שם פתחין בהם את המנעול (כ"ט, מ"ז זכ). ועושין מערכה כמין מגדל ומפתחין בה חלונות כדי שתהיה האור מלככת בהן (כמ"ס, פסד לדונס ג ז). — ואמר הפיטן: פתח הבפורים אם פתחו הביאם ותקרא במקדשים (כע"ה, ח"י"ג מלוות, קדור כע"ה, קס). — ואמר המשורר: שימי לדרך יום תפתח קשרה ותגיה מפליה ותני לציון יום אשר בכיה יפרץ כמו פרצו נחליה (כ"ט הגניד, פסד יסדתי, כדודי, 49). גם ישבו דומם ושק לא פתחו על שערי צדק אשר נסגרו (כע"ה, ג, ציני יקוהיל, כדודי, 19). ראתה בפני בי ישאו מפתח וחגר, תאגר ומי יוכל להפין, תפין ואין אגר (כע"ה, חסלי לני, איגר 70). נוקש בעול חמאך שבר עלך ביום ומסרות רשעך פתח (כ"י חרזי, הענק חוס סרט, קי סיוצל להרכני, 348). דמות שר על פני אשה מפתח, נתחיה בחוות יפיה תנחה, חסמר שערות ראשי לשונה, וקולה מוסרות לבי יפתח (כ"י זכרתי, טעטעס יצ, דודון, 141). ויפתח כפתריו רפה הסוית ויתפשט המעיל אשר עליהו (י"ג, מנלי יסודס יס, סירי י"ג ז, 88). — פתח במשמי השלים ושכלל צורתו של דבר, per; to develop — התפתח (1), — התפתח השבוי מוסריו, פתח מוסריו מעל עצמו, החיר עצמו מהם: התנערי מעצמ קומי שכי ירושלם התפתח (1) מוסרי צוארך שביה בת ציון (ישע"נ זכ ז). — *נתפתח כרסו של אדם, נפתחה ונבקעה: כל היר המרבה לברוק בגשים משובחת ובאגשים תקצין, ר' טרפון אומר תקצין על טיבורו, אמר לו הרי בריכו נתפתחת, אמר להם אף אני לא נתכוונתי אלא לכך (מקס"פ נדה ז ט). — *והחבית: נתפרסו עיגוליו נתפתחו חביותיו הרי אלו (תפועלים) לא יאכלו (ז"ז ז). — *נתפתחה העין, תתחילה לראות: לכל השרץ השורץ על הארץ, לרבות אפרוחים שלא נתפתחו עיניהם (צילס ו). — *ונתפתח העור, נעשה פקת, פתח, שלם בחוש הראיה: קבל הקטן והגדול חרש ונתפקח סומא ונתפתח שומא ונשתפה נכרי ונתגיייר מסול, אבל

פקח ונתחרש וחור ונתפקח פתח ונסתמא וחור ונתפתח שמוי ונשתפה וחור ונשתפה כשר (ניע"ז ו). ושהיו סומין עד הפרק ונשתגיע הפרק נתפתחו (מקס"פ נד"י ח יד). בחיגר שאינו יכול להתפשט וסומא שאינו יכול להתפתח (מגי"ז). כשולדה אמנו שרה כל העקרות נפקדו עמה וכל החרשים נתפקחו וכל הסומים נתפתחו (1) (כי לוי, פסיק' כ"כ, טס חסיס, צונק, קמח). — ובסמ"א גם במשמי הנפמי: והבשול הוא לחלוה דבר מקושר ויבש כמו פירות עקושין ומקושרין שמתכשלין באש ומפתחין ורכין (משו' הגל' הרכני כז, 28). ירקות השרה הן ידועין העלים שלהן בבקר מתפתחין ומתפשטין ומבין השמשות מתכווצין ונראין כסתומין (כ"ה, טסח לה:). ונראה החבל הגדול של ספינה כשמשמשין בו זמן ארוך הולך הלך וחסור עד אשר יפתח וישוב חלוש מכל חלוש (כ"י ח"ה, מו"ה, הסנסה ז). — ואמר המליץ: לגאן שמך ולנבל בעברת דון שושנה יפיה עוד טרם תפתחו עליה ופרחיה הנצו (כ"ט כדוד, סצילי מולס, סקד' ז). ובשושנה ענוגה תפתח עתה ממסגרותיך (משו' חסס ליון כט). — והתפתח האדם והדבר, הלך והתהווה ולבש צורה, sich entwickeln; se développer; to develop (פתח).

התפתחות. — סע, פתח, — שפתחו אותו, ואמר הפיטן: ערבתי מערנות כימה מקישרות בערץ, סיימתי מושבות כסיל מפותחתו בתרין (כע"ה, חלולי טסס, קדור כע"ה, טסס).

ב. פתח (2), קל לא נמצא.

(1) [ע"י גם לעיל, נסע"י].

(2) [השרש ב. פתח, במשמי' חרת באכן בסתבת ובעין, נבדל הוא כערות הלשונוה האחיות מן א. פתח, והא בערב' פתח' א], וכן כלשון מחרה בדרום ערב; ובערב' ממנו מפתח' ב), טבעת; ובאשורי' פתח (לעמט פתח, המקביל אל א. פתח העברי) במשמי' נקב, קדר, נחר (את הכהמח), פתח, חר, נקב, ואמנם אפשר שבעברית השפיעו שני השרשים זה על זה, ואף יתכן כי פתחה במשמי' חרב שיכת לב. פתח ולא. פתח. ובכתבת כנענית מגבל (סלוש, חלוד הסכסוס הפניקס, עמי' 8, מ"ס 5, ט' 8) נאמר: ופעל אנך לרבותי בעלת

(א) فتح (ב) فتحة

(1) [נך חקרי; כתיב: התפתחו].

הבהמה, החזיר את החגורה או את החבלים והקשקים מעליהם: ויבא האיש הביתה ויפתח הגמלים (בראשית כד לב), לרד לפני גוים ומחני מלכים (אפתח) (ישעי נח ח), ועתה הנה פתחתיה היום מן האוקים אשר על דרך (יכני' נ ד), כי השקיף ממרום קדשו וי' משמים אל ארץ הביט לשמע אנקת אסיר לפתח בני חטוטה (תהלי ק כ—כח), ענו בכבד רגליו ברזל באה נפשו ובני שלח מלך ויחירוהו משל עמים ויפתחוהו (שם קס יח—כ), — ג) פתח את האדמה ⁽¹⁾, חרש אותה בעמם הראשונה אחרי הגשם: הכל היום יחרש החרש לורע יפתח וישרד אדמתו (ישעי' כח כד), — ד) ובסוף ס"ט, במשם' נפעי, נפתח ⁽²⁾: גם לא שמעת גם לא ידעת גם מאז לא פתחת אונך ⁽³⁾ (שם נח ח), ופתחו שעריך חסיד יומם ולילה לא יסגרו (שם ק יח), נשכימה לברמים נראה אם פרחת חגפן פתח הסמדר הנצו הרמוגים (שם ט ז יג), — ובתנ"ך כמו קל: ועציו חיו מסודרים שם עצי ארוים וארנים וברושים ועצי תאנה חלקק ועושיין אותה כמין מגדל ומפתחין בת חלונות וחזויה מערבה (פס ג ח), ותשב בפתח עינים ובן' שפיתחה לו את העינים שאמרה לו פנויה אני ומחורה אני (י' חייק, יכני' קטס ח ד), שדו בסיד ופיתח ⁽⁴⁾ בו חלונות לא היה חוזר (יכני' גני', שם ח ז, 215), מביא חבלת וארגמן וחולעת שני שלא פיתחו ⁽⁵⁾ פיהם (ח"ר, זנח' פס:), — ובסוף ס"א:

אחת (יצי' עא:). — *וּנְפַתְהּ הָאֵרֶס, נִפְתְּחוּ מַעֲיוֹ וּנְקִיבוּ, עָשִׂת אֵת צִרְכּוּ: מִהוּ מִהַר צוּעָה הִפְתָּחָהּ, אֵלֶּא מִן אֶרֶס שְׁהוּא מִמָּהֶר בַּמַּסִּיעֶתוֹ בִּשְׁבִיל לְחִיפָתָה בִּשְׁבִיל שְׁלֵא יוֹמוֹת (פִּסְקִי, רַבִּי, אֲנִי אֲנִי, קֵנָה:). — וּבִסְתָמָא: וּבִדְרַשׁ מִפְּרֹשׁ הַמִּסְקִין בֵּן אֵיךְ תִּתְחַד מִבֵּן אֶרֶס שִׁימוֹת וְהִנֵּה כְּעוֹדוֹ בְּחַיִּים הוּא דְּבַר חֲלוּשׁ מֵאֵד אִפִּילוּ נִקְבּוּ קָשִׁים עָלָיו צִרִיךְ לִסְתַּר הוּא וְלְהִפָּתַח בְּהִלּוֹךְ הַמַּעֲמִים כְּדוֹ שְׁלֵא יוֹמוֹת לִשְׁתַּח (רַבִּי, יִצְחָק, יִצְחָק כֹּהֵן). — *וּנְפַתְהּ הָעוֹר, נִפְתְּחוּ עֵינָיו וְרָאָה: כִּשְׁלוּדָה שָׂרָה כֹּל סוּמָא שְׁהִיָּה בְּעוֹלָם נִפְתָּח וְכֹל סוּמָא שְׁהִיָּה וְכֹל אֵלֶם נִפְתָּח וְכֹל שׁוֹמֵה נִתְרַפָּא (פִּסְקִי, רַבִּי, וַס' פִּקֵּד חַס כֶּסֶף, קֵנָה:). — *נְפַתְהּ, מִתְּחוּ וְתִתְחַלּוּ בּוֹ, הוֹתֵל: דְּבַר זֶה נִפְתָּח בְּגִדּוּלִים וּבִסְתָמִים בְּקִטְנִים (רַבִּי אֲלֵעָזָר, ב"ב קס"ג:). — *וּנְפַתְהּ הָאוֹת אוֹ הַמִּלָּה, נִקְרָה בִּפְתָּח: וְהִיָּה הָרִין בְּסִמְיִן הָאֵלֶּה לְחִיּוּתָם בְּחֻקֵּי כְּמוֹ שְׁמַעוּ שְׁמֹעַ שְׁקֹדוּ וְשִׁמְרוּ, וְנִפְתָּחוּ (בְּמִלָּה נִחְמוּ) בְּעִבּוֹר אוֹת הַגִּרּוֹן אֲשֶׁר אַחֲרֵיהֶן (רַבִּי אֲלֵם, סְפָרִי רַבִּי, כֶּסֶף). כִּי מִשְׁמַע לִשְׁוֹן הִקְדַּשׁ שִׁיפָתָה הָאוֹת שְׁהוּא אֲפִי אוֹת הַגִּרּוֹן (כֹּהֵן, שְׁמוֹס יִצְחָק, וְעִי' קֵל).

[illegible]

(1) [עי' ערך פרחת, עמ' 5161, הערה.]

(1) [וכן באשורי פתו אקל, פתח שדה, חרש אותו

אחר היותו בור.

(2) צורת המעי העברי שמשנה בתקופה קדומה אף במשמ' סבילה, ומקבילה היא לצורת סבילות בלשונות האחרות, ושריד משמוש זה הוא אף בשמות התאר כגון פֶּתַח, אֵלֶם, חֶרֶב, פֶּסֶח, שמשמעותן כמו פֶּתַח, מֵאֶלֶם, מִחֶרֶב, מִפֶּסֶח וכו', ועי' מורשנינר, ZDMG 1910, עמ' 284, על הוספה זו. והמדקדקים התלבטו בזה, ואלה דברי תלמידיו מנחם: ואשר אמרת בפתרון ופֶּתַחו שיעריך יפתחו איננו כן כי אם ופתחו כאשר הוא ויחסר מהענין הפותח כמו אם יחרוש בבקרים ויחסר החורש וכו', ע"ב (פסוקי תהלים נחמס, 97). ורוביג' בדבריו על החירוק: ושמורה במקום החירוק וכו' ופתחו שיעריך, ע"ב (סכמה מ, 51), וכן כעל הורית הקורא (עמ' 59).

(3) [ע"י קל במ"שמי ז] והערה שם.

(4) [בדפ"ו': סדו במיד וסתה.]

(5) [גוֹס' ב"י : גַּסְתָּ חוּ, נִתְּסָתָּ חוּ, וַעֲי' ד'ס.]

אשר במ נחצים פתוחים וקטועים ויתו נחצים
גדרות וגדרים (תלמידי מנחם, לגזר צמורה, פשו
תלמידי מנחם, ז). ובדק בצחות קטועות ופתוחות
והשיב במ רוחות לגופות ופגרים (תלמידי דונס,
חם מי חכמה, פשו תלמידי דונס, 6). — ופתח את האות
או חמלה, נקד אותה פתח: ולא תשקול חמלה עד
פותחך איתה פתח גדול (תלמידי מנחם, 26). —
"ואות פתוחה, במשמי' אות מנקדת סגול (1): ובהיות
חמלה על משקל מעל סלעיל היא פתוחה. ארץ
ברך בשם מלך נפש כל הסלים האלה הבאים על
מנינם פתוחים פתח קטן (שם 52). וכמזהו אדום
האלף פתוח בעביר השוכן שהוא מכלול בדלת ועל
כן נדגש (ספר דקדוק לכ"י סיני, דוקס, 179). לעלם
ועד, לשון עולמות הוא והו"ו בו יסוד לפיכך היא
פתוחה (2) אבל אני היודע ועד שהו"ו בו שמוש
קטועה היא (כפ"י שו"ת, יס"ח).

(1) [עפ"י דרכי הנקוד העליון שסימן הפתח בא
בו גם במקום סגול, הנקרא גם פתח קטן, ועי' פתח
הערה].

(2) [דברי רש"י כשלעצמם ברורים הם, מוסכים
על תנועת העין של ועד, וכונתם: עין זו של ועד
פתוחה בפתח קטן (שהוא סגול), בעוד שבמקרה של
היודע ועד (יכו' כט כג) העין קטועה בקטן קטן (שהוא
צירה). והרי ברור שלא ידבר כאן רש"י על נקוד זו
החבור בקטן, שקדמו לו כמה וכמה דגמאות בתורה
לפני פסוק זה, ועל כן טעו מנחת שי לפסוק, וברלינר
כהערתו בהוצאת רש"י, ואחרים שחשבו, כי כונת רש"י
לנקוד הוו שהיא קטועה בקטן גדול בהיודע ועד בעוד
שהיא פתוחה כאן בפתח (ועד), וקצת ספרים המנקדים
כך במקום זה בטעות — ומה יעשו בכל שאר המקומות,
והרי רק היודע ועד חוצא מן הכלל ולא כל לעולם
ועד שבמקרא, וכן הערת המסורה: כל קריה ועד עין
פתח קטן בר מן חד קטן קטן ואנכי היודע ועד לפי
שהוא מענין עד הגל הזה (דקד' הטעמי, 64). אך כמה
כ"י נקדו בכמה מקומות (סגול כל ס; שם מה ז; שם
סס יח; ע"י גינצבורג) ועד, כנגוד למסורה זו ולרש"י,
ועי' לקמן. ועי' גם מה שכתב ה. אגנלדר בשנתון
HUCA XII-XIII, עמ' 517-521 נגד המכונים את דברי
רש"י כאלו הוא מתכוון לנקוד ועד ונגד הדעה שהשם
פתח משמש בדברי רש"י גם במשמי' קטן גדול.
ואמנם קשה לשון הראב"ע (שפרוש רש"י) הית
לפניו) לפסוק, וו"ל: ואל תתסה בעבור מלת עד שאינה

פניו וכו' (שם שם עה). ויהי בימי שמואל השופט, ר'
יוחנן פתח ואמר שמעה עמי ואדברה (שם דס ח).
ר' אבא בר כהנא פתח צהלי קולך וכו' ר' אבהו
פתח והמה כאדם וכו' (שם ח"כ סס"ח). — ופתח
לזכות או לחובה, בזכות או בחובה, התחיל לשען
טענות של זכות או חובה במשפט: דיני טענות
פותחין בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות
פותחין לזכות ואין פותחין לחובה (ספ"ד דח).
אם נמצאו דבריהם מכוונים פותחין בזכות (שם ה
ד). — פתח הכתוב, קבע את ההתחלה בלי לנעול ולקבוע
את הסוף: ובי לשח בא הכתוב לפתוח או לנעול
והלא לא בא לנעול אלא לפתוח אם אוסר אתה
ימים עשרה אינו אלא מאה אלא מאתים אלא אלף
אלא ריבוא, ובשאתה אוסר ימים שנים פתחת (כ'
נחמ"ס, ספר ו"ס, מלוכ זכ"ס ספ"ס ה). — ולשון פתוח,
ברור: שיהא לשונו פתוח ולא יטעו השומעין את
דבריו (כפ"י, ספ"ד ח; ד"ס נועל). — חמלה פתוחה,
שנונה כתרב: כי יש עמי עוד תשובות מלים
שנונים מחיצים פתוחים מתרבות מחסימים מה
מאלימי לשון (אגרת מנחם לרב ספרדי, פשו תלמידי
מנחם, xxx). — "ואות פתוחה, הגויה, כנגוד לאות רפה,
נחה: והא' היא אל"ף הפתוחה בלי העברו על
הרוב, ובאשר תהיה רפה כדמות הא מן עשה ובנה
תחשב מן האותיות הקלים (פ"י יזכ"ס לנחמ"ס דונס
צן חמ"ס, מה). — "ובמשמ' אות מנקדת פתח: ועוד
פתח באהלים נטע וי' אהלים כמו אהל וטעות גדולה
היא זו ואילו היה אהל ממש כשפתח או חיתה
האלף קטועה ואינה אלא פתוחה כגון נפתי
משכבי מור אהלים וקטמן (דונס, פשו על קט"ג 2).
ולהשכיל בשערים פתוחים וקטועים גדולים וקטנים
(סוף, פשו על מנחם, 6). כמו אמר, כי האלף קטמן
כמו שזכרת והטעם פתוח בעבור גסלו על שוכן
(ספר דקדוק לכ"י סיני, דוקס, 179). כי פאי הפעלים
האלה (שמתו, בנתי) והדומה להם פתוחות
ואחריהם נחים רפים מבוארים (כ"י ח"ס, סקמ"ה ל,
202). מספר, הראשון פ"א קטועה בגדול ושם
אדם הוא, מספר השני פ"א פתוחה ודבוק הוא
(כפ"י, עזכ"ב צ). והנה יהיה האות שהוא לפניו
פתוח בפתח גדול בעבור שיש אחריו נח נראה
(כפ"י, לח"ס, ס). — ואמר המפורסם: לשון קדש הכרית
אשר היא לשארית בשקלו העברית במשקלים וזים

הברה המסתמית בתנועה ולא בעצור, כמו הברה משוּמֶה, כנגוד להברה מגורה, מרכבת, נוהג בדבור ובספרי דקדוק. — ונוהג בדבור ובעתונות העברית הכטוי פתח אספה או ושיבה.

*פתח אדם מה לשמן, אמר דבר שקרא בו באלו לשמן לבוא, נתן לו אפשרות להשחית: לעולם אל יפתח אדם פיו לשמן (צסס כ' יוקי, צכ' יע.). — ואמר המשורר: ואל תפתח לשמן פה ותאמר דבר רע מן לך ירע וימר (כס'ג, לקושי קדמוניס, 56). — ופתח פתח לאדם, נתן אפשרות והודמנות: שהיה משה מחכם עצמו לפניו ויאמר להם אתם עובדים אני איני עובר ופותרת להם פתח שמא יבקשו עליו רחמים ולא היו מבינים (כ' חסמואל, מד"כ צכ' ג), אתה פתחת לי פתח שאעסוד ותתפלל לפניך על בניך בשעת שחרתי במשעה העגל (מד"ג צכ' ג כד, סגולת), — ובלו המלה פתח, פתח לאדם שאינו יודע מה לאמר ומה לעשות, פתח לו מה או דרך, הניע אותו והקל עליו למצא דרכו ולאמר או לעשות מה שדרוש, למד אותו: ואיזה הוא רבו שלימרו תורה ולא רבו שלימרו אומנות, ואיזהו זה שפתח לו (1) תחילה (חספס' ג"נ צ"ג), בא למשא פותרת ין לה בא למחר מסייעים אותו (כס' לקיס, צכס קד.), — פתח לאדם שנדר נדר, השתדל למצא לו החר: ר"א אומר פותרת ין לאדם בכבוד אביו ואמו וחכמים אופרים, א"ר צדוק עד שפותרת ין בן בכבוד אביו ואמו יפתחו לו בכבוד המקום (צכ' ע ח). פותרת ין כגולד (כ' חליצור, סס צס צ), פותרת ין לו מן הכתוב שבתורה ואומרים לו אלו היות יודע שאהה עובר על לא תקום ועל לא תסור וכו' (סס צס ד), פותרת ין לאדם בכתובת אשתו וכו' פותרת ין בימים טובים ובשבתות וכו' (סס צס ו-ו). — ופתח לפלוגי, דבר ראשון אליו: כך אמר הקב"ה לישראל המתינו לי עד שתגיע עונתה של אדום ואני דורך אותה שנאמר על אדום אשליך נעלי, פותרת להם ואתם עונים אחרי, לכך נאמר ביום חמר עני לה (מד"כ שנות ל), ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנאמר והגדת לבנך וכו' (הגדה של פסח). — ובספרי: שפותרת ין לו שמא פרובול היה לך

(עומד מן לז, צסס סל"ג), — *וּפְתַח בַּמֶּלֶךְ, כספוק, בענין או כפעשה, התחיל בו (1): ולמה נקרא שמו פתחיה שהיה פותרת בדברים (2) ודורשן (סגל' ס ח). בית שמאי אומרים לא יפתח לו (לאָפֶה) בנדר ובית הלל אומרים אף יפתח לו (צכ' ג ד), אלו ברבות שפותרת ין בהן בכורך, כל הכרכות פותרת ין בהן בכורך ואם היתה כרכה מסוכה לחבירתה כגון ק"ש ותפילה אין פותרת ין בהן בכורך (ירוש' צכ' ח ח). בשלא היו יודעין במה לפתוח (3) לו אם בגופו אם בממונו אם בנפש בניו ובנותיו (פס מ"ק ג ה), כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה באשרי וסיים בה באשרי (כ' יוסקן, צכ' י). פתח בכד וסיים בחבית (צ"כ כו), פתח בכור ומסיים כבוחל (צ"כ יז), אמר לו (לראובן) הקב"ה אתה פתחת תחלה בהצלת נפשות (מד"כ צכ"ס מד), מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחלה חייך שבן בנך. עומד ופותרת בתשובה תחילה (סס צס), כך דרכן של מספרי לשון הרע פותרת ין בטובה ומשלמין ברעה (סס צמ"ד עז), חפותרת פותרת בדבר טוב והחותם חותם בדבר טוב (סס קהל' חל סגול' עניני), — ובלו השלמה, פתח אדם, התחיל, יצא ראשון לעשות דבר: המקריש את שדרו בשעה שאינה יוכל אומרים לו פתח אתה ראשון וכו' (צכ' ח ח), — ר' פלוגי פתח, התחיל את דרשתו בכתוב זה או זה (4): מה היתה פרשתו (של ר' לעזר בן עזריה), הקהל את העם האנשים והנשים והטף, פתח בה אמר הואיל והאנשים באין ללמד והנשים לשמוע הטף למה בא וכו' (ירוש' סג' ח ח), כשנכנסו רבותינו לחרם ביבנה וכו' פתחו כולם בכבוד אכסניא ודרשו, פתח ר' יהודה ראש המדברים בכל מקום בכבוד תורה ודרש וכו' (צכ' סג:), ר' הושעיא רבה פתח ומהיה אצלו אסון וכו' (מד"כ צכ"ס ח), וישלח יעקב מלאכים לפניו, רב מנחם בשם ר' ראינן, פתח קומה ח' קדמח

(1) [ובן בארם: מאי פתח ליה ר"ג ליהוא סכא, יש בוטה כמקורות חרב וכו' (צכ' כג).]
(2) [ג"א: פותרת דברים (מסנה ציוס' ומד"מ).]
(3) [את דברי התנחומים].
(4) [ועי' עוד בכר, Exeg. Terminol. II, עמ' 174 וכו'.]

(1) [במקום אחר (חספס' סוכ'): שפתח בו.]

פתוחה שעשאה מתומה פתומה שעשאה פתוחה
 הריו וגנו (קוס' א יד). — ובפתח'א בתוראות שלעיל:
 ואל הצריכנו ה' אלהינו לא לידי מתנת בשר ודם ולא
 לידי הלואתם כי אם לידך המלאה הפתוחה
 הקדושה והרחבה (נרכס סמוזן). ואפילו במקראות שהן
 קבועין ככתוב יש שינוי בהן בין בכל לא' בתסרות
 וביתירות ובפתוחות ובסתומות ובסמקי העמים
 ובמסורות בתיתוך הסמקים (סמ' רב למע גלון, חלד
 סמ' לשפעין, ד). על אידות חזרה אשר עזרו ועל
 אשר סילה את הערביים ופתח את הדרך וילך
 הסלך אליו ויצא אנשוגיגוס לקראתו וכו' (יקיפון,
 גילגול, כסד). וירא כי אין לפתוח דרך בי אם
 בברול אשר בידו (סס, חלט). — ופתח את לב האדם:
 הוא יפתח לבנו בתורתו וישם בלבנו אהבתו ויראתו
 (ובל לל'ן, סלס סמקס). השער הראשון הקדמתי בו
 טעמים מתכמת השיעור ותכמת המנין כדי שיהיו
 הטעמים האלה פותחין את לב הקורא ומנהיגין את
 הלומד בדרך ישרה, כלכ"ס סמקס, המעשים והסמכות, סקד,
 ז). — ופתח את האשה, עשאה פתח פתוח, ואשה
 פתוחה, בעולה¹): ופה לבנות כתומות כלומר
 הבתולות הצנועות כך אירע להן, לבנות הריוטות
 והן פתוחות פרוצות על אחת כמה וכמה (ר"ח,
 קס' כח). ואילו זה שפתח אותה ונדר לה אלף
 שקרים ואם באפשר גם נשבע לה ונפרצה לו וקלקלה
 ופתחה ועשאה הפקר לכל יתן חסמים כסף ויפפור
 ולמה לא העריבה קב"ה בערך מאומה לפתוחה
 ואז היה נמצא בן שר ונגיד והיה טעריבה ערך
 גדול וכו' (קקס, קוד העצומה, קד). — וזוית פתוחה,
 זוית גדולה מנצבה, זוית קחה, ומשלשת פתוחה,
 משלש בעל זוית פתוחה: שלש סדות במשלשות ואלו
 הן הנצבה החדה הפתוחה (מנצב סמוזן, ד, ספירא,
 60). נמצאת א' מן הזויות פתוחה ורחבה (סס, סס,
 40). — ואדם פתוח וטובן להשיב לשואל: בי חוה
 בדיחא דעתיה הוה רגיל (אביי) לסימר הכי, הריני
 פתוח ומוכן להשיב לשואלי דבר תורה כבן עזאי
 (כש"י, קדוס' כ, ד"ס סמ' חני'). — וזהכרה פתוחה,

בשירין לחבוא את הגט חוץ מחרש שומה וקטן וסומא
 ועכ"ם וכו' אבל סקח ונתחרש וחור ונתפסקה,
 פתוח¹) ונסתמא וחור ונתפתח וכו' בשר (גי' נ
 ס-ו). היה יודע לו בעדות עד שלא נעשה חתנו
 ונעשה חתנו, סקח ונתחרש, פתוח²) ונסתמא, שפוי
 ונשתמא, הרי זה פסול (ערכין יו:). — *ובהשאלה
 מצא האדם פתח פתוח באשה, מצא שאינה בתולה:
 מצא הפתח פתוח אסור לקיימה משום סק סומה
 (נכס' ר' אלעזר, ירוש' קט"ז א ח). האומר פתח פתוח
 מצאתי נאמן לאוסרה עליו (סוה, נבלי סס ט). —
 *ופתחה הנקבה לפני הזכר: הפתח ארין, כנקיבה
 הוואת שהיא פותחת לפני הזכר (ירוש' סמ' א ג).
 — *ומעין (של האשה) פתוח: נדה שבדקה עצמה יום
 ו' שחרית וכו' ולאחר ימים בדקה ומצאה טמאה
 וכו' הואיל והחזק מעיין סתוח (נדה סס:). —
 *אות פתוחה בנגוד לאות סתומה, אות שאין קו סוגר
 אותה מכל צדדיה כגון מ שבראש תבה או באמצעה
 בנגוד לאות מ שבסוף התבה: כתב לאלפים עיינים
 וכו' ולסמכים סמכים לסתומים פתוחים ולפתוחים
 סתומים וכו' הרי אלו יגנוו (ספרי דב' לו). סס דשם
 סתום סס דשמעון פתוח (ספ' קג:). מ"ם וסמ"ך
 שכלוחות כנס היו עומדין וכו' ואתו צופים ותקיני
 פתוחין באמצע חיבה וסתומין בסוף חיבה (מגיל'
 ג). למח נברא העולם בנ', אלא מה בי זה סתום
 מכל צדדיו ופתוח מלפניו כך אין לך רשות לומר
 מה למטה מה למעלה (מ"ד נכ"ש' ח). עשאה (את
 המזוזה) וזין וזיגין וזין כפופים פשוטים פשוטים
 כפופים פתוחים סתומים סתומים פתוחים או
 שנכתבה עברית הרי זו פסולה (מזוזת ח). — *פרש'ה
 פתוחה בנגוד לפרש'ה סתומה, פרשה במקרא שיש
 בינה ובין זו שאחריה רוח עד סוף השורה: כתב
 לאלפים עיינים וכו' פרשה סתומה פתוחה פתוחה
 סתומה וכו' הרי אלו יגנוו (ספרי דב' לו). מזוזה אית
 תני פתוחה אית תני תני סתומה (ירוש' מגיל' ח
 יח). פתוחה מראשה סתומה, פתוחה מסופה
 פתוחה, פתוחה סימן ומיכן סתומה (סס, סס).

(1) [אעפ"י שלא נמצא הכינוי בתו"ס, בכל זאת
 הוא קדום, שכן אף באשור' פתח, פתוחה, כנוי הוא
 לאשה בעולה.]

(1) [כמשנה שבירוש': פיתח, עי' פתח].
 (2) [במקום אחר (נ"ב קסא): פיתח, עי' ערך

פתוחות אל דבר לראותו ולשמר עליו : להיות עיניך פתחת אל הכית הזה לילה ויום אל המקום אשר אמרת יהיה שמי שם לשמך אל התפלה אשר יתפלל עבדך אל המקום הזה (מ"א ח כט). להיות עיניך פתחת אל תהנת עבדך ואל תהנת עמך ישראל (שם טז כג). תחי נא אונך קשבת ועיניך פתוחות לשמך אל תפלת עבדך אשר אנכי מתפלל (כמ"א ח ו). עתה עיני יהיו פתוחות ואוני קשבות לתפלת המקום הזה (דמ"ב ז יח) — ו) ופתח המל און לפלוגי, השמיע לו דבר (י) : אדני וי' פתח לו און ואנכי לא מריתי (שע"ג כ ה) — וכלי מלח און : אשה למשל אוני אפתח (ב) בכנור חידתי (ספ"י נט ט) — ח) פתח את החרב, שלף אותה מתערה (ג) : חרב פתחו רשעים ודרכו קשתם להפיל עני ואכיוון לשכות ישרי דרך (שם לו ז יד) — וזינ' פתח, חרב פתוחה : חרב פתוחה לשבח מרוסה (ימק' כה לג) — ט) שרש פתוח אל מים : שרשי פתוח אלי מים וטל ילין בקצירי (חיו"ב כט יט) — י) פתח את האסירים, שחרר אותם ממאסר : שם תכל כמדבר ועריו הרם אסיריו לא פתח ביתה (ישע' יד יז) — ובתו"מ : מחש של יד ליטול בה את הקוין ושל סקאין לפתוח בה את הדלת (שנ"ג ז ז). לא יפתח אדם חלונות לחצר השותפין, לקח בית בחצר אחרת לא יפתחנה לחצר השותפין, בנה עליה ע"ג ביתו לא יפתחנה לחצר השותפין אלא אם רצה בונה החרר לפניו מביתו ובונה עליה ע"ג ביתו ופתוחה לתוך ביתו, לא יפתח אדם לחצר השותפין פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון וכו' אבל פתוח הוא לר"ה פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון (צ"ג ג ז). המוכר את הכית לא מוכר את

היציע ואף על פי שהיא פתוחה לתוכו (שם ז ח) לא יפתח אדם חנות כנגד חצירו של חבירו כדי שלא יהא יושב בחנותו ורואה מה בחצירו של חבירו (לכ"ח ש"ז, שם טז ז טו). רבי על כל הכית וחבית שהיה פתוחה היה מברך עליה (יו"ט נכ"י ו ח). המשמרת של יין, ר' נחמיה אומר, אם היתה מקוקה מלמעלה אע"פ שהיא פתוחה מלמען וכו' מותר (שם חנו"מ ט ה). פעמים הרבה אכלתי אצל רבן גמליאל ולא היו מכניסין את המגמר במנוחה אלא פורדיקים היו מעשנין מערב י"ט וכיון שהיו האורחין נכנסין היו פותחין אותן (כ' אלעזר נ"י לדוק, שם צ"ה ג ז). טצא ספרים קורא כהן אחת לשליש יום וכו' ולא יקרא ויתרנס ולא יפתח בו יותר משלשה דפין (שם צ"ג ז י). מתירין בית הצואר בשבת אבל לא פותחין (שנ"ג נח). הפותח בית צואר בשבת חייב חטאת (כז, שם טס). למה הדבר דומה, לשלש חצירות הפתוחות זו לזו ופתוחות לר"ה וכו' (כ' שמעון, ענו"ב נט י). כיון שיצא (חולד) לאויר העולם נפתח (האב"ר) הסתום ונסתם הפתוח שאלמלא בן אין יכול להיות אפילו שעה אחת (צמ"י ט"א י). מעשה באדם אחד שפתח חלוניו לחצר השותפין ובא לפניו רבי ישמעאל בר ר' יוסי אמר לו החוקת בני החוקת ובא לפניו רבי חייא אמר יגעת ופתחת יגע ופתח (צ"ג נט י). כאן בפתוחות (חביות פתוחות) כאן בסתומות (ע"ז ז). כל מקום שנחשדו המעורכים בנזים פתוחה אסורה וסתומה מותרת, ר' מאיר אומר כל יינם מותר חוץ מן הפתוחה שבשוקים וחכמים אומרים פתוחה בכל מקום אסורה סתומה מותרת (כותים ג). משל לנפח שהיה פתוח באמצע פלטיא ופתח בנו וחבי פתוח כנגדו וראה חבילות חבילות של קוצים נכנסו למדינה וכו' (כ' לוי, מד"כ דל"ח טז). הפתח שאינו פתוח למצות פתוח לרופא (ה"א, סיק' רב, יסודס וישראל, מ"ג י). — ובמסליצת : פתח סוף ויאירו דבריו (כ' יסודס ג) צחיקה לפלמיד ונמנס, צכ"י כג). — פתוח, מי שמעיו פתוחים : מיהר צועה להפתח לא ימות לשחת וכו' אימתי אינו מת כשאינו חסר לחמו אבל אם היה פתוח וחסר לחמו הרי הוא מת (צכ"כ ר' חמל צכ"ח, סיק' רב, חכ"י חכ"י, קכ"ג). — *וכמו, פתח, פתח, שלם בראיתו, הרומה בעינו, behold; voyant; seeing הכל

(1) [כן באשור' פתח (שע"ג) און, וכן גלה און, פתח און, ובתעודות לכיש 8, 5-4: הפתח אדם און עבדך לספר, ועי' נסע' ופע'].

(2) [רגילים להבין אפתח כאן כלשון פתיחה בדברים (כמו בתחיל' ע"ב) או כסתירת החידה, ומולם ראשית הכתוב, אשה למשל אוני, מורה על שמיעת דברים ולא על אסירתם. וכמאן שאין אפתח אלא חמשך אל אשה אוני אף אפתח אוני לשמע, והנה בכנור נשמעה החידה שלשנינו. ואכן הדברים הבאים בהמשך הם דברי העשירים ולא של המשוור.]

(3) [וכן באשור' פתח, נשק שלוף.]

ישמע והחלל יחדל (ימק' ג כז). ויד וי' היתה אלי כערב לפני בוא הפלוש ויפתח את פי עד בוא אלי כבקר (סס לג כז). — ואת שפתי האדם : אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך (סס' לא ז). — ופתח האדם פיו לדבר או לאכל : נגש והוא נענה ולא יפתח פיו כשה לטבח ויבל וכתל לפני גוויה נאלמה ולא יפתח פיו (יט' כג ז). ואפתח את פי ויאכילני את הטבלה הזאת (ימק' ג ז). בימינו היה הקסם ירושלם לשום כרים לפתח מה ברצח להרים קול בתרועה (סס לא כז). ואני כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו (סס' לא יד). נאלמתי לא אפתח פי כי אתה עשית (סס לו י). אפתחה כמשל פי אביעה חירות מני קדם (סס עח ז). כי פי רשע ופי טרמה עלי פתחו דברו אחי לשון שקר (סס קט ז). ראשית לאויל חכמות כשער לא יפתח פיהו (מס' כד ז). פתח פיך שש צדק דיון עני ואביון (סס לא ע). פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה (סס סס כו). אחרי כן פתח אויב את פיהו ויקלל את יוסו (ח'וב ג ח). הנה נא פתחתי פי דברה לשוני בחכי (סס לג ז). — ופתח אדם שפתיו : אדברה וידרו לי אפתח שפתי ואענה (סס לג כ). — ובהשאלה לאלהים : ואולם מי יתן אלוה דבר ויפתח שפתי עמך (1) (סס יא ח). — ופתח האדם פיו לאחר, דבר במקומו, מען את מענתו : פתח פיך לאלם אל דין כל בני חלופ (מס' לא ח). — ובהשאלה, פתחה הארץ את פיה ובלעה : ופתחה הארץ את פיה ותבלע אותם ואת בתיהם ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרבוש (נמ' יו לג). — ובלא מלת פה : פתחת ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירם (סס' קי י). — ופתחת הארץ, פתחה פיה לקבל את הגשם : הרעישו שמים ממעל וישחקים וולו צדק פתחת ארץ ויסרו ישע וצדקה תצמיח יחד (יט' עח ח). — (ה) פתח את ידו, ההסך מן קפיץ ידו, נתן משלו לאחרים : לא תאמץ את לבבך ולא תקפיץ את ירך מאחריך האביון כי פתח תפתח את ירך לו והעבש תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו (דנ' יז יז-ט). פתח תפתח את ירך לאחריך לעניך ולאבינך בארצך (סס סס יא). — ובהשאלה על האל : תתן להם ילקטון תפתח ירך וישבעון טוב (סס' קד כח). פתח את ירך ומשביע לכל חי רצון (סס קמח יו). — (ו) עינים

(1) [באן נעשה פתח שפתיו באילו פעל אחד אחרי, המשמש ב.עס' עפ' דגמ' : דבר עמ.]

בי צמאתי ותפתח את נאוד החלב ותשקהו ותככהו (שט' ד יע). באו לה מקץ פתחו מאכסיה סלות כמו ערבים והחרימות (ימ' ג כו). — ובקצור הלשון : והרעב היה על כל פני הארץ ויפתח יוסף את כל אשר בהם וישבר למצרים (נכ' מל כו). מתי ויעבר החדש וישיבירה שבר והשבת ונסתתה בר (עמ' ס ח). — פלי פתוח, כלי שאינו מכסה : וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו מלא הוא (נמ' יע יא). — ובהשאלה, פתח האל את אוצרו : יפתח יי לך את אוצרו הטוב את חשמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ירך (דנ' כח יז). פתח יי את אוצרו ויוצא את כלי ועמו (ימ' ג כו). — ופתח בור שהיה סגור ומכסה (1) : ובי יפתח איש בור או כי יכרה איש בר ולא יכסנו ונפל שטה שור או חמור (שמוס כל לג). — ואת הסערה : ויאמר יהושע פתחו את פי הסערה והוציאו אלי את חמשת המלכים האלה מן הסערה (ימ' י כז). — ואת הקבר : הנה אני פתח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל ארמת ישראל וידעתם כי אני וי' פתחתי את קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכם עמי (ימק' לו יז-יג). — וקבר פתוח : אשפתו כקבר פתוח כלם גבורים (ימ' ס יו). כי אין כפיהו נכונה קרבם חוות קבר פתוח גרנס לשונם וחלוקן (סס' ס י). — ובהשאלה, פתח צור, עשה באלו פתח ומוצא בצור : פתח צור ויוצבו מים (סס קה מ). — וכן פתח נהרות וכרו : אפתח על שפיים נהרות ובתוך בקעות סעינות (יט' מל יא). — פתח את הספר : ויפתח עזרא הספר לעיני כל העם כי מעל כל העם היה ופתחו עמדו כל העם (סס' ס ח). — ואגרת פתוחה, גלויה ולא סגורה ותחומה : וישלח אלי סנבלט כדבר הזה פעם חמישית את נערו ואגרת פתוחה בידו (סס ו ח). — (ג) פתח האל את רחם האשה, נתן לה הריון ולדה : וירא יי בי שנואה לאה ויפתח את רחמה ורחל עקרה (נכ' כט לא). ויוכר אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה ותלד בן (סס ל כז-כג). — (ד) פתח האל את פי האדם האלם או את פי הבהמה לדבר : ויפתח יי את פי האתון ותאמר לבלעם מה עשיתי לך (נמ' כז כח). ובדבריו אותך אפתח את פיך ואמרת אליהם כה אמר אדני וי' השמע

(1) [כך הבינו חכמי התלמוד (מכ' וס' דנ' קי יז : צ"ק ח). את הכתוב ובי יפתח איש בור, וכך גם הפרשנים.]

וַיַּעֲשֶׂה כַּיּוֹם הַשֵּׁבִת וַיֵּצֵא וַיִּסְגֵּר אֶת הַשְּׁעָרִים אַחֲרֵי צִמְחוֹ
(יִסְקוֹ' מו יז). פָּתַח לוֹ שְׁעָרֵי צִדְקָא אִמָּא בִּם אוֹדָה
וְהָא (סִלְיָ קִים יט). בְּחוּץ לֹא וְלִין גַּר דְּלִיתָ לְאִרְתָּ
אִמָּתָה (חִיּוֹז לֹא כז). וְהָיָה כַּאֲשֶׁר צִלְלוּ שְׁעָרֵי יְרוּשָׁלַם
לִפְנֵי הַשֵּׁבִת וַאֲמָרָה וַיִּסְגְּרוּ הַדְּלָתוֹת וַאֲמָרָה אֲשֶׁר לֹא
וַיִּפְתָּחֵם עַד אַחֵר הַשֵּׁבִת (כִּסְמִי יג יט). הוּא בִּשְׁנֵה
הָרֵאשׁוֹנָה לִסְלֹכוֹ בְּחֹדֶשׁ הָרֵאשׁוֹן פָּתַח אֶת דְּלָתוֹת בֵּית
וְיָ וַיְחַזְקֵם (דִּסְיִז כט ב). — וּבַהֲשֵׁאלָהּ : פָּתַח לִבְנוֹן
דְּלָתִיךְ וְתֹאכַל אִישׁ בְּאֻרִיךְ (זִכְרִי יא א). וַיֵּצֵא
שְׁחָקִים מִמֶּעַל וּדְלָתֵי שָׁמַיִם פָּתַח וַיִּסְגֹּר עֲלֵיהֶם מִן
לְאַכֵּל (סִלְיָ עֵם כג כד). — וּבְלֹא מִלַּת דִּלַּת אוֹ שְׁעָרִי
קוֹל דְּרֹדִי דּוֹסֵף פָּתַח לוֹ אַחֲרֵי רֵעִיתִי וְיִנְתִּי תַּפְתִּי
וְכוֹ' קִמְתִּי אֲנִי לִפְתָּח לְרֹדְדִי וְכוֹ' פָּתַחְתִּי אֲנִי לְרֹדְדִי
וְרֹדְדִי חִסֵּק עִבֵּר (סִסְיָ ה טו). — וּבַהֲשֵׁאלָהּ, פָּתַח
וְאִין סוֹגֵר, עֲשֵׂה הֵכֵל לִפְנֵי רְצוֹנוֹ וְאִין מִי שִׁימְרָה אֶת
סִיּוֹ : וְנִתְתִּי מִשְׁתַּח בֵּית דֹּד עַל שְׂכָמוֹ וַיִּפְתָּח וְאִין סוֹגֵר
וְסוֹגֵר וְאִין פָּתַח (יִסְע' כג כז). וְעִי' גִּפְעִי' — פָּתַח
בְּמִשְׁמִ' פָּתַח שְׁעָרֵי הָעִיר : אוֹ יִכָּה מִנְחָם אֶת תַּפְסַח
וְאִתָּה כָּל אֲשֶׁר בָּהּ וְאִתָּה נְכוּלִיָּה מִתְרַצֶּה כִּי לֹא פָתַח
וְיָךְ אֶת כָּל הַהֲרוּתִיָּה בְּקַע (וִיִּז יס יא). עֲרִי הַגִּבֹּר
סוֹגֵר וְאִין פָּתַח (יִכְמִי יג יט). — וַיִּפְתָּח הָעִיר, פָּתַחָהּ
אֶת שְׁעָרֶיהָ לְאוֹיֵב חָצֵר עֲלֵיהָ : כִּי תִקְרַב אֶל עִיר
לְהִלָּחֵם עֲלֶיהָ וּקְרָאת אֲלֶיהָ לְשִׁלּוֹם וְהָיָה אִם שְׁלּוֹם
תִּתְּנָךְ וַיִּפְתָּח לָךְ וְכוֹ' (דִּגְדִּי כ יא). — וְכִינִי גִפְעִי'
עִיר פָּתוּחָה, שְׁנִפְתַּחְתָּ שְׁעָרֶיהָ : וְלֹא נִשְׁאָר אִישׁ בְּעִי
וְכוֹבִית אֶל אֲשֶׁר לֹא יֵצֵא אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲקוּבֵם אֶת הָעִיר
פָּתוּחָה וַיִּרְדּוּ אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל (יִסוֹס' ה יז). — וַיִּפְתָּח אֲרֶץ
מִעֲרִיָּה, עָשָׂה מִתּוֹחָה בְּלִי עָרִים : לִכֹּן הִנְנִי פָתַח אֶת
בְּתֵף מוֹאָב מִהָעִירִים מִעֲרֵיוֹ מִקְצֵהוֹ (יִסְקוֹ' כה ט). —
וַיִּפְתָּח חֲלוֹן : וְהָיָה מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּפְתָּח נָח אֶת
חֲלוֹן הַחֶבֶת אֲשֶׁר עָשָׂה (בְּרָאשִׁי' ה ו). וַיֹּאמֶר פָּתַח
הַחֲלוֹן קִרְמָה וַיִּפְתָּח (וִיִּז יג יז). — וּבַהֲשֵׁאלָהּ, פָּתַח
הָאֵל אֶת אַרְבּוֹת הַשָּׁמַיִם : אִם לֹא אִפְתָּח לָכֶם אֶת
אַרְבּוֹת הַשָּׁמַיִם וְהִרְקִיתִי לָכֶם בִּרְכָה עַד בְּלִי דִי
(תִּלְלָנִי ג י). — (ב) פָּתַח כְּלִי, כְּגוֹן חֲבֵהָ שֶׁקֶ, אוֹצֵר
וְכוֹדִי : וַיִּפְתָּח הָאֹהֶרֶת אֶת שְׁקִי לְתֵת מִסְּמוּאֵל לְחַמְרוֹ
בְּסִלּוֹן (בְּרָאשִׁי מו כז). וְהָיָה כִּי בָּאוּ אֶל הַמִּלּוֹן
וַיִּפְתָּחֵם אֶת אִמְתַּחֲתֵיבּוֹ וְהָנָה כִּסֵּף אִישׁ כִּפִּי אִמְתַּחֲתוֹ
(סִס' מו כה). וְתֹרַא אֶת הַחֶבֶת בְּתִיךְ הַסּוֹף וְתִשְׁלַח אֶת
אִמְתָּה וְתִקְחָה וַיִּפְתָּח וְתִרְאֶהוּ אֶת הַיֹּלֵד וְהָנָה נֶעֱר
בֵּינָם (סִפּוּט ג ו). וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הַשְׁקִינִי נָא מִעֻט מִים

בנחש בעקולו, חוכן ליישר עקב מסיחולו,
הפינו כאמון מראות חיחולו (משולם בן קלונימוס, אשכנז
האלומי, עבודה, 126, Elbog., Stud.).

פְּתוּחִים (1) "ש"י, מ"כ קט"ו פְּתוּחִים, — חתיכות לחם, פת לחם קטנה: ותחללה אחי אל עמי בשעלי שערים ובפְּתוּחֵי לחם (יחזק' יג יע). — ובספח"א: מנכן וכו' פ"י הקטנה גבינה ומקבץ פתוּתֵי החלב הקטני לעשותם חריץ של גבינה (ערוך ערך גבן).

[illegible]

פֶּתַח³, מַמְנֵנוּ * מַמְנֵהָ, מַמְנֵהָ, מַמְנֵהָ, מַמְנֵהָ * מַמְנֵהָ.

[illegible]

(1) [גם בערב' נמצא פתאום a] במ'צמ' זו.

(2) [השרש נמצא כן בכל הלשונות האחרות, ככתבות בנעניות, אוגרית' (פתח), ארמ', ערב' (פתח ב'), כוש' (פתח), ובאשור' פתח].

(3) [ע"י הערה למעל ב. שתח.].

(4) [עי' בחקירה לשרש.]

מה עשה נגלה עליו בקולו של אביו, אמר משה
הגני מה אבא מבקש, אמר הקב"ה איני אויבך אלא
אלהי אויבך, בפתוי באתי אליך כדי שלא תתירא
(כ') יסודע הסגן נר נחמיה, סס (סס). וכששמע משה כך
שלא תוכיר אביו בשם שעשה בתחלה אמר לפניו
רבש"ע וכו' דשעבר אמת שמך על אביו ועבשיו סלקת
אותו, א"ל בתחלה פתוי פתיתי אותך מיכן ואילך
דברוי אמת אני מדבר עמך (סס סס). — ובסמ"א :
שדול בלשון ארמי בפתוי בלשון עברי (כס"י, שנות
כז ית). חבת פתוי שכתור מרצה את ארופתו (סול),
סס"ס נ יג). שאם היו נביאי שקר אין הפתוי
נופל עליהם שלא היו מתנבאים אלא מה שהיו
בודים מלבן (מיוסס לכס"י דס"י יס ס). ואם תקצר דעתך
מה יהיה פתוי (של היצר) לך יותר חוק (כ"י ח"ה,
סו"ס, יסוד הענינים ס). עדיפת הדבור על השכל פתוי
ועדיפת השכל על הדבור גנות (סול, מוסר הסנינים
לכס"ג, סער הסחוקס, 41). אבל ענין הפתוי הטיות
רצון, בשקר (כס"ג, שנות כז ית). והפילוסופים אינם
רואים מה שיחשבו אותם ההמון כי הניסוס הוא
הפתוי וההחבולה (כס"ע פלוקסל, רשית מכונה, 59).
אשר חפלים ברשת הפתוי לכא אליה וכו' ותביא
האנשים בפתוייה לבא במקום אשר יפלו שם ביד
הרוצחים (כס"ג, מסי כג כס). לא הנורים שיתן
החושק בראשו ולא החבוק האכזר כי זה הכל
מפתוי השר (כ"י חטעלי, מלמד הפלוגיס, כס
קסס). האומר להכריז דברי חלקות ופתוי ולבו כל
עמו ושפתיו שפתי שקר (סס סס, קלס). וכשראה
סמאל זה הוסיף חמה וקנאה ויתעולל אליהם
בטרמות ובפתויו וחקלוקות (קלוגימוס, נעלי חיים,
יד). שתאמר לו כל אלו הפיתוים ומיני
הפיתוים כדי להביאו לביתה (פ"י מסי לזכסס
מכסלוגס, סססר סס נ, 209). כל זה ספתחו יצרו
לפתות עמו בעברה לשנוא מי שהקב"ה אוהב וכו'
ואת"ו ספתחו למנוע ממנו מתן כסתר בפתוים
אחרים (סער מוסר כ"י חטסו ס, יודע). סן ופתה
לבכסס, לשון פתיות וכו' ואילו היה הוא לשון
פיתוי היה לו לומר סן ופתה (סוקוני עס"ס, דכ"י
יח יו). — ובסמ"א דעה מסעית שנחתה אדם להאמין
בה בלי לחשב : ואז יעיון כסה שיעיון בידעיה
אמתית ולא בטעות ובפתוי (כס"ע פלוקסל, כססס

מכונה, 20). — פת פתוי, נערה שנחתה : כל עוד
שלא תבחן בדעתה שהיא בת פתוי תהא נדונית
בחזקת אנוסה (כ"ל סקסלי, בן עזר, ססס כס, קסס). —
ואמר הפיטן : בפתוי ופשיעה, איך חטא השיאה,
אלה ישמיעה, ובה ישביעה (יגל, ידעס יזכרינו, זולס,
קסס). רעיתי צאי לך סבין ידי צרים, אשר ספתים לך
בפתוי דברים (ילסס בן כסונ, חטתי יונס יעלה סן,
לססס לססס לפני סעוסס). לב הותל השחו בפתוי
שסחו ויטש אלוה עשהו (סול, סססס מילרי, סוססס,
סעס"ס 69). מרוד וטרוד בפתוי גרש און לאלות,
גורא לא יתכונן בוד שסעו לשלוח (מססס ככני מסי,
לדעס כי אין זולסס, זולס ססס סססס). — ואמר חכסס
הקראי : חרות חרת בפתויו גם דבר מליל ככטויו,
(סלמון בן יכוסס, מלסס"י ס' דודון, 36).

פתוי : ט"ז, מוגי, מוג האדם, Temperament ;
perament ; temperament : לכל המוגים

והפיתוים (מכני פ"י יזכסס לכס"ג ע"י מסי בן
יוסס). שסס (הכריות). גלאים וחלשים מלהפך את
הטבע ולשנות את הסתוים לטבע אחר ולפתוי
אחר (כ' כרכס סקדק, סול גלגל, סקסס ט). ומסי מה
נחקן גוסו (של האדם) מארכס פתוים קלים
שסס דס וליחה וירוקה ושירוב (סס כד). ולא צבע
צהוב נושא טעט לאודס לפי שצינור הגבורה מתערב
בו כל מיני פתוי (פ"י יזכסס לכס"ד ד ע, נג).
ועתה ראינו אותם חכמי הבל שחיו נוחנים פתויך
חמישי לגלגל (כ' מסי סקו, כסס ססס, חו"כ ג, עו).

פתוי : ט"ז, מוגי, מבעי : שיש ראייה טבעית
והוראה פתוית מכארים לנו איווחו
הטובחר מכל כלל היוצרים (כ' כרכס סקדק, סול
גלגל, סקסס כד).

פתול : ט"ז, — סס"ס מן פתל, פתול החושים, שוורת
החושים לפתילים : והיותר טעט ממה שבהכנת
הסבות פתול החושין אשר כאולי יחסור בהם
החטת אשר כאולי ישא כס חסס (חמו"ר לכס"ד ג,
45). — וע"י ערך חוט, עמ' 1462. — ובסמ"א עקסס
ועקשות, ואמר הפיטן : כסה אדע, פתול ידע,
ופלול נודע, בידע תדע (כ"ל קליכ, חזסס כס, קרוב'
לסוכס). הגת אחאנו לך כרכאות רוח ושכרון לב,
ודות לפניך כל פתול ועקשות לב (כס"י, חטס,
קליס"י 712). הוחרר אמני שש כולו, הקיסו כשילוש

שערי שמים חסגרו (י"ג), על כפך חסס חן, שני ילג
ח, 26) — ונק' "פִּתְחָהּ, כמו פִּתְחָהּ; ואני המופת
מפֹתֵיהָ האמנתי עד אשר שני רשעים בלחיה
הכחנתי (עמון, מנצ' ז, 55).

פִּתְחָהּ, ע"י א. פִּתְחָהּ.

א. פִּתְחָהּ¹, ש"י, כנ' פִּתְחָהּ, מ"כ פִּתְחָהּ, קמ"י פִּתְחָהּ,
כנ' פִּתְחָהּ, ציור חרות באבן, בעץ או
בסתכת, eingegrabene Arbeit; gravure; engraving;
מעשה חרש אבן פִּתְחָהּ חותם הפתח את שתי
האבנים (שמות כס יח), ועשית ציץ זהב טהור ופתחת
עליו פִּתְחָהּ חתם (שם סס לו), ואח כל קירות הבית
מסב קלע פִּתְחָהּ מקלעות כרובים ותמרת ופטורי
צצים מלפנים ולחיצון (מ"א ו כט), כי הנה האבן
אשר נתתי לפני יהושע על אבן אחת שבעה עינים
הנני מפתח פִּתְחָהּ (זכ' ג ט), ועת פִּתְחָהּ יחד
בכשיל וכלפות יהלמון (ספ' טו ו), ועתה שלח לי
איש חכם לעשות בזהב ובכסף ובנחשת ובברזל
ובארגון ובמרמל ותכלת וידע לפתח פִּתְחָהּ (דני"ג ג
ו), ובחז"ל: העשרות והפסוקים מביאים את
הפוטמא כפוחת טפח (ספ' יד ח), שלש אשירות הן
כו' רבי אמי בשם רבי שמעון בן לקיש אמר פתח בה
פִּתְחָהּ חתם אינה במילה לבן צריכה אפילו העביר
הפִּתְחָהּ חתם (יב' ט"ז ג ט), — ובמהמ"א: בקשת
החכמה בימי הוקנה כתיו על החול ובקשת החכמה
בימי הנעדרות כפתוח על האבן (ר"י ח"ט, ונכח
הפנינים לרש"י, 6), ויהי דבר שמואל ושמו בפתוח
קדש חרות על אבן בן פנת וקרת וימלא מורים
חשובים לוחות אבן כתובים (רש"י, ונכח לר"ש חן
גאמט, כהנא ג, 32), וכאשר באנו לשער ביתו אמר
לי ראה אדוני זה השער ומסגרותיו ופתוחי
דלתותיו וכו' (ר"י מנצ' חסני לו, 285), שום לכך
אדוני לוח האולם מה טובו וראה ההלונים אשר בו
ושום עיניך על ימי הקירות והקורות והכירות והשירות
והשכיות והעליות ופתוחי המשכיות וכו' (שם שם),
והתכליות והכוונות אשר קיומם כנופים המלאכותיים
כמו שפיו הבגד להתקשט בו וכו' ופתוחי המטה
להטיב מראהו וכו' (רש"י מלקיח, רש"י חסני, 49).

ב. פִּתְחָהּ, ש"י, — כמו פִּתְחָהּ: כל כלי פתוח, כלי
שמקבל טומאה דרך פתוחו (ר"י, קס"י).

(1) [ע"י ב. פִּתְחָהּ, תערת.]

במד' קכו), כל כלי פתוח, שומע אני אפילו כולו חסל
פתוח, על פתוחו אמרתי ולא על כולו (אנא חנין
משום כי לזיכור, שם שם), — ושה"ש מן פִּתְחָהּ, פִּתְחָהּ
ידים ורגלים; ואיזהו שפיר טרוקם, היה אבא שואל
אומר תחלת כרייתו ברושם וכו' פִּתְחָהּ ידים
ורגלים אין לו וכו' (חוספ' כד ד י) — פִּתְחָהּ המפתח,
הפותח לתמיד; ופתחו שעריך תמיד, לִי פִּתְחָהּ,
טמשקולת לִי בכד ע"ש שפיתחתן פתחת עולם,
פתחת תמיד (רש"י, יע"י ק יח), — "פִּתְחָהּ הארץ,
הרושפת הארץ; והעובר העצל יספיק לו בפתוח
הארץ ובחרישה אחת וכו' ועפים יורע על הארץ
מאין פתוח (ר"י חסני, מלמד הסלמדיס, שופט' קס"ט).

* פִּתְחָהּ, ח"י, פתוי הראש¹, שמות הראש: (ראה) את
הסומא ואת פתויו הראש ואת החגר וכו'
אומר ברוך דיון האמת (צכ"י נס:).

* פִּתְחָהּ, פיתוי, ש"י, — מעשה המפתח, — שדול ורצוי,
Überrödung, Verführung; persuasion, séduc-
tion; persuasion, seduction
לומר מכאן יצא נחיל זה, במה דברים אמורים בזמן
שהעידו על מעמדן אבל אם יצאו וחזרו אין נאמנים
שלא אמרו אלא מתוך הפתוי ופתוך היראה² (ר"י
יומן גן צדוקה, חוספ' כהנא ג ג), משל לאדם שחלך
לישא אשה אמר לה אביך מלך ואני מלך, אביך עשיר
ואני עשיר, אביך מאכילך בשר דגים ומשקך יין ישן
ואני מאכילך בשר דגים ומשקך יין ישן ואין זה
פתוי (קס"י ד לו), בד"א שהעידו במאמרן אבל
יצאו וחזרו אני אומר מפני יראה ופתוי אמרו
(יב' כהנא ח יח), אין להן לא בקנסי הבת לא
בפתויה ולא בחבליה (ר"י חסני, שם שם ד ח),
פיתויו קטנה אונס הוא (צמ' סא:), פתי ואמין
לכל דבר וכו' ד"א אין פתי אלא לשון פתוי (מנצ'
שמות ג), בשעה שנגלה הקב"ה על משה וכו', מה

(1) [כך כנ"י מינכן, וכדפוסים פתוי הראש, ופ"י
רש"י (צכ"י נס:)] ששערו כנפמא, כל שערו דבוק זה
בזה פלמדי"ר בלעז (צ"ל פלשרי, באיטלקית feltare,
צרפת' feutrer, היה מלכד כלכד, זה כוח), ויותר נראה
לבאר כלב המלונים מן ב, פתח, שמות הראש, וכפרוש
רש"י על ברכות גורס: פתי הראש.

(2) [כך בדפוס, וע"י שגויו נוסח' אצל צוק"מ.]

— ובמחמ"א: וכלם ידי אמנה ותבונה מניפים
ופותות דלתות הפתות מניפים (כ"י מרזי, מסמכוי
טז, 160). — ובהשאלה לגוף האדם, ואמר המשורר:
קומות כאמיר כשם נומות, וכעשת שן להן פותות
בהן יטס לב הארזה, גם את הנמר בהן פותות (כמניצ,
חכמים 7, 46).

פִּתְּה "ח"י, נק' פותה, — זכ' פוע' מן א. פתה, כמו
פתה, העושה מעשים בלי לחשב; ויהי אמרים
כיונה פותה אין לב מצרים קראו אשר הלכו (סו'
ז יח). כי לאויל יחרג כעש ופתה חמית קנאה (ליוז
ה 3). — ואמר בן מירא: עם פותה אל הסתיר כי
לא יוכל לכסות סודך (צ"ס גני' מ יז). חסרי לב יבינו
אלה וגבר פותה יחשב זאת (סס יו כג). רבים היו
חבולי זהב והבוטח על פנינים כי חקלה הוא לאויל
וכל פותה יוקש בה (סס לד ו-ז). אך על אלה אל
תבוש ואל תשא פנים וחמא וכו' על מוסר פותה
ובסיל ושב כושל עונה בזנות (סס עג ח-ט). — ובמדר':
אמר הקב"ה מצלי הם כיונה פותה, כל מה שאני
נוזר עליהם עושים ושומעים לי, אבל אצל אוטות
העולם הם קשים כחיות (מד"כ שמוס כח). — ואמר
הפיוטן: ולולים הפריה אב וחביר עוך בכינה ואו
הודיע שמשך לפותים כספס ולים (כמניצ, חלחיס
יס מוקדס, עבודת יוס"כ, Elbog., Stud. עמ' 123). מן
אלקים גורשו פותים מעיקשי גא לחרוש כמיתים
(כ' נסולס בן קלונימוס, שמוס כפלוסח'ד, עבודת יוס"כ,
סס 127). — ואמר המשורר: אשר שת נמהרים מליצים
וזהירים ופותים מזהירים ונדרמים ערים (חם מי
חכמ, מסו' תלמודי דונס, 5). ואין טוב אם אהי שכב
כפתים בלי לבב כבית מרות רבועים (כ"ס חגיגה,
דכדיך נמוך לצי, כדודי, 48). ותאות הנברים לאמרים
והפתים לברברים אכוסים (כמניצ, סכיס מר, שעה"ס
70), פותים, טוב ארץ תת לי לא חוכלו לפה לי

(ג יז), כאלו עקר משמ' המלה היא ערות האשה, ואין
כל יסוד לכך. ובמקורות התלמודיים משמשת המלה
במונח ידוע כמשמ' החור שצור הדלת מוכב בו. וכן
ריב"ג: המכונות (המקומות) שיושב עליהם ציר הדלת
מכרי המושנה והסוחה שתחת הציר, ע"כ; ומעין זה
רד"ק, רלב"ג ואחרים וכן וולג': cardines, ומעין זה
השבעים: θυρώματα; והסורי כלשון צפוי: וקרמא
דחרא; ותי': מוגלסמא, ברוחיס; ורש"י: סחחוח שמעתי
שמחתחין בהם את המנעול.]

אכיה מכאובים ויגונים יראנ מן חת פתה עת היא
דכת שנים הגדולה תאנס מפתות וסגנים וכו' (עמנוי,
מלל חס, מנצי ח, 12).

— הפע', "מופת בסקו" מפתה, — כמו מפתה: ואני מוסת
מפתות האמנותי עד אשר שני רשעים בלחיה
הבחנתי (סס).

ב. **פִּתְּה** "ח"י, פתה, — פתה האדם שפתיו, פתח אותן
לדבר (1): גולה סוד הולך רבול ולפתה (2)
שפתיו לא תתערב (ונשלי כ יט).

— הפע', המפת' (3), יפתה, — הפתה אלהים לפלוני, הרחיב
לו, נתן לו רוחה: יפת' (4) אלהים ליפת וישכן באהלי
שם ויהי בנען עכר למו (כמניצ, ע כז). — והפתה
האדם בשפתיו, הרחיב שפתיו לדבר: אל תהיה עד
חנם ברעך והפתית (5) בשפתך אל תאמר כאשר עשה
לי בן מעשה לו (משלי כד כ-כט).

פִּתְּה "ח"י, פתה, — פתח פתות, — חור שציר הדלת נתון
בין הפתות לדלתות הבית הפנימי לקדש הקדשים
לדלתי הבית להיכל זהב (מ"א ז כ). — ובתוס': כל
בלי מחבת שיש לו שם במני עצמו מסא חוץ מן
הדלת ומן הנגר ומן המנעול והפותה שתחת הציר
וכו' (כלים יא 3). והפותות לדלתות הבית, מהו פותות,
רבי יצחק מגדלאה אמר זה פותה שתחת הציר
(מד"כ נמד' יצ). אף הפותות שתחת הציר היו של
חוב (כצי סינון, סקי' כצ', וספסל כל המלחמה, כס:).

(1) [אולם עי' בהערות הקודמות.]

(2) [בשולי התנ"ך של המחבר: ולשפך.]

(3) [הכתיב והפתי' מורה על צורת הפע'
והפתי', אך הנקוד כאלו מוציא את ההא מן המלה,
ובגותו כנראה לקרי כבנין פע' ופתי'. והמפרשים
והמדרקים הקדמונים יש שגורו את המלה מן פתה,
לשון שבורה וחתוך (כיצ"נ כמניצ) ואמרו שמשפטו
הפתות (כד"ק, מכלול, ליק, קלג). ואחרים ראו בה פע'
מן פתה עם הא השאלה (כ' משה קומי, מוצא נמכלול
סס, ובכנסו למשלי המיוסס לכחצ"ע), ולפי זה שרשוה מלשון
פתוי (המיוסס לכחצ"ע), או הפתות (כס"י).]

(4) [כלשון הרחבה הבינו במקום זה את הפעל
יפת כמעט כל הקדמונים, כך התרגומים העתיקים ורש"י,
ריב"ג, ראב"ע ואחרים, ועי' בהערה לא. פתה.]

(5) [עי' לעיל הערה 8, והערה לא. פתה.]

(6) [היו שראו כמ"י של פתות שבמקרא את
הצורה פת וחברו לזה אף פתחן (עי' פת, הערה) שבישע'

ופגמה וקנסה של אביה (מכז' ד ח). בת לאביה
מטמנת שוא מפחדה לא ישן בלילה בקטנותה שמה
תתפתה (1) בנערותה שמה תונה (נשס ז"ג, סס"ה
ק:). — ונתפתה האדם מחברה ונתפתה בדבר או ע"י
דבר או אחרי דבר, היה כפתי ועשה דבר. מבלי
לחשב: שכל המתפתה ביצרו יפול שם (לניהנם)
(כ"ז, ערובי יע.). כל המתפתה ביינו יש בו
סדעת קונו שנאמר וירח' את רוח הניחוח (כ' מניח),
סס סס.). מפני מה האיש נוח. להתפתות
ואין האשה נוחה להתפתות (מז'ר זרש"ל יו). שלא
הלכו לרעית אלא לאכול ולשחות ולתפתות (סס
זמ"ג ב). ע"י הין נתפתו וזנו ולכך יגלו (סס סס
י). אצילו דברים שהמלכות מתפתה בהם כגון
תיאטרות (סס חשש, עמ"ס). — ובסמ"א: מי ראוי
להתפתות קטן עסי הגדול או גדול עם הקטן, חוי
אומר קטן עם הגדול, וכהיא וכו' ופתה איש בתולה
ממי נתפתית זו ממי שגדול ממנה, וכן ירמיה אומר
פתיתי ופתה ממי נתפתה וירמיה ממי שגדול ממנו
(מז"ג דכ"ר, סקל"ה, ע7). לפי שהנשים קלות להתפתות
ויודעות לפתות את בעליהן לפיכך ואיבה אשית
(כס"י, זרש"ל ג יו). הפתי לפי שלא למד חכמה
מתפתה ביצרו (כ"י זן כחמ"א, ס"י מ"ג ח ד).
שעמינו למדו מכת האבות שלא יתפתו אחר
הדברים שיכנס בהם שום ספק עד שיתבוננו (רש"י,
בב' דכ"י סז, עדלמן, ח). בני אל תתפתה בדעתך
ואל תקבל אונאה להאמין כי צדוק גמור ביצחק
אבינו ע"ה והיה נכשל בדבר קטן (כ"י גוקיליה, שע"י
לורס, מנטובה, מט.). אמנם קצת מאנשי אומתנו
המתפתים אחרי זאת הדעת וכו' (כ"א סקל"ה, ע7
סמ"ס מו). במה שנענש על עברו מצות השם
והתפתותו לנחש על ידי חוה (כ"י אלזו, עקריס
ח יו). שהתורה לא כיונה להעמידנו על חכמות
הנמצאות כמו שחשבו הסופרים והנמשכים אחרי
הווי (כ"י אצרכאל, מעלי' חלח"ס ח ג). אם לעצתי
תשמע אל יקח לך להתפתות לבקש מנוח
אשר יושב לך וזירתך (כ"א מוה"ס, לז סלח"ס ח ס).
— ואמר הסימן: ראשך דרישות וחקירות יגל אל
תתפתו מן הראשון בדברו (דפעיג, חלח"ס חלח"ה,
חלח"ס, קדור דפעיג, כ"ג). — ואמר המשורר: לא יחסר

— ע"י יפתה — פתה האדם, פתו אותו, כמו נפעי: כי
שמעתי דבת רבים מגור מסביב הגידו ונגידנו כל
אנוש שלמי שטרי צלעי אולי יפתה ונוכלה לו ונקחה
נקמתנו ממנו (יכ"ו כ י). והנביא כי יפתה ודבר דבר
אני וי' פתיתי את הנביא ההוא (יחזק' יד ט). בארך
אפים יפתה קצין (1) ולשון רכה תשכר גרם (משלי כס
יח). — יפתתה הנערה, פתו אותה למשכב, ואמר כן
סירא: בת לאב מטמנת שקר ודאנתה תפריע שנה
וכו' בכתוליה פן תפותה (2) וכו' (ז"ס גי"י ע"ג ט).
— וז"ל: *מתפתה, מפותה, וקמ"י מתפתה אביה, מתפתה
בנו, מתפתה עצמו, אשה שפתה אותה אביה, בנו, הוא
עצמו: נושאין על האנוסה ועל המפותה וכו'.
נושא אדם אנוסה אביו ומפותה אביו, אנוסה בנו
ומפותה בנו, רבי יחודה אומר באנוסה אביו
ומפותה אביו (ינ"י יא ח). אין מעשה קטנה כלום
אלא במפותה (כ' חלעזר, סס יג ז). כהן גדול לא
ישא אנוסתו ומפותתו אבל נושא הוא את המטאנת
(פוסק' סס ג). היתה אנוסתו ומפותתו של אביו
או שהיתה אחת מכל עריות לאביו פטור (סס קס"ה
י ז). כא הכתוב ללמד על המפותה שישלם עליה
קנס (מכ"י מסי' דמיקין יו). אנוסה חבירו ומפותת
חבירו לא יכנסו ואם כנס מוציאין מידו (ירוש' ינ"י
ו ד). אנוסה עצמן ומפותת עצמן לא ישא ואם
נשא נשוי (ס"ר, ינ"י נט:). ואלו נערות שיש להן
קנס הבא על אחיהן וכו' רב פאא אמר במפותה
ודבריה הכל (סס"ה ע7). — ובסמ"א: ובעמדה בתוך
חפתה תחתי ונתה ואחרי דורים אחרים פותתה
(כס"ב מל"ח תלמיד להרשב"ם, סמ"ס גמ"ס, ע7:).
ואעפ"כ מי שיתעבלו בכמנו. המוונים הרעים לא
יפותה בזה כי בארך ימים יולדו בגופו לחות רעות
(כס"ט פלקירל, חלח"ס סלום, JQR NS I, עמ' 475).
הנה הפתאים נחלו אולת כי הם בלתי מעיינים
בדרכים איך יגיעו אליו אבל במהירות יפותו לזה
ואמנם החכמים יפתונו שימצאו חרעת (כל"ג, משלי יד
יח). — ואמ"ל המשורר: תפתוני ואתם המפותים
ותבונני ולי נפש יקרה (כ"ס הנגיד, לזני מוך קרני,
הרכני לא, 58).

— סס"ה: *התפתה, נתפתה, — נתפתתה הנערה, פתתה
פתה אותה איש לשכב עמו: נערה שנתפתתה בוששת

(1) [יש מציעים לגרס: קצף].

(2) [בכבלי (סס"ה ק) שמה תפתה, ע"י התפי].

(1) [בכ"ס גי"י: פן תפותה, ע"י ע"י].

שם רע בשלשה (ספ"ה א' ח'), אנסת ופיתית את בתי והוא אומר לא אנסתי ולא פיתיתי משביעך אני ואם' אמן חייב (סופס' ספ"ה ז' טו). שוטה היה זה שלא היה יודע לפתות (ספ"ה דכ"ז ל'). תופת שפיתתו או שמתלה לו (י"ס' ספ"ה ז' ח'). מסתים אותו ליתן גס (כז הנה, סס קדוש' ג יג). פיתה אשה מותר בכחה (סס ספ"ה ע' ח'). אפר הקב"ה מי שתאו לזה, אשה אסרה לו וכו' (צנלי, סס לט). א"ל (למשה) בתחלה פיתוי פיתיתי אותך מכאן ואילך דברי אמת אני מדבר עשך (מד"כ שו"ט ג). ו' ימים קודם היה הקב"ה מסתה למשה שילך בשליחותו ולא היה רוצה לילך עד סעשה הסנה (סס סס). שהיה יינם מסתה⁽¹⁾ את הנוף. לזנות (ר' מניח, סס ויק' ס). מאחר שפיתתם אותו בסני ואמרתם כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע לסוף מ' אמרתם לענל אלה אלהיך ישראל (סס סס ו). כל אותו הלילה היה יצרו מסתהו (את בעו) בדברים ואמר לו את פניו והוא פנויה, אתה מבקש אשה והיא מבקשת איש (כ' ידן, סס סס כג). שתן סבירין לפתות את בוראן בתרועה (סס סס כט). למה נקרא שמו שתואל, שפיתה להקב"ה בתפלתו (סס גמ' י'). ונעלה יוצאה מקושטת ומכוססת ומסתה אותו ואמרת לו למה אנו מוכיבין אתכם ואתם שונאין אותנו (סס סס כ). כיון שראה המלך כך שנשמט נפשו התחיל מנפף ומנשק אותו ומסתהו ואמר לו מה לך לא בני יחיד אתה לא אני אביך וכו' והקב"ה ממתק בחכו הדבור ואומר להם לא בני אתם אנכי ה' אלהיכם עמי אתם הכיבין אתם לפני והתחיל מסתה אותן עד שחורח נשמתן (סס סס"ט, סכו עמק'ס). ולמה הוא קוראן בן תפתא ששסתין יצר הרע על זנות (סס סס, חנכ"י). היאך הצדיקים מסתין להקב"ה וכו' (מד"כ ספ"ה, סופס', דכ"ז לג ו). פתה אותו בדברים לפי שהיה (אחרון) בורח מן השררה (תנח"י לו י').—ובספ"ה: כי השונא הגדול שיש לך בעולם הוא יצרך וכו' האורב לפתות ספיעותיך ואתה ישן לו והוא ער לך (כ"י ח"ט, סו"ס, יסוד הענין ס). ואחר אשר ככל אלה קניותיה לפת

(1) [בירוש' ספ"ה יג, דפי' קדושים]: מסתה לזנות; ונראה שגם שם צ"ל מסתה.]

חשק הכנסתיה לא פתיתיה ולא אנסתיה רק חשקה בו כי חשקתיה (כחז' מא' חללי' להכניס', סופס' גמ'ס, טו). הלא שמעת מה עשה הנחש לאדם וחזה איך פתם והשיאם ומצעות יוצרם הניאם עד אשר אל שערי מות הביאם (כ"י זכא"ה, ספ"ה יג, דודון, 28). וכאשר ישבתו החושים היה זה הכח מתבודד להכליו ושקרו כל עוד שלא יגער בו גערת השכל ויפתה אותו (חנכ"י להכניס' ס ח, 70). ויהי כשמוע' שומעיו את הדברים האלה וישמח מאד ויאמר אל אנשיפטר לאמר אם כה חפצכם דומו לכם עד שאפתנו בדברים אולי יבא אלי אריסתובלים כי ירא אנכי להתגרה עמו (יוסיפון, גילגול, ריד). לא תלך בשוק הזה ולא חננס בכית זה ואשה זונה בחובה והיא מסתה את הכריות בתארה (כ"י זן חנכ"י, ספ"ה יג, ח). — ואמר הפיוס: נביאך תעו חרמית שוא חוות וכו' פתתים וכנגדי השיבו עוות (כ"ה קלי, 'היפה ספ"ה, קי' ס"ג). גש כשה לעולה לרצותך נלכה עד כה פתו בעדותך (סוף, ח' כה חנכ"י, סס). ויאמר את רכבו בעצמו כדי לזרום ולפתותם ואת עמו לקח עמו בדברים לרפותם (כ' סנעון' צד ילמק, ספ"ה יג, סוף ז סס). ענה (אדם) פתתני האשה צרעת מסארת היא (כ"ה"ע, סוף דכ"ה חנכ"י, ליג 225). ויצרי צוררי חמיר כמו ששן לעמתי יעצני ופתני במועצות לרעתי (סוף, לך חל, כה"ה ח, 205). פתוך תאוותיך, יעלה מסון בחיבך וכו' (יום יעלה, עכ"כ יוס"כ, חנכ"י חל"ה ז, ענ:). — ואמר המשורר: ואת קסת וריבות אלי טשה במי מרה ופתית לישראל להמיר אל בכך מרה (כ"ה סנכ"י, חל' אסכ, כד"י, 86). תואר אדמה כי ילדיה פתת חנם ותקחם בעפעפיה (כ"ה"ע, עינות סוס, דיואן צד"ל, 33). אפת לבי בתוחלת ואראה באין תקוה יסופון (סוף, גצ"י צלח, סס לט). בני איש יבשחו על רב כבודם הכי פתה זמן אותם והונם ופתע קרבה עתם ואברו ולא נפרו בכל עשרם והונם (כ"י חנכ"י, 2) הענק חות ס, ס' זכרון להכניס'.⁽¹⁾

(1) [בכ"ס גני' יד יו] הוצ' ספ"ה: תן ולקח ופת נפשך כי אין בשאול לבקש תענוג, אולם אין זה אלא תקונו של המו"ל וצ"ל: ופ"ק. ובמקום אחר שם (ל כג): פת נפשך ופיוג לבך וקצפון חרחק מסך, במקום פת צ"ל פוג, וק' ערך פוג, פ' הערה.]

ב. פתה⁽¹⁾ ממנו ב. פתה² פתוי³ פתוי⁴.

א. פִּתְּחָהּ (2) מִנִּי, יִפְתָּחָהּ, יִפְתָּחָהּ — פתח הלב, היה פתח
חסר דעת, עד שעשה האדם דבר שלא יעשה:
השמרו לכם מן יִפְתָּחָהּ לבכם וזרעם ועבדכם אלהים
אחרים והשחיתותם להם (דבר יא יו), ויפת בפתר לבי
והשק יודי לפי (איוב לא כז), — ועי' פתח.

— נִסְעִי, נִסְתָּה, אִמָּה, — קִבַּל אֶת דְּבָרֵי הַמִּסְתָּה וְעָשָׂה כַחצֵּוֹ : סִתִּיתָ יוֹי וְאִמָּה תִּזְקְקֶנִי וְתִּחְבֹּל (יִרָא' כ ז).
— נִסְתָּה הֵלֶכַעַל אִשָּׁה, נִסְמָךְ בַּסִּתּוֹת אֲחֵרֵי אִשָּׁה : אִם נִסְתָּה לְבִי עַל אִשָּׁה וְעַל פֶּתַח רֵעִי אֲרֻבְתִּי (אִיזֵנ' לֹא כז). — וּבִסְתָּה"א : וְאֵלֹהֵי הַיּוֹם הַזֶּה הַפְּרִסֻם הֵוא הֵיית רֹאֵה אוֹתוֹנוּ וְאֲתָהֶם הַיּוֹם נִסְתִּים לְשִׁאֲרֵית הַהִבְלִים מֵאֲצַטְגִּינֹת וּלְחָשִׁים וּקְסִיעוֹת וְנִסְיוֹנוֹת רַחוּקוֹת מֵהַשֶּׁבַע עִם הַרְחָקַת הַחֹרֶה אוֹתָם (כ"י א"ת, כח"י ד כג). וְכִי לִנּוּ בִנְשׁ סוֹבֵלַת שְׂאִינָה נִסְתִּית

יִחְרָה וְגַם כְּהוֹרָא בְּרַר שְׂאֵלָה בְּרַח וְדִין; וְעַל כֵּן אֵין
לְחֵבֶר פֶּתַח, פֶּתִי, פְּתָאִים בְּעֵבֶר עִם הַשֶּׁרֶשׁ הָעִרְבִי, אֵלָא
כְּהוּרָא מְקוֹר הַשֶּׁרֶשׁ בְּתַתִּיפ פְּתָאִים (מִן פֶּתַח, פֶּתַע)
בְּמִשְׁמִי מְבַלִּי לְחֵשֶׁב, וּסְמִנּוּ הַצּוּרָה פְּתָאִים, פְּתָאִים וּפְתִי
פְּתִיִּים, שְׁהוּבְנָה בְּסִיר וּשְׁגִנּוּר מִסְנָה מִי פְתִי וְהַפְּעִל
פְּתָה. הִיּה פְתִי, חֲסֵר מִחֲשָׁבָה, וּבִכְנִיץ פְתִי פְתָה, עֲשֵׂה
פְתִי מְלוּנִי לְפִתִּי וְכֹדִי, וּבִכְסָה מְקוּמֹת קְרוּבָה מִשְׁמִי
תַתִּיפ פְּתָאִים לֹוּ שֶׁל פְּתָאִים עַד כְּדִי כֵךְ שְׁאִין לְהִכְרִיעַ
לְסֵה הַכּוֹנֵה כְּגוֹן: אֵל תִּירָא מִפְּחַד פְּתָאִים (עֲשִׂי ג' ספ),
חֲלָךְ אַחֲרֵית פְּתָאִים (שס ז כב).

(1) [מן הארץ' סתא, פתי במשם' רחב, רחבות, אך יתכן מאד, שיש לבאר את כל המקומות שבמקרא המובאים כערך ב. פתה מן א. פתה, ועי' בהערה לשרש וזה ולפעל א. פתה.]

(2) [ויקח] שנים המקומות שבמקרא שראו בהם את השרש בן פחה (ע"י שם) במשמי' רחב ופתחתה, שכיבם הם לא. פחה, שרק הוא. לבדו נמצא לפי זה בלשון המקרא. כך פחה שפתיו (תפלי כ יע) כמו אויל שפתים (סס י ט), וכן דינו של והפתחת בשפתוך (סס כד כח) במשמי' ודברת דברי פתיות. וגם בכרבת נח ולבניו (נחל"ט ע כז) יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם אפשר להבין עקר בונת הכתוב כאלו נקד יפת אלהים ליפת, כלו' יפתחה לו באשה זו המתפתחת לגבר לשכן באהלו, ולא בא הנקוד יפת אלא כחקון סופרים כדי להרחיק את הגשמות שבתמונה; כי אין עדות של ממש לשרש בן פחה הארמי בעברית המקראית.]

לדעות העוברות עליה מדעות השכבנים והאצטגנינים
(שם פ 3). בן המוסה בחלק פיהם והנפתה בנוסם
בריהם (כאצטגני, מי צן מקצ, ליגר, 140). יסחול ה'
ויכסר למי שנפתה אחר הדעת המונויף הזה (כ'
מסיסא, מנסה קנלוס, קושמן, 96). — ואמר הפינן :
ואסת במדבר שפר אולי גאובי יסר ואובי עפר
ואמר (כמזע, אס סחך שסכני, דוקס 77). — ואמר
המשורר : נפתה בתענוגיו הלא יבין כי הומן הרש
עלי בב הוא (כ' מריז 2), ספר הענק סוט ג נד, כ'
וכרן לסרכני, 323). אל תסת מחלקות וחבו
דרך משמן קרבו הוות מרסה ותך בלו מתענע (שלוס
הסמן, כי דוד מ, 160). — ואמר הסלין : בל ישמ לבו
ביפת עין במחמדי ווללים וסיבאים בל אסת ולא
היה לי עז מצח (כ' ס כנ 1).

סֶע' פִּתְיִי, פִּתִּי, תִּפְתָּה, יִפְתָּה, פִּתְיָנִי, סִפְתִּי, אֶפְתְּנוּ, יִפְתְּךָ, יִפְתְּהָ, פִּתְּךָ, פִּתְּהָ אֶת הָאֵרֶם, עֲשֵׂה אוֹתוֹ לִפְתִּי עַד שֶׁעֲשֵׂה סֶה שְׁלֵא הִיָּה עֹשֶׂה אִלּוּ הִיָּה בּוֹ דַּעַת, beforen, verführen; duper, séduire; to befool, mislead: וַיֹּאמֶר יי' מִי יִפְתֶּה אֶת אֲחִיכֶם וַיַּעַל וַיִּפֹּל בְּרִמָּה גָּלְעָד וְכו' וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֵד לִפְנֵי יי' וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶפְתְּנוּ וְכו' אֵצֶה וְהִיָּיתִי רוּחַ שָׂרָק בְּפִי כָל גְּבוּאֵי וַיֹּאמֶר תִּפְתָּה וְגַם תִּכּוֹל (מ"א כז כ—כג), פִּתְיָנִי יי' וַאֲפֹת חֻקְתָּנִי וְתִכּוֹל (ינ"ו כ ז), וְהַגְבִּיא כִּי יִפְתָּה וְדַבֵּר דְּבַר אֲנִי יי' פִּתְיָי אֶת הַגְּבוּאִי הַהוּא (יחזק' יד ט), לִכֵּן חֲנָה אֲנִכִּי סִפְתָּהּ וְהִלְבַּחְתִּיהָ הַמְדַּבֵּר וְדַבְּרִיתִי עִל לָבָה (סו"ס ז יו), בְּנֵי אִם יִפְתְּךָ חֲטָאִים אֵל תִּבָּא אִם יֹאמְרוּ לָכֵה אֲתָנוּ וְכו' (עש"א י—יח), אִישׁ חֲסִים יִפְתָּה רַעְיוֹ וְהוֹלִיכּוּ בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹב (שם יו כט) — וְהִסִּיר אֶת לְבָבוֹ עַד שֶׁגִּלַּת סוּדוֹ: פִּתִּי אֶת אִישׁךָ וַיִּגַּד לָנוּ מִתְּחִילֶת (שע"י יד יח), פִּתִּי אוֹתוֹ וְרָאִי בִּסֶּה כְּחוֹ גְּדוֹל וּכְמֶה נֹכַח לוֹ (שם יו יח), יִדַּעַת אֶת אֲבִנֵּר בֶּן גִּר בִּי לִפְתָּךְ כֹּא' וְלִדַּעַת אֶת מִצְאֵךְ וְאֶת מִצְאֵךְ וְלִדַּעַת אֶת כָּל אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה (ש"ג ג כח), — וּבְמִשְׁמַ' דְּבַר דְּבָרֵי הַנֶּסֶף: וַיִּשְׁתַּחֲוֶה בְּמִסְחָ וּבִלְשׁוֹנִם יִכְבּוּ לוֹ (תה"ל עח לו), — וַאֲפֹת אִשָּׁה לִשְׁכַּב עִמָּה: וְכִי יִפְתָּה אִישׁ בְּתוּלָה אִישׁ לֹא אֲרֻשָּׁה וְשִׁכַּב עִמָּה בְּהֵר וַיִּמְהַרְנָה לוֹ לֵאמֹר (שמו"ב כז יח), — וּבְתוֹמִים: הָאוֹנֵם וְחַסְפָּתָהּ וְהַשׁוֹמֵת לֹא פּוֹסְלִים וְלֹא סֹאכִילִים (ינ"ג ז ה), הָאוֹמֵר פִּתִּי יִתִּי אֶת בְּתוּ שֶׁל פִּלְגוּי מִשְׁלֵם בּוֹשֶׁת וּפְגָם עַל פִּי עֲצָמוֹ וְאִינוֹ מִשְׁלֵם קֶנֶס (כסו"ג ג ט), הָאוֹנֵם וְחַסְפָּתָהּ וְחַמְצוּתָא

י ט), ותבא עליך פתאם שאח לא תרעי (ישע' מז יח).
 פתאום שדרו אחלי רגע ויריעתי (ימ' ד כ). בי פתאם
 יבא השדר עלינו (סס ו כו). ויורם אלהים חץ פתאום
 היו מכתם (סס' קד ט). על בן פתאם יבוא אידו
 פתע ישבר ואין מרפא (משלי ו יס). — ועם ב,
 פתאם: וישבח יחזקיהו וכל העם על ההבין האלחים
 לעם כי פתאם היה הדבר (דסי"ג כו לו). — ועם
 מלת פתע: וכי ימות מת עליו כפתע פתאם וממא
 ראש נורו (צמ' ו ט). והיה כאבק דק המון זורק
 וכבץ עבר המון עריצים והיה לפתע פתאם (ישע' כו
 ס). לכן יהיה לכם העון הזה כפרץ נפל נבעה כחומה
 נשגבה אשר פתאם לפתע יבא שברה (סס ל יג). —
 פחד פתאם: אל תירא ספחד פתאם ומשאת רשעים
 כי תבא (משלי ג כה). על כן סביבותיך פתים ויבהלך
 פחד פתאום (חיוג כג י). — ופתאם, במשמי' בלי ידיעה
 או מחשבה: הולך אחריה פתאם כשור אל מבט יבא
 וכעכם אל מוסר אויל (משלי ז כג). כי לאויל יהרג
 כעש ולפתה תמית קנאה אני ראיתי אויל משריש
 ואקוב נהוה פתאם (ירחקו בניו מישע וידבאו בשער
 ואין מציל. (חיוג ג-ד). — ובתנ"ם: משל למלך
 שזימן את עבדיו לסעודה ולא קבע להם זמן וכו'
 בפסאום ביקש המלך את עבדיו וכו' (כני יחנן
 צן זכאי, שנת קנני, וכעין זה מנ"כ קס"ל סדרה תלפחה,
 נכל עם, נסס ר' יהודה הנשיא). שלשה שנאתי וארבעה
 לא אהבתי שר הנרגל בבית המשתאות וכו' והנכנס
 לבית חבירו פסאום (נכס צן קיכא, נדס עו:).

פתאמי, פתאומי, ח"י, — הדבר הבא פתאם: המות
 הפתאומי אשר קרה לבגורי מצרים היה כשינוי
 מוניהם אל קדחת חרה מוסלגת שורפת והגרת הרם
 (חמו"ר לנא"ר, 108). מי שמשים בלשונו סלף ועוות
 יגרם לעצמו סלף קשה ופסאומי כמו שבר העץ
 ברוח חזקה (לנצ"ג, משלי יח ד). שמחה פסאומית
 (כ"י לנצ"ג, נכאש, ויפל ה' סדמם), שלא היה

[1] [הכינה: וכעם אל מוסר איל, מלשון וברגליהם]

תעכסנה (ישע' ג י).

[2] [הכינה לפי מורמשינר בפרושו: אני ראיתי
 אויל בעסן (משריש, וכן בערבי' שרש), כעס כזה
 והוא קלל (ויקב) נהוה מבלי לחשב, ועל כן: ירחקו בגוי
 מישע וכו'].

(*) شرس

שלמה (ססו גלו', צית חלמוד ד, 119).

פת, ט"י, כ"י פתחן, — כמו פתח, פתח הראש: יען
 כי גבהו בנות ציון ותלכנה נשוות גרון ומשקרות
 עינים הלך וספף תלכנה וברגליהם תעכסנה וישאח
 אדני קדקד בנות ציון וי' פתחן (יערה ישע' ג יו-יז).
 פת, ע"י פת, פתח, והערות שם.

פתא (2), מסנו פתאם, פתאמי, פתאמיות.

פתאות, ט"י, — פתיות, סכלות: מזה נראה שהערמה
 והפתאות אינם בנושא אחד (פי' משלי
 לזכרים הנללוגי, סססר ססס ג, 69).

פתאים, ע"י פתי.

פתאם (3), פתאום, סס"ס, — כהפעתה, מבלי שידעו,
 מבלי שצפו לדבר, פתע, plötlich; soudainement;
 mont; suddenly וי' פתאם אל משה ואל אהרן
 ואל סרים (צמ' יז ד). ויבא אליהם יהושע פתאם (יהוש'

[1] [לפי נקוד מערבאי: פתחן, ומדנחאי: פתחן.
 התרגומים הקדומים תרגמו באפן חפשי את
 הענין ולא את חמלה השבועים: αἰνῶν, בקרוב: דרכם
 ומנהגם: וולג: erimee, פשע: ח"י: וחי יקרהן יערי:
 ובנראה הלכו אחר דרוש. ומן הפרשנים רש"י: בליהן
 יערה, ל' ארמי הוא כמו פתא אובסא (בפרוש בכבלי
 ססס, כח, ועוד). ע"כ, אך ריב"ג מחבר את המלה עם
 הפותות לדלתות: ומהענין הזה אצלי ו' פתחן יערה,
 והיותה ההקשה שיהיה פותחן בואו וקצרו והקלו וחברו
 המלה והחא בה לכנוי עם הגון והמלה הוות כנוי
 לערוה וכו'; וכן רד"ק: והוא כנוי לבית הערוה כלומר
 שתלכנה ערומות לפני האויב המוליך אותן בשביה,
 ע"כ, ומעין זה כמה מן החרשים. אך אחרים רואים כאן
 כתיב חסר במקום פתחן, פאת הראש, וההקבלה אל
 וקדקד מורה על צדקת דעה זו: השוה: ותאכל פאת
 מואב וקדקד בני שאון (ימ' מח מה), ועי' פתח,
 הערה.]

[2] [צורה משמשת של פתע, ע"י שם ובהערה

הבאה.]

[3] [תה"פ בסיום האפי, כמו ריקס, חגס, ועי'
 לצורות אלו מורמשינר, Entstehung d. semit. Sprach-
 entstehung, עמ' 1 וכו', ובא פתאם במקום פתעם, וכן
 מצוי הצירוף פתע פתאם, פתאם לפתע, וכן באשורי: אג
 פת, אג פתם, וגם אפת במקום אג פת במשם' פתאם,
 ובמלה שאולה אפתי במשם' הכף ומיד, בתעודות
 הארמיות סיב, ולפי הנאמר בהערה לשרש פתח יתכן
 שנגזר שרש זה מן פתאם.]

ח ח), אמר להם יהודה הניחו לוקן עד שתכלה
הפת (מד"ר גרש' לז), — ובמשל לתאות האיש לאשה:
שאינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו
פת בסלו (יומא יח), — ומינים שונים של פת:
מצא בה פת הולבין אחר רוב הנחתומין, ואם היתה
פת עיסה הולבין אחר רוב אוכלי פת עיסה, ר' יהודה
אומר אם היתה פת קיבר הולבין אחר רוב אוכלי
פת קיבר (נכסיר' ז ח), מציל פת נקייה אין צריך
להציל פת הדראה (מוקפ' טז יג ז), לחם עוגי, פרט
לחלות ואשישה, יכול לא יהיה אדם יוצא אלא
בפת הדראה ת"ל תאכל עליו מצות, מפילו במצות
של שלמח (ספרי דכ" קל), פת נקייה טמאה ופת
קיבר טהורה, רבי חייא בר אבא בשם רבי אחא על
מיוה מהן שירצה יברך, (יבום' דכ" ו ח), בדברים
הללו מוכיחין אותן (את בית גרמו) לשבת שלא יצא
ביר בניהם פת נקיה מעולם, שלא יהו אומרים
מטעשה לחם חסנים הן אוכלין (שם שקל' ז ז), אם
אמרו בוריון יאמרו כשאין זריון, אם אמרו בפת
עמילה יאמרו בפת שאינו עמילה (ד' יוסף, פס' לז),
יוצאין בפת נקייה והדראה (שם מ), שלשה
דברים מרבין הוכל וכוספין את הקוסה ונושלין אתה
מחמש מאות ממאור עיניו של אדם אלו הן פת
קיבר ושכר חדש וירק חי (שם מ), המוליד ובו קמח
לנחתום ועשאו פת ביפולין (ב"ק נט), שבועה שלא
אוכל פת חיטין והושיט ידו לסל ליטול פת שעורין
וכו' (שנו' כו), ה' דברים משיבים את הלימוד, פת
פחמין וכל שכן פחמין עצמן (הור' יג), פת הטין או
פת שעורים מי טב (אובלה בלפתן (מד"ר, קס"ג)
קדרא ז, כי העושק, ובספ"א: הלך לו לצרפת וקבלתו
אשה אלמנה בכבוד גדול אסו של יונה היתה
ומסתתת ומשמנה היו אוכלים ושותים (פד"ח לג),
פת לישה, פת עריבה (ילק' שמע' סג' חכס), מה בצע,
כשישבו לאכול ובאו לבצוע את הפת בקשו לברך
א"ל יהודה, אחינו אנו הורגים ועל הפת אנו
מברכים (גרש' דנח, חלנך, 175), הרי שבע פורעניות
הרב מצור וכו' פת נפולת וכו', (כס"ו יק"ר כו כו), —
ומ"ר "פתות: הוכי דלקח קמח מכל בית וערבוהו
ואפאיהו מיתות שלמות, כבר ערכו בבית ואף בפת

(1) [במשנה (נכ" יג ט): מי סב ואובלן.]

אורח רע מה הוא אוסר וכו' מה אכלתי לו, פת
אתה אכלתי לו, חתיכה אחת אכלתי לו וכו' (בן זומא,
טס טס ז ז), היה (העני) משתמש בכלי מילת נותנין
לו בלי מילת, פת נותנין לו פת (שם טס, ד י),
כשהייתי למד תורה אצל ר' יוחנן בן החורנית
ראיתיו שאכל פיתו חריבה שהיו שני בצרות (ר'
חלנך ד' לזק, טס ע"ד ז ז), זריות הן הנשים
בפת יותר מן החכשיל, מה בין פת ומה בין
חכשיל, חכשיל דרבו לאכול וותה, פת אין דרבו
לוכל וותחת (כ"י יעקב זכ' חס' צס רבי חס', יבום'
טנ' ח י), פת חסה חסחה בצידה (שם טס), מטלחה
היא אשה את התנור פת טנני שהפת יפה בשעה
שחגור מלא (כ"י זן חלנך, טס ז"ה ז ח), אין לך
קרוי פת סתם אלא חיטין ושעורין בלבד (ר' יוסן
טס טס ז ז), ועל מירות הארץ הוא אוסר בורא פרי
הארמה חוץ מן הפת שעל הפת הוא אוסר
המוציא לחם מן הארץ (בכ"י לז), ארבעה דברים
נאמרו בפת, אין מניחין בשר חי על הפת ואין
מעבירין כוס מלא על פת ואין זורקין את הפת
ואין סומכין את הקערה בפת (שם כ), כמה יגיעות
יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול (בן זומא,
טס נח), שורה אדם פיתו ביין ונותנו על גב העין
בשבת (שמואל, טס קס), הללו פיתן מתעפשת והללו
אין פיתן מתעפשת (יומא לז), אין אוסין פת עכה
בפסח וכמה פת עכה א"ר הונא טפח (כ"י, ז"ה
כז), כל מלאכת עבודה לא תעשו וצתה תקיעת
שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה
(תנא דבי שמואל, ר"ה כע), האוסר לחבירו קונם
שאני נהנה לך אם אי אתה מתארת אצלי
ותאכל עמי פת חמח וכו' אף אלו נדרי זיריון (ר'
חלנך זן יעקב, כד' כד), רשאין פועלין לטבל
פיתם בציר כדי שיאכלו ענבים הרבה (ב"מ טע),
י"ג דברים נאמרו בפת שחרית, טעלת מן החמה
ומן הצנה ומן הווקין ומן המווקין וכו' (פ"ה, טס
קז), פסם אחת יצא רבי לשרה וחביא עובר כוכבים
לפניו פת פורני טאפה טאה אמר רבי כמה נאה
פת זו וכו' כסבורין העם התיר רכי הפת, ולא היא,
רבי לא התיר את הפת וכו' פסם אחת הלך רבי
לסקום אחד וראה פת רחוק לחסידים וכו' (ע"י
לז), נתת פת לנער, הודע את אמו (תנא דביע, טמח'

פִּשְׁעִי

מִמְנוּ פִּשְׁעִי, פִּשְׁעִי.

פִּשְׁעִי מִי, אֲפִשְׁעָה, — כִּמוּ פִּשְׁעִי, צַעֲדִי, דָּרְךְ : מִי יִתְנִי

שְׂמִיר שִׁית בְּמַלְחָמָה אֲפִשְׁעָה בָּהּ אֲצִיחָה

יִתֵּד (יִשְׁעִי כֹז ד), — וְעִי' פִּשְׁעִי.

פִּשְׁעִי

פִּשְׁעִי מִי, — כִּמוּ פִּשְׁעִי, פִּשְׁעִי, צַעֲדִי, דָּרְךְ : מִי יִתְנִי

חֵי יוֹי וְחֵי נִפְשֶׁךְ בִּי בַּפִּשְׁעִי בִּינִי וְכִין הַמּוֹת

(ש"ח כ ג), — וְאִמֵּר הַמִּשְׁוֹרֵר : וְכִבֵּר יִבְשׁ לְבִי, חוֹשִׁי

בְּשִׁלּוֹ, לֹא חֲשִׁיתִי דְבָר, כֹּל הִיָּה נִשְׁחִי, חֲדָלוּ גִלְגָּלִי

הַמְכֻוֹנָה חֲדָלוּ, עוֹד פִּשְׁעִי וְכֹלָא הֵייתִי הֵייתִי (י"ל),

עַל כִּדְמָךְ חֲמָה מִי, כֹּל שִׁינִי חֵ, (25).

פִּשְׁקִי

סִמְנִי פִּשְׁקִי.

פִּשְׁקִי

פִּשְׁקִי מִי, פִּשְׁקִי, — פִּשְׁקִי שְׁפָתִי, פִּתַּח מִי וְהִרְבָּה

לְדַבֵּר : נִצַּר מִי שֶׁמֶר נִפְשׁוֹ פִּשְׁקִי שְׁפָתִי מִחֲתָה

לּוֹ (מַשְׁלִי יֹג ג), — וְאִמֵּר הַפִּיטֵן : שְׁפַת אִמְתִּי וְכִין

בִּישׁוּשִׁים, עַד אֲרִיגִיעָה לְשׁוֹן מַשְׁשִׁים, פִּשְׁקִי שְׁפָתִי

מִחֲתָה עֲנוּשִׁים, צִרוֹת רֹדִפִּים וְעֵשֶׂשׁ מִבְּקָשִׁים (שְׁמַעֲיִן בֵּן

יִלְקָה, אֲמִירִי כֹז, קִרְוִי שְׁנֹעִי), נִשׁוּ כֹלְמָתָם וְחִרְפָּתָם, בִּכְן

שְׁפָתִי מִשׁוּבָתָם בִּלְעֵג פִּשְׁקִי, וְיִסְפְּקוּ בָּהּ בְּעֵינֵם

שְׁקִיעִי, רִשְׁפִּי לְהַבִּים נִשְׁקוּ (אֲשַׁחַס מִי לְסוּדוֹת, כְּסוֹס

לִשְׁנָה חִכָּה, סִדְרָה), — וְאִמֵּר הַמְלִיץ : פִּשְׁקִי שְׁפָתִי

בְּחִמּוֹן וְלֵעֵת יִתֵּן אִין כֹּל מֵאוֹמֶה (ג'וֹ, ב"ס יס ז), —

אִךְ רַב לִנּוֹ דְבַר מִחֲתָלֹת יִבְשׁוֹת וְשִׁרְוֹת קִדִּים בִּי

חֻבְקִי יָדִים וְפִשְׁקִי שְׁפָתִים לֹא יִצְלִחוּ (וַעֲמִי,

אֲהַנֵּם לִינִי עַז, 128), — "פִּשְׁקָה רְגִלִּיהָ, כִּמוּ פִּשְׁקִי, וְאִמֵּר

הַפִּיטֵן : הֵלֵא תְכַלֵּם מִצַּח אִשָּׁה וְזִנָּה הִיָּה לָךְ הַפִּשְׁקָה

רְגִלִּיהָ לְבַל עוֹבֵר בְּבִקְשֶׁךְ מִמְנוּ הַקִּיָּה וְעַקֵּב (כְּנַנִּי

הַלְלֵם סִדְרָה, דוֹקָה, 69).

— פִּשְׁקִי מִי, פִּשְׁקִי, — פִּשְׁקָה אֶת רְגִלִּיהָ, הִרְחִיבָה לְרוֹחָה,

בְּנוֹי לִשְׁכֵּב זִנּוֹת : וְחֲתַעְבִּי אֶת יַפִּיךְ וְתִפְשְׁקִי אֶת

רְגִלֶּיךְ לְבַל עוֹבֵר (יִמְזִקִּי יוֹ כֵּה).

פִּת

פִּת מִי, כִּי פִתִּי, פִּתָּה, פִּתִּי, מִי' פִּתִּים, — פִּת

לֶחֶם, פִּרוֹסַת לֶחֶם : וְאִקְחָה פִת לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְכֶּם

(1) [בְּאִמְרִי וְכִסְרִי מִסָּק, וְכֵן בְּעִבְרִי שְׁכַחוּ"מ (עִי'

מִסָּק, הָעִירוֹת), וְקִרְבֵּי חֲשֵׁרֶשׁ אֶל פִּסָּה, פִּשְׁעִי, מִסָּק.

'בְּעִבְרִי הַכְּתוּבָה וְהַמְדַּבֵּרֶת בְּאִים פִּשְׁתִּי, פִּשְׁחִי, וְאִף פִּרְשָׁה,

פִּרְשָׁה"א, (בְּמַשְׁמֵי פִשְׁקִי רְגִלִּיו.)

(2) [עִי' פִּתִּי, הָעִירָה.

בְּדַבְּרוֹ נִוְהַגַת גַּם הַצִּירָה פִּתָּה לְחִלּוֹת הַלֶּחֶם

(a) فِشْخ فِشْخ فِشْخ فِشْخ

(a) رَغِف

(בְּרַאשׁ' יס ה), וְהִיָּה כֹל הַנוֹתֵר בְּבִיתְךָ יִבּוֹא לְהַשְׁתַּחֲוּוֹת

לּוֹ לְאִגּוּרָת כֶּסֶף וְכִבֵּר לֶחֶם וְאִמֵּר מִסְתַּחֲנִי גֹא אֶל אַחַת

הַכַּחֲנִית לְאֹכַל פִּת לֶחֶם (ש"ח ז לו), וְעַל פִּת לֶחֶם

יִפְשַׁע גִּבֵּר (מַשְׁלִי כֹס כֹא), — וְכֹלָא מִלֵּת לֶחֶם : וְלִרְשׁ

אִין כֹּל בִּי אִם כִּכְשָׁה אַחַת קִטְנָה אִשְׁרִי קִנָּה וְיִחִיָּה

וְתִגְדֵּל עִמּוֹ וְעַם בְּנוֹי יִחְרוּ סִפְתָּה תֹאכַל וְסִכְסוּ

תִּשְׁתָּה וּבְחִיקוּ וְשִׁכְבְּ וְתִהְיִי לּוֹ כֶּכֶת (ש"ח יב ג), פִּתָּה

אֲכַלָּה תְקִיאָנָה (מַשְׁלִי כֹס ח), וְיִאמֵּר לָהּ בְּעוֹ לַעֲ

הֲאֲכַל גִּשִׁי הֶלֶם וְאֲכַלָּה מִן הַלֶּחֶם וּמִבְּלַת פִּתָּה בְּחִמְץ

(כּוֹס ז ד), — פִּת חֲרִבָּה : מוֹב פִּת חֲרִבָּה וְשִׁלּוֹת בָּהּ

מִבִּית מִלֵּא וְכִחִי רִיב (מַשְׁלִי יז ח), — וְכִמְסִי בְּמַשְׁמִי

פִּרְוִים קִטְנִים : פִּתוֹת אוֹתָהּ פִּתִּים וְיִצְקָה עָלֶיהָ שֶׁמֶן

(וִיקִי' ז ו), תִּפְיִנִי מִנְחָה פִּתִּים תְּקִרִיב (ש"ח ו יד),

מִשְׁלִיךְ קִרְחִי בְּפִתִּים לִפְנֵי קִרְחִי מִי יַעֲמֵד (סִפְלִי קִנָּה

יז), — וּבִתְוִים : הַפְּגִים מִשְׁוִירֵיהֶם אוֹכַל בָּהֶם פִּת וְ

בְּשִׂרָה (שְׁנִיעִי ז ז), הָרֹדֶה פִּת חֲמָה וְנִתְנָה עַל פִּי

חֲבִיתִי שֶׁל יוֹן שֶׁל תְּרוּמָה רַבִּי מֵאִיר אוֹסֵר וְרַבִּי

יְהוּדָה מִתִּיר (תְּרוּמ' יג), תִּנּוֹר שֶׁהִסִּיקוּ בְּכִמּוֹן שֶׁל

תְּרוּמָה וְאִפֵּה כּוֹ אֶת הַפִּת הַפִּת מוֹתֶרֶת (ש"ח שס

ד), אִין נוֹתֵנִין פִּת לְתִנּוֹר עִם חֲשֵׁבָה וְלֹא חֲרָהָ עַל

נְבִי גִתְלִים אֵלֶּה כְּדִי שִׁיקְרָמוּ פִּתָּה מִבְּעוֹד יוֹם (שְׁנָה ח

י), עַד שֶׁלֹּא יִתְחִלּוּ בְּמַלְאכָה צֹא וְאִמֵּר לֶחֶם עַל

מִנַּת שְׂאִין לִבֵּשׁ עָלֶי אֵלֶּה פִת וְקִטְנִית בְּלִבֵּר (כ"ו ז

ח), אֵלֶּה דְּבָרִים שֶׁל עוֹבְדֵי אֱלֹהִים אֲסוּרִין וְכִי' חֲלַב וְכִי'

וְהַפִּת וְהַשֶּׁמֶן שֶׁלָּהֶן (ע"ז ז ב), נִתְתִּים שְׁחוּא עוֹשָׂה

בְּשׁוּמָאָה לֹא לִשְׁוִין וְלֹא עוֹרֵכִין עִמּוֹ אֲבָל מוֹלִיכִין עִמּוֹ

פִת לְפִלְטֵר (ש"ח ד ט), כִּךְ הִיא דְּרִכָּה שֶׁל תּוֹרָה פִּת

בְּמִלָּה תֹאכַל וּמִים בְּמִשְׁוֹרָה תִּשְׁתָּה וְעַל הָאָרֶץ תִּישֵׁן

וְחִי' צַעֲרִי תַחִית וּבִתּוֹרָה אַחַת עֲמַל (חֲזִי ו ד),

מֵאִימַתִּי קוֹרִין אֶת שְׁמֵעַ בְּעִרְבִין מִשְׁעָה שְׁכִנִּי אִדָּם

נִכְנָסִין לְאֹכֹל פִּתִּין בְּלִילֵי שְׁכִתוֹת (כ"ו, מוֹסַפִּי

נִכְכִּי ח ח), אִפִּילוּ רָאָה אֶת הַפִּת וְאִמֵּר בְּרוּךְ שֶׁבִּרָא

פִת זו, כִּמָּה הִיא נִגְאָה, זוּ בִּרְבִיתָה (סוֹף, ש"ח שס ד ז).

הַשְׁטוּחוֹת הַנִּקְרָאוֹת בְּעִבְרִי רַעֲיָה"א,

בִּירוֹשׁ' [דְּנָחִי ז ח] נִאמֵּר : הַקְּשׁוּאִין וְכִי'

הַתּוֹרִמִּין וְפִת חֲלָה, וְיִשׁ גִּרְסִים וְפִת חֲלָה מִלָּה

אַחַת, וְלִנְיָן בְּהוֹצָאָה שְׁלֹו מִצִּיעַ : וְהַתְּחִלָּה, שְׁהִיא

תְּחִלָּה, שְׁחִלִּין, Gartenkresse, lepidium, וְאִמְנָם לִי,

Flora I, עמ' 508 דוֹחָה תְּקוּן זֶה, וּבְמִקּוֹם אַחֵר (ש"ח II,

456) הוּא מוֹבִירוֹ לֵאלֹא הַכְּרָעָה, וְאוֹלִי כֹּל וְאֵת כִּךְ נִבּוֹן.]

(הוספה: סס ז יג). — ובספר: "המפקיר מצל חבירו פירות וחריביו, דבש וגפסד, יין והחמין, עושה תקנה לבעל הפקדון ומוכרן בב"ד, מע"פ שעמדו בהסדרן ואין ההפסד פושה בהן הרי הקנקנים והסלים מוסיפין הפסד (כנצ"ס, סלח' ז ג). — ואמר הפוסק: אל עון וחטא נשא, אם פשה ופשה ועשית לו מכסה (אשרים נד ילקח, חלח' יי, סלח' ה ע"פ"ס). — ואמר המשורר: אמאם כלילי עדי סהר בעיני דמות נגע ופשה בעור כושי ככהרת, וכעת ראיתי לשון אש תהלך אשמחה אולי תהי בעלות שחר מבשרת (כ"י הלוי, עין נדיבה, סע"פ"ס 89). — ובי' סעו, "פִּשְׁתָּן, שהתרחב והתמור: מורה פשויה ושקורה קדורה שחורה געה ונדה (כ"י סע"פ, אשכול הכפר, יעלל ויהודה, ט"ז סוף הקסר). שאלתיהו לשלות לי נדבה, רחבה גם ורבה גם פשויה, ויתן לי כפי גודל כבודו וישים את שאלתי שעויה (ד"ה של יהודי מלכ"ס ול"י ג, יעקב מן, 18). — ופִּשְׁתָּן כפ"י במש"ס הוסיף, הרבה, ואמר הפוסק: פשויה חטאת על חטאת רצונו כחטאת גוסס, והטחו ופתחו זמנו במעט צופו (יוסף, ימי ילדות, סקן ליל א' ר"ה, סד כע"ג ז, כו).

* **פִּשְׁתָּן** פ"י, — כמו פִּשְׁתָּן, תכונת הדבר הפִּשְׁתָּה, התפשטות, התרחבות, Ausbreitung; propagation; spread(ing): יש בשער לבן מה שאין במשיון ויש במשיון מה שאין בשער לבן וכו' (נע"ד ח). החליטו ב' פִּשְׁתָּן, הלך הפִּשְׁתָּן והור הפִּשְׁתָּן וכו' (סס ז ג). בחרת ובה פִּשְׁתָּן פרתה בכולו מהור (סס ח ג). — ואמר הפוסק: המלשין שת מיהו לא תשא שמע שוא במלולים, לכן ינוגע בעור הכשר מיד ובחרת להסגיר פעמים או במשיון זה להבלים (כסנ"ג, אזהרות, קנץ "ע"י גלוי, ג, ע"י 51). מחכוהו אלה ולא שב בוחק לטהר בו יגבר, חקי שחין ומכוח לחכות כם במשיון למתעבר, יסגר בנתק פעמים וירא משיונו אולי ישוב ויתעבר הן כל אלה ימעל אל פעמים שלוש עם גבר (סו"א, סס סס). — והשתמשו במלה זו בחכמת החשבון במש"ס differential (2) (מ"ס יקודי חכמת הסעור).

- (1) [ע"י הכתוב: סמות חטאת על חטאת (יע"י ז ח), ושנה הפוסק לצרך הפוסק יוסף בראשי החרוזים].
(2) [היום משתמשים למשג זה במלה נגזרת].

יודע' כסופ' ז ח). בראשונה היתה חוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממתתו עד שהיו קרוביו מניחין אותו ובורחין עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן (מו"ק כז). בלי פשתן הגמין הבאין מארב'ל אם פתחו אחד מתן מה הן ומה דמיהן (כ"י סמואל נד נחמן, מ"ד קס"ל סדל' ח, כי נצ"ג). — פִּשְׁתָּן של ים: ופשתים, הייתי אומר מפילו פשתן של ים, אפי' קנבס, תלמוד לומר צמר ופשתים וכו' (ירוש' כלא' ט ז). — ומ"ר, "פִּשְׁתָּנים, ואמר המשורר: עזוב הצמרים וצמר גפנים, וקח מכנדים לבוש פשתנים (ספרו' לכן סינא, סגנוס שלמה רופא).

* **פִּשְׁתָּנִי** פ"י, — מי שעוסק בפִּשְׁתָּן, עושה או מוכר פשתן: מעשה בתיוקת שנכנסה לימול פשתן מן הפשתני וכו' (כ' סנינא, ירוש' ינ"י יג ח). הפשתני הזה בשעה שהוא יודע שהפשתן שלו יפה, כל שהוא כותשה היא משתכחה וכו' (כ' יק"י בן סנינא, מ"ד כלא' זכ).

פִּשְׁתָּה (1), ממנו פִּשְׁתָּה, * פִּשְׁתָּן.

פִּשְׁתָּה פ"ע, פִּשְׁתָּה, פִּשְׁתָּה, יפִּשְׁתָּה, תפִּשְׁתָּה, פִּשְׁתָּה, — התרחב והתרחבה, הלך וגדל לכל עבריו: והנה הנגע עמד בעיניו לא פִּשְׁתָּה הנגע בעור (ויק' יג ס). ואם פִּשְׁתָּה תפִּשְׁתָּה המספחת בעור (סס סס ז). ואם תחתיה תעמד הבהרת לא פִּשְׁתָּה (סס סס ג). והנה לא פִּשְׁתָּה הנתק בעור (סס סס לד). והנה פִּשְׁתָּה הנגע בבית (סס יד נד). — ובתו"ם: כנסה ופִּשְׁתָּה (הבהרת) פִּשְׁתָּה וכנסה ר' עקיבא מטמא וחכמי' מטהרין (נע"ד ז). רבתה המהיה מטמא, נחמשה רבי מאיר מטמא וחכמים מטהרין שאין הנגע פושה לתוכה (סס ו ג). קיימא שיש בה מספסים צבועים ולבנים פושים מזה לזה וכו' (סס יא ז). כגד שנראה בו נגע ועשאו שתי שתי ועשאו כגד יראה כחללה, נראה נגע בנימין הסדין מהור, פִּשְׁתָּה (2) מן הנימין לנימין הסדין מטמא

- (1) [הוא פסח בלב הפקורות התלמודיים, ע"י שם; בערב' פשא a) באותה משמ'].
(2) [כך בנוס' הדומ' ונכון. בצוק"ם: פִּשְׁתָּה, ולוי במלוגו הבינו מלשון נתוק ובריתא].

מחניך ובמים לא תביאחו (ימי יג ח). והנה איש מלאחו כמראה נחשת ופתיל פשתים בידו וקנה המדה והוא עמד בשער (יסוק' מ ג). פארי פשתים יהיו על ראשם ומכנסים פשתים יהיו על מתניהם (סס מד יא). — פשתים העץ: והיא העלתם הגנה ותטמנם בפשתים העץ הערכות לה על הגג (יסוק' ז ו).

פִּשְׁתָּה, 1, ט"ה — צמח גורע בשדה, שמגבעוליו המנוצים טווים חוטים, שארגו מהם כד לבגדים, Flachs; lin; flax: והפשתה והשערה נכתה כי השערה אביב והפשתה גבעל (שמוס ט לח). — ובמשמ' פתילה עשויה פשתים, שישימוה בשמן וידליקוה לסאור: קנה רצון לא ישבור ופשתה כהה לא יכבנה (ישעי' מג ג). המוציא רכב וסוס חיל ועוון יחרו שבבו בל יקומו דעכו בפשתה כבו (סס מג יז).

פִּשְׁתָּן*, 1, ט"ז, — כמו פשתה: שני הוצני פשתן שכתה ושלשה אינן שכתה (ססה ו ט). שלו חטים ושל חבירו חטים מותר לסמוך לו חלם של פשתן וכו' רבי שמעון אומר אחד זרע פשתן ואחד סבל חמינין (כלל' ז ז). צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה, אם רוב מן הגמלים מותר וכו' וכן הפשתן והקנבוס שטרפן זה בזה (סס ז ח). פיה של צמר בשל פשתן אסור מפני שהם חוזרין באריג וכו' לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן לתגור בו את מחניו (סס סס ט). אין נותנין אונין של פשתן לתוך התגור אלא כדי שיהבילו מבעור יום (כ"ט, סס ח ו). כל היוצא מן העץ אין מדליקין.

(1) [עיי' בהערות לערכים פשת, פשת, פשתן. והרריק (מכלול, ליק, קמח) כותב: ופשתה יקבין בלשון זכרים גשחים וכן מן חטה חטים ובכנוי נגרעה ממנו היא הנקבה ולא תופרה תי"ו במשפט משקלו ואסרו צמרי ופשתים והיו לו לומר ופשתתי על המנהג ונהגו מו מנהג סבה כמו ויחמוס כגן שבו וכו' ורז"ל נשתמשו בו עם נוי' בסוף באמרם כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן וכן נשתמשו בו עם הכנוי כנוי' גמל העובר והדליק פשתנו את הבירה או יהי פשתים פשתים משקל אחר פשתת במגול על משקל לבנה, ע"כ.]

(2) [לדעת לוי (Flora II, עמ' 219) נולדה צורה זו בלשון החכמים במקום פשתה המקראית כדמוי אל אל בפתן, אך נטיה זו לסים את המלים בנוי' במקום התנועה הפתוחה נכרת גם בצורות כגון פעלון, מַעֲלֵן, חלן, במקום מעלה, משה, הלאה, וברוי.]

בו אלא פשתן וכל היוצא מן העץ אינו מטמא מומתא אהלים אלא פשתן (סס ז ג). מביאין בלונסאות של ארו ארוכין וקנים ועצי שסן ונעורת של פשתן וכו' (ר"ה ז ג). מכנים אדם פירותיו מפני הגנבים ושולה פשתנו מן המשרה כשביל שלא תאכר (מ"ק ז ג). זה בא כחביתו וזה בא בקורתו, נשברה כדו של זה בקורתו של זה פטור וכו' וכן זה בא כגרו וזה בפשתנו: (ג"ק ג ה). גמל שהיה מעון פשתן ועבר ברשות הרבים ונכנס פשתנו לתוך החנות ודלקה כגרו של חנוני והדליק את הבירה, בעל הגמל חייב (סס ו ו). המקבל שרה מחבירו לשנים מועטות לא יורענה פשתן (ג"מ ט ט). כטווה בסשתן לשמאלית (כזי יחזק, נגז' ז ד). האונין של פשתן (מיטמאין בגנעים) משיחלכנו (סוה, סס יא ח). סרק זה את עציו והציל פשתנו של חבירו נותן לו שכרו דמי השב אכידה (חוספס' ז"ק י כו). המקבל כרם מחבירו חייב ליטפל בה עד שיעשנו יין, ויחיס עד שיעשם ציבור, פשתן עד שיעשנו קרצין (סס ז"מ ט יט). אל נחל איתן וכו' יכול יחא אסור מלהרוק שם פשתן ומלנקר שם אם האכנים ת"ל לא יורע וכו' (קשרי דגל' כז). ולא בחוסן, רבי חננאל בשם רבי מנחם פשתן שלא נגדעה (ירוש' סנה ז ח). שאין לך עושה שלהבת אלא פשתן בלבד (כ' עמעון זכ רב ילמך, סס סס). אלו דברים העושין לאבל בימי אבלו, וזיתו הפוכין טוענין לו וכדו לגוף ופשתנו להעלות מן המשרה וצמרו להעלות מן היורה וכו' רבי יהודה אומר אף וזרעין לו שדה ביר ושדה העומרת לפשתן (מ"ק יא:). מי שחנית לו אביו מעות הרבה ורוצה לאכדן ילבש בגדי פשתן וישתמש בכלי וזכית וישבור פועלים ואל ישבע עמחן (כ' יומין, ז"מ כט:). כל זמן שאני רואה רבי שאין ייבנו מחמין ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש אמרתי שמה חם ושלום קיבל רבי עולמו וכו' (כ"ט, סנה' קה). שלא גינער פשתן שלו אלא עם הקוצים שלו (מכ"ר חגה' נחלש' יז). — עושי פשתן: קסית של זורי גרנות, של הולכי דרכים, של עושי פשתן מטמא (כלים עז ו). — כלי פשתן, בגדי פשתים: לוקחין מן הנשים כלי צמר כיהודה וכלי פשתן בגליל (ג"ק י ט). כלי פשתן דרקין כבאי' מבית שן ככלי צבעונין חן (כ' זעירא,

מפני הרכוב, היו שניהם טעוניהם רכובין ושניהם ריקנים עושין משרה ביניהם (חוססת' צ"ק צ"י). זה אומר מאתים שלי וזה אומר מאתים שלי נותן לזה מנה ולזה מנה והשאר לא יתן להם עד שיעשו משרה ביניהם (סס צ"ג ג' ה'). בשם שהרין בשלשה כך משרה בשלשה (סס קס"א ח' ט'). אף חס משרה צריכה הברעת הדעת (יכוס' סס ח' ח'). מי בהקדוש ברוך הוא שיועד לעשות משרה בין שני צדיקים בין חוקיה לישיעה (כס הענוכל, ככ"י י'). ויפה כח משרה מכה הדין ששנים שדנו בעלי דינין יכולין לחזור בהן ושנים שעשו משרה (אין בעלי דינין יכולין לחזור בהן (כס"ג, קס"א ח'). ביצוע בשלשה דר"ם וחכ"א משרה ביהוד (סס ו'). משרה צריכה קנין (סס סס). היו שתיהן קרובות שתיהן רחוקות הטל' משרה ביניהן (מי תדחה מפני מי) ומעלות שבר זו לזו (סס ל"ג). — ובסתמ"א: ואף אילו היתה חס משרה על מנת שיחזרו את השיריים ההם לזה ויתנו שפנים והובים לזה וכו' (מס' הגח' סרכני ל"א, 17). שנים שיש ביניהם דברים של ממון והיו בני אדם ביניהם לעשות להם משרה ובקשו ממי שיש לו ממון אצל חברו בכל לשונות של בקשה ועוב מן ממונו דבר או שעוב כולו והחיל וקנה מידו שכן וכן ממון היה לך ועובתי ואם לא קנו מידו יכול לחזור בו שהרי הלכה שפ משרה צריכה קניין (הלכות מסוקות לקלמדי כס יהודאי גאון, 51). בהשתנות שתיים זו משרה היה משול כנגד"ה משרה (כס"ג, ס"ד סע"י דיני ממונות, קבולת קונטרסים, כ"ג). הבא בהרשאה שמחל לזה הנתבע או שמכר לו או שמחל לו על השבועה או שעשה עמו משרה לא עשה כלום (כס"ג, סלומין ג' ט'). עירונים או מקידים שלחו אחריו או שהלך מעצמו אליהם מחמת חוב שיש לו על ארמאים והאריכו עמו בדברים ויבחו ופשרות (סלומת הדשן ה' פירדל תקל"ח, 3). הגה לא הרוחנו בה (בפילוסופיה) כי אם חידושי ריבות וחבילות קטנות אשר נמצאו בינות כתותם וטורת הסופרים והדיונים אשר השתדלו במשפטיהם ופשרותם סוף דבר עשו הם לפילוסופיא מה שעשי חכמינו המשרנים לתורה (כ"י עכ"מ, מזמ קס"א סע"ח). וכ"ש שהיו טובים (1) [בירוש' (קס"א ח' ח') ובתוספת' (סס ח' ט') ושנים שפ"י ש"ו].

מהם במה שנתחלפו להם בפשרותם בין תורחם המדומה והפילוסופיא (סס סס). הו"ע על עדים ומהדים איך באתי בפשרה עם מרת קראקוסה שתתן לי בנו מיכאל שיעמוד עמי ללמוד מלאכת התפירה (סכ"ד מע"ק ט"ז, קצ"ק על יד ה'). ויאמרו כ" לא שאלתי מביילת ישו אלא לשיבואו למשרה של ממון (סכ"ד יסודס, הנוכח, 29). שהיה צריך לברוח מפני בעלי חוביו או מפני אויביו ואמר כך עשה משרה עם בעלי חוביו ואויביו וכו' (שו"ע סו"מ כמו ג'). — "שטר משרה": והשטר השנים וחמשים הוא שטר משרה (ס' השטות לכ"י צללני, 78).

* **מִשְׁרָה**, "מ"י—פשוטת חם החולה, רפוי (1), ואמר בן מירא: אשר יצלה לו משרה ורפאות למען מתיה (צ"ס ג"י ל"ד).

* **מִשְׁרָן**, "מ"י—כמו מִשְׁרָן או מִשְׁרָה: מיה שבת ויגשש השבית והנפיש פתרונו, ויעל וייר העלה והוריד שררנו (קס"ג על סו"י הצלכי, דודון, 48). ומי יודע פשר דבר, פשרון של דבר (לש"י, קס"א ח'). זה ספר יצירה הנקוב על שם אברהם אבינו אשר בימיו רוב הכופרים בה' האמינו ומדרשו עמוק וסתום משרנו בעול וסתום (סכ"ד י"א לכ"י צללני, 268). והנה מגיד לך את פשרון אותותיו עד תומם (סס, 147). ופשרון מיום הרת עולם יש שמפרשין אותו על לשון המקרא וכו' (סכ"ד הלכט ר"ה, סוף ס' ל'). ועל הראשונים הוא מצטער שהוצרך לעשותו מצד המשרנים (סכ"ד מ"ה"י קולון ק"ח). — ואמר הפימן: ישר נתיב עקלנו ומאסנו משרון (חל"ה כס סע"ה, חל"ה כס"י, סל"ה צע"ה).

* **מִשְׁרָת**, מושרות, "מ"י — תכונת הדבר הפוֹשֵׁר: ואפשר שידחק (הילוד) פעמים ביום או שלש ויעתק בהדרגה אל מה שהוא יתר נוסה אל המושרות (קלון ח' ג' ח', צע"ה סילוד).

* **מִשְׁרָן** (2), "מ"י — דין שנברע"י בעלי הדין לדין ולפִּשֵׁר: כל מי שלא ישלם מה שיאמרו (1) [בבב"סירא היוני ἀνάστασις, כל' הנפש החולה, אך בעקר כנראה משירת החום. ויש מבארים הכרת פשר המחלה, אכנתה (diagnosis), או שמקדים פִּשֵׁר (של חל"ה), ואינו מסתכר]. (2) [ואלו עקרי מִשְׁרָן מכנין פִּשֵׁר, במשמ' המפשר בין בעלי דין, וכיום נהוגה חמלה מִשְׁרָן במשמ' מי שדרכו להפכים לפשרות ולתורים; ופִּשֵׁרנות, תכונת הפִּשֵׁר].

בַּפֶּשֶׁר יִשְׁמַע (יהודי בן שֶׁשֶׁת, מִסּוּי חֲלֻמִּי דֹנֶס עַל חֲלֻמִּי מִנְחָם, 11). אַחַל בַּמִּלִּים צְרוּפִים בְּעִינֵינִים וְקוֹיִם לִמְאֹד מְחֻקִּינִים וְאֵת פֶּשֶׁרִי אֲמַיֵּן כְּרָבִי יוֹנִים (הַקִּדִּי, מִסּ 17). — וְאִמֶּר הַמְּלִיךְ: רִשְׁעִי יִסְלַף דַּת בַּפֶּשֶׁר מִקֶּל לִטְעֵן הַצֶּדֶק בְּאַדְחֻתִּי (נִי, נִיִּי בִּיִּי לִבִּי כִי) — "וּפֶשֶׁר הַקֵּץ, וְאִמֶּר הַפִּיטֵן: נִבֹּאת הַקֵּץ, פֶּשֶׁרָה לְכָל פֶּשֶׁר נִצְבָה מִיחֻלַּת שְׁחָרָה וְעֶרְכָה (כְּסִינִי, שֹׁלֵמִית יִסְפָה, מִזֹּמִי לְמוֹקִי יוֹסִיכִי, סְפִרְדִּי).

ב. **פֶּשֶׁר**, פֶּשֶׁר, מִיִּי, — כְּמוֹ פֶּשֶׁרָה: מִי כְּמִשָּׁה עוֹשֶׂה פֶּשֶׁרִים (1) בֵּין יִשְׂרָאֵל לְאַבְיָהִים שְׂבָשְׂמִים (רִסִּי, קֶסֶלִי מִיִּי). וְגַם בְּכָל חֲקוּנֹתָיו וְהַסְכְּמוֹתָיו אֲשֶׁר תִּקֵּן וְאֶזֶן וְחָקֵר מִה מְצִירִים הִיא הַסְכְּמַת הַפֶּשֶׁר שֶׁפֶּשֶׁר־בֵּין בִּי קֶהֱלִית עִם קֶדֶשׁ (לְקוּעִי דִנְלִי יוֹסֶף קִמְנִי, נִדְלִיכִי, 75). וְכַעֲדֵי הַתְּמַהֲמָהוּ נִקְרָאוּ וְיִאֲחִיו כָּל נוֹשֵׁי הַכּוֹרֶת לְהוֹצִיא לְמַעֲנֵהוּ אֶת הַפֶּשֶׁר הַמְּחַקֵּבֵל אֲשֶׁר שְׁעֵרְתִּי לִפְנֵי בְּמַכְתָּבִי הַגִּלִּי, וְיִהְיֶה חֲמִין מְרִיבִיתָם נוֹטָה לְהַרְצוֹת אֶל הַפֶּשֶׁר הַגִּיל (כְּמִלִּי, קֶרִית סֶפֶר וְכַתֵּב עִזִּי).

ג. **פֶּשֶׁר**, מִיִּי, — אֲכֻנַּת הַדְּבַר הַפֶּשֶׁר, בֵּין חֵם לִקֵּר: מִן הַדְּבָרִים הַחֲפִיזִים מִהֶם מִה שְׂבִינִים אֲמַצְעִים כְּחֹם וְקוֹר כִּי בִינִיהֶם הַפֶּשֶׁר, וְסִהֵם מִה שְׂאִין אֲמַצְעִי בִינִיהֶם כֻּזּוֹג וְנִפְרָד בְּמַסְפָּר (מִלֹּת סְפִינִין יִלִּי).

ד. **פֶּשֶׁרָה**, מִיִּי, — א) כְּמוֹ כֶּסֶף הַנֶּחֱן לְאִדָּם לְשֵׁם הַתְּרָה וְשִׁחְרוּר מִתְּבִיעָה גְּדוּלָה, פְּצוּי, arrangement; indemnité; Abfindung: כִּיִּין שֶׁחֵלֶךְ מִשָּׁה אֲצֵלֶם אִמֶּר לְהֵם הַיֵּד הִי תִקְצֹר הֵן הַכָּה צוֹר וְיוֹבֹב מִיִּסִּי וְנַחֲלִים יִשְׁמֹמוּ הַגֵּם לְהֵם יוֹכֵל חַת אִם יִכִּין שְׂאֵר לְעֵסֶם, אִמֶּר פֶּשֶׁרָה הִיא זֹו אִין כֹּו כַת לַתֵּת אִלִּינוּ שְׂאֵלִיתִנוּ (סְפִרְדִּי נִמְדִי נִסִּי) — וּבְמַסְמִיִּי: וְאִם יוֹסֵל מִסְּנוּ שְׂמַעִי חֲצִי הַמִּטּוֹן בַּפֶּשֶׁרָה יִפְסֹר רְאוּבֵן מִן הַשְּׁבוּעָה (מִסּוּי גִלִּי מִן הַנִּיִּי, JQR XX, עִי' 103). — ב) הַסְכֵּם בֵּין בְּנֵי אָדָם לְשֵׁם הַתְּרָה מִתְּבִיעָה, מִדְּחִיקָה, Vergleich; accommo- agreement; dement (d'une affaire): מִי שְׁהִיָּה נִשְׁוִי שְׁתֵּי נָשִׁים וּמְכַר אֶת שְׂדֵהוּ וְכַתְכָה רִאשׁוֹנָה לְלוֹקָה דִּין וְדִבְרִים, אִין לִי עֵסֶךְ, הַשְּׁנִיָּה מוֹצִיָּה מִהֲלוֹקָה וְרִאשׁוֹנָה מִן הַשְּׁנִיָּה וְהֲלוֹקָה מִן הַרִאשׁוֹנָה וְחֹזֶרֶת חֲלִילָה עַד שִׁיעֲשׂוּ פֶּשֶׁרָה בִינֵיהֶם וְכֵן בַּעַל חוֹב וְכֵן אֲשֶׁה בַּעַל חוֹב (כְּמִיִּי, י). — מְעַבְּרִין אֶת הַרְיוֹק

— סְפִרְדִּי, "הַפֶּשֶׁר", — הַמְּשִׁירֵי אוֹתוֹ, הַפֶּשֶׁר הַשֶּׁלֵּג, נִמְסִי, הַפֶּשֶׁר הַעֵב וְהַעֲנֵן, יוֹרֵד בְּנִשְׁם אוֹ בְּשֶׁלֵּג: כִּי עַל יֵד הַשֶּׁשֶׁם הוֹפֶשֶׁר הַשֶּׁלֵּגִים שְׂבָכֵל הַהָרִים וְהַסְכִּיבוֹת (כִּיִּי חֲלִסִּי, חִינִי וִיִּי). וְאִם הַנִּשְׁם הוּא כְּמַבְעֵל וְלֹא כְּהַשְׁגָּחָה מִה הִיָּה לְעֵב שְׂלֹא הוֹפֶשֶׁר כְּפַעֵם הַרִאשׁוֹן וְיִלֵּךְ הַלּוֹךְ עַד עֲבוּר תְּפִלָּה וְיִשׁוּב לְמִסְקִימוֹ (חֹלִי, מִסּ לִי כִי).

ה. **פֶּשֶׁר**, מִיִּי, — כְּמוֹ פֶּשֶׁר, קֶצֶת חֵם, לֹא קֶר: אִמֶּר לֵה צִאִי מִכִּיתִי שְׂמוֹנָה לִי כוֹם פֶּשֶׁר אִמֶּרָה לֹו כְּכֹר הִיָּית יוֹדַע שְׂאִנִי עֲתִידָה לְמוֹזֵג לֶךְ כוֹם פֶּשֶׁר שְׂכַתְבַת הַגֵּם וְהִבִּיאָתוֹ בִּידֵךְ (מִסְמִי וְיִסֵּב דִּי). **פֶּשֶׁר**, מִיִּי, — כְּאֹרֶ, פְּרוּשׁ: מִי בְּהַחֲסֵם וְיִי יוֹדַע פֶּשֶׁר דְּבַר חֲכָמָה אֲדָם תִּאִיר פִּנּוּי וְעַז פִּנּוּי יִשְׁנֵא (קֶסֶלִי מִיִּי). — וּבְמַסְמִיִּי: הִלֵּא לְנַחֲלֹל וְלִהְנַחֲלִי כְּאַלֵּה הַפֶּשֶׁרִים הוּא חֲסִרוֹן וְקִלּוֹן לְנִעְרִים וְאִף לְנִקְרָאִים מְכִינִים וְיִשְׂרִים (דֹּנֶס, מִסּוּי עַל וְנִסִּי, עֵכֶךְ חֲנִנְשֵׁל, 49). הַתְּכֻנּוֹן כִּי בַּפֶּשֶׁרִים כִּי עֵרוֹם תַּעֲרִים (חֹלִי, מִסּוּי עַל כְּסִינִי דִי). וְאַחֵר שִׁינּוּי הַמִּילּוֹת הִבִּיא פֶּשֶׁר שְׂאִין לֹו מַעֵם וְאִנִּי אִסְתַּרְנוּ מִתְּרוֹן שְׂרוּצָהוּ כָל אִישׁ שְׂכָל וְנִבּוֹן (מִסּ 22). וְכִי וְאֵת הַקְּנֹאָה וְהַתְּאֹוָה הוֹלֶכֶת וְסוֹכְבַת בֵּין מַחְבִּירִי סִפֵּר וּמַחְבִּירִי מִשְׁר הַמַּתְּקָרָאִים בְּשֵׁם הַמּוֹסֵר (מִסּוּי חֲלֻמִּיִּי, מִסִּי, 19). אִךְ כִּי הַבְּדִיל בִּינּוּ (כִּין לֹא) וְכִין לֹו אֲשֶׁר פֶּשֶׁר לְפִלּוּנִי נִכְתָּב בְּאַלֶּף כְּכָל הַמַּקְרָא כִּי אִם בְּמַקְסוּמוֹת מוֹעֲטִים שׁוֹכְתָב כּוֹז כְּמוֹ וְלֹו יַעֲשֶׂה אִבִּי (סֶפֶר דְּקִדּוֹק לִכִּיִּי, חִינִי, דֹּנֶס, 26). מִתּוֹךְ חֲכָמָתוֹ שְׁהִיָּה חֲכָם בִּירָאָה שְׂמִים נִחְגִּלוּ לֹו רֹוִי פֶּשֶׁרִים (כִּיִּי, קֶסֶלִי מִיִּי). וְיַעֲן הַמֶּלֶךְ וְהַשְּׂרִים שְׂמַעְנוּ דְּבָרֵי חִידוּתֵיהֶם אִךְ חֲמַלְצוּ פֶּשֶׁר דְּבָרֵיהֶם וְנִשְׁמַע (יִסְפִּין, גִּילְגָּמֶשׁ, לִסִּי). — וְאִמֶּר הַמְּשִׁיר: וְהוּא כְּתֹר סְפִרִי וְהַמְּקִים פֶּשֶׁרִי וְחֲמִרִים וְכִרִי עַלִי כָל הַשְּׂרִים (דֹּנֶס, דֶּסֶם לִי, מַעֲסִיִּי 5). וְפֶשֶׁר מַסְתֵּדִי כְּכֹרֶכֶת אֶל שְׂרִי כְּדִי כַת יֵדִי בְּמִתָּן וְגִדְרִים (חֹלִי, מִסּוּי עַל מִנְחָם, 8). וְשׁוֹבִים וְשׁוֹכְבִים בְּמַתְרוֹנִם שׁוּים וּפֶשֶׁרִי כְּשִׁבְיִים לֹאֵשׁ הַכִּיּוּרִים (מִסּ 5). וְהוּא כַת אִין כּוֹ לְהִכִּין מַכְתָּבוֹ וְאִף כִּי לְהַשִּׁיבוֹ בְּמַתְרוֹן זֶפֶשֶׁרִים (מִסּוּי חֲלֻמִּיִּי מִנְחָם, 11). וּפְתֵר הַסּוּתָה-כְּמַבְעִיר חֲחוּתָה וְשִׁנָּה אֶת דְּתִי אֱלֹהִים

(1) [הַמְּנוֹנִים מִנְקָדִים פֶּשֶׁרִי כְּכִיןִי, מִסּוּי מִן פֶּשֶׁר, וְאוֹלֵם אִין צוּרָה עֲבָרִי זֹו אֲלֵא עַפְּסִי הָאִרְמִי פֶּשֶׁרִי (חֹלִיִּי מִיִּי, מִסּ לִי, וְעוֹד), אִין בִּינִי עַל מַשְׁקֵל פְּעוֹל בְּאִרְמִי, וְלִפְנִינֵי תִיז עַל מַשְׁקֵל שְׁחָר, אֶלֶם וְכֹרִי].

(1) [עִי' פֶּשֶׁרָה].

פֶּשֶׁר חָרִין וּתְבַצֵּעַ הַשּׁוֹרָה צְרוּף כְּבֹד סִינַיִם וּמֵחַר
בְּדִיל לַחֲסִירָה (אֶךְ נִמְחַס, קִלְיָם עֲרִיסָה). — וְעַיִן בִּי.
פֶּשֶׁר. — ב) בְּמִשְׁמֵי הַמִּיָּג אֶת הַצֵּנֶה שֶׁל דָּבָר מְלוֹנִי,
וּבְהַשְׁאֵלָה פֶּשֶׁר אֶת חֲרוֹנוֹ, הַמִּיָּג הַמֵּן, שֶׁבֶּה כַּעֲסוֹ:
יוֹם אֶחָד הָיָה חֲרוֹן אַפּוֹ שֶׁל הַקִּבְיָה אִילּוֹ עָשׂוֹ
יִשְׂרָאֵל תְּשׁוּבָה פֶּשֶׁר ו (כִּי חֲסֵחַ, מִדָּכ לִיכָה חֵל, לֹא
חִלִּיס), — ג) פֶּשֶׁר דְּבָרֵי תוֹרָה, מֵתָר וְהַתִּיר אוֹתָם
מִקְשִׁיָּהֶם, מִצֵּא אֶת מִשְׁרָם: עַד כֵּאֵן שִׁמְעֵתִי מִכֵּאֵן
וְאִילֶךְ צֵא וּפֶשֶׁר לַעֲצֻמָּךְ (כִּי יוֹסֵעַ זֶן לֹו, מִקִּי'
כִּי, וְחֵלֶם הַנֶּרְכֶּס, זֹנֶכֶר, קֶלֶם).

—הַפֶּסֶר, *הַפֶּשֶׁר, — א) הַפֶּשֶׁר אֶת הַמִּיָּם, חֲסֵם אוֹתָם עַד
שֶׁפֶּשֶׁר: מִיחָם שִׁמְיָנָהוּ לֹא יִתֵּן לַחֲוֹכּוֹ צוּנָן בְּשִׁבִּיל
שִׁיחֲמוֹ אֲבָל נוֹתֵן הוּא לַחֲוֹכּוֹ אוֹ לַחֲוֹךְ הַכּוֹס כְּדִי
לַחֲפִשִׁירָן (שֶׁנֶּה גִּס), מוֹתֵר לַחֲפִשִׁירָן בְּמִקּוֹם
שֶׁהִיר שׁוֹלֵמֶת וְאִסּוּר לַחֲפִשִׁירָן בְּמִקּוֹם שֶׁאֵין הִיר
שׁוֹלֵמֶת (נֶעֱסֵם כִּי יוֹסֵעַ, יוֹסֵעַ עַס גִּס), מִתְחַסֵּם אִדָּם
כִּנְגֵד הַמְדוּרָה, וְיוֹצֵא וּמִשְׁחַמֵּף בְּצוּנָן וּבִלְבָד שֶׁלֹּא
יִשְׁחַמֵּף בְּצוּנָן וְיִתְחַסֵּם כִּנְגֵד הַמְדוּרָה מִפְּנֵי שִׁמְפִּשִׁיר
מִים שְׁעִלִי (סִיכ, שֶׁנֶּה מֵי), הִכִּי קִאֲמֵר הַמִּיחָם שִׁמְיָנָהוּ
וְיֵשׁ בּוֹ מִים חֲמִין לֹא יִתֵּן לַחֲוֹכּוֹ מִים מוֹעֲטִים
כְּשִׁבּוּל שִׁיחֲמוֹ אֲבָל נוֹתֵן לַחֲוֹכּוֹ מִים מְרֻבִּים כְּדִי
לַחֲפִשִׁירָן (לִנְיִי, עַס מֵאֵל). — וְהַפֶּשֶׁר אֶת הַשֶּׁמֶן
הַקִּרוֹשׁ וּכְדוֹ, חֲסֵם אוֹתוֹ: וְשֶׁמֶן שֶׁקֶרֶשׁ אֵין
מִפֶּשֶׁרִין אוֹתוֹ (חֻסְפִּי, זִכִּי סִד), — הַפֶּשֶׁר אֶת
הַנְּחָלִים, עֹשֶׂה אוֹתָן פּוֹשְׁרוֹת אַחֲרֵי הוּתָן בּוֹעֲרוֹת, צִנָּן
אוֹתָן מִקְצֵה: עֹשֶׂה עִמִּי צִדְקָה וְחֵן לִי שִׁנִּי, גְּחָלִים
מִשְׁלַךְ שֶׁלֹּא אִכּוּה, מִיד וְיוֹשָׁא וְיִתֵּן אֶל הָאִישׁ לְבוֹשׁ
הַכִּדִּים, רַבִּי פִנְחָם אִמֵּר הַפֶּשֶׁרִין (1) וְנִתְּנָן לוֹ (מִדָּכ
וְקִר' כו). — וְאֵת הַמִּיָּם, בְּמִשְׁמֵי צִנָּן אוֹתָם, — וּבְהַשְׁאֵלָה
הַפֶּשֶׁר אֶת הָאִדָּם, הַחֲלִישׁ אֶת כּוֹ: אֲשֶׁר קִרְךְ וְכוֹ
אֲשֶׁר קִירְךְ, הַפֶּשֶׁרִין עֹשֶׂה אוֹתָךְ קִר כְּמִים וְכוֹ,
אִיר הוֹנָא לְמַהֲדִּי לְאַסְבְּמִי רוֹתַחַת שֶׁהוּא הַכֵּל בּוֹרְחִים
הַיִּמְנָה, בֹּא אַחֲרֵי וּקְסִין לַחֲוֹכּוֹ וְהַפֶּשֶׁרִין, מִיד בֹּאוּ
הַכֵּל וְרַחְצוּ בְּתוֹכָהּ (פִּסְקִי, זִכִּי, זִכִּי, כִּזִּי). — וּבְהַסְמָא:
לְשׁוֹן קוֹר וְחוֹם צִנָּן וְהַפֶּשֶׁרִין מִרְתִּיחָךְ (רִשִּׁי,
זִכִּי כִּי יִס), — "וּבְהַשְׁאֵלָה עַל הַעֲבֵרָה מֵרֵת הַדִּין: כִּי
טֵרֶם תִּבְרָאנִי מִסִּכָּה יוֹנָה בְּיוֹם הַקּוֹדֶם וְהַפֶּשֶׁרִין
מֵרֵת הַדִּין בְּרַחֲמִים (כִּי עֲלִשְׁדִּי, מִשְׁלִי עֲג). — "וּבְמִשְׁמֵי
(1) [כִּךְ גַּם כִּתְּנָחוּ (אֲמוֹר ג) וּבִבְכָלִי (יִצְחָק עז).]

נִצְטַנְנוּ.]

פֶּשֶׁר, כְּמוֹ קֵל, נִתְחַסֵּם: וְחֲרוֹנוֹ שֶׁל נִמְסֵם פֶּשֶׁר לְשׁוֹן
פּוֹשְׁרוֹם, עַל יְדֵי הַשֶּׁמֶשׁ מִתְחַסֵּם וּפֶשֶׁרִין,
דִּישְׁמַנְפִּירִיר בְּלַעֲזוֹ (רִשִּׁי, עֲמוֹ יִי כֹחַ). — ב) הַפֶּשֶׁר
עִם מְלוֹנִי בְּדִין, עֹשֶׂה עִמּוֹ מִשְׁרָה: אֲבָרָהם אֲכִינוּ
עֹשֶׂה יִצְרָע מוֹב, וּמֵחַ מַעֲמָא וּמִצֵּצָה אֶת לְבָבוֹ נִאֲמָן
לְפָנֶיךָ, אִיר אַחָא וְהַפֶּשֶׁרִין (1) עִמּוֹ וְכִרּוֹת עִמּוֹ
הַבְּרִית, אֲבָל דּוֹד לֹא הָיָה יוֹכֵל בּוֹ וְחֲרוֹנוֹ בִּלְבָבוֹ, מֵחַ
מַעֲמָא וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי (יְרוֹשִׁי, קוֹטֵם סִי). (2) — וּבְסִמְחָא:
נִקְבַּל נִקְחָ וּנְפִשִׁירָה (קְלִמוֹן זֶן יוֹסֵעַ, עֲלִמְמוֹס סִי, 68).
— הַפֶּסֶר, *הַפֶּשֶׁר, נִתְחַפֵּשֶׁר, — א) מִי שֶׁפֶּשֶׁרִין, הַתִּירוֹ וּשְׁחַרְרוֹ
אוֹתוֹ: כִּיּוֹן שִׁיֵּצָא (קִין) מִנֶּעַ בִּי אִדָּם הָרִאשׁוֹן, אִיל
מֵחַ נִעֲשֶׂה בְּדִינָךְ, אִיל עֲשִׂיתִי תְּשׁוּבָה וְנִתְּפִשִׁירָתִי (3)
(מִדָּכִי כִּדְלִשׁ, כִּזִּי). — "וְנִתְחַפֵּשֶׁר עִם מְלוֹנִי בְּמִשְׁמֵם,
עֹשֶׂה עִמּוֹ מִשְׁרָה: וְשִׁמְנוֹ לֹא אֲנוּ בֵּית דִּין
בְּכַתּוּבָתָהּ בְּמֵחַ שְׁנֵתָם שְׁרָגוֹ עֵמָה (קִי הַסְעֵרוֹם
לִכִּי זִכְלִינוֹ, 88). וְנִתְּפִשִׁירָן עִמָּחַן בְּסִמּוֹן (רִשִּׁי,
זִיךְ קִעֲזוֹ, דִּים לְטוֹרֶסֶס), שֶׁאִינוֹ רוֹצֵה לִישֵׁב בְּדִין
אֲאִיכַת מִתְּפִשִׁירָן וְהַפֶּשֶׁרִין (סוֹל, חֲנֻזִּי זִי).
אֲבָל שֶׁכֵּר מִרְחוֹ לֹא יַעֲלֶה עַל דְּמִי הַמִּקָּח וְלֹא יִקָּח
מִמֶּנּוּ אֲלֵא כְּמוֹ שְׁנֵתָם פֶּשֶׁר עִמּוֹ שִׁיתֵּן לוֹ רִיחַ
(סוֹיֵעַ מוֹיֵעַ כִּזִּי כֹחַ). — "וְהַפֶּשֶׁר הַשֶּׁלֵּג, נִמְסֵם: מִמִּי
הַנְּשִׁמִּים מִתְּנַדֵּל (פֵּרֵת) בְּיוֹמֵי נִסָּן כִּשְׁמֵתָם שְׁרִין
הַשֶּׁלֵּגִים וְהַמִּטֵּר (עִרְכֵּךְ עִכְךָ, כִּזִּי). — וְהַמִּלַּח: מִלַּח חוֹק
שֶׁאִינוֹ מִתְּפִשִׁירָן (עַס עִכְךָ, זִי). — וּבְהַשְׁאֵלָה: וְהוּא
(הַקְעֵרָה) מִלֵּאָה חוֹרֵת אֲשֶׁר בּוֹכְרָה שְׁמַחַת לְבִי
מִתְּפִשִׁירָתִי (4) (כִּי, זִכְרָה, עֲעֻעִיִּים, זִכִּיל, יִין
לִנְנוֹן, 25). — ב) נִתְחַפֵּשֶׁר הַשֶּׁם, נִתֵּן מִשְׁרוֹ וּפְרוֹשׁוֹ:
וְנִתְּפִשִׁירָן שְׁמוֹת, יִשְׂרָאֵל עַל שֵׁם הַיִּמּוּרִין, יִשְׂרָוֹן
עַל שֵׁם שֶׁאֲמָרוֹ שִׁירָה עַל הַיָּם (מִדָּי, עַסִּי חֵל, זִכִּי, 6).

- (1) [בִּירוֹשִׁי, בְּרִכִּי (עֲזִי): וְהַפֶּסֶר, וְעַיִן לִנְנוֹן שֵׁם].
- (2) [בִּסִּי, פִּתְרוֹן חֲלוֹמוֹת לְרִישׁ אֲלִמּוּלִי (עֲזִי זִי):
אֲבָל עֲדִיין יֵשׁ לְשִׁאוּל שְׁכִיין שֶׁלֹּא שִׁלְחוּ חֵ' כִּלֵּל מֵחַ
לוֹ לַחֲכָנִים עֲצֻמוֹ בּוֹחַ מִצֵּד קֵל וְחוֹמֵר וְלַחֲפִשִׁירָן
עֲלִיוֹ כֵּל כִּךְ לְאַמִּיתוֹ יִשְׁחָק וְלֹא יֵאֲמֵר כְּלוֹם, עִיכֵי,
וְנִרְאָה שְׁצִיל וְלַחֲפִשִׁירָן כְּלוֹ לַחֲרֻבוֹת דְּבָרִים].
- (3) [כִּלִּי וְנִשְׁחַחֲרִיתִי מַעֲנוֹשׁ, וּכְךָ חֲנוּם גַּם
כְּמִדָּר וְיִקְרִי וּבְמִדָּר תַּחֲלִי קִי, אוֹלֵם בְּפִסְקִי רִיכִי
(סוֹכֵה, זִכִּי, קִס): וּבְמִדָּר בְּרִאשׁ הוֹצִי תִיאוֹדוֹר
(עֲזִי 220): וּפִי שְׁרִיתִי, וְעַיִן בְּהַעֲרוֹת כּוֹכֵר וְתִיאוֹדוֹר,
אֶךְ הַנוֹסֵחַ שֶׁלִּפְנֵינוּ נִרְאָה נִבּוֹן].
- (4) [דִּירוֹנוֹן (עֲזִי 82): מִתְּפִשִׁירָתִי].

של אדם את מַפְשֵׁר אותה מכאן ומתחזקת ממקום אחר, כך מלכות עשו גובה את הארנון מישראל עד שלא תגבה הרי הנולגות באה ועד שהוא נגבית באה לעסק טרופין (מכס' טשא ח). לאחר שנכנסם כלילה לגנוב ענבים מן הכרם והיה השומר אוהבו כיון שצפה אותו השומר ראה שאוהבו היה מה עשה, גירה בו הכלב שהיה עומד שם עמד. ופֶּשֶׁר הוֹמָה, וכשהיה השומר מבקש להוכיח לאותו אוהבו שבא לגנוב ענבים היה אומר לו זכור אתה היאך פִּי שֵׁרְתִי הימך את הכלב (כ' טשא, סקי' כנ', מני אפרים, נס:). — ופֶּשֶׁר את פלוני מן האוצר, מן המס, מן האומנות, התור ושחרר אותו מתשלום המסים: לא יאמר אדם לחבירו הילך מאתים דינר ושקול על ידי לאוצר אלא אומר הוא לו פֶּשֶׁרִי נִיִּי (1) מן האוצר, וכן לא יאמר אדם לחבירו הילך מאתים וזו ושקול על ידי לאומנות אלא אומר הוא לו פֶּשֶׁרִי נִיִּי (1) מן האומנות (יכנס' דמלי ויל). שכר את החמור והבריקה או שנשאת באנגריא וכו' אית תניי תני והאנגריא כמיתה ואית תניי תני אומר לו הרי שלך לפניך, מאן דתני אנגריא כמיתה כאותו שיכול לפֶּשֶׁר, מן דמר אומר לו הרי שלך לפניך כאותו שאין יכול לפֶּשֶׁר (שם צ"ו ו ג). — ופֶּשֶׁר עבד פלוני: ראובן שנחמס וגם אשתו נתפסה מצד אחר ומיסרין אותה ועמדו קרוביה ופֶּשֶׁרוּ עבורה, אם יכולין להוציא דמי מדיונה מיד שמעון שיש בידו פקדון אחד משל ראובן בעלה (מכזכ' כחז' נסח). — ועי' קל, משמ' ב). — ופֶּשֶׁר הקב"ה בדיון, שחרר והקל בדיון: בשעה שהקב"ה דן את ישראל דן אותן מעומד מקצר בדיון ומפֶּשֶׁר בדיון, אבל כשהוא דן את אומות העולם דן מיושב מדקדק בדיון ומאריך בדיון (נד"ר בראש' טז). — ופֶּשֶׁרוּ הַדִּינִים, גמרו את המשפט במשרה: ופה כח משרה מכת הדיון וכו' ששנים שדנו יכולין לחזור בהן ושנים שפִּישְׁרוּ אין יכולין לחזור בהן (כסנ"ג, חוספת' קנה' א ט). — ואמר הפוסק:

(1) [בדפוס': פֶּשֶׁרִי נִיִּי, ומלשון זו בארו המפרשים והמלונים, אבל ברור שצ"ל פֶּשֶׁרִי נִיִּי כי כך אף בארמ' שכתובים בעניני תשלום: פֶּשֶׁר פְּרִיטָה (סקי' כ"ב, סנזה, צנזר, קסד:), כלו' שלם פְּרִיטָה וזה שחרר מחובך. ועל גרסה זו מורה אף הנוסח בתוספת' (דמלי ויל) וזירושי כ"ס (עי' לונג): פֶּשֶׁרִי נִיִּי ובבבלי (ע"ז טא:). מלמיני.]

ונשמטה מאליה: ר' יהודה אומר במתכוין חייב, ח"ד מתכוין אמר רבה במתכוין להורידה למטה מכתיפו, אמר ליה אכילי מכלל דמחייב ר' מאיר אפילו נפֶּשֶׁר ה, אמר ליה אין מחייב היה ר' מאיר אפילו אונה בידו (נ"ק כס:). — "וכמו קל, התחמסם האכלי, השיט, השלג: שעל ידי הגרה האוכל נפֶּשֶׁר וגמחו (כס"י, יקל' יא ג). דומין למחוי בנין במיט שאינו מעובד כל צרכו שאין בו תכן והוא נפֶּשֶׁר מאליו כבוא עליו גשמים (סוף, יחזק' כז כס). ופֶּשֶׁרוֹ, מי שלגין נפֶּשֶׁרִים על שפת המים ואין מושכי הספינה יכולין לבוא באותו הדרך (סוף, ע"ז לז: ד"ס עקולי). וכיון דרוחמין הן (מי הסבול) היאך מהלכת (התבה) שאין זפתה נפֶּשֶׁר (סוף זנסי קיג: ד"ס ולעטעמיד). — ופֶּשֶׁר הדבר אל שרשיו ויסודותיו, אפשר להתירו ולהפרידו ליסודותיו: כל הנמצאים עקם ושרשם ארבעה שרשים אש ורוח ומים ועפר, מהן נהוו ואלוהם הן נפֶּשֶׁרִין כמו שנחבאר במעשה בראשית (כ"י עקיף, ספר מוסר צ טז). — ופֶּשֶׁר הדת, נאמר לה פֶּשֶׁר, נחפרשה, ואמר המשורר: זכור בראשונה לאותיות וגם כל תולדותיהם בדת נפֶּשֶׁרֶת (כסנ"ג, סיד סענך, דוקס). — ואמר הפוסק: מה דורך מדוד לעתיד שאלו נפֶּשֶׁרִים (1) הם כאמות הכשרים (שלח' סדס, יול' א ססח).

— עי', פֶּשֶׁר, א) הָיִר, שחרר; Ismachien; détacher; to detach: חבילי של עצים וסיכה של קוצים שעשאו דלת לפירצה ולחצר וכו' אם היתה כבושה באכנים מראשה אינו רשאי ליגע בה ניתלו בה קרנין ודופקנין מַפְשֵׁר (2) בידו כצינעא ובלבד שלא יקרע (חוספת' עיכז' יא ח). נסתכנו בגדיו בקוצים הרי זה מַפְשֵׁר בם צינעא ובלבד שלא יקרע (יכנס' טסג ז ג). כשם ששוכבה של קוצים מתחזקת בכגדיו

(1) [מטה לוי מפרש: לעתיד לבוא ושאלו מכתישי התורה מה אלהים מכל אלהים ולמה אש של גיהנם בעור בנו ולכס כמים פֶּשֶׁרִין, משיבין הם לאומות העולם וכו' לפי שאנחנו הכשרים שבאומות, ע"כ; ומעשה ארג: ימ הכשרים שבאומות שישאלו ויבקשו פֶּשֶׁר מהקב"ה ויאמרו לעתיד בעין יפה מה דורך מדוד, ע"כ. ואמנם אפשר לפרש: לעתיד משחררים (נפֶּשֶׁרִים) הם מאשה של גיהנם, הואיל והם הכשרים שבאומות.]

(2) [בצוקים: מַפְשֵׁרִין.]

יורד עליו פִּוֶּשֶׁר והולך לו (חליטע צן חצוים, חלד'יג
נוס' ז לם), — והשמן הקרוש: מביאה אשה פך של
שמן ומניחתו כנגד המדרה לא כשביל שיחבשל
אלא כשביל שיופֿשר (כי יסודה, טפס מ:), — וזני'
פִּוֶּשֶׁר, מ"כ, פִּוֶּשֶׁרִים, פִּוֶּשֶׁרִין, מים פִּוֶּשֶׁרִים וכדו',
משקאות שפגה קרירותם ושאינם לא צוננים ולא
חמים¹, lau(warm); tiède; lukewarm: אין שורין
את החלתית בפִּוֶּשֶׁרִין אבל נותנה לתוך החומץ
(טפס כ ג), מים חיים ולא מים מלוחים ולא מים
פִּוֶּשֶׁרִים ולא מים מכוכים ולא מים מנטפים
(ספרא ויס, מלודע פקס ח), המים המוכים פסולים אלו
הם המוכים המלוחים והפִּוֶּשֶׁרִים, המים
המכוכים פסולין, אלו הם המים המכוכים,
המכוכים אחד בשבוע (ספרא מ ט), לא שנו
אלא בפִּוֶּשֶׁרִין הא בצונין מותר (כז סוכא, ירוש'
טפס כ), אין לשין מצה ברותחין מפני שהן חולטין
ולא בפִּוֶּשֶׁרִין מפני שהן מחמיצין אבל לשין אותן
בצונין (טס ספס' ז ז), כל המנחות גילושות
בפִּוֶּשֶׁרִין ומשמרן שלא יחמיצו (טס טס), המפלת
כמין דגים וחנכים שקצים ורמשים אם יש עמהן דם
מטיאה ואם לא מטהרת ותטיל לפִּוֶּשֶׁרִין (טס נדה
ג ז), וכמה היא שרייתן בפִּוֶּשֶׁרִין מעת לעת
(טס טס), שומא יש לה בתוך מקיה שממנה מפלת
כמין שעירות אדומות, תטיל למים, אם נמוחו ממאה,
אמר ריש לקיש ובפִּוֶּשֶׁרִין (צנלי טס כז), כיצד
גלגל חמה ולבנה שוקעים ברקיע וכו' אמר ר' יוחנן
נראין דברי ר' יהודה בר אלעאי דהוא אמר מאחורי
הכפה ולמעלן בימות החמה שכל העולם כולו רותח
ומעיינות צוננין, ומלהון דרבנן דאמרין מאחורי
הכיפה ולמטה בימות הגשמים שכל העולם כולו צונן
ומעיינות פִּוֶּשֶׁרִין (מד"כ צלח' ו), מלחש ונכנס
(יוסף) מלחש ויוצא, הוה אמר ליה מוזג רותחין והיו
רותחין, פִּוֶּשֶׁרִין והיו פִּוֶּשֶׁרִין (כז סוכא נסס כז
חלח' (טס טס מ)), — ובהשאלה, נִכְוָה פִּוֶּשֶׁרִין, הבין
ברמו קל: מעשה שמתה שפחתו של רבי אליעזר
ונכנסו תלמידיו לחמו ולא קיבל, נכנס מפניהם לחצר
ונכנסו אחריו, לבית ונכנסו אחריו, אמר להן במדומה
הייתי שאתם ניכוין בפִּוֶּשֶׁרִין ואי אתם נכוין
אפילו ברותחין (ירוש' נכ"כ ב ח), — ונִכְוָה פִּוֶּשֶׁרִים

[1] [ועי' פִּשֵּׁר, הערה.]

במשמ' הכנים ידו למים פִּוֶּשֶׁרִים, ובהשאלה חורה
ודן בדברים קלים, בנגוד לרותחים שהם הדברים
החמורים: רישיה דרישך יכווה ברותחין ואתה לא
תיכו' אפי' בפִּוֶּשֶׁרִין (טס נדה ג ג), — ובסמ"א:
ואלה הכחות הארבעה יעבדום שתי איכויות החום
והקור כדי שישלמו כחום התנועות אצל המשיכה
והדחייה ובקור שכרון החום עד שיהיה פִּוֶּשֶׁר ויאות
להשקט המזון והחוקין (למו"כ ללחצ"ד ח ג, 25),
ולכאן נכרא הצואר כדי שיתרחק הדרך ביניהם
וימוג האויר ההוא ויהיה פִּוֶּשֶׁר ויועיל ולא יזיק
(כ"מ חלדני, צנלי חמוה ג ב), — ואמר המשורר: ואל
נא ירחץ הוא ראשו בפִּוֶּשֶׁרִים ולא מים מאד
לחים וקרים (כ"י סריו, רפואות בונים), — "וּפִּוֶּשֶׁרָה
הקדחת, לא היתה חמה ביותר: אין ראוי שתדין
סבת צביעת השתן ואדמו על חום השקוי ויקרת הרבה
קדחת פִּוֶּשֶׁר ות (קלמן ג יד ז), והקדחת הזאת היא
דבקה ולא תפִּוֶּשֶׁר לְכַלְלֹת הליחה ושקידתה עד
הגבול או עד המות (טס ז ח ז מ), קדחת שוקדת או
מרכבת משוקדת ופִּוֶּשֶׁרִית יחד (טס ז ח ז י), — ונוהג
בדבור אף אדם פִּוֶּשֶׁר, שאינו מתחמם ומתפעל ביותר.
— (ב) פִּשֵּׁר אדם מפלוגי, הָמָר מִמֶּנּוּ ומתביעתו ע"י
הסכם של תשדום חלקי 1) abfinden; arranger; to
settle, pay off: פִּוֶּשֶׁר 2) מן השני חוקה שהראשון
בא ומסור, פִּוֶּשֶׁר 2) מן הראשון וכו' פִּוֶּשֶׁר 2)
(ירוש' כהנ' י ו), — (ג) כמו פִּתֵּר, ואמר הפיוט:
שלומיך נחנה במישור, תוכן עיקום חלומות תפִּוֶּשֶׁר
(יבלי, לו ערוס, קדו"ל ל' צלח'ס, זולא, נס).

— נִפְשֵׁר, *נִפְשֵׁר, — נִפְשֵׁרָה הכד שכתפו של אדם², הָתֵרָה

[1] [גם משמ' זו של פִּשֵּׁר שבמשפט עקרה החרה
והצלח: פִּשֵּׁר או התפִּשֵּׁר מן פלוגי, נצל מסנו, ולא
כאלו ענין של הסכם פִּוֶּשֶׁר שאינו נוטה לכאן או לכאן.
ומענין זה בפִּשֵּׁר את הכלב מפלוגי, הצילו מן
הכלב.]

[2] [ס"א: פִּוֶּשֶׁר.]

[3] רש"י מכאן כלשון התמסמות: נימותה הכד.
מעצמה על תניפו דהוי אוגס, נפשרה נימותה
מתרמנין וחם השמש ונמס פִּשֵּׁר, ע"כ. ואולם אין
לשון תמסה מתאימה לענין הכד שאדם נושא על כתפו.
אך פִּשֵּׁר כלשון תניפו עקר הוראתו (ע"י לעיל) החר
ושחרר, וכן כאן כללו החרה הכד את עצמה מסקימה
בכתף נושאה.]

אמר: rechercher, fouiller; to search, enquire
 אחד יצא מעיר מלונית מסששין באותה העיר,
 אם לא יצא משם אלא הוא תינשא אשתו (תוספת'
 יצמי יד ס). ביהודה בראשונה היו השושבינין
 מסששין במקום החתן ובמקום חבלה (י' ידס,
 ירוש' כחז' א). אם כשששש ומצא חרי מצא
 אם בשלא מצא חרי פיששש ולא מצא (סס סס).
 מה שעירים הללו יורדים על עשבים וססששין
 בהם (2) כדי שלא יתלעו, כך הוי מסששש בדבר
 תורה כדי שלא תשכחם, א"ל רבי יעקב כרבי חנינה
 לרבי בא ונסששש בחלכות (3) בשביל שלא יעלו
 חלודה (ספרי דנכ' טו). בשר ודם מסששש שטרותיו
 אם מצא שמתחייבים לו בני אדם הוא מוציא
 שטרותיו וגובה מהם ואם מצא שהוא חייב לאדם
 כוכשו ואינו מוציאו (מד' טעום כס). אמר שלמה על
 כל אלה עמדותי ופרשה של פרח אדומה חקרתי
 ושאלתי ופשששתי אמרתי אחכמה והיא רחוקה
 ממני (סס נמד' יט). — ובהשאלה פששש בעצמו או
 במעשיו, ברק את לבו ואת מעשיו שמא חטא, הרהר
 בתשובה: היה בא אצל הכהן והכהן אומר ואמר לו
 צא ופששש בעצמך וחזור כך שאין חננעים כאין
 אלא על לשון הרע וכו' (תוספת' ננע' וז). אם רואה
 אדם שיסורין באין עליו יפששש במעשיו שנאמר
 נחפשה דרכינו ונחקרה עד ח' פששש ולא

guichet; little door, wicket
 ושני פשששין היו לו אחד בימינו ואחד בשמאלו
 (סקל' ו ג). נפל את המפתח ופתח את הפששש
 ונכנס מכית המוקד לעזרה וכו' (חמ' א ג). בא לו
 לפששש הצפוני ושני פשששין היו לו לשער
 הגדול אחד בצפון ואחד בדרום וכו' נפל את המפתח
 ופתח את הפששש נכנס לתא ומן התא אל ההיכל
 עד שהוא מגיע לשער הגדול (סס ג ז). זה (השער)
 שהיה פתוח לעזרה פששש קטן היה לו שבו
 נכנסין לבלוש את העזרה (מד' א ז). שני פשששין (1)
 היו בבית החליפות וגובהן ששנה כדי להכשיר את
 כל העזרה כולה לאבילת קרשי קרשים ולשחימת
 קרשים קלים (י' יק"י ז"כ יסוד, זכח' כס). והאוסן
 אינו בונה אותה (את הפלמין) מדעת עצמו אלא
 דיפתראות ופינקסאות יש לו לדעת היאך הוא
 עושה חדרים היאך הוא עושה פשששין
 וכו' (מד' זכח' א). פתח לו הקב"ה פששש
 מתחת כסא כבודו ואמר לך רד (נכס כ'
 חנ' זר חינו, סס טעום זכ). למלך שאמר לבני
 המדינה שיבנו פלטר ובנו אותו והיו בני המדינה
 עומדים על פתח פלטר ומצעקים ואומרים יכנס המלך
 לפלטר, מה עשה נכנס בפששש ושלה להם הכרוז
 אל תצעקו שכבר כאיתי לפלטר (סס נמד' יג). שעתיד
 הקב"ה לעשות שער גדול לביהמ"ק ושני פשששים
 מאבן טובה אחת של מרגליות (ספיק' רז), עניה סוערה,
 קמנו. — ובסחמ"א: הפששש והוא שער הקטן
 ושני פשששין היו להיכל מצדו השער הגדול
 שבאמצע (כחז' ס, ציה"ס ד ו). — ואמר הפיטן:
 פשששים ופעררים ארצה, בגררים (חזעוטי טמל,
 קי' ח' ז).

***פִּשְׁשֵׁשׁ** (2), פיו"ט, — פִּשְׁשֵׁשׁ בדבר או במקום, הפש
 absuchen, nachforschen; בו יפה יפה,

והוא פששש שכתובים. והשוה למשל πέντε, חמש ביוני,
 שעל ידו πέντε, ולפי זה בגרמ' fünf, באנג' five וכו'.
 במשנ' מנק' ליוורנו מנקד פִּשְׁשֵׁשׁ, פִּשְׁשֵׁשִׁין.
 ובכ"י קופמן: פִּשְׁשֵׁשׁ, פִּשְׁשֵׁשִׁים, פִּשְׁשֵׁשִׁין.
 (1) [הערת ד"ס: בכ"י ר' ב' פשוטין בכולן
 ובכ"י ק' פשוטין ובסמך פששש ובכ"י ר' א' בסמך
 פיששש, ע"כ. ובתוספת' (זכח' ז א): פסיוסין. ובחמארי
 ליוסא (ז ז): הנכנס דרך גגות ופססין].
 (2) [יש מתכרים פעל זה עם מִשְׁשֵׁשׁ, מן משש,

ואולם אין להתעלם מן הקשר שבין הפעל הזה ובין
 ש"ן א. פִּשְׁשֵׁשׁ, וכנראה קרם שם הרמש, המצוי אף
 בסור', לפעל, שאינו כלשון זו אלא בארמ' של יהודים
 בלבד. ולפי זה פִּשְׁשֵׁשׁ בעקר משמעותו הוא כמו ג. פִּלַּח
 (ע"י הערות לערך זה), חפץ רמשים ושרצים, טהר מרמשים.
 ואמנם אף השם רמש', שהוא נמש' באשור' מן נמש', רמש',
 הלך וזהל, נמשש', רמש' ושורק', כלשון זה, הוא גם כמו
 מששש (משמש' ובא) בעבר', ובמובן זה אין פששש(ים)
 אלא משמוש של שרצים. ובאשור' משרש זה גם נִשְׁשַׁת,
 שנקרו מִשְׁשֵׁת, מין ממיני העכביש, והיא כנראה הששמית
 (משל' ל כח).

בספרי (דנכ' ט"ז): משל לאדם אחד שהיה לו
 עגל והיה מסשששו ומגדרו, צ"ל: מששששו.
 (1) [ע"י בעמ' הבא הערה 2].
 (2) [במדרי' חנאים (הושמ', דנכ' לז ז): ומנקין
 אותן ומששששין אותן].
 (3) [שם: את החלכות].

א. *פִּשְׁפִּישׁ⁽¹⁾, ש"ז, — רמש קטן מסריח ומוציא דם
החי ומין הצמח, וביחוד המין המוציא
דם האדם בלילה, Wanze, Bettwanze; punaise;
bug, bed-bug: אמרו לו וכו' מטא היית ומטאה
חיתה תרומה או נודע שהוא מבל ומעשר ראשון שלא
נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נמרו או
שטעם מעם פשם ש לחוך פיו הרי זה יפלוט (מכילת
ח ז). עוד הן (שקצים ורמשים) יש בהן צורך, וכו'ב
לצירעה, ששם ש לעלוקה, בחש לחפיות, שכלול
לחיות, סממית לעקרב (כ' נהריי, ידוע ברכ' ט ג). בהמה
בבהמה תאכלו ולא עוף בבהמה תאכלו ולא שקץ באכילה
ולא סוף דבר פשם ש, אלא כל דבר שנפשו של אדם
חתה ממנו (עס מכילת ח ז). חולה (את בחם הדם)
בפשם ש ועד כתורמוס (כ"ג זר ילקח, כה נח).
פשם ש זה ארכו כרחבו ומעמו כריתו, ברית כרותה לו
שכל המוללו מרית בו (ת"כ, עס עס).—ובסהמ"א: אם
יכולעו שבעה פששים הנולדים בזמן הקיץ במטות
ויהיו חיים יועילו לגשיכת הנחש הממית ואם יושם עפרם
במי האמה ירפא חולי קושי החשתנה (סלעי הנכונים
ז). מי שבלע עלוקה כדי שישליכנה יקחו פששים
ויתנו אותם על אש ויפתח פיו ויקבל אותו עשן
ויפול העלוקה (כ' חליוו הסקן, שטע מוסר יח). אמנם
כרמשים מכאיבים ינגעו גם המה ככל תושבי ארצות
החמות וכוכים כנים וכו' פששים (וואנצען) וכו',
(כ"ג צנור, שצילי עולם ח, עז).

ב. *פִּשְׁפִּישׁ⁽²⁾, ש"ז, — פתח קטן, דלת קטנה, פתח
בדלת, Türchen, Nebentür; petite porte

(1) [בסור' פִּשְׁפִּישׁ, ועיי' פִּשְׁפִּישׁ, הערה. במשג'
מנק' כ"י פרמה מנק' פִּשְׁפִּישׁ, ובכ"י קופמן פִּשְׁפִּישׁ,
ובדפנו' ליוורנו פִּשְׁפִּישׁ, ובמדרב"ם נרמס: פשם ש.]

(2) [לא. התברר מקור המלה שגם המדקדק
הסורי ברהלול מכיא אותה במשג' דלת קטנה
שבגדולה, אף שלא נמצאה בשום מקור בלשון הסורית.
ויתכן שגם מלה פִּשְׁפִּישׁ זו, כמו פשפש, סמיסם, במשג'
אבן תשבי, משבצת אבנים (שהיא מיוג' סוף־קוס)
שאלה היא מיוג' או רום'. ואכן נמצא משגש או
סמיסם גם במשג' עמוד: ראשי פִּסְסִיסִין מבדילין בין
קדש לחול (מזו ח ו) ובארמ' די בידיה תלין פִּשְׁפִּישִין
דארעא (תרג' סגל' לה ד). ושתי הוראות אלו, של דלת
קטנה ושל עמוד השער', יש גם לרום' postis, ועל כן
אפשר שבטאו בהדמות ההגאים postis במקום postis,

ולחתם המאות ולכפר עון ולהביא צדק עלמים (דני' ט
כד).—ופשע באדם, הגורם לגנום ממון: על כל דבר
פִּשְׁעַת על שור על המור. על שה על שלמה על כל
אברה אשר יאמר כי הוא זה ער האלהים יבא דבר
שניהם (שמות כג ח).—פִּשְׁעֵי שָׁחִים, מה שחטא
ופשע האדם בדבור פה: פִּשְׁעֵי שָׁחִים שפתים מוקש רע
(משלי יג יג).—רב פִּשְׁעֵי, מי שמרבה לפשע: איש אף
יגרה מדון ובעל חמה רב פִּשְׁעֵי (עס כט כג).—ילד
פִּשְׁעֵי: הלא אחם ילדו פִּשְׁעֵי ורע שקר (ישעי' נז ד).—
שָׁחֵי פִּשְׁעֵי, מי ששבו מפשעיהם: ובה' לציון גואל
ולשבו פִּשְׁעֵי ביעקב נאם יי' (עס נט כ) — ובתו"ם:
אנא השם כפר נא לעונות ולפשעים ולחטאים
שעויות ושפשעיות ושחטאות לפניך אני וביתי (דודי
כסן גדול, יומא ג ח). פשעים אלו המרדים וכן הוא
אומר מלך מואב פשע בי וכו' (צצלי עס לו). אמר
לה הרי זה גיטך, אמרה לו מה פשעי, אמר לה
צאי מביתי שמונת לי כוס פשור (מכילת ויעז ד).—
ובסהמ"א: ור' יהודה סבר לשדרוי ממש שדרוי
לחינוק, מה פשע יש לחינוקו בכך (כנא"ה, צ"ע עז).
שגלוק ממנו אבן ומוליד אבל כשלוקה אשה ואינו
מוליד בידוע שפשע שלו (עס מקדים סתהמ"א).
—ואמר הפוסק: בשבועין סכנמי בד בעין מרשים
תחלה יסכה חמוקי ויכוין במ יסכה פשע ערות
שמים ויגלה לנו זכות גן נעול (יוסי צן יוסי, חסה
כוונת עולם צדק חסד, ענוות יוס"כ, מחז' חילט' צ, ריד).
—ואמר המשורר: לרבים הוא חבר ועל פשעים
עבר ובגתה דבר בשבתו בשערים (דונט, דעה לבי,
סנה"ש 5). דמיתי עורתי על כבד מעותי ואשר
הרעתי, הרעתי בילדותי ומפשי שחרותי נהייתי
ונחליתי (רמב"ע, מונחת ט"ח, עס 81).

*פִּשְׁפִּישׁ, ש"ז, —ס"פ מן פִּשְׁפִּישׁ, פעלת המפשש
והמחפש (1): סדר הפששוש הוא
שיחקור שמא עבר על איזה דבר (עס דברי הימים
ודעת חכמה ח ז). ואחר כך יקדש שאר היום
בפששוש מעשיו ולשוב מהם (מנחת הימים צ, קי).
ועל כרחק לא נתקנו תעניות אלו אלא לפששוש
המעשים ולקבל עליו דרכי תשובה (עס עס, קל).

(1) [עפ"י הארמ' שבתרגומים.]

הטקוה ולא היה: בשת דבר הבא על ענין שחשב
המתיישב שיהיה ונסע מהיות (כ"א דלכסי, מוסס
מכניס, נוסס). לפי שכוכ ואמר על דבר הנועד להיות
ויסע ולא יהיה וב' אל תיעד לה דבר שישע
מהיות (סס, כסס). — "ובמשמי הקל, ואמר הפיטין:
שתור עינים מראות רעים יצוריו בוחן בכל עתים
ורגעים כלות בחמה בו נסעים להביא שבר
לחמאים ופושעים (כ' שמעון בר יצחק, חמאי, קדר
ז שמועות).

הַפִּשִּׁיעַ, — הַפִּשִּׁיעַ אֶת פְּלוֹנִי, הַחֲטִיאוּ, גָּרַם לִי
שִׁמְשֹׁעַ; וְה' הִמִּיתוּ (אֶת מְנִיל־אֹמֶר) בַּאֲזוּרֵי־תוֹתִי
וּבְעֹנֻתוֹתַי כִּי הִרְבֵּה הֵם שִׁיעַ (1) וְהִרְשִׁיעַ לַעֲשׂוֹת
חֻעֲבוֹת רַבּוֹת לִפְנֵי מִוֶּכֶת ה' (יִקְסִינָן כֵּד, פֶּגֶם, מַדָּה).
מִדּוּעַ הֵם שִׁיעַם וְהִכְשִׁילֻם (כִּלְמוֹן, וּבְגִיזָה יִלִּי 211). —
וּבְמַעֲמַ' הָרָשָׁעִי, הָאֲשִׁימִ, אָמַר עַל פְּלוֹנִי שִׁפְשָׁעַ, חָשַׁב
לִי לַפִּשָּׁע; אֵל פִּנּוּי אֹכוּתִי, לִדְעַת מֵה יִפְשִׁיעַ נִי
(כִּסִּי, לִיזֵן יִי יֵה). וְאֵנִי בְּבֹאֵי מִסְדֵּן בְּאוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ
לְאַחֵר שֶׁבִּרְכֵנִי הִקְבֵּה מִתָּה רַחֵל בְּדֶרֶךְ בְּעוֹד הָרֵבָה
דֶּרֶךְ עַר הַיָּשׁוּב לִכְן קִבְרַתִּיחַ בְּדֶרֶךְ כִּי לֹא הִיָּה פְּנֹאֵי
לִקְבֵרָה אֲצֵל לֹאֵה בַּמַּעֲרַת הַמִּסְכְּלָה, וּשְׁלֹא יִפְשִׁיעַ הוּא
יֹסֵף עַל אִמּוֹ הַצּוֹרֵךְ לִזְמַר כֵּן (כִּשְׁנִים, צִלְחָס' מַח ז),
אִפִּילוּ הַמּוֹר אַחֵר לֹא נִשְׁאָתִי מֵהֶם כִּשְׁאֵר מִשְׁתּוֹרְרִים
עַל הַצּוֹרֵךְ וְאִם כֵּן לִמֵּה מַפְשִׁיעִים אֹתִי בִּשְׂרָרָה
(סוֹל, צִמְד' יו יֵה). — וְאָמַר הַיִּמִּינִ: חוֹן מוֹעֵרָה וּמוֹעָה
וּמִלִּשְׁנֵי הַבְּלִיעִיָּה צֹאנֶךָ מִלִּפְנֵי שִׁיעַ מִן אֲרָאָה
בְּרַעַה בִּאֲכָדֵן מוֹלִדְתִּי (יִלְחָק, יִשְׁעֵז צִסְקֵה, קִלִּיח' דִּי
עֲשִׂי"ם).

[illegible]

(1) [בהוצ' גינצבורג (עמ' קנח) אין חס"ע.]

עליו את כל עונת בני ישראל ואת כל פְּשָׁעֵיהֶם לִכְלֹם
הַמָּאֵתָם (וְקָרָא יוֹכָד), דַּע וְרָאָה כִּי אֵינִי בִיּוֹדִי רַעְיָה
וּפְשָׁעָהּ וְלֹא הִמָּאֵתִי לָךְ (ע"ה כד יג), שֶׁאֵל נֹא לִפְשָׁעָהּ
אֶמְחָךְ (סס כה כח), נֹעַ תְּנוּעַ אֶרֶץ בִּשְׂכוֹר וְהַתְנוֹדֶדָה
כַּסְלוֹנָה וְכִבְרָה עֲלֵיהָ פְשָׁעָהּ וְנִשְׁלָה וְלֹא תוֹסִיף קוֹם
(יט"ו כד כ), אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא מַחָה פְשָׁעֶיהָ לְמַעַנִּי
הַמָּאֵתִיךְ לֹא אוֹכֵר (סס מ"ג כה), וְהוּא מַחֲלֵל מִפְשָׁעֵינוּ
מִדְּבַר מַעֲוֹנוֹתֵינוּ מוֹסֵר שְׁלוֹמֵנוּ עָלֵינוּ וּבִכְרַתָּהּ נִרְפָּא
לָנוּ (סס נ"ג ס), קִרָּא בְּגִרּוֹן אֶל תַּחֲשָׁךְ כְּשׁוֹפֵר הָרֵם
קוֹלְךָ וְהִגַּד לְעַמִּי פְשָׁעָם וְלִבִּית יַעֲקֹב הַמָּאֵתָם (סס נ"ד
ח), וְהִרְשַׁע כִּי יוֹשֵׁב מִכָּל הַמָּאֵתוֹ וְכוּ' בִּלְפָנֶיךָ אֲשֶׁר
עָשָׂה לֹא יוֹכֵרוּ לוֹ (יחזק' י"ח כג), וְיִרְאָה וְיִשׁוּב מִכָּל
פְּשָׁעֵיו אֲשֶׁר עָשָׂה (סס ס"ג כח), צִדְקַת הַצִּדִּיק לֹא
תַחֲלִילָה כִּיֹּם פְשָׁעוֹ וְרִשְׁעָתוֹ הִרְשַׁע לֹא יִשְׁכַּח כִּיֹּם
שׁוֹבֵב מִרְשָׁעוֹ (סס ל"ג יג), עַל שְׁלֹשָׁה פְשָׁעֵיו אֲדוֹם וְעַל
אַרְבַּעָה לֹא אֲשִׁיבוּ עַל רִדְפוֹ בַּחֲרֹב אֲתָנוּ וְשַׁחַת רַחֲמֵינוּ
וְיִסְרָף לַעֲדָה אֲמֹן וְעִבְרָתוֹ שִׁמְרָה נִצָּח (עמ"ו ח יח),
הִירְצָה יי' בְּאַלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת נִחְלֵי שֶׁמֶן הָאֲחָן
בְּכוֹרֵי פְשָׁעָיו (י) פְּרִי בִשְׂנֵי הַמָּאֵת נִמְשִׁי (מִיכָה ו' ז), מִי
אֶל כְּמוֹךְ גִּשָׁא עוֹן וְעֵבֶר עַל פְשָׁעָהּ לְשִׁאֲרֵי תַחֲלָתוֹ
לֹא תַחֲזִיק לַעֲדָה אֲמֹן כִּי חִפְזָן חֲסֵד הוּא (סס ז יח),
הַאֲשִׁימָם אֱלֹהִים יִשְׁלֹוּ מִמַּעֲצוֹתֵיהֶם בְּרַב פְּשָׁעֵיהֶם
הִדְחִימוּ כִּי מָרוּ בָךְ (סס"ו ח יח), גַּם מוֹדִים חֲשָׁךְ
עֲבָדְךָ אֶל יִמְשְׁלוּ כִּי אֲנִי אֵיחָם וְנִקַּת מִפְשָׁעָהּ רַב (סס
י"ז), הַמָּאֵת נְעוּרֵי וּפְשָׁעֵיו אֶל תּוֹכֵךְ בְּחִסְדְּךָ זָכַר לִי
וְתַתָּה לְמַעַן מִוֹכֵךְ יי' (סס כ"ג ז), כִּי חֲנָה אֲרֻבּוֹ לְנַפְשִׁי
וְיִגְדּוּ עָלַי עֲוֹנוֹם לֹא פִשְׁעֵי וְלֹא הַמָּאֵתִי יי' (סס נ"ט ד),
דְּבָרֵי עֲוֹנוֹת גִּבְרוּ מִנִּי פְשָׁעֵינוּ אֲתָה תִכְפַּר־ם (סס ס"ג
ד), אִם חֲקָתִי יַחֲלִלוּ וּמִצְוֹתֵי לֹא יִשְׁמְרוּ וּמִקְדָּתִי בִשְׂבַט
פְשָׁעָם וּבִנְגָעִים עֲוֹנוֹם (סס ס"ג כג-כ), כִּרְחַק מוֹרֶחַ
מִמַּעֲרֵב הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אֶת פְשָׁעֵינוּ (סס ק"ג יג), שִׁנְאָה
תַּעֲרַר מִדְּנִיָּם וְעַל כָּל פְשָׁעֵיהֶם תִּכְסֶּה אֶהְבֶּה (תְּהִלָּה י'
יג), מִכְסֵה פְשָׁעֵיו לֹא יַצְלִיחַ וּמוֹדָה וְעוֹבֵב יִרְחָם (סס
כ"ח יג), בּוֹזֵל אֲבִיו וְאִמּוֹ וְאִמּוֹ אֵינִי פְשָׁעָהּ חֲבֵר הוּא
לְאִישׁ מִשְׁחִית (סס ס"ג כד), אִם בְּנִיךָ הַמָּאֵת לִי
וְיִשְׁלַח־ם בִּיד פְשָׁעָם (חִי' ח ד), הִיוּ צִרִּיהֶם לְרֹאשׁ אִיבִיבָה
שֶׁלֹּא כִּי יי' הוֹנֵה עַל רַב פְשָׁעֵיהָ (חִי' ח ס), שְׂבָעִים
שְׂבָעִים נִתְחַד עַל עַמְּךָ וְעַל עִיר קִרְשֶׁךָ לְכֹלֵל הַפְשָׁעָה

(1) [במקום במשעי, כמו פתח במקום פסחה, ועוד.]

שאלה הסכין עד שלא יבדוק שחיתתו כשרה (כמציס, שחיתתו א כפ). שהמסר ברמו לשומר בין באריות בין בשמירות חנם וכו' ופ"ש ולא עשה חייב במי שהפסיד בידים (סוף, סכיות ז ג). אבל אם שלח לו ע"י מי שהחזיק בפרן או במקום סכנת דרכים שאין הרבים רגילין להעביר שם מסוגם הרי פ"ש וחייב (עומ"מ קכ"א). ראובן שאל שמעון משכון שמשכן בירו, השיב שמעון בנך הקטן בא ושאל אותו בשםך ונתתיו לו, וראובן אומר שלא בא לידו, שמעון פ"ש הוא שמסרו ליד בן ראובן אמילו אם היה גדול (פ"ע חו"מ ע"ב ל"א). הפקיד אצלו פירות שאינם מרדין ועירבן עם פירותיו ולא מרדן ה"ז פ"ש (פ"ס ל"ב י"ד). — *נפ"ש האדם בנפשו, לא נשמר לנפשו, לא נהג בזהירות! : אתם פ"ש אתם בנפשותיכם מפני מה לא הנחתם בכתביכם תבואה של שנים ושלוש וארבע שנים (מ"ד נכ"א ל"א). — *נפ"ש בפלוני, התרשל בעבודתו עם פלוני, פ"ש בתינוקות (2) : ומלמד תינוקו שפ"ש בתינוקו ולא למד או למד בטעות וכל כיוצא באלו האומנים שאי אפשר שיחזירו ההפסד שהפסידו מסלקין אותן בלא התראה (כמציס, סכיות ז). — נפ"ש, נפ"ש, — מי שפושע ומורד בו : מדינים ישיבת הגורל ובין עצומים יפריד אה נפ"ש מקרית עז ומדונים ככרית ארמון (3) (משלי יח י"ט). — *נפ"ש הרבר סתיות, נפ"ש הדבר ולא היה, הכוב את תקות

(סוף י"ד י). ופ"ש נשמדו יחרו אחרית רשעים נכרתה ותשועת צדיקים מיי וכו' (סוף ל"ז ל"ט). אלמדה פ"ש דרכיך ותמאים אליך ישובו (פ"ס נ"א י"א). ולאחרית מלכותם כהתם הפ"ש יעמר מלך עז פנים ומבין חירות (דני"ח כ"ג). — ובחז"מ : שלא פ"ש בדבר אלא היא הטעתך (מ"ד נכ"א ס"ז). שהראה הקביה למשה וכו' דור דור ושוממו דור דור ומנהיגיו דור דור ופ"ש י"ז דור דור וצדיקיו (פ"ס נכ"א כ"ג). ועל ידי שמטרונית היתה יודעת שהמלך היה מחבבת יותר מדאי היתה פ"ש על כבודו של מלך ומפלת את בוירתיו (פ"ק נ"ב, ופ"ח ל"ז, קמ"ד). כשתחא אומר ל פ"ש לא עשיתם תשובה, אם תקבלני כל הפושעים משלימין לך ומסתכלין בי הכל, ואני העד העיר שאתה מקבל את השבים (מ"ד נכ"א סוף ל"א). — ובמהמ"א : סלח לנו אבינו כי חטאנו מחול לנו מלכנו כי פ"ש בו כי אל טוב וסלח אתה (סוף ל"א). במי שמתחמם בא"ש שאם ישב רחוק ממנו יהנה בחמום ויקבל תועלת באורו ואם יפ"ש בעצמו ויוסף להתקרב אליו וישרף וישוב לו התועלת לנוק (פ"ס סוף ל"א ז"י). — ואמר הפוסק : אני אשכחי ופ"ש ע"ד צדק גא דינהו ואל יצא רשוע צדק המציאותו (סוף כל חמ"ס, פ"ס נכ"א, סוף ל"א נכ"א, חמ"ס). — *נפ"ש ישראל ופ"ש אמות העולם : פ"ש ע"י ישראל בגופן פ"ש אמות העולם בגופן יורדן לגיהנם וגידונון כה י"ב חודש (מקס"ח סוף י"ד). אמרה בנ"מ אף על פי שדלה אני מן המצות לי נאה להושיע פ"ש ע"י ישראל בגופן (נכ"א, כ"א י"ז). תא חזי מה בין פ"ש ע"י ישראל לנביאי אומות העולם (גי' נ"ז). — *נפ"ש השומר, התרשל ולא שמר כראוי, vernachlässigen; négliger; to neglect : שומר חנם כיון שאמר פ"ש ע"י מקנה ליה כפילא (כ"א סוף ל"א). פ"ש כה ויצאת לאנש ומתה בדרכה וכו' (פ"ס ל"ז). — *נפ"ש מי שהתרשל בענינים אחרים וגרם לתקלה ע"י זה, בתפלה, בערוב, בהליכה בדרך : ושל פוספין כל היום, א"ר יוחנן, וגקרא (התחלל מוסף אחר שבע שעות) פ"ש (נכ"א כ"א). פ"ש את (שנחל ל"מ סוף ל"א) כה ע"י נכ"א, נ"א ע"י : נתקל פ"ש הוא (כ"א, כ"א). למימרא דסבר ר"מ נתקל לאו פ"ש הוא (כ"א סוף). — ובמהמ"א : וכן אם פ"ש ולא בדק הסכין או

(1) [ע"י בהערה הכאה.]

(2) [עפ"י האר"י שכתבתי : דהוה פ"ש בינוקו (מכ"ס ע"ז), וכן נמצא באר"י גם פ"ש בנפ"ש, התרשל בעניני עצמו, לא נשמר לנפשו : פ"ש בנפשו ונפ"ש מנפ"ש (כ"א סוף).]

(3) [המפרשים התלבטו בפרשן הפלה והמשל, והשבעים והוולג' תרגמו באלו היה כתוב פ"ש ע"י תחת נפ"ש. ואולם כנראה אין כאן לשון אחים ואחיות, אלא אח הגחלים ככתוב ואת האח לפניו מבערת (י"מ ל"ז כ"ג), והכוונה היא : אח שהגחלים מורדות וגלחפות בו (אש הגחלים הבערות והמים הרתחים שבסוף) יותר ממלחמת קריה נצורה, ובנראה אין כאן אלא המשך לפסוק הקודם ששמן בו הדוד בכונה שניה : ובין עצומים יפריד, כלו' ובין עץ ומים יפריד האה, בין העצים הבערים והמים הרתחים יפריד האה שביניהם, והוא נפ"ש מקרית עז, וחרד כזה גם בראשית הפסוק : מדינים ישיבת הגורל, ל, שכונתו : מדינים ישיבת הגורל ל"ז : השוה : גרש ל"ז ויצא מרדן וישיבת דין וקלון (משלי כ"א י"א).]

לאחוריהם והוא הסרת (כ"א זלגל, יסוקי כג יח).¹
 —הפע', הפשל, בני' משל, מושל — שהפשילו אותו:
 היתה קופתו מושלת לו מאחוריו ברשות הרבים
 וכו' (חפס' ז"ק ח ז). לא יבנם אדם להר הבית לא
 במקלו שבידו ולא במנעלו שברגלו ולא במעות
 הצדורים לו בסדינו ובפוגרתו מושלת לאחוריו
 (זכ' קנ ז). — ובסהמ"א: ובמצאת מליתו מקופלת
 סחנה וסחנה ומושלת על כתפיו וחלל כנגד
 השדרה ונראה כמין סרוב (כ"ח, סנה קמז). בתידיס
 מתמשיכו ומושלים לאחוריהם וזרועות יהודים
 מתגליו (מקסוס בנימין הסלסי, הסדרס ג, 81).
 —קל, "פשל" כמו הפע', הפשיל, ואמר הפיטן: עון
 בעלי תשובה יכבש ויעביר לשוול, פשעי ודוגות
 עשה כחטא שגיאות לרשול (מקסוס זכני מכי, אדסה,
 זולס סנה ססוס). — ועי' הפע', הערות.
 —הפע', "פשל" — כמו הפע', ואמר הפיטן: משפמי חיות
 כפולים תוך שלש אצבע, המשלשל יהו נשל כרי
 אצבעות ארבע (סלום, שס מלום, אססה סלם).
משע², מסנו "פשיעה, פשע, פשע.
פשיע ס"ט, פשעה, פשעה, פשעתם, פשעו, פשעו.
 פשע, פשעים, פושעים, פשעו, יפשע, תפשע.
 יפשעו, פשע, פשע, — פשע העם או המלך מתחת
 יד עם אחר, פשע כעם או במלך, מרד בו, בגד בו,
¹ [בליקום הסבירי לתהלי' (פו יג) מובא בשם
 תנחומס: ירד יעקב וכו' וצפה את עשו ובנם והפשייל
 עצמו ונטמן אחוריו הפתח, אך כנראה צ"ל: והפשייל עצמו.
 בעבודה להסע"ג (זלדני ילדקו, קנע מע"י גלו'
 ז, 10; סדוק רקע"ג, רסח) גמצא: בבית בלא מים השויל,
 ויהשוף גי הנחבית, כוערת מאתמול הפשיל, ושער
 ומראה אש בית, ע"כ, והוא על דרך לשון הכתוב (יסע'
 ל ג): כי ערוך מאתמול חפתה וכו' נשמת יי' כנחל
 גפרית בערה בה. אך משמ' הפעל הפשיל אינה
 ברורה, ויחכן שיש כאן ט"ס, וצ"ל: הפשיל].
² [ע"פ משמ' חרשר, כפי שהיא יוצאת
 משמושים כגון כימיו פשע אדום מתחת יד יהודה (מ"ז
 ס כ), היא כנראה לשון גתוק ורחוק, ועל כן אפשר
 שמשע קרוב אל פשע, ואולי אף אל פשע
 במשמ' רחוק ופשיק הרגלים בפסיעה, עד שיש
 לראות בשרש זה אך כמטא מיוחד של פשע בהתפתחות
 מדינית ודתית. ומתאים לכך פסע בסור', הכא גם
 במשמ' פסע פסיעות וגם בוש של פשע וחטא; וכן
 התפתחו גם בלשונות אחרות מלים במשמ' פסע וצעד
 להוראת עבר עברה, כגון Anschreitung; excès; excess]

בבית דוד עד היום הזה (מ"א יז יט). ויפשע
 מואב בישראל אחרי מות אחאב (מ"ז ח ח). ויהי
 במות אחאב ויפשע מלך מואב במלך ישראל (סס ג
 ח). כימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וימלכו עליהם
 מלך וכו' ויפשע אדום מתחת יד יהודה עד היום הזה
 או תפשע לבנה כעת החיא (סס ח כ-כג). — ויפשע
 חעם או האדם באלהים: וסלת לעמך אשר חטאו
 לך ולכל פשעיהם אשר פשעו בך (ס"ח ח כ). כנים
 גדלתי ורוסמתי והם פשעו בי (יסע' ח ז). אביך
 הראשון חטא ומליצוך פשעו בי (סס מנ כז). פשע
 וכחש ביי' ונסוג מאחר אלהינו דבר עשק וסרה הרו
 וחגו מלב דברי שקר (סס נט יג). הכהנים לא אמרו
 איה יי' ותפשי תהורה לא ידעוני והרעים פשעו בי
 והנביאים נבאו בבעל ואחרי לא יועילו הלכו (יכ"ז ז
 ח). למה תריבו אלי כלכם פשעתם בי נאם יי' (סס
 סס סט). אך דעי עונך בי ביי' אלהיך פשעתם ותפזרו
 את דרכיך לזרים תחת כל עץ רענן ובקולי לא
 שמעתם נאם יי' (סס ג יג). וסלתיו לכל עונותיהם
 אשר חטאו בי ואשר פשעו בי (סס לג ח). שולח אני
 אותך אל בני ישראל אל גוים המורדים אשר מרדו
 כי חמה ואכוחם פשעו בי עד עצם היום הזה (יסוקי
 ז ג). אוי להם כי נדרו ממני שר להם כי פשעו בי
 (סוס' ז יג). ביום ההוא לא תבושי סכל עלילותיך
 אשר פשעת בי (סס' ג יח). — ויפשע על תהורה, עבר
 על דבריה: יען עברו בריתי ועל תורתי פשעו (סוס'
 ח ח). — ויפשע על דבר, למען הדבר: ועל פת להם
 יפשע גבר (מסלי כס כח). — ובדבר: השליכו מעליכם
 את כל פשעכם אשר פשעתם כם (יסוקי יח לח). כי
 הרבינו לפשע בדבר הזה (עזרי' יג). — ובלי השלמה:
 באו בית אל ופשעו הגלגל הרבו לפשע וחביאו
 לבקר ובחוכם לשלשת ימים מעשרתיכם (עמו' ד ד).
 נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת (חכ' ג מנ). — ובני'
 פוע': ושבר פשעים וחמאים יחדו ועובי יי' וכלו
 (יסע' ח כח). חשיבו פושעים על לב. (סס מו ח). כי
 ידעתי כגוד חבגוד ופשע כמטן קרא לך (סס מח ח).
 תחת אשר הערה למות נפשו ואת פושעים נמנה והוא
 חטא רבים נשא ולפשעים יפגיע (סס נג יג). וברותי
 סכס המרדים והפושעים בי מארץ מגוריהם אוציא
 אותם ואל ארמתי ישראל לא יבוא (יסוקי כ לס). כי
 ישירים דרכי יי' וצדקים ילכו כם ופשעים יבשלו כם

למוריהם והוא הסרת (כ"א זלגל, יסוקי כג יח).¹
 —הפע', הפשל, בני' משל, מושל — שהפשילו אותו:
 היתה קופתו מושלת לו מאחוריו ברשות הרבים
 וכו' (חפס' ז"ק ח ז). לא יבנם אדם להר הבית לא
 במקלו שבידו ולא במנעלו שברגלו ולא במעות
 הצדורים לו בסדינו ובפוגרתו מושלת לאחוריו
 (זכ' קנ ז). — ובסהמ"א: ובמצאת מליתו מקופלת
 סחנה וסחנה ומושלת על כתפיו וחלל כנגד
 השדרה ונראה כמין סרוב (כ"ח, סנה קמז). בתידיס
 מתמשיכו ומושלים לאחוריהם וזרועות יהודים
 מתגליו (מקסוס בנימין הסלסי, הסדרס ג, 81).
 —קל, "פשל" כמו הפע', הפשיל, ואמר הפיטן: עון
 בעלי תשובה יכבש ויעביר לשוול, פשעי ודוגות
 עשה כחטא שגיאות לרשול (מקסוס זכני מכי, אדסה,
 זולס סנה ססוס). — ועי' הפע', הערות.
 —הפע', "פשל" — כמו הפע', ואמר הפיטן: משפמי חיות
 כפולים תוך שלש אצבע, המשלשל יהו נשל כרי
 אצבעות ארבע (סלום, שס מלום, אססה סלם).
משע², מסנו "פשיעה, פשע, פשע.
פשיע ס"ט, פשעה, פשעה, פשעתם, פשעו, פשעו.
 פשע, פשעים, פושעים, פשעו, יפשע, תפשע.
 יפשעו, פשע, פשע, — פשע העם או המלך מתחת
 יד עם אחר, פשע כעם או במלך, מרד בו, בגד בו,
¹ [בליקום הסבירי לתהלי' (פו יג) מובא בשם
 תנחומס: ירד יעקב וכו' וצפה את עשו ובנם והפשייל
 עצמו ונטמן אחוריו הפתח, אך כנראה צ"ל: והפשייל עצמו.
 בעבודה להסע"ג (זלדני ילדקו, קנע מע"י גלו'
 ז, 10; סדוק רקע"ג, רסח) גמצא: בבית בלא מים השויל,
 ויהשוף גי הנחבית, כוערת מאתמול הפשיל, ושער
 ומראה אש בית, ע"כ, והוא על דרך לשון הכתוב (יסע'
 ל ג): כי ערוך מאתמול חפתה וכו' נשמת יי' כנחל
 גפרית בערה בה. אך משמ' הפעל הפשיל אינה
 ברורה, ויחכן שיש כאן ט"ס, וצ"ל: הפשיל].
² [ע"פ משמ' חרשר, כפי שהיא יוצאת
 משמושים כגון כימיו פשע אדום מתחת יד יהודה (מ"ז
 ס כ), היא כנראה לשון גתוק ורחוק, ועל כן אפשר
 שמשע קרוב אל פשע, ואולי אף אל פשע
 במשמ' רחוק ופשיק הרגלים בפסיעה, עד שיש
 לראות בשרש זה אך כמטא מיוחד של פשע בהתפתחות
 מדינית ודתית. ומתאים לכך פסע בסור', הכא גם
 במשמ' פסע פסיעות וגם בוש של פשע וחטא; וכן
 התפתחו גם בלשונות אחרות מלים במשמ' פסע וצעד
 להוראת עבר עברה, כגון Anschreitung; excès; excess]

מסחו בעורו ומפשי ל לאחוריו (סס' ק:). עץ ארו ואזוב ושני תולעת שהם שיל בהן קופתו לאחוריו פסולין (כז' אלעזר, קוטס טו:). הנושא משאוי על כתפו והגיע זמן תפלה, סחות מארבעה קבין מס שיל ל לאחוריו ומתפלל (כז' ק:). עד היכן לא ישנה אדם באכסניא שלו רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד שיפשי ל⁽¹⁾ כליו לאחוריו (עכ' טז:). לעירוני שהיה עובר לפני חנותו של וגג והיה לפניו קופה מלאה כוסות ודייטרושין והפשי ל במקלו ושיברו (מד'כ' כח'ט' יט:). לאחר שנכנס למרעה וחפץ גדי אחד והפשי לו לאחוריו וכו' (סס' טס' כז'). — ובפרט, הפשיל כליו מאחוריו והלך, הפשיל דברים לאחוריו ויצא וכו': הגיעה חמה לרגליו של ר' אליעזר נשל סדין ופירס על גבי סוכה הפשי ל ר' אליעזר רגליו⁽²⁾ והלך לו (תוספ' סוכה ח ט). ומעשה באדם אחד שירד מגליל העליון ונשכר אצל ב"ה אחד בדרום שלש שנים, ערב יח"כ אמר לו חן לי שכרו וכו' אמר לו אין לי וכו' הפשי ל כליו לאחוריו והלך לביתו בפחי נפש (סנ' קז:). — ובהשאלה: ויצא קין מלפני ה', מהיכן יצא, ר' יודן בשם ר' איבו אמר הפשי ל דברים לאחוריו ויצא כנוגד דעת העליונה (מד'כ' כח'ט' כז'). — והפשיל רצועה תחת ונכ הבחמה: יוצא חסור באוכף בומן שקשור בו לחמטו ובלבד שלא יקשור את המסרכו ויפשי ל⁽³⁾ את הרצועה תחת ונכו (כס"ג, תוספ' סנ' ד ז). שאלמלא לא נתקלל נחש כל אחד ואחד מישראל היו מודמנין לו שני נחשים טובים אחד משגרו לצפון וא' משגרו לדרום להביא לו סנדלבוניס טובים ואכנים טובות ומרגליות ולא עוד אלא שמשפשי לין רצועה תחת ונכו ומוציא בה עפר לגנתו ולחורכתו (כ"ט זן מנסיא, סנ' נע:). — והפשיל ידו לאחוריו: האומר אל תפשי ל ירך לאחוריך שלא תאמר עלינו מלאכה הרי זה מדברי האמרי (תוספ' סנ' ו ט). — והפשילו לפניו: נתנו במקטוריו והפשי לו לפניו בפוגדתו וכו' הרי זה נשבע ויוציא (סס' כ"ט ח ג). — ובסמ"א: סרוחי מבוליס, קושרים בעין רדידים כראשם ומששלין ומפשי לין ראש הרדיד

ואין עושין בתוכן כלי זכוכית שלא להרגיל רגל גואל הדם לשם (תוספ' מכות ג ט). מהו מפקיעין, תירגם ר' חגי קומי ר' יוסה מספשי לים (יכוש' סוכה ג). מאי מסרגין ומאי סמתחין, כי אחא רב דימי אמר פליגי בה ר' חייא בר אבא ור' אסי וכו' איני והא חני רב תחליפא בר שאל ושיוין שאין מספשי לין חבלים לכתחילה וכו' (מו"ק י). ושיוין שאין פורסין בתוכן (בתוך ערי המקלט) מצודות ואין מספשי לין לתוכן חבלים כדי שלא תהא רגל גואל הדם מצויה שם (מכות י). — ובסמ"א: סיב הגדל סביב הדקלים ומייבשין אותו ונחלק לרצועות ומפשי לין ממנו חבלים (כס"י מולי נא: ד"ס כח'ט'). — (ב) הפשיל כלים קשה וכדו' במקל או בעץ לאחוריו, שם אותם תלויים לאחוריו, nachhängen lassen; laieser trainer (derrière soi); to (let) droop (behind) מוכרין כדרךן ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים והצנועים מספשי לין במקל לאחוריהן (כלאים ע ס). המוליך את התכן לא יפשי ל⁽¹⁾ את הקופה לאחוריו אבל מביאה הוא בידו (גיט' ד ח). מען והויע ותיח ריחו קשה אמר קונם צמר ושפתים עולים עלי, מותר להתכסות ואסור להפשי ל לאחוריו (כד' ז ג). המפקיד מעות אצל חבירו, צררן. והפשי לין לאחוריו וכו' חייב שלא שמר בדרך השומרים (כ"ט ג י). הרמונים שאמרו שלשה אחוזין זה כזה, רבן שמעון בן גמליאל אומר בנפה ובכברה כדי שיטול ויהלך ובקופה כדי שיפשי ל לאחוריו (כלים יז ד). נותנין בקפוף ובמחוק ומפשי לין לאחוריו (תוספ' מולי ח ד). קח לך את יהושע בן נון, וכו' מספשי ל היה משה בני אדם לאחוריו אלא אמרלו הקרוש ברוך הוא קתם בדברים שלא יהיה לבם לדבר אחר (ספרא ויק, לו, מילתא דמילואים סס' ח). מכלל שנאמר לא יעלה עליך ויכול לא יפשי ל את הקופה לאחוריו ת"ל לא תלבש (סס, קדוש' סק ד). דייסקי שהיא מליאה ספריו או שהיו בתוכה עצמו' המת הרי זה מספשי לין מאחוריו ורובק (יכוש' ככ' ג ס). נעל שלא כראוי, קשר שלא כראוי, הפשי לין לאחוריו, נתן כראש גבו וגגנכו חייב לשלם (סס' כ"ט ג יח). כל אחד ואחד נותן

⁽¹⁾ [כך הגרסה ברגמ"ה ובכש"י; אך בגמ':

שיפשי לו. ובשיטה מקובצת: שיפשי לו.]

⁽²⁾ [צ"ל כליו, לכליו.]

⁽³⁾ [בכבלי (סנ' נג). תגרסה: שלא יפשי לו.]

⁽¹⁾ [בקמץ כ"י משנ' מנ"י מהגני', כיה"מ שכמר

נמצא: לא יפשי, והכונה לפעיל.]

(מן השותפים) באונס אמיש קצבה לרפואתו מתרפא בשלו וכו' ואם חלה בם שיעה כגון שהלך בשלג בחורף או בתום בימות החמה וכיוצא בזה אפי' אין לו קצבה מתרפא בשלו (טומו"מ קמ"ג). הלא אף אם נפל בלא פשיעתו לא ישמח בדכתיב בנפול אויביו וכו' (חורס' לדיקס, האכזריות, כג:) — ואמר הפיטן: ראו משפטי ודיני שלחתם יד בפקדוני הן כל ראתה עיני, שמירה זו בם שיעה למי החוב בפריעה ונדעה בשלמי הרעה (ילסק בן כלונס, ספדסי ויז'ר, תוכסה, טע"ה 58).

פשיעות. ט"ה — במו פשיעה: סוף דבר שלא נמצא חכם מחכמי ישראל שקורא דורות השמר ביום גמורים ולא רשעים גמורים מפני שפשיעותם באונס היתה (ספדסי בן מיוון אבן דלון, סודס גמורס, טח"ס ע"ד סלונסיס, יו.).

פשיורה. ט"ה — ספ"ס מן פשר, פשיורה הקדחת, תכונתה להיות פושרת ולא חמה ביותר: הקדחת היומית היא אותה שתקרה עונתה ביום ופשיורה כלולה (קלון ד ח כו.).

*פשל¹ ממו *הפשל, *פשל, *פשילה.

*פשל. קל לא נמצא במקורות הקדומים.

— (ספ"ס *הפשל²) — א) הפשיל חבלים, הפשיל בחבלים, גדל ופתל, שור ופיה; (Seile) drehea; (order; to twist, make (ropes) : בית הכנסת שחרב אין מספידין בתוכו ואין מפשילים בתוכו חבלים ואין פורשין לתוכו מצודות וכו' (כני יסודס, מנ"ג ב.). מפשילין (הוב והטהור) בחבלין וחכמים אומרים עד שיהיה זה מושך הילך וזה מושך הילך (ז' ב.). ואין מפשילין לתוכן (לתוך ערי מקלט) חבלים

(1) [ע' בהערת הכאה].

(2) הפעל פשל בא בלשון חז"ל בשתי הוראות שקשה לראות קשר ביניהן: א) במשם' סתל, שור, טיה, וזאת משם' הפעל אף בסור'. ב) במשם' הפשיל דבר לאחוריו במקל, הניח את הדבר שיהיה תלוי, ולפי צורתו ושימושו הסיחור הזה של הפעל יתכן אולי שחברו כן עם הפעל השמי הפשיל, הנמצא אף בסור', פעל אחר, שנקרו בויו' *ψυστελλω*, הכא במשומים כגון *ψυστελλε τα ιστία*, הפשיל את מפרשי הספינה שיהיו תלויים במקלות התרן, הוריד את הקלעים תלויים לאחוריהם כרות וצ"ע.]

כורעי הצמחים שבים מן פשיטות איכויות היסודות בהם (אמ"ר לראב"ד ח' ו' 21). מה שנאמר מאין רוצה לומר שאין לו שותף כל הכל מכחו אבל אותו אין יותר הוא יש מכל היושות שבעולם אבל מתוך שהוא פשוט וכל הפשוטים מורכבים נגד פשיטותו נקרא כנגדם אין (כ' דוד ברי אברהם, מקורס ספרים, קנן על יד יא, לה). טרם נחיה שום דבר היה הכל גלוי לפניו ומצוייר במחשבתו על דרך הפשיטות (סס סס, ג.). כי הוא זה אשר בטבעו המיוחד לעלות שמים מצד קלותו המוחלט ועוצם פשיטותו כמו האש (כ"י עראמה, יד אברהם על משלי ב', ד"ס דברי חנוך). ויסוד האויר השני לו בם פשיטות וקלות (סס סס) וזוה אמרו והחליטו המאמר שמחוייב המציאות ית' אינו גוף ולא כח כגוף והוא בתכלית הפשיטות (ונסת' קללות, קופמן, 20). אבל הכורא פשוט הוא תכלית הפשיטות (סנע יסודס, סנע, 121). — וספ"ס, במשם' פשיטת הכדור, חשוב שמחו: וכן חוג החווים הנקרא אצטרול"ב בערכי לא יתכן לסחברו אלא אחר עפרו על חכמת השיעור ועל המכרומת (1) ותנועות הגלגלים ופשיטות הכדור (כ"י ח"ס, סו"ה, סנען הספ"ס, ד.).

פשילה. ט"ה — ספ"ס מן הפשיל: יעט, מעיל צדקה יעמני, קומה אור, ועל שם יעמיה, פ' לשון עמיסה ופשילה (ספרסון, נחנח ספרון, יעט).

*פשיעה. ט"ה — ספ"ס מן פשע, פעלת הפושע, סעשה רשלנות, Nachlässigkeit; négligence; סעשה negligent: תשעים ותשעה בתים בפשיעה ואחר

בירי שמים (יכ"ס סנע יד ג.). תחילתו בפשיעה וסופו באונס (ג"מ מנ.). פשיעה בבעלים וכו' רב אחא ורבינא, חד אמר חייב וחד אמר פסור (סס לה). לא שנו אלא שחלה בפשיעה אבל באונס נתרפא מן האמצע, היכי דמי בפשיעה כדרכי חנונא דאמר רבי חנונא הכל בירי שמים חוין מצנים פחים (ג' קוד:). — ובספ"ס: חוין מצנים ופחים, שפעמים שבאין בפשיעה (כס"י, כחז' ג.). מן הפשיעה יכול לשמור עצמו (ספ"ס סס סס, ד"ס הכל צ"ל). שפעם הוא שחשם תפלה ליחיד מכלי שגגה ופשיעה (כ"י ח"ס, כחז' ג יט). חלה אחד מהם

(1) [כך על פי הערב] 2) ובהוצאות נשתבשה המה.]

שהוא מעין הפשט (כ"מ אלטיך, חיצו כס יט). — ותה"פ :
 כי הלא אין מסק כי לא פשטיית שאלוהו מלאכי
 השרת רק על פי דרכה הרוחני (סוף נשלי ח ל). —
 ובמשמ' דבור פשוט, מפרד, בנגוד למליצה וישר:
 ראש דבר בהגדת פשטיית תוכחת מוסר על לב
 דונש וכו' (פשו' סלמידי מנחם, 19).

פְּשִׁיטוּת, פ"ט, — תכונת הדבר הפשוט. כמו פְּשִׁטוּת :
 למה הלבישני בגדי התגשמות ופשטיות
 ויתנני למטה לארץ ולא החשיבנו (כ"מ אלטיך, משלי
 ח ל).

פְּשִׁטוּן, פ"ה, — מפרש התורה על דרך הפשט :
 פשטנים אחרים לא עמדו על העיקר
 (רש"ס, נחל' לז ג). וכן פרשה רבי משה הכהן וכן
 בלעם וזולתם מן הפשטנים (כ"י אלזו, עקרי ח
 ח). והפשטנים פרשו כי תכל הארץ הנושבת (כ"י
 זן נמניאס, משלי ס כו). ישמחו השמים ותגל הארץ
 יגילו הפשטנים וישירו המקובלים וכו' (פסד'
 סר"ש צוזאגלו ל' סהר). המ' גדול, מצאתי בטגלה
 זו לא הרגיש בה עוד אחד מהפשטנים
 ומהמקובלים מדוע אצל אחשוורוש כתוב ויאמר ביוד
 (תעודה ציכאל ח יד, 22).

פְּשִׁיטוּת, פ"ה, — פעלת הפושט, המנתק והמפלט :
 פשחן מן האילן עד שניתקן ומחוץ
 שאין קציעתן ניכרת כל כך ששובבין ראשי
 פשיטתן אצל האילן לא הוי עשיה מעליא
 (רש"י, סוכה יא ג, ד"ה דשלשיתו).

פְּשִׁיטוּת, פ"ה, נ"ר פְּשִׁיטוּת, פְּשִׁיטוּת¹, — שם בטבע
 קטנה, כמו פְּשִׁטוּת : כי המוכר שקנה המדה
 בה' פשיטות רוצה להרויח עליו השתות (רמב"ם,
 ז"צ ז). שאם היו ה' אתין והיו מושרשין זה מזה כל
 אחד ואחד להוצאתו סתפקים ב' פשיטות ליום
 ועכשיו כשהם בתוצאה אחת דיו להם ה' פשיטין
 (סוף, פס קמד:). שלא לקחו מן הסחורה אלא
 פשיטות רעים בתשבון הטובים שנתנו (ערך-עך
 אסחילח). אם אחד נותן זקוק ואחד אומר אני אתן
 זקוק ועשרה פשיטות אין לשמוע לו בדבר מועט
 (פ' ספדים תתשנ"ג). מעשה בתסיד, אי שהיה מקבץ
 מעיר לעיר מן הצדקה וכו' והיה משכיר סופר מאותם

פשיטות לכתב לו פירושים חדשים ותוספות
 (סס תתתקנ"ט).

פְּשִׁיטוּת, פ"ה, — א) פעלת הפושט את בגדיו :
 הקיש פשיטתה ללבישה, מה לבישה
 בקידוש ידים ורגלים, אף פשיטת צריך קידוש
 ידים ורגלים (ספרד ויס, אחרי פרק ו). — ב) פעלת
 הפושט והמפשט את אבריו : וכאן וכאן לא היתה
 שתייה אלא כריעה ופשיטה בלבד (תוספת'
 סקל' ז יז). — "ואת קו הבגין : וקו ינטה, ענין
 פשיטת ונתיחה (כד"ק, ספ"ס, נטפ).

פְּשִׁיטוּת, פ"ה, — א) מעמדו ודינו של הכן הפשוט,
 שאינו בכור, וחלקו הפשוט בירשה
 בנגוד לבכורה או לבפילה : מה לענין פשוטה את
 רואה את הכן בילו קיים ליטול פשיטות אביו
 אף לענין בפילה אתה רואה את הכן בילו קיים
 ליטול בפילה אביו (ר"ס לק"ש נסס חאז צר דליה,
 ירוש' ז"צ ז ג). — ובסח"מ : ראובן הבא לירש
 מבח יעקב בנכסיו יצחק לא יטול אלא חלק
 פשיטותו של אביו וכו' שהבן במקום אב
 עומד בין לחלק בכורה בין לחלק פשיטות (רש"ס,
 ז"צ קצ"ז, ד"ה ושהיה ללפחל). בכור שנשל חלק באחת
 מן השרות כאחד מאחיו חלק פשיטות (סוף, פס
 קכו). והא דכתב לא יוכל לבכר היינו דוקא חלק
 בכורה אבל חלק פשיטות יכול (פשו' יצני' לז,
 ד"ה משוס). אבל בחלק הפשיטות אינו יכול
 לסלק עצמו ולומר לבעלי החובות הנה הנכסים
 לפניכם (טוס"מ רעח יא, נסס כ' יקף הלוי). — ב)
 "תכונת הפשוט והאחד הנקי מכל תרכבת : ואמר אחד
 הפילוסופים מי שקצר שכלו להבין ענין הפשיטות
 החזיק בשמות אשר דברו בהם הספרים הנתונים מאת
 הכורא וכו' (כ"י א"ס, מו"ס, סיפור י). אבל רמז למה
 שיהיה אחר המות שתשוב הנפש בצורת המלאכים
 בענין פשיטות ודקוה (פס, הנעסון ד). ואיך
 יהיה ענין דעותינו כשיתרלו להשיג הנקי מהחמר
 הפשוט בתכלית הפשיטות הסחוייכ המציאות
 אשר אין עלה לו (כ"ס א"ס, מו"כ א נס). המופת על
 המנע התרכבת בו יתעלה אבל הפשיטות הגמורה
 בתכלית האחרונה (פס פס ס). לחוציא דבר גשמי
 מבח פשיטותו הגמורה (קד' רא"ז לנסר יליה).
 והגשמים הממוזגים מאלה התמוגות קרוב מן השווי

[¹ ע"פ הארמ' פְּשִׁיט, שהוא פְּשִׁט, בעבר.]

א. **פִּשְׁטָן**, ש"ז, מ"ר פִּשְׁטָן, — טעם טעמי חקרא, פִּשְׁטָן: וסחלוקות בקריאת המלה הזאת, בן אשר קורא אותה מלעיל בשני פִּשְׁטָן וכן נפתלי מלרע בפִּשְׁטָן אחד לבד ויש ספרים בפִּשְׁטָן אחד לבד ולא מחלפין (כד"ק, מכלול, הפעלים, ליק, פנ). כי לא תוספי יקראו לך רכה ועגנה, שניהם בפִּשְׁטָן אחד לבד והמסורת עליהם שנים בטעם מלרע (סס מז). בקריאת בן אשר בשני פִּשְׁטָן ובקריאת בן נפתלי מלרע בפִּשְׁטָן אחד לבד (סול, סס"ג, יפה). חילופים רבים ראיתי במלה זו בנקודות ובטעמים וארבעה המה, הא' בחילופי ב"א וב"ג שברפום וכן ראיתי בכ"י לבן אשר ויִתָּא כולו סגול ובשני פִּשְׁטָן ולב"ג ויִתָּא כולו צרי ובפִּשְׁטָן אחד לבד וכו' (נכחם קי, דברי לג).

ב. **פִּשְׁטָן**, ש"ז, מ"ר פִּשְׁטָן, — שם טעם, כמו ב. פִּשְׁטָן פִּשְׁטָן: שהריאל הוא שות כ' דינרין של של פִּשְׁטָן דקים ואינו עולה ויורד לעולם (ססו) הרי"ג סו).

ג. **פִּשְׁטָן**, ש"ג, — שם אחד הטעמים המספיקים, בן ווגו של המהפך, וצורתו, ובא על האות האחרונה בתבה, ואם מקומו מלעיל יבוא כפול, : : אחד עשר היא פִּשְׁטָן, בחיך ובלשון מבוטה, לעולם לאחור נוטה, ובשני פעמים פִּשְׁטָן (דקדוקי הטעמים לנן אשכ יז, 18). הרביעי נקרא פִּשְׁטָן והוא היתבי בחיך ובלשון מבוטה ובשני פעמים פִּשְׁטָן (סוכה הקולא, דרננור, 72). ואם מין אחד היה, צריך אתה לקרותו באחד משני טעמים שאין מספיקין כגון פִּשְׁטָן או רביע (רש"י סגיגה ו: ד"ס לשקוף).

ד. **פִּשְׁטָן**, ש"ג, — תכונת הדבר הפשוט, נהוג בספרות ובדבור.

ה. **פִּשְׁטָן**, פִּשְׁטָן, ש"ז, — שיש בו מתכונת הפִּשְׁטָן, השיך לפִּשְׁטָן: ועוד בעבור טעם השקפתם על פרושי רבנו סעדיה ופירושי רבנו שמואל בן חפני ו"ל הפִּשְׁטָן (כ"י ח"ט, סקד, VIII). רמו בזה כי זה לא אמרוהו על דרך תלמודי, אבל פִּשְׁטָן (נכנני סוס לנני"א, א על). שיש לו כמעט חיבור שלם על כל החירה שבפִּשְׁטָן להביא אותה בכור הוכות הפִּשְׁטָן (ישראל משה סזן, שאלים הנמלה, יט). ועל דרך הפִּשְׁטָן אמר לא יערכנה משרת כוש שהוא גוון סבבן הראות יותר משאר אכנים הנוכרים

חכמים ו"ל ולהביא פִּשְׁטָן בדברי מוסר ולהרכיב ביניהם דברי חז"ל וכו' (נכחם חיים בן מוסא, גיט תלמוד ג, 118). אמנם פִּי בן יעיש יותר נראה לי שלפי פִּשְׁטָן תלשון הכל חוזר לאביב הצפוני (רש"ע שפוט, עין כל, כ"י ציה"ד שטער, 67:). וכמה נאה הלוח זה לפי הפִּשְׁטָן הזה (כ"י ערלנא, יד אנטלס על משלי יח, ד"ס עוצרש). הנה פִּשְׁטָן של מקרא אפשר לפרש על האשה הטבעית (כ"י חלש"ך, משלי יח, דרך ג). — ואמר המפורר: אשר נותן לב לִפְשִׁי, גם ככללים גם בפרטים, או יחבונן למה נכתב וי"ו עם אלה המפזזים (כחצ"ע, נחמל סוס טווח כל ח). ועורני להתחכם בדתך, ואדעם יהו על פי סדורים, כמו עד כה עזרתני במוכך, לפרש עוד פִּשְׁטָן כל הספרים (סול, לזר דורים, כהנא ח, 36). המימה היא משיכה לפשוט, ברוב ערות משפטים וחקים, והנן בה יחידים השורדים, פִּשְׁטָן וסודות העטוקים (כ"י חלש"א, אשכ נט, מנעוני מפרים, 14, קנן על יד ה). היה מבדיל בין גדול וגדל ושורה מה לבין קטון וקטן והמשכיל אשר גלה ופִּשְׁטָן קשי סידן והקשיא את פִּשְׁטָן (יחזק אגן עזרא, פניני סיח, סס"ס 161). וכוז ענין נקודה שלמטה, עשה עצמך לבעלי מוד משרת, יחוו לך בפִּשְׁטָן והלכות, עדי תשיג לדלתיים סגורות (ר"ס סגוי, אהוי א"ך, סיח סזן, 97). סוד ומשרה מסר לו ופִּשְׁטָן שמעו (סול, סוסניס סס, 205). כי במנחה ששלחתי יש פִּשְׁטָן ויש מוד, את הפִּשְׁטָן כבר תדעו אך סודי לא תמצאו עד הגיעך אל היסוד (יז"ג, לטה ספירא, כל סיח"ה, 125). — ב) פִּשְׁטָן הנהר, דרכו הפשוטה והטבעית של הנהר¹: אם אינן כוכרים את הנהר אלא דולין והולכים והנהר מושך כפִּשְׁטָן² וכו' (רש"י גיע' ק: ד"ס נני"ל). נהרא נהרא ופִּשְׁטָן, אין פִּשְׁטָן הנהר דומין, זה תריף וזה עומד (סול, סול' נז).

¹ [רש"י מכאן בזה את לשון הנמרה הארמית: נהרא כפִּשְׁטָן לזיוול (גיע' ק:), נהרא נהרא ופִּשְׁטָן. (סול' נז:), שאיננה לא לשון זרם ולא לשון התפשטות, אלא: דרכו הפשוטה והטבעית של הנהר, כל עוד לא הטהוה בני אדם והכריתוהו ללכת שלא כטבעו. ועל כן גם בדברי רש"י פִּשְׁטָן הנהר פרושו טבעו הפשוט, והנהר הולך כפִּשְׁטָן, בדרכו הטבעית מבלי שינוי בידי אדם, דומה לפשוטו של מקרא מבלי שידרשו בו דרשות, והמכאן כפִּשְׁטָן כורמו לא פרש כפִּשְׁטָן.]

² [נ"א: כפִּשְׁטָן.]

מדברי ר' יוחנן שאמר השוחט את חבהמה וכו' (והזהיר, ויקח סל, תזריע).

פִּשְׁטָן (פִּשְׁטָן¹, ט"ז, מ"ר פִּשְׁטָן, פִּשְׁטָן—א) המובן הפשוט בדברי החזק, בנגוד לדרש²: כל

סאון סאן ברעש, יש פותרין אותו לשון סאה וסדה אך לפי פשט לשון המקרא לא יתכן לפרש סגורתו וכו' (רש"י, ישעי' ט ד). אפך במגדל הלכנו, איני יכול לפרשו לשון חומם לא לענין פשט ולא לענין דוגמ' וכו' (סוף, פס"ז ט). ופשט המקרא כשם שרוח צפון תחולל גשם כך מים נועמים מפני לשון שקר (סוף, העני' ז, ד"ס כוח). ואף אני שמואל ב"ר מאיר חתנו זצ"ל נתוכחתי עמו ולפניו והורה לי שאילו היה לו פנאי היה צריך לעשות פרושים אחרים לפי פשטות המתחדשים בכל יום (פס"ז ט, זכ"ש לו ז). ועונתה, לפי פשט לשון מעין כי חמ"ם של מעין כמו מ"ם של מקום ושל מלון שאינו עיקר (סוף, סמוך כא י). פעם יפרשו הכתוב במשפטו על דרך פשטו, ופעם ידרשו בו דרש, לסוד עמוק או מפרש (זכ"ש). הקדמה שניה לפרוטו על הסוכה, כהנא ז, 80). כי יש מקומות שידרשו בו קדמוניו לומר ולאסמכתא בעלמא, והם ידעו פשט כי להם נתנה כל חכמה (ס"ס ט, 82). ועוד כי על דרך פשט לא נקראה האשה שאר (ס"ס ט, 83). בוונת המאמר הזה להעיר איש בעל דת שהורגלה בנפשו ועלתה כהאמנתו אמחת תורתנו וכו' והציקתו פשטי התורה וכו' (כ"ס ח"ט, מו"מ, סמ"ח). וכל אחת מאלה הכחות הביאה דאי' לדברי' כפי מחשבתה וכפי טה שהבינה משפט פשטי המקרא והמשנה והתלמוד והאגדות (כ"י הלל מו"כ, חנני' ספ"ס ז, ל"ן ח, כ.). שזה התנאי הו' הוא שיהיה מבין מדעתו או מזולתו פשטי השמות ההם שהוא יודע כמו עיני יו' ויד יו' שר"ל עין ויד ממש לכן יתחדש לו מכוונת גדולה אם ימשך אחר פשטים ההם או אם ימשך אחר השכל ויגית פשטים החם (פרוש אגודי למו"מ, סמ"ח). ויחפאו בני ישראל על יו' בדברים לא שערות אבותיהם וכו' ודי להם להתחיל במסוק א' או במאמ'

חופשט מן ההשגה השכלית ונתלבש כתאווה הגופנית (כ' זכ"י, זכ"ש, והייחס כללים). — ואמר הפיטן: ואשת נעורים אוי כי חיש נמאסה ומסחמר עין חופשטה הויססה ומסמון מקדשה ומיפה נוף נטרדה (איך ידיוס נפש סח' ס"ב, ספרד'). — והפישט מתאווה וקנאה, נקה מהן: שלא יעבור עליו בשילוח רק יחבונן בו כמתון התבוננות מופשטות מתאווה וקנאה (כ' הלל מו"כ, חנני' ספ"ס ח): — "פִּשְׁטָן, מופשט, במשמ' ההפך מן מוחש, שאינו נחשפ' בחושים אלא בשכל בלבד, abstract; abstrait; ותשוב' גם במדרגה המלאכותית הנפרדת מן הגופות וכו' והם שכלים מופשטים מהמרים קדומים עם הסבה הראשונה ואינם יראים הכליון (כ"י ח"ט, מזרי ח ח). אך הכריע הקשותיו הנוטים אל הקדמות במחשבתו המופשטת (ס"ס ט, סה). וכשיצא מן הכח אל הפעל ושיג הצורות מופשטות מחומריהם (כוחסן ג). כשהשכל צורת זה האילן הרמוז אליו והפשיט צורתו מחומר שלו וצייר הצורה המופשטת שזה הוא פעל השכל או הוא משכיל בפעל והשכל אשר עלת בידו בפעל הוא צורת האילן המופשטת אשר בשכלו (כ"ס ח"ט, מו"ח סה). והגזורים הם השמות הנאמרים תחלה על עניינים מופשטים במחשבה מחומר, כמו הלובן הנאמר על ענין מופשט במחשבה, ואחר כך ישנו אותם אל הלכן ויורה על מציאות ענין הלובן כחומר (רש"י פליקול, זכ"ש סמ"ח, 25). והעיונית (הכמת החשבון העיונית) חוקרת המספרים על דרך כלל מצד שהם מופשטים במחשבה מהגופות ומכל נספר (ס"ס 41). ידענו בשכל שאין דבר מאלת לצורה אנושית כל עוד שיקחה השכל מופשטת ערוטה מכל זה (אמ"ר לזכ"ד ח ז, 35). ואלו המושכלות הם חוקות יותר מהראשונות להיותם מופשטות בעצמם (מנסת קבלות, קושען, 64). הנה הפילוסוף ביאר בסופת חותך המנע מציאות ההיולי מופשט ורק מצורה (כ"י אכרנאל, נפעלי חל"ה ז ד). ולכן באז בהם מלת הוית בלבד שענינו מיוחס אליו יתברך נגזר משם הויתו המופשטת ומציאותו המוחלט (ס"ס ח). ולא נתן מציאותם חוץ לנפש כפי מה שהושכלו מופשטים מן החומר במציאות ובגדר (כ"י מוקטון, נפולות יוסף יג לו). — "הפישט במשמ' התבאר, התפרש: ויופשט לך (1)

(1) [בתלמוד (ד"ה כג): בארמ' ונתפשוט ליה

מהא דר' יוחנן וכו']

(1) [כך בנקוד התימנים].

(2) [ע"פ הארמ' שבתו"ס, ושם בעבר' פִּשְׁטָן, פִּשְׁטָן, שאמנם מובנו כל באור, גם דרוש, עי' ערך פִּשְׁטָן].

וּמִוֹרֶת הִוְדֵאתָם וְחֹבֶת תִּגְמֹלֶם (סס, הַנְּטוֹן, סִימָה).
 וּמֵאֲשֶׁר עָמַד מִשֶּׁה בְּהָר מ' יָמִים וְגַת פֶּשֶׁט גִּזְפוֹ
 מִמְּלֹכֹשׁ הַחֲמָרִי וְגַת־לֶשׁ מַעֲנֵן כְּבוֹד הַשְּׂכִינָה וְכו' (מִנְחָה קִלְחֹת, קוּסָאן, 25). — ב) *נִתְפָּשֵׁט, נִתְפָּחָה,
 נִתְפַּשְׁטָה הַכֶּף שֶׁל עֶרְוֹת הַזֶּכֶר אוֹ הַנִּקְבָּה: עַד אִמְתִּי
 הִכָּת מִמֵּאֲנָה עַד שֶׁתִּכְיֹא שְׁתֵּי שַׁעֲרוֹת וְכו' ר"ש אוֹמֵר
 עַד שֶׁתִּתְפָּשֵׁט הַכֶּף (יְרוֹש' יִצְח' א' ז), מֵאִמְתִּי
 הוּא נִעֲשֶׂה אִישׁ מִשְׁוִיד, מֵאִמְתִּי הוּא מוֹד
 מִשֶּׁתִּתְפָּשֵׁט הַכֶּף (ר"ש זֶן לָקִיט, סֵס קִנְיָה מ' א).
 — נִתְפָּשֵׁט הַקֶּמֶטִים, נִתְיָשָׁר, נִעֲשֶׂה חֲלָקִים: אַחֵר
 שֶׁנִּתְבַּלָּה הַכֶּשֶׁר וְכֵן הַקֶּמֶטִין נִתְעַדֵּן הַכֶּשֶׁר וְגַת־פֶּשֶׁט
 הַקֶּמֶטִין וְחֹר יוֹמִי לִמְקוֹמוֹ (רַב סָדֵל, ז"ל סז). —
 "וְהָעֵלִים: הָעֵלִין שֶׁלָּהֶן בִּבְקָר מִתְפַּחְחִין וּמִתְפָּשֵׁטִין
 וּמִכֵּין הַשִּׁמְשׁוֹת מִתְכוּוֹצִין וְנִרְאִין כִּמְתוּמִין (כ"ח, סג)
 לֵס: — נִתְפָּשֵׁט הַחֶגֶר, נִעֲשֶׂה חֶגֶר רְגֵל מְשֻׁמָּה וַיִּשְׁרַח
 כְּאֶחָד הָאֲדָם: הֵיכֵן מְצִינוֹ שֶׁהָיוּ חֲגָרִין עַד הַפֶּרֶק
 וּכְשֶׁהִגִּיעַ הַפֶּרֶק נִתְפָּשֵׁט מִן וְשֶׁהָיוּ חֲרָשִׁין עַד הַפֶּרֶק
 וּכְשֶׁהִגִּיעַ הַפֶּרֶק נִתְפָּקְחוּ וְכו' (ר' עֲקִיבָא, סוֹסֶפֶט ע"י
 א' יד), חֲגִיר בְּיוֹם רֵאשִׁון וְגַת־פֶּשֶׁט בְּיוֹם שֵׁנִי (תנ"י
 ז), בְּתִיגֵר שְׁאִינוֹ יוֹכֵל לִהְיוֹת שֶׁט וּסוּמָא שְׁאִינוֹ
 יוֹכֵל לִהְיוֹת חֶסֶד (סס ו), ג) *בְּמִשְׁמ' הַתְּרַחֵב, נִפְוִן:
 אֵין בֶּן דוֹד בָּא עַד שֶׁתִּתְפָּשֵׁט¹ הַמִּלְכוּת עַל
 יִשְׂרָאֵל תְּשַׁעַה חֲדָשִׁים (רַב, קִנְיָה לֵס:), — וּבִסְחָמָא:
 אֵלּוֹ הַחֲמִשָּׁה הַרְגָּשׁוֹת שֶׁרָשָׁם בְּתוֹךְ הַמוֹת וּמִמֶּנּוּ
 יִתְפָּשֵׁטוּ בֵּל אֶחָד וְאֶחָד לִמְקוֹמוֹ הַמִּיּוֹחָד לוֹ (רומ
 מן ז), כִּי מִפְּנֵי זִכְרוֹת וּסְמִירוֹתוֹ נִבְנֶם הַרוֹחַ הַנִּפְשִׁי
 בְּכָל חֲלָקוֹ וּמִתְפָּשֵׁט בְּכָל הַמוֹת (ר' גִּישָׁן אֲזִי
 רַבִּינָא, שֶׁכַּר שְׁמַיִם ע' כט:), הַפֶּרֶק הַחֲשִׁישִׁי לְבֹאֵר בְּמָה
 שֶׁחֲשָׁבוּ לַהֲעֹדֵר בּוֹ הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם הַמֵּאֲמִינִים בִּישׁוֹ
 בְּחֹלְקֵם עַל הַתּוֹרָה וּבִהְרִיסָתָהּ לִפִּי דַעְתָּם הָרַעְיוּעָה
 וְהַפְחֹתָהּ וְהַמְגִּינָה וְאֵין גַּת־פֶּשֶׁט אִמּוֹנָתוֹ בְּגוֹיִם
 (פְּרוֹפִיטָא דִּזְוִלָּן, כְּלִימָא הַגִּיִּס, הַלּוֹס מֵאֲחַד הַגָּר ג' 108),
 אִמֵּר מִשֶּׁה דְּרַבִּי חֲכֵהוּת אֲנִי יוֹדֵעַ אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ
 הָאֵיךְ הַמִּתְשַׁבֵּה מִתְפָּשֵׁט בָּהֶם (מִנְחָה קִלְחֹת, קוּסָאן,
 25), בֵּין הַחֲרָיִם יִתְפָּשֵׁט עֲמָקִים (קִלְמֵן סוֹלֵמֵן, מוֹסָדִי
 חֶקֶן, חִיעֵלִיָּה, מִנְחָה כוֹנֵא), אִימְלִיָּה מִתְפָּשֵׁט
 מִסָּחָה צְמוּגִית מִעֲרִיבִית לִפְאַת דְּרוֹמִית מִזְרָחִית (סס).

¹ [כך בְּרָפֹס: אֵין בְּכִי פֶרְמָה וּבְרָפֹס שׁוֹנְצִינוּ:
 שֶׁתְּפָשֵׁט, וְעִי' קל, מִשְׁמ' ו].

— "וּבְמִשְׁמ' הַרְפָּה כְּמַעֲשֶׂה אוֹ בְּהִבּוֹר: הַנְּמִשֵּׁךְ אַחֵר
 הַהֲנָאוֹת הַנּוֹפְלוֹת וְהַמִּתְפָּשֵׁט בָּהֶם יוֹתֵר מִן הָרָאוֹי
 יִהְיֶה לוֹ קֶשֶׁה לַהֲפָרֵד מֵהֶם (פ' מַשְׁלִי לֵר' זִמְרִי מַנְלָלוֹס
 ה, סִסְמָר נ' 171), כִּאֲשֶׁר רָאָה (בֶּרֶק) שֶׁהָיָא (דְּבוֹרָה)
 גַּת־פֶּשֶׁט ה' בְּרַבְרִים אַחֲרִים שְׁאִינֶם מַעֲצֵם הַשִּׁיר וְכו' (ר"י אֶזְרַבְנָאֵל, סוֹפֶט' ד' עוֹרִי עוֹרִי).

— סִפֵּט, *נִתְפָּשֵׁט, — א) שֶׁהִתְפָּשֵׁטוּ בְּנֵינֵינוּ מַעֲלִיו: מֵהֶם
 הִרְגוּ וּמֵהֶם כָּתוּ יוֹדֵיהֶם לְאַחֲרוֹתָם וּמֵהֶם אֲסוּרִים
 בְּכָלִי בְּרוֹל וּמֵהֶם נִפְשָׁטִים עֲרוֹמִים וּמֵהֶם מְתוּ
 בְּדֶרֶךְ (מִדִּי לִיכָס, סִימָה), — ב) נִתְפָּשֵׁט תִּקְמָט, כְּמוֹ
 הַתֵּם, נִתְיָשָׁר, נִעֲשֶׂה חֲלָק: וְהַקֶּמֶט שֶׁנִּפְשָׁט הָרִי
 הוּא כְּעוֹר הַכֶּשֶׁר לְכָל דָּבָר (סוֹסֶפֶט' נִגְנִי ז' ג), נִרְאָה
 נִגַּע בֵּין נֶסֶר לְכֹתֵל וּבֵין יְרִיעָה לְקוֹרוֹת אֵין בּוֹקֵק
 לוֹ, סָלָק הָרִי הוּא קִמְטוֹ שֶׁנִּפְשָׁט וּכְכִית סִתְרִים
 שֶׁנִּתְבַּלָּה (סס סס ו ט), —וְהַכִּים הַקֶּשֶׁשׁ בְּשִׁנְצוֹת: כִּים
 שֶׁל שִׁנְצוֹת שֶׁנִּשְׁלָו שֶׁנִּצְוּ מִמָּה, נִפְשָׁט מִהוֹר, מִלָּה
 עֲלִיו אֵת הַמִּטְלַת מִלְמָטֵן מִמָּה (כִּים כו ז), — ג) *נִתְפָּשֵׁט
 הַכְּגֵד, הַפִּשְׁטוֹ אוֹתוֹ מַעַל הַנּוֹף: מָה הָיָה לְבוֹשׁוֹ שֶׁל
 אָדָם הָרֵאשִׁון עוֹר שֶׁל צִפּוֹרֵן וְעַתָּה כְּבוֹד מִכּוֹסָה עֲלָיו,
 כִּיּוֹן שֶׁאֲבָל מִסִּירוֹת הָאֵילָן נִפְשָׁט עוֹר צִפּוֹרֵן מַעֲלִי
 וְרָאָה עֲצָמוֹ עֲרוֹם (פֶּדֶר"א יד), — ד) *נִתְפָּשֵׁט הַחֲבֵטָה,
 הַפִּשְׁטוֹ מַעֲלִיָּה אֵת עוֹרָה: וּפִיחֹו כְּבִשָּׁר הַחֲבֵטָה
 הַנִּפְשָׁט וּבָא רוֹק הַגּוֹי בֵּין הָעוֹר לְבִשָּׁר (סָס זֶן
 מַלְלִיִּס הַסֵּס, לְקוֹרִק נִקְסִי' 32), — ה) *נִתְפָּשֵׁט הַנְּחָל,
 נִתְרַחֵב: מִמּוֹ נִמְנִים כְּנָחַל עַל פְּנֵי אֶרֶץ נִפְשָׁט
 (מִנְחָה, סִדִּי מִהֲגוֹי מ"ל וִיט, 20).

— סִפֵּט, זִכִּי' *נִתְפָּשֵׁט, — מִיָּשָׁר וּמִתּוֹת, הִרְגֵּל מִפְּשָׁטָה:
 אֵי זֶה מוֹשִׁיב בְּדִרְכוֹ, רִגְלֵיו מִפּוֹשְׁטוֹת וְיָדָיו עַל
 לְבֹו וְכו' (יְרוֹש' יוֹזִי ט ג).

— סִפֵּט, *הַפִּשָּׁט, הוֹפֶשֶׁט, — הַפִּשָּׁט הָעוֹר, הַפִּשְׁטוֹ אוֹתוֹ:
 נִתְּנוֹ (דָם חֲמָתָה) עַל הָעוֹר, עַד שֶׁלֹּא הוֹפֶשֶׁט אֵינוֹ
 מַעֲנֵן כְּבוֹם, מִשְׁחָוֶשֶׁט מַעֲנֵן כְּבוֹם דְּכָרִי רַבִּי
 יְהוּדָה, ר' אֲלִיעֶזֶר אוֹמֵר אֵף מִשְׁחָוֶשֶׁט אֵינוֹ
 מַעֲנֵן כְּבוֹם אֵלּא מִקּוֹם הָדָם (זִנְס' יא ג), —וְהַפִּשָּׁטָה
 תְּכוּנָה אוֹ תְּכוּנוֹת מְדֻבָּר וְכוּ', הוֹסֵרָה מַעֲלִיו:
 שֶׁהִנֵּשֵׁם יִתְלַבֵּן פֶּעַם וְאַחֵר יִפְשִׁיט לְבָנוֹ וַיִּשְׁחַר
 אוֹ יִקְנֶה צִבֵּעַ אַחֵר וּפְעָמִים יִתְחַמֵּם וּפְעָמִים הוֹפֶשֶׁט
 מִסְנוֹ הַחֲמִימוֹת. וְהוּא כְּכָל זֶה נִשְׁאָר עַל גִּשְׁמִיּוֹתוֹ
 (אֲמוֹרִי לִרְאָז"ד א' ז 47), —וְהַפִּשָּׁט הָאָדָם מְדַבֵּר,
 נִשְׁלָל וְנִלְקָח הַדָּבָר מִמֶּנּוּ: נִעֲשֶׂה (אֲדָרָה' מִיד כִּי

כשאני תיגוק ומורכב על כתיפו של אבא והוציאנו מבית הספר והפשיטנו את בותנתי והטבולוני לאכול בתרומה לערב (כנ יסודם צטס טמולל, כחוי' כו). — והפשיט את התבה, הפשיט מעל התבה את מבסה: אין שליח צבור רשאי להפשיט את התביכה בצבור מפני כבוד צבור (כיצ"ל, קוטס לט:). — (ב) הפשיט את הבהמה, קרע את עורה מעליה, abhätten; — והפשיט את העלה ונתח אותה לנתחיה (ויקר' לו). רק הבהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העלות (דק"צ כט לד) וישחמו הפסח ויורקו הכהנים מידם והלויים מפשיטות (סס לה יח). — והפשיט את העור: ואשר אכלו שאר עמו ועורם מעליהם הפשיטו ואת עצמותיהם פצחו (מכס ג ג). — ובתו"ם: אבות מלאכות ארבעים חסר אחת וכו', הצד צבי, השוחטו והמפשיטו המולחו והמקבדו וכו' (פנה ז ז). כיצד תולין ומפשיטין, אונקלוס של ברזל היו קבועין בכותלים ובעמודין שבהן תולין ומפשיטין, וכל מי שאין לו מקום לתלות ולהפשיט, מקלות דקים חלקים היו, שם, ומניח על כתיפו ועל כתף חברו ותולה ומפשיט (פסק' פ ט). המפשיט בכמה ובתיה במהרה ובטמאה בדקה ובגסה לשטיח בדי אחוזה ולחמת עד שיפשיט את החזה (מולי' ע ג). היה מפשיט ויורד עד שהוא מגיע לחזה (תנ"ך ד ז). מקום שנחגו להפשיט את הראש אינו רשאי להפשיט את הלחי (תוספת' מולי' ע ז). ארבעה עשר שחל להיות בשבת מפשיטין את הפסח עד החזה (כ' יסעאל, סנה קט:). טשל לגדי שברח מן המרעה ונכנס אצל אשה אלמנה, מה עשתה עמדה ושחמתו והפשיטתו ונתנתו בתיך המטה ובסת עליו סדן (כ' לוי, מד"ר בראש' לח). נשל (אברהם) האיל והפשיטו ואמר כך תהא רואה כאלו עורו של יצחק הפשיטתי לפניך (סס צנ"ד יו). כיוון ששמעה הרשעה כך, אמרה להן הפשיטו לו צורת פניו ויפשיטו אותו (את ר' ישמעאל) ממקום וקנו עד שהגיעו למקום הנחת תפלין (מד"ר סס"ט, גריסונו, ח ג ד:). — (ג) הפשיט החורר את מלפיו, פשט אותם, שלחם: מה חורר הזה יבשעה שהוא רובץ הוא מפשיט את מלפיו כלומר שאני טהור כך מלכות הרשעה הזאת גוזלת וחוססת נראית כאלו מצעת את הבימה (מד"ר בראש' סס). ועי' פעי.

— (ד) הפשיט, כמשמ' הסיר במחשבתו מעל הדבר את צורתו הגשמית, או את המקרים מן העצם, abstrahieren; abstraire; to abstract ויפשיטם ויראה אותם על אמתתם (כ"י ח"ט, ח"ד י יז). כשהשכיל צורת זה האילן הרמזו, אלו והפשיט צורתו מהומר שלו וכו' או הוא משכיל בפעל (כ"י ח"ט, מו"כ ח סח). כי השכל ינתק המורכבות ויודיע חלקיהם ויפשיטם ויראה אותם על אמתותם ובסבותם (כ"י סחי, מו"כ ח עב, ספקדמה פעי'ת). ולא יוכל המחשב בשום פנים להבדיל בהשגתו מן החסר ואלו הפשיט אינו צורה שתהיה בתכלית הפשיטות (סס סס). כי השגתו בכל איש מאישי האנשים משותף להם וכן בכל מין הוא קבוע נפרדים אין דרך לדבר אחר שיקבעם והוא ג"כ יפשיטם מן החסרים הפשטה שאין במה (למו"ר לרז"ד ח 37). כי הוא תלוי במחשבת השכל המפשיט הגשמים ומקריהם (ונכס קלחוס, קוסנו, 24). ואחר שיפשיטם בשכלו הצורות החמריות מנושאייהם עד שישבו הוא והם דבר א' (סס 87). וזה כי אנחנו קודם נפשיט הצורות מהחסרים אשר אינו דבר אלא להשיב אותם מושכלות בפועל אחר שחיו מושכלות בכוח (סס 87). — והפשיט צורה ולבש או הלביש צורה אחרת: כל מתחדש היה אחר שלא היה ואפילו היה החסר שלו נמצא ואמנם הפשיט צורה ולבש צורה אחרת יהיה טבעו אחר התחדשו והשלמו ונחתו בלתי טבעו בעת התהוותו וכו' (פ"ס ח"ט, מו"כ צ יז). והמשכיל יפשיט הענינים ממעשה ההעברות הגמות וילבשם מעטה נעיונות (ערוגת הסס לכונ"ט, ליון ז 187). — והפשיט דברי תורה מפשיטתם, הוציאם ממשמעותם הפשוטה: וקצת ממצות התורה כיוצא בזה ומפשיטין אותן מפשוטיהן וכלבישין אותן רמזי הוי"ו (כס"ח, מלמד על יסעאל, פלס, כו). — הפשט, יתפשט, — (א) התפשט את המעיל, פשט אותו מעל עצמו: ויתפשט יחונתן את המעיל אשר עליו ויתנחו לרוד (ש"ח יס ד). — ובהשאלה: ולא יזכור חכמה אם יהנה בה כל ימיו ולא יועילו נסיון וכו' אך הוא קרוב לחתפוט מן האנושית (כ"י ח"ט, מו"ס, ספקדמה ס). שהבוטח באלהים תביאנו הכסתחו עליו שלא יעבור וזולת ושלא יקוה לאיש ולא יוחל לבני אדם וכו' אכל יתפושט מבגדו מוכותם

ו ש ש ט לו את הרגל חשב עד שתלכין ראשה (כחז') יגס). — *וששט את הרגל לברת: ומרוב פחד אדני הארץ ש ש ט ו הרגל וכו' קצתם ברחו מעבר הים וכו' (ד"ס של יסודי מלכים וכו' ז, יעקב וכו' 74). — *וששט את עצמו: מלך שיצא לו למרדו והביאו לו מטה קצרה התחיל מצטער בעצמו וסדח באיבריו, כיון שנכנס למדינה הביאו לו מטה ארוכה התחיל ש ש ט עצמו ומתחיל איבריו (כ' יסודם של קיונו, מל"כ סה"ס הסך יסד דודי). — *ואת הצנורה וכו': צינורה ש ש ט מ טהורה כספה חורה למוטאתה (כל"ס יג ס). — ואמר הפיטן: הנם התשיעין, ש ש ט והאריך הברול בדבוקי כבול בברול (ינאי, לשכך מנחך, קרוב' לש' פתח, וולא, רכד). — *ובהשאלה, פשט עקמומית שבלב, ישר את הלב: לא נבראו רעמים אלא לש ש ט עקמומית שבלב (כינ"ל, דרכי נע). — *וששט את לבו בתשובה: כדי ש י ש ש טו לבם בתשובה פיו (של השופר) מצוה זהב (כ' יסוד, יסוד' ר"ס ג ג). — *וששט השמש את אורה: זהם דומים בעולם לשמש ש ש ט מ ת אורה בעולם (כ"י ח"ט, ח"ט, סה"ס). — *פשט את הספר, פשט ופתח אותו: ספר שאחז בו האור מצד אחד גותן מים מצד השני ואם ככה ככה, אחז בו האור משני צדדין ש ש טו וקורא בו ואם ככה ככה (כז, יסוד' שטח עו). ר' ור' חייא רבא ור' ישמעאל בי ר' יוסה היו. יושבין וש ש ט ין¹ במגילת קינות ערב תשעה כאב שחל להיות בשבת מן המנחה ולמעלה (סס סס). — ג. — *וששט, פשט וכאר דברי תורה: חזרו וש ש טו לו כל אותה הרה (יכוס' מעש' א ז), ר' ינאי היה יושב וש ש ט בשתת עירו, ראה נחש מרתח וברא לעיר וכו' (מל"כ צמד' יח). לא תהא רוחך גסה לומר דבר לפני הצבור עד שת ש ש ט אותה כינך ובין עצמך שנים שלשה פעמים (תנחומי יסוד עו). היה לוטד (משה) אותה (את התורה) כיום וש ש ט אותה כלילה כינו לבין עצמו (תנחומי צוה, כי שש' יע). — ד. — *פשט דברים, אמרם פעם אחת, אמרם בפשטות: מקום שנהנו לכפול (פסוקי ההלל) וכפול, לש ש טו וש ש טו. לברך אחיו וברך אחיו, הכל כמנהג המדינה (פסוק ג יח). ר' אלעזר בן פרמא היה ש ש ט בה דבריו, ר' היה

בו יד אף על פי שהוא חוזר בו רישמו ניכר (סס קהל, דברי חכמים). קשה לפני הקב"ה לש ש ט ידו במרם זה אלא מרתח אותו ומלקה ביותו (תנחומי צוה, תנחומי יד). — *וששט ידיו כנדוד, שלח ידו במעשה של גרוד שודדים, התנפל על ערים וארצות¹: אמרו לו אין הקומץ משביע את הארץ וכו' אמר להם לבו ש ש טו ידכם כנדוד (סנה' עו). — *וששט ידו בגול, וששט כנאוף וכו': מכאן לצדיקים שאין ש ש ט ין ידיהן כגול (כז, סס נט). אמר להם הקב"ה, על שאר עבירות הייתי מאריך אפי עמכם, כיון ש ש ש ט תם כנאוף קומו ולבו (מל"כ צמד' ע). ד' ידות כתיב כאן כנגד ד' חרמים שבנו של זרח עתיד ל ש ש ט ידו בהם (כ' יודן, צד"ס' רנתי, חלוקה, 182). — *ואת הכף שמעל לערוה: ואלו הן סימני של כוננת וכו' מ ש ש ט את הכף (תוספת' נדה ד). צמיל מלמעלה, ש ש ט את הכף מלמטה (סס סס). — *וששט את הצואר, הפה, וכו': משאוי שנתן על פתח התנות חציו כפנים וחציו בחוץ, ש ש ט מ פה מיה לתוכו ואכלה חרי זו פטורה (תוספת' צ"ק א ז). כל מה שהפירה ש ש ט מ צוארה הנמל עוקם צוארו (יכוס' יסוד' צ ז). מה יונה זו ש ש ט מ צוארה לשחיטה כך ישראל וכו' (מל"כ סס"ס, סך יסד). שכל ימים שהיה בית המקדש בנוי וקיים היה צוארין של ישראל ש ש ט בין אומות העולם וכיון שחרב בית המקדש כביכול נכסף צוארין של ישראל (סס סס, כנגד דוד). לא עכבתי על דברך ונעקדתי ברצון לבי על גבי הסוכה וש ש ט י את צוארי תחת הסכין (סס ח"ט, פס"י). מה בהמה זו ש ש ט מ צוארה לשחיטה כך הצדיקים (סס קהל, אונג'י ח"י). — *ואת הרגל: ש ש ט את רגלו לבין שסקין שהורין ספק גנע ספק לא גנע ספקי מטה (סס"ד ד ע). נכנס ומצא רגלו של אביו ש ש ט מ על התיבה שהיתה אכן שוכה בתוכה והיה ישן (מל"כ דבר' ח). — *ובהשאלה, חדל לשלם את חובותיו²: הפוסק מעות לחתנו

(1) [עיי' בהערה לשמוש הפעל במקרא].

(2) [רש"י (כחז'ו) קס:] פרש את הכסוי פשט את הרגל: לשון כיוון הוא ואמר נושא שאינו חש לדבריו טול מים שעל גבי רגלי ואני שמעתי תלה אותי על עץ ואין לי מה ליתן, ע"כ. והרמב"ם בפרושו למשנה שם: ששט הרגל פירוש על אריכות הליכתו, ע"כ. כלומר ששט את רגלו והלך בדרך רחוקה ואיננו. ואולי נולד הכסוי כספור, כמשל שועלים וכו', שאינו בידו.]

(1) [כנראה נשמטה המלה יקורין, ולא כדעת המפרשים שהבינו כמשמ' שלחלן].

עושה, שְׁשׁוּטָה וכפפה דבר שאין המיתה עושה
(דנ ענין, סולי' לח). פי גרם להם שיחיו עניים, על ידי
שלא פֶּשֶׁטוּ ידיהם לעניים (מד' ויק' לד). משל
למלך שעשה סעודה והזמין אורחים ונח השרץ לחוך
התמחויו ופֶּשֶׁט המלך את ידו ופֶּשֶׁטוּ הכל את
ידיהם, שאלו משך המלך את ידו משכו הכל את
ידיהם (כ' דנכיה, סס צמד' יג). ישבו לאכול שֶׁשֶׁטוּ
ידיהם לעשבי השרה ואכלו (סס טס יח). בן שתיים
ושלש דומה לחזיר שֶׁשֶׁטוּ שֶׁשֶׁטוּ ידיו בכיבין (כ' סמנין
בן חלעזר, סס קסלי' ח, ססל הנלים). — ובסמ"א: ואם
אין לו יין פֶּשֶׁט את ידו לאור האש וסמככל
בצורניו שהן לבנות מן הגוף ואומר בורא מאורי
האש (סד"ח כ). כי ימנך שְׁשׁוּטָה לקבל שבים
(סלי' לך ס' סלדקס). — ואמר הפיטן: שֶׁשֶׁטוּ את
ידו הרפה ופֶּשֶׁט לי ידו החזקה (ינלי, מס יס, קנז'
לססס, זוללי, רעז). — ואמר המשורר: יפתח אל ידו
חברה ויקפץ ידי פרוד אשר כיום שֶׁשֶׁטוּ (ילקס בן
רלצ"ט, מיני סיר, ססס"ט 162). — ונהוג בדבור הבטוי
פֶּשֶׁט יד, במשם' בקש נדבות, פֶּשֶׁט יד, קבצן. —
*פֶּשֶׁט ידו לפלגיו, שלח ידו לעשות לו רעה: ארבעה
נקראים רשעים, הפֶּשֶׁט ידו לחבירו להכותו אף
על פי שלא הכהו נקרא רשע (מד' צמד' יח). —
*פֶּשֶׁט ידו, באותה משמ' : וכל מי שחטא והחטיא
את הרבים וכו' ושנתנו חיתותם בארץ החיים
ושֶׁשֶׁטוּ ידיהם כזבול, גיהנם ניבעלת בפניהם
ונידונין בה לדורי דורות (תקס"ח קס"ג יג ס).
מה מגדף מיוחד שֶׁשֶׁטוּ ידו בעיקר והוא נתלה כך
כל הפֶּשֶׁט ידו בעיקר הוא נתלה (סס"ג דנכ'
כסל). והיו עובדין ושביין אומרי' מה חטאו וכו' והיו
אומרי' להן על שֶׁשֶׁטוּ ידיהן בגירים אדורים¹ (כ'
הסעיה, יכס' קס"ג ו ע). כל מי שֶׁשֶׁטוּ ידיהם
ברבים, בו יד, אף על פי שחזרו וקרכו אותו סופו
ליטול את שלו מתחת ידיהם (סס טס י ח). עתיד הוא
לפֶּשֶׁט ידו בכית המקדש (מד' צלש' סז). הן
גרמו לי לפֶּשֶׁט ידו בעולמי (כ' עזיה סס"ג יהודה
צ"י סימן סס סס"ס, ססני עיניך). לך התבונן במלכים
הראשונים שעברו על שֶׁשֶׁטוּ ידיהם בישראל מה
עלתה בהם כמו פֶּרעה וסנחריב (סס ססס, חס על
המלך עז). מי שענותיו גורמים והכמים פֶּשֶׁטוּ ידיו

[1] (בסדר' צמד' ח : גרורים).

הכית פֶּשֶׁט המלכות על ישראל (כ' ישמעאל צכ'
יוסי צס חנין, ססס טו). — ובסמ"א : ולוקח (המלך)
חשדות והזיתים והברמים לעבדיו כשילכו למלחמה
ויפֶּשֶׁטוּ על מקומות אלו אם אין להם מה יאכלו
אלא משם (כמז"ס, מלכ"ס ד ו). לסטים אתם שבהיותכם
עבדים בארץ מצרים קמתם וכו' וברחתם וכו'
ופֶּשֶׁטתם בארץ וכבשתם ארצות העמים היושבים
עליה (כ"י חכננאל, מנעלי' חס"א ד). — ואמר המשורר :
די לי בצבאות זמן אשר פֶּשֶׁטוּ בוו כבודי ודין עול
בי שפוטו (רלצ"ט, ענדור חנון, חג"ר 191). — *פֶּשֶׁט
את היר, שלח את ידו, חושט אותה פתחה : העני
עומד בחוף ובעל הכית בפנים, פֶּשֶׁט העני את ידו
לפנים ונתן לחוך ידו של בעל הכית או שנשל
מחוכה והוציא, העני חייב ובעל הכית פטור, פֶּשֶׁט
בעל הכית את ידו לחוף וכו' בעל הכית חייב והעני
פטור (ססס ח ח). כל שהעליון יכול לפֶּשֶׁט את
ידו וליטול הרי הוא שלו והשאר של תחתון (כ' סמנין,
צ"מ יו). המברך פֶּשֶׁט ידו ראשון, רצה לחלוק
כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הרשות בידו
(תקס"ח ככ"ה ס ח). חינוק שנמצא עומד בצד כיפת
של בצק בצד הכית של משקין וכו' אם יכול
לפֶּשֶׁט ידיו וליגע מלא ואם לאו מהור
(כ' יוקי, סס טס"ג יג). אינה מלא אותה מטה
ועד מקום שהוא (עס הארץ) יכול לפֶּשֶׁט את ידו
וליגע מאותה מטה (סס טס ח ג). יש בן אדם שהוא
פֶּשֶׁט את ידו וחוזר וקופצה (סס"ג דנכ' קטו).
איוו היא שבחה בערים כל שאינו יכול לפֶּשֶׁט
את ידיו וליטול, ברגליות משיעבור הימנה (סס טס
כסס). כל זית שאת יכול לפֶּשֶׁט ירך וליטול אינו
שבחה (כ' מייא, יכס' ססס ח ז). הצנוע' היו מושבין
את ידיהן והגרגרנים היו פֶּשֶׁטוּ ידן את ידיהן (סס
יומא ו ג). כל מי שהוא פֶּשֶׁט את ידו ליטול
נותנין לו (סס מנ"י ח ו). שבתי הית' והלכתי אחר ר'
מרים לביתו, אמר לי, יהודה בני תן לי סגדלי ונחת
לו ופֶּשֶׁט ידו לחלון ונתן לי ממנה מקל וכו' (כ'
יומא, סס קוטס צ ח). ואי זהו לאתר זמן כדי
שתפֶּשֶׁט את ידה וליטול את הער מתחת הכר
(כ' יוקי, סס טס"ג ג). אמר לו (ר' אליעזר) יוקי
פֶּשֶׁט ירך וקבל עיניך, פֶּשֶׁט ידו וקבל עיניו
(מנ"י ג :). היתח ידו כפופה ופֶּשֶׁטתה, דבר שהמיתה

מַעֲלִית אֶת הָעוֹר (1): מִה צָבִי זֶה כִּשְׁפּוֹ שֵׁמִי אֹתוֹ
מַעֲזָר וְאַחֲרָיִם מַחֲזִירִין אֶת הַבָּשָׂר לַעֲזֹר וְאֵין הָעוֹר
מַחֲזִיקוֹ, כִּךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (מִדֶּה"ב דֶּג' ז', סִקְנֶלֶה). —
פֶּשַׁט אֶת הָעוֹר, כִּמוֹ הַפָּשִׁים אֶת הָעוֹר, וְאִמֵּר הַפִּיטָן:
וְתִשְׁוֹט עוֹרוֹ וּבָשָׂרוֹ עֲשֵׂתָה כְּבָשָׂר זִכְחִים לְנַחְחִית
לְשָׁנִים עֶשֶׂר נַחְחִים (כ"י נב' אֶרֶס, אֶלֶה אֶזְכָּרָה, עוֹלָה
מִדֶּם כה). קוֹמָה שְׁשׁוֹט עוֹרִי כִּמוֹ עוֹר תַּחֲשׁ (סוֹל,
נִפְשִׁי לֶךְ מִעֲנֶה, סס מו). — וְנוֹהֵג בְּדַבְּבוֹר הַבְּטוּי פֶּשַׁט
עוֹר בְּמִשְׁמֵ' לֶקַח מִחֵיר יֶקֶר, לֶקַח כָּל הוֹנוֹ שֶׁל אָדָם,
נֶצַל אֹתוֹ. — וְפֶשַׁט צוֹרֵה וְלִבֵּשׁ צוֹרֵה, שֵׁנָה אֶת
צוֹרֹתָ לְאַחֲרָת: וְהַשְׁנוּי יִצְאָה לַעֲצֵם מִצֵּד עֲצָמוֹ וְהוּא
שֵׁי שֵׁשׁ צוֹרֵה וְיִלְבֵּשׁ צוֹרֵה עַד שִׁישְׁחָנָה עֲצָמוֹ
(כוח מן י). וְכֵן יִצְאָה מִקְצֵת הַיְסוֹד הַגִּשְׁמִי שְׁשׁוֹט
לְמִקְצֵת הַצּוֹרוֹת וְלִזְבֹּשׁ לְמִקְצֵתָם (מִקּוֹר מִי"ס לִרְשָׁנָה ה'
לז). — ב) פֶּשַׁט הַגִּדּוֹד, הַצֵּבֶא, בְּסִקּוֹם פְּלוֹנִי, עַל
מִקּוֹם פְּלוֹנִי אוֹ אֶל מִקּוֹם פְּלוֹנִי (2), שִׁשְׁשׁ יָדוֹ עָלֵהֶם,
שֶׁלַח יָדוֹ בָּהֶם, הַתְּנַפֵּל עָלֵיהֶם; überfallen; assaillir;
entahir; to attack, invade: וְהִיָּה בִּכְכָר כּוֹרֵחַ הַשְׁמֵשׁ
חֲשִׁכִים וְפֶשַׁטָּה עַל (3) הָעִיר (סִפְט' ט לז), וְיַעֲלֵ דוֹד
וְאִנְשֵׁי וְיִפְשְׁטוּ אֶל הַגִּשְׁוֹרִי וְהַגִּדּוֹרִי וְהַעֲמִלְקִי (ס"ח כו
ח). וְיִאֲמַר אֲכִישׁ אֶל פֶּשַׁטָּתָם הַיּוֹם וְיִאֲמַר דּוֹד עַל
נֶגֶב יִהְיֶה וְעַל נֶגֶב חִירָחֲמָאֵלִי וְאֶל נֶגֶב הַקְּנִי (סס
סס י). וְהִיָּה כְּבֹא דוֹד וְאִנְשֵׁי עֲקֵלָה בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי
וְעִמְלִקִּי פֶשְׁטוֹ אֶל נֶגֶב וְאֶל עֲקֵלָה וְיִכּוּ אֶת עֲקֵלָה
וְיִשְׂרְפוּ אֹתָהּ בָּאֵשׁ (סס ל ח). אִנְחָנוּ פֶשְׁטָנוּ נֶגֶב
הַכְּרָתִי וְעַל אֲשֶׁר לִיְהוּדָה וְעַל נֶגֶב כָּלֵב וְאֶת עֲקֵלָה
שִׂרְפָנוּ בָּאֵשׁ (סס סס יד). וְנֶגֶב יִבּוֹא פֶשֶׁט גִּדּוֹד בַּחוּץ
(סו"ס ז ח), בְּשָׂדִים שְׂמוֹ שְׁלֹשָׁה רִאשִׁים וְיִפְשְׁטוּ עַל
הַגְּמָלִים וְיִקְחוּם וְאֶת הַנְּעָרִים הַכּוֹ לִפִּי חֵרֶב (אִיִּז
ח י). וְשִׁלְשִׁים כָּאוֹ וְיִפְשְׁטוּ בַּעֲמֵק רִאשִׁים (דִּה"ח יד
ט). וְכִנִּי הַגִּדּוֹד אֲשֶׁר הִשִּׁיב אֲמִצְיָהוּ מִלִּכְתָּ עִמּוֹ
לְמַלְחָמָה וְיִפְשְׁטוּ בְּעִיר יִהוּדָה מִשְׁמֶרֶת וְעַד בֵּית חוֹרוֹן
וְיִכּוּ מֵהֶם שְׁלֹשָׁת אֲלָפִים וְיִכּוּ כּוֹה רֵבֶה (דִּה"ז כה יג).
— וְהִיאֲרָבָה: הַרְבִּית רַבְלִיךְ מִכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם יִלֵּךְ פֶּשֶׁט (4)
וְיַעֲקֹב (כמו' ג יו). — וְכַח"מ: ק"ס שֵׁנָה עַד שְׁלֹא חֵרֶב

הַכֶּנֶד (1), ablegen; öter; to take off: וְפֶשַׁט אֶת
בְּגָדָיו וְלִבֵּשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים (וִיקר' ו ד). וְכֹא אֲהָרִן
אֶל אֶהֱלָ סוֹעֵר וְפֶשַׁט אֶת בְּגָדֵי הַכֹּהֵן אֲשֶׁר לִבֵּשׁ כִּבְאוֹ
אֶל הַקֹּדֶשׁ (סס יו כב). וְיִפְשְׁטוּ גַם הוּא אֶת בְּגָדָיו
וְיִתְנַבֵּא גַם הוּא לִפְנֵי שְׂמוּאֵל וְיִסַּל עִרְם כָּל הַיּוֹם
הַהוּא וְכָל הַלַּיְלָה (ס"ח יע כד). וְיִרְדּוּ מֵעַל כְּסֻאוֹתָם
כָּל גִּשְׁוִיֵּי הַיָּם וְהִסִּירוּ אֶת מַעֲלִיהֶם וְאֶת בְּגָדֵי רִקְמָתָם
וְיִפְשְׁטוּ חֲרָדוֹת יִלְבְּשׁוּ עַל הָאָרֶץ יִשְׁבּוּ וְחָרְדוּ לְרִגְעִים
וְשִׁמְמוֹ עָלֶיךָ (יִסְזק' כו יו). וְכִצְאָתָם אֶל הַחֲצֵר
הַחִיצוֹנָה אֶל הַחֲצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל הָעֵם וְיִפְשְׁטוּ אֶת בְּגָדֵיהֶם
אֲשֶׁר הֵמָּה מִשְׁרָתָם כִּם וְהִגִּיתוּ אוֹתָם בְּלִשְׁכּוֹת הַקֹּדֶשׁ
וְלִבְשׁוּ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְלֹא יִקְדְּשׁוּ אֶת הָעֵם בְּבִגְדֵיהֶם
(סס נד יט). וְאֵין אֲנִי וְאֲחִי וְנַעֲרִי וְאִנְשֵׁי הַמִּשְׁמֶרֶת
אֲשֶׁר אַחֲרָיִם אֵין אִנְחָנוּ פֶּשְׁטִים בְּגִדְנוֹ (כמו' ד יז).
— וְאֶת הַכְּתָנִת: פֶּשְׁטָתִי אֶת כְּתָנִתִּי אִיכָכָה אֲלִבְשָׁנָה
רַחֲצִיתִי אֶת רַגְלִי אִיכָכָה אֲטַבֵּחַ (סס"ס ה ג). — וְכֹלֵא
שֵׁם הַכֶּנֶד כַּפֶּסֶ: פֶּשְׁטָה וְעֵרָה וְהַגּוֹרָה עַל הַלְּצִים
(סע' לז יח). — וְכַח"מ: פֶּרְסוֹ סִדִּין שֶׁל בּוּיָן בִּינוֹ
לְכִין הָעֵם שְׁשׁ יוֹד וְטַבֵּל עָלָה וְנִסְחָפָה, הִבִּיאוּ לוֹ
בְּגָדֵי זָהָב וְלִבֵּשׁ וְכו' (יוֹמָא ג ד). מִה לְבִישָׁה לִזְבֹּשׁ
וְאַחֲרָיִם מִקְדָּשׁ, אֶף מִשְׁמִיתָ שְׁשׁוֹט וְאַחֲרָיִם מִקְדָּשׁ
(נְבִלִי סס לח). הִיחָה שְׁשׁוֹטָה (אֶת הַחֲלוֹק) וּמִתְכַסֶּה
כּוֹ בְּלִילָה כָּל מִקּוֹם שֶׁנִּמְצָא כּוֹ בָּהֶם טַמְאָה מִפְּנֵי
שֶׁהוּא חוֹרֵר (כִּדֶּם ס ח). מִאִמְתִּיתִי מִהֲרָתוֹ (שֶׁל הַתְּנוּרָה)
אֲמַר ר' חֲלַמְתָּא אִישׁ כִּסֵּר חֲנִינְיָא אֲנִי שְׂאֵלְתִי אֶת
שְׁמַעוֹן בֶּן חֲנִינְיָא שְׂאֵל אֶת כְּנוֹ שֶׁל ר' חֲנִינְיָא בֶּן חֲרִדְיִין
וְאִמֵּר מִשְׁמִיעֵנִי מִמִּקְוָמוֹ, וְכַח אוֹמֶרֶת מִשְׁפָּשֶׁט
אֶת חֲלוֹקוֹ (מִסְפָּס' כָּלִים ז"ק ד יז). הַמוֹצָא כְּלָאִים בְּכִגְדוֹ
שְׁשׁוֹט אֲפִי בְּשׁוֹק (כִּדֶּם יסודִס נֶסֶס נז, כִּכְרִי יט:).
וְלִמָּה הָיוּ מִתִּי יִחְזָקָאֵל דּוֹמִים, לֹאֵה שֶׁהוּא נִכְנָס לְמִרְחֵץ
מִה שֶׁהוּא שְׁשׁוֹט רִאשׁוֹן הוּא לִזְבֹּשׁ אַחֲרוֹן (כ' יוֹסֵק),
מִדִּ"כ נִכְאֵשׁ יד). — וְאִמֵּר הַמִּשְׁוֹרֵר: שְׁשׁוֹט
שְׁשׁוֹנִיָּה בְּלִוִּים אַחֲרָיו אֶךְ לִכְשֶׁה יִגּוֹן כְּסוֹת עֵינָיו
(סִלְמָה אֲבִין מַעֲלָס, עַד מַעֲרָף, מַעֲרָס 180). — וְכִינִי סַעוֹ,
פֶּשְׁטוֹ, מִי שֶׁשִּׁשְׁט אֶת בְּגָדוֹ: (קֹדֶשׁ יָדִיו וְרַגְלָיו) אֶחָת
שְׁשׁוֹט וְאֶחָת לְבִישׁ, שְׁתִּיהֵן לִבָּא (סִמְוֹחֵל, יוֹס' יוֹמָל
ג ו). — וְפֶשַׁט אֶת הַכְּהֵמָה וְהַחִיָּה מַעֲזָרָה, הַמִּשְׁשִׁיט

(1) [בארמי: שְׁשׁוֹט נְבִילָתָא בְּשׁוֹקָא (סִמְוִי קינ).]

(2) [אֵין כָּאן שְׁמוֹשׁ שֶׁל שְׁשׁוֹט כַּפֶּסֶ אֲלֵא קִצּוֹר

הַבְּטוּי הַמֵּלֵא, הַנִּמְצָא אֶךְ בְּתוֹמִים: שְׁשׁוֹט יָדוֹ.]

(3) [כִּךְ לְמַעֲרָכָא: לְמַדְנָחָא: אֶל.]

(4) [אֲוִלִּי הַכּוֹנֵה: שְׁשׁוֹט כְּנַפִּי, פֶּרֶשׁ כְּנַפִּי.]

(1) [אֵין עֵקֶר מִשְׁמֵ' הַפַּעַל בְּשִׁמּוֹשׁ זֶה לְשׁוֹן הַסֵּרָה

וְחִלְצָה, אֲלֵא לְשׁוֹן פְּרִישַׁת הַכֶּנֶד אַחֲרֵי הִיוֹתָ גְלוּם
וּמִקְפָּל מִסְבִּיב לְגוֹף הָאָדָם הַעֲשׂוֹף בּוֹ.]

(a) بسط • (b) شوش

תכשיטין הן לָהּ, דכתיב חגור חרבך על ירך נכור הורך והדרך, א"ל רב כהנא למר בריה דרב הונא האי בדברי תורה כתיב, א"ל אין מקרא יוצא מדי פשוטו (סנה' סג).—ובמהמ"א: בראשית ברא, אין המקרא הזה אומר אלא דרשני וכו' ואם באת לפרשו כפשוטו כך פרשהו בראשית בריאת שמים וארץ (כט"י, נחלש' א ח), ויקח אחת מצלעותיו ונזי, מדרש אגדה וכו' ופשוטו של מקרא כאן הודיעך שנבראו שניהם בשש ימי וכו' (פול, טס ח כז), ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישבת דברי המקרא דבר דבור על אפניו (פול, טס נ ח). ונברכו כך, יש אגדות רבות, וזהו פשוטו וכו' (פול, טס יג ג), ויחלק עליהם, לפי פשוטו סרס המקרא וכו' (פול, טס יד יס), ולפי פשוטו כמשמעו (פול, טס טז ג יג), לכך אני אומר יתישב המקרא על פשוטו דבר דבור על אפניו והדרשה תדרש (פול, טס ו יח), אחת דבר אלהים שמים זו שמעתי מקרא אחד יוצא לבמה מעמים וסוף דבר אין לך מקרא יוצא מדי פשוטו ומשמעו (פול, סקד' לסה"ט), אך זהו עוקר פשוטו לפי דרך המקראות שרגיל להקדים ולפרש דבר שאין צריך בשביל דבר הנזכר לפניו במקום אחר (כט"ט, סולי' כו"ז, נחלש' א ח), הוא ענה, שנזכר בימי משה על שם גבורתו וכו' לפי פשוטו אין לדקדק יותר (פול, טס לו כד), והראשונים מתוך חסידותם נתעסקו לגטות אחרי הדרשות שהן עיקר ומתוך כך לא הורגלו בעומק פשוטו של מקרא (פול, טס לו ח), חשן, לפי ענינו דפשוטו כעין נרחק וכים (פול,

פ"ש, המשמשת אף בסור' במשם' דומה, הוראתה: פשיטתה, תרוץ וישור של הכתוב, שאינו מתוישב מעצמו במובנו הפשוט, וכך שמוש הפעל פשט בארם' ובעבר' שבתים, ואפילו משם' המאמר אין מקרא יוצא מדי פשוטו במקורות התלמודיים איננה דוקא למובן הפשוט משם אלא לפשט, כמשם' פרוש המקבל שאין לוֹזֵז מִמֶּנּוּ ורק בסה"א הבינוהו, בכונן לפשט משם, וצ"ע, במד"ר (ויקרי' טז), נאמר על הפסוק מי האיש החפץ חיים (סנה' לז יג): אמר רבי ינאי כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה ולא הייתי יודע היכן (בדפוס) ויניציה: היכן הוא פשוט עד שבא רובל זה והודיעו, ע"כ, ואולם הלשון המגמגמת מראה על על ט"ס קדומה שהרי אין היכן אלא שאלה למקום, וכנראה הנכון: ולא הייתי יודע היך נפשוט, כלו' כיצד נבאר.

משום כס ד), ואשר שם לבו לדבר ויצרינו אל יוזו מנימוקי וקני רבינו שלמה ואל ימוש מהם כי רוב הלכות ודרשות שבהם קרובים לפשוטי המקראות (פול, טס נסוק הספר), ואם האכל ואכל, הנמים עקרוהו מפשוטו ופירושוהו כמתשב לאכול מוכחו כיום השלישי וכו' (פול, ויקר' ז יס), וזהו מסר ואמתת פשוטו אבל האגדה שאו' וכו' אין זה לפי הפשט (פול, טס יג), ובכלל המאמר הזה בוונה שניה וחוא ביאור משלים סתומים מאד שבאו בספרי הנביאים ולא פורש שהם משל אבל יראה לכל ולנכחל שהם כפשוטיהם ואין חוץ בהם ובשיטתונן בהם היודע בהם באמת ויקחם על פשוטיהם תתחדש לו גם כן מבוכה גדולה (כ"ט ח"ס, מ"ז פסח' ד"ס העלמר סה), וקצת מסמכות התורה ביוצא בזה ומפשיטין אותן מפשוטיהן ומלבישין אותן רטוי הגוף (כט"ז, מלמד על יענהל, סלס, כו), —ומצוי הבטוי פשוטו כמשמעו, ריל דבר פשוט וברור כמו ששומעים אותו, —"פשוטו של נהר, ע"י פֶּשֶׁט, פֶּשֶׁט, משש הנחר.

"פְּשׁוּטִי, ט"ז, — מליצה פשוטית, שיכת לסננון הפשוט, המפדר, בנגוד לסננון הפיוט וחשיורה: ההבדל שבין המליצה הפשוטית והשיר וכו' (הקדמת המנצח כדיל להל"ס),—וכמו פשוט, לא מורכב: בנין גופם הפשוטי ובלתי מורכב וחוסרם העב יציבום על המערכת העוברת מתולדת הצמחים לחמוצקים (סינסק, סולדוס סלס, ג, כז).

"פְּשׁוּטִיּוֹת, ט"ז, — תכונת הדבר הפשוט: שהוא מבואר במורכב הפסד הנפרד אל פשוטיות שכל אחד ישוב אל עצמותו הפשוט (כ"ס קדקס, סולס' ג ג ב).

"פֶּשֶׁר, ט"ז, —ס"ס מן פֶּשֶׁר, א) חסום מים עד כדי היוחס מושרים: המבשל בחמי טבריא חיוב דהא מעשה דרבי לאחר גזירה הוה, פירוש לאחר שגזרו על הזיעה על ידי חמין שהוחמו אפילו פישור מן יבשל (ססר סמנונה, טס כלג), — ב) כמו פֶּשֶׁרָה, הסכמת: לכן האותיות הכתובות בכלל הלשונות והאזמות אינם אלא חוקות מושמות כפישור בין העם להיות ראיה על האומר, כלומר על הדיבור (כנינו נקיס, פרוש יליכה, קונטרס העבורה, דוקס), שהוא מושם כהסכמת וכפישור (סס), כן דין המסורסמות שהם ככחינת

נמ' ו). — זכסמ"א: בכור שמת בחייו אביו והניח
בכור ופשוטים וכאן לירש בנכסיו אביו אביהם
ובו' (סלכות מסקוק לתלמידי רב יהודה גאון, 47). —
מספר פשוט, מספר נפרד, איזוני, א', ג', ה', בנגוד
לזוג, ב', ד', ו', ungerade Zahl; nombre impair;
odd number: כאדם שכופר שהבל יותר מן החלק
ושהשלשה מספר פשוט (עולם קטן, סדור, 8).
שהחשבון מורכב בעצמו מזוגות ופשוטים והאחר
עלת כל זוג ופשוט (סס נ). — "שנה פשוטה, שנה
של שנים עשר חדש, בנגוד לשנה מעברת או בכושא,
Gemeinjahr; année commune; ordinary year: ג"מ
ר"ד בשנה פשוטה גרוש (קימן לקביעת שנים).
ואסקינן הא אתרוג ראש השנה שלה ט"ו בשבט
דחדשים ולא שלתקופה בין בפשוטה ובין במעוברת
(תשו' הגאון' הרכני רמ"ג, 119). ובשנה פשוטה לא
בן חקם וכו' (גוף קפי' המועד' לרבע"ג, קטדילאס שטער,
9). והשנה הנבאה שהיא שנת תתנ"ד לחשבון הבית
פשוטה (רבע"ג, ספר הגלוי יע), והיו קוראין
(הגוים הראשונים) לשנת הלבנה אשר יש בה י"ב
חדש שם וכו' פשוטה חצוב מן ופשט את בנדיו,
כלומר שנה שאין בה כסוי ולא שום תוספת וכו'.
והשנה אשר מונים בה י"ג חדש קוראין לה חכמי
הגוים שם וכו' בכושא כלומר סתורה או מכוסה חצוב
מן תרגום מחשקים כסף מכבשין כסף, ואנו קוראין
לה מעוברת (ראש"ח הנשיא, ס' הענין, 39). מהן
שנים מונה בהן שנ"ד (יום) וקורא כל אחד מהן שנה
פשוטה (הול, חשון המלכות ט). ואם היתה שנת
בצרת בארץ ישראל ומסכיב והגה אין זרע אף כי אביב
הנקבע השנה פשוטה או מעוברת (ראש"ח, הקדמה
ראשונה לשכונת על המורה, כהנא ז, 67). — ואמר הפיטן:
שימת בכושא בשלישי ובסדרן אם מבחי ועד גחי
חדושה, סכום פשוטה אם מבחי ועד גטר"ד בסדרן
לקדשה (יוסי אלנהוואני, חרצנע שטריס, כרס סנד ע,
מא). — ועל שנת שמש של שס"ה יום: ולפי זה נהגו
האומות המונים לחמה ולסדר השנים ולעשותם שלש
שנים רצופות משס"ה יום ויקראו פשוטה והרביעית
משס"ו ויקראו אותה בכושא (כ"י היסטורלי, יקוד עולם
לט: ד) — בנגוד לַמַּרְכָּב¹, einfach, nicht
zusammengesetzt; simple: שהמלאכים והנפש
¹ [פשוט] ענינו שאינו מורכב מדברים רבים
רק הוא אחד (כ"ש ח"ת, פתח סמלות הזכות).

פשוטים ואינם מורכבין (מאמר מחזור, ד', דוד
חלמקין, הליכות קדם, עה). שהגופות הסמיות את צורתן
ואין כחן להוסיף על סדרן הן הגופות הפשוטות
מכל אשר בארץ (ראש"ח הנשיא, סגיון הנפש ח, א:).
והיא תראה אותם לנו וכו' על דרך ההרכבה אחר
שנעמוד על הפשוט מהם והתעסקנו לדעת
הצורות הפשוטות וכו' עד שירענו הצורה
המשולשת והמורכבת והענולה והנכנסת והפשוטה
והפוסקת (כ"י ח"ת, א"ד, הקד'). וההרכבה והחבור
נראים ככל העולם וכלל חלקיו בשרשו ובענפיו
כפשוטו ובמורכבו (הול, מו"ה, היסוד ו). שהנפש
עצם פשוט הוחני (סס, להנהיג ח). כל נמצא גשמי
הוא מורכב מחומר וצורה ואף הפשוטים שבהם
ר"ל הגלגלים וארבע היסודות, אמנם נקראו פשוטים
בערך אל המורכבים יותר מהם כדומם וצומח וחי
ומדבר וכו' (כוח מן ח). השני החקירה בגופים
הפשוטים אם הם נמצאים וכו' (כ"ט פלקיאל,
ראשית סכנה, 50). ב' צורת השכל אחרות פשוטה
וצורת הכמות הרבה אחרות מורכבות (מקור סייס
לכס"ג ז יג). ושני אלה הסינים הם הנשמים
הפשוטים אחרים בן המורכבים וכו' (אמור' לראש"ח
ח א, 5). אמנם מה שרצה לומר אכן גבירול מהמצא
החומר והצורה במלאכים הנה כבר חויב לפשוט
הרכבה וזה כשל (סס ז, 12). וקיום האהבה מעצמו
הוא הגמול הנצחי והוא התענוג הנסתר הפשוט
מכלי צער ומכלי עינוי (כ"י אלעזרי, מלמד הסלמידיס,
ולחשקן, קסז:). כי אמנם כל גבול הוא פשוט וכל
פשוט הוא מצד עצמו בלתי נפסד (כ"ע סמורני, חזק
עמיס, מה). נתהוו הר' יסודות הידועים כל א'
מחומר פשוט הנקרא היולי (עמנואל סי ריק,
משנת סקידס, עמיס גופנים, סק ח). אנו יודעים שהקב"ה
פשוט הוא בתכלית הפשוטות ולא ישיגוהו כל
מקרי הגוף (מחש"ל, סוקר ועקל, 3). — "פשוטים,
יסודות, Elemente, éléments; elements: הגלגל והצמח
והחי והפשוטים המתנועעים בשבע (פ' אלעזרי
לכ"ס הקדמות המורה, כ"י). — "שיר פשוט: ויקראו
פשוט לשיר שבולו יתדות או כולו תנועות (כ"מ בן
חזני, מרשף לטון דרכי נעם, י). ונקראו פשוטים
להיותם בלתי בעלי יתדות (סס י:). — "הברה פשוטה,
הברה בת אות ותנועה בלבד, offene Silbe; syllabe
ouverte; open syllable: וההברות על שני מינים,

הסביר לו פנים יפות¹: ואם לא יתן אדם לחבירו כלום ואינו פשוטים לו, כאלו נתן לו מסון הרבה לכך נאמר והיו מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות (אזכיר נוסקס צ, סוף פק יג). —זויות פשוטה: זויות שמוחה, מיטוריות, זויות שכמישור: זויות מוגשמת שיקפו בה ארבע זויות פשוטות נצבות וכו' מכת הנסנע (כ"ס ח"ט, מ"ג ג עו). —פשוט, במשמ' משטח, בהגדה: הפשוט הוא שיש לו ארך ורוחב בלבד ושני קצוות הפשוט קוים (יהודה הכהן, כללות של אקלדוס ח). הפשוט השמוח הוא המתוח בהקבלת הקוים שבשני קצוות מקצתן לקצתן (סס). —ג) בנגוד לכפול, einfach; simple; single: לשון פשוט: הוא קלסה בלשון כפול, הנך ופה רעיתי הנך ופה וכו' היא קלסתו בלשון פשוט הנך ופה דודי אף נעים (כ' אצט, מד"ר שם"ס, סוף יפה). —עמודים פשוטים, בנגוד לדיומדין, שהם עמודים כפולים: לפי שהפרוץ רבה על העמוד הוא עושה דיומדין אבל לא פשוטין (ירוש' ערוז' ח). —אותיות פשוטות, לא כפולות: כ"ב אותיות יסוד שלש אמות ושבע כפולות וי"ב פשוטות ורות אחת מהן (ס' יליס' א י). —ירשה פשוטה, ירשת בן שאינו בכור, הלוקח רק חלק אחד בירשה, בנגוד לירשה כפולה, ירשת הבכור: נא' משפט לעניין (ירשה) כפולה ונא' משפט לעניין פשוטה מה לעניין פשוטה את רואה את הבן כילו קיים ליטול פשיטות אביו, אף לענין כפולה את רואה את הבן כילו קיים ליטול כפילת אביו (ד"ס לקי' צסס צד דליס, ירוש' צ"ג ס ד). —פשוט, במשמ' בן לא בכור, הלוקח חלק אחד בירשה, בנגוד לכבור הלוקח חלק כפול: מקיש חלק בכורה לחלק פשוט (כני, צנלי סס קדז). בכור ופשוט שהניח להן אביהן ענכים ובצרום, ויתים ומסקום, בכור נוטל מי שנים (כני יהודה צסס שמואל, סס קנו). בכור שנמל כפשוט ויתר (כז אק, סס סס). ומה פשוט שופה כחו שנוטל בראוי בכמוחוק התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה, בכור שהורע כחו שאינו נוטל בראוי בכמוחוק לא כל שכן (סס קל:). שנכנסו פשוטי הלויים תחת בבורי ישראל (מד"ר

לא הביאן הקב"ה דרך פשוטה לא"י אלא דרך המדבר (מכ"י צסלח כ"ש מ"ג). —פשוטי כלים, כלים פשוטים, שאין להם בית קבול: בלי עץ וכלי עור וכלי עצם וכלי זכוכית פשוטי הן מהורים ומקבליהן טמאים (כלים צ ח). פשוטי בלי מתכת כגון השלחן הטבלה וכו' (י' תוספת' סס צ"ג ד ח). צרור המרגלית בזמן שבתוכו טמא, פשוט מהור (סס סס צ"ג ד ג). חמשנה ככלי עור מן הפשוט לפשוט טמא, מן הפשוט לקיבול, מן הקיבול לפשוט, מן הקיבול לקיבול מהור (סס סו ח). ומה אם בלי עץ שמיטא פשוטים מיהר אהלים כלי חרס שמייהר פשוטים אינו דין שנמטהר אהלים (כסרל ויט, שמי' מרסס ז). מה אנן קיימין אם בטגריפה של מתכת והלא פשוטי בלי מתכת טמאין (ירוש' מג"ז צ ס). ופשוטי בלי עץ אינן מקבלין טומאה (סנח קנז:). —"ובהתול: הגם פשוטי בלי עץ האטלקים בפסקנים (ישראל משה חזן, סלח' כחלס, י). —פשוט, בנגוד לחגר, שרגליו ישרות, לא עקמות: שהיו פשוטים² עד הפרק ובישהגיע הפרק נתחגרו (תוספת' עדי' א יד). —ובסמ"א: אם היה פשוט בראשון וחרג בשני מי אמרינן וכו' (תוספת' מג"ז ט, ד"ס כיון). —פשוטה, תקיעה פשוטה, קול ממשיך של השופר, בנגוד לשברים ולתרועה שיש בהם הפסקות: תיקע פשוטה אחת ואין מריע (תוספת' מול' ח כו). צריך להריע מתוך פשוטה (כ' זעורה צסס כ' אצט צד חילני צסס כב, ירוש' ד"ס ד ט). היה זה צריך לפשוטה ראשונה וזה צריך לפשוטה אחרונה תקיעה אחת מוציאה יד שניתן (כ' יוסק, סס נג"ז צ ג). ומניין שפשוטה לפניה ת"ל והעברת שופר תרועה, ומניין שפשוטה לאחריה ת"ל תעבירו שופר (כ"ס ל:). —ב' שמוחה, כגון גמ פשוט, שמר שאינו תפור ומקשר, בנגוד לגמ מקשר: גמ פשוט עדיו מתוכו ומקשר עדיו מאחוריו (צ"ז י ח). ובתוב בספר, זה פשוט, ותחת, זה מקושר, והעד שנים, עדים שלשה, הא כיצד, שנים לפשוט, שלשה למקושר (צנלי סס קס:). —פניו של אדם פשוטים לחברו, במשמ'

¹ [כן גרסת הערוך וכן מגיה הגר"א, ובהוצאת הגרסה לקויה.]
² [כן גרסת הרפ"ס; ובהוצאת צוק"ס: מושטין.]

¹ [השוה בערב' בש"א במשמ' שמה, רצה.]

(א) שט

מלון הלשון העברית

הישיבה והתחדשה

שער הפא

— סוף —

פשוט

פש

— הפע', "הפשיא", — הרפה והפרה, ואמר הפיטן: לראשי הנשי לח הדשיא להרבות ולהפשיא למוריע ולמדשיא (שלמה הסנלי, חל נשק, יולי שנת נרלאשית).

"פִּשְׁוֹתָ", ש"ז, — טה"ס מן פִּשְׁחָה, הפעלה שנעשתה לִפְשִׁיחָה, למי שנפשח, ואמר הפיטן: ישחו בכוס השמחים במשוחי אשר אמרו לנפשי באכזריות שחי, והקם אמרתך להחיות רוחי (לסוסי נסלת, יוס"כ, קדור סימני נקוד עליון). — וכאב מפשח, בוקע: וגרבר עתה ברפוי הפשוה ונאמר כי לפי שהיה הפשוה פרוק חבור עמוק אחורי העור וכו' (קלנין ח 7 כס).

א. *פִּשְׁוֹמָה, ש"ז, — א) מתוח, מתוח ולא מגולל ומגור, ישר, לא עקם, *gestreckt, gerade; étendu* (קורה) עקומה רואין אותה כאילו היא פשוטה (טכני' א ס). שופר של ראש השנה של יעל פשוט (כ"ה ג ב). — אות פִּשְׁוֹמָה אחת מאותיות קָן ה' ה' הארכות והישירות כצורתן בסוף התבה, כנגוד אל אות פִּשְׁוֹמָה כ ג פ צ: כתב לאלפים עינין ולעיונים אלפים וכו' לכפופים פשוטים ולפשוטים כפופים וכו' הרי אלו יוגנו (שמי' דברי לו). — דרך פִּשְׁוֹמָה, דרך ישרה וקצרה:

פִּשְׁ, ש"ז, — אחור וחדילה¹; *Verzögerung, Ausbleiben*; *délai, absence; delay, deficiency*. ועתה כי אין פקד אפו ולא ידע בפִּשְׁ מאד (חיונ' לה יס). — ובסהמ"א²: שבת הוא תכל למעשה אשר הרבה בפִּשְׁ (חוט מנלאשית, פיוט לזכרת המזון לשנת, נחמ' ויעני סלו). — ואמר המשורר: תמול השיר ברפש ולא ידע בפִּשְׁ בידוך חופש ואספת נדחו (עמנו', מסכ' יג, 91).

"פִּשְׁאָה"³, קל לא נמצא.

¹ [זאת משמ' אשרש והפעל פִּשְׁ (מן מוש), פִּשְׁשֵׁ, בסורי, והוא המקביל אל פִּשְׁשֵׁ בעבר' המקראית. וכונת הכתוב: ועתה כי אין (שכר וענש מיד) פקד (כלו' יקד, עי' ב. פקד) אפו של איוב, ולא ידע מאד למה בושש מעשה הגמול. ועי' מורגשינר, ס' איוב, לפסוק. והקדמונים פרשו ותרגמו מלשון פוש או נפש בטקרא, ואין פרושיהם יוצאים ידי הענין. ובסהמ"א השתמשו בצורה לא ידע בפִּשְׁ במשמ' לא ידע כלום.]

² [עי' בהערה הקודמת.]

³ [פעל שגור הפיטן מן הארמ' פוש במשמ' רכוי (עי' א. פוש, הערה 4), ואולי אף בהשפעת פשה (בשין שמאלית) לשם החרוז.]

הערה מאת העורך

בעריכת כרך זה היה לפנינו: כ"י המחבר מהחלק המקראי של אות צ', והפתקאות מתלמוד ומדרשים והמפרות המאחרת כמו לכל הכרכים הקודמים.

ואלו אני אחראי:

- (א) לחלק המקראי של סוף אות פ', ובשל אות צ': לערכים צא, צאן, א. צבא, ב. צבה, ג. צבה, ב. צדה, קל, א. צדיק, ב. צדק, צדקה, צנה, פע, צפון, צרפת, צרתה, ובאות ק': לכל הערכים מן המקרא.
- (ב) לסדרו של כל החמר שאחר המקרא.
- (ג) למלים ודגמאות שנוספו, בפרט מחוץ ספרים ומקורות אחרים, שהופיעו ושנחללו אחרי מותו של המחבר.
- (ד) להערותי המסמנות בסוגרים מרבעים.)

נ. ה. טורטשינר

ירושלים
ריח שבט, תש"ה

1) בנוגע לררכי המלון, כלליו וסימניו, ע"י בהערת המחבר שבכרכים הקודמים.

ספרים אלה יש להוסיף לרשימת הספרים שבכרך י', במבוא הגדול וברשימת ראשי-תבות שבכל

הכרכים הקודמים:

אוצר הגאונים א—יב, כ. מ. ליון	סדר קידושין ונישואין	א. ת. פריימן
אוצר לשון המשנה, ח. י. קסובסקי	ספר המעשיות, הוצ' מ. גסטר	
המשוררים בני דורם של משה אבן עזרא ויהודה הלוי,	קבץ על יד יג, מקיצי נדרמים	
ח. שירמן, ידיעות מכון שוקן	שירי שלמה בן יהודה אבן גבירול ב,	
מגלת המגלה לראבי"ח הנשיא, הוצ' ו. פוזננסקי	הוצ' ח. ג. ביאליק וי. ת. רבניצקי	
מדרש הגדול על שמות, הוצ' ד. צ. הוסמן	חשובות הרמב"ם, הוצ' א. ת. פריימן	
מחברות עמנואל א—ח, הוצ' ת. ברורי	חשובות ר' אברהם בן הרמב"ם, הוצ' א. ת. פריימן	
מחיכות, הוצ' ב. מ. ליון	De ludis orientalibus, Hyde	

לכבוד

נשיא ההסתדרות הציונית העולמית
והסוכנות היהודית לארץ-ישראל

פרופ' חיים וייצמן

ברגשי כבוד והערצה
משפחת המחבר

מלון הלשון העברית

הישנה והחדשה

כולל:

(א) כל מלות הלשון העברית שבתנ"ך, והמלות העבריות ומספר רב מיתר המלים שבתלמוד ומדרשים, וכל המלים שבספרי הפוסקים, המחקר, החכמות, הפיוטים, השירה והמליצה, עד ימינו אלה, וכמו כן המלות שנתחדשו בזמן האחרון, ומספר רב של מלים אשר יצר המחבר למושגים ישנים וחדשים, אשר לא מצא להם כלל מלים בספרותנו או שהמלים אשר מצא אינן טבועות במטבעת הלשון העברית.

(ב) גדר כל מלה לכל משמעותיה, ותרגומה בגרמנית, צרפתית ואנגלית.

(ג) עדויות ומשלים מכל הספרות, לכל פרטי משמעות המלה ולכל גוניה ולכל דרכי שמוש הלשון בה.

(ד) מדרש מלים, בהערות, באו בו חקירות ותנ"ך בדבר צורת המלות ומשקלן, מקורן פרושן ודיוק משמעתן, לפי דעות המסורה, המתרגמים והמדקדקים הקדמונים, והחקירות החדשות על פי דמיון ללשונות האחרות.

(ה) השמות הנרדפים, ובמושגים כללים, המלות השייכות להם עפ"י דמיון ושתוף הרעיון למען יוכל אדם למצא המלה המקשה גם אם איננה ידועה לו.

ח ב ר ו

אליעזר בן-יהודה

ירושלמי

כרך אחד עשר

ירושלים

כ"ח להצהרת בלפור

THESAURUS
TOTIUS HEBRAITATIS
ET VETERIS ET RECENTIORIS

AUCTORE

ELIESER BEN IEHUDA
HIEROSOLYMITANO

VOL. XI

HIEROSOLYMAE
IN AEDIBUS BEN IEHUDAE
IN MEMORIAM ELIESER BEN IEHUDAE

Ben - Yehudah, Eliezer, 1858 - 1922

מלון הלשון העברית

הישנה והחדשה

חברו

אליעזר בן-יהודה

ירושלמי

כרך אחד עשר

סמל ההוצאה-לאור

ירושלים-תלפיות

בן-יהודה - הוצאה-לאור

לזכר אליעזר בן-יהודה

בע"מ.

דפוס רפאל חיים הכהן, רח' בצלאל, ירושלם, ארץ-ישראל

A Complete Dictionary
of
Ancient and Modern Hebrew
by
Eliezer Ben Yehuda
of Jerusalem

Dictionnaire complet
de la
Langue Hébraïque ancienne et moderne
par
Éliézer Ben Yehouda
à Jérusalem

Gesamtwörterbuch
der
alt- und neuhebräischen Sprache
von
Elieser Ben Jehuda
in Jerusalem

Jerusalem
Ben-Yehuda Hozaa-La'Or
Le zecher Eliezer Ben-Yehuda Ltd.
Publishers.

Printed in Palestine

DUKE
UNIVERSITY

LIBRARY

Duke University Libraries

D01341030C

D01341030C

DUKE LSC